નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

ખુદ્દકનિકાયે

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથા

(પઠમો ભાગો)

ગન્થારમ્ભકથા

ઉત્તમં વન્દનેય્યાનં, વન્દિત્વા રતનત્તયં;
યો ખુદ્દકનિકાયમ્હિ, ખુદ્દાચારપ્પહાયિના.

દેસિતો લોકનાથેન, લોકનિસ્સરણેસિના;
તસ્સ સુત્તનિપાતસ્સ, કરિસ્સામત્થવણ્ણનં.

અયં સુત્તનિપાતો ચ, ખુદ્દકેસ્વેવ ઓગધો;
યસ્મા તસ્મા ઇમસ્સાપિ, કરિસ્સામત્થવણ્ણનં.

ગાથાસતસમાકિણ્ણો, ગેય્યબ્યાકરણઙ્કિતો;
કસ્મા સુત્તનિપાતોતિ, સઙ્ખમેસ ગતોતિ ચે.

સુવુત્તતો સવનતો, અત્થાનં સુટ્ઠુ તાણતો;
સૂચના સૂદના ચેવ, યસ્મા સુત્તં પવુચ્ચતિ.

તથારૂપાનિ સુત્તાનિ, નિપાતેત્વા તતો તતો;
સમૂહતો અયં તસ્મા, સઙ્ખમેવમુપાગતો.

સબ્બાનિ ચાપિ સુત્તાનિ, પમાણન્તેન તાદિનો;
વચનાનિ અયં તેસં, નિપાતો ચ યતો તતો.

અઞ્ઞસઙ્ખાનિમિત્તાનં, વિસેસાનમભાવતો;
સઙ્ખં સુત્તનિપાતોતિ, એવમેવ સમજ્ઝગાતિ.

૧. ઉરગવગ્ગો

૧. ઉરગસુત્તવણ્ણના

એવં સમધિગતસઙ્ખો ચ યસ્મા એસ વગ્ગતો ઉરગવગ્ગો, ચૂળવગ્ગો, મહાવગ્ગો, અટ્ઠકવગ્ગો, પારાયનવગ્ગોતિ પઞ્ચ વગ્ગા હોન્તિ; તેસુ ઉરગવગ્ગો આદિ. સુત્તતો ઉરગવગ્ગે દ્વાદસ સુત્તાનિ, ચૂળવગ્ગે ચુદ્દસ, મહાવગ્ગે દ્વાદસ, અટ્ઠકવગ્ગે સોળસ, પારાયનવગ્ગે સોળસાતિ સત્તતિ સુત્તાનિ. તેસં ઉરગસુત્તં આદિ. પરિયત્તિપમાણતો અટ્ઠ ભાણવારા. એવં વગ્ગસુત્તપરિયત્તિપમાણવતો પનસ્સ –

> ''યો ઉપ્પતિતં વિનેતિ કોધં, વિસટં સપ્પવિસંવ ઓસધેહિ;
> સો ભિક્ખુ જહાતિ ઓરપારં, ઉરગો જિણ્ણમિવ તચં પુરાણ''ન્તિ. –

અયં ગાથા આદિ. તસ્મા અસ્સા ઇતો પભુતિ અત્થવણ્ણનં કાતું ઇદં વુચ્ચતિ –

> ''યેન યત્થ યદા યસ્મા, વુત્તા ગાથા અયં ઇમં;
> વિધિં પકાસયિત્વાસ્સા, કરિસ્સામત્થવણ્ણન''ન્તિ.

કેન પનાયં ગાથા વુત્તા, કત્થ, કદા, કસ્મા ચ વુત્તાતિ? વુચ્ચતે – યો સો ભગવા ચતુવીસતિબુદ્ધસન્તિકે લદ્ધબ્યાકરણો યાવ વેસ્સન્તરજાતકં, તાવ પારમિયો પૂરેત્વા તુસિતભવને ઉપ્પજ્જિ, તતોપિ ચવિત્વા સક્યરાજકુલે ઉપપત્તિં ગહેત્વા, અનુપુબ્બેન કતમહાભિનિક્ખમનો બોધિરુક્ખમૂલે સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા, ધમ્મચક્કં પવત્તેત્વા દેવ-મનુસ્સાનં હિતાય ધમ્મં દેસેસિ, તેન ભગવતા સયમ્ભુના અનાચરિયકેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન વુત્તા. સા ચ પન આળવિયં. યદા ચ ભૂતગામસિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તં, તદા તત્થ ઉપગતાનં ધમ્મદેસનત્થં વુત્તાતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપવિસ્સજ્જના. વિત્થારતો પન દૂરેનિદાનઅવિદૂરેનિદાનસન્તિકેનિદાનવસેન વેદિતબ્બા. તત્થ **દૂરેનિદાનં** નામ દીપઙ્કરતો યાવ પચ્ચુપ્પન્નવત્થુકથા , **અવિદૂરેનિદાનં** નામ તુસિતભવનતો યાવ પચ્ચુપ્પન્નવત્થુકથા, **સન્તિકેનિદાનં** નામ બોધિમણ્ડતો યાવ પચ્ચુપ્પન્નવત્થુકથાતિ.

તત્થ યસ્મા અવિદૂરેનિદાનં સન્તિકેનિદાનઞ્ચ દૂરેનિદાનેયેવ સમોધાનં ગચ્છન્તિ, તસ્મા દૂરેનિદાનવસેનેવેત્થ વિત્થારતો વિસ્સજ્જના વેદિતબ્બા. સા પનેસા જાતકટ્ઠકથાયં વુત્તાતિ ઇધ ન વિત્થારિતા. તતો તત્થ વિત્થારિતનયેનેવ વેદિતબ્બા. અયં પન વિસેસો – તત્થ પઠમગાથાય સાવત્થિયં વત્થુ ઉપ્પન્નં, ઇધ આળવિયં. યથાહ –

> ''તેન સમયેન બુદ્ધો ભગવા આળવિયં વિહરતિ અગ્ગાળવે ચેતિયે. તેન ખો પન સમયેન આળવકા ભિક્ખૂ નવકમ્મં કરોન્તા રુક્ખં છિન્દન્તિપિ છેદાપેન્તિપિ. અઞ્ઞતરોપિ આળવકો ભિક્ખુ રુક્ખં છિન્દતિ. તસ્મિં રુક્ખે અધિવત્થા દેવતા તં ભિક્ખું એતદવોચ – 'મા, ભન્તે, અત્તનો ભવનં કત્તુકામો મય્હં ભવનં છિન્દી'તિ. સો ભિક્ખુ અનાદિયન્તો છિન્દિયેવ. તસ્સા ચ દેવતાય દારકસ્સ બાહું આકોટેસિ. અથ ખો તસ્સા દેવતાય એતદહોસિ – 'યંનૂનાહં ઇમં ભિક્ખું ઇધેવ જીવિતા વોરોપેય્ય'ન્તિ. અથ ખો તસ્સા દેવતાય એતદહોસિ – 'ન ખો મેતં પતિરૂપં, યાહં ઇમં ભિક્ખું ઇધેવ જીવિતા વોરોપેય્યં, યંનૂનાહં ભગવતો એતમત્થં આરોચેય્ય'ન્તિ. અથ ખો સા દેવતા યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિ; ઉપસઙ્કમિત્વા ભગવતો એતમત્થં આરોચેસિ. 'સાધુ, સાધુ દેવતે, સાધુ ખો ત્વં, દેવતે, તં ભિક્ખું જીવિતા ન વોરોપેસિ. સચજ્જ ત્વં, દેવતે, તં ભિક્ખું જીવિતા વોરોપેય્યાસિ, બહુઞ્ચ ત્વં, દેવતે, અપુઞ્ઞં પસવેય્યાસિ. ગચ્છ ત્વં, દેવતે, અમુકસ્મિં ઓકાસે રુક્ખો વિવિત્તો, તસ્મિં ઉપગચ્છા'''તિ (પાચિ॰ ૮૯).

એવઞ્ચ પન વત્વા પુન ભગવા તસ્સા દેવતાય ઉપ્પન્નકોધવિનયનત્થં –

"યો વે ઉપ્પતિતં કોધં, રથં ભન્તંવ વારયે"તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૨૨) –

ઇમં ગાથં અભાસિ. તતો "કથઞ્હિ નામ સમણા સક્યપુત્તિયા રુક્ખં છિન્દિસ્સન્તિપિ, છેદાપેસ્સન્તિપિ, એકિન્દ્રિયં સમણા સક્યપુત્તિયા જીવં વિહેઠેન્તી"તિ એવં મનુસ્સાનં ઉજ્ઝાયિતં સુત્વા ભિક્ખૂહિ આરોચિતો ભગવા – "ભૂતગામપાતબ્યતાય પાચિત્તિય"ન્તિ (પાચિ॰ ૯૦) ઇમં સિક્ખાપદં પઞ્ઞાપેત્વા તત્થ ઉપગતાનં ધમ્મદેસનત્થં –

"યો ઉપ્પતિતં વિનેતિ કોધં,
વિસટં સપ્પવિસંવ ઓસધેહી"તિ. –

ઇમં ગાથં અભાસિ. એવમિદં એકંયેવ વત્થુ તીસુ ઠાનેસુ સઙ્ગહં ગતં – વિનયે, ધમ્મપદે, સુત્તનિપાતેતિ. એત્તાવતા ચ યા સા માતિકા ઠપિતા –

"યેન યત્થ યદા યસ્મા, વુત્તા ગાથા અયં ઇમં;
વિધિં પકાસયિત્વાસ્સા, કરિસ્સામત્થવણ્ણન"ન્તિ. –

સા સઙ્ખેપતો વિત્થારતો ચ પકાસિતા હોતિ ઠપેત્વા અત્થવણ્ણનં.

૧. અયં પનેત્થ અત્થવણ્ણના. **યોતિ** યો યાદિસો ખત્તિયકુલા વા પબ્બજિતો, બ્રાહ્મણકુલા વા પબ્બજિતો, નવો વા મજ્ઝિમો વા થેરો વા. **ઉપ્પતિતન્તિ** ઉદ્ધમુદ્ધં પતિતં ગતં, પવત્તન્તિ અત્થો, ઉપ્પન્નન્તિ વુત્તં હોતિ. ઉપ્પન્નઞ્ચ નામેતં વત્તમાનભુત્વાપગતોકાસકતભૂમિલદ્ધવસેન અનેકપ્પભેદં. તત્થ સબ્બમ્પિ સઙ્ખતં ઉપ્પાદાદિસમઙ્ગિ **વત્તમાનુપ્પન્નં** નામ, યં સન્ધાય "ઉપ્પન્ના ધમ્મા, અનુપ્પન્ના ધમ્મા, ઉપ્પાદિનો ધમ્મા"તિ (ધ॰ સ॰ તિકમાતિકા ૧૭) વુત્તં. આરમ્મણરસમનુભવિત્વા નિરુદ્ધં અનુભુત્વાપગતસઙ્ખાતં કુસલાકુસલં, ઉપ્પાદાદિત્તયમનુપ્પત્વા નિરુદ્ધં ભુત્વાપગતસઙ્ખાતં સેસસઙ્ખતઞ્ચ **ભુત્વાપગતુપ્પન્નં** નામ. તદેતં "એવરૂપં પાપકં દિટ્ઠિગતં ઉપ્પન્નં હોતી"તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૪; પાચિ॰ ૪૧૭) ચ, "યથા ચ ઉપ્પન્નસ્સ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાપારિપૂરી હોતી"તિ ચ એવમાદીસુ સુત્તન્તેસુ દટ્ઠબ્બં. "યાનિસ્સ તાનિ પુબ્બે કતાનિ કમ્માની"તિ એવમાદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૪૮; નેત્તિ॰ ૧૨૦) નયેન વુત્તં કમ્મં અતીતમ્પિ સમાનં અઞ્ઞસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા અત્તનો વિપાકસ્સોકાસં કત્વા ઠિતત્તા, તથા કતોકાસઞ્ચ વિપાકં અનુપ્પન્નમ્પિ એવં કતે ઓકાસે અવસ્સમુપ્પત્તિતો **ઓકાસકતુપ્પન્નં** નામ. તાસુ તાસુ ભૂમીસુ અસમૂહતમકુસલં **ભૂમિલદ્ધુપ્પન્નં** નામ.

એત્થ ચ ભૂમિયા ભૂમિલદ્ધસ્સ ચ નાનત્તં વેદિતબ્બં. સેય્યથિદં – ભૂમિ નામ વિપસ્સનાય આરમ્મણભૂતા તેભૂમકા પઞ્ચક્ખન્ધા. ભૂમિલદ્ધં નામ તેસુ ઉપ્પત્તારહં કિલેસજાતં. તેન હિ સા ભૂમિલદ્ધા નામ હોતીતિ. તસ્મા "ભૂમિલદ્ધ"ન્તિ વુચ્ચતિ. તઞ્ચ પન ન આરમ્મણવસેન. આરમ્મણવસેન હિ સબ્બેપિ અતીતાદિભેદે પરિઞ્ઞાતેપિ ચ ખીણાસવાનં ખન્ધે આરબ્ભ કિલેસા ઉપ્પજ્જન્તિ મહાકચ્ચાયનઉપ્પલવણ્ણાદીનં ખન્ધે આરબ્ભ સોરેય્યસેટ્ઠિપુત્તનન્દમાણવકાદીનં વિય. યદિ ચેતં ભૂમિલદ્ધં નામ સિયા, તસ્સ અપ્પહેય્યતો ન કોચિ ભવમૂલં જહેય્ય. વત્થુવસેન પન ભૂમિલદ્ધં નામ વેદિતબ્બં. યત્થ યત્થ હિ વિપસ્સનાય અપરિઞ્ઞાતા ખન્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ,

તત્થ તત્થ ઉપ્પાદતો પભુતિ તેસુ વટ્ટમૂલં કિલેસજાતં અનુસેતિ. તં અપ્પહીનટ્ઠેન ભૂમિલદ્ધુપ્પન્નં નામાતિ વેદિતબ્બં. તત્થ ચ યસ્સ ખન્ધેસુ અપ્પહીનાનુસયિતા કિલેસા, તસ્સ તે એવ ખન્ધા તેસં કિલેસાનં વત્થુ, ન ઇતરે ખન્ધા. અતીતક્ખન્ધેસુ ચસ્સ અપ્પહીનાનુસયિતાનં કિલેસાનં અતીતક્ખન્ધા એવ વત્થુ, ન ઇતરે. એસેવ નયો અનાગતાદીસુ. તથા કામાવચરક્ખન્ધેસુ અપ્પહીનાનુસયિતાનં કિલેસાનં કામાવચરક્ખન્ધા એવ વત્થુ, ન ઇતરે. એસ નયો રૂપારૂપાવચરેસુ.

સોતાપન્નાદીનં પન યસ્સ યસ્સ અરિયપુગ્ગલસ્સ ખન્ધેસુ તં તં વટ્ટમૂલં કિલેસજાતં તેન તેન મગ્ગેન પહીનં, તસ્સ તસ્સ તે તે ખન્ધા પહીનાનં તેસં તેસં વટ્ટમૂલકિલેસાનં અવત્થુતો ભૂમીતિ સઙ્ખં ન લભન્તિ. પુથુજ્જનસ્સ પન સબ્બસો વટ્ટમૂલાનં કિલેસાનં અપ્પહીનત્તા યં કિઞ્ચિ કરિયમાનં કમ્મં કુસલં વા અકુસલં વા હોતિ, ઇચ્ચસ્સ કિલેસપ્પચ્ચયા વટ્ટં વડ્ઢતિ. તસ્સેતં વટ્ટમૂલં રૂપક્ખન્ધે એવ, ન વેદનાક્ખન્ધાદીસુ...પે॰... વિઞ્ઞાણક્ખન્ધે એવ વા, ન રૂપક્ખન્ધાદીસૂતિ ન વત્તબ્બં. કસ્મા? અવિસેસેન પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ અનુસયિતત્તા. કથં? પથવીરસાદિમિવ રુક્ખે. યથા હિ મહારુક્ખે પથવીતલં અધિટ્ઠાય પથવીરસઞ્ચ આપોરસઞ્ચ નિસ્સાય તપ્પચ્ચયા મૂલખન્ધસાખપસાખપત્તપલ્લવપલાસપુપ્ફફલેહિ વડ્ઢિત્વા નભં પૂરેત્વા યાવકપ્પાવસાનં બીજપરમ્પરાય રુક્ખપવેણીસન્તાને ઠિતે ''તં પથવીરસાદિ મૂલે એવ, ન ખન્ધાદીસુ, ફલે એવ વા, ન મૂલાદીસૂ''તિ ન વત્તબ્બં. કસ્મા? અવિસેસેન સબ્બેસ્વેવ મૂલાદીસુ અનુગતત્તા, એવં. યથા પન તસ્સેવ રુક્ખસ્સ પુપ્ફફલાદીસુ નિબ્બિન્નો કોચિ પુરિસો ચતૂસુ દિસાસુ મણ્ડૂકકણ્ટકં નામ રુક્ખે વિસં પયોજેય્ય, અથ સો રુક્ખો તેન વિસસમ્ફસ્સેન ફુટ્ઠો પથવીરસઆપોરસપરિયાદિન્નેન અપ્પસવનધમ્મતં આગમ્મ પુન સન્તાનં નિબ્બત્તેતું સમત્થો ન ભવેય્ય, એવમેવં ખન્ધપ્પવત્તિયં નિબ્બિન્નો કુલપુત્તો તસ્સ પુરિસસ્સ ચતૂસુ દિસાસુ રુક્ખે વિસપ્પયોજનં વિય અત્તનો સન્તાને ચતુમગ્ગભાવનં આરભતિ. અથસ્સ સો ખન્ધસન્તાનો તેન ચતુમગ્ગવિસસમ્ફસ્સેન સબ્બસો વટ્ટમૂલકિલેસાનં પરિયાદિન્નત્તા કિરિયભાવમત્તમુપગતકાયકમ્માદિ સબ્બકમ્મપ્પભેદો આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તધમ્મતમાગમ્મ ભવન્તરસન્તાનં નિબ્બત્તેતું સમત્થો ન હોતિ. કેવલં પન ચરિમવિઞ્ઞાણનિરોધેન નિરિન્ધનો વિય જાતવેદો અનુપાદાનો પરિનિબ્બાતિ. એવં ભૂમિયા ભૂમિલદ્ધસ્સ ચ નાનત્તં વેદિતબ્બં.

અપિચ અપરમ્પિ સમુદાચારારમ્મણાધિગ્ગહિતાવિક્ખમ્ભિતાસમૂહતવસેન ચતુબ્બિધમુપ્પન્નં. તત્થ વત્તમાનુપ્પન્નમેવ **સમુદાચારુપ્પન્નં**. ચક્ખાદીનં પન આપાથગતે આરમ્મણે પુબ્બભાગે અનુપ્પજ્જમાનમ્પિ કિલેસજાતં આરમ્મણસ્સ અધિગ્ગહિતત્તા એવ અપરભાગે અવસ્સમુપ્પત્તિતો **આરમ્મણાધિગ્ગહિતુપ્પન્ન**ન્તિ વુચ્ચતિ. કલ્યાણિગામે પિણ્ડાય ચરતો મહાતિસ્સત્થેરસ્સ વિસભાગરૂપદસ્સનેન ઉપ્પન્નકિલેસજાતઞ્ચેત્થ નિદસ્સનં. તસ્સ ''ઉપ્પન્નં કામવિતક્ક''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૬; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮) પયોગો દટ્ઠબ્બો. સમથવિપસ્સનાનં અઞ્ઞતરવસેન અવિક્ખમ્ભિતકિલેસજાતં ચિત્તસન્તતિમનારૂળ્હં ઉપ્પત્તિનિવારકસ્સ હેતુનો અભાવા **અવિક્ખમ્ભિતુપ્પન્નં** નામ. તં ''અયમ્પિ ખો, ભિક્ખવે, આનાપાનસ્સતિસમાધિ ભાવિતો બહુલીકતો સન્તો ચેવ પણીતો ચ અસેચનકો ચ સુખો ચ વિહારો ઉપ્પન્નુપ્પન્ને પાપકે અકુસલે ધમ્મે ઠાનસો અન્તરધાપેતી''તિઆદીસુ (પારા॰ ૧૬૫) દટ્ઠબ્બં. સમથવિપસ્સનાવસેન વિક્ખમ્ભિતમ્પિ કિલેસજાતં અરિયમગ્ગેન અસમૂહતત્તા ઉપ્પત્તિધમ્મતં અનતીતન્તિ કત્વા **અસમૂહતુપ્પન્ન**ન્તિ વુચ્ચતિ. આકાસેન ગચ્છન્તસ્સ અટ્ઠસમાપત્તિલાભિનો થેરસ્સ કુસુમિતરુક્ખે ઉપવને પુપ્ફાનિ ઓચિનન્તસ્સ મધુરસ્સરેન ગાયતો માતુગામસ્સ ગીતસ્સરં સુતવતો ઉપ્પન્નકિલેસજાતઞ્ચેત્થ નિદસ્સનં. તસ્સ ''અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં બહુલીકરોન્તો ઉપ્પન્નુપ્પન્ને પાપકે અકુસલે ધમ્મે

અન્તરાયેવ અન્તરધાપેતી''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૫૭) પયોગો દટ્ઠબ્બો. તિવિધમ્પિ ચેતં આરમ્મણાધિગ્ગહિતાવિક્ખમ્ભિતાસમૂહતુપ્પન્નં ભૂમિલદ્ધેનેવ સઙ્ગહં ગચ્છતીતિ વેદિતબ્બં.

એવમેતસ્મિં યથાવુત્તપ્પભેદે ઉપ્પન્ને ભૂમિલદ્ધારમ્મણાધિગ્ગહિતાવિક્ખમ્ભિતાસમૂહતુપ્પન્નવસેનાયં કોધો ઉપ્પન્નોતિ વેદિતબ્બો. કસ્મા? એવંવિધસ્સ વિનેતબ્બતો. એવંવિધમેવ હિ ઉપ્પન્નં યેન કેનચિ વિનયેન વિનેતું સક્કા હોતિ. યં પનેતં વત્તમાનભુત્વાપગતોકાસકતસમુદાચારસઙ્ખાતં ઉપ્પન્નં, એત્થ અફલો ચ અસક્યો ચ વાયામો. અફલો હિ ભુત્વાપગતે વાયામો વાયામન્તરેનાપિ તસ્સ નિરુદ્ધત્તા. તથા ઓકાસકતે. અસક્યો ચ વત્તમાનસમુદાચારુપ્પન્ને કિલેસવોદાનાનં એકજ્ઝમનુપ્પત્તિતોતિ.

વિનેતીતિ એત્થ પન –

''દુવિધો વિનયો નામ, એકમેકેત્થ પઞ્ચધા;
તેસુ અટ્ઠવિધેનેસ, વિનેતીતિ પવુચ્ચતિ''.

અયઞ્હિ સંવરવિનયો, પહાનવિનયોતિ દુવિધો વિનયો. એત્થ ચ દુવિધે વિનયે એકમેકો વિનયો પઞ્ચધા ભિજ્જતિ. **સંવરવિનયો**પિ હિ સીલસંવરો, સતિસંવરો, ઞાણસંવરો, ખન્તિસંવરો, વીરિયસંવરોતિ પઞ્ચવિધો. **પહાનવિનયો**પિ તદઙ્ગપ્પહાનં, વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં, સમુચ્છેદપ્પહાનં, પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનં, નિસ્સરણપ્પહાનન્તિ પઞ્ચવિધો.

તત્થ ''ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો હોતિ સમુપેતો''તિઆદીસુ (વિભ॰ ૫૧૧) **સીલસંવરો**, ''રક્ખતિ ચક્ખુન્દ્રિયં, ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરં આપજ્જતી''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૧૩; મ॰ નિ॰ ૧.૨૯૫; સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૯; અ॰ નિ॰ ૩.૧૬) **સતિસંવરો**.

''યાનિ સોતાનિ લોકસ્મિં, (અજિતાતિ ભગવા)
સતિ તેસં નિવારણં;
સોતાનં સંવરં બ્રૂમિ,
પઞ્ઞાયેતે પિધીયરે''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૦૪૧) –

આદીસુ **ઞાણસંવરો**, ''ખમો હોતિ સીતસ્સ ઉણ્હસ્સા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪; અ॰ નિ॰ ૪.૧૧૪) **ખન્તિસંવરો**, ''ઉપ્પન્નં કામવિતક્કં નાધિવાસેતિ, પજહતિ, વિનોદેતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૬; અ॰ નિ॰ ૪.૧૧૪) **વીરિયસંવરો** વેદિતબ્બો. સબ્બોપિ ચાયં સંવરો યથાસકં સંવરિતબ્બાનં વિનેતબ્બાનઞ્ચ કાયવચીદુચ્ચરિતાદીનં સંવરણતો સંવરો, વિનયનતો વિનયોતિ વુચ્ચતિ. એવં તાવ સંવરવિનયો પઞ્ચધા ભિજ્જતીતિ વેદિતબ્બો.

તથા યં નામરૂપપરિચ્છેદાદીસુ વિપસ્સનઙ્ગેસુ યાવ અત્તનો અપરિહાનવસેન **પવત્તિ**, તાવ તેન તેન ઞાણેન તસ્સ તસ્સ અનત્થસન્તાનસ્સ પહાનં. સેય્યથિદં – નામરૂપવવત્થાનેન સક્કાયદિટ્ઠિયા, પચ્ચયપરિગ્ગહેન અહેતુવિસમહેતુદિટ્ઠીનં, તસ્સેવ અપરભાગેન કઙ્ખાવિતરણેન કથંકથીભાવસ્સ, કલાપસમ્મસનેન ''અહં મમા''તિ ગાહસ્સ, મગ્ગામગ્ગવવત્થાનેન અમગ્ગે મગ્ગસઞ્ઞાય, ઉદયદસ્સનેન ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા, વયદસ્સનેન સસ્સતદિટ્ઠિયા, ભયદસ્સનેન સભયેસુ અભયસઞ્ઞાય, આદીનવદસ્સનેન અસ્સાદસઞ્ઞાય, નિબ્બિદાનુપસ્સનેન અભિરતિસઞ્ઞાય,

મુચ્ચિતુકમ્યતાઞાણેન અમુચ્ચિતુકમ્યતાય, ઉપેક્ખાઞાણેન અનુપેક્ખાય, અનુલોમેન ધમ્મટ્ઠિતિયં નિબ્બાને ચ પટિલોમભાવસ્સ, ગોત્રભુના સઙ્ખારનિમિત્તગ્ગાહસ્સ પહાનં, એતં **તદઙ્ગપ્પહાનં** નામ. યં પન ઉપચારપ્પનાભેદસ્સ સમાધિનો યાવ અત્તનો અપરિહાનિપવત્તિ , તાવ તેનાભિહતાનં નીવરણાનં યથાસકં વિતક્કાદિપચ્ચનીકધમ્માનઞ્ચ અનુપ્પત્તિસઙ્ખાતં પહાનં, એતં **વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં** નામ. યં પન ચતુન્નં અરિયમગ્ગાનં ભાવિતત્તા તંતંમગ્ગવતો અત્તનો સન્તાને યથાસકં ''દિટ્ઠિગતાનં પહાનાયા''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૨૭૭) નયેન વુત્તસ્સ સમુદયપક્ખિકસ્સ કિલેસગહનસ્સ પુન અચ્ચન્તઅપ્પવત્તિભાવેન સમુચ્છેદસઙ્ખાતં પહાનં, ઇદં **સમુચ્છેદપ્પહાનં** નામ. યં પન ફલક્ખણે પટિપ્પસ્સદ્ધત્તં કિલેસાનં પહાનં, ઇદં **પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનં** નામ. યં પન સબ્બસઙ્ખતનિસ્સરણત્તા પહીનસબ્બસઙ્ખતં નિબ્બાનં, એતં **નિસ્સરણપ્પહાનં** નામ. સબ્બમ્પિ ચેતં પહાનં યસ્મા ચાગટ્ઠેન પહાનં, વિનયનટ્ઠેન વિનયો, તસ્મા ''પહાનવિનયો''તિ વુચ્ચતિ, તંતંપહાનવતો વા તસ્સ તસ્સ વિનયસ્સ સમ્ભવતોપેતં ''પહાનવિનયો''તિ વુચ્ચતિ. એવં પહાનવિનયોપિ પઞ્ચધા ભિજ્જતીતિ વેદિતબ્બો. એવમેકેકસ્સ પઞ્ચધા ભિન્નત્તા દસેતે વિનયા હોન્તિ.

તેસુ પટિપ્પસ્સદ્ધિવિનયં નિસ્સરણવિનયઞ્ચ ઠપેત્વા અવસેસેન અટ્ઠવિધેન વિનયેનેસ તેન તેન પરિયાયેન વિનેતીતિ પવુચ્ચતિ. કથં? સીલસંવરેન કાયવચીદુચ્ચરિતાનિ વિનેન્તોપિ હિ તંસમ્પયુત્તં કોધં વિનેતિ, સતિપઞ્ઞાસંવરેહિ અભિજ્ઝાદોમનસ્સાદીનિ વિનેન્તોપિ દોમનસ્સસમ્પયુત્તં કોધં વિનેતિ, ખન્તિસંવરેન સીતાદીનિ ખમન્તોપિ તંતંઆઘાતવત્થુસમ્ભવં કોધં વિનેતિ, વીરિયસંવરેન બ્યાપાદવિતક્કં વિનેન્તોપિ તંસમ્પયુત્તં કોધં વિનેતિ. યેહિ ધમ્મેહિ તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદપ્પહાનાનિ હોન્તિ, તેસં ધમ્માનં અત્તનિ નિબ્બત્તનેન તે તે ધમ્મે પજહન્તોપિ તદઙ્ગપ્પહાતબ્બં વિક્ખમ્ભેતબ્બં સમુચ્છિન્દિતબ્બઞ્ચ કોધં વિનેતિ. કામઞ્ચેત્થ પહાનવિનયેન વિનયો ન સમ્ભવતિ. યેહિ પન ધમ્મેહિ પહાનં હોતિ, તેહિ વિનેન્તોપિ પરિયાયતો ''પહાનવિનયેન વિનેતી''તિ વુચ્ચતિ. પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનકાલે પન વિનેતબ્બાભાવતો નિસ્સરણપ્પહાનસ્સ ચ અનુપ્પાદેતબ્બતો ન તેહિ કિઞ્ચિ વિનેતીતિ વુચ્ચતિ. એવં તેસુ પટિપ્પસ્સદ્ધિવિનયં નિસ્સરણવિનયઞ્ચ ઠપેત્વા અવસેસેન અટ્ઠવિધેન વિનયેનેસ તેન તેન પરિયાયેન વિનેતીતિ પવુચ્ચતીતિ. યે વા –

> ''પઞ્ચિમે, ભિક્ખવે, આઘાતપટિવિનયા, યત્થ ભિક્ખુનો ઉપ્પન્નો આઘાતો સબ્બસો પટિવિનેતબ્બો. કતમે પઞ્ચ? યસ્મિં, ભિક્ખવે, પુગ્ગલે આઘાતો જાયેથ, મેત્તા તસ્મિં પુગ્ગલે ભાવેતબ્બા…પે॰… કરુણા… ઉપેક્ખા… અસતિ-અમનસિકારો તસ્મિં પુગ્ગલે આપજ્જિતબ્બો, એવં તસ્મિં પુગ્ગલે આઘાતો પટિવિનેતબ્બો. કમ્મસ્સકતા એવ વા તસ્મિં પુગ્ગલે અધિટ્ઠાતબ્બા કમ્મસ્સકો અયમાયસ્મા…પે॰… દાયાદો ભવિસ્સતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૬૧) –

એવં પઞ્ચ આઘાતપટિવિનયા વુત્તા. યે ચ –

> ''પઞ્ચિમે, આવુસો, આઘાતપટિવિનયા, યત્થ ભિક્ખુનો ઉપ્પન્નો આઘાતો સબ્બસો પટિવિનેતબ્બો. કતમે પઞ્ચ? ઇધાવુસો , એકચ્ચો પુગ્ગલો અપરિસુદ્ધકાયસમાચારો હોતિ, પરિસુદ્ધવચીસમાચારો, એવરૂપેપિ, આવુસો, પુગ્ગલે આઘાતો પટિવિનેતબ્બો''તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૬૨) –

એવમાદિનાપિ નયેન પઞ્ચ આઘાતપટિવિનયા વુત્તા. તેસુ યેન કેનચિ આઘાતપટિવિનયેન વિનેન્તોપેસ વિનેતીતિ પવુચ્ચતિ. અપિચ યસ્મા –

‘‘ઉભતોદણ્ડકેન ચેપિ, ભિક્ખવે, કકચેન ચોરા ઓચરકા અઙ્ગમઙ્ગાનિ ઓક્કન્તેય્યું, તત્રાપિ યો મનો પદોસેય્ય, ન મે સો તેન સાસનકરો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૨) –-

એવં સત્થુ ઓવાદં,

‘‘તસ્સેવ તેન પાપિયો, યો કુદ્ધં પટિકુજ્ઝતિ;
કુદ્ધં અપ્પટિકુજ્ઝન્તો, સઙ્ગામં જેતિ દુજ્જયં.

‘‘ઉભિન્નમત્થં ચરતિ, અત્તનો ચ પરસ્સ ચ;
પરં સઙ્કુપિતં ઞત્વા, યો સતો ઉપસમ્મતિ’’. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૮);

‘‘સત્તિમે, ભિક્ખવે, ધમ્મા સપત્તકન્તા સપત્તકરણા કોધનં આગચ્છન્તિ ઇત્થિં વા પુરિસં વા. કતમે સત્ત? ઇધ, ભિક્ખવે, સપત્તો સપત્તસ્સ એવં ઇચ્છતિ – ‘અહો, વતાયં દુબ્બણ્ણો અસ્સા’તિ. તં કિસ્સ હેતુ? ન, ભિક્ખવે, સપત્તો સપત્તસ્સ વણ્ણવતાય નન્દતિ. કોધનાયં, ભિક્ખવે, પુરિસપુગ્ગલો કોધાભિભૂતો કોધપરેતો કિઞ્ચાપિ સો હોતિ સુન્હાતો સુવિલિત્તો કપ્પિતકેસમસ્સુ ઓદાતવત્થવસનો, અથ ખો સો દુબ્બણ્ણોવ હોતિ કોધાભિભૂતો. અયં, ભિક્ખવે, પઠમો ધમ્મો સપત્તકન્તો સપત્તકરણો કોધનં આગચ્છતિ ઇત્થિં વા પુરિસં વા (અ॰ નિ॰ ૭.૬૪).

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સપત્તો સપત્તસ્સ એવં ઇચ્છતિ – ‘અહો, વતાયં દુક્ખં સયેય્યા’તિ...પે॰... ‘ન પચુરત્થો અસ્સા’તિ...પે॰... ‘ન ભોગવા અસ્સા’તિ...પે॰... ‘ન યસવા અસ્સા’તિ...પે॰... ‘ન મિત્તવા અસ્સા’તિ...પે॰... ‘કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં નિરયં ઉપપજ્જેય્યા’તિ. તં કિસ્સ હેતુ? ન, ભિક્ખવે, સપત્તો સપત્તસ્સ સુગતિગમનેન નન્દતિ. કોધનાયં, ભિક્ખવે, પુરિસપુગ્ગલો કોધાભિભૂતો કોધપરેતો કાયેન દુચ્ચરિતં ચરતિ, વાચાય... મનસા દુચ્ચરિતં ચરતિ. સો કાયેન દુચ્ચરિતં ચરિત્વા...પે॰... વાચાય...પે॰... મનસા દુચ્ચરિતં ચરિત્વા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા...પે॰... નિરયં ઉપપજ્જતિ કોધાભિભૂતો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૪).

‘‘કુદ્ધો અત્થં ન જાનાતિ, કુદ્ધો ધમ્મં ન પસ્સતિ...પે॰.... (અ॰ નિ॰ ૭.૬૪; મહાનિ॰ ૫);

‘‘યેન કોધેન કુદ્ધાસે, સત્તા ગચ્છન્તિ દુગ્ગતિં;
તં કોધં સમ્મદઞ્ઞાય, પજહન્તિ વિપસ્સિનો. (ઇતિવુ॰ ૪);

‘‘કોધં જહે વિપ્પજહેય્ય માનં, સંયોજનં સબ્બમતિક્કમેય્ય. (ધ॰ પ॰ ૨૨૧);

‘‘અનત્થજનનો કોધો, કોધો ચિત્તપ્પકોપનો. (અ॰ નિ॰ ૭.૬૪; ઇતિવુ॰ ૮૮);

‘‘એકાપરાધં ખમ ભૂરિપઞ્ઞ, ન પણ્ડિતા કોધબલા ભવન્તી’’તિ. (જા॰ ૧.૧૫.૧૯) –

એવમાદિના નયેન કોધે આદીનવઞ્ચ પચ્ચવેક્ખતોપિ કોધો વિનયં ઉપેતિ. તસ્મા એવં પચ્ચવેક્ખિત્વા કોધં વિનેન્તોપિ એસ વિનેતીતિ વુચ્ચતિ.

કોધન્તિ ''અનત્થં મે અચરીતિ આઘાતો જાયતી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૩૪૦; અ॰ નિ॰ ૯.૨૯) નયેન સુત્તે વુત્તાનં નવન્નં, ''અત્થં મે ન ચરી''તિ આદીનઞ્ચ તપ્પટિપક્ખતો સિદ્ધાનં નવન્નમેવાતિ અટ્ઠારસન્નં, **ખાણુકણ્ટકાદિના** અટ્ઠાનેન સદ્ધિં એકૂનવીસતિયા આઘાતવત્થૂનં અઞ્ઞતરાઘાતવત્થુસમ્ભવં આઘાતં. **વિસટન્તિ** વિત્થતં. **સપ્પવિસન્તિ** સપ્પસ્સ વિસં. **ઇવાતિ** ઓપમ્મવચનં, ઇ-કાર લોપં કત્વા વ-ઇચ્ચેવ વુત્તં. **ઓસધેહીતિ** અગદેહિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથા વિસતિકિચ્છકો વેજ્જો સપ્પેન દટ્ઠં સબ્બં કાયં ફરિત્વા ઠિતં વિસટં સપ્પવિસં મૂલખન્ધતચપત્તપુપ્ફાદીનં અઞ્ઞતરેહિ નાનાભેસજ્જેહિ પયોજેત્વા કતેહિ વા ઓસધેહિ ખિપ્પમેવ વિનેય્ય, એવમેવં યો યથાવુત્તેનત્થેન ઉપ્પતિતં ચિત્તસન્તાનં બ્યાપેત્વા ઠિતં કોધં યથાવુત્તેસુ વિનયનૂપાયેસુ યેન કેનચિ ઉપાયેન વિનેતિ નાધિવાસેતિ પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતીતિ.

સો ભિક્ખુ જહાતિ ઓરપારન્તિ સો એવં કોધં વિનેન્તો ભિક્ખુ યસ્મા કોધો તતિયમગ્ગેન સબ્બસો પહીયતિ, તસ્મા ઓરપારસઞ્ઞિતાનિ પઞ્ચોરમ્ભાગિયસંયોજનાનિ જહાતીતિ વેદિતબ્બો. અવિસેસેન હિ પારન્તિ તીરસ્સ નામં, તસ્મા ઓરાનિ ચ તાનિ સંસારસાગરસ્સ પારભૂતાનિ ચાતિ કત્વા ''ઓરપાર''ન્તિ વુચ્ચતિ. અથ વા ''યો ઉપ્પતિતં વિનેતિ કોધં વિસટં સપ્પવિસંવ ઓસધેહિ'', સો તતિયમગ્ગેન સબ્બસો કોધં વિનેત્વા અનાગામિફલે ઠિતો ભિક્ખુ જહાતિ ઓરપારં. તત્થ ઓરન્તિ સકત્તભાવો, પારન્તિ પરત્તભાવો. ઓરં વા છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ, પારં છ બાહિરાયતનાનિ. તથા ઓરં મનુસ્સલોકો, પારં દેવલોકો. ઓરં કામધાતુ, પારં રૂપારૂપધાતુ. ઓરં કામરૂપભવો, પારં અરૂપભવો. ઓરં અત્તભાવો, પારં અત્તભાવસુખૂપકરણાનિ. એવમેતસ્મિં ઓરપારે ચતુત્થમગ્ગેન છન્દરાગં પજહન્તો ''જહાતિ ઓરપાર''ન્તિ વુચ્ચતિ. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ અનાગામિનો કામરાગસ્સ પહીનત્તા ઇધત્તભાવાદીસુ છન્દરાગો એવ નત્થિ; અપિચ ખો પનસ્સ તતિયમગ્ગાદીનં વિય વણ્ણપ્પકાસનત્થં સબ્બમેતં ઓરપારભેદં સઙ્ગહેત્વા તત્થ છન્દરાગપ્પહાનેન ''જહાતિ ઓરપાર''ન્તિ વુત્તં.

ઇદાનિ તસ્સત્થસ્સ વિભાવનત્થાય ઉપમં આહ **''ઉરગો જિણ્ણમિવ તચં પુરાણ''**ન્તિ. તત્થ ઉરેન ગચ્છતીતિ **ઉરગો**, સપ્પસ્સેતં અધિવચનં. સો દુવિધો – કામરૂપી ચ અકામરૂપી ચ. કામરૂપીપિ દુવિધો – જલજો થલજો ચ. જલજો જલે એવ કામરૂપં લભતિ, ન થલે, સઙ્ખપાલજાતકે સઙ્ખપાલનાગરાજા વિય. થલજો થલે એવ, ન જલે. સો જજ્જરભાવેન જિણ્ણં, ચિરકાલતાય પુરાણઞ્ચાતિ સઙ્ખં ગતં. તચં જહન્તો ચતુબ્બિધેન જહાતિ – સજાતિયં ઠિતો, જિગુચ્છન્તો, નિસ્સાય, થામેનાતિ. સજાતિ નામ સપ્પજાતિ દીઘત્તભાવો. ઉરગા હિ પઞ્ચસુ ઠાનેસુ સજાતિં નાતિવત્તન્તિ – ઉપપત્તિયં, ચુતિયં, વિસ્સટ્ઠનિદ્દોક્કમને, સમાનજાતિયા મેથુનપટિસેવને, જિણ્ણતચાપનયને ચાતિ. સપ્પો હિ યદા તચં જહાતિ, તદા સજાતિયંયેવ ઠત્વા જહાતિ. સજાતિયં ઠિતોપિ ચ જિગુચ્છન્તો જહાતિ. જિગુચ્છન્તો નામ યદા ઉપડ્ઢટ્ઠાને મુત્તો હોતિ, ઉપડ્ઢટ્ઠાને અમુત્તો ઓલમ્બતિ, તદા નં અટ્ટીયન્તો જહાતિ. એવં જિગુચ્છન્તોપિ ચ દણ્ડન્તરં વા મૂલન્તરં વા પાસાણન્તરં વા નિસ્સાય જહાતિ. નિસ્સાય જહન્તોપિ ચ થામં જનેત્વા, ઉસ્સાહં કત્વા, વીરિયેન વઙ્કં નઙ્ગુટ્ઠં કત્વા, પસ્સસન્તોવ ફણં કરિત્વા જહાતિ. એવં જહિત્વા યેનકામં પક્કમતિ. એવમેવં અયમ્પિ ભિક્ખુ ઓરપારં જહિતુકામો ચતુબ્બિધેન જહાતિ – સજાતિયં ઠિતો, જિગુચ્છન્તો, નિસ્સાય, થામેનાતિ. સજાતિ નામ ભિક્ખુનો ''અરિયાય જાતિયા જાતો''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૫૧) વચનતો સીલં. તેનેવાહ ''સીલે પતિટ્ઠાય નરો સપઞ્ઞો''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩; પેટકો॰ ૨૨). એવમેતિસ્સં સજાતિયં ઠિતો ભિક્ખુ તં સકત્તભાવાદિભેદં ઓરપારં જિણ્ણપુરાણતચમિવ દુક્ખં જનેન્તં તત્થ તત્થ આદીનવદસ્સનેન જિગુચ્છન્તો કલ્યાણમિત્તે નિસ્સાય અધિમત્તવાયામસઙ્ખાતં થામં જનેત્વા ''દિવસં ચઙ્કમેન નિસજ્જાય આવરણીયેહિ ધમ્મેહિ ચિત્તં પરિસોધેતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૬; વિભ॰ ૫૧૯) વુત્તનયેન રત્તિન્દિવં છધા વિભજિત્વા ઘટેન્તો વાયમન્તો

ઉરગો વિય, વઙ્કં નઙ્કુટ્ઠં પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા ઉરગો વિય પસ્સસન્તો, અયમ્પિ અસિથિલપરક્કમતાય વાયમન્તો ઉરગો વિય ફણં કરિત્વા, અયમ્પિ ઞાણવિપ્ફારં જનેત્વા ઉરગોવ તચં ઓરપારં જહાતિ. જહિત્વા ચ ઉરગો વિય ઓહિતતચો યેનકામં અયમ્પિ ઓહિતભારો અનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુદિસં પક્કમતીતિ. તેનાહ ભગવા –

> ''યો ઉપ્પતિતં વિનેતિ કોધં, વિસટં સપ્પવિસંવ ઓસધેહિ;
> સો ભિક્ખુ જહાતિ ઓરપારં, ઉરગો જિણ્ણમિવ તચં પુરાણ''ન્તિ.

એવમેસા ભગવતા અરહત્તનિકૂટેન પઠમગાથા દેસિતાતિ.

૨. ઇદાનિ દુતિયગાથાય અત્થવણ્ણનાક્કમો અનુપ્પત્તો. તત્રાપિ –

> ''યેન યત્થ યદા યસ્મા, વુત્તા ગાથા અયં ઇમં;
> વિધિં પકાસયિત્વાસ્સા, કરિસ્સામત્થવણ્ણન''ન્તિ. –

અયમેવ માતિકા. તતો પરઞ્ચ સબ્બગાથાસુ. અતિવિત્થારભયેન પન ઇતો પભુતિ માતિકં અનિક્ખિપિત્વા ઉપ્પત્તિદસ્સનનયેનેવ તસ્સા તસ્સા અત્થં દસ્સેન્તો અત્થવણ્ણનં કરિસ્સામિ. સેય્યથિદં **યો રાગમુદચ્છિદા અસેસ**ન્તિ અયં દુતિયગાથા.

તસ્સુપ્પત્તિ – એકં સમયં ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે. તેન ખો પન સમયેન આયસ્મતો સારિપુત્તત્થેરસ્સ ઉપટ્ઠાકો અઞ્ઞતરો સુવણ્ણકારપુત્તો થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિતો. થેરો તસ્સ ''દહરાનં અસુભં સપ્પાય''ન્તિ મન્ત્વા રાગવિઘાતત્થં અસુભકમ્મટ્ઠાનં અદાસિ. તસ્સ તસ્મિં આસેવનમત્તમ્પિ ચિત્તં ન લભતિ. સો ''અનુપકારં મમેત''ન્તિ થેરસ્સ આરોચેસિ. થેરો ''દહરાનમેતં સપ્પાય''ન્તિ મન્ત્વા પુનપિ તદેવાચિક્ખિ. એવં ચત્તારો માસા અતીતા, સો કિઞ્ચિમત્તમ્પિ વિસેસં ન લભતિ. તતો નં થેરો ભગવતો સન્તિકં નેસિ. ભગવા ''અવિસયો, સારિપુત્ત, તુય્હેતસ્સ સપ્પાયં જાનિતું, બુદ્ધવેનેય્યો એસો''તિ વત્વા પભસ્સરવણ્ણં પદુમં ઇદ્ધિયા નિમ્મિનિત્વા તસ્સ હત્થે પાદાસિ – ''હન્દ, ભિક્ખુ, ઇમં વિહારપચ્છાયાયં વાલિકાતલે નાળેન વિજ્ઝિત્વા ઠપેહિ, અભિમુખઞ્ચસ્સ પલ્લઙ્કેન નિસીદ 'લોહિતં લોહિત'ન્તિ આવજ્જેન્તો''તિ. અયં કિર પઞ્ચ જાતિસતાનિ સુવણ્ણકારોવ અહોસિ. તેનસ્સ ''લોહિતકનિમિત્તં સપ્પાય''ન્તિ ઞત્વા ભગવા લોહિતકકમ્મટ્ઠાનં અદાસિ. સો તથા કત્વા મુહુત્તેનેવ યથાક્કમં તત્થ ચત્તારિપિ ઝાનાનિ અધિગન્ત્વા અનુલોમપટિલોમાદિના નયેન ઝાનકીળં આરભિ. અથ ભગવા 'તં પદુમં મિલાયતૂ'તિ અધિટ્ઠાસિ. સો ઝાના વુટ્ઠિતો તં મિલાતં કાળવણ્ણં દિસ્વા ''પભસ્સરરૂપં જરાય પરિમદ્દિત''ન્તિ અનિચ્ચસઞ્ઞં પટિલભિ. તતો નં અજ્ઝત્તમ્પિ ઉપસંહરિ. તતો ''યદનિચ્ચં તં દુક્ખં, યં દુક્ખં તદનત્તા''તિ તયોપિ ભવે આદિત્તે વિય પસ્સિ. એવં પસ્સતો ચસ્સાવિદૂરે પદુમસ્સરો અત્થિ. તત્થ દારકા ઓરોહિત્વા પદુમાનિ ભઞ્જિત્વા ભઞ્જિત્વા રાસિં કરોન્તિ. તસ્સ તાનિ ઉદકે પદુમાનિ નળવને અગ્ગિજાલા વિય ખાયિંસુ, પત્તાનિ પતન્તાનિ પપાતં પવિસન્તાનિ વિય ખાયિંસુ, થલે નિક્ખિત્તપદુમાનં અગ્ગાનિ મિલાતાનિ અગ્ગિડડ્ઢાનિ વિય ખાયિંસુ. અથસ્સ તદનુસારેન સબ્બધમ્મે ઉપનિજ્ઝાયતો ભિય્યોસોમત્તાય તયો ભવા આદિત્તમિવ અગારં અપ્પટિસરણા હુત્વા ઉપટ્ઠહિંસુ. તતો ભગવા ગન્ધકુટિયં નિસિન્નોવ તસ્સ ભિક્ખુનો ઉપરિ સરીરાભં મુઞ્ચિ. સા ચસ્સ મુખંયેવ અજ્ઝોત્થરિ. તતો સો ''કિમેત''ન્તિ આવજ્જેન્તો ભગવન્તં આગન્ત્વા સમીપે ઠિતમિવ દિસ્વા ઉટ્ઠાયાસના અઞ્જલિં પણામેસિ. અથસ્સ ભગવા સપ્પાયં વિદિત્વા ધમ્મં દેસેન્તો ઇમં ઓભાસગાથં અભાસિ ''**યો રાગમુદચ્છિદા અસેસ**''ન્તિ.

તત્થ રઞ્જનવસેન **રાગો**, પઞ્ચકામગુણરાગસ્સેતં અધિવચનં. **ઉદચ્છિદા**તિ ઉચ્છિન્દતિ, ભઞ્જતિ , વિનાસેતિ. અતીતકાલિકાનમ્પિ હિ છન્દસિ વત્તમાનવચનં અક્ખરચિન્તકા ઇચ્છન્તિ. **અસેસ**ન્તિ સાનુસયં. **ભિસપુપ્ફંવ સરોરુહ**ન્તિ સરે વિરૂળ્હં પદુમપુપ્ફં વિય. **વિગય્હા**તિ ઓગય્હ, પવિસિત્વાતિ અત્થો. સેસં પુબ્બસદિસમેવ. કિં વુત્તં હોતિ? યથા નામ એતે દારકા સરં ઓરુય્હ ભિસપુપ્ફં સરોરુહં છિન્દન્તિ, એવમેવં યો ભિક્ખુ ઇમં તેધાતુકલોકસન્નિવાસં ઓગય્હ –

''નત્થિ રાગસમો અગ્ગિ''; (ધ॰ પ॰ ૨૦૨);

''કામરાગેન દય્હામિ, ચિત્તં મે પરિદય્હતિ''; (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૨);

''યે રાગરત્તાનુપતન્તિ સોતં, સયં કતં મક્કટકોવ જાલં''. (ધ॰ પ॰ ૩૪૭);

''રત્તો ખો, આવુસો, રાગેન અભિભૂતો પરિયાદિન્નચિત્તો પાણમ્પિ હનતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૫૬, ૭૨) –

એવમાદિનયમનુગન્ત્વા રાગાદીનવપચ્ચવેક્ખણેન યથાવુત્તપ્પકારેહિ સીલસંવરાદીહિ સંવરેહિ સવિઞ્ઞાણકાવિઞ્ઞાણકેસુ વત્થૂસુ અસુભસઞ્ઞાય ચ થોકં થોકં રાગં સમુચ્છિન્દન્તો અનાગામિમગ્ગેન અવસેસં અરહત્તમગ્ગેન ચ તતો અનવસેસમ્પિ ઉચ્છિન્દતિ પુબ્બે વુત્તપ્પકારેનેવ સો ભિક્ખુ જહાતિ ઓરપારં ઉરગો જિણ્ણમિવ તચં પુરાણન્તિ. એવમેસા ભગવતા અરહત્તનિકૂટેન ગાથા દેસિતા. દેસનાપરિયોસાને ચ સો ભિક્ખુ અરહત્તે પતિટ્ઠિતોતિ.

૩. **યો તણ્હમુદચ્છિદા**તિ કા ઉપ્પત્તિ? ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ. અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ ગગ્ગરાય પોક્ખરણિયા તીરે વિહરન્તો તણ્હાવસેન અકુસલવિતક્કં વિતક્કેતિ. ભગવા તસ્સજ્ઝાસયં વિદિત્વા ઇમં ઓભાસગાથમભાસિ.

તત્થ તસ્સતીતિ **તણ્હા**. વિસયેહિ તિત્તિં ન ઉપેતીતિ અત્થો. કામભવવિભવતણ્હાનમેતં અધિવચનં. **સરિત**ન્તિ ગતં પવત્તં, યાવ ભવગ્ગા અજ્ઝોત્થરિત્વા ઠિતન્તિ વુત્તં હોતિ. **સીઘસર**ન્તિ સીઘગામિનિં, સન્દિટ્ઠિકસમ્પરાયિકં આદીનવં અગણેત્વા મુહુત્તેનેવ પરચક્કવાળમ્પિ ભવગ્ગમ્પિ સમ્પાપુણિતું સમત્થન્તિ વુત્તં હોતિ. એવમેતં સરિતં સીઘસરં સબ્બપ્પકારમ્પિ તણ્હં –

''ઉપરિવિસાલા દુપ્પૂરા, ઇચ્છા વિસટગામિની;
યે ચ તં અનુગિજ્ઝન્તિ, તે હોન્તિ ચક્કધારિનો''તિ.

''તણ્હાદુતિયો પુરિસો, દીઘમદ્ધાનસંસરં;
ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવં, સંસારં નાતિવત્તતી''તિ. (ઇતિવુ॰ ૧૫, ૧૦૫; મહાનિ॰ ૧૯૧; ચૂળનિ॰ પારાયનાનુગીતિગાથાનિદ્દેસ ૧૦૭);

''ઊનો લોકો અતિત્તો તણ્હાદાસોતિ ખો, મહારાજા''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૦૫) ચ –

એવમાદીનવપચ્ચવેક્ખણેન વુત્તપ્પકારેહિ સીલસંવરાદીહિ ચ યો થોકં થોકં વિસોસયિત્વા અરહત્તમગ્ગેન અસેસં ઉચ્છિજ્જતિ, સો ભિક્ખુ તસ્મિંયેવ ખણે સબ્બપ્પકારમ્પિ જહાતિ ઓરપારન્તિ. દેસનાપરિયોસાને સો ભિક્ખુ

અરહત્તે પતિટ્ઠિતોતિ.

૪. **યો માનમુદબ્બધી**તિ કા ઉપ્પત્તિ? ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ. અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ ગઙ્ગાય તીરે વિહરન્તો ગિમ્હકાલે અપ્પોદકે સોતે કતં નળસેતું પચ્છા આગતેન મહોઘેન વુય્હમાનં દિસ્વા ‘‘અનિચ્ચા સઙ્ખારા’’તિ સંવિગ્ગો અટ્ઠાસિ. તસ્સજ્ઝાસયં વિદિત્વા ભગવા ઇમં ઓભાસગાથં અભાસિ.

તત્થ **માનો**તિ જાતિઆદિવત્થુકો ચેતસો ઉણ્ણામો. સો ‘‘સેય્યોહમસ્મી’’તિ માનો, ‘‘સદિસોહમસ્મી’’તિ માનો, ‘‘હીનોહમસ્મી’’તિ માનોતિ એવં તિવિધો હોતિ. પુન ‘‘સેય્યસ્સ સેય્યોહમસ્મીતિ, સેય્યસ્સ સદિસો, સેય્યસ્સ હીનો, સદિસસ્સ સેય્યો, સદિસસ્સ સદિસો, સદિસસ્સ હીનો, હીનસ્સ સેય્યો, હીનસ્સ સદિસો, હીનસ્સ હીનોહમસ્મી’’તિ માનોતિ એવં નવવિધો હોતિ. તં સબ્બપ્પકારમ્પિ માનં –

‘‘યેન માનેન મત્તાસે, સત્તા ગચ્છન્તિ દુગ્ગતિ’’ન્તિ. (ઇતિવુ॰ ૬) –

આદિના નયેન તત્થ આદીનવપચ્ચવેક્ખણેન વુત્તપ્પકારેહિ સીલસંવરાદીહિ ચ યો થોકં થોકં વધેન્તો કિલેસાનં અબલદુબ્બલત્તા નળસેતુસદિસં લોકુત્તરધમ્માનં અતિબલત્તા મહોઘસદિસેન અરહત્તમગ્ગેન અસેસં ઉદબ્બધિ, અનવસેસપ્પહાનવસેન ઉચ્છિન્દન્તો વધેતીતિ વુત્તં હોતિ. સો ભિક્ખુ તસ્મિંયેવ ખણે સબ્બપ્પકારમ્પિ જહાતિ ઓરપારન્તિ. દેસનાપરિયોસાને સો ભિક્ખુ અરહત્તે પતિટ્ઠિતોતિ.

૫. તિ કા ઉપ્પત્તિ? ઇમિસ્સા ગાથાય ઇતો પરાનઞ્ચ દ્વાદસન્નં એકાયેવ ઉપ્પત્તિ. એકં સમયં ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ. તેન ખો પન સમયેન અઞ્ઞતરો બ્રાહ્મણો અત્તનો ધીતુયા વારેય્યે પચ્ચુપટ્ઠિતે ચિન્તેસિ – ‘‘કેનચિ વસલેન અપરિભુત્તપુબ્બેહિ પુપ્ફેહિ દારિકં અલઙ્કરિત્વા પતિકુલં પેસેસ્સામી’’તિ. સો સન્તરબાહિરં સાવત્થિં વિચિનન્તો કિઞ્ચિ તિણપુપ્ફમ્પિ અપરિભુત્તપુબ્બં નાદ્દસ. અથ સમ્બહુલે ધુત્તકજાતિકે બ્રાહ્મણદારકે સન્નિપતિતે દિસ્વા ‘‘એતે પુચ્છિસ્સામિ, અવસ્સં સમ્બહુલેસુ કોચિ જાનિસ્સતી’’તિ ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિ. તે તં બ્રાહ્મણં ઉપ્પણ્ડેન્તા આહંસુ – ‘‘ઉદુમ્બરપુપ્ફં નામ, બ્રાહ્મણ, લોકે ન કેનચિ પરિભુત્તપુબ્બં. તેન ધીતરં અલઙ્કરિત્વા દેહી’’તિ. સો દુતિયદિવસે કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય ભત્તવિસ્સગ્ગં કત્વા અચિરવતિયા નદિયા તીરે ઉદુમ્બરવનં ગન્ત્વા એકમેકં રુક્ખં વિચિનન્તો પુપ્ફસ્સ વણ્ટમત્તમ્પિ નાદ્દસ. અથ વીતિવત્તે મજ્ઝન્હિકે દુતિયતીરં અગમાસિ. તત્થ ચ અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ અઞ્ઞતરસ્મિં મનુઞ્ઞે રુક્ખમૂલે દિવાવિહારં નિસિન્નો કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ. સો તત્થ ઉપસઙ્કમિત્વા અમનસિકરિત્વા, સકિં નિસીદિત્વા, સકિં ઉક્કુટિકો હુત્વા, સકિં ઠત્વા, તં રુક્ખં સબ્બસાખાવિટપપત્તન્તરેસુ વિચિનન્તો કિલમતિ. તતો નં સો ભિક્ખુ આહ – ‘‘બ્રાહ્મણ, કિં મગ્ગસી’’તિ? ‘‘ઉદુમ્બરપુપ્ફં, ભો’’તિ. ‘‘ઉદુમ્બરપુપ્ફં નામ, બ્રાહ્મણ, લોકે નત્થિ, મુસા એતં વચનં, મા કિલમા’’તિ. અથ ભગવા તસ્સ ભિક્ખુનો અજ્ઝાસયં વિદિત્વા ઓભાસં મુઞ્ચિત્વા સમુપ્પન્નસમન્નાહારબહુમાનસ્સ ઇમા ઓભાસગાથાયો અભાસિ ‘‘**યો નાજ્ઝગમા ભવેસુ સાર**’’ન્તિ સબ્બા વત્તબ્બા.

તત્થ પઠમગાથાય તાવ **નાજ્ઝગમા**તિ નાધિગચ્છિ, નાધિગચ્છતિ વા. **ભવેસૂ**તિ કામરૂપારૂપસઞ્ઞીઅસઞ્ઞીનેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીએકવોકારચતુવોકારપઞ્ચવોકારભવેસુ. **સાર**ન્તિ નિચ્ચભાવં અત્તભાવં વા. **વિચિન**ન્તિ પઞ્ઞાય ગવેસન્તો. **પુપ્ફમિવ ઉદુમ્બરેસૂ**તિ યથા ઉદુમ્બરરુક્ખેસુ પુપ્ફં વિચિનન્તો એસ બ્રાહ્મણો નાજ્ઝગમા, એવં યો યોગાવચરોપિ પઞ્ઞાય વિચિનન્તો સબ્બભવેસુ કિઞ્ચિ સારં નાજ્ઝગમા. સો અસારકટ્ઠેન તે ધમ્મે અનિચ્ચતો અનત્તતો ચ વિપસ્સન્તો અનુપુબ્બેન લોકુત્તરધમ્મે અધિગચ્છન્તો જહાતિ ઓરપારં ઉરગો

જિણ્ણમિવ તચં પુરાણન્તિ અયમત્થો યોજના ચ. અવસેસગાથાસુ પનસ્સ યોજનં અવત્વા વિસેસત્થમત્તમેવ વક્ખામ.

૬. ‘‘યસ્સન્તરતો ન સન્તિ કોપા,
ઇતિભવાભવતઞ્ચ વીતિવત્તો’’તિ. (ઉદા॰ ૨૦) –

એત્થ તાવ અયં ‘અન્તરસદ્દો’ –

‘‘નદીતીરેસુ સણ્ઠાને, સભાસુ રથિયાસુ ચ;
જના સઙ્ગમ્મ મન્તેન્તિ, મઞ્ચ તઞ્ચ કિમન્તર’’ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૨૮);

‘‘અપ્પમત્તકેન વિસેસાધિગમેન અન્તરા વોસાનમાપાદિ’’ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૮૪);
‘‘અનત્થજનનો કોધો, કોધો ચિત્તપ્પકોપનો;
ભયમન્તરતો જાતં, તં જનો નાવબુજ્ઝતી’’તિ. (અ॰ નિ॰ ૭.૬૪; ઇતિવુ॰ ૮૮) –

એવં કારણવેમજ્ઝચિત્તાદીસુ સમ્બહુલેસુ અત્થેસુ દિસ્સતિ. ઇધ પન ચિત્તે. તતો **યસ્સન્તરતો ન સન્તિ કોપા**તિ તતિયમગ્ગેન સમૂહતત્તા યસ્સ ચિત્તે ન સન્તિ કોપાતિ અત્થો. યસ્મા પન **ભવો**તિ સમ્પત્તિ, **વિભવો**તિ વિપત્તિ. તથા ભવોતિ વુદ્ધિ, વિભવોતિ હાનિ. ભવોતિ સસ્સતો, વિભવોતિ ઉચ્છેદો. ભવોતિ પુઞ્ઞં, વિભવોતિ પાપં. વિભવો અભવોતિ ચ અત્થતો એકમેવ. તસ્મા **ઇતિભવાભવતઞ્ચ વીતિવત્તો**તિ એત્થ યા એસા સમ્પત્તિવિપત્તિવુદ્ધિહાનિસસ્સતુચ્છેદપુઞ્ઞપાપવસેન ઇતિ અનેકપ્પકારા ભવાભવતા વુચ્ચતિ. ચતૂહિપિ મગ્ગેહિ યથાસમ્ભવં તેન તેન નયેન તં ઇતિભવાભવતઞ્ચ વીતિવત્તોતિ એવમત્થો ઞાતબ્બો.

૭. **યસ્સ વિતક્કા**તિ એત્થ પન યસ્સ ભિક્ખુનો તયો કામબ્યાપાદવિહિંસાવિતક્કા, તયો ઞાતિજનપદામરવિતક્કા, તયો પરાનુદ્દયતાપટિસંયુત્તલાભસક્કારસિલોકઅનવઞ્ઞત્તિપટિસંયુત્તવિતક્કાતિ એતે નવ વિતક્કા સમન્તભદ્દકે વુત્તનયેન તત્થ તત્થ આદીનવં પચ્ચવેક્ખિત્વા પટિપક્ખવવત્થાનેન તસ્સ તસ્સ પહાનસમત્થેહિ તીહિ હેટ્ઠિમમગ્ગેહિ ચ વિધૂપિતા ભુસં ધૂપિતા સન્તાપિતા દડ્ઢાતિ અત્થો. એવં વિધૂપેત્વા ચ **અજ્ઝત્તં સુવિકપ્પિતા અસેસા**, નિયકજ્ઝત્તભૂતે અત્તનો ખન્ધસન્તાને અજ્ઝત્તજ્ઝત્તભૂતે ચિત્તે ચ યથા ન પુન સમ્ભવન્તિ, એવં અરહત્તમગ્ગેન અસેસા છિન્ના. છિન્નઞ્હિ કપ્પિતન્તિ વુચ્ચતિ. યથાહ ‘‘કપ્પિતકેસમસ્સૂ’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૨; ૪.૩૬૫). એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

૮. ઇદાનિ **યો નાચ્ચસારી**તિ એત્થ **યો નાચ્ચસારી**તિ યો નાતિધાવિ. **ન પચ્ચસારી**તિ ન ઓહીયિ. કિં વુત્તં હોતિ? અચ્ચારદ્ધવીરિયેન હિ ઉદ્ધચ્ચે પતન્તો અચ્ચાસરતિ, અતિસિથિલેન કોસજ્જે પતન્તો પચ્ચાસરતિ. તથા ભવતણ્હાય અત્તાનં કિલમેન્તો અચ્ચાસરતિ, કામતણ્હાય કામસુખમનુયુઞ્જન્તો પચ્ચાસરતિ. સસ્સતદિટ્ઠિયા અચ્ચાસરતિ, ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા પચ્ચાસરતિ. અતીતં અનુસોચન્તો અચ્ચાસરતિ, અનાગત પટિકઙ્ખન્તો પચ્ચાસરતિ. પુબ્બન્તાનુદિટ્ઠિયા અચ્ચાસરતિ, અપરન્તાનુદિટ્ઠિયા પચ્ચાસરતિ. તસ્મા યો એતે ઉભો અન્તે વજ્જેત્વા મજ્ઝિમં પટિપદં પટિપજ્જન્તો નાચ્ચસારી ન પચ્ચસારીતિ એવં વુત્તં હોતિ. **સબ્બં અચ્ચગમા ઇમં પપઞ્ચ**ન્તિ તાય ચ પન અરહત્તમગ્ગવોસાનાય મજ્ઝિમાય પટિપદાય સબ્બં ઇમં વેદનાસઞ્ઞાવિતક્કપ્પભવં તણ્હામાનદિટ્ઠિસઙ્ખાતં તિવિધં પપઞ્ચં અચ્ચગમા અતિક્કન્તો, સમતિક્કન્તોતિ અત્થો.

૯. તદનન્તરગાથાય પન **સબ્બં વિતથમિદન્તિ ञત્વા લોકે**તિ અયમેવ વિસેસો. તસ્સત્થો – **સબ્બ**ન્તિ અનવસેસં, સકલમનૂનન્તિ વુત્તં હોતિ. એવં સન્તેપિ પન વિપસ્સનુપગં લોકિયખન્ધાયતનધાતુપ્પભેદં સઙ્ખતમેવ ઇધાધિપ્પેતં. **વિતથ**ન્તિ વિગતતથભાવં. નિચ્ચન્તિ વા સુખન્તિ વા સુભન્તિ વા અત્તાતિ વા યથા યથા કિલેસવસેન બાલજનેહિ ગય્હતિ, તથાતથાભાવતો વિતથન્તિ વુત્તં હોતિ. **ઇદ**ન્તિ તમેવ સબ્બં પચ્ચક્ખભાવેન દસ્સેન્તો આહ. **ञત્વા**તિ મગ્ગપઞ્ઞાય જાનિત્વા, તञ્ચ પન અસમ્મોહતો, ન વિસયતો. **લોકે**તિ ઓકાસલોકે સબ્બં ખન્ધાદિભેદં ધમ્મજાતં ''વિતથમિદ''ન્તિ ञત્વાતિ સમ્બન્ધો.

૧૦-૧૩. ઇદાનિ ઇતો પરાસુ ચતૂસુ ગાથાસુ **વીતલોભો વીતરાગો વીતદોસો વીતમોહો**તિ એતે વિસેસા. એત્થ લુબ્ભનવસેન **લોભો**. સબ્બસઙ્ગાહિકમેતં પઠમસ્સ અકુસલમૂલસ્સ અધિવચનં, વિસમલોભસ્સ વા. યો સો ''અપ્પેકદા માતુમત્તીસુપિ લોભધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ, ભગિનિમત્તીસુપિ લોભધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ, ધીતુમત્તીસુપિ લોભધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૭) એવં વુત્તો. રજ્જનવસેન **રાગો**, પઞ્ચકામગુણરાગસ્સેતં અધિવચનં. દુસ્સનવસેન **દોસો**, પુબ્બે વુત્તકોધસ્સેતં અધિવચનં. મુય્હનવસેન **મોહો**, ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ અञ્ઞાણસ્સેતં અધિવચનં. તત્થ યસ્મા અયં ભિક્ખુ લોભં જિગુચ્છન્તો વિપસ્સનં આરભિ ''કુદાસ્સુ નામાહં લોભં વિનેત્વા વિગતલોભો વિહરેય્ય''ન્તિ, તસ્મા તસ્સ લોભપ્પહાનૂપાયં સબ્બસઙ્ખારાનં વિતથભાવદસ્સનં લોભપ્પહાનાનિસંસञ્ચ ઓરપારપ્પહાનં દસ્સેન્તો ઇમં ગાથમાહ. એસ નયો ઇતો પરાસુપિ. કેચિ પનાહુ – ''યથાવુત્તેનેવ નયેન એતે ધમ્મે જિગુચ્છિત્વા વિપસ્સનમારદ્ધસ્સ તસ્સ તસ્સ ભિક્ખુનો એકમેકાવ એત્થ ગાથા વુત્તા''તિ. યં રુચ્ચતિ, તં ગહેતબ્બં. એસ નયો ઇતો પરાસુ ચતૂસુ ગાથાસુ.

૧૪. અયં પનેત્થ અત્થવણ્ણના – અપ્પહીનટ્ઠેન સન્તાને સયન્તીતિ **અનુસયા** કામરાગપટિઘમાનદિટ્ઠિવિચિકિચ્છાભવરાગાવિજ્જાનં એતં અધિવચનં. સમ્પયુત્તધમ્માનં અત્તનો આકારાનુવિધાનટ્ઠેન **મૂલા**; અખેમટ્ઠેન **અકુસલા**; ધમ્માનં પતિટ્ઠાભૂતાતિપિ **મૂલા**; સાવજ્જદુક્ખવિપાકટ્ઠેન **અકુસલા**; ઉભયમ્પેતં લોભદોસમોહાનં અધિવચનં. તે હિ ''લોભો, ભિક્ખવે, અકુસલञ્ચ અકુસલમૂલञ્ચા''તિઆદિના નયેન એવં નિદ્દિટ્ઠા. એવમેતે અનુસયા તેન તેન મગ્ગેન પહીનત્તા યસ્સ કેચિ ન સન્તિ, એતે ચ અકુસલમૂલા તથેવ **સમૂહતાસે**, સમૂહતા ઇચ્ચેવ અત્થો. પચ્ચત્તબહુવચનસ્સ હિ સે-કારાગમં ઇચ્છન્તિ સદ્દલક્ખણકોવિદા. અટ્ઠકથાચરિયા પન ''**સે**તિ નિપાતો''તિ વણ્ણયન્તિ. યં રુચ્ચતિ, તં ગહેતબ્બં. એત્થ પન ''કિञ્ચાપિ સો એવંવિધો ભિક્ખુ ખીણાસવો હોતિ, ખીણાસવો ચ નેવ આદિયતિ, ન પજહતિ, પજહિત્વા ઠિતો''તિ વુત્તો. તથાપિ વત્તમાનસમીપે વત્તમાનવચનલક્ખણેન ''જહાતિ ઓરપાર''ન્તિ વુચ્ચતિ. અથ વા અનુપાદિસેસાય ચ નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયન્તો અત્તનો અજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનસઙ્ખાતં જહાતિ ઓરપારન્તિ વેદિતબ્બો.

તત્થ કિલેસપટિપાટિયા મગ્ગપટિપાટિયા ચાતિ દ્વિધા અનુસયાનં અભાવો વેદિતબ્બો. કિલેસપટિપાટિયા હિ કામરાગાનુસયપટિઘાનુસયાનં તતિયમગ્ગેન અભાવો હોતિ, માનાનુસયસ્સ ચતુત્થમગ્ગેન, દિટ્ઠાનુસયવિચિકિચ્છાનુસયાનં પઠમમગ્ગેન, ભવરાગાનુસયાવિજ્જાનુસયાનં ચતુત્થમગ્ગેનેવ. મગ્ગપટિપાટિયા પન પઠમમગ્ગેન દિટ્ઠાનુસયવિચિકિચ્છાનુસયાનં અભાવો હોતિ. દુતિયમગ્ગેન કામરાગાનુસયપટિઘાનુસયાનં તનુભાવો, તતિયમગ્ગેન સબ્બસો અભાવો, ચતુત્થમગ્ગેન માનાનુસયભવરાગાનુસયાવિજ્જાનુસયાનં અભાવો હોતિ. તત્થ યસ્મા ન સબ્બે અનુસયા અકુસલમૂલા; કામરાગભવરાગાનુસયા એવ હિ લોભાકુસલમૂલેન સઙ્ગહં ગચ્છન્તિ. પટિઘાનુસયાવિજ્જાનુસયા ચ ''દોસો અકુસલમૂલં, મોહો અકુસલમૂલં'' ઇચ્ચેવ સઙ્ખં ગચ્છન્તિ,

દિટ્ઠિમાનવિચિકિચ્છાનુસયા પન ન કિઞ્ચિ અકુસલમૂલં હોન્તિ, યસ્મા વા અનુસયાભાવવસેન ચ અકુસલમૂલસમુગ્ઘાતવસેન ચ કિલેસપ્પહાનં પટ્ઠપેસિ, તસ્મા –

"યસ્સાનુસયા ન સન્તિ કેચિ, મૂલા ચ અકુસલા સમૂહતાસે". –

ઇતિ ભગવા આહ.

૧૫. **યસ્સ દરથજા**તિ એત્થ પન પઠમુપ્પન્ના કિલેસા પરિળાહટ્ઠેન દરથા નામ, અપરાપરુપ્પન્ના પન તેહિ દરથેહિ જાતત્તા દરથજા નામ. **ઓર**ન્તિ સક્કાયો વુચ્ચતિ. યથાહ – "ઓરિમં તીરન્તિ ખો, ભિક્ખુ, સક્કાયસ્સેતં અધિવચન"ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૮). **આગમનાયા**તિ ઉપ્પત્તિયા. **પચ્ચયાસે**તિ પચ્ચયા એવ. કિં વુત્તં હોતિ? યસ્સ પન ઉપાદાનક્ખન્ધગ્ગહણાય પચ્ચયભૂતા અરિયમગ્ગેન પહીનત્તા, કેચિ દરથજવેવચના કિલેસા ન સન્તિ, પુબ્બે વુત્તનયેનેવ સો ભિક્ખુ જહાતિ ઓરપારન્તિ.

૧૬. **યસ્સ વનથજા**તિ એત્થપિ દરથજા વિય વનથજા વેદિતબ્બા. વચનત્થે પન અયં વિસેસો – વનુતે, વનોતીતિ વા વનં યાચતિ સેવતિ ભજતીતિ અત્થો. તણ્હાયેતં અધિવચનં. સા હિ વિસયાનં પત્થનતો સેવનતો ચ "વન"ન્તિ વુચ્ચતિ. તં પરિયુટ્ઠાનવસેન વનં થરતિ તનોતીતિ વનથો, તણ્હાનુસયસ્સેતં અધિવચનં. વનથા જાતાતિ વનથજાતિ. કેચિ પનાહુ "સબ્બેપિ કિલેસા ગહનટ્ઠેન વનથોતિ વુચ્ચન્તિ, અપરાપરુપ્પન્ના પન વનથજા"તિ. અયમેવ ચેત્થ ઉરગસુત્તે અત્થો અધિપ્પેતો, ઇતરો પન ધમ્મપદગાથાયં. **વિનિબન્ધાય ભવાયા**તિ ભવવિનિબન્ધાય. અથ વા ચિત્તસ્સ વિસયેસુ વિનિબન્ધાય આયતિં ઉપ્પત્તિયા ચાતિ અત્થો. હેતુયેવ **હેતુકપ્પા**.

૧૭. **યો નીવરણે**તિ એત્થ નીવરણાતિ ચિત્તં, હિતપટિપત્તિં વા નીવરન્તીતિ **નીવરણા**, પટિચ્છાદેન્તીતિ અત્થો. **પહાયા**તિ છડ્ડેત્વા. **પઞ્ચા**તિ તેસં સઙ્ખ્યાપરિચ્છેદો. ઈઘાભાવતો **અનીઘો**. કથંકથાય તિણ્ણત્તા **તિણ્ણકથંકથો**. વિગતસલ્લત્તા **વિસલ્લો**. કિં વુત્તં હોતિ? યો ભિક્ખુ કામચ્છન્દાદીનિ પઞ્ચ નીવરણાનિ સમન્તભદ્દકે વુત્તનયેન સામઞ્ઞતો વિસેસતો ચ નીવરણેસુ આદીનવં દિસ્વા તેન તેન મગ્ગેન પહાય તેસઞ્ચ પહીનત્તા એવ કિલેસદુક્ખસઞ્ઞાતસ્સ ઈઘસ્સાભાવેન **અનીઘો**, "અહોસિં નુ ખો અહં અતીતમદ્ધાન"ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) નયેન પવત્તાય કથંકથાય તિણ્ણત્તા **તિણ્ણકથંકથો** , "તત્થ કતમે પઞ્ચ સલ્લા? રાગસલ્લો, દોસસલ્લો, મોહસલ્લો, માનસલ્લો, દિટ્ઠિસલ્લો"તિ વુત્તાનં પઞ્ચન્નં સલ્લાનં વિગતત્તા **વિસલ્લો**. સો ભિક્ખુ પુબ્બે વુત્તનયેનેવ જહાતિ ઓરપારન્તિ.

અત્રાપિ ચ કિલેસપટિપાટિયા મગ્ગપટિપાટિયા ચાતિ દ્વિધા એવ નીવરણપ્પહાનં વેદિતબ્બં. કિલેસપટિપાટિયા હિ કામચ્છન્દનીવરણસ્સ બ્યાપાદનીવરણસ્સ ચ તતિયમગ્ગેન પહાનં હોતિ, થિનમિદ્ધનીવરણસ્સ ઉદ્ધચ્ચનીવરણસ્સ ચ ચતુત્થમગ્ગેન. "અકતં વત મે કુસલ"ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૪૮; નેત્તિ॰ ૧૨૦) નયેન પવત્તસ્સ વિપ્પટિસારસઞ્ઞાતસ્સ કુક્કુચ્ચનીવરણસ્સ વિચિકિચ્છાનીવરણસ્સ ચ પઠમમગ્ગેન. મગ્ગપટિપાટિયા પન કુક્કુચ્ચનીવરણસ્સ વિચિકિચ્છાનીવરણસ્સ ચ પઠમમગ્ગેન પહાનં હોતિ, કામચ્છન્દનીવરણસ્સ બ્યાપાદનીવરણસ્સ ચ દુતિયમગ્ગેન તનુભાવો હોતિ, તતિયેન અનવસેસપ્પહાનં. થિનમિદ્ધનીવરણસ્સ ઉદ્ધચ્ચનીવરણસ્સ ચ ચતુત્થમગ્ગેન પહાનં હોતીતિ. એવં –

"યો નીવરણે પહાય પઞ્ચ, અનીઘો તિણ્ણકથંકથો વિસલ્લો;

સો ભિક્ખુ જહાતિ ઓરપારં, ઉરગો જિણ્ણમિવત્તચં પુરાણ''ન્તિ. –

અરહત્તનિકૂટેનેવ ભગવા દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને સો ભિક્ખુ અરહત્તે પતિટ્ઠિતો. ''એકચ્ચે યેન યેન તેસં ભિક્ખૂનં યા યા ગાથા દેસિતા, તેન તેન તસ્સા તસ્સા ગાથાય પરિયોસાને સો સો ભિક્ખુ અરહત્તે પતિટ્ઠિતો''તિ વદન્તિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ઉરગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ધનિયસુત્તવણ્ણના

૧૮. **પક્કોદનો**તિ ધનિયસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ. તેન સમયેન ધનિયો ગોપો મહીતીરે પટિવસતિ. તસ્સાયં પુબ્બયોગો – કસ્સપસ્સ ભગવતો પાવચને દિબ્બમાને વીસતિ વસ્સસહસ્સાનિ દિવસે દિવસે સઙ્ઘસ્સ વીસતિ સલાકભત્તાનિ અદાસિ. સો તતો ચુતો દેવેસુ ઉપ્પન્નો. એવં દેવલોકે એકં બુદ્ધન્તરં ખેપેત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે વિદેહરટ્ઠમજ્ઝે પબ્બતરટ્ઠં નામ અત્થિ તત્થ ધમ્મકોરણ્ડં નામ નગરં, તસ્મિં નગરે સેટ્ઠિપુત્તો હુત્વા અભિનિબ્બત્તો, ગોયૂથં નિસ્સાય જીવતિ. તસ્સ હિ તિંસમત્તાનિ ગોસહસ્સાનિ હોન્તિ, સત્તવીસસહસ્સા ગાવો ખીરં દુય્હન્તિ. ગોપા નામ નિબદ્ધવાસિનો ન હોન્તિ. વસ્સિકે ચત્તારોમાસે થલે વસન્તિ, અવસેસે અટ્ઠમાસે યત્થ તિણોદકં સુખં લબ્ભતિ, તત્થ વસન્તિ. તઞ્ચ નદીતીરં વા જાતસ્સરતીરં વા હોતિ. અથાયમ્પિ વસ્સકાલે અત્તનો વસિતગામતો નિક્ખમિત્વા ગુન્નં ફાસુવિહારત્થાય ઓકાસં ગવેસન્તો મહામહી ભિજ્જિત્વા એકતો કાલમહી એકતો મહામહિચ્ચેવ સઙ્ખં ગન્ત્વા સન્દમાના પુન સમુદ્દસમીપે સમાગન્ત્વા પવત્તા. યં ઓકાસં અન્તરદીપં અકાસિ, તં પવિસિત્વા વચ્છાનં સાલં અત્તનો ચ નિવેસનં માપેત્વા વાસં કપ્પેસિ. તસ્સ સત્ત પુત્તા, સત્ત ધીતરો, સત્ત સુણિસા, અનેકે ચ કમ્મકારા હોન્તિ. ગોપા નામ **વસ્સનિમિત્તં** જાનન્તિ. યદા સકુણિકા કુલાવકાનિ રુક્ખગ્ગે કરોન્તિ, કક્કટકા ઉદકસમીપે દ્વારં પિદહિત્વા થલસમીપદ્વારેન વળઞ્જેન્તિ, તદા સુવુટ્ઠિકા ભવિસ્સતીતિ ગણ્હન્તિ. યદા પન સકુણિકા કુલાવકાનિ નીચટ્ઠાને ઉદકપિટ્ઠે કરોન્તિ, કક્કટકા થલસમીપે દ્વારં પિદહિત્વા ઉદકસમીપદ્વારેન વળઞ્જેન્તિ, તદા દુબ્બુટ્ઠિકા ભવિસ્સતીતિ ગણ્હન્તિ.

અથ સો ધનિયો સુવુટ્ઠિકનિમિત્તાનિ ઉપસલ્લક્ખેત્વા ઉપકટ્ઠે વસ્સકાલે અન્તરદીપા નિક્ખમિત્વા મહામહિયા પરતીરે સત્તસત્તાહમ્પિ દેવે વસ્સન્તે ઉદકેન અનજ્ઝોત્થરણોકાસે અત્તનો વસનોકાસં કત્વા સમન્તા પરિક્ખિપિત્વા, વચ્છસાલાયો માપેત્વા, તત્થ નિવાસં કપ્પેસિ. અથસ્સ દારુતિણાદિસઙ્ગહે કતે સબ્બેસુ પુત્તદારકમ્મકરપોરિસેસુ સમાનિયેસુ જાતેસુ નાનપ્પકારે ખજ્જભોજ્જે પટિયત્તે સમન્તા ચતુદ્દિસા મેઘમણ્ડલાનિ ઉટ્ઠહિંસુ. સો ધેનુયો દુહાપેત્વા , વચ્છસાલાસુ વચ્છે સણ્ઠાપેત્વા, ગુન્નં ચતુદ્દિસા ધૂમં કારાપેત્વા, સબ્બપરિજનં ભોજાપેત્વા, સબ્બકિચ્ચાનિ કારાપેત્વા તત્થ તત્થ દીપે ઉજ્જાલાપેત્વા, સયં ખીરેન ભત્તં ભુઞ્જિત્વા, મહાસયને સયન્તો અત્તનો સિરિસમ્પત્તિં દિસ્વા, તુટ્ઠચિત્તો હુત્વા, અપરદિસાય મેઘત્થનિતસદ્દં સુત્વા નિપન્નો ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ ''**પક્કોદનો દુદ્ધખીરોહમસ્મી**''તિ.

તત્રાયં અત્થવણ્ણના – **પક્કોદનો**તિ સિદ્ધભત્તો. **દુદ્ધખીરો**તિ ગાવો દુહિત્વા ગહિતખીરો. **અહ**ન્તિ અત્તાનં નિદસ્સેતિ , **અસ્મી**તિ અત્તનો તથાભાવં. પક્કોદનો દુદ્ધખીરો ચ અહમસ્મિ ભવામીતિ અત્થો. **ઇતી**તિ એવમાહાતિ

અત્થો. નિદ્દેસે પન "**ઇતી**તિ પદસન્ધિ, પદસંસગ્ગો, પદપારિપૂરિ, અક્ખરસમવાયો બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતા પદાનુપુબ્બતામેત"ન્તિ (ચૂળનિ॰ અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૧) એવમસ્સ અત્થો વણ્ણિતો. સોપિ ઇદમેવ સન્ધાયાતિ વેદિતબ્બો. યં યં હિ પદં પુબ્બપદેન વુત્તં, તસ્સ તસ્સ એવમાહાતિ એતમત્થં પકાસેન્તોયેવ ઇતિસદ્દો પચ્છિમેન પદેન મેત્તેય્યો ઇતિ વા ભગવા ઇતિ વા એવમાદિના પદસન્ધિ હોતિ, નાઞ્ઞથા.

ધનિયો ગોપોતિ તસ્સ સેટ્ઠિપુત્તસ્સ નામસમોધાનં. સો હિ યાનિમાનિ થાવરાદીનિ પઞ્ચ ધનાનિ, તેસુ ઠપેત્વા દાનસીલાદિઅનુગામિકધનં, ખેત્તવત્થુ-આરામાદિતો થાવરધનતોપિ, ગવસ્સાદિતો જઙ્ગમધનતોપિ હિરઞ્ઞસુવણ્ણાદિતો સંહારિમધનતોપિ, સિપ્પાયતનાદિતો અઙ્ગસમધનતોપિ યં તં લોકસ્સ પઞ્ચગોરસાનુપ્પદાનેન બહૂપકારં તં સન્ધાય "નત્થિ ગોસમિતં ધન"ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૩; નેત્તિ॰ ૧૨૩) એવં વિસેસિતં ગોધનં, તેન સમન્નાગતત્તા **ધનિયો**, ગુન્નં પાલનતો **ગોપો**. યો હિ અત્તનો ગાવો પાલેતિ, સો "ગોપો"તિ વુચ્ચતિ. યો પરેસં વેતનેન ભટો હુત્વા, સો ગોપાલકો. અયં પન અત્તનોયેવ, તેન ગોપોતિ વુત્તો.

અનુતીરેતિ તીરસ્સ સમીપે. **મહિયા**તિ મહામહીનામિકાય નદિયા. સમાનેન અનુકૂલવત્તિના પરિજનેન સદ્ધિં વાસો યસ્સ સો સમાનવાસો, અયઞ્ચ તથાવિધો. તેનાહ "**સમાનવાસો**"તિ. **છન્ના**તિ તિણપણ્ણચ્છદનેહિ અનોવસ્સકા કતા. **કુટી**તિ વસનઘરસ્સેતં અધિવચનં. **આહિતો**તિ આભતો, જાલિતો વા. **ગિની**તિ અગ્ગિ. તેસુ તેસુ ઠાનેસુ અગ્ગિ "ગિની"તિ વોહરીયતિ. **અથ ચે પત્થયસી**તિ ઇદાનિ યદિ ઇચ્છસીતિ વુત્તં હોતિ. **પવસ્સા**તિ સિઞ્ચ, પગ્ઘર, ઉદકં મુઞ્ચાતિ અત્થો. **દેવા**તિ મેઘં આલપતિ. અયં તાવેત્થ પદવણ્ણના.

અયં પન અત્થવણ્ણના – એવમયં ધનિયો ગોપો અત્તનો સયનઘરે મહાસયને નિપન્નો મેઘત્થનિતં સુત્વા "પક્કોદનોહમસ્મી"તિ ભણન્તો કાયદુક્ખવૂપસમૂપાયં કાયસુખહેતુઞ્ચ અત્તનો સન્નિહિતં દીપેતિ. "દુદ્ધખીરોહમસ્મી"તિ ભણન્તો ચિત્તદુક્ખવૂપસમૂપાયં ચિત્તસુખહેતુઞ્ચ. "અનુતીરે મહિયા"તિ નિવાસટ્ઠાનસમ્પત્તિં, "સમાનવાસો"તિ તાદિસે કાલે પિયવિપ્પયોગપદટ્ઠાનસ્સ સોકસ્સાભાવં. "છન્ના કુટી"તિ કાયદુક્ખાપગમપટિઘાતં. "આહિતો ગિની"તિ યસ્મા ગોપાલકા પરિક્ખેપધૂમદારુઅગ્ગિવસેન તયો અગ્ગી કરોન્તિ. તે ચ તસ્સ ગેહે સબ્બે કતા, તસ્મા સબ્બદિસાસુ પરિક્ખેપગ્ગિં સન્ધાય "આહિતો ગિની"તિ ભણન્તો વાળમિગાગમનનિવારણં દીપેતિ, ગુન્નં મજ્ઝે ગોમયાદીહિ ધૂમગ્ગિં સન્ધાય ડંસમકસાદીહિ ગુન્નં અનાબાધં, ગોપાલકાનં સયનટ્ઠાને દારુઅગ્ગિં સન્ધાય ગોપાલકાનં સીતાબાધપટિઘાતં. સો એવં દીપેન્તો અત્તનો વા ગુન્નં વા પરિજનસ્સ વા વુટ્ઠિપચ્ચયસ્સ કસ્સચિ આબાધસ્સ અભાવતો પીતિસોમનસ્સજાતો આહ – "અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવા"તિ.

૧૯. એવં ધનિયસ્સ ઇમં ગાથં ભાસમાનસ્સ અસ્સોસિ ભગવા દિબ્બાય સોતધાતુયા વિસુદ્ધાય અતિક્કન્તમાનુસિકાય જેતવનમહાવિહારે ગન્ધકુટિયં વિહરન્તો. સુત્વા ચ પન બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો અદ્દસ ધનિયઞ્ચ પજાપતિઞ્ચસ્સ "ઇમે ઉભોપિ હેતુસમ્પન્ના. સચે અહં ગન્ત્વા ધમ્મં દેસેસ્સામિ, ઉભોપિ પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિસ્સન્તિ. નો ચે ગમિસ્સામિ, સ્વે ઉદકોઘેન વિનસ્સિસ્સન્તી"તિ તં ખણેયેવ સાવત્થિતો સત્ત યોજનસતાનિ ધનિયસ્સ નિવાસટ્ઠાનં આકાસેન ગન્ત્વા તસ્સ કુટિયા ઉપરિ અટ્ઠાસિ. ધનિયો તં ગાથં પુનપ્પુનં ભાસતિયેવ , ન નિટ્ઠાપેતિ, ભગવતિ ગતેપિ ભાસતિ. ભગવા ચ તં સુત્વા "ન એત્તકેન સન્તુટ્ઠા વા વિસ્સત્થા વા હોન્તિ, એવં પન હોન્તી"તિ દસ્સેતું –

"**અક્કોધનો વિગતખિલોહમસ્મિ**, **અનુતીરે મહિયેકરત્તિવાસો**;

વિવટા કુટિ નિબ્બુતો ગિનિ, અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવા''તિ. –

ઇમં પટિગાથં અભાસિ બ્યઞ્જનસભાગં નો અત્થસભાગં. ન હિ ''પક્કોદનો''તિ, ''અક્કોધનો''તિ ચ આદીનિ પદાનિ અત્થતો સમેન્તિ મહાસમુદ્દસ્સ ઓરિમપારિમતીરાનિ વિય, બ્યઞ્જનં પનેત્થ કિઞ્ચિ કિઞ્ચિ સમેતીતિ બ્યઞ્જનસભાગાનિ હોન્તિ. તત્થ પુરિમગાથાય સદિસપદાનં વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

વિસેસપદાનં પનાયં પદતો અત્થતો ચ વણ્ણના – **અક્કોધનો**તિ અકુજ્ઝનસભાવો. યો હિ સો પુબ્બે વુત્તપ્પકારઆઘાતવત્થુસમ્ભવો કોધો એકચ્ચસ્સ સુપરિત્તોપિ ઉપ્પજ્જમાનો હદયં સન્તાપેત્વા વૂપસમ્મતિ, યેન ચ તતો બલવતરુપ્પન્નેન એકચ્ચો મુખવિકુણનમત્તં કરોતિ, તતો બલવતરેન એકચ્ચો ફરુસં વત્તુકામો હનુસઞ્ચલનમત્તં કરોતિ, અપરો તતો બલવતરેન ફરુસં ભણતિ, અપરો તતો બલવતરેન દણ્ડં વા સત્થં વા ગવેસન્તો દિસા વિલોકેતિ, અપરો તતો બલવતરેન દણ્ડં વા સત્થં વા આમસતિ, અપરો તતો બલવતરેન દણ્ડાદીનિ ગહેત્વા ઉપધાવતિ, અપરો તતો બલવતરેન એકં વા દ્વે વા પહારે દેતિ, અપરો તતો બલવતરેન અપિ ઞાતિસાલોહિતં જીવિતા વોરોપેતિ, એકચ્ચો તતો બલવતરેન પચ્છા વિપ્પટિસારી અત્તાનમ્પિ જીવિતા વોરોપેતિ સીહળદીપે કાલગામવાસી અમચ્ચો વિય. એત્તાવતા ચ કોધો પરમવેપુલ્લપ્પત્તો હોતિ. સો ભગવતા બોધિમણ્ડેયેવ સબ્બસો પહીનો ઉચ્છિન્નમૂલો તાલાવત્થુકતો, તસ્મા ભગવા ''અક્કોધનોહમસ્મી''તિ આહ.

વિગતખિલોતિ અપગતખિલો. યે હિ તે ચિત્તબન્ધભાવેન પઞ્ચ ચેતોખિલા વુત્તા, યે હિ ચ ખિલભૂતે ચિત્તે સેય્યથાપિ નામ ખિલે ભૂમિભાગે ચત્તારો માસે વસ્સન્તેપિ દેવે સસ્સાનિ ન રુહન્તિ, એવમેવં સદ્ધમ્મસ્સવનાદિકુસલહેતુવસ્સે વસ્સન્તેપિ કુસલં ન રુહતિ તે ચ ભગવતા બોધિમણ્ડેયેવ સબ્બસો પહીના, તસ્મા ભગવા ''વિગતખિલોહમસ્મી''તિ આહ.

એકરત્તિં વાસો અસ્સાતિ એકરત્તિવાસો . યથા હિ ધનિયો તત્થ ચત્તારો વસ્સિકે માસે નિબદ્ધવાસં ઉપગતો, ન તથા ભગવા. ભગવા હિ તંયેવ રત્તિં તસ્સ અત્થકામતાય તત્થ વાસં ઉપગતો. તસ્મા ''એકરત્તિવાસો''તિ આહ. **વિવટા**તિ અપનીતચ્છદના. **કુટી**તિ અત્તભાવો. અત્તભાવો હિ તં તં અત્થવસં પટિચ્ચ કાયોતિપિ ગુહાતિપિ દેહોતિપિ સન્દેહોતિપિ નાવાતિપિ રથોતિપિ વણોતિપિ ધજોતિપિ વમ્મિકોતિપિ કુટીતિપિ કુટિકાતિપિ વુચ્ચતિ. ઇધ પન કટ્ઠાદીનિ પટિચ્ચ ગેહનામિકા કુટિ વિય અટ્ઠિઆદીનિ પટિચ્ચ સઙ્ખ્યં ગતત્તા ''કુટી''તિ વુત્તો. યથાહ –

''સેય્યથાપિ, આવુસો, કટ્ઠઞ્ચ પટિચ્ચ, વલ્લિઞ્ચ પટિચ્ચ, મત્તિકઞ્ચ પટિચ્ચ, તિણઞ્ચ પટિચ્ચ, આકાસો પરિવારિતો અગારંત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ; એવમેવ ખો, આવુસો, અટ્ઠિઞ્ચ પટિચ્ચ, ન્હારુઞ્ચ પટિચ્ચ, મંસઞ્ચ પટિચ્ચ, ચમ્મઞ્ચ પટિચ્ચ, આકાસો પરિવારિતો રૂપન્ત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૬).

ચિત્તમક્કટસ્સ નિવાસતો વા કુટિ. યથાહ –

''અટ્ઠિકઙ્કલકુટિ ચે સા, મક્કટાવસથો ઇતિ;
મક્કટો પઞ્ચદ્વારાય, કુટિકાય પસક્કિય;
દ્વારેન અનુપરિયાતિ, ઘટ્ટયન્તો પુનપ્પુન''ન્તિ. (થેરગા॰ ૧૨૫);

સા કુટિ યેન તણ્હામાનદિટ્ઠિછદનેન સત્તાનં છન્નત્તા પુનપ્પુનં રાગાદિકિલેસવસ્સં અતિવસ્સતિ. યથાહ –

‘‘છન્નમતિવસ્સતિ, વિવટં નાતિવસ્સતિ;
તસ્મા છન્નં વિવરેથ, એવં તં નાતિવસ્સતી’’તિ. (ઉદા॰ ૪૫; થેરગા॰ ૪૪૭; પરિ॰ ૩૩૯);

અયં ગાથા દ્વીસુ ઠાનેસુ વુત્તા ખન્ધકે થેરગાથાયઞ્ચ. ખન્ધકે હિ ‘‘યો આપત્તિં પટિચ્છાદેતિ, તસ્સ કિલેસા ચ પુનપ્પુનં આપત્તિયો ચ અતિવસ્સન્તિ, યો પન ન પટિચ્છાદેતિ, તસ્સ નાતિવસ્સન્તી’’તિ ઇમં અત્થં પટિચ્ચ વુત્તા. થેરગાથાયં ‘‘યસ્સ રાગાદિચ્છદનં અત્થિ, તસ્સ પુન ઇટ્ઠારમ્મણાદીસુ રાગાદિસમ્ભવતો છન્નમતિવસ્સતિ . યો વા ઉપ્પન્ને કિલેસે અધિવાસેતિ, તસ્સેવ અધિવાસિતકિલેસચ્છદનચ્છન્ના અત્તભાવકુટિ પુનપ્પુનં કિલેસવસ્સં અતિવસ્સતિ. યસ્સ પન અરહત્તમગ્ગઞાણવાતેન કિલેસચ્છદનસ્સ વિદ્ધંસિતત્તા વિવટા, તસ્સ નાતિવસ્સતી’’તિ. અયમત્થો ઇધ અધિપ્પેતો. ભગવતા હિ યથાવુત્તં છદનં યથાવુત્તેનેવ નયેન વિદ્ધંસિતં, તસ્મા ‘‘વિવટા કુટી’’તિ આહ. **નિબ્બુતો**તિ ઉપસન્તો. **ગિની**તિ અગ્ગિ. યેન હિ એકાદસવિધેન અગ્ગિના સબ્બમિદં આદિત્તં. યથાહ – ‘‘આદિત્તં રાગગ્ગિના’’તિ વિત્થારો. સો અગ્ગિ ભગવતો બોધિમૂલેયેવ અરિયમગ્ગસલિલસેકેન નિબ્બુતો, તસ્મા ‘‘નિબ્બુતો ગિની’’તિ આહ.

એવં વદન્તો ચ ધનિયં અતુટ્ઠબ્બેન તુસ્સમાનં અઞ્ઞાપદેસેનેવ પરિભાસતિ, ઓવદતિ, અનુસાસતિ. કથં? ‘‘અક્કોધનો’’તિ હિ વદમાનો, ધનિય, ત્વં ‘‘પક્કોદનોહમસ્મી’’તિ તુટ્ઠો, ઓદનપાકો ચ યાવજીવં ધનપરિક્ખયેન કત્તબ્બો, ધનપરિક્ખયો ચ આરક્ખાદિદુક્ખપદટ્ઠાનો, એવં સન્તે દુક્ખેનેવ તુટ્ઠો હોસિ. અહં પન ‘‘અક્કોધનોહમસ્મી’’તિ તુસ્સન્તો સન્દિટ્ઠિકસમ્પરાયિકદુક્ખાભાવેન તુટ્ઠો હોમીતિ દીપેતિ. ‘‘વિગતખિલો’’તિ વદમાનો ત્વં ‘‘દુદ્ધખીરોહમસ્મી’’તિ તુસ્સન્તો અકતકિચ્ચોવ ‘‘કતકિચ્ચોહમસ્મી’’તિ મન્ત્વા તુટ્ઠો, અહં પન ‘‘વિગતખિલોહમસ્મી’’તિ તુસ્સન્તો કતકિચ્ચોવ તુટ્ઠો હોમીતિ દીપેતિ. ‘‘અનુતીરે મહિયેકરત્તિવાસો’’તિ વદમાનો ત્વં અનુતીરે મહિયા સમાનવાસોતિ તુસ્સન્તો ચતુમાસનિબદ્ધવાસેન તુટ્ઠો. નિબદ્ધવાસો ચ આવાસસઙ્ગેન હોતિ, સો ચ દુક્ખો, એવં સન્તે દુક્ખેનેવ તુટ્ઠો હોસિ. અહં પન એકરત્તિવાસોતિ તુસ્સન્તો અનિબદ્ધવાસેન તુટ્ઠો, અનિબદ્ધવાસો ચ આવાસસઙ્ગાભાવેન હોતિ, આવાસસઙ્ગાભાવો ચ સુખોતિ સુખેનેવ તુટ્ઠો હોમીતિ દીપેતિ.

‘‘વિવટા કુટી’’તિ વદમાનો ત્વં છન્ના કુટીતિ તુસ્સન્તો છન્નગેહતાય તુટ્ઠો, ગેહે ચ તે છન્નેપિ અત્તભાવકુટિકં કિલેસવસ્સં અતિવસ્સતિ, યેન સઞ્જનિતેહિ ચતૂહિ મહોઘેહિ વુય્હમાનો અનયબ્યસનં પાપુણેય્યાસિ, એવં સન્તે અતુટ્ઠબ્બેનેવ તુટ્ઠો હોસિ. અહં પન ‘‘વિવટા કુટી’’તિ તુસ્સન્તો અત્તભાવકુટિયા કિલેસચ્છદનાભાવેન તુટ્ઠો. એવઞ્ચ મે વિવટાય કુટિયા ન તં કિલેસવસ્સં અતિવસ્સતિ, યેન સઞ્જનિતેહિ ચતૂહિ મહોઘેહિ વુય્હમાનો અનયબ્યસનં પાપુણેય્યં, એવં સન્તે તુટ્ઠબ્બેનેવ તુટ્ઠો હોમીતિ દીપેતિ. ‘‘નિબ્બુતો ગિની’’તિ વદમાનો ત્વં આહિતો ગિનીતિ તુસ્સન્તો અકતૂપદ્દવનિવારણોવ કતૂપદ્દવનિવારણોસ્મીતિ મન્ત્વા તુટ્ઠો. અહં પન નિબ્બુતો ગિનીતિ તુસ્સન્તો એકાદસગ્ગિપરિળાહાભાવતો કતૂપદ્દવનિવારણતાયેવ તુટ્ઠોતિ દીપેતિ. ‘‘અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવા’’તિ વદમાનો એવં વિગતદુક્ખાનં અનુપ્પત્તસુખાનં કતસબ્બકિચ્ચાનં અમ્હાદિસાનં એતં વચનં સોભતિ, અથ ચે પત્થયસિ, પવસ્સ દેવ, ન નો તયિ વસ્સન્તે વા અવસ્સન્તે વા વુડ્ઢિ વા હાનિ વા અત્થિ, ત્વં પન કસ્મા એવં વદસીતિ દીપેતિ. તસ્મા યં વુત્તં ‘‘એવં વદન્તો ચ ધનિય અતુટ્ઠબ્બેનેવ તુસ્સમાનં અઞ્ઞાપદેસેનેવ પરિભાસતિ ઓવદતિ, અનુસાસતી’’તિ, તં સમ્મદેવ વુત્તન્તિ.

૨૦. એવમિમં ભગવતા વુત્તં ગાથં સુત્વાપિ ધનિયો ગોપો ‘‘કો અયં ગાથં ભાસતી’’તિ અવત્વા તેન સુભાસિતેન પરિતુટ્ઠો પુનપિ તથારૂપં સોતુકામો અપરમ્પિ ગાથમાહ ‘‘**અન્ધકમકસા**’’તિ. તત્થ **અન્ધકા**તિ

કાળમક્ખિકાનં અધિવચનં, પિઙ્ગલમક્ખિકાનન્તિપિ એકે. **મકસા**તિ મકસાયેવ. **ન વિજ્જરે**તિ નત્થિ. **કચ્છે**તિ દ્વે કચ્છા – નદીકચ્છો ચ પબ્બતકચ્છો ચ. ઇધ નદીકચ્છો. **રુળ્હતિણે**તિ સઞ્જાતતિણે. **ચરન્તી**તિ ભત્તકિચ્ચં કરોન્તિ. **વુટ્ઠિમ્પી**તિ વાતવુટ્ઠિઆદિકા અનેકા વુટ્ઠિયો, તા આળવકસુત્તે પકાસયિસ્સામ. ઇધ પન વસ્સવુટ્ઠિં સન્ધાય વુત્તં. **સહેય્યુન્તિ** ખમેય્યું. સેસં પાકટમેવ. એત્થ ધનિયો યે અન્ધકમકસા સન્નિપતિત્વા રુધિરે પિવન્તા મુહુત્તેનેવ ગાવો અનયબ્યસનં પાપેન્તિ, તસ્મા વુટ્ઠિતમત્તેયેવ તે ગોપાલકા પંસુના ચ સાખાહિ ચ મારેન્તિ, તેસં અભાવેન ગુન્નં ખેમતં, કચ્છે રુળ્હતિણચરણેન અદ્ધાનગમનપરિસ્સમાભાવં વત્વા ખુદાકિલમથાભાવઞ્ચ દીપેન્તો ‘‘યથા અઞ્ઞેસં ગાવો અન્ધકમકસસમ્ફસ્સેહિ દિસ્સમાના અદ્ધાનગમનેન કિલન્તા ખુદાય મિલાયમાના એકવુટ્ઠિનિપાતમ્પિ ન સહેય્યું, ન મે તથા ગાવો, મય્હં પન ગાવો વુત્તપ્પકારાભાવા દ્વિક્ખત્તું વા તિક્ખતું વા વુટ્ઠિમ્પિ સહેય્યુ’’ન્તિ દીપેતિ.

૨૧. તતો ભગવા યસ્મા ધનિયો અન્તરદીપે વસન્તો ભયં દિસ્વા, કુલ્લં બન્ધિત્વા, મહામહિં તરિત્વા, તં કચ્છં આગમ્મ ‘‘અહં સુટ્ઠુ આગતો, નિબ્ભયેવ ઠાને ઠિતો’’તિ મઞ્ઞમાનો એવમાહ, સભયે એવ ચ સો ઠાને ઠિતો, તસ્મા તસ્સ આગમનદ્ધાના અત્તનો આગમનદ્ધાનં ઉત્તરિતરઞ્ચ પણીતતરઞ્ચ વણ્ણેન્તો ‘‘**બદ્ધાસિ ભિસી**’’તિ ઇમં ગાથમભાસિ, અત્થસભાગં નો બ્યઞ્જનસભાગં.

તત્થ **ભિસી**તિ પત્થરિત્વા પુથુલં કત્વા બદ્ધકુલ્લો વુચ્ચતિ લોકે. અરિયસ્સ પન ધમ્મવિનયે અરિયમગ્ગસ્સેતં અધિવચનં. અરિયમગ્ગો હિ –

‘‘મગ્ગો પજ્જો પથો પન્થો, અઞ્જસં વટુમાયનં;
નાવા ઉત્તરસેતુ ચ, કુલ્લો ચ ભિસિ સઙ્કમો’’. (ચૂળનિ॰ પારાયનત્થુતિગાથાનિદ્દેસ ૧૦૧);

‘‘અદ્ધાનં પભવો ચેવ, તત્થ તત્થ પકાસિતો’’.

ઇમાયપિ ગાથાય ભગવા પુરિમનયેનેવ તં ઓવદન્તો ઇમં અત્થં આહાતિ વેદિતબ્બો – ધનિય, ત્વં કુલ્લં બન્ધિત્વા, મહિં તરિત્વા, ઇમં ઠાનમાગતો, પુનપિ ચ તે કુલ્લો બન્ધિતબ્બો એવ ભવિસ્સતિ, નદી ચ તરિતબ્બા, ન ચેતં ઠાનં ખેમં. મયા પન એકચિત્તે મગ્ગઙ્ગાનિ સમોધાનેત્વા ઞાણબન્ધનેન બદ્ધા અહોસિ ભિસિ. સા ચ સત્તતિંસબોધિપક્ખિયધમ્મપરિપુણ્ણતાય એકરસભાવૂપગતત્તા અઞ્ઞમઞ્ઞં અનતિવત્તનેન પુન બન્ધિતબ્બપ્પયોજનાભાવેન દેવમનુસ્સેસુ કેનચિ મોચેતું અસક્કુણેય્યતાય ચ સુસઙ્ખતા. તાય ચમ્હિ **તિણ્ણો**, પુબ્બે પત્થિતં તીરપ્પદેસં ગતો. ગચ્છન્તોપિ ચ ન સોતાપન્નાદયો વિય કઞ્ચિદેવ પદેસં ગતો. અથ ખો **પારગતો** સબ્બાસવક્ખયં સબ્બધમ્મપારં પરમં ખેમં નિબ્બાનં ગતો, **તિણ્ણો**તિ વા સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો, **પારગતો**તિ અરહત્તં પત્તો . કિં વિનેય્ય પારગતોતિ ચે? **વિનેય્ય ઓઘં**, કામોઘાદિચતુબ્બિધં ઓઘં તરિત્વા અતિક્કમ્મ તં પારં ગતોતિ. ઇદાનિ ચ પન મે પુન તરિતબ્બાભાવતો **અત્થો ભિસિયા ન વિજ્જતિ**, તસ્મા મમેવ યુત્તં વત્તું ‘‘અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવા’’તિ.

૨૨. તમ્પિ સુત્વા ધનિયો પુરિમનયેનેવ ‘‘**ગોપી મમ અસ્સવા**’’તિ ઇમં ગાથં અભાસિ. તત્થ **ગોપી**તિ ભરિયં નિદ્દિસતિ. **અસ્સવા**તિ વચનકરા કિંકારપટિસાવિની. **અલોલા**તિ માતુગામો હિ પઞ્ચહિ લોલતાહિ લોલો હોતિ – આહારલોલતાય, અલઙ્કારલોલતાય, પરપુરિસલોલતાય, ધનલોલતાય, પાદલોલતાય. તથા હિ માતુગામો ભત્તપૂવસુરાદિભેદે આહારે લોલતાય અન્તમસો પારિવાસિકભત્તમ્પિ ભુઞ્જતિ, હત્થોતાપકમ્પિ ખાદતિ, દિગુણં

ધનમનુપ્પદત્વાપિ સુરં પિવતિ. અલઙ્કારલોલતાય અઞ્ઞં અલઙ્કારં અલભમાનો અન્તમસો ઉદકતેલકેનપિ કેસે ઓસણ્ઠેત્વા મુખં પરિમજ્જતિ. પરપુરિસલોલતાય અન્તમસો પુત્તેનપિ તાદિસે પદેસે પક્કોસિયમાનો પઠમં અસદ્ધમ્મવસેન ચિન્તેતિ. ધનલોલતાય ''હંસરાજં ગહેત્વાન સુવણ્ણા પરિહાયથ''. પાદલોલતાય આરામાદિગમનસીલો હુત્વા સબ્બં ધનં વિનાસેતિ. તત્થ ધનિયો ''એકાપિ લોલતા મય્હં ગોપિયા નત્થી''તિ દસ્સેન્તો **અલોલા**તિ આહ.

દીઘરત્તં સંવાસિયાતિ દીઘકાલં સદ્ધિં વસમાના કોમારભાવતો પભુતિ એકતો વડ્ઢિતા. તેન પરપુરિસે ન જાનાતીતિ દસ્સેતિ. **મનાપા**તિ એવં પરપુરિસે અજાનન્તી મમેવ મનં અલ્લીયતીતિ દસ્સેતિ. **તસ્સા ન સુણામિ કિઞ્ચિ પાપ**ન્તિ ''ઇત્થન્નામેન નામ સદ્ધિં ઇમાય હસિતં વા લપિતં વા''તિ એવં તસ્સા ન સુણામિ, કઞ્ચિ અતિચારદોસન્તિ દસ્સેતિ.

૨૩. અથ ભગવા એતેહિ ગુણેહિ ગોપિયા તુટ્ઠં ધનિયં ઓવદન્તો પુરિમનયેનેવ ''**ચિત્તં મમ અસ્સવ**''ન્તિ ઇમં ગાથમભાસિ, અત્થસભાગં, બ્યઞ્જનસભાગઞ્ચ. તત્થ ઉત્તાનત્થાનેવ પદાનિ. અયં પન અધિપ્પાયો – ધનિય, ત્વં ''ગોપી મમ અસ્સવા''તિ તુટ્ઠો, સા પન તે અસ્સવા ભવેય્ય વા ન વા; દુજ્જાનં પરચિત્તં, વિસેસતો માતુગામસ્સ. માતુગામઞ્હિ કુચ્છિયા પરિહરન્તાપિ રક્ખિતું ન સક્કોન્તિ, એવં દુરક્ખચિત્તત્તા એવ ન સક્કા તુમ્હાદિસેહિ ઇત્થી અલોલાતિ વા સંવાસિયાતિ વા મનાપાતિ વા નિપ્પાપાતિ વા જાનિતું. મય્હં પન ચિત્તં અસ્સવં ઓવાદપટિકરં મમ વસે વત્તતિ, નાહં તસ્સ વસે વત્તામિ. સો ચસ્સ અસ્સવભાવો યમકપાટિહારિયે છન્નં વણ્ણાનં અગ્ગિધારાસુ ચ ઉદકધારાસુ ચ પવત્તમાનાસુ સબ્બજનસ્સ પાકટો અહોસિ. અગ્ગિનિમ્માને હિ તેજોકસિણં સમાપજ્જિતબ્બં ઉદકનિમ્માને આપોકસિણં, નીલાદિનિમ્માને નીલાદિકસિણાનિ. બુદ્ધાનમ્પિ હિ દ્વે ચિત્તાનિ એકતો નપ્પવત્તન્તિ, એકમેવ પન અસ્સવભાવેન એવં વસવત્તિ અહોસિ. તઞ્ચ ખો પન સબ્બકિલેસબન્ધનાપગમા **વિમુત્તં**, વિમુત્તત્તા તદેવ **અલોલં**, ન તવ ગોપી. દીપઙ્કરબુદ્ધકાલતો ચ પભુતિ દાનસીલાદીહિ દીઘરત્તં પરિભાવિતત્તા **સંવાસિયં**, ન તવ ગોપી. તદેતં અનુત્તરેન દમથેન દમિતત્તા **સુદન્તં**, સુદન્તત્તા અત્તનો વસેન છદ્વારવિસેવનં પહાય મમેવ અધિપ્પાયમનસ્સ વસેનાનુવત્તનતો **મનાપં**, ન તવ ગોપી.

પાપં પન મે ન વિજ્જતીતિ ઇમિના પન ભગવા તસ્સ અત્તનો ચિત્તસ્સ પાપાભાવં દસ્સેતિ, ધનિયો વિય ગોપિયા. સો ચસ્સ પાપાભાવો ન કેવલં સમ્માસમ્બુદ્ધકાલેયેવ, એકૂનતિંસ વસ્સાનિ સરાગાદિકાલે અગારમજ્ઝે વસન્તસ્સાપિ વેદિતબ્બો. તદાપિ હિસ્સ અગારિયભાવાનુરૂપં વિઞ્ઞુપટિકુટ્ઠં કાયદુચ્ચરિતં વા વચીદુચ્ચરિતં વા મનોદુચ્ચરિતં વા ન ઉપ્પન્નપુબ્બં. તતો પરં મારોપિ છબ્બસ્સાનિ અનભિસમ્બુદ્ધં, એકં વસ્સં અભિસમ્બુદ્ધન્તિ સત્ત વસ્સાનિ તથાગતં અનુબન્ધિ ''અપ્પેવ નામ વાલગ્ગનિતુદનમત્તમ્પિસ્સ પાપસમાચારં પસ્સેય્ય''ન્તિ. સો અદિસ્વાવ નિબ્બિન્નો ઇમં ગાથં અભાસિ –

> ''સત્ત વસ્સાનિ ભગવન્તં, અનુબન્ધિં પદાપદં;
> ઓતારં નાધિગચ્છિસ્સં, સમ્બુદ્ધસ્સ સતીમતો''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૪૪૮);

બુદ્ધકાલેપિ નં ઉત્તરમાણવો સત્ત માસાનિ અનુબન્ધિ આભિસમાચારિકં દટ્ઠુકામો. સો કિઞ્ચિ વજ્જં અદિસ્વાવ પરિસુદ્ધસમાચારો ભગવાતિ ગતો. ચત્તારિ હિ તથાગતસ્સ અરક્ખેય્યાનિ. યથાહ –

“ચત્તારિમાનિ , ભિક્ખવે, તથાગતસ્સ અરક્ખેય્યાનિ. કતમાનિ ચત્તારિ? પરિસુદ્ધકાયસમાચારો, ભિક્ખવે, તથાગતો, નત્થિ તથાગતસ્સ કાયદુચ્ચરિતં, યં તથાગતો રક્ખેય્ય ‘મા મે ઇદં પરો અઞ્ઞાસી’તિ, પરિસુદ્ધવચીસમાચારો…પે॰… પરિસુદ્ધમનોસમાચારો…પે॰… પરિસુદ્ધાજીવો, ભિક્ખવે, તથાગતો, નત્થિ તથાગતસ્સ મિચ્છાજીવો, યં તથાગતો રક્ખેય્ય ‘મા મે ઇદં પરો અઞ્ઞાસી’”તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૫૮).

એવં યસ્મા તથાગતસ્સ ચિત્તસ્સ ન કેવલં સમ્માસમ્બુદ્ધકાલે, પુબ્બેપિ પાપં નત્થિ એવ, તસ્મા આહ – “પાપં પન મે ન વિજ્જતી”તિ. તસ્સાધિપ્પાયો – મમેવ ચિત્તસ્સ પાપં ન સક્કા સુણિતું, ન તવ ગોપિયા. તસ્મા યદિ એતેહિ ગુણેહિ તુટ્ઠેન “અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવા”તિ વત્તબ્બં, મયાવેતં વત્તબ્બન્તિ.

૨૪. તમ્પિ સુત્વા ધનિયો તતુત્તરિપિ સુભાસિતરસાયનં પિવિતુકામો અત્તનો ભુજિસ્સભાવં દસ્સેન્તો આહ “**અત્તવેતનભતોહમસ્મી**”તિ. તત્થ **અત્તવેતનભતો**તિ અત્તનિયેનેવ ઘાસચ્છાદનેન ભતો, અત્તનોયેવ કમ્મં કત્વા જીવામિ, ન પરસ્સ વેતનં ગહેત્વા પરસ્સ કમ્મં કરોમીતિ દસ્સેતિ. **પુત્તા**તિ ધીતરો ચ પુત્તા ચ, તે સબ્બે પુત્તાત્વેવ એકજ્ઝં વુચ્ચન્તિ. **સમાનિયા**તિ સન્નિહિતા અવિપ્પવુટ્ઠા. **અરોગા**તિ નિરાબાધા, સબ્બેવ ઊરુબાહુબલાતિ દસ્સેતિ. **તેસં ન સુણામિ કિઞ્ચિ પાપ**ન્તિ તેસં ચોરાતિ વા પરદારિકાતિ વા દુસ્સીલાતિ વા કિઞ્ચિ પાપં ન સુણામીતિ.

૨૫. એવં વુત્તે ભગવા પુરિમનયેનેવ ધનિયં ઓવદન્તો ઇમં ગાથં અભાસિ – “**નાહં ભતકો**”તિ. અત્રાપિ ઉત્તાનત્થાનેવ પદાનિ. અયં પન અધિપ્પાયો – ત્વં “ભુજિસ્સોહમસ્મી”તિ મન્ત્વા તુટ્ઠો, પરમત્થતો ચ અત્તનો કમ્મં કરિત્વા જીવન્તોપિ દાસો એવાસિ તણ્હાદાસત્તા, ભતકવાદા ચ ન પરિમુચ્ચસિ. વુત્તઞ્હેતં “ઊનો લોકો અતિત્તો તણ્હાદાસો”તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૦૫). પરમત્થતો પન નાહં ભતકોસ્મિ કસ્સચિ. અહઞ્હિ કસ્સચિ પરસ્સ વા અત્તનો વા ભતકો ન હોમિ. કિં કારણા? યસ્મા **નિબ્બિટ્ઠેન ચરામિ સબ્બલોકે**. અહઞ્હિ દીપઙ્કરપાદમૂલતો યાવ બોધિ, તાવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ ભતકો અહોસિં. સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો પન નિબ્બિટ્ઠો નિબ્બિસો રાજભતો વિય. તેનેવ નિબ્બિટ્ઠેન સબ્બઞ્ઞુભાવેન લોકુત્તરસમાધિસુખેન ચ જીવામિ. તસ્સ મે ઇદાનિ ઉત્તરિકરણીયસ્સ કતપરિચયસ્સ વા અભાવતો અપ્પહીનપટિસન્ધિકાનં તાદિસાનં વિય પત્તબ્બો કોચિ **અત્થો ભતિયા ન વિજ્જતિ**. “ભટિયા”તિપિ પાઠો. તસ્મા યદિ ભુજિસ્સતાય તુટ્ઠેન “અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવા”તિ વત્તબ્બં, મયાવેતં વત્તબ્બન્તિ.

૨૬. તમ્પિ સુત્વા ધનિયો અતિત્તોવ સુભાસિતામતેન અત્તનો પઞ્ચપ્પકારગોમણ્ડલપરિપુણ્ણભાવં દસ્સેન્તો આહ “**અત્થિ વસા**”તિ. તત્થ **વસા**તિ અદમિતવુટ્ઠવચ્છકા. **ધેનુપા**તિ ધેનું પિવન્તા તરુણવચ્છકા, ખીરદાયિકા વા ગાવો. **ગોધરણિયો**તિ ગબ્ભિનિયો. **પવેણિયો**તિ વયપ્પત્તા બલીબદ્દેહિ સદ્ધિં મેથુનપત્થનકગાવો. **ઉસભોપિ ગવમ્પતી**તિ યો ગોપાલકેહિ પાતો એવ ન્હાપેત્વા, ભોજેત્વા, પઞ્ચઙ્ગુલં દત્વા, માલં બન્ધિત્વા – “એહિ, તાત, ગાવો ગોચરં પાપેત્વા રક્ખિત્વા આનેહી”તિ પેસીયતિ, એવં પેસિતો ચ તા ગાવો અગોચરં પરિહરિત્વા, ગોચરે ચારેત્વા, સીહબ્યગ્ઘાદિભયા પરિત્તાયિત્વા આનેતિ, તથારૂપો ઉસભોપિ ગવમ્પતિ ઇધ મય્હં ગોમણ્ડલે અત્થીતિ દસ્સેસિ.

૨૭. એવં વુત્તે ભગવા તથેવ ધનિયં ઓવદન્તો ઇમં પચ્ચનીકગાથં આહ “**નત્થિ વસા**”તિ. એત્થ ચેસ અધિપ્પાયો – ઇધ અમ્હાકં સાસને અદમિતટ્ઠેન વુટ્ઠટ્ઠેન ચ વસાસઙ્ખાતા પરિયુટ્ઠાના વા, તરુણવચ્છકે સન્ધાય વસાનં મૂલટ્ઠેન ખીરદાયિનિયો સન્ધાય પગ્ઘરણટ્ઠેન ધેનુપાસઙ્ખાતા અનુસયા વા, પટિસન્ધિગબ્ભધારણટ્ઠેન

ગોધરણિસઙ્ખાતા પુઞ્ઞાપુઞ્ઞાનેઞ્જાભિસઙ્ખારચેતના વા, સંયોગપત્થનટ્ઠેન પવેણિસઙ્ખાતા પત્થના તણ્હા વા, આધિપચ્ચટ્ઠેન પુબ્બઙ્ગમટ્ઠેન સેટ્ઠટ્ઠેન ચ ગવમ્પતિઉસભસઙ્ખાતં અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણં વા નત્થિ, સ્વાહં ઇમાય સબ્બયોગક્ખેમભૂતાય નત્થિતાય તુટ્ઠો. ત્વં પન સોકાદિવત્થુભૂતાય અત્થિતાય તુટ્ઠો . તસ્મા સબ્બયોગક્ખેમતાય તુટ્ઠસ્સ મમેવેતં યુત્તં વત્તું ''અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવા''તિ.

૨૮. તમ્પિ સુત્વા ધનિયો તતુત્તરિપિ સુભાસિતં અમતરસં અધિગન્તુકામો અત્તનો ગોગણસ્સ ખિલબન્ધનસમ્પત્તિં દસ્સેન્તો આહ ''**ખિલા નિખાતા**''તિ. તત્થ **ખિલા**તિ ગુન્નં બન્ધનત્થમ્ભા. **નિખાતા**તિ આકોટેત્વા ભૂમિયં પવેસિતા ખુદ્દકા મહન્તા ખણિત્વા ઠપિતા. **અસમ્પવેધી**તિ અકમ્પકા. **દામા**તિ વચ્છકાનં બન્ધનત્થાય કતા ગન્થિતપાસયુત્તા રજ્જુબન્ધનવિસેસા. **મુઞ્જમયા**તિ મુઞ્જતિણમયા. **નવા**તિ અચિરકતા. **સુસણ્ઠાના**તિ સુટ્ઠુ સણ્ઠાના, સુવટ્ટિતસણ્ઠાના વા. **ન હિ સક્ખિન્તી**તિ નેવ સક્ખિસ્સન્તિ. **ધેનુપાપિ છેત્તુ**ન્તિ તરુણવચ્છકાપિ છિન્દિતું.

૨૯. એવં વુત્તે ભગવા ધનિયસ્સ ઇન્દ્રિય-પરિપાકકાલં ઞત્વા પુરિમનયેનેવ તં ઓવદન્તો ઇમં ચતુસચ્ચદીપિકં ગાથં અભાસિ ''**ઉસભોરિવ છેત્વા**''તિ. તત્થ **ઉસભો**તિ ગોપિતા ગોપરિણાયકો ગોયૂથપતિ બલીબદ્દો. કેચિ પન ભણન્તિ ''ગવસતજેટ્ઠો ઉસભો, સહસ્સજેટ્ઠો વસભો, સતસહસ્સજેટ્ઠો નિસભો''તિ. અપરે ''એકગામખેત્તે જેટ્ઠો ઉસભો, દ્વીસુ જેટ્ઠો વસભો, સબ્બત્થ અપ્પટિહતો નિસભો''તિ. સબ્બેપેતે પપઞ્ચા, અપિચ ખો પન ઉસભોતિ વા વસભોતિ વા નિસભોતિ વા સબ્બેપેતે અપ્પટિસમટ્ઠેન વેદિતબ્બા. યથાહ – ''નિસભો વત ભો સમણો ગોતમો''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૩૮). ર-કારો પદસન્ધિકરો. **બન્ધનાની**તિ રજ્જુબન્ધનાનિ કિલેસબન્ધનાનિ ચ. **નાગો**તિ હત્થી. **પૂતિલત**ન્તિ ગળોચીલતં. યથા હિ સુવણ્ણવણ્ણોપિ કાયો પૂતિકાયો, વસ્સસતિકોપિ સુનખો કુક્કુરો, તદહુજાતોપિ સિઙ્ગાલો ''જરસિઙ્ગાલો''તિ વુચ્ચતિ, એવં અભિનવાપિ ગળોચીલતા અસારકત્તેન ''પૂતિલતા''તિ વુચ્ચતિ. **દાલયિત્વા**તિ છિન્દિત્વા. ગબ્ભઞ્ચ સેય્યઞ્ચ **ગબ્ભસેય્યં**. તત્થ ગબ્ભગ્ગહણેન જલાબુજયોનિ, સેય્યગ્ગહણેન અવસેસા. ગબ્ભસેય્યમુખેન વા સબ્બાપિ તા વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. સેસમેત્થ પદત્થતો ઉત્તાનમેવ.

અયં પનેત્થ અધિપ્પાયો – ધનિય, ત્વં બન્ધનેન તુટ્ઠો, અહં પન બન્ધનેન અટ્ટીયન્તો થામવીરિયૂપેતો મહાઉસભોરિવ બન્ધનાનિ પઞ્ચુદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનાનિ ચતુત્થઅરિયમગ્ગથામવીરિયેન છેત્વા, નાગો પૂતિલતંવ પઞ્ચોરમ્ભાગિયસંયોજનબન્ધનાનિ હેટ્ઠામગ્ગત્તયથામવીરિયેન દાલયિત્વા, અથ વા ઉસભોરિવ બન્ધનાનિ અનુસયે નાગો પૂતિલતંવ પરિયુટ્ઠાનાનિ છેત્વા દાલયિત્વાવ ઠિતો. તસ્મા ન પુન ગબ્ભસેય્યં ઉપેસ્સં. સોહં જાતિદુક્ખવત્થુકેહિ સબ્બદુક્ખેહિ પરિમુત્તો સોભામિ – ''અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવા''તિ વદમાનો. તસ્મા સચે ત્વમ્પિ અહં વિય વત્તુમિચ્છસિ, છિન્દ તાનિ બન્ધનાનીતિ. એત્થ ચ બન્ધનાનિ સમુદયસચ્ચં, ગબ્ભસેય્યા દુક્ખસચ્ચં, ''ન ઉપેસ્સ''ન્તિ એત્થ અનુપગમો અનુપાદિસેસવસેન, ''છેત્વા દાલયિત્વા''તિ એત્થ છેદો પદાલનઞ્ચ સઉપાદિસેસવસેન નિરોધસચ્ચં, યેન છિન્દતિ પદાલેતિ ચ, તં મગ્ગસચ્ચન્તિ.

એવમેતં ચતુસચ્ચદીપિકં ગાથં સુત્વા ગાથાપરિયોસાને ધનિયો ચ પજાપતિ ચસ્સ દ્વે ચ ધીતરોતિ ચત્તારો જના સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિંસુ. અથ ધનિયો અવેચ્ચપ્પસાદયોગેન તથાગતે મૂલજાતાય પતિટ્ઠિતાય સદ્ધાય પઞ્ઞાચક્ખુના ભગવતો ધમ્મકાયં દિસ્વા ધમ્મતાય ચોદિતહદયો ચિન્તેસિ – ''બન્ધનાનિ છિન્દિં, ગબ્ભસેય્યો ચ મે નત્થી''તિ અવીચિં પરિયન્તં કત્વા યાવ ભવગ્ગા કો અઞ્ઞો એવં સીહનાદં નદિસ્સતિ અઞ્ઞત્ર ભગવતા, આગતો નુ ખો મે સત્થાતિ. તતો ભગવા છબ્બણ્ણરસ્મિજાલવિચિત્રં સુવણ્ણરસસેકપિઞ્જરં વિય સરીરાભં ધનિયસ્સ નિવેસને મુઞ્ચિ ''પસ્સ દાનિ યથાસુખ''ન્તિ.

૩૦. અથ ધનિયો અન્તો પવિટ્ઠચન્દિમસૂરિયં વિય સમન્તા પજ્જલિતપદીપસહસ્સસમુજ્જલિતમિવ ચ નિવેસનં દિસ્વા ''આગતો ભગવા''તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. તસ્મિંયેવ ચ સમયે મેઘોપિ પાવસ્સિ. તેનાહુ સઙ્ગીતિકારા ''**નિન્નઞ્ચ થલઞ્ચ પૂરયન્તો**''તિ. તત્થ **નિન્નન્તિ** પલ્લલં. **થલન્તિ** ઉક્કૂલં. એવમેતં ઉક્કૂલવિક્કૂલં સબ્બમ્પિ સમં કત્વા પૂરયન્તો મહામેઘો પાવસ્સિ, વસ્સિતું આરભીતિ વુત્તં હોતિ. **તાવદેવા**તિ યં ખણં ભગવા સરીરાભં મુઞ્ચિ, ધનિયો ચ ''સત્થા મે આગતો''તિ સદ્ધામયં ચિત્તાભં મુઞ્ચિ, તં ખણં પાવસ્સીતિ. કેચિ પન ''સૂરિયુગ્ગમનમ્પિ તસ્મિંયેવ ખણે''તિ વણ્ણયન્તિ.

૩૧-૩૨. એવં તસ્મિં ધનિયસ્સ સદ્ધુપ્પાદતથાગતોભાસફરણસૂરિયુગ્ગમનક્ખણે વસ્સતો દેવસ્સ સદ્દં સુત્વા ધનિયો પીતિસોમનસ્સજાતો ઇમમત્થં અભાસથ ''**લાભા વત નો અનપ્પકા**''તિ દ્વે ગાથા વત્તબ્બા.

તત્થ યસ્મા ધનિયો સપુત્તદારો ભગવતો અરિયમગ્ગપટિવેધેન ધમ્મકાયં દિસ્વા, લોકુત્તરચક્ખુના રૂપકાયં દિસ્વા, લોકિયચક્ખુના સદ્ધાપટિલાભં લભિ. તસ્મા આહ – ''લાભા વત નો અનપ્પકા, યે મયં ભગવન્તં અદ્દસામા''તિ. તત્થ **વત** ઇતિ વિમ્હયત્થે નિપાતો. **નો** ઇતિ અમ્હાકં. **અનપ્પકા**તિ વિપુલા. સેસં ઉત્તાનમેવ. **સરણં તં ઉપેમા**તિ એત્થ પન કિઞ્ચાપિ મગ્ગપટિવેધેનેવસ્સ સિદ્ધં સરણગમનં, તત્થ પન નિચ્છયગમનમેવ ગતો, ઇદાનિ વાચાય અત્તસન્નિય્યાતનં કરોતિ. મગ્ગવસેન વા સન્નિય્યાતનસરણતં અચલસરણતં પત્તો, તં પરેસં વાચાય પાકટં કરોન્તો પણિપાતસરણગમનં ગચ્છતિ. **ચક્ખુમા**તિ ભગવા પકતિદિબ્બપઞ્ઞાસમન્તબુદ્ધચક્ખૂહિ પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમા. તં આલપન્તો આહ – ''સરણં તં ઉપેમ ચક્ખુમા''તિ. ''**સત્થા નો હોહિ તુવં મહામુની**''તિ ઇદં પન વચનં સિસ્સભાવૂપગમનેનાપિ સરણગમનં પૂરેતું ભણતિ, **ગોપી ચ અહઞ્ચ અસ્સવા**, **બ્રહ્મચરિયં સુગતે ચરામસે**તિ ઇદં સમાદાનવસેન.

તત્થ **બ્રહ્મચરિયન્તિ** મેથુનવિરતિમગ્ગસમણધમ્મસાસનસદારસન્તોસાનમેતં અધિવચનં. ''બ્રહ્મચારી''તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૮૩) હિ મેથુનવિરતિ બ્રહ્મચરિયન્તિ વુચ્ચતિ. ''ઇદં ખો પન મે પઞ્ચસિખ, બ્રહ્મચરિયં એકન્તનિબ્બિદાયા''તિ એવમાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨૯) મગ્ગો. ''અભિજાનામિ ખો પનાહં, સારિપુત્ત, ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં બ્રહ્મચરિયં ચરિતા''તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૫) સમણધમ્મો. ''તયિદં બ્રહ્મચરિયં ઇદ્ધઞ્ચેવ ફીતઞ્ચા''તિ એવમાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૭૪) સાસનં.

> ''મયઞ્ચ ભરિયા નાતિક્કમામ, અમ્હે ચ ભરિયા નાતિક્કમન્તિ;
> અઞ્ઞત્ર તાહિ બ્રહ્મચરિયં ચરામ, તસ્મા હિ અમ્હં દહરા ન મીયરે''તિ. (જા॰ ૧.૧૦.૯૭) –

એવમાદીસુ સદારસન્તોસો. ઇધ પન સમણધમ્મબ્રહ્મચરિયપુબ્બઙ્ગમં ઉપરિમગ્ગબ્રહ્મચરિયમધિપ્પેતં. **સુગતે**તિ સુગતસ્સ સન્તિકે. ભગવા હિ અન્તદ્વયમનુપગ્ગમ્મ સુટ્ઠુ ગતત્તા, સોભણેન ચ અરિયમગ્ગગમનેન સમન્નાગતત્તા, સુન્દરઞ્ચ નિબ્બાનસઙ્ખાતં ઠાનં ગતત્તા સુગતોતિ વુચ્ચતિ. સમીપત્થે ચેત્થ ભુમ્મવચનં, તસ્મા સુગતસ્સ સન્તિકેતિ અત્થો. **ચરામસે**તિ ચરામ. યઞ્હિ તં સક્કતે ચરામસીતિ વુચ્ચતિ, તં ઇધ ચરામસેતિ. અટ્ઠકથાચરિયા પન ''સેતિ નિપાતો''તિ ભણન્તિ. તેનેવ ચેત્થ આયાચનત્થં સન્ધાય ''ચરેમ સે''તિપિ પાઠં વિકપ્પેન્તિ. યં રુચ્ચતિ, તં ગહેતબ્બં.

એવં ધનિયો બ્રહ્મચરિયચરણાપદેસેન ભગવન્તં પબ્બજ્જં યાચિત્વા પબ્બજ્જપયોજનં દીપેન્તો આહ ''**જાતીમરણસ્સ પારગૂ, દુક્ખસ્સન્તકરા ભવામસે**''તિ. **જાતિમરણસ્સ પારં** નામ નિબ્બાનં, તં અરહત્તમગ્ગેન

ગચ્છામ. **દુક્ખસ્સા**તિ વટ્ટદુક્ખસ્સ. **અન્તકરા**તિ અભાવકરા. **ભવામસે**તિ ભવામ, અથ વા અહો વત મયં ભવેય્યામાતિ. ''ચરામસે''તિ એત્થ વુત્તનયેનેવ તં વેદિતબ્બં. એવં વત્વાપિ ચ પુન ઉભોપિ કિર ભગવન્તં વન્દિત્વા ''પબ્બાજેથ નો ભગવા''તિ એવં પબ્બજ્જં યાચિંસૂતિ.

૩૩. અથ મારો પાપિમા એવં તે ઉભોપિ વન્દિત્વા પબ્બજ્જં યાચન્તે દિસ્વા – ''ઇમે મમ વિસયં અતિક્કમિતુકામા, હન્દ નેસં અન્તરાયં કરોમી''તિ આગન્ત્વા ઘરાવાસે ગુણં દસ્સેન્તો ઇમં ગાથમાહ ''**નન્દતિ પુત્તેહિ પુત્તિમા**''તિ. તત્થ **નન્દતી**તિ તુસ્સતિ મોદતિ. **પુત્તેહી**તિ પુત્તેહિપિ ધીતરેહિપિ, સહયોગત્થે, કરણત્થે વા કરણવચનં, પુત્તેહિ સહ નન્દતિ, પુત્તેહિ કરણભૂતેહિ નન્દતીતિ વુત્તં હોતિ. **પુત્તિમા**તિ પુત્તવા પુગ્ગલો. **ઇતી**તિ એવમાહ. **મારો**તિ વસવત્તિભૂમિયં અઞ્ઞતરો દામરિકદેવપુત્તો. સો હિ સટ્ઠાનાતિક્કમિતુકામં જનં યં સક્કોતિ, તં મારેતિ. યં ન સક્કોતિ, તસ્સપિ મરણં ઇચ્છતિ. તેન ''મારો''તિ વુચ્ચતિ. **પાપિમા**તિ લામકપુગ્ગલો, પાપસમાચારો વા. સઙ્ગીતિકારાનમેતં વચનં, સબ્બગાથાસુ ચ ઈદિસાનિ. યથા ચ પુત્તેહિ પુત્તિમા, ગોપિયો ગોહિ તથેવ નન્દતિ. યસ્સ ગાવો અત્થિ, સોપિ ગોપિયો, ગોહિ સહ, ગોહિ વા કરણભૂતેહિ તથેવ નન્દતીતિ અત્થો.

એવં વત્વા ઇદાનિ તસ્સત્થસ્સ સાધકકારણં નિદ્દિસતિ, ''**ઉપધી હિ નરસ્સ નન્દના**''તિ. તત્થ **ઉપધી**તિ ચત્તારો ઉપધયો – કામૂપધિ, ખન્ધૂપધિ, કિલેસૂપધિ, અભિસઙ્ખારૂપધીતિ. કામા હિ ''યં પઞ્ચકામગુણે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખં સોમનસ્સં, અયં કામાનં અસ્સાદો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૬) એવં વુત્તસ્સ સુખસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો ઉપધીયતિ એત્થ સુખન્તિ ઇમિના વચનત્થેન ઉપધીતિ વુચ્ચન્તિ. ખન્ધાપિ ખન્ધમૂલકદુક્ખસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો, કિલેસાપિ અપાયદુક્ખસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો, અભિસઙ્ખારાપિ ભવદુક્ખસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતોતિ. ઇધ પન કામૂપધિ અધિપ્પેતો. સો સત્તસઙ્ખારવસેન દુવિધો. તત્થ સત્તપટિબદ્ધો પધાનો, તં દસ્સેન્તો ''પુત્તેહિ ગોહી''તિ વત્વા કારણમાહ – ''ઉપધી હિ નરસ્સ નન્દના''તિ. તસ્સત્થો – યસ્મા ઇમે કામૂપધી નરસ્સ નન્દના, નન્દયન્તિ નરં પીતિસોમનસ્સં ઉપસંહરન્તા, તસ્મા વેદિતબ્બમેતં ''નન્દતિ પુત્તેહિ પુત્તિમા, ગોપિયો ગોહિ તથેવ નન્દતિ, ત્વઞ્ચ પુત્તિમા ગોપિયો ચ, તસ્મા એતેહિ, નન્દ, મા પબ્બજ્જં પાટિકઙ્ખિ. પબ્બજિતસ્સ હિ એતે ઉપધયો ન સન્તિ, એવં સન્તે ત્વં દુક્ખસ્સન્તં પત્થેન્તોપિ દુક્ખિતોવ ભવિસ્સસી''તિ.

ઇદાનિ તસ્સપિ અત્થસ્સ સાધકકારણં નિદ્દિસતિ ''**ન હિ સો નન્દતિ, યો નિરૂપધી**''તિ. તસ્સત્થો – યસ્મા યસ્સેતે ઉપધયો નત્થિ, સો પિયેહિ ઞાતીહિ વિપ્પયુત્તો નિબ્ભોગૂપકરણો ન નન્દતિ, તસ્મા ત્વં ઇમે ઉપધયો વજ્જેત્વા પબ્બજિતો દુક્ખિતોવ ભવિસ્સસીતિ.

૩૪. અથ ભગવા ''મારો અયં પાપિમા ઇમેસં અન્તરાયાય આગતો''તિ વિદિત્વા ફલેન ફલં પાતેન્તો વિય તાયેવ મારેનાભતાય ઉપમાય મારવાદં ભિન્દન્તો તમેવ ગાથં પરિવત્તેત્વા ''ઉપધિ સોકવત્થૂ''તિ દસ્સેન્તો આહ ''**સોચતિ પુત્તેહિ પુત્તિમા**''તિ. તત્થ સબ્બં પદત્થતો ઉત્તાનમેવ. અયં પન અધિપ્પાયો – મા, પાપિમ, એવં અવચ ''નન્દતિ પુત્તેહિ પુત્તિમા''તિ. સબ્બેહેવ હિ પિયેહિ, મનાપેહિ નાનાભાવો વિનાભાવો, અનતિક્કમનીયો અયં વિધિ, તેસઞ્ચ પિયમનાપાનં પુત્તદારાનં ગવાસ્સવળવહિરઞ્ઞસુવણ્ણાદીનં વિનાભાવેન અધિમત્તસોકસલ્લસમપ્પિતહદયા સત્તા ઉમ્મત્તકાપિ હોન્તિ ખિત્તચિત્તા, મરણમ્પિ નિગચ્છન્તિ મરણમત્તમ્પિ દુક્ખં. તસ્મા એવં ગણ્હ – **સોચતિ પુત્તેહિ પુત્તિમા**. યથા ચ પુત્તેહિ પુત્તિમા, **ગોપિયો ગોહિ તથેવ સોચતી**તિ. કિં કારણા? **ઉપધી હિ નરસ્સ સોચના.** યસ્મા ચ ઉપધી હિ નરસ્સ સોચના, તસ્મા એવ ''**ન હિ સો સોચતિ, યો નિરૂપધિ**''. યો ઉપધીસુ સઙ્ગપ્પહાનેન નિરુપધિ હોતિ, સો સન્તુટ્ઠો હોતિ કાયપરિહારિકેન ચીવરેન, કુચ્છિપરિહારિકેન પિણ્ડપાતેન, યેન યેનેવ પક્કમતિ,

સમાદાયેવ પક્કમતિ. સેય્યથાપિ નામ પક્ખી સકુણો ...પે॰... નાપરં ઇત્થત્તાયાતિ પજાનાતિ. એવં સબ્બસોકસમુગ્ઘાતા ''ન હિ સો સોચતિ, યો નિરુપધી''તિ. ઇતિ ભગવા અરહત્તનિકૂટેન દેસનં વોસાપેસિ. અથ વા યો નિરુપધિ, યો નિક્કિલેસો, સો ન સોચતિ. યાવદેવ હિ કિલેસા સન્તિ, તાવદેવ સબ્બે ઉપધયો સોકપ્ફલાવ હોન્તિ. કિલેસપ્પહાના પન નત્થિ સોકોતિ. એવમ્પિ અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસનં વોસાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને ધનિયો ચ ગોપી ચ ઉભોપિ પબ્બજિંસુ. ભગવા આકાસેનેવ જેતવનં અગમાસિ. તે પબ્બજિત્વા અરહત્તં સચ્છિકરિંસુ. વસનટ્ઠાને ચ નેસં ગોપાલકા વિહારં કારેસું. સો અજ્જાપિ ગોપાલકવિહારોત્વેવ પઞ્ઞાયતીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ધનિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ખગ્ગવિસાણસુત્તવણ્ણના

સબ્બેસુ ભૂતેસૂતિ ખગ્ગવિસાણસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? સબ્બસુત્તાનં ચતુબ્બિધા ઉપ્પત્તિ – અત્તજ્ઝાસયતો, પરજ્ઝાસયતો, અટ્ઠુપ્પત્તિતો, પુચ્છાવસિતો ચાતિ. દ્વયતાનુપસ્સનાદીનઞ્હિ અત્તજ્ઝાસયતો ઉપ્પત્તિ, મેત્તસુત્તાદીનં પરજ્ઝાસયતો, ઉરગસુત્તાદીનં અટ્ઠુપ્પત્તિતો, ધમ્મિકસુત્તાદીનં પુચ્છાવસિતો. તત્થ ખગ્ગવિસાણસુત્તસ્સ અવિસેસેન પુચ્છાવસિતો ઉપ્પત્તિ. વિસેસેન પન યસ્મા એત્થ કાચિ ગાથા તેન તેન પચ્ચેકસમ્બુદ્ધેન પુટ્ઠેન વુત્તા, કાચિ અપુટ્ઠેન અત્તના અધિગતમગ્ગનયાનુરૂપં ઉદાનંયેવ ઉદાનેન્તેન, તસ્મા કાયચિ ગાથાય પુચ્છાવસિતો, કાયચિ અત્તજ્ઝાસયતો ઉપ્પત્તિ.

તત્થ યા અયં અવિસેસેન પુચ્છાવસિતો ઉપ્પત્તિ, સા આદિતો પભુતિ એવં વેદિતબ્બા – એકં સમયં ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ. અથ ખો આયસ્મતો આનન્દસ્સ રહોગતસ્સ પટિસલ્લીનસ્સ એવં ચેતસો પરિવિતક્કો ઉદપાદિ – ''બુદ્ધાનં પત્થના ચ અભિનીહારો ચ દિસ્સતિ; તથા સાવકાનં, પચ્ચેકબુદ્ધાનં ન દિસ્સતિ; યંનૂનાહં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છેય્ય''ન્તિ. સો પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા યથાક્કમેન એતમત્થં પુચ્છિ. અથસ્સ ભગવા પુબ્બયોગાવચરસુત્તં અભાસિ –

''પઞ્ચિમે, આનન્દ, આનિસંસા પુબ્બયોગાવચરે દિટ્ઠેવ ધમ્મે પટિકચ્ચેવ અઞ્ઞં આરાધેતિ. નો ચે દિટ્ઠેવ ધમ્મે પટિકચ્ચેવ અઞ્ઞં આરાધેતિ, અથ મરણકાલે અઞ્ઞં આરાધેતિ. નો ચે મરણકાલે અઞ્ઞં આરાધેતિ, અથ દેવપુત્તો સમાનો અઞ્ઞં આરાધેતિ, અથ બુદ્ધાનં સમ્મુખીભાવે ખિપ્પાભિઞ્ઞો હોતિ, અથ પચ્છિમે કાલે પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો હોતી''તિ –

એવં વત્વા પુન આહ –

> ''પચ્ચેકબુદ્ધા નામ, આનન્દ, અભિનીહારસમ્પન્ના પુબ્બયોગાવચરા હોન્તિ. તસ્મા બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકાનં સબ્બેસં પત્થના ચ અભિનીહારો ચ ઇચ્છિતબ્બો''તિ.

સો આહ – ''બુદ્ધાનં, ભન્તે, પત્થના કીવ ચિરં વટ્ટતી''તિ? બુદ્ધાનં, આનન્દ, હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, મજ્ઝિમપરિચ્છેદેન અટ્ઠ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, ઉપરિમપરિચ્છેદેન સોળસ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ. એતે ચ ભેદા પઞ્ઞાધિકસદ્ધાધિકવીરિયાધિકવસેન ઞાતબ્બા.

પઞ્ઞાધિકાનઞ્હિ સદ્ધા મન્દા હોતિ, પઞ્ઞા તિક્ખા. સદ્ધાધિકાનં પઞ્ઞા મજ્ઝિમા હોતિ, સદ્ધા બલવા. વીરિયાધિકાનં સદ્ધાપઞ્ઞા મન્દા, વીરિયં બલવન્તિ. અપ્પત્વા પન ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ દિવસે દિવસે વેસ્સન્તરદાનસદિસં દાનં દેન્તોપિ તદનુરૂપસીલાદિસબ્બપારમિધમ્મે આચિનન્તોપિ અન્તરા બુદ્ધો ભવિસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ. કસ્મા? ઞાણં ગબ્ભં ન ગણ્હાતિ, વેપુલ્લં નાપજ્જતિ, પરિપાકં ન ગચ્છતીતિ. યથા નામ તિમાસચતુમાસપઞ્ચમાસચ્ચયેન નિપ્ફજ્જનકં સસ્સં તં તં કાલં અપ્પત્વા દિવસે દિવસે સહસ્સક્ખત્તું કેળાયન્તોપિ ઉદકેન સિઞ્ચન્તોપિ અન્તરા પક્ખેન વા માસેન વા નિપ્ફાદેસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ. કસ્મા? સસ્સં ગબ્ભં ન ગણ્હાતિ, વેપુલ્લં નાપજ્જતિ, પરિપાકં ન ગચ્છતીતિ. એવમેવં અપ્પત્વા ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ...પે॰... નેતં ઠાનં વિજ્જતીતિ. તસ્મા યથાવુત્તમેવ કાલં પારમિપૂરણં કાતબ્બં ઞાણપરિપાકત્થાય. એત્તકેનપિ ચ કાલેન બુદ્ધત્તં પત્થયતો અભિનીહારકરણે અટ્ઠ સમ્પત્તિયો ઇચ્છિતબ્બા. અયઞ્હિ –

> ‘‘મનુસ્સત્તં લિઙ્ગસમ્પત્તિ, હેતુ સત્થારદસ્સનં;
> પબ્બજ્જા ગુણસમ્પત્તિ, અધિકારો ચ છન્દતા;
> અટ્ઠધમ્મસમોધાના, અભિનીહારો સમિજ્ઝતી’’તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૫૯);

અભિનીહારોતિ ચ મૂલપણિધાનસ્સેતં અધિવચનં. તત્થ **મનુસ્સત્ત**ન્તિ મનુસ્સજાતિ. અઞ્ઞત્ર હિ મનુસ્સજાતિયા અવસેસજાતીસુ દેવજાતિયમ્પિ ઠિતસ્સ પણિધિ ન ઇજ્ઝતિ. એત્થ ઠિતેન પન બુદ્ધત્તં પત્થેન્તેન દાનાદીનિ પુઞ્ઞકમ્માનિ કત્વા મનુસ્સત્તંયેવ પત્થેતબ્બં. તત્થ ઠત્વા પણિધિ કાતબ્બો. એવઞ્હિ સમિજ્ઝતિ. **લિઙ્ગસમ્પત્તી**તિ પુરિસભાવો. માતુગામનપુંસકઉભતોબ્યઞ્જનકાનઞ્હિ મનુસ્સજાતિયં ઠિતાનમ્પિ પણિધિ ન સમિજ્ઝતિ. તત્થ ઠિતેન પન બુદ્ધત્તં પત્થેન્તેન દાનાદીનિ પુઞ્ઞકમ્માનિ કત્વા પુરિસભાવોયેવ પત્થેતબ્બો. તત્થ ઠત્વા પણિધિ કાતબ્બો. એવઞ્હિ સમિજ્ઝતિ. **હેતૂ**તિ અરહત્તસ્સ ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિ. યો હિ તસ્મિં અત્તભાવે વાયમન્તો અરહત્તં પાપુણિતું સમત્થો, તસ્સ સમિજ્ઝતિ, નો ઇતરસ્સ, યથા સુમેધપણ્ડિતસ્સ. સો હિ દીપઙ્કરપાદમૂલે પબ્બજિત્વા તેનત્તભાવેન અરહત્તં પાપુણિતું સમત્થો અહોસિ . **સત્થારદસ્સન**ન્તિ બુદ્ધાનં સમ્મુખાદસ્સનં. એવઞ્હિ ઇજ્ઝતિ, નો અઞ્ઞથા; યથા સુમેધપણ્ડિતસ્સ. સો હિ દીપઙ્કરં સમ્મુખા દિસ્વા પણિધેસિ. **પબ્બજ્જા**તિ અનગારિયભાવો. સો ચ ખો સાસને વા કમ્મવાદિકિરિયવાદિતાપસપરિબ્બાજકનિકાયે વા વટ્ટતિ યથા સુમેધપણ્ડિતસ્સ. સો હિ સુમેધો નામ તાપસો હુત્વા પણિધેસિ. **ગુણસમ્પત્તી**તિ ઝાનાદિગુણપટિલાભો. પબ્બજિતસ્સાપિ હિ ગુણસમ્પન્નસ્સેવ ઇજ્ઝતિ, નો ઇતરસ્સ; યથા સુમેધપણ્ડિતસ્સ. સો હિ પઞ્ચાભિઞ્ઞો અટ્ઠસમાપત્તિલાભી ચ હુત્વા પણિધેસિ. **અધિકારો**તિ અધિકકારો, પરિચ્ચાગોતિ અત્થો. જીવિતાદિપરિચ્ચાગઞ્હિ કત્વા પણિદહતોયેવ ઇજ્ઝતિ, નો ઇતરસ્સ; યથા સુમેધપણ્ડિતસ્સ. સો હિ –

> ‘‘અક્કમિત્વાન મં બુદ્ધો, સહ સિસ્સેહિ ગચ્છતુ;
> મા નં કલલે અક્કમિત્થ, હિતાય મે ભવિસ્સતી’’તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૫૩) –

એવં જીવિતપરિચ્ચાગં કત્વા પણિધેસિ. **છન્દતા**તિ કત્તુકમ્યતા. સા યસ્સ બલવતી હોતિ, તસ્સ ઇજ્ઝતિ. સા ચ, સચે કોચિ વદેય્ય ‘‘કો ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ સતસહસ્સઞ્ચ કપ્પે નિરયે પચ્ચિત્વા બુદ્ધત્તં ઇચ્છતી’’તિ, તં સુત્વા યો ‘‘અહ’’ન્તિ વત્તું ઉસ્સહતિ, તસ્સ બલવતીતિ વેદિતબ્બા. તથા યદિ કોચિ વદેય્ય ‘‘કો સકલચક્કવાળં વીતચ્ચિકાનં અઙ્ગારાનં પૂરં અક્કમન્તો અતિક્કમિત્વા બુદ્ધત્તં ઇચ્છતિ, કો સકલચક્કવાળં સત્તિસૂલેહિ આકિણ્ણં અક્કમન્તો અતિક્કમિત્વા બુદ્ધત્તં ઇચ્છતિ, કો સકલચક્કવાળં સમતિત્તિકં ઉદકપુણ્ણં ઉત્તરિત્વા બુદ્ધત્તં ઇચ્છતિ, કો

સકલચક્કવાળં નિરન્તરં વેળુગુમ્બસઞ્છન્નં મદ્દન્તો અતિક્કમિત્વા બુદ્ધત્તં ઇચ્છતી''તિ તં સુત્વા યો ''અહ''ન્તિ વત્તું ઉસ્સહતિ, તસ્સ બલવતીતિ વેદિતબ્બા. એવરૂપેન ચ કત્તુકમ્યતાછન્દેન સમન્નાગતો સુમેધપણ્ડિતો પણિધેસીતિ.

એવં સમિદ્ધાભિનીહારો ચ બોધિસત્તો ઇમાનિ અટ્ઠારસ અભબ્બટ્ઠાનાનિ ન ઉપેતિ. સો હિ તતો પભુતિ ન જચ્ચન્ધો હોતિ, ન જચ્ચબધિરો, ન ઉમ્મત્તકો, ન એળમૂગો, ન પીઠસપ્પી, ન મિલક્ખૂસુ ઉપ્પજ્જતિ, ન દાસિકુચ્છિયા નિબ્બત્તતિ, ન નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિકો હોતિ, નાસ્સ લિઙ્ગં પરિવત્તતિ, ન પઞ્ચાનન્તરિયકમ્માનિ કરોતિ, ન કુટ્ઠી હોતિ, ન તિરચ્છાનયોનિયં વટ્ટકતો પચ્છિમત્તભાવો હોતિ, ન ખુપ્પિપાસિકનિજ્ઝામતણ્હિકપેતેસુ ઉપ્પજ્જતિ, ન કાલકઞ્ચિકાસુરેસુ, ન અવીચિનિરયે, ન લોકન્તરિકેસુ, કામાવચરેસુ ન મારો હોતિ, રૂપાવચરેસુ ન અસઞ્ઞીભવે, ન સુદ્ધાવાસભવેસુ ઉપ્પજ્જતિ, ન અરૂપભવેસુ, ન અઞ્ઞં ચક્કવાળં સઙ્કમતિ.

યા ચિમા ઉસ્સાહો ઉમ્મઙ્ગો અવત્થાનં હિતચરિયા ચાતિ ચતસ્સો બુદ્ધભૂમિયો, તાહિ સમન્નાગતો હોતિ. તત્થ –

''ઉસ્સાહો વીરિયં વુત્તં, ઉમ્મઙ્ગો પઞ્ઞા પવુચ્ચતિ;
અવત્થાનં અધિટ્ઠાનં, હિતચરિયા મેત્તાભાવના''તિ. –

વેદિતબ્બા. યે ચાપિ ઇમે નેક્ખમ્મજ્ઝાસયો, પવિવેકજ્ઝાસયો, અલોભજ્ઝાસયો, અદોસજ્ઝાસયો, અમોહજ્ઝાસયો, નિસ્સરણજ્ઝાસયોતિ છ અજ્ઝાસયા બોધિપરિપાકાય સંવત્તન્તિ, યેહિ સમન્નાગતત્તા નેક્ખમ્મજ્ઝાસયા ચ બોધિસત્તા કામે દોસદસ્સાવિનો, પવિવેકજ્ઝાસયા ચ બોધિસત્તા સઙ્ગણિકાય દોસદસ્સાવિનો, અલોભજ્ઝાસયા ચ બોધિસત્તા લોભે દોસદસ્સાવિનો, અદોસજ્ઝાસયા ચ બોધિસત્તા દોસે દોસદસ્સાવિનો, અમોહજ્ઝાસયા ચ બોધિસત્તા મોહે દોસદસ્સાવિનો, નિસ્સરણજ્ઝાસયા ચ બોધિસત્તા સબ્બભવેસુ દોસદસ્સાવિનોતિ વુચ્ચન્તિ, તેહિ ચ સમન્નાગતો હોતિ.

પચ્ચેકબુદ્ધાનં પન કીવ ચિરં પત્થના વટ્ટતીતિ? પચ્ચેકબુદ્ધાનં દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ. તતો ઓરં ન સક્કા. પુબ્બે વુત્તનયેનેવેત્થ કારણં વેદિતબ્બં. એત્તકેનાપિ ચ કાલેન પચ્ચેકબુદ્ધત્તં પત્થયતો અભિનીહારકરણે પઞ્ચ સમ્પત્તિયો ઇચ્છિતબ્બા. તેસઞ્હિ –

મનુસ્સત્તં લિઙ્ગસમ્પત્તિ, વિગતાસવદસ્સનં;
અધિકારો છન્દતા એતે, અભિનીહારકારણા.

તત્થ **વિગતાસવદસ્સન**ન્તિ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકાનં યસ્સ કસ્સચિ દસ્સનન્તિ અત્થો. સેસં વુત્તનયમેવ.

અથ સાવકાનં પત્થના કિત્તકં વટ્ટતીતિ? દ્વિન્નં અગ્ગસાવકાનં એકં અસઙ્ખ્યેય્યં કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, અસીતિમહાસાવકાનં કપ્પસતસહસ્સં, તથા બુદ્ધસ્સ માતાપિતૂનં ઉપટ્ઠાકસ્સ પુત્તસ્સ ચાતિ. તતો ઓરં ન સક્કા. વુત્તનયમેવેત્થ કારણં. ઇમેસં પન સબ્બેસમ્પિ અધિકારો છન્દતાતિ દ્વઙ્ગસમ્પન્નોયેવ અભિનીહારો હોતિ.

એવં ઇમાય પત્થનાય ઇમિના ચ અભિનીહારેન યથાવુત્તપ્પભેદં કાલં પારમિયો પૂરેત્વા બુદ્ધા લોકે ઉપ્પજ્જન્તા ખત્તિયકુલે વા બ્રાહ્મણકુલે વા ઉપ્પજ્જન્તિ, પચ્ચેકબુદ્ધા ખત્તિયબ્રાહ્મણગહપતિકુલાનં અઞ્ઞતરસ્મિં, અગ્ગસાવકા પન ખત્તિયબ્રાહ્મણકુલેસ્વેવ બુદ્ધા ઇવ સબ્બબુદ્ધા સંવટ્ટમાને કપ્પે ન ઉપ્પજ્જન્તિ, વિવટ્ટમાને કપ્પે ઉપ્પજ્જન્તિ. પચ્ચેકબુદ્ધા બુદ્ધે અપ્પત્વા બુદ્ધાનં ઉપ્પજ્જનકાલેયેવ ઉપ્પજ્જન્તિ. બુદ્ધા સયઞ્ચ બુજ્ઝન્તિ, પરે ચ

બોધેન્તિ. પચ્ચેકબુદ્ધા સયમેવ બુજ્ઝન્તિ, ન પરે બોધેન્તિ. અત્થરસમેવ પટિવિજ્ઝન્તિ, ન ધમ્મરસં. ન હિ તે લોકુત્તરધમ્મં પઞ્ઞત્તિં આરોપેત્વા દેસેતું સક્કોન્તિ, મૂગેન દિટ્ઠસુપિનો વિય વનચરકેન નગરે સાયિતબ્યઞ્જનરસો વિય ચ નેસં ધમ્માભિસમયો હોતિ. સબ્બં ઇદ્ધિસમાપત્તિપટિસમ્ભિદાપભેદં પાપુણન્તિ, ગુણવિસિટ્ઠતાય બુદ્ધાનં હેટ્ઠા સાવકાનં ઉપરિ હોન્તિ, અઞ્ઞે પબ્બાજેત્વા આભિસમાચારિકં સિક્ખાપેન્તિ, "ચિત્તસલ્લેખો કાતબ્બો, વોસાનં નાપજ્જિતબ્બ"ન્તિ ઇમિના ઉદ્દેસેન ઉપોસથં કરોન્તિ, 'અજ્જુપોસથો'તિ વચનમત્તેન વા. ઉપોસથં કરોન્તા ચ ગન્ધમાદને મઞ્જૂસકરુક્ખમૂલે રતનમાળે સન્નિપતિત્વા કરોન્તીતિ. એવં ભગવા આયસ્મતો આનન્દસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધાનં સબ્બાકારપરિપૂરં પત્થનઞ્ચ અભિનીહારઞ્ચ કથેત્વા, ઇદાનિ ઇમાય પત્થનાય ઇમિના ચ અભિનીહારેન સમુદાગતે તે તે પચ્ચેકબુદ્ધે કથેતું "**સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડ**"ન્તિઆદિના નયેન ઇમં ખગ્ગવિસાણસુત્તં અભાસિ. અયં તાવ અવિસેસેન પુચ્છાવસિતો ખગ્ગવિસાણસુત્તસ્સ ઉપ્પત્તિ.

૩૫. ઇદાનિ વિસેસેન વત્તબ્બા. તત્થ ઇમિસ્સા તાવ ગાથાય એવં ઉપ્પત્તિ વેદિતબ્બા – અયં કિર પચ્ચેકબુદ્ધો પચ્ચેકબોધિસત્તભૂમિં ઓગાહન્તો દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પારમિયો પૂરેત્વા કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા આરઞ્ઞિકો હુત્વા ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેન્તો સમણધમ્મં અકાસિ. એતં કિર વત્તં અપરિપૂરેત્વા પચ્ચેકબોધિં પાપુણન્તા નામ નત્થિ. કિં પનેતં **ગતપચ્ચાગતવત્તં** નામ? હરણપચ્ચાહરણન્તિ. તં યથા વિભૂતં હોતિ, તથા કથેસ્સામ.

ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ હરતિ, ન પચ્ચાહરતિ; એકચ્ચો પચ્ચાહરતિ, ન હરતિ; એકચ્ચો પન નેવ હરતિ, ન પચ્ચાહરતિ; એકચ્ચો હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચ. તત્થ યો ભિક્ખુ પગેવ વુટ્ઠાય ચેતિયઙ્ગણબોધિયઙ્ગણવત્તં કત્વા, બોધિરુક્ખે ઉદકં આસિઞ્ચિત્વા, પાનીયઘટં પૂરેત્વા પાનીયમાળે ઠપેત્વા, આચરિયવત્તં ઉપજ્ઝાયવત્તં કત્વા, દ્વેઅસીતિ ખુદ્દકવત્તાનિ ચુદ્દસ મહાવત્તાનિ ચ સમાદાય વત્તતિ, સો સરીરપરિકમ્મં કત્વા, સેનાસનં પવિસિત્વા, યાવ ભિક્ખાચારવેલા તાવ વિવિત્તાસને વીતિનામેત્વા, વેલં ઞત્વા, નિવાસેત્વા, કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા, ઉત્તરાસઙ્ગં કરિત્વા, સઙ્ઘાટિં ખન્ધે કરિત્વા, પત્તં અંસે આલગ્ગેત્વા, કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોન્તો ચેતિયઙ્ગણં પત્વા, ચેતિયઞ્ચ બોધિઞ્ચ વન્દિત્વા, ગામસમીપે ચીવરં પારુપિત્વા, પત્તમાદાય ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ, એવં પવિટ્ઠો ચ લાભી ભિક્ખુ પુઞ્ઞવા ઉપાસકેહિ સક્કતગરુકતો ઉપટ્ઠાકકુલે વા પટિક્કમનસાલાયં વા પટિક્કમિત્વા ઉપાસકેહિ તં તં પઞ્હં પુચ્છિયમાનો તેસં પઞ્હવિસ્સજ્જનેન ધમ્મદેસનાવિક્ખેપેન ચ તં મનસિકારં છડ્ડેત્વા નિક્ખમતિ, વિહારં આગતોપિ ભિક્ખૂનં પઞ્હં પુટ્ઠો કથેતિ, ધમ્મં ભણતિ, તં તં બ્યાપારમાપજ્જતિ, પચ્છાભત્તમ્પિ પુરિમયામમ્પિ મજ્ઝિમયામમ્પિ એવં ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં પપઞ્ચિત્વા કાયદુટ્ઠુલ્લાભિભૂતો પચ્છિમયામેપિ સયતિ, નેવ કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ, અયં વુચ્ચતિ **હરતિ, ન પચ્ચાહરતી**તિ.

યો પન બ્યાધિબહુલો હોતિ, ભુત્તાહારો પચ્ચૂસસમયે ન સમ્મા પરિણમતિ, પગેવ વુટ્ઠાય યથાવુત્તં વત્તં કાતું ન સક્કોતિ કમ્મટ્ઠાનં વા મનસિ કાતું, અઞ્ઞદત્થુ યાગું વા ભેસજ્જં વા પત્થયમાનો કાલસ્સેવ પત્તચીવરમાદાય ગામં પવિસતિ. તત્થ યાગું વા ભેસજ્જં વા ભત્તં વા લદ્ધા ભત્તકિચ્ચં નિટ્ઠાપેત્વા, પઞ્ઞત્તાસને નિસિન્નો કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કત્વા, વિસેસં પત્વા વા અપ્પત્વા વા, વિહારં આગન્ત્વા, તેનેવ મનસિકારેન વિહરતિ. અયં વુચ્ચતિ **પચ્ચાહરતિ ન હરતી**તિ. એદિસા ચ ભિક્ખૂ યાગું પિવિત્વા, વિપસ્સનં આરભિત્વા, બુદ્ધસાસને અરહત્તં પત્તા ગણનપથં વીતિવત્તા. સીહળદીપેયેવ તેસુ તેસુ ગામેસુ આસનસાલાય ન તં આસનં અત્થિ, યત્થ યાગું પિવિત્વા અરહત્તં પત્તો ભિક્ખુ નત્થીતિ.

યો પન પમાદવિહારી હોતિ નિક્ખિત્તધુરો, સબ્બવત્તાનિ ભિન્દિત્વા પઞ્ચવિધચેતોખિલવિનિબન્ધનબદ્ધચિત્તો વિહરન્તો કમ્મટ્ઠાનમનસિકારમનનુયુત્તો ગામં પિણ્ડાય પવિસિત્વા ગિહિપપઞ્ચેન પપઞ્ચિતો તુચ્છકો નિક્ખમતિ, અયં વુચ્ચતિ **નેવ હરતિ ન પચ્ચાહરતી**તિ.

યો પન પગેવ વુટ્ઠાય પુરિમનયેનેવ સબ્બવત્તાનિ પરિપૂરેત્વા યાવ ભિક્ખાચારવેલા, તાવ પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ. કમ્મટ્ઠાનં નામ દુવિધં – સબ્બત્થકં, પારિહારિયઞ્ચ. સબ્બત્થકં નામ મેત્તા ચ મરણસ્સતિ ચ. તં સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બતો "**સબ્બત્થક**"ન્તિ વુચ્ચતિ. મેત્તા નામ આવાસાદીસુ સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બા. આવાસેસુ હિ મેત્તાવિહારી ભિક્ખુ સબ્રહ્મચારીનં પિયો હોતિ, તેન ફાસુ અસઙ્ઘટ્ઠો વિહરતિ. દેવતાસુ મેત્તાવિહારી દેવતાહિ રક્ખિતગોપિતો સુખં વિહરતિ. રાજરાજમહામત્તાદીસુ મેત્તાવિહારી, તેહિ મમાયિતો સુખં વિહરતિ. ગામનિગમાદીસુ મેત્તાવિહારી સબ્બત્થ ભિક્ખાચરિયાદીસુ મનુસ્સેહિ સક્કતગરુકતો સુખં વિહરતિ. મરણસ્સતિભાવનાય જીવિતનિકન્તિં પહાય અપ્પમત્તો વિહરતિ.

યં પન સદા પરિહરિતબ્બં ચરિતાનુકૂલેન ગહિતત્તા દસાસુભકસિણાનુસ્સતીસુ અઞ્ઞતરં, ચતુધાતુવવત્થાનમેવ વા, તં સદા પરિહરિતબ્બતો, રક્ખિતબ્બતો, ભાવેતબ્બતો ચ **પારિહારિય**ન્તિ વુચ્ચતિ, મૂલકમ્મટ્ઠાનન્તિપિ તદેવ. તત્થ યં પઠમં સબ્બત્થકકમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરિત્વા પચ્છા પારિહારિયકમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ, તં ચતુધાતુવવત્થાનમુખેન દસ્સેસ્સામ.

અયઞ્હિ યથાઠિતં યથાપણિહિતં કાયં ધાતુસો પચ્ચવેક્ખતિ – યં ઇમસ્મિં સરીરે વીસતિકોટ્ઠાસેસુ કક્ખળં ખરગતં, સા પથવીધાતુ. યં દ્વાદસસુ આબન્ધનકિચ્ચકરં સ્નેહગતં, સા આપોધાતુ. યં ચતૂસુ પરિપાચનકરં ઉસુમગતં, સા તેજોધાતુ. યં પન છસુ વિત્થમ્ભનકરં વાયોગતં, સા વાયોધાતુ. યં પનેત્થ ચતૂહિ મહાભૂતેહિ અસમ્ફુટ્ઠં છિદ્દં વિવરં, સા આકાસધાતુ. તંવિજાનનકં ચિત્તં વિઞ્ઞાણધાતુ. તતો ઉત્તરિ અઞ્ઞો સત્તો વા પુગ્ગલો વા નત્થિ. કેવલં સુદ્ધસઙ્ખારપુઞ્જોવ અયન્તિ.

એવં આદિમજ્ઝપરિયોસાનતો કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરિત્વા, કાલં ઞત્વા, ઉટ્ઠાયાસના નિવાસેત્વા, પુબ્બે વુત્તનયેનેવ ગામં પિણ્ડાય ગચ્છતિ. ગચ્છન્તો ચ યથા અન્ધપુથુજ્જના અભિક્કમાદીસુ ''અત્તા અભિક્કમતિ, અત્તના અભિક્કમો નિબ્બત્તિતો''તિ વા, ''અહં અભિક્કમામિ, મયા અભિક્કમો નિબ્બત્તિતો''તિ વા સમ્મુય્હન્તિ, તથા અસમ્મુય્હન્તો ''અભિક્કમામીતિ ચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને તેનેવ ચિત્તેન સદ્ધિં ચિત્તસમુટ્ઠાના સન્ધારણવાયોધાતુ ઉપ્પજ્જતિ. સા ઇમં પથવીધાત્વાદિસન્નિવેસભૂતં કાયસમ્મતં અટ્ઠિકસઙ્ઘાટં વિપ્ફરતિ, તતો ચિત્તકિરિયાવાયોધાતુવિપ્ફારવસેન અયં કાયસમ્મતો અટ્ઠિકસઙ્ઘાટો અભિક્કમતિ. તસ્સેવં અભિક્કમતો એકેકપાદુદ્ધારણે ચતૂસુ ધાતૂસુ વાયોધાતુઅનુગતા તેજોધાતુ અધિકા ઉપ્પજ્જતિ, મન્દા ઇતરા. અતિહરણવીતિહરણાપહરણેસુ પન તેજોધાતુઅનુગતા વાયોધાતુ અધિકા ઉપ્પજ્જતિ, મન્દા ઇતરા. ઓરોહણે પન પથવીધાતુઅનુગતા આપોધાતુ અધિકા ઉપ્પજ્જતિ, મન્દા ઇતરા. સન્નિક્ખેપનસમુપ્પીળનેસુ આપોધાતુઅનુગતા પથવીધાતુ અધિકા ઉપ્પજ્જતિ, મન્દા ઇતરા. ઇચ્ચેતા ધાતુયો તેન તેન અત્તનો ઉપ્પાદકચિત્તેન સદ્ધિં તત્થ તત્થેવ ભિજ્જન્તિ . તત્થ કો એકો અભિક્કમતિ, કસ્સ વા એકસ્સ અભિક્કમન''ન્તિ એવં એકેકપાદુદ્ધારણાદિપ્પકારેસુ એકેકસ્મિં પકારે ઉપ્પન્નધાતુયો, તદવિનિબ્ભુત્તા ચ સેસા રૂપધમ્મા, તંસમુટ્ઠાપકં ચિત્તં, તંસમ્પયુત્તા ચ સેસા અરૂપધમ્માતિ એતે રૂપારૂપધમ્મા. તતો પરં અતિહરણવીતિહરણાદીસુ અઞ્ઞં પકારં ન સમ્પાપુણન્તિ, તત્થ તત્થેવ ભિજ્જન્તિ. તસ્મા અનિચ્ચા. યઞ્ચ અનિચ્ચં, તં દુક્ખં. યં દુક્ખં, તદનત્તાતિ એવં

સબ્બાકારપરિપૂરં કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તોવ ગચ્છતિ. અત્થકામા હિ કુલપુત્તા સાસને પબ્બજિત્વા દસપિ વીસમ્પિ તિંસમ્પિ ચત્તાલીસમ્પિ પઞ્ઞાસમ્પિ સટ્ઠિપિ સત્તતિપિ સતમ્પિ એકતો વસન્તા કતિકવત્તં કત્વા વિહરન્તિ – ''આવુસો, તુમ્હે ન ઇણટ્ટા, ન ભયટ્ટા, ન જીવિકાપકતા પબ્બજિતા; દુક્ખા મુચ્ચિતુકામા પનેત્થ પબ્બજિતા. તસ્મા ગમને ઉપ્પન્નકિલેસં ગમનેયેવ નિગ્ગણ્હથ, ઠાને નિસજ્જાય, સયને ઉપ્પન્નકિલેસં ગમનેયેવ નિગ્ગણ્હથા''તિ. તે એવં કતિકવત્તં કત્વા ભિક્ખાચારં ગચ્છન્તા અડ્ઢઉસભઉસભઅડ્ઢગાવુતગાવુતન્તરેસુ પાસાણા હોન્તિ, તાય સઞ્ઞાય કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તાવ ગચ્છન્તિ. સચે કસ્સચિ ગમને કિલેસો ઉપ્પજ્જતિ, તત્થેવ નં નિગ્ગણ્હાતિ. તથા અસક્કોન્તો તિટ્ઠતિ. અથસ્સ પચ્છતો આગચ્છન્તોપિ તિટ્ઠતિ. સો – ''અયં ભિક્ખુ તુય્હં ઉપ્પન્નવિતક્કં જાનાતિ, અનનુચ્છવિકં તે એત''ન્તિ અત્તાનં પટિચોદેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા તત્થેવ અરિયભૂમિં ઓક્કમતિ. તથા અસક્કોન્તો નિસીદતિ. અથસ્સ પચ્છતો આગચ્છન્તોપિ નિસીદતીતિ સોયેવ નયો. અરિયભૂમિં ઓક્કમિતું અસક્કોન્તોપિ તં કિલેસં વિક્ખમ્ભેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તોવ ગચ્છતિ. ન કમ્મટ્ઠાનવિપ્પયુત્તેન ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરતિ. ઉદ્ધરતિ ચે, પટિનિવત્તિત્વા પુરિમપ્પદેસંયેવ એતિ સીહળદીપે **આલિન્દકવાસી મહાફુસ્સદેવત્થેરો** વિય .

સો કિર એકૂનવીસતિ વસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેન્તો એવ વિહાસિ. મનુસ્સાપિ સુદં અન્તરામગ્ગે કસન્તા ચ વપન્તા ચ મદ્દન્તા ચ કમ્માનિ કરોન્તા થેરં તથા ગચ્છન્તં દિસ્વા – ''અયં થેરો પુનપ્પુનં નિવત્તિત્વા ગચ્છતિ, કિં નુ ખો મગ્ગમૂળ્હો, ઉદાહુ કિઞ્ચિ પમુટ્ઠો''તિ સમુલ્લપન્તિ. સો તં અનાદિયિત્વા કમ્મટ્ઠાનયુત્તેનેવ ચિત્તેન સમણધમ્મં કરોન્તો વીસતિવસ્સબ્ભન્તરે અરહત્તં પાપુણિ. અરહત્તપ્પત્તદિવસે ચસ્સ ચઙ્કમનકોટિયં અધિવત્થા દેવતા અઙ્ગુલીહિ દીપં ઉજ્જાલેત્વા અટ્ઠાસિ. ચત્તારોપિ મહારાજાનો સક્કો ચ દેવાનમિન્દો, બ્રહ્મા ચ સહમ્પતિ ઉપટ્ઠાનં આગમંસુ. તઞ્ચ ઓભાસં દિસ્વા વનવાસી મહાતિસ્સત્થેરો તં દુતિયદિવસે પુચ્છિ ''રત્તિભાગે આયસ્મતો સન્તિકે ઓભાસો અહોસિ, કિં સો ઓભાસો''તિ? થેરો વિક્ખેપં કરોન્તો ''ઓભાસો નામ દીપોભાસોપિ હોતિ, મણિઓભાસોપી''તિ એવમાદિં આહ. સો ''પટિચ્છાદેથ તુમ્હે''તિ નિબદ્ધો ''આમા''તિ પટિજાનિત્વા આરોચેસિ.

કાળવલ્લિમણ્ડપવાસી મહાનાગત્થેરો વિય ચ. સોપિ કિર ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેન્તો ''પઠમં તાવ ભગવતો મહાપધાનં પૂજેમી''તિ સત્ત વસ્સાનિ ઠાનચઙ્કમમેવ અધિટ્ઠાસિ. પુન સોળસ વસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. એવં કમ્મટ્ઠાનયુત્તેનેવ ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરન્તો વિપ્પયુત્તેન ચિત્તેન ઉદ્ધટે પન પટિનિવત્તન્તો ગામસમીપં ગન્ત્વા, ''ગાવી નુ પબ્બજિતો નૂ''તિ આસઙ્કનીયપ્પદેસે ઠત્વા, સઙ્ઘાટિં પારુપિત્વા પત્તં ગહેત્વા, ગામદ્વારં પત્વા, કચ્છકન્તરતો ઉદકં ગહેત્વા, ગણ્ડૂસં કત્વા ગામં પવિસતિ ''ભિક્ખં દાતું વા વન્દિતું વા ઉપગતે મનુસ્સે 'દીઘાયુકા હોથા'તિ વચનમત્તેનપિ મા મે કમ્મટ્ઠાનવિક્ખેપો અહોસી''તિ સચે પન ''અજ્જ, ભન્તે, કિં સત્તમી, ઉદાહુ અટ્ઠમી''તિ દિવસં પુચ્છન્તિ, ઉદકં ગિલિત્વા આરોચેતિ. સચે દિવસપુચ્છકા ન હોન્તિ, નિક્ખમનવેલાયં ગામદ્વારે નિટ્ઠુભિત્વાવ યાતિ.

સીહળદીપેયેવ **કલમ્બતિત્થવિહારે વસ્સૂપગતા પઞ્ઞાસભિક્ખૂ** વિય ચ. તે કિર વસ્સૂપનાયિકઉપોસથદિવસે કતિકવત્તં અકંસુ – ''અરહત્તં અપ્પત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં નાલપિસ્સામા''તિ. ગામઞ્ચ પિણ્ડાય પવિસન્તા ગામદ્વારે ઉદકગણ્ડૂસં કત્વા પવિસિંસુ, દિવસે પુચ્છિતે ઉદકં ગિલિત્વા આરોચેસું, અપુચ્છિતે ગામદ્વારે નિટ્ઠુભિત્વા વિહારં આગમંસુ. તત્થ મનુસ્સા નિટ્ઠુભનટ્ઠાનં દિસ્વા જાનિંસુ ''અજ્જ એકો આગતો, અજ્જ દ્વે''તિ. એવઞ્ચ ચિન્તેસું ''કિં નુ ખો એતે અમ્હેહેવ સદ્ધિં ન સલ્લપન્તિ, ઉદાહુ અઞ્ઞમઞ્ઞમ્પિ? યદિ અઞ્ઞમઞ્ઞમ્પિ ન સલ્લપન્તિ, અદ્ધા વિવાદજાતા ભવિસ્સન્તિ, હન્દ નેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં ખમાપેસ્સામા''તિ સબ્બે વિહારં અગમંસુ. તત્થ પઞ્ઞાસભિક્ખૂસુ વસ્સં ઉપગતેસુ દ્વે ભિક્ખૂ એકોકાસે નાદ્દસંસુ. તતો યો તેસુ ચક્ખુમા પુરિસો, સો એવમાહ – ''ન, ભો,

કલહકારકાનં વસનોકાસો ઈદિસો હોતિ, સુસમ્મટ્ઠં ચેતિયઙ્ગણં બોધિયઙ્ગણં, સુનિક્ખિત્તા સમ્મજ્જનિયો, સૂપટ્ઠપિતં પાનીયપરિભોજનીય''ન્તિ. તે તતોવ નિવત્તા. તે ભિક્ખૂ અન્તોતેમાસેયેવ વિપસ્સનં આરભિત્વા અરહત્તં પત્વા મહાપવારણાય વિસુદ્ધિપવારણં પવારેસું.

એવં કાળવલ્લિમણ્ડપવાસી મહાનાગત્થેરો વિય કલમ્બતિત્થવિહારે વસ્સૂપગતભિક્ખૂ વિય ચ કમ્મટ્ઠાનયુત્તેનેવ ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરન્તો ગામસમીપં પત્વા, ઉદકગણ્ડૂસં કત્વા, વીથિયો સલ્લક્ખેત્વા, યત્થ સુરાસોણ્ડધુત્તાદયો કલહકારકા ચણ્ડહત્થિઅસ્સાદયો વા નત્થિ, તં વીથિં પટિપજ્જતિ. તત્થ ચ પિણ્ડાય ચરમાનો ન તુરિતતુરિતો વિય જવેન ગચ્છતિ, જવનપિણ્ડપાતિકધુતઙ્ગં નામ નત્થિ. વિસમભૂમિભાગપ્પત્તં પન ઉદકભરિતસકટમિવ નિચ્ચલોવ હુત્વા ગચ્છતિ. અનુઘરં પવિટ્ઠો ચ દાતુકામં અદાતુકામં વા સલ્લક્ખેતું તદનુરૂપં કાલં આગમેન્તો ભિક્ખં ગહેત્વા, પતિરૂપે ઓકાસે નિસીદિત્વા, કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોન્તો આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞં ઉપટ્ઠપેત્વા, અક્ખબ્ભઞ્જનવણાલેપનપુત્તમંસૂપમાવસેન પચ્ચવેક્ખન્તો અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં આહારં આહારેતિ, નેવ દવાય ન મદાય...પે॰... ભુત્તાવી ચ ઉદકકિચ્ચં કત્વા, મુહુત્તં ભત્તકિલમથં પટિપ્પસ્સમ્ભેત્વા, યથા પુરે ભત્તં, એવં પચ્છા ભત્તં પુરિમયામં પચ્છિમયામઞ્ચ કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ. અયં વુચ્ચતિ **હરતિ ચેવ પચ્ચાહરતિ ચા**તિ. એવમેતં હરણપચ્ચાહરણં ગતપચ્ચાગતવત્તન્તિ વુચ્ચતિ.

એતં પૂરેન્તો યદિ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નો હોતિ, પઠમવયે એવ અરહત્તં પાપુણાતિ. નો ચે પઠમવયે પાપુણાતિ, અથ મજ્ઝિમવયે પાપુણાતિ. નો ચે મજ્ઝિમવયે પાપુણાતિ, અથ મરણસમયે પાપુણાતિ. નો ચે મરણસમયે પાપુણાતિ, અથ દેવપુત્તો હુત્વા પાપુણાતિ. નો ચે દેવપુત્તો હુત્વા પાપુણાતિ, અથ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો હુત્વા પરિનિબ્બાતિ. નો ચે પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો હુત્વા પરિનિબ્બાતિ, અથ બુદ્ધાનં સન્તિકે ખિપ્પાભિઞ્ઞો હોતિ; સેય્યથાપિ – થેરો બાહિયો, મહાપઞ્ઞો વા હોતિ; સેય્યથાપિ થેરો સારિપુત્તો.

અયં પન પચ્ચેકબોધિસત્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા, આરઞ્ઞિકો હુત્વા, વીસતિ વસ્સસહસ્સાનિ એતં ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેત્વા, કાલં કત્વા, કામાવચરદેવલોકે ઉપ્પજ્જિ. તતો ચવિત્વા બારાણસિરઞ્ઞો અગ્ગમહેસિયા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ. કુસલા ઇત્થિયો તદહેવ ગબ્ભસણ્ઠાનં જાનન્તિ, સા ચ તાસમઞ્ઞતરા , તસ્મા તં ગબ્ભપતિટ્ઠાનં રઞ્ઞો નિવેદેસિ. ધમ્મતા એસા, યં પુઞ્ઞવન્તે સત્તે ગબ્ભે ઉપ્પન્ને માતુગામો ગબ્ભપરિહારં લભતિ. તસ્મા રાજા તસ્સા ગબ્ભપરિહારં અદાસિ. સા તતો પભુતિ નાચ્ચુણ્હં કિઞ્ચિ અજ્ઝોહરિતું લભતિ, નાતિસીતં, નાતિઅમ્બિલં, નાતિલોણં, નાતિકટુકં, નાતિતિત્તકં. અચ્ચુણ્હે હિ માતરા અજ્ઝોહટે ગબ્ભસ્સ લોહકુમ્ભિવાસો વિય હોતિ, અતિસીતે લોકન્તરિકવાસો વિય, અચ્ચમ્બિલલોણકટુકતિત્તકેસુ ભુત્તેસુ સત્થેન ફાલેત્વા અમ્બિલાદીહિ સિત્તાનિ વિય ગબ્ભસેય્યકસ્સ અઙ્ગાનિ તિબ્બવેદનાનિ હોન્તિ. અતિચઙ્કમનટ્ઠાનનિસજ્જાસયનતોપિ નં નિવારેન્તિ – ''કુચ્છિગતસ્સ સઞ્ચલનદુક્ખં મા અહોસી''તિ. મુદુકત્થરણત્થતાય ભૂમિયં ચઙ્કમનાદીનિ મત્તાય કાતું લભતિ, વણ્ણગન્ધાદિસમ્પન્નં સાદુસપ્પાયં અન્નપાનં લભતિ. પરિગ્ગહેત્વાવ નં ચઙ્કમાપેન્તિ, નિસીદાપેન્તિ, વુટ્ઠાપેન્તિ.

સા એવં પરિહરિયમાના ગબ્ભપરિપાકકાલે સૂતિઘરં પવિસિત્વા પચ્ચૂસસમયે પુત્તં વિજાયિ પક્કતેલમદ્દિતમનોસિલાપિણ્ડિસદિસં ધઞ્ઞપુઞ્ઞલક્ખણૂપેતં. તતો નં પઞ્ચમદિવસે અલઙ્કતપ્પટિયત્તં રઞ્ઞો દસ્સેસું, રાજા તુટ્ઠો છસટ્ઠિયા ધાતીહિ ઉપટ્ઠાપેસિ. સો સબ્બસમ્પત્તીહિ વડ્ઢમાનો ન ચિરસ્સેવ વિઞ્ઞુતં પાપુણિ. તં સોળસવસ્સુદ્દેસિકમેવ સમાનં રાજા રજ્જે અભિસિઞ્ચિ, વિવિધનાટકાનિ ચસ્સ ઉપટ્ઠાપેસિ. અભિસિત્તો રાજપુત્તો રજ્જં

કારેસિ નામેન બ્રહ્મદત્તો સકલજમ્બુદીપે વીસતિયા નગરસહસ્સેસુ. જમ્બુદીપે હિ પુબ્બે ચતુરાસીતિ નગરસહસ્સાનિ અહેસું. તાનિ પરિહાયન્તાનિ સટ્ઠિ અહેસું, તતો પરિહાયન્તાનિ ચત્તાલીસં, સબ્બપરિહાયનકાલે પન વીસતિ હોન્તિ. અયઞ્ચ બ્રહ્મદત્તો સબ્બપરિહાયનકાલે ઉપ્પજ્જિ. તેનસ્સ વીસતિ નગરસહસ્સાનિ અહેસું, વીસતિ પાસાદસહસ્સાનિ, વીસતિ હત્થિસહસ્સાનિ, વીસતિ અસ્સસહસ્સાનિ, વીસતિ રથસહસ્સાનિ , વીસતિ પત્તિસહસ્સાનિ, વીસતિ ઇત્થિસહસ્સાનિ – ઓરોધા ચ નાટકિત્થિયો ચ, વીસતિ અમચ્ચસહસ્સાનિ. સો મહારજ્જં કારયમાનો એવ કસિણપરિકમ્મં કત્વા પઞ્ચ અભિઞ્ઞાયો, અટ્ઠ સમાપત્તિયો ચ નિબ્બત્તેસિ. યસ્મા પન અભિસિત્તરઞ્ઞા નામ અવસ્સં અટ્ટકરણે નિસીદિતબ્બં, તસ્મા એકદિવસં પગેવ પાતરાસં ભુઞ્જિત્વા વિનિચ્છયટ્ઠાને નિસીદિ. તત્થ ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દં અકંસુ. સો ''અયં સદ્દો સમાપત્તિયા ઉપક્કિલેસો''તિ પાસાદતલં અભિરુહિત્વા ''સમાપત્તિં અપ્પેમી''તિ નિસિન્નો નાસક્ખિ અપ્પેતું, રજ્જવિક્ખેપેન સમાપત્તિ પરિહીના. તતો ચિન્તેસિ ''કિં રજ્જં વરં, ઉદાહુ સમણધમ્મો''તિ. તતો ''રજ્જસુખં પરિત્તં અનેકાદીનવં, સમણધમ્મસુખં પન વિપુલમનેકાનિસંસં ઉત્તમપુરિસસેવિતઞ્ચા''તિ ઞત્વા અઞ્ઞતરં અમચ્ચં આણાપેસિ – ''ઇમં રજ્જં ધમ્મેન સમેન અનુસાસ, મા ખો અધમ્મકારં અકાસી''તિ સબ્બં નિય્યાતેત્વા પાસાદં અભિરુહિત્વા સમાપત્તિસુખેન વિહરતિ, ન કોચિ ઉપસઙ્કમિતું લભતિ અઞ્ઞત્ર મુખધોવનદન્તકટ્ઠદાયકભત્તનીહારકાદીહિ.

તતો અદ્ધમાસમત્તે વીતિક્કન્તે મહેસી પુચ્છિ ''રાજા ઉય્યાનગમનબલદસ્સનનાટકાદીસુ કત્થચિ ન દિસ્સતિ, કુહિં ગતો''તિ? તસ્સા તમત્થં આરોચેસું. સા અમચ્ચસ્સ પાહેસિ ''રજ્જે પટિચ્છિતે અહમ્પિ પટિચ્છિતા હોમિ, એતુ મયા સદ્ધિં સંવાસં કપ્પેતૂ''તિ. સો ઉભો કણ્ણે થકેત્વા ''અસવનીયમેત''ન્તિ પટિક્ખિપિ. સા પુનપિ દ્વત્તિક્ખત્તું પેસેત્વા અનિચ્છમાનં તજ્જાપેસિ – ''યદિ ન કરોસિ, ઠાનાપિ તે ચાવેમિ, જીવિતાપિ વોરોપેમી''તિ. સો ભીતો ''માતુગામો નામ દળ્હનિચ્છયો, કદાચિ એવમ્પિ કારાપેય્યા''તિ એકદિવસં રહો ગન્ત્વા તાય સદ્ધિં સિરિસયને સંવાસં કપ્પેસિ. સા પુઞ્ઞવતી સુખસમ્ફસ્સા. સો તસ્સા સમ્ફસ્સરાગેન રત્તો તત્થ અભિક્ખણં સઙ્કિતસઙ્કિતોવ અગમાસિ. અનુક્કમેન અત્તનો ઘરસામિકો વિય નિબ્બિસઙ્કો પવિસિતુમારદ્ધો.

તતો રાજમનુસ્સા તં પવત્તિં રઞ્ઞો આરોચેસું. રાજા ન સદ્દહતિ. દુતિયમ્પિ તતિયમ્પિ આરોચેસું. તતો નિલીનો સયમેવ દિસ્વા સબ્બામચ્ચે સન્નિપાતાપેત્વા આરોચેસિ. તે – ''અયં રાજાપરાધિકો હત્થચ્છેદં અરહતિ, પાદચ્છેદં અરહતી''તિ યાવ સૂલે ઉત્તાસનં, તાવ સબ્બકમ્મકારણાનિ નિદ્દિસિંસુ. રાજા – ''એતસ્સ વધબન્ધનતાળને મય્હં વિહિંસા ઉપ્પજ્જેય્ય, જીવિતા વોરોપને પાણાતિપાતો ભવેય્ય, ધનહરણે અદિન્નાદાનં, અલં એવરૂપેહિ કતેહિ, ઇમં મમ રજ્જા નિક્કડ્ઢથા''તિ આહ. અમચ્ચા તં નિબ્બિસયં અકંસુ. સો અત્તનો ધનસારઞ્ચ પુત્તદારઞ્ચ ગહેત્વા પરવિસયં અગમાસિ. તત્થ રાજા સુત્વા ''કિં આગતોસી''તિ પુચ્છિ. ''દેવ, ઇચ્છામિ તં ઉપટ્ઠાતુ''ન્તિ. સો તં સમ્પટિચ્છિ. અમચ્ચો કતિપાહચ્ચયેન લદ્ધવિસ્સાસો તં રાજાનં એતદવોચ – ''મહારાજ, અમક્ખિકમધું પસ્સામિ, તં ખાદન્તો નત્થી''તિ. રાજા ''કિં એતં ઉપ્પણ્ડેતુકામો ભણતી''તિ ન સુણાતિ. સો અન્તરં લભિત્વા પુનપિ સુટ્ઠુતરં વણ્ણેત્વા આરોચેસિ. રાજા ''કિં એત''ન્તિ પુચ્છિ. ''બારાણસિરજ્જં, દેવા''તિ. રાજા ''મં નેત્વા મારેતુકામોસી''તિ આહ. સો ''મા, દેવ, એવં અવચ, યદિ ન સદ્દહસિ, મનુસ્સે પેસેહી''તિ. સો મનુસ્સે પેસેસિ. તે ગન્ત્વા ગોપુરં ખણિત્વા રઞ્ઞો સયનઘરે ઉટ્ઠહિંસુ.

રાજા દિસ્વા ''કિસ્સ આગતાત્થા''તિ પુચ્છિ. ''ચોરા મયં, મહારાજા''તિ. રાજા તેસં ધનં દાપેત્વા ''મા પુન એવમકત્થા''તિ ઓવદિત્વા વિસ્સજ્જેસિ. તે આગન્ત્વા તસ્સ રઞ્ઞો આરોચેસું. સો પુનપિ દ્વત્તિક્ખત્તું તથેવ વીમંસિત્વા ''સીલવા રાજા''તિ ચતુરઙ્ગિનિં સેનં સન્નય્હિત્વા સીમન્તરે એકં નગરં ઉપગમ્મ તત્થ અમચ્ચસ્સ

પાહેસિ ''નગરં વા મે દેહિ યુદ્ધં વા''તિ. સો બ્રહ્મદત્તસ્સ તમત્થં આરોચાપેસિ ''આણાપેતુ દેવો કિં યુજ્ઝામિ, ઉદાહુ નગરં દેમી''તિ. રાજા ''ન યુજ્ઝિતબ્બં, નગરં દત્વા ઇધાગચ્છા''તિ પેસેસિ. સો તથા અકાસિ. પટિરાજાપિ તં નગરં ગહેત્વા અવસેસનગરેસુપિ તથેવ દૂતં પાહેસિ. તેપિ અમચ્ચા તથેવ બ્રહ્મદત્તસ્સ આરોચેત્વા તેન ''ન યુજ્ઝિતબ્બં, ઇધાગન્તબ્બ''ન્તિ વુત્તા બારાણસિં આગમંસુ.

તતો અમચ્ચા બ્રહ્મદત્તં આહંસુ – ''મહારાજ, તેન સહ યુજ્ઝામા''તિ. રાજા – ''મમ પાણાતિપાતો ભવિસ્સતી''તિ વારેસિ. અમચ્ચા – ''મયં, મહારાજ, તં જીવગ્ગાહં ગહેત્વા ઇધેવ આનેસ્સામા''તિ નાનાઉપાયેહિ રાજાનં સઞ્ઞાપેત્વા ''એહિ મહારાજા''તિ ગન્તું આરદ્ધા. રાજા ''સચે સત્તમારણપ્પહરણવિલુમ્પનકમ્મં ન કરોથ, ગચ્છામી''તિ ભણતિ. અમચ્ચા ''ન, દેવ, કરોમ, ભયં દસ્સેત્વા પલાપેમા''તિ ચતુરઙ્ગિનિં સેનં સન્નય્હિત્વા ઘટેસુ દીપે પક્ખિપિત્વા રત્તિં ગચ્છિંસુ. પટિરાજા તં દિવસં બારાણસિસમીપે નગરં ગહેત્વા ઇદાનિ કિન્તિ રત્તિં સન્નાહં મોચાપેત્વા પમત્તો નિદ્દં ઓક્કમિ સદ્ધિં બલકાયેન. તતો અમચ્ચા બારાણસિરાજાનં ગહેત્વા પટિરઞ્ઞો ખન્ધાવારં ગન્ત્વા સબ્બઘટેહિ દીપે નિહરાપેત્વા એકપજ્જોતાય સેનાય સદ્દં અકંસુ. પટિરઞ્ઞો અમચ્ચો મહાબલં દિસ્વા ભીતો અત્તનો રાજાનં ઉપસઙ્કમિત્વા ''ઉટ્ઠેહિ અમક્ખિકમધું ખાદાહી''તિ મહાસદ્દં અકાસિ. તથા દુતિયોપિ, તતિયોપિ. પટિરાજા તેન સદ્દેન પટિબુજ્ઝિત્વા ભયં સન્તાસં આપજ્જિ. ઉક્કુટ્ઠિસતાનિ પવત્તિંસુ. સો ''પરવચનં સદ્દહિત્વા અમિત્તહત્થં પત્તોમ્હી''તિ સબ્બરત્તિં તં તં વિપ્પલપિત્વા દુતિયદિવસે ''ધમ્મિકો રાજા, ઉપરોધં ન કરેય્ય, ગન્ત્વા ખમાપેમી''તિ ચિન્તેત્વા રાજાનં ઉપસઙ્કમિત્વા જણ્ણુકેહિ પતિટ્ઠહિત્વા ''ખમ, મહારાજ, મય્હં અપરાધ''ન્તિ આહ. રાજા તં ઓવદિત્વા ''ઉટ્ઠેહિ, ખમામિ તે''તિ આહ. સો રઞ્ઞા એવં વુત્તમત્તેયેવ પરમસ્સાસપ્પત્તો અહોસિ, બારાણસિરઞ્ઞો સમીપેયેવ જનપદે રજ્જં લભિ. તે અઞ્ઞમઞ્ઞં સહાયકા અહેસું.

અથ બ્રહ્મદત્તો દ્વેપિ સેના સમ્મોદમાના એકતો ઠિતા દિસ્વા ''મમેકસ્સ ચિત્તાનુરક્ખણાય અસ્મિં જનકાયે ખુદ્દકમક્ખિકાય પિવનમત્તમ્પિ લોહિતબિન્દુ ન ઉપ્પન્નં. અહો સાધુ, અહો સુટ્ઠુ, સબ્બે સત્તા સુખિતા હોન્તુ, અવેરા હોન્તુ, અબ્યાપજ્ઝા હોન્તૂ''તિ મેત્તાઝાનં ઉપ્પાદેત્વા, તદેવ પાદકં કત્વા, સઙ્ખારે સમ્મસિત્વા, પચ્ચેકબોધિઞાણં સચ્છિકત્વા, સયમ્ભુતં પાપુણિ. તં મગ્ગસુખેન ફલસુખેન સુખિતં હત્થિક્ખન્ધે નિસિન્નં અમચ્ચા પણિપાતં કત્વા આહંસુ – ''યાનકાલો, મહારાજ, વિજિતબલકાયસ્સ સક્કારો કાતબ્બો, પરાજિતબલકાયસ્સ ભત્તપરિબ્બયો દાતબ્બો''તિ. સો આહ – ''નાહં, ભણે, રાજા, પચ્ચેકબુદ્ધો નામાહ''ન્તિ. કિં દેવો ભણતિ, ન એદિસા પચ્ચેકબુદ્ધા હોન્તીતિ? કીદિસા, ભણે, પચ્ચેકબુદ્ધાતિ? પચ્ચેકબુદ્ધા નામ દ્વઙ્ગુલકેસમસ્સુ અટ્ઠપરિક્ખારયુત્તા ભવન્તીતિ. સો દક્ખિણહત્થેન સીસં પરામસિ, તાવદેવ ગિહિલિઙ્ગં અન્તરધાયિ, પબ્બજિતવેસો પાતુરહોસિ, દ્વઙ્ગુલકેસમસ્સુ અટ્ઠપરિક્ખારસમન્નાગતો વસ્સસતિકત્થેરસદિસો અહોસિ. સો ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા હત્થિક્ખન્ધતો વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પદુમપુપ્ફે નિસીદિ. અમચ્ચા વન્દિત્વા ''કિં, ભન્તે, કમ્મટ્ઠાનં, કથં અધિગતોસી''તિ પુચ્છિંસુ. સો યતો અસ્સ મેત્તાઝાનકમ્મટ્ઠાનં અહોસિ , તઞ્ચ વિપસ્સનં વિપસ્સિત્વા અધિગતો, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ઉદાનગાથઞ્ચ બ્યાકરણગાથઞ્ચ ઇમઞ્ઞેવ ગાથં અભાસિ ''**સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડ**''ન્તિ.

તત્થ **સબ્બેસૂ**તિ અનવસેસેસુ. **ભૂતેસૂ**તિ સત્તેસુ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારં પન રતનસુત્તવણ્ણનાયં વક્ખામ. **નિધાયા**તિ નિક્ખિપિત્વા. **દણ્ડ**ન્તિ કાયવચીમનોદણ્ડં, કાયદુચ્ચરિતાદીનમેતં અધિવચનં. કાયદુચ્ચરિતઞ્હિ દણ્ડયતીતિ દણ્ડો, બાધેતિ અનયબ્યસનં પાપેતીતિ વુત્તં હોતિ. એવં વચીદુચ્ચરિતં મનોદુચ્ચરિતં ચ. પહરણદણ્ડો એવ વા દણ્ડો, તં નિધાયાતિપિ વુત્તં હોતિ. **અવિહેઠય**ન્તિ અવિહેઠયન્તો. **અઞ્ઞતરમ્પી**તિ યંકિઞ્ચિ

એકમ્પિ. **તેસ**ન્તિ તેસં સબ્બભૂતાનં. **ન પુત્તમિચ્છેય્યા**તિ અત્રજો, ખેત્રજો, દિન્નકો, અન્તેવાસિકોતિ ઇમેસુ ચતૂસુ પુત્તેસુ યં કિઞ્ચિ પુત્તં ન ઇચ્છેય્ય. **કુતો સહાય**ન્તિ સહાયં પન ઇચ્છેય્યાતિ કુતો એવ એતં.

એકોતિ પબ્બજ્જાસઙ્ખાતેન એકો, અદુતિયટ્ઠેન એકો, તણ્હાપહાનેન એકો, એકન્તવિગતકિલેસોતિ એકો, એકો પચ્ચેકસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ એકો. સમણસહસ્સસ્સાપિ હિ મજ્ઝે વત્તમાનો ગિહિસઞ્ઞોજનસ્સ છિન્નત્તા એકો – એવં **પબ્બજ્જાસઙ્ખાતેન** એકો. એકો તિટ્ઠતિ, એકો ગચ્છતિ, એકો નિસીદતિ, એકો સેય્યં કપ્પેતિ, એકો ઇરિયતિ વત્તતીતિ – એવં **અદુતિયટ્ઠેન** એકો.

‘‘તણ્હાદુતિયો પુરિસો, દીઘમદ્ધાનસંસરં;
ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવં, સંસારં નાતિવત્તતિ.

‘‘એવમાદીનવં ઞત્વા, તણ્હં દુક્ખસ્સ સમ્ભવં;
વીતતણ્હો અનાદાનો, સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે’’તિ. (ઇતિવુ॰ ૧૫, ૧૦૫; મહાનિ॰ ૧૯૧; ચૂળનિ॰ પારાયનાનુગીતિગાથાનિદ્દેસ ૧૦૭) –

એવં **તણ્હાપહાનટ્ઠેન** એકો. સબ્બકિલેસાસ્સ પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્માતિ – એવં **એકન્તવિગતકિલેસો**તિ એકો. અનાચરિયકો હુત્વા સયમ્ભૂ સામઞ્ઞેવ પચ્ચેકસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ – એવં **એકો પચ્ચેકસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો**તિ એકો.

ચરેતિ યા ઇમા અટ્ઠ ચરિયાયો; સેય્યથિદં – પણિધિસમ્પન્નાનં ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ ઇરિયાપથચરિયા , ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારાનં અજ્ઝત્તિકાયતનેસુ આયતનચરિયા, અપ્પમાદવિહારીનં ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ સતિચરિયા, અધિચિત્તમનુયુત્તાનં ચતૂસુ ઝાનેસુ સમાધિચરિયા, બુદ્ધિસમ્પન્નાનં ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ ઞાણચરિયા, સમ્મા પટિપન્નાનં ચતૂસુ અરિયમગ્ગેસુ મગ્ગચરિયા, અધિગતપ્ફલાનં ચતૂસુ સામઞ્ઞફલેસુ પત્તિચરિયા, તિણ્ણં બુદ્ધાનં સબ્બસત્તેસુ લોકત્થચરિયા, તત્થ પદેસતો પચ્ચેકબુદ્ધસાવકાનન્તિ. યથાહ – ‘‘ચરિયાતિ અટ્ઠ ચરિયાયો ઇરિયાપથચરિયા’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૯૭; ૩.૨૮) વિત્થારો. તાહિ ચરિયાહિ સમન્નાગતો ભવેય્યાતિ અત્થો. અથ વા યા ઇમા ‘‘અધિમુચ્ચન્તો સદ્ધાય ચરતિ, પગ્ગણ્હન્તો વીરિયેન ચરતિ, ઉપટ્ઠહન્તો સતિયા ચરતિ, અવિક્ખિત્તો સમાધિના ચરતિ, પજાનન્તો પઞ્ઞાય ચરતિ, વિજાનન્તો વિઞ્ઞાણેન ચરતિ, એવં પટિપન્નસ્સ કુસલા ધમ્મા આયતન્તીતિ આયતનચરિયાય ચરતિ, એવં પટિપન્નો વિસેસમધિગચ્છતીતિ વિસેસચરિયાય ચરતી’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૯૭; ૩.૨૯) એવં અપરાપિ અટ્ઠ ચરિયા વુત્તા. તાહિપિ સમન્નાગતો ભવેય્યાતિ અત્થો.
ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ એત્થ ખગ્ગવિસાણં નામ ખગ્ગમિગસિઙ્ગં. કપ્પસદ્દસ્સ અત્થં વિત્થારતો મઙ્ગલસુત્તવણ્ણનાયં પકાસયિસ્સામ. ઇધ પનાયં ‘‘સત્થુકપ્પેન વત, ભો, કિર સાવકેન સદ્ધિં મન્તયમાના’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૬૦) એવમાદીસુ વિય પટિભાગો વેદિતબ્બો. ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ ખગ્ગવિસાણસદિસોતિ વુત્તં હોતિ. અયં તાવેત્થ પદતો અત્થવણ્ણના.

અધિપ્પાયાનુસન્ધિતો પન એવં વેદિતબ્બા – ય્વાયં વુત્તપ્પકારો દણ્ડો ભૂતેસુ પવત્તિયમાનો અહિતો હોતિ, તં તેસુ અપ્પવત્તનેન તપ્પટિપક્ખભૂતાય મેત્તાય પરહિતૂપસંહારેન ચ સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડં, નિહિતદણ્ડત્તા એવ ચ. યથા અનિહિતદણ્ડા સત્તા ભૂતાનિ દણ્ડેન વા સત્થેન વા પાણિના વા લેડ્ડુના વા વિહેઠયન્તિ, તથા અવિહેઠયં અઞ્ઞતરમ્પિ તેસં. ઇમં મેત્તાકમ્મટ્ઠાનમાગમ્મ યદેવ તત્થ વેદનાગતં

સઞ્ઞાસઙ્ખારવિઞ્ઞાણગતં તઞ્ચ તદનુસારેનેવ તદઞ્ઞઞ્ચ સઙ્ખારગતં વિપસ્સિત્વા ઇમં પચ્ચેકબોધિં અધિગતોમ્હીતિ અયં તાવ અધિપ્પાયો.

અયં પન અનુસન્ધિ – એવં વુત્તે તે અમચ્ચા આહંસુ – ''ઇદાનિ, ભન્તે, કુહિં ગચ્છથા''તિ? તતો તેન ''પુબ્બપચ્ચેકસમ્બુદ્ધા કત્થ વસન્તી''તિ આવજ્જેત્વા ઞત્વા ''ગન્ધમાદનપબ્બતે''તિ વુત્તે પુનાહંસુ – ''અમ્હે દાનિ, ભન્તે, પજહથ, ન ઇચ્છથા''તિ. અથ પચ્ચેકબુદ્ધો આહ – ''ન પુત્તમિચ્છેય્યા''તિ સબ્બં. તત્રાધિપ્પાયો – અહં ઇદાનિ અત્રજાદીસુ યં કિઞ્ચિ પુત્તમ્પિ ન ઇચ્છેય્યં, કુતો પન તુમ્હાદિસં સહાયં? તસ્મા તુમ્હેસુપિ યો મયા સદ્ધિં ગન્તું માદિસો વા હોતું ઇચ્છતિ, સો એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. અથ વા તેહિ ''અમ્હે દાનિ, ભન્તે, પજહથ ન ઇચ્છથા''તિ વુત્તે સો પચ્ચેકબુદ્ધો ''ન પુત્તમિચ્છેય્ય કુતો સહાય''ન્તિ વત્વા અત્તનો યથાવુત્તેનત્થેન એકચરિયાય ગુણં દિસ્વા પમુદિતો પીતિસોમનસ્સજાતો ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ – ''એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ. એવં વત્વા પેક્ખમાનસ્સેવ મહાજનસ્સ આકાસે ઉપ્પતિત્વા ગન્ધમાદનં અગમાસિ.

ગન્ધમાદનો નામ હિમવતિ ચૂળકાળપબ્બતં, મહાકાળપબ્બતં, નાગપલિવેઠનં, ચન્દગબ્ભં, સૂરિયગબ્ભં, સુવણ્ણપસ્સં, હિમવન્તપબ્બતન્તિ સત્ત પબ્બતે અતિક્કમ્મ હોતિ. તત્થ નન્દમૂલકં નામ પબ્ભારં પચ્ચેકબુદ્ધાનં વસનોકાસો. તિસ્સો ચ ગુહાયો – સુવણ્ણગુહા, મણિગુહા, રજતગુહાતિ. તત્થ મણિગુહાદ્વારે મઞ્જૂસકો નામ રુક્ખો યોજનં ઉબ્બેધેન, યોજનં વિત્થારેન. સો યત્તકાનિ ઉદકે વા થલે વા પુપ્ફાનિ, સબ્બાનિ તાનિ પુપ્ફયતિ વિસેસેન પચ્ચેકબુદ્ધાગમનદિવસે. તસ્સૂપરિતો સબ્બરતનમાળો હોતિ. તત્થ સમ્મજ્જનકવાતો કચવરં છડ્ડેતિ, સમકરણવાતો સબ્બરતનમયં વાલિકં સમં કરોતિ, સિઞ્ચનકવાતો અનોતત્તદહતો આનેત્વા ઉદકં સિઞ્ચતિ, સુગન્ધકરણવાતો હિમવન્તતો સબ્બેસં ગન્ધરુક્ખાનં ગન્ધે આનેતિ, ઓચિનકવાતો પુપ્ફાનિ ઓચિનિત્વા પાતેતિ, સન્થરકવાતો સબ્બત્થ સન્થરતિ. સદા પઞ્ઞત્તાનેવ ચેત્થ આસનાનિ હોન્તિ, યેસુ પચ્ચેકબુદ્ધુપ્પાદદિવસે ઉપોસથદિવસે ચ સબ્બપચ્ચેકબુદ્ધા સન્નિપતિત્વા નિસીદન્તિ. અયં તત્થ પકતિ. અભિસમ્બુદ્ધ-પચ્ચેકબુદ્ધો તત્થ ગન્ત્વા પઞ્ઞત્તાસને નિસીદતિ. તતો સચે તસ્મિં કાલે અઞ્ઞેપિ પચ્ચેકબુદ્ધા સંવિજ્જન્તિ, તેપિ તઙ્ખણં સન્નિપતિત્વા પઞ્ઞત્તાસનેસુ નિસીદન્તિ. નિસીદિત્વા ચ કિઞ્ચિદેવ સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠહન્તિ, તતો સઙ્ઘત્થેરો અધુનાગતપચ્ચેકબુદ્ધં સબ્બેસં અનુમોદનત્થાય ''કથમધિગત''ન્તિ કમ્મટ્ઠાનં પુચ્છતિ. તદાપિ સો તમેવ અત્તનો ઉદાનબ્યાકરણગાથં ભાસતિ. પુન ભગવાપિ આયસ્મતા આનન્દેન પુટ્ઠો તમેવ ગાથં ભાસતિ, આનન્દો ચ સઙ્ગીતિયન્તિ એવમેકેકા ગાથા પચ્ચેકસમ્બોધિઅભિસમ્બુદ્ધટ્ઠાને, મઞ્જૂસકમાળે , આનન્દેન પુચ્છિતકાલે, સઙ્ગીતિયન્તિ ચતુક્ખત્તું ભાસિતા હોતીતિ.

પઠમગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૩૬. **સંસગ્ગજાતસ્સા**તિ કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પચ્ચેકબોધિસત્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને વીસતિ વસ્સસહસ્સાનિ પુરિમનયેનેવ સમણધમ્મં કરોન્તો કસિણપરિકમ્મં કત્વા, પઠમજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા, નામરૂપં વવત્થપેત્વા, લક્ખણસમ્મસનં કત્વા, અરિયમગ્ગં અનધિગમ્મ બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તિ. સો તતો ચુતો બારાણસિરઞ્ઞો અગ્ગમહેસિયા કુચ્છિમ્હિ ઉપ્પજ્જિત્વા પુરિમનયેનેવ વડ્ઢમાનો યતો પભુતિ ''અયં ઇત્થી અયં પુરિસો''તિ વિસેસં અઞ્ઞાસિ, તતુપાદાય ઇત્થીનં હત્થે ન રમતિ, ઉચ્છાદનન્હાપનમણ્ડનાદિમત્તમ્પિ ન સહતિ. તં પુરિસા એવ પોસેન્તિ, થઞ્ઞપાયનકાલે ધાતિયો કઞ્ચુકં પટિમુઞ્ચિત્વા પુરિસવેસેન થઞ્ઞં પાયેન્તિ. સો ઇત્થીનં ગન્ધં ઘાયિત્વા સદ્દં વા સુત્વા રોદતિ, વિઞ્ઞુતં પત્તોપિ ઇત્થિયો પસ્સિતું ન ઇચ્છતિ, તેન તં **અનિત્થિગન્ધો**ત્વેવ સઞ્જાનિંસુ.

તસ્મિં સોળસવસ્સુદ્દેસિકે જાતે રાજા ‘‘કુલવંસં સણ્ઠપેસ્સામી’’તિ નાનાકુલેહિ તસ્સ અનુરૂપા કઞ્ઞાયો આનેત્વા અઞ્ઞતરં અમચ્ચં આણાપેસિ ‘‘કુમારં રમાપેહી’’તિ. અમચ્ચો ઉપાયેન તં રમાપેતુકામો તસ્સ અવિદૂરે સાણિપાકારં પરિક્ખિપાપેત્વા નાટકાનિ પયોજાપેસિ. કુમારો ગીતવાદિતસદ્દં સુત્વા – ‘‘કસ્સેસો સદ્દો’’તિ આહ. અમચ્ચો ‘‘તવેસો, દેવ, નાટકિત્થીનં સદ્દો, પુઞ્ઞવન્તાનં ઈદિસાનિ નાટકાનિ હોન્તિ, અભિરમ, દેવ, મહાપુઞ્ઞોસિ ત્વ’’ન્તિ આહ. કુમારો અમચ્ચં દણ્ડેન તાળાપેત્વા નિક્કડ્ઢાપેસિ. સો રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા કુમારસ્સ માતરા સહ ગન્ત્વા, કુમારં ખમાપેત્વા, પુન અમચ્ચં અપ્પેસિ. કુમારો તેહિ અતિનિપ્પીળિયમાનો સેટ્ઠસુવણ્ણં દત્વા સુવણ્ણકારે આણાપેસિ – ‘‘સુન્દરં ઇત્થિરૂપં કરોથા’’તિ. તે વિસ્સકમ્મુના નિમ્મિતસદિસં સબ્બાલઙ્કારવિભૂસિતં ઇત્થિરૂપં કત્વા દસ્સેસું. કુમારો દિસ્વા વિમ્હયેન સીસં ચાલેત્વા માતાપિતૂનં પેસેસિ ‘‘યદિ ઈદિસિં ઇત્થિં લભિસ્સામિ, ગણ્હિસ્સામી’’તિ. માતાપિતરો ‘‘અમ્હાકં પુત્તો મહાપુઞ્ઞો, અવસ્સં તેન સહ કતપુઞ્ઞા કાચિ દારિકા લોકે ઉપ્પન્ના ભવિસ્સતી’’તિ તં સુવણ્ણરૂપં રથં આરોપેત્વા અમચ્ચાનં અપ્પેસું ‘‘ગચ્છથ, ઈદિસિં દારિકં ગવેસથા’’તિ. તે ગહેત્વા સોળસ મહાજનપદે વિચરન્તા તં તં ગામં ગન્ત્વા ઉદકતિત્થાદીસુ યત્થ યત્થ જનસમૂહં પસ્સન્તિ, તત્થ તત્થ દેવતં વિય સુવણ્ણરૂપં ઠપેત્વા નાનાપુપ્ફવત્થાલઙ્કારેહિ પૂજં કત્વા, વિતાનં બન્ધિત્વા, એકમન્તં તિટ્ઠન્તિ – ‘‘યદિ કેનચિ એવરૂપા દિટ્ઠપુબ્બા ભવિસ્સતિ, સો કથં સમુટ્ઠાપેસ્સતી’’તિ? એતેનુપાયેન અઞ્ઞત્ર મદ્દરટ્ઠા સબ્બે જનપદે આહિણ્ડિત્વા તં ‘‘ખુદ્દકરટ્ઠ’’ન્તિ અવમઞ્ઞમાના તત્થ પઠમં અગન્ત્વા નિવત્તિંસુ.

તતો નેસં અહોસિ ‘‘મદ્દરટ્ઠમ્પિ તાવ ગચ્છામ, મા નો બારાણસિં પવિટ્ઠેપિ રાજા પુન પાહેસી’’તિ મદ્દરટ્ઠે સાગલનગરં અગમંસુ. સાગલનગરે ચ મદ્દવો નામ રાજા. તસ્સ ધીતા સોળસવસ્સુદ્દેસિકા અભિરૂપા હોતિ. તસ્સા વણ્ણદાસિયો ન્હાનોદકત્થાય તિત્થં ગતા. તત્થ અમચ્ચેહિ ઠપિતં તં સુવણ્ણરૂપં દૂરતોવ દિસ્વા ‘‘અમ્હે ઉદકત્થાય પેસેત્વા રાજપુત્તી સયમેવ આગતા’’તિ ભણન્તિયો સમીપં ગન્ત્વા ‘‘નાયં સામિની, અમ્હાકં સામિની ઇતો અભિરૂપતરા’’તિ આહંસુ. અમચ્ચા તં સુત્વા રાજાનં ઉપસઙ્કમિત્વા અનુરૂપેન નયેન દારિકં યાચિંસુ, સોપિ અદાસિ. તતો બારાણસિરઞ્ઞો પાહેસું ‘‘લદ્ધા દારિકા, સામં આગચ્છિસ્સતિ, ઉદાહુ અમ્હેવ આનેમા’’તિ? સો ચ ‘‘મયિ આગચ્છન્તે જનપદપીળા ભવિસ્સતિ, તુમ્હેવ આનેથા’’તિ પેસેસિ.

અમચ્ચા દારિકં ગહેત્વા નગરા નિક્ખમિત્વા કુમારસ્સ પાહેસું – ‘‘લદ્ધા સુવણ્ણરૂપસદિસી દારિકા’’તિ. કુમારો સુત્વાવ રાગેન અભિભૂતો પઠમજ્ઝાના પરિહાયિ. સો દૂતપરમ્પરં પેસેસિ ‘‘સીઘં આનેથ, સીઘં આનેથા’’તિ. તે સબ્બત્થ એકરત્તિવાસેનેવ બારાણસિં પત્વા બહિનગરે ઠિતા રઞ્ઞો પાહેસું – ‘‘અજ્જ પવિસિતબ્બં, નો’’તિ? રાજા ‘‘સેટ્ઠકુલા આનીતા દારિકા, મઙ્ગલકિરિયં કત્વા મહાસક્કારેન પવેસેસ્સામ, ઉય્યાનં તાવ નં નેથા’’તિ આણાપેસિ. તે તથા અકંસુ. સા અચ્ચન્તસુખુમાલા યાનુગ્ઘાતેન ઉબ્બાળ્હા અદ્ધાનપરિસ્સમેન ઉપ્પન્નવાતરોગા મિલાતમાલા વિય હુત્વા રત્તિંયેવ કાલમકાસિ. અમચ્ચા ‘‘સક્કારા પરિભટ્ઠમ્હા’’તિ પરિદેવિંસુ. રાજા ચ નાગરા ચ ‘‘કુલવંસો વિનટ્ઠો’’તિ પરિદેવિંસુ. નગરે મહાકોલાહલં અહોસિ. કુમારસ્સ સુતમત્તેયેવ મહાસોકો ઉદપાદિ. તતો કુમારો સોકસ્સ મૂલં ખણિતુમારદ્ધો. સો ચિન્તેસિ – ‘‘અયં સોકો નામ ન અજાતસ્સ હોતિ, જાતસ્સ પન હોતિ, તસ્મા જાતિં પટિચ્ચ સોકો’’તિ. ‘‘જાતિ પન કિં પટિચ્ચા’’તિ? તતો ‘‘ભવં પટિચ્ચ જાતી’’તિ એવં પુબ્બભાવનાનુભાવેન યોનિસો મનસિકરોન્તો અનુલોમપટિલોમપટિચ્ચસમુપ્પાદં દિસ્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તો તત્થેવ નિસિન્નો પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ. તં મગ્ગફલસુખેન સુખિતં સન્તિન્દ્રિયં સન્તમાનસં નિસિન્નં દિસ્વા, પણિપાતં કત્વા, અમચ્ચા આહંસુ – ‘‘મા સોચિ, દેવ, મહન્તો જમ્બુદીપો, અઞ્ઞં તતો સુન્દરતરં આનેસ્સામા’’તિ. સો આહ – ‘‘નાહં સોચકો, નિસ્સોકો પચ્ચેકબુદ્ધો અહ’’ન્તિ. ઇતો પરં સબ્બં પુરિમગાથાસદિસમેવ ઠપેત્વા ગાથાવણ્ણનં.

ગાથાવણ્ણનાયં પન **સંસગ્ગજાતસ્સા**તિ જાતસંસગ્ગસ્સ. તત્થ દસ્સન, સવન, કાય, સમુલ્લપન, સમ્ભોગસંસગ્ગવસેન પઞ્ચવિધો સંસગ્ગો. તત્થ અઞ્ઞમઞ્ઞં દિસ્વા ચક્ખુવિઞ્ઞાણવીથિવસેન ઉપ્પન્નરાગો **દસ્સનસંસગ્ગો** નામ. તત્થ સીહળદીપે કાળદીઘવાપીગામે પિણ્ડાય ચરન્તં કલ્યાણવિહારવાસીદીઘભાણકદહરભિક્ખું દિસ્વા પટિબદ્ધચિત્તા કેનચિ ઉપાયેન તં અલભિત્વા, કાલકતા કુટુમ્બિયધીતા, તસ્સા નિવાસનચોળખણ્ડં દિસ્વા ''એવરૂપવત્થધારિનિયા નામ સદ્ધિં સંવાસં નાલત્થ''ન્તિ હદયં ફાલેત્વા કાલકતો. સો એવ ચ દહરો નિદસ્સનં.

પરેહિ પન કથિયમાનં રૂપાદિસમ્પત્તિં અત્તના વા હસિતલપિતગીતસદ્દં સુત્વા સોતવિઞ્ઞાણવીથિવસેન ઉપ્પન્નો રાગો **સવનસંસગ્ગો** નામ. તત્રાપિ ગિરિગામવાસીકમ્મારધીતાય પઞ્ચહિ કુમારીહિ સદ્ધિં પદુમસ્સરં ગન્ત્વા, ન્હત્વા માલં આરોપેત્વા, ઉચ્ચાસદ્દેન ગાયન્તિયા આકાસેન ગચ્છન્તો સદ્દં સુત્વા કામરાગેન વિસેસા પરિહાયિત્વા અનયબ્યસનં પત્તો પઞ્ચગ્ગળલેણવાસી તિસ્સદહરો નિદસ્સનં.

અઞ્ઞમઞ્ઞં અઙ્ગપરામસનેન ઉપ્પન્નરાગો **કાયસંસગ્ગો** નામ. ધમ્મગાયનદહરભિક્ખુ ચેત્થ નિદસ્સનં. મહાવિહારે કિર દહરભિક્ખુ ધમ્મં ભાસતિ . તત્થ મહાજને આગતે રાજાપિ અગમાસિ સદ્ધિં અન્તેપુરેન. તતો રાજધીતાય તસ્સ રૂપઞ્ચ સદ્દઞ્ચ આગમ્મ બલવરાગો ઉપ્પન્નો, તસ્સ ચ દહરસ્સાપિ. તં દિસ્વા રાજા સલ્લક્ખેત્વા સાણિપાકારેન પરિક્ખિપાપેસિ. તે અઞ્ઞમઞ્ઞં પરામસિત્વા આલિઙ્ગિંસુ. પુન સાણિપાકારં અપનેત્વા પસ્સન્તા દ્વેપિ કાલકતેયેવ અદ્દસંસૂતિ.

અઞ્ઞમઞ્ઞં આલપનસમુલ્લપને ઉપ્પન્નો રાગો પન **સમુલ્લપનસંસગ્ગો** નામ. ભિક્ખુભિક્ખુનીહિ સદ્ધિં પરિભોગકરણે ઉપ્પન્નરાગો **સમ્ભોગસંસગ્ગો** નામ. દ્વીસુપિ ચેતેસુ પારાજિકપ્પત્તો ભિક્ખુ ચ ભિક્ખુની ચ નિદસ્સનં. મરિચિવટ્ટિનામમહાવિહારમહે કિર દુટ્ઠગામણિ અભયમહારાજા મહાદાનં પટિયાદેત્વા ઉભતોસઙ્ઘં પરિવિસતિ. તત્થ ઉણ્હયાગુયા દિન્નાય સઙ્ઘનવકસામણેરી અનાધારકસ્સ સઙ્ઘનવકસામણેરસ્સ દન્તવલયં દત્વા સમુલ્લાપં અકાસિ. તે ઉભોપિ ઉપસમ્પજ્જિત્વા સટ્ઠિવસ્સા હુત્વા પરતીરં ગતા અઞ્ઞમઞ્ઞં સમુલ્લાપેન પુબ્બસઞ્ઞં પટિલભિત્વા તાવદેવ જાતસિનેહા સિક્ખાપદં વીતિક્કમિત્વા પારાજિકા અહેસુન્તિ.

એવં પઞ્ચવિધે સંસગ્ગે યેન કેનચિ સંસગ્ગેન જાતસંસગ્ગસ્સ **ભવતિ સ્નેહો**, પુરિમરાગપચ્ચયા બલવરાગો ઉપ્પજ્જતિ. તતો **સ્નેહન્વયં દુક્ખમિદં પહોતિ** તમેવ સ્નેહં અનુગચ્છન્તં સન્દિટ્ઠિકસમ્પરાયિકસોકપરિદેવાદિનાનપ્પકારકં દુક્ખમિદં પહોતિ, નિબ્બત્તતિ, ભવતિ, જાયતિ. અપરે પન ''આરમ્મણે ચિત્તસ્સ વોસ્સગ્ગો સંસગ્ગો''તિ ભણન્તિ. તતો સ્નેહો, સ્નેહા દુક્ખમિદન્તિ.

એવમત્થપ્પભેદં ઇમં અડ્ઢગાથં વત્વા સો પચ્ચેકબુદ્ધો આહ – ''સ્વાહં યમિદં સ્નેહન્વયં સોકાદિદુક્ખં પહોતિ, તસ્સ દુક્ખસ્સ મૂલં ખનન્તો પચ્ચેકસમ્બોધિમધિગતો''તિ. એવં વુત્તે તે અમચ્ચા આહંસુ – ''અમ્હેહિ દાનિ, ભન્તે, કિં કાતબ્બ''ન્તિ? તતો સો આહ – ''તુમ્હે વા અઞ્ઞે વા યો ઇમમ્હા દુક્ખા મુચ્ચિતુકામો, સો સબ્બોપિ **આદીનવં સ્નેહજં પેક્ખમાનો**, **એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો**''તિ. એત્થ ચ યં ''સ્નેહન્વયં દુક્ખમિદં પહોતી''તિ વુત્તં ''તદેવ સન્ધાય આદીનવં સ્નેહજં પેક્ખમાનો''તિ ઇદં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. અથ વા યથાવુત્તેન સંસગ્ગેન સંસગ્ગજાતસ્સ ભવતિ સ્નેહો, સ્નેહન્વયં દુક્ખમિદં પહોતિ, એતં યથાભૂતં આદીનવં સ્નેહજં પેક્ખમાનો અહં અધિગતોતિ. એવં

અભિસમ્બન્ધિત્વા ચતુત્થપાદો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ ઉદાનવસેન વુત્તોપિ વેદિતબ્બો. તતો પરં સબ્બં પુરિમગાથાય વુત્તસદિસમેવાતિ.

સંસગ્ગગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૩૭. **મિત્તે સુહજ્જે**તિ કા ઉપ્પત્તિ? અયં પચ્ચેકબોધિસત્તો પુરિમગાથાય વુત્તનયેનેવ ઉપ્પજ્જિત્વા બારાણસિયં રજ્જં કારેન્તો પઠમં ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા ''કિં સમણધમ્મો વરો, રજ્જં વર''ન્તિ વીમંસિત્વા ચતુન્નં અમચ્ચાનં હત્થે રજ્જં નિય્યાતેત્વા સમણધમ્મં કરોતિ. અમચ્ચા ''ધમ્મેન સમેન કરોથા''તિ વુત્તાપિ લઞ્જં ગહેત્વા અધમ્મેન કરોન્તિ. તે લઞ્જં ગહેત્વા સામિકે પરાજેન્તા એકદા અઞ્ઞતરં રાજવલ્લભં પરાજેસું. સો રઞ્ઞો ભત્તહારકેન સદ્ધિં પવિસિત્વા સબ્બં આરોચેસિ. રાજા દુતિયદિવસે સયં વિનિચ્છયટ્ઠાનં અગમાસિ. તતો મહાજનકાયા – ''અમચ્ચા સામિકે અસામિકે કરોન્તી''તિ મહાસદ્દં કરોન્તા મહાયુદ્ધં વિય અકંસુ. અથ રાજા વિનિચ્છયટ્ઠાના વુટ્ઠાય પાસાદં અભિરુહિત્વા સમાપત્તિં અપ્પેતું નિસિન્નો તેન સદ્દેન વિક્ખિત્તચિત્તો ન સક્કોતિ અપ્પેતું. સો ''કિં મે રજ્જેન, સમણધમ્મો વરો''તિ રજ્જસુખં પહાય પુન સમાપત્તિં નિબ્બત્તેત્વા પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વિપસ્સન્તો પચ્ચેકસમ્બોધિં સચ્છાકાસિ. કમ્મટ્ઠાનઞ્ચ પુચ્છિતો ઇમં ગાથં અભાસિ –

> ''મિત્તે સુહજ્જે અનુકમ્પમાનો, હાપેતિ અત્થં પટિબદ્ધચિત્તો;
> એતં ભયં સન્થવે પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ મેત્તાયનવસેન **મિત્તા**. સુહદયભાવેન **સુહજ્જા**. કેચિ હિ એકન્તહિતકામતાય મિત્તાવ હોન્તિ, ન સુહજ્જા. કેચિ ગમનાગમનટ્ઠાનનિસજ્જાસમુલ્લાપાદીસુ હદયસુખજનનેન સુહજ્જાવ હોન્તિ, ન મિત્તા. કેચિ તદુભયવસેન સુહજ્જા ચેવ મિત્તા ચ. તે દુવિધા હોન્તિ – અગારિયા અનગારિયા ચ. તત્થ અગારિયા તિવિધા હોન્તિ – ઉપકારો, સમાનસુખદુક્ખો, અનુકમ્પકોતિ. અનગારિયા વિસેસેન અત્થક્ખાયિનો એવ. તે ચતૂહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતા હોન્તિ. યથાહ –

> ''ચતૂહિ ખો, ગહપતિપુત્ત, ઠાનેહિ ઉપકારો મિત્તો સુહદો વેદિતબ્બો – પમત્તં રક્ખતિ, પમત્તસ્સ સાપતેય્યં રક્ખતિ, ભીતસ્સ સરણં હોતિ, ઉપ્પન્નેસુ કિચ્ચકરણીયેસુ તદ્દિગુણં ભોગં અનુપ્પદેતિ'' (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૧).

તથા –

> ''ચતૂહિ ખો, ગહપતિપુત્ત, ઠાનેહિ સમાનસુખદુક્ખો મિત્તો સુહદો વેદિતબ્બો – ગુય્હમસ્સ આચિક્ખતિ, ગુય્હમસ્સ પરિગૂહતિ, આપદાસુ ન વિજહતિ, જીવિતમ્પિસ્સ અત્થાય પરિચ્ચત્તં હોતિ'' (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૨).

તથા –

> ''ચતૂહિ ખો, ગહપતિપુત્ત, ઠાનેહિ અનુકમ્પકો મિત્તો સુહદો વેદિતબ્બો – અભવેનસ્સ ન નન્દતિ, ભવેનસ્સ નન્દતિ, અવણ્ણં ભણમાનં નિવારેતિ, વણ્ણં ભણમાનં પસંસતિ'' (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૪).

તથા –

“ચતૂહિ ખો, ગહપતિપુત્ત, ઠાનેહિ અત્થક્ખાયી મિત્તો સુહદો વેદિતબ્બો – પાપા નિવારેતિ, કલ્યાણે નિવેસેતિ, અસ્સુતં સાવેતિ, સગ્ગસ્સ મગ્ગં આચિક્ખતી”તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૩).

તેસ્વિધ અગારિયા અધિપ્પેતા. અત્થતો પન સબ્બેપિ યુજ્જન્તિ. તે મિત્તે સુહજ્જે. **અનુકમ્પમાનો**તિ અનુદયમાનો. તેસં સુખં ઉપસંહરિતુકામો દુક્ખં અપહરિતુકામો ચ.

હાપેતિ અત્થન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થવસેન તિવિધં, તથા અત્તત્થપરત્થઉભયત્થવસેનાપિ તિવિધં. અત્થં લદ્ધવિનાસનેન અલદ્ધાનુપ્પાદનેનાતિ દ્વિધાપિ હાપેતિ વિનાસેતિ. **પટિબદ્ધચિત્તો**તિ “અહં ઇમં વિના ન જીવામિ, એસ મે ગતિ, એસ મે પરાયણ”ન્તિ એવં અત્તાનં નીચે ઠાને ઠપેન્તોપિ પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ. “ઇમે મં વિના ન જીવન્તિ, અહં તેસં ગતિ, તેસં પરાયણ”ન્તિ એવં અત્તાનં ઉચ્ચે ઠાને ઠપેન્તોપિ પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ. ઇધ પન એવં પટિબદ્ધચિત્તો અધિપ્પેતો. **એતં ભય**ન્તિ એતં અત્થહાપનભયં, અત્તનો સમાપત્તિહાનિં સન્ધાય વુત્તં. **સન્થવે**તિ તિવિધો સન્થવો – તણ્હાદિટ્ઠિમિત્તસન્થવવસેન. તત્થ અટ્ઠસતપ્પભેદાપિ તણ્હા તણ્હાસન્થવો, દ્વાસટ્ઠિભેદાપિ દિટ્ઠિ દિટ્ઠિસન્થવો, પટિબદ્ધચિત્તતાય મિત્તાનુકમ્પના મિત્તસન્થવો. સો ઇધાધિપ્પેતો. તેન હિસ્સ સમાપત્તિ પરિહીના. તેનાહ – “એતં ભયં સન્થવે પેક્ખમાનો અહમધિગતો”તિ. સેસં વુત્તસદિસમેવાતિ વેદિતબ્બન્તિ.

મિત્તસુહજ્જગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૩૮. વંસો વિસાલોતિ કા ઉપ્પત્તિ? પુબ્બે કિર કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને તયો પચ્ચેકબોધિસત્તા પબ્બજિત્વા વીસતિ વસ્સસહસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેત્વા દેવલોકે ઉપ્પન્ના. તતો ચવિત્વા તેસં જેટ્ઠકો બારાણસિરાજકુલે નિબ્બત્તો, ઇતરે પચ્ચન્તરાજકુલેસુ. તે ઉભોપિ કમ્મટ્ઠાનં ઉગ્ગણ્હિત્વા, રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા, અનુક્કમેન પચ્ચેકબુદ્ધા હુત્વા, નન્દમૂલકપબ્ભારે વસન્તા એકદિવસં સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય “મયં કિં કમ્મં કત્વા ઇમં લોકુત્તરસુખં અનુપ્પત્તા”તિ આવજ્જેત્વા પચ્ચવેક્ખમાના કસ્સપબુદ્ધકાલે અત્તનો ચરિયં અદ્દસંસુ. તતો “તતિયો કુહિ”ન્તિ આવજ્જેન્તા બારાણસિયં રજ્જં કારેન્તં દિસ્વા તસ્સ ગુણે સરિત્વા “સો પકતિયાવ અપ્પિચ્છતાદિગુણસમન્નાગતો અહોસિ, અમ્હાકઞ્ઞેવ ઓવાદકો વત્તા વચનક્ખમો પાપગરહી, હન્દ, નં આરમ્મણં દસ્સેત્વા મોચેસ્સામા”તિ ઓકાસં ગવેસન્તા તં એકદિવસં સબ્બાલઙ્કારવિભૂસિતં ઉય્યાનં ગચ્છન્તં દિસ્વા આકાસેનાગન્ત્વા ઉય્યાનદ્વારે વેળુગુમ્બમૂલે અટ્ઠંસુ. મહાજનો અતિત્તો રાજદસ્સનેન રાજાનં ઓલોકેતિ. તતો રાજા “અત્થિ નુ ખો કોચિ મમ દસ્સને અબ્યાવટો”તિ ઓલોકેન્તો પચ્ચેકબુદ્ધે અદ્દક્ખિ. સહ દસ્સનેનેવ ચસ્સ તેસુ સિનેહો ઉપ્પજ્જિ.

સો હત્થિક્ખન્ધા ઓરુય્હ સન્તેન ઉપચારેન તે ઉપસઙ્કમિત્વા “ભન્તે, કિં નામા તુમ્હે”તિ પુચ્છિ. તે આહંસુ “મયં, મહારાજ, અસજ્જમાના નામા”તિ. “ભન્તે, ‘અસજ્જમાના’તિ એતસ્સ કો અત્થો”તિ? “અલગ્ગનત્થો, મહારાજા”તિ. તતો તં વેળુગુમ્બં દસ્સેન્તા આહંસુ – “સેય્યથાપિ, મહારાજ, ઇમં વેળુગુમ્બં સબ્બસો મૂલખન્ધસાખાનુસાખાહિ સંસિબ્બિત્વા ઠિતં અસિહત્થો પુરિસો મૂલે છેત્વા આવિઞ્છન્તો ન સક્કુણેય્ય ઉદ્ધરિતું , એવમેવ ત્વં અન્તો ચ બહિ ચ જટાય જટિતો આસત્તવિસત્તો તત્થ લગ્ગો. સેય્યથાપિ વા પનસ્સ વેમજ્ઝગતોપિ અયં વંસકળીરો અસઞ્જાતસાખત્તા કેનચિ અલગ્ગો ઠિતો, સક્કા ચ પન અગ્ગે વા મૂલે વા છેત્વા ઉદ્ધરિતું, એવમેવ મયં કત્થચિ અસજ્જમાના સબ્બદિસા ગચ્છામા”તિ તાવદેવ ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા પસ્સતો એવ રઞ્ઞો

આકાસેન નન્દમૂલકપબ્ભારં અગમંસુ. તતો રાજા ચિન્તેસિ – ‘‘કદા નુ ખો અહમ્પિ એવં અસજ્જમાનો ભવેય્ય’’ન્તિ તત્થેવ નિસીદિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ. પુરિમનયેનેવ કમ્મટ્ઠાનં પુચ્છિતો ઇમં ગાથં અભાસિ –

‘‘વંસો વિસાલોવ યથા વિસત્તો, પુત્તેસુ દારેસુ ચ યા અપેક્ખા;
વંસક્કળીરોવ અસજ્જમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તત્થ **વંસો**તિ વેળુ. **વિસાલો**તિ વિત્થિણ્ણો. ચકારો અવધારણત્થો, એવકારો વા અયં, સન્ધિવસેનેત્થ એકારો નટ્ઠો. તસ્સ પરપદેન સમ્બન્ધો, તં પચ્છા યોજેસ્સામ. **યથા**તિ પટિભાગે. **વિસત્તો**તિ લગ્ગો, જટિતો સંસિબ્બિતો. **પુત્તેસુ દારેસુ ચા**તિ પુત્તધીતુભરિયાસુ. **યા અપેક્ખા**તિ યા તણ્હા યો સ્નેહો. **વંસક્કળીરોવ અસજ્જમાનો**તિ વંસકળીરો વિય અલગ્ગમાનો. કિં વુત્તં હોતિ? યથા વંસો વિસાલો વિસત્તો એવ હોતિ, પુત્તેસુ દારેસુ ચ યા અપેક્ખા, સાપિ એવં તાનિ વત્થૂનિ સંસિબ્બિત્વા ઠિતત્તા વિસત્તા એવ. સ્વાહં તાય અપેક્ખાય અપેક્ખવા વિસાલો વંસો વિય વિસત્તોતિ એવં અપેક્ખાય આદીનવં દિસ્વા તં અપેક્ખં મગ્ગઞાણેન છિન્દન્તો અયં વંસકળીરોવ રૂપાદીસુ વા લોભાદીસુ વા કામભવાદીસુ વા દિટ્ઠાદીસુ વા તણ્હામાનદિટ્ઠિવસેન અસજ્જમાનો પચ્ચેકબોધિં અધિગતોતિ. સેસં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ.

વંસકળીરગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૩૯. **મિગો અરઞ્ઞમ્હી**તિ કા ઉપ્પત્તિ? એકો કિર ભિક્ખુ કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને યોગાવચરો કાલં કત્વા, બારાણસિયં સેટ્ઠિકુલે ઉપ્પન્નો અડ્ઢે મહદ્ધને મહાભોગે, સો સુભગો અહોસિ. તતો પરદારિકો હુત્વા તત્થ કાલકતો નિરયે નિબ્બત્તો તત્થ પચ્ચિત્વા વિપાકાવસેસેન સેટ્ઠિભરિયાય કુચ્છિમ્હિ ઇત્થિપટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ. નિરયતો આગતાનં ગત્તાનિ ઉણ્હાનિ હોન્તિ. તેન સેટ્ઠિભરિયા ડય્હમાનેન ઉદરેન કિચ્છેન કસિરેન તં ગબ્ભં ધારેત્વા કાલેન દારિકં વિજાયિ. સા જાતદિવસતો પભુતિ માતાપિતૂનં સેસબન્ધુપરિજનાનઞ્ચ દેસ્સા અહોસિ. વયપ્પત્તા ચ યમ્હિ કુલે દિન્ના, તત્થાપિ સામિકસસ્સુસસુરાનં દેસ્સાવ અહોસિ અપ્પિયા અમનાપા. અથ નક્ખત્તે ઘોસિતે સેટ્ઠિપુત્તો તાય સદ્ધિં કીળિતું અનિચ્છન્તો વેસિં આનેત્વા કીળતિ. સા તં દાસીનં સન્તિકા સુત્વા સેટ્ઠિપુત્તં ઉપસઙ્કમિત્વા નાનપ્પકારેહિ અનુનયિત્વા આહ – ‘‘અય્યપુત્ત, ઇત્થી નામ સચેપિ દસન્નં રાજૂનં કનિટ્ઠા હોતિ, ચક્કવત્તિનો વા ધીતા, તથાપિ સામિકસ્સ પેસનકરા હોતિ. સામિકે અનાલપન્તે સૂલે આરોપિતા વિય દુક્ખં પટિસંવેદેતિ. સચે અહં અનુગ્ગહારહા, અનુગ્ગહેતબ્બા. નો ચે, વિસ્સજ્જેતબ્બા, અત્તનો ઞાતિકુલં ગમિસ્સામી’’તિ. સેટ્ઠિપુત્તો – ‘‘હોતુ, ભદ્દે, મા સોચિ, કીળનસજ્જા હોહિ, નક્ખત્તં કીળિસ્સામા’’તિ આહ. સેટ્ઠિધીતા તાવતકેનપિ સલ્લાપમત્તેન ઉસ્સાહજાતા ‘‘સ્વે નક્ખત્તં કીળિસ્સામી’’તિ બહું ખજ્જભોજ્જં પટિયાદેતિ. સેટ્ઠિપુત્તો દુતિયદિવસે અનારોચેત્વાવ કીળનટ્ઠાનં ગતો. સા ‘‘ઇદાનિ પેસેસ્સતિ, ઇદાનિ પેસેસ્સતી’’તિ મગ્ગં ઓલોકેન્તી નિસિન્ના ઉસ્સૂરં દિસ્વા મનુસ્સે પેસેસિ. તે પચ્ચાગન્ત્વા ‘‘સેટ્ઠિપુત્તો ગતો’’તિ આરોચેસું. સા સબ્બં તં પટિયાદિતં આદાય યાનં અભિરુહિત્વા ઉય્યાનં ગન્તું આરદ્ધા.

અથ નન્દમૂલકપબ્ભારે પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સત્તમે દિવસે નિરોધા વુટ્ઠાય અનોતત્તે મુખં ધોવિત્વા નાગલતાદન્તપોણં ખાદિત્વા ‘‘કત્થ અજ્જ ભિક્ખં ચરિસ્સામી’’તિ આવજ્જેન્તો તં સેટ્ઠિધીતરં દિસ્વા ‘‘ઇમિસ્સા મયિ સક્કારં કરિત્વા તં કમ્મં પરિક્ખયં ગમિસ્સતી’’તિ ઞત્વા પબ્ભારસમીપે સટ્ઠિયોજનં મનોસિલાતલં, તત્થ

ઠત્વા નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા આકાસેનાગન્ત્વા તસ્સા પટિપથે ઓરુય્હ બારાણસીભિમુખો અગમાસિ. તં દિસ્વા દાસિયો સેટ્ઠિધીતાય આરોચેસું. સા યાના ઓરુય્હ સક્કચ્ચં વન્દિત્વા, પત્તં ગહેત્વા, સબ્બરસસમ્પન્નેન ખાદનીયભોજનીયેન પૂરેત્વા, પદુમપુપ્ફેન પટિચ્છાદેત્વા હેટ્ઠાપિ પદુમપુપ્ફં કત્વા, પુપ્ફકલાપં હત્થેન ગહેત્વા, પચ્ચેકબુદ્ધં ઉપસઙ્કમિત્વા, તસ્સ હત્થે પત્તં દત્વા, વન્દિત્વા, પુપ્ફકલાપહત્થા પત્થેસિ ''ભન્તે, યથા ઇદં પુપ્ફં, એવાહં યત્થ યત્થ ઉપ્પજ્જામિ, તત્થ તત્થ મહાજનસ્સ પિયા ભવેય્યં મનાપા''તિ. એવં પત્થેત્વા દુતિયં પત્થેસિ ''ભન્તે, દુક્ખો ગબ્ભવાસો, તં અનુપગમ્મ પદુમપુપ્ફે એવં પટિસન્ધિ ભવેય્યા''તિ. તતિયમ્પિ પત્થેસિ ''ભન્તે, જિગુચ્છનીયો માતુગામો, ચક્કવત્તિધીતાપિ પરવસં ગચ્છતિ, તસ્મા અહં ઇત્થિભાવં અનુપગમ્મ પુરિસો ભવેય્ય''ન્તિ. ચતુત્થમ્પિ પત્થેસિ ''ભન્તે, ઇમં સંસારદુક્ખં અતિક્કમ્મ પરિયોસાને તુમ્હેહિ પત્તં અમતં પાપુણેય્ય''ન્તિ.

એવં ચતુરો પણિધયો કત્વા, તં પદુમપુપ્ફકલાપં પૂજેત્વા, પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા ''પુપ્ફસદિસો એવ મે ગન્ધો ચેવ વણ્ણો ચ હોતૂ''તિ ઇમં પઞ્ચમં પણિધિં અકાસિ. તતો પચ્ચેકબુદ્ધો પત્તં પુપ્ફકલાપઞ્ચ ગહેત્વા આકાસે ઠત્વા –

''ઇચ્છિતં પત્થિતં તુય્હં, ખિપ્પમેવ સમિજ્ઝતુ;
સબ્બે પૂરેન્તુ સઙ્કપ્પા, ચન્દો પન્નરસો યથા''તિ. –

ઇમાય ગાથાય સેટ્ઠિધીતાય અનુમોદનં કત્વા ''સેટ્ઠિધીતા મં ગચ્છન્તં પસ્સતૂ''તિ અધિટ્ઠહિત્વા નન્દમૂલકપબ્ભારં અગમાસિ. સેટ્ઠિધીતાય તં દિસ્વા મહતી પીતિ ઉપ્પન્ના. ભવન્તરે કતં અકુસલકમ્મં અનોકાસતાય પરિક્ખીણં, ચિઞ્ચમ્બિલધોતતમ્બભાજનમિવ સુદ્ધા જાતા. તાવદેવ ચસ્સા પતિકુલે ઞાતિકુલે ચ સબ્બો જનો તુટ્ઠો ''કિં કરોમા''તિ પિયવચનાનિ પણ્ણાકારાનિ ચ પેસેસિ. સેટ્ઠિપુત્તો મનુસ્સે પેસેસિ ''સીઘં સીઘં આનેથ સેટ્ઠિધીતરં, અહં વિસ્સરિત્વા ઉય્યાનં આગતો''તિ. તતો પભુતિ ચ નં ઉરે વિલિત્તચન્દનં વિય આમુત્તમુત્તાહારં વિય પુપ્ફમાલં વિય ચ પિયાયન્તો પરિહરિ.

સા તત્થ યાવતાયુકં ઇસ્સરિયભોગસુખં અનુભવિત્વા કાલં કત્વા પુરિસભાવેન દેવલોકે પદુમપુપ્ફે ઉપ્પજ્જિ. સો દેવપુત્તો ગચ્છન્તોપિ પદુમપુપ્ફગબ્ભેયેવ ગચ્છતિ, તિટ્ઠન્તોપિ, નિસીદન્તોપિ, સયન્તોપિ પદુમગબ્ભેયેવ સયતિ. મહાપદુમદેવપુત્તોતિ ચસ્સ નામં અકંસુ. એવં સો તેન ઇદ્ધાનુભાવેન અનુલોમપટિલોમં છદેવલોકે એવ સંસરતિ.

તેન ચ સમયેન બારાણસિરઞ્ઞો વીસતિ ઇત્થિસહસ્સાનિ હોન્તિ. રાજા એકિસ્સાપિ કુચ્છિયં પુત્તં ન લભતિ. અમચ્ચા રાજાનં વિઞ્ઞાપેસું ''દેવ, કુલવંસાનુપાલકો પુત્તો ઇચ્છિતબ્બો, અત્રજે અવિજ્જમાને ખેત્રજોપિ કુલવંસધરો હોતી''તિ. રાજા ''ઠપેત્વા મહેસિં અવસેસા નાટકિત્થિયો સત્તાહં ધમ્મનાટકં કરોથા''તિ યથાકામં બહિ ચરાપેસિ, તથાપિ પુત્તં નાલત્થ. પુન અમચ્ચા આહંસુ – ''મહારાજ, મહેસી નામ પુઞ્ઞેન ચ પઞ્ઞાય ચ સબ્બિત્થીનં અગ્ગા, અપ્પેવ નામ દેવો મહેસિયાપિ કુચ્છિસ્મિં પુત્તં લભેય્યા''તિ. રાજા મહેસિયા એતમત્થં આરોચેસિ. સા આહ – ''મહારાજ, યા ઇત્થી સચ્ચવાદિની સીલવતી, સા પુત્તં લભેય્ય, હિરોત્તપ્પરહિતાય કુતો પુત્તો''તિ પાસાદં અભિરુહિત્વા પઞ્ચ સીલાનિ સમાદિયિત્વા પુનપ્પુનં અનુમજ્જતિ. સીલવતિયા રાજધીતાય પઞ્ચ સીલાનિ અનુમજ્જન્તિયા પુત્તપત્થનાચિત્તે ઉપ્પન્નમત્તે સક્કસ્સ આસનં સન્તપ્પિ.

અથ સક્કો આસનતાપકારણં આવજ્જેન્તો એતમત્થં વિદિત્વા ‘‘સીલવતિયા રાજધીતાય પુત્તવરં દેમી’’તિ આકાસેનાગન્ત્વા દેવિયા સમ્મુખે ઠત્વા ‘‘કિં પત્થેસિ દેવી’’તિ પુચ્છિ. ‘‘પુત્તં, મહારાજા’’તિ. ‘‘દમ્મિ તે, દેવિ, પુત્તં, મા ચિન્તયી’’તિ વત્વા દેવલોકં ગન્ત્વા ‘‘અત્થિ નુ ખો એત્થ ખીણાયુકો’’તિ આવજ્જેન્તો ‘‘અયં મહાપદુમો ઉપરિદેવલોકે ઉપ્પજ્જિતું ઇતો ચવતી’’તિ ઞત્વા તસ્સ વિમાનં ગન્ત્વા ‘‘તાત મહાપદુમ, મનુસ્સલોકં ગચ્છાહી’’તિ યાચિ. સો આહ – ‘‘મહારાજ, મા એવં ભણિ, જેગુચ્છો મનુસ્સલોકો’’તિ. ‘‘તાત, ત્વં મનુસ્સલોકે પુઞ્ઞં કત્વા ઇધૂપપન્નો, તત્થેવ ઠત્વા પારમિયો પૂરેતબ્બા, ગચ્છ, તાતા’’તિ. ‘‘દુક્ખો, મહારાજ, ગબ્ભવાસો, ન સક્કોમિ તત્થ વસિતુ’’ન્તિ. ‘‘કિં તે, તાત, ગબ્ભવાસેન, તથા હિ ત્વં કમ્મમકાસિ, યથા પદુમગબ્ભેયેવ નિબ્બત્તિસ્સસિ, ગચ્છ, તાતા’’તિ પુનપ્પુનં વુચ્ચમાનો અધિવાસેસિ.

તતો મહાપદુમો દેવલોકા ચવિત્વા બારાણસિરઞ્ઞો ઉય્યાને સિલાપટ્ટપોક્ખરણિયં પદુમગબ્ભે નિબ્બત્તો. તઞ્ચ રત્તિં મહેસી પચ્ચૂસસમયે સુપિનન્તેન વીસતિઇત્થિસહસ્સપરિવુતા ઉય્યાનં ગન્ત્વા સિલાપટ્ટપોક્ખરણિયં પદુમસ્સરે પુત્તં લદ્ધા વિય અહોસિ. સા પભાતાય રત્તિયા સીલાનિ રક્ખમાના તથેવ તત્થ ગન્ત્વા એકં પદુમપુપ્ફં અદ્દસ. તં નેવ તીરે હોતિ ન ગમ્ભીરે. સહ દસ્સનેનેવ ચસ્સા તત્થ પુત્તસિનેહો ઉપ્પજ્જિ. સા સામંયેવ પવિસિત્વા તં પુપ્ફં અગ્ગહેસિ. પુપ્ફે ગહિતમત્તેયેવ પત્તાનિ વિકસિંસુ. તત્થ તટ્ટકે આસિત્તસુવણ્ણપટિમં વિય દારકં અદ્દસ. દિસ્વાવ ‘‘પુત્તો મે લદ્ધો’’તિ સદ્દં નિચ્છારેસિ. મહાજનો સાધુકારસહસ્સાનિ મુઞ્ચિ, રઞ્ઞો ચ પેસેસિ. રાજા સુત્વા ‘‘કત્થ લદ્ધો’’તિ પુચ્છિત્વા લદ્ધોકાસઞ્ચ સુત્વા ‘‘ઉય્યાનઞ્ચ પોક્ખરણિયં પદુમઞ્ચ અમ્હાકઞ્ઞેવ ખેત્તં, તસ્મા અમ્હાકં ખેત્તે જાતત્તા ખેત્રજો નામાયં પુત્તો’’તિ વત્વા નગરં પવેસેત્વા વીસતિસહસ્સઇત્થિયો ધાતિકિચ્ચં કારાપેસિ. યા યા કુમારસ્સ રુચિં ઞત્વા પત્થિતપત્થિતં ખાદનીયં ખાદાપેતિ, સા સા સહસ્સં લભતિ. સકલબારાણસી ચલિતા, સબ્બો જનો કુમારસ્સ પણ્ણાકારસહસ્સાનિ પેસેસિ. કુમારો તં તં અતિનેત્વા ‘‘ઇમં ખાદ, ઇમં ભુઞ્જા’’તિ વુચ્ચમાનો ભોજનેન ઉબ્બાળ્હો ઉક્કણ્ઠિતો હુત્વા, ગોપુરદ્વારં ગન્ત્વા, લાખાગુળકેન કીળતિ.

તદા અઞ્ઞતરો પચ્ચેકબુદ્ધો બારાણસિં નિસ્સાય ઇસિપતને વસતિ. સો કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય સેનાસનવત્તસરીરપરિકમ્મમનસિકારાદીનિ સબ્બકિચ્ચાનિ કત્વા, પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો ‘‘અજ્જ કત્થ ભિક્ખં ગહેસ્સામી’’તિ આવજ્જેન્તો કુમારસ્સ સમ્પત્તિં દિસ્વા ‘‘એસ પુબ્બે કિં કમ્મં કરી’’તિ વીમંસન્તો ‘‘માદિસસ્સ પિણ્ડપાતં દત્વા, ચતસ્સો પત્થના પત્થેસિ તત્થ તિસ્સો સિદ્ધા, એકા તાવ ન સિજ્ઝતિ, તસ્સ ઉપાયેન આરમ્મણં દસ્સેમી’’તિ ભિક્ખાચરિયવસેન કુમારસ્સ સન્તિકં અગમાસિ. કુમારો તં દિસ્વા ‘‘સમણ, મા ઇધ આગચ્છિ, ઇમે હિ તમ્પિ ‘ઇદં ખાદ, ઇદં ભુઞ્જા’તિ વદેય્યુ’’ન્તિ આહ. સો એકવચનેનેવ તતો નિવત્તિત્વા અત્તનો સેનાસનં પાવિસિ. કુમારો પરિજનં આહ – ‘‘અયં સમણો મયા વુત્તમત્તોવ નિવત્તો, કુદ્ધો, નુ, ખો મમા’’તિ. તતો તેહિ ‘‘પબ્બજિતા નામ, દેવ, ન કોધપરાયણા હોન્તિ, પરેન પસન્નમનેન યં દિન્નં હોતિ, તેન યાપેન્તી’’તિ વુચ્ચમાનોપિ ‘‘કુદ્ધો એવ મમાયં સમણો, ખમાપેસ્સામિ ન’’ન્તિ માતાપિતૂનં આરોચેત્વા હત્થિં અભિરુહિત્વા, મહતા રાજાનુભાવેન ઇસિપતનં ગન્ત્વા, મિગયૂથં દિસ્વા, પુચ્છિ ‘‘કિં નામ એતે’’તિ? ‘‘એતે, સામિ, મિગા નામા’’તિ. એતેસં ‘‘ઇમં ખાદથ, ઇમં ભુઞ્જથ, ઇમં સાયથા’’તિ વત્વા પટિજગ્ગન્તા અત્થીતિ. નત્થિ સામિ, યત્થ તિણોદકં સુલભં, તત્થ વસન્તીતિ.

કુમારો ‘‘યથા ઇમે અરક્ખિયમાનાવ યત્થ ઇચ્છન્તિ, તત્થ વસન્તિ, કદા નુ, ખો, અહમ્પિ એવં વસેય્ય’’ન્તિ એતમારમ્મણં અગ્ગહેસિ. પચ્ચેકબુદ્ધોપિ તસ્સ આગમનં ઞત્વા સેનાસનમગ્ગઞ્ચ ચઙ્કમઞ્ચ સમ્મજ્જિત્વા, મટ્ઠં કત્વા, એકદ્વિક્ખત્તું ચઙ્કમિત્વા, પદનિક્ખેપં દસ્સેત્વા, દિવાવિહારોકાસઞ્ચ પણ્ણસાલઞ્ચ સમ્મજ્જિત્વા, મટ્ઠં કત્વા, પવિસનપદનિક્ખેપં દસ્સેત્વા, નિક્ખમનપદનિક્ખેપં અદસ્સેત્વા, અઞ્ઞત્ર અગમાસિ. કુમારો તત્થ ગન્ત્વા તં

પદેસં સમ્મજ્જિત્વા મટ્ઠં કતં દિસ્વા ‘‘વસતિ મઞ્ઞે એત્થ સો પચ્ચેકબુદ્ધો’’તિ પરિજનેન ભાસિતં સુત્વા આહ – ‘‘પાતોપિ સો સમણો કુદ્ધો, ઇદાનિ હત્થિઅસ્સાદીહિ અત્તનો ઓકાસં અક્કન્તં દિસ્વા, સુટ્ઠુતરં કુજ્ઝેય્ય, ઇધેવ તુમ્હે તિટ્ઠથા’’તિ હત્થિક્ખન્ધા ઓરુય્હ એકકોવ સેનાસનં પવિટ્ઠો વત્તસીસેન સુસમ્મટ્ઠોકાસે પદનિક્ખેપં દિસ્વા, ‘‘અયં સમણો એત્થ ચઙ્કમન્તો ન વણિજ્જાદિકમ્મં ચિન્તેસિ, અદ્ધા અત્તનો હિતમેવ ચિન્તેસિ મઞ્ઞે’’તિ પસન્નમાનસો ચઙ્કમં આરુહિત્વા, દૂરીકતપુથુવિતક્કો ગન્ત્વા, પાસાણફલકે નિસીદિત્વા, સઞ્જાતએકગ્ગો હુત્વા, પણ્ણસાલં પવિસિત્વા, વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિઞાણં અધિગન્ત્વા, પુરિમનયેનેવ પુરોહિતેન કમ્મટ્ઠાને પુચ્છિતે ગગનતલે નિસિન્નો ઇમં ગાથમાહ –

‘‘મિગો અરઞ્ઞમ્હિ યથા અબદ્ધો, યેનિચ્છકં ગચ્છતિ ગોચરાય;
વિઞ્ઞૂ નરો સેરિતં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તત્થ **મિગો**તિ દ્વે મિગા એણીમિગો, પસદમિગો ચાતિ. અપિચ સબ્બેસં આરઞ્ઞિકાનં ચતુપ્પદાનમેતં અધિવચનં. ઇધ પન પસદમિગો અધિપ્પેતો. **અરઞ્ઞમ્હી**તિ ગામઞ્ચ ગામૂપચારઞ્ચ ઠપેત્વા અવસેસં અરઞ્ઞં, ઇધં પન ઉય્યાનમધિપ્પેતં, તસ્મા ઉય્યાનમ્હીતિ વુત્તં હોતિ. **યથા**તિ પટિભાગે. **અબદ્ધો**તિ રજ્જુબન્ધનાદીહિ અબદ્ધો, એતેન વિસ્સત્થચરિયં દીપેતિ. **યેનિચ્છકં ગચ્છતિ ગોચરાય**તિ યેન યેન દિસાભાગેન ગન્તુમિચ્છતિ, તેન તેન દિસાભાગેન ગોચરાય ગચ્છતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા –

‘‘સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, આરઞ્ઞકો મિગો અરઞ્ઞે પવને ચરમાનો વિસ્સત્થો ગચ્છતિ, વિસ્સત્થો તિટ્ઠતિ, વિસ્સત્થો નિસીદતિ, વિસ્સત્થો સેય્યં કપ્પેતિ. તં કિસ્સ હેતુ? અનાપાથગતો, ભિક્ખવે, લુદ્દસ્સ; એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહિ…પે॰… પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ મારં અપદં, વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૭; ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૨૫) વિત્થારો.

વિઞ્ઞૂ નરોતિ પણ્ડિતપુરિસો. **સેરિતન્તિ** સચ્છન્દવુત્તિતં અપરાયત્તતં. **પેક્ખમાનો**તિ પઞ્ઞાચક્ખુના ઓલોકયમાનો. અથ વા ધમ્મસેરિતં પુગ્ગલસેરિતઞ્ચ. લોકુત્તરધમ્મા હિ કિલેસવસં અગમનતો સેરિનો તેહિ સમન્નાગતા પુગ્ગલા ચ, તેસં ભાવનિદ્દેસો સેરિતા. તં પેક્ખમાનોતિ. કિં વુત્તં હોતિ? ‘‘યથા મિગો અરઞ્ઞમ્હિ અબદ્ધો યેનિચ્છકં ગચ્છતિ ગોચરાય, કદા નુ ખો અહમ્પિ એવં ગચ્છેય્ય’’ન્તિ ઇતિ મે તુમ્હેહિ ઇતો ચિતો ચ પરિવારેત્વા ઠિતેહિ બદ્ધસ્સ યેનિચ્છકં ગન્તું અલભન્તસ્સ તસ્મિં યેનિચ્છકગમનાભાવેન યેનિચ્છકગમને ચાનિસંસં દિસ્વા અનુક્કમેન સમથવિપસ્સના પારિપૂરિં અગમંસુ. તતો પચ્ચેકબોધિં અધિગતોમ્હિ. તસ્મા અઞ્ઞોપિ વિઞ્ઞૂ પણ્ડિતો નરો સેરિતં પેક્ખમાનો એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ. સેસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ.

મિગઅરઞ્ઞગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૪૦. **આમન્તના હોતી**તિ કા ઉપ્પત્તિ? અતીતે કિર એકવજ્જિકબ્રહ્મદત્તો નામ રાજા અહોસિ મુદુકજાતિકો. યદા અમચ્ચા તેન સહ યુત્તં વા અયુત્તં વા મન્તેતુકામા હોન્તિ, તદા નં પાટિયેક્કં પાટિયેક્કં એકમન્તં નેન્તિ. તં એકદિવસં દિવાસેય્યં ઉપગતં અઞ્ઞતરો અમચ્ચો ‘‘દેવ, મમ સોતબ્બં અત્થી’’તિ એકમન્તં ગમનં યાચિ. સો ઉટ્ઠાય અગમાસિ. પુન એકો મહાઉપટ્ઠાને નિસિન્નં વરં યાચિ, એકો હત્થિક્ખન્ધે, એકો અસ્સપિટ્ઠિયં , એકો સુવણ્ણરથે, એકો સિવિકાય નિસીદિત્વા ઉય્યાનં ગચ્છન્તં યાચિ. રાજા તતો ઓરોહિત્વા એકમન્તં અગમાસિ.

અપરો જનપદચારિકં ગચ્છન્તં યાચિ, તસ્સાપિ વચનં સુત્વા હત્થિતો ઓરુય્હ એકમન્તં અગમાસિ. એવં સો તેહિ નિબ્બિન્નો હુત્વા પબ્બજિ. અમચ્ચા ઇસ્સરિયેન વડ્ઢન્તિ. તેસુ એકો ગન્ત્વા રાજાનં આહ – ‘‘અમુકં, મહારાજ, જનપદં મય્હં દેહી’’તિ. રાજા ‘‘તં ઇત્થન્નામો ભુઞ્જતી’’તિ ભણતિ. સો રઞ્ઞો વચનં અનાદિયિત્વા ‘‘ગચ્છામહં તં જનપદં ગહેત્વા ભુઞ્જામી’’તિ તત્થ ગન્ત્વા, કલહં કત્વા, પુન ઉભોપિ રઞ્ઞો સન્તિકં આગન્ત્વા, અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ દોસં આરોચેન્તિ. રાજા ‘‘ન સક્કા ઇમે તોસેતુ’’ન્તિ તેસં લોભે આદીનવં દિસ્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકસમ્બોધિં સચ્છાકાસિ. સો પુરિમનયેનેવ ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

> ‘‘આમન્તના હોતિ સહાયમજ્ઝે, વાસે ઠાને ગમને ચારિકાય;
> અનભિજ્ઝિતં સેરિતં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તસ્સત્થો – સહાયમજ્ઝે ઠિતસ્સ દિવાસેય્યસઙ્ખાતે વાસે ચ, મહાઉપટ્ઠાનસઙ્ખાતે ઠાને ચ, ઉય્યાનગમનસઙ્ખાતે ગમને ચ, જનપદચારિકસઙ્ખાતાય ચારિકાય ચ ‘‘ઇદં મે સુણ, ઇદં મે દેહી’’તિઆદિના નયેન તથા તથા આમન્તના હોતિ, તસ્મા અહં તત્થ નિબ્બિજ્જિત્વા યાયં અરિયજનસેવિતા અનેકાનિસંસા એકન્તસુખા, એવં સન્તેપિ લોભાભિભૂતેહિ સબ્બકાપુરિસેહિ અનભિજ્ઝિતા અનભિપત્થિતા પબ્બજ્જા, તં અનભિજ્ઝિતં પરેસં અવસવત્તનેન ધમ્મપુગ્ગલવસેન ચ સેરિતં પેક્ખમાનો વિપસ્સનં આરભિત્વા અનુક્કમેન પચ્ચેકસમ્બોધિં અધિગતોમ્હીતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

આમન્તનાગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૪૧. **ખિડ્ડા રતી**તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં એકપુત્તકબ્રહ્મદત્તો નામ રાજા અહોસિ. સો ચસ્સ એકપુત્તકો પિયો અહોસિ મનાપો પાણસમો. સો સબ્બિરિયાપથેસુ પુત્તં ગહેત્વાવ વત્તતિ. સો એકદિવસં ઉય્યાનં ગચ્છન્તો તં ઠપેત્વા ગતો. કુમારોપિ તં દિવસંયેવ ઉપ્પન્નેન બ્યાધિના મતો. અમચ્ચા ‘‘પુત્તસિનેહેન રઞ્ઞો હદયમ્પિ ફલેય્યા’’તિ અનારોચેત્વાવ નં ઝાપેસું. રાજા ઉય્યાને સુરામદેન મત્તો પુત્તં નેવ સરિ, તથા દુતિયદિવસેપિ ન્હાનભોજનવેલાસુ. અથ ભુત્તાવી નિસિન્નો સરિત્વા ‘‘પુત્તં મે આનેથા’’તિ આહ. તસ્સ અનુરૂપેન વિધાનેન તં પવત્તિં આરોચેસું. તતો સોકાભિભૂતો નિસિન્નો એવં યોનિસો મનસાકાસિ ‘‘ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ, ઇમસ્સુપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતી’’તિ. સો એવં અનુક્કમેન અનુલોમપટિલોમં પટિચ્ચસમુપ્પાદં સમ્મસન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ. સેસં સંસગ્ગગાથાય વુત્તસદિસમેવ ઠપેત્વા ગાથાયત્થવણ્ણનં.

અત્થવણ્ણનાયં પન **ખિડ્ડા**તિ કીળના. સા દુવિધા હોતિ – કાયિકા, વાચસિકા ચ. તત્થ કાયિકા નામ હત્થીહિપિ કીળન્તિ, અસ્સેહિપિ, રથેહિપિ, ધનૂહિપિ, થરૂહિપીતિ એવમાદિ. વાચસિકા નામ ગીતં, સિલોકભણનં, મુખભેરીતિ એવમાદિ. **રતી**તિ પઞ્ચકામગુણરતિ. **વિપુલ**ન્તિ યાવ અટ્ઠિમિઞ્જં આહચ્ચ ઠાનેન સકલત્તભાવબ્યાપકં. સેસં પાકટમેવ. અનુસન્ધિયોજનાપિ ચેત્થ સંસગ્ગગાથાય વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા, તતો પરઞ્ચ સબ્બન્તિ.

ખિડ્ડારતિગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૪૨. **ચાતુદ્દિસો**તિ કા ઉપ્પત્તિ? પુબ્બે કિર કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પઞ્ચ પચ્ચેકબોધિસત્તા પબ્બજિત્વા વીસતિ વસ્સસહસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેત્વા દેવલોકે ઉપ્પન્ના. તતો ચવિત્વા તેસં જેટ્ઠકો બારાણસિયં રાજા અહોસિ, સેસા પાકતિકરાજાનો. તે ચત્તારોપિ કમ્મટ્ઠાનં ઉગ્ગણ્હિત્વા, રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા, અનુક્કમેન

પચ્ચેકબુદ્ધા હુત્વા નન્દમૂલકપબ્ભારે વસન્તા એકદિવસં સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય વંસકળીરગાથાયં વુત્તનયેનેવ અત્તનો કમ્મઞ્ચ સહાયઞ્ચ આવજ્જેત્વા ઞત્વા બારાણસિરઞ્ઞો ઉપાયેન આરમ્મણં દસ્સેતું ઓકાસં ગવેસન્તિ. સો ચ રાજા તિક્ખત્તું રત્તિયા ઉબ્બિજ્જતિ, ભીતો વિસ્સરં કરોતિ, મહાતલે ધાવતિ. પુરોહિતેન કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય સુખસેય્યં પુચ્છિતોપિ ''કુતો મે, આચરિય, સુખ''ન્તિ સબ્બં તં પવત્તિં આરોચેસિ. પુરોહિતોપિ ''અયં રોગો ન સક્કા યેન કેનચિ ઉદ્ધંવિરેચનાદિના ભેસજ્જકમ્મેન વિનેતું , મય્હં પન ખાદનૂપાયો ઉપ્પન્નો''તિ ચિન્તેત્વા ''રજ્જહાનિજીવિતન્તરાયાદીનં પુબ્બનિમિત્તં એતં મહારાજા''તિ રાજાનં સુટ્ઠુતરં ઉબ્બેજેત્વા તસ્સ વૂપસમનત્થં ''એત્તકે ચ એત્તકે ચ હત્થિઅસ્સરથાદયો હિરઞ્ઞસુવણ્ણઞ્ચ દક્ખિણં દત્વા યઞ્ઞો યજિતબ્બો''તિ તં યઞ્ઞયજને સમાદપેસિ.

તતો પચ્ચેકબુદ્ધા અનેકાનિ પાણસહસ્સાનિ યઞ્ઞત્થાય સમ્પિણ્ડિયમાનાનિ દિસ્વા ''એતસ્મિં કમ્મે કતે દુબ્બોધનેય્યો ભવિસ્સતિ, હન્દ નં પટિકચ્ચેવ ગન્ત્વા પેક્ખામા''તિ વંસકળીરગાથાયં વુત્તનયેનેવ આગન્ત્વા પિણ્ડાય ચરમાના રાજઙ્ગણે પટિપાટિયા અગમંસુ. રાજા સીહપઞ્જરે ઠિતો રાજઙ્ગણં ઓલોકયમાનો તે અદ્દક્ખિ , સહ દસ્સનેનેવ ચસ્સ સિનેહો ઉપ્પજ્જિ. તતો તે પક્કોસાપેત્વા આકાસતલે પઞ્ઞત્તાસને નિસીદાપેત્વા સક્કચ્ચં ભોજેત્વા કતભત્તકિચ્ચે ''કે તુમ્હે''તિ પુચ્છિ. ''મયં, મહારાજ, ચાતુદ્દિસા નામા''તિ. ''ભન્તે, ચાતુદ્દિસાતિ ઇમસ્સ કો અત્થો''તિ? ''ચતૂસુ દિસાસુ કત્થચિ કુતોચિ ભયં વા ચિત્તુત્રાસો વા અમ્હાકં નત્થિ, મહારાજા''તિ. ''ભન્તે, તુમ્હાકં તં ભયં કિં કારણા ન હોતી''તિ? ''મયઞ્હિ, મહારાજ, મેત્તં ભાવેમ, કરુણં ભાવેમ, મુદિતં ભાવેમ, ઉપેક્ખં ભાવેમ, તેન નો તં ભયં ન હોતી''તિ વત્વા ઉટ્ઠાયાસના અત્તનો વસતિં અગમંસુ.

તતો રાજા ચિન્તેસિ ''ઇમે સમણા મેત્તાદિભાવનાય ભયં ન હોતીતિ ભણન્તિ, બ્રાહ્મણા પન અનેકસહસ્સપાણવધં વણ્ણયન્તિ, કેસં નુ ખો વચનં સચ્ચ''ન્તિ. અથસ્સ એતદહોસિ – ''સમણા સુદ્ધેન અસુદ્ધં ધોવન્તિ, બ્રાહ્મણા પન અસુદ્ધેન અસુદ્ધં. ન ચ સક્કા અસુદ્ધેન અસુદ્ધં ધોવિતું, પબ્બજિતાનં એવ વચનં સચ્ચ''ન્તિ. સો ''સબ્બે સત્તા સુખિતા હોન્તૂ''તિઆદિના નયેન મેત્તાદયો ચત્તારોપિ બ્રહ્મવિહારે ભાવેત્વા હિતફરણચિત્તેન અમચ્ચે આણાપેસિ ''સબ્બે પાણે મુઞ્ચથ, સીતાનિ પાનીયાનિ પિવન્તુ, હરિતાનિ તિણાનિ ખાદન્તુ, સીતો ચ નેસં વાતો ઉપવાયતૂ''તિ. તે તથા અકંસુ.

તતો રાજા ''કલ્યાણમિત્તાનં વચનેનેવ પાપકમ્મતો મુત્તોમ્હી''તિ તત્થેવ નિસિન્નો વિપસ્સિત્વા પચ્ચેકસમ્બોધિં સચ્છાકાસિ. અમચ્ચેહિ ચ ભોજનવેલાયં ''ભુઞ્જ, મહારાજ, કાલો''તિ વુત્તે ''નાહં રાજા''તિ પુરિમનયેનેવ સબ્બં વત્વા ઇમં ઉદાનબ્યાકરણગાથં અભાસિ –

''ચાતુદ્દિસો અપ્પટિઘો ચ હોતિ, સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેન;
પરિસ્સયાનં સહિતા અછમ્ભી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **ચાતુદ્દિસો**તિ ચતૂસુ દિસાસુ યથાસુખવિહારી, ''એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૮; અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૫; ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૨૮) વા નયેન બ્રહ્મવિહારભાવનાફરિતા ચતસ્સો દિસા અસ્સ સન્તીતિપિ ચાતુદ્દિસો. તાસુ દિસાસુ કત્થચિ સત્તે વા સઙ્ખારે વા ભયેન ન પટિહઞ્ઞતીતિ **અપ્પટિઘો**. **સન્તુસ્સમાનો**તિ દ્વાદસવિધસ્સ સન્તોસસ્સવસેન સન્તુસ્સકો, **ઇતરીતરેના**તિ ઉચ્ચાવચેન પચ્ચયેન. **પરિસ્સયાનં સહિતા અછમ્ભી**તિ એત્થ પરિસ્સયન્તિ કાયચિત્તાનિ, પરિહાપેન્તિ વા તેસં સમ્પત્તિં, તાનિ વા પટિચ્ચ સયન્તીતિ

પરિસ્સયા, બાહિરાનં સીહબ્યગ્ઘાદીનં અબ્ભન્તરાનઞ્ચ કામચ્છન્દાદીનં કાયચિત્તુપદ્દવાનં એતં અધિવચનં. તે પરિસ્સયે અધિવાસનખન્તિયા ચ વીરિયાદીહિ ધમ્મેહિ ચ સહતીતિ **પરિસ્સયાનં સહિતા**. થદ્ધભાવકરભયાભાવેન **અછમ્ભી**. કિં વુત્તં હોતિ? યથા તે ચત્તારો સમણા, એવં ઇતરીતરેન પચ્ચયેન સન્તુસ્સમાનો એત્થ પટિપત્તિપદટ્ઠાને સન્તોસે ઠિતો ચતૂસુ દિસાસુ મેત્તાદિભાવનાય ચાતુદ્દિસો, સત્તસઙ્ખારેસુ પટિહનનભયાભાવેન અપ્પટિઘો ચ હોતિ. સો ચાતુદ્દિસત્તા વુત્તપ્પકારાનં પરિસ્સયાનં સહિતા, અપ્પટિઘત્તા અછમ્ભી ચ હોતીતિ એવં પટિપત્તિગુણં દિસ્વા યોનિસો પટિપજ્જિત્વા પચ્ચેકબોધિં અધિગતોમ્હીતિ. અથ વા તે સમણા વિય સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેન વુત્તનયેનેવ ચાતુદ્દિસો હોતીતિ ઞત્વા એવં ચાતુદ્દિસભાવં પત્થયન્તો યોનિસો પટિપજ્જિત્વા અધિગતોમ્હિ. તસ્મા અઞ્ઞોપિ ઈદિસં ઠાનં પત્થયમાનો ચાતુદ્દિસતાય પરિસ્સયાનં સહિતા અપ્પટિઘતાય ચ અછમ્ભી હુત્વા એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

ચાતુદ્દિસગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૪૩. **દુસ્સઙ્ગહા**તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિરઞ્ઞો કિર અગ્ગમહેસી કાલમકાસિ. તતો વીતિવત્તેસુ સોકદિવસેસુ એકં દિવસં અમચ્ચા ''રાજૂનં નામ તેસુ તેસુ કિચ્ચેસુ અગ્ગમહેસી અવસ્સં ઇચ્છિતબ્બા, સાધુ, દેવો, અઞ્ઞં દેવિં આનેતૂ''તિ યાચિંસુ. રાજા''તેન હિ, ભણે, જાનાથા''તિ આહ. તે પરિયેસન્તા સામન્તરજ્જે રાજા મતો. તસ્સ દેવી રજ્જં અનુસાસતિ. સા ચ ગબ્ભિની હોતિ. અમચ્ચા ''અયં રઞ્ઞો અનુરૂપા''તિ ઞત્વા તં યાચિંસુ. સા ''ગબ્ભિની નામ મનુસ્સાનં અમનાપા હોતિ, સચે આગમેથ, યાવ વિજાયામિ, એવં હોતુ, નો ચે, અઞ્ઞં પરિયેસથા''તિ આહ. તે રઞ્ઞોપિ એતમત્થં આરોચેસું. રાજા ''ગબ્ભિનીપિ હોતુ આનેથા''તિ. તે આનેસું. રાજા તં અભિસિઞ્ચિત્વા સબ્બં મહેસીભોગં અદાસિ. તસ્સા પરિજનઞ્ચ નાનાવિધેહિ પણ્ણાકારેહિ સઙ્ગણ્હાતિ. સા કાલેન પુત્તં વિજાયિ. તમ્પિ રાજા અત્તનો જાતપુત્તમિવ સબ્બિરિયાપથેસુ અઙ્કે ચ ઉરે ચ કત્વા વિહરતિ. તતો દેવિયા પરિજનો ચિન્તેસિ ''રાજા અતિવિય સઙ્ગણ્હાતિ કુમારં, અતિવિસ્સાસનિયાનિ રાજહદયાનિ, હન્દ નં પરિભેદેમા''તિ.

તતો કુમારં – ''ત્વં, તાત, અમ્હાકં રઞ્ઞો પુત્તો, ન ઇમસ્સ રઞ્ઞો, મા એત્થ વિસ્સાસં આપજ્જી''તિ આહંસુ. અથ કુમારો ''એહિ પુત્તા''તિ રઞ્ઞા વુચ્ચમાનોપિ હત્થે ગહેત્વા આકડ્ઢિયમાનોપિ પુબ્બે વિય રાજાનં ન અલ્લીયતિ. રાજા ''કિં એત''ન્તિ વીમંસન્તો તં પવત્તિં ઞત્વા ''અરે, એતે મયા એવં સઙ્ગહિતાપિ પટિકૂલવુત્તિનો એવા''તિ નિબ્બિજ્જિત્વા રજ્જં પહાય પબ્બજિતો. ''રાજા પબ્બજિતો''તિ અમચ્ચપરિજનાપિ બહૂ પબ્બજિતા , ''સપરિજનો રાજા પબ્બજિતો''તિ મનુસ્સા પણીતે પચ્ચયે ઉપનેન્તિ. રાજા પણીતે પચ્ચયે યથાવુડ્ઢં દાપેતિ. તત્થ યે સુન્દરં લભન્તિ, તે તુસ્સન્તિ. ઇતરે ઉજ્ઝાયન્તિ ''મયં પરિવેણસમ્મજ્જનાદીનિ સબ્બકિચ્ચાનિ કરોન્તા લૂખભત્તં જિણ્ણવત્થઞ્ચ લભામા''તિ. સો તમ્પિ ઞત્વા ''અરે, યથાવુડ્ઢં દિય્યમાનેપિ નામ ઉજ્ઝાયન્તિ, અહો, અયં પરિસા દુસ્સઙ્ગહા''તિ પત્તચીવરં આદાય એકો અરઞ્ઞં પવિસિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ. તત્થ આગતેહિ ચ કમ્મટ્ઠાનં પુચ્છિતો ઇમં ગાથં અભાસિ –

''દુસ્સઙ્ગહા પબ્બજિતાપિ એકે, અથો ગહટ્ઠા ઘરમાવસન્તા;
અપ્પોસ્સુક્કો પરપુત્તેસુ હુત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

સા અત્થતો પાકટા એવ. અયં પન યોજના – દુસ્સઙ્ગહા પબ્બજિતાપિ એકે, યે અસન્તોસાભિભૂતા, તથાવિધા એવ ચ અથો ગહટ્ઠા ઘરમાવસન્તા. એતમહં દુસ્સઙ્ગહભાવં જિગુચ્છન્તો વિપસ્સનં આરભિત્વા પચ્ચેકબોધિં

અધિગતોમ્હીતિ. સેસં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ.

દુસ્સઙ્ગહગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૪૪. **ઓરોપયિત્વા**તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર ચાતુમાસિકબ્રહ્મદત્તો નામ રાજા ગિમ્હાનં પઠમે માસે ઉય્યાનં ગતો. તત્થ રમણીયે ભૂમિભાગે નીલઘનપત્તસઞ્છન્નં કોવિળારરુક્ખં દિસ્વા ''કોવિળારમૂલે મમ સયનં પઞ્ઞાપેથા''તિ વત્વા ઉય્યાને કીળિત્વા સાયન્હસમયં તત્થ સેય્યં કપ્પેસિ. પુન ગિમ્હાનં મજ્ઝિમે માસે ઉય્યાનં ગતો. તદા કોવિળારો પુપ્ફિતો હોતિ, તદાપિ તથેવ અકાસિ. પુન ગિમ્હાનં પચ્છિમે માસે ગતો. તદા કોવિળારો સઞ્છિન્નપત્તો સુક્ખરુક્ખો વિય હોતિ. તદાપિ સો અદિસ્વાવ તં રુક્ખં પુબ્બપરિચયેન તત્થેવ સેય્યં આણાપેસિ. અમચ્ચા જાનન્તાપિ ''રઞ્ઞા આણત્ત''ન્તિ ભયેન તત્થ સયનં પઞ્ઞાપેસું. સો ઉય્યાને કીળિત્વા સાયન્હસમયં તત્થ સેય્યં કપ્પેન્તો તં રુક્ખં દિસ્વા ''અરે, અયં પુબ્બે સઞ્છન્નપત્તો મણિમયો વિય અભિરૂપદસ્સનો અહોસિ. તતો મણિવણ્ણસાખન્તરે ઠપિતપવાળઙ્કુરસદિસેહિ પુપ્ફેહિ સસ્સિરિકચારુદસ્સનો અહોસિ. મુત્તાદલસદિસવાલિકાકિણ્ણો ચસ્સ હેટ્ઠા ભૂમિભાગો બન્ધના પમુત્તપુપ્ફસઞ્છન્નો રત્તકમ્બલસન્થતો વિય અહોસિ. સો નામજ્જ સુક્ખરુક્ખો વિય સાખામત્તાવસેસો ઠિતો. 'અહો, જરાય ઉપહતો કોવિળારો'''તિ ચિન્તેત્વા ''અનુપાદિન્નમ્પિ તાવ જરા હઞ્ઞતિ, કિમઙ્ગ પન ઉપાદિન્ન''ન્તિ અનિચ્ચસઞ્ઞં પટિલભિ. તદનુસારેનેવ સબ્બસઙ્ખારે દુક્ખતો અનત્તતો ચ વિપસ્સન્તો ''અહો વતાહમ્પિ સઞ્છિન્નપત્તો કોવિળારો વિય અપેતગિહિબ્યઞ્જનો ભવેય્ય''ન્તિ પત્થયમાનો અનુપુબ્બેન તસ્મિં સયનતલે દક્ખિણેન પસ્સેન નિપન્નોયેવ પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ. તતો ગમનકાલે અમચ્ચેહિ ''કાલો ગન્તું, મહારાજા''તિ વુત્તે ''નાહં રાજા''તિઆદીનિ વત્વા પુરિમનયેનેવ ઇમં ગાથં અભાસિ –

> ''ઓરોપયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનિ, સઞ્છિન્નપત્તો યથા કોવિળારો;
> છેત્વાન વીરો ગિહિબન્ધનાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **ઓરોપયિત્વા**તિ અપનેત્વા. **ગિહિબ્યઞ્જનાની**તિ કેસમસ્સુઓદાતવત્થાલઙ્કારમાલાગન્ધવિલેપનઇત્થિપુત્તદાસિદાસાદીનિ. એતાનિ હિ ગિહિભાવં બ્યઞ્જયન્તિ, તસ્મા ''ગિહિબ્યઞ્જનાની''તિ વુચ્ચન્તિ. **સઞ્છિન્નપત્તો**તિ પતિતપત્તો. **છેત્વાના**તિ મગ્ગઞાણેન છિન્દિત્વા. **વીરો**તિ મગ્ગવીરિયસમન્નાગતો. **ગિહિબન્ધનાની**તિ કામબન્ધનાનિ. કામા હિ ગિહીનં બન્ધનાનિ. અયં તાવ પદત્થો.

અયં પન અધિપ્પાયો – ''અહો વતાહમ્પિ ઓરોપયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનિ સઞ્છિન્નપત્તો યથા કોવિળારો ભવેય્ય''ન્તિ એવઞ્હિ ચિન્તયમાનો વિપસ્સનં આરભિત્વા પચ્ચેકબોધિં અધિગતોમ્હીતિ. સેસં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ.

કોવિળારગાથાવણ્ણના સમત્તા. પઠમો વગ્ગો નિટ્ઠિતો.

૪૫-૪૬. **સચે લભેથા**તિ કા ઉપ્પત્તિ? પુબ્બે કિર કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને દ્વે પચ્ચેકબોધિસત્તા પબ્બજિત્વા વીસતિ વસ્સસહસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેત્વા દેવલોકે ઉપ્પન્ના. તતો ચવિત્વા તેસં જેટ્ઠકો બારાણસિરઞ્ઞો પુત્તો અહોસિ, કનિટ્ઠો પુરોહિતસ્સ પુત્તો અહોસિ. તે એકદિવસંયેવ પટિસન્ધિં ગહેત્વા એકદિવસમેવ માતુકુચ્છિતો નિક્ખમિત્વા સહપંસુકીળિતસહાયકા અહેસું. પુરોહિતપુત્તો પઞ્ઞવા અહોસિ. સો રાજપુત્તં આહ – ''સમ્મ, ત્વં પિતુનો અચ્ચયેન રજ્જં લભિસ્સસિ, અહં પુરોહિતટ્ઠાનં, સુસિક્ખિતેન ચ સુખં રજ્જં અનુસાસિતું સક્કા, એહિ સિપ્પં

ઉગ્ગહેસ્સામા’’તિ. તતો ઉભોપિ પુબ્બોપચિતકમ્મા હુત્વા ગામનિગમાદીસુ ભિક્ખં ચરમાના પચ્ચન્તજનપદગામં ગતા. તત્ર ગામં પચ્ચેકબુદ્ધા ભિક્ખાચારવેલાય પવિસન્તિ. અથ મનુસ્સા પચ્ચેકબુદ્ધે દિસ્વા ઉસ્સાહજાતા આસનાનિ પઞ્ઞાપેન્તિ, પણીતં ખાદનીયં ભોજનીયં ઉપનામેન્તિ, માનેન્તિ, પૂજેન્તિ. તેસં એતદહોસિ – ‘‘અમ્હેહિ સદિસા ઉચ્ચાકુલિકા નામ નત્થિ, અથ ચ પનિમે મનુસ્સા યદિ ઇચ્છન્તિ, અમ્હાકં ભિક્ખં દેન્તિ, યદિ ચ નિચ્છન્તિ, ન દેન્તિ, ઇમેસં પન પબ્બજિતાનં એવરૂપં સક્કારં કરોન્તિ, અદ્ધા એતે કિઞ્ચિ સિપ્પં જાનન્તિ, હન્દ નેસં સન્તિકે સિપ્પં ઉગ્ગણ્હામા’’તિ.

તે મનુસ્સેસુ પટિક્કન્તેસુ ઓકાસં લભિત્વા ‘‘યં, ભન્તે, તુમ્હે સિપ્પં જાનાથ, તં અમ્હેપિ સિક્ખાપેથા’’તિ યાચિંસુ. પચ્ચેકબુદ્ધા ‘‘ન સક્કા અપબ્બજિતેન સિક્ખિતુ’’ન્તિ આહંસુ. તે પબ્બજ્જં યાચિત્વા પબ્બજિંસુ. તતો નેસં પચ્ચેકબુદ્ધા ‘‘એવં વો નિવાસેતબ્બં, એવં પારુપિતબ્બ’’ન્તિઆદિના નયેન આભિસમાચારિકં આચિક્ખિત્વા ‘‘ઇમસ્સ સિપ્પસ્સ એકીભાવાભિરતિ નિપ્ફત્તિ, તસ્મા એકેનેવ નિસીદિતબ્બં, એકેન ચઙ્કમિતબ્બં, ઠાતબ્બં, સયિતબ્બ’’ન્તિ પાટિયેક્કં પણ્ણસાલમદંસુ. તતો તે અત્તનો અત્તનો પણ્ણસાલં પવિસિત્વા નિસીદિંસુ. પુરોહિતપુત્તો નિસિન્નકાલતો પભુતિ ચિત્તસમાધાનં લદ્ધા ઝાનં લભિ. રાજપુત્તો મુહુત્તેનેવ ઉક્કણ્ઠિતો તસ્સ સન્તિકં આગતો. સો તં દિસ્વા ‘‘કિં, સમ્મા’’તિ પુચ્છિ. ‘‘ઉક્કણ્ઠિતોમ્હી’’તિ આહ. ‘‘તેન હિ ઇધ નિસીદા’’તિ. સો તત્થ મુહુત્તં નિસીદિત્વા આહ – ‘‘ઇમસ્સ કિર, સમ્મ, સિપ્પસ્સ એકીભાવાભિરતિ નિપ્ફત્તી’’તિ પુરોહિતપુત્તો ‘‘એવં, સમ્મ, તેન હિ ત્વં અત્તનો નિસિન્નોકાસં એવ ગચ્છ, ઉગ્ગહેસ્સામિ ઇમસ્સ સિપ્પસ્સ નિપ્ફત્તિ’’ન્તિ આહ. સો ગન્ત્વા પુનપિ મુહુત્તેનેવ ઉક્કણ્ઠિતો પુરિમનયેનેવ તિક્ખત્તું આગતો.

તતો નં પુરોહિતપુત્તો તથેવ ઉય્યોજેત્વા તસ્મિં ગતે ચિન્તેસિ ‘‘અયં અત્તનો ચ કમ્મં હાપેતિ, મમ ચ ઇધાભિક્ખણં આગચ્છન્તો’’તિ. સો પણ્ણસાલતો નિક્ખમ્મ અરઞ્ઞં પવિટ્ઠો. ઇતરો અત્તનો પણ્ણસાલાયેવ નિસિન્નો પુનપિ મુહુત્તેનેવ ઉક્કણ્ઠિતો હુત્વા તસ્સ પણ્ણસાલં આગન્ત્વા ઇતો ચિતો ચ મગ્ગન્તોપિ તં અદિસ્વા ચિન્તેસિ – ‘‘યો ગહટ્ઠકાલે પણ્ણાકારમ્પિ આદાય આગતો મં દટ્ઠું ન લભતિ, સો નામ મયિ આગતે દસ્સનમ્પિ અદાતુકામો પક્કામિ, અહો, રે ચિત્ત, ન લજ્જસિ, યં મં ચતુક્ખત્તું ઇધાનેસિ, સોદાનિ તે વસે ન વત્તિસ્સામિ, અઞ્ઞદત્થુ તંયેવ મમ વસે વત્તાપેસ્સામી’’તિ અત્તનો સેનાસનં પવિસિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા આકાસેન નન્દમૂલકપબ્ભારં અગમાસિ. ઇતરોપિ અરઞ્ઞં પવિસિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા તત્થેવ અગમાસિ. તે ઉભોપિ મનોસિલાતલે નિસીદિત્વા પાટિયેક્કં પાટિયેક્કં ઇમા ઉદાનગાથાયો અભાસિંસુ –

‘‘સચે લભેથ નિપકં સહાયં, સદ્ધિં ચરં સાધુવિહારિ ધીરં;
અભિભુય્ય સબ્બાનિ પરિસ્સયાનિ, ચરેય્ય તેનત્તમનો સતીમા.

‘‘નો ચે લભેથ નિપકં સહાયં, સદ્ધિં ચરં સાધુવિહારિ ધીરં;
રાજાવ રટ્ઠં વિજિતં પહાય, એકો ચરે માતઙ્ગરઞ્ઞેવ નાગો’’તિ.

તત્થ **નિપક**ન્તિ પકતિનિપુણં પણ્ડિતં કસિણપરિકમ્માદીસુ કુસલં. **સાધુવિહારિ**ન્તિ અપ્પનાવિહારેન વા ઉપચારેન વા સમન્નાગતં. **ધીર**ન્તિ ધિતિસમ્પન્નં. તત્થ નિપકત્તેન ધિતિસમ્પદા વુત્તા. ઇધ પન ધિતિસમ્પન્નમેવાતિ અત્થો. ધિતિ નામ અસિથિલપરક્કમતા, ‘‘કામં તચો ચ ન્હારુ ચા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૪; અ॰ નિ॰ ૨.૫; મહાનિ॰ ૧૯૬) એવં પવત્તવીરિયસ્સેતં અધિવચનં. અપિચ ધિકતપાપોતિપિ ધીરો. **રાજાવ રટ્ઠં વિજિતં**

પહાયાતિ યથા પટિરાજા ''વિજિતં રટ્ઠં અનત્થાવહ''ન્તિ ઞત્વા રજ્જં પહાય એકો ચરતિ, એવં બાલસહાયં પહાય એકો ચરે. અથ વા **રાજાવ રટ્ઠ**ન્તિ યથા સુતસોમો રાજા વિજિતં રટ્ઠં પહાય એકો ચરિ, યથા ચ મહાજનકો, એવં એકો ચરેતિ અયમ્પિ તસ્સત્થો. સેસં વુત્તાનુસારેન સક્કા જાનિતુન્તિ ન વિત્થારિતન્તિ.

સહાયગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૪૭. અદ્ધા પસંસામાતિ ઇમિસ્સા ગાથાય યાવ આકાસતલે પઞ્ઞત્તાસને પચ્ચેકબુદ્ધાનં નિસજ્જા, તાવ ચાતુદ્દિસગાથાય ઉપ્પત્તિસદિસા એવ ઉપ્પત્તિ. અયં પન વિસેસો – યથા સો રાજા રત્તિયા તિક્ખત્તું ઉબ્બિજ્જિ, ન તથા અયં, નેવસ્સ યઞ્ઞો પચ્ચુપટ્ઠિતો અહોસિ. સો આકાસતલે પઞ્ઞત્તેસુ આસનેસુ પચ્ચેકબુદ્ધે નિસીદાપેત્વા ''કે તુમ્હે''તિ પુચ્છિ. ''મયં, મહારાજ, અનવજ્જભોજિનો નામા''તિ. ''ભન્તે, 'અનવજ્જભોજિનો'તિ ઇમસ્સ કો અત્થો''તિ? ''સુન્દરં વા અસુન્દરં વા લદ્ધા નિબ્બિકારા ભુઞ્જામ, મહારાજા''તિ. તં સુત્વા રઞ્ઞો એતદહોસિ ''યંનૂનાહં ઇમે ઉપપરિક્ખેય્યં એદિસા વા નો વા''તિ. તં દિવસં કણાજકેન બિલઙ્ગદુતિયેન પરિવિસિ. પચ્ચેકબુદ્ધા અમતં ભુઞ્જન્તા વિય નિબ્બિકારા ભુઞ્જિંસુ. રાજા ''હોન્તિ નામ એકદિવસં પટિઞ્ઞાતત્તા નિબ્બિકારા, સ્વે જાનિસ્સામી''તિ સ્વાતનાયપિ નિમન્તેસિ. તતો દુતિયદિવસેપિ તથેવાકાસિ. તેપિ તથેવ પરિભુઞ્જિંસુ. અથ રાજા ''ઇદાનિ સુન્દરં દત્વા વીમંસિસ્સામી''તિ પુનપિ નિમન્તેત્વા, દ્વે દિવસે મહાસક્કારં કત્વા, પણીતેન અતિવિચિત્રેન ખાદનીયેન ભોજનીયેન પરિવિસિ. તેપિ તથેવ નિબ્બિકારા ભુઞ્જિત્વા રઞ્ઞો મઙ્ગલં વત્વા પક્કમિંસુ. રાજા અચિરપક્કન્તેસુ તેસુ ''અનવજ્જભોજિનોવ એતે સમણા, અહો વતાહમ્પિ અનવજ્જભોજી ભવેય્ય''ન્તિ ચિન્તેત્વા મહારજ્જં પહાય પબ્બજ્જં સમાદાય વિપસ્સનં આરભિત્વા, પચ્ચેકબુદ્ધો હુત્વા, મઞ્જૂસકરુક્ખમૂલે પચ્ચેકબુદ્ધાનં મજ્ઝે અત્તનો આરમ્મણં વિભાવેન્તો ઇમં ગાથં અભાસિ –

''અદ્ધા પસંસામ સહાયસમ્પદં, સેટ્ઠા સમા સેવિતબ્બા સહાયા;
એતે અલદ્ધા અનવજ્જભોજી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

સા પદત્થતો ઉત્તાના એવ. કેવલં પન **સહાયસમ્પદ**ન્તિ એત્થ અસેખેહિ સીલાદિક્ખન્ધેહિ સમ્પન્ના સહાયા એવ સહાયસમ્પદાતિ વેદિતબ્બા. અયં પનેત્થ યોજના – યાયં વુત્તા સહાયસમ્પદા, તં સહાયસમ્પદં **અદ્ધા પસંસામ**, એકંસેનેવ થોમેમાતિ વુત્તં હોતિ. કથં? **સેટ્ઠા સમા સેવિતબ્બા સહાયા**તિ. કસ્મા? અત્તનો હિ સીલાદીહિ સેટ્ઠે સેવમાનસ્સ સીલાદયો ધમ્મા અનુપ્પન્ના ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પન્ના વુદ્ધિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં પાપુણન્તિ. સમે સેવમાનસ્સ અઞ્ઞમઞ્ઞં સમધારણેન કુક્કુચ્ચસ્સ વિનોદનેન ચ લદ્ધા ન પરિહાયન્તિ. એતે પન સહાયકે સેટ્ઠે ચ સમે ચ અલદ્ધા કુહનાદિમિચ્છાજીવં વજ્જેત્વા ધમ્મેન સમેન ઉપ્પન્નં ભોજનં ભુઞ્જન્તો તત્થ ચ પટિઘાનુનયં અનુપ્પાદેન્તો અનવજ્જભોજી હુત્વા અત્થકામો કુલપુત્તો એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. અહમ્પિ હિ એવં ચરન્તો ઇમં સમ્પત્તિં અધિગતોમ્હીતિ.

અનવજ્જભોજિગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૪૮. દિસ્વા સુવણ્ણસ્સાતિ કા ઉપ્પત્તિ? અઞ્ઞતરો બારાણસિરાજા ગિમ્હસમયે દિવાસેય્યં ઉપગતો. સન્તિકે ચસ્સ વણ્ણદાસી ગોસીતચન્દનં પિસતિ. તસ્સા એકબાહાયં એકં સુવણ્ણવલયં, એકબાહાયં દ્વે, તાનિ સઙ્ઘટ્ટન્તિ ઇતરં ન સઙ્ઘટ્ટતિ. રાજા તં દિસ્વા ''એવમેવ ગણવાસે સઙ્ઘટ્ટના, એકવાસે અસઙ્ઘટ્ટના''તિ પુનપ્પુનં તં દાસિં ઓલોકયમાનો ચિન્તેસિ. તેન ચ સમયેન સબ્બાલઙ્કારભૂસિતા દેવી તં બીજયન્તી ઠિતા હોતિ. સા ''વણ્ણદાસિયા

પટિબદ્ધચિત્તો મઞ્ઞે રાજા''તિ ચિન્તેત્વા તં દાસિં ઉટ્ઠાપેત્વા સયમેવ પિસિતુમારદ્ધા . તસ્સા ઉભોસુ બાહાસુ અનેકે સુવણ્ણવલયા, તે સઙ્ઘટ્ટન્તા મહાસદ્દં જનયિંસુ. રાજા સુટ્ઠુતરં નિબ્બિન્નો દક્ખિણેન પસ્સેન નિપન્નોયેવ વિપસ્સનં આરભિત્વા પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ. તં અનુત્તરેન સુખેન સુખિતં નિપન્નં ચન્દનહત્થા દેવી ઉપસઙ્કમિત્વા ''આલિમ્પામિ, મહારાજા''તિ આહ. રાજા – ''અપેહિ, મા આલિમ્પાહી''તિ આહ. સા ''કિસ્સ, મહારાજા''તિ આહ. સો ''નાહં રાજા''તિ. એવમેતેસં તં કથાસલ્લાપં સુત્વા અમચ્ચા ઉપસઙ્કમિંસુ. તેહિપિ મહારાજવાદેન આલપિતો ''નાહં, ભણે, રાજા''તિ આહ. સેસં પઠમગાથાય વુત્તસદિસમેવ.

અયં પન ગાથાવણ્ણના – **દિસ્વા**તિ ઓલોકેત્વા. **સુવણ્ણસ્સા**તિ કઞ્ચનસ્સ ''વલયાની''તિ પાઠસેસો. સાવસેસપાઠો હિ અયં અત્થો. **પભસ્સરાની**તિ પભાસનસીલાનિ, જુતિમન્તાનીતિ વુત્તં હોતિ. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ. અયં પન યોજના – દિસ્વા ભુજસ્મિં સુવણ્ણસ્સ વલયાનિ ''ગણવાસે સતિ સઙ્ઘટ્ટના, એકવાસે અસઙ્ઘટ્ટના''તિ એવં ચિન્તેન્તો વિપસ્સનં આરભિત્વા પચ્ચેકબોધિં અધિગતોમ્હીતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

સુવણ્ણવલયગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૪૯. **એવં દુતિયેના**તિ કા ઉપ્પત્તિ? અઞ્ઞતરો બારાણસિરાજા દહરોવ પબ્બજિતુકામો અમચ્ચે આણાપેસિ ''દેવિં ગહેત્વા રજ્જં પરિહરથ, અહં પબ્બજિસ્સામી''તિ. અમચ્ચા ''ન, મહારાજ, અરાજકં રજ્જં અમ્હેહિ સક્કા રક્ખિતું, સામન્તરાજાનો આગમ્મ વિલુમ્પિસ્સન્તિ, યાવ એકપુત્તોપિ ઉપ્પજ્જતિ, તાવ આગમેહી''તિ સઞ્ઞાપેસું. મુદુચિત્તો રાજા અધિવાસેસિ. અથ દેવી ગબ્ભં ગણ્હિ. રાજા પુનપિ તે આણાપેસિ – ''દેવી ગબ્ભિની, પુત્તં જાતં રજ્જે અભિસિઞ્ચિત્વા રજ્જં પરિહરથ, અહં પબ્બજિસ્સામી''તિ. અમચ્ચા ''દુજ્જાનં, મહારાજ, એતં દેવી પુત્તં વા વિજાયિસ્સતિ ધીતરં વા, વિજાયનકાલં તાવ આગમેહી''તિ પુનપિ સઞ્ઞાપેસું. અથ સા પુત્તં વિજાયિ. તદાપિ રાજા તથેવ અમચ્ચે આણાપેસિ. અમચ્ચા પુનપિ રાજાનં ''આગમેહિ, મહારાજ, યાવ, પટિબલો હોતી''તિ બહૂહિ કારણેહિ સઞ્ઞાપેસું. તતો કુમારે પટિબલે જાતે અમચ્ચે સન્નિપાતાપેત્વા ''પટિબલો અયં, તં રજ્જે અભિસિઞ્ચિત્વા પટિપજ્જથા''તિ અમચ્ચાનં ઓકાસં અદત્વા અન્તરાપણા કાસાયવત્થાદયો સબ્બપરિક્ખારે આહરાપેત્વા અન્તેપુરે એવ પબ્બજિત્વા મહાજનકો વિય નિક્ખમિ. સબ્બપરિજનો નાનપ્પકારકં પરિદેવમાનો રાજાનં અનુબન્ધિ.

રાજા યાવ અત્તનો રજ્જસીમા, તાવ ગન્ત્વા કત્તરદણ્ડેન લેખં કત્વા ''અયં લેખા નાતિક્કમિતબ્બા''તિ આહ. મહાજનો લેખાય સીસં કત્વા, ભૂમિયં નિપન્નો પરિદેવમાનો ''તુય્હં દાનિ, તાત, રઞ્ઞો આણા, કિં કરિસ્સતી''તિ કુમારં લેખં અતિક્કમાપેસિ. કુમારો ''તાત, તાતા''તિ ધાવિત્વા રાજાનં સમ્પાપુણિ. રાજા કુમારં દિસ્વા ''એતં મહાજનં પરિહરન્તો રજ્જં કારેસિં, કિં દાનિ એકં દારકં પરિહરિતું ન સક્ખિસ્સ''ન્તિ કુમારં ગહેત્વા અરઞ્ઞં પવિટ્ઠો, તત્થ પુબ્બપચ્ચેકબુદ્ધેહિ વસિતપણ્ણસાલં દિસ્વા વાસં કપ્પેસિ સદ્ધિં પુત્તેન. તતો કુમારો વરસયનાદીસુ કતપરિચયો તિણસન્થારકે વા રજ્જુમઞ્ચકે વા સયમાનો રોદતિ. સીતવાતાદીહિ ફુટ્ઠો સમાનો ''સીતં, તાત, ઉણ્હં, તાત, મક્ખિકા, તાત, ખાદન્તિ, છાતોમ્હિ, તાત, પિપાસિતોમ્હિ, તાતા''તિ વદતિ. રાજા તં સઞ્ઞાપેન્તોયેવ રત્તિં વીતિનામેતિ. દિવાપિસ્સ પિણ્ડાય ચરિત્વા ભત્તં ઉપનામેતિ, તં હોતિ મિસ્સકભત્તં કઙ્ગુવરકમુગ્ગાદિબહુલં. કુમારો અચ્છાદેન્તમ્પિ તં જિઘચ્છાવસેન ભુઞ્જમાનો કતિપાહેનેવ ઉણ્હે ઠપિતપદુમં વિય મિલાયિ. પચ્ચેકબોધિસત્તો પન પટિસઙ્ખાનબલેન નિબ્બિકારોયેવ ભુઞ્જતિ.

તતો સો કુમારં સઞ્ઞાપેન્તો આહ – ‘‘નગરસ્મિં, તાત, પણીતાહારો લબ્ભતિ, તત્થ ગચ્છામા’’તિ. કુમારો ‘‘આમ, તાતા’’તિ આહ. તતો નં પુરક્ખત્વા આગતમગ્ગેનેવ નિવત્તિ. કુમારમાતાપિ દેવી ‘‘ન દાનિ રાજા કુમારં ગહેત્વા અરઞ્ઞે ચિરં વસિસ્સતિ, કતિપાહેનેવ નિવત્તિસ્સતી’’તિ ચિન્તેત્વા રઞ્ઞા કત્તરદણ્ડેન લિખિતટ્ઠાનેયેવ વતિં કારાપેત્વા વાસં કપ્પેસિ. તતો રાજા તસ્સા વતિયા અવિદૂરે ઠત્વા ‘‘એત્થ તે, તાત, માતા નિસિન્ના, ગચ્છાહી’’તિ પેસેસિ. યાવ ચ સો તં ઠાનં પાપુણાતિ, તાવ ઉદિક્ખન્તો અટ્ઠાસિ ‘‘મા હેવ નં કોચિ વિહેઠેય્યા’’તિ. કુમારો માતુ સન્તિકં ધાવન્તો અગમાસિ. આરક્ખકપુરિસા ચ નં દિસ્વા દેવિયા આરોચેસું. દેવી વીસતિનાટકિત્થિસહસ્સપરિવુતા ગન્ત્વા પટિગ્ગહેસિ, રઞ્ઞો ચ પવત્તિં પુચ્છિ. અથ ‘‘પચ્છતો આગચ્છતી’’તિ સુત્વા મનુસ્સે પેસેસિ. રાજાપિ તાવદેવ સકવસતિં અગમાસિ. મનુસ્સા રાજાનં અદિસ્વા નિવત્તિંસુ. તતો દેવી નિરાસાવ હુત્વા, પુત્તં ગહેત્વા, નગરં ગન્ત્વા, તં રજ્જે અભિસિઞ્ચિ. રાજાપિ અત્તનો વસતિં પત્વા, તત્થ નિસિન્નો વિપસ્સિત્વા, પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા, મઞ્જૂસકરુક્ખમૂલે પચ્ચેકબુદ્ધાનં મજ્ઝે ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

> ‘‘એવં દુતિયેન સહ મમસ્સ, વાચાભિલાપો અભિસજ્જના વા;
> એતં ભયં આયતિં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

સા પદત્થતો ઉત્તાના એવ. અયં પનેત્થ અધિપ્પાયો – ય્વાયં એતેન દુતિયેન કુમારેન સીતુણ્હાદીનિ નિવેદેન્તેન સહવાસેન તં સઞ્ઞાપેન્તસ્સ મમ વાચાભિલાપો, તસ્મિં સિનેહવસેન અભિસજ્જના ચ જાતા, સચે અહં ઇમં ન પરિચ્ચજામિ, તતો આયતિમ્પિ હેસ્સતિ યથેવ ઇદાનિ; એવં દુતિયેન સહ મમસ્સ વાચાભિલાપો અભિસજ્જના વા. ઉભયમ્પિ ચેતં અન્તરાયકરં વિસેસાધિગમસ્સાતિ એતં ભયં આયતિં પેક્ખમાનો તં છડ્ડેત્વા યોનિસો પટિપજ્જિત્વા પચ્ચેકબોધિં અધિગતોમ્હીતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

આયતિભયગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૫૦. કામા હિ ચિત્રાતિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર સેટ્ઠિપુત્તો દહરોવ સેટ્ઠિટ્ઠાનં લભિ. તસ્સ તિણ્ણં ઉતૂનં તયો પાસાદા હોન્તિ . સો તત્થ સબ્બસમ્પત્તીહિ દેવકુમારો વિય પરિચારેતિ. સો દહરોવ સમાનો ‘‘પબ્બજિસ્સામી’’તિ માતાપિતરો યાચિ. તે નં વારેન્તિ. સો તથેવ નિબન્ધતિ. પુનપિ નં માતાપિતરો ‘‘ત્વં, તાત, સુખુમાલો, દુક્કરા પબ્બજ્જા, ખુરધારાય ઉપરિ ચઙ્કમનસદિસા’’તિ નાનપ્પકારેહિ વારેન્તિ. સો તથેવ નિબન્ધતિ. તે ચિન્તેસું ‘‘સચાયં પબ્બજતિ, અમ્હાકં દોમનસ્સં હોતિ. સચે નં નિવારેમ, એતસ્સ દોમનસ્સં હોતિ. અપિચ અમ્હાકં દોમનસ્સં હોતુ, મા ચ એતસ્સા’’તિ અનુજાનિંસુ. તતો સો સબ્બપરિજનં પરિદેવમાનં અનાદિયિત્વા ઇસિપતનં ગન્ત્વા પચ્ચેકબુદ્ધાનં સન્તિકે પબ્બજિ. તસ્સ ઉળારસેનાસનં ન પાપુણાતિ, મઞ્ચકે તટ્ટિકં પત્થરિત્વા સયિ. સો વરસયને કતપરિચયો સબ્બરત્તિં અતિદુક્ખિતો અહોસિ. પભાતેપિ સરીરપરિકમ્મં કત્વા, પત્તચીવરમાદાય પચ્ચેકબુદ્ધેહિ સદ્ધિં પિણ્ડાય પાવિસિ. તત્થ વુડ્ઢા અગ્ગાસનઞ્ચ અગ્ગપિણ્ડઞ્ચ લભન્તિ, નવકા યંકિઞ્ચિદેવ આસનં લૂખભોજનઞ્ચ. સો તેન લૂખભોજનેનાપિ અતિદુક્ખિતો અહોસિ. સો કતિપાહંયેવ કિસો દુબ્બણ્ણો હુત્વા નિબ્બિજ્જિ યથા તં અપરિપાકગતે સમણધમ્મે. તતો માતાપિતૂનં દૂતં પેસેત્વા ઉપ્પબ્બજિ. સો કતિપાહંયેવ બલં ગહેત્વા પુનપિ પબ્બજિતુકામો અહોસિ. તતો તેનેવ કમેન પબ્બજિત્વા પુનપિ ઉપ્પબ્બજિત્વા તતિયવારે પબ્બજિત્વા સમ્મા પટિપન્નો પચ્ચેકસમ્બોધિં સચ્છિકત્વા ઇમં ઉદાનગાથં વત્વા પુન પચ્ચેકબુદ્ધાનં મજ્ઝે ઇમમેવ બ્યાકરણગાથં અભાસિ –

‘‘કામા હિ ચિત્રા મધુરા મનોરમા, વિરૂપરૂપેન મથેન્તિ ચિત્તં;
આદીનવં કામગુણેસુ દિસ્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તત્થ **કામા**તિ દ્વે કામા વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ. તત્થ વત્થુકામા મનાપિયરૂપાદયો ધમ્મા, કિલેસકામા છન્દાદયો સબ્બેપિ રાગપ્પભેદા. ઇધ પન વત્થુકામા અધિપ્પેતા. રૂપાદિઅનેકપ્પકારવસેન **ચિત્રા**. લોકસ્સાદવસેન **મધુરા**. બાલપુથુજ્જનાનં મનં રમેન્તીતિ **મનોરમા**. **વિરૂપરૂપેના**તિ વિરૂપેન રૂપેન, અનેકવિધેન સભાવેનાતિ વુત્તં હોતિ. તે હિ રૂપાદિવસેન ચિત્રા, રૂપાદીસુપિ નીલાદિવસેન વિવિધરૂપા. એવં તેન વિરૂપરૂપેન તથા તથા અસ્સાદં દસ્સેત્વા **મથેન્તિ ચિત્તં** પબ્બજ્જાય અભિરમિતું ન દેન્તીતિ. સેસમેત્થ પાકટમેવ. નિગમનમ્પિ દ્વીહિ તીહિ વા પદેહિ યોજેત્વા પુરિમગાથાસુ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ.

કામગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૫૧. ઈતી ચાતિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર રઞ્ઞો ગણ્ડો ઉદપાદિ. બાળ્હા વેદના વત્તન્તિ. વેજ્જા ‘‘સત્થકમ્મેન વિના ફાસુ ન હોતી’’તિ ભણન્તિ. રાજા તેસં અભયં દત્વા સત્થકમ્મં કારાપેસિ. તે ફાલેત્વા, પુબ્બલોહિતં નીહરિત્વા, નિબ્બેદનં કત્વા, વણં પટ્ટેન બન્ધિંસુ, આહારાચારેસુ ચ નં સમ્મા ઓવદિંસુ. રાજા લૂખભોજનેન કિસસરીરો અહોસિ, ગણ્ડો ચસ્સ મિલાયિ. સો ફાસુકસઞ્ઞી હુત્વા સિનિદ્ધાહારં ભુઞ્જિ. તેન ચ સઞ્જાતબલો વિસયે પટિસેવિ. તસ્સ ગણ્ડો પુન પુરિમસભાવમેવ સમ્પાપુણિ. એવં યાવ તિક્ખત્તું સત્થકમ્મં કારાપેત્વા, વેજ્જેહિ પરિવજ્જિતો નિબ્બિજ્જિત્વા, રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા, અરઞ્ઞં પવિસિત્વા, વિપસ્સનં આરભિત્વા, સત્તહિ વસ્સેહિ પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા, ઇમં ઉદાનગાથં ભાસિત્વા નન્દમૂલકપબ્ભારં અગમાસિ.

‘‘ઈતી ચ ગણ્ડો ચ ઉપદ્દવો ચ, રોગો ચ સલ્લઞ્ચ ભયઞ્ચ મેતં;
એતં ભયં કામગુણેસુ દિસ્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તત્થ એતીતિ **ઈતિ**, આગન્તુકાનં અકુસલભાગિયાનં બ્યસનહેતૂનં એતં અધિવચનં. તસ્મા કામગુણાપિ એતે અનેકબ્યસનાવહટ્ઠેન દળ્હસન્નિપાતટ્ઠેન ચ ઈતિ. ગણ્ડોપિ અસુચિં પગ્ઘરતિ, ઉદ્ધુમાતપરિપક્કપરિભિન્નો હોતિ. તસ્મા એતે કિલેસાસુચિપગ્ઘરણતો ઉપ્પાદજરાભઙ્ગેહિ ઉદ્ધુમાતપરિપક્કપરિભિન્નભાવતો ચ **ગણ્ડો**. ઉપદ્દવતીતિ **ઉપદ્દવો**; અનત્થં જનેન્તો અભિભવતિ; અજ્ઝોત્થરતીતિ અત્થો, રાજદણ્ડાદીનમેતં અધિવચનં. તસ્મા કામગુણાપેતે અવિદિતનિબ્બાનત્થાવહહેતુતાય સબ્બુપદ્દવવત્થુતાય ચ ઉપદ્દવો. યસ્મા પનેતે કિલેસાતુરભાવં જનેન્તા સીલસઙ્ખાતમારોગ્યં, લોલુપ્પં વા ઉપ્પાદેન્તા પાકતિકમેવ આરોગ્યં વિલુમ્પન્તિ, તસ્મા ઇમિના આરોગ્યવિલુમ્પનટ્ઠેનેવ **રોગો**. અબ્ભન્તરમનુપ્પવિટ્ઠટ્ઠેન પન અન્તોતુદકટ્ઠેન દુન્નિહરણીયટ્ઠેન ચ **સલ્લં**. દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકભયાવહનતો **ભયં**. મે એતન્તિ **મેતં**. સેસમેત્થ પાકટમેવ. નિગમનં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ.

ઈતિગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૫૨. સીતઞ્ચાતિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર સીતાલુકબ્રહ્મદત્તો નામ રાજા અહોસિ. સો પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞકુટિકાય વિહરતિ. તસ્મિઞ્ચ પદેસે સીતે સીતં, ઉણ્હે ઉણ્હમેવ ચ હોતિ અબ્ભોકાસત્તા પદેસસ્સ. ગોચરગામે ભિક્ખા યાવદત્થાય ન લબ્ભતિ. પિવનકપાનીયમ્પિ દુલ્લભં, વાતાતપડંસસરીસપાપિ બાધેન્તિ. તસ્સ એતદહોસિ

– ''ઇતો અડ્ઢયોજનમત્તે સમ્પન્નો પદેસો, તત્થ સબ્બેપિ એતે પરિસ્સયા નત્થિ. યંનૂનાહં તત્થ ગચ્છેય્યં; ફાસુકં વિહરન્તેન સક્કા વિસેસં અધિગન્તુ''ન્તિ. તસ્સ પુન અહોસિ – ''પબ્બજિતા નામ ન પચ્ચયવસિકા હોન્તિ, એવરૂપઞ્ચ ચિત્તં વસે વત્તેન્તિ, ન ચિત્તસ્સ વસે વત્તેન્તિ, નાહં ગમિસ્સામી''તિ પચ્ચવેક્ખિત્વા ન અગમાસિ. એવં યાવતતિયકં ઉપ્પન્નચિત્તં પચ્ચવેક્ખિત્વા નિવત્તેસિ. તતો તત્થેવ સત્ત વસ્સાનિ વસિત્વા, સમ્મા પટિપજ્જમાનો પચ્ચેકસમ્બોધિં સચ્છિકત્વા, ઇમં ઉદાનગાથં ભાસિત્વા નન્દમૂલકપબ્ભારં અગમાસિ.

''સીતઞ્ચ ઉણ્હઞ્ચ ખુદં પિપાસં, વાતાતપે ડંસસરીસપે ચ;
સબ્બાનિપેતાનિ અભિસમ્ભવિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **સીતઞ્ચા**તિ સીતં નામ દુવિધં અબ્ભન્તરધાતુક્ખોભપચ્ચયઞ્ચ, બાહિરધાતુક્ખોભપચ્ચયઞ્ચ; તથા ઉણ્હં. **ડંસા**તિ પિઙ્ગલમક્ખિકા. **સરીસપા**તિ યે કેચિ દીઘજાતિકા સરિત્વા ગચ્છન્તિ. સેસં પાકટમેવ. નિગમનમ્પિ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ.

સીતાલુકગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૫૩. નાગોવાતિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર અઞ્ઞતરો રાજા વીસતિ વસ્સાનિ રજ્જં કારેત્વા કાલકતો નિરયે વીસતિ એવ વસ્સાનિ પચ્ચિત્વા હિમવન્તપ્પદેસે હત્થિયોનિયં ઉપ્પજ્જિત્વા સઞ્જાતક્ખન્ધો પદુમવણ્ણસકલસરીરો ઉળારો યૂથપતિ મહાનાગો અહોસિ. તસ્સ ઓભગ્ગોભગ્ગં સાખાભઙ્ગં હત્થિછાપાવ ખાદન્તિ. ઓગાહેપિ નં હત્થિનિયો કદ્દમેન લિમ્પન્તિ , સબ્બં પાલિલેય્યકનાગસ્સેવ અહોસિ. સો યૂથા નિબ્બિજ્જિત્વા પક્કમિ. તતો નં પદાનુસારેન યૂથં અનુબન્ધિ. એવં યાવતતિયં પક્કન્તો અનુબદ્ધોવ. તતો ચિન્તેસિ – ''ઇદાનિ મય્હં નત્તકો બારાણસિયં રજ્જં કારેતિ, યંનૂનાહં અત્તનો પુરિમજાતિયા ઉય્યાનં ગચ્છેય્યં, તત્ર મં સો રક્ખિસ્સતી''તિ. તતો રત્તિં નિદ્દાવસં ગતે યૂથે યૂથં પહાય તમેવ ઉય્યાનં પાવિસિ. ઉય્યાનપાલો દિસ્વા રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા ''હત્થિં ગહેસ્સામી''તિ સેનાય પરિવારેસિ. હત્થી રાજાનં એવ અભિમુખો ગચ્છતિ. રાજા ''મં અભિમુખો એતી''તિ ખુરપ્પં સન્નય્હિત્વા અટ્ઠાસિ. તતો હત્થી ''વિજ્ઝેય્યાપિ મં એસો''તિ માનુસિકાય વાચાય ''બ્રહ્મદત્ત, મા મં વિજ્ઝ, અહં તે અય્યકો''તિ આહ. રાજા ''કિં ભણસી''તિ સબ્બં પુચ્છિ. હત્થીપિ રજ્જે ચ નરકે ચ હત્થિયોનિયઞ્ચ પવત્તિં સબ્બં આરોચેસિ. રાજા ''સુન્દરં, મા ભાયિ, મા ચ કઞ્ચિ ભિંસાપેહી''તિ હત્થિનો વટ્ટઞ્ચ આરક્ખકે ચ હત્થિભણ્ડે ચ ઉપટ્ઠાપેસિ.

અથેકદિવસં રાજા હત્થિક્ખન્ધગતો ''અયં વીસતિ વસ્સાનિ રજ્જં કત્વા નિરયે પક્કો, વિપાકાવસેસેન ચ તિરચ્છાનયોનિયં ઉપ્પન્નો, તત્થપિ ગણવાસસઙ્ઘટ્ટનં અસહન્તો ઇધાગતો. અહો દુક્ખો ગણવાસો, એકીભાવો એવ ચ પન સુખો''તિ ચિન્તેત્વા તત્થેવ વિપસ્સનં આરભિત્વા પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ. તં લોકુત્તરસુખેન સુખિતં અમચ્ચા ઉપસઙ્કમિત્વા, પણિપાતં કત્વા ''યાનકાલો મહારાજા''તિ આહંસુ. તતો ''નાહં રાજા''તિ વત્વા પુરિમનયેનેવ ઇમં ગાથં અભાસિ –

''નાગોવ યૂથાનિ વિવજ્જયિત્વા, સઞ્જાતખન્ધો પદુમી ઉળારો;
યથાભિરન્તં વિહરં અરઞ્ઞે, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

સા પદત્થતો પાકટા એવ. અયં પનેત્થ અધિપ્પાયયોજના. સા ચ ખો યુત્તિવસેનેવ, ન અનુસ્સવવસેન. યથા અયં હત્થી મનુસ્સકન્તેસુ સીલેસુ દન્તત્તા અદન્તભૂમિં નાગચ્છતીતિ વા, સરીરમહન્તતાય વા નાગો, એવં કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ અરિયકન્તેસુ સીલેસુ દન્તત્તા અદન્તભૂમિં નાગમનેન આગું અકરણેન પુન ઇત્થત્તં અનાગમનેન ચ ગુણસરીરમહન્તતાય વા નાગો ભવેય્યં. યથા ચેસ યૂથાનિ વિવજ્જેત્વા એકચરિયસુખેન યથાભિરન્તં વિહરં અરઞ્ઞે એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો, કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ એવં ગણં વિવજ્જેત્વા એકવિહારસુખેન ઝાનસુખેન યથાભિરન્તં વિહરં અરઞ્ઞે અત્તનો યથા યથા સુખં, તથા તથા યત્તકં વા ઇચ્છામિ, તત્તકં અરઞ્ઞે નિવાસં એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો ચરેય્યન્તિ અત્થો. યથા ચેસ સુસણ્ઠિતક્ખન્ધતાય **સઞ્જાતક્ખન્ધો**, કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ એવં અસેખસીલક્ખન્ધમહન્તતાય સઞ્જાતક્ખન્ધો ભવેય્યં. યથા ચેસ પદુમસદિસગત્તતાય વા પદુમકુલે ઉપ્પન્નતાય વા **પદુમી**, કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ એવં પદુમસદિસઉજુગત્તતાય વા અરિયજાતિપદુમે ઉપ્પન્નતાય વા પદુમી ભવેય્યં. યથા ચેસ થામબલજવાદીહિ ઉળારો, કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ એવં પરિસુદ્ધકાયસમાચારતાદીહિ સીલસમાધિનિબ્બેધિકપઞ્ઞાદીહિ વા ઉળારો ભવેય્યન્તિ એવં ચિન્તેન્તો વિપસ્સનં આરભિત્વા પચ્ચેકબોધિં અધિગતોમ્હીતિ.

નાગગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૫૪. અટ્ઠાન તન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિરઞ્ઞો કિર પુત્તો દહરો એવ સમાનો પબ્બજિતુકામો માતાપિતરો યાચિ. માતાપિતરો નં વારેન્તિ. સો વારિયમાનોપિ નિબન્ધતિયેવ ''પબ્બજિસ્સામી''તિ. તતો નં પુબ્બે વુત્તસેટ્ઠિપુત્તં વિય સબ્બં વત્વા અનુજાનિંસુ. પબ્બજિત્વા ચ ઉય્યાનેયેવ વસિતબ્બન્તિ પટિજાનાપેસું, સો તથા અકાસિ. તસ્સ માતા પાતોવ વીસતિસહસ્સનાટકિત્થિપરિવુતા ઉય્યાનં ગન્ત્વા, પુત્તં યાગું પાયેત્વા, અન્તરા ખજ્જકાદીનિ ચ ખાદાપેત્વા, યાવ મજ્ઝન્હિકસમયં તેન સદ્ધિં સમુલ્લપિત્વા, નગરં પવિસતિ. પિતા ચ મજ્ઝન્હિકે આગન્ત્વા, તં ભોજેત્વા અત્તનાપિ ભુઞ્જિત્વા, દિવસં તેન સદ્ધિં સમુલ્લપિત્વા, સાયન્હસમયે જગ્ગનપુરિસે ઠપેત્વા નગરં પવિસતિ. સો એવં રત્તિન્દિવં અવિવિત્તો વિહરતિ. તેન ખો પન સમયેન આદિચ્ચબન્ધુ નામ પચ્ચેકબુદ્ધો નન્દમૂલકપબ્ભારે વિહરતિ. સો આવજ્જેન્તો તં અદ્દસ – ''અયં કુમારો પબ્બજિતું અસક્ખિ, જટં છિન્દિતું ન સક્કોતી''તિ. તતો પરં આવજ્જિ ''અત્તનો ધમ્મતાય નિબ્બિજ્જિસ્સતિ, નો''તિ. અથ ''ધમ્મતાય નિબ્બિન્દન્તો અતિચિરં ભવિસ્સતી''તિ ઞત્વા ''તસ્સ આરમ્મણં દસ્સેસ્સામી''તિ પુબ્બે વુત્તનયેનેવ મનોસિલાતલતો આગન્ત્વા ઉય્યાને અટ્ઠાસિ. રાજપુરિસો દિસ્વા ''પચ્ચેકબુદ્ધો આગતો, મહારાજા''તિ રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા ''ઇદાનિ મે પુત્તો પચ્ચેકબુદ્ધેન સદ્ધિં અનુક્કણ્ઠિતો વસિસ્સતી''તિ પમુદિતમનો હુત્વા પચ્ચેકબુદ્ધં સક્કચ્ચં ઉપટ્ઠહિત્વા તત્થેવ વાસં યાચિત્વા પણ્ણસાલાદિવાવિહારટ્ઠાનચઙ્કમાદિસબ્બં કારેત્વા વાસેસિ.

સો તત્થ વસન્તો એકદિવસં ઓકાસં લભિત્વા કુમારં પુચ્છિ ''કોસિ ત્વ''ન્તિ? સો આહ ''અહં પબ્બજિતો''તિ. ''પબ્બજિતા નામ ન એદિસા હોન્તી''તિ. ''અથ ભન્તે, કીદિસા હોન્તિ, કિં મય્હં અનનુચ્છવિક''ન્તિ વુત્તે ''ત્વં અત્તનો અનનુચ્છવિકં ન પેક્ખસિ , નનુ તે માતા વીસતિસહસ્સઇત્થીહિ સદ્ધિં પુબ્બણ્હસમયે આગચ્છન્તી ઉય્યાનં અવિવિત્તં કરોતિ, પિતા મહતા બલકાયેન સાયન્હસમયે, જગ્ગનપુરિસા સકલરત્તિં; પબ્બજિતા નામ તવ સદિસા ન હોન્તિ, 'એદિસા પન હોન્તી'''તિ તત્ર ઠિતસ્સેવ ઇદ્ધિયા હિમવન્તે અઞ્ઞતરં વિહારં દસ્સેસિ. સો તત્થ પચ્ચેકબુદ્ધે આલમ્બનબાહં નિસ્સાય ઠિતે ચ ચઙ્કમન્તે ચ રજનકમ્મસૂચિકમ્માદીનિ કરોન્તે ચ દિસ્વા આહ – ''તુમ્હે ઇધ, નાગચ્છથ, પબ્બજ્જા નામ તુમ્હેહિ અનુઞ્ઞાતા''તિ. ''આમ, પબ્બજ્જા અનુઞ્ઞાતા, પબ્બજિતકાલતો

પટ્ઠાય સમણા નામ અત્તનો નિસ્સરણં કાતું ઇચ્છિતપત્થિતઞ્ચ પદેસં ગન્તું લભન્તિ, એત્તકંવ વટ્ટતી''તિ વત્વા આકાસે ઠત્વા –

''અટ્ઠાન તં સઙ્ગણિકારતસ્સ, યં ફસ્સયે સામયિકં વિમુત્તિ''ન્તિ. –

ઇમં ઉપડ્ઢગાથં વત્વા, દિસ્સમાનેનેવ કાયેન નન્દમૂલકપબ્ભારં અગમાસિ. એવં ગતે પચ્ચેકબુદ્ધે સો અત્તનો પણ્ણસાલં પવિસિત્વા નિપજ્જિ. આરક્ખકપુરિસોપિ ''સયિતો કુમારો, ઇદાનિ કુહિં ગમિસ્સતી''તિ પમત્તો નિદ્દં ઓક્કમિ. સો તસ્સ પમત્તભાવં ઞત્વા પત્તચીવરં ગહેત્વા અરઞ્ઞં પાવિસિ. તત્ર ચ વિવિત્તો વિપસ્સનં આરભિત્વા, પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા, પચ્ચેકબુદ્ધટ્ઠાનં ગતો. તત્ર ચ ''કથમધિગત''ન્તિ પુચ્છિતો આદિચ્ચબન્ધુના વુત્તં ઉપડ્ઢગાથં પરિપુણ્ણં કત્વા અભાસિ.

તસ્સત્થો – **અટ્ઠાન ત**ન્તિ. અટ્ઠાનં તં, અકારણં તન્તિ વુત્તં હોતિ, અનુનાસિકલોપો કતો ''અરિયસચ્ચાન દસ્સન''ન્તિઆદીસુ (ખુ॰ પા॰ ૫.૧૧; સુ॰ નિ॰ ૨૭૦) વિય. **સઙ્ગણિકારતસ્સા**તિ ગણાભિરતસ્સ. **ય**ન્તિ કરણવચનમેતં ''યં હિરીયતિ હિરીયિતબ્બેના''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૩૦) વિય. **ફસ્સયે**તિ અધિગચ્છે. **સામયિકં વિમુત્તિ**ન્તિ લોકિયસમાપત્તિં. સા હિ અપ્પિતપ્પિતસમયે એવ પચ્ચનીકેહિ વિમુચ્ચનતો ''સામયિકા વિમુત્તી''તિ વુચ્ચતિ. તં સામયિકં વિમુત્તિં. અટ્ઠાનં તં, ન તં કારણં વિજ્જતિ સઙ્ગણિકારતસ્સ, યેન કારણેન ફસ્સયેતિ એતં આદિચ્ચબન્ધુસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ વચો નિસમ્મ સઙ્ગણિકારતિં પહાય યોનિસો પટિપજ્જન્તો અધિગતોમ્હીતિ આહ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

અટ્ઠાનગાથાવણ્ણના સમત્તા.

દુતિયો વગ્ગો નિટ્ઠિતો.

૫૫. **દિટ્ઠીવિસૂકાની**તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર અઞ્ઞતરો રાજા રહોગતો ચિન્તેસિ – ''યથા સીતાદીનં પટિઘાતકાનિ ઉણ્હાદીનિ અત્થિ, અત્થિ નુ ખો એવં વટ્ટપટિઘાતકં વિવટ્ટં, નો''તિ. સો અમચ્ચે પુચ્છિ – ''વિવટ્ટં જાનાથા''તિ? તે ''જાનામ, મહારાજા''તિ આહંસુ. રાજા – ''કિં ત''ન્તિ? તતો ''અન્તવા લોકો''તિઆદિના નયેન સસ્સતુચ્છેદં કથેસું. અથ રાજા ''ઇમે ન જાનન્તિ, સબ્બેપિમે દિટ્ઠિગતિકા''તિ સયમેવ તેસં વિલોમતઞ્ચ અયુત્તતઞ્ચ દિસ્વા ''વટ્ટપટિઘાતકં વિવટ્ટં અત્થિ, તં ગવેસિતબ્બ''ન્તિ ચિન્તેત્વા રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ. ઇમઞ્ચ ઉદાનગાથં અભાસિ પચ્ચેકબુદ્ધમજ્ઝે બ્યાકરણગાથઞ્ચ –

''દિટ્ઠીવિસૂકાનિ ઉપાતિવત્તો, પત્તો નિયામં પટિલદ્ધમગ્ગો;
ઉપ્પન્નઞાણોમ્હિ અનઞ્ઞનેય્યો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તસ્સત્થો – **દિટ્ઠીવિસૂકાની**તિ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતાનિ. તાનિ હિ મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિયા વિસૂકટ્ઠેન વિજ્ઝનટ્ઠેન વિલોમટ્ઠેન ચ વિસૂકાનિ. એવં દિટ્ઠિયા વિસૂકાનિ, દિટ્ઠિ એવ વા વિસૂકાનિ દિટ્ઠિવિસૂકાનિ. **ઉપાતિવત્તો**તિ દસ્સનમગ્ગેન અતિક્કન્તો. **પત્તો નિયામ**ન્તિ અવિનિપાતધમ્મતાય સમ્બોધિપરાયણતાય ચ નિયતભાવં અધિગતો, સમ્મત્તનિયામસઙ્ખાતં વા પઠમમગ્ગન્તિ. એત્તાવતા પઠમમગ્ગકિચ્ચનિપ્ફત્તિ ચ તસ્સ પટિલાભો ચ વુત્તો. ઇદાનિ **પટિલદ્ધમગ્ગો**તિ ઇમિના સેસમગ્ગપટિલાભં દસ્સેતિ. **ઉપ્પન્નઞાણોમ્હી**તિ ઉપ્પન્નપચ્ચેકબોધિઞાણો

અમ્હિ. એતેન ફલં દસ્સેતિ. **અનઞ્ઞનેય્યો**તિ અઞ્ઞેહિ ''ઇદં સચ્ચં, ઇદં સચ્ચ''ન્તિ ન નેતબ્બો. એતેન સયમ્ભુતં દીપેતિ, પત્તે વા પચ્ચેકબોધિઞાણે અનેય્યતાય અભાવા સયંવસિતં. સમથવિપસ્સનાય વા દિટ્ઠિવિસૂકાનિ ઉપાતિવત્તો, આદિમગ્ગેન પત્તો નિયામં, સેસેહિ પટિલદ્ધમગ્ગો, ફલઞાણેન ઉપ્પન્નઞાણો, તં સબ્બં અત્તનાવ અધિગતોતિ અનઞ્ઞનેય્યો. સેસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ.

દિટ્ઠિવિસૂકગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૫૬. નિલ્લોલુપોતિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિરઞ્ઞો કિર સૂદો અન્તરભત્તં પચિત્વા ઉપનામેસિ મનુઞ્ઞદસ્સનં સાદુરસં ''અપ્પેવ નામ મે રાજા ધનમનુપ્પદેય્યા''તિ. તં રઞ્ઞો ગન્ધેનેવ ભોત્તુકામતં જનેસિ મુખે ખેળં ઉપ્પાદેન્તં. પઠમકબળે પન મુખે પક્ખિત્તમત્તે સત્તરસહરણિસહસ્સાનિ અમતેનેવ ફુટ્ઠાનિ અહેસું. સૂદો ''ઇદાનિ મે દસ્સતિ, ઇદાનિ મે દસ્સતી''તિ ચિન્તેસિ. રાજાપિ ''સક્કારારહો સૂદો''તિ ચિન્તેસિ – ''રસં સાયિત્વા પન સક્કરોન્તં મં પાપકો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છેય્ય – 'લોલો અયં રાજા રસગરુકો'''તિ ન કિઞ્ચિ અભણિ. એવં યાવ ભોજનપરિયોસાનં, તાવ સૂદોપિ ''ઇદાનિ દસ્સતિ, ઇદાનિ દસ્સતી''તિ ચિન્તેસિ. રાજાપિ અવણ્ણભયેન ન કિઞ્ચિ અભણિ. તતો સૂદો ''નત્થિ ઇમસ્સ રઞ્ઞો જિવ્હાવિઞ્ઞાણ''ન્તિ દુતિયદિવસે અરસભત્તં ઉપનામેસિ. રાજા ભુઞ્જન્તો ''નિગ્ગહારહો અજ્જ સૂદો''તિ જાનન્તોપિ પુબ્બે વિય પચ્ચવેક્ખિત્વા અવણ્ણભયેન ન કિઞ્ચિ અભણિ. તતો સૂદો ''રાજા નેવ સુન્દરં નાસુન્દરં જાનાતી''તિ ચિન્તેત્વા સબ્બં પરિબ્બયં અત્તના ગહેત્વા યંકિઞ્ચિદેવ પચિત્વા રઞ્ઞો દેતિ. રાજા ''અહો વત લોભો, અહં નામ વીસતિ નગરસહસ્સાનિ ભુઞ્જન્તો ઇમસ્સ લોભેન ભત્તમત્તમ્પિ ન લભામી''તિ નિબ્બિજ્જિત્વા, રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા, વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ, પુરિમનયેનેવ ચ ઇમં ગાથં અભાસિ –

> ''નિલ્લોલુપો નિક્કુહો નિપ્પિપાસો, નિમ્મક્ખો નિદ્ધન્તકસાવમોહો;
> નિરાસયો સબ્બલોકે ભવિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **નિલ્લોલુપો**તિ અલોલુપો. યો હિ રસતણ્હાભિભૂતો હોતિ, સો ભુસં લુપ્પતિ પુનપ્પુનઞ્ચ લુપ્પતિ, તેન લોલુપોતિ વુચ્ચતિ. તસ્મા એસ તં પટિક્ખિપન્તો આહ ''નિલ્લોલુપો''તિ. **નિક્કુહો**તિ એત્થ કિઞ્ચાપિ યસ્સ તિવિધં કુહનવત્થુ નત્થિ, સો નિક્કુહોતિ વુચ્ચતિ. ઇમિસ્સા પન ગાથાય મનુઞ્ઞભોજનાદીસુ વિમ્હયમનાપજ્જનતો નિક્કુહોતિ અયમધિપ્પાયો . **નિપ્પિપાસો**તિ એત્થ પાતુમિચ્છા પિપાસા, તસ્સા અભાવેન નિપ્પિપાસો, સાદુરસલોભેન ભોત્તુકમ્યતાવિરહિતોતિ અત્થો. **નિમ્મક્ખો**તિ એત્થ પરગુણવિનાસનલક્ખણો મક્ખો, તસ્સ અભાવેન નિમ્મક્ખો. અત્તનો ગહટ્ઠકાલે સૂદસ્સ ગુણમક્ખનાભાવં સન્ધાયાહ. **નિદ્ધન્તકસાવમોહો**તિ એત્થ રાગાદયો તયો, કાયદુચ્ચરિતાદીનિ ચ તીણીતિ છ ધમ્મા યથાસમ્ભવં અપ્પસન્નટ્ઠેન સકભાવં વિજહાપેત્વા પરભાવં ગણ્હાપનટ્ઠેન કસટટ્ઠેન ચ કસાવાતિ વેદિતબ્બા. યથાહ –

> ''તત્થ, કતમે તયો કસાવા? રાગકસાવો, દોસકસાવો, મોહકસાવો, ઇમે તયો કસાવા. તત્થ, કતમે અપરેપિ તયો કસાવા? કાયકસાવો, વચીકસાવો, મનોકસાવો''તિ (વિભ॰ ૯૨૪).

તેસુ મોહં ઠપેત્વા પઞ્ચન્નં કસાવાનં તેસઞ્ચ સબ્બેસં મૂલભૂતસ્સ મોહસ્સ નિદ્ધન્તત્તા નિદ્ધન્તકસાવમોહો, તિણ્ણં એવ વા કાયવચીમનોકસાવાનં મોહસ્સ ચ નિદ્ધન્તત્તા નિદ્ધન્તકસાવમોહો. ઇતરેસુ નિલ્લોલુપતાદીહિ રાગકસાવસ્સ, નિમ્મક્ખતાય દોસકસાવસ્સ નિદ્ધન્તભાવો સિદ્ધો એવ. **નિરાસયો**તિ નિત્તણ્હો. **સબ્બલોકે**તિ

સકલલોકે, તીસુ ભવેસુ દ્વાદસસુ વા આયતનેસુ ભવવિભવતણ્હાવિરહિતો હુત્વાતિ અત્થો. સેસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. અથ વા તયોપિ પાદે વત્વા **એકો ચરે**તિ એકો ચરિતું સક્કુણેય્યાતિ એવમ્પિ એત્થ સમ્બન્ધો કાતબ્બોતિ.

નિલ્લોલુપગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૫૭. પાપં સહાયન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર અઞ્ઞતરો રાજા મહચ્ચરાજાનુભાવેન નગરં પદક્ખિણં કરોન્તો મનુસ્સે કોટ્ઠાગારતો પુરાણધઞ્ઞાનિ બહિદ્ધા નીહરન્તે દિસ્વા ''કિં, ભણે, ઇદ''ન્તિ અમચ્ચે પુચ્છિ. ''ઇદાનિ, મહારાજ, નવધઞ્ઞાનિ ઉપ્પજ્જિસ્સન્તિ, તેસં ઓકાસં કાતું ઇમે મનુસ્સા પુરાણધઞ્ઞાદીનિ છડ્ડેન્તી''તિ. રાજા – ''કિં, ભણે, ઇત્થાગારબલકાયાદીનં વટ્ટં પરિપુણ્ણ''ન્તિ ? ''આમ, મહારાજ, પરિપુણ્ણન્તિ''. ''તેન હિ, ભણે, દાનસાલં કારાપેથ, દાનં દસ્સામિ, મા ઇમાનિ ધઞ્ઞાનિ અનુપકારાનિ વિનસ્સિંસૂ''તિ. તતો નં અઞ્ઞતરો દિટ્ઠિગતિકો અમચ્ચો ''મહારાજ, નત્થિ દિન્ન''ન્તિ આરબ્ભ યાવ ''બાલા ચ પણ્ડિતા ચ સન્ધાવિત્વા સંસરિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સન્તી''તિ વત્વા નિવારેસિ. સો દુતિયમ્પિ તતિયમ્પિ કોટ્ઠાગારે વિલુમ્પન્તે દિસ્વા તથેવ આણાપેસિ. તતિયમ્પિ નં ''મહારાજ, દત્તુપઞ્ઞત્તં યદિદં દાન''ન્તિઆદીનિ વત્વા નિવારેસિ. સો ''અરે, અહં અત્તનો સન્તકમ્પિ ન લભામિ દાતું, કિં મે ઇમેહિ પાપસહાયેહી''તિ નિબ્બિન્નો રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ. તઞ્ચ પાપં સહાયં ગરહન્તો ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

''પાપં સહાયં પરિવજ્જયેથ, અનત્થદસ્સિં વિસમે નિવિટ્ઠં;
સયં ન સેવે પસુતં પમત્તં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તસ્સાયં સઙ્ખેપત્થો – ય્વાયં દસવત્થુકાય પાપદિટ્ઠિયા સમન્નાગતત્તા **પાપો**, પરેસમ્પિ અનત્થં પસ્સતીતિ **અનત્થદસ્સી**, કાયદુચ્ચરિતાદિમ્હિ ચ **વિસમે નિવિટ્ઠો**, તં અત્થકામો કુલપુત્તો પાપં સહાયં પરિવજ્જયેથ અનત્થદસ્સિં વિસમે નિવિટ્ઠં. **સયં ન સેવે**તિ અત્તનો વસેન ન સેવે. યદિ પન પરવસો હોતિ, કિં સક્કા કાતુન્તિ વુત્તં હોતિ. **પસુતન્તિ** પસટં , દિટ્ઠિવસેન તત્થ તત્થ લગ્ગન્તિ અત્થો. **પમત્તન્તિ** કામગુણેસુ વોસ્સટ્ઠચિત્તં, કુસલભાવનારહિતં વા. તં એવરૂપં ન સેવે, ન ભજે, ન પયિરુપાસે, અઞ્ઞદત્થુ એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ.

પાપસહાયગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૫૮. બહુસ્સુતન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? પુબ્બે કિર કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને અટ્ઠ પચ્ચેકબોધિસત્તા પબ્બજિત્વા ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેત્વા દેવલોકે ઉપ્પન્નાતિ સબ્બં અનવજ્જભોજીગાથાય વુત્તસદિસમેવ. અયં પન વિસેસો – પચ્ચેકબુદ્ધે નિસીદાપેત્વા રાજા આહ ''કે તુમ્હે''તિ? તે આહંસુ – ''મયં, મહારાજ, બહુસ્સુતા નામા''તિ. રાજા – ''અહં સુતબ્રહ્મદત્તો નામ, સુતેન તિત્તિં ન ગચ્છામિ, હન્દ, નેસં સન્તિકે વિચિત્રનયં સદ્ધમ્મદેસનં સોસ્સામી''તિ અત્તમનો દક્ખિણોદકં દત્વા, પરિવિસિત્વા, ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને સઙ્ઘત્થેરસ્સ પત્તં ગહેત્વા, વન્દિત્વા, પુરતો નિસીદિ ''ધમ્મકથં, ભન્તે, કરોથા''તિ. સો ''સુખિતો હોતુ, મહારાજ, રાગક્ખયો હોતૂ''તિ વત્વા ઉટ્ઠિતો. રાજા ''અયં ન બહુસ્સુતો, દુતિયો બહુસ્સુતો ભવિસ્સતિ, સ્વે દાનિ વિચિત્રધમ્મદેસનં સોસ્સામી''તિ સ્વાતનાય નિમન્તેસિ. એવં યાવ સબ્બેસં પટિપાટિ ગચ્છતિ, તાવ નિમન્તેસિ. તે સબ્બેપિ ''દોસક્ખયો હોતુ, મોહક્ખયો, ગતિક્ખયો, વટ્ટક્ખયો, ઉપધિક્ખયો, તણ્હક્ખયો હોતૂ''તિ એવં એકેકં પદં વિસેસેત્વા સેસં પઠમસદિસમેવ વત્વા ઉટ્ઠહિંસુ.

તતો રાજા ''ઇમે 'બહુસ્સુતા મય'ન્તિ ભણન્તિ, ન ચ તેસં વિચિત્રકથા, કિમેતેહિ વુત્ત''ન્તિ તેસં વચનત્થં ઉપપરિક્ખિતુમારદ્ધો. અથ ''રાગક્ખયો હોતૂ''તિ ઉપપરિક્ખન્તો ''રાગે ખીણે દોસોપિ મોહોપિ અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેપિ કિલેસા ખીણા હોન્તી''તિ ઞત્વા અત્તમનો અહોસિ – ''નિપ્પરિયાયબહુસ્સુતા ઇમે સમણા. યથા હિ પુરિસેન મહાપથવિં વા આકાસં વા અઙ્ગુલિયા નિદ્દિસન્તેન ન અઙ્ગુલિમત્તોવ પદેસો નિદ્દિટ્ઠો હોતિ, અપિચ, ખો, પન પથવીઆકાસા એવ નિદ્દિટ્ઠા હોન્તિ, એવં ઇમેહિ એકમેકં અત્થં નિદ્દિસન્તેહિ અપરિમાણા અત્થા નિદ્દિટ્ઠા હોન્તી''તિ. તતો સો ''કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ એવં બહુસ્સુતો ભવિસ્સામી''તિ તથારૂપં બહુસ્સુતભાવં પત્થેન્તો રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા, વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા, ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

> ''બહુસ્સુતં ધમ્મધરં ભજેથ, મિત્તં ઉળારં પટિભાનવન્તં;
> અઞ્ઞાય અત્થાનિ વિનેય્ય કઙ્ખં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થાયં સઙ્ખેપત્થો – **બહુસ્સુતન્તિ** દુવિધો બહુસ્સુતો તીસુ પિટકેસુ અત્થતો નિખિલો પરિયત્તિબહુસ્સુતો ચ, મગ્ગફલવિજ્જાભિઞ્ઞાનં પટિવિદ્ધત્તા પટિવેધબહુસ્સુતો ચ. આગતાગમો **ધમ્મધરો**. ઉળારેહિ પન કાયવચીમનોકમ્મેહિ સમન્નાગતો **ઉળારો**. યુત્તપટિભાનો ચ મુત્તપટિભાનો ચ યુત્તમુત્તપટિભાનો ચ **પટિભાનવા**. પરિયત્તિપરિપુચ્છાધિગમવસેન વા તિધા પટિભાનવા વેદિતબ્બો. યસ્સ હિ પરિયત્તિ પટિભાતિ, સો પરિયત્તિપટિભાનવા. યસ્સ અત્થઞ્ચ ઞાણઞ્ચ લક્ખણઞ્ચ ઠાનાઠાનઞ્ચ પરિપુચ્છન્તસ્સ પરિપુચ્છા પટિભાતિ, સો પરિપુચ્છાપટિભાનવા. યેન મગ્ગાદયો પટિવિદ્ધા હોન્તિ, સો અધિગમપટિભાનવા. તં એવરૂપં **બહુસ્સુતં ધમ્મધરં ભજેથ મિત્તં ઉળારં પટિભાનવન્તં**. તતો તસ્સાનુભાવેન અત્તત્થપરત્થઉભયત્થભેદતો વા દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થભેદતો વા અનેકપ્પકારાનિ **અઞ્ઞાય અત્થાનિ**. તતો – ''અહોસિં નુ ખો અહં અતીતમદ્ધાન''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) કઙ્ખાટ્ઠાનેસુ **વિનેય્ય કઙ્ખં**, વિચિકિચ્છં વિનેત્વા વિનાસેત્વા એવં કતસબ્બકિચ્ચો એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ.

બહુસ્સુતગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૫૯. ખિડ્ડં રતિન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં વિભૂસકબ્રહ્મદત્તો નામ રાજા પાતોવ યાગું વા ભત્તં વા ભુઞ્જિત્વા નાનાવિધવિભૂસનેહિ અત્તાનં વિભૂસાપેત્વા મહાઆદાસે સકલસરીરં દિસ્વા યં ન ઇચ્છતિ તં અપનેત્વા અઞ્ઞેન વિભૂસનેન વિભૂસાપેતિ. તસ્સ એકદિવસં એવં કરોતો ભત્તવેલા મજ્ઝન્હિકસમયો પત્તો. અથ અવિભૂસિતોવ દુસ્સપટ્ટેન સીસં વેઠેત્વા, ભુઞ્જિત્વા, દિવાસેય્યં ઉપગચ્છિ. પુનપિ ઉટ્ઠહિત્વા તથેવ કરોતો સૂરિયો અત્થઙ્ગતો. એવં દુતિયદિવસેપિ તતિયદિવસેપિ. અથસ્સ એવં મણ્ડનપ્પસુતસ્સ પિટ્ઠિરોગો ઉદપાદિ. તસ્સેતદહોસિ – ''અહો રે, અહં સબ્બથામેન વિભૂસન્તોપિ ઇમસ્મિં કપ્પકે વિભૂસને અસન્તુટ્ઠો લોભં ઉપ્પાદેસિં. લોભો ચ નામેસ અપાયગમનીયો ધમ્મો, હન્દાહં, લોભં નિગ્ગણ્હામી''તિ રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

> ''ખિડ્ડં રતિં કામસુખઞ્ચ લોકે, અનલઙ્કરિત્વા અનપેક્ખમાનો;
> વિભૂસનટ્ઠાના વિરતો સચ્ચવાદી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **ખિડ્ડા ચ રતિ** ચ પુબ્બે વુત્તાવ. **કામસુખન્તિ** વત્થુકામસુખં. વત્થુકામાપિ હિ સુખસ્સ વિસયાદિભાવેન સુખન્તિ વુચ્ચન્તિ. યથાહ – ''અત્થિ રૂપં સુખં સુખાનુપતિત''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૬૦). એવમેતં ખિડ્ડં રતિં કામસુખઞ્ચ

ઇમસ્મિં ઓકાસલોકે **અનલઙ્કરિત્વા** અલન્તિ અકત્વા, એતં તપ્પકન્તિ વા સારભૂતન્તિ વા એવં અગ્ગહેત્વા. **અનપેક્ખમાનો**તિ તેન અલઙ્કરણેન અનપેક્ખણસીલો, અપિહાલુકો, નિત્તણ્હો, વિભૂસનટ્ઠાના વિરતો સચ્ચવાદી એકો ચરેતિ. તત્થ વિભૂસા દુવિધા – અગારિકવિભૂસા, અનગારિકવિભૂસા ચ. તત્થ અગારિકવિભૂસા સાટકવેઠનમાલાગન્ધાદિ, અનગારિકવિભૂસા પત્તમણ્ડનાદિ. વિભૂસા એવ **વિભૂસનટ્ઠાનં**. તસ્મા વિભૂસનટ્ઠાના તિવિધાય વિરતિયા **વિરતો**. અવિતથવચનતો **સચ્ચવાદી**તિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો.

વિભૂસનટ્ઠાનગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૬૦. **પુત્તઞ્ચ દાર**ન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિરઞ્ઞો કિર પુત્તો દહરકાલે એવ અભિસિત્તો રજ્જં કારેસિ. સો પઠમગાથાય વુત્તપચ્ચેકબોધિસત્તો વિય રજ્જસિરિમનુભવન્તો એકદિવસં ચિન્તેસિ – ‘‘અહં રજ્જં કારેન્તો બહૂનં દુક્ખં કરોમિ. કિં મે એકભત્તત્થાય ઇમિના પાપેન, હન્દ સુખમુપ્પાદેમી’’તિ રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

‘‘પુત્તઞ્ચ દારં પિતરઞ્ચ માતરં, ધનાનિ ધઞ્ઞાનિ ચ બન્ધવાનિ;
હિત્વાન કામાનિ યથોધિકાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તત્થ **ધનાની**તિ મુત્તામણિવેળુરિયસઙ્ખસિલાપવાળરજતજાતરૂપાદીનિ રતનાનિ. **ધઞ્ઞાની**તિ સાલિવીહિયવગોધુમકઙ્ગુવરકકુદ્રૂસકપભેદાનિ સત્ત સેસાપરણ્ણાનિ ચ. **બન્ધવાની**તિ ઞાતિબન્ધુગોત્તબન્ધુમિત્તબન્ધુસિપ્પબન્ધુવસેન ચતુબ્બિધે બન્ધવે. **યથોધિકાની**તિ સકસકઓધિવસેન ઠિતાનેવ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

પુત્તદારગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૬૧. **સઙ્ગો એસો**તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર પાદલોલબ્રહ્મદત્તો નામ રાજા અહોસિ. સો પાતોવ યાગું વા ભત્તં વા ભુઞ્જિત્વા તીસુ પાસાદેસુ તિવિધનાટકાનિ પસ્સતિ. તિવિધનાટકાનીતિ કિર પુબ્બરાજતો આગતં, અનન્તરરાજતો આગતં, અત્તનો કાલે ઉટ્ઠિતન્તિ. સો એકદિવસં પાતોવ દહરનાટકપાસાદં ગતો. તા નાટકિત્થિયો ‘‘રાજાનં રમાપેસ્સામા’’તિ સક્કસ્સ દેવાનમિન્દસ્સ અચ્છરાયો વિય અતિમનોહરં નચ્ચગીતવાદિતં પયોજેસું. રાજા – ‘‘અનચ્છરિયમેતં દહરાન’’ન્તિ અસન્તુટ્ઠો હુત્વા મજ્ઝિમનાટકપાસાદં ગતો. તાપિ નાટકિત્થિયો તથેવ અકંસુ. સો તત્થાપિ તથેવ અસન્તુટ્ઠો હુત્વા મહાનાટકપાસાદં ગતો. તાપિ નાટકિત્થિયો તથેવ અકંસુ. રાજા દ્વે તયો રાજપરિવટ્ટે અતીતાનં તાસં મહલ્લકભાવેન અટ્ઠિકીળનસદિસં નચ્ચં દિસ્વા ગીતઞ્ચ અમધુરં સુત્વા પુનદેવ દહરનાટકપાસાદં, પુન મજ્ઝિમનાટકપાસાદન્તિ એવં વિચરિત્વા કત્થચિ અસન્તુટ્ઠો ચિન્તેસિ – ‘‘ઇમા નાટકિત્થિયો સક્કં દેવાનમિન્દં અચ્છરાયો વિય મં રમાપેતુકામા સબ્બથામેન નચ્ચગીતવાદિતં પયોજેસું, સ્વાહં કત્થચિ અસન્તુટ્ઠો લોભમેવ વડ્ઢેમિ, લોભો ચ નામેસ અપાયગમનીયો ધમ્મો, હન્દાહં લોભં નિગ્ગણ્હામી’’તિ રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

‘‘સઙ્ગો એસો પરિત્તમેત્થ સોખ્યં, અપ્પસ્સાદો દુક્ખમેત્થ ભિય્યો;
ગળો એસો ઇતિ ઞત્વા મતિમા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તસ્સત્થો – **સઙ્ગો એસો**તિ અત્તનો ઉપભોગં નિદ્દિસતિ. સો હિ સજ્જન્તિ તત્થ પાણિનો કદ્દમે પવિટ્ઠો હત્થી વિયાતિ **સઙ્ગો. પરિત્તમેત્થ સોખ્યન્તિ** એત્થ પઞ્ચકામગુણૂપભોગકાલે વિપરીતસઞ્ઞાય ઉપ્પાદેતબ્બતો કામાવચરધમ્મપરિયાપન્નતો વા લામકટ્ઠેન સોખ્યં પરિત્તં, વિજ્જુપ્પભાય ઓભાસિતનચ્ચદસ્સનસુખં વિય ઇત્તરં , તાવકાલિકન્તિ વુત્તં હોતિ. **અપ્પસ્સાદો દુક્ખમેત્થ ભિય્યો**તિ એત્થ ચ ય્વાયં ''યં ખો, ભિક્ખવે, ઇમે પઞ્ચ કામગુણે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખં સોમનસ્સં, અયં કામાનં અસ્સાદો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૬) વુત્તો. સો યદિદં ''કો ચ, ભિક્ખવે, કામાનં આદીનવો? ઇધ, ભિક્ખવે, કુલપુત્તો યેન સિપ્પટ્ઠાનેન જીવિકં કપ્પેતિ, યદિ મુદ્દાય, યદિ ગણનાયા''તિ એવમાદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૭) નયેનેત્થ દુક્ખં વુત્તં. તં ઉપનિધાય અપ્પો ઉદકબિન્દુમત્તો હોતિ. અથ ખો દુક્ખમેવ ભિય્યો બહુ, ચતૂસુ સમુદ્દેસુ ઉદકસદિસં હોતિ. તેન વુત્તં ''અપ્પસ્સાદો દુક્ખમેત્થ ભિય્યો''તિ. **ગળો એસો**તિ અસ્સાદં દસ્સેત્વા આકડ્ઢનવસેન બળિસો વિય એસો યદિદં પઞ્ચ કામગુણા. **ઇતિ ઞત્વા મતિમા**તિ એવં ઞત્વા બુદ્ધિમા પણ્ડિતો પુરિસો સબ્બમ્પેતં પહાય એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ.

સઙ્ગગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૬૨. **સન્દાલયિત્વાના**તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર અનિવત્તબ્રહ્મદત્તો નામ રાજા અહોસિ . સો સઙ્ગામં ઓતિણ્ણો અજિનિત્વા અઞ્ઞં વા કિચ્ચં આરદ્ધો અનિટ્ઠપેત્વા ન નિવત્તતિ, તસ્મા નં એવં સઞ્જાનિંસુ. સો એકદિવસં ઉય્યાનં ગચ્છતિ. તેન ચ સમયેન વનદાહો ઉટ્ઠાસિ. સો અગ્ગિ સુક્ખાનિ ચ હરિતાનિ ચ તિણાદીનિ દહન્તો અનિવત્તમાનો એવ ગચ્છતિ. રાજા તં દિસ્વા તપ્પટિભાગનિમિત્તં ઉપ્પાદેસિ. ''યથાયં વનદાહો, એવમેવ એકાદસવિધો અગ્ગિ સબ્બસત્તે દહન્તો અનિવત્તમાનોવ ગચ્છતિ મહાદુક્ખં ઉપ્પાદેન્તો, કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ ઇમસ્સ દુક્ખસ્સ નિવત્તનત્થં અયં અગ્ગિ વિય અરિયમગ્ગઞાણગ્ગિના કિલેસે દહન્તો અનિવત્તમાનો ગચ્છેય્ય''ન્તિ? તતો મુહુત્તં ગન્ત્વા કેવટ્ટે અદ્દસ નદિયં મચ્છે ગણ્હન્તે . તેસં જાલન્તરં પવિટ્ઠો એકો મહામચ્છો જાલં ભેત્વા પલાયિ. તે ''મચ્છો જાલં ભેત્વા ગતો''તિ સદ્દમકંસુ. રાજા તમ્પિ વચનં સુત્વા તપ્પટિભાગનિમિત્તં ઉપ્પાદેસિ – ''કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ અરિયમગ્ગઞાણેન તણ્હાદિટ્ઠિજાલં ભેત્વા અસજ્જમાનો ગચ્છેય્ય''ન્તિ. સો રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા પચ્ચેકબોધિં સચ્છાકાસિ, ઇમઞ્ચ ઉદાનગાથં અભાસિ –

''સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનિ, જાલંવ ભેત્વા સલિલમ્બુચારી;
અગ્ગીવ દડ્ઢં અનિવત્તમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તસ્સા દુતિયપાદે **જાલ**ન્તિ સુત્તમયં વુચ્ચતિ. **અમ્બૂ**તિ ઉદકં, તત્થ ચરતીતિ **અમ્બુચારી**, મચ્છસ્સેતં અધિવચનં. સલિલે અમ્બુચારી **સલિલમ્બુચારી**, તસ્મિં નદીસલિલે જાલં ભેત્વા અમ્બુચારીવાતિ વુત્તં હોતિ. તતિયપાદે **દડ્ઢ**ન્તિ દડ્ઢટ્ઠાનં વુચ્ચતિ. યથા અગ્ગિ દડ્ઢટ્ઠાનં પુન ન નિવત્તતિ, ન તત્થ ભિય્યો આગચ્છતિ, એવં મગ્ગઞાણગ્ગિના દડ્ઢં કામગુણટ્ઠાનં અનિવત્તમાનો તત્થ ભિય્યો અનાગચ્છન્તોતિ વુત્તં હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

સન્દાલનગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૬૩. **ઓક્ખિત્તચક્ખૂ**તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર ચક્ખુલોલબ્રહ્મદત્તો નામ રાજા પાદલોલબ્રહ્મદત્તો વિય નાટકદસ્સનમનુયુત્તો હોતિ. અયં પન વિસેસો – સો અસન્તુટ્ઠો તત્થ તત્થ ગચ્છતિ, અયં તં તં નાટકં દિસ્વા અતિવિય અભિનન્દિત્વા નાટકપરિવત્તદસ્સનેન તણ્હં વડ્ઢેન્તો વિચરતિ. સો કિર નાટકદસ્સનાય આગતં અઞ્ઞતરં કુટુમ્બિયભરિયં દિસ્વા રાગં ઉપ્પાદેસિ. તતો સંવેગમાપજ્જિત્વા પુન ''અહં ઇમં તણ્હં વડ્ઢેન્તો અપાયપરિપૂરકો

ભવિસ્સામિ, હન્દ નં નિગ્ગણ્હામી''તિ પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા અત્તનો પુરિમપટિપત્તિં ગરહન્તો તપ્પટિપક્ખગુણદીપિકં ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

''ઓક્ખિત્તચક્ખૂ ન ચ પાદલોલો, ગુત્તિન્દ્રિયો રક્ખિતમાનસાનો;
અનવસ્સુતો અપરિડય્હમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **ઓક્ખિત્તચક્ખૂ**તિ હેટ્ઠાખિત્તચક્ખુ, સત્ત ગીવટ્ઠીનિ પટિપાટિયા ઠપેત્વા પરિવજ્જગહેતબ્બદસ્સનત્થં યુગમત્તં પેક્ખમાનોતિ વુત્તં હોતિ. ન તુ હનુકટ્ઠિના હદયટ્ઠિં સઙ્ઘટ્ટેન્તો. એવઞ્હિ ઓક્ખિત્તચક્ખુતા ન સમણસારુપ્પા હોતી. **ન ચ પાદલોલો**તિ એકસ્સ દુતિયો, દ્વિન્નં તતિયોતિ એવં ગણમજ્ઝં પવિસિતુકામતાય કણ્ડૂયમાનપાદો વિય અભવન્તો, દીઘચારિકઅનવટ્ઠિતચારિકવિરતો વા. **ગુત્તિન્દ્રિયો**તિ છસુ ઇન્દ્રિયેસુ ઇધ વિસું વુત્તાવસેસવસેન ગોપિતિન્દ્રિયો. **રક્ખિતમાનસાનો**તિ માનસં યેવ માનસાનં, તં રક્ખિતમસ્સાતિ રક્ખિતમાનસાનો. યથા કિલેસેહિ ન વિલુપ્પતિ, એવં રક્ખિતચિત્તોતિ વુત્તં હોતિ. **અનવસ્સુતો**તિ ઇમાય પટિપત્તિયા તેસુ તેસુ આરમ્મણેસુ કિલેસઅન્વાસ્સવવિરહિતો. **અપરિડય્હમાનો**તિ એવં અન્વાસ્સવવિરહાવ કિલેસગ્ગીહિ અપરિડય્હમાનો. બહિદ્ધા વા અનવસ્સુતો, અજ્ઝત્તં અપરિડય્હમાનો. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

ઓક્ખિત્તચક્ખુગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૬૪. **ઓહારયિત્વા**તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર અયં અઞ્ઞોપિ ચાતુમાસિકબ્રહ્મદત્તો નામ રાજા ચતુમાસે ચતુમાસે ઉય્યાનકીળં ગચ્છતિ. સો એકદિવસં ગિમ્હાનં મજ્ઝિમે માસે ઉય્યાનં પવિસન્તો ઉય્યાનદ્વારે પત્તસઞ્છન્નં પુપ્ફાલઙ્કતવિટપં પારિચ્છત્તકકોવિળારં દિસ્વા એકં પુપ્ફં ગહેત્વા ઉય્યાનં પાવિસિ. તતો ''રઞ્ઞા અગ્ગપુપ્ફં ગહિત''ન્તિ અઞ્ઞતરોપિ અમચ્ચો હત્થિક્ખન્ધે ઠિતો એવ એકં પુપ્ફં અગ્ગહેસિ. એતેનેવ ઉપાયેન સબ્બો બલકાયો અગ્ગહેસિ. પુપ્ફં અનસ્સાદેન્તા પત્તમ્પિ ગણ્હિંસુ. સો રુક્ખો નિપ્પત્તપુપ્ફો ખન્ધમત્તોવ અહોસિ. તં રાજા સાયન્હસમયે ઉય્યાના નિક્ખમન્તો દિસ્વા ''કિં કતો અયં રુક્ખો, મમ આગમનવેલાયં મણિવણ્ણસાખન્તરેસુ પવાળસદિસપુપ્ફાલઙ્કતો અહોસિ, ઇદાનિ નિપ્પત્તપુપ્ફો જાતો''તિ ચિન્તેન્તો તસ્સેવાવિદૂરે અપુપ્ફિતં રુક્ખં સઞ્છન્નપલાસં અદ્દસ. દિસ્વા ચસ્સ એતદહોસિ – ''અયં રુક્ખો પુપ્ફભરિતસાખત્તા બહુજનસ્સ લોભનીયો અહોસિ, તેન મુહુત્તેનેવ બ્યસનં પત્તો, અયં પનઞ્ઞો અલોભનીયત્તા તથેવ ઠિતો. ઇદમ્પિ રજ્જં પુપ્ફિતરુક્ખો વિય લોભનીયં, ભિક્ખુભાવો પન અપુપ્ફિતરુક્ખો વિય અલોભનીયો. તસ્મા યાવ ઇદમ્પિ અયં રુક્ખો વિય ન વિલુપ્પતિ, તાવ અયમઞ્ઞો સઞ્છન્નપત્તો યથા પારિચ્છત્તકો, એવં કાસાવેન પરિસઞ્છન્નેન હુત્વા પબ્બજિતબ્બ''ન્તિ. સો રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

''ઓહારયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનિ, સઞ્છન્નપત્તો યથા પારિછત્તો;
કાસાયવત્થો અભિનિક્ખમિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **કાસાયવત્થો અભિનિક્ખમિત્વા**તિ ઇમસ્સ પાદસ્સ ગેહા અભિનિક્ખમિત્વા કાસાયવત્થો હુત્વાતિ એવમત્થો વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તનયેનેવ સક્કા જાનિતુન્તિ ન વિત્થારિતન્તિ.

પારિચ્છત્તકગાથાવણ્ણના સમત્તા.

તતિયો વગ્ગો નિટ્ઠિતો.

૬૫. રસેસૂતિ કા ઉપ્પત્તિ? અઞ્ઞતરો કિર બારાણસિરાજા ઉય્યાને અમચ્ચપુત્તેહિ પરિવુતો સિલાપટ્ટપોક્ખરણિયં કીળતિ. તસ્સ સૂદો સબ્બમંસાનં રસં ગહેત્વા અતીવ સુસઙ્ખતં અમતકપ્પં અન્તરભત્તં પચિત્વા ઉપનામેસિ. સો તત્થ ગેધમાપન્નો કસ્સચિ કિઞ્ચિ અદત્વા અત્તનાવ ભુઞ્જિ. ઉદકકીળતો ચ અતિવિકાલે નિક્ખન્તો સીઘં સીઘં ભુઞ્જિ. યેહિ સદ્ધિં પુબ્બે ભુઞ્જતિ, ન તેસં કઞ્ચિ સરિ. અથ પચ્છા પટિસઙ્ખાનં ઉપ્પાદેત્વા ''અહો, મયા પાપં કતં, ય્વાહં રસતણ્હાય અભિભૂતો સબ્બજનં વિસરિત્વા એકકોવ ભુઞ્જિં. હન્દ રસતણ્હં નિગ્ગણ્હામી''તિ રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા અત્તનો પુરિમપટિપત્તિં ગરહન્તો તપ્પટિપક્ખગુણદીપિકં ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

''રસેસુ ગેધં અકરં અલોલો, અનઞ્ઞપોસી સપદાનચારી;
કુલે કુલે અપ્પટિબદ્ધચિત્તો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **રસેસૂ**તિ અમ્બિલમધુરતિત્તકકટુકલોણિકખારિકકસાવાદિભેદેસુ સાયનીયેસુ. **ગેધં અકર**ન્તિ ગિદ્ધિં અકરોન્તો, તણ્હં અનુપ્પાદેન્તોતિ વુત્તં હોતિ. **અલોલો**તિ ''ઇદં સાયિસ્સામિ, ઇદં સાયિસ્સામી''તિ એવં રસવિસેસેસુ અનાકુલો. **અનઞ્ઞપોસી**તિ પોસેતબ્બકસદ્ધિવિહારિકાદિવિરહિતો , કાયસન્ધારણમત્તેન સન્તુટ્ઠોતિ વુત્તં હોતિ. યથા વા પુબ્બે ઉય્યાને રસેસુ ગેધકરણલોલો હુત્વા અઞ્ઞપોસી આસિં, એવં અહુત્વા યાય તણ્હાય લોલો હુત્વા રસેસુ ગેધં કરોતિ. તં તણ્હં હિત્વા આયતિં તણ્હામૂલકસ્સ અઞ્ઞસ્સ અત્તભાવસ્સ અનિબ્બત્તનેન અનઞ્ઞપોસીતિ દસ્સેતિ. અથ વા અત્થભઞ્જનકટ્ઠેન અઞ્ઞેતિ કિલેસા વુચ્ચન્તિ. તેસં અપોસનેન અનઞ્ઞપોસીતિ અયમ્પેત્થ અત્થો. **સપદાનચારી**તિ અવોક્કમ્મચારી અનુપુબ્બચારી, ઘરપટિપાટિં અછડ્ડેત્વા અડ્ઢકુલઞ્ચ દલિદ્દકુલઞ્ચ નિરન્તરં પિણ્ડાય પવિસમાનોતિ અત્થો. **કુલે કુલે અપ્પટિબદ્ધચિત્તો**તિ ખત્તિયકુલાદીસુ યત્થ કત્થચિ કિલેસવસેન અલગ્ગચિત્તો, ચન્દૂપમો નિચ્ચનવકો હુત્વાતિ અત્થો. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

રસગેધગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૬૬. પહાય પઞ્ચાવરણાનીતિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર અઞ્ઞતરો રાજા પઠમજ્ઝાનલાભી અહોસિ. સો ઝાનાનુરક્ખણત્થં રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા અત્તનો પટિપત્તિસમ્પદં દીપેન્તો ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

''પહાય પઞ્ચાવરણાનિ ચેતસો, ઉપક્કિલેસે બ્યપનુજ્જ સબ્બે;
અનિસ્સિતો છેત્વ સિનેહદોસં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **આવરણાની**તિ નીવરણાનેવ. તાનિ અત્થતો ઉરગસુત્તે વુત્તાનિ. તાનિ પન યસ્મા અબ્ભાદયો વિય ચન્દસૂરિયે ચેતો આવરન્તિ, તસ્મા ''આવરણાનિ ચેતસો''તિ વુત્તાનિ. તાનિ ઉપચારેન વા અપ્પનાય વા પહાય. **ઉપક્કિલેસે**તિ ઉપગમ્મ ચિત્તં વિબાધેન્તે અકુસલે ધમ્મે, વત્થોપમાદીસુ વુત્તે અભિજ્ઝાદયો વા. **બ્યપનુજ્જા**તિ પનુદિત્વા વિનાસેત્વા, વિપસ્સનામગ્ગેન પજહિત્વાતિ અત્થો. **સબ્બે**તિ અનવસેસે. એવં સમથવિપસ્સનાસમ્પન્નો પઠમમગ્ગેન દિટ્ઠિનિસ્સયસ્સ પહીનત્તા **અનિસ્સિતો**. સેસમગ્ગેહિ છેત્વા તેધાતુકં **સિનેહદોસં**, તણ્હારાગન્તિ વુત્તં હોતિ. સિનેહો એવ હિ ગુણપટિપક્ખતો સિનેહદોસોતિ વુત્તો. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

આવરણગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૬૭. **વિપિટ્ઠિકત્વાના**તિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર અઞ્ઞતરો રાજા ચતુત્થજ્ઝાનલાભી અહોસિ. સો ઝાનાનુરક્ખણત્થં રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા અત્તનો પટિપત્તિસમ્પદં દીપેન્તો ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

> ‘‘વિપિટ્ઠિકત્વાન સુખં દુખઞ્ચ, પુબ્બેવ ચ સોમનસ્સદોમનસ્સં;
> લદ્ધાનુપેક્ખં સમથં વિસુદ્ધં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તત્થ **વિપિટ્ઠિકત્વાના**તિ પિટ્ઠિતો કત્વા, છડ્ડેત્વા જહિત્વાતિ અત્થો. **સુખં દુખઞ્ચા**તિ કાયિકં સાતાસાતં. **સોમનસ્સદોમનસ્સ**ન્તિ ચેતસિકં સાતાસાતં. **ઉપેક્ખ**ન્તિ ચતુત્થજ્ઝાનુપેક્ખં. **સમથ**ન્તિ ચતુત્થજ્ઝાનસમથમેવ. **વિસુદ્ધ**ન્તિ પઞ્ચનીવરણવિતક્કવિચારપીતિસુખસઙ્ખાતેહિ નવહિ પચ્ચનીકધમ્મેહિ વિમુત્તત્તા વિસુદ્ધં, નિદ્ધન્તસુવણ્ણમિવ વિગતૂપક્કિલેસન્તિ અત્થો.

અયં પન યોજના – વિપિટ્ઠિકત્વાન સુખં દુક્ખઞ્ચ પુબ્બેવ પઠમજ્ઝાનુપચારભૂમિયંયેવ દુક્ખં, તતિયજ્ઝાનુપચારભૂમિયં સુખન્તિ અધિપ્પાયો. પુન આદિતો વુત્તં ચકારં પરતો નેત્વા ‘‘સોમનસ્સં દોમનસ્સઞ્ચ વિપિટ્ઠિકત્વાન પુબ્બેવા’’તિ અધિકારો. તેન સોમનસ્સં ચતુત્થજ્ઝાનુપચારે, દોમનસ્સઞ્ચ દુતિયજ્ઝાનુપચારેયેવાતિ દીપેતિ. એતાનિ હિ એતેસં પરિયાયતો પહાનટ્ઠાનાનિ. નિપ્પરિયાયતો પન દુક્ખસ્સ પઠમજ્ઝાનં, દોમનસ્સસ્સ દુતિયજ્ઝાનં, સુખસ્સ તતિયજ્ઝાનં, સોમનસ્સસ્સ ચતુત્થજ્ઝાનં પહાનટ્ઠાનં. યથાહ – ‘‘પઠમજ્ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ એત્થુપ્પન્નં દુક્ખિન્દ્રિયં અપરિસેસં નિરુજ્ઝતી’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૫૧૦). તં સબ્બં અટ્ઠસાલિનિયા ધમ્મસઙ્ગહટ્ઠકથાયં (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૬૫) વુત્તં. યતો પુબ્બેવ તીસુ પઠમજ્ઝાનાદીસુ દુક્ખદોમનસ્સસુખાનિ વિપિટ્ઠિકત્વા એત્થેવ ચતુત્થજ્ઝાને સોમનસ્સં વિપિટ્ઠિકત્વા ઇમાય પટિપદાય લદ્ધાનુપેક્ખં સમથં વિસુદ્ધં એકો ચરેતિ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવાતિ.

વિપિટ્ઠિકત્વાગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૬૮. **આરદ્ધવીરિયો**તિ કા ઉપ્પત્તિ? અઞ્ઞતરો કિર પચ્ચન્તરાજા સહસ્સયોધપરિમાણબલકાયો રજ્જેન ખુદ્દકો, પઞ્ઞાય મહન્તો અહોસિ. સો એકદિવસં ‘‘કિઞ્ચાપિ અહં ખુદ્દકો, પઞ્ઞવતા ચ પન સક્કા સકલજમ્બુદીપં ગહેતુ’’ન્તિ ચિન્તેત્વા સામન્તરઞ્ઞો દૂતં પાહેસિ – ‘‘સત્તદિવસબ્ભન્તરે મે રજ્જં વા દેતુ યુદ્ધં વા’’તિ. તતો સો અત્તનો અમચ્ચે સમોધાનેત્વા આહ – ‘‘મયા તુમ્હે અનાપુચ્છાયેવ સાહસં કતં, અમુકસ્સ રઞ્ઞો એવં પહિતં, કિં કાતબ્બ’’ન્તિ? તે આહંસુ – ‘‘સક્કા, મહારાજ, સો દૂતો નિવત્તેતુ’’ન્તિ? ‘‘ન સક્કા, ગતો ભવિસ્સતી’’તિ. ‘‘યદિ એવં વિનાસિતમ્હા તયા, તેન હિ દુક્ખં અઞ્ઞસ્સ સત્થેન મરિતું. હન્દ, મયં અઞ્ઞમઞ્ઞં પહરિત્વા મરામ, અત્તાનં પહરિત્વા મરામ, ઉબ્બન્ધામ, વિસં ખાદામા’’તિ. એવં તેસુ એકમેકો મરણમેવ સંવણ્ણેતિ. તતો રાજા – ‘‘કિં મે, ઇમેહિ, અત્થિ, ભણે, મય્હં યોધા’’તિ આહ. અથ ‘‘અહં, મહારાજ, યોધો, અહં, મહારાજ, યોધો’’તિ તં યોધસહસ્સં ઉટ્ઠહિ.

રાજા ‘‘એતે ઉપપરિક્ખિસ્સામી’’તિ મન્ત્વા ચિતકં સજ્જેત્વા આહ – ‘‘મયા, ભણે, ઇદં નામ સાહસં કતં, તં મે અમચ્ચા પટિક્કોસન્તિ, સોહં ચિતકં પવિસિસ્સામિ, કો મયા સદ્ધિં પવિસિસ્સતિ, કેન મય્હં જીવિતં

પરિચ્ચત્ત''ન્તિ? એવં વુત્તે પઞ્ચસતા યોધા ઉટ્ઠહિંસુ – ''મયં, મહારાજ, પવિસામા''તિ. તતો રાજા અપરે પઞ્ચસતે યોધે આહ – ''તુમ્હે ઇદાનિ, તાતા, કિં કરિસ્સથા''તિ? તે આહંસુ – ''નાયં, મહારાજ, પુરિસકારો, ઇત્થિકિરિયા એસા, અપિચ મહારાજેન પટિરઞ્ઞો દૂતો પેસિતો, તેન મયં રઞ્ઞા સદ્ધિં યુજ્ઝિત્વા મરિસ્સામા''તિ. તતો રાજા ''પરિચ્ચત્તં તુમ્હેહિ મમ જીવિત''ન્તિ ચતુરઙ્ગિનિં સેનં સન્નય્હિત્વા તેન યોધસહસ્સેન પરિવુતો ગન્ત્વા રજ્જસીમાય નિસીદિ.

સોપિ પટિરાજા તં પવત્તિં સુત્વા ''અરે, સો ખુદ્દકરાજા મમ દાસસ્સાપિ નપ્પહોતી''તિ કુજ્ઝિત્વા સબ્બં બલકાયં આદાય યુજ્ઝિતું નિક્ખમિ. ખુદ્દકરાજા તં અબ્ભુય્યાતં દિસ્વા બલકાયં આહ – ''તાતા, તુમ્હે ન બહુકા; સબ્બે સમ્પિણ્ડિત્વા, અસિચમ્મં ગહેત્વા, સીઘં ઇમસ્સ રઞ્ઞો પુરતો ઉજુકં એવ ગચ્છથા''તિ. તે તથા અકંસુ. અથ સા સેના દ્વિધા ભિજ્જિત્વા અન્તરમદાસિ. તે તં રાજાનં જીવગ્ગાહં ગણ્હિંસુ, અઞ્ઞે યોધા પલાયિંસુ. ખુદ્દકરાજા ''તં મારેમી''તિ પુરતો ધાવતિ, પટિરાજા તં અભયં યાચિ. તતો તસ્સ અભયં દત્વા, સપથં કારાપેત્વા, તં અત્તનો મનુસ્સં કત્વા, તેન સહ અઞ્ઞં રાજાનં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા, તસ્સ રજ્જસીમાય ઠત્વા પેસેસિ – ''રજ્જં વા મે દેતુ યુદ્ધં વા''તિ. સો ''અહં એકયુદ્ધમ્પિ ન સહામી''તિ રજ્જં નિય્યાતેસિ. એતેનેવ ઉપાયેન સબ્બરાજાનો ગહેત્વા અન્તે બારાણસિરાજાનમ્પિ અગ્ગહેસિ.

સો એકસતરાજપરિવુતો સકલજમ્બુદીપે રજ્જં અનુસાસન્તો ચિન્તેસિ – ''અહં પુબ્બે ખુદ્દકો અહોસિં, સોમ્હિ અત્તનો ઞાણસમ્પત્તિયા સકલજમ્બુદીપસ્સ ઇસ્સરો જાતો. તં ખો પન મે ઞાણં લોકિયવીરિયસમ્પયુત્તં, નેવ નિબ્બિદાય ન વિરાગાય સંવત્તતિ, સાધુ વતસ્સ સ્વાહં ઇમિના ઞાણેન લોકુત્તરધમ્મં ગવેસેય્ય''ન્તિ. તતો બારાણસિરઞ્ઞો રજ્જં દત્વા, પુત્તદારઞ્ચ સકજનપદમેવ પેસેત્વા, પબ્બજ્જં સમાદાય વિપસ્સનં આરભિત્વા, પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા અત્તનો વીરિયસમ્પત્તિં દીપેન્તો ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

''આરદ્ધવિરિયો પરમત્થપત્તિયા, અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ;
દળ્હનિક્કમો થામબલૂપપન્નો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ આરદ્ધં વીરિયમસ્સાતિ **આરદ્ધવિરિયો**. એતેન અત્તનો વીરિયારમ્ભં આદિવીરિયં દસ્સેતિ. પરમત્થો વુચ્ચતિ નિબ્બાનં, તસ્સ પત્તિયા **પરમત્થપત્તિયા**. એતેન વીરિયારમ્ભેન પત્તબ્બફલં દસ્સેતિ. **અલીનચિત્તો**તિ એતેન બલવીરિયૂપત્થમ્ભાનં ચિત્તચેતસિકાનં અલીનતં દસ્સેતિ. **અકુસીતવુત્તી**તિ એતેન ઠાનઆસનચઙ્કમનાદીસુ કાયસ્સ અનવસીદનં. **દળ્હનિક્કમો**તિ એતેન ''કામં તચો ચ ન્હારુ ચા''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૪; અ॰ નિ॰ ૨.૫; મહાનિ॰ ૧૯૬) એવં પવત્તં પદહનવીરિયં દસ્સેતિ, યં તં અનુપુબ્બસિક્ખાદીસુ પદહન્તો ''કાયેન ચેવ પરમસચ્ચં સચ્છિકરોતિ, પઞ્ઞાય ચ નં અતિવિજ્ઝ પસ્સતી''તિ વુચ્ચતિ. અથ વા એતેન મગ્ગસમ્પયુત્તવીરિયં દસ્સેતિ. તઞ્હિ દળ્હઞ્ચ ભાવનાપારિપૂરિં ગતત્તા, નિક્કમો ચ સબ્બસો પટિપક્ખા નિક્ખન્તત્તા, તસ્મા તંસમઙ્ગીપુગ્ગલોપિ દળ્હો નિક્કમો અસ્સાતિ ''દળ્હનિક્કમો''તિ વુચ્ચતિ. **થામબલૂપપન્નો**તિ મગ્ગક્ખણે કાયથામેન ઞાણબલેન ચ ઉપપન્નો, અથ વા થામભૂતેન બલેન ઉપપન્નોતિ થામબલૂપપન્નો, થિરઞાણબલૂપપન્નોતિ વુત્તં હોતિ. એતેન તસ્સ વીરિયસ્સ વિપસ્સનાઞાણસમ્પયોગં દીપેન્તો યોનિસો પદહનભાવં સાધેતિ. પુબ્બભાગમજ્ઝિમઉક્કટ્ઠવીરિયવસેન વા તયોપિ પાદા યોજેતબ્બા. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

આરદ્ધવીરિયગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૬૯. **પટિસલ્લાનન્તિ** કા ઉપ્પત્તિ? ઇમિસ્સા ગાથાય આવરણગાથાય ઉપ્પત્તિસદિસા એવ ઉપ્પત્તિ, નત્થિ કોચિ વિસેસો. અત્થવણ્ણનાયં પનસ્સા **પટિસલ્લાનન્તિ** તેહિ તેહિ સત્તસઙ્ખારેહિ પટિનિવત્તિત્વા સલ્લીનં એકત્તસેવિતા એકીભાવો, કાયવિવેકોતિ અત્થો. **ઝાનન્તિ** પચ્ચનીકઝાપનતો આરમ્મણલક્ખણૂપનિજ્ઝાનતો ચ ચિત્તવિવેકો વુચ્ચતિ. તત્થ અટ્ઠસમાપત્તિયો નીવરણાદિપચ્ચનીકઝાપનતો આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનતો ચ ઝાનન્તિ વુચ્ચતિ, વિપસ્સનામગ્ગફલાનિ સત્તસઞ્ઞાદિપચ્ચનીકઝાપનતો, લક્ખણૂપનિજ્ઝાનતોયેવ ચેત્થ ફલાનિ. ઇધ પન આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનમેવ અધિપ્પેતં. એવમેતં પટિસલ્લાનઞ્ચ ઝાનઞ્ચ **અરિઞ્ચમાનો**, અજહમાનો, અનિસ્સજ્જમાનો. **ધમ્મેસૂતિ** વિપસ્સનૂપગેસુ પઞ્ચક્ખન્ધાદિધમ્મેસુ. **નિચ્ચન્તિ** સતતં, સમિતં, અબ્ભોકિણ્ણં. **અનુધમ્મચારીતિ** તે ધમ્મે આરબ્ભ પવત્તમાનેન અનુગતં વિપસ્સનાધમ્મં ચરમાનો. અથ વા ધમ્માતિ નવ લોકુત્તરધમ્મા, તેસં ધમ્માનં અનુલોમો ધમ્મોતિ અનુધમ્મો, વિપસ્સનાયેતં અધિવચનં. તત્થ ‘‘ધમ્માનં નિચ્ચં અનુધમ્મચારી’’તિ વત્તબ્બે ગાથાબન્ધસુખત્થં વિભત્તિબ્યત્તયેન ‘‘ધમ્મેસૂ’’તિ વુત્તં સિયા. **આદીનવં સમ્મસિતા ભવેસૂતિ** તાય અનુધમ્મચરિતાસઙ્ખાતાય વિપસ્સનાય અનિચ્ચાકારાદિદોસં તીસુ ભવેસુ સમનુપસ્સન્તો એવં ઇમં કાયવિવેકચિત્તવિવેકં અરિઞ્ચમાનો સિખાપ્પત્તવિપસ્સનાસઙ્ખાતાય પટિપદાય અધિગતોતિ વત્તબ્બો એકો ચરેતિ એવં યોજના વેદિતબ્બા.

પટિસલ્લાનગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૭૦. **તણ્હક્ખયન્તિ** કા ઉપ્પત્તિ? અઞ્ઞતરો કિર બારાણસિરાજા મહચ્ચરાજાનુભાવેન નગરં પદક્ખિણં કરોતિ. તસ્સ સરીરસોભાય આવટ્ટિતહદયા સત્તા પુરતો ગચ્છન્તાપિ નિવત્તિત્વા તમેવ ઉલ્લોકેન્તિ, પચ્છતો ગચ્છન્તાપિ, ઉભોહિ પસ્સેહિ ગચ્છન્તાપિ. પકતિયા એવ હિ બુદ્ધદસ્સને પુણ્ણચન્દસમુદ્દરાજદસ્સને ચ અતિત્તો લોકો. અથ અઞ્ઞતરા કુટુમ્બિયભરિયાપિ ઉપરિપાસાદગતા સીહપઞ્જરં વિવરિત્વા ઓલોકયમાના અટ્ઠાસિ. રાજા તં દિસ્વાવ પટિબદ્ધચિત્તો હુત્વા અમચ્ચં આણાપેસિ – ‘‘જાનાહિ તાવ, ભણે, અયં ઇત્થી સસામિકા વા અસામિકા વા’’તિ. સો ગન્ત્વા ‘‘સસામિકા’’તિ આરોચેસિ. અથ રાજા ચિન્તેસિ – ‘‘ઇમા વીસતિસહસ્સનાટકિત્થિયો દેવચ્છરાયો વિય મંયેવ એકં અભિરમેન્તિ, સો દાનાહં એતાપિ અતુસિત્વા પરસ્સ ઇત્થિયા તણ્હં ઉપ્પાદેસિં, સા ઉપ્પન્ના અપાયમેવ આકડ્ઢતી’’તિ તણ્હાય આદીનવં દિસ્વા ‘‘હન્દ નં નિગ્ગણ્હામી’’તિ રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

> ‘‘તણ્હક્ખયં પત્થયમપ્પમત્તો, અનેળમૂગો સુતવા સતીમા;
> સઙ્ખાતધમ્મો નિયતો પધાનવા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તત્થ **તણ્હક્ખયન્તિ** નિબ્બાનં, એવં દિટ્ઠાદીનવાય તણ્હાય એવ અપ્પવત્તિં. **અપ્પમત્તોતિ** સાતચ્ચકારી સક્કચ્ચકારી. **અનેળમૂગોતિ** અલાલામુખો. અથ વા અનેળો ચ અમૂગો ચ, પણ્ડિતો બ્યત્તોતિ વુત્તં હોતિ. હિતસુખસમ્પાપકં સુતમસ્સ અત્થીતિ **સુતવા** આગમસમ્પન્નોતિ વુત્તં હોતિ. **સતીમાતિ** ચિરકતાદીનં અનુસ્સરિતા. **સઙ્ખાતધમ્મોતિ** ધમ્મુપપરિક્ખાય પરિઞ્ઞાતધમ્મો. **નિયતોતિ** અરિયમગ્ગેન નિયામં પત્તો. **પધાનવાતિ** સમ્મપ્પધાનવીરિયસમ્પન્નો. ઉપ્પટિપાટિયા એસ પાઠો યોજેતબ્બો. એવમેતેહિ અપ્પમાદાદીહિ સમન્નાગતો નિયામસમ્પાપકેન પધાનેન પધાનવા, તેન પધાનેન પત્તનિયામત્તા નિયતો, તતો અરહત્તપ્પત્તિયા સઙ્ખાતધમ્મો. અરહા હિ પુન સઙ્ખાતબ્બાભાવતો ‘‘સઙ્ખાતધમ્મો’’તિ વુચ્ચતિ. યથાહ ‘‘યે ચ સઙ્ખાતધમ્માસે, યે ચ સેખા પુથૂ ઇધા’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૪૪; ચૂળનિ॰ અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૭). સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

તણ્હક્ખયગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૭૧. સીહો વાતિ કા ઉપ્પત્તિ? અઞ્ઞતરસ્સ કિર બારાણસિરઞ્ઞો દૂરે ઉય્યાનં હોતિ. સો પગેવ વુટ્ઠાય ઉય્યાનં ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે યાના ઓરુય્હ ઉદકટ્ઠાનં ઉપગતો ''મુખં ધોવિસ્સામી''તિ. તસ્મિઞ્ચ પદેસે સીહી પોતકં જનેત્વા ગોચરાય ગતા. રાજપુરિસો તં દિસ્વા ''સીહપોતકો દેવા''તિ આરોચેસિ. રાજા ''સીહો કિર ન કસ્સચિ ભાયતી''તિ તં ઉપપરિક્ખિતું ભેરિઆદીનિ આકોટાપેસિ. સીહપોતકો તં સદ્દં સુત્વાપિ તથેવ સયિ. રાજા યાવતતિયકં આકોટાપેસિ, સો તતિયવારે સીસં ઉક્ખિપિત્વા સબ્બં પરિસં ઓલોકેત્વા તથેવ સયિ. અથ રાજા ''યાવસ્સ માતા નાગચ્છતિ, તાવ ગચ્છામા''તિ વત્વા ગચ્છન્તો ચિન્તેસિ – ''તં દિવસં જાતોપિ સીહપોતકો ન સન્તસતિ ન ભાયતિ, કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ તણ્હાદિટ્ઠિપરિતાસં છેત્વા ન સન્તસેય્યં ન ભાયેય્ય''ન્તિ. સો તં આરમ્મણં ગહેત્વા, ગચ્છન્તો પુન કેવટ્ટેહિ મચ્છે ગહેત્વા સાખાસુ બન્ધિત્વા પસારિતે જાલે વાતં અલગ્ગંયેવ ગચ્છમાનં દિસ્વા, તમ્પિ નિમિત્તં અગ્ગહેસિ – ''કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ તણ્હાદિટ્ઠિજાલં મોહજાલં વા ફાલેત્વા એવં અસજ્જમાનો ગચ્છેય્ય''ન્તિ.

અથ ઉય્યાનં ગન્ત્વા સિલાપટ્ટપોક્ખરણિતીરે નિસિન્નો વાતબ્ભાહતાનિ પદુમાનિ ઓનમિત્વા ઉદકં ફુસિત્વા વાતવિગમે પુન યથાઠાને ઠિતાનિ ઉદકેન અનુપલિત્તાનિ દિસ્વા તમ્પિ નિમિત્તં અગ્ગહેસિ – ''કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ યથા એતાનિ ઉદકે જાતાનિ ઉદકેન અનુપલિત્તાનિ તિટ્ઠન્તિ, એવમેવં લોકે જાતો લોકેન અનુપલિત્તો તિટ્ઠેય્ય''ન્તિ. સો પુનપ્પુનં ''યથા સીહવાતપદુમાનિ, એવં અસન્તસન્તેન અસજ્જમાનેન અનુપલિત્તેન ભવિતબ્બ''ન્તિ ચિન્તેત્વા, રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા, વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

> ''સીહોવ સદ્દેસુ અસન્તસન્તો, વાતોવ જાલમ્હિ અસજ્જમાનો;
> પદુમંવ તોયેન અલિપ્પમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **સીહો**તિ ચત્તારો સીહા – તિણસીહો, પણ્ડુસીહો, કાળસીહો, કેસરસીહોતિ. કેસરસીહો તેસં અગ્ગમક્ખાયતિ. સોવ ઇધ અધિપ્પેતો. **વાતો** પુરત્થિમાદિવસેન અનેકવિધો, **પદુમં** રત્તસેતાદિવસેન. તેસુ યો કોચિ વાતો યંકિઞ્ચિ પદુમઞ્ચ વટ્ટતિયેવ. તત્થ યસ્મા સન્તાસો અત્તસિનેહેન હોતિ, અત્તસિનેહો ચ તણ્હાલેપો, સોપિ દિટ્ઠિસમ્પયુત્તેન વા દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તેન વા લોભેન હોતિ, સો ચ તણ્હાયેવ. સજ્જનં પન તત્થ ઉપપરિક્ખાવિરહિતસ્સ મોહેન હોતિ, મોહો ચ અવિજ્જા. તત્થ સમથેન તણ્હાય પહાનં હોતિ, વિપસ્સનાય, અવિજ્જાય. તસ્મા સમથેન અત્તસિનેહં પહાય **સીહોવ સદ્દેસુ** અનિચ્ચાદીસુ **અસન્તસન્તો**, વિપસ્સનાય મોહં પહાય **વાતોવ જાલમ્હિ** ખન્ધાયતનાદીસુ **અસજ્જમાનો**, સમથેનેવ લોભં લોભસમ્પયુત્તં એવ દિટ્ઠિઞ્ચ પહાય, **પદુમંવ તોયેન** સબ્બભવભોગલોભેન અલિપ્પમાનો. એત્થ ચ સમથસ્સ સીલં પદટ્ઠાનં, સમથો સમાધિ, વિપસ્સના પઞ્ઞાતિ. એવં તેસુ દ્વીસુ ધમ્મેસુ સિદ્ધેસુ તયોપિ ખન્ધા સિદ્ધા હોન્તિ. તત્થ સીલક્ખન્ધેન સુરતો હોતિ. સો સીહોવ સદ્દેસુ આઘાતવત્થૂસુ કુજ્ઝિતુકામતાય ન સન્તસતિ. પઞ્ઞાક્ખન્ધેન પટિવિદ્ધસભાવો વાતોવ જાલમ્હિ ખન્ધાદિધમ્મભેદે ન સજ્જતિ, સમાધિક્ખન્ધેન વીતરાગો પદુમંવ તોયેન રાગેન ન લિપ્પતિ. એવં સમથવિપસ્સનાહિ સીલસમાધિપઞ્ઞાક્ખન્ધેહિ ચ યથાસમ્ભવં અવિજ્જાતણ્હાનં તિણ્ણઞ્ચ અકુસલમૂલાનં પહાનવસેન અસન્તસન્તો અસજ્જમાનો અલિપ્પમાનો ચ વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

અસન્તસન્તગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૭૨. સીહો યથાતિ કા ઉપ્પત્તિ? અઞ્ઞતરો કિર બારાણસિરાજા પચ્ચન્તં કુપ્પિતં વૂપસમેતું ગામાનુગામિમગ્ગં છડ્ડેત્વા, ઉજું અટવિમગ્ગં ગહેત્વા, મહતિયા સેનાય ગચ્છતિ. તેન ચ સમયેન અઞ્ઞતરસ્મિં પબ્બતપાદે સીહો બાલસૂરિયાતપં તપ્પમાનો નિપન્નો હોતિ. તં દિસ્વા રાજપુરિસો રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા ''સીહો કિર સદ્દેન ન સન્તસતી''તિ ભેરિસઙ્ખપણવાદીહિ સદ્દં કારાપેસિ. સીહો તથેવ નિપજ્જિ. દુતિયમ્પિ કારાપેસિ. સીહો તથેવ નિપજ્જિ. તતિયમ્પિ કારાપેસિ. સીહો ''મમ પટિસત્તુ અત્થી''તિ ચતૂહિ પાદેહિ સુપ્પતિટ્ઠિતં પતિટ્ઠહિત્વા સીહનાદં નદિ. તં સુત્વાવ હત્થારોહાદયો હત્થિઆદીહિ ઓરોહિત્વા તિણગહનાનિ પવિટ્ઠા, હત્થિઅસ્સગણા દિસાવિદિસા પલાતા. રઞ્ઞો હત્થીપિ રાજાનં ગહેત્વા વનગહનાનિ પોથયમાનો પલાયિ. સો તં સન્ધારેતું અસક્કોન્તો રુક્ખસાખાય ઓલમ્બિત્વા , પથવિં પતિત્વા, એકપદિકમગ્ગેન ગચ્છન્તો પચ્ચેકબુદ્ધાનં વસનટ્ઠાનં પાપુણિત્વા તત્થ પચ્ચેકબુદ્ધે પુચ્છિ – ''અપિ, ભન્તે, સદ્દમસ્સુત્થા''તિ? ''આમ, મહારાજા''તિ. ''કસ્સ સદ્દં, ભન્તે''તિ? ''પઠમં ભેરિસઙ્ખાદીનં, પચ્છા સીહસ્સા''તિ. ''ન ભાયિત્થ, ભન્તે''તિ? ''ન મયં, મહારાજ, કસ્સચિ સદ્દસ્સ ભાયામા''તિ. ''સક્કા પન, ભન્તે, મય્હમ્પિ એદિસં કાતુ''ન્તિ? ''સક્કા, મહારાજ, સચે પબ્બજસી''તિ. ''પબ્બજામિ, ભન્તે''તિ. તતો નં પબ્બાજેત્વા પુબ્બે વુત્તનયેનેવ આભિસમાચારિકં સિક્ખાપેસું. સોપિ પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

''સીહો યથા દાઠબલી પસય્હ, રાજા મિગાનં અભિભુય્ય ચારી;
સેવેથ પન્તાનિ સેનાસનાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ સહના ચ હનના ચ સીઘજવત્તા ચ **સીહો**. કેસરસીહોવ ઇધ અધિપ્પેતો. દાઠા બલમસ્સ અત્થીતિ **દાઠબલી. પસય્હ અભિભુય્યા**તિ, ઉભયં **ચારી**સદ્દેન સહ યોજેતબ્બં **પસય્હચારી અભિભુય્યચારી**તિ તત્થ પસય્હ નિગ્ગહેત્વા ચરણેન પસય્હચારી, અભિભવિત્વા, સન્તાસેત્વા, વસીકત્વા, ચરણેન અભિભુય્યચારી. સ્વાયં કાયબલેન પસય્હચારી, તેજસા અભિભુય્યચારી. તત્થ સચે કોચિ વદેય્ય – ''કિં પસય્હ અભિભુય્ય ચારી''તિ, તતો **મિગાન**ન્તિ સામિવચનં ઉપયોગવચનં કત્વા ''મિગે પસય્હ અભિભુય્ય ચારી''તિ પટિવત્તબ્બં. **પન્તાની**તિ દૂરાનિ. **સેનાસનાની**તિ વસનટ્ઠાનાનિ. સેસં પુબ્બે વુત્તનયેનેવ સક્કા જાનિતુન્તિ ન વિત્થારિતન્તિ.

દાઠબલીગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૭૩. મેત્તં ઉપેક્ખન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? અઞ્ઞતરો કિર રાજા મેત્તાદિઝાનલાભી અહોસિ. સો ''ઝાનસુખન્તરાયકરં રજ્જ''ન્તિ ઝાનાનુરક્ખણત્થં રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા, ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

મેત્તં ઉપેક્ખં કરુણં વિમુત્તિં, આસેવમાનો મુદિતઞ્ચ કાલે;
સબ્બેન લોકેન અવિરુજ્ઝમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ ''સબ્બે સત્તા સુખિતા હોન્તૂ''તિઆદિના નયેન હિતસુખુપનયનકામતા **મેત્તા**. ''અહો વત ઇમમ્હા દુક્ખા વિમુચ્ચેય્યુ''ન્તિઆદિના નયેન અહિતદુક્ખાપનયનકામતા **કરુણા**. ''મોદન્તિ વત ભોન્તો સત્તા મોદન્તિ સાધુ સુટ્ઠૂ''તિઆદિના નયેન હિતસુખાવિપ્પયોગકામતા **મુદિતા**. ''પઞ્ઞાયિસ્સન્તિ સકેન કમ્મેના''તિ સુખદુક્ખેસુ અજ્ઝુપેક્ખનતા **ઉપેક્ખા**. ગાથાબન્ધસુખત્થં પન ઉપ્પટિપાટિયા મેત્તં વત્વા ઉપેક્ખા વુત્તા, મુદિતા પચ્છા.

વિમુત્તિન્તિ ચતસ્સોપિ હિ એતા અત્તનો પચ્ચનીકધમ્મેહિ વિમુત્તત્તા વિમુત્તિયો. તેન વુત્તં ‘‘મેત્તં ઉપેક્ખં કરુણં, વિમુત્તિં, આસેવમાનો મુદિતઞ્ચ કાલે’’તિ.

તત્થ **આસેવમાનો**તિ તિસ્સો તિકચતુક્કજ્ઝાનવસેન, ઉપેક્ખં ચતુત્થજ્ઝાનવસેન ભાવયમાનો. **કાલે**તિ મેત્તં આસેવિત્વા તતો વુટ્ઠાય કરુણં, તતો વુટ્ઠાય મુદિતં, તતો ઇતરતો વા નિપ્પીતિકઝાનતો વુટ્ઠાય ઉપેક્ખં આસેવમાનો ‘‘કાલે આસેવમાનો’’તિ વુચ્ચતિ, આસેવિતું ફાસુકાલે વા. **સબ્બેન લોકેન અવિરુજ્ઝમાનો**તિ દસસુ દિસાસુ સબ્બેન સત્તલોકેન અવિરુજ્ઝમાનો. મેત્તાદીનઞ્હિ ભાવિતત્તા સત્તા અપ્પટિકૂલા હોન્તિ. સત્તેસુ ચ વિરોધભૂતો પટિઘો વૂપસમ્મતિ. તેન વુત્તં – ‘‘સબ્બેન લોકેન અવિરુજ્ઝમાનો’’તિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારેન પન મેત્તાદિકથા અટ્ઠસાલિનિયા ધમ્મસઙ્ગહટ્ઠકથાયં (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૨૫૧) વુત્તા. સેસં પુબ્બવુત્તસદિસમેવાતિ.

અપ્પમઞ્ઞાગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૭૪. રાગઞ્ચ દોસઞ્ચાતિ કા ઉપ્પત્તિ? રાજગહં કિર ઉપનિસ્સાય માતઙ્ગો નામ પચ્ચેકબુદ્ધો વિહરતિ સબ્બપચ્છિમો પચ્ચેકબુદ્ધાનં. અથ અમ્હાકં બોધિસત્તે ઉપ્પન્ને દેવતાયો બોધિસત્તસ્સ પૂજનત્થાય આગચ્છન્તિયો તં દિસ્વા ‘‘મારિસા, મારિસા, બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો’’તિ ભણિંસુ . સો નિરોધા વુટ્ઠહન્તો તં સદ્દં સુત્વા, અત્તનો ચ જીવિતક્ખયં દિસ્વા, હિમવન્તે મહાપપાતો નામ પબ્બતો પચ્ચેકબુદ્ધાનં પરિનિબ્બાનટ્ઠાનં, તત્થ આકાસેન ગન્ત્વા પુબ્બે પરિનિબ્બુતપચ્ચેકબુદ્ધસ્સ અટ્ઠિસઙ્ઘાતં પપાતે પક્ખિપિત્વા, સિલાતલે નિસીદિત્વા ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

‘‘રાગઞ્ચ દોસઞ્ચ પહાય મોહં, સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનિ;
અસન્તસં જીવિતસઙ્ખયમ્હિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તત્થ રાગદોસમોહા ઉરગસુત્તે વુત્તા. **સંયોજનાની**તિ દસ સંયોજનાનિ. તાનિ ચ તેન તેન મગ્ગેન સન્દાલયિત્વા. **અસન્તસં જીવિતસઙ્ખયમ્હી**તિ જીવિતસઙ્ખયો વુચ્ચતિ ચુતિચિત્તસ્સ પરિભેદો, તસ્મિઞ્ચ જીવિતસઙ્ખયે જીવિતનિકન્તિયા પહીનત્તા અસન્તસન્તિ. એત્તાવતા સોપાદિસેસં નિબ્બાનધાતું અત્તનો દસ્સેત્વા ગાથાપરિયોસાને અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયીતિ.

જીવિતસઙ્ખયગાથાવણ્ણના સમત્તા.

૭૫. ભજન્તીતિ કા ઉપ્પત્તિ? બારાણસિયં કિર અઞ્ઞતરો રાજા આદિગાથાય વુત્તપ્પકારમેવ ફીતં રજ્જં સમનુસાસતિ. તસ્સ ખરો આબાધો ઉપ્પજ્જિ, દુક્ખા વેદના વત્તન્તિ. વીસતિસહસ્સિત્થિયો પરિવારેત્વા હત્થપાદસમ્બાહનાદીનિ કરોન્તિ. અમચ્ચા ‘‘ન દાનાયં રાજા જીવિસ્સતિ, હન્દ મયં અત્તનો સરણં ગવેસામા’’તિ ચિન્તેત્વા અઞ્ઞસ્સ રઞ્ઞો સન્તિકં ગન્ત્વા ઉપટ્ઠાનં યાચિંસુ. તે તત્થ ઉપટ્ઠહન્તિયેવ, ન કિઞ્ચિ લભન્તિ. રાજાપિ આબાધા વુટ્ઠહિત્વા પુચ્છિ ‘‘ઇત્થન્નામો ચ ઇત્થન્નામો ચ કુહિ’’ન્તિ? તતો તં પવત્તિં સુત્વા સીસં ચાલેત્વા તુણ્હી અહોસિ. તેપિ અમચ્ચા ‘‘રાજા વુટ્ઠિતો’’તિ સુત્વા તત્થ કિઞ્ચિ અલભમાના પરમેન પારિજુઞ્ઞેન સમન્નાગતા પુનદેવ આગન્ત્વા રાજાનં વન્દિત્વા એકમન્તં અટ્ઠંસુ. તેન ચ રઞ્ઞા ‘‘કુહિં, તાતા, તુમ્હે ગતા’’તિ વુત્તા આહંસુ – ‘‘દેવં દુબ્બલં દિસ્વા આજીવિકભયેનમ્હા અસુકં નામ જનપદં ગતા’’તિ. રાજા સીસં ચાલેત્વા ચિન્તેસિ – ‘‘યંનૂનાહં ઇમે વીમંસેય્યં, કિં પુનપિ એવં કરેય્યું નો’’તિ? સો પુબ્બે આબાધિકરોગેન ફુટ્ઠો વિય બાળ્હવેદનં

અત્તાનં દસ્સેન્તો ગિલાનાલયં અકાસિ. ઇત્થિયો સમ્પરિવારેત્વા પુબ્બસદિસમેવ સબ્બં અકંસુ. તેપિ અમચ્ચા તથેવ પુન બહુતરં જનં ગહેત્વા પક્કમિંસુ. એવં રાજા યાવતતિયં સબ્બં પુબ્બસદિસં અકાસિ. તેપિ તથેવ પક્કમિંસુ. તતો ચતુત્થમ્પિ તે આગતે દિસ્વા ''અહો ઇમે દુક્કરં અકંસુ, યે મં બ્યાધિતં પહાય અનપેક્ખા પક્કમિંસૂ''તિ નિબ્બિન્નો રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સન્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકત્વા ઇમં ઉદાનગાથં અભાસિ –

> ''ભજન્તિ સેવન્તિ ચ કારણત્થા, નિક્કારણા દુલ્લભા અજ્જ મિત્તા;
> અત્તટ્ઠપઞ્ઞા અસુચી મનુસ્સા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તત્થ **ભજન્તી**તિ સરીરેન અલ્લીયિત્વા પયિરુપાસન્તિ. **સેવન્તી**તિ અઞ્જલિકમ્માદીહિ કિં કારપટિસ્સાવિતાય ચ પરિચરન્તિ. કારણં અત્થો એતેસન્તિ **કારણત્થા**, ભજનાય સેવનાય ચ નાઞ્ઞં કારણમત્થિ, અત્થો એવ નેસં કારણં, અત્થહેતુ સેવન્તીતિ વુત્તં હોતિ. **નિક્કારણા દુલ્લભા અજ્જ મિત્તા**તિ ''ઇતો કિઞ્ચિ લચ્છામા''તિ એવં અત્તપટિલાભકારણેન નિક્કારણા, કેવલં –

> ''ઉપકારો ચ યો મિત્તો,
> સુખે દુક્ખે ચ યો સખા;
> અત્થક્ખાયી ચ યો મિત્તો,
> યો ચ મિત્તાનુકમ્પકો''તિ. (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૫) –

એવં વુત્તેન અરિયેન મિત્તભાવેન સમન્નાગતા દુલ્લભા અજ્જ મિત્તા. અત્તનિ ઠિતા એતેસં પઞ્ઞા, અત્તાનંયેવ ઓલોકેન્તિ, ન અઞ્ઞન્તિ **અત્તટ્ઠપઞ્ઞા**. દિટ્ઠત્થપઞ્ઞાતિ અયમ્પિ કિર પોરાણપાઠો, સમ્પતિ દિટ્ઠિયેવ અત્થે એતેસં પઞ્ઞા, આયતિં ન પેક્ખન્તીતિ વુત્તં હોતિ. **અસુચી**તિ અસુચિના અનરિયેન કાયવચીમનોકમ્મેન સમન્નાગતા. સેસં પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ.

કારણત્થગાથાવણ્ણના સમત્તા.

ચતુત્થો વગ્ગો નિટ્ઠિતો એકાદસહિ ગાથાહિ.

એવમેતં એકચત્તાલીસગાથાપરિમાણં ખગ્ગવિસાણસુત્તં કત્થચિદેવ વુત્તેન યોજનાનયેન સબ્બત્થ યથાનુરૂપં યોજેત્વા અનુસન્ધિતો અત્થતો ચ વેદિતબ્બં. અતિવિત્થારભયેન પન અમ્હેહિ ન સબ્બત્થ યોજિતન્તિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ખગ્ગવિસાણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. કસિભારદ્વાજસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ કસિભારદ્વાજસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવા મગધેસુ વિહરન્તો દક્ખિણાગિરિસ્મિં એકનાલાયં બ્રાહ્મણગામે પુરેભત્તકિચ્ચં પચ્છાભત્તકિચ્ચન્તિ ઇમેસુ દ્વીસુ બુદ્ધકિચ્ચેસુ પુરેભત્તકિચ્ચં નિટ્ઠાપેત્વા પચ્છાભત્તકિચ્ચાવસાને બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો કસિભારદ્વાજં બ્રાહ્મણં અરહત્તસ્સ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નં દિસ્વા

‘‘તત્થ મયિ ગતે યથા પવત્તિસ્સતિ, તતો કથાવસાને ધમ્મદેસનં સુત્વા એસ બ્રાહ્મણો પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિસ્સતી’’તિ ચ ञત્વા, તત્થ ગન્ત્વા, કથં સમુટ્ઠાપેત્વા, ઇમં સુત્તં અભાસિ.

તત્થ સિયા ‘‘કતમં બુદ્ધાનં પુરેભત્તકિચ્ચં, કતમં પચ્છાભત્તકિચ્ચ’’ન્તિ? વુચ્ચતે – બુદ્ધો ભગવા પાતો એવ ઉટ્ઠાય ઉપટ્ઠાકાનુગ્ગહત્થં સરીરફાસુકત્થઞ્ચ મુખધોવનાદિસરીરપરિકમ્મં કત્વા યાવ ભિક્ખાચારવેલા, તાવ વિવિત્તાસને વીતિનામેત્વા, ભિક્ખાચારવેલાય નિવાસેત્વા, કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા, ચીવરં પારુપિત્વા, પત્તમાદાય કદાચિ એકકોવ કદાચિ ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ગામં વા નિગમં વા પિણ્ડાય પવિસતિ, કદાચિ પકતિયા, કદાચિ અનેકેહિ પાટિહારિયેહિ વત્તમાનેહિ. સેય્યથિદં – પિણ્ડાય પવિસતો લોકનાથસ્સ પુરતો પુરતો ગન્ત્વા મુદુગતિયો વાતા પથવિં સોધેન્તિ; વલાહકા ઉદકફુસિતાનિ મુઞ્ચન્તા મગ્ગે રેણું વૂપસમેત્વા ઉપરિ વિતાનં હુત્વા તિટ્ઠન્તિ. અપરે વાતા પુપ્ફાનિ ઉપસંહરિત્વા મગ્ગે ઓકિરન્તિ, ઉન્નતા ભૂમિપ્પદેસા ઓનમન્તિ, ઓનતા ઉન્નમન્તિ, પાદનિક્ખેપસમયે સમાવ ભૂમિ હોતિ, સુખસમ્ફસ્સાનિ રથચક્કમત્તાનિ પદુમપુપ્ફાનિ વા પાદે સમ્પટિચ્છન્તિ, ઇન્દખીલસ્સ અન્તો ઠપિતમત્તે દક્ખિણપાદે સરીરા છબ્બણ્ણરસ્મિયો નિચ્છરિત્વા સુવણ્ણરસપિઞ્જરાનિ વિય ચિત્રપટપરિક્ખિત્તાનિ વિય ચ પાસાદકૂટાગારાદીનિ કરોન્તિયો ઇતો ચિતો ચ વિધાવન્તિ, હત્થિઅસ્સવિહઙ્ગાદયો સકસકટ્ઠાનેસુ ઠિતાયેવ મધુરેનાકારેન સદ્દં કરોન્તિ, તથા ભેરિવીણાદીનિ તૂરિયાનિ મનુસ્સાનં કાયૂપગાનિ ચ આભરણાનિ, તેન સઞ્ઞાણેન મનુસ્સા જાનન્તિ ‘‘અજ્જ ભગવા ઇધ પિણ્ડાય પવિટ્ઠો’’તિ. તે સુનિવત્થા સુપારુતા ગન્ધપુપ્ફાદીનિ આદાય ઘરા નિક્ખમિત્વા અન્તરવીથિં પટિપજ્જિત્વા ભગવન્તં ગન્ધપુપ્ફાદીહિ સક્કચ્ચં પૂજેત્વા વન્દિત્વા – ‘‘અમ્હાકં , ભન્તે, દસ ભિક્ખૂ, અમ્હાકં વીસતિ, અમ્હાકં ભિક્ખુસતં દેથા’’તિ યાચિત્વા ભગવતોપિ પત્તં ગહેત્વા, આસનં પઞ્ઞાપેત્વા સક્કચ્ચં પિણ્ડપાતેન પટિમાનેન્તિ.

ભગવા કતભત્તકિચ્ચો તેસં સન્તાનાનિ ઓલોકેત્વા તથા ધમ્મં દેસેતિ, યથા કેચિ સરણગમને પતિટ્ઠહન્તિ, કેચિ પઞ્ચસુ સીલેસુ, કેચિ સોતાપત્તિસકદાગામિઅનાગામિફલાનં અઞ્ઞતરસ્મિં, કેચિ પબ્બજિત્વા અગ્ગફલે અરહત્તેતિ. એવં તથા તથા જનં અનુગ્ગહેત્વા ઉટ્ઠાયાસના વિહારં ગચ્છતિ. તત્થ મણ્ડલમાળે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદતિ ભિક્ખૂનં ભત્તકિચ્ચપરિયોસાનં આગમયમાનો. તતો ભિક્ખૂનં ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને ઉપટ્ઠાકો ભગવતો નિવેદેતિ. અથ ભગવા ગન્ધકુટિં પવિસતિ. ઇદં તાવ **પુરેભત્તકિચ્ચં**. યઞ્ચેત્થ ન વુત્તં, તં બ્રહ્માયુસુત્તે વુત્તનયેનેવ ગહેતબ્બં.

અથ ભગવા એવં કતપુરેભત્તકિચ્ચો ગન્ધકુટિયા ઉપટ્ઠાને નિસીદિત્વા, પાદે પક્ખાલેત્વા, પાદપીઠે ઠત્વા, ભિક્ખુસઙ્ઘં ઓવદતિ – ‘‘ભિક્ખવે, અપ્પમાદેન સમ્પાદેથ, બુદ્ધુપ્પાદો દુલ્લભો લોકસ્મિં, મનુસ્સપટિલાભો દુલ્લભો, સદ્ધાસમ્પત્તિ દુલ્લભા, પબ્બજ્જા દુલ્લભા, સદ્ધમ્મસ્સવનં દુલ્લભં લોકસ્મિ’’ન્તિ. તતો ભિક્ખૂ ભગવન્તં વન્દિત્વા કમ્મટ્ઠાનં પુચ્છન્તિ. અથ ભગવા ભિક્ખૂનં ચરિયવસેન કમ્મટ્ઠાનં દેતિ. તે કમ્મટ્ઠાનં ઉગ્ગહેત્વા, ભગવન્તં અભિવાદેત્વા, અત્તનો અત્તનો વસનટ્ઠાનં ગચ્છન્તિ; કેચિ અરઞ્ઞં, કેચિ રુક્ખમૂલં, કેચિ પબ્બતાદીનં અઞ્ઞતરં, કેચિ ચાતુમહારાજિકભવનં…પે॰… કેચિ વસવત્તિભવનન્તિ. તતો ભગવા ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા સચે આકઙ્ખતિ, દક્ખિણેન પસ્સેન સતો સમ્પજાનો મુહુત્તં સીહસેય્યં કપ્પેતિ. અથ સમસ્સાસિતકાયો ઉટ્ઠહિત્વા દુતિયભાગે લોકં વોલોકેતિ. તતિયભાગે યં ગામં વા નિગમં વા ઉપનિસ્સાય વિહરતિ, તત્થ જનો પુરેભત્તં દાનં દત્વા પચ્છાભત્તં સુનિવત્થો સુપારુતો ગન્ધપુપ્ફાદીનિ આદાય વિહારે સન્નિપતતિ. તતો ભગવા સમ્પત્તપરિસાય અનુરૂપેન પાટિહારિયેન ગન્ત્વા ધમ્મસભાયં પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસજ્જ ધમ્મં દેસેતિ કાલયુત્તં પમાણયુત્તં. અથ કાલં વિદિત્વા પરિસં ઉય્યોજેતિ.

તતો સચે ગત્તાનિ ઓસિઞ્ચિતુકામો હોતિ. અથ બુદ્ધાસના ઉટ્ઠાય ઉપટ્ઠાકેન ઉદકપટિયાદિતોકાસં ગન્ત્વા, ઉપટ્ઠાકહત્થતો ઉદકસાટિકં ગહેત્વા, ન્હાનકોટ્ઠકં પવિસતિ. ઉપટ્ઠાકોપિ બુદ્ધાસનં આનેત્વા ગન્ધકુટિપરિવેણે પઞ્ઞાપેતિ. ભગવા ગત્તાનિ ઓસિઞ્ચિત્વા, સુરત્તદુપટ્ટં નિવાસેત્વા , કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા, ઉત્તરાસઙ્ગં કત્વા, તત્થ આગન્ત્વા, નિસીદતિ એકકોવ મુહુત્તં પટિસલ્લીનો. અથ ભિક્ખૂ તતો તતો આગમ્મ ભગવતો ઉપટ્ઠાનં ગચ્છન્તિ. તત્થ એકચ્ચે પઞ્હં પુચ્છન્તિ, એકચ્ચે કમ્મટ્ઠાનં, એકચ્ચે ધમ્મસ્સવનં યાચન્તિ. ભગવા તેસં અધિપ્પાયં સમ્પાદેન્તો પઠમં યામં વીતિનામેતિ.

મજ્ઝિમયામે સકલદસસહસ્સિલોકધાતુદેવતાયો ઓકાસં લભમાના ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છન્તિ યથાભિસઙ્ખતં અન્તમસો ચતુરક્ખરમ્પિ. ભગવા તાસં દેવતાનં પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તો મજ્ઝિમયામં વીતિનામેતિ. તતો પચ્છિમયામં ચત્તારો ભાગે કત્વા એકં ભાગં ચઙ્કમં અધિટ્ઠાતિ, દુતિયભાગં ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા દક્ખિણેન પસ્સેન સતો સમ્પજાનો સીહસેય્યં કપ્પેતિ, તતિયભાગં ફલસમાપત્તિયા વીતિનામેતિ, ચતુત્થભાગં મહાકરુણાસમાપત્તિં પવિસિત્વા બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેતિ અપ્પરજક્ખમહારજક્ખાદિસત્તદસ્સનત્થં. ઇદં **પચ્છાભત્તકિચ્ચં**.

એવમિમસ્સ પચ્છાભત્તકિચ્ચસ્સ લોકવોલોકનસઙ્ખાતે ચતુત્થભાગાવસાને બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘેસુ દાનસીલઉપોસથકમ્માદીસુ ચ અકતાધિકારે કતાધિકારે ચ અનુપનિસ્સયસમ્પન્ને ઉપનિસ્સયસમ્પન્ને ચ સત્તે પસ્સિતું બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો કસિભારદ્વાજં બ્રાહ્મણં અરહત્તસ્સ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નં દિસ્વા ''તત્થ મયિ ગતે કથા પવત્તિસ્સતિ, તતો કથાવસાને ધમ્મદેસનં સુત્વા એસ બ્રાહ્મણો પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિસ્સતી''તિ ચ ઞત્વા, તત્થ ગન્ત્વા, કથં સમુટ્ઠાપેત્વા ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **એવં મે સુત**ન્તિઆદિ આયસ્મતા આનન્દેન પઠમમહાસઙ્ગીતિકાલે ધમ્મસઙ્ગીતિં કરોન્તેન આયસ્મતા મહાકસ્સપત્થેરેન પુટ્ઠેન પઞ્ચન્નં અરહન્તસતાનં વુત્તં, ''અહં, ખો, સમણ કસામિ ચ વપામિ ચા''તિ કસિભારદ્વાજેન વુત્તં, ''અહમ્પિ ખો બ્રાહ્મણ કસામિ ચ વપામિ ચા''તિઆદિ ભગવતા વુત્તં. તદેતં સબ્બમ્પિ સમોધાનેત્વા ''કસિભારદ્વાજસુત્ત''ન્તિ વુચ્ચતિ.

તત્થ **એવ**ન્તિ અયં આકારનિદસ્સનાવધારણત્થો એવં-સદ્દો. આકારત્થેન હિ એતેન એતમત્થં દીપેતિ – નાનાનયનિપુણમનેકજ્ઝાસયસમુટ્ઠાનં અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નં વિવિધપાટિહારિયં ધમ્મત્થદેસનાપટિવેધગમ્ભીરં સબ્બસત્તેહિ સકસકભાસાનુરૂપમુપલક્ખણિયસભાવં તસ્સ ભગવતો વચનં, તં સબ્બાકારેન કો સમત્થો વિઞ્ઞાતું; અથ, ખો, ''એવં મે સુતં, મયાપિ એકેનાકારેન સુત''ન્તિ. નિદસ્સનત્થેન ''નાહં સયમ્ભૂ, ન મયા ઇદં સચ્છિકત''ન્તિ અત્તાનં પરિમોચેન્તો ''એવં મે સુતં, મયા એવં સુત''ન્તિ ઇદાનિ વત્તબ્બં સકલસુત્તં નિદસ્સેતિ. અવધારણત્થેન ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં બહુસ્સુતાનં યદિદં આનન્દો, ગતિમન્તાનં, સતિમન્તાનં, ધિતિમન્તાનં, ઉપટ્ઠાકાનં યદિદં આનન્દો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૯-૨૨૩) એવં ભગવતા પસત્થભાવાનુરૂપં અત્તનો ધારણબલં દસ્સેન્તો સત્તાનં સોતુકમ્યતં જનેતિ ''એવં મે સુતં તઞ્ચ અત્થતો વા બ્યઞ્જનતો વા અનૂનમનધિકં, એવમેવ, ન અઞ્ઞથા દટ્ઠબ્બ''ન્તિ. **મે સુત**ન્તિ એત્થ મયાસદ્દત્થો મે-સદ્દો, સોતદ્વારવિઞ્ઞાણત્થો સુતસદ્દો. તસ્મા એવં મે સુતન્તિ એવં મયા સોતવિઞ્ઞાણપુબ્બઙ્ગમાય વિઞ્ઞાણવીથિયા ઉપધારિતન્તિ વુત્તં હોતિ.

એકં સમયન્તિ એકં કાલં. **ભગવાતિ** ભાગ્યવા, ભગ્ગવા, ભત્તવાતિ વુત્તં હોતિ. **મગધેસુ વિહરતીતિ** મગધા નામ જનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીસદ્દેન ''મગધા''તિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં મગધેસુ જનપદે. કેચિ પન ''યસ્મા ચેતિયરાજા મુસાવાદં ભણિત્વા ભૂમિં પવિસન્તો 'મા ગધં પવિસા'તિ વુત્તો, યસ્મા વા તં રાજાનં મગ્ગન્તા ભૂમિં ખનન્તા પુરિસા 'મા ગધં કરોથા'તિ વુત્તા, તસ્મા મગધા''તિ એવમાદીહિ નયેહિ બહુધા પપઞ્ચેન્તિ. યં રુચ્ચતિ, તં ગહેતબ્બન્તિ. **વિહરતીતિ** એકં ઇરિયાપથબાધનં અપરેન ઇરિયાપથેન વિચ્છિન્દિત્વા અપરિપતન્તં અત્તભાવં હરતિ, પવત્તેતીતિ વુત્તં હોતિ. દિબ્બબ્રહ્મઅરિયવિહારેહિ વા સત્તાનં વિવિધં હિતં હરતીતિ વિહરતિ. હરતીતિ ઉપસંહરતિ, ઉપનેતિ, જનેતિ, ઉપ્પાદેતીતિ વુત્તં હોતિ. તથા હિ યદા સત્તા કામેસુ વિપ્પટિપજ્જન્તિ, તદા કિર ભગવા દિબ્બેન વિહારેન વિહરતિ તેસં અલોભકુસલમૂલુપ્પાદનત્થં – ''અપ્પેવ નામ ઇમં પટિપત્તિં દિસ્વા એત્થ રુચિં ઉપ્પાદેત્વા કામેસુ વિરજ્જેય્યુ''ન્તિ. યદા પન ઇસ્સરિયત્થં સત્તેસુ વિપ્પટિપજ્જન્તિ, તદા બ્રહ્મવિહારેન વિહરતિ તેસં અદોસકુસલમૂલુપ્પાદનત્થં – ''અપ્પેવ નામ ઇમં પટિપત્તિં દિસ્વા એત્થ રુચિં ઉપ્પાદેત્વા અદોસેન દોસં વૂપસમેય્યુ''ન્તિ. યદા પન પબ્બજિતા ધમ્માધિકરણં વિવદન્તિ, તદા અરિયવિહારેન વિહરતિ તેસં અમોહકુસલમૂલુપ્પાદનત્થં – ''અપ્પેવ નામ ઇમં પટિપત્તિં દિસ્વા એત્થ રુચિં ઉપ્પાદેત્વા અમોહેન મોહં વૂપસમેય્યુ''ન્તિ. ઇરિયાપથવિહારેન પન ન કદાચિ ન વિહરતિ તં વિના અત્તભાવપરિહરણાભાવતોતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારં પન મઙ્ગલસુત્તવણ્ણનાયં વક્ખામ.

દક્ખિણાગિરિસ્મિન્તિ યો સો રાજગહં પરિવારેત્વા ઠિતો ગિરિ, તસ્સ દક્ખિણપસ્સે જનપદો ''દક્ખિણાગિરી''તિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં જનપદેતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ વિહારસ્સાપિ તદેવ નામં. **એકનાળાયં બ્રાહ્મણગામેતિ** એકનાળાતિ તસ્સ ગામસ્સ નામં. બ્રાહ્મણા ચેત્થ સમ્બહુલા પટિવસન્તિ, બ્રાહ્મણભોગો વા સો, તસ્મા ''બ્રાહ્મણગામો''તિ વુચ્ચતિ.

તેન ખો પન સમયેનાતિ યં સમયં ભગવા અપરાજિતપલ્લઙ્કં આભુજિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો મગધરટ્ઠે એકનાળં બ્રાહ્મણગામં ઉપનિસ્સાય દક્ખિણાગિરિમહાવિહારે બ્રાહ્મણસ્સ ઇન્દ્રિયપરિપાકં આગમયમાનો વિહરતિ, તેન સમયેન કરણભૂતેનાતિ વુત્તં હોતિ. **ખો પનાતિ** ઇદં પનેત્થ નિપાતદ્વયં પદપૂરણમત્તં, અધિકારન્તરદસ્સનત્થં વાતિ દટ્ઠબ્બં. **કસિભારદ્વાજસ્સ બ્રાહ્મણસ્સાતિ** સો બ્રાહ્મણો કસિયા જીવતિ, ભારદ્વાજોતિ ચસ્સ ગોત્તં, તસ્મા એવં વુચ્ચતિ. **પઞ્ચમત્તાનીતિ** યથા – ''ભોજને મત્તઞ્ઞૂ''તિ એત્થ મત્તસદ્દો પમાણે વત્તતિ, એવમિધાપિ, તસ્મા પઞ્ચપમાણાનિ અનૂનાનિ અનધિકાનિ, પઞ્ચનઙ્ગલસતાનીતિ વુત્તં હોતિ. **પયુત્તાનીતિ** પયોજિતાનિ, બલિબદ્દાનં ખન્ધેસુ ઠપેત્વા યુગે યોત્તેહિ યોજિતાનિ હોન્તીતિ અત્થો.

વપ્પકાલેતિ વપનકાલે, બીજનિક્ખિપકાલેતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ દ્વે વપ્પાનિ કલલવપ્પઞ્ચ, પંસુવપ્પઞ્ચ. પંસુવપ્પં ઇધ અધિપ્પેતં. તઞ્ચ ખો પઠમદિવસે મઙ્ગલવપ્પં. તત્થાયં ઉપકરણસમ્પદા – તીણિ બલિબદ્દસહસ્સાનિ ઉપટ્ઠાપિતાનિ હોન્તિ, સબ્બેસં સુવણ્ણમયાનિ સિઙ્ગાનિ પટિમુક્કાનિ, રજતમયા ખુરા, સબ્બે સેતમાલાહિ સબ્બગન્ધસુગન્ધેહિ પઞ્ચઙ્ગુલિકેહિ ચ અલઙ્કતા પરિપુણ્ણઙ્ગપચ્ચઙ્ગા સબ્બલક્ખણસમ્પન્ના, એકચ્ચે કાળા અઞ્જનવણ્ણાયેવ, એકચ્ચે સેતા ફલિકવણ્ણા, એકચ્ચે રત્તા પવાળવણ્ણા, એકચ્ચે કમ્માસા મસારગલ્લવણ્ણા. પઞ્ચસતા કસ્સકપુરિસા સબ્બે અહતસેતવત્થનિવત્થા માલાલઙ્કતા દક્ખિણઅંસકૂટેસુ ઠપિતપુપ્ફચુમ્બટકા હરિતાલમનોસિલાલઞ્છનુજ્જલિતગત્તભાગા દસ દસ નઙ્ગલા એકેકગુમ્બા હુત્વા ગચ્છન્તિ. નઙ્ગલાનં સીસઞ્ચ યુગઞ્ચ પતોદા ચ સુવણ્ણવિનદ્ધા. પઠમનઙ્ગલે અટ્ઠ બલિબદ્દા યુત્તા, સેસેસુ ચત્તારો ચત્તારો, અવસેસા કિલન્તપરિવત્તનત્થં આનીતા. એકેકગુમ્બે એકમેકં બીજસકટં એકેકો કસતિ, એકેકો વપતિ.

બ્રાહ્મણો પન પગેવ મસ્સુકમ્મં કારાપેત્વા ન્હત્વા સુગન્ધગન્ધેહિ વિલિત્તો પઞ્ચસતગ્ઘનકં વત્થં નિવાસેત્વા સહસ્સગ્ઘનકં એકંસં કરિત્વા એકમેકિસ્સા અઙ્ગુલિયા દ્વે દ્વે કત્વા વીસતિ અઙ્ગુલિમુદ્દિકાયો, કણ્ણેસુ સીહકુણ્ડલાનિ, સીસે ચ બ્રહ્મવેઠનં પટિમુઞ્ચિત્વા સુવણ્ણમાલં કણ્ઠે કત્વા બ્રાહ્મણગણપરિવુતો કમ્મન્તં વોસાસતિ. અથસ્સ બ્રાહ્મણી અનેકસતભાજનેસુ પાયાસં પચાપેત્વા મહાસકટેસુ આરોપેત્વા ગન્ધોદકેન ન્હાયિત્વા સબ્બાલઙ્કારવિભૂસિતા બ્રાહ્મણીગણપરિવુતા કમ્મન્તં અગમાસિ. ગેહમ્પિસ્સ સબ્બત્થ ગન્ધેહિ સુવિલિત્તં પુપ્ફેહિ સુકતબલિકમ્મં, ખેત્તઞ્ચ તેસુ તેસુ ઠાનેસુ સમુસ્સિતપટાકં અહોસિ. પરિજનકમ્મકારેહિ સહ કમ્મન્તં ઓસટપરિસા અડ્ઢતેય્યસહસ્સા અહોસિ. સબ્બે અહતવત્થનિવત્થા, સબ્બેસઞ્ચ પાયાસભોજનં પટિયત્તં અહોસિ.

અથ બ્રાહ્મણો યત્થ સામં ભુઞ્જતિ, તં સુવણ્ણપાતિં ધોવાપેત્વા પાયાસસ્સ પૂરેત્વા સપ્પિમધુફાણિતાદીનિ અભિસઙ્ખરિત્વા નઙ્ગલબલિકમ્મં કારાપેસિ. બ્રાહ્મણી પઞ્ચ કસ્સકસતાનિ સુવણ્ણરજતકંસતમ્બમયાનિ ભાજનાનિ ગહેત્વા નિસિન્નાનિ સુવણ્ણકટચ્છું ગહેત્વા પાયાસેન પરિવિસન્તી ગચ્છતિ. બ્રાહ્મણો પન બલિકમ્મં કારાપેત્વા રત્તસુવણ્ણબન્ધૂપાહનાયો આરોહિત્વા રત્તસુવણ્ણદણ્ડં ગહેત્વા ''ઇધ પાયાસં દેથ, ઇધ સપ્પિં, ઇધ સક્ખરં દેથા''તિ વોસાસમાનો વિચરતિ. અથ ભગવા ગન્ધકુટિયં નિસિન્નોવ બ્રાહ્મણસ્સ પરિવેસનં વત્તમાનં ઞત્વા ''અયં કાલો બ્રાહ્મણં દમેતુ''ન્તિ નિવાસેત્વા, કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા, સઙ્ઘાટિં પારુપિત્વા, પત્તં ગહેત્વા, ગન્ધકુટિતો નિક્ખમિ યથા તં અનુત્તરો પુરિસદમ્મસારથિ. તેનાહ આયસ્મા આનન્દો ''**અથ ખો ભગવા પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વા**''તિ.

તત્થ **અથ** ઇતિ નિપાતો અઞ્ઞાધિકારવચનારમ્ભે **ખો**તિ પદપૂરણે. **ભગવા**તિ વુત્તનયમેવ. **પુબ્બણ્હસમય**ન્તિ દિવસસ્સ પુબ્બભાગસમયં, પુબ્બણ્હસમયેતિ અત્થો, પુબ્બણ્હે વા સમયં પુબ્બણ્હસમયં, પુબ્બણ્હે એકં ખણન્તિ વુત્તં હોતિ. એવં અચ્ચન્તસંયોગે ઉપયોગવચનં લબ્ભતિ. **નિવાસેત્વા**તિ પરિદહિત્વા, વિહારનિવાસનપરિવત્તનવસેનેતં વેદિતબ્બં. ન હિ ભગવા તતો પુબ્બે અનિવત્થો આસિ. **પત્તચીવરમાદાયા**તિ પત્તં હત્થેહિ, ચીવરં કાયેન આદિયિત્વા, સમ્પટિચ્છિત્વા ધારેત્વાતિ અત્થો. ભગવતો કિર પિણ્ડાય પવિસિતુકામસ્સ ભમરો વિય વિકસિતપદુમદ્વયમજ્ઝં, ઇન્દનીલમણિવણ્ણં સેલમયં પત્તં હત્થદ્વયમજ્ઝં આગચ્છતિ. તસ્મા એવમાગતં પત્તં હત્થેહિ સમ્પટિચ્છિત્વા ચીવરઞ્ચ પરિમણ્ડલં પારુતં કાયેન ધારેત્વાતિ એવમસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો. યેન વા તેન વા હિ પકારેન ગણ્હન્તો આદાય ઇચ્ચેવ વુચ્ચતિ યથા ''સમાદાયેવ પક્કમતી''તિ.

યેનાતિ યેન મગ્ગેન. **કમ્મન્તો**તિ કમ્મકરણોકાસો. **તેના**તિ તેન મગ્ગેન. **ઉપસઙ્કમી**તિ ગતો, યેન મગ્ગેન કસિભારદ્વાજસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ કમ્મન્તો ગમ્મતિ, તેન મગ્ગેન ગતોતિ વુત્તં હોતિ. અથ કસ્મા, ભિક્ખૂ, ભગવન્તં નાનુબન્ધિંસૂતિ? વુચ્ચતે – યદા ભગવા એકકોવ કત્થચિ ઉપસઙ્કમિતુકામો હોતિ, ભિક્ખાચારવેલાયં દ્વારં પિદહિત્વા અન્તોગન્ધકુટિં પવિસતિ. તતો ભિક્ખૂ તાય સઞ્ઞાય જાનન્તિ – ''અજ્જ ભગવા એકકોવ ગામં પવિસિતુકામો, અદ્ધા કઞ્ચિ એવ વિનેતબ્બપુગ્ગલં અદ્દસા''તિ. તે અત્તનો પત્તચીવરં ગહેત્વા, ગન્ધકુટિં પદક્ખિણં કત્વા, ભિક્ખાચારં ગચ્છન્તિ. તદા ચ ભગવા એવમકાસિ. તસ્મા ભિક્ખૂ ભગવન્તં નાનુબન્ધિંસૂતિ.

તેન ખો પન સમયેનાતિ યેન સમયેન ભગવા કમ્મન્તં ઉપસઙ્કમિ, તેન સમયેન તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પરિવેસના વત્તતિ, ભત્તવિસ્સગ્ગો વત્તતીતિ અત્થો. યં પુબ્બે અવોચુમ્હ – ''બ્રાહ્મણી પઞ્ચ કસ્સકસતાનિ સુવણ્ણરજતકંસતમ્બમયાનિ ભાજનાનિ ગહેત્વા નિસિન્નાનિ સુવણ્ણકટચ્છું ગહેત્વા પાયાસેન પરિવિસન્તી ગચ્છતી''તિ. અથ ખો ભગવા યેન પરિવેસના તેનુપસઙ્કમિ. કિં કારણાતિ? બ્રાહ્મણસ્સ અનુગ્ગહકરણત્થં. ન હિ

ભગવા કપણપુરિસો વિય ભોત્તુકામતાય પરિવેસનં ઉપસઙ્કમતિ. ભગવતો હિ દ્વે અસીતિસહસ્સસઙ્ખ્યા સક્યકોલિયરાજાનો ઞાતયો, તે અત્તનો સમ્પત્તિયા નિબદ્ધભત્તં દાતું ઉસ્સહન્તિ. ન પન ભગવા ભત્તત્થાય પબ્બજિતો, અપિચ ખો પન "અનેકાનિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગે પરિચ્ચજન્તો પારમિયો પૂરેત્વા મુત્તો મોચેસ્સામિ, દન્તો દમેસ્સામિ; સન્તો સમેસ્સામિ, પરિનિબ્બુતો પરિનિબ્બાપેસ્સામી"તિ પબ્બજિતો. તસ્મા અત્તનો મુત્તત્તા...પે॰... પરિનિબ્બુતત્તા ચ પરં મોચેન્તો...પે॰... પરિનિબ્બાપેન્તો ચ લોકે વિચરન્તો બ્રાહ્મણસ્સ અનુગ્ગહકરણત્થં યેન પરિવેસના તેનુપસઙ્કમીતિ વેદિતબ્બં.

ઉપસઙ્કમિત્વા એકમન્તં અટ્ઠાસીતિ એવં ઉપસઙ્કમિત્વા ચ એકમન્તં અટ્ઠાસિ. **એકમન્ત**ન્તિ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો, એકોકાસં એકપસ્સન્તિ વુત્તં હોતિ. ભુમ્મત્થે વા ઉપયોગવચનં, તસ્સ દસ્સનૂપચારે કથાસવનટ્ઠાને, યત્થ ઠિતં બ્રાહ્મણો પસ્સતિ, તત્થ ઉચ્ચટ્ઠાને અટ્ઠાસિ. ઠત્વા ચ સુવણ્ણરસપિઞ્જરં સહસ્સચન્દસૂરિયોભાસાતિભાસયમાનં સરીરાભં મુઞ્ચિ સમન્તતો અસીતિહત્થપરિમાણં, યાય અજ્ઝોત્થરિતત્તા બ્રાહ્મણસ્સ કમ્મન્તસાલાભિત્તિરુક્ખકસિતમત્તિકાપિણ્ડાદયો સુવણ્ણમયા વિય અહેસું. અથ મનુસ્સા પાયાસં ભુત્તા અસીતિઅનુબ્યઞ્જનપરિવારદ્વત્તિંસવરલક્ખણપટિમણ્ડિતસરીરં બ્યામપ્પભાપરિક્ખેપવિભૂસિતબાહુયુગળં કેતુમાલાસમુજ્જલિતસસ્સિરિકદસ્સનં જઙ્ગમમિવ પદુમસ્સરં, રંસિજાલુજ્જલિતતારાગણમિવ ગગનતલં, આદિત્તમિવ ચ કનકગિરિસિખરં સિરિયા જલમાનં સમ્માસમ્બુદ્ધં એકમન્તં ઠિતં દિસ્વા હત્થપાદે ધોવિત્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ સમ્પરિવારેત્વા અટ્ઠંસુ. એવં તેહિ સમ્પરિવારિતં અદ્દસ ખો કસિભારદ્વાજો બ્રાહ્મણો ભગવન્તં પિણ્ડાય ઠિતં. દિસ્વાન ભગવન્તં એતદવોચ "**અહં ખો, સમણ, કસામિ ચ વપામિ ચા**"તિ.

કસ્મા પનાયં એવમાહ? કિં સમન્તપાસાદિકે પસાદનીયે ઉત્તમદમથસમથમનુપ્પત્તેપિ ભગવતિ અપ્પસાદેન, ઉદાહુ અટ્ઠતેય્યાનં જનસહસ્સાનં પાયાસં પટિયાદેત્વાપિ કટચ્છુભિક્ખાય મચ્છેરેનાતિ? ઉભયથાપિ નો, અપિચ ખ્વાસ્સ ભગવતો દસ્સનેન અતિત્તં નિક્ખિત્તકમ્મન્તં જનં દિસ્વા "કમ્મભઙ્ગં મે કાતું આગતો"તિ અનત્તમનતા અહોસિ. તસ્મા એવમાહ. ભગવતો ચ લક્ખણસમ્પત્તિં દિસ્વા "સચાયં કમ્મન્તે પયોજયિસ્સ, સકલજમ્બુદીપે મનુસ્સાનં સીસે ચૂળામણિ વિય અભવિસ્સ, કો નામસ્સ અત્થો ન સમ્પજ્જિસ્સ, એવમેવં અલસતાય કમ્મન્તે અપ્પયોજેત્વા વપ્પમઙ્ગલાદીસુ પિણ્ડાય ચરિત્વા ભુઞ્જન્તો કાયદળ્હીબહુલો વિચરતી"તિપિસ્સ અહોસિ. તેનાહ – "અહં ખો, સમણ, કસામિ ચ વપામિ ચ, કસિત્વા ચ વપિત્વા ચ ભુઞ્જામી"તિ. ન મે કમ્મન્તા બ્યાપજ્જન્તિ, ન ચમ્હિ યથા ત્વં એવં લક્ખણસમ્પન્નોતિ અધિપ્પાયો. **ત્વમ્પિ સમણ...પે॰... ભુઞ્જસ્સુ**, કો તે અત્થો ન સમ્પજ્જેય્ય એવં લક્ખણસમ્પન્નસ્સાતિ અધિપ્પાયો.

અપિચાયં અસ્સોસિ – "સક્યરાજકુલે કિર કુમારો ઉપ્પન્નો, સો ચક્કવત્તિરજ્જં પહાય પબ્બજિતો"તિ. તસ્મા "ઇદાનિ અયં સો"તિ ઞત્વા "ચક્કવત્તિરજ્જં કિર પહાય કિલન્તોસી"તિ ઉપારમ્ભં કરોન્તો આહ "**અહં ખો સમણા**"તિ. અપિચાયં તિક્ખપઞ્ઞો બ્રાહ્મણો, ન ભગવન્તં અવક્ખિપન્તો ભણતિ, ભગવતો પન રૂપસમ્પત્તિં દિસ્વા પઞ્ઞાસમ્પત્તિં સમ્ભાવયમાનો કથાપવત્તનત્થમ્પિ એવમાહ – "અહં ખો સમણા"તિ. તતો ભગવા વેનેય્યવસેન સદેવકે લોકે અગ્ગકસ્સકવપ્પકભાવં અત્તનો દસ્સેન્તો આહ "**અહમ્પિ ખો બ્રાહ્મણા**"તિ.

અથ બ્રાહ્મણસ્સ ચિન્તા ઉદપાદિ – "અયં સમણો 'કસામિ ચ વપામિ ચા'તિ આહ. ન ચસ્સ ઓળારિકાનિ યુગનઙ્ગલાદીનિ કસિભણ્ડાનિ પસ્સામિ, સો મુસા નુ ખો ભણતિ, નો"તિ ભગવન્તં પાદતલા પટ્ઠાય યાવ ઉપરિ કેસન્તા સમ્માલોકયમાનો અઙ્ગવિજ્જાય કતાધિકારત્તા દ્વત્તિંસવરલક્ખણસમ્પત્તિમસ્સ ઞત્વા "અટ્ઠાનમેતં

અનવકાસો, યં એવરૂપો મુસા ભણેય્યા''તિ તાવદેવ સઞ્જાતબહુમાનો ભગવતિ સમણવાદં પહાય ગોત્તેન ભગવન્તં સમુદાચરમાનો આહ "**ન ખો પન મયં પસ્સામ ભોતો ગોતમસ્સા**''તિ.

એવઞ્ચ પન વત્વા તિક્ખપઞ્ઞો બ્રાહ્મણો ''ગમ્ભીરત્થં સન્ધાય ઇમિના એતં વુત્ત''ન્તિ ઞત્વા પુચ્છિત્વા તમત્થં ઞાતુકામો ભગવન્તં ગાથાય અજ્ઝભાસિ. તેનાહ આયસ્મા આનન્દો "**અથ ખો કસિભારદ્વાજો બ્રાહ્મણો ભગવન્તં ગાથાય અજ્ઝભાસી**''તિ. તત્થ **ગાથાયા**તિ અક્ખરપદનિયમિતેન વચનેન. **અજ્ઝભાસી**તિ અભાસિ.

૭૬-૭૭. તત્થ બ્રાહ્મણો ''કસિ''ન્તિ યુગનઙ્ગલાદિકસિસમ્ભારસમાયોગં વદતિ. ભગવા પન યસ્મા પુબ્બધમ્મસભાગેન રોપેત્વા કથનં નામ બુદ્ધાનં આનુભાવો, તસ્મા બુદ્ધાનુભાવં દીપેન્તો પુબ્બધમ્મસભાગેન રોપેન્તો આહ – ''સદ્ધા બીજ''ન્તિ. કો પનેત્થ પુબ્બધમ્મસભાગો, નનુ બ્રાહ્મણેન ભગવા યુગનઙ્ગલાદિકસિસમ્ભારસમાયોગં પુચ્છિતો અથ ચ પન અપુચ્છિતસ્સ બીજસ્સ સભાગેન રોપેન્તો આહ – ''સદ્ધા બીજ''ન્તિ, એવઞ્ચ સતિ અનનુસન્ધિકાવ અયં કથા હોતીતિ? વુચ્ચતે – ન બુદ્ધાનં અનનુસન્ધિકા નામ કથા અત્થિ, નાપિ બુદ્ધા પુબ્બધમ્મસભાગં અનારોપેત્વા કથેન્તિ. એવઞ્ચેત્થ અનુસન્ધિ વેદિતબ્બા – અનેન હિ બ્રાહ્મણેન ભગવા યુગનઙ્ગલાદિકસિસમ્ભારવસેન કસિં પુચ્છિતો. સો તસ્સ અનુકમ્પાય ''ઇદં અપુચ્છિત''ન્તિ અપરિહાપેત્વા સમૂલં સઉપકારં સસમ્ભારં સફલં કસિં ઞાપેતું મૂલતો પટ્ઠાય કસિં દસ્સેન્તો આહ – ''સદ્ધા બીજ''ન્તિ. બીજઞ્હિ કસિયા મૂલં તસ્મિં સતિ કત્તબ્બતો, અસતિ અકત્તબ્બતો, તપ્પમાણેન ચ કત્તબ્બતો. બીજે હિ સતિ કસિં કરોન્તિ, અસતિ ન કરોન્તિ. બીજપ્પમાણેન ચ કુસલા કસ્સકા ખેત્તં કસન્તિ, ન ઊનં ''મા નો સસ્સં પરિહાયી''તિ, ન અધિકં ''મા નો મોઘો વાયામો અહોસી''તિ. યસ્મા ચ બીજમેવ મૂલં, તસ્મા ભગવા મૂલતો પટ્ઠાય કસિં દસ્સેન્તો તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ કસિયા પુબ્બધમ્મસ્સ બીજસ્સ સભાગેન અત્તનો કસિયા પુબ્બધમ્મં રોપેન્તો આહ – ''સદ્ધા બીજ''ન્તિ. એવમેત્થ પુબ્બધમ્મસભાગો વેદિતબ્બો.

પુચ્છિતંયેવ વત્વા અપુચ્છિતં પચ્છા કિં ન વુત્તન્તિ ચે? તસ્સ ઉપકારભાવતો ધમ્મસમ્બન્ધસમત્થભાવતો ચ. અયઞ્હિ બ્રાહ્મણો પઞ્ઞવા, મિચ્છાદિટ્ઠિકુલે પન જાતત્તા સદ્ધાવિરહિતો. સદ્ધાવિરહિતો ચ પઞ્ઞવા પરેસં સદ્ધાય અત્તનો વિસયે અપટિપજ્જમાનો વિસેસં નાધિગચ્છતિ, કિલેસકાલુસ્સિયભાવાપગમપ્પસાદમત્તલક્ખણાપિ યસ્સ દુબ્બલા સદ્ધા બલવતિયા પઞ્ઞાય સહ વત્તમાના અત્થસિદ્ધિં ન કરોતિ, હત્થિના સહ એકધુરે યુત્તગોણો વિય. તસ્મા તસ્સ સદ્ધા ઉપકારિકા. એવં તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ સઉપકારભાવતો તં બ્રાહ્મણં સદ્ધાય પતિટ્ઠાપેન્તેન પચ્છાપિ વત્તબ્બો અયમત્થો પુબ્બે વુત્તો દેસનાકુસલતાય યથા અઞ્ઞત્રાપિ ''સદ્ધા બન્ધતિ પાથેય્ય''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૭૯) ચ, ''સદ્ધા દુતિયા પુરિસસ્સ હોતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૫૯) ચ, ''સદ્ધીધ વિત્તં પુરિસસ્સ સેટ્ઠ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૭૩, ૨૪૬; સુ॰ નિ॰ ૧૮૪) ચ, ''સદ્ધાય તરતિ ઓઘ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬) ચ, ''સદ્ધાહત્થો મહાનાગો''તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૪૩; થેરગા॰ ૬૯૪) ચ, ''સદ્ધેસિકો ખો, ભિક્ખવે, અરિયસાવકોતિ ચા''તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૭). બીજસ્સ ચ ઉપકારિકા વુટ્ઠિ, સા તદનન્તરઞ્ઞેવ વુચ્ચમાના સમત્થા હોતિ . એવં ધમ્મસમ્બન્ધસમત્થભાવતો પચ્છાપિ વત્તબ્બો અયમત્થો પુબ્બે વુત્તો, અઞ્ઞો ચ એવંવિધો ઈસાયોત્તાદિ.

તત્થ સમ્પસાદનલક્ખણા સદ્ધા, ઓકપ્પનલક્ખણા વા, પક્ખન્દનરસા, અધિમુત્તિપચ્ચુપટ્ઠાના, અકાલુસ્સિયપચ્ચુપટ્ઠાના વા, સોતાપત્તિયઙ્ગપદટ્ઠાના, સદ્દહિતબ્બધમ્મપદટ્ઠાના વા, આદાસજલતલાદીનં પસાદો વિય ચેતસો પસાદભૂતા, ઉદકપ્પસાદકમણિ વિય ઉદકસ્સ, સમ્પયુત્તધમ્માનં પસાદિકા. **બીજ**ન્તિ પઞ્ચવિધં –

મૂલબીજં, ખન્ધબીજં, ફલુબીજં, અગ્ગબીજં, બીજબીજમેવ પઞ્ચમન્તિ. તં સબ્બમ્પિ વિરુહનટ્ઠેન બીજંત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ. યથાહ – ''બીજઞ્ચેતં વિરુહનટ્ઠેના''તિ.

તત્થ યથા બ્રાહ્મણસ્સ કસિયા મૂલભૂતં બીજં દ્વે કિચ્ચાનિ કરોતિ, હેટ્ઠા મૂલેન પતિટ્ઠાતિ, ઉપરિ અઙ્કુરં ઉટ્ઠાપેતિ; એવં ભગવતો કસિયા મૂલભૂતા સદ્ધા હેટ્ઠા સીલમૂલેન પતિટ્ઠાતિ, ઉપરિ સમથવિપસ્સનઙ્કુરં ઉટ્ઠાપેતિ. યથા ચ તં મૂલેન પથવિરસં આપોરસં ગહેત્વા નાળેન ધઞ્ઞપરિપાકગહણત્થં વડ્ઢતિ; એવમયં સીલમૂલેન સમથવિપસ્સનારસં ગહેત્વા અરિયમગ્ગનાળેન અરિયફલધઞ્ઞપરિપાકગહણત્થં વડ્ઢતિ. યથા ચ તં સુભૂમિયં પતિટ્ઠહિત્વા મૂલઙ્કુરપણ્ણનાળકણ્ડપ્પસવેહિ વુડ્ઢિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં પત્વા, ખીરં જનેત્વા, અનેકસાલિફલભરિતં સાલિસીસં નિપ્ફાદેતિ; એવમયં ચિત્તસન્તાને પતિટ્ઠહિત્વા સીલચિત્તદિટ્ઠિકઙ્ખાવિતરણમગ્ગામગ્ગઞાણદસ્સનપટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધીહિ વુડ્ઢિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં પત્વા ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિખીરં જનેત્વા અનેકપટિસમ્ભિદાભિઞ્ઞાભરિતં અરહત્તફલં નિપ્ફાદેતિ. તેનાહ ભગવા – ''સદ્ધા બીજ''ન્તિ.

તત્થ સિયા ''પરોપઞ્ઞાસકુસલધમ્મેસુ એકતો ઉપ્પજ્જમાનેસુ કસ્મા સદ્ધાવ બીજન્તિ વુત્તા''તિ? વુચ્ચતે – બીજકિચ્ચકરણતો. યથા હિ તેસુ વિઞ્ઞાણંયેવ વિજાનનકિચ્ચં કરોતિ, એવં સદ્ધા બીજકિચ્ચં, સા ચ સબ્બકુસલાનં મૂલભૂતા. યથાહ –

> ''સદ્ધાજાતો ઉપસઙ્કમતિ, ઉપસઙ્કમન્તો પયિરુપાસતિ, પયિરુપાસન્તો સોતં ઓદહતિ , ઓહિતસોતો ધમ્મં સુણાતિ, સુત્વા ધમ્મં ધારેતિ, ધતાનં ધમ્માનં અત્થં ઉપપરિક્ખતિ , અત્થં ઉપપરિક્ખતો ધમ્મા નિજ્ઝાનં ખમન્તિ, ધમ્મનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા સતિ છન્દો જાયતિ, છન્દજાતો ઉસ્સહતિ, ઉસ્સાહેત્વા તુલયતિ, તુલયિત્વા પદહતિ, પહિતત્તો સમાનો કાયેન ચેવ પરમસચ્ચં સચ્છિકરોતિ, પઞ્ઞાય ચ નં અતિવિજ્ઝપસ્સતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૩, ૪૩૨).

તપતિ અકુસલે ધમ્મે કાયઞ્ચાતિ **તપો**; ઇન્દ્રિયસંવરવીરિયધુતઙ્ગદુક્કરકારિકાનં એતં અધિવચનં. ઇધ પન ઇન્દ્રિયસંવરો અધિપ્પેતો. **વુટ્ઠી**તિ વસ્સવુટ્ઠિવાતવુટ્ઠીતિઆદિના અનેકવિધા. ઇધ વસ્સવુટ્ઠિ અધિપ્પેતા. યથા હિ બ્રાહ્મણસ્સ વસ્સવુટ્ઠિસમનુગ્ગહિતં બીજં બીજમૂલકઞ્ચ સસ્સં વિરુહતિ ન મિલાયતિ નિપ્ફત્તિં ગચ્છતિ, એવં ભગવતો ઇન્દ્રિયસંવરસમનુગ્ગહિતા સદ્ધા સદ્ધામૂલા ચ સીલાદયો ધમ્મા વિરુહન્તિ ન મિલાયન્તિ નિપ્ફત્તિં ગચ્છન્તિ. તેનાહ – ''તપો વુટ્ઠી''તિ. ''પઞ્ઞા મે''તિ એત્થ ચ વુત્તો મે-સદ્દો ઇમેસુપિ પદેસુ યોજેતબ્બો ''સદ્ધા મે બીજં, તપો મે વુટ્ઠી''તિ. તેન કિં દીપેતિ? યથા, બ્રાહ્મણ, તયા વપિતે બીજે સચે વુટ્ઠિ અત્થિ, સાધુ, નો ચે અત્થિ, ઉદકમ્પિ દાતબ્બં હોતિ, તથા મયા હિરિ-ઈસે પઞ્ઞાયુગનઙ્ગલે મનોયોત્તેન એકાબદ્ધે કતે વીરિયબલિબદ્દે યોજેત્વા સતિપાચનેન વિજ્ઝિત્વા અત્તનો ચિત્તસન્તાનખેત્તે સદ્ધાબીજે વપિતે વુટ્ઠિ-અભાવો નામ નત્થિ. અયં પન મે સતતં સમિતં તપો વુટ્ઠીતિ.

પજાનાતિ એતાય પુગ્ગલો, સયં વા પજાનાતીતિ **પઞ્ઞા**, સા કામાવચરાદિભેદતો અનેકવિધા. ઇધ પન સહ વિપસ્સનાય મગ્ગપઞ્ઞા અધિપ્પેતા. **યુગનઙ્ગલન્તિ** યુગઞ્ચ નઙ્ગલઞ્ચ. યથા હિ બ્રાહ્મણસ્સ યુગનઙ્ગલં, એવં ભગવતો દુવિધાપિ પઞ્ઞા. તત્થ યથા યુગં ઈસાય ઉપનિસ્સયં હોતિ, પુરતો હોતિ, ઈસાબદ્ધં હોતિ, યોત્તાનં નિસ્સયં હોતિ, બલિબદ્દાનં એકતો ગમનં ધારેતિ, એવં પઞ્ઞા હિરિપમુખાનં ધમ્માનં ઉપનિસ્સયા હોતિ. યથાહ – ''પઞ્ઞુત્તરા

સબ્બે કુસલા ધમ્મા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૮૩) ચ, ‘‘પઞ્ઞા હિ સેટ્ઠા કુસલા વદન્તિ, નક્ખત્તરાજારિવ તારકાન’’ન્તિ (જા॰ ૨.૧૭.૮૧) ચ. કુસલાનં ધમ્માનં પુબ્બઙ્ગમટ્ઠેન પુરતો ચ હોતિ. યથાહ – ‘‘સીલં હિરી ચાપિ સતઞ્ચ ધમ્મો, અન્વાયિકા પઞ્ઞવતો ભવન્તી’’તિ. હિરિવિપ્પયોગેન અનુપ્પત્તિતો ઈસાબદ્ધા હોતિ, મનોસઙ્ખાતસ્સ સમાધિયોત્તસ્સ નિસ્સયપચ્ચયતો યોત્તાનં નિસ્સયો હોતિ, અચ્ચારદ્ધાતિલીનભાવપટિસેધનતો વીરિયબલિબદ્દાનં એકતો ગમનં ધારેતિ. યથા ચ નઙ્ગલં ફાલયુત્તં કસનકાલે પથવિઘનં ભિન્દતિ, મૂલસન્તાનકાનિ પદાલેતિ, એવં સતિયુત્તા પઞ્ઞા વિપસ્સનાકાલે ધમ્માનં સન્તતિસમૂહકિચ્ચારમ્મણઘનં ભિન્દતિ, સબ્બકિલેસમૂલસન્તાનકાનિ પદાલેતિ. સા ચ ખો લોકુત્તરાવ ઇતરા પન લોકિયાપિ સિયા. તેનાહ – ‘‘પઞ્ઞા મે યુગનઙ્ગલ’’ન્તિ.

હિરીયતિ એતાય પુગ્ગલો, સયં વા હિરીયતિ અકુસલપ્પવત્તિં જિગુચ્છતીતિ **હિરી**. તગ્ગહણેન સહચરણભાવતો ઓત્તપ્પં ગહિતંયેવ હોતિ. **ઈસા**તિ યુગનઙ્ગલસન્ધારિકા દારુયટ્ઠિ. યથા હિ બ્રાહ્મણસ્સ ઈસા યુગનઙ્ગલં સન્ધારેતિ, એવં ભગવતોપિ હિરી લોકિયલોકુત્તરપઞ્ઞાસઙ્ખાતં યુગનઙ્ગલં સન્ધારેતિ હિરિયા અસતિ પઞ્ઞાય અભાવતો. યથા ચ ઈસાપટિબદ્ધં યુગનઙ્ગલં કિચ્ચકરં હોતિ અચલં અસિથિલં, એવં હિરિપટિબદ્ધા ચ પઞ્ઞા કિચ્ચકારી હોતિ અચલા અસિથિલા અબ્બોકિણ્ણા અહિરિકેન. તેનાહ ‘‘હિરી ઈસા’’તિ.

મુનાતીતિ **મનો**, ચિત્તસ્સેતં અધિવચનં. ઇધ પન મનોસીસેન તંસમ્પયુત્તો સમાધિ અધિપ્પેતો. **યોત્ત**ન્તિ રજ્જુબન્ધનં. તં તિવિધં ઈસાય સહ યુગસ્સ બન્ધનં, યુગેન સહ બલિબદ્દાનં બન્ધનં, સારથિના સહ બલિબદ્દાનં બન્ધનન્તિ. તત્થ યથા બ્રાહ્મણસ્સ યોત્તં ઈસાયુગબલિબદ્દે એકાબદ્ધે કત્વા સકકિચ્ચે પટિપાદેતિ, એવં ભગવતો સમાધિ સબ્બેવ તે હિરિપઞ્ઞાવીરિયધમ્મે એકારમ્મણે અવિક્ખેપભાવેન બન્ધિત્વા સકકિચ્ચે પટિપાદેતિ. તેનાહ – ‘‘મનો યોત્ત’’ન્તિ.

સરતિ એતાય ચિરકતાદિમત્થં પુગ્ગલો, સયં વા સરતીતિ **સતિ**, સા અસમ્મુસ્સનલક્ખણા. ફાલેતીતિ **ફાલો**. પાજેતિ એતેનાતિ **પાજનં**. તં ઇધ ‘‘પાચન’’ન્તિ વુચ્ચતિ, પતોદસ્સેતં અધિવચનં. ફાલો ચ પાચનઞ્ચ **ફાલપાચનં**. યથા હિ બ્રાહ્મણસ્સ ફાલપાચનં, એવં ભગવતો વિપસ્સનાયુત્તા મગ્ગયુત્તા ચ સતિ. તત્થ યથા ફાલો નઙ્ગલમનુરક્ખતિ, પુરતો ચસ્સ ગચ્છતિ, એવં સતિ કુસલાનં ધમ્માનં ગતિયો સમન્વેસમાના આરમ્મણે વા ઉપટ્ઠાપયમાના પઞ્ઞાનઙ્ગલં રક્ખતિ, તથા હિ ‘‘સતારક્ખેન ચેતસા વિહરતી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૦) ‘‘આરક્ખા’’તિ વુત્તા. અસમ્મુસ્સનવસેન ચસ્સ પુરતો હોતિ. સતિપરિચિતે હિ ધમ્મે પઞ્ઞા પજાનાતિ, નો સમ્મુટ્ઠે. યથા ચ પાચનં બલિબદ્દાનં વિજ્ઝનભયં દસ્સેન્તં સંસીદનં ન દેતિ, ઉપ્પથગમનઞ્ચ વારેતિ, એવં સતિ વીરિયબલિબદ્દાનં અપાયભયં દસ્સેન્તી કોસજ્જસંસીદનં ન દેતિ, કામગુણસઙ્ખાતે અગોચરે ચારં નિવારેત્વા કમ્મટ્ઠાને નિયોજેન્તી ઉપ્પથગમનઞ્ચ વારેતિ. તેનાહ – ‘‘સતિ મે ફાલપાચન’’ન્તિ.

૭૮. **કાયગુત્તો**તિ તિવિધેન કાયસુચરિતેન ગુત્તો. **વચીગુત્તો**તિ ચતુબ્બિધેન વચીસુચરિતેન ગુત્તો. એત્તાવતા પાતિમોક્ખસંવરસીલં વુત્તં. **આહારે ઉદરે યતો**તિ એત્થ આહારમુખેન સબ્બપચ્ચયાનં સઙ્ગહિતત્તા ચતુબ્બિધેપિ પચ્ચયે યતો સંયતો નિરુપક્કિલેસોતિ અત્થો. ઇમિના આજીવપારિસુદ્ધિસીલં વુત્તં. **ઉદરે યતો**તિ ઉદરે યતો સંયતો મિતભોજી, આહારે મત્તઞ્ઞૂતિ વુત્તં હોતિ. ઇમિના ભોજને મત્તઞ્ઞુતામુખેન પચ્ચયપટિસેવનસીલં વુત્તં. તેન કિં દીપેતિ? યથા ત્વં, બ્રાહ્મણ, બીજં વપિત્વા સસ્સપરિપાલનત્થં કણ્ટકવતિં વા રુક્ખવતિં વા પાકારપરિક્ખેપં વા કરોસિ, તેન તે ગોમહિંસમિગગણા પવેસં અલભન્તા સસ્સં ન વિલુમ્પન્તિ, એવમહમ્પિ સદ્ધાબીજં વપિત્વા

નાનપ્પકારકુસલસસ્સપરિપાલનત્થં કાયવચીઆહારગુત્તિમયં તિવિધપરિક્ખેપં કરોમિ. તેન મે રાગાદિઅકુસલધમ્મગોમહિંસમિગગણા પવેસં અલભન્તા નાનપ્પકારકુસલસસ્સં ન વિલુમ્પન્તીતિ.

સચ્ચં કરોમિ નિદ્દાનન્તિ એત્થ દ્વીહિ દ્વારેહિ અવિસંવાદનં **સચ્ચં**. **નિદ્દાન**ન્તિ છેદનં લુનનં ઉપ્પાટનં, કરણત્થે ચેતં ઉપયોગવચનં વેદિતબ્બં. અયઞ્હિ એત્થ અત્થો ''સચ્ચેન કરોમિ નિદ્દાન''ન્તિ. કિં વુત્તં હોતિ? યથા ત્વં બાહિરં કસિં કસિત્વા સસ્સદૂસકાનં તિણાનં હત્થેન વા અસિતેન વા નિદ્દાનં કરોસિ; એવમહમ્પિ અજ્ઝત્તિકં કસિં કસિત્વા કુસલસસ્સદૂસકાનં વિસંવાદનતિણાનં સચ્ચેન નિદ્દાનં કરોમિ. ઞાણસચ્ચં વા એત્થ સચ્ચન્તિ વેદિતબ્બં, યં તં યથાભૂતઞાણન્તિ વુચ્ચતિ. તેન અત્તસઞ્ઞાદીનં તિણાનં નિદ્દાનં કરોમીતિ એવં યોજેતબ્બં. અથ વા **નિદ્દાન**ન્તિ છેદકં લાવકં, ઉપ્પાટકન્તિ અત્થો. એવં સન્તે યથા ત્વં દાસં વા કમ્મકરં વા નિદ્દાનં કરોસિ, ''નિદ્દેહિ તિણાની''તિ તિણાનં છેદકં લાવકં ઉપ્પાટકં કરોસિ; એવમહં સચ્ચં કરોમીતિ ઉપયોગવચનેનેવ વત્તું યુજ્જતિ. અથ વા **સચ્ચ**ન્તિ દિટ્ઠિસચ્ચં. તમહં નિદ્દાનં કરોમિ, છિન્દિતબ્બં લુનિતબ્બં ઉપ્પાટેતબ્બં કરોમીતિ એવમ્પિ ઉપયોગવચનેનેવ વત્તું યુજ્જતિ.

સોરચ્ચં મે પમોચનન્તિ એત્થ યં તં ''કાયિકો અવીતિક્કમો, વાચસિકો અવીતિક્કમો''તિ, એવં સીલમેવ ''સોરચ્ચ''ન્તિ વુત્તં, ન તં ઇધ અધિપ્પેતં, વુત્તમેવ એતં ''કાયગુત્તો''તિઆદિના નયેન, અરહત્તફલં પન અધિપ્પેતં. તમ્પિ હિ સુન્દરે નિબ્બાને રતભાવતો ''સોરચ્ચ''ન્તિ વુચ્ચતિ. **પમોચન**ન્તિ યોગ્ગવિસ્સજ્જનં. કિં વુત્તં હોતિ? યથા તવ પમોચનં પુનપિ સાયન્હે વા દુતિયદિવસે વા અનાગતસંવચ્છરે વા યોજેતબ્બતો અપ્પમોચનમેવ હોતિ, ન મમ એવં. ન હિ મમ અન્તરા મોચનં નામ અત્થિ. અહઞ્હિ દીપઙ્કરદસબલકાલતો પભુતિ પઞ્ઞાનઙ્ગલે વીરિયબલિબદ્દે યોજેત્વા ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ મહાકસિં કસન્તો તાવ ન મુઞ્ચિં, યાવ ન સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝિં. યદા ચ મે સબ્બં તં કાલં ખેપેત્વા બોધિરુક્ખમૂલે અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસિન્નસ્સ સબ્બગુણપરિવારં અરહત્તફલં ઉદપાદિ, તદા મયા તં સબ્બુસ્સુક્કપટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પત્તિયા પમુત્તં, ન દાનિ પુન યોજેતબ્બં ભવિસ્સતીતિ. એતમત્થં સન્ધાયાહ ભગવા – ''સોરચ્ચં મે પમોચન''ન્તિ.

૭૯. **વીરિયં મે ધુરધોરય્હ**ન્તિ એત્થ **વીરિય**ન્તિ ''કાયિકો વા, ચેતસિકો વા વીરિયારમ્ભો''તિઆદિના નયેન વુત્તપધાનં. ધુરાયં ધોરય્હં **ધુરધોરય્હં**, ધુરં વહતીતિ અત્થો. યથા હિ બ્રાહ્મણસ્સ ધુરાયં ધોરય્હાકડ્ઢિતં નઙ્ગલં ભૂમિઘનં ભિન્દતિ, મૂલસન્તાનકાનિ ચ પદાલેતિ, એવં ભગવતો વીરિયાકડ્ઢિતં પઞ્ઞાનઙ્ગલં યથાવુત્તં ઘનં ભિન્દતિ, કિલેસસન્તાનકાનિ ચ પદાલેતિ. તેનાહ – ''વીરિયં મે ધુરધોરય્હ''ન્તિ. અથ વા પુરિમધુરં વહન્તા ધુરા, મૂલધુરં વહન્તા ધોરય્હા; ધુરા ચ ધોરય્હા ચ **ધુરધોરય્હા**. તત્થ યથા બ્રાહ્મણસ્સ એકમેકસ્મિં નઙ્ગલે ચતુબલિબદ્દપ્પભેદં ધુરધોરય્હં વહન્તં ઉપ્પન્નાનુપ્પન્નતિણમૂલઘાતં સસ્સસમ્પત્તિઞ્ચ સાધેતિ, એવં ભગવતો ચતુસમ્મપ્પધાનવીરિયપ્પભેદં ધુરધોરય્હં વહન્તં ઉપ્પન્નાનુપ્પન્નાકુસલમૂલઘાતં કુસલસમ્પત્તિઞ્ચ સાધેતિ. તેનાહ – ''વીરિયં મે ધુરધોરય્હ''ન્તિ.

યોગક્ખેમાધિવાહનન્તિ એત્થ યોગેહિ ખેમત્તા ''યોગક્ખેમ''ન્તિ નિબ્બાનં વુચ્ચતિ, તં અધિકત્વા વાહીયતિ, અભિમુખં વા વાહીયતીતિ અધિવાહનં. યોગક્ખેમસ્સ અધિવાહનં યોગક્ખેમાધિવાહનં. તેન કિં દીપેતિ? યથા તવ ધુરધોરય્હં પુરત્થિમં દિસં પચ્છિમાદીસુ વા અઞ્ઞતરં અભિમુખં વાહીયતિ, તથા મમ ધુરધોરય્હં નિબ્બાનાભિમુખં વાહીયતિ.

એવં વાહિયમાનઞ્ચ **ગચ્છતિ અનિવત્તન્તં**. યથા તવ નઙ્ગલં વહન્તં ધુરધોરય્હં ખેત્તકોટિં પત્વા પુન નિવત્તતિ, એવં અનિવત્તન્તં દીપઙ્કરકાલતો પભુતિ ગચ્છતેવ. યસ્મા વા તેન તેન મગ્ગેન પહીના કિલેસા પુનપ્પુનં પહાતબ્બા ન હોન્તિ, યથા તવ નઙ્ગલેન છિન્નાનિ તિણાનિ પુનપિ અપરસ્મિં સમયે છિન્દિતબ્બાનિ હોન્તિ, તસ્માપિ એતં પઠમમગ્ગવસેન દિટ્ઠેકટ્ઠે કિલેસે, દુતિયવસેન ઓળારિકે, તતિયવસેન અનુસહગતે કિલેસે, ચતુત્થવસેન સબ્બકિલેસે પજહન્તં **ગચ્છતિ અનિવત્તન્તં**. અથ વા **ગચ્છતિ અનિવત્તન્તિ** નિવત્તનરહિતં હુત્વા ગચ્છતીતિ અત્થો. ન્તિ તં ધુરધોરય્હં. એવમ્પેત્થ પદચ્છેદો વેદિતબ્બો. એવં ગચ્છન્તઞ્ચ યથા તવ ધુરધોરય્હં ન તં ઠાનં ગચ્છતિ, યત્થ ગન્ત્વા કસ્સકો અસોકો નિસ્સોકો વિરજો હુત્વા ન સોચતિ, એતં પન તં ઠાનં ગચ્છતિ, **યત્થ ગન્ત્વા ન સોચતિ**. યત્થ સતિપાચનેન એતં વીરિયધુરધોરય્હં ચોદેન્તો ગન્ત્વા માદિસો કસ્સકો અસોકો નિસ્સોકો વિરજો હુત્વા ન સોચતિ, તં સબ્બસોકસલ્લસમુગ્ઘાતભૂતં નિબ્બાનામતસઙ્ખાતં ઠાનં ગચ્છતીતિ.

૮૦. ઇદાનિ નિગમનં કરોન્તો ભગવા ઇમં ગાથમાહ –

''એવમેસા કસી કટ્ઠા, સા હોતિ અમતપ્ફલા;
એતં કસિં કસિત્વાન, સબ્બદુક્ખા પમુચ્ચતી''તિ.

તસ્સાયં સઙ્ખેપત્થો – મયા બ્રાહ્મણ **એસા** સદ્ધાબીજા તપોવુટ્ઠિયા અનુગ્ગહિતા **કસિ**, પઞ્ઞામયં યુગનઙ્ગલં, હિરિમયઞ્ચ ઈસં, મનોમયેન યોત્તેન, એકાબદ્ધં કત્વા, પઞ્ઞાનઙ્ગલે સતિફાલં આકોટેત્વા, સતિપાચનં ગહેત્વા, કાયવચીઆહારગુત્તિયા ગોપેત્વા, સચ્ચં નિદ્દાનં કત્વા, સોરચ્ચં પમોચનં વીરિયં ધુરધોરય્હં યોગક્ખેમાભિમુખં અનિવત્તન્તં વાહેન્તેન **કટ્ઠા**, કસિકમ્મપરિયોસાનં ચતુબ્બિધં સામઞ્ઞફલં પાપિતા, **સા હોતિ અમતપ્ફલા**, સા એસા કસિ અમતપ્ફલા હોતિ. અમતં વુચ્ચતિ નિબ્બાનં, નિબ્બાનાનિસંસા હોતીતિ અત્થો. સા ખો પનેસા કસિ ન મમેવેકસ્સ અમતપ્ફલા હોતિ, અપિચ, ખો, પન યો કોચિ ખત્તિયો વા બ્રાહ્મણો વા વેસ્સો વા સુદ્દો વા ગહટ્ઠો વા પબ્બજિતો વા એતં કસિં કસતિ, સો સબ્બોપિ **એતં કસિં કસિત્વાન, સબ્બદુક્ખા પમુચ્ચતિ**, સબ્બસ્મા વટ્ટદુક્ખદુક્ખદુક્ખસઙ્ખારદુક્ખવિપરિણામદુક્ખા પમુચ્ચતીતિ. એવં ભગવા બ્રાહ્મણસ્સ અરહત્તનિકૂટેન નિબ્બાનપરિયોસાનં કત્વા દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

તતો બ્રાહ્મણો ગમ્ભીરત્થં દેસનં સુત્વા ''મમ કસિફલં ભુઞ્જિત્વા અપરજ્જુ એવ છાતો હોતિ, ઇમસ્સ પન કસિ અમતપ્ફલા, તસ્સા ફલં ભુઞ્જિત્વા સબ્બદુક્ખા પમુચ્ચતી''તિ ચ વિદિત્વા પસન્નો પસન્નાકારં કાતું પાયાસં દાતુમારદ્ધો. તેનાહ ''**અથ ખો કસિભારદ્વાજો**''તિ. તત્થ **મહતિયા**તિ મહતિયન્તિ અત્થો. **કંસપાતિયા**તિ સુવણ્ણપાતિયં, સતસહસ્સગ્ઘનકે અત્તનો સુવણ્ણથાલે. **વડ્ઢેત્વા**તિ છુપિત્વા, આકિરિત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **ભગવતો ઉપનામેસી**તિ સપ્પિમધુફાણિતાદીહિ વિચિત્રં કત્વા, દુકૂલવિતાનેન પટિચ્છાદેત્વા, ઉક્ખિપિત્વા, સક્કચ્ચં તથાગતસ્સ અભિહરિ. કિન્તિ? ''**ભુઞ્જતુ ભવં ગોતમો પાયાસં, કસ્સકો ભવ**''ન્તિ. તતો કસ્સકભાવસાધકં કારણમાહ ''**યમ્હિ…પે॰… કસતી**''તિ, યસ્મા ભવં…પે॰… કસતીતિ વુત્તં હોતિ. અથ ભગવા ''**ગાથાભિગીતં મે**''તિ આહ.

૮૧. તત્થ **ગાથાભિગીતન્તિ** ગાથાહિ અભિગીતં, ગાથાયો ભાસિત્વા લદ્ધન્તિ વુત્તં હોતિ. **મે**તિ મયા. **અભોજનેય્યન્તિ** ભુઞ્જનારહં ન હોતિ. **સમ્પસ્સતન્તિ** સમ્મા આજીવસુદ્ધિં પસ્સતં , સમન્તા વા પસ્સતં સમ્પસ્સતં, બુદ્ધાનન્તિ વુત્તં હોતિ. **નેસ ધમ્મો**તિ ''ગાથાભિગીતં ભુઞ્જિતબ્બ''ન્તિ એસ ધમ્મો એતં ચારિત્તં ન હોતિ, તસ્મા **ગાથાભિગીતં પનુદન્તિ બુદ્ધા** પટિક્ખિપન્તિ ન ભુઞ્જન્તીતિ. કિં પન ભગવતા પાયાસત્થં ગાથા અભિગીતા, યેન

એવમાહાતિ? ન એતદત્થં અભિગીતા, અપિચ, ખો, પન પાતો પટ્ઠાય ખેત્તસમીપે ઠત્વા કટચ્છુભિક્ખમ્પિ અલભિત્વા પુન સકલબુદ્ધગુણે પકાસેત્વા લદ્ધં તદેતં નટનચ્ચકાદીહિ નચ્ચિત્વા ગાયિત્વા ચ લદ્ધસદિસં હોતિ, તેન ''ગાથાભિગીત''ન્તિ વુત્તં. તાદિસઞ્ચ યસ્મા બુદ્ધાનં ન કપ્પતિ, તસ્મા ''અભોજનેય્ય''ન્તિ વુત્તં. અપ્પિચ્છતાનુરૂપઞ્ચેતં ન હોતિ, તસ્માપિ પચ્છિમં જનતં અનુકમ્પમાનેન ચ એવં વુત્તં. યત્ર ચ નામ પરપ્પકાસિતેનાપિ અત્તનો ગુણેન ઉપ્પન્નં લાભં પટિક્ખિપન્તિ સેય્યથાપિ અપ્પિચ્છો ઘટિકારો કુમ્ભકારો, તત્ર કથં કોટિપ્પત્તાય અપ્પિચ્છતાય સમન્નાગતો ભગવા અત્તનાવ અત્તનો ગુણપ્પકાસનેન ઉપ્પન્નં લાભં સાદિયિસ્સતિ, યતો યુત્તમેવ એતં ભગવતો વત્તુન્તિ.

એત્તાવતા ''અપ્પસન્નં અદાતુકામં બ્રાહ્મણં ગાથાગાયનેન દાતુકામં કત્વા, સમણો ગોતમો ભોજનં પટિગ્ગહેસિ, આમિસકારણા ઇમસ્સ દેસના''તિ ઇમમ્હા લોકાપવાદા અત્તાનં મોચેન્તો દેસનાપારિસુદ્ધિં દીપેત્વા, ઇદાનિ આજીવપારિસુદ્ધિં દીપેન્તો આહ ''**ધમ્મે સતી બ્રાહ્મણ વુત્તિરેસા**''તિ તસ્સત્થો – આજીવપારિસુદ્ધિધમ્મે વા દસવિધસુચરિતધમ્મે વા બુદ્ધાનં ચારિત્તધમ્મે વા **સતિ** સંવિજ્જમાને અનુપહતે વત્તમાને **વુત્તિરેસા** એકન્તવોદાતા આકાસે પાણિપ્પસારણકપ્પા એસના પરિયેસના જીવિતવુત્તિ બુદ્ધાનં **બ્રાહ્મણા**તિ.

૮૨. એવં વુત્તે બ્રાહ્મણો ''પાયાસં મે પટિક્ખિપતિ, અકપ્પિયં કિરેતં ભોજનં, અધઞ્ઞો વતસ્મિં, દાનં દાતું ન લભામી''તિ દોમનસ્સં ઉપ્પાદેત્વા ''અપ્પેવ નામ અઞ્ઞં પટિગ્ગણ્હેય્યા''તિ ચ ચિન્તેસિ. તં ઞત્વા ભગવા ''અહં ભિક્ખાચારવેલં પરિચ્છિન્દિત્વા આગતો – 'એત્તકેન કાલેન ઇમં બ્રાહ્મણં પસાદેસ્સામી'તિ, બ્રાહ્મણો ચ દોમનસ્સં અકાસિ. ઇદાનિ તેન દોમનસ્સેન મયિ ચિત્તં પકોપેત્વા અમતવરધમ્મં પટિવિજ્ઝિતું ન સક્ખિસ્સતી''તિ બ્રાહ્મણસ્સ પસાદજનનત્થં તેન પત્થિતમનોરથં પૂરેન્તો આહ ''**અઞ્ઞેન ચ કેવલિન**''ન્તિ. તત્થ **કેવલિન**ન્તિ સબ્બગુણપરિપુણ્ણં, સબ્બયોગવિસંયુત્તં વાતિ અત્થો. મહન્તાનં સીલક્ખન્ધાદીનં ગુણાનં એસનતો **મહેસિં**. પરિક્ખીણસબ્બાસવત્તા **ખીણાસવં**. હત્થપાદકુક્કુચ્ચમાદિં કત્વા વૂપસન્તસબ્બકુક્કુચ્ચત્તા **કુક્કુચ્ચવૂપસન્તં**. **ઉપટ્ઠહસ્સૂ**તિ પરિવિસસ્સુ પટિમાનયસ્સુ. એવં બ્રાહ્મણેન ચિત્તે ઉપ્પાદિતેપિ પરિયાયમેવ ભણતિ, ન તુ ભણતિ ''દેહિ, આહરાહી''તિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

અથ બ્રાહ્મણો ''અયં પાયાસો ભગવતો આનીતો નાહં અરહામિ તં અત્તનો છન્દેન કસ્સચિ દાતુ''ન્તિ ચિન્તેત્વા આહ ''**અથ કસ્સ ચાહ**''ન્તિ. તતો ભગવા ''તં પાયાસં ઠપેત્વા તથાગતં તથાગતસાવકઞ્ચ અઞ્ઞસ્સ અજીરણધમ્મો''તિ ઞત્વા આહ – ''**ન ખ્વાહં ત**''ન્તિ. તત્થ **સદેવક**વચનેન પઞ્ચકામાવચરદેવગ્ગહણં, **સમારક**વચનેન છટ્ઠકામાવચરદેવગ્ગહણં, **સબ્રહ્મક**વચનેન રૂપાવચરબ્રહ્મગ્ગહણં અરૂપાવચરા પન ભુઞ્જેય્યુન્તિ અસમ્ભાવનેય્યા. **સસ્સમણબ્રાહ્મણિ**વચનેન સાસનપચ્ચત્થિકપચ્ચામિત્તસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણં સમિતપાપબાહિતપાપસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણઞ્ચ. **પજા**વચનેન સત્તલોકગ્ગહણં, **સદેવમનુસ્સ**વચનેન સમ્મુતિદેવઅવસેસમનુસ્સગ્ગહણં. એવમેત્થ તીહિ વચનેહિ ઓકાસલોકો, દ્વીહિ પજાવસેન સત્તલોકો ગહિતોતિ વેદિતબ્બો. એસ સઙ્ખેપો, વિત્થારં પન આળવકસુત્તે વણ્ણયિસ્સામ.

કસ્મા પન સદેવકાદીસુ કસ્સચિ ન સમ્મા પરિણામં ગચ્છેય્યાતિ? ઓળારિકે સુખુમોજાપક્ખિપનતો. ઇમસ્મિઞ્હિ પાયાસે ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ ગહિતમત્તેયેવ દેવતાહિ ઓજા પક્ખિત્તા યથા સુજાતાય પાયાસે, ચુન્દસ્સ ચ સૂકરમદ્દવે પચ્ચમાને, વેરઞ્જાયઞ્ચ ભગવતા ગહિતગહિતાલોપે, ભેસજ્જક્ખન્ધકે ચ કચ્ચાનસ્સ ગુળકુમ્ભસ્મિં અવસિટ્ઠગુળે. સો ઓળારિકે સુખુમોજાપક્ખિપનતો દેવાનં ન પરિણમતિ. દેવા હિ સુખુમસરીરા, તેસં ઓળારિકો

મનુસ્સાહારો ન સમ્મા પરિણમતિ. મનુસ્સાનમ્પિ ન પરિણમતિ. મનુસ્સા હિ ઓળારિકસરીરા, તેસં સુખુમા દિબ્બોજા ન સમ્મા પરિણમતિ. તથાગતસ્સ પન પકતિઅગ્ગિનાવ પરિણમતિ, સમ્મા જીરતિ. કાયબલઞાણબલપ્પભાવેનાતિ એકે તથાગતસાવકસ્સ ખીણાસવસ્સેતં સમાધિબલેન મત્તઞ્ઞુતાય ચ પરિણમતિ, ઇતરેસં ઇદ્ધિમન્તાનમ્પિ ન પરિણમતિ. અચિન્તનીયં વા એત્થ કારણં, બુદ્ધવિસયો એસોતિ.

તેન હિ ત્વન્તિ યસ્મા અઞ્ઞં ન પસ્સામિ, મમ ન કપ્પતિ, મમ અકપ્પન્તં સાવકસ્સાપિ મે ન કપ્પતિ, તસ્મા ત્વં બ્રાહ્મણાતિ વુત્તં હોતિ. **અપ્પહરિતે**તિ પરિત્તહરિતતિણે, અપ્પરુળ્હહરિતતિણે વા પાસાણપિટ્ઠિસદિસે. **અપ્પાણકે**તિ નિપ્પાણકે, પાયાસજ્ઝોત્થરણકારણેન મરિતબ્બપાણરહિતે વા મહાઉદકક્ખન્ધે. સહ તિણનિસ્સિતેહિ પાણેહિ તિણાનં પાણકાનઞ્ચ અનુરક્ખણત્થાય એતં વુત્તં. **ચિચ્ચિટાયતિ ચિટિચિટાયતી**તિ એવં સદ્દં કરોતિ. **સંધૂપાયતી**તિ સમન્તા ધૂપાયતિ. **સમ્પધૂપાયતી**તિ તથેવ અધિમત્તં ધૂપાયતિ. કસ્મા એવં અહોસીતિ? ભગવતો આનુભાવેન, ન ઉદકસ્સ, ન પાયાસસ્સ, ન બ્રાહ્મણસ્સ, ન અઞ્ઞેસં દેવયક્ખાદીનં. ભગવા હિ બ્રાહ્મણસ્સ ધમ્મસંવેગત્થં તથા અધિટ્ઠાસિ. **સેય્યથાપિ નામા**તિ ઓપમ્મનિદસ્સનમત્તમેતં, યથા ફાલોતિ એત્તકમેવ વુત્તં હોતિ. **સંવિગ્ગો** ચિત્તેન, **લોમહટ્ઠજાતો** સરીરેન. સરીરે કિરસ્સ નવનવુતિલોમકૂપસહસ્સાનિ સુવણ્ણભિત્તિયા આહતમણિનાગદન્તા વિય ઉદ્ધગ્ગા અહેસું. સેસં પાકટમેવ.

પાદેસુ પન નિપતિત્વા ભગવતો ધમ્મદેસનં અબ્ભનુમોદમાનો ભગવન્તં એતદવોચ ''**અભિક્કન્તં, ભો ગોતમ, અભિક્કન્તં, ભો ગોતમા**''તિ. અબ્ભનુમોદને હિ અયમિધ **અભિક્કન્ત** સદ્દો. વિત્થારતો પનસ્સ મઙ્ગલસુત્તવણ્ણનાયં અત્થવણ્ણના આવિ ભવિસ્સતિ. યસ્મા ચ અબ્ભનુમોદનત્થે, તસ્મા સાધુ સાધુ ભો ગોતમાતિ વુત્તં હોતીતિ વેદિતબ્બં.

''ભયે કોધે પસંસાયં, તુરિતે કોતૂહલચ્છરે;
હાસે સોકે પસાદે ચ, કરે આમેડિતં બુધો''તિ. –

ઇમિના ચ લક્ખણેન ઇધ પસાદવસેન પસંસાવસેન ચાયં દ્વિક્ખત્તું વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. અથ વા **અભિક્કન્ત**ન્તિ અભિકન્તં અતિઇટ્ઠં, અતિમનાપં, અતિસુન્દરન્તિ વુત્તં હોતિ.

તત્થ એકેન અભિક્કન્તસદ્દેન દેસનં થોમેતિ, એકેન અત્તનો પસાદં. અયઞ્હિ એત્થ અધિપ્પાયો – અભિક્કન્તં, ભો ગોતમ, યદિદં ભોતો ગોતમસ્સ ધમ્મદેસના, અભિક્કન્તં યદિદં ભોતો ગોતમસ્સ ધમ્મદેસનં આગમ્મ મમ પસાદોતિ. ભગવતો એવ વા વચનં દ્વે દ્વે અત્થે સન્ધાય થોમેતિ – ભોતો ગોતમસ્સ વચનં અભિક્કન્તં દોસનાસનતો, અભિક્કન્તં ગુણાધિગમનતો, તથા સદ્ધાજનનતો, પઞ્ઞાજનનતો, સાત્થતો, સબ્યઞ્જનતો, ઉત્તાનપદતો, ગમ્ભીરત્થતો, કણ્ણસુખતો, હદયઙ્ગમતો, અનત્તુક્કંસનતો, અપરવમ્ભનતો, કરુણાસીતલતો, પઞ્ઞાવદાતતો, આપાથરમણીયતો, વિમદ્દક્ખમતો, સુય્યમાનસુખતો, વીમંસિયમાનહિતતોતિ એવમાદીહિ યોજેતબ્બં.

તતો પરમ્પિ ચતૂહિ ઉપમાહિ દેસનંયેવ થોમેતિ. તત્થ **નિક્કુજ્જિત**ન્તિ અધોમુખટ્ઠપિતં, હેટ્ઠા મુખજાતં વા. **ઉક્કુજ્જેય્યા**તિ ઉપરિમુખં કરેય્ય. **પટિચ્છન્ન**ન્તિ તિણપણ્ણાદિચ્છાદિતં. **વિવરેય્યા**તિ ઉગ્ઘાટેય્ય. **મૂળ્હસ્સા**તિ દિસામૂળ્હસ્સ. **મગ્ગં આચિક્ખેય્યા**તિ હત્થે ગહેત્વા ''એસ મગ્ગો''તિ વદેય્ય. **અન્ધકારે**તિ કાળપક્ખચાતુદ્દસીઅડ્ઢરત્તઘનવનસણ્ડમેઘપટલેહિ ચતુરઙ્ગે તમસિ. અયં તાવ પદત્થો.

અયં પન અધિપ્પાયયોજના – યથા કોચિ નિક્કુજ્જિતં ઉક્કુજ્જેય્ય, એવં સદ્ધમ્મવિમુખં અસદ્ધમ્મપતિતં મં અસદ્ધમ્મા વુટ્ઠાપેન્તેન, યથા પટિચ્છન્નં વિવરેય્ય; એવં કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસનન્તરધાના પભુતિ મિચ્છાદિટ્ઠિગહનપટિચ્છન્નં સાસનં વિવરન્તેન, યથા મૂળ્હસ્સ મગ્ગં આચિક્ખેય્ય, એવં કુમ્મગ્ગમિચ્છામગ્ગપટિપન્નસ્સ મે સગ્ગમોક્ખમગ્ગં આચિક્ખન્તેન, યથા અન્ધકારે તેલપજ્જોતં ધારેય્ય, એવં મોહન્ધકારનિમુગ્ગસ્સ મે બુદ્ધાદિરતનરૂપાનિ અપસ્સતો તપ્પટિચ્છાદકમોહન્ધકારવિદ્ધંસકદેસનાપજ્જોતધારણેન મય્હં ભોતા ગોતમેન એતેહિ પરિયાયેહિ દેસિતત્તા અનેકપરિયાયેન ધમ્મો પકાસિતો.

અથ વા એકચ્ચિયેન મત્તેન યસ્મા અયં ધમ્મો દુક્ખદસ્સનેન અસુભે ''સુભ''ન્તિ વિપલ્લાસપ્પહાનેન ચ નિક્કુજ્જિતુક્કુજ્જિતસદિસો, સમુદયદસ્સનેન દુક્ખે ''સુખ''ન્તિ વિપલ્લાસપ્પહાનેન ચ પટિચ્છન્નવિવરણસદિસો, નિરોધદસ્સનેન અનિચ્ચે ''નિચ્ચ''ન્તિ વિપલ્લાસપ્પહાનેન ચ મૂળ્હસ્સ મગ્ગાચિક્ખણસદિસો, મગ્ગદસ્સનેન અનત્તનિ ''અત્તા''તિ વિપલ્લાસપ્પહાનેન ચ અન્ધકારે પજ્જોતસદિસો, તસ્મા સેય્યથાપિ નામ નિક્કુજ્જિતં વા ઉક્કુજ્જેય્ય...પે॰... પજ્જોતં ધારેય્ય ''ચક્ખુમન્તો રૂપાનિ દક્ખન્તી''તિ, એવં પકાસિતો હોતિ.

યસ્મા પનેત્થ સદ્ધાતપકાયગુત્તતાદીહિ સીલક્ખન્ધો પકાસિતો હોતિ, પઞ્ઞાય પઞ્ઞાક્ખન્ધો, હિરિમનાદીહિ સમાધિક્ખન્ધો, યોગક્ખેમેન નિરોધોતિ એવં તિક્ખન્ધો અરિયમગ્ગો નિરોધો ચાતિ સરૂપેનેવ દ્વે અરિયસચ્ચાનિ પકાસિતાનિ. તત્થ મગ્ગો પટિપક્ખો સમુદયસ્સ, નિરોધો દુક્ખસ્સાતિ પટિપક્ખેન દ્વે. ઇતિ ઇમિના પરિયાયેન ચત્તારિ સચ્ચાનિ પકાસિતાનિ. તસ્મા અનેકપરિયાયેન પકાસિતો હોતીતિ વેદિતબ્બો .

એસાહન્તિઆદીસુ એસો અહન્તિ એસાહં. **સરણં ગચ્છામી**તિ પાદેસુ નિપતિત્વા પણિપાતેન સરણગમનેન ગતોપિ ઇદાનિ વાચાય સમાદિયન્તો આહ. અથ વા પણિપાતેન બુદ્ધંયેવ સરણં ગતોતિ ઇદાનિ તં આદિં કત્વા સેસે ધમ્મસઙ્ઘેપિ ગન્તું આહ. **અજ્જતગ્ગે**તિ અજ્જતં આદિં કત્વા, અજ્જદગ્ગેતિ વા પાઠો, દ-કારો પદસન્ધિકરો, અજ્જ અગ્ગં કત્વાતિ વુત્તં હોતિ. પાણેહિ ઉપેતં **પાણુપેતં**, યાવ મે જીવિતં પવત્તતિ, તાવ ઉપેતં, અનઞ્ઞસત્થુકં તીહિ સરણગમનેહિ સરણં ગતં મં ભવં ગોતમો ધારેતુ જાનાતૂતિ વુત્તં હોતિ. એત્તાવતા અનેન સુતાનુરૂપા પટિપત્તિ દસ્સિતા હોતિ. નિક્કુજ્જિતાદીહિ વા સત્થુસમ્પત્તિં દસ્સેત્વા ઇમિના ''એસાહ''ન્તિઆદિના સિસ્સસમ્પત્તિ દસ્સિતા. તેન વા પઞ્ઞાપટિલાભં દસ્સેત્વા ઇમિના સદ્ધાપટિલાભો દસ્સિતો. ઇદાનિ એવં પટિલદ્ધસદ્ધેન પઞ્ઞવતા યં કત્તબ્બં, તં કત્તુકામો ભગવન્તં યાચતિ "**લભેય્યાહ**"ન્તિ. તત્થ ભગવતો ઇદ્ધિયાદીહિ અભિપ્પસાદિતચિત્તો ''ભગવાપિ ચક્કવત્તિરજ્જં પહાય પબ્બજિતો, કિમઙ્ગં પનાહ''ન્તિ સદ્ધાય પબ્બજ્જં યાચતિ, તત્થ પરિપૂરકારિતં પત્થેન્તો પઞ્ઞાય ઉપસમ્પદં. સેસં પાકટમેવ.

એકો વૂપકટ્ઠોતિઆદીસુ પન **એકો** કાયવિવેકેન, **વૂપકટ્ઠો** ચિત્તવિવેકેન, **અપ્પમત્તો** કમ્મટ્ઠાને સતિઅવિજહનેન, **આતાપી** કાયિકચેતસિકવીરિયસઙ્ખાતેન આતાપેન, **પહિતત્તો** કાયે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખતાય **વિહરન્તો** અઞ્ઞતરઇરિયાપથવિહારેન. **ન ચિરસ્સેવા**તિ પબ્બજ્જં ઉપાદાય વુચ્ચતિ. **કુલપુત્તા**તિ દુવિધા કુલપુત્તા, જાતિકુલપુત્તા, આચારકુલપુત્તા ચ. અયં પન ઉભયથાપિ કુલપુત્તો. **અગારસ્મા**તિ ઘરા. અગારાનં હિતં અગારિયં કસિગોરક્ખાદિકુટુમ્બપોસનકમ્મં વુચ્ચતિ. નત્થિ એત્થ અગારિયન્તિ **અનગારિયં**, પબ્બજ્જાયેતં અધિવચનં **પબ્બજન્તી**તિ ઉપગચ્છન્તિ ઉપસઙ્કમન્તિ. **તદનુત્તર**ન્તિ તં અનુત્તરં. **બ્રહ્મચરિયપરિયોસાન**ન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ પરિયોસાનં, અરહત્તફલન્તિ વુત્તં હોતિ. તસ્સ હિ અત્થાય કુલપુત્તા પબ્બજન્તિ. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ તસ્મિંયેવ અત્તભાવે. **સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા**તિ અત્તનાયેવ પઞ્ઞાય પચ્ચક્ખં કત્વા, અપરપ્પચ્ચયં ઞત્વાતિ અત્થો.

ઉપસમ્પજ્જ વિહાસીતિ પાપુણિત્વા સમ્પાદેત્વા વા વિહાસિ. એવં વિહરન્તો ચ **ખીણા જાતિ…પે॰… અબ્ભઞ્ઞાસિ**. એતેનસ્સ પચ્ચવેક્ખણભૂમિં દસ્સેતિ.

કતમા પનસ્સ જાતિ ખીણા, કથઞ્ચ નં અબ્ભઞ્ઞાસીતિ? વુચ્ચતે – ન તાવસ્સ અતીતા જાતિ ખીણા પુબ્બેવ ખીણત્તા, ન અનાગતા અનાગતે વાયામાભાવતો, ન પચ્ચુપ્પન્ના વિજ્જમાનત્તા. યા પન મગ્ગસ્સ અભાવિતત્તા ઉપ્પજ્જેય્ય એકચતુપઞ્ચવોકારભવેસુ એકચતુપઞ્ચક્ખન્ધપ્પભેદા જાતિ, સા મગ્ગસ્સ ભાવિતત્તા અનુપ્પાદધમ્મતં આપજ્જનેન ખીણા. તં સો મગ્ગભાવનાય પહીનકિલેસે પચ્ચવેક્ખિત્વા કિલેસાભાવે વિજ્જમાનમ્પિ કમ્મં આયતિં અપટિસન્ધિકં હોતીતિ જાનન્તો જાનાતિ.

વુસિતન્તિ વુત્થં પરિવુત્થં, કતં ચરિતં નિટ્ઠાપિતન્તિ અત્થો. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં. **કતં કરણીય**ન્તિ ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતૂહિ મગ્ગેહિ પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયભાવનાવસેન સોળસવિધમ્પિ કિચ્ચં નિટ્ઠાપિતન્તિ અત્થો. **નાપરં ઇત્થત્તાયા**તિ ઇદાનિ પુન ઇત્થભાવાય એવં સોળસકિચ્ચભાવાય કિલેસક્ખયાય વા મગ્ગભાવના નત્થીતિ. અથ વા **ઇત્થત્તાયા**તિ ઇત્થભાવતો, ઇમસ્મા એવંપકારા ઇદાનિ વત્તમાનક્ખન્ધસન્તાના અપરં ખન્ધસન્તાનં નત્થિ. ઇમે પન પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા તિટ્ઠન્તિ છિન્નમૂલકો રુક્ખો વિયાતિ અબ્ભઞ્ઞાસિ. **અઞ્ઞતરો**તિ એકો. **અરહત**ન્તિ અરહન્તાનં. મહાસાવકાનં અબ્ભન્તરો આયસ્મા ભારદ્વાજો અહોસીતિ અયં કિરેત્થ અધિપ્પાયોતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય કસિભારદ્વાજસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ચુન્દસુત્તવણ્ણના

૮૩. **પુચ્છામિ મુનિં પહૂતપઞ્ઞ**ન્તિ ચુન્દસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? સઙ્ખેપતો તાવ અત્તજ્ઝાસયપરજ્ઝાસયઅટ્ઠુપ્પત્તિપુચ્છાવસિકભેદતો ચતૂસુ ઉપ્પત્તીસુ ઇમસ્સ સુત્તસ્સ પુચ્છાવસિકા ઉપ્પત્તિ. વિત્થારતો પન એકં સમયં ભગવા મલ્લેસુ ચારિકં ચરમાનો મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં યેન પાવા તદવસરિ. તત્ર સુદં ભગવા પાવાયં વિહરતિ ચુન્દસ્સ કમ્મારપુત્તસ્સ અમ્બવને. ઇતો પભુતિ યાવ ‘‘અથ ખો ભગવા પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય સદ્ધિં ભિક્ખુસઙ્ઘેન યેન ચુન્દસ્સ કમ્મારપુત્તસ્સ નિવેસનં તેનુપસઙ્કમિ; ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮૯), તાવ સુત્તે આગતનયેનેવ વિત્થારેતબ્બં.

એવં ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં નિસિન્ને ભગવતિ ચુન્દો કમ્મારપુત્તો બુદ્ધપ્પમુખં ભિક્ખુસઙ્ઘં પરિવિસન્તો બ્યઞ્જનસૂપાદિગહણત્થં ભિક્ખૂનં સુવણ્ણભાજનાનિ ઉપનામેસિ. અપઞ્ઞત્તે સિક્ખાપદે કેચિ ભિક્ખૂ સુવણ્ણભાજનાનિ પટિચ્છિંસુ કેચિ ન પટિચ્છિંસુ. ભગવતો પન એકમેવ ભાજનં અત્તનો સેલમયં પત્તં, દુતિયભાજનં બુદ્ધા ન ગણ્હન્તિ. તત્થ અઞ્ઞતરો પાપભિક્ખુ સહસ્સગ્ઘનકં સુવણ્ણભાજનં અત્તનો ભોજનત્થાય સમ્પત્તં થેય્યચિત્તેન કુચ્છિકત્થવિકાય પક્ખિપિ. ચુન્દો પરિવિસિત્વા હત્થપાદં ધોવિત્વા ભગવન્તં નમસ્સમાનો ભિક્ખુસઙ્ઘં ઓલોકેન્તો તં ભિક્ખું અદ્દસ, દિસ્વા ચ પન અપસ્સમાનો વિય હુત્વા ન નં કિઞ્ચિ અભણિ ભગવતિ થેરેસુ ચ ગારવેન, અપિચ ‘‘મિચ્છાદિટ્ઠિકાનં વચનપથો મા અહોસી’’તિ. સો ‘‘કિં નુ ખો સંવરયુત્તાયેવ સમણા, ઉદાહુ ભિન્નસંવરા ઈદિસાપિ સમણા’’તિ ઞાતુકામો સાયન્હસમયે ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા આહ ‘‘**પુચ્છામિ મુનિ**’’ન્તિ.

તત્થ **પુચ્છામી**તિ ઇદં ‘‘તિસ્સો પુચ્છા અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા’’તિઆદિના (ચૂળનિ॰ પુણ્ણકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૧૨) નયેન નિદ્દેસે વુત્તનયમેવ. **મુનિ**ન્તિ એતમ્પિ ‘‘મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં. યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... સમ્માદિટ્ઠિ, તેન ઞાણેન સમન્નાગતો મુનિ, મોનપ્પત્તોતિ, તીણિ મોનેય્યાનિ કાયમોનેય્ય’’ન્તિઆદિના (મહાનિ॰ ૧૪) નયેન તત્થેવ વુત્તનયમેવ . અયમ્પનેત્થ સઙ્ખેપો. **પુચ્છામી**તિ ઓકાસં કારેન્તો **મુનિ**ન્તિ મુનિમુનિં ભગવન્તં આલપતિ. **પહૂતપઞ્ઞ**ન્તિઆદીનિ થુતિવચનાનિ, તેહિ તં મુનિં થુનાતિ. તત્થ **પહૂતપઞ્ઞ**ન્તિ વિપુલપઞ્ઞં. ઞેય્યપરિયન્તિકત્તા યસ્સ વિપુલતા વેદિતબ્બા. **ઇતિ ચુન્દો કમ્મારપુત્તો**તિ ઇદં દ્વયં ધનિયસુત્તે વુત્તનયમેવ. ઇતો પરં પન એત્તકમ્પિ અવત્વા સબ્બં વુત્તનયં છડ્ડેત્વા અવુત્તનયમેવ વણ્ણયિસ્સામ.

બુદ્ધન્તિ તીસુ બુદ્ધેસુ તતિયબુદ્ધં. **ધમ્મસ્સામિ**ન્તિ મગ્ગધમ્મસ્સ જનકત્તા પુત્તસ્સેવ પિતરં અત્તના ઉપ્પાદિતસિપ્પાયતનાદીનં વિય ચ આચરિયં ધમ્મસ્સ સામિં, ધમ્મિસ્સરં ધમ્મરાજં ધમ્મવસવત્તિન્તિ અત્થો. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ‘‘સો હિ, બ્રાહ્મણ, ભગવા અનુપ્પન્નસ્સ મગ્ગસ્સ ઉપ્પાદેતા, અસઞ્જાતસ્સ મગ્ગસ્સ સઞ્જનેતા, અનક્ખાતસ્સ મગ્ગસ્સ અક્ખાતા, મગ્ગઞ્ઞૂ, મગ્ગવિદૂ, મગ્ગકોવિદો. મગ્ગાનુગા ચ પન એતરહિ સાવકા વિહરન્તિ પચ્છા સમન્નાગતા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૭૯).

વીતતણ્હન્તિ વિગતકામભવવિભવતણ્હં. **દ્વિપદુત્તમ**ન્તિ દ્વિપદાનં ઉત્તમં. તત્થ કિઞ્ચાપિ ભગવા ન કેવલં દ્વિપદુત્તમો એવ, અથ ખો યાવતા સત્તા અપદા વા દ્વિપદા વા...પે॰... નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞિનો વા, તેસં સબ્બેસં ઉત્તમો. અથ ખો ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેન દ્વિપદુત્તમોત્વેવ વુચ્ચતિ. દ્વિપદા હિ સબ્બસત્તાનં ઉક્કટ્ઠા ચક્કવત્તિમહાસાવકપચ્ચેકબુદ્ધાનં તત્થ ઉપ્પત્તિતો, તેસઞ્ચ ઉત્તમોતિ વુત્તે સબ્બસત્તુત્તમોતિ વુત્તોયેવ હોતિ. **સારથીનં પવર**ન્તિ સારેતીતિ **સારથિ**, હત્થિદમકાદીનમેતં અધિવચનં. તેસઞ્ચ ભગવા **પવરો** અનુત્તરેન દમનેન પુરિસદમ્મે દમેતું સમત્થભાવતો. યથાહ –

> ‘‘હત્થિદમકેન, ભિક્ખવે, હત્થિદમ્મો સારિતો એકં એવ દિસં ધાવતિ પુરત્થિમં વા પચ્છિમં વા ઉત્તરં વા દક્ખિણં વા. અસ્સદમકેન, ભિક્ખવે, અસ્સદમ્મો...પે॰... ગોદમકેન, ભિક્ખવે, ગોદમ્મો...પે॰... દક્ખિણં વા. તથાગતેન હિ, ભિક્ખવે, અરહતા સમ્માસમ્બુદ્ધેન પુરિસદમ્મો સારિતો અટ્ઠ દિસા વિધાવતિ, રૂપી રૂપાનિ પસ્સતિ, અયમેકા દિસા...પે॰... સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, અયં અટ્ઠમી દિસા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૧૨).
>
> **કતી**તિ અત્થપ્પભેદપુચ્છા. **લોકે**તિ સત્તલોકે. **સમણા**તિ પુચ્છિતબ્બઅત્થનિદસ્સનં. **ઇઙ્ઘા**તિ યાચનત્થે નિપાતો. **તદિઙ્ઘા**તિ તે ઇઙ્ઘ. **બ્રૂહી**તિ આચિક્ખ કથયસ્સૂતિ.

૮૪. એવં વુત્તે ભગવા ચુન્દં કમ્મારપુત્તં ‘‘કિં, ભન્તે, કુસલં, કિં અકુસલ’’ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૯૬) નયેન ગિહિપઞ્હં અપુચ્છિત્વા સમણપઞ્હં પુચ્છન્તં દિસ્વા આવજ્જેન્તો ‘‘તં પાપભિક્ખું સન્ધાય અયં પુચ્છતી’’તિ ઞત્વા તસ્સ અઞ્ઞત્ર વોહારમત્તા અસ્સમણભાવં દીપેન્તો આહ **‘‘ચતુરો સમણા’’**તિ. તત્થ **ચતુરો**તિ સઙ્ખ્યાપરિચ્છેદો. **સમણા**તિ કદાચિ ભગવા તિત્થિયે સમણવાદેન વદતિ; યથાહ – ‘‘યાનિ તાનિ પુથુસમણબ્રાહ્મણાનં વતકોતૂહલમઙ્ગલાની’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૦૭). કદાચિ પુથુજ્જને; યથાહ – ‘‘સમણા સમણાતિ ખો, ભિક્ખવે, જનો સઞ્જાનાતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૫). કદાચિ સેક્ખે; યથાહ – ‘‘ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો, ઇધ

દુતિયો સમણો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૯; દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૪; અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧). કદાચિ ખીણાસવે; યથાહ – ''આસવાનં ખયા સમણો હોતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૮). કદાચિ અત્તાનંયેવ; યથાહ – ''સમણોતિ ખો, ભિક્ખવે, તથાગતસ્સેતં અધિવચન''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૮૫). ઇધ પન તીહિ પદેહિ સબ્બેપિ અરિયે સીલવન્તં પુથુજ્જનઞ્ચ , ચતુત્થેન ઇતરં અસ્સમણમ્પિ ભણ્ડું કાસાવકણ્ઠં કેવલં વોહારમત્તકેન સમણોતિ સઞ્ઞિત્વા ''ચતુરો સમણા''તિ આહ. **ન પઞ્ચમત્થી**તિ ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે વોહારમત્તકેન પટિઞ્ઞામત્તકેનાપિ પઞ્ચમો સમણો નામ નત્થિ.

તે તે આવિકરોમીતિ તે ચતુરો સમણે તવ પાકટે કરોમિ. **સક્ખિપુટ્ઠો**તિ સમ્મુખા પુચ્છિતો. **મગ્ગજિનો**તિ મગ્ગેન સબ્બકિલેસે વિજિતાવીતિ અત્થો. **મગ્ગદેસકો**તિ પરેસં મગ્ગં દેસેતા. **મગ્ગે જીવતી**તિ સત્તસુ સેક્ખેસુ યો કોચિ સેક્ખો અપરિયોસિતમગ્ગવાસત્તા લોકુત્તરે, સીલવન્તપુથુજ્જનો ચ લોકિયે મગ્ગે જીવતિ નામ, સીલવન્તપુથુજ્જનો વા લોકુત્તરમગ્ગનિમિત્તં જીવનતોપિ મગ્ગે જીવતીતિ વેદિતબ્બો. **યો ચ મગ્ગદૂસી**તિ યો ચ દુસ્સીલો મિચ્છાદિટ્ઠિ મગ્ગપટિલોમાય પટિપત્તિયા મગ્ગદૂસકોતિ અત્થો.

૮૫. ''ઇમે તે ચતુરો સમણા''તિ એવં ભગવતા સઙ્ખેપેન ઉદ્દિટ્ઠે ચતુરો સમણે ''અયં નામેત્થ મગ્ગજિનો, અયં મગ્ગદેસકો, અયં મગ્ગે જીવતિ, અયં મગ્ગદૂસી''તિ એવં પટિવિજ્ઝિતું અસક્કોન્તો પુન પુચ્છિતું ચુન્દો આહ ''**કં મગ્ગજિન**''ન્તિ. તત્થ **મગ્ગે જીવતિ મે**તિ યો સો મગ્ગે જીવતિ, તં મે બ્રૂહિ પુટ્ઠોતિ. સેસં પાકટમેવ.

૮૬. ઇદાનિસ્સ ભગવા ચતુરોપિ સમણે ચતૂહિ ગાથાહિ નિદ્દિસન્તો આહ ''**યો તિણ્ણકથંકથો વિસલ્લો**''તિ. તત્થ **તિણ્ણકથંકથો વિસલ્લો**તિ એતં ઉરગસુત્તે વુત્તનયમેવ. અયં પન વિસેસો. યસ્મા ઇમાય ગાથાય મગ્ગજિનોતિ બુદ્ધસમણો અધિપ્પેતો, તસ્મા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન કથંકથાપતિરૂપકસ્સ સબ્બધમ્મેસુ અઞ્ઞાણસ્સ તિણ્ણત્તાપિ ''તિણ્ણકથંકથો''તિ વેદિતબ્બો. પુબ્બે વુત્તનયેન હિ તિણ્ણકથંકથાપિ સોતાપન્નાદયો પચ્ચેકબુદ્ધપરિયોસાના સકદાગામિવિસયાદીસુ બુદ્ધવિસયપરિયોસાનેસુ પટિહતઞાણપ્પભાવત્તા પરિયાયેન અતિણ્ણકથંકથાવ હોન્તિ. ભગવા પન સબ્બપ્પકારેન તિણ્ણકથંકથોતિ. **નિબ્બાનાભિરતો**તિ નિબ્બાને અભિરતો, ફલસમાપત્તિવસેન સદા નિબ્બાનનિન્નચિત્તોતિ અત્થો. તાદિસો ચ ભગવા. યથાહ –

> ''સો ખો અહં, અગ્ગિવેસ્સન, તસ્સા એવ કથાય પરિયોસાને, તસ્મિંયેવ પુરિમસ્મિં સમાધિનિમિત્તે અજ્ઝત્તમેવ ચિત્તં સણ્ઠપેમિ, સન્નિસાદેમિ, એકોદિં કરોમિ, સમાદહામી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૮૭).

અનાનુગિદ્ધોતિ કઞ્ચિ ધમ્મં તણ્હાગેધેન અનનુગિજ્ઝન્તો. **લોકસ્સ સદેવકસ્સ નેતા**તિ આસયાનુસયાનુલોમેન ધમ્મં દેસેત્વા પારાયનમહાસમયાદીસુ અનેકેસુ સુત્તન્તેસુ અપરિમાણાનં દેવમનુસ્સાનં સચ્ચપટિવેધસમ્પાદનેન સદેવકસ્સ લોકસ્સ નેતા, ગમયિતા, તારેતા, પારં સમ્પાપેતાતિ અત્થો. **તાદિ**ન્તિ તાદિસં યથાવુત્તપ્પકારલોકધમ્મેહિ નિબ્બિકારન્તિ અત્થો. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

૮૭. એવં ભગવા ઇમાય ગાથાય ''મગ્ગજિન''ન્તિ બુદ્ધસમણં નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ ખીણાસવસમણં નિદ્દિસન્તો આહ ''**પરમં પરમન્તી**''તિ. તત્થ **પરમં** નામ નિબ્બાનં, સબ્બધમ્માનં અગ્ગં ઉત્તમન્તિ અત્થો. **પરમન્તિ યોધ ઞત્વા**તિ તં પરમં પરમમિચ્ચેવ યો ઇધ સાસને ઞત્વા પચ્ચવેક્ખણઞાણેન. **અક્ખાતિ વિભજતે ઇધેવ ધમ્મ**ન્તિ નિબ્બાનધમ્મં અક્ખાતિ, અત્તના પટિવિદ્ધત્તા પરેસં પાકટં કરોતિ ''ઇદં નિબ્બાન''ન્તિ, મગ્ગધમ્મં વિભજતિ ''ઇમે ચત્તારો સતિપટ્ઠાના…પે॰… અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો''તિ. ઉભયમ્પિ વા ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂનં સઙ્ખેપદેસનાય આચિક્ખતિ, વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂનં વિત્થારદેસનાય વિભજતિ. એવં આચિક્ખન્તો વિભજન્તો ચ ''ઇધેવ સાસને અયં ધમ્મો, ન ઇતો

બહિદ્ધા''તિ સીહનાદં નદન્તો અક્ખાતિ ચ વિભજતિ ચ. તેન વુત્તં ''અક્ખાતિ વિભજતે ઇધેવ ધમ્મ''ન્તિ. **તં કઙ્ખછિદં મુનિં અનેજ**ન્તિ તં એવરૂપં ચતુસચ્ચપટિવેધેન અત્તનો, દેસનાય ચ પરેસં કઙ્ખચ્છેદનેન કઙ્ખચ્છિદં , મોનેય્યસમન્નાગમેન મુનિં, એજાસઙ્ખાતાય તણ્હાય અભાવતો અનેજં **દુતિયં ભિક્ખુનમાહુ મગ્ગદેસિ**ન્તિ.

૮૮. એવં ઇમાય ગાથાય સયં અનુત્તરં મગ્ગં ઉપ્પાદેત્વા દેસનાય અનુત્તરો મગ્ગદેસી સમાનોપિ દૂતમિવ લેખવાચકમિવ ચ રઞ્ઞો અત્તનો સાસનહરં સાસનજોતકઞ્ચ ''મગ્ગદેસિ''ન્તિ ખીણાસવસમણં નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ સેક્ખસમણઞ્ચ સીલવન્તપુથુજ્જનસમણઞ્ચ નિદ્દિસન્તો આહ **''યો ધમ્મપદે''**તિ. તત્થ પદવણ્ણના પાકટાયેવ. અયં પનેત્થ અત્થવણ્ણના – યો નિબ્બાનધમ્મસ્સ પદત્તા **ધમ્મપદે**, ઉભો અન્તે અનુપગમ્મ દેસિતત્તા આસયાનુરૂપતો વા સતિપટ્ઠાનાદિનાનપ્પકારેહિ દેસિતત્તા **સુદેસિતે**, મગ્ગસમઙ્ગીપિ અનવસિતમગ્ગકિચ્ચત્તા **મગ્ગે જીવતિ**, સીલસંયમેન **સઞ્ઞતો**, કાયાદીસુ સૂપટ્ઠિતાય ચિરકતાદિસરણાય વા સતિયા **સતિમા**, અણુમત્તસ્સાપિ વજ્જસ્સ અભાવતો અનવજ્જત્તા, કોટ્ઠાસભાવેન ચ પદત્તા સત્તતિંસબોધિપક્ખિયધમ્મસઙ્ખાતાનિ **અનવજ્જપદાનિ** ભઙ્ગઞાણતો પભુતિ ભાવનાસેવનાય **સેવમાનો**, તં **ભિક્ખુનં તતિયં મગ્ગજીવિન્તિ આહૂ**તિ.

૮૯. એવં ભગવા ઇમાય ગાથાય ''મગ્ગજીવિ''ન્તિ સેક્ખસમણં સીલવન્તપુથુજ્જનસમણઞ્ચ નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ તં ભણ્ડું કાસાવકણ્ઠં કેવલં વોહારમત્તસમણં નિદ્દિસન્તો આહ **''છદનં કત્વાના''**તિ. તત્થ **છદનં કત્વાના**તિ પતિરૂપં કરિત્વા, વેસં ગહેત્વા, લિઙ્ગં ધારેત્વાતિ અત્થો. **સુબ્બતાન**ન્તિ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકાનં. તેસઞ્હિ સુન્દરાનિ વતાનિ, તસ્મા તે સુબ્બતાતિ વુચ્ચન્તિ. **પક્ખન્દી**તિ પક્ખન્દકો, અન્તો પવિસકોતિ અત્થો. દુસ્સીલો હિ ગૂથપટિચ્છાદનત્થં તિણપણ્ણાદિચ્છદનં વિય અત્તનો દુસ્સીલભાવં પટિચ્છાદનત્થં સુબ્બતાનં છદનં કત્વા ''અહમ્પિ ભિક્ખૂ''તિ ભિક્ખુમજ્ઝે પક્ખન્દતિ, ''એત્તકવસ્સેન ભિક્ખુના ગહેતબ્બં એત''ન્તિ લાભે દીયમાને ''અહં એત્તકવસ્સો''તિ ગણ્હિતું પક્ખન્દતિ, તેન વુચ્ચતિ ''છદનં કત્વાન સુબ્બતાનં પક્ખન્દી''તિ. ચતુન્નમ્પિ ખત્તિયાદિકુલાનં ઉપ્પન્નં પસાદં અનનુરૂપપટિપત્તિયા દૂસેતીતિ **કુલદૂસકો. પગબ્ભો**તિ અટ્ઠટ્ઠાનેન કાયપાગબ્ભિયેન, ચતુટ્ઠાનેન વચીપાગબ્ભિયેન, અનેકટ્ઠાનેન મનોપાગબ્ભિયેન ચ સમન્નાગતોતિ અત્થો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારં પન મેત્તસુત્તવણ્ણનાયં વક્ખામ.

કતપટિચ્છાદનલક્ખણાય માયાય સમન્નાગતત્તા **માયાવી**. સીલસંયમાભાવેન **અસઞ્ઞતો**. પલાપસદિસત્તા **પલાપો**. યથા હિ પલાપો અન્તો તણ્ડુલરહિતોપિ બહિ થુસેન વીહિ વિય દિસ્સતિ, એવમિધેકચ્ચો અન્તો સીલાદિગુણસારવિરહિતોપિ બહિ સુબ્બતચ્છદનેન સમણવેસેન સમણો વિય દિસ્સતિ. સો એવં પલાપસદિસત્તા ''પલાપો''તિ વુચ્ચતિ. આનાપાનસ્સતિસુત્તે પન ''અપલાપાયં, ભિક્ખવે, પરિસા, નિપ્પલાપાયં, ભિક્ખવે, પરિસા, સુદ્ધા સારે પતિટ્ઠિતા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૪૬) એવં પુથુજ્જનકલ્યાણોપિ ''પલાપો''તિ વુત્તો . ઇધ પન કપિલસુત્તે ચ ''તતો પલાપે વાહેથ, અસ્સમણે સમણમાનિને''તિ (સુ॰ નિ॰ ૨૮૪) એવં પરાજિતકો ''પલાપો''તિ વુત્તો. **પતિરૂપેન ચરં સમગ્ગદૂસી**તિ તં સુબ્બતાનં છદનં કત્વા યથા ચરન્તં ''આરઞ્ઞિકો અયં રુક્ખમૂલિકો, પંસુકૂલિકો, પિણ્ડપાતિકો, અપ્પિચ્છો, સન્તુટ્ઠો''તિ જનો જાનાતિ, એવં પતિરૂપેન યુત્તરૂપેન બાહિરમટ્ઠેન આચારેન ચરન્તો પુગ્ગલો અત્તનો લોકુત્તરમગ્ગસ્સ, પરેસં સુગતિમગ્ગસ્સ ચ દૂસનતો ''મગ્ગદૂસી''તિ વેદિતબ્બો.

૯૦. એવં ઇમાય ગાથાય ''મગ્ગદૂસી''તિ દુસ્સીલં વોહારમત્તકસમણં નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ તેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં અબ્યામિસ્સીભાવં દીપેન્તો આહ **''એતે ચ પટિવિજ્ઝી''**તિ. તસ્સત્થો – એતે ચતુરો સમણે યથાવુત્તેન લક્ખણેન **પટિવિજ્ઝિ** અઞ્ઞાસિ સચ્છાકાસિ **યો ગહટ્ઠો** ખત્તિયો વા બ્રાહ્મણો વા અઞ્ઞો વા કોચિ, ઇમેસં ચતુન્નં સમણાનં

લક્ખણસ્સવનમત્તેન **સુતવા**, તસ્સેવ લક્ખણસ્સ અરિયાનં સન્તિકે સુતત્તા **અરિયસાવકો**, તેયેવ સમણે ‘‘અયઞ્ચ અયઞ્ચ એવંલક્ખણો’’તિ પજાનનમત્તેન **સપ્પઞ્ઞો**, યાદિસો અયં પચ્છા વુત્તો મગ્ગદૂસી, ઇતરેપિ **સબ્બે નેતાદિસાતિ ઞત્વા ઇતિ દિસ્વા** એવં પાપં કરોન્તમ્પિ એતં પાપભિક્ખું દિસ્વા. તત્થાયં યોજના – એતે ચ પટિવિજ્ઝિ યો ગહટ્ઠો સુતવા અરિયસાવકો સપ્પઞ્ઞો, તસ્સ તાય પઞ્ઞાય સબ્બે ‘‘નેતાદિસા’’તિ ઞત્વા વિહરતો ઇતિ દિસ્વા ન હાપેતિ સદ્ધા, એવં પાપકમ્મં કરોન્તં પાપભિક્ખું દિસ્વાપિ ન હાપેતિ, ન હાયતિ, ન નસ્સતિ સદ્ધાતિ.

એવં ઇમાય ગાથાય તેસં અબ્યામિસ્સીભાવં દીપેત્વા ઇદાનિ ઇતિ દિસ્વાપિ ‘‘સબ્બે નેતાદિસા’’તિ જાનન્તં અરિયસાવકં પસંસન્તો આહ ‘‘**કથઞ્હિ દુટ્ઠેના**’’તિ. તસ્સ સમ્બન્ધો – એતદેવ ચ યુત્તં સુતવતો અરિયસાવકસ્સ, યદિદં એકચ્ચં પાપં કરોન્તં ઇતિ દિસ્વાપિ સબ્બે ‘‘નેતાદિસા’’તિ જાનનં. કિં કારણા? કથઞ્હિ દુટ્ઠેન અસમ્પદુટ્ઠં, સુદ્ધં અસુદ્ધેન સમં કરેય્યાતિ? તસ્સત્થો – કથઞ્હિ સુતવા અરિયસાવકો સપ્પઞ્ઞો, સીલવિપત્તિયા દુટ્ઠેન મગ્ગદૂસિના અદુટ્ઠં ઇતરં સમણત્તયં, સુદ્ધં સમણત્તયમેવં અપરિસુદ્ધકાયસમાચારતાદીહિ અસુદ્ધેન પચ્છિમેન વોહારમત્તકસમણેન સમં કરેય્ય સદિસન્તિ જાનેય્યાતિ. સુત્તપરિયોસાને ઉપાસકસ્સ મગ્ગો વા ફલં વા ન કથિતં. કઙ્ખામત્તમેવ હિ તસ્સ પહીનન્તિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ચુન્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પરાભવસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ પરાભવસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? મઙ્ગલસુત્તં કિર સુત્વા દેવાનં એતદહોસિ – ‘‘ભગવતા મઙ્ગલસુત્તે સત્તાનં વુદ્ધિઞ્ચ સોત્થિઞ્ચ કથયમાનેન એકંસેન ભવો એવ કથિતો, નો પરાભવો. હન્દ દાનિ યેન સત્તા પરિહાયન્તિ વિનસ્સન્તિ, તં નેસં પરાભવમ્પિ પુચ્છામા’’તિ. અથ મઙ્ગલસુત્તં કથિતદિવસતો દુતિયદિવસે દસસહસ્સચક્કવાળેસુ દેવતાયો પરાભવસુત્તં સોતુકામા ઇમસ્મિં એકચક્કવાળે સન્નિપતિત્વા એકવાલગ્ગકોટિઓકાસમત્તે દસપિ વીસમ્પિ તિંસમ્પિ ચત્તાલીસમ્પિ પઞ્ઞાસમ્પિ સટ્ઠિપિ સત્તતિપિ અસીતિપિ સુખુમત્તભાવે નિમ્મિનિત્વા સબ્બદેવમારબ્રહ્માનો સિરિયા ચ તેજેન ચ અધિગય્હ વિરોચમાનં પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્નં ભગવન્તં પરિવારેત્વા અટ્ઠંસુ. તતો સક્કેન દેવાનમિન્દેન આણત્તો અઞ્ઞતરો દેવપુત્તો ભગવન્તં પરાભવપઞ્હં પુચ્છિ. અથ ભગવા પુચ્છાવસેન ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ ‘‘એવં મે સુત’’ન્તિઆદિ આયસ્મતા આનન્દેન વુત્તં. ‘‘પરાભવન્તં પુરિસ’’ન્તિઆદિના નયેન એકન્તરિકા ગાથા દેવપુત્તેન વુત્તા, ‘‘સુવિજાનો ભવં હોતી’’તિઆદિના નયેન એકન્તરિકા એવ અવસાનગાથા ચ ભગવતા વુત્તા, તદેતં સબ્બમ્પિ સમોધાનેત્વા ‘‘પરાભવસુત્ત’’ન્તિ વુચ્ચતિ. તત્થ ‘‘એવં મે સુત’’ન્તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં સબ્બં મઙ્ગલસુત્તવણ્ણનાયં વક્ખામ.

૯૧. પરાભવન્તં પુરિસન્તિઆદીસુ પન **પરાભવન્ત**ન્તિ પરિહાયન્તં વિનસ્સન્તં. **પુરિસ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ સત્તં જન્તું. **મયં પુચ્છામ ગોતમા**તિ સેસદેવેહિ સદ્ધિં અત્તાનં નિદસ્સેત્વા ઓકાસં કારેન્તો સો દેવપુત્તો ગોત્તેન ભગવન્તં આલપતિ. **ભવન્તં પુટ્ઠુમાગમ્મા**તિ મયઞ્હિ ભવન્તં પુચ્છિસ્સામાતિ તતો તતો ચક્કવાળા આગતાતિ અત્થો.

એતેન આદરં દસ્સેતિ. **કિં પરાભવતો મુખન્તિ** એવં આગતાનં અમ્હાકં બ્રૂહિ પરાભવતો પુરિસસ્સ કિં મુખં, કિં દ્વારં, કા યોનિ, કિં કારણં, યેન મયં પરાભવન્તં પુરિસં જાનેય્યામાતિ અત્થો. એતેન ''પરાભવન્તં પુરિસ''ન્તિ એત્થ વુત્તસ્સ પરાભવતો પુરિસસ્સ પરાભવકારણં પુચ્છતિ. પરાભવકારણે હિ ઞાતે તેન કારણસામઞ્ઞેન સક્કા યો કોચિ પરાભવપુરિસો જાનિતુન્તિ .

૯૨. અથસ્સ ભગવા સુટ્ઠુ પાકટીકરણત્થં પટિપક્ખં દસ્સેત્વા પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય પરાભવમુખં દીપેન્તો આહ ''**સુવિજાનો ભવ**''ન્તિ. તસ્સત્થો – ય્વાયં **ભવં** વડ્ઢન્તો અપરિહાયન્તો પુરિસો, સો **સુવિજાનો હોતિ**, સુખેન અકસિરેન અકિચ્છેન સક્કા વિજાનિતું. યોપાયં પરાભવતીતિ **પરાભવો**, પરિહાયતિ વિનસ્સતિ, યસ્સ તુમ્હે પરાભવતો પુરિસસ્સ મુખં મં પુચ્છથ, સોપિ **સુવિજાનો**. કથં? અયઞ્હિ **ધમ્મકામો ભવં હોતિ** દસકુસલકમ્મપથધમ્મં કામેતિ, પિહેતિ, પત્થેતિ, સુણાતિ, પટિપજ્જતિ, સો તં પટિપત્તિં દિસ્વા સુત્વા ચ જાનિતબ્બતો સુવિજાનો હોતિ. ઇતરોપિ **ધમ્મદેસ્સી પરાભવો**, તમેવ ધમ્મં દેસ્સતિ, ન કામેતિ, ન પિહેતિ, ન પત્થેતિ, ન સુણાતિ, ન પટિપજ્જતિ, સો તં વિપ્પટિપત્તિં દિસ્વા સુત્વા ચ જાનિતબ્બતો સુવિજાનો હોતીતિ. એવમેત્થ ભગવા પટિપક્ખં દસ્સેન્તો અત્થતો ધમ્મકામતં ભવતો મુખં દસ્સેત્વા ધમ્મદેસ્સિતં પરાભવતો મુખં દસ્સેતીતિ વેદિતબ્બં.

૯૩. અથ સા દેવતા ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દમાના આહ ''**ઇતિ હેત**''ન્તિ. તસ્સત્થો – ઇતિ હિ યથા વુત્તો ભગવતા, તથેવ એતં વિજાનામ, ગણ્હામ, ધારેમ, **પઠમો સો પરાભવો** સો ધમ્મદેસ્સિતાલક્ખણો પઠમો પરાભવો. યાનિ મયં પરાભવમુખાનિ વિજાનિતું આગતમ્હા, તેસુ ઇદં તાવ એકં પરાભવમુખન્તિ વુત્તં હોતિ. તત્થ વિગ્ગહો, પરાભવન્તિ એતેનાતિ પરાભવો. કેન ચ પરાભવન્તિ? યં પરાભવતો મુખં, કારણં, તેન. બ્યઞ્જનમત્તેન એવ હિ એત્થ નાનાકરણં, અત્થતો પન પરાભવોતિ વા પરાભવતો મુખન્તિ વા નાનાકરણં નત્થિ. એવમેકં પરાભવતો મુખં વિજાનામાતિ અભિનન્દિત્વા તતો પરં ઞાતુકામતાયાહ ''**દુતિયં ભગવા બ્રૂહિ, કિં પરાભવતો મુખ**''ન્તિ. ઇતો પરઞ્ચ **તતિયં ચતુત્થ**ન્તિઆદીસુપિ ઇમિનાવ નયેનત્થો વેદિતબ્બો.

૯૪. બ્યાકરણપક્ખેપિ ચ યસ્મા તે તે સત્તા તેહિ તેહિ પરાભવમુખેહિ સમન્નાગતા, ન એકોયેવ સબ્બેહિ, ન ચ સબ્બે એકેનેવ, તસ્મા તેસં તેસં તાનિ તાનિ પરાભવમુખાનિ દસ્સેતું ''**અસન્તસ્સ પિયા હોન્તી**''તિઆદિના નયેન પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય એવ દેસનાય નાનાવિધાનિ પરાભવમુખાનિ બ્યાકાસીતિ વેદિતબ્બા.

તત્રાયં સઙ્ખેપતો અત્થવણ્ણના – **અસન્તો** નામ છ સત્થારો, યે વા પનઞ્ઞેપિ અવૂપસન્તેન કાયવચીમનોકમ્મેન સમન્નાગતા, તે અસન્તો અસ્સપિયા હોન્તિ સુનક્ખત્તાદીનં અચેલકકોરખત્તિયાદયો વિય. **સન્તો** નામ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકા. યે વા પનઞ્ઞેપિ વૂપસન્તેન કાયવચીમનોકમ્મેન સમન્નાગતા, તે **સન્તે ન કુરુતે પિયં**, અત્તનો પિયે ઇટ્ઠે કન્તે મનાપે ન કુરુતેતિ અત્થો. વેનેય્યવસેન હેત્થ વચનભેદો કતોતિ વેદિતબ્બો. અથ વા **સન્તે ન કુરુતે**તિ સન્તે ન સેવતીતિ અત્થો, યથા ''રાજાનં સેવતી''તિ એતસ્મિઞ્હિ અત્થે રાજાનં પિયં કુરુતેતિ સદ્દવિદૂ મન્તેન્તિ. **પિયન્તિ** પિયમાનો, તુસ્સમાનો, મોદમાનોતિ અત્થો. **અસતં ધમ્મો** નામ દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિગતાનિ, દસાકુસલકમ્મપથા વા. તં અસતં ધમ્મં **રોચેતિ**, પિહેતિ, પત્થેતિ, સેવતિ. એવમેતાય ગાથાય અસન્તપિયતા, સન્તઅપ્પિયતા, અસદ્ધમ્મરોચનઞ્ચાતિ તિવિધં પરાભવતો મુખં વુત્તં. એતેન હિ સમન્નાગતો પુરિસો પરાભવતિ પરિહાયતિ, નેવ ઇધ ન હુરં વુદ્ધિં પાપુણાતિ, તસ્મા ''પરાભવતો મુખ''ન્તિ વુચ્ચતિ. વિત્થારં પનેત્થ ''અસેવના ચ બાલાનં, પણ્ડિતાનઞ્ચ સેવના''તિ ગાથાવણ્ણનાયં વક્ખામ.

૯૬. **નિદ્દાસીલી** નામ યો ગચ્છન્તોપિ, નિસીદન્તોપિ, તિટ્ઠન્તોપિ, સયાનોપિ નિદ્દાયતિયેવ. **સભાસીલી** નામ સઙ્ગણિકારામતં, ભસ્સારામતમનુયુત્તો. **અનુટ્ઠાતા**તિ વીરિયતેજવિરહિતો ઉટ્ઠાનસીલો ન હોતિ, અઞ્ઞેહિ ચોદિયમાનો ગહટ્ઠો વા સમાનો ગહટ્ઠકમ્મં , પબ્બજિતો વા પબ્બજિતકમ્મં આરભતિ. **અલસો**તિ જાતિઅલસો, અચ્ચન્તાભિભૂતો થિનેન ઠિતટ્ઠાને ઠિતો એવ હોતિ, નિસિન્નટ્ઠાને નિસિન્નો એવ હોતિ, અત્તનો ઉસ્સાહેન અઞ્ઞં ઇરિયાપથં ન કપ્પેતિ. અતીતે અરઞ્ઞે અગ્ગિમ્હિ ઉટ્ઠિતે અપલાયનઅલસા ચેત્થ નિદસ્સનં. અયમેત્થ ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદો, તતો લામકપરિચ્છેદેનાપિ પન અલસો અલસોત્વેવ વેદિતબ્બો. ધજોવ રથસ્સ, ધૂમોવ અગ્ગિનો, કોધો પઞ્ઞાણમસ્સાતિ **કોધપઞ્ઞાણો**. દોસચરિતો ખિપ્પકોપી અરુકૂપમચિત્તો પુગ્ગલો એવરૂપો હોતિ. ઇમાય ગાથાય નિદ્દાસીલતા, સભાસીલતા, અનુટ્ઠાનતા, અલસતા, કોધપઞ્ઞાણતાતિ પઞ્ચવિધં પરાભવમુખં વુત્તં. એતેન હિ સમન્નાગતો નેવ ગહટ્ઠો ગહટ્ઠવુડ્ઢિં, ન પબ્બજિતો પબ્બજિતવુડ્ઢિં પાપુણાતિ, અઞ્ઞદત્થુ પરિહાયતિયેવ પરાભવતિયેવ, તસ્મા ‘‘પરાભવતો મુખ’’ન્તિ વુચ્ચતિ.

૯૮. **માતા**તિ જનિકા વેદિતબ્બા. **પિતા**તિ જનકોયેવ. **જિણ્ણકં** સરીરસિથિલતાય. **ગતયોબ્બનં** યોબ્બનાતિક્કમેન આસીતિકં વા નાવુતિકં વા સયં કમ્માનિ કાતુમસમત્થં. **પહુ સન્તો**તિ સમત્થો સમાનો સુખં જીવમાનો. **ન ભરતી**તિ ન પોસેતિ. ઇમાય ગાથાય માતાપિતૂનં અભરણં, અપોસનં, અનુપટ્ઠાનં એકંયેવ પરાભવમુખં વુત્તં. એતેન હિ સમન્નાગતો યં તં –

> ‘‘તાય નં પારિચરિયાય, માતાપિતૂસુ પણ્ડિતા;
> ઇધેવ નં પસંસન્તિ, પેચ્ચ સગ્ગે પમોદતી’’તિ. (ઇતિવુ॰ ૧૦૬; અ॰ નિ॰ ૪.૬૩) –

માતાપિતુભરણે આનિસંસં વુત્તં. તં ન પાપુણાતિ, અઞ્ઞદત્થુ ‘‘માતાપિતરોપિ ન ભરતિ, કં અઞ્ઞં ભરિસ્સતી’’તિ નિન્દઞ્ચ વજ્જનીયતઞ્ચ દુગ્ગતિઞ્ચ પાપુણન્તો પરાભવતિયેવ, તસ્મા ‘‘પરાભવતો મુખ’’ન્તિ વુચ્ચતિ.

૧૦૦. પાપાનં બાહિતત્તા **બ્રાહ્મણં**, સમિતત્તા **સમણં**. બ્રાહ્મણકુલપ્પભવમ્પિ વા બ્રાહ્મણં, પબ્બજ્જુપગતં સમણં, તતો **અઞ્ઞં વાપિ** યંકિઞ્ચિ યાચનકં. **મુસાવાદેન વઞ્ચેતી**તિ ‘‘વદ, ભન્તે, પચ્ચયેના’’તિ પવારેત્વા યાચિતો વા પટિજાનિત્વા પચ્છા અપ્પદાનેન તસ્સ તં આસં વિસંવાદેતિ. ઇમાય ગાથાય બ્રાહ્મણાદીનં મુસાવાદેન વઞ્ચનં એકંયેવ પરાભવમુખં વુત્તં. એતેન હિ સમન્નાગતો ઇધ નિન્દં, સમ્પરાયે દુગ્ગતિં સુગતિયમ્પિ અધિપ્પાયવિપત્તિઞ્ચ પાપુણાતિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘દુસ્સીલસ્સ સીલવિપન્નસ્સ પાપકો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૪૯; અ॰ નિ॰ ૫.૨૧૩; મહાવ॰ ૨૮૫).

તથા –

> ‘‘ચતૂહિ, ભિક્ખવે, ધમ્મેહિ સમન્નાગતો યથાભતં નિક્ખિત્તો એવં નિરયે. કતમેહિ ચતૂહિ? મુસાવાદી હોતી’’તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૪.૮૨).

તથા –

“ઇધ, સારિપુત્ત, એકચ્ચો સમણં વા બ્રાહ્મણં વા ઉપસઙ્કમિત્વા પવારેતિ, ‘વદ, ભન્તે, પચ્ચયેના’તિ, સો યેન પવારેતિ, તં ન દેતિ. સો ચે તતો ચુતો ઇત્થત્તં આગચ્છતિ. સો યં યદેવ વણિજ્જં પયોજેતિ, સાસ્સ હોતિ છેદગામિની. ઇધ પન સારિપુત્ત...પે॰... સો યેન પવારેતિ, ન તં યથાધિપ્પાયં દેતિ. સો ચે તતો ચુતો ઇત્થત્તં આગચ્છતિ. સો યં યદેવ વણિજ્જં પયોજેતિ, સાસ્સ ન હોતિ યથાધિપ્પાયા”તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૭૯).

એવમિમાનિ નિન્દાદીનિ પાપુણન્તો પરાભવતિયેવ, તસ્મા “પરાભવતો મુખ”ન્તિ વુત્તં.

૧૦૨. **પહૂતવિત્તો**તિ પહૂતજાતરૂપરજતમણિરતનો. **સહિરઞ્ઞો**તિ સકહાપણો. **સભોજનો**તિ અનેકસૂપબ્યઞ્જનભોજનસમ્પન્નો. **એકો ભુઞ્જતિ સાદૂની**તિ સાદૂનિ ભોજનાનિ અત્તનો પુત્તાનમ્પિ અદત્વા પટિચ્છન્નોકાસે ભુઞ્જતીતિ એકો ભુઞ્જતિ સાદૂનિ. ઇમાય ગાથાય ભોજનગિદ્ધતાય ભોજનમચ્છરિયં એકંયેવ પરાભવમુખં વુત્તં. એતેન હિ સમન્નાગતો નિન્દં વજ્જનીયં દુગ્ગતિન્તિ એવમાદીનિ પાપુણન્તો પરાભવતિયેવ, તસ્મા “પરાભવતો મુખ”ન્તિ વુત્તં. વુત્તનયેનેવ સબ્બં સુત્તાનુસારેન યોજેતબ્બં, અતિવિત્થારભયેન પન ઇદાનિ યોજનાનયં અદસ્સેત્વા અત્થમત્તમેવ ભણામ.

૧૦૪. **જાતિત્થદ્ધો** નામ યો “અહં જાતિસમ્પન્નો”તિ માનં જનેત્વા તેન થદ્ધો વાતપૂરિતભસ્તા વિય ઉદ્ધુમાતો હુત્વા ન કસ્સચિ ઓનમતિ. એસ નયો ધનગોત્તત્થદ્ધેસુ. **સઞ્ઞાતિં અતિમઞ્ઞેતી**તિ અત્તનો ઞાતિમ્પિ જાતિયા અતિમઞ્ઞતિ સક્યા વિય વિટટૂભં. ધનેનાપિ ચ “કપણો અયં દલિદ્દો”તિ અતિમઞ્ઞતિ, સામીચિમત્તમ્પિ ન કરોતિ, તસ્સ તે ઞાતયો પરાભવમેવ ઇચ્છન્તિ. ઇમાય ગાથાય વત્થુતો ચતુબ્બિધં, લક્ખણતો એકંયેવ પરાભવમુખં વુત્તં.

૧૦૬. **ઇત્થિધુત્તો**તિ ઇત્થીસુ સારત્તો, યંકિઞ્ચિ અત્થિ, તં સબ્બમ્પિ દત્વા અપરાપરં ઇત્થિં સઙ્ગણ્હાતિ. તથા સબ્બમ્પિ અત્તનો સન્તકં નિક્ખિપિત્વા સુરાપાનપયુત્તો **સુરાધુત્તો**. નિવત્થસાટકમ્પિ નિક્ખિપિત્વા જૂતકીળનમનુયુત્તો **અક્ખધુત્તો**. એતેહિ તીહિ ઠાનેહિ યંકિઞ્ચિપિ લદ્ધં હોતિ, તસ્સ વિનાસનતો લદ્ધં લદ્ધં વિનાસેતીતિ વેદિતબ્બો. એવંવિધો પરાભવતિયેવ, તેનસ્સેતં ઇમાય ગાથાય તિવિધં પરાભવમુખં વુત્તં.

૧૦૮. **સેહિ દારેહી**તિ અત્તનો દારેહિ. યો અત્તનો દારેહિ અસન્તુટ્ઠો હુત્વા **વેસિયાસુ પદુસ્સતિ**, તથા **પરદારેસુ**, સો યસ્મા વેસીનં ધનપ્પદાનેન પરદારસેવનેન ચ રાજદણ્ડાદીહિ પરાભવતિયેવ, તેનસ્સેતં ઇમાય ગાથાય દુવિધં પરાભવમુખં વુત્તં.

૧૧૦. **અતીતયોબ્બનો**તિ યોબ્બનમતિચ્ચ આસીતિકો વા નાવુતિકો વા હુત્વા **આનેતિ** પરિગ્ગણ્હાતિ. **તિમ્બરુત્થનિ**ન્તિ તિમ્બરુફલસદિસત્થનિં તરુણદારિકં. **તસ્સા ઇસ્સા ન સુપતી**તિ “દહરાય મહલ્લકેન સદ્ધિં રતિ ચ સંવાસો ચ અમનાપો, મા હેવ ખો તરુણં પત્થેય્યા”તિ ઇસ્સાય તં રક્ખન્તો ન સુપતિ. સો યસ્મા કામરાગેન ચ ઇસ્સાય ચ ડય્હન્તો બહિદ્ધા કમ્મન્તે ચ અપ્પયોજેન્તો પરાભવતિયેવ, તેનસ્સેતં ઇમાય ગાથાય ઇમં ઇસ્સાય અસુપનં એકંયેવ પરાભવમુખં વુત્તં.

૧૧૨. **સોણ્ડિ**ન્તિ મચ્છમંસાદીસુ લોલં ગેધજાતિકં. **વિકિરણિ**ન્તિ તેસં અત્થાય ધનં પંસુકં વિય વિકિરિત્વા નાસનસીલં. **પુરિસં વાપિ તાદિસ**ન્તિ પુરિસો વાપિ યો એવરૂપો હોતિ, તં યો ઇસ્સરિયસ્મિં **ઠપેતિ**,

લઞ્છનમુદ્દિકાદીનિ દત્વા ઘરાવાસે કમ્મન્તે વા વણિજ્જાદિવોહારેસુ વા તદેવ વાવટં કારેતિ. સો યસ્મા તસ્સ દોસેન ધનક્ખયં પાપુણન્તો પરાભવતિયેવ, તેનસ્સેતં ઇમાય ગાથાય તથાવિધસ્સ ઇસ્સરિયસ્મિં ઠપનં એકંયેવ પરાભવમુખં વુત્તં.

૧૧૪. અપ્પભોગો નામ સન્નિચિતાનઞ્ચ ભોગાનં આયમુખસ્સ ચ અભાવતો. **મહાતણ્હોતિ** મહતિયા ભોગતણ્હાય સમન્નાગતો, યં લદ્ધં, તેન અસન્તુટ્ઠો. **ખત્તિયે જાયતે કુલે**તિ ખત્તિયાનં કુલે જાયતિ. **સો ચ રજ્જં પત્થયતી**તિ સો એતાય મહાતણ્હતાય અનુપાયેન ઉપ્પટિપાટિયા અત્તનો દાયજ્જભૂતં અલબ્ભનેય્યં વા પરસન્તકં રજ્જં પત્થેતિ, સો એવં પત્થેન્તો યસ્મા તમ્પિ અપ્પકં ભોગં યોધાજીવાદીનં દત્વા રજ્જં અપાપુણન્તો પરાભવતિયેવ, તેનસ્સેતં ઇમાય ગાથાય રજ્જપત્થનં એકંયેવ પરાભવમુખં વુત્તં.

૧૧૫. ઇતો પરં યદિ સા દેવતા ''તેરસમં ભગવા બ્રૂહિ…પે॰… સતસહસ્સિમં ભગવા બ્રૂહી''તિ પુચ્છેય્ય, તમ્પિ ભગવા કથેય્ય. યસ્મા પન સા દેવતા ''કિં ઇમેહિ પુચ્છિતેહિ, એકમેત્થ વુડ્ઢિકરં નત્થી''તિ તાનિ પરાભવમુખાનિ અસુય્યમાના એત્તકમ્પિ પુચ્છિત્વા વિપ્પટિસારી હુત્વા તુણ્હી અહોસિ, તસ્મા ભગવા તસ્સાસયં વિદિત્વા દેસનં નિટ્ઠાપેન્તો ઇમં ગાથં અભાસિ ''**એતે પરાભવે લોકે**''તિ.

તત્થ **પણ્ડિતો**તિ પરિવીમંસાય સમન્નાગતો. **સમવેક્ખિયા**તિ પઞ્ઞાચક્ખુના ઉપપરિક્ખિત્વા. **અરિયો**તિ ન મગ્ગેન, ન ફલેન, અપિચ ખો, પન એતસ્મિં પરાભવસઙ્ખાતે અનયે ન ઇરિયતીતિ અરિયો. યેન દસ્સનેન યાય પઞ્ઞાય પરાભવે દિસ્વા વિવજ્જેતિ, તેન સમ્પન્નત્તા **દસ્સનસમ્પન્નો**. **સ લોકં ભજતે સિવ**ન્તિ સો એવરૂપો સિવં ખેમમુત્તમમનુપદ્દવં દેવલોકં ભજતિ, અલ્લીયતિ, ઉપગચ્છતીતિ વુત્તં હોતિ. દેસનાપરિયોસાને પરાભવમુખાનિ સુત્વા ઉપ્પન્નસંવેગાનુરૂપં યોનિસો પદહિત્વા સોતાપત્તિસકદાગામિઅનાગામિફલાનિ પત્તા દેવતા ગણનં વીતિવત્તા. યથાહ –

> ''મહાસમયસુત્તે ચ, અથો મઙ્ગલસુત્તકે;
> સમચિત્તે રાહુલોવાદે, ધમ્મચક્કે પરાભવે.
>
> ''દેવતાસમિતી તત્થ, અપ્પમેય્યા અસઙ્ખિયા;
> ધમ્માભિસમયો ચેત્થ, ગણનાતો અસઙ્ખિયો''તિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય પરાભવસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અગ્ગિકભારદ્વાજસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ અગ્ગિકભારદ્વાજસુત્તં, ''વસલસુત્ત''ન્તિપિ વુચ્ચતિ. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે. કસિભારદ્વાજસુત્તે વુત્તનયેન પચ્છાભત્તકિચ્ચાવસાને બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો અગ્ગિકભારદ્વાજં બ્રાહ્મણં સરણસિક્ખાપદાનં ઉપનિસ્સયસમ્પન્નં દિસ્વા ''તત્થ મયિ ગતે કથા પવત્તિસ્સતિ, તતો કથાવસાને ધમ્મદેસનં સુત્વા એસ બ્રાહ્મણો સરણં ગન્ત્વા સિક્ખાપદાનિ સમાદિયિસ્સતી''તિ ઞત્વા, તત્થ ગન્ત્વા, પવત્તાય કથાય બ્રાહ્મણેન ધમ્મદેસનં યાચિતો ઇમં સુત્તં અભાસિ. તત્થ ''એવં મે

સુત''ન્તિઆદિં મઙ્ગલસુત્તવણ્ણનાયં વણ્ણયિસ્સામ, ''અથ ખો ભગવા પુબ્બણ્હસમય''ન્તિઆદિ કસિભારદ્વાજસુત્તે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

તેન ખો પન સમયેન અગ્ગિકભારદ્વાજસ્સાતિ યં યં અવુત્તપુબ્બં, તં તદેવ વણ્ણયિસ્સામ. સેય્યથિદં – સો હિ બ્રાહ્મણો અગ્ગિં જુહતિ પરિચરતીતિ કત્વા અગ્ગિકોતિ નામેન પાકટો અહોસિ, ભારદ્વાજોતિ ગોત્તેન. તસ્મા વુત્તં ''અગ્ગિકભારદ્વાજસ્સા''તિ. **નિવેસને**તિ ઘરે. તસ્સ કિર બ્રાહ્મણસ્સ નિવેસનદ્વારે અન્તરવીથિયં અગ્ગિહુતસાલા અહોસિ. તતો ''નિવેસનદ્વારે''તિ વત્તબ્બે તસ્સપિ પદેસસ્સ નિવેસનેયેવ પરિયાપન્નત્તા ''નિવેસને''તિ વુત્તં. સમીપત્થે વા ભુમ્મવચનં, નિવેસનસમીપેતિ અત્થો. **અગ્ગિ પજ્જલિતો હોતી**તિ અગ્ગિયાધાને ઠિતો અગ્ગિ કતબ્ભુદ્ધરણો સમિધાપક્ખેપં બીજનવાતઞ્ચ લભિત્વા જલિતો ઉદ્ધં સમુગ્ગતચ્ચિસમાકુલો હોતિ. **આહુતિ પગ્ગહિતા**તિ સસીસં ન્હાયિત્વા મહતા સક્કારેન પાયાસસપ્પિમધુફાણિતાદીનિ અભિસઙ્ખતાનિ હોન્તીતિ અત્થો. યઞ્હિ કિઞ્ચિ અગ્ગિમ્હિ જુહિતબ્બં, તં સબ્બં ''આહુતી''તિ વુચ્ચતિ. **સપદાન**ન્તિ અનુઘરં. ભગવા હિ સબ્બજનાનુગ્ગહત્થાય આહારસન્તુટ્ઠિયા ચ ઉચ્ચનીચકુલં અવોક્કમ્મ પિણ્ડાય ચરતિ. તેન વુત્તં ''સપદાનં પિણ્ડાય ચરમાનો''તિ.

અથ કિમત્થં સબ્બાકારસમ્પન્નં સમન્તપાસાદિકં ભગવન્તં દિસ્વા બ્રાહ્મણસ્સ ચિત્તં નપ્પસીદતિ? કસ્મા ચ એવં ફરુસેન વચનેન ભગવન્તં સમુદાચરતીતિ? વુચ્ચતે – અયં કિર બ્રાહ્મણો ''મઙ્ગલકિચ્ચેસુ સમણદસ્સનં અવમઙ્ગલ''ન્તિ એવંદિટ્ઠિકો, તતો ''મહાબ્રહ્મુનો ભુઞ્જનવેલાય કાળકણ્ણી મુણ્ડકસમણકો મમ નિવેસનં ઉપસઙ્કમતી''તિ મન્ત્વા ચિત્તં નપ્પસાદેસિ, અઞ્ઞદત્થુ દોસવસંયેવ અગમાસિ. અથ કુદ્ધો અનત્તમનો અનત્તમનવાચં નિચ્છારેસિ ''**તત્રેવ મુણ્ડકા**''તિઆદિ. તત્રાપિ ચ યસ્મા ''મુણ્ડો અસુદ્ધો હોતી''તિ બ્રાહ્મણાનં દિટ્ઠિ, તસ્મા ''અયં અસુદ્ધો, તેન દેવબ્રાહ્મણપૂજકો ન હોતી''તિ જિગુચ્છન્તો ''મુણ્ડકા''તિ આહ. મુણ્ડકત્તા વા ઉચ્છિટ્ઠો એસ, ન ઇમં પદેસં અરહતિ આગચ્છિતુન્તિ સમણો હુત્વાપિ ઈદિસં કાયકિલેસં ન વણ્ણેતીતિ ચ સમણભાવં જિગુચ્છન્તો ''**સમણકા**''તિ આહ. ન કેવલં દોસવસેનેવ, વસલે વા પબ્બાજેત્વા તેહિ સદ્ધિં એકતો સમ્ભોગપરિભોગકરણેન પતિતો અયં વસલતોપિ પાપતરોતિ જિગુચ્છન્તો ''**વસલકા**''તિ આહ – ''વસલજાતિકાનં વા આહુતિદસ્સનમત્તસવનેન પાપં હોતી''તિ મઞ્ઞમાનોપિ એવમાહ.

ભગવા તથા વુત્તોપિ વિપ્પસન્નેનેવ મુખવણ્ણેન મધુરેન સરેન બ્રાહ્મણસ્સ ઉપરિ અનુકમ્પાસીતલેન ચિત્તેન અત્તનો સબ્બસત્તેહિ અસાધારણતાદિભાવં પકાસેન્તો આહ ''**જાનાસિ પન, ત્વં બ્રાહ્મણા**''તિ. અથ બ્રાહ્મણો ભગવતો મુખપ્પસાદસૂચિતં તાદિભાવં ઞત્વા અનુકમ્પાસીતલેન ચિત્તેન નિચ્છારિતં મધુરસ્સરં સુત્વા અમતેનેવ અભિસિત્તહદયો અત્તમનો વિપ્પસન્નિન્દ્રિયો નિહતમાનો હુત્વા તં જાતિસભાવં વિસઉગ્ગિરસદિસં સમુદાચારવચનં પહાય ''નૂન યમહં હીનજચ્ચં વસલન્તિ પચ્ચેમિ, ન સો પરમત્થતો વસલો, ન ચ હીનજચ્ચતા એવ વસલકરણો ધમ્મો''તિ મઞ્ઞમાનો ''**ન ખ્વાહં, ભો ગોતમા**''તિ આહ. ધમ્મતા હેસા, યં હેતુસમ્પન્નો પચ્ચયાલાભેન ફરુસોપિ સમાનો લદ્ધમત્તે પચ્ચયે મુદુકો હોતીતિ.

તત્થ **સાધૂ**તિ અયં સદ્દો આયાચનસમ્પટિચ્છનસમ્પહંસનસુન્દરદળ્હીકમ્માદીસુ દિસ્સતિ. ''સાધુ મે, ભન્તે, ભગવા સંખિત્તેન ધમ્મં દેસેતૂ''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૯૫; અ॰ નિ॰ ૭.૮૩) હિ આયાચને. ''સાધુ, ભન્તેતિ ખો સો ભિક્ખુ ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દિત્વા અનુમોદિત્વા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૮૬) સમ્પટિચ્છને. ''સાધુ, સાધુ, સારિપુત્તા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૪૯) સમ્પહંસને.

‘‘સાધુ ધમ્મરુચી રાજા, સાધુ પઞ્ઞાણવા નરો;
સાધુ મિત્તાનમદ્દુબ્ભો, પાપસ્સાકરણં સુખ’’ન્તિ. (જા॰ ૨.૧૮.૧૦૧) –

આદીસુ સુન્દરે. ‘‘તં સુણાથ, સાધુકં મનસિ કરોથા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧) દળ્હીકમ્મે. ઇધ પન આયાચને.

તેન હીતિ તસ્સાધિપ્પાયનિદસ્સનં, સચે ઞાતુકામોસીતિ વુત્તં હોતિ. કારણવચનં વા, તસ્સ યસ્મા ઞાતુકામોસિ, તસ્મા, બ્રાહ્મણ, સુણાહિ, સાધુકં મનસિ કરોહિ, તથા તે ભાસિસ્સામિ, યથા ત્વં જાનિસ્સસીતિ એવં પરપદેહિ સદ્ધિં સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. તત્ર ચ **સુણાહી**તિ સોતિન્દ્રિયવિક્ખેપવારણં, **સાધુકં મનસિ કરોહી**તિ મનસિકારે દળ્હીકમ્મનિયોજનેન મનિન્દ્રિયવિક્ખેપવારણં. પુરિમઞ્ચેત્થ બ્યઞ્જનવિપલ્લાસગ્ગાહવારણં, પચ્છિમં અત્થવિપલ્લાસગ્ગાહવારણં . પુરિમેન ચ ધમ્મસ્સવને નિયોજેતિ, પચ્છિમેન સુતાનં ધમ્માનં ધારણત્થૂપપરિક્ખાદીસુ. પુરિમેન ચ ‘‘સબ્યઞ્જનો અયં ધમ્મો, તસ્મા સવનીયો’’તિ દીપેતિ, પચ્છિમેન ‘‘સાત્થો, તસ્મા મનસિ કાતબ્બો’’તિ. સાધુકપદં વા ઉભયપદેહિ યોજેત્વા ‘‘યસ્મા અયં ધમ્મો ધમ્મગમ્ભીરો ચ દેસનાગમ્ભીરો ચ, તસ્મા સુણાહિ સાધુકં. યસ્મા અત્થગમ્ભીરો પટિવેધગમ્ભીરો ચ, તસ્મા સાધુકં મનસિ કરોહી’’તિ એતમત્થં દીપેન્તો આહ – ‘‘સુણાહિ સાધુકં મનસિ કરોહી’’તિ.

તતો ‘‘એવં ગમ્ભીરે કથમહં પતિટ્ઠં લભિસ્સામી’’તિ વિસીદન્તમિવ તં બ્રાહ્મણં સમુસ્સાહેન્તો આહ – ‘‘ભાસિસ્સામી’’તિ. તત્થ ‘‘યથા ત્વં ઞસ્સસિ, તથા પરિમણ્ડલેહિ પદબ્યઞ્જનેહિ ઉત્તાનેન નયેન ભાસિસ્સામી’’તિ એવમધિપ્પાયો વેદિતબ્બો. તતો ઉસ્સાહજાતો હુત્વા **‘‘એવં ભો’’તિ ખો અગ્ગિકભારદ્વાજો બ્રાહ્મણો ભગવતો પચ્ચસ્સોસિ**, સમ્પટિચ્છિ પટિગ્ગહેસીતિ વુત્તં હોતિ, યથાનુસિટ્ઠં વા પટિપજ્જનેન અભિમુખો અસ્સોસીતિ. અથસ્સ **‘‘ભગવા એતદવોચા’’**તિ ઇદાનિ વત્તબ્બં સન્ધાય વુત્તં ‘‘કોધનો ઉપનાહી’’તિ એવમાદિકં.

૧૧૬. તત્થ **કોધનો**તિ કુજ્ઝનસીલો. **ઉપનાહી**તિ તસ્સેવ કોધસ્સ દળ્હીકમ્મેન ઉપનાહેન સમન્નાગતો. પરેસં ગુણે મક્ખેતિ પુઞ્છતીતિ મક્ખી, પાપો ચ સો મક્ખી ચાતિ **પાપમક્ખી**. **વિપન્નદિટ્ઠી**તિ વિનટ્ઠસમ્માદિટ્ઠિ, વિપન્નાય વા વિરૂપં ગતાય દસવત્થુકાય મિચ્છાદિટ્ઠિયા સમન્નાગતો. **માયાવી**તિ અત્તનિ વિજ્જમાનદોસપટિચ્છાદનલક્ખણાય માયાય સમન્નાગતો. **તં જઞ્ઞા વસલો ઇતી**તિ તં એવરૂપં પુગ્ગલં એતેસં હીનધમ્માનં વસ્સનતો સિઞ્ચનતો અન્વાસ્સવનતો ‘‘વસલો’’તિ જાનેય્યાતિ, એતેહિ સબ્બેહિ બ્રાહ્મણમત્થકે જાતો. અયઞ્હિ પરમત્થતો વસલો એવ, અત્તનો હદયતુટ્ઠિમત્તં, ન પરન્તિ. એવમેત્થ ભગવા આદિપદેનેવ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ કોધનિગ્ગહં કત્વા ‘‘કોધાદિધમ્મો હીનપુગ્ગલો’’તિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય ચ દેસનાય કોધાદિધમ્મે દેસેન્તો એકેન તાવ પરિયાયેન વસલઞ્ચ વસલકરણે ચ ધમ્મે દેસેસિ. એવં દેસેન્તો ચ ‘‘ત્વં અહ’’ન્તિ પરવમ્ભનં અત્તુક્કંસનઞ્ચ અકત્વા ધમ્મેનેવ સમેન ઞાયેન તં બ્રાહ્મણં વસલભાવે, અત્તાનઞ્ચ બ્રાહ્મણભાવે ઠપેસિ.

૧૧૭. ઇદાનિ યાયં બ્રાહ્મણાનં દિટ્ઠિ ‘‘કદાચિ પાણાતિપાતઅદિન્નાદાનાદીનિ કરોન્તોપિ બ્રાહ્મણો એવા’’તિ. તં દિટ્ઠિં પટિસેધેન્તો, યે ચ સત્તવિહિંસાદીસુ અકુસલધમ્મેસુ તેહિ તેહિ સમન્નાગતા આદીનવં અપસ્સન્તા તે ધમ્મે ઉપ્પાદેન્તિ, તેસં ‘‘હીના એતે ધમ્મા વસલકરણા’’તિ તત્થ આદીનવઞ્ચ દસ્સેન્તો અપરેહિપિ પરિયાયેહિ વસલઞ્ચ વસલકરણે ચ ધમ્મે દેસેતું ‘‘એકજં વા દ્વિજં વા’’તિ એવમાદિગાથાયો અભાસિ.

તત્થ **એકજો**તિ ઠપેત્વા અણ્ડજં અવસેસયોનિજો. સો હિ એકદા એવ જાયતિ. **દ્વિજો**તિ અણ્ડજો. સો હિ માતુકુચ્છિતો અણ્ડકોસતો ચાતિ દ્વિક્ખત્તું જાયતિ. તં એકજં વા દ્વિજં વાપિ. **યોધ પાણ**ન્તિ યો ઇધ સત્તં.

વિહિંસતીતિ કાયદ્વારિકચેતનાસમુટ્ઠિતેન વા વચીદ્વારિકચેતનાસમુટ્ઠિતેન વા પયોગેન જીવિતા વોરોપેતિ. ‘‘પાણાનિ હિંસતી’’તિપિ પાઠો. તત્થ એકજં વા દ્વિજં વાતિ એવંપભેદાનિ યોધ પાણાનિ હિંસતીતિ એવં સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. **યસ્સ પાણે દયા નત્થી**તિ એતેન મનસા અનુકમ્પાય અભાવં આહ. સેસમેત્થ વુત્તનયમેવ. ઇતો પરાસુ ચ ગાથાસુ, યતો એત્તકમ્પિ અવત્વા ઇતો પરં ઉત્તાનત્થાનિ પદાનિ પરિહરન્તા અવણ્ણિતપદવણ્ણનામત્તમેવ કરિસ્સામ.

૧૧૮. **હન્તી**તિ હનતિ વિનાસેતિ. **પરિરુન્ધતી**તિ સેનાય પરિવારેત્વા તિટ્ઠતિ. **ગામાનિ નિગમાનિ ચા**તિ એત્થ ચ-સદ્દેન નગરાનીતિપિ વત્તબ્બં. **નિગ્ગાહકો સમઞ્ઞાતો**તિ ઇમિના હનનપરિરુન્ધનેન ગામનિગમનગરઘાતકોતિ લોકે વિદિતો.

૧૧૯. **ગામે વા યદિ વારઞ્ઞે**તિ ગામોપિ નિગમોપિ નગરમ્પિ સબ્બોવ ઇધ ગામો સદ્ધિં ઉપચારેન, તં ઠપેત્વા સેસં અરઞ્ઞં. તસ્મિં ગામે વા યદિ વારઞ્ઞે **યં પરેસં મમાયિતં**, યં પરસત્તાનં પરિગ્ગહિતમપરિચ્ચત્તં સત્તો વા સઙ્ખારો વા. **થેય્યા અદિન્નમાદેતી**તિ તેહિ અદિન્નં અનનુઞ્ઞાતં થેય્યચિત્તેન આદિયતિ, યેન કેનચિ પયોગેન યેન કેનચિ અવહારેન અત્તનો ગહણં સાધેતિ.

૧૨૦. **ઇણમાદાયા**તિ અત્તનો સન્તકં કિઞ્ચિ નિક્ખિપિત્વા નિક્ખેપગ્ગહણેન વા, કિઞ્ચિ અનિક્ખિપિત્વા ‘‘એત્તકેન કાલેન એત્તકં વડ્ઢિં દસ્સામી’’તિ વડ્ઢિગ્ગહણેન વા, ‘‘યં ઇતો ઉદયં ભવિસ્સતિ, તં મય્હં મૂલં તવેવ ભવિસ્સતી’’તિ વા ‘‘ઉદયં ઉભિન્નમ્પિ સાધારણ’’ન્તિ વા એવં તંતંઆયોગગ્ગહણેન વા ઇણં ગહેત્વા. **ચુજ્જમાનો પલાયતિ ન હિ તે ઇણમત્થી**તિ તેન ઇણાયિકેન ‘‘દેહિ મે ઇણ’’ન્તિ ચોદિયમાનો ‘‘ન હિ તે ઇણમત્થિ, મયા ગહિતન્તિ કો સક્ખી’’તિ એવં ભણનેન ઘરે વસન્તોપિ પલાયતિ.

૧૨૧. **કિઞ્ચિક્ખકમ્યતા**તિ અપ્પમત્તકેપિ કિસ્મિઞ્ચિદેવ ઇચ્છાય. **પન્થસ્મિં વજન્તં જન**ન્તિ મગ્ગે ગચ્છન્તં યંકિઞ્ચિ ઇત્થિં વા પુરિસં વા. **હન્ત્વા કિઞ્ચિક્ખમાદેતી**તિ મારેત્વા કોટ્ટેત્વા તં ભણ્ડકં ગણ્હાતિ.

૧૨૨. **અત્તહેતૂ**તિ અત્તનો જીવિતકારણા, તથા **પરહેતુ. ધનહેતૂ**તિ સકધનસ્સ વા પરધનસ્સ વા કારણા. ચ-કારો સબ્બત્થ વિકપ્પનત્થો. **સક્ખિપુટ્ઠો**તિ યં જાનાસિ, તં વદેહીતિ પુચ્છિતો. **મુસા બ્રૂતી**તિ જાનન્તો વા ‘‘ન જાનામી’’તિ અજાનન્તો વા ‘‘જાનામી’’તિ ભણતિ, સામિકે અસામિકે, અસામિકે ચ સામિકે કરોતિ.

૧૨૩. **ઞાતીન**ન્તિ સમ્બન્ધીનં. **સખીન**ન્તિ વયસ્સાનં **દારેસૂ**તિ પરપરિગ્ગહિતેસુ. **પટિદિસ્સતી**તિ પટિકૂલેન દિસ્સતિ, અતિચરન્તો દિસ્સતીતિ અત્થો. **સાહસા**તિ બલક્કારેન અનિચ્છં. **સમ્પિયેના**તિ તેહિ તેસં દારેહિ પત્થિયમાનો સયઞ્ચ પત્થયમાનો, ઉભયસિનેહવસેનાપીતિ વુત્તં હોતિ.

૧૨૪. **માતરં પિતરં વા**તિ એવં મેત્તાય પદટ્ઠાનભૂતમ્પિ, **જિણ્ણકં ગતયોબ્બન**ન્તિ એવં કરુણાય પદટ્ઠાનભૂતમ્પિ . **પહુ સન્તો ન ભરતી**તિ અત્થસમ્પન્નો ઉપકરણસમ્પન્નો હુત્વાપિ ન પોસેતિ.

૧૨૫. **સસુ**ન્તિ સસ્સું. **હન્તી**તિ પાણિના વા લેડ્ડુના વા અઞ્ઞેન વા કેનચિ પહરતિ. **રોસેતી**તિ કોધમસ્સ સઞ્જનેતિ **વાચાય** ફરુસવચનેન.

૧૨૬. **અત્થન્તિ** સન્દિટ્ઠિકસમ્પરાયિકપરમત્થેસુ યંકિઞ્ચિ. **પુચ્છિતો સન્તો**તિ પુટ્ઠો સમાનો. **અનત્થમનુસાસતી**તિ તસ્સ અહિતમેવ આચિક્ખતિ. **પટિચ્છન્નેન મન્તેતી**તિ અત્થં આચિક્ખન્તોપિ યથા સો ન જાનાતિ, તથા અપાકટેહિ પદબ્યઞ્જનેહિ પટિચ્છન્નેન વચનેન મન્તેતિ, આચરિયમુટ્ઠિં વા કત્વા દીઘરત્તં વસાપેત્વા સાવસેસમેવ મન્તેતિ.

૧૨૭. **યો કત્વા**તિ એત્થ મયા પુબ્બભાગે પાપિચ્છતા વુત્તા. યા સા ‘‘ઇધેકચ્ચો કાયેન દુચ્ચરિતં ચરિત્વા, વાચાય દુચ્ચરિતં ચરિત્વા, મનસા દુચ્ચરિતં ચરિત્વા, તસ્સ પટિચ્છાદનહેતુ પાપિકં ઇચ્છં પણિદહતિ, મા મં જઞ્ઞાતિ ઇચ્છતી’’તિ એવં આગતા. યથા અઞ્ઞે ન જાનન્તિ, તથા કરણેન કતાનઞ્ચ અવિવરણેન પટિચ્છન્ના અસ્સ કમ્મન્તાતિ **પટિચ્છન્નકમ્મન્તો**.

૧૨૮. **પરકુલ**ન્તિ ઞાતિકુલં વા મિત્તકુલં વા. **આગત**ન્તિ યસ્સ તેન કુલે ભુત્તં, તં અત્તનો ગેહમાગતં પાનભોજનાદીહિ **નપ્પટિપૂજેતિ**, ન વા દેતિ, અવભુત્તં વા દેતીતિ અધિપ્પાયો.

૧૨૯. **યો બ્રાહ્મણં વા**તિ પરાભવસુત્તે વુત્તનયમેવ.

૧૩૦. **ભત્તકાલે ઉપટ્ઠિતે**તિ ભોજનકાલે જાતે. ઉપટ્ઠિતન્તિપિ પાઠો, ભત્તકાલે આગતન્તિ અત્થો. **રોસેતિ વાચા ન ચ દેતી**તિ ‘‘અત્થકામો મે અયં બલક્કારેન મં પુઞ્ઞં કારાપેતું આગતો’’તિ અચિન્તેત્વા અપ્પતિરૂપેન ફરુસવચનેન રોસેતિ, અન્તમસો સમ્મુખભાવમત્તમ્પિ યસ્સ ન દેતિ, પગેવ ભોજનન્તિ અધિપ્પાયો.

૧૩૧. **અસતં યોધ પબ્રૂતી**તિ યો ઇધ યથા નિમિત્તાનિ દિસ્સન્તિ ‘‘અસુકદિવસે ઇદઞ્ચિદઞ્ચ તે ભવિસ્સતી’’તિ એવં અસજ્જનાનં વચનં પબ્રૂતિ. ‘‘અસન્ત’’ન્તિપિ પાઠો, અભૂતન્તિ અત્થો. **પબ્રૂતી**તિ ભણતિ ‘‘અમુકસ્મિં નામ ગામે મય્હં ઈદિસો ઘરવિભવો, એહિ તત્થ ગચ્છામ, ઘરણી મે ભવિસ્સસિ, ઇદઞ્ચિદઞ્ચ તે દસ્સામી’’તિ પરભરિયં પરદાસિં વા વઞ્ચેન્તો ધુત્તો વિય. **નિજિગીસાનો**તિ નિજિગીસમાનો મગ્ગમાનો, તં વઞ્ચેત્વા યંકિઞ્ચિ ગહેત્વા પલાયિતુકામોતિ અધિપ્પાયો.

૧૩૨. **યો ચત્તાન**ન્તિ યો ચ અત્તાનં. **સમુક્કંસેતિ** જાતિઆદીહિ સમુક્કંસતિ ઉચ્ચટ્ઠાને ઠપેતિ. **પરે ચ મવજાનાતી**તિ તેહિયેવ પરે અવજાનાતિ, નીચં કરોતિ. મ-કારો પદસન્ધિકરો . **નિહીનો**તિ ગુણવુડ્ઢિતો પરિહીનો, અધમભાવં વા ગતો. **સેન માનેના**તિ તેન ઉક્કંસનાવજાનનસઙ્ખાતેન અત્તનો માનેન.

૧૩૩. **રોસકો**તિ કાયવાચાહિ પરેસં રોસજનકો. **કદરિયો**તિ થદ્ધમચ્છરી, યો પરે પરેસં દેન્તે અઞ્ઞં વા પુઞ્ઞં કરોન્તે વારેતિ, તસ્સેતં અધિવચનં. **પાપિચ્છો**તિ અસન્તગુણસમ્ભાવનિચ્છાય સમન્નાગતો. **મચ્છરી**તિ આવાસાદિમચ્છરિયયુત્તો. **સઠો**તિ અસન્તગુણપ્પકાસનલક્ખણેન સાઠેય્યેન સમન્નાગતો, અસમ્માભાસી વા અકાતુકામોપિ ‘‘કરોમી’’તિઆદિવચનેન. નાસ્સ પાપજિગુચ્છનલક્ખણા હિરી, નાસ્સ ઉત્તાસનતો ઉબ્બેગલક્ખણં ઓત્તપ્પન્તિ **અહિરિકો અનોત્તપ્પી**.

૧૩૪. **બુદ્ધ**ન્તિ સમ્માસમ્બુદ્ધં. **પરિભાસતી**તિ ‘‘અસબ્બઞ્ઞૂ’’તિઆદીહિ અપવદતિ, **સાવકઞ્ચ** ‘‘દુપ્પટિપન્નો’’તિઆદીહિ. **પરિબ્બાજં ગહટ્ઠં વા**તિ સાવકવિસેસનમેવેતં પબ્બજિતં વા તસ્સ સાવકં, ગહટ્ઠં વા

પચ્ચયદાયકન્તિ અત્થો. બાહિરકં વા પરિબ્બાજકં યંકિઞ્ચિ ગહટ્ઠં વા અભૂતેન દોસેન પરિભાસતીતિ એવમ્પેત્થ અત્થં ઇચ્છન્તિ પોરાણા.

૧૩૫. અનરહં સન્તોતિ અખીણાસવો સમાનો. **અરહં પટિજાનાતી**તિ ''અહં અરહા''તિ પટિજાનાતિ, યથા નં ''અરહા અય''ન્તિ જાનન્તિ, તથા વાચં નિચ્છારેતિ, કાયેન પરક્કમતિ, ચિત્તેન ઇચ્છતિ અધિવાસેતિ. **ચોરો**તિ થેનો. **સબ્રહ્મકે લોકે**તિ ઉક્કટ્ઠવસેન આહ – સબ્બલોકેતિ વુત્તં હોતિ . લોકે હિ સન્ધિચ્છેદનનિલ્લોપહરણએકાગારિકકરણપરિપન્થતિટ્ઠનાદીહિ પરેસં ધનં વિલુમ્પન્તા ચોરાતિ વુચ્ચન્તિ. સાસને પન પરિસસમ્પત્તિઆદીહિ પચ્ચયાદીનિ વિલુમ્પન્તા. યથાહ –

''પઞ્ચિમે, ભિક્ખવે, મહાચોરા સન્તો સંવિજ્જમાના લોકસ્મિં. કતમે પઞ્ચ? ઇધ, ભિક્ખવે, એકચ્ચસ્સ મહાચોરસ્સ એવં હોતિ 'કુદાસ્સુ નામાહં સતેન વા સહસ્સેન વા પરિવુતો ગામનિગમરાજધાનીસુ આહિણ્ડિસ્સામિ હનન્તો, ઘાતેન્તો, છિન્દન્તો, છેદાપેન્તો, પચન્તો પાચેન્તોતિ, સો અપરેન સમયેન સતેન વા સહસ્સેન વા પરિવુતો ગામનિગમરાજધાનીસુ આહિણ્ડતિ હનન્તો...પે॰... પાચેન્તો. એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, ઇધેકચ્ચસ્સ પાપભિક્ખુનો એવં હોતિ 'કુદાસ્સુ નામાહં સતેન વા...પે॰... રાજધાનીસુ ચારિકં ચરિસ્સામિ સક્કતો, ગરુકતો, માનિતો, પૂજિતો, અપચિતો, ગહટ્ઠાનઞ્ચેવ પબ્બજિતાનઞ્ચ લાભી ચીવર... પે॰... પરિક્ખારાન'ન્તિ. સો અપરેન સમયેન સતેન વા સહસ્સેન વા પરિવુતો ગામનિગમરાજધાનીસુ ચારિકં ચરતિ સક્કતો...પે॰... પરિક્ખારાનં. અયં, ભિક્ખવે, પઠમો મહાચોરો સન્તો સંવિજ્જમાનો લોકસ્મિં.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ઇધેકચ્ચો પાપભિક્ખુ તથાગતપ્પવેદિતં ધમ્મવિનયં પરિયાપુણિત્વા અત્તનો દહતિ, અયં, ભિક્ખવે, દુતિયો...પે॰... લોકસ્મિં.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ઇધેકચ્ચો પાપભિક્ખુ સુદ્ધં બ્રહ્મચારિં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં ચરન્તં અમૂલકેન અબ્રહ્મચરિયેન અનુદ્ધંસેતિ. અયં, ભિક્ખવે, તતિયો...પે॰... લોકસ્મિં.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ઇધેકચ્ચો, પાપભિક્ખુ યાનિ તાનિ સઙ્ઘસ્સ ગરુભણ્ડાનિ ગરુપરિક્ખારાનિ, સેય્યથિદં – આરામો, આરામવત્થુ, વિહારો, વિહારવત્થુ, મઞ્ચો, પીઠં, ભિસિ, બિમ્બોહનં, લોહકુમ્ભી, લોહભાણકં, લોહવારકો, લોહકટાહં, વાસિ, ફરસુ, કુઠારી, કુદાલો, નિખાદનં, વલ્લિ, વેળુ, મુઞ્જં, પબ્બજં, તિણં, મત્તિકા, દારુભણ્ડં, મત્તિકાભણ્ડં, તેહિ ગિહિં સઙ્ગણ્હાતિ ઉપલાપેતિ. અયં, ભિક્ખવે, ચતુત્થો...પે॰... લોકસ્મિં.

''સદેવકે, ભિક્ખવે, લોકે...પે॰... સદેવમનુસ્સાય અયં અગ્ગો મહાચોરો, યો અસન્તં અભૂતં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મં ઉલ્લપતી''તિ (પારા॰ ૧૯૫).

તત્થ લોકિયચોરા લોકિયમેવ ધનધઞ્ઞાદિં થેનેન્તિ. સાસને વુત્તચોરેસુ પઠમો તથારૂપમેવ ચીવરાદિપચ્ચયમત્તં, દુતિયો પરિયત્તિધમ્મં, તતિયો પરસ્સ બ્રહ્મચરિયં, ચતુત્થો સઙ્ઘિકગરુભણ્ડં, પઞ્ચમો ઝાનસમાધિસમાપત્તિમગ્ગફલપ્પભેદં લોકિયલોકુત્તરગુણધનં, લોકિયઞ્ચ ચીવરાદિપચ્ચયજાતં. યથાહ – ''થેય્યાય વો, ભિક્ખવે, રટ્ઠપિણ્ડો ભુત્તો''તિ. તત્થ ય્વાયં પઞ્ચમો મહાચોરો, તં સન્ધાયાહ ભગવા ''ચોરો સબ્રહ્મકે લોકે''તિ.

સો હિ ‘‘સદેવકે, ભિક્ખવે, લોકે…પે॰… સદેવમનુસ્સાય અયં અગ્ગો મહાચોરો, યો અસન્તં અભૂતં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મં ઉલ્લપતી’’તિ (પારા॰ ૧૯૫) એવં લોકિયલોકુત્તરધનથેનનતો અગ્ગો મહાચોરોતિ વુત્તો, તસ્મા તં ઇધાપિ ‘‘સબ્રહ્મકે લોકે’’તિ ઇમિના ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદેન પકાસેસિ.

એસો ખો વસલાધમોતિ. એત્થ **ખો**તિ અવધારણત્થો, તેન એસો એવ વસલાધમો. વસલાનં હીનો સબ્બપચ્છિમકોતિ અવધારેતિ. કસ્મા? વિસિટ્ઠવત્થુમ્હિ થેય્યધમ્મવસ્સનતો, યાવ તં પટિઞ્ઞં ન વિસ્સજ્જેતિ, તાવ અવિગતવસલકરણધમ્મતો ચાતિ.

એતે ખો વસલાતિ. ઇદાનિ યે તે પઠમગાથાય આસયવિપત્તિવસેન કોધનાદયો પઞ્ચ, પાપમક્ખિં વા દ્વિધા કત્વા છ, દુતિયગાથાય પયોગવિપત્તિવસેન પાણહિંસકો એકો, તતિયાય પયોગવિપત્તિવસેનેવ ગામનિગમનિગ્ગાહકો એકો, ચતુત્થાય થેય્યાવહારવસેન એકો, પઞ્ચમાય ઇણવઞ્ચનવસેન એકો, છટ્ઠાય પસય્હાવહારવસેન પન્થદૂસકો એકો, સત્તમાય કૂટસક્ખિવસેન એકો, અટ્ઠમાય મિત્તદુબ્ભિવસેન એકો, નવમાય અકતઞ્ઞુવસેન એકો, દસમાય કતનાસનવિહેસનવસેન એકો, એકાદસમાય હદયવઞ્ચનવસેન એકો, દ્વાદસમાય પટિચ્છન્નકમ્મન્તવસેન દ્વે, તેરસમાય અકતઞ્ઞુવસેન એકો, ચુદ્દસમાય વઞ્ચનવસેન એકો, પન્નરસમાય વિહેસનવસેન એકો, સોળસમાય વઞ્ચનવસેન એકો, સત્તરસમાય અત્તુક્કંસનપરવમ્ભનવસેન દ્વે, અટ્ઠારસમાય પયોગાસયવિપત્તિવસેન રોસકાદયો સત્ત, એકૂનવીસતિમાય પરિભાસનવસેન દ્વે, વીસતિમાય અગ્ગમહાચોરવસેન એકોતિ એવં તેત્તિંસ ચતુત્તિંસ વા વસલા વુત્તા. તે નિદ્દિસન્તો આહ ‘‘**એતે ખો વસલા વુત્તા, મયા યે તે પકાસિતા**’’તિ. તસ્સત્થો – યે તે મયા પુબ્બે ‘‘જાનાસિ પન ત્વં, બ્રાહ્મણ, વસલ’’ન્તિ એવં સઙ્ખેપતો વસલા વુત્તા, તે વિત્થારતો એતે ખો પકાસિતાતિ. અથ વા યે તે મયા પુગ્ગલવસેન વુત્તા, તે ધમ્મવસેનાપિ એતે ખો પકાસિતા. અથ વા એતે ખો વસલા વુત્તા અરિયેહિ કમ્મવસેન, ન જાતિવસેન, મયા યે તે પકાસિતા ‘‘કોધનો ઉપનાહી’’તિઆદિના નયેન.

૧૩૬. એવં ભગવા વસલં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યસ્મા બ્રાહ્મણો સકાય દિટ્ઠિયા અતીવ અભિનિવિટ્ઠો હોતિ, તસ્મા તં દિટ્ઠિં પટિસેધેન્તો આહ ‘‘**ન જચ્ચા વસલો હોતી**’’તિ. તસ્સત્થો – પરમત્થતો હિ ન જચ્ચા વસલો હોતિ, ન જચ્ચા હોતિ બ્રાહ્મણો, અપિચ ખો કમ્મુના વસલો હોતિ, કમ્મુના હોતિ બ્રાહ્મણો, અપરિસુદ્ધકમ્મવસ્સનતો વસલો હોતિ, પરિસુદ્ધેન કમ્મુના અપરિસુદ્ધવાહનતો બ્રાહ્મણો હોતિ. યસ્મા વા તુમ્હે હીનં વસલં ઉક્કટ્ઠં બ્રાહ્મણં મઞ્ઞિત્થ, તસ્મા હીનેન કમ્મુના વસલો હોતિ, ઉક્કટ્ઠેન કમ્મુના બ્રાહ્મણો હોતીતિ એવમ્પિ અત્થં ઞાપેન્તો એવમાહ.

૧૩૭-૧૩૯. ઇદાનિ તમેવત્થં નિદસ્સનેન સાધેતું ‘‘**તદમિનાપિ જાનાથા**’’તિઆદિકા તિસ્સો ગાથાયો આહ. તાસુ દ્વે ચતુપ્પાદા, એકા છપ્પાદા, તાસં અત્થો – યં મયા વુત્તં ‘‘ન જચ્ચા વસલો હોતી’’તિઆદિ, **તદમિનાપિ જાનાથ, યથા મેદં નિદસ્સનં**, તં ઇમિનાપિ પકારેન જાનાથ, યેન મે પકારેન યેન સામઞ્ઞેન ઇદં નિદસ્સનન્તિ વુત્તં હોતિ. કતમં નિદસ્સનન્તિ ચે? **ચણ્ડાલપુત્તો સોપાકો…પે॰… બ્રહ્મલોકૂપપત્તિયા**તિ.

ચણ્ડાલસ્સ પુત્તો **ચણ્ડાલપુત્તો**. અત્તનો ખાદનત્થાય મતે સુનખે લભિત્વા પચતીતિ **સોપાકો**. **માતઙ્ગો**તિ એવંનામો **વિસ્સુતો**તિ એવં હીનાય જાતિયા ચ જીવિકાય ચ નામેન ચ પાકટો.

સોતિ પુરિમપદેન સમ્બન્ધિત્વા સો માતઙ્ગો **યસં પરમં પત્તો**, અબ્ભુતં ઉત્તમં અતિવિસિટ્ઠં યસં કિત્તિં પસંસં પત્તો. **યં સુદુલ્લભ**ન્તિ યં ઉળારકુલૂપપન્નેનાપિ દુલ્લભં, હીનકુલૂપપન્નેન સુદુલ્લભં. એવં યસપ્પત્તસ્સ ચ **આગચ્છું**

તસ્સુપટ્ઠાનં, **ખત્તિયા બ્રાહ્મણા બહૂ**, તસ્સ માતઙ્ગસ્સ પારિચરિયત્થં ખત્તિયા ચ બ્રાહ્મણા ચ અઞ્ઞે ચ બહૂ વેસ્સસુદ્દાદયો જમ્બુદીપમનુસ્સા યેભુય્યેન ઉપટ્ઠાનં આગમિંસૂતિ અત્થો.

એવં ઉપટ્ઠાનસમ્પન્નો સો માતઙ્ગો વિગતકિલેસરજત્તા **વિરજં**, મહન્તેહિ બુદ્ધાદીહિ પટિપન્નત્તા **મહાપથં**, બ્રહ્મલોકસઙ્ખાતં દેવલોકં યાપેતું સમત્થત્તા દેવલોકયાનસઞ્ઞિતં અટ્ઠસમાપત્તિયાનં **અભિરુય્હ**, તાય પટિપત્તિયા **કામરાગં વિરાજેત્વા**, કાયસ્સ ભેદા **બ્રહ્મલોકૂપગો અહુ**, સા તથા હીનાપિ **ન નં જાતિ નિવારેસિ બ્રહ્મલોકૂપપત્તિયા**, બ્રહ્મલોકૂપપત્તિતોતિ વુત્તં હોતિ.

અયં પનત્થો એવં વેદિતબ્બો – અતીતે કિર મહાપુરિસો તેન તેનુપાયેન સત્તહિતં કરોન્તો સોપાકજીવિકે ચણ્ડાલકુલે ઉપ્પજ્જિ. સો નામેન માતઙ્ગો , રૂપેન દુદ્દસિકો હુત્વા બહિનગરે ચમ્મકુટિકાય વસતિ, અન્તોનગરે ભિક્ખં ચરિત્વા જીવિકં કપ્પેતિ. અથેકદિવસં તસ્મિં નગરે સુરાનક્ખત્તે ઘોસિતે ધુત્તા યથાસકેન પરિવારેન કીળન્તિ. અઞ્ઞતરાપિ બ્રાહ્મણમહાસાલધીતા પન્નરસસોળસવસ્સુદ્દેસિકા દેવકઞ્ઞા વિય રૂપેન દસ્સનીયા પાસાદિકા ''અત્તનો કુલવંસાનુરૂપં કીળિસ્સામી''તિ પહૂતં ખજ્જભોજ્જાદિકીળનસમ્ભારં સકટેસુ આરોપેત્વા સબ્બસેતવળવયુત્તં યાનમારુય્હ મહાપરિવારેન ઉય્યાનભૂમિં ગચ્છતિ **દિટ્ઠમઙ્ગલિકા**તિ નામેન. સા કિર ''દુસ્સણ્ઠિતં રૂપં અવમઙ્ગલ''ન્તિ દટ્ઠું ન ઇચ્છતિ, તેનસ્સા દિટ્ઠમઙ્ગલિકાત્વેવ સઙ્ખા ઉદપાદિ.

તદા સો માતઙ્ગો કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય પટપિલોતિકં નિવાસેત્વા, કંસતાળં હત્થે બન્ધિત્વા, ભાજનહત્થો નગરં પવિસતિ, મનુસ્સે દિસ્વા દૂરતો એવ કંસતાળં આકોટેન્તો. અથ દિટ્ઠમઙ્ગલિકા ''ઉસ્સરથ, ઉસ્સરથા''તિ પુરતો પુરતો હીનજનં અપનેન્તેહિ પુરિસેહિ નીયમાના નગરદ્વારમજ્ઝે માતઙ્ગં દિસ્વા ''કો એસો''તિ આહ. અહં માતઙ્ગચણ્ડાલોતિ. સા ''ઈદિસં દિસ્વા ગતાનં કુતો વુડ્ઢી''તિ યાનં નિવત્તાપેસિ. મનુસ્સા ''યં મયં ઉય્યાનં ગન્ત્વા ખજ્જભોજ્જાદિં લભેય્યામ, તસ્સ નો માતઙ્ગેન અન્તરાયો કતો''તિ કુપિતા ''ગણ્હથ ચણ્ડાલ''ન્તિ લેડ્ડૂહિ પહરિત્વા ''મતો''તિ પાદે ગહેત્વા એકમન્તે છડ્ડેત્વા કચવરેન પટિચ્છાદેત્વા અગમંસુ. સો સતિં પટિલભિત્વા ઉટ્ઠાય મનુસ્સે પુચ્છિ – ''કિં, અય્યા, દ્વારં નામ સબ્બસાધારણં, ઉદાહુ બ્રાહ્મણાનંયેવ કત''ન્તિ? મનુસ્સા આહંસુ – ''સબ્બેસં સાધારણ''ન્તિ. ''એવં સબ્બસાધારણદ્વારેન પવિસિત્વા ભિક્ખાહારેન યાપેન્તં મં દિટ્ઠમઙ્ગલિકાય મનુસ્સા ઇમં અનયબ્યસનં પાપેસુ''ન્તિ રથિકાય રથિકં આહિણ્ડન્તો મનુસ્સાનં આરોચેત્વા બ્રાહ્મણસ્સ ઘરદ્વારે નિપજ્જિ – ''દિટ્ઠમઙ્ગલિકં અલદ્ધા ન વુટ્ઠહિસ્સામી''તિ.

બ્રાહ્મણો ''ઘરદ્વારે માતઙ્ગો નિપન્નો''તિ સુત્વા ''તસ્સ કાકણિકં દેથ, તેલેન અઙ્ગં મક્ખેત્વા ગચ્છતૂ''તિ આહ. સો તં ન ઇચ્છતિ, ''દિટ્ઠમઙ્ગલિકં અલદ્ધા ન વુટ્ઠહિસ્સામિ''ચ્ચેવ આહ. તતો બ્રાહ્મણો ''દ્વે કાકણિકાયો દેથ, કાકણિકાય પૂવં ખાદતુ, કાકણિકાય તેલેન અઙ્ગં મક્ખેત્વા ગચ્છતૂ''તિ આહ. સો તં ન ઇચ્છતિ, તથેવ વદતિ. બ્રાહ્મણો સુત્વા ''માસકં દેથ, પાદં, ઉપડ્ઢકહાપણં, કહાપણં દ્વે તીણી''તિ યાવ સતં આણાપેસિ. સો ન ઇચ્છતિ, તથેવ વદતિ. એવં યાચન્તાનંયેવ સૂરિયો અત્થઙ્ગતો. અથ બ્રાહ્મણી પાસાદા ઓરુય્હ સાણિપાકારં પરિક્ખિપાપેત્વા તં ઉપસઙ્કમિત્વા યાચિ – ''તાત માતઙ્ગ, દિટ્ઠમઙ્ગલિકાય અપરાધં ખમ, સહસ્સં ગણ્હાહિ, દ્વે તીણી''તિ યાવ ''સતસહસ્સં ગણ્હાહી''તિ આહ. સો તુણ્હીભૂતો નિપજ્જિયેવ.

એવં ચતૂહપઞ્ચાહે વીતિવત્તે બહુમ્પિ પણ્ણાકારં દત્વા દિટ્ઠમઙ્ગલિકં અલભન્તા ખત્તિયકુમારાદયો માતઙ્ગસ્સ ઉપકણ્ણકે આરોચાપેસું – ''પુરિસા નામ અનેકાનિપિ સંવચ્છરાનિ વીરિયં કત્વા ઇચ્છિતત્થં પાપુણન્તિ, મા ખો ત્વં

નિબ્બિજ્જિ, અદ્ધા દ્વીહતીહચ્ચયેન દિટ્ઠમઙ્ગલિકં લચ્છસી''તિ. સો તુણ્હીભૂતો નિપજ્જિયેવ. અથ સત્તમે દિવસે સમન્તા પટિવિસ્સકા ઉટ્ઠહિત્વા ''તુમ્હે માતઙ્ગં વા ઉટ્ઠાપેથ, દારિકં વા દેથ, મા અમ્હે સબ્બે નાસયિત્થા''તિ આહંસુ. તેસં કિર અયં દિટ્ઠિ ''યસ્સ ઘરદ્વારે એવં નિપન્નો ચણ્ડાલો મરતિ, તસ્સ ઘરેન સહ સમન્તા સત્તસત્તઘરવાસિનો ચણ્ડાલા હોન્તી''તિ. તતો દિટ્ઠમઙ્ગલિકં નીલપટપિલોતિકં નિવાસાપેત્વા ઉળુઙ્કકળોપિકાદીનિ દત્વા પરિદેવમાનં તસ્સ સન્તિકં નેત્વા ''ગણ્હ દારિકં, ઉટ્ઠાય ગચ્છાહી''તિ અદંસુ. સા પસ્સે ઠત્વા ''ઉટ્ઠાહી''તિ આહ, સો ''હત્થેન મં ગહેત્વા ઉટ્ઠાપેહી''તિ આહ. સા નં ઉટ્ઠાપેસિ. સો નિસીદિત્વા આહ – ''મયં અન્તોનગરે વસિતું ન લભામ, એહિ મં બહિનગરે ચમ્મકુટિં નેહી''તિ. સા નં હત્થે ગહેત્વા તત્થ નેસિ. ''પિટ્ઠિયં આરોપેત્વા''તિ જાતકભાણકા. નેત્વા ચસ્સ સરીરં તેલેન મક્ખેત્વા, ઉણ્હોદકેન ન્હાપેત્વા, યાગું પચિત્વા અદાસિ. સો ''બ્રાહ્મણકઞ્ઞા અયં મા વિનસ્સી''તિ જાતિસમ્ભેદં અકત્વાવ અડ્ઢમાસમત્તં બલં ગહેત્વા ''અહં વનં ગચ્છામિ, 'અતિચિરાયતી'તિ મા ત્વં ઉક્કણ્ઠી''તિ વત્વા ઘરમાનુસકાનિ ચ ''ઇમં મા પમજ્જિત્થા''તિ આણાપેત્વા ઘરા નિક્ખમ્મ તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા, કસિણપરિકમ્મં કત્વા, કતિપાહેનેવ અટ્ઠ સમાપત્તિયો પઞ્ચ ચ અભિઞ્ઞાયો નિબ્બત્તેત્વા ''ઇદાનાહં દિટ્ઠમઙ્ગલિકાય મનાપો ભવિસ્સામી''તિ આકાસેનાગન્ત્વા નગરદ્વારે ઓરોહિત્વા દિટ્ઠમઙ્ગલિકાય સન્તિકં પેસેસિ.

સા સુત્વા ''કોચિ મઞ્ઞે મમ ઞાતકો પબ્બજિતો મં દુક્ખિતં ઞત્વા દટ્ઠું આગતો ભવિસ્સતી''તિ ચિન્તયમાના ગન્ત્વા, તં ઞત્વા, પાદેસુ નિપતિત્વા ''કિસ્સ મં અનાથં તુમ્હે અકત્થા''તિ આહ. મહાપુરિસો ''મા ત્વં દિટ્ઠમઙ્ગલિકે દુક્ખિની અહોસિ, સકલજમ્બુદીપવાસીહિ તે સક્કારં કારેસ્સામી''તિ વત્વા એતદવોચ – ''ગચ્છ ત્વં ઘોસનં કરોહિ – 'મહાબ્રહ્મા મમ સામિકો ન માતઙ્ગો, સો ચન્દવિમાનં ભિન્દિત્વા સત્તમે દિવસે મમ સન્તિકં આગમિસ્સતી'''તિ. સા આહ – ''અહં, ભન્તે, બ્રાહ્મણમહાસાલધીતા હુત્વા અત્તનો પાપકમ્મેન ઇમં ચણ્ડાલભાવં પત્તા, ન સક્કોમિ એવં વત્તુ''ન્તિ. મહાપુરિસો ''ન ત્વં માતઙ્ગસ્સ આનુભાવં જાનાસી''તિ વત્વા યથા સા સદ્દહતિ, તથા અનેકાનિ પાટિહારિયાનિ દસ્સેત્વા તથેવ તં આણાપેત્વા અત્તનો વસતિં અગમાસિ. સા તથા અકાસિ.

મનુસ્સા ઉજ્ઝાયન્તિ હસન્તિ – ''કથઞ્હિ નામાયં અત્તનો પાપકમ્મેન ચણ્ડાલભાવં પત્વા પુન તં મહાબ્રહ્માનં કરિસ્સતી''તિ. સા અધિમાના એવ હુત્વા દિવસે દિવસે ઘોસન્તી નગરં આહિણ્ડતિ ''ઇતો છટ્ઠે દિવસે, પઞ્ચમે, ચતુત્થે, તતિયે, સુવે, અજ્જ આગમિસ્સતી''તિ. મનુસ્સા તસ્સા વિસ્સત્થવાચં સુત્વા ''કદાચિ એવમ્પિ સિયા''તિ અત્તનો અત્તનો ઘરદ્વારેસુ મણ્ડપં કારાપેત્વા, સાણિપાકારં સજ્જેત્વા, વયપ્પત્તા દારિકાયો અલઙ્કરિત્વા ''મહાબ્રહ્મનિ આગતે કઞ્ઞાદાનં દસ્સામા''તિ આકાસં ઉલ્લોકેન્તા નિસીદિંસુ. અથ મહાપુરિસો પુણ્ણમદિવસે ગગનતલં ઉપારૂળ્હે ચન્દે ચન્દવિમાનં ફાલેત્વા પસ્સતો મહાજનસ્સ મહાબ્રહ્મરૂપેન નિગ્ગચ્છિ. મહાજનો ''દ્વે ચન્દા જાતા''તિ અતિમઞ્ઞિ. તતો અનુક્કમેન આગતં દિસ્વા ''સચ્ચં દિટ્ઠમઙ્ગલિકા આહ, મહાબ્રહ્માવ અયં દિટ્ઠમઙ્ગલિકં દમેતું પુબ્બે માતઙ્ગવેસેનાગચ્છી''તિ નિટ્ઠં અગમાસિ. એવં સો મહાજનેન દિસ્સમાનો દિટ્ઠમઙ્ગલિકાય વસનટ્ઠાને એવ ઓતરિ. સા ચ તદા ઉતુની અહોસિ. સો તસ્સા નાભિં અઙ્ગુટ્ઠકેન પરામસિ. તેન ફસ્સેન ગબ્ભો પતિટ્ઠાસિ. તતો નં ''ગબ્ભો તે સણ્ઠિતો , પુત્તમ્હિ જાતે તં નિસ્સાય જીવાહી''તિ વત્વા પસ્સતો મહાજનસ્સ પુન ચન્દવિમાનં પાવિસિ.

બ્રાહ્મણા ''દિટ્ઠમઙ્ગલિકા મહાબ્રહ્મુનો પજાપતિ અમ્હાકં માતા જાતા''તિ વત્વા તતો તતો આગચ્છન્તિ. તં સક્કારં કાતુકામાનં મનુસ્સાનં સમ્પીળનેન નગરદ્વારાનિ અનોકાસાનિ અહેસું. તે દિટ્ઠમઙ્ગલિકં હિરઞ્ઞરાસિમ્હિ ઠપેત્વા, ન્હાપેત્વા, મણ્ડેત્વા, રથં આરોપેત્વા, મહાસક્કારેન નગરં પદક્ખિણં કારાપેત્વા, નગરમજ્ઝે મણ્ડપં કારાપેત્વા, તત્ર નં ''મહાબ્રહ્મુનો પજાપતી''તિ દિટ્ઠટ્ઠાને ઠપેત્વા વસાપેન્તિ ''યાવસ્સા પતિરૂપં વસનોકાસં કરોમ,

તાવ ઇધેવ વસતૂ’’તિ. સા મણ્ડપે એવ પુત્તં વિજાયિ. તં વિસુદ્ધદિવસે સદ્ધિં પુત્તેન સસીસં ન્હાપેત્વા મણ્ડપે જાતોતિ દારકસ્સ ‘‘**મણ્ડબ્યકુમારો**’’તિ નામં અકંસુ. તતો પભુતિ ચ નં બ્રાહ્મણા ‘‘મહાબ્રહ્મુનો પુત્તો’’તિ પરિવારેત્વા ચરન્તિ. તતો અનેકસતસહસ્સપ્પકારા પણ્ણાકારા આગચ્છન્તિ, તે બ્રાહ્મણા કુમારસ્સારક્ખં ઠપેસું, આગતા લહું કુમારં દટ્ઠું ન લભન્તિ.

કુમારો અનુપુબ્બેન વુડ્ઢિમન્વાય દાનં દાતું આરદ્ધો. સો સાલાય સમ્પત્તાનં કપણદ્ધિકાનં અદત્વા બ્રાહ્મણાનંયેવ દેતિ. મહાપુરિસો ‘‘કિં મમ પુત્તો દાનં દેતી’’તિ આવજ્જેત્વા બ્રાહ્મણાનંયેવ દાનં દેન્તં દિસ્વા ‘‘યથા સબ્બેસં દસ્સતિ, તથા કરિસ્સામી’’તિ ચીવરં પારુપિત્વા પત્તં ગહેત્વા આકાસેન આગમ્મ પુત્તસ્સ ઘરદ્વારે અટ્ઠાસિ. કુમારો તં દિસ્વા ‘‘કુતો અયં એવં વિરૂપવેસો વસલો આગતો’’તિ કુદ્ધો ઇમં ગાથમાહ –

‘‘કુતો નુ આગચ્છસિ દુમ્મવાસી, ઓતલ્લકો પંસુપિસાચકોવ;
સઙ્કારચોળં પટિમુઞ્ચ કણ્ઠે, કો રે તુવં હોસિ અદક્ખિણેય્યો’’તિ.

બ્રાહ્મણા ‘‘ગણ્હથ ગણ્હથા’’તિ તં ગહેત્વા આકોટેત્વા અનયબ્યસનં પાપેસું. સો આકાસેન ગન્ત્વા બહિનગરે પચ્ચટ્ઠાસિ . દેવતા કુપિતા કુમારં ગલે ગહેત્વા ઉદ્ધંપાદં અધોસિરં ઠપેસું. સો અક્ખીહિ નિગ્ગતેહિ મુખેન ખેળં પગ્ઘરન્તેન ઘરુઘરુપસ્સાસી દુક્ખં વેદયતિ. દિટ્ઠમઙ્ગલિકા સુત્વા ‘‘કોચિ આગતો અત્થી’’તિ પુચ્છિ. ‘‘આમ, પબ્બજિતો આગચ્છી’’તિ. ‘‘કુહિં ગતો’’તિ? ‘‘એવં ગતો’’તિ. સા તત્થ ગન્ત્વા ‘‘ખમથ, ભન્તે, અત્તનો દાસસ્સા’’તિ યાચન્તી તસ્સ પાદમૂલે ભૂમિયા નિપજ્જિ. તેન ચ સમયેન મહાપુરિસો પિણ્ડાય ચરિત્વા, યાગું લભિત્વા, તં પિવન્તો તત્થ નિસિન્નો હોતિ, સો અવસિટ્ઠં થોકં યાગું દિટ્ઠમઙ્ગલિકાય અદાસિ. ‘‘ગચ્છ ઇમં યાગું ઉદકકુમ્ભિયા આલોલેત્વા યેસં ભૂતવિકારો અત્થિ, તેસં અક્ખિમુખકણ્ણનાસાબિલેસુ આસિઞ્ચ, સરીરઞ્ચ પરિપ્ફોસેહિ, એવં નિબ્બિકારા ભવિસ્સન્તી’’તિ. સા તથા અકાસિ. તતો કુમારે પકતિસરીરે જાતે ‘‘એહિ, તાત મણ્ડબ્ય, તં ખમાપેસ્સામા’’તિ પુત્તઞ્ચ સબ્બે બ્રાહ્મણે ચ તસ્સ પાદમૂલે નિક્કુજ્જિત્વા નિપજ્જાપેત્વા ખમાપેસિ.

સો ‘‘સબ્બજનસ્સ દાનં દાતબ્બ’’ન્તિ ઓવદિત્વા, ધમ્મકથં કત્વા, અત્તનો વસનટ્ઠાનંયેવ ગન્ત્વા, ચિન્તેસિ ‘‘ઇત્થીસુ પાકટા દિટ્ઠમઙ્ગલિકા દમિતા, પુરિસેસુ પાકટો મણ્ડબ્યકુમારો, ઇદાનિ કો દમેતબ્બો’’તિ. તતો જાતિમન્તતાપસં અદ્દસ બન્ધુમતીનગરં નિસ્સાય કુમ્ભવતીનદીતીરે વિહરન્તં. સો ‘‘અહં જાતિયા વિસિટ્ઠો, અઞ્ઞેહિ પરિભુત્તોદકં ન પરિભુઞ્જામી’’તિ ઉપરિનદિયા વસતિ. મહાપુરિસો તસ્સ ઉપરિભાગે વાસં કપ્પેત્વા તસ્સ ઉદકપરિભોગવેલાયં દન્તકટ્ઠં ખાદિત્વા ઉદકે પક્ખિપિ. તાપસો તં ઉદકેન વુય્હમાનં દિસ્વા ‘‘કેનિદં ખિત્ત’’ન્તિ પટિસોતં ગન્ત્વા મહાપુરિસં દિસ્વા ‘‘કો એત્થા’’તિ આહ. ‘‘માતઙ્ગચણ્ડાલો, આચરિયા’’તિ. ‘‘અપેહિ, ચણ્ડાલ, મા ઉપરિનદિયા વસી’’તિ. મહાપુરિસો ‘‘સાધુ, આચરિયા’’તિ હેટ્ઠાનદિયા વસતિ, પટિસોતમ્પિ દન્તકટ્ઠં તાપસસ્સ સન્તિકં આગચ્છતિ. તાપસો પુન ગન્ત્વા ‘‘અપેહિ, ચણ્ડાલ, મા હેટ્ઠાનદિયં વસ, ઉપરિનદિયાયેવ વસા’’તિ આહ. મહાપુરિસો ‘‘સાધુ, આચરિયા’’તિ તથા અકાસિ, પુનપિ તથેવ અહોસિ. તાપસો પુનપિ ‘‘તથા કરોતી’’તિ દુટ્ઠો મહાપુરિસં સપિ ‘‘સૂરિયસ્સ તે ઉગ્ગમનવેલાય સત્તધા મુદ્ધા ફલતૂ’’તિ. મહાપુરિસોપિ ‘‘સાધુ, આચરિય, અહં પન સૂરિયુટ્ઠાનં ન દેમી’’તિ વત્વા સૂરિયુટ્ઠાનં નિવારેસિ . તતો રત્તિ ન વિભાયતિ, અન્ધકારો જાતો, ભીતા બન્ધુમતીવાસિનો તાપસસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા ‘‘અત્થિ નુ ખો, આચરિય, અમ્હાકં સોત્થિભાવો’’તિ પુચ્છિંસુ. તે હિ તં ‘‘અરહા’’તિ મઞ્ઞન્તિ. સો તેસં સબ્બમાચિક્ખિ. તે મહાપુરિસં ઉપસઙ્કમિત્વા ‘‘સૂરિયં, ભન્તે, મુઞ્ચથા’’તિ યાચિંસુ. મહાપુરિસો ‘‘યદિ તુમ્હાકં અરહા આગન્ત્વા મં ખમાપેતિ, મુઞ્ચામી’’તિ આહ.

મનુસ્સા ગન્ત્વા તાપસં આહંસુ – ‘‘એહિ, ભન્તે, માતઙ્ગપણ્ડિતં ખમાપેહિ, મા તુમ્હાકં કલહકારણા મયં નસ્સિમ્હા’’તિ. સો ‘‘નાહં ચણ્ડાલં ખમાપેમી’’તિ આહ. મનુસ્સા ‘‘અમ્હે ત્વં નાસેસી’’તિ તં હત્થપાદેસુ ગહેત્વા મહાપુરિસસ્સ સન્તિકં નેસું. મહાપુરિસો ‘‘મમ પાદમૂલે કુચ્છિયા નિપજ્જિત્વા ખમાપેન્તે ખમામી’’તિ આહ. મનુસ્સા ‘‘એવં કરોહી’’તિ આહંસુ. તાપસો ‘‘નાહં ચણ્ડાલં વન્દામી’’તિ. મનુસ્સા ‘‘તવ છન્દેન ન વન્દિસ્સસી’’તિ હત્થપાદમસ્સુગીવાદીસુ ગહેત્વા મહાપુરિસસ્સ પાદમૂલે સયાપેસું. સો ‘‘ખમામહં ઇમસ્સ, અપિચાહં તસ્સેવાનુકમ્પાય સૂરિયં ન મુઞ્ચામિ, સૂરિયે હિ ઉગ્ગતમત્તે મુદ્ધા અસ્સ સત્તધા ફલિસ્સતી’’તિ આહ. મનુસ્સા ‘‘ઇદાનિ, ભન્તે, કિં કાતબ્બ’’ન્તિ આહંસુ. મહાપુરિસો ‘‘તેન હિ ઇમં ગલપ્પમાણે ઉદકે ઠપેત્વા મત્તિકાપિણ્ડેનસ્સ સીસં પટિચ્છાદેથ, સૂરિયરસ્મીહિ ફુટ્ઠો મત્તિકાપિણ્ડો સત્તધા ફલિસ્સતિ. તસ્મિં ફલિતે એસ અઞ્ઞત્ર ગચ્છતૂ’’તિ આહ. તે તાપસં હત્થપાદાદીસુ ગહેત્વા તથા અકંસુ. સૂરિયે મુઞ્ચિતમત્તે મત્તિકાપિણ્ડો સત્તધા ફલિત્વા પતિ, તાપસો ભીતો પલાયિ. મનુસ્સા દિસ્વા ‘‘પસ્સથ, ભો, સમણસ્સ આનુભાવ’’ન્તિ દન્તકટ્ઠપક્ખિપનમાદિં કત્વા સબ્બં વિત્થારેત્વા ‘‘નત્થિ ઈદિસો સમણો’’તિ તસ્મિં પસીદિંસુ. તતો પભુતિ સકલજમ્બુદીપે ખત્તિયબ્રાહ્મણાદયો ગહટ્ઠપબ્બજિતા માતઙ્ગપણ્ડિતસ્સ ઉપટ્ઠાનં અગમંસુ. સો યાવતાયુકં ઠત્વા કાયસ્સ ભેદા બ્રહ્મલોકે ઉપ્પજ્જિ. તેનાહ ભગવા ‘‘તદમિનાપિ જાનાથ…પે॰… બ્રહ્મલોકૂપપત્તિયા’’તિ.

૧૪૦-૧૪૧. એવં ‘‘ન જચ્ચા વસલો હોતિ, કમ્મુના વસલો હોતી’’તિ સાધેત્વા ઇદાનિ ‘‘ન જચ્ચા હોતિ બ્રાહ્મણો, કમ્મુના હોતિ બ્રાહ્મણો’’તિ એતં સાધેતું આહ ‘‘**અજ્ઝાયકકુલે જાતા …પે॰… દુગ્ગત્યા ગરહાય વા**’’તિ. તત્થ **અજ્ઝાયકકુલે જાતા**તિ મન્તજ્ઝાયકે બ્રાહ્મણકુલે જાતા. ‘‘અજ્ઝાયકાકુળે જાતા’’તિપિ પાઠો. મન્તાનં અજ્ઝાયકે અનુપકુટ્ઠે ચ બ્રાહ્મણકુલે જાતાતિ અત્થો. મન્તા બન્ધવા એતેસન્તિ **મન્તબન્ધવા**. વેદબન્ધૂ વેદપટિસ્સરણાતિ વુત્તં હોતિ. **તે ચ પાપેસુ કમ્મેસુ અભિણ્હમુપદિસ્સરે**તિ તે એવં કુલે જાતા મન્તબન્ધવા ચ સમાનાપિ યદિ પાણાતિપાતાદીસુ પાપકમ્મેસુ પુનપ્પુનં ઉપદિસ્સન્તિ, અથ **દિટ્ઠેવ ધમ્મે ગારય્હા સમ્પરાયે ચ દુગ્ગતિ** તે એવમુપદિસ્સમાના ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે માતાપિતૂહિપિ ‘‘નયિમે અમ્હાકં પુત્તા, દુજ્જાતા એતે કુલસ્સ અઙ્ગારભૂતા, નિક્કડ્ઢથ ને’’તિ, બ્રાહ્મણેહિપિ ‘‘ગહપતિકા એતે, ન એતે બ્રાહ્મણા, મા નેસં સદ્ધયઞ્ઞથાલિપાકાદીસુ પવેસં દેથ, મા નેહિ સદ્ધિં સલ્લપથા’’તિ, અઞ્ઞેહિપિ મનુસ્સેહિ ‘‘પાપકમ્મન્તા એતે, ન એતે બ્રાહ્મણા’’તિ એવં ગારય્હા હોન્તિ. સમ્પરાયે ચ નેસં દુગ્ગતિ નિરયાદિભેદા, દુગ્ગતિ એતેસં પરલોકે હોતીતિ અત્થો. સમ્પરાયે વાતિપિ પાઠો. પરલોકે એતેસં દુક્ખસ્સ ગતિ **દુગ્ગતિ**, દુક્ખપ્પત્તિયેવ હોતીતિ અત્થો. **ન ને જાતિ નિવારેતિ**, **દુગ્ગત્યા ગરહાય વા**તિ સા તથા ઉક્કટ્ઠાપિ યં ત્વં સારતો પચ્ચેસિ, જાતિ એતે પાપકમ્મેસુ પદિસ્સન્તે બ્રાહ્મણે ‘‘સમ્પરાયે ચ દુગ્ગતી’’તિ એત્થ વુત્તપ્પકારાય દુગ્ગતિયા વા, ‘‘દિટ્ઠેવ ધમ્મે ગારય્હા’’તિ એત્થ વુત્તપ્પકારાય ગરહાય વા ન નિવારેતિ.

૧૪૨. એવં ભગવા અજ્ઝાયકકુલે જાતાનમ્પિ બ્રાહ્મણાનં ગારય્હાદિકમ્મવસેન દિટ્ઠેવ ધમ્મે પતિતભાવં દીપેન્તો દુગ્ગતિગમનેન ચ સમ્પરાયે બ્રાહ્મણજાતિયા અભાવં દીપેન્તો ‘‘ન જચ્ચા હોતિ બ્રાહ્મણો, કમ્મુના હોતિ બ્રાહ્મણો’’તિ એતમ્પિ અત્થં સાધેત્વા ઇદાનિ દુવિધમ્પિ અત્થં નિગમેન્તો આહ, એવં બ્રાહ્મણ –

> ‘‘ન જચ્ચા વસલો હોતિ, ન જચ્ચા હોતિ બ્રાહ્મણો;
> કમ્મુના વસલો હોતિ, કમ્મુના હોતિ બ્રાહ્મણો’’તિ.

સેસં કસિભારદ્વાજસુત્તે વુત્તનયમેવ. વિસેસતો વા એત્થ **નિક્કુજ્જિતં વા**તિઆદીનં એવં યોજના વેદિતબ્બા – યથા કોચિ નિક્કુજ્જિતં વા ઉક્કુજ્જેય્ય, એવં મં કમ્મવિમુખં જાતિવાદે પતિતં ''જાતિયા બ્રાહ્મણવસલભાવો હોતી''તિ દિટ્ઠિતો વુટ્ઠાપેન્તેન, યથા પટિચ્છન્નં વિવરેય્ય, એવં જાતિવાદપટિચ્છન્નં કમ્મવાદં વિવરન્તેન, યથા મૂળ્હસ્સ મગ્ગં આચિક્ખેય્ય, એવં બ્રાહ્મણવસલભાવસ્સ અસમ્ભિન્નઉજુમગ્ગં આચિક્ખન્તેન, યથા અન્ધકારે વા તેલપજ્જોતં ધારેય્ય, એવં માતઙ્ગાદિનિદસ્સનપજ્જોતધારણેન મય્હં ભોતા ગોતમેન એતેહિ પરિયાયેહિ પકાસિતત્તા અનેકપરિયાયેન ધમ્મો પકાસિતોતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય અગ્ગિકભારદ્વાજસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. મેત્તસુત્તવણ્ણના

કરણીયમત્થકુસલેનાતિ મેત્તસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? હિમવન્તપસ્સતો કિર દેવતાહિ ઉબ્બાળ્હા ભિક્ખૂ ભગવતો સન્તિકં સાવત્થિં આગચ્છિંસુ. તેસં ભગવા પરિત્તત્થાય કમ્મટ્ઠાનત્થાય ચ ઇમં સુત્તં અભાસિ. અયં તાવ સઙ્ખેપો.

અયં પન વિત્થારો – એકં સમયં ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ ઉપકટ્ઠાય વસ્સૂપનાયિકાય. તેન ખો પન સમયેન સમ્બહુલા નાનાવેરજ્જકા ભિક્ખૂ ભગવતો સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા તત્થ તત્થ વસ્સં ઉપગન્તુકામા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમન્તિ. તત્ર સુદં ભગવા રાગચરિતાનં સવિઞ્ઞાણકાવિઞ્ઞાણકવસેન એકાદસવિધં અસુભકમ્મટ્ઠાનં, દોસચરિતાનં ચતુબ્બિધં મેત્તાદિકમ્મટ્ઠાનં, મોહચરિતાનં મરણસ્સતિકમ્મટ્ઠાનાદીનિ, વિતક્કચરિતાનં આનાપાનસ્સતિપથવીકસિણાદીનિ, સદ્ધાચરિતાનં બુદ્ધાનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાનાદીનિ, બુદ્ધિચરિતાનં ચતુધાતુવવત્થનાદીનીતિ ઇમિના નયેન ચતુરાસીતિસહસ્સપ્પભેદચરિતાનુકૂલાનિ કમ્મટ્ઠાનાનિ કથેતિ.

અથ ખો પઞ્ચમત્તાનિ ભિક્ખુસતાનિ ભગવતો સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ઉગ્ગહેત્વા સપ્પાયસેનાસનઞ્ચ ગોચરગામઞ્ચ પરિયેસમાનાનિ અનુપુબ્બેન ગન્ત્વા પચ્ચન્તે હિમવન્તેન સદ્ધિં એકાબદ્ધં નીલકાચમણિસન્નિભસિલાતલં સીતલઘનચ્છાયનીલવનસણ્ડમણ્ડિતં મુત્તાતલરજતપટ્ટસદિસવાલુકાકિણ્ણભૂમિભાગં સુચિસાતસીતલજલાસયપરિવારિતં પબ્બતમદ્દસંસુ. અથ ખો તે ભિક્ખૂ તત્થેકરત્તિં વસિત્વા પભાતાય રત્તિયા સરીરપરિકમ્મં કત્વા તસ્સ અવિદૂરે અઞ્ઞતરં ગામં પિણ્ડાય પવિસિંસુ. ગામો ઘનનિવેસસન્નિવિટ્ઠકુલસહસ્સયુત્તો, મનુસ્સા ચેત્થ સદ્ધા પસન્ના, તે પચ્ચન્તે પબ્બજિતદસ્સનસ્સ દુલ્લભતાય ભિક્ખૂ દિસ્વા એવ પીતિસોમનસ્સજાતા હુત્વા તે ભિક્ખૂ ભોજેત્વા ''ઇધેવ, ભન્તે, તેમાસં વસથા''તિ યાચિત્વા પઞ્ચપધાનકુટિસતાનિ કારાપેત્વા તત્થ મઞ્ચપીઠપાનીયપરિભોજનીયઘટાદીનિ સબ્બૂપકરણાનિ પટિયાદેસું.

ભિક્ખૂ દુતિયદિવસે અઞ્ઞં ગામં પિણ્ડાય પવિસિંસુ. તત્થાપિ મનુસ્સા તથેવ ઉપટ્ઠહિત્વા વસ્સાવાસં યાચિંસુ. ભિક્ખૂ ''અસતિ અન્તરાયે''તિ અધિવાસેત્વા તં વનસણ્ડં પવિસિત્વા સબ્બરત્તિન્દિવં આરદ્ધવીરિયા હુત્વા યામગણ્ડિકં કોટ્ટેત્વા યોનિસોમનસિકારબહુલા વિહરન્તા રુક્ખમૂલાનિ ઉપગન્ત્વા નિસીદિંસુ. સીલવન્તાનં ભિક્ખૂનં તેજેન વિહતતેજા રુક્ખદેવતા અત્તનો અત્તનો વિમાના ઓરુય્હ દારકે ગહેત્વા ઇતો ચિતો ચ વિચરન્તિ. સેય્યથાપિ નામ રાજૂહિ વા રાજમહામત્તેહિ વા ગામકાવાસં ગતેહિ ગામવાસીનં ઘરેસુ ઓકાસે ગહિતે ઘરમાનુસકા ઘરા નિક્ખમિત્વા અઞ્ઞત્ર વસન્તા ''કદા નુ ખો ગમિસ્સન્તી''તિ દૂરતો ઓલોકેન્તિ; એવમેવ દેવતા

અત્તનો અત્તનો વિમાનાનિ છડ્ડેત્વા ઇતો ચિતો ચ વિચરન્તિયો દૂરતોવ ઓલોકેન્તિ – ‘‘કદા નુ ખો ભદન્તા ગમિસ્સન્તી’’તિ. તતો એવં સમચિન્તેસું ‘‘પઠમવસ્સૂપગતા ભિક્ખૂ અવસ્સં તેમાસં વસિસ્સન્તિ. મયં પન તાવ ચિરં દારકે ગહેત્વા ઓક્કમ્મ વસિતું ન સક્ખિસ્સામ. હન્દ મયં ભિક્ખૂનં ભયાનકં આરમ્મણં દસ્સેમા’’તિ. તા રત્તિં ભિક્ખૂનં સમણધમ્મકરણવેલાય ભિંસનકાનિ યક્ખરૂપાનિ નિમ્મિનિત્વા પુરતો પુરતો તિટ્ઠન્તિ, ભેરવસદ્દઞ્ચ કરોન્તિ. ભિક્ખૂનં તાનિ રૂપાનિ પસ્સન્તાનં તઞ્ચ સદ્દં સુણન્તાનં હદયં ફન્દિ, દુબ્બણ્ણા ચ અહેસું ઉપ્પણ્ડુપણ્ડુકજાતા. તેન તે ચિત્તં એકગ્ગં કાતું નાસક્ખિંસુ. તેસં અનેકગ્ગચિત્તાનં ભયેન ચ પુનપ્પુનં સંવિગ્ગાનં સતિ સમ્મુસ્સિ. તતો નેસં મુટ્ઠસ્સતીનં દુગ્ગન્ધાનિ આરમ્મણાનિ પયોજેસું. તેસં તેન દુગ્ગન્ધેન નિમ્મથિયમાનમિવ મત્થલુઙ્ગં અહોસિ, બાળ્હા સીસવેદના ઉપ્પજ્જિંસુ, ન ચ તં પવત્તિં અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ આરોચેસું.

અથેકદિવસં સઙ્ઘત્થેરસ્સ ઉપટ્ઠાનકાલે સબ્બેસુ સન્નિપતિતેસુ સઙ્ઘત્થેરો પુચ્છિ – ‘‘તુમ્હાકં, આવુસો, ઇમં વનસણ્ડં પવિટ્ઠાનં કતિપાહં અતિવિય પરિસુદ્ધો છવિવણ્ણો અહોસિ પરિયોદાતો, વિપ્પસન્નાનિ ચ ઇન્દ્રિયાનિ એતરહિ પનત્થ કિસા દુબ્બણ્ણા ઉપ્પણ્ડુપણ્ડુકજાતા, કિં વો ઇધ અસપ્પાય’’ન્તિ? તતો એકો ભિક્ખુ આહ – ‘‘અહં, ભન્તે, રત્તિં ઈદિસઞ્ચ ઈદિસઞ્ચ ભેરવારમ્મણં પસ્સામિ ચ સુણામિ ચ, ઈદિસઞ્ચ ગન્ધં ઘાયામિ, તેન મે ચિત્તં ન સમાધિયતી’’તિ. એતેનેવ ઉપાયેન સબ્બે તં પવત્તિં આરોચેસું. સઙ્ઘત્થેરો આહ – ‘‘ભગવતા આવુસો દ્વે વસ્સૂપનાયિકા પઞ્ઞત્તા, અમ્હાકઞ્ચ ઇદં સેનાસનં અસપ્પાયં, આયામાવુસો ભગવતો સન્તિકં, ગન્ત્વા અઞ્ઞં સપ્પાયં સેનાસનં પુચ્છામા’’તિ. ‘‘સાધુ ભન્તે’’તિ તે ભિક્ખૂ થેરસ્સ પટિસ્સુણિત્વા સબ્બે સેનાસનં સંસામેત્વા પત્તચીવરમાદાય અનુપલિત્તત્તા કુલેસુ કઞ્ચિ અનામન્તેત્વા એવ યેન સાવત્થિ તેન ચારિકં પક્કમિંસુ. અનુપુબ્બેન સાવત્થિં ગન્ત્વા ભગવતો સન્તિકં અગમિંસુ.

ભગવા તે ભિક્ખૂ દિસ્વા એતદવોચ – ‘‘ન, ભિક્ખવે, અન્તોવસ્સં ચારિકા ચરિતબ્બાતિ મયા સિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તં, કિસ્સ તુમ્હે ચારિકં ચરથા’’તિ. તે ભગવતો સબ્બં આરોચેસું. ભગવા આવજ્જેન્તો સકલજમ્બુદીપે અન્તમસો ચતુપ્પાદપીઠકટ્ઠાનમત્તમ્પિ તેસં સપ્પાયં સેનાસનં નાદ્દસ. અથ તે ભિક્ખૂ આહ – ‘‘ન, ભિક્ખવે, તુમ્હાકં અઞ્ઞં સપ્પાયં સેનાસનં અત્થિ, તત્થેવ તુમ્હે વિહરન્તા આસવક્ખયં પાપુણેય્યાથ. ગચ્છથ, ભિક્ખવે, તમેવ સેનાસનં ઉપનિસ્સાય વિહરથ. સચે પન દેવતાહિ અભયં ઇચ્છથ, ઇમં પરિત્તં ઉગ્ગણ્હથ, એતઞ્હિ વો પરિત્તઞ્ચ કમ્મટ્ઠાનઞ્ચ ભવિસ્સતી’’તિ ઇમં સુત્તમભાસિ.

અપરે પનાહુ – ‘‘ગચ્છથ, ભિક્ખવે, તમેવ સેનાસનં ઉપનિસ્સાય વિહરથા’’તિ ઇદઞ્ચ વત્વા ભગવા આહ – ‘‘અપિચ ખો આરઞ્ઞકેન પરિહરણં ઞાતબ્બં. સેય્યથિદં – સાયંપાતં કરણવસેન દ્વે મેત્તા, દ્વે પરિત્તા, દ્વે અસુભા, દ્વે મરણસ્સતી અટ્ઠ મહાસંવેગવત્થુસમાવજ્જનઞ્ચ. અટ્ઠ મહાસંવેગવત્થૂનિ નામ જાતિ જરા બ્યાધિ મરણં ચત્તારિ અપાયદુક્ખાનીતિ . અથ વા જાતિજરાબ્યાધિમરણાનિ ચત્તારિ, અપાયદુક્ખં પઞ્ચમં, અતીતે વટ્ટમૂલકં દુક્ખં, અનાગતે વટ્ટમૂલકં દુક્ખં, પચ્ચુપ્પન્ને આહારપરિયેટ્ઠિમૂલકં દુક્ખ’’ન્તિ. એવં ભગવા પરિહરણં આચિક્ખિત્વા તેસં ભિક્ખૂનં મેત્તત્થઞ્ચ પરિત્તત્થઞ્ચ વિપસ્સનાપાદકઝાનત્થઞ્ચ ઇમં સુત્તં અભાસીતિ.

૧૪૩. તત્થ **કરણીયમત્થકુસલેના**તિ ઇમિસ્સા પઠમગાથાય તાવ અયં પદવણ્ણના – **કરણીય**ન્તિ કાતબ્બં, કરણારહન્તિ અત્થો. **અત્થો**તિ પટિપદા, યં વા કિઞ્ચિ અત્તનો હિતં, તં સબ્બં અરણીયતો અત્થોતિ વુચ્ચતિ, અરણીયતો નામ ઉપગન્તબ્બતો. અત્થે કુસલેન **અત્થકુસલેન**, અત્થછેકેનાતિ વુત્તં હોતિ. **ય**ન્તિ અનિયમિતપચ્ચત્તં. ન્તિ નિયમિતઉપયોગં. ઉભયમ્પિ વા **યં ત**ન્તિ પચ્ચત્તવચનં. **સન્તં પદ**ન્તિ ઉપયોગવચનં.

તત્થ લક્ખણતો સન્તં, પત્તબ્બતો પદં, નિબ્બાનસ્સેતં અધિવચનં. **અભિસમેચ્ચા**તિ અભિસમાગન્ત્વા. સક્કોતીતિ **સક્કો**, સમત્થો પટિબલોતિ વુત્તં હોતિ. **ઉજૂ**તિ અજ્જવયુત્તો. સુટ્ઠુ ઉજૂતિ **સુહુજુ**. સુખં વચો અસ્મિન્તિ **સુવચો**. **અસ્સા**તિ ભવેય્ય. **મુદૂ**તિ મદ્દવયુત્તો. ન અતિમાનીતિ **અનતિમાની**.

અયં પનેત્થ અત્થવણ્ણના – **કરણીયમત્થકુસલેન યન્ત સન્તં પદં અભિસમેચ્ચા**તિ. એત્થ તાવ અત્થિ કરણીયં, અત્થિ અકરણીયં. તત્થ સઙ્ખેપતો સિક્ખત્તયં **કરણીયં**, સીલવિપત્તિ, દિટ્ઠિવિપત્તિ, આચારવિપત્તિ, આજીવવિપત્તીતિ એવમાદિ **અકરણીયં**. તથા અત્થિ અત્થકુસલો, અત્થિ અનત્થકુસલો.

તત્થ યો ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિત્વા ન અત્તાનં સમ્મા પયોજેતિ, ખણ્ડસીલો હોતિ, એકવીસતિવિધં અનેસનં નિસ્સાય જીવિકં કપ્પેતિ. સેય્યથિદં – વેળુદાનં, પત્તદાનં, પુપ્ફદાનં, ફલદાનં, દન્તકટ્ઠદાનં, મુખોદકદાનં, સિનાનદાનં, ચુણ્ણદાનં, મત્તિકાદાનં, ચાટુકમ્યતં, મુગ્ગસૂપ્યતં, પારિભટુતં, જઙ્ઘપેસનિયં, વેજ્જકમ્મં, દૂતકમ્મં, પહિણગમનં, પિણ્ડપટિપિણ્ડદાનાનુપ્પદાનં, વત્થુવિજ્જં, નક્ખત્તવિજ્જં, અઙ્ગવિજ્જન્તિ. છબ્બિધે ચ અગોચરે ચરતિ . સેય્યથિદં – વેસિયગોચરે વિધવાથુલ્લકુમારિકપણ્ડકભિક્ખુનિપાનાગારગોચરેતિ. સંસટ્ઠો ચ વિહરતિ રાજૂહિ રાજમહામત્તેહિ તિત્થિયેહિ તિત્થિયસાવકેહિ અનનુલોમિકેન ગિહિસંસગ્ગેન. યાનિ વા પન તાનિ કુલાનિ અસદ્ધાનિ અપ્પસન્નાનિ અનોપાનભૂતાનિ અક્કોસકપરિભાસકાનિ અનત્થકામાનિ અહિતઅફાસુકઅયોગક્ખેમકામાનિ ભિક્ખૂનં...પે॰... ઉપાસિકાનં, તથારૂપાનિ કુલાનિ સેવતિ ભજતિ પયિરુપાસતિ. અયં **અનત્થકુસલો**.

યો પન ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિત્વા અત્તાનં સમ્મા પયોજેતિ, અનેસનં પહાય ચતુપારિસુદ્ધિસીલે પતિટ્ઠાતુકામો સદ્ધાસીસેન પાતિમોક્ખસંવરં, સતિસીસેન ઇન્દ્રિયસંવરં, વીરિયસીસેન આજીવપારિસુદ્ધિં, પઞ્ઞાસીસેન પચ્ચયપટિસેવનં પૂરેતિ અયં **અત્થકુસલો**.

યો વા સત્તાપત્તિક્ખન્ધસોધનવસેન પાતિમોક્ખસંવરં, છદ્વારે ઘટ્ટિતારમ્મણેસુ અભિજ્ઝાદીનં અનુપ્પત્તિવસેન ઇન્દ્રિયસંવરં, અનેસનપરિવજ્જનવસેન વિઞ્ઞુપસત્થબુદ્ધબુદ્ધસાવકવણ્ણિતપચ્ચયપટિસેવનેન ચ આજીવપારિસુદ્ધિં, યથાવુત્તપચ્ચવેક્ખણવસેન પચ્ચયપટિસેવનં, ચતુઇરિયાપથપરિવત્તને સાત્થકાદીનં પચ્ચવેક્ખણવસેન સમ્પજઞ્ઞઞ્ચ સોધેતિ, અયમ્પિ **અત્થકુસલો**.

યો વા યથા ઊસોદકં પટિચ્ચ સંકિલિટ્ઠં વત્થં પરિયોદાયતિ, છારિકં પટિચ્ચ આદાસો, ઉક્કામુખં પટિચ્ચ જાતરૂપં, તથા ઞાણં પટિચ્ચ સીલં વોદાયતીતિ ઞત્વા ઞાણોદકેન ધોવન્તો સીલં પરિયોદાપેતિ. યથા ચ કિકી સકુણિકા અણ્ડં, ચમરીમિગો વાલધિં, એકપુત્તિકા નારી પિયં એકપુત્તકં, એકનયનો પુરિસો તં એકનયનં રક્ખતિ, તથા અતિવિય અપ્પમત્તો અત્તનો સીલક્ખન્ધં રક્ખતિ, સાયંપાતં પચ્ચવેક્ખમાનો અણુમત્તમ્પિ વજ્જં ન પસ્સતિ, અયમ્પિ **અત્થકુસલો**.

યો વા પન અવિપ્પટિસારકરસીલે પતિટ્ઠાય કિલેસવિક્ખમ્ભનપટિપદં પગ્ગણ્હાતિ, તં પગ્ગહેત્વા કસિણપરિકમ્મં કરોતિ, કસિણપરિકમ્મં કત્વા સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેતિ, અયમ્પિ **અત્થકુસલો**. યો વા પન સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય સઙ્ખારે સમ્મસિત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ, અયં અત્થકુસલાનં અગ્ગો.

તત્થ યે ઇમે યાવ અવિપ્પટિસારકરસીલે પતિટ્ઠાનેન, યાવ વા કિલેસવિક્ખમ્ભનપટિપદાય પગ્ગહણેન મગ્ગફલેન વણ્ણિતા અત્થકુસલા, તે ઇમસ્મિં અત્થે **અત્થકુસલા**તિ અધિપ્પેતા. તથાવિધા ચ તે ભિક્ખૂ. તેન ભગવા તે ભિક્ખૂ સન્ધાય એકપુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય ''કરણીયમત્થકુસલેના''તિ આહ.

તતો ''કિં કરણીય''ન્તિ તેસં સઞ્જાતકઙ્ખાનં આહ ''**યન્ત સન્તં પદં અભિસમેચ્ચા**''તિ. અયમેત્થ અધિપ્પાયો – તં બુદ્ધાનુબુદ્ધેહિ વણ્ણિતં સન્તં નિબ્બાનપદં પટિવેધવસેન અભિસમેચ્ચ વિહરિતુકામેન યં કરણીયન્તિ. એત્થ ચ **યન્તિ** ઇમસ્સ ગાથાપાદસ્સ આદિતો વુત્તમેવ કરણીયન્તિ. અધિકારતો અનુવત્તતિ તં સન્તં પદં અભિસમેચ્ચાતિ. અયં પન યસ્મા સાવસેસપાઠો અત્થો, તસ્મા ''વિહરિતુકામેના''તિ વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

અથ વા **સન્તં પદં અભિસમેચ્ચા**તિ અનુસ્સવાદિવસેન લોકિયપઞ્ઞાય નિબ્બાનપદં સન્તન્તિ ઞત્વા તં અધિગન્તુકામેન યન્તં કરણીયન્તિ અધિકારતો અનુવત્તતિ, તં કરણીયમત્થકુસલેનાતિ એવમ્પેત્થ અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો. અથ વા ''કરણીયમત્થકુસલેના''તિ વુત્તે ''કિ''ન્તિ ચિન્તેન્તાનં આહ ''**યન્ત સન્તં પદં અભિસમેચ્ચા**''તિ. તસ્સેવં અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો – લોકિયપઞ્ઞાય સન્તં પદં અભિસમેચ્ચ યં કરણીયં, તન્તિ. યં કાતબ્બં, તં કરણીયં, કરણારહમેવ તન્તિ વુત્તં હોતિ.

કિં પન તન્તિ? કિમઞ્ઞં સિયા અઞ્ઞત્ર તદધિગમૂપાયતો. કામઞ્ચેતં કરણારહત્થેન સિક્ખત્તયદીપકેન આદિપદેનેવ વુત્તં. તથા હિ તસ્સ અત્થવણ્ણનાયં અવોચુમ્હા ''અત્થિ કરણીયં અત્થિ અકરણીયં. તત્થ સઙ્ખેપતો સિક્ખત્તયં કરણીય''ન્તિ. અતિસઙ્ખેપદેસિતત્તા પન તેસં ભિક્ખૂનં કેહિચિ વિઞ્ઞાતં, કેહિચિ ન વિઞ્ઞાતં. તતો યેહિ ન વિઞ્ઞાતં, તેસં વિઞ્ઞાપનત્થં યં વિસેસતો આરઞ્ઞકેન ભિક્ખુના કાતબ્બં, તં વિત્થારેન્તો ''**સક્કો ઉજૂ ચ સુહુજૂ ચ, સુવચો ચસ્સ મુદુ અનતિમાની**''તિ ઇમં તાવ ઉપડ્ઢગાથં આહ.

કિં વુત્તં હોતિ? સન્તં પદં અભિસમેચ્ચ વિહરિતુકામો લોકિયપઞ્ઞાય વા તં અભિસમેચ્ચ તદધિગમાય પટિપજ્જમાનો આરઞ્ઞકો ભિક્ખુ દુતિયચતુત્થપધાનિયઙ્ગસમન્નાગમેન કાયે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખો હુત્વા સચ્ચપટિવેધાય પટિપજ્જિતું સક્કો અસ્સ, તથા કસિણપરિકમ્મવત્તસમાદાનાદીસુ, અત્તનો પત્તચીવરપટિસઙ્ખરણાદીસુ ચ યાનિ તાનિ સબ્રહ્મચારીનં ઉચ્ચાવચાનિ કિં કરણીયાનિ, તેસુ અઞ્ઞેસુ ચ એવરૂપેસુ સક્કો અસ્સ દક્ખો અનલસો સમત્થો. સક્કો હોન્તોપિ ચ તતિયપધાનિયઙ્ગસમન્નાગમેન ઉજુ અસ્સ. ઉજુ હોન્તોપિ ચ સકિં ઉજુભાવેન સન્તોસં અનાપજ્જિત્વા યાવજીવં પુનપ્પુનં અસિથિલકરણેન સુટ્ઠુતરં ઉજુ અસ્સ. અસઠતાય વા ઉજુ, અમાયાવિતાય સુહુજુ. કાયવચીવઙ્કપ્પહાનેન વા ઉજુ, મનોવઙ્કપ્પહાનેન સુહુજુ. અસન્તગુણસ્સ વા અનાવિકરણેન ઉજુ, અસન્તગુણેન ઉપ્પન્નસ્સ લાભસ્સ અનધિવાસનેન સુહુજુ. એવં આરમ્મણલક્ખણૂપનિજ્ઝાનેહિ પુરિમદ્વયતતિયસિક્ખાહિ પયોગાસયસુદ્ધીહિ ચ ઉજુ ચ સુહુજુ ચ અસ્સ.

ન કેવલઞ્ચ ઉજુ ચ સુહુજુ ચ, અપિચ પન **સુબ્બચો ચ અસ્સ**. યો હિ પુગ્ગલો ''ઇદં ન કાતબ્બ''ન્તિ વુત્તો ''કિં તે દિટ્ઠં, કિં તે સુતં, કો મે હુત્વા વદસિ, કિં ઉપજ્ઝાયો આચરિયો સન્દિટ્ઠો સમ્ભત્તો વા''તિ વદતિ, તુણ્હીભાવેન વા તં વિહેઠેતિ, સમ્પટિચ્છિત્વા વા ન તથા કરોતિ, સો વિસેસાધિગમસ્સ દૂરે હોતિ. યો પન ઓવદિયમાનો ''સાધુ, ભન્તે, સુટ્ઠુ વુત્તં, અત્તનો વજ્જં નામ દુદ્દસં હોતિ, પુનપિ મં એવરૂપં દિસ્વા વદેય્યાથ અનુકમ્પં ઉપાદાય, ચિરસ્સં મે તુમ્હાકં સન્તિકા ઓવાદો લદ્ધો''તિ વદતિ, યથાનુસિટ્ઠઞ્ચ પટિપજ્જતિ, સો વિસેસાધિગમસ્સ અવિદૂરે હોતિ. તસ્મા એવં પરસ્સ વચનં સમ્પટિચ્છિત્વા કરોન્તો સુબ્બચો ચ અસ્સ.

યથા ચ સુવચો, એવં **મુદુ અસ્સ**. **મુદૂ**તિ ગહટ્ઠેહિ દૂતગમનપ્પહિણગમનાદીસુ નિયુઞ્જિયમાનો તત્થ મુદુભાવં અકત્વા થદ્ધો હુત્વા વત્તપટિપત્તિયં સકલબ્રહ્મચરિયે ચ મુદુ અસ્સ સુપરિકમ્મકતસુવણ્ણં વિય તત્થ તત્થ વિનિયોગક્ખમો. અથ વા **મુદૂ**તિ અભાકુટિકો ઉત્તાનમુખો સુખસમ્ભાસો પટિસન્થારવુત્તિ સુતિત્થં વિય સુખાવગાહો અસ્સ. ન કેવલઞ્ચ મુદુ, અપિચ પન **અનતિમાની અસ્સ**, જાતિગોત્તાદીહિ અતિમાનવત્થૂહિ પરે નાતિમઞ્ઞેય્ય, સારિપુત્તત્થેરો વિય ચણ્ડાલકુમારકસમેન ચેતસા વિહરેય્યાતિ.

૧૪૪. એવં ભગવા સન્તં પદં અભિસમેચ્ચ વિહરિતુકામસ્સ તદધિગમાય વા પટિપજ્જમાનસ્સ વિસેસતો આરઞ્ઞકસ્સ ભિક્ખુનો એકચ્ચં કરણીયં વત્વા પુન તતુત્તરિપિ વત્તુકામો ''**સન્તુસ્સકો ચા**''તિ દુતિયં ગાથમાહ.

તત્થ ''સન્તુટ્ઠી ચ કતઞ્ઞુતા''તિ એત્થ વુત્તપ્પભેદેન દ્વાદસવિધેન સન્તોસેન સન્તુસ્સતીતિ **સન્તુસ્સકો**. અથ વા તુસ્સતીતિ તુસ્સકો, સકેન તુસ્સકો, સન્તેન તુસ્સકો, સમેન તુસ્સકોતિ **સન્તુસ્સકો**. તત્થ **સકં** નામ ''પિણ્ડિયાલોપભોજનં નિસ્સાયા''તિ (મહાવ॰ ૭૩) એવં ઉપસમ્પદમાળકે ઉદ્દિટ્ઠં અત્તના ચ સમ્પટિચ્છિતં ચતુપચ્ચયજાતં. તેન સુન્દરેન વા અસુન્દરેન વા સક્કચ્ચં વા અસક્કચ્ચં વા દિન્નેન પટિગ્ગહણકાલે પરિભોગકાલે ચ વિકારમદસ્સેત્વા યાપેન્તો ''સકેન તુસ્સકો''તિ વુચ્ચતિ. **સન્તં** નામ યં લદ્ધં હોતિ અત્તનો વિજ્જમાનં, તેન સન્તેનેવ તુસ્સન્તો તતો પરં ન પત્થેન્તો અત્રિચ્છતં પજહન્તો ''સન્તેન તુસ્સકો''તિ વુચ્ચતિ. **સમં** નામ ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ અનુનયપટિઘપ્પહાનં. તેન સમેન સબ્બારમ્મણેસુ તુસ્સન્તો ''સમેન તુસ્સકો''તિ વુચ્ચતિ.

સુખેન ભરીયતીતિ **સુભરો**, સુપોસોતિ વુત્તં હોતિ. યો હિ ભિક્ખુ સાલિમંસોદનાદીનં પત્તે પૂરેત્વા દિન્નેપિ દુમ્મુખભાવં અનત્તમનભાવમેવ ચ દસ્સેતિ, તેસં વા સમ્મુખાવ તં પિણ્ડપાતં ''કિં તુમ્હેહિ દિન્ન''ન્તિ અપસાદેન્તો સામણેરગહટ્ઠાદીનં દેતિ, એસ દુબ્ભરો. એતં દિસ્વા મનુસ્સા દૂરતોવ પરિવજ્જેન્તિ ''દુબ્ભરો ભિક્ખુ ન સક્કા પોસિતુ''ન્તિ. યો પન યંકિઞ્ચિ લૂખં વા પણીતં વા અપ્પં વા બહું વા લભિત્વા અત્તમનો વિપ્પસન્નમુખો હુત્વા યાપેતિ, એસ સુભરો. એતં દિસ્વા મનુસ્સા અતિવિય વિસ્સત્થા હોન્તિ – ''અમ્હાકં ભદન્તો સુભરો થોકથોકેનપિ તુસ્સતિ, મયમેવ નં પોસેસ્સામા''તિ પટિઞ્ઞં કત્વા પોસેન્તિ. એવરૂપો ઇધ સુભરોતિ અધિપ્પેતો.

અપ્પં કિચ્ચમસ્સાતિ **અપ્પકિચ્ચો**, ન કમ્મારામતાભસ્સારામતાસઙ્ગણિકારામતાદિઅનેકકિચ્ચબ્યાવટો. અથ વા સકલવિહારે નવકમ્મસઙ્ઘભોગસામણેરઆરામિકવોસાસનાદિકિચ્ચવિરહિતો, અત્તનો કેસનખચ્છેદનપત્તચીવરપરિકમ્માદિં કત્વા સમણધમ્મકિચ્ચપરો હોતીતિ વુત્તં હોતિ.

સલ્લહુકા વુત્તિ અસ્સાતિ **સલ્લહુકવુત્તિ**. યથા એકચ્ચો બહુભણ્ડો ભિક્ખુ દિસાપક્કમનકાલે બહું પત્તચીવરપચ્ચત્થરણતેલગુળાદિં મહાજનેન સીસભારકટિભારાદીહિ ઉચ્ચારાપેત્વા પક્કમતિ, એવં અહુત્વા યો અપ્પપરિક્ખારો હોતિ, પત્તચીવરાદિઅટ્ઠસમણપરિક્ખારમત્તમેવ પરિહરતિ, દિસાપક્કમનકાલે પક્ખી સકુણો વિય સમાદાયેવ પક્કમતિ, એવરૂપો ઇધ સલ્લહુકવુત્તીતિ અધિપ્પેતો. સન્તાનિ ઇન્દ્રિયાનિ અસ્સાતિ **સન્તિન્દ્રિયો**, ઇટ્ઠારમ્મણાદીસુ રાગાદિવસેન અનુદ્ધતિન્દ્રિયોતિ વુત્તં હોતિ. **નિપકો**તિ વિઞ્ઞૂ વિભાવી પઞ્ઞવા, સીલાનુરક્ખણપઞ્ઞાય ચીવરાદિવિચારણપઞ્ઞાય આવાસાદિસત્તસપ્પાયપરિજાનનપઞ્ઞાય ચ સમન્નાગતોતિ અધિપ્પાયો.

ન પગબ્ભોતિ **અપ્પગબ્ભો**, અટ્ઠટ્ઠાનેન કાયપાગબ્ભિયેન, ચતુટ્ઠાનેન વચીપાગબ્ભિયેન, અનેકટ્ઠાનેન મનોપાગબ્ભિયેન ચ વિરહિતોતિ અત્થો.

અટ્ઠાનં કાયપાગબ્ભિયં (મહાનિ॰ ૮૭) નામ સઙ્ઘગણપુગ્ગલભોજનસાલાજન્તાઘરન્હાનતિત્થભિક્ખાચારમગ્ગઅન્તરઘરપવેસનેસુ કાયેન અપ્પતિરૂપકરણં. સેય્યથિદં – ઇધેકચ્ચો સઙ્ઘમજ્ઝે પલ્લત્થિકાય વા નિસીદતિ, પાદે પાદમોદહિત્વા વાતિ એવમાદિ, તથા ગણમજ્ઝે, ગણમજ્ઝેતિ ચતુપરિસસન્નિપાતે, તથા વુડ્ઢતરે પુગ્ગલે. ભોજનસાલાયં પન વુડ્ઢાનં આસનં ન દેતિ, નવાનં આસનં પટિબાહતિ, તથા જન્તાઘરે. વુડ્ઢે ચેત્થ અનાપુચ્છા અગ્ગિજાલનાદીનિ કરોતિ. ન્હાનતિત્થે ચ યદિદં ''દહરો વુડ્ઢોતિ પમાણં અકત્વા આગતપટિપાટિયા ન્હાયિતબ્બ''ન્તિ વુત્તં , તમ્પિ અનાદિયન્તો પચ્છા આગન્ત્વા ઉદકં ઓતરિત્વા વુડ્ઢે ચ નવે ચ બાધેતિ. ભિક્ખાચારમગ્ગે પન અગ્ગાસનઅગ્ગોદકઅગ્ગપિણ્ડત્થં વુડ્ઢાનં પુરતો પુરતો યાતિ બાહાય બાહં પહરન્તો, અન્તરઘરપ્પવેસને વુડ્ઢાનં પઠમતરં પવિસતિ, દહરેહિ કાયકીળનં કરોતીતિ એવમાદિ.

ચતુટ્ઠાનં વચીપાગબ્ભિયં નામ સઙ્ઘગણપુગ્ગલઅન્તરઘરેસુ અપ્પતિરૂપવાચાનિચ્છારણં. સેય્યથિદં – ઇધેકચ્ચો સઙ્ઘમજ્ઝે અનાપુચ્છા ધમ્મં ભાસતિ, તથા પુબ્બે વુત્તપ્પકારે ગણે વુડ્ઢતરે પુગ્ગલે ચ. તત્થ મનુસ્સેહિ પઞ્હં પુટ્ઠો વુડ્ઢતરં અનાપુચ્છા વિસ્સજ્જેતિ. અન્તરઘરે પન ''ઇત્થન્નામે કિં અત્થિ, કિં યાગુ ઉદાહુ ખાદનીયં ભોજનીયં, કિં મે દસ્સસિ, કિમજ્જ ખાદિસ્સામિ, કિં ભુઞ્જિસ્સામિ, કિં પિવિસ્સામી''તિ એદમાદિં ભાસતિ.

અનેકટ્ઠાનં મનોપાગબ્ભિયં નામ તેસુ તેસુ ઠાનેસુ કાયવાચાહિ અજ્ઝાચારં અનાપજ્જિત્વાપિ મનસા એવ કામવિતક્કાદિનાનપ્પકારઅપ્પતિરૂપવિતક્કનં.

કુલેસ્વનનુગિદ્ધોતિ યાનિ કુલાનિ ઉપસઙ્કમતિ, તેસુ પચ્ચયતણ્હાય વા અનનુલોમિયગિહિસંસગ્ગવસેન વા અનનુગિદ્ધો, ન સહસોકી, ન સહનન્દી, ન સુખિતેસુ સુખિતો, ન દુક્ખિતેસુ દુક્ખિતો, ન ઉપ્પન્નેસુ કિચ્ચકરણીયેસુ અત્તના વા યોગમાપજ્જિતાતિ વુત્તં હોતિ. ઇમિસ્સા ચ ગાથાય યં ''સુવચો ચસ્સા''તિ એત્થ વુત્તં ''અસ્સા''તિ વચનં, તં સબ્બપદેહિ સદ્ધિં ''સન્તુસ્સકો ચ અસ્સ, સુભરો ચ અસ્સા''તિ એવં યોજેતબ્બં.

૧૪૫. એવં ભગવા સન્તં પદં અભિસમેચ્ચ વિહરિતુકામસ્સ તદધિગમાય વા પટિપજ્જિતુકામસ્સ વિસેસતો આરઞ્ઞકસ્સ ભિક્ખુનો તતુત્તરિપિ કરણીયં આચિક્ખિત્વા ઇદાનિ અકરણીયમ્પિ આચિક્ખિતુકામો ''**ન ચ ખુદ્દમાચરે કિઞ્ચિ, યેન વિઞ્ઞૂ પરે ઉપવદેય્યુ**''ન્તિ ઇમં ઉપડ્ઢગાથમાહ. તસ્સત્થો – એવમિમં કરણીયં કરોન્તો યં તં કાયવચીમનોદુચ્ચરિતં ખુદ્દં લામકન્તિ વુચ્ચતિ, તં ન ચ ખુદ્દં સમાચરે. અસમાચરન્તો ચ ન કેવલં ઓળારિકં, કિં પન કિઞ્ચિ ન સમાચરે, અપ્પમત્તકં અણુમત્તમ્પિ ન સમાચરેતિ વુત્તં હોતિ.

તતો તસ્સ સમાચારે સન્દિટ્ઠિકમેવાદીનવં દસ્સેતિ ''**યેન વિઞ્ઞૂ પરે ઉપવદેય્યુ**''ન્તિ. એત્થ ચ યસ્મા અવિઞ્ઞૂ પરે અપ્પમાણં. તે હિ અનવજ્જં વા સાવજ્જં કરોન્તિ, અપ્પસાવજ્જં વા મહાસાવજ્જં. વિઞ્ઞૂ એવ પન પમાણં. તે હિ અનુવિચ્ચ પરિયોગાહેત્વા અવણ્ણારહસ્સ અવણ્ણં ભાસન્તિ, વણ્ણારહસ્સ ચ વણ્ણં ભાસન્તિ, તસ્મા ''વિઞ્ઞૂ પરે''તિ વુત્તં.

એવં ભગવા ઇમાહિ અડ્ઢતેય્યાહિ ગાથાહિ સન્તં પદં અભિસમેચ્ચ વિહરિતુકામસ્સ, તદધિગમાય વા પટિપજ્જિતુકામસ્સ વિસેસતો આરઞ્ઞકસ્સ આરઞ્ઞકસીસેન ચ સબ્બેસમ્પિ કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિહરિતુકામાનં કરણીયાકરણીયભેદં કમ્મટ્ઠાનૂપચારં વત્વા ઇદાનિ તેસં ભિક્ખૂનં તસ્સ દેવતાભયસ્સ પટિઘાતાય પરિત્તત્થં વિપસ્સનાપાદકજ્ઝાનવસેન કમ્મટ્ઠાનત્થઞ્ચ ''**સુખિનો વ ખેમિનો હોન્તૂ**''તિઆદિના નયેન મેત્તકથં કથેતુમારદ્ધો.

તત્થ **સુખિનો**તિ સુખસમઙ્ગિનો. **ખેમિનો**તિ ખેમવન્તો, અભયા નિરુપદ્દવાતિ વુત્તં હોતિ. **સબ્બે**તિ અનવસેસા. **સત્તા**તિ પાણિનો. **સુખિતત્તા**તિ સુખિતચિત્તા. એત્થ ચ કાયિકેન સુખેન સુખિનો, માનસેન સુખિતત્તા, તદુભયેનાપિ સબ્બભયૂપદ્દવવિગમેન વા ખેમિનોતિ વેદિતબ્બા. કસ્મા પન એવં વુત્તં? મેત્તાભાવનાકારદસ્સનત્થં. એવઞ્હિ મેત્તા ભાવેતબ્બા ''સબ્બે સત્તા સુખિનો હોન્તૂ''તિ વા, ''ખેમિનો હોન્તૂ''તિ વા, ''સુખિતત્તા હોન્તૂ''તિ વા.

૧૪૬. એવં યાવ ઉપચારતો અપ્પનાકોટિ, તાવ સઙ્ખેપેન મેત્તાભાવનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિત્થારતોપિ તં દસ્સેતું **''યે કેચી''**તિ ગાથાદ્વયમાહ. અથ વા યસ્મા પુથુત્તારમ્મણે પરિચિતં ચિત્તં ન આદિકેનેવ એકત્તે સણ્ઠાતિ, આરમ્મણપ્પભેદં પન અનુગન્ત્વા કમેન સણ્ઠાતિ, તસ્મા તસ્સ તસથાવરાદિદુકતિકપ્પભેદે આરમ્મણે અનુગન્ત્વા અનુગન્ત્વા સણ્ઠાનત્થમ્પિ ''યે કેચી''તિ ગાથાદ્વયમાહ. અથ વા યસ્મા યસ્સ યં આરમ્મણં વિભૂતં હોતિ, તસ્સ તત્થ ચિત્તં સુખં તિટ્ઠતિ. તસ્મા તેસં ભિક્ખૂનં યસ્સ યં વિભૂતં આરમ્મણં, તસ્સ તત્થ ચિત્તં સણ્ઠાપેતુકામો તસથાવરાદિદુકત્તિકઆરમ્મણપ્પભેદદીપકં ''યે કેચી''તિ ઇમં ગાથાદ્વયમાહ.

એત્થ હિ તસથાવરદુકં દિટ્ઠાદિટ્ઠદુકં દૂરસન્તિકદુકં ભૂતસમ્ભવેસિદુકન્તિ ચત્તારિ દુકાનિ, દીઘાદીહિ ચ છહિ પદેહિ મજ્ઝિમપદસ્સ તીસુ, અણુકપદસ્સ ચ દ્વીસુ તિકેસુ અત્થસમ્ભવતો દીઘરસ્સમજ્ઝિમત્તિકં મહન્તાણુકમજ્ઝિમત્તિકં થૂલાણુકમજ્ઝિમત્તિકન્તિ તયો તિકે દીપેતિ. તત્થ **યે કેચી**તિ અનવસેસવચનં. પાણા એવ ભૂતા **પાણભૂતા**. અથ વા પાણન્તીતિ પાણા. એતેન અસ્સાસપસ્સાસપટિબદ્ધે પઞ્ચવોકારસત્તે ગણ્હાતિ. ભવન્તીતિ **ભૂતા**. એતેન એકવોકારચતુવોકારસત્તે ગણ્હાતિ. **અત્થી**તિ સન્તિ, સંવિજ્જન્તિ.

એવં **''યે કેચિ પાણભૂતત્થી''**તિ ઇમિના વચનેન દુકત્તિકેહિ સઙ્ગહેતબ્બે સબ્બે સત્તે એકજ્ઝં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સબ્બેપિ તે **તસા વા થાવરા વા અનવસેસા**તિ ઇમિના દુકેન સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતિ.

તત્થ તસન્તીતિ **તસા**, સતણ્હાનં સભયાનઞ્ચેતં અધિવચનં. તિટ્ઠન્તીતિ **થાવરા**, પહીનતણ્હાભયાનં અરહતં એતં અધિવચનં. નત્થિ તેસં અવસેસન્તિ **અનવસેસા**, સબ્બેપીતિ વુત્તં હોતિ. યઞ્ચ દુતિયગાથાય અન્તે વુત્તં, તં સબ્બદુકતિકેહિ સમ્બન્ધિતબ્બં – યે કેચિ પાણભૂતત્થિ તસા વા થાવરા વા અનવસેસા, ઇમેપિ સબ્બે સત્તા ભવન્તુ સુખિતત્તા. એવં યાવ ભૂતા વા સમ્ભવેસી વા ઇમેપિ સબ્બે સત્તા ભવન્તુ સુખિતત્તાતિ.

ઇદાનિ દીઘરસ્સમજ્ઝિમાદિતિકત્તયદીપકેસુ **દીઘા વા**તિઆદીસુ છસુ પદેસુ **દીઘા**તિ દીઘત્તભાવા નાગમચ્છગોધાદયો. અનેકબ્યામસતપ્પમાણાપિ હિ મહાસમુદ્દે નાગાનં અત્તભાવા અનેકયોજનપ્પમાણાપિ મચ્છગોધાદીનં અત્તભાવા હોન્તિ. **મહન્તા**તિ મહન્તત્તભાવા જલે મચ્છકચ્છપાદયો, થલે હત્થિનાગાદયો, અમનુસ્સેસુ દાનવાદયો. આહ ચ – ''રાહુગ્ગં અત્તભાવીન''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૫). તસ્સ હિ અત્તભાવો ઉબ્બેધેન ચત્તારિ યોજનસહસ્સાનિ અટ્ઠ ચ યોજનસતાનિ, બાહૂ દ્વાદસયોજનસતપરિમાણા, પઞ્ઞાસયોજનં ભમુકન્તરં, તથા અઙ્ગુલન્તરિકા, હત્થતલાનિ દ્વે યોજનસતાનીતિ. **મજ્ઝિમા**તિ અસ્સગોણમહિંસસૂકરાદીનં અત્તભાવા. **રસ્સકા**તિ તાસુ તાસુ જાતીસુ વામનાદયો દીઘમજ્ઝિમેહિ ઓમકપ્પમાણા સત્તા. **અણુકા**તિ મંસચક્ખુસ્સ અગોચરા, દિબ્બચક્ખુવિસયા ઉદકાદીસુ નિબ્બત્તા સુખુમત્તભાવા સત્તા, ઊકાદયો વા. અપિચ યે તાસુ તાસુ જાતીસુ મહન્તમજ્ઝિમેહિ થૂલમજ્ઝિમેહિ ચ ઓમકપ્પમાણા સત્તા, તે અણુકાતિ વેદિતબ્બા. **થૂલા**તિ પરિમણ્ડલત્તભાવા મચ્છકુમ્મસિપ્પિકસમ્બુકાદયો સત્તા.

૧૪૭. એવં તીહિ તિકેહિ અનવસેસતો સત્તે દસ્સેત્વા ઇદાનિ "**દિટ્ઠા વા યેવ અદિટ્ઠા**"તિઆદીહિ તીહિ દુકેહિપિ તે સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતિ.

તત્થ **દિટ્ઠા**તિ યે અત્તનો ચક્ખુસ્સ આપાથમાગતવસેન દિટ્ઠપુબ્બા. **અદિટ્ઠા**તિ યે પરસમુદ્દપરસેલપરચક્કવાળાદીસુ ઠિતા. "**યેવ દૂરે વસન્તિ અવિદૂરે**"તિ ઇમિના પન દુકેન અત્તનો અત્તભાવસ્સ દૂરે ચ અવિદૂરે ચ વસન્તે સત્તે દસ્સેતિ. તે ઉપાદાયુપાદાવસેન વેદિતબ્બા. અત્તનો હિ કાયે વસન્તા સત્તા અવિદૂરે, બહિકાયે વસન્તા દૂરે. તથા અન્તોઉપચારે વસન્તા અવિદૂરે, બહિઉપચારે વસન્તા દૂરે. અત્તનો વિહારે ગામે જનપદે દીપે ચક્કવાળે વસન્તા અવિદૂરે, પરચક્કવાળે વસન્તા દૂરે વસન્તીતિ વુચ્ચન્તિ.

ભૂતાતિ જાતા, અભિનિબ્બત્તા. યે ભૂતા એવ, ન પુન ભવિસ્સન્તીતિ સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ, તેસં ખીણાસવાનમેતં અધિવચનં. સમ્ભવમેસન્તીતિ **સમ્ભવેસી**. અપ્પહીનભવસંયોજનત્તા આયતિમ્પિ સમ્ભવં એસન્તાનં સેક્ખપુથુજ્જનાનમેતં અધિવચનં. અથ વા ચતૂસુ યોનીસુ અણ્ડજજલાબુજા સત્તા યાવ અણ્ડકોસં વત્થિકોસઞ્ચ ન ભિન્દન્તિ, તાવ સમ્ભવેસી નામ. અણ્ડકોસં વત્થિકોસઞ્ચ ભિન્દિત્વા બહિ નિક્ખન્તા ભૂતા નામ. સંસેદજા ઓપપાતિકા ચ પઠમચિત્તક્ખણે સમ્ભવેસી નામ. દુતિયચિત્તક્ખણતો પભુતિ ભૂતા નામ. યેન વા ઇરિયાપથેન જાયન્તિ, યાવ તતો અઞ્ઞં ન પાપુણન્તિ, તાવ સમ્ભવેસી નામ. તતો પરં ભૂતાતિ.

૧૪૮. એવં ભગવા ''સુખિનો વા''તિઆદીહિ અડ્ઢતેય્યાહિ ગાથાહિ નાનપ્પકારતો તેસં ભિક્ખૂનં હિતસુખાગમપત્થનાવસેન સત્તેસુ મેત્તાભાવનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અહિતદુક્ખાનાગમપત્થનાવસેનાપિ તં દસ્સેન્તો આહ "**ન પરો પરં નિકુબ્બેથા**"તિ. એસ પોરાણપાઠો, ઇદાનિ પન ''પરં હી''તિપિ પઠન્તિ, અયં ન સોભનો.

તત્થ **પરો**તિ પરજનો. **પરન્તિ** પરજનં. **ન નિકુબ્બેથા**તિ ન વઞ્ચેય્ય. **નાતિમઞ્ઞેથા**તિ ન અતિક્કમિત્વા મઞ્ઞેય્ય. **કત્થચી**તિ કત્થચિ ઓકાસે, ગામે વા નિગમે વા ખેત્તે વા ઞાતિમજ્ઝે વા પૂગમજ્ઝે વાતિઆદિ. **નન્તિ** એતં. **કઞ્ચી**તિ યં કઞ્ચિ ખત્તિયં વા બ્રાહ્મણં વા ગહટ્ઠં વા પબ્બજિતં વા સુગતં વા દુગ્ગતં વાતિઆદિ. **બ્યારોસના પટિઘસઞ્ઞા**તિ કાયવચીવિકારેહિ બ્યારોસનાય ચ, મનોવિકારેન પટિઘસઞ્ઞાય ચ. ''બ્યારોસનાય પટિઘસઞ્ઞાયા''તિ હિ વત્તબ્બે ''બ્યારોસના પટિઘસઞ્ઞા''તિ વુચ્ચતિ યથા ''સમ્મ દઞ્ઞાય વિમુત્તા''તિ વત્તબ્બે ''સમ્મ દઞ્ઞા વિમુત્તા''તિ, યથા ચ ''અનુપુબ્બસિક્ખાય અનુપુબ્બકિરિયાય અનુપુબ્બપટિપદાયા''તિ વત્તબ્બે ''અનુપુબ્બસિક્ખા અનુપુબ્બકિરિયા અનુપુબ્બપટિપદા''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૧૯; ઉદા॰ ૪૫; ચૂળવ॰ ૩૮૫). **નાઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ દુક્ખમિચ્છેય્યા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ દુક્ખં ન ઇચ્છેય્ય. કિં વુત્તં હોતિ? ન કેવલં ''સુખિનો વા ખેમિનો વા હોન્તૂ''તિઆદિ મનસિકારવસેનેવ મેત્તં ભાવેય્ય. કિં પન ''અહો વત યો કોચિ પરપુગ્ગલો યં કઞ્ચિ પરપુગ્ગલં વઞ્ચનાદીહિ નિકતીહિ ન નિકુબ્બેથ, જાતિઆદીહિ ચ નવહિ માનવત્થૂહિ કત્થચિ પદેસે યં કઞ્ચિ પરપુગ્ગલં નાતિમઞ્ઞેય્ય, અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ ચ બ્યારોસનાય વા પટિઘસઞ્ઞાય વા દુક્ખં ન ઇચ્છેય્યા''તિ એવમ્પિ મનસિ કરોન્તો ભાવેય્યાતિ.

૧૪૯. એવં અહિતદુક્ખાનાગમપત્થનાવસેન અત્થતો મેત્તાભાવનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તમેવ ઉપમાય દસ્સેન્તો આહ "**માતા યથા નિયં પુત્ત**"ન્તિ.

તસ્સત્થો – યથા માતા **નિયં પુત્તં** અત્તનિ જાતં ઓરસં પુત્તં, તઞ્ચ **એકપુત્તમેવ આયુસા અનુરક્ખે**, તસ્સ દુક્ખાગમપટિબાહનત્થં અત્તનો આયુમ્પિ ચજિત્વા તં અનુરક્ખે, **એવમ્પિ સબ્બભૂતેસુ** ઇદં **મેત્તમાનસં ભાવયે**,

પુનપ્પુનં જનયે વડ્ઢયે, તઞ્ચ અપરિમાણસત્તારમ્મણવસેન એકસ્મિં વા સત્તે અનવસેસફરણવસેન **અપરિમાણં** ભાવયેતિ.

૧૫૦. એવં સબ્બાકારેન મેત્તાભાવનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તસ્સેવ વડ્ઢનં દસ્સેન્તો આહ "**મેત્તઞ્ચ સબ્બલોકસ્મી**"તિ.

તત્થ મિજ્જતિ તાયતિ ચાતિ મિત્તો, હિતજ્ઝાસયતાય સિનિય્હતિ, અહિતાગમતો રક્ખતિ ચાતિ અત્થો. મિત્તસ્સ ભાવો **મેત્તં**. **સબ્બસ્મિ**ન્તિ અનવસેસે. **લોકસ્મિ**ન્તિ સત્તલોકે. મનસિ ભવન્તિ **માનસં**. તઞ્હિ ચિત્તસમ્પયુત્તત્તા એવં વુત્તં. **ભાવયે**તિ વડ્ઢયે. નાસ્સ પરિમાણન્તિ **અપરિમાણં**, અપ્પમાણસત્તારમ્મણતાય એવં વુત્તં. **ઉદ્ધ**ન્તિ ઉપરિ. તેન અરૂપભવં ગણ્હાતિ. **અધો**તિ હેટ્ઠા. તેન કામભવં ગણ્હાતિ. **તિરિય**ન્તિ વેમજ્ઝં. તેન રૂપભવં ગણ્હાતિ. **અસમ્બાધ**ન્તિ સમ્બાધવિરહિતં, ભિન્નસીમન્તિ વુત્તં હોતિ. સીમા નામ પચ્ચત્થિકો વુચ્ચતિ, તસ્મિમ્પિ પવત્તન્તિ અત્થો. **અવેર**ન્તિ વેરવિરહિતં, અન્તરન્તરાપિ વેરચેતનાપાતુભાવવિરહિતન્તિ વુત્તં હોતિ. **અસપત્ત**ન્તિ વિગતપચ્ચત્થિકં. મેત્તાવિહારી હિ પુગ્ગલો મનુસ્સાનં પિયો હોતિ, અમનુસ્સાનં પિયો હોતિ, નાસ્સ કોચિ પચ્ચત્થિકો હોતિ, તેનસ્સ તં માનસં વિગતપચ્ચત્થિકત્તા "અસપત્ત"ન્તિ વુચ્ચતિ. પરિયાયવચનઞ્હિ એતં, યદિદં પચ્ચત્થિકો સપત્તોતિ. અયં અનુપદતો અત્થવણ્ણના.

અયં પનેત્થ અધિપ્પેતત્થવણ્ણના – યદેતં "એવમ્પિ સબ્બભૂતેસુ માનસં ભાવયે અપરિમાણ"ન્તિ વુત્તં. તઞ્ચેતં અપરિમાણં મેત્તં માનસં સબ્બલોકસ્મિં ભાવયે વડ્ઢયે, વુડ્ઢિં, વિરૂળ્હિં, વેપુલ્લં ગમયે. કથં? **ઉદ્ધં અધો ચ તિરિયઞ્ચ**, ઉદ્ધં યાવ ભવગ્ગા, અધો યાવ અવીચિતો, તિરિયં યાવ અવસેસદિસા. ઉદ્ધં વા આરુપ્પં, અધો કામધાતું, તિરિયં રૂપધાતું અનવસેસં ફરન્તો. એવં ભાવેન્તોપિ ચ તં યથા અસમ્બાધં, અવેરં, અસપત્તઞ્ચ, હોતિ તથા સમ્બાધવેરસપત્તાભાવં કરોન્તો ભાવયે. યં વા તં ભાવનાસમ્પદં પત્તં સબ્બત્થ ઓકાસલાભવસેન અસમ્બાધં. અત્તનો પરેસુ આઘાતપટિવિનયેન અવેરં, અત્તનિ ચ પરેસં આઘાતપટિવિનયેન અસપત્તં હોતિ, તં અસમ્બાધં અવેરં અસપત્તં અપરિમાણં મેત્તં માનસં ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાતિ તિવિધપરિચ્છેદે સબ્બલોકસ્મિં ભાવયે વડ્ઢયેતિ.

૧૫૧. એવં મેત્તાભાવનાય વડ્ઢનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તં ભાવનમનુયુત્તસ્સ વિહરતો ઇરિયાપથનિયમાભાવં દસ્સેન્તો આહ "**તિટ્ઠં ચરં…પે॰… અધિટ્ઠેય્યા**"તિ.

તસ્સત્થો – એવમેતં મેત્તં માનસં ભાવેન્તો સો "નિસીદતિ પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા, ઉજું કાયં પણિધાયા"તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૪; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૭; વિભ॰ ૫૦૮) વિય ઇરિયાપથનિયમં અકત્વા યથાસુખં અઞ્ઞતરઞ્ઞતરઇરિયાપથબાધનવિનોદનં કરોન્તો તિટ્ઠં વા ચરં વા નિસિન્નો વા સયાનો વા યાવતા વિગતમિદ્ધો અસ્સ, અથ એતં મેત્તાઝાનસ્સતિં અધિટ્ઠેય્ય.

અથ વા એવં મેત્તાભાવનાય વડ્ઢનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વસીભાવં દસ્સેન્તો આહ "**તિટ્ઠં ચર**"ન્તિ. વસિપ્પત્તો હિ તિટ્ઠં વા ચરં વા નિસિન્નો વા સયાનો વા યાવતા ઇરિયાપથેન એતં મેત્તાઝાનસ્સતિં અધિટ્ઠાતુકામો હોતિ. અથ વા તિટ્ઠં વા ચરં વાતિ ન તસ્સ ઠાનાદીનિ અન્તરાયકરાનિ હોન્તિ, અપિચ ખો સો યાવતા એતં મેત્તાઝાનસ્સતિં અધિટ્ઠાતુકામો હોતિ, તાવતા વિતમિદ્ધો હુત્વા અધિટ્ઠાતિ, નત્થિ તસ્સ તત્થ દન્ધાયિતત્તં. તેનાહ "**તિટ્ઠં ચરં નિસિન્નો વ સયાનો, યાવતાસ્સ વિતમિદ્ધો. એતં સતિં અધિટ્ઠેય્યા**"તિ.

તસ્સાયમધિપ્પાયો – યં તં ‘‘મેત્તઞ્ચ સબ્બલોકસ્મિ, માનસં ભાવયે’’તિ વુત્તં, તં તથા ભાવયે, યથા ઠાનાદીસુ યાવતા ઇરિયાપથેન, ઠાનાદીનિ વા અનાદિયિત્વા યાવતા એતં મેત્તાઝાનસ્સતિં અધિટ્ઠાતુકામો અસ્સ, તાવતા વિતમિદ્ધો હુત્વા એતં સતિં અધિટ્ઠેય્યાતિ.

એવં મેત્તાભાવનાય વસીભાવં દસ્સેન્તો ‘‘એતં સતિં અધિટ્ઠેય્યા’’તિ તસ્મિં મેત્તાવિહારે નિયોજેત્વા ઇદાનિ તં વિહારં થુનન્તો આહ ‘‘**બ્રહ્મમેતં વિહારમિધમાહૂ**’’તિ.

તસ્સત્થો – ય્વાયં ‘‘સુખિનોવ ખેમિનો હોન્તૂ’’તિઆદિં કત્વા યાવ ‘‘એતં સતિં અધિટ્ઠેય્યા’’તિ સંવણ્ણિતો મેત્તાવિહારો, **એતં** ચતૂસુ દિબ્બબ્રહ્મઅરિયઇરિયાપથવિહારેસુ નિદ્દોસત્તા અત્તનોપિ પરેસમ્પિ અત્થકરત્તા ચ **ઇધ** અરિયસ્સ ધમ્મવિનયે **બ્રહ્મવિહારમાહુ**, સેટ્ઠવિહારમાહૂતિ. યતો સતતં સમિતં અબ્બોકિણ્ણં તિટ્ઠં ચરં નિસિન્નો વા સયાનો વા યાવતાસ્સ વિતમિદ્ધો, એતં સતિં અધિટ્ઠેય્યાતિ.

૧૫૨. એવં ભગવા તેસં ભિક્ખૂનં નાનપ્પકારતો મેત્તાભાવનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યસ્મા મેત્તા સત્તારમ્મણત્તા અત્તદિટ્ઠિયા આસન્ના હોતિ તસ્મા દિટ્ઠિગહણનિસેધનમુખેન તેસં ભિક્ખૂનં તદેવ મેત્તાઝાનં પાદકં કત્વા અરિયભૂમિપ્પત્તિં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**દિટ્ઠિઞ્ચ અનુપગ્ગમ્મા**’’તિ. ઇમાય ગાથાય દેસનં સમાપેસિ.

તસ્સત્થો – ય્વાયં ‘‘બ્રહ્મમેતં વિહારમિધમાહૂ’’તિ સંવણ્ણિતો મેત્તાઝાનવિહારો, તતો વુટ્ઠાય યે તત્થ વિતક્કવિચારાદયો ધમ્મા, તે, તેસઞ્ચ વત્થાદિઅનુસારેન રૂપધમ્મે પરિગ્ગહેત્વા ઇમિના નામરૂપપરિચ્છેદેન ‘‘સુદ્ધસઙ્ખારપુઞ્જોયં, ન ઇધ સત્તૂપલબ્ભતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૧) એવં **દિટ્ઠિઞ્ચ અનુપગ્ગમ્મ** અનુપુબ્બેન લોકુત્તરસીલેન **સીલવા** હુત્વા લોકુત્તરસીલસમ્પયુત્તેનેવ સોતાપત્તિમગ્ગસમ્માદિટ્ઠિસઙ્ખાતેન **દસ્સનેન સમ્પન્નો**. તતો પરં યોપાયં વત્થુકામેસુ ગેધો કિલેસકામો અપ્પહીનો હોતિ, તમ્પિ સકદાગામિઅનાગામિમગ્ગેહિ તનુભાવેન અનવસેસપ્પહાનેન ચ **કામેસુ ગેધં વિનેય્ય** વિનયિત્વા વૂપસમેત્વા **ન હિ જાતુ ગબ્ભસેય્ય પુન રેતિ** એકંસેનેવ પુન ગબ્ભસેય્યં ન એતિ, સુદ્ધાવાસેસુ નિબ્બત્તિત્વા તત્થેવ અરહત્તં પાપુણિત્વા પરિનિબ્બાતીતિ.

એવં ભગવા દેસનં સમાપેત્વા તે ભિક્ખૂ આહ – ‘‘ગચ્છથ, ભિક્ખવે, તસ્મિંયેવ વનસણ્ડે વિહરથ. ઇમઞ્ચ સુત્તં માસસ્સ અટ્ઠસુ ધમ્મસ્સવનદિવસેસુ ગણ્ડિં આકોટેત્વા ઉસ્સારેથ, ધમ્મકથં કરોથ, સાકચ્છથ, અનુમોદથ, ઇદમેવ કમ્મટ્ઠાનં આસેવથ, ભાવેથ, બહુલીકરોથ. તેપિ વો અમનુસ્સા તં ભેરવારમ્મણં ન દસ્સેસ્સન્તિ, અઞ્ઞદત્થુ અત્થકામા હિતકામા ભવિસ્સન્તી’’તિ. તે ‘‘સાધૂ’’તિ ભગવતો પટિસ્સુણિત્વા ઉટ્ઠાયાસના ભગવન્તં અભિવાદેત્વા, પદક્ખિણં કત્વા, તત્થ ગન્ત્વા, તથા અકંસુ. દેવતાયો ચ ‘‘ભદન્તા અમ્હાકં અત્થકામા હિતકામા’’તિ પીતિસોમનસ્સજાતા હુત્વા સયમેવ સેનાસનં સમ્મજ્જન્તિ, ઉણ્હોદકં પટિયાદેન્તિ, પિટ્ઠિપરિકમ્મપાદપરિકમ્મં કરોન્તિ, આરક્ખં સંવિદહન્તિ. તે ભિક્ખૂ તથેવ મેત્તં ભાવેત્વા તમેવ ચ પાદકં કત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા સબ્બેવ તસ્મિંયેવ અન્તોતેમાસે અગ્ગફલં અરહત્તં પાપુણિત્વા મહાપવારણાય વિસુદ્ધિપવારણં પવારેસુન્તિ.

એવઞ્હિ અત્થકુસલેન તથાગતેન,
ધમ્મિસ્સરેન કથિતં કરણીયમત્થં;
કત્વાનુભુય્ય પરમં હદયસ્સ સન્તિં,
સન્તં પદં અભિસમેન્તિ સમત્તપઞ્ઞા.

તસ્મા હિ તં અમતમબ્ભુતમરિયકન્તં,
સન્તં પદં અભિસમેચ્ચ વિહરિતુકામો;
વિઞ્ઞૂ જનો વિમલસીલસમાધિપઞ્ઞા,
ભેદં કરેય્ય સતતં કરણીયમત્થન્તિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય મેત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. હેમવતસુત્તવણ્ણના

અજ્જ પન્નરસોતિ હેમવતસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? પુચ્છાવસિકા ઉપ્પત્તિ. હેમવતેન હિ પુટ્ઠો ભગવા ‘‘છસુ લોકો સમુપ્પન્નો’’તિઆદીનિ અભાસિ. તત્થ ‘‘અજ્જ પન્નરસો’’તિઆદિ સાતાગિરેન વુત્તં, ‘‘ઇતિ સાતાગિરો’’તિઆદિ સઙ્ગીતિકારેહિ, ‘‘કચ્ચિમનો’’તિઆદિ હેમવતેન, ‘‘છસુ લોકો’’તિઆદિ ભગવતા, તં સબ્બમ્પિ સમોધાનેત્વા ‘‘હેમવતસુત્ત’’ન્તિ વુચ્ચતિ. ‘‘સાતાગિરિસુત્ત’’ન્તિ એકચ્ચેહિ.

તત્થ યાયં ‘‘અજ્જ પન્નરસો’’તિઆદિ ગાથા. તસ્સા ઉપ્પત્તિ – ઇમસ્મિંયેવ ભદ્દકપ્પે વીસતિવસ્સસહસ્સાયુકેસુ પુરિસેસુ ઉપ્પજ્જિત્વા સોળસવસ્સસહસ્સાયુકાનિ ઠત્વા પરિનિબ્બુતસ્સ ભગવતો કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ મહતિયા પૂજાય સરીરકિચ્ચં અકંસુ. તસ્સ ધાતુયો અવિકિરિત્વા સુવણ્ણક્ખન્ધો વિય એકગ્ઘના હુત્વા અટ્ઠંસુ. દીઘાયુકબુદ્ધાનઞ્હિ એસા ધમ્મતા. અપ્પાયુકબુદ્ધા પન યસ્મા બહુતરેન જનેન અદિટ્ઠા એવ પરિનિબ્બાયન્તિ, તસ્મા ધાતુપૂજમ્પિ કત્વા ‘‘તત્થ તત્થ જના પુઞ્ઞં પસવિસ્સન્તી’’તિ અનુકમ્પાય ‘‘ધાતુયો વિકિરન્તૂ’’તિ અધિટ્ઠહન્તિ. તેન તેસં સુવણ્ણચુણ્ણાનિ વિય ધાતુયો વિકિરન્તિ, સેય્યથાપિ અમ્હાકં ભગવતો.

મનુસ્સા તસ્સ ભગવતો એકંયેવ ધાતુઘરં કત્વા ચેતિયં પતિટ્ઠાપેસું યોજનં ઉબ્બેધેન પરિક્ખેપેન ચ. તસ્સ એકેકગાવુતન્તરાનિ ચત્તારિ દ્વારાનિ અહેસું. એકં દ્વારં કિકી રાજા અગ્ગહેસિ; એકં તસ્સેવ પુત્તો પથવિન્ધરો નામ; એકં સેનાપતિપમુખા અમચ્ચા; એકં સેટ્ઠિપમુખા જાનપદા રત્તસુવણ્ણમયા એકગ્ઘના સુવણ્ણરસપટિભાગા ચ નાનારતનમયા ઇટ્ઠકા અહેસું એકેકા સતસહસ્સગ્ઘનિકા. તે હરિતાલમનોસિલાહિ મત્તિકાકિચ્ચં સુરભિતેલેન ઉદકકિચ્ચઞ્ચ કત્વા તં ચેતિયં પતિટ્ઠાપેસું.

એવં પતિટ્ઠિતે ચેતિયે દ્વે કુલપુત્તા સહાયકા નિક્ખમિત્વા સમ્મુખસાવકાનં થેરાનં સન્તિકે પબ્બજિંસુ. દીઘાયુકબુદ્ધાનઞ્હિ સમ્મુખસાવકાયેવ પબ્બાજેન્તિ, ઉપસમ્પાદેન્તિ, નિસ્સયં દેન્તિ, ઇતરે ન લભન્તિ. તતો તે કુલપુત્તા ‘‘સાસને, ભન્તે, કતિ ધુરાની’’તિ પુચ્છિંસુ. થેરા ‘‘દ્વે ધુરાની’’તિ કથેસું – ‘‘વાસધુરં, પરિયત્તિધુરઞ્ચા’’તિ. તત્થ પબ્બજિતેન કુલપુત્તેન આચરિયુપજ્ઝાયાનં સન્તિકે પઞ્ચ વસ્સાનિ વસિત્વા, વત્તપટિવત્તં પૂરેત્વા, પાતિમોક્ખં દ્વે તીણિ ભાણવારસુત્તન્તાનિ ચ પગુણં કત્વા, કમ્મટ્ઠાનં ઉગ્ગહેત્વા, કુલે વા ગણે વા નિરાલયેન અરઞ્ઞં પવિસિત્વા, અરહત્તસચ્છિકિરિયાય ઘટિતબ્બં વાયમિતબ્બં, એતં **વાસધુરં**. અત્તનો થામેન પન એકં વા નિકાયં પરિયાપુણિત્વા દ્વે વા પઞ્ચ વા નિકાયે પરિયત્તિતો ચ અત્થતો ચ સુવિસદં સાસનં અનુયુઞ્જિતબ્બં, એતં **પરિયત્તિધુર**ન્તિ. અથ તે કુલપુત્તા ‘‘દ્વિન્નં ધુરાનં વાસધુરમેવ સેટ્ઠ’’ન્તિ વત્વા ‘‘મયં પનમ્હા દહરા, વુડ્ઢકાલે વાસધુરં પરિપૂરેસ્સામ, પરિયત્તિધુરં તાવ પૂરેમા’’તિ પરિયત્તિં આરભિંસુ. તે પકતિયાવ પઞ્ઞવન્તો નચિરસ્સેવ

સકલે બુદ્ધવચને પકતઞ્ઞનો વિનયે ચ અતિવિય વિનિચ્છયકુસલા અહેસું. તેસં પરિયત્તિં નિસ્સાય પરિવારો ઉપ્પજ્જિ, પરિવારં નિસ્સાય લાભો, એકમેકસ્સ પઞ્ચસતપઞ્ચસતા ભિક્ખૂ પરિવારા અહેસું. તે સત્થુસાસનં દીપેન્તા વિહરિંસુ, પુન બુદ્ધકાલો વિય અહોસિ.

તદા દ્વે ભિક્ખૂ ગામકાવાસે વિહરન્તિ ધમ્મવાદી ચ અધમ્મવાદી ચ. અધમ્મવાદી ચણ્ડો હોતિ ફરુસો, મુખરો, તસ્સ અજ્ઝાચારો ઇતરસ્સ પાકટો હોતિ. તતો નં ''ઇદં તે, આવુસો, કમ્મં સાસનસ્સ અપ્પતિરૂપ''ન્તિ ચોદેસિ. સો ''કિં તે દિટ્ઠં, કિં સુત''ન્તિ વિક્ખિપતિ. ઇતરો ''વિનયધરા જાનિસ્સન્તી''તિ આહ. તતો અધમ્મવાદી ''સચે ઇમં વત્થું વિનયધરા વિનિચ્છિનિસ્સન્તિ, અદ્ધા મે સાસને પતિટ્ઠા ન ભવિસ્સતી''તિ ઞત્વા અત્તનો પક્ખં કાતુકામો તાવદેવ પરિક્ખારે આદાય તે દ્વે થેરે ઉપસઙ્કમિત્વા સમણપરિક્ખારે દત્વા તેસં નિસ્સયેન વિહરિતુમારદ્ધો. સબ્બઞ્ચ નેસં ઉપટ્ઠાનં કરોન્તો સક્કચ્ચં વત્તપટિવત્તં પૂરેતુકામો વિય અકાસિ. તતો એકદિવસં ઉપટ્ઠાનં ગન્ત્વા વન્દિત્વા તેહિ વિસ્સજ્જિયમાનોપિ અટ્ઠાસિયેવ. થેરા ''કિઞ્ચિ વત્તબ્બમત્થી''તિ તં પુચ્છિંસુ. સો ''આમ, ભન્તે, એકેન મે ભિક્ખુના સહ અજ્ઝાચારં પટિચ્ચ વિવાદો અત્થિ. સો યદિ તં વત્થું ઇધાગન્ત્વા આરોચેતિ, યથાવિનિચ્છયં ન વિનિચ્છિનિતબ્બ''ન્તિ. થેરા ''ઓસટં વત્થું યથાવિનિચ્છયં ન વિનિચ્છિનિતું ન વટ્ટતી''તિ આહંસુ. સો ''એવં કરિયમાને, ભન્તે, મમ સાસને પતિટ્ઠા નત્થિ, મય્હેતં પાપં હોતુ, મા તુમ્હે વિનિચ્છિનથા''તિ. તે તેન નિપ્પીળિયમાના સમ્પટિચ્છિંસુ. સો તેસં પટિઞ્ઞં ગહેત્વા પુન તં આવાસં ગન્ત્વા ''સબ્બં વિનયધરાનં સન્તિકે નિટ્ઠિત''ન્તિ તં ધમ્મવાદિં સુટ્ઠુતરં અવમઞ્ઞન્તો ફરુસેન સમુદાચરતિ. ધમ્મવાદી ''નિસ્સઙ્કો અયં જાતો''તિ તાવદેવ નિક્ખમિત્વા થેરાનં પરિવારં ભિક્ખુસહસ્સં ઉપસઙ્કમિત્વા આહ – ''નનુ, આવુસો, ઓસટં વત્થુ યથાધમ્મં વિનિચ્છિનિતબ્બં, અનોસરાપેત્વા એવ વા અઞ્ઞમઞ્ઞં અચ્ચયં દેસાપેત્વા સામગ્ગી કાતબ્બા. ઇમે પન થેરા નેવ વત્થું વિનિચ્છિનિંસુ, ન સામગ્ગિં અકંસુ. કિં નામેત''ન્તિ? તેપિ સુત્વા તુણ્હી અહેસું – ''નૂન કિઞ્ચિ આચરિયેહિ ઞાત''ન્તિ. તતો અધમ્મવાદી ઓકાસં લભિત્વા ''ત્વં પુબ્બે 'વિનયધરા જાનિસ્સન્તી'તિ ભણસિ. ઇદાનિ તેસં વિનયધરાનં આરોચેહિ તં વત્થુ''ન્તિ ધમ્મવાદિં પીળેત્વા ''અજ્જતગ્ગે પરાજિતો ત્વં, મા તં આવાસં આગચ્છી''તિ વત્વા પક્કામિ. તતો ધમ્મવાદી થેરે ઉપસઙ્કમિત્વા ''તુમ્હે સાસનં અનપેક્ખિત્વા 'અમ્હે ઉપટ્ઠેસિ પરિતોસેસી'તિ પુગ્ગલમેવ અપેક્ખિત્થ, સાસનં અરક્ખિત્વા પુગ્ગલં રક્ખિત્થ, અજ્જતગ્ગે દાનિ તુમ્હાકં વિનિચ્છયં વિનિચ્છિનિતું ન વટ્ટતિ, અજ્જ પરિનિબ્બુતો કસ્સપો ભગવા''તિ મહાસદ્દેન કન્દિત્વા ''નટ્ઠં સત્થુ સાસન''ન્તિ પરિદેવમાનો પક્કામિ.

અથ ખો તે ભિક્ખૂ સંવિગ્ગમાનસા ''મયં પુગ્ગલમનુરક્ખન્તા સાસનરતનં સોબ્ભે પક્ખિપિમ્હા''તિ કુક્કુચ્ચં ઉપ્પાદેસું . તે તેનેવ કુક્કુચ્ચેન ઉપહતાસયત્તા કાલં કત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તિતુમસક્કોન્તા એકાચરિયો હિમવતિ હેમવતે પબ્બતે નિબ્બત્તિ **હેમવતો યક્ખો**તિ નામેન. દુતિયાચરિયો મજ્ઝિમદેસે સાતપબ્બતે **સાતાગિરો**તિ નામેન. તેપિ નેસં પરિવારા ભિક્ખૂ તેસંયેવ અનુવત્તિત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તિતુમસક્કોન્તા તેસં પરિવારા યક્ખાવ હુત્વા નિબ્બત્તિંસુ. તેસં પન પચ્ચયદાયકા ગહટ્ઠા દેવલોકે નિબ્બત્તિંસુ. હેમવતસાતાગિરા અટ્ઠવીસતિયક્ખસેનાપતીનમબ્ભન્તરા મહાનુભાવા યક્ખરાજાનો અહેસું.

યક્ખસેનાપતીનઞ્ચ અયં ધમ્મતા – માસે માસે અટ્ઠ દિવસાનિ ધમ્મવિનિચ્છયત્થં હિમવતિ મનોસિલાતલે નાગવતિમણ્ડપે દેવતાનં સન્નિપાતો હોતિ, તત્થ સન્નિપતિતબ્બન્તિ. અથ સાતાગિરહેમવતા તસ્મિં સમાગમે અઞ્ઞમઞ્ઞં દિસ્વા સઞ્જાનિંસુ – ''ત્વં, સમ્મ, કુહિં ઉપ્પન્નો, ત્વં કુહિ''ન્તિ અત્તનો અત્તનો ઉપ્પત્તિટ્ઠાનઞ્ચ પુચ્છિત્વા વિપ્પટિસારિનો અહેસું. ''નટ્ઠા મયં, સમ્મ, પુબ્બે વીસતિ વસ્સસહસ્સાનિ સમણધમ્મં કત્વા એકં પાપસહાયં

નિસ્સાય યક્ખયોનિયં ઉપ્પન્ના, અમ્હાકં પન પચ્ચયદાયકા કામાવચરદેવેસુ નિબ્બત્તા''તિ. અથ સાતાગિરો આહ – ''મારિસ, હિમવા નામ અચ્છરિયબ્ભુતસમ્મતો, કિઞ્ચિ અચ્છરિયં દિસ્વા વા સુત્વા વા મમાપિ આરોચેય્યાસી''તિ. હેમવતોપિ આહ – ''મારિસ, મજ્ઝિમદેસો નામ અચ્છરિયબ્ભુતસમ્મતો, કિઞ્ચિ અચ્છરિયં દિસ્વા વા સુત્વા વા મમાપિ આરોચેય્યાસી''તિ. એવં તેસુ દ્વીસુ સહાયેસુ અઞ્ઞમઞ્ઞં કતિકં કત્વા, તમેવ ઉપ્પત્તિં અવિવજ્જેત્વા વસમાનેસુ એકં બુદ્ધન્તરં વીતિવત્તં, મહાપથવી એકયોજનતિગાવુતમત્તં ઉસ્સદા.

અથમ્હાકં બોધિસત્તો દીપઙ્કરપાદમૂલે કતપણિધાનો યાવ વેસ્સન્તરજાતકં, તાવ પારમિયો પૂરેત્વા, તુસિતભવને ઉપ્પજ્જિત્વા, તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા, ધમ્મપદનિદાને વુત્તનયેન દેવતાહિ આયાચિતો પઞ્ચ મહાવિલોકનાનિ વિલોકેત્વા, દેવતાનં આરોચેત્વા, દ્વત્તિંસાય પુબ્બનિમિત્તેસુ વત્તમાનેસુ ઇધ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ દસસહસ્સિલોકધાતું કમ્પેત્વા. તાનિ દિસ્વાપિ ઇમે રાજયક્ખા ''ઇમિના કારણેન નિબ્બત્તાની''તિ ન જાનિંસુ. ''ખિડ્ડાપસુતત્તા નેવાદ્દસંસૂ''તિ એકે. એસ નયો જાતિયં અભિનિક્ખમને બોધિયઞ્ચ. ધમ્મચક્કપ્પવત્તને પન પઞ્ચવગ્ગિયે આમન્તેત્વા ભગવતિ તિપરિવટ્ટં દ્વાદસાકારં વરધમ્મચક્કં પવત્તેન્તે મહાભૂમિચાલં પુબ્બનિમિત્તં પાટિહારિયાનિ ચ એતેસં એકો સાતાગિરોયેવ પઠમં અદ્દસ. નિબ્બત્તિકારણઞ્ચ તેસં ઞત્વા સપરિસો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમ્મ ધમ્મદેસનં અસ્સોસિ, ન ચ કિઞ્ચિ વિસેસં અધિગચ્છિ. કસ્મા? સો હિ ધમ્મં સુણન્તો હેમવતં અનુસ્સરિત્વા ''આગતો નુ ખો મે સહાયકો, નો''તિ પરિસં ઓલોકેત્વા તં અપસ્સન્તો ''વઞ્ચિતો મે સહાયો, યો એવં વિચિત્રપટિભાનં ભગવતો ધમ્મદેસનં ન સુણાતી''તિ વિક્ખિત્તચિત્તો અહોસિ. ભગવા ચ અત્થઙ્ગતેપિ ચ સૂરિયે દેસનં ન નિટ્ઠાપેસિ.

અથ સાતાગિરો ''સહાયં ગહેત્વા તેન સહાગમ્મ ધમ્મદેસનં સોસ્સામી''તિ હત્થિયાનઅસ્સયાનગરુળયાનાદીનિ માપેત્વા પઞ્ચહિ યક્ખસતેહિ પરિવુતો હિમવન્તાભિમુખો પાયાસિ, તદા હેમવતોપિ. યસ્મા પટિસન્ધિજાતિ-અભિનિક્ખમન-બોધિપરિનિબ્બાનેસ્વેવ દ્વત્તિંસ પુબ્બનિમિત્તાનિ હુત્વાવ પતિવિગચ્છન્તિ, ન ચિરટ્ઠિતિકાનિ હોન્તિ, ધમ્મચક્કપવત્તને પન તાનિ સવિસેસાનિ હુત્વા, ચિરતરં ઠત્વા નિરુજ્ઝન્તિ, તસ્મા હિમવતિ તં અચ્છરિયપાતુભાવં દિસ્વા ''યતો અહં જાતો, ન કદાચિ અયં પબ્બતો એવં અભિરામો ભૂતપુબ્બો, હન્દ દાનિ મમ સહાયં ગહેત્વા આગમ્મ તેન સહ ઇમં પુપ્ફસિરિં અનુભવિસ્સામી''તિ તથેવ મજ્ઝિમદેસાભિમુખો આગચ્છતિ. તે ઉભોપિ રાજગહસ્સ ઉપરિ સમાગન્ત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ આગમનકારણં પુચ્છિંસુ. હેમવતો આહ – ''યતો અહં, મારિસ, જાતો, નાયં પબ્બતો એવં અકાલકુસુમિતેહિ રુક્ખેહિ અભિરામો ભૂતપુબ્બો, તસ્મા એતં પુપ્ફસિરિં તયા સદ્ધિં અનુભવિસ્સામીતિ આગતોમ્હી''તિ . સાતાગિરો આહ – ''જાનાસિ, પન, ત્વં મારિસ, યેન કારણેન ઇમં અકાલપુપ્ફપાટિહારિયં જાત''ન્તિ? ''ન જાનામિ, મારિસા''તિ. ''ઇમં, મારિસ, પાટિહારિયં ન કેવલ હિમવન્તેયેવ, અપિચ ખો પન દસસહસ્સિલોકધાતૂસુ નિબ્બત્તં, સમ્માસમ્બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો, અજ્જ ધમ્મચક્કં પવત્તેસિ, તેન કારણેના''તિ. એવં સાતાગિરો હેમવતસ્સ બુદ્ધુપ્પાદં કથેત્વા, તં ભગવતો સન્તિકં આનેતુકામો ઇમં ગાથમાહ. કેચિ પન ગોતમકે ચેતિયે વિહરન્તે ભગવતિ અયમેવમાહાતિ ભણન્તિ ''**અજ્જ પન્નરસો**''તિ.

૧૫૩. તત્થ **અજ્જા**તિ અયં રત્તિન્દિવો પક્ખગણનતો **પન્નરસો**, ઉપવસિતબ્બતો **ઉપોસથો**. તીસુ વા ઉપોસથેસુ અજ્જ પન્નરસો ઉપોસથો, ન ચાતુદ્દસી ઉપોસથો, ન સામગ્ગીઉપોસથો. યસ્મા વા પાતિમોક્ખુદ્દેસઅટ્ઠઙ્ગઉપવાસપઞ્ઞત્તિદિવસાદીસુ સમ્બહુલેસુ અત્થેસુ ઉપોસથસદ્દો વત્તતિ. ''આયામાવુસો, કપ્પિન, ઉપોસથં ગમિસ્સામા''તિઆદીસુ હિ પાતિમોક્ખુદ્દેસે ઉપોસથસદ્દો. ''એવં અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતો ખો વિસાખે ઉપોસથો

ઉપવુત્થો''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૪૩) પાણાતિપાતા વેરમણિઆદિકેસુ અટ્ઠઙ્ગેસુ. ''સુદ્ધસ્સ વે સદા ફગ્ગુ, સુદ્ધસ્સુપોસથો સદા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૭૯) ઉપવાસે. ''ઉપોસથો નામ નાગરાજા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૬; મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૮) પઞ્ઞત્તિયં. ''તદહુપોસથે પન્નરસે સીસંન્હાતસ્સા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૮૫; મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૬) દિવસે. તસ્મા અવસેસત્થં પટિક્ખિપિત્વા આસાળ્હીપુણ્ણમદિવસંયેવ નિયામેન્તો આહ – ''અજ્જ પન્નરસો ઉપોસથો''તિ. પાટિપદો દુતિયોતિ એવં ગણિયમાને અજ્જ પન્નરસો દિવસોતિ અત્થો.

દિવિ ભવાનિ દિબ્બાનિ, દિબ્બાનિ એત્થ અત્થીતિ **દિબ્બા**. કાનિ તાનિ? રૂપાનિ. તઞ્હિ રત્તિં દેવાનં દસસહસ્સિલોકધાતુતો સન્નિપતિતાનં સરીરવત્થાભરણવિમાનપ્પભાહિ અબ્ભાદિઉપક્કિલેસવિરહિતાય ચન્દપ્પભાય ચ સકલજમ્બુદીપો અલઙ્કતો અહોસિ. વિસેસાલઙ્કતો ચ પરમવિસુદ્ધિદેવસ્સ ભગવતો સરીરપ્પભાય. તેનાહ ''**દિબ્બા રત્તિ ઉપટ્ઠિતા**''તિ.

એવં રત્તિગુણવણ્ણનાપદેસેનાપિ સહાયસ્સ ચિત્તપ્પસાદં જનેન્તો બુદ્ધુપ્પાદં કથેત્વા આહ ''**અનોમનામં સત્થારં, હન્દ પસ્સામ ગોતમ**''ન્તિ. તત્થ અનોમેહિ અલામકેહિ સબ્બાકારપરિપૂરેહિ ગુણેહિ નામં અસ્સાતિ **અનોમનામો**. તથા હિસ્સ ''બુજ્ઝિતા સચ્ચાનીતિ બુદ્ધો, બોધેતા પજાયાતિ બુદ્ધો''તિઆદિના (મહાનિ॰ ૧૯૨; ચૂળનિ॰ પારાયનત્થુતિગાથાનિદ્દેસ ૯૭; પટિ॰ મ॰ ૧.૧૬૨) નયેન બુદ્ધોતિ અનોમેહિ ગુણેહિ નામં, ''ભગ્ગરાગોતિ ભગવા, ભગ્ગદોસોતિ ભગવા''તિઆદિના (મહાનિ॰ ૮૪) નયેન ચ અનોમેહિ ગુણેહિ નામં. એસ નયો ''અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો વિજ્જાચરણસમ્પન્નો''તિઆદીસુ. દિટ્ઠધમ્મિકાદીસુ અત્થેસુ દેવમનુસ્સે અનુસાસતિ ''ઇમં પજહથ, ઇમં સમાદાય વત્તથા''તિ **સત્થા**. અપિચ ''સત્થા ભગવા સત્થવાહો, યથા સત્થવાહો સત્તે કન્તારં તારેતી''તિઆદિના (મહાનિ॰ ૧૯૦) નિદ્દેસે વુત્તનયેનાપિ સત્થા. તં અનોમનામં સત્થારં. **હન્દા**તિ બ્યવસાનત્થે નિપાતો. **પસ્સામા**તિ તેન અત્તાનં સહ સઙ્ગહેત્વા પચ્ચુપ્પન્નવચનં. **ગોતમ**ન્તિ ગોતમગોત્તં. કિં વુત્તં હોતિ ? ''સત્થા, ન સત્થા''તિ મા વિમતિં અકાસિ, એકન્તબ્યવસિતો હુત્વાવ એહિ પસ્સામ ગોતમન્તિ.

૧૫૪. એવં વુત્તે હેમવતો ''અયં સાતાગિરો 'અનોમનામં સત્થાર'ન્તિ ભણન્તો તસ્સ સબ્બઞ્ઞુતં પકાસેતિ, સબ્બઞ્ઞુનો ચ દુલ્લભા લોકે, સબ્બઞ્ઞુપટિઞ્ઞેહિ પૂરણાદિસદિસેહેવ લોકો ઉપદ્દુતો. સો પન યદિ સબ્બઞ્ઞૂ, અદ્ધા તાદિલક્ખણપ્પત્તો ભવિસ્સતિ, તેન તં એવં પરિગ્ગણ્હિસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા તાદિલક્ખણં પુચ્છન્તો આહ – ''**કચ્ચિ મનો**''તિ.

તત્થ **કચ્ચી**તિ પુચ્છા. **મનો**તિ ચિત્તં. **સુપણિહિતો**તિ સુટ્ઠુ ઠપિતો, અચલો અસમ્પવેધી. સબ્બેસુ ભૂતેસુ **સબ્બભૂતેસુ**. **તાદિનો**તિ તાદિલક્ખણપ્પત્તસ્સેવ સતો. પુચ્છા એવ વા અયં ''સો તે સત્થા સબ્બભૂતેસુ તાદી, ઉદાહુ નો''તિ. **ઇટ્ઠે અનિટ્ઠે ચા**તિ એવરૂપે આરમ્મણે. **સઙ્કપ્પા**તિ વિતક્કા. **વસીકતા**તિ વસં ગમિતા. કિં વુત્તં હોતિ? યં ત્વં સત્થારં વદસિ, તસ્સ તે સત્થુનો કચ્ચિ તાદિલક્ખણપ્પત્તસ્સ સતો સબ્બભૂતેસુ મનો સુપણિહિતો, ઉદાહુ યાવ ચલનપચ્ચયં ન લભતિ, તાવ સુપણિહિતો વિય ખાયતિ. સો વા તે સત્થા કચ્ચિ સબ્બભૂતેસુ સમચિત્તેન તાદી, ઉદાહુ નો, યે ચ ખો ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ આરમ્મણેસુ રાગદોસવસેન સઙ્કપ્પા ઉપ્પજ્જેય્યું, ત્યાસ્સ કચ્ચિ વસીકતા, ઉદાહુ કદાચિ તેસમ્પિ વસેન વત્તતીતિ.

૧૫૫. તતો સાતાગિરો ભગવતો સબ્બઞ્ઞુભાવે બ્યવસિતત્તા સબ્બે સબ્બઞ્ઞુગુણે અનુજાનન્તો આહ ''**મનો ચસ્સ સુપણિહિતો**''તિઆદિ. તત્થ **સુપણિહિતો**તિ સુટ્ઠુ ઠપિતો, પથવીસમો અવિરુજ્ઝનટ્ઠેન, સિનેરુસમો

સુપ્પતિટ્ઠિતાચલનટ્ઠેન, ઇન્દખીલસમો ચતુબ્બિધમારપરવાદિગણેહિ અકમ્પિયટ્ઠેન. અનચ્છરિયઞ્ચેતં, ભગવતો ઇદાનિ સબ્બાકારસમ્પન્નત્તા સબ્બઞ્ઞુભાવે ઠિતસ્સ મનો સુપણિહિતો અચલો ભવેય્ય. યસ્સ તિરચ્છાનભૂતસ્સાપિ સરાગાદિકાલે છદ્દન્તનાગકુલે ઉપ્પન્નસ્સ સવિસેન સલ્લેન વિદ્ધસ્સ અચલો અહોસિ, વધકેપિ તસ્મિં નપ્પદુસ્સિ, અઞ્ઞદત્થુ તસ્સેવ અત્તનો દન્તે છેત્વા અદાસિ; તથા મહાકપિભૂતસ્સ મહતિયા સિલાય સીસે પહટસ્સાપિ તસ્સેવ ચ મગ્ગં દસ્સેસિ; તથા વિધુરપણ્ડિતભૂતસ્સ પાદેસુ ગહેત્વા સટ્ઠિયોજને કાળપબ્બતપપાતે પક્ખિત્તસ્સાપિ અઞ્ઞદત્થુ તસ્સેવ યક્ખસ્સત્થાય ધમ્મં દેસેસિ. તસ્મા સમ્મદેવ આહ સાતાગિરો – ''મનો યસ્સ સુપણિહિતો''તિ.

સબ્બભૂતેસુ તાદિનોતિ સબ્બસત્તેસુ તાદિલક્ખણપ્પત્તસ્સેવ સતો મનો સુપણિહિતો, ન યાવ પચ્ચયં ન લભતીતિ અત્થો . તત્થ ભગવતો તાદિલક્ખણં પઞ્ચધા વેદિતબ્બં. યથાહ –

''ભગવા પઞ્ચહાકારેહિ તાદી, ઇટ્ઠાનિટ્ઠે તાદી, ચત્તાવીતિ તાદી, મુત્તાવીતિ તાદી, તિણ્ણાવીતિ તાદી, તન્નિદ્દેસાતિ તાદી. કથં ભગવા ઇટ્ઠાનિટ્ઠે તાદી? ભગવા લાભેપિ તાદી''તિ (મહાનિ॰ ૩૮).

એવમાદિ સબ્બં નિદ્દેસે વુત્તનયેનેવ ગહેતબ્બં. લાભાદયો ચ તસ્સ મહાઅટ્ઠકથાયં વિત્થારિતનયેન વેદિતબ્બા. ''પુચ્છા એવ વા અયં. સો તે સત્થા સબ્બભૂતેસુ તાદી, ઉદાહુ નો''તિ ઇમસ્મિમ્પિ વિકપ્પે સબ્બભૂતેસુ સમચિત્તતાય તાદી અમ્હાકં સત્થાતિ અત્થો. અયઞ્હિ ભગવા સુખૂપસંહારકામતાય દુક્ખાપનયનકામતાય ચ સબ્બસત્તેસુ સમચિત્તો, યાદિસો અત્તનિ, તાદિસો પરેસુ, યાદિસો માતરિ મહામાયાય, તાદિસો ચિઞ્ચમાણવિકાય, યાદિસો પિતરિ સુદ્ધોદને, તાદિસો સુપ્પબુદ્ધે, યાદિસો પુત્તે રાહુલે, તાદિસો વધકેસુ દેવદત્તધનપાલકઅઙ્ગુલિમાલાદીસુ. સદેવકે લોકેપિ તાદી. તસ્મા સમ્મદેવાહ સાતાગિરો – ''સબ્બભૂતેસુ તાદિનો''તિ.

અથો ઇટ્ઠે અનિટ્ઠે ચાતિ. એત્થ પન એવં અત્થો દટ્ઠબ્બો – યં કિઞ્ચિ ઇટ્ઠં વા અનિટ્ઠં વા આરમ્મણં, સબ્બપ્પકારેહિ તત્થ યે રાગદોસવસેન સઙ્કપ્પા ઉપ્પજ્જેય્યું, ત્યાસ્સ અનુત્તરેન મગ્ગેન રાગાદીનં પહીનત્તા વસીકતા, ન કદાચિ તેસં વસે વત્તતિ. સો હિ ભગવા અનાવિલસઙ્કપ્પો સુવિમુત્તચિત્તો સુવિમુત્તપઞ્ઞોતિ. એત્થ ચ સુપણિહિતમનતાય અયોનિસોમનસિકારાભાવો વુત્તો. સબ્બભૂતેસુ ઇટ્ઠાનિટ્ઠેહિ સો યત્થ ભવેય્ય, તં સત્તસઙ્ખારભેદતો દુવિધમારમ્મણં વુત્તં. સઙ્કપ્પવસીભાવેન તસ્મિં આરમ્મણે તસ્સ મનસિકારાભાવતો કિલેસપ્પહાનં વુત્તં. સુપણિહિતમનતાય ચ મનોસમાચારસુદ્ધિ, સબ્બભૂતેસુ તાદિતાય કાયસમાચારસુદ્ધિ, સઙ્કપ્પવસીભાવેન વિતક્કમૂલકત્તા વાચાય વચીસમાચારસુદ્ધિ. તથા સુપણિહિતમનતાય લોભાદિસબ્બદોસાભાવો , સબ્બભૂતેસુ તાદિતાય મેત્તાદિગુણસબ્ભાવો, સઙ્કપ્પવસીભાવેન પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞિતાદિભેદા અરિયિદ્ધિ, તાય યસ્સ સબ્બઞ્ઞુભાવો વુત્તો હોતીતિ વેદિતબ્બો.

૧૫૬. એવં હેમવતો પુબ્બે મનોદ્વારવસેનેવ તાદિભાવં પુચ્છિત્વા તઞ્ચ પટિજાનન્તમિમં સુત્વા દળ્હીકમ્મત્થં ઇદાનિ દ્વારત્તયવસેનાપિ, પુબ્બે વા સઙ્ખેપેન કાયવચીમનોદ્વારસુદ્ધિં પુચ્છિત્વા તઞ્ચ પટિજાનન્તમિમં સુત્વા દળ્હીકમ્મત્થમેવ વિત્થારેનાપિ પુચ્છન્તો આહ ''**કચ્ચિ અદિન્ન**''ન્તિ. તત્થ ગાથાબન્ધસુખત્થાય પઠમં અદિન્નાદાનવિરતિં પુચ્છતિ. **આરા પમાદમ્હા**તિ પઞ્ચસુ કામગુણેસુ ચિત્તવોસ્સગ્ગતો દૂરીભાવેન અબ્રહ્મચરિયવિરતિં પુચ્છતિ. ''આરા પમદમ્હા''તિપિ પઠન્તિ, આરા માતુગામાતિ વુત્તં હોતિ. **ઝાનં ન રિઞ્ચતી**તિ ઇમિના પન તસ્સાયેવ તિવિધાય કાયદુચ્ચરિતવિરતિયા બલવભાવં પુચ્છતિ. ઝાનયુત્તસ્સ હિ વિરતિ બલવતી હોતીતિ.

૧૫૭. અથ સાતાગિરો યસ્મા ભગવા ન કેવલં એતરહિ, અતીતેપિ અદ્ધાને દીઘરત્તં અદિન્નાદાનાદીહિ પટિવિરતો, તસ્સા તસ્સાયેવ ચ વિરતિયા આનુભાવેન તં તં મહાપુરિસલક્ખણં પટિલભિ, સદેવકો ચસ્સ લોકો ''અદિન્નાદાના પટિવિરતો સમણો ગોતમો''તિઆદિના નયેન વણ્ણં ભાસતિ. તસ્મા વિસ્સટ્ઠાય વાચાય સીહનાદં નદન્તો આહ ''**ન સો અદિન્નં આદિયતી**''તિ. તં અત્થતો પાકટમેવ. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય તતિયપાદે ''પમાદમ્હા પમદમ્હા''તિ દ્વિધા પાઠો. ચતુત્થપાદે ચ **ઝાનં ન રિઞ્ચતી**તિ ઝાનં રિત્તકં સુઞ્ઞકં ન કરોતિ, ન પરિચ્ચજતીતિ અત્થો વેદિતબ્બો.

૧૫૮. એવં કાયદ્વારે સુદ્ધિં સુત્વા ઇદાનિ વચીદ્વારે સુદ્ધિં પુચ્છન્તો આહ – ''**કચ્ચિ મુસા ન ભણતી**''તિ. એત્થ ખીણાતીતિ ખીણો, વિહિંસતિ બધતીતિ અત્થો. વાચાય પથો બ્યપ્પથો, ખીણો બ્યપ્પથો અસ્સાતિ **ખીણબ્યપ્પથો**. તં ન-કારેન પટિસેધેત્વા પુચ્છતિ ''**ન ખીણબ્યપ્પથો**''તિ, ન ફરુસવાચોતિ વુત્તં હોતિ. ''નાખીણબ્યપ્પથો''તિપિ પાઠો, ન અખીણવચનોતિ અત્થો. ફરુસવચનઞ્હિ પરેસં હદયે અખીયમાનં તિટ્ઠતિ. તાદિસવચનો કચ્ચિ ન સોતિ વુત્તં હોતિ. વિભૂતીતિ વિનાસો, વિભૂતિં કાસતિ કરોતિ વાતિ વિભૂતિકં, વિભૂતિકમેવ **વેભૂતિકં**, **વેભૂતિયન્તિ**પિ વુચ્ચતિ, પેસુઞ્ઞસ્સેતં અધિવચનં. તઞ્હિ સત્તાનં અઞ્ઞમઞ્ઞતો ભેદનેન વિનાસં કરોતિ. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ.

૧૫૯. અથ સાતાગિરો યસ્મા ભગવા ન કેવલં એતરહિ, અતીતેપિ અદ્ધાને દીઘરત્તં મુસાવાદાદીહિ પટિવિરતો, તસ્સા તસ્સાયેવ ચ વિરતિયા આનુભાવેન તં તં મહાપુરિસલક્ખણં પટિલભિ, સદેવકો ચસ્સ લોકો ''મુસાવાદા પટિવિરતો સમણો ગોતમો''તિ વણ્ણં ભાસતિ. તસ્મા વિસ્સટ્ઠાય વાચાય સીહનાદં નદન્તો આહ, ''**મુસા ચ સો ન ભણતી**''તિ. તત્થ **મુસા**તિ વિનિધાય દિટ્ઠાદીનિ પરવિસંવાદનવચનં. તં સો ન ભણતિ. દુતિયપાદે પન પઠમત્થવસેન ન ખીણબ્યપ્પથોતિ, દુતિયત્થવસેન નાખીણબ્યપ્પથોતિ પાઠો. ચતુત્થપાદે **મન્તા**તિ પઞ્ઞા વુચ્ચતિ. ભગવા યસ્મા તાય મન્તાય પરિચ્છિન્દિત્વા અત્થમેવ ભાસતિ અત્થતો અનપેતવચનં, ન સમ્ફં . અઞ્ઞાણપુરેક્ખારઞ્હિ નિરત્થકવચનં બુદ્ધાનં નત્થિ. તસ્મા આહ – ''મન્તા અત્થં સો ભાસતી''તિ. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

૧૬૦. એવં વચીદ્વારસુદ્ધિમ્પિ સુત્વા ઇદાનિ મનોદ્વારસુદ્ધિં પુચ્છન્તો આહ ''**કચ્ચિ ન રજ્જતિ કામેસૂ**''તિ. તત્થ **કામા**તિ વત્થુકામા. તેસુ કિલેસકામેન ન રજ્જતીતિ પુચ્છન્તો અનભિજ્ઝાલુતં પુચ્છતિ. **અનાવિલન્તિ** પુચ્છન્તો બ્યાપાદેન આવિલભાવં સન્ધાય અબ્યાપાદતં પુચ્છતિ. **મોહં અતિક્કન્તો**તિ પુચ્છન્તો યેન મોહેન મૂળ્હો મિચ્છાદિટ્ઠિં ગણ્હાતિ, તસ્સાતિક્કમેન સમ્માદિટ્ઠિતં પુચ્છતિ. **ધમ્મેસુ ચક્ખુમા**તિ પુચ્છન્તો સબ્બધમ્મેસુ અપ્પટિહતસ્સ ઞાણચક્ખુનો, પઞ્ચચક્ખુવિસયેસુ વા ધમ્મેસુ પઞ્ચન્નમ્પિ ચક્ખૂનં વસેન સબ્બઞ્ઞુતં પુચ્છતિ ''દ્વારત્તયપારિસુદ્ધિયાપિ સબ્બઞ્ઞૂ ન હોતી''તિ ચિન્તેત્વા.

૧૬૧. અથ સાતાગિરો યસ્મા ભગવા અપ્પત્વાવ અરહત્તં અનાગામિમગ્ગેન કામરાગબ્યાપાદાનં પહીનત્તા નેવ કામેસુ રજ્જતિ, ન બ્યાપાદેન આવિલચિત્તો, સોતાપત્તિમગ્ગેનેવ ચ મિચ્છાદિટ્ઠિપચ્ચયસ્સ સચ્ચપટિચ્છાદકમોહસ્સ પહીનત્તા મોહં અતિક્કન્તો, સામઞ્ચ સચ્ચાનિ અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા બુદ્ધોતિ વિમોક્ખન્તિકં નામં યથાવુત્તાનિ ચ ચક્ખૂનિ પટિલભિ, તસ્મા તસ્સ મનોદ્વારસુદ્ધિં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ચ ઉગ્ઘોસેન્તો આહ ''**ન સો રજ્જતિ કામેસૂ**''તિ.

૧૬૨. એવં હેમવતો ભગવતો દ્વારત્તયપારિસુદ્ધિં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ચ સુત્વા હટ્ઠો ઉદગ્ગો અતીતજાતિયં બાહુસચ્ચવિસદાય પઞ્ઞાય અસજ્જમાનવચનપ્પથો હુત્વા અચ્છરિયબ્ભુતરૂપે સબ્બઞ્ઞુગુણે સોતુકામો આહ ''**કચ્ચિ વિજ્જાય સમ્પન્નો**''તિ. તત્થ **વિજ્જાય સમ્પન્નો**તિ ઇમિના દસ્સનસમ્પત્તિં પુચ્છતિ, **સંસુદ્ધચારણો**તિ ઇમિના ગમનસમ્પત્તિં. છન્દવસેન ચેત્થ દીઘં કત્વા ચાકારમાહ, સંસુદ્ધચરણોતિ અત્થો. **આસવા ખીણા**તિ ઇમિના એતાય દસ્સનગમનસમ્પત્તિયા પત્તબ્બાય આસવક્ખયસઞ્ઞિતાય પઠમનિબ્બાનધાતુયા પત્તિં પુચ્છતિ, **નત્થિ પુનબ્ભવો**તિ ઇમિના દુતિયનિબ્બાનધાતુપત્તિસમત્થતં, પચ્ચવેક્ખણઞાણેન વા પરમસ્સાસપ્પત્તિં ઞત્વા ઠિતભાવં.

૧૬૩. તતો યા એસા ''સો અનેકવિહિતં પુબ્બેનિવાસ''ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૫૨) નયેન ભયભેરવાદીસુ તિવિધા, ''સો એવં સમાહિતે ચિત્તે...પે॰... આનેઞ્જપ્પત્તે ઞાણદસ્સનાય ચિત્તં અભિનીહરતી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૭૯) નયેન અમ્બટ્ઠાદીસુ અટ્ઠવિધા વિજ્જા વુત્તા, તાય યસ્મા સબ્બાયપિ સબ્બાકારસમ્પન્નાય ભગવા ઉપેતો. યઞ્ચેતં ''ઇધ, મહાનામ, અરિયસાવકો સીલસમ્પન્નો હોતિ, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારો હોતિ, ભોજને મત્તઞ્ઞૂ હોતિ , જાગરિયં અનુયુત્તો હોતિ, સત્તહિ સદ્ધમ્મેહિ સમન્નાગતો હોતિ, ચતુન્નં ઝાનાનં આભિચેતસિકાનં દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાનં નિકામલાભી હોતી''તિ એવં ઉદ્દિસિત્વા ''કથઞ્ચ, મહાનામ, અરિયસાવકો સીલસમ્પન્નો હોતી''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૨.૨૪) નયેન સેખસુત્તે નિદ્દિટ્ઠં પન્નરસપ્પભેદં ચરણં. તઞ્ચ યસ્મા સબ્બૂપક્કિલેસપ્પહાનેન ભગવતો અતિવિય સંસુદ્ધં. યેપિમે કામાસવાદયો ચત્તારો આસવા, તેપિ યસ્મા સબ્બે સપરિવારા સવાસના ભગવતો ખીણા. યસ્મા ચ ઇમાય વિજ્જાચરણસમ્પદાય ખીણાસવો હુત્વા તદા ભગવા ''નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો''તિ પચ્ચવેક્ખિત્વા ઠિતો, તસ્મા સાતાગિરો ભગવતો સબ્બઞ્ઞુભાવે બ્યવસાયેન સમુસ્સાહિતહદયો સબ્બેપિ ગુણે અનુજાનન્તો આહ ''**વિજ્જાય ચેવ સમ્પન્નો**''તિ.

૧૬૪. તતો હેમવતો ''સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા''તિ ભગવતિ નિક્કઙ્ખો હુત્વા આકાસે ઠિતોયેવ ભગવન્તં પસંસન્તો સાતાગિરઞ્ચ આરાધેન્તો આહ ''**સમ્પન્નં મુનિનો ચિત્ત**''ન્તિ. તસ્સત્થો – સમ્પન્નં મુનિનો ચિત્તં, ''મનો યસ્સ સુપણિહિતો''તિ એત્થ વુત્તતાદિભાવેન પુણ્ણં સમ્પુણ્ણં, ''ન સો અદિન્નં આદિયતી''તિ એત્થ વુત્તકાયકમ્મુના, ''ન સો રજ્જતિ કામેસૂ''તિ એત્થ વુત્તમનોકમ્મુના ચ પુણ્ણં સમ્પુણ્ણં, ''મુસા ચ સો ન ભણતી''તિ એત્થ વુત્તબ્યપ્પથેન ચ વચીકમ્મુનાતિ વુત્તં હોતિ. એવં સમ્પન્નચિત્તઞ્ચ અનુત્તરાય વિજ્જાચરણસમ્પદાય સમ્પન્નત્તા વિજ્જાચરણસમ્પન્નઞ્ચ ઇમેહિ ગુણેહિ ''મનો યસ્સ સુપણિહિતો''તિઆદિના નયેન ધમ્મતો નં પસંસસિ, સભાવતો તચ્છતો ભૂતતો એવ નં પસંસસિ, ન કેવલં સદ્ધામત્તકેનાતિ દસ્સેતિ.

૧૬૫-૧૬૬. તતો સાતાગિરોપિ ''એવમેતં, મારિસ, સુટ્ઠુ તયા ઞાતઞ્ચ અનુમોદિતઞ્ચા''તિ અધિપ્પાયેન તમેવ સંરાધેન્તો આહ – ''**સમ્પન્નં મુનિનો...પે॰... ધમ્મતો અનુમોદસી**''તિ. એવઞ્ચ પન વત્વા પુન ભગવતો દસ્સને તં અભિત્થવયમાનો આહ ''**સમ્પન્નં...પે॰... હન્દ પસ્સામ ગોતમ**''ન્તિ.

૧૬૭. અથ હેમવતો અત્તનો અભિરુચિતગુણેહિ પુરિમજાતિબાહુસચ્ચબલેન ભગવન્તં અભિત્થુનન્તો સાતાગિરં આહ – ''**એણિજઙ્ઘં...પે॰... એહિ પસ્સામ ગોતમ**''ન્તિ. તસ્સત્થો – એણિમિગસ્સેવ જઙ્ઘા અસ્સાતિ **એણિજઙ્ઘો**. બુદ્ધાનઞ્હિ એણિમિગસ્સેવ અનુપુબ્બવટ્ટા જઙ્ઘા હોન્તિ, ન પુરતો નિમ્મંસા પચ્છતો સુસુમારકુચ્છિ વિય ઉદ્ધુમાતા. **કિસા** ચ બુદ્ધા હોન્તિ દીઘરસ્સસમવટ્ટિતયુત્તટ્ઠાનેસુ તથારૂપાય અઙ્ગપચ્ચઙ્ગસમ્પત્તિયા, ન વઠરપુરિસા વિય થૂલા. પઞ્ઞાય વિલિખિતકિલેસત્તા વા **કિસા**. અજ્ઝત્તિકબાહિરસપત્તવિદ્ધંસનતો **વીરા**. એકાસનભોજિતાય પરિમિતભોજિતાય **ચ અપ્પાહારા**, ન દ્વત્તિમત્તાલોપભોજિતાય. યથાહ –

''અહં ખો પન, ઉદાયિ, અપ્પેકદા ઇમિના પત્તેન સમતિત્તિકમ્પિ ભુઞ્જામિ, ભિય્યોપિ ભુઞ્જામિ. 'અપ્પાહારો સમણો ગોતમો અપ્પાહારતાય ચ વણ્ણવાદી'તિ ઇતિ ચે મં, ઉદાયિ, સાવકા સક્કરેય્યું, ગરું કરેય્યું, માનેય્યું, પૂજેય્યું, સક્કત્વા, ગરું કત્વા, ઉપનિસ્સાય વિહરેય્યું. યે તે, ઉદાયિ, મમ સાવકા કોસકાહારાપિ અડ્ઢકોસકાહારાપિ બેલુવાહારાપિ અડ્ઢબેલુવાહારાપિ, ન મં તે ઇમિના ધમ્મેન સક્કરેય્યું... પે॰... ઉપનિસ્સાય વિહરેય્યુ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૪૨).

આહારે છન્દરાગાભાવેન **અલોલુપા** અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં આહારં આહારેન્તિ મોનેય્યસમ્પત્તિયા **મુનિનો**. અનગારિકતાય વિવેકનિન્નમાનસતાય ચ **વને ઝાયન્તિ**. તેનાહ હેમવતો યક્ખો ''એણિજઙ્ઘં...પે॰... એહિ પસ્સામ ગોતમ''ન્તિ.

૧૬૮. એવઞ્ચ વત્વા પુન તસ્સ ભગવતો સન્તિકે ધમ્મં સોતુકામતાય ''**સીહંવેકચર**''ન્તિ ઇમં ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **સીહંવા**તિ દુરાસદટ્ઠેન ખમનટ્ઠેન નિબ્ભયટ્ઠેન ચ કેસરસીહસદિસં. યાય તણ્હાય ''તણ્હાદુતિયો પુરિસો''તિ વુચ્ચતિ, તસ્સા અભાવેન **એકચરં**, એકિસ્સા લોકધાતુયા દ્વિન્નં બુદ્ધાનં અનુપ્પત્તિતોપિ **એકચરં**. ખગ્ગવિસાણસુત્તે વુત્તનયેનાપિ ચેત્થ તં તં અત્થો દટ્ઠબ્બો. **નાગ**ન્તિ પુનબ્ભવં નેવ ગન્તારં નાગન્તારં. અથ વા આગું ન કરોતીતિપિ **નાગો**. બલવાતિપિ **નાગો**. તં નાગં. **કામેસુ અનપેક્ખિન**ન્તિ દ્વીસુપિ કામેસુ છન્દરાગાભાવેન અનપેક્ખિનં. **ઉપસઙ્કમ્મ પુચ્છામ**, **મચ્ચુપાસપ્પમોચન**ન્તિ તં એવરૂપં મહેસિં ઉપસઙ્કમિત્વા તેભૂમકવટ્ટસ્સ મચ્ચુપાસસ્સ પમોચનં વિવટ્ટં નિબ્બાનં પુચ્છામ. યેન વા ઉપાયેન દુક્ખસમુદયસઙ્ખાતા મચ્ચુપાસા પમુચ્ચતિ, તં મચ્ચુપાસપ્પમોચનં પુચ્છામાતિ. ઇમં ગાથં હેમવતો સાતાગિરઞ્ચ સાતાગિરપરિસઞ્ચ અત્તનો પરિસઞ્ચ સન્ધાય આહ.

તેન ખો પન સમયેન આસાળ્હીનક્ખત્તં ઘોસિતં અહોસિ. અથ સમન્તતો અલઙ્કતપટિયત્તે દેવનગરે સિરિં પચ્ચનુભોન્તી વિય રાજગહે કાળી નામ કુરરઘરિકા ઉપાસિકા પાસાદમારુય્હ સીહપઞ્જરં વિવરિત્વા ગબ્ભપરિસ્સમં વિનોદેન્તી સવાતપ્પદેસે ઉતુગ્ગહણત્થં ઠિતા તેસં યક્ખસેનાપતીનં તં બુદ્ધગુણપટિસંયુત્તં કથં આદિમજ્ઝપરિયોસાનતો અસ્સોસિ. સુત્વા ચ ''એવં વિવિધગુણસમન્નાગતા બુદ્ધા''તિ બુદ્ધારમ્મણં પીતિં ઉપ્પાદેત્વા તાય નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભેત્વા તત્થેવ ઠિતા સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ. તતો એવ ભગવતા ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવિકાનં ઉપાસિકાનં અનુસ્સવપ્પસન્નાનં, યદિદં કાળી ઉપાસિકા કુરરઘરિકા''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૬૭) એતદગ્ગે ઠપિતા.

૧૬૯. તેપિ યક્ખસેનાપતયો સહસ્સયક્ખપરિવારા મજ્ઝિમયામસમયે ઇસિપતનં પત્વા, ધમ્મચક્કપ્પવત્તિતપલ્લઙ્કેનેવ નિસિન્નં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમ્મ વન્દિત્વા, ઇમાય ગાથાય ભગવન્તં અભિત્થવિત્વા ઓકાસમકારયિંસુ ''**અક્ખાતારં પવત્તાર**''ન્તિ. તસ્સત્થો – ઠપેત્વા તણ્હં તેભૂમકે ધમ્મે ''ઇદં ખો પન, ભિક્ખવે, દુક્ખં અરિયસચ્ચ''ન્તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૪) નયેન સચ્ચાનં વવત્થાનકથાય **અક્ખાતારં**, '''તં ખો પનિદં દુક્ખં અરિયસચ્ચં પરિઞ્ઞેય્ય'ન્તિ મે ભિક્ખવે''તિઆદિના નયેન તેસુ કિચ્ચઞાણકતઞાણપ્પવત્તનેન **પવત્તારં**. યે વા ધમ્મા યથા વોહરિતબ્બા, તેસુ તથા વોહારકથનેન અક્ખાતારં, તેસંયેવ ધમ્માનં સત્તાનુરૂપતો પવત્તારં. ઉગ્ઘટિતઞ્ઞુવિપઞ્ચિતઞ્ઞૂનં વા દેસનાય અક્ખાતારં, નેય્યાનં પટિપાદનેન પવત્તારં. ઉદ્દેસેન વા અક્ખાતારં, વિભઙ્ગેન તેહિ તેહિ પકારેહિ વચનતો પવત્તારં. બોધિપક્ખિયાનં વા સલક્ખણકથનેન અક્ખાતારં, સત્તાનં ચિત્તસન્તાને પવત્તનેન પવત્તારં. સઙ્ખેપતો વા તીહિ પરિવટ્ટેહિ સચ્ચાનં

કથનેન અક્ખાતારં, વિત્થારતો પવત્તારં. ‘‘સદ્ધિન્દ્રિયં ધમ્મો, તં ધમ્મં પવત્તેતીતિ ધમ્મચક્ક’’ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૨.૪૦) એવમાદિના પટિસમ્ભિદાનયેન વિત્થારિતસ્સ ધમ્મચક્કસ્સ પવત્તનતો પવત્તારં.

સબ્બધમ્માનન્તિ ચતુભૂમકધમ્માનં. **પારગુ**ન્તિ છહાકારેહિ પારં ગતં અભિઞ્ઞાય, પરિઞ્ઞાય, પહાનેન, ભાવનાય, સચ્છિકિરિયાય, સમાપત્તિયા. સો હિ ભગવા સબ્બધમ્મે અભિજાનન્તો ગતોતિ અભિઞ્ઞાપારગૂ, પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધે પરિજાનન્તો ગતોતિ પરિઞ્ઞાપારગૂ, સબ્બકિલેસે પજહન્તો ગતોતિ પહાનપારગૂ, ચત્તારો મગ્ગે ભાવેન્તો ગતોતિ ભાવનાપારગૂ, નિરોધં સચ્છિકરોન્તો ગતોતિ સચ્છિકિરિયાપારગૂ, સબ્બા સમાપત્તિયો સમાપજ્જન્તો ગતોતિ સમાપત્તિપારગૂ. એવં સબ્બધમ્માનં પારગું. **બુદ્ધં વેરભયાતીત**ન્તિ અઞ્ઞાણસયનતો પટિબુદ્ધત્તા બુદ્ધં, સબ્બેન વા સરણવણ્ણનાયં વુત્તેનત્થેન બુદ્ધં, પઞ્ચવેરભયાનં અતીતત્તા વેરભયાતીતં. એવં ભગવન્તં અતિત્થવન્તા ‘‘મયં પુચ્છામ ગોતમ’’ન્તિ ઓકાસમકારયિંસુ.

૧૭૦. અથ નેસં યક્ખાનં તેજેન ચ પઞ્ઞાય ચ અગ્ગો હેમવતો યથાધિપ્પેતં પુચ્છિતબ્બં પુચ્છન્તો ‘‘**કિસ્મિં લોકો**’’તિ ઇમં ગાથમાહ. તસ્સાદિપાદે **કિસ્મિ**ન્તિ ભાવેનભાવલક્ખણે ભુમ્મવચનં, કિસ્મિં ઉપ્પન્ને લોકો સમુપ્પન્નો હોતીતિ અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો. સત્તલોકસઙ્ખારલોકે સન્ધાય પુચ્છતિ. **કિસ્મિં કુબ્બતિ સન્થવ**ન્તિ અહન્તિ વા મમન્તિ વા તણ્હાદિટ્ઠિસન્થવં કિસ્મિં કુબ્બતિ, અધિકરણત્થે ભુમ્મવચનં. **કિસ્સ લોકો**તિ ઉપયોગત્થે સામિવચનં, કિં ઉપાદાય લોકોતિ સઙ્ખ્યં ગચ્છતીતિ અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો. **કિસ્મિં લોકો**તિ ભાવેનભાવલક્ખણકારણત્થેસુ ભુમ્મવચનં. કિસ્મિં સતિ કેન કારણેન લોકો વિહઞ્ઞતિ પીળીયતિ બાધીયતીતિ અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો.

૧૭૧. અથ ભગવા યસ્મા છસુ અજ્ઝત્તિકબાહિરેસુ આયતનેસુ ઉપ્પન્નેસુ સત્તલોકો ચ ધનધઞ્ઞાદિવસેન સઙ્ખારલોકો ચ ઉપ્પન્નો હોતિ, યસ્મા ચેત્થ સત્તલોકો તેસ્વેવ છસુ દુવિધમ્પિ સન્થવં કરોતિ. ચક્ખાયતનં વા હિ ‘‘અહં મમ’’ન્તિ ગણ્હાતિ અવસેસેસુ વા અઞ્ઞતરં. યથાહ – ‘‘ચક્ખુ અત્તાતિ યો વદેય્ય, તં ન ઉપપજ્જતી’’તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૪૨૨). યસ્મા ચ એતાનિયેવ છ ઉપાદાય દુવિધોપિ લોકોતિ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ, યસ્મા ચ તેસ્વેવ છસુ સતિ સત્તલોકો દુક્ખપાતુભાવેન વિહઞ્ઞતિ. યથાહ –

> ‘‘હત્થેસુ, ભિક્ખવે, સતિ આદાનનિક્ખેપનં હોતિ, પાદેસુ સતિ અભિક્કમપટિક્કમો હોતિ, પબ્બેસુ સતિ સમિઞ્જનપસારણં હોતિ, કુચ્છિસ્મિં સતિ જિઘચ્છાપિપાસા હોતિ; એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, ચક્ખુસ્મિં સતિ ચક્ખુસમ્ફસ્સપચ્ચયા ઉપ્પજ્જતિ અજ્ઝત્તં સુખં દુક્ખ’’ન્તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૭).

તથા તેસુ આધારભૂતેસુ પટિહતો સઙ્ખારલોકો વિહઞ્ઞતિ. યથાહ –

> ‘‘ચક્ખુસ્મિં અનિદસ્સને સપ્પટિઘે પટિહઞ્ઞિ વા’’ઇતિ (ધ॰ સ॰ ૫૯૭-૮) ચ.

> ‘‘ચક્ખુ, ભિક્ખવે, પટિહઞ્ઞતિ મનાપામનાપેસુ રૂપેસૂ’’તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૮) એવમાદિ.

તથા તેહિયેવ કારણભૂતેહિ દુવિધોપિ લોકો વિહઞ્ઞતિ. યથાહ –

> ‘‘ચક્ખુ વિહઞ્ઞતિ મનાપામનાપેસુ રૂપેસૂ’’તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૮) ચ.

‘‘ચક્ખુ, ભિક્ખવે, આદિત્તં, રૂપા આદિત્તા. કેન આદિત્તં? રાગગ્ગિના’’તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૮; મહાવ॰ ૫૪) એવમાદિ.

તસ્મા છઅજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનવસેન તં પુચ્છં વિસ્સજ્જેન્તો આહ ‘‘**છસુ લોકો સમુપ્પન્નો**’’તિ.

૧૭૨. અથ સો યક્ખો અત્તના વટ્ટવસેન પુટ્ઠપઞ્હં ભગવતા દ્વાદસાયતનવસેન સઙ્ખિપિત્વા વિસ્સજ્જિતં ન સુટ્ઠુ ઉપલક્ખેત્વા તઞ્ચ અત્થં તપ્પટિપક્ખઞ્ચ ઞાતુકામો સઙ્ખેપેનેવ વટ્ટવિવટ્ટં પુચ્છન્તો આહ ‘‘**કતમં ત**’’ન્તિ. તત્થ ઉપાદાતબ્બટ્ઠેન **ઉપાદાનં**, દુક્ખસચ્ચસ્સેતં અધિવચનં. **યત્થ લોકો વિહઞ્ઞતી**તિ ‘‘છસુ લોકો વિહઞ્ઞતી’’તિ એવં ભગવતા યત્થ છબ્બિધે ઉપાદાને લોકો વિહઞ્ઞતીતિ વુત્તો, તં કતમં ઉપાદાનન્તિ? એવં ઉપડ્ઢગાથાય સરૂપેનેવ દુક્ખસચ્ચં પુચ્છિ. સમુદયસચ્ચં પન તસ્સ કારણભાવેન ગહિતમેવ હોતિ. **નિય્યાનં પુચ્છિતો**તિ ઇમાય પન ઉપડ્ઢગાથાય મગ્ગસચ્ચં પુચ્છિ. મગ્ગસચ્ચેન હિ અરિયસાવકો દુક્ખં પરિજાનન્તો, સમુદયં પજહન્તો, નિરોધં સચ્છિકરોન્તો, મગ્ગં ભાવેન્તો લોકમ્હા નિય્યાતિ, તસ્મા નિય્યાનન્તિ વુચ્ચતિ. **કથન્તિ** કેન પકારેન. **દુક્ખા પમુચ્ચતી**તિ ‘‘ઉપાદાન’’ન્તિ વુત્તા વટ્ટદુક્ખા પમોક્ખં પાપુણાતિ. એવમેત્થ સરૂપેનેવ મગ્ગસચ્ચં પુચ્છિ, નિરોધસચ્ચં પન તસ્સ વિસયભાવેન ગહિતમેવ હોતિ.

૧૭૩. એવં યક્ખેન સરૂપેન દસ્સેત્વા ચ અદસ્સેત્વા ચ ચતુસચ્ચવસેન પઞ્હં પુટ્ઠો ભગવા તેનેવ નયેન વિસ્સજ્જેન્તો આહ ‘‘**પઞ્ચ કામગુણા**’’તિ. તત્થ પઞ્ચકામગુણસઙ્ખાતગોચરગ્ગહણેન તગ્ગોચરાનિ પઞ્ચાયતનાનિ ગહિતાનેવ હોન્તિ. મનો છટ્ઠો એતેસન્તિ **મનોછટ્ઠા. પવેદિતા**તિ પકાસિતા. એત્થ અજ્ઝત્તિકેસુ છટ્ઠસ્સ મનાયતનસ્સ ગહણેન તસ્સ વિસયભૂતં ધમ્માયતનં ગહિતમેવ હોતિ. એવં ‘‘કતમં તં ઉપાદાન’’ન્તિ ઇમં પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તો પુનપિ દ્વાદસાયતનાનં વસેનેવ દુક્ખસચ્ચં પકાસેસિ. મનોગહણેન વા સત્તન્નં વિઞ્ઞાણધાતૂનં ગહિતત્તા તાસુ પુરિમપઞ્ચવિઞ્ઞાણધાતુગ્ગહણેન તાસં વત્થૂનિ પઞ્ચ ચક્ખાદીનિ આયતનાનિ, મનોધાતુમનોવિઞ્ઞાણધાતુગ્ગહણેન તાસં વત્થુગોચરભેદં ધમ્માયતનં ગહિતમેવાતિ એવમ્પિ દ્વાદસાયતનવસેન દુક્ખસચ્ચં પકાસેસિ. લોકુત્તરમનાયતનધમ્માયતનેકદેસો પનેત્થ યત્થ લોકો વિહઞ્ઞતિ, તં સન્ધાય નિદ્દિટ્ઠત્તા ન સઙ્ગય્હતિ.

એત્થ છન્દં વિરાજેત્વાતિ એત્થ દ્વાદસાયતનભેદે દુક્ખસચ્ચે તાનેવાયતનાનિ ખન્ધતો ધાતુતો નામરૂપતોતિ તથા તથા વવત્થપેત્વા, તિલક્ખણં આરોપેત્વા, વિપસ્સન્તો અરહત્તમગ્ગપરિયોસાનાય વિપસ્સનાય તણ્હાસઙ્ખાતં **છન્દં** સબ્બસો **વિરાજેત્વા** વિનેત્વા વિદ્ધંસેત્વાતિ અત્થો. **એવં દુક્ખા પમુચ્ચતી**તિ ઇમિના પકારેન એતસ્મા વટ્ટદુક્ખા પમુચ્ચતીતિ . એવમિમાય ઉપડ્ઢગાથાય ‘‘નિય્યાનં પુચ્છિતો બ્રૂહિ, કથં દુક્ખા પમુચ્ચતી’’તિ અયં પઞ્હો વિસ્સજ્જિતો હોતિ, મગ્ગસચ્ચઞ્ચ પકાસિતં સમુદયનિરોધસચ્ચાનિ પનેત્થ પુરિમનયેનેવ સઙ્ગહિતત્તા પકાસિતાનેવ હોન્તીતિ વેદિતબ્બાનિ. ઉપડ્ઢગાથાય વા દુક્ખસચ્ચં, છન્દેન સમુદયસચ્ચં, ‘‘વિરાજેત્વા’’તિ એત્થ વિરાગેન નિરોધસચ્ચં, ‘‘વિરાગાવિમુચ્ચતી’’તિ વચનતો વા મગ્ગસચ્ચં. ‘‘એવ’’ન્તિ ઉપાયનિદસ્સનેન મગ્ગસચ્ચં, દુક્ખનિરોધન્તિ વચનતો વા. ‘‘દુક્ખા પમુચ્ચતી’’તિ દુક્ખપમોક્ખેન નિરોધસચ્ચન્તિ એવમેત્થ ચત્તારિ સચ્ચાનિ પકાસિતાનિ હોન્તીતિ વેદિતબ્બાનિ.

૧૭૪. એવં ચતુસચ્ચગબ્ભાય ગાથાય લક્ખણતો નિય્યાનં પકાસેત્વા પુન તદેવ સકેન નિરુત્તાભિલાપેન નિગમેન્તો આહ ‘‘**એતં લોકસ્સ નિય્યાન**’’ન્તિ. એત્થ **એતન્તિ** પુબ્બે વુત્તસ્સ નિદ્દેસો, **લોકસ્સા**તિ તેધાતુકલોકસ્સ.

યથાતથન્તિ અવિપરીતં. **એતં વો અહમક્ખામી**તિ સચેપિ મં સહસ્સક્ખત્તું પુચ્છેય્યાથ, એતં વો અહમક્ખામિ, ન અઞ્ઞં. કસ્મા? યસ્મા એવં દુક્ખા પમુચ્ચતિ, ન અઞ્ઞથાતિ અધિપ્પાયો. અથ વા એતેન નિય્યાનેન એકદ્વત્તિક્ખત્તું નિગ્ગતાનમ્પિ એતં વો અહમક્ખામિ, ઉપરિવિસેસાધિગમાયપિ એતદેવ અહમક્ખામીતિ અત્થો. કસ્મા? યસ્મા એવં દુક્ખા પમુચ્ચતિ અસેસનિસ્સેસાતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને દ્વેપિ યક્ખસેનાપતયો સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિંસુ સદ્ધિં યક્ખસહસ્સેન.

૧૭૫. અથ હેમવતો પકતિયાપિ ધમ્મગરુ ઇદાનિ અરિયભૂમિયં પતિટ્ઠાય સુટ્ઠુતરં અતિત્તો ભગવતો વિચિત્રપટિભાનાય દેસનાય ભગવન્તં સેક્ખાસેક્ખભૂમિં પુચ્છન્તો ‘‘**કો સૂધ તરતી**’’તિ ગાથમભાસિ. તત્થ **કો સૂધ તરતિ ઓઘ**ન્તિ ઇમિના ચતુરોઘં કો તરતીતિ સેક્ખભૂમિં પુચ્છતિ અવિસેસેન. યસ્મા **અણ્ણવ**ન્તિ ન વિત્થતમત્તં નાપિ ગમ્ભીરમત્તં અપિચ પન યં વિત્થતતરઞ્ચ ગમ્ભીરતરઞ્ચ, તં વુચ્ચતિ. તાદિસો ચ સંસારણ્ણવો. અયઞ્હિ સમન્તતો પરિયન્તાભાવેન વિત્થતો, હેટ્ઠા પતિટ્ઠાભાવેન ઉપરિ આલમ્બનાભાવેન ચ ગમ્ભીરો, તસ્મા ‘‘કો ઇધ તરતિ અણ્ણવં, તસ્મિઞ્ચ અપ્પતિટ્ઠે અનાલમ્બે ગમ્ભીરે અણ્ણવે કો ન સીદતી’’તિ અસેક્ખભૂમિં પુચ્છતિ.

૧૭૬. અથ ભગવા યો ભિક્ખુ જીવિતહેતુપિ વીતિક્કમં અકરોન્તો સબ્બદા સીલસમ્પન્નો લોકિયલોકુત્તરાય ચ પઞ્ઞાય પઞ્ઞવા, ઉપચારપ્પનાસમાધિના ઇરિયાપથહેટ્ઠિમમગ્ગફલેહિ ચ સુસમાહિતો, તિલક્ખણં આરોપેત્વા વિપસ્સનાય નિયકજ્ઝત્તચિન્તનસીલો, સાતચ્ચકિરિયાવહાય અપ્પમાદસતિયા ચ સમન્નાગતો. યસ્મા સો ચતુત્થેન મગ્ગેન ઇમં સુદુત્તરં ઓઘં અનવસેસં તરતિ, તસ્મા સેક્ખભૂમિં વિસ્સજ્જેન્તો ‘‘**સબ્બદા સીલસમ્પન્નો**’’તિ ઇમં તિસિક્ખાગબ્ભં ગાથમાહ. એત્થ હિ સીલસમ્પદાય અધિસીલસિક્ખા, સતિસમાધીહિ અધિચિત્તસિક્ખા, અજ્ઝત્તચિન્તિતાપઞ્ઞાહિ અધિપઞ્ઞાસિક્ખાતિ તિસ્સો સિક્ખા સઉપકારા સાનિસંસા ચ વુત્તા. ઉપકારો હિ સિક્ખાનં લોકિયપઞ્ઞા સતિ ચ, અનિસંસો સામઞ્ઞફલાનીતિ.

૧૭૭. એવં પઠમગાથાય સેક્ખભૂમિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અસેક્ખભૂમિં દસ્સેન્તો દુતિયગાથમાહ. તસ્સત્થો **વિરતો કામસઞ્ઞાયા**તિ યા કાચિ કામસઞ્ઞા, તતો સબ્બતો ચતુત્થમગ્ગસમ્પયુત્તાય સમુચ્છેદવિરતિયા વિરતો. ‘‘વિરત્તો’’તિપિ પાઠો. તદા ‘‘કામસઞ્ઞાયા’’તિ ભુમ્મવચનં હોતિ, સગાથાવગ્ગે પન ‘‘કામસઞ્ઞાસૂ’’તિપિ (સં॰ નિ॰ ૧.૯૬) પાઠો. ચતૂહિપિ મગ્ગેહિ દસન્નં સંયોજનાનં અતીતત્તા **સબ્બસંયોજનાતિગો**, ચતુત્થેનેવ વા ઉદ્ધમ્ભાગિયસબ્બસંયોજનાતિગો , તત્રતત્રાભિનન્દિનીતણ્હાસઙ્ખાતાય નન્દિયા તિણ્ણઞ્ચ ભવાનં પરિક્ખીણત્તા **નન્દીભવપરિક્ખીણો સો** તાદિસો ખીણાસવો ભિક્ખુ **ગમ્ભીરે** સંસારણ્ણવે **ન સીદતિ** નન્દીપરિક્ખયેન સઉપાદિસેસં, ભવપરિક્ખયેન ચ અનુપાદિસેસં નિબ્બાનથલં સમાપજ્જ પરમસ્સાસપ્પત્તિયાતિ.

૧૭૮. અથ હેમવતો સહાયઞ્ચ યક્ખપરિસઞ્ચ ઓલોકેત્વા પીતિસોમનસ્સજાતો ‘‘ગમ્ભીરપઞ્ઞ’’ન્તિ એવમાદીહિ ગાથાહિ ભગવન્તં અભિત્થવિત્વા સબ્બાવતિયા પરિસાય સહાયેન ચ સદ્ધિં અભિવાદેત્વા, પદક્ખિણં કત્વા, અત્તનો વસનટ્ઠાનં અગમાસિ.

તાસં પન ગાથાનં અયં અત્થવણ્ણના – **ગમ્ભીરપઞ્ઞ**ન્તિ ગમ્ભીરાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતં. તત્થ પટિસમ્ભિદાયં વુત્તનયેન ગમ્ભીરપઞ્ઞા વેદિતબ્બા. વુત્તઞ્હિ તત્થ ‘‘ગમ્ભીરેસુ ખન્ધેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ ગમ્ભીરપઞ્ઞા’’તિઆદિ (પટિ॰ મ॰ ૩.૪). **નિપુણત્થદસ્સિ**ન્તિ નિપુણેહિ ખત્તિયપણ્ડિતાદીહિ અભિસઙ્ખતાનં પઞ્હાનં અત્થદસ્સિં અત્થાનં વા યાનિ નિપુણાનિ કારણાનિ દુપ્પટિવિજ્ઝાનિ અઞ્ઞેહિ તેસં દસ્સનેન નિપુણત્થદસ્સિં.

રાગાદિકિઞ્ચનાભાવેન **અકિઞ્ચનં**. દુવિધે કામે તિવિધે ચ ભવે અલગ્ગનેન **કામભવે અસત્તં**. ખન્ધાદિભેદેસુ સબ્બારમ્મણેસુ છન્દરાગબન્ધનાભાવેન **સબ્બધિ વિપ્પમુત્તં. દિબ્બે પથે કમમાન**ન્તિ અટ્ઠસમાપત્તિભેદે દિબ્બે પથે સમાપજ્જનવસેન ચઙ્કમન્તં. તત્થ કિઞ્ચાપિ ન તાય વેલાય ભગવા દિબ્બે પથે કમતિ, અપિચ ખો પુબ્બે કમનં ઉપાદાય કમનસત્તિસબ્ભાવેન તત્થ લદ્ધવસીભાવતાય એવં વુચ્ચતિ. અથ વા યે તે વિસુદ્ધિદેવા અરહન્તો, તેસં પથે સન્તવિહારે કમનેનાપેતં વુત્તં. મહન્તાનં ગુણાનં એસનેન **મહેસિં**.

૧૭૯. દુતિયગાથાય અપરેન પરિયાયેન થુતિ આરદ્ધાતિ કત્વા પુન નિપુણત્થદસ્સિગ્ગહણં નિદસ્સેતિ. અથ વા નિપુણત્થે દસ્સેતારન્તિ અત્થો. **પઞ્ઞાદદ**ન્તિ પઞ્ઞાપટિલાભસંવત્તનિકાય પટિપત્તિયા કથનેન પઞ્ઞાદાયકં. **કામાલયે અસત્ત**ન્તિ દ્વાયંકામેસુ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન દુવિધો આલયો, તત્થ અસત્તં. **સબ્બવિદુ**ન્તિ સબ્બધમ્મવિદું, સબ્બઞ્ઞુન્તિ વુત્તં હોતિ. **સુમેધ**ન્તિ તસ્સ સબ્બઞ્ઞુભાવસ્સ મગ્ગભૂતાય પારમીપઞ્ઞાસઙ્ખાતાય મેધાય સમન્નાગતં. **અરિયે પથે**તિ અટ્ઠઙ્ગિકે મગ્ગે, ફલસમાપત્તિયં વા. **કમમાન**ન્તિ પઞ્ઞાય અજ્ઝોગાહમાનં મગ્ગલક્ખણં ઞત્વા દેસનતો, પવિસમાનં વા ખણે ખણે ફલસમાપત્તિસમાપજ્જનતો, ચતુબ્બિધમગ્ગભાવનાસઙ્ખાતાય કમનસત્તિયા કમિતપુબ્બં વા.

૧૮૦. **સુદિટ્ઠં વત નો અજ્જા**તિ. અજ્જ અમ્હેહિ સુન્દરં દિટ્ઠં, અજ્જ વા અમ્હાકં સુન્દરં દિટ્ઠં, દસ્સનન્તિ અત્થો. **સુપ્પભાતં સુહુટ્ઠિત**ન્તિ અજ્જ અમ્હાકં સુટ્ઠુ પભાતં સોભનં વા પભાતં અહોસિ. અજ્જ ચ નો સુન્દરં ઉટ્ઠિતં અહોસિ, અનુપરોધેન સયનતો ઉટ્ઠિતં. કિં કારણં? **યં અદ્દસામ સમ્બુદ્ધં**, યસ્મા સમ્બુદ્ધં અદ્દસામાતિ અત્તનો લાભસમ્પત્તિં આરબ્ભ પામોજ્જં પવેદેતિ.

૧૮૧. **ઇદ્ધિમન્તો**તિ કમ્મવિપાકજિદ્ધિયા સમન્નાગતા. **યસસ્સિનો**તિ લાભગ્ગપરિવારગ્ગસમ્પન્ના. **સરણં યન્તી**તિ કિઞ્ચાપિ મગ્ગેનેવ ગતા, તથાપિ સોતાપન્નભાવપરિદીપનત્થં પસાદદસ્સનત્થઞ્ચ વાચં ભિન્દતિ.

૧૮૨. **ગામા ગામ**ન્તિ દેવગામા દેવગામં. **નગા નગ**ન્તિ દેવપબ્બતા દેવપબ્બતં. **નમસ્સમાના સમ્બુદ્ધં, ધમ્મસ્સ ચ સુધમ્મત**ન્તિ ''સમ્માસમ્બુદ્ધો વત ભગવા, સ્વાક્ખાતો વત ભગવતો ધમ્મો''તિઆદિના નયેન બુદ્ધસુબોધિતઞ્ચ ધમ્મસુધમ્મતઞ્ચ. ''સુપ્પટિપન્નો વત ભગવતો સાવકસઙ્ઘો''તિઆદિના સઙ્ઘ-સુપ્પટિપત્તિઞ્ચ અભિત્થવિત્વા અભિત્થવિત્વા નમસ્સમાના ધમ્મઘોસકા હુત્વા વિચરિસ્સામાતિ વુત્તં હોતિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય હેમવતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. આળવકસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ આળવકસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અત્થવણ્ણનાનયેનેવસ્સ ઉપ્પત્તિ આવિભવિસ્સતિ. અત્થવણ્ણનાય ચ ''એવં મે સુતં, એકં સમયં ભગવા''તિ એતં વુત્તત્થમેવ. **આળવિયં વિહરતિ આળવકસ્સ યક્ખસ્સ ભવને**તિ એત્થ પન કા આળવી, કસ્મા ચ ભગવા તસ્સ યક્ખસ્સ ભવને વિહરતીતિ? વુચ્ચતે – **આળવી**તિ રટ્ઠમ્પિ નગરમ્પિ વુચ્ચતિ, તદુભયમ્પિ ઇધ વટ્ટતિ. આળવીનગરસ્સ હિ સમીપે વિહરન્તોપિ

‘‘આળવિયં વિહરતી’’તિ વુચ્ચતિ. તસ્સ ચ નગરસ્સ સમીપે અવિદૂરે ગાવુતમત્તે તં ભવનં, આળવીરટ્ઠે વિહરન્તોપિ ‘‘આળવિયં વિહરતી’’તિ વુચ્ચતિ, આળવીરટ્ઠે ચેતં ભવનં.

યસ્મા પન આળવકો રાજા વિવિધનાટકૂપભોગં છડ્ડેત્વા ચોરપટિબાહનત્થં પટિરાજનિસેધનત્થં બ્યાયામકરણત્થઞ્ચ સત્તમે સત્તમે દિવસે મિગવં ગચ્છન્તો એકદિવસં બલકાયેન સદ્ધિં કતિકં અકાસિ – ‘‘યસ્સ પસ્સેન મિગો પલાયતિ, તસ્સેવ સો ભારો’’તિ. અથ તસ્સેવ પસ્સેન મિગો પલાયિ, જવસમ્પન્નો રાજા ધનું ગહેત્વા પત્તિકોવ તિયોજનં તં મિગં અનુબન્ધિ. એણિમિગા ચ તિયોજનવેગા એવ હોન્તિ. અથ પરિક્ખીણજવં તં મિગં ઉદકં પવિસિત્વા, ઠિતં વધિત્વા, દ્વિધા છેત્વા, અનત્થિકોપિ મંસેન ‘‘નાસક્ખિ મિગં ગહેતુ’’ન્તિ અપવાદમોચનત્થં કાજેનાદાય આગચ્છન્તો નગરસ્સાવિદૂરે બહલપત્તપલાસં મહાનિગ્રોધં દિસ્વા પરિસ્સમવિનોદનત્થં તસ્સ મૂલમુપગતો. તસ્મિઞ્ચ નિગ્રોધે આળવકો યક્ખો મહારાજસન્તિકા વરં લભિત્વા મજ્ઝન્હિકસમયે તસ્સ રુક્ખસ્સ છાયાય ફુટ્ઠોકાસં પવિટ્ઠે પાણિનો ખાદન્તો પટિવસતિ. સો તં દિસ્વા ખાદિતું ઉપગતો. અથ રાજા તેન સદ્ધિં કતિકં અકાસિ – ‘‘મુઞ્ચ મં, અહં તે દિવસે દિવસે મનુસ્સઞ્ચ થાલિપાકઞ્ચ પેસેસ્સામી’’તિ. યક્ખો ‘‘ત્વં રાજૂપભોગેન પમત્તો સમ્મુસ્સસિ, અહં પન ભવનં અનુપગતઞ્ચ અનનુઞ્ઞાતઞ્ચ ખાદિતું ન લભામિ, સ્વાહં ભવન્તમ્પિ જીયેય્ય’’ન્તિ ન મુઞ્ચિ. રાજા ‘‘યં દિવસં ન પેસેમિ, તં દિવસં મં ગહેત્વા ખાદાહી’’તિ અત્તાનં અનુજાનિત્વા તેન મુત્તો નગરાભિમુખો અગમાસિ.

બલકાયો મગ્ગે ખન્ધાવારં બન્ધિત્વા ઠિતો રાજાનં દિસ્વા – ‘‘કિં, મહારાજ, અયસમત્તભયા એવં કિલન્તોસી’’તિ વદન્તો પચ્ચુગ્ગન્ત્વા પટિગ્ગહેસિ. રાજા તં પવત્તિં અનારોચેત્વા નગરં ગન્ત્વા, કતપાતરાસો નગરગુત્તિકં આમન્તેત્વા એતમત્થં આરોચેસિ. નગરગુત્તિકો – ‘‘કિં, દેવ, કાલપરિચ્છેદો કતો’’તિ આહ. રાજા ‘‘ન કતો, ભણે’’તિ આહ. ‘‘દુટ્ઠુ કતં, દેવ, અમનુસ્સા હિ પરિચ્છિન્નમત્તમેવ લભન્તિ, અપરિચ્છિન્ને પન જનપદસ્સ આબાધો ભવિસ્સતિ. હોતુ, દેવ, કિઞ્ચાપિ એવમકાસિ, અપ્પોસ્સુક્કો ત્વં રજ્જસુખં અનુભોહિ, અહમેત્થ કાતબ્બં કરિસ્સામી’’તિ. સો કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય બન્ધનાગારં ગન્ત્વા યે યે વજ્ઝા હોન્તિ, તે તે સન્ધાય – ‘‘યો જીવિતત્થિકો હોતિ, સો નિક્ખમતૂ’’તિ ભણતિ. યો પઠમં નિક્ખમતિ તં ગેહં નેત્વા, ન્હાપેત્વા, ભોજેત્વા ચ, ‘‘ઇમં થાલિપાકં યક્ખસ્સ દેહી’’તિ પેસેતિ. તં રુક્ખમૂલં પવિટ્ઠમત્તંયેવ યક્ખો ભેરવં અત્તભાવં નિમ્મિનિત્વા મૂલકન્દં વિય ખાદતિ . યક્ખાનુભાવેન કિર મનુસ્સાનં કેસાદીનિ ઉપાદાય સકલસરીરં નવનીતપિણ્ડો વિય હોતિ. યક્ખસ્સ ભત્તં ગાહાપેત્તું ગતપુરિસા તં દિસ્વા ભીતા યથામિત્તં આરોચેસું. તતો પભુતિ ‘‘રાજા ચોરે ગહેત્વા યક્ખસ્સ દેતી’’તિ મનુસ્સા ચોરકમ્મતો પટિવિરતા. તતો અપરેન સમયેન નવચોરાનં અભાવેન પુરાણચોરાનઞ્ચ પરિક્ખયેન બન્ધનાગારાનિ સુઞ્ઞાનિ અહેસું.

અથ નગરગુત્તિકો રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા અત્તનો ધનં નગરરચ્છાસુ છડ્ડાપેસિ – ‘‘અપ્પેવ નામ કોચિ લોભેન ગણ્હેય્યા’’તિ. તં પાદેનપિ ન કોચિ છુપિ. સો ચોરે અલભન્તો અમચ્ચાનં આરોચેસિ. અમચ્ચા ‘‘કુલપટિપાટિયા એકમેકં જિણ્ણકં પેસેમ, સો પકતિયાપિ મચ્ચુમુખે વત્તતી’’તિ આહંસુ. રાજા ‘‘‘અમ્હાકં પિતરં, અમ્હાકં પિતામહં પેસેતી’તિ મનુસ્સા ખોભં કરિસ્સન્તિ, મા વો એતં રુચ્ચી’’તિ નિવારેસિ. ‘‘તેન હિ, દેવ, દારકં પેસેમ ઉત્તાનસેય્યકં, તથાવિધસ્સ હિ ‘માતા મે પિતા મે’તિ સિનેહો નત્થી’’તિ આહંસુ. રાજા અનુજાનિ. તે તથા અકંસુ. નગરે દારકમાતરો ચ દારકે ગહેત્વા ગબ્ભિનિયો ચ પલાયિત્વા પરજનપદે દારકે સંવડ્ઢેત્વા આનેન્તિ. એવં સબ્બાનિપિ દ્વાદસ વસ્સાનિ ગતાનિ.

તતો એકદિવસં સકલનગરં વિચિનિત્વા એકમ્પિ દારકં અલભિત્વા રઞ્ઞો આરોચેસું – ‘‘નત્થિ, દેવ, નગરે દારકો ઠપેત્વા અન્તેપુરે તવ પુત્તં આળવકકુમાર’’ન્તિ. રાજા ‘‘યથા મમ પુત્તો પિયો, એવં સબ્બલોકસ્સ, અત્તના પન પિયતરં નત્થિ, ગચ્છથ, તમ્પિ દત્વા મમ જીવિતં રક્ખથા’’તિ આહ. તેન ચ સમયેન આળવકકુમારસ્સ માતા પુત્તં ન્હાપેત્વા, મણ્ડેત્વા, દુકૂલચુમ્બટકે કત્વા, અઙ્કે સયાપેત્વા, નિસિન્ના હોતિ. રાજપુરિસા રઞ્ઞો આણાય તત્થ ગન્ત્વા વિપ્પલપન્તિયા તસ્સા સોળસન્નઞ્ચ ઇત્થિસહસ્સાનં સદ્ધિં ધાતિયા તં આદાય પક્કમિંસુ ‘‘સ્વે યક્ખભક્ખો ભવિસ્સતી’’તિ. તં દિવસઞ્ચ ભગવા પચ્ચૂસસમયે પચ્ચુટ્ઠાય જેતવનમહાવિહારે ગન્ધકુટિયં મહાકરુણાસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા પુન બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો અદ્દસ આળવકસ્સ કુમારસ્સ અનાગામિફલુપ્પત્તિયા ઉપનિસ્સયં, યક્ખસ્સ ચ સોતાપત્તિફલુપ્પત્તિયા ઉપનિસ્સયં દેસનાપરિયોસાને ચ ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનં ધમ્મચક્ખુપટિલાભસ્સાતિ. તસ્મા વિભાતાય રત્તિયા પુરેભત્તકિચ્ચં કત્વા અનિટ્ઠિતપચ્છાભત્તકિચ્ચોવ કાળપક્ખઉપોસથદિવસે વત્તમાને ઓગ્ગતે સૂરિયે એકકોવ અદુતિયો પત્તચીવરમાદાય પાદગમનેનેવ સાવત્થિતો તિંસ યોજનાનિ ગન્ત્વા તસ્સ યક્ખસ્સ ભવનં પાવિસિ. તેન વુત્તં ‘‘આળવકસ્સ યક્ખસ્સ ભવને’’તિ.

કિં પન ભગવા યસ્મિં નિગ્રોધે આળવકસ્સ ભવનં, તસ્સ મૂલે વિહાસિ, ઉદાહુ ભવનેયેવાતિ? વુચ્ચતે – ભવનેયેવ. યથેવ હિ યક્ખા અત્તનો ભવનં પસ્સન્તિ, તથા ભગવાપિ. સો તત્થ ગન્ત્વા ભવનદ્વારે અટ્ઠાસિ. તદા આળવકો હિમવન્તે યક્ખસમાગમં ગતો હોતિ. તતો આળવકસ્સ દ્વારપાલો ગદ્રભો નામ યક્ખો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા, વન્દિત્વા – ‘‘કિં, ભન્તે, ભગવા વિકાલે આગતો’’તિ આહ. ‘‘આમ, ગદ્રભ, આગતોમ્હિ. સચે તે અગરુ, વિહરેય્યામેકરત્તિં આળવકસ્સ ભવને’’તિ. ‘‘ન મે, ભન્તે, ગરુ, અપિચ ખો સો યક્ખો કક્ખળો ફરુસો, માતાપિતૂનમ્પિ અભિવાદનાદીનિ ન કરોતિ, મા રુચ્ચિ ભગવતો ઇધ વાસો’’તિ. ‘‘જાનામિ, ગદ્રભ, તસ્સ કક્ખળત્તં, ન કોચિ મમન્તરાયો ભવિસ્સતિ, સચે તે અગરુ, વિહરેય્યામેકરત્તિ’’ન્તિ .

દુતિયમ્પિ ગદ્રભો યક્ખો ભગવન્તં એતદવોચ – ‘‘અગ્ગિતત્તકપાલસદિસો, ભન્તે, આળવકો, ‘માતાપિતરો’તિ વા ‘સમણબ્રાહ્મણા’તિ વા ‘ધમ્મો’તિ વા ન જાનાતિ, ઇધાગતાનં ચિત્તક્ખેપમ્પિ કરોતિ, હદયમ્પિ ફાલેતિ, પાદેપિ ગહેત્વા પરસમુદ્દે વા પરચક્કવાળે વા ખિપતી’’તિ. દુતિયમ્પિ ભગવા આહ – ‘‘જાનામિ, ગદ્રભ, સચે તે અગરુ, વિહરેય્યામેકરત્તિ’’ન્તિ. તતિયમ્પિ ગદ્રભો યક્ખો ભગવન્તં એતદવોચ – ‘‘અગ્ગિતત્તકપાલસદિસો, ભન્તે, આળવકો, ‘માતાપિતરો’તિ વા ‘સમણબ્રાહ્મણા’તિ વા ‘ધમ્મો’તિ વા ન જાનાતિ, ઇધાગતાનં ચિત્તક્ખેપમ્પિ કરોતિ, હદયમ્પિ ફાલેતિ, પાદેપિ ગહેત્વા પરસમુદ્દે વા પરચક્કવાળે વા ખિપતી’’તિ. તતિયમ્પિ ભગવા આહ – ‘‘જાનામિ, ગદ્રભ, સચે તે અગરુ, વિહરેય્યામેકરત્તિ’’ન્તિ. ‘‘ન મે, ભન્તે, ગરુ, અપિચ ખો સો યક્ખો અત્તનો અનારોચેત્વા અનુજાનન્તં મં જીવિતા વોરોપેય્ય, આરોચેમિ, ભન્તે, તસ્સા’’તિ. ‘‘યથાસુખં, ગદ્રભ, આરોચેહી’’તિ. ‘‘તેન હિ, ભન્તે, ત્વમેવ જાનાહી’’તિ ભગવન્તં અભિવાદેત્વા હિમવન્તાભિમુખો પક્કામિ. ભવનદ્વારમ્પિ સયમેવ ભગવતો વિવરમદાસિ. ભગવા અન્તોભવનં પવિસિત્વા યત્થ અભિલક્ખિતેસુ મઙ્ગલદિવસાદીસુ નિસીદિત્વા આળવકો સિરિં અનુભોતિ, તસ્મિંયેવ દિબ્બરતનપલ્લઙ્કે નિસીદિત્વા સુવણ્ણાભં મુઞ્ચિ. તં દિસ્વા યક્ખસ્સ ઇત્થિયો આગન્ત્વા, ભગવન્તં વન્દિત્વા, સમ્પરિવારેત્વા નિસીદિંસુ. ભગવા ‘‘પુબ્બે તુમ્હે દાનં દત્વા, સીલં સમાદિયિત્વા, પૂજનેય્યં પૂજેત્વા, ઇમં સમ્પત્તિં પત્તા, ઇદાનિપિ તથેવ કરોથ, મા અઞ્ઞમઞ્ઞં ઇસ્સામચ્છરિયાભિભૂતા વિહરથા’’તિઆદિના નયેન તાસં પકિણ્ણકધમ્મકથં કથેસિ. તા ચ ભગવતો મધુરનિગ્ઘોસં સુત્વા, સાધુકારસહસ્સાનિ દત્વા, ભગવન્તં પરિવારેત્વા નિસીદિંસુયેવ. ગદ્રભોપિ હિમવન્તં ગન્ત્વા આળવકસ્સ આરોચેસિ

– ‘‘યગ્ઘે, મારિસ, જાનેય્યાસિ, વિમાને તે ભગવા નિસિન્નો’’તિ. સો ગદ્રભસ્સ સઞ્ઞમકાસિ ‘‘તુણ્હી હોહિ, ગન્ત્વા કત્તબ્બં કરિસ્સામી’’તિ. પુરિસમાનેન કિર લજ્જિતો અહોસિ, તસ્મા ‘‘મા કોચિ પરિસમજ્ઝે સુણેય્યા’’તિ વારેસિ.

તદા સાતાગિરહેમવતા ભગવન્તં જેતવનેયેવ વન્દિત્વા ‘‘યક્ખસમાગમં ગમિસ્સામા’’તિ સપરિવારા નાનાયાનેહિ આકાસેન ગચ્છન્તિ. આકાસે ચ યક્ખાનં ન સબ્બત્થ મગ્ગો અત્થિ, આકાસટ્ઠાનિ વિમાનાનિ પરિહરિત્વા મગ્ગટ્ઠાનેનેવ મગ્ગો હોતિ. આળવકસ્સ પન વિમાનં ભૂમટ્ઠં સુગુત્તં પાકારપરિક્ખિત્તં સુસંવિહિતદ્વારટ્ટાલકગોપુરં, ઉપરિ કંસજાલસઞ્છન્નં મઞ્જૂસસદિસં તિયોજનં ઉબ્બેધેન. તસ્સ ઉપરિ મગ્ગો હોતિ. તે તં પદેસમાગમ્મ ગન્તું અસમત્થા અહેસું. બુદ્ધાનઞ્હિ નિસિન્નોકાસસ્સ ઉપરિભાગેન યાવ ભવગ્ગા, તાવ કોચિ ગન્તું અસમત્થો. તે ‘‘કિમિદ’’ન્તિ આવજ્જેત્વા ભગવન્તં દિસ્વા આકાસે ખિત્તલેડ્ડુ વિય ઓરુય્હ વન્દિત્વા, ધમ્મં સુત્વા, પદક્ખિણં કત્વા ‘‘યક્ખસમાગમં ગચ્છામ ભગવા’’તિ તીણિ વત્થૂનિ પસંસન્તા યક્ખસમાગમં અગમંસુ. આળવકો તે દિસ્વા ‘‘ઇધ નિસીદથા’’તિ પટિક્કમ્મ ઓકાસમદાસિ. તે આળવકસ્સ નિવેદેસું ‘‘લાભા તે, આળવક, યસ્સ તે ભવને ભગવા વિહરતિ, ગચ્છાવુસો ભગવન્તં પયિરુપાસસ્સૂ’’તિ. એવં ભગવા ભવનેયેવ વિહાસિ, ન યસ્મિં નિગ્રોધે આળવકસ્સ ભવનં, તસ્સ મૂલેતિ. તેન વુત્તં ‘‘એકં સમયં ભગવા આળવિયં વિહરતિ આળવકસ્સ યક્ખસ્સ ભવને’’તિ.

અથ ખો આળવકો...પે॰... ભગવન્તં એતદવોચ ‘‘**નિક્ખમ સમણા**’’તિ. ‘‘કસ્મા પનાયં એતદવોચા’’તિ? વુચ્ચતે – રોસેતુકામતાય. તત્રેવં આદિતો પભુતિ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો – અયઞ્હિ યસ્મા અસ્સદ્ધસ્સ સદ્ધાકથા દુક્કથા હોતિ દુસ્સીલાદીનં સીલાદિકથા વિય, તસ્મા તેસં યક્ખાનં સન્તિકા ભગવતો પસંસં સુત્વા એવ અગ્ગિમ્હિ પક્ખિત્તલોણસક્ખરા વિય અબ્ભન્તરકોપેન તટતટાયમાનહદયો હુત્વા ‘‘કો સો ભગવા નામ, યો મમ ભવનં પવિટ્ઠો’’તિ આહ. તે આહંસુ – ‘‘ન ત્વં, આવુસો, જાનાસિ ભગવન્તં અમ્હાકં સત્થારં, યો તુસિતભવને ઠિતો પઞ્ચ મહાવિલોકનાનિ વિલોકેત્વા’’તિઆદિના નયેન યાવ ધમ્મચક્કપ્પવત્તનં કથેન્તા પટિસન્ધિઆદિના દ્વત્તિંસ પુબ્બનિમિત્તાનિ વત્વા ‘‘ઇમાનિપિ ત્વં, આવુસો , અચ્છરિયાનિ નાદ્દસા’’તિ ચોદેસું. સો દિસ્વાપિ કોધવસેન ‘‘નાદ્દસ’’ન્તિ આહ. આવુસો આળવક પસ્સેય્યાસિ વા ત્વં, ન વા, કો તયા અત્થો પસ્સતા વા અપસ્સતા વા, કિં ત્વં કરિસ્સસિ અમ્હાકં સત્થુનો, યો ત્વં તં ઉપનિધાય ચલક્કકુધમહાઉસભસમીપે તદહુજાતવચ્છકો વિય, તિધાપભિન્નમત્તવારણસમીપે ભિઙ્કપોતકો વિય, ભાસુરવિલમ્બકેસરઉપસોભિતક્ખન્ધસ્સ મિગરઞ્ઞો સમીપે જરસિઙ્ગાલો વિય, દિયડ્ઢયોજનસતપ્પવડ્ઢકાયસુપણ્ણરાજસમીપે છિન્નપક્ખકાકપોતકો વિય ખાયસિ, ગચ્છ યં તે કરણીયં, તં કરોહીતિ. એવં વુત્તે કુદ્ધો આળવકો ઉટ્ઠહિત્વા મનોસિલાતલે વામપાદેન ઠત્વા ‘‘પસ્સથ દાનિ તુમ્હાકં વા સત્થા મહાનુભાવો, અહં વા’’તિ દક્ખિણપાદેન સટ્ઠિયોજનમત્તં કેલાસપબ્બતકૂટં અક્કમિ, તં અયોકૂટપહટો નિદ્ધન્તઅયોપિણ્ડો વિય પપટિકાયો મુઞ્ચિ. સો તત્ર ઠત્વા ‘‘અહં આળવકો’’તિ ઘોસેસિ, સકલજમ્બુદીપં સદ્દો ફરિ.

ચત્તારો કિર સદ્દા સકલજમ્બુદીપે સુય્યિંસુ – યઞ્ચ પુણ્ણકો યક્ખસેનાપતિ ધનઞ્ચયકોરબ્યરાજાનં જૂતે જિનિત્વા અપ્ફોટેત્વા ‘‘અહં જિનિ’’ન્તિ ઉગ્ઘોસેસિ, યઞ્ચ સક્કો દેવાનમિન્દો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પરિહાયમાને વિસ્સકમ્મં દેવપુત્તં સુનખં કારેત્વા ‘‘અહં પાપભિક્ખૂ ચ પાપભિક્ખુનિયો ચ ઉપાસકે ચ ઉપાસિકાયો ચ સબ્બેવ અધમ્મવાદિનો ખાદામી’’તિ ઉગ્ઘોસાપેસિ, યઞ્ચ કુસજાતકે પભાવતિહેતુ સત્તહિ રાજૂહિ નગરે ઉપરુદ્ધે પભાવતિં અત્તના સહ હત્થિક્ખન્ધં આરોપેત્વા નગરા નિક્ખમ્મ ‘‘અહં સીહસ્સરકુસમહારાજા’’તિ મહાપુરિસો ઉગ્ઘોસેસિ, યઞ્ચ આળવકો કેલાસમુદ્ધનિ ઠત્વા ‘‘અહં આળવકો’’તિ. તદા હિ સકલજમ્બુદીપે દ્વારે દ્વારે ઠત્વા ઉગ્ઘોસિતસદિસં અહોસિ, તિયોજનસહસ્સવિત્થતો ચ હિમવાપિ સઙ્કમ્પિ યક્ખસ્સ આનુભાવેન.

સો **વાતમણ્ડલં** સમુટ્ઠાપેસિ – ‘‘એતેનેવ સમણં પલાપેસ્સામી’’તિ. તે પુરત્થિમાદિભેદા વાતા સમુટ્ઠહિત્વા અડ્ઢયોજનયોજનદ્વિયોજનતિયોજનપ્પમાણાનિ પબ્બતકૂટાનિ પદાલેત્વા વનગચ્છરુક્ખાદીનિ ઉમ્મૂલેત્વા આળવીનગરં પક્ખન્તા જિણ્ણહત્થિસાલાદીનિ ચુણ્ણેન્તા છદનિટ્ઠકા આકાસે ભમેન્તા. ભગવા ‘‘મા કસ્સચિ ઉપરોધો હોતૂ’’તિ અધિટ્ઠાસિ. તે વાતા દસબલં પત્વા ચીવરકણ્ણમત્તમ્પિ ચાલેતું નાસક્ખિંસુ. તતો **મહાવસ્સં** સમુટ્ઠાપેસિ ‘‘ઉદકેન અજ્ઝોત્થરિત્વા સમણં મારેસ્સામી’’તિ. તસ્સાનુભાવેન ઉપરૂપરિ સતપટલસહસ્સપટલાદિભેદા વલાહકા ઉટ્ઠહિત્વા વસ્સિંસુ, વુટ્ઠિધારાવેગેન પથવી છિદ્દા અહોસિ, વનરુક્ખાદીનં ઉપરિ મહોઘો આગન્ત્વા દસબલસ્સ ચીવરે ઉસ્સાવબિન્દુમત્તમ્પિ તેમેતું નાસક્ખિ. તતો **પાસાણવસ્સં** સમુટ્ઠાપેસિ, મહન્તાનિ મહન્તાનિ પબ્બતકૂટાનિ ધૂમાયન્તાનિ પજ્જલન્તાનિ આકાસેનાગન્ત્વા દસબલં પત્વા દિબ્બમાલાગુળાનિ સમ્પજ્જિંસુ. તતો **પહરણવસ્સં** સમુટ્ઠાપેસિ, એકતોધારાઉભતોધારા અસિસત્તિખુરપ્પાદયો ધૂમાયન્તા પજ્જલન્તા આકાસેનાગન્ત્વા દસબલં પત્વા દિબ્બપુપ્ફાનિ અહેસું. તતો **અઙ્ગારવસ્સં** સમુટ્ઠાપેસિ, કિંસુકવણ્ણા અઙ્ગારા આકાસેનાગન્ત્વા દસબલસ્સ પાદમૂલે દિબ્બપુપ્ફાનિ હુત્વા વિકિરિંસુ. તતો **કુક્કુલવસ્સં** સમુટ્ઠાપેસિ, અચ્ચુણ્હો કુક્કુલો આકાસેનાગન્ત્વા દસબલસ્સ પાદમૂલે ચન્દનચુણ્ણં હુત્વા નિપતિ. તતો **વાલુકાવસ્સં** સમુટ્ઠાપેસિ, અતિસુખુમા વાલુકા ધૂમાયન્તા પજ્જલન્તા આકાસેનાગન્ત્વા દસબલસ્સ પાદમૂલે દિબ્બપુપ્ફાનિ હુત્વા નિપતિંસુ. તતો **કલલવસ્સં** સમુટ્ઠાપેસિ, તં કલલવસ્સં ધૂમાયન્તં પજ્જલન્તં આકાસેનાગન્ત્વા દસબલસ્સ પાદમૂલે દિબ્બગન્ધં હુત્વા નિપતિ. તતો **અન્ધકારં** સમુટ્ઠાપેસિ ‘‘ભિંસેત્વા સમણં પલાપેસ્સામી’’તિ. તં ચતુરઙ્ગસમન્નાગતન્ધકારસદિસં હુત્વા દસબલં પત્વા સૂરિયપ્પભાવિહતમિવન્ધકારં અન્તરધાયિ.

એવં યક્ખો ઇમાહિ નવહિ વાતવસ્સપાસાણપહરણઙ્ગારકુક્કુલવાલુકકલલન્ધકારવુટ્ઠીહિ ભગવન્તં પલાપેતું અસક્કોન્તો નાનાવિધપહરણહત્થાય અનેકપ્પકારરૂપભૂતગણસમાકુલાય ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય સયમેવ ભગવન્તં અભિગતો. તે ભૂતગણા અનેકપ્પકારે વિકારે કત્વા ‘‘ગણ્હથ હનથા’’તિ ભગવતો ઉપરિ આગચ્છન્તા વિય હોન્તિ, અપિચ તે નિદ્ધન્તલોહપિણ્ડં વિય મક્ખિકા, ભગવન્તં અલ્લીયિતું અસમત્થા એવં અહેસું. એવં સન્તેપિ યથા બોધિમણ્ડે મારો આગતવેલાયમેવ નિવત્તો, તથા અનિવત્તિત્વા ઉપડ્ઢરત્તિમત્તં બ્યાકુલમકંસુ. એવં ઉપડ્ઢરત્તિમત્તં અનેકપ્પકારવિભિંસનદસ્સનેનપિ ભગવન્તં ચાલેતુમસક્કોન્તો આળવકો ચિન્તેસિ – ‘‘યંનૂનાહં કેનચિ અજેય્યં દુસ્સાવુધં મુઞ્ચેય્ય’’ન્તિ.

ચત્તારિ કિર આવુધાનિ લોકે સેટ્ઠાનિ – સક્કસ્સ વજિરાવુધં, વેસ્સવણસ્સ ગદાવુધં, યમસ્સ નયનાવુધં, આળવકસ્સ દુસ્સાવુધન્તિ. યદિ હિ સક્કો કુદ્ધો વજિરાવુધં સિનેરુમત્થકે પહરેય્ય અડ્ઢસટ્ઠિસહસ્સાધિકયોજનસતસહસ્સં સિનેરું વિનિવિજ્ઝિત્વા હેટ્ઠતો ગચ્છેય્ય . વેસ્સવણસ્સ પુથુજ્જનકાલે વિસ્સજ્જિતગદા બહૂનં યક્ખસહસ્સાનં સીસં પાતેત્વા પુન હત્થપાસં આગન્ત્વા તિટ્ઠતિ. યમેન કુદ્ધેન નયનાવુધેન ઓલોકિતમત્તે અનેકાનિ કુમ્ભણ્ડસહસ્સાનિ તત્તકપાલે તિલા વિય વિપ્ફુરન્તાનિ વિનસ્સન્તિ. આળવકો કુદ્ધો સચે આકાસે દુસ્સાવુધં મુઞ્ચેય્ય, દ્વાદસ વસ્સાનિ દેવો ન વસ્સેય્ય. સચે પથવિયં મુઞ્ચેય્ય, સબ્બરુક્ખતિણાદીનિ સુસ્સિત્વા દ્વાદસવસ્સન્તરં ન પુન રુહેય્યું. સચે સમુદ્દે મુઞ્ચેય્ય, તત્તકપાલે ઉદકબિન્દુ વિય સબ્બમુદકં સુસ્સેય્ય. સચે સિનેરુસદિસેપિ પબ્બતે મુઞ્ચેય્ય, ખણ્ડાખણ્ડં હુત્વા વિકિરેય્ય. સો એવં મહાનુભાવં દુસ્સાવુધં ઉત્તરીયકતં મુઞ્ચિત્વા અગ્ગહેસિ . યેભુય્યેન દસસહસ્સિલોકધાતુદેવતા વેગેન સન્નિપતિંસુ – ‘‘અજ્જ ભગવા આળવકં દમેસ્સતિ, તત્થ ધમ્મં સોસ્સામા’’તિ. યુદ્ધદસ્સનકામાપિ દેવતા સન્નિપતિંસુ. એવં સકલમ્પિ આકાસં દેવતાહિ પુરિપુણ્ણમહોસિ.

અથ આળવકો ભગવતો સમીપે ઉપરૂપરિ વિચરિત્વા વત્થાવુધં મુઞ્ચિ. તં અસનિવિચક્કં વિય આકાસે ભેરવસદ્દં કરોન્તં ધૂમાયન્તં પજ્જલન્તં ભગવન્તં પત્વા યક્ખસ્સ માનમદ્દનત્થં પાદમુઞ્છનચોળકં હુત્વા પાદમૂલે નિપતિ. આળવકો તં દિસ્વા છિન્નવિસાણો વિય ઉસભો, ઉદ્ધટદાઠો વિય સપ્પો, નિત્તેજો નિમ્મદો નિપતિતમાનદ્ધજો હુત્વા ચિન્તેસિ – ‘‘દુસ્સાવુધમ્પિ સમણં નભિભોસિ, કિં નુ ખો કારણ’’ન્તિ? ઇદં કારણં, મેત્તાવિહારયુત્તો સમણો, હન્દ નં રોસેત્વા મેત્તાય વિયોજેમીતિ. ઇમિના સમ્બન્ધેનેતં વુત્તં – ‘‘અથ ખો આળવકો યક્ખો યેન ભગવા...પે॰... નિક્ખમ સમણા’’તિ. તત્રાયમધિપ્પાયો – કસ્મા મયા અનનુઞ્ઞાતો મમ ભવનં પવિસિત્વા ઘરસામિકો વિય ઇત્થાગારસ્સ મજ્ઝે નિસિન્નોસિ, નનુ અયુત્તમેતં સમણસ્સ યદિદં અદિન્નપટિભોગો ઇત્થિસંસગ્ગો ચ, તસ્મા યદિ ત્વં સમણધમ્મે ઠિતો, નિક્ખમ સમણાતિ. એકે પન ‘‘એતાનિ અઞ્ઞાનિ ચ ફરુસવચનાનિ વત્વા એવાયં એતદવોચા’’તિ ભણન્તિ.

અથ ભગવા ‘‘યસ્મા થદ્ધો પટિથદ્ધભાવેન વિનેતું ન સક્કા, સો હિ પટિથદ્ધભાવે કરિયમાને સેય્યથાપિ ચણ્ડસ્સ કુક્કુરસ્સ નાસાય પિત્તં ભિન્દેય્ય, સો ભિય્યોસો મત્તાય ચણ્ડતરો અસ્સ, એવં થદ્ધતરો હોતિ, મુદુના પન સો સક્કા વિનેતુ’’ન્તિ ઞત્વા ‘‘સાધાવુસો’’તિ પિયવચનેન તસ્સ વચનં સમ્પટિચ્છિત્વા નિક્ખમિ . તેન વુત્તં ‘‘**સાધાવુસોતિ ભગવા નિક્ખમી**’’તિ.

તતો આળવકો ‘‘સુવચો વતાયં સમણો એકવચનેનેવ નિક્ખન્તો, એવં નામ નિક્ખમેતું સુખં સમણં અકારણેનેવાહં સકલરત્તિં યુદ્ધેન અબ્ભુય્યાસિ’’ન્તિ મુદુચિત્તો હુત્વા પુન ચિન્તેસિ ‘‘ઇદાનિપિ ન સક્કા જાનિતું, કિં નુ ખો સુવચતાય નિક્ખન્તો, ઉદાહુ કોધેન, હન્દ નં વીમંસામી’’તિ. તતો ‘‘**પવિસ સમણા**’’તિ આહ. અથ ‘‘સુવચો’’તિ મુદુભૂતચિત્તવવત્થાનકરણત્થં પુનપિ પિયવચનં વદન્તો **સાધાવુસો**તિ ભગવા પાવિસિ. આળવકો પુનપ્પુનં તમેવ સુવચભાવં વીમંસન્તો દુતિયમ્પિ તતિયમ્પિ ‘‘**નિક્ખમ પવિસા**’’તિ આહ. ભગવાપિ તથા અકાસિ. યદિ ન કરેય્ય, પકતિયાપિ થદ્ધયક્ખસ્સ ચિત્તં થદ્ધતરં હુત્વા ધમ્મકથાય ભાજનં ન ભવેય્ય. તસ્મા યથા નામ માતા રોદન્તં પુત્તકં યં સો ઇચ્છતિ, તં દત્વા વા કત્વા વા સઞ્ઞાપેતિ, તથા ભગવા કિલેસરોદનેન રોદન્તં યક્ખં સઞ્ઞાપેતું યં સો ભણતિ, તં અકાસિ. યથા ચ ધાતી થઞ્ઞં અપિવન્તં દારકં કિઞ્ચિ દત્વા ઉપલાળેત્વા પાયેતિ, તથા ભગવા યક્ખં લોકુત્તરધમ્મખીરં પાયેતું તસ્સ પત્થિતવચનકરણેન ઉપલાળેન્તો એવમકાસિ. યથા ચ પુરિસો લાબુમ્હિ ચતુમધુરં પૂરેતુકામો તસ્સબ્ભન્તરં સોધેતિ, એવં ભગવા યક્ખસ્સ ચિત્તે લોકુત્તરચતુમધુરં પૂરેતુકામો તસ્સ અબ્ભન્તરે કોધમલં સોધેતું યાવ તતિયં નિક્ખમનપવેસનં અકાસિ.

અથ આળવકો ‘‘સુવચો અયં સમણો, ‘નિક્ખમા’તિ વુત્તો નિક્ખમતિ, ‘પવિસા’તિ વુત્તો પવિસતિ, યંનૂનાહં ઇમં સમણં એવમેવં સકલરત્તિં કિલમેત્વા, પાદે ગહેત્વા, પારગઙ્ગાય ખિપેય્ય’’ન્તિ પાપકં ચિતં ઉપ્પાદેત્વા ચતુત્થવારં આહ – ‘‘**નિક્ખમ સમણા**’’તિ. તં ઞત્વા ભગવા ‘‘**ન ખ્વાહં ત**’’ન્તિ આહ. ‘‘એવં વુત્તે તદુત્તરિં કરણીયં પરિયેસમાનો પઞ્હં પુચ્છિતબ્બં મઞ્ઞિસ્સતિ, તં ધમ્મકથાય મુખં ભવિસ્સતી’’તિ ઞત્વા ‘‘**ન ખ્વાહં ત**’’ન્તિ આહ. તત્થ **ન**ઇતિ પટિક્ખેપે, **ખો**ઇતિ અવધારણે. **અહ**ન્તિ અત્તનિદસ્સનં, ન્તિ હેતુવચનં. તેનેત્થ ‘‘યસ્મા ત્વં એવં ચિન્તેસિ, તસ્મા અહં આવુસો નેવ નિક્ખમિસ્સામિ, યં તે કરણીયં, તં કરોહી’’તિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો.

તતો આળવકો યસ્મા પુબ્બેપિ આકાસેનાગમનવેલાયં ‘‘કિં નુ ખો, એતં સુવણ્ણવિમાનં, ઉદાહુ રજતમણિવિમાનાનં અઞ્ઞતરં, હન્દ નં પસ્સામા’’તિ એવં અત્તનો વિમાનં આગતે ઇદ્ધિમન્તે તાપસપરિબ્બાજકે પઞ્હં પુચ્છિત્વા વિસ્સજ્જેતુમસક્કોન્તે ચિત્તક્ખેપાદીહિ વિહેઠેતિ. કથં? અમનુસ્સા હિ ભિંસનકરૂપદસ્સનેન વા

હદયવત્થુપરિમદ્દનેન વાતિ દ્વીહાકારેહિ ચિત્તક્ખેપં કરોન્તિ. અયં પન યસ્મા ‘‘ઇદ્ધિમન્તો ભિંસનકરૂપદસ્સનેન ન તસન્તી’’તિ ઞત્વા અત્તનો ઇદ્ધિપ્પભાવેન સુખુમત્તભાવં નિમ્મિનિત્વા, તેસં અન્તો પવિસિત્વા હદયવત્થું પરિમદ્દતિ, તતો ચિત્તસન્તતિ ન સણ્ઠાતિ, તસ્સા અસણ્ઠમાનાય ઉમ્મત્તકા હોન્તિ ખિત્તચિત્તા. એવં ખિત્તચિત્તાનં એતેસં ઉરમ્પિ ફાલેતિ, પાદેપિ ને ગહેત્વા પારગઙ્ગાય ખિપતિ ‘‘માસ્સુ મે પુન એવરૂપા ભવનમાગમિંસૂ’’તિ, તસ્મા તે પઞ્હે સરિત્વા ‘‘યંનૂનાહં ઇમં સમણં ઇદાનિ એવં વિહેઠેય્ય’’ન્તિ ચિન્તેત્વા આહ ‘‘**પઞ્હં તં સમણા**’’તિઆદિ.

કુતો પનસ્સ તે પઞ્હાતિ? તસ્સ કિર માતાપિતરો કસ્સપં ભગવન્તં પયિરુપાસિત્વા અટ્ઠ પઞ્હે સવિસ્સજ્જને ઉગ્ગહેસું. તે દહરકાલે આળવકં પરિયાપુણાપેસું. સો કાલચ્ચયેન વિસ્સજ્જનં સમ્મુસ્સિ. તતો ‘‘ઇમે પઞ્હાપિ મા વિનસ્સન્તૂ’’તિ સુવણ્ણપટ્ટે જાતિહિઙ્ગુલકેન લિખાપેત્વા વિમાને નિક્ખિપિ. એવમેતે બુદ્ધપઞ્હા બુદ્ધવિસયા એવ હોન્તિ. ભગવા તં સુત્વા યસ્મા બુદ્ધાનં પરિચ્ચત્તલાભન્તરાયો વા જીવિતન્તરાયો વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણબ્યામપ્પભાનં પટિઘાતો વા ન સક્કા કેનચિ કાતું, તસ્મા તં લોકે અસાધારણં બુદ્ધાનુભાવં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**ન ખ્વાહં તં, આવુસો, પસ્સામિ સદેવકે લોકે**’’તિ.

તત્થ ‘‘સદેવકવચનેન પઞ્ચકામાવચરદેવગ્ગહણ’’ન્તિઆદિના નયેન એતેસં પદાનં અત્થમત્તદસ્સનેન સઙ્ખેપો વુત્તો, ન અનુસન્ધિયોજનાક્કમેન વિત્થારો. સ્વાયં વુચ્ચતિ – **સદેવક**વચનેન હિ ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદતો સબ્બદેવેસુ ગહિતેસુપિ યેસં તત્થ સન્નિપતિતે દેવગણે વિમતિ અહોસિ ‘‘મારો મહાનુભાવો છકામાવચરિસ્સરો વસવત્તી પચ્ચનીકસાતો ધમ્મદેસ્સી કુરુરકમ્મન્તો, કિં નુ ખો, સોપિસ્સ ચિત્તક્ખેપાદીનિ ન કરેય્યા’’તિ, તેસં વિમતિપટિબાહનત્થં ‘‘**સમારકે**’’તિ આહ. તતો યેસં અહોસિ – ‘‘બ્રહ્મા મહાનુભાવો એકઙ્ગુલિયા એકચક્કવાળસહસ્સે આલોકં કરોતિ, દ્વીહિ...પે॰... દસહિ અઙ્ગુલીહિ દસસુ ચક્કવાળસહસ્સેસુ, અનુત્તરઞ્ચ ઝાનસમાપત્તિસુખં પટિસંવેદેતિ, કિં સોપિ ન કરેય્યા’’તિ, તેસં વિમતિપટિબાહનત્થં ‘‘**સબ્રહ્મકે**’’તિ આહ. અથ યેસં અહોસિ ‘‘પુથુ સમણબ્રાહ્મણા સાસનસ્સ પચ્ચત્થિકા પચ્ચામિત્તા મન્તાદિબલસમન્નાગતા, કિં તેપિ ન કરેય્યુ’’ન્તિ, તેસં વિમતિપટિબાહનત્થં ‘‘**સસ્સમણબ્રાહ્મણિયા પજાયા**’’તિ આહ. એવં ઉક્કટ્ઠટ્ઠાનેસુ કસ્સચિ અભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ **સદેવમનુસ્સાયા**તિ વચનેન સમ્મુતિદેવે અવસેસમનુસ્સે ચ ઉપાદાય ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેનેવ સેસસત્તલોકેપિ કસ્સચિ અભાવં દસ્સેસીતિ એવમેત્થ અનુસન્ધિયોજનાક્કમો વેદિતબ્બો.

એવં ભગવા તસ્સ બાધનચિત્તં પટિસેધેત્વા પઞ્હપુચ્છને ઉસ્સાહં જનેન્તો આહ ‘‘**અપિચ ત્વં, આવુસો, પુચ્છ યદાકઙ્ખસી**’’તિ. તસ્સત્થો – પુચ્છ, યદિ આકઙ્ખસિ, ન મે પઞ્હવિસ્સજ્જને ભારો અત્થિ. અથ વા ‘‘પુચ્છ યં આકઙ્ખસિ, તે સબ્બં વિસ્સજ્જેસ્સામી’’તિ સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસિ અસાધારણં પચ્ચેકબુદ્ધઅગ્ગસાવકમહાસાવકેહિ. તે હિ ‘‘પુચ્છાવુસો સુત્વા વેદિસ્સામા’’તિ વદન્તિ. બુદ્ધા પન ‘‘પુચ્છાવુસો યદાકઙ્ખસી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૭, ૨૪૬) વા,

> ‘‘પુચ્છ વાસવ મં પઞ્હં, યં કિઞ્ચિ મનસિચ્છસી’’તિ વા. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫૬);

> ‘‘બાવરિસ્સ ચ તુય્હં વા, સબ્બેસં સબ્બસંસયં;
> કતાવકાસા પુચ્છવ્હો, યં કિઞ્ચિ મનસિચ્છથા’’તિ વા. (સુ॰ નિ॰ ૧૦૩૬) –

એવમાદિના નયેન દેવમનુસ્સાનં સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેન્તિ. અનચ્છરિયઞ્ચેતં, યં ભગવા બુદ્ધભૂમિં પત્વા એવં પવારણં પવારેય્ય, યો બોધિસત્તભૂમિયં પદેસઞાણે વત્તમાનોપિ –

‘‘કોણ્ડઞ્ઞ પઞ્હાનિ વિયાકરોહિ, યાચન્તિ તં ઇસયો સાધુરૂપા;
કોણ્ડઞ્ઞ એસો મનુજેસુ ધમ્મો, યં વુદ્ધમાગચ્છતિ એસ ભારો’’તિ. (જા॰ ૨.૧૭.૬૦) –

એવં ઇસીહિ યાચિતો –

‘‘કતાવકાસા પુચ્છન્તુ ભોન્તો, યં કિઞ્ચિ પઞ્હં મનસાભિપત્થિતં;
અહઞ્હિ તં તં વો વિયાકરિસ્સં, ઞત્વા સયં લોકમિમં પરઞ્ચા’’તિ. –

એવં સરભઙ્ગકાલે સમ્ભવજાતકે ચ સકલજમ્બુદીપે તિક્ખત્તું વિચરિત્વા પઞ્હાનં અન્તકરં અદિસ્વા જાતિયા સત્તવસ્સિકો રથિકાય પંસુકીળિકં કીળન્તો સુચિરતેન બ્રાહ્મણેન પુટ્ઠો –

‘‘તગ્ઘ તે અહમક્ખિસ્સં, યથાપિ કુસલો તથા;
રાજા ચ ખો નં જાનાતિ, યદિ કાહતિ વા ન વા’’તિ. (જા॰ ૧.૧૬.૧૭૨) –

એવં સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસિ. એવં ભગવતા આળવકસ્સ સબ્બઞ્ઞુપવારણાય પવારિતાય **અથ ખો આળવકો યક્ખો ભગવન્તં ગાથાય અજ્ઝભાસિ ‘‘કિં સૂધ વિત્ત’’**ન્તિ.

૧૮૩. તત્થ **કિ**ન્તિ પુચ્છાવચનં. **સૂ**તિ પદપૂરણમત્તે નિપાતો. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં લોકે. **વિત્ત**ન્તિ વિદતિ, પીતિં કરોતીતિ વિત્તં, ધનસ્સેતં અધિવચનં. **સુચિણ્ણ**ન્તિ સુકતં. **સુખ**ન્તિ કાયિકચેતસિકં સાતં. **આવહાતી**તિ આવહતિ, આનેતિ, દેતિ, અપ્પેતીતિ વુત્તં હોતિ **હવે**તિ દળ્હત્થે નિપાતો. **સાદુતર**ન્તિ અતિસયેન સાદું. ‘‘સાધુતર’’ન્તિપિ પાઠો. **રસાન**ન્તિ રસસઞ્ઞિતાનં ધમ્માનં. **કથ**ન્તિ કેન પકારેન, કથંજીવિનો જીવિતં **કથંજીવિજીવિતં**, ગાથાબન્ધસુખત્થં પન સાનુનાસિકં વુચ્ચતિ. ‘‘કથંજીવિં જીવત’’ન્તિ વા પાઠો. તસ્સ જીવન્તાનં કથંજીવિન્તિ અત્થો. સેસમેત્થ પાકટમેવ. એવમિમાય ગાથાય ‘‘કિં સુ ઇધ લોકે પુરિસસ્સ વિત્તં સેટ્ઠં, કિં સુ સુચિણ્ણં સુખમાવહાતિ, કિં રસાનં સાદુતરં, કથંજીવિનો જીવિતં સેટ્ઠમાહૂ’’તિ ઇમે ચત્તારો પઞ્હે પુચ્છિ.

૧૮૪. અથસ્સ ભગવા કસ્સપદસબલેન વિસ્સજ્જિતનયેનેવ વિસ્સજ્જેન્તો ઇમં ગાથમાહ ‘‘**સદ્ધીધ વિત્ત**’’ન્તિ. તત્થ યથા હિરઞ્ઞસુવણ્ણાદિ વિત્તં ઉપભોગપરિભોગસુખં આવહતિ, ખુપ્પિપાસાદિદુક્ખં પટિબાહતિ, દાલિદ્દિયં વૂપસમેતિ, મુત્તાદિરતનપટિલાભહેતુ હોતિ, લોકસન્થુતિઞ્ચ આવહતિ, એવં લોકિયલોકુત્તરા સદ્ધાપિ યથાસમ્ભવં લોકિયલોકુત્તરવિપાકસુખમાવહતિ, સદ્ધાધુરેન પટિપન્નાનં જાતિજરાદિદુક્ખં પટિબાહતિ, ગુણદાલિદ્દિયં વૂપસમેતિ, સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદિરતનપટિલાભહેતુ હોતિ.

‘‘સદ્ધો સીલેન સમ્પન્નો, યસો ભોગસમપ્પિતો;
યં યં પદેસં ભજતિ, તત્થ તત્થેવ પૂજિતો’’તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૦૩) –

વચનતો લોકસન્થુતિઞ્ચ આવહતીતિ કત્વા ‘‘વિત્ત’’ન્તિ વુત્તા. યસ્મા પનેતં સદ્ધાવિત્તં અનુગામિકં અનઞ્ઞસાધારણં સબ્બસમ્પત્તિહેતુ, લોકિયસ્સ હિરઞ્ઞસુવણ્ણાદિવિત્તસ્સાપિ નિદાનં. સદ્ધોયેવ હિ દાનાદીનિ પુઞ્ઞાનિ કત્વા વિત્તં અધિગચ્છતિ, અસ્સદ્ધસ્સ પન વિત્તં યાવદેવ અનત્થાય હોતિ, તસ્મા ‘‘સેટ્ઠ’’ન્તિ વુત્તં. **પુરિસસ્સા**તિ ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદદેસના; તસ્મા ન કેવલં પુરિસસ્સ , ઇત્થિઆદીનમ્પિ સદ્ધાવિત્તમેવ સેટ્ઠન્તિ વેદિતબ્બં.

ધમ્મોતિ દસકુસલકમ્મપથધમ્મો, દાનસીલભાવનાધમ્મો વા. **સુચિણ્ણો**તિ સુકતો સુચરિતો . **સુખમાવહાતી**તિ સોણસેટ્ઠિપુત્તરટ્ઠપાલાદીનં વિય મનુસ્સસુખં, સક્કાદીનં વિય દિબ્બસુખં, પરિયોસાને ચ મહાપદુમાદીનં વિય નિબ્બાનસુખઞ્ચ આવહતીતિ.

સચ્ચન્તિ અયં સચ્ચસદ્દો અનેકેસુ અત્થેસુ દિસ્સતિ. સેય્યથિદં – ''સચ્ચં ભણે ન કુજ્ઝેય્યા''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૨૨૪) વાચાસચ્ચે. ''સચ્ચે ઠિતા સમણબ્રાહ્મણા ચા''તિઆદીસુ (જા॰ ૨.૨૧.૪૩૩) વિરતિસચ્ચે. ''કસ્મા નુ સચ્ચાનિ વદન્તિ નાના, પવાદિયાસે કુસલાવદાના''તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૮૯૧) દિટ્ઠિસચ્ચે. ''ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, બ્રાહ્મણસચ્ચાની''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૮૫) બ્રાહ્મણસચ્ચે. ''એકઞ્હિ સચ્ચં ન દુતીયમત્થી''તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૮૯૦) પરમત્થસચ્ચે. ''ચતુન્નં સચ્ચાનં કતિ કુસલા''તિઆદીસુ (વિભ॰ ૨૧૬) અરિયસચ્ચે. ઇધ પન પરમત્થસચ્ચં નિબ્બાનં, વિરતિસચ્ચં વા અબ્ભન્તરં કત્વા વાચાસચ્ચં અધિપ્પેતં, યસ્સાનુભાવેન ઉદકાદીનિ વસે વત્તેન્તિ જાતિજરામરણપારં તરન્તિ. યથાહ –

''સચ્ચેન વાચેનુદકમ્પિ ધાવતિ, વિસમ્પિ સચ્ચેન હનન્તિ પણ્ડિતા;
સચ્ચેન દેવો થનયં પવસ્સતિ, સચ્ચે ઠિતા નિબ્બુતિં પત્થયન્તિ.

''યે કેચિમે અત્થિ રસા પથબ્યા, સચ્ચં તેસં સાદુતરં રસાનં;
સચ્ચે ઠિતા સમણબ્રાહ્મણા ચ, તરન્તિ જાતિમરણસ્સ પાર''ન્તિ. (જા॰ ૨.૨૧.૪૩૩);

સાદુતરન્તિ મધુરતરં, પણીતતરં. **રસાન**ન્તિ યે ઇમે ''મૂલરસો, ખન્ધરસો''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૬૨૮-૬૩૦) નયેન સાયનીયધમ્મા, યે ચિમે ''અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, સબ્બં ફલરસં (મહાવ॰ ૩૦૦) અરસરૂપો ભવં ગોતમો, યે તે, બ્રાહ્મણ, રૂપરસા, સદ્દરસા (અ॰ નિ॰ ૮.૧૧; પારા॰ ૩), અનાપત્તિ રસરસે (પાચિ॰ ૬૦૭-૬૦૯), અયં ધમ્મવિનયો એકરસો વિમુત્તિરસો (અ॰ નિ॰ ૮.૧૯; ચૂળવ॰ ૩૮૫), ભાગી વા ભગવા અત્થરસસ્સ ધમ્મરસસ્સા''તિઆદિના (મહાનિ॰ ૧૪૯; ચૂળનિ॰ અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૨) નયેન વાચારસૂપવજ્જા અવસેસબ્યઞ્જનાદયો ધમ્મા ''રસા''તિ વુચ્ચન્તિ, તેસં રસાનં **સચ્ચં હવે સાદુતરં** સચ્ચમેવ સાદુતરં, સાધુતરં વા સેટ્ઠતરં, ઉત્તમતરં. મૂલરસાદયો હિ સરીરં ઉપબ્રૂહેન્તિ, સંકિલેસિકઞ્ચ સુખમાવહન્તિ. સચ્ચરસે વિરતિસચ્ચવાચાસચ્ચરસા સમથવિપસ્સનાદીહિ ચિત્તમુપબ્રૂહેન્તિ, અસંકિલેસિકઞ્ચ સુખમાવહન્તિ, વિમુત્તિરસો પરમત્થસચ્ચરસપરિભાવિતત્તા સાદુ, અત્થરસધમ્મરસા ચ તદધિગમૂપાયભૂતં અત્થઞ્ચ ધમ્મઞ્ચ નિસ્સાય પવત્તિતોતિ.

પઞ્ઞાજીવિન્તિ એત્થ પન ય્વાયં અન્ધેકચક્ખુદ્વિચક્ખુકેસુ દ્વિચક્ખુપુગ્ગલો ગહટ્ઠો વા કમ્મન્તાનુટ્ઠાનસરણગમનદાનસંવિભાગસીલસમાદાનઉપોસથકમ્માદિગહટ્ઠપટિપદં, પબ્બજિતો વા અવિપ્પટિસારકરસીલસઙ્ખાતં તદુત્તરિચિત્તવિસુદ્ધિઆદિભેદં વા પબ્બજિતપટિપદં પઞ્ઞાય આરાધેત્વા જીવતિ, તસ્સ પઞ્ઞાજીવિનો જીવિતં, તં વા પઞ્ઞાજીવિં જીવિતં સેટ્ઠમાહૂતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો.

૧૮૫-૬. એવં ભગવતા વિસ્સજ્જિતે ચત્તારોપિ પઞ્હે સુત્વા અત્તમનો યક્ખો અવસેસેપિ ચત્તારો પઞ્હે પુચ્છન્તો ''**કથં સુ તરતિ ઓઘ**''ન્તિ ગાથમાહ. અથસ્સ ભગવા પુરિમનયેનેવ વિસ્સજ્જેન્તો ''**સદ્ધાય તરતી**''તિ ગાથમાહ. તત્થ કિઞ્ચાપિ યો ચતુબ્બિધં ઓઘં તરતિ, સો સંસારણ્ણવમ્પિ તરતિ, વટ્ટદુક્ખમ્પિ અચ્ચેતિ, કિલેસમલાપિ પરિસુજ્ઝતિ, એવં સન્તેપિ પન યસ્મા અસ્સદ્ધો ઓઘતરણં અસદ્દહન્તો ન પક્ખન્દતિ, પઞ્ચસુ

કામગુણેસુ ચિત્તવોસ્સગ્ગેન પમત્તો તત્થેવ સત્તવિસત્તતાય સંસારણ્ણવં ન તરતિ, કુસીતો દુક્ખં વિહરતિ વોકિણ્ણો અકુસલેહિ ધમ્મેહિ, અપ્પઞ્ઞો સુદ્ધિમગ્ગં અજાનન્તો ન પરિસુજ્ઝતિ, તસ્મા તપ્પટિપક્ખં દસ્સેન્તેન ભગવતા અયં ગાથા વુત્તા.

એવં વુત્તાય ચેતાય યસ્મા સોતાપત્તિયઙ્ગપદટ્ઠાનં સદ્ધિન્દ્રિયં, તસ્મા "**સદ્ધાય તરતિ ઓઘ**"ન્તિ ઇમિના પદેન દિટ્ઠોઘતરણં સોતાપત્તિમગ્ગં સોતાપન્નઞ્ચ પકાસેતિ. યસ્મા પન સોતાપન્નો કુસલાનં ધમ્માનં ભાવનાય સાતચ્ચકિરિયાસઙ્ખાતેન અપ્પમાદેન સમન્નાગતો દુતિયમગ્ગં આરાધેત્વા ઠપેત્વા સકિદેવ ઇમં લોકં આગમનમત્તં અવસેસં સોતાપત્તિમગ્ગેન અતિણ્ણં ભવોઘવત્થું સંસારણ્ણવં તરતિ, તસ્મા "**અપ્પમાદેન અણ્ણવ**"ન્તિ ઇમિના પદેન ભવોઘતરણં સકદાગામિમગ્ગં સકદાગામિઞ્ચ પકાસેતિ. યસ્મા સકદાગામી વીરિયેન તતિયમગ્ગં આરાધેત્વા સકદાગામિમગ્ગેન અનતીતં કામોઘવત્થું; કામોઘસઞ્ઞિતઞ્ચ કામદુક્ખમચ્ચેતિ, તસ્મા "**વીરિયેન દુક્ખમચ્ચેતી**"તિ ઇમિના પદેન કામોઘતરણં અનાગામિમગ્ગં અનાગામિઞ્ચ પકાસેતિ. યસ્મા પન અનાગામી વિગતકામપઙ્કતાય પરિસુદ્ધાય પઞ્ઞાય એકન્તપરિસુદ્ધં ચતુત્થમગ્ગપઞ્ઞં આરાધેત્વા અનાગામિમગ્ગેન અપ્પહીનં અવિજ્જાસઙ્ખાતં પરમમલં પજહતિ, તસ્મા "**પઞ્ઞાય પરિસુજ્ઝતી**"તિ ઇમિના પદેન અવિજ્જોઘતરણં અરહત્તમગ્ગં અરહન્તઞ્ચ પકાસેતિ. ઇમાય ચ અરહત્તનિકૂટેન કથિતાય ગાથાય પરિયોસાને યક્ખો સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ.

૧૮૭. ઇદાનિ તમેવ ''પઞ્ઞાય પરિસુજ્ઝતી''તિ એત્થ વુત્તં પઞ્ઞાપદં ગહેત્વા અત્તનો પટિભાનેન લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકં પઞ્હં પુચ્છન્તો "**કથં સુ લભતે પઞ્ઞ**"ન્તિ ઇમં છપ્પદગાથમાહ. તત્થ **કથં સૂ**તિ સબ્બત્થેવ અત્થયુત્તિપુચ્છા હોતિ. અયઞ્હિ પઞ્ઞાદિઅત્થં ઞત્વા તસ્સ યુત્તિં પુચ્છતિ "**કથં** કાય યુત્તિયા કેન કારણેન પઞ્ઞં લભતી''તિ. એસ નયો ધનાદીસુ.

૧૮૮. અથસ્સ ભગવા ચતૂહિ કારણેહિ પઞ્ઞાલાભં દસ્સેન્તો "**સદ્દહાનો**"તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – યેન પુબ્બભાગે કાયસુચરિતાદિભેદેન, અપરભાગે ચ સત્તતિંસબોધિપક્ખિયભેદેન ધમ્મેન અરહન્તો બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકા નિબ્બાનં પત્તા, તં **સદ્દહાનો અરહતં ધમ્મં નિબ્બાનપ્પત્તિયા** લોકિયલોકુત્તરં **પઞ્ઞં લભતિ**. તઞ્ચ ખો ન સદ્ધામત્તકેનેવ, યસ્મા પન સદ્ધાજાતો ઉપસઙ્કમતિ, ઉપસઙ્કમન્તો પયિરુપાસતિ, પયિરુપાસન્તો સોતં ઓદહતિ, ઓહિતસોતો ધમ્મં સુણાતિ, તસ્મા ઉપસઙ્કમનતો પભુતિ યાવ ધમ્મસ્સવનેન **સુસ્સૂસં લભતિ**. કિં વુત્તં હોતિ – તં ધમ્મં સદ્દહિત્વાપિ આચરિયુપજ્ઝાયે કાલેન ઉપસઙ્કમિત્વા વત્તકરણેન પયિરુપાસિત્વા યદા પયિરુપાસનાય આરાધિતચિત્તા કિઞ્ચિ વત્તુકામા હોન્તિ. અથ અધિગતાય સોતુકામતાય સોતં ઓદહિત્વા સુણન્તો લભતીતિ. એવં સુસૂસમ્પિ ચ સતિઅવિપ્પવાસેન **અપ્પમત્તો** સુભાસિતદુબ્ભાસિતઞ્ઞુતાય **વિચક્ખણો** એવ લભતિ, ન ઇતરો. તેનાહ "**અપ્પમત્તો વિચક્ખણો**"તિ.

એવં યસ્મા સદ્ધાય પઞ્ઞાલાભસંવત્તનિકં પટિપદં પટિપજ્જતિ, સુસ્સૂસાય સક્કચ્ચં પઞ્ઞાધિગમૂપાયં સુણાતિ, અપ્પમાદેન ગહિતં ન સમ્મુસ્સતિ, વિચક્ખણતાય અનૂનાધિકં અવિપરીતઞ્ચ ગહેત્વા વિત્થારિકં કરોતિ. સુસ્સૂસાય વા ઓહિતસોતો પઞ્ઞાપટિલાભહેતું ધમ્મં સુણાતિ, અપ્પમાદેન સુત્વા ધમ્મં ધારેતિ , વિચક્ખણતાય ધતાનં ધમ્માનં અત્થમુપપરિક્ખતિ, અથાનુપુબ્બેન પરમત્થસચ્ચં સચ્છિકરોતિ, તસ્માસ્સ ભગવા ''કથં સુ લભતે પઞ્ઞ''ન્તિ પુટ્ઠો ઇમાનિ ચત્તારિ કારણાનિ દસ્સેન્તો ઇમં ગાથમાહ – ''સદ્દહાનો…પે॰… વિચક્ખણો''તિ.

૧૮૯. ઇદાનિ તતો પરે તયો પઞ્હે વિસ્સજ્જેન્તો ''પતિરૂપકારી''તિ ઇમં ગાથમાહ. તત્થ દેસકાલાદીનિ અહાપેત્વા લોકિયસ્સ લોકુત્તરસ્સ વા ધનસ્સ પતિરૂપં અધિગમૂપાયં કરોતીતિ **પતિરૂપકારી. ધુરવા**તિ ચેતસિકવીરિયવસેન અનિક્ખિત્તધુરો. **ઉટ્ઠાતા**તિ ''યો ચ સીતઞ્ચ ઉણ્હઞ્ચ, તિણા ભિય્યો ન મઞ્ઞતી''તિઆદિના (થેરગા॰ ૨૩૨; દી॰ નિ॰ ૩.૨૫૩) નયેન કાયિકવીરિયવસેન ઉટ્ઠાનસમ્પન્નો અસિથિલપરક્કમો. **વિન્દતે ધન**ન્તિ એકમૂસિકાય ન ચિરસ્સેવ દ્વેસતસહસ્સસઙ્ખં ચૂળન્તેવાસી વિય લોકિયધનઞ્ચ, મહલ્લકમહાતિસ્સત્થેરો વિય લોકુત્તરધનઞ્ચ લભતિ. સો હિ ''તીહિ ઇરિયાપથેહિ વિહરિસ્સામી''તિ વત્તં કત્વા થિનમિદ્ધાગમનવેલાય પલાલચુમ્બટકં તેમેત્વા, સીસે કત્વા, ગલપ્પમાણં ઉદકં પવિસિત્વા, થિનમિદ્ધં પટિબાહેન્તો દ્વાદસહિ વસ્સેહિ અરહત્તં પાપુણિ. **સચ્ચેના**તિ વચીસચ્ચેનાપિ ''સચ્ચવાદી ભૂતવાદી''તિ, પરમત્થસચ્ચેનાપિ ''બુદ્ધો પચ્ચેકબુદ્ધો અરિયસાવકો''તિ એવં કિત્તિં પપ્પોતિ. **દદ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ ઇચ્છિતપત્થિતં દદન્તો **મિત્તાનિ ગન્થતિ**, સમ્પાદેતિ કરોતીતિ અત્થો. દુદ્દદં વા દદં ગન્થતિ, દાનમુખેન વા ચત્તારિપિ સઙ્ગહવત્થૂનિ ગહિતાનીતિ વેદિતબ્બાનિ. તેહિ મિત્તાનિ કરોતીતિ વુત્તં હોતિ.

૧૯૦. એવં ગહટ્ઠપબ્બજિતાનં સાધારણેન લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકેન નયેન ચત્તારો પઞ્હે વિસ્સજ્જેત્વા ઇદાનિ ''કથં પેચ્ચ ન સોચતી''તિ ઇમં પઞ્ચમં પઞ્હં ગહટ્ઠવસેન વિસ્સજ્જેન્તો આહ ''**યસ્સેતે**''તિ. તસ્સત્થો – યસ્સ ''સદ્દહાનો અરહત''ન્તિ એત્થ વુત્તાય સબ્બકલ્યાણધમ્મુપ્પાદિકાય સદ્ધાય સમન્નાગતત્તા **સદ્ધસ્સ ઘરમેસિનો** ઘરાવાસં પઞ્ચ વા કામગુણે એસન્તસ્સ ગવેસન્તસ્સ કામભોગિનો ગહટ્ઠસ્સ ''સચ્ચેન કિત્તિં પપ્પોતી''તિ એત્થ વુત્તપ્પકારં **સચ્ચં**, ''સુસ્સૂસં લભતે પઞ્ઞ''ન્તિ એત્થ સુસ્સૂસપઞ્ઞાનામેન વુત્તો **ધમ્મો**, ''ધુરવા ઉટ્ઠાતા''તિ એત્થ ધુરનામેન ઉટ્ઠાનનામેન ચ વુત્તા **ધીતિ**, ''દદં મિત્તાનિ ગન્થતી''તિ એત્થ વુત્તપ્પકારો **ચાગો** ચાતિ એતે ચતુરો ધમ્મા સન્તિ. **સ વે પેચ્ચ ન સોચતી**તિ ઇધલોકા પરલોકં ગન્ત્વા સ વે ન સોચતીતિ.

૧૯૧. એવં ભગવા પઞ્ચમમ્પિ પઞ્હં વિસ્સજ્જેત્વા તં યક્ખં ચોદેન્તો આહ – ''ઇઙ્ઘ **અઞ્ઞેપી**''તિ. તત્થ **ઇઙ્ઘા**તિ ચોદનત્થે નિપાતો. **અઞ્ઞેપી**તિ અઞ્ઞેપિ ધમ્મે પુથૂ સમણબ્રાહ્મણે પુચ્છસ્સુ, અઞ્ઞેપિ વા પૂરણાદયો સબ્બઞ્ઞુપટિઞ્ઞે પુથૂ સમણબ્રાહ્મણે પુચ્છસ્સુ. યદિ અમ્હેહિ ''સચ્ચેન કિત્તિં પપ્પોતી''તિ એત્થ વુત્તપ્પકારા **સચ્ચા** ભિય્યો કિત્તિપ્પત્તિકારણં વા, ''સુસ્સૂસં લભતે પઞ્ઞ''ન્તિ એત્થ સુસ્સૂસનપઞ્ઞાપદેસેન વુત્તા **દમા** ભિય્યો લોકિયલોકુત્તરપઞ્ઞાપટિલાભકારણં વા. ''દદં મિત્તાનિ ગન્થતી''તિ એત્થ વુત્તપ્પકારા **ચાગા** ભિય્યો મિત્તગન્થનકારણં વા, ''ધુરવા ઉટ્ઠાતા''તિ એત્થ તં તં અત્થવસં પટિચ્ચ ધુરનામેન ઉટ્ઠાનનામેન ચ વુત્તાય મહાભારસહનટ્ઠેન ઉસ્સોળ્હીભાવપ્પત્તાય વીરિયસઙ્ખાતાય **ખન્ત્યા** ભિય્યો લોકિયલોકુત્તરધનવિન્દનકારણં વા, ''સચ્ચં ધમ્મો ધિતિ ચાગો''તિ એવં વુત્તેહિ ઇમેહેવ ચતૂહિ ધમ્મેહિ ભિય્યો અસ્મા લોકા પરં લોકં પેચ્ચ અસોચનકારણં વા ઇધ વિજ્જતીતિ અયમેત્થ સઙ્ખિં સઙ્ખેપયોજનાય અત્થવણ્ણના. વિત્થારતો પન એકમેકં પદં અત્થુદ્ધારપદુદ્ધારવણ્ણનાનયેહિ વિભજિત્વા વેદિતબ્બા.

૧૯૨. એવં વુત્તે યક્ખો યેન સંસયેન અઞ્ઞે પુચ્છેય્ય, તસ્સ પહીનત્તા ''**કથં નુ દાનિ પુચ્છેય્યં, પુથૂ સમણબ્રાહ્મણે**તિ વત્વા યેપિસ્સ અપુચ્છનકારણં ન જાનન્તિ, તેપિ જાનાપેન્તો ''**યોહં અજ્જ પજાનામિ, યો અત્થો સમ્પરાયિકો**''તિ આહ. તત્થ **અજ્જા**તિ અજ્જાદિં કત્વાતિ અધિપ્પાયો. **પજાનામી**તિ યથાવુત્તેન પકારેન જાનામિ. **યો અત્થો**તિ એત્તાવતા ''સુસ્સૂસં લભતે પઞ્ઞ''ન્તિઆદિના નયેન વુત્તં દિટ્ઠધમ્મિકં દસ્સેતિ **સમ્પરાયિકો**તિ ઇમિના ''યસ્સેતે ચતુરો ધમ્મા''તિ વુત્તં પેચ્ચ સોકાભાવકરં સમ્પરાયિકં. **અત્થો**તિ ચ કારણસ્સેતં અધિવચનં. અયઞ્હિ અત્થસદ્દો ''સાત્થં સબ્યઞ્જન''ન્તિ એવમાદીસુ (પારા॰ ૧; દી॰ નિ॰ ૧.૨૫૫) પાઠત્થે વત્તતિ. ''અત્થો મે, ગહપતિ,

હિરઞ્ઞસુવણ્ણેના’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૫૦; મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૮) કિચ્ચત્થે ‘‘હોતિ સીલવતં અત્થો’’તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૧.૧૧) વુદ્ધિમ્હિ. ‘‘બહુજનો ભજતે અત્થહેતૂ’’તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૧૫.૮૯) ધને. ‘‘ઉભિન્નમત્થં ચરતી’’તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૭.૬૬; સં॰ નિ॰ ૧.૨૫૦; થેરગા॰ ૪૪૩) હિતે. ‘‘અત્થે જાતે ચ પણ્ડિત’’ન્તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૧.૯૨) કારણે. ઇધ પન કારણે. તસ્મા યં પઞ્ઞાદિલાભાદીનં કારણં દિટ્ઠધમ્મિકં, યઞ્ચ પેચ્ચ સોકાભાવસ્સ કારણં સમ્પરાયિકં, તં યોહં અજ્જ ભગવતા વુત્તનયેન સામંયેવ પજાનામિ, સો કથં નુ દાનિ પુચ્છેય્યં પુથૂ સમણબ્રાહ્મણેતિ એવમેત્થ સઙ્ખેપતો અત્થો વેદિતબ્બો.

૧૯૩. એવં યક્ખો ‘‘પજાનામિ યો અત્થો સમ્પરાયિકો’’તિ વત્વા તસ્સ ઞાણસ્સ ભગવંમૂલકત્તં દસ્સેન્તો ‘‘**અત્થાય વત મે બુદ્ધો**’’તિ આહ. તત્થ **અત્થાયા**તિ હિતાય, વુડ્ઢિયા વા. **યત્થ દિન્નં મહપ્ફલ**ન્તિ ‘‘યસ્સેતે ચતુરો ધમ્મા’’તિ (જા॰ ૧.૧.૯૭) એત્થ વુત્તચાગેન યત્થ દિન્નં મહપ્ફલં હોતિ, તં અગ્ગદક્ખિણેય્યં બુદ્ધં પજાનામીતિ અત્થો. કેચિ પન ‘‘સઙ્ઘં સન્ધાય એવમાહા’’તિ ભણન્તિ.

૧૯૪. એવં ઇમાય ગાથાય અત્તનો હિતાધિગમં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પરહિતાય પટિપત્તિં દીપેન્તો આહ ‘‘**સો અહં વિચરિસ્સામી**’’તિ. તસ્સત્થો હેમવતસુત્તે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

એવમિમાય ગાથાય પરિયોસાનઞ્ચ રત્તિવિભાયનઞ્ચ સાધુકારસદ્દુટ્ઠાનઞ્ચ આળવકકુમારસ્સ યક્ખસ્સ ભવનં આનયનઞ્ચ એકક્ખણેયેવ અહોસિ. રાજપુરિસા સાધુકારસદ્દં સુત્વા ‘‘એવરૂપો સાધુકારસદ્દો ઠપેત્વા બુદ્ધે ન અઞ્ઞેસં અબ્ભુગ્ગચ્છતિ, આગતો નુ ખો ભગવા’’તિ આવજ્જેન્તા ભગવતો સરીરપ્પભં દિસ્વા, પુબ્બે વિય બહિ અટ્ઠત્વા, નિબ્બિસઙ્કા અન્તોયેવ પવિસિત્વા, અદ્દસંસુ ભગવન્તં યક્ખસ્સ ભવને નિસિન્નં, યક્ખઞ્ચ અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વા ઠિતં. દિસ્વાન યક્ખં આહંસુ – ‘‘અયં તે, મહાયક્ખ, રાજકુમારો બલિકમ્માય આનીતો, હન્દ નં ખાદ વા ભુઞ્જ વા, યથાપચ્ચયં વા કરોહી’’તિ. સો સોતાપન્નત્તા લજ્જિતો વિસેસતો ચ ભગવતો પુરતો એવં વુચ્ચમાનો, અથ તં કુમારં ઉભોહિ હત્થેહિ પટિગ્ગહેત્વા ભગવતો ઉપનામેસિ – ‘‘અયં ભન્તે કુમારો મય્હં પેસિતો, ઇમાહં ભગવતો દમ્મિ, હિતાનુકમ્પકા બુદ્ધા, પટિગ્ગણ્હાતુ, ભન્તે, ભગવા ઇમં દારકં ઇમસ્સ હિતત્થાય સુખત્થાયા’’તિ. ઇમઞ્ચ ગાથમાહ –

‘‘ઇમં કુમારં સતપુઞ્ઞલક્ખણં, સબ્બઙ્ગુપેતં પરિપુણ્ણબ્યઞ્જનં;
ઉદગ્ગચિત્તો સુમનો દદામિ તે, પટિગ્ગહ લોકહિતાય ચક્ખુમા’’તિ.

પટિગ્ગહેસિ ભગવા કુમારં, પટિગ્ગણ્હન્તો ચ યક્ખસ્સ ચ કુમારસ્સ ચ મઙ્ગલકરણત્થં પાદૂનગાથં અભાસિ. તં યક્ખો કુમારં સરણં ગમેન્તો તિક્ખત્તું ચતુત્થપાદેન પૂરેતિ. સેય્યથિદં –

‘‘દીઘાયુકો હોતુ અયં કુમારો,
તુવઞ્ચ યક્ખ સુખિતો ભવાહિ;
અબ્યાધિતા લોકહિતાય તિટ્ઠથ,
અયં કુમારો સરણમુપેતિ બુદ્ધં…પે॰… ધમ્મં…પે॰… સઙ્ઘ’’ન્તિ.

ભગવા કુમારં રાજપુરિસાનં અદાસિ – ‘‘ઇમં વડ્ઢેત્વા પુન મમેવ દેથા’’તિ. એવં સો કુમારો રાજપુરિસાનં હત્થતો યક્ખસ્સ હત્થં યક્ખસ્સ હત્થતો ભગવતો હત્થં, ભગવતો હત્થતો પુન રાજપુરિસાનં હત્થં ગતત્તા નામતો

''હત્થકો આળવકો''તિ જાતો. તં આદાય પટિનિવત્તે રાજપુરિસે દિસ્વા કસ્સકવનકમ્મિકાદયો ''કિં યક્ખો કુમારં અતિદહરત્તા ન ઇચ્છતી''તિ ભીતા પુચ્છિંસુ. રાજપુરિસા ''મા ભાયથ, ખેમં કતં ભગવતા''તિ સબ્બમારોચેસું. તતો ''સાધુ સાધૂ''તિ સકલં આળવીનગરં એકકોલાહલેન યક્ખાભિમુખં અહોસિ. યક્ખોપિ ભગવતો ભિક્ખાચારકાલે અનુપ્પત્તે પત્તચીવરં ગહેત્વા ઉપટ્ઠમગ્ગં આગન્ત્વા નિવત્તિ.

અથ ભગવા નગરે પિણ્ડાય ચરિત્વા કતભત્તકિચ્ચો નગરદ્વારે અઞ્ઞતરસ્મિં વિવિત્તે રુક્ખમૂલે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદિ. તતો મહાજનકાયેન સદ્ધિં રાજા ચ નાગરા ચ એકતો સમ્પિણ્ડિત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમ્મ વન્દિત્વા પરિવારેત્વા નિસિન્ના ''કથં, ભન્તે, એવં દારુણં યક્ખં દમયિત્થા''તિ પુચ્છિંસુ. તેસં ભગવા યુદ્ધમાદિં કત્વા ''એવં નવવિધવસ્સં વસ્સિ, એવં વિભિંસનકં અકાસિ, એવં પઞ્હં પુચ્છિ, તસ્સાહં એવં વિસ્સજ્જેસિ''ન્તિ તમેવાળવકસુત્તં કથેસિ. કથાપરિયોસાને ચતુરાસીતિપાણસહસ્સાનં ધમ્માભિસમયો અહોસિ. તતો રાજા ચ નાગરા ચ વેસ્સવણમહારાજસ્સ ભવનસમીપે યક્ખસ્સ ભવનં કત્વા પુપ્ફગન્ધાદિસક્કારૂપેતં નિચ્ચં બલિં પવત્તેસું. તઞ્ચ કુમારં વિઞ્ઞુતં પત્તં ''ત્વં ભગવન્તં નિસ્સાય જીવિતં લભિ, ગચ્છ, ભગવન્તંયેવ પયિરુપાસસ્સુ ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચા''તિ વિસ્સજ્જેસું. સો ભગવન્તઞ્ચ ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ પયિરુપાસમાનો ન ચિરસ્સેવ અનાગામિફલે પતિટ્ઠાય સબ્બં બુદ્ધવચનં ઉગ્ગહેત્વા પઞ્ચસતઉપાસકપરિવારો અહોસિ. ભગવા ચ નં એતદગ્ગે નિદ્દિસિ ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ઉપાસકાનં ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ પરિસં સઙ્ગણ્હન્તાનં યદિદં હત્થકો આળવકો''તિ (અ નિ॰ ૧.૨૫૧).

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય આળવકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. વિજયસુત્તવણ્ણના

ચરં વા યદિ વા તિટ્ઠન્તિ નન્દસુત્તં. ''વિજયસુત્તં કાયવિચ્છન્દનિકસુત્ત''ન્તિપિ વુચ્ચતિ. કા ઉપ્પત્તિ? ઇદં કિર સુત્તં દ્વીસુ ઠાનેસુ વુત્તં, તસ્મા અસ્સ દુવિધા ઉપ્પત્તિ. તત્થ ભગવતા અનુપુબ્બેન કપિલવત્થું અનુપ્પત્વા, સાકિયે વિનેત્વા નન્દાદયો પબ્બાજેત્વા, અનુઞ્ઞાતાય માતુગામસ્સ પબ્બજ્જાય આનન્દત્થેરસ્સ ભગિની નન્દા, ખેમકસક્કરઞ્ઞો ધીતા અભિરૂપનન્દા, જનપદકલ્યાણી નન્દાતિ તિસ્સો નન્દાયો પબ્બજિંસુ. તેન ચ સમયેન ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ. અભિરૂપનન્દા અભિરૂપા એવ અહોસિ દસ્સનીયા પાસાદિકા, તેનેવસ્સા અભિરૂપનન્દાતિ નામમકંસુ. જનપદકલ્યાણી નન્દાપિ રૂપેન અત્તના સદિસં ન પસ્સતિ. તા ઉભોપિ રૂપમદમત્તા ''ભગવા રૂપં વિવણ્ણેતિ, ગરહતિ, અનેકપરિયાયેન રૂપે આદીનવં દસ્સેતી''તિ ભગવતો ઉપટ્ઠાનં ન ગચ્છન્તિ, દટ્ઠુમ્પિ ન ઇચ્છન્તિ. એવં અપ્પસન્ના કસ્મા પબ્બજિતાતિ ચે? અગતિયા. અભિરૂપનન્દાય હિ વારેય્યદિવસેયેવ સામિકો સક્યકુમારો કાલમકાસિ. અથ નં માતાપિતરો અકામકં પબ્બાજેસું. જનપદકલ્યાણી નન્દાપિ આયસ્મન્તે નન્દે અરહત્તં પત્તે નિરાસા હુત્વા ''મય્હં સામિકો ચ માતા ચ મહાપજાપતિ અઞ્ઞે ચ ઞાતકા પબ્બજિતા, ઞાતીહિ વિના દુક્ખો ઘરાવાસો''તિ ઘરાવાસે અસ્સાદમલભન્તી પબ્બજિતા, ન સદ્ધાય.

અથ ભગવા તાસં ઞાણપરિપાકં વિદિત્વા મહાપજાપતિં આણાપેસિ ''સબ્બાપિ ભિક્ખુનિયો પટિપાટિયા ઓવાદં આગચ્છન્તૂ''તિ . તા અત્તનો વારે સમ્પત્તે અઞ્ઞં પેસેન્તિ. તતો ભગવા ''સમ્પત્તે વારે અત્તનાવ

આગન્તબ્બં, ન અઞ્ઞા પેસેતબ્બા''તિ આહ. અથેકદિવસં અભિરૂપનન્દા અગમાસિ. તં ભગવા નિમ્મિતરૂપેન સંવેજેત્વા ''અટ્ઠીનં નગરં કત''ન્તિ ઇમાય ધમ્મપદગાથાય –

> ''આતુરં અસુચિં પૂતિં, પસ્સ નન્દે સમુસ્સયં;
> ઉગ્ઘરન્તં પગ્ઘરન્તં, બાલાનં અભિપત્થિતં. (થેરીગા॰ ૧૯);

> ''અનિમિત્તઞ્ચ ભાવેહિ, માનાનુસયમુજ્જહ;
> તતો માનાભિસમયા, ઉપસન્તા ચરિસ્સસી''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૩૪૪; થેરીગા॰ ૨૦) –

ઇમાહિ થેરીગાથાહિ ચ અનુપુબ્બેન અરહત્તે પતિટ્ઠાપેસિ. અથેકદિવસં સાવત્થિવાસિનો પુરેભત્તં દાનં દત્વા સમાદિન્નુપોસથા સુનિવત્થા સુપારુતા ગન્ધપુપ્ફાદીનિ આદાય ધમ્મસ્સવનત્થાય જેતવનં ગન્ત્વા ધમ્મસ્સવનપરિયોસાને ભગવન્તં વન્દિત્વા નગરં પવિસન્તિ. ભિક્ખુનિસઙ્ઘોપિ ધમ્મકથં સુત્વા ભિક્ખુનિઉપસ્સયં ગચ્છતિ. તત્થ મનુસ્સા ચ ભિક્ખુનિયો ચ ભગવતો વણ્ણં ભાસન્તિ. ચતુપ્પમાણિકે હિ લોકસન્નિવાસે સમ્માસમ્બુદ્ધં દિસ્વા અપ્પસીદન્તો નામ નત્થિ. રૂપપ્પમાણિકા હિ પુગ્ગલા ભગવતો લક્ખણખચિતમનુબ્યઞ્જનવિચિત્રં સમુજ્જલિતકેતુમાલાબ્યામપ્પભાવિનદ્ધમલઙ્કારત્થમિવ લોકસ્સ સમુપ્પન્નં રૂપં દિસ્વા પસીદન્તિ, ઘોસપ્પમાણિકા અનેકસતેસુ જાતકેસુ કિત્તિઘોસં અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં કરવીકમધુરનિગ્ઘોસં બ્રહ્મસ્સરઞ્ચ સુત્વા, લૂખપ્પમાણિકા પત્તચીવરાદિલૂખતં દુક્કરકારિકલૂખતં વા દિસ્વા, ધમ્મપ્પમાણિકા સીલક્ખન્ધાદીસુ યંકિઞ્ચિ ધમ્મક્ખન્ધં ઉપપરિક્ખિત્વા. તસ્મા સબ્બટ્ઠાનેસુ ભગવતો વણ્ણં ભાસન્તિ. જનપદકલ્યાણી નન્દા ભિક્ખુનિપસ્સયં પત્વાપિ અનેકપરિયાયેન ભગવતો વણ્ણં ભાસન્તાનં તેસં સુત્વા ભગવન્તં ઉપગન્તુકામા હુત્વા ભિક્ખુનીનં આરોચેસિ. ભિક્ખુનિયો તં ગહેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિંસુ.

ભગવા પટિકચ્ચેવ તસ્સાગમનં વિદિત્વા કણ્ટકેન કણ્ટકં, આણિયા ચ આણિં નીહરિતુકામો પુરિસો વિય રૂપેનેવ રૂપમદં વિનેતું અત્તનો ઇદ્ધિબલેન પન્નરસસોળસવસ્સુદ્દેસિકં અતિદસ્સનીયં ઇત્થિં પસ્સે ઠત્વા બીજમાનં અભિનિમ્મિનિ. નન્દા ભિક્ખુનીહિ સદ્ધિં ઉપસઙ્કમિત્વા, ભગવન્તં વન્દિત્વા, ભિક્ખુનિસઙ્ઘસ્સ અન્તરે નિસીદિત્વા, પાદતલા પભુતિ યાવ કેસગ્ગા ભગવતો રૂપસમ્પત્તિં દિસ્વા પુન તં ભગવતો પસ્સે ઠિતં નિમ્મતરૂપઞ્ચ દિસ્વા ''અહો અયં ઇત્થી રૂપવતી''તિ અત્તનો રૂપમદં જહિત્વા તસ્સા રૂપે અભિરત્તભાવા અહોસિ. તતો ભગવા તં ઇત્થિં વીસતિવસ્સપ્પમાણં કત્વા દસ્સેસિ. માતુગામો હિ સોળસવસ્સુદ્દેસિકોયેવ સોભતિ, ન તતો ઉદ્ધં. અથ તસ્સા રૂપપરિહાનિં દિસ્વા નન્દાય તસ્મિં રૂપે છન્દરાગો તનુકો અહોસિ. તતો ભગવા અવિજાતવણ્ણં, સકિંવિજાતવણ્ણં, મજ્ઝિમિત્થિવણ્ણં, મહિત્થિવણ્ણન્તિ એવં યાવ વસ્સસતિકં ઓભગ્ગં દણ્ડપરાયણં તિલકાહતગત્તં કત્વા, દસ્સેત્વા પસ્સમાનાયેવ નન્દાય તસ્સા મરણં ઉદ્ધુમાતકાદિભેદં કાકાદીહિ સમ્પરિવારેત્વા ખજ્જમાનં દુગ્ગન્ધં જેગુચ્છપટિક્કૂલભાવઞ્ચ દસ્સેસિ . નન્દાય તં કમં દિસ્વા ''એવમેવં મમપિ અઞ્ઞેસમ્પિ સબ્બસાધારણો અયં કમો''તિ અનિચ્ચસઞ્ઞા સણ્ઠાસિ, તદનુસારેન ચ દુક્ખનત્તસઞ્ઞાપિ, તયો ભવા આદિત્તમિવ અગારં અપ્પટિસરણા હુત્વા ઉપટ્ઠહિંસુ. અથ ભગવા ''કમ્મટ્ઠાને પક્ખન્તં નન્દાય ચિત્ત''ન્તિ ઞત્વા તસ્સા સપ્પાયવસેન ઇમા ગાથાયો અભાસિ –

> ''આતુરં અસુચિં પૂતિં, પસ્સ નન્દે સમુસ્સયં;
> ઉગ્ઘરન્તં પગ્ઘરન્તં, બાલાનં અભિપત્થિતં. (થેરીગા॰ ૧૯);

“યથા ઇદં તથા એતં, યથા એતં તથા ઇદં;
ધાતુસો સુઞ્ઞતો પસ્સ, મા લોકં પુનરાગમિ;
ભવે છન્દં વિરાજેત્વા, ઉપસન્તા ચરિસ્સસી”તિ. (સુ॰ નિ॰ ૨૦૫);

ગાથાપરિયોસાને નન્દા સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ. અથસ્સા ભગવા ઉપરિમગ્ગાધિગમત્થં સુઞ્ઞતપરિવારં વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનં કથેન્તો ઇમં સુત્તમભાસિ. અયં તાવસ્સ એકા ઉપ્પત્તિ.

ભગવતિ પન રાજગહે વિહરન્તે યા સા ચીવરક્ખન્ધકે (મહાવ॰ ૩૨૬) વિત્થારતો વુત્તસમુટ્ઠાનાય સાલવતિયા ગણિકાય ધીતા જીવકસ્સ કનિટ્ઠા સિરિમા નામ માતુ અચ્ચયેન તં ઠાનં લભિત્વા “અક્કોધેન જિને કોધ”ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૨૨૩; જા॰ ૧.૨.૧) ઇમિસ્સા ગાથાય વત્થુમ્હિ પુણ્ણકસેટ્ઠિધીતરં અવમઞ્ઞિત્વા, ભગવન્તં ખમાપેન્તી ધમ્મદેસનં સુત્વા, સોતાપન્ના હુત્વા અટ્ઠ નિચ્ચભત્તાનિ પવત્તેસિ. તં આરબ્ભ અઞ્ઞતરો નિચ્ચભત્તિકો ભિક્ખુ રાગં ઉપ્પાદેસિ. આહારકિચ્ચમ્પિ ચ કાતું અસક્કોન્તો નિરાહારો નિપજ્જીતિ ધમ્મપદગાથાવત્થુમ્હિ વુત્તં. તસ્મિં તથાનિપન્નેયેવ સિરિમા કાલં કત્વા યામભવને સુયામસ્સ દેવી અહોસિ. અથ તસ્સા સરીરસ્સ અગ્ગિકિચ્ચં નિવારેત્વા આમકસુસાને રઞ્ઞા નિક્ખિપાપિતં સરીરં દસ્સનાય ભગવા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો અગમાસિ, તમ્પિ ભિક્ખું આદાય, તથા નાગરા ચ રાજા ચ. તત્થ મનુસ્સા ભણન્તિ “પુબ્બે સિરિમાય અટ્ઠુત્તરસહસ્સેનાપિ દસ્સનં દુલ્લભં , તં દાનજ્જ કાકણિકાયાપિ દટ્ઠુકામો નત્થી”તિ. સિરિમાપિ દેવકઞ્ઞા પઞ્ચહિ રથસતેહિ પરિવુતા તત્રાગમાસિ. તત્રાપિ ભગવા સન્નિપતિતાનં ધમ્મદેસનત્થં ઇમં સુત્તં તસ્સ ભિક્ખુનો ઓવાદત્થં “પસ્સ ચિત્તકતં બિમ્બ”ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૧૪૭) ઇમઞ્ચ ધમ્મપદગાથં અભાસિ. અયમસ્સ દુતિયા ઉપ્પત્તિ.

૧૯૫. તત્થ **ચરં વા**તિ સકલરૂપકાયસ્સ ગન્તબ્બદિસાભિમુખેનાભિનીહારેન ગચ્છન્તો વા. **યદિ વા તિટ્ઠ**ન્તિ તસ્સેવ ઉસ્સાપનભાવેન તિટ્ઠન્તો વા. **નિસિન્નો ઉદ વા સય**ન્તિ તસ્સેવ હેટ્ઠિમભાગસમિઞ્જનઉપરિમભાગસમુસ્સાપનભાવેન નિસિન્નો વા, તિરિયં પસારણભાવેન સયન્તો વા. **સમિઞ્જેતિ પસારેતી**તિ તાનિ તાનિ પબ્બાનિ સમિઞ્જેતિ ચ પસારેતિ ચ.

એસા કાયસ્સ ઇઞ્જનાતિ સબ્બાપેસા ઇમસ્સેવ સવિઞ્ઞાણકસ્સ કાયસ્સ ઇઞ્જના ચલના ફન્દના, નત્થેત્થ અઞ્ઞો કોચિ ચરન્તો વા પસારેન્તો વા, અપિચ ખો પન “ચરામી”તિ ચિત્તે ઉપ્પજ્જન્તે તંસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ કાયં ફરતિ, તેનસ્સ ગન્તબ્બદિસાભિમુખો અભિનીહારો હોતિ, દેસન્તરે રૂપન્તરપાતુભાવોતિ અત્થો. તેન “ચર”ન્તિ વુચ્ચતિ. તથા “તિટ્ઠામી”તિ ચિત્તે ઉપ્પજ્જન્તે તંસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ કાયં ફરતિ, તેનસ્સ સમુસ્સાપનં હોતિ, ઉપરૂપરિટ્ઠાનેન રૂપપાતુભાવોતિ અત્થો. તેન “તિટ્ઠ”ન્તિ વુચ્ચતિ. તથા “નિસીદામી”તિ ચિત્તે ઉપ્પજ્જન્તે તંસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ કાયં ફરતિ, તેનસ્સ હેટ્ઠિમભાગસમિઞ્જનઞ્ચ ઉપરિમભાગસમુસ્સાપનઞ્ચ હોતિ, તથાભાવેન રૂપપાતુભાવોતિ અત્થો. તેન “નિસિન્નો”તિ વુચ્ચતિ. તથા “સયામી”તિ ચિત્તે ઉપ્પજ્જન્તે તંસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ કાયં ફરતિ, તેનસ્સ તિરિયં પસારણં હોતિ, તથાભાવેન રૂપપાતુભાવોતિ અત્થો. તેન “સય”ન્તિ વુચ્ચતિ.

એવં ચાયમાયસ્મા યો કોચિ ઇત્થન્નામો ચરં વા યદિ વા તિટ્ઠં, નિસિન્નો ઉદ વા સયં યમેતં તત્થ તત્થ ઇરિયાપથે તેસં તેસં પબ્બાનં સમિઞ્જનપ્પસારણવસેન સમિઞ્જેતિ પસારેતીતિ વુચ્ચતિ. તમ્પિ યસ્મા સમિઞ્જનપ્પસારણચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને યથાવુત્તેનેવ નયેન હોતિ, તસ્મા એસા કાયસ્સ ઇઞ્જના, નત્થેત્થ અઞ્ઞો કોચિ, સુઞ્ઞમિદં કેનચિ ચરન્તેન વા પસારેન્તેન વા સત્તેન વા પુગ્ગલેન વા. કેવલં પન –

‘‘ચિત્તનાનત્તમાગમ્મ, નાનત્તં હોતિ વાયુનો;
વાયુનાનત્તતો નાના, હોતિ કાયસ્સ ઇઞ્જના’’તિ. –

અયમેત્થ પરમત્થો.

એવમેતાય ગાથાય ભગવા યસ્મા એકસ્મિં ઇરિયાપથે ચિરવિનિયોગેન કાયપીળનં હોતિ, તસ્સ ચ વિનોદનત્થં ઇરિયાપથપરિવત્તનં કરીયતિ, તસ્મા ‘‘ચરં વા’’તિઆદીહિ ઇરિયાપથપટિચ્છન્નં દુક્ખલક્ખણં દીપેતિ, તથા ચરણકાલે ઠાનાદીનમભાવતો સબ્બમેતં ચરણાદિભેદં ‘‘એસા કાયસ્સ ઇઞ્જના’’તિ ભણન્તો સન્તતિપટિચ્છન્નં અનિચ્ચલક્ખણં. તાય તાય સામગ્ગિયા પવત્તાય ‘‘એસા કાયસ્સ ઇઞ્જના’’તિ ચ અત્તપટિક્ખેપેન ભણન્તો અત્તસઞ્ઞાઘનપટિચ્છન્નં અનત્તલક્ખણં દીપેતિ.

૧૯૬. એવં લક્ખણત્તયદીપનેન સુઞ્ઞતકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા પુન સવિઞ્ઞાણકાવિઞ્ઞાણકઅસુભદસ્સનત્થં ‘‘**અટ્ઠિનહારુસંયુત્તો**’’તિ આરભિ. તસ્સત્થો – યસ્સ ચેસા કાયસ્સ ઇઞ્જના, સ્વાયં કાયો વિસુદ્ધિમગ્ગે દ્વત્તિંસાકારવણ્ણનાયં વણ્ણસણ્ઠાનદિસોકાસપરિચ્છેદભેદેન અબ્યાપારનયેન ચ પકાસિતેહિ સટ્ઠાધિકેહિ તીહિ અટ્ઠિસતેહિ નવહિ ન્હારુસતેહિ ચ સંયુત્તત્તા અટ્ઠિનહારુસંયુત્તો. તત્થેવ પકાસિતેન અગ્ગપાદઙ્ગુલિતચાદિના તચેન ચ નવપેસિસતપ્પભેદેન ચ મંસેન અવલિત્તત્તા **તચમંસાવલેપનો** પરમદુગ્ગન્ધજેગુચ્છપટિક્કૂલોતિ વેદિતબ્બો . કિઞ્ચેત્થ વેદિતબ્બં સિયા, યદિ એસ યા સા મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સકલસરીરતો સંકડ્ઢિતા બદરટ્ઠિપ્પમાણા ભવેય્ય, તાય મક્ખિકાપત્તસુખુમચ્છવિયા નીલાદિરઙ્ગજાતેન ગેહભિત્તિ વિય પટિચ્છન્નો ન ભવેય્ય, અયં પન એવં સુખુમાયપિ **છવિયા કાયો પટિચ્છન્નો** પઞ્ઞાચક્ખુવિરહિતેહિ બાલપુથુજ્જનેહિ **યથાભૂતં ન દિસ્સતિ**. છવિરાગરઞ્જિતો હિસ્સ પરમજેગુચ્છપટિક્કૂલધમ્મસઙ્ઘાતો તચોપિ તચપલિવેઠિતં યં તં પભેદતો –

‘‘નવપેસિસતા મંસા, અવલિત્તા કળેવરે;
નાનાકિમિકુલાકિણ્ણં, મિળ્હટ્ઠાનંવ પૂતિકા’’તિ. –

એવં વુત્તં નવમંસસતમ્પિ, મંસાવલિત્તા યે તે –

‘‘નવન્હારુસતા હોન્તિ, બ્યામમત્તે કળેવરે;
બન્ધન્તિ અટ્ઠિસઙ્ઘાતં, અગારમિવ વલ્લિયા’’તિ. –

તેપિ, ન્હારુસમુટ્ઠિતાનિ પટિપાટિયા અવટ્ઠિતાનિ પૂતીનિ દુગ્ગન્ધાનિ તીણિ સટ્ઠાધિકાનિ અટ્ઠિસતાનિપિ યથાભૂતં ન દિસ્સન્તિ યતો અનાદિયિત્વા તં મક્ખિકાપત્તસુખુમચ્છવિં. યાનિ પનસ્સ છવિરાગરત્તેન તચેન પલિવેઠિતત્તા સબ્બલોકસ્સ અપાકટાનિ નાનપ્પકારાનિ અબ્ભન્તરકુણપાનિ પરમાસુચિદુગ્ગન્ધજેગુચ્છનીયપટિક્કૂલાનિ, તાનિપિ પઞ્ઞાચક્ખુના પટિવિજ્ઝિત્વા એવં પસ્સિતબ્બો ‘‘**અન્તપૂરો ઉદરપૂરો…પે॰… પિત્તસ્સ ચ વસાય ચા**’’તિ.

૧૯૭. તત્થ અન્તસ્સ પૂરો **અન્તપૂરો**. ઉદરસ્સ પૂરો **ઉદરપૂરો**. ઉદરન્તિ ચ ઉદરિયસ્સેતં અધિવચનં. તઞ્હિ ઠાનનામેન ‘‘ઉદર’’ન્તિ વુત્તં. **યકનપેળસ્સા**તિ યકનપિણ્ડસ્સ. **વત્થિનો**તિ મુત્તસ્સ. ઠાનૂપચારેન પનેતં ‘‘વત્થી’’તિ વુત્તં. **પૂરો**તિ અધિકારો, તસ્મા યકનપેળસ્સ પૂરો વત્થિનો પૂરોતિ એવં યોજેતબ્બં. એસ નયો **હદયસ્સા**તિઆદીસુ.

સબ્બાનેવ ચેતાનિ અન્તાદીનિ વણ્ણસણ્ઠાનદિસોકાસપરિચ્છેદભેદેન અબ્યાપારનયેન ચ વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તનયવસેનેવ વેદિતબ્બાનિ.

૧૯૯-૨૦૦. એવં ભગવા ''ન કિઞ્ચેત્થ એકમ્પિ ગય્હૂપગં મુત્તામણિસદિસં અત્થિ, અઞ્ઞદત્થુ અસુચિપરિપૂરોવાયં કાયો''તિ અબ્ભન્તરકુણપં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તમેવ અબ્ભન્તરકુણપં બહિનિક્ખમનકુણપેન પાકટં કત્વા દસ્સેન્તો પુબ્બે વુત્તઞ્ચ સઙ્ગણ્હિત્વા ''**અથસ્સ નવહિ સોતેહી**''તિ ગાથાદ્વયમાહ.

તત્થ **અથા**તિ પરિયાયન્તરનિદસ્સનં, અપરેનાપિ પરિયાયેન અસુચિભાવં પસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. **અસ્સા**તિ ઇમસ્સ કાયસ્સ. **નવહિ સોતેહી**તિ ઉભોઅક્ખિચ્છિદ્દકણ્ણચ્છિદ્દનાસાછિદ્દમુખવચ્ચમગ્ગપસ્સાવમગ્ગેહિ. **અસુચિ સવતી**તિ સબ્બલોકપાકટનાનપ્પકારપરમદુગ્ગન્ધજેગુચ્છઅસુચિયેવ સવતિ, સન્દતિ, પગ્ઘરતિ, ન અઞ્ઞં કિઞ્ચિ અગરુચન્દનાદિગન્ધજાતં વા મણિમુત્તાદિરતનજાતં વા. **સબ્બદા**તિ તઞ્ચ ખો સબ્બદા રત્તિમ્પિ દિવાપિ પુબ્બણ્હેપિ સાયન્હેપિ તિટ્ઠતોપિ ગચ્છતોપીતિ. કિં તં અસુચીતિ ચે? ''**અક્ખિમ્હા અક્ખિગૂથકો**''તિઆદિ. એતસ્સ હિ દ્વીહિ અક્ખિચ્છિદ્દેહિ અપનીતતચમંસસદિસો અક્ખિગૂથકો, કણ્ણચ્છિદ્દેહિ રજોજલ્લસદિસો કણ્ણગૂથકો, નાસાછિદ્દેહિ પુબ્બસદિસા સિઙ્ઘાણિકા ચ સવતિ, મુખેન ચ વમતિ. કિં વમતીતિ ચે? **એકદા પિત્તં**, યદા અબદ્ધપિત્તં કુપ્પિતં હોતિ, તદા તં વમતીતિ અધિપ્પાયો. **સેમ્હઞ્ચા**તિ ન કેવલઞ્ચ પિત્તં, યમ્પિ ઉદરપટલે એકપત્થપૂરપ્પમાણં સેમ્હં તિટ્ઠતિ, તમ્પિ એકદા વમતિ. તં પનેતં વણ્ણાદિતો વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૦૩-૨૦૪, ૨૧૦-૨૧૧) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. ''સેમ્હઞ્ચા''તિ ચ-સદ્દેન સેમ્હઞ્ચ અઞ્ઞઞ્ચ એવરૂપં ઉદરિયલોહિતાદિઅસુચિં વમતીતિ દસ્સેતિ. એવં સત્તહિ દ્વારેહિ અસુચિવમનં દસ્સેત્વા કાલઞ્ઞૂ પુગ્ગલઞ્ઞૂ પરિસઞ્ઞૂ ચ ભગવા તદુત્તરિ દ્વે દ્વારાનિ વિસેસવચનેન અનામસિત્વા અપરેન પરિયાયેન સબ્બસ્માપિ કાયા અસુચિસવનં દસ્સેન્તો આહ ''**કાયમ્હા સેદજલ્લિકા**''તિ. તત્થ **સેદજલ્લિકા**તિ સેદો ચ લોણપટલમલભેદા જલ્લિકા ચ, તસ્સ ''સવતિ સબ્બદા''તિ ઇમિના સદ્ધિં સમ્બન્ધો.

૨૦૧. એવં ભગવા યથા નામ ભત્તે પચ્ચમાને તણ્ડુલમલઞ્ચ ઉદકમલઞ્ચ ફેણેન સદ્ધિં ઉટ્ઠહિત્વા ઉક્ખલિમુખં મક્ખેત્વા બહિ ગળતિ, તથા અસિતપીતાદિભેદે આહારે કમ્મજેન અગ્ગિના પચ્ચમાને યં અસિતપીતાદિમલં ઉટ્ઠહિત્વા ''અક્ખિમ્હા અક્ખિગૂથકો''તિઆદિના ભેદેન નિક્ખમન્તં અક્ખિઆદીનિ મક્ખેત્વા બહિ ગળતિ, તસ્સાપિ વસેન ઇમસ્સ કાયસ્સ અસુચિભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યં લોકે ઉત્તમઙ્ગસમ્મતં સીસં અતિવિસિટ્ઠભાવતો પચ્ચેન્તા વન્દનેય્યાનમ્પિ વન્દનં ન કરોન્તિ, તસ્સાપિ નિસ્સારતાય અસુચિતાય ચસ્સ અસુચિભાવં દસ્સેન્તો ''**અથસ્સ સુસિરં સીસ**''ન્તિ ઇમં ગાથમાહ.

તત્થ **સુસિર**ન્તિ છિદ્દં. **મત્થલુઙ્ગસ્સ પૂરિત**ન્તિ દધિભરિતઅલાબુકં વિય મત્થલુઙ્ગભરિતં. તઞ્ચ પનેતં મત્થલુઙ્ગં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **સુભતો નં મઞ્ઞતિ બાલો**તિ તમેનં એવં નાનાવિધકુણપભરિતમ્પિ કાયં દુચ્ચિન્તિતચિન્તી બાલો સુભતો મઞ્ઞતિ, સુભં સુચિં ઇટ્ઠં કન્તં મનાપન્તિ તીહિપિ તણ્હાદિટ્ઠિમાનમઞ્ઞનાહિ મઞ્ઞતિ. કસ્મા? યસ્મા **અવિજ્જાય પુરક્ખતો** ચતુસચ્ચપટિચ્છાદકેન મોહેન પુરક્ખતો, ચોદિતો, પવત્તિતો, ''એવં આદિય, એવં અભિનિવિસ એવં મઞ્ઞાહી''તિ ગાહિતોતિ અધિપ્પાયો. પસ્સ યાવ અનત્થકરા ચાયં અવિજ્જાતિ.

૨૦૨. એવં ભગવા સવિઞ્ઞાણકવસેન અસુભં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અવિઞ્ઞાણકવસેન દસ્સેતું, યસ્મા વા ચક્કવત્તિરઞ્ઞોપિ કાયો યથાવુત્તકુણપભરિતોયેવ હોતિ, તસ્મા સબ્બપ્પકારેનપિ સમ્પત્તિભવે અસુભં દસ્સેત્વા

ઇદાનિ વિપત્તિભવે દસ્સેતું “**યદા ચ સો મતો સેતી**”તિ ગાથમાહ.

તસ્સત્થો – સ્વાયમેવંવિધો કાયો **યદા** આયુઉસ્માવિઞ્ઞાણાપગમેન **મતો** વાતભરિતભસ્તા વિય **ઉદ્ધુમાતકો** વણ્ણપરિભેદેન **વિનીલકો સુસાનસ્મિં** નિરત્થંવ કલિઙ્ગરં છડ્ડિતત્તા **અપવિદ્ધો સેતિ**, અથ ‘‘ન દાનિસ્સ પુન ઉટ્ઠાનં ભવિસ્સતી’’તિ એકંસતોયેવ **અનપેક્ખા હોન્તિ ઞાતયો**. તત્થ **મતો**તિ અનિચ્ચતં દસ્સેતિ, **સેતી**તિ નિરીહકત્તં. તદુભયેન ચ જીવિતબલમદપ્પહાને નિયોજેતિ. **ઉદ્ધુમાતો**તિ સણ્ઠાનવિપત્તિં દસ્સેતિ, **વિનીલકો**તિ છવિરાગવિપત્તિં. તદુભયેન ચ રૂપમદપ્પહાને વણ્ણપોક્ખરતં પટિચ્ચ માનપ્પહાને ચ નિયોજેતિ. **અપવિદ્ધો**તિ ગહેતબ્બાભાવં દસ્સેતિ, **સુસાનસ્મિ**ન્તિ અન્તો અધિવાસેતુમનરહં જિગુચ્છનીયભાવં. તદુભયેનપિ ‘‘મમ’’ન્તિ ગાહસ્સ સુભસઞ્ઞાય ચ પહાને નિયોજેતિ. **અનપેક્ખા હોન્તિ ઞાતયો**તિ પટિકિરિયાભાવં દસ્સેતિ, તેન ચ પરિવારમદપ્પહાને નિયોજેતિ.

૨૦૩. એવમિમાય ગાથાય અપરિભિન્નાવિઞ્ઞાણકવસેન અસુભં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પરિભિન્નવસેનાપિ દસ્સેતું “**ખાદન્તિ ન**”ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **યે ચઞ્ઞે**તિ યે ચ અઞ્ઞેપિ કાકકુલલાદયો કુણપભક્ખા પાણિનો સન્તિ, તેપિ નં ખાદન્તીતિ અત્થો. સેસં ઉત્તાનમેવ.

૨૦૪. એવં ‘‘ચરં વા’’તિઆદિના નયેન સુઞ્ઞતકમ્મટ્ઠાનવસેન, ‘‘અટ્ઠિનહારુસંયુત્તો’’તિઆદિના સવિઞ્ઞાણકાસુભવસેન ‘‘યદા ચ સો મતો સેતી’’તિઆદિના અવિઞ્ઞાણકાસુભવસેન કાયં દસ્સેત્વા એવં નિચ્ચસુખત્તભાવસુઞ્ઞે એકન્તઅસુભે ચાપિ કાયસ્મિં ‘‘સુભતો નં મઞ્ઞતિ બાલો, અવિજ્જાય પુરક્ખતો’’તિ ઇમિના બાલસ્સ વુત્તિં પકાસેત્વા અવિજ્જામુખેન ચ વટ્ટં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તત્થ પણ્ડિતસ્સ વુત્તિં પરિઞ્ઞામુખેન ચ વિવટ્ટં દસ્સેતું “**સુત્વાન બુદ્ધવચન**”ન્તિ આરભિ.

તત્થ **સુત્વાના**તિ યોનિસો નિસામેત્વા. **બુદ્ધવચન**ન્તિ કાયવિચ્છન્દનકરં બુદ્ધવચનં. **ભિક્ખૂ**તિ સેક્ખો વા પુથુજ્જનો વા. **પઞ્ઞાણવા**તિ પઞ્ઞાણં વુચ્ચતિ વિપસ્સના અનિચ્ચાદિપ્પકારેસુ પવત્તત્તા, તાય સમન્નાગતોતિ અત્થો. **ઇધા**તિ સાસને. **સો ખો નં પરિજાનાતી**તિ સો ઇમં કાયં તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનાતિ. કથં? યથા નામ કુસલો વાણિજો ઇદઞ્ચિદઞ્ચાતિ ભણ્ડં ઓલોકેત્વા ‘‘એત્તકેન ગહિતે એત્તકો નામ ઉદયો ભવિસ્સતી’’તિ તુલયિત્વા તથા કત્વા પુન સઉદયં મૂલં ગણ્હન્તો તં ભણ્ડં છડ્ડેતિ, એવમેવં ‘‘અટ્ઠિન્હારુઆદયો ઇમે કેસલોમાદયો ચા’’તિ ઞાણચક્ખુના ઓલોકેન્તો ઞાતપરિઞ્ઞાય પરિજાનાતિ, ‘‘અનિચ્ચા એતે ધમ્મા દુક્ખા અનત્તા’’તિ તુલયન્તો તીરણપરિઞ્ઞાય પરિજાનાતિ, એવં તીરયિત્વા અરિયમગ્ગં પાપુણન્તો તત્થ છન્દરાગપ્પહાનેન પહાનપરિઞ્ઞાય પરિજાનાતિ. સવિઞ્ઞાણકાવિઞ્ઞાણકઅસુભવસેન વા પસ્સન્તો ઞાતપરિઞ્ઞાય પરિજાનાતિ, અનિચ્ચાદિવસેન પસ્સન્તો તીરણપરિઞ્ઞાય, અરહત્તમગ્ગેન તતો છન્દરાગં અપકડ્ઢિત્વા તં પજહન્તો પહાનપરિઞ્ઞાય પરિજાનાતિ.

કસ્મા સો એવં પરિજાનાતીતિ ચે? **યથાભૂતઞ્હિ પસ્સતિ**, યસ્મા યથાભૂતં પસ્સતીતિ અત્થો. ‘‘પઞ્ઞાણવા’’તિઆદિના એવ ચ એતસ્મિં અત્થે સિદ્ધે યસ્મા બુદ્ધવચનં સુત્વા તસ્સ પઞ્ઞાણવત્તં હોતિ, યસ્મા ચ સબ્બજનસ્સ પાકટોપાયં કાયો અસુત્વા બુદ્ધવચનં ન સક્કા પરિજાનિતું, તસ્મા તસ્સ ઞાણહેતું ઇતો બાહિરાનં એવં દટ્ઠું અસમત્થતઞ્ચ દસ્સેતું ‘‘સુત્વાન બુદ્ધવચન’’ન્તિ આહ. નન્દાભિક્ખુનિં તઞ્ચ વિપલ્લત્થચિત્તં ભિક્ખું આરબ્ભ દેસનાપવત્તિતો અગ્ગપરિસતો તપ્પટિપત્તિપ્પત્તાનં ભિક્ખુભાવદસ્સનતો ચ ‘‘ભિક્ખૂ’’તિ આહ.

૨૦૫. ઇદાનિ ‘‘યથાભૂતઞ્હિ પસ્સતી’’તિ એત્થ યથા પસ્સન્તો યથાભૂતં પસ્સતિ, તં દસ્સેતું આહ ‘‘**યથા ઇદં તથા એતં, યથા એતં તથા ઇદ**’’ન્તિ. તસ્સત્થો – યથા ઇદં સવિઞ્ઞાણકાસુભં આયુઉસ્માવિઞ્ઞાણાનં અનપગમા ચરતિ, તિટ્ઠતિ, નિસીદતિ, સયતિ; તથા એતં એતરહિ સુસાને સયિતં અવિઞ્ઞાણકમ્પિ પુબ્બે તેસં ધમ્માનં અનપગમા અહોસિ. યથા ચ એતં એતરહિ મતસરીરં તેસં ધમ્માનં અપગમા ન ચરતિ, ન તિટ્ઠતિ, ન નિસીદતિ, ન સેય્યં કપ્પેતિ, તથા ઇદં સવિઞ્ઞાણકમ્પિ તેસં ધમ્માનં અપગમા ભવિસ્સતિ. યથા ચ ઇદં સવિઞ્ઞાણકં એતરહિ ન સુસાને મતં સેતિ, ન ઉદ્ધુમાતકાદિભાવમુપગતં, તથા એતં એતરહિ મતસરીરમ્પિ પુબ્બે અહોસિ. યથા પનેતં એતરહિ અવિઞ્ઞાણકાસુભં મતં સુસાને સેતિ, ઉદ્ધુમાતકાદિભાવઞ્ચ ઉપગતં, તથા ઇદં સવિઞ્ઞાણકમ્પિ ભવિસ્સતીતિ.

તત્થ **યથા ઇદં તથા એત**ન્તિ અત્તના મતસ્સ સરીરસ્સ સમાનભાવં કરોન્તો બાહિરે દોસં પજહતિ. **યથા એતં તથા ઇદ**ન્તિ મતસરીરેન અત્તનો સમાનભાવં કરોન્તો અજ્ઝત્તિકે રાગં પજહતિ. યેનાકારેન ઉભયં સમં કરોતિ, તં પજાનન્તો ઉભયત્થ મોહં પજહતિ. એવં યથાભૂતદસ્સનેન પુબ્બભાગેયેવ અકુસલમૂલપ્પહાનં સાધેત્વા, યસ્મા એવં પટિપન્નો ભિક્ખુ અનુપુબ્બેન અરહત્તમગ્ગં પત્વા સબ્બં છન્દરાગં વિરાજેતું સમત્થો હોતિ, તસ્મા આહ ‘‘**અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, કાયે છન્દં વિરાજયે**’’તિ. એવં પટિપન્નો ભિક્ખુ અનુપુબ્બેનાતિ પાઠસેસો.

૨૦૬. એવં સેક્ખભૂમિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અસેક્ખભૂમિં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**છન્દરાગવિરત્તો સો**’’તિ. તસ્સત્થો – સો ભિક્ખુ અરહત્તમગ્ગઞાણેન **પઞ્ઞાણવા** મગ્ગાનન્તરં ફલં પાપુણાતિ, અથ સબ્બસો છન્દરાગસ્સ પહીનત્તા ‘‘**છન્દરાગવિરત્તો**’’તિ ચ, મરણાભાવેન પણીતટ્ઠેન વા **અમતં** સબ્બસઙ્ખારવૂપસમનતો **સન્તિં** તણ્હાસઙ્ખાતવાનાભાવતો **નિબ્બાનં**, ચવનાભાવતો **અચ્ચુત**ન્તિ સંવણ્ણિતં પદમજ્ઝગાતિ ચ વુચ્ચતિ. અથ વા સો ભિક્ખુ અરહત્તમગ્ગઞાણેન પઞ્ઞાણવા મગ્ગાનન્તરફલે ઠિતો છન્દરાગવિરત્તો નામ હોતિ, વુત્તપ્પકારઞ્ચ પદમજ્ઝગાતિ વેદિતબ્બો. તેન ‘‘ઇદમસ્સ પહીનં, ઇદઞ્ચાનેન લદ્ધ’’ન્તિ દીપેતિ.

૨૦૭-૨૦૮. એવં સવિઞ્ઞાણકાવિઞ્ઞાણકવસેન અસુભકમ્મટ્ઠાનં સહ નિપ્ફત્તિયા કથેત્વા પુન સઙ્ખેપદેસનાય એવં મહતો આનિસંસસ્સ અન્તરાયકરં પમાદવિહારં ગરહન્તો ‘‘**દ્વિપાદકોય**’’ન્તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ કિઞ્ચાપિ અપાદકાદયોપિ કાયા અસુચીયેવ, ઇધાધિકારવસેન પન ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેન વા, યસ્મા વા અઞ્ઞે અસુચિભૂતાપિ કાયા લોણમ્બિલાદીહિ અભિસઙ્ખરિત્વા મનુસ્સાનં ભોજનેપિ ઉપનીયન્તિ, ન ત્વેવ મનુસ્સકાયો, તસ્મા અસુચિતરભાવમસ્સ દસ્સેન્તોપિ ‘‘દ્વિપાદકો’’તિ આહ.

અયન્તિ મનુસ્સકાયં દસ્સેતિ. **દુગ્ગન્ધો પરિહીરતી**તિ દુગ્ગન્ધો સમાનો પુપ્ફગન્ધાદીહિ અભિસઙ્ખરિત્વા પરિહીરતિ. **નાનાકુણપપરિપૂરો**તિ કેસાદિઅનેકપ્પકારકુણપભરિતો. **વિસ્સવન્તો તતો તતો**તિ પુપ્ફગન્ધાદીહિ પટિચ્છાદેતું ઘટેન્તાનમ્પિ તં વાયામં નિપ્ફલં કત્વા નવહિ દ્વારેહિ ખેળસિઙ્ઘાણિકાદીનિ, લોમકૂપેહિ ચ સેદજલ્લિકં વિસ્સવન્તોયેવ. તત્થ દાનિ પસ્સથ – **એતાદિસેન કાયેન યો** પુરિસો વા ઇત્થી વા કોચિ બાલો **મઞ્ઞે ઉણ્ણમેતવે** તણ્હાદિટ્ઠિમાનમઞ્ઞનાહિ ‘‘અહ’’ન્તિ વા ‘‘મમ’’ન્તિ વા ‘‘નિચ્ચો’’તિ વાતિઆદિના નયેન યો ઉણ્ણમિતું મઞ્ઞેય્ય, **પરં વા** જાતિઆદીહિ **અવજાનેય્ય** અત્તાનં ઉચ્ચે ઠાને ઠપેન્તો, **કિમઞ્ઞત્ર અદસ્સના** ઠપેત્વા અરિયમગ્ગેન અરિયસચ્ચદસ્સનાભાવં કિમઞ્ઞં તસ્સ એવં ઉણ્ણમાવજાનનકારણં સિયાતિ.

દેસનાપરિયોસાને નન્દા ભિક્ખુની સંવેગમાપાદિ – ''અહો વત રે, અહં બાલા, યા મંયેવ આરબ્ભ એવં વિવિધધમ્મદેસનાપવત્તકસ્સ ભગવતો ઉપટ્ઠાનં નાગમાસિ''ન્તિ. એવં સંવિગ્ગા ચ તમેવ ધમ્મદેસનં સમન્નાહરિત્વા તેનેવ કમ્મટ્ઠાનેન કતિપયદિવસબ્ભન્તરે અરહત્તં સચ્છાકાસિ. દુતિયટ્ઠાનેપિ કિર દેસનાપરિયોસાને ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનં ધમ્માભિસમયો અહોસિ, સિરિમા દેવકઞ્ઞા અનાગામિફલં પત્તા, સો ચ ભિક્ખુ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય વિજયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. મુનિસુત્તવણ્ણના

૨૦૯. **સન્થવાતો ભયં જાત**ન્તિ મુનિસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ન સબ્બસ્સેવ સુત્તસ્સ એકા ઉપ્પત્તિ, અપિચેત્થ આદિતો તાવ ચતુન્નં ગાથાનં અયમુપ્પત્તિ – ભગવતિ કિર સાવત્થિયં વિહરન્તે ગામકાવાસે અઞ્ઞતરા દુગ્ગતિત્થી મતપતિકા પુત્તં ભિક્ખૂસુ પબ્બાજેત્વા અત્તનાપિ ભિક્ખુનીસુ પબ્બજિ. તે ઉભોપિ સાવત્થિયં વસ્સં ઉપગન્ત્વા અભિણ્હં અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ દસ્સનકામા અહેસું. માતા કિઞ્ચિ લભિત્વા પુત્તસ્સ હરતિ, પુત્તોપિ માતુ. એવં સાયમ્પિ પાતોપિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સમાગન્ત્વા લદ્ધં લદ્ધં સંવિભજમાના, સમ્મોદમાના, સુખદુક્ખં પુચ્છમાના, નિરાસઙ્કા અહેસું. તેસં એવં અભિણ્હદસ્સનેન સંસગ્ગો ઉપ્પજ્જિ, સંસગ્ગા વિસ્સાસો, વિસ્સાસા ઓતારો, રાગેન ઓતિણ્ણચિત્તાનં પબ્બજિતસઞ્ઞા ચ માતુપુત્તસઞ્ઞા ચ અન્તરધાયિ. તતો મરિયાદવીતિક્કમં કત્વા અસદ્ધમ્મં પટિસેવિંસુ, અયસપ્પત્તા ચ વિબ્ભમિત્વા અગારમજ્ઝે વસિંસુ. ભિક્ખૂ ભગવતો આરોચેસું. ''કિં નુ સો, ભિક્ખવે, મોઘપુરિસો મઞ્ઞતિ ન માતા પુત્તે સારજ્જતિ, પુત્તો વા પન માતરી''તિ ગરહિત્વા ''નાહં, ભિક્ખવે, અઞ્ઞં એકરૂપમ્પિ સમનુપસ્સામી''તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૫.૫૫) અવસેસસુત્તેનપિ ભિક્ખૂ સંવેજેત્વા ''તસ્માતિહ, ભિક્ખવે –

''વિસં યથા હલાહલં, તેલં પક્કુથિતં યથા;
તમ્બલોહવિલીનંવ, માતુગામં વિવજ્જયે''તિ ચ. –

વત્વા પુન ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનત્થં – ''સન્થવાતો ભયં જાત''ન્તિ ઇમા અત્તુપનાયિકા ચતસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **સન્થવો** તણ્હાદિટ્ઠિમિત્તભેદેન તિવિધોતિ પુબ્બે વુત્તો. ઇધ તણ્હાદિટ્ઠિસન્થવો અધિપ્પેતો. તં સન્ધાય ભગવા આહ – ''પસ્સથ, ભિક્ખવે, યથા ઇદં તસ્સ મોઘપુરિસસ્સ સન્થવાતો ભયં જાત''ન્તિ. તઞ્હિ તસ્સ અભિણ્હદસ્સનકામતાદિતણ્હાય બલવકિલેસભયં જાતં, યેન સણ્ઠાતું અસક્કોન્તો માતરિ વિપ્પટિપજ્જિ. અત્તાનુવાદાદિકં વા મહાભયં, યેન સાસનં છડ્ડેત્વા વિબ્ભન્તો. **નિકેતા**તિ ''રૂપનિમિત્તનિકેતવિસારવિનિબન્ધા ખો, ગહપતિ, 'નિકેતસારી'તિ વુચ્ચતી''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૩.૩) નયેન વુત્તા આરમ્મણપ્પભેદા. **જાયતે રજો**તિ રાગદોસમોહરજો જાયતે. કિં વુત્તં હોતિ? ન કેવલઞ્ચ તસ્સ સન્થવાતો ભયં જાતં, અપિચ ખો પન યદેતં કિલેસાનં નિવાસટ્ઠેન સાસવારમ્મણં ''નિકેત''ન્તિ વુચ્ચતિ, ઇદાનિસ્સ ભિન્નસંવરત્તા અતિક્કન્તમરિયાદત્તા સુટ્ઠુતરં તતો નિકેતા જાયતે રજો, યેન સંકિલિટ્ઠચિત્તો અનયબ્યસનં પાપુણિસ્સતિ. અથ વા પસ્સથ, ભિક્ખવે, યથા ઇદં તસ્સ

મોઘપુરિસસ્સ સન્થવાતો ભયં જાતં, યથા ચ સબ્બપુથુજ્જનાનં નિકેતા જાયતે રજોતિ એવમ્પેતં પદદ્વયં યોજેતબ્બં.

સબ્બથા પન ઇમિના પુરિમદ્ધેન ભગવા પુથુજ્જનદસ્સનં ગરહિત્વા અત્તનો દસ્સનં પસંસન્તો “**અનિકેત**”ન્તિ પચ્છિમદ્ધમાહ. તત્થ યથાવુત્તનિકેતપટિક્ખેપેન **અનિકેતં**, સન્થવપટિક્ખેપેન ચ **અસન્થવં** વેદિતબ્બં. ઉભયમ્પેતં નિબ્બાનસ્સાધિવચનં. **એતં વે મુનિદસ્સન**ન્તિ એતં અનિકેતમસન્થવં બુદ્ધમુનિના દિટ્ઠન્તિ અત્થો. તત્થ **વે**તિ વિમ્હયત્થે નિપાતો દટ્ઠબ્બો. તેન ચ યં નામ નિકેતસન્થવવસેન માતાપુત્તેસુ વિપ્પટિપજ્જમાનેસુ અનિકેતમસન્થવં, એતં મુનિના દિટ્ઠં અહો અબ્ભુતન્તિ અયમધિપ્પાયો સિદ્ધો હોતિ. અથ વા મુનિનો દસ્સનન્તિપિ મુનિદસ્સનં, દસ્સનં નામ ખન્તિ રુચિ, ખમતિ ચેવ રુચ્ચતિ ચાતિ અત્થો.

૨૧૦. દુતિયગાથાય **યો જાતમુચ્છિજ્જા**તિ યો કિસ્મિઞ્ચિદેવ વત્થુસ્મિં જાતં ભૂતં નિબ્બત્તં કિલેસં યથા ઉપ્પન્નાકુસલપ્પહાનં હોતિ, તથા વાયમન્તો તસ્મિં વત્થુસ્મિં પુન અનિબ્બત્તનવસેન ઉચ્છિન્દિત્વા યો અનાગતોપિ કિલેસો તથારૂપપ્પચ્ચયસમોધાને નિબ્બત્તિતું અભિમુખીભૂતત્તા વત્તમાનસમીપે વત્તમાનલક્ખણેન ‘‘જાયન્તો’’તિ વુચ્ચતિ, તઞ્ચ **ન રોપયેય્ય જાયન્તં**, યથા અનુપ્પન્નાકુસલાનુપ્પાદો હોતિ, તથા વાયમન્તો ન નિબ્બત્તેય્યાતિ અત્થો. કથઞ્ચ ન નિબ્બત્તેય્ય? **અસ્સ નાનુપ્પવેચ્છે**, યેન પચ્ચયેન સો નિબ્બત્તેય્ય તં નાનુપ્પવેસેય્ય ન સમોધાનેય્ય. એવં સમ્ભારવેકલ્લકરણેન તં ન રોપયેય્ય જાયન્તં. અથ વા યસ્મા મગ્ગભાવનાય અતીતાપિ કિલેસા ઉચ્છિજ્જન્તિ આયતિં વિપાકાભાવેન વત્તમાનાપિ ન રોપીયન્તિ તદભાવેન, અનાગતાપિ ચિત્તસન્તતિં નાનુપ્પવેસીયન્તિ ઉપ્પત્તિસામત્થિયવિઘાતેન, તસ્મા યો અરિયમગ્ગભાવનાય જાતમુચ્છિજ્જ ન રોપયેય્ય જાયન્તં, અનાગતમ્પિ ચસ્સ જાયન્તસ્સ નાનુપ્પવેચ્છે, તમાહુ એકં મુનિનં ચરન્તં, સો ચ અદ્દક્ખિ સન્તિપદં મહેસીતિ એવમ્પેત્થ યોજના વેદિતબ્બા. એકન્તનિક્કિલેસતાય **એકં**, સેટ્ઠટ્ઠેન વા એકં. **મુનિન**ન્તિ મુનિં, મુનીસુ વા એકં. **ચરન્ત**ન્તિ સબ્બાકારપરિપૂરાય લોકત્થચરિયાય અવસેસચરિયાહિ ચ ચરન્તં. **અદ્દક્ખી**તિ અદ્દસ. **સો**તિ યો જાતમુચ્છિજ્જ અરોપને અનનુપ્પવેસને ચ સમત્થતાય ‘‘ન રોપયેય્ય જાયન્તમસ્સ નાનુપ્પવેચ્છે’’તિ વુત્તો બુદ્ધમુનિ. **સન્તિપદ**ન્તિ સન્તિકોટ્ઠાસં, દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતવિપસ્સનાનિબ્બાનભેદાસુ તીસુ સમ્મુતિસન્તિ, તદઙ્ગસન્તિ, અચ્ચન્તસન્તીસુ સેટ્ઠં એવં અનુપસન્તે લોકે અચ્ચન્તસન્તિં અદ્દસ મહેસીતિ એવમત્થો વેદિતબ્બો.

૨૧૧. તતિયગાથાય **સઙ્ખાયા**તિ ગણયિત્વા, પરિચ્છિન્દિત્વા વીમંસિત્વા યથાભૂતતો ઞત્વા, દુક્ખપરિઞ્ઞાય પરિજાનિત્વાતિ અત્થો. **વત્થૂની**તિ યેસુ એવમયં લોકો સજ્જતિ, તાનિ ખન્ધાયતનધાતુભેદાનિ કિલેસટ્ઠાનાનિ. **પમાય બીજ**ન્તિ યં તેસં વત્થૂનં બીજં અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણં, તં પમાય હિંસિત્વા, બાધિત્વા, સમુચ્છેદપ્પહાનેન પજહિત્વાતિ અત્થો. **સિનેહમસ્સ નાનુપ્પવેચ્છે**તિ યેન તણ્હાદિટ્ઠિસિનેહેન સિનેહિતં તં બીજં આયતિં પટિસન્ધિવસેન તં યથાવુત્તં વત્થુસસ્સં વિરુહેય્ય, તં સિનેહમસ્સ નાનુપ્પવેચ્છે, તપ્પટિપક્ખાય મગ્ગભાવનાય તં નાનુપ્પવેસેય્યાતિ અત્થો. **સ વે મુનિ જાતિખયન્તદસ્સી**તિ સો એવરૂપો બુદ્ધમુનિ નિબ્બાનસચ્છિકિરિયાય જાતિયા ચ મરણસ્સ ચ અન્તભૂતસ્સ નિબ્બાનસ્સ દિટ્ઠત્તા જાતિક્ખયન્તદસ્સી **તક્કં પહાય ન ઉપેતિ સઙ્ખં**. ઇમાય ચતુસચ્ચભાવનાય નવપ્પભેદમ્પિ અકુસલવિતક્કં પહાય સઉપાદિસેસનિબ્બાનધાતું પત્વા લોકત્થચરિયં કરોન્તો અનુપુબ્બેન ચરિમવિઞ્ઞાણક્ખયા અનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુપ્પત્તિયા ‘‘દેવો વા મનુસ્સો વા’’તિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં. અપરિનિબ્બુતો એવ વા યથા કામવિતક્કાદિનો વિતક્કસ્સ અપ્પહીનત્તા ‘‘અયં પુગ્ગલો રત્તો’’તિ વા ‘‘દુટ્ઠો’’તિ વા સઙ્ખં ઉપેતિ, એવં તક્કં પહાય ન ઉપેતિ સઙ્ખન્તિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો .

૨૧૨. ચતુત્થગાથાય **અઞ્ઞાયા**તિ અનિચ્ચાદિનયેન જાનિત્વા. **સબ્બાની**તિ અનવસેસાનિ, **નિવેસનાની**તિ કામભવાદિકે ભવે. નિવસન્તિ હિ તેસુ સત્તા, તસ્મા ''નિવેસનાની''તિ વુચ્ચન્તિ. **અનિકામયં અઞ્ઞતરમ્પિ તેસ**ન્તિ એવં દિટ્ઠાદીનવત્તા તેસં નિવેસનાનં એકમ્પિ અપત્થેન્તો સો એવરૂપો બુદ્ધમુનિ મગ્ગભાવનાબલેન તણ્હાગેધસ્સ વિગતત્તા **વીતગેધો**, વીતગેધત્તા એવ ચ **અગિદ્ધો**, ન યથા એકે અવીતગેધા એવ સમાના ''અગિદ્ધમ્હા''તિ પટિજાનન્તિ, એવં. **નાયૂહતી**તિ તસ્સ તસ્સ નિવેસનસ્સ નિબ્બત્તકં કુસલં વા અકુસલં વા ન કરોતિ. કિં કારણા? **પારગતો હિ હોતિ**, યસ્મા એવરૂપો સબ્બનિવેસનાનં પારં નિબ્બાનં ગતો હોતીતિ અત્થો.

એવં પઠમગાથાય પુથુજ્જનદસ્સનં ગરહિત્વા અત્તનો દસ્સનં પસંસન્તો દુતિયગાથાય યેહિ કિલેસેહિ પુથુજ્જનો અનુપસન્તો હોતિ, તેસં અભાવેન અત્તનો સન્તિપદાધિગમં પસંસન્તો તતિયગાથાય યેસુ વત્થૂસુ પુથુજ્જનો તક્કં અપ્પહાય તથા તથા સઞ્ઞં ઉપેતિ, તેસુ ચતુસચ્ચભાવનાય તક્કં પહાય અત્તનો સઞ્ઞાનુપગમનં પસંસન્તો ચતુત્થગાથાય આયતિમ્પિ યાનિ નિવેસનાનિ કામયમાનો પુથુજ્જનો ભવતણ્હાય આયૂહતિ, તેસુ તણ્હાભાવેન અત્તનો અનાયૂહનં પસંસન્તો ચતૂહિ ગાથાહિ અરહત્તનિકૂટેનેવ એકકુપ્પત્તિકં દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

૨૧૩. **સબ્બાભિભુ**ન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? મહાપુરિસો મહાભિનિક્ખમનં કત્વા અનુપુબ્બેન સબ્બઞ્ઞુતં પત્વા ધમ્મચક્કપ્પવત્તનત્થાય બારાણસિં ગચ્છન્તો બોધિમણ્ડસ્સ ચ ગયાય ચ અન્તરે ઉપકેનાજીવકેન સમાગચ્છિ. તેન ચ ''વિપ્પસન્નાનિ ખો તે, આવુસો, ઇન્દ્રિયાની''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૫; મહાવ॰ ૧૧) નયેન પુટ્ઠો ''સબ્બાભિભૂ''તિઆદીનિ આહ. ઉપકો ''હુપેય્યાવુસો''તિ વત્વા, સીસં ઓકમ્પેત્વા, ઉમ્મગ્ગં ગહેત્વા પક્કામિ . અનુક્કમેન ચ વઙ્કહારજનપદે અઞ્ઞતરં માગવિકગામં પાપુણિ. તમેનં માગવિકજેટ્ઠકો દિસ્વા – ''અહો અપ્પિચ્છો સમણો વત્થમ્પિ ન નિવાસેતિ, અયં લોકે અરહા''તિ ઘરં નેત્વા મંસરસેન પરિવિસિત્વા ભુત્તાવિઞ્ચ નં સપુત્તદારો વન્દિત્વા ''ઇધેવ, ભન્તે, વસથ, અહં પચ્ચયેન ઉપટ્ઠહિસ્સામી''તિ નિમન્તેત્વા, વસનોકાસં કત્વા અદાસિ. સો તત્થ વસતિ.

માગવિકો ગિમ્હકાલે ઉદકસમ્પન્ને સીતલે પદેસે ચરિતું દૂરં અપક્કન્તેસુ મિગેસુ તત્થ ગચ્છન્તો ''અમ્હાકં અરહન્તં સક્કચ્ચં ઉપટ્ઠહસ્સૂ''તિ છાવં નામ ધીતરં આણાપેત્વા અગમાસિ સદ્ધિં પુત્તભાતુકેહિ. સા ચસ્સ ધીતા દસ્સનીયા હોતિ કોટ્ઠાસસમ્પન્ના. દુતિયદિવસે ઉપકો ઘરં આગતો તં દારિકં સબ્બં ઉપચારં કત્વા, પરિવિસિતું ઉપગતં દિસ્વા, રાગેન અભિભૂતો ભુઞ્જિતુમ્પિ અસક્કોન્તો ભાજનેન ભત્તં આદાય વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા, ભત્તં એકમન્તે નિક્ખિપિત્વા – ''સચે છાવં લભામિ, જીવામિ, નો ચે, મરામી''તિ નિરાહારો સયિ. સત્તમે દિવસે માગવિકો આગન્ત્વા ધીતરં ઉપકસ્સ પવત્તિં પુચ્છિ. સા – ''એકદિવસમેવ આગન્ત્વા પુન નાગતપુબ્બો''તિ આહ. માગવિકો ''આગતવેસેનેવ નં ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિસ્સામી''તિ તઙ્ખણઞ્ઞેવ ગન્ત્વા – ''કિં, ભન્તે, અફાસુક''ન્તિ પાદે પરામસન્તો પુચ્છિ. ઉપકો નિત્થુનન્તો પરિવત્તતિયેવ. સો ''વદ, ભન્તે, યં મયા સક્કા કાતું, સબ્બં કરિસ્સામી''તિ આહ. ઉપકો – ''સચે છાવં લભામિ, જીવામિ, નો ચે, ઇધેવ મરણં સેય્યો''તિ આહ. ''જાનાસિ પન, ભન્તે, કિઞ્ચિ સિપ્પ''ન્તિ? ''ન જાનામી''તિ . ''ન, ભન્તે, કિઞ્ચિ સિપ્પં અજાનન્તેન સક્કા ઘરાવાસં અધિટ્ઠાતુ''ન્તિ? સો આહ – ''નાહં કિઞ્ચિ સિપ્પં જાનામિ, અપિચ તુમ્હાકં મંસહારકો ભવિસ્સામિ, મંસઞ્ચ વિક્કિણિસ્સામી''તિ. માગવિકોપિ ''અમ્હાકં એતદેવ રુચ્ચતી''તિ ઉત્તરસાટકં દત્વા, ઘરં આનેત્વા ધીતરં અદાસિ. તેસં સંવાસમન્વાય પુત્તો વિજાયિ. સુભદ્દોતિસ્સ નામં અકંસુ. છાવા પુત્તતોસનગીતેન ઉપકં ઉપ્પણ્ડેસિ. સો તં અસહન્તો ''ભદ્દે, અહં અનન્તજિનસ્સ સન્તિકં ગચ્છામી''તિ મજ્ઝિમદેસાભિમુખો પક્કામિ.

ભગવા ચ તેન સમયેન સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવનમહાવિહારે. અથ ખો ભગવા પટિકચ્ચેવ ભિક્ખૂ આણાપેસિ – ‘‘યો, ભિક્ખવે, અનન્તજિનોતિ પુચ્છમાનો આગચ્છતિ, તસ્સ મં દસ્સેય્યાથા’’તિ. ઉપકોપિ ખો અનુપુબ્બેનેવ સાવત્થિં આગન્ત્વા વિહારમજ્ઝે ઠત્વા ‘‘ઇમસ્મિં વિહારે મમ સહાયો અનન્તજિનો નામ અત્થિ, સો કુહિં વસતી’’તિ પુચ્છિ. તં ભિક્ખૂ ભગવતો સન્તિકં નયિંસુ. ભગવા તસ્સાનુરૂપં ધમ્મં દેસેસિ. સો દેસનાપરિયોસાને અનાગામિફલે પતિટ્ઠાસિ. ભિક્ખૂ તસ્સ પુબ્બપ્પવત્તિં સુત્વા કથં સમુટ્ઠાપેસું – ‘‘ભગવા પઠમં નિસ્સિરિકસ્સ નગ્ગસમણસ્સ ધમ્મં દેસેસી’’તિ. ભગવા તં કથાસમુટ્ઠાનં વિદિત્વા ગન્ધકુટિતો નિક્ખમ્મ તઙ્ખણાનુરૂપેન પાટિહારિયેન બુદ્ધાસને નિસીદિત્વા ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ‘‘કાય નુત્થ, ભિક્ખવે, એતરહિ કથાય સન્નિસિન્ના’’તિ? તે સબ્બં કથેસું. તતો ભગવા – ‘‘ન, ભિક્ખવે, તથાગતો અહેતુઅપ્પચ્ચયા ધમ્મં દેસેતિ, નિમ્મલા તથાગતસ્સ ધમ્મદેસના, ન સક્કા તત્થ દોસં દટ્ઠું. તેન, ભિક્ખવે, ધમ્મદેસનૂપનિસ્સયેન ઉપકો એતરહિ અનાગામી જાતો’’તિ વત્વા અત્તનો દેસનામલાભાવદીપિકં ઇમં ગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – સાસવેસુ સબ્બખન્ધાયતનધાતૂસુ છન્દરાગપ્પહાનેન તેહિ અનભિભૂતત્તા સયઞ્ચ તે ધમ્મે સબ્બે અભિભુય્ય પવત્તત્તા **સબ્બાભિભું**. તેસઞ્ચ અઞ્ઞેસઞ્ચ સબ્બધમ્માનં સબ્બાકારેન વિદિતત્તા **સબ્બવિદું**. સબ્બધમ્મદેસનસમત્થાય સોભનાય મેધાય સમન્નાગતત્તા **સુમેધં**. યેસં તણ્હાદિટ્ઠિલેપાનં વસેન સાસવખન્ધાદિભેદેસુ સબ્બધમ્મેસુ ઉપલિમ્પતિ, તેસં લેપાનં અભાવા તેસુ **સબ્બેસુ ધમ્મેસુ અનુપલિત્તં**. તેસુ ચ સબ્બધમ્મેસુ છન્દરાગાભાવેન સબ્બે તે ધમ્મે જહિત્વા ઠિતત્તા **સબ્બઞ્જહં**. ઉપધિવિવેકનિન્નેન ચિત્તેન તણ્હક્ખયે નિબ્બાને વિસેસેન મુત્તત્તા **તણ્હક્ખયે વિમુત્તં**, અધિમુત્તન્તિ વુત્તં હોતિ. **તં વાપિ ધીરા મુનિ વેદયન્તી**તિ તમ્પિ પણ્ડિતા સત્તા મુનિં વેદયન્તિ જાનન્તિ. પસ્સથ યાવ પટિવિસિટ્ઠોવાયં મુનિ, તસ્સ કુતો દેસનામલન્તિ અત્તાનં વિભાવેતિ . વિભાવનત્થો હિ એત્થ વાસદ્દોતિ. કેચિ પન વણ્ણયન્તિ – ‘‘ઉપકો તદા તથાગતં દિસ્વાપિ ‘અયં બુદ્ધમુની’તિ ન સદ્દહી’’તિ એવં ભિક્ખૂ કથં સમુટ્ઠાપેસું , તતો ભગવા ‘‘સદ્દહતુ વા મા વા, ધીરા પન તં મુનિં વેદયન્તી’’તિ દસ્સેન્તો ઇમં ગાથમભાસીતિ.

૨૧૪. પઞ્ઞાબલન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? અયં ગાથા રેવતત્થેરં આરબ્ભ વુત્તા. તત્થ ‘‘ગામે વા યદિ વારઞ્ઞે’’તિ ઇમિસ્સા ગાથાય વુત્તનયેનેવ રેવતત્થેરસ્સ આદિતો પભુતિ પબ્બજ્જા, પબ્બજિતસ્સ ખદિરવને વિહારો, તત્થ વિહરતો વિસેસાધિગમો, ભગવતો તત્થ ગમનપચ્ચાગમનઞ્ચ વેદિતબ્બં. પચ્ચાગતે પન ભગવતિ યો સો મહલ્લકભિક્ખુ ઉપાહનં સમ્મુસ્સિત્વા પટિનિવત્તો ખદિરરુક્ખે આલગ્ગિતં દિસ્વા સાવત્થિં અનુપ્પત્તો વિસાખાય ઉપાસિકાય ‘‘કિં, ભન્તે, રેવતત્થેરસ્સ વસનોકાસો રમણીયો’’તિ ભિક્ખૂ પુચ્છમાનાય યેહિ ભિક્ખૂહિ પસંસિતો, તે અપસાદેન્તો ‘‘ઉપાસિકે, એતે તુચ્છં ભણન્તિ, ન સુન્દરો ભૂમિપ્પદેસો, અતિલૂખકક્ખળં ખદિરવનમેવા’’તિ આહ. સો વિસાખાય આગન્તુકભત્તં ભુઞ્જિત્વા પચ્છાભત્તં મણ્ડલમાળે સન્નિપતિતે ભિક્ખૂ ઉજ્ઝાપેન્તો આહ – ‘‘કિં, આવુસો, રેવતત્થેરસ્સ સેનાસને રમણીયં તુમ્હેહિ દિટ્ઠ’’ન્તિ . ભગવા તં ઞત્વા ગન્ધકુટિતો નિક્ખમ્મ તઙ્ખણાનુરૂપેન પાટિહારિયેન પરિસમજ્ઝં પત્વા, બુદ્ધાસને નિસીદિત્વા ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ‘‘કાય નુત્થ, ભિક્ખવે, એતરહિ કથાય સન્નિસિન્ના’’તિ? તે આહંસુ – ‘‘રેવતં, ભન્તે, આરબ્ભ કથા ઉપ્પન્ના ‘એવં નવકમ્મિકો કદા સમણધમ્મં કરિસ્સતી’’’તિ. ‘‘ન, ભિક્ખવે, રેવતો નવકમ્મિકો, અરહા રેવતો ખીણાસવો’’તિ વત્વા તં આરબ્ભ તેસં ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનત્થં ઇમં ગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – દુબ્બલકરકિલેસપ્પહાનસાધકેન વિકુબ્બનઅધિટ્ઠાનપ્પભેદેન વા પઞ્ઞાબલેન સમન્નાગતત્તા **પઞ્ઞાબલં**, ચતુપારિસુદ્ધિસીલેન ધુતઙ્ગવતેન ચ ઉપપન્નત્તા **સીલવતૂપપન્નં**, મગ્ગસમાધિના ફલસમાધિના

ઇરિયાપથસમાધિના ચ **સમાહિતં**, ઉપચારપ્પનાભેદેન ઝાનેન ઝાને વા રતત્તા **ઝાનરતં**, સતિવેપુલ્લપ્પત્તત્તા **સતિમં**, રાગાદિસઙ્ગતો પમુત્તતા **સઙ્ગા પમુત્તં**, પઞ્ચચેતોખિલચતુઆસવાભાવેન **અખિલં અનાસવં તં વાપિ ધીરા મુનિં વેદયન્તિ**. તમ્પિ એવં પઞ્ઞાદિગુણસંયુત્તં સઙ્ગાદિદોસવિસંયુત્તં પણ્ડિતા સત્તા મુનિં વા વેદયન્તિ. પસ્સથ યાવ પટિવિસિટ્ઠોવાયં ખીણાસવમુનિ, સો ''નવકમ્મિકો''તિ વા ''કદા સમણધમ્મં કરિસ્સતી''તિ વા કથં વત્તબ્બો. સો હિ પઞ્ઞાબલેન તં વિહારં નિટ્ઠાપેસિ, ન નવકમ્મકરણેન, કતકિચ્ચોવ સો, ન ઇદાનિ સમણધમ્મં કરિસ્સતીતિ રેવતત્થેરં વિભાવેતિ. વિભાવનત્થો હિ એત્થ વા-સદ્દોતિ.

૨૧૫. એકં ચરન્તન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? બોધિમણ્ડતો પભુતિ યથાક્કમં કપિલવત્થું અનુપ્પત્તે ભગવતિ પિતાપુત્તસમાગમે વત્તમાને ભગવા સમ્મોદમાનેન રઞ્ઞા સુદ્ધોદનેન ''તુમ્હે, ભન્તે, ગહટ્ઠકાલે ગન્ધકરણ્ડકે વાસિતાનિ કાસિકાદીનિ દુસ્સાનિ નિવાસેત્વા ઇદાનિ કથં છિન્નકાનિ પંસુકૂલાનિ ધારેથા''તિ એવમાદિના વુત્તો રાજાનં અનુનયમાનો –

''યં ત્વં તાત વદે મય્હં, પટ્ટુણ્ણં દુકૂલકાસિકં;
પંસુકૂલં તતો સેય્યં, એતં મે અભિપત્થિત''ન્તિ. –

આદીનિ વત્વા લોકધમ્મેહિ અત્તનો અવિકમ્પભાવં દસ્સેન્તો રઞ્ઞો ધમ્મદેસનત્થં ઇમં સત્તપદગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – પબ્બજ્જાસઙ્ખાતાદીહિ **એકં**, ઇરિયાપથાદીહિ ચરિયાહિ **ચરન્તં**. મોનેય્યધમ્મસમન્નાગમેન **મુનિં**. સબ્બટ્ઠાનેસુ પમાદાભાવતો **અપ્પમત્તં**. અક્કોસનગરહનાદિભેદાય નિન્દાય વણ્ણનથોમનાદિભેદાય પસંસાય ચાતિ ઇમાસુ નિન્દાપસંસાસુ પટિઘાનુનયવસેન **અવેધમાનં**. નિન્દાપસંસામુખેન ચેત્થ અટ્ઠપિ લોકધમ્મા વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. **સીહંવ** ભેરિસદ્દાદીસુ **સદ્દેસુ** અટ્ઠસુ લોકધમ્મેસુ પકતિવિકારાનુપગમેન **અસન્તસન્તં**, પન્તેસુ વા સેનાસનેસુ સન્તાસાભાવેન. **વાતંવ** સુત્તમયાદિભેદે **જાલમ્હિ** ચતૂહિ મગ્ગેહિ તણ્હાદિટ્ઠિજાલે **અસજ્જમાનં**, અટ્ઠસુ વા લોકધમ્મેસુ પટિઘાનુનયવસેન અસજ્જમાનં. **પદુમંવ તોયેન** લોકે જાતમ્પિ યેસં તણ્હાદિટ્ઠિલેપાનં વસેન સત્તા લોકેન લિપ્પન્તિ, તેસં લેપાનં પહીનત્તા લોકેન **અલિપ્પમાનં**, નિબ્બાનગામિમગ્ગં ઉપ્પાદેત્વા તેન મગ્ગેન **નેતારમઞ્ઞેસં** દેવમનુસ્સાનં. અત્તનો પન અઞ્ઞેન કેનચિ મગ્ગં દસ્સેત્વા અનેતબ્બત્તા **અનઞ્ઞનેય્યં તં વાપિ ધીરા મુનિ વેદયન્તિ** બુદ્ધમુનિં વેદયન્તીતિ અત્તાનં વિભાવેતિ. સેસમેત્થ વુત્તનયમેવ.

૨૧૬. યો ઓગહણેતિ કા ઉપ્પત્તિ? ભગવતો પઠમાભિસમ્બુદ્ધસ્સ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પૂરિતદસપારમિદસઉપપારમિદસપરમત્થપારમિપ્પભેદં અભિનીહારગુણપારમિયો પૂરેત્વા તુસિતભવને અભિનિબ્બત્તિગુણં તત્થ નિવાસગુણં મહાવિલોકનગુણં ગબ્ભવોક્કન્તિં ગબ્ભવાસં ગબ્ભનિક્ખમનં પદવીતિહારં દિસાવિલોકનં બ્રહ્મગજ્જનં મહાભિનિક્ખમનં મહાપધાનં અભિસમ્બોધિં ધમ્મચક્કપ્પવત્તનં ચતુબ્બિધં મગ્ગઞાણં ફલઞાણં અટ્ઠસુ પરિસાસુ અકમ્પનઞાણં, દસબલઞાણં, ચતુયોનિપરિચ્છેદકઞાણં, પઞ્ચગતિપરિચ્છેદકઞાણં, છબ્બિધં અસાધારણઞાણં, અટ્ઠવિધં સાવકસાધારણબુદ્ધઞાણં, ચુદ્દસવિધં બુદ્ધઞાણં, અટ્ઠારસબુદ્ધગુણપરિચ્છેદકઞાણં, એકૂનવીસતિવિધપચ્ચવેક્ખણઞાણં, સત્તસત્તતિવિધઞાણવત્થુ એવમિચ્ચાદિગુણસતસહસ્સે નિસ્સાય પવત્તં મહાલાભસક્કારં અસહમાનેહિ તિત્થિયેહિ ઉય્યોજિતાય ચિઞ્ચમાણવિકાય ''એકં ધમ્મં અતીતસ્સા''તિ ઇમિસ્સા ગાથાય વત્થુમ્હિ વુત્તનયેન ચતુપરિસમજ્ઝે ભગવતો અયસે ઉપ્પાદિતે તપ્પચ્ચયા ભિક્ખૂ કથં સમુટ્ઠાપેસું ''એવરૂપેપિ નામ અયસે ઉપ્પન્ને ન ભગવતો ચિત્તસ્સ

અઞ્ઞથત્તં અત્થી''તિ. તં ઞત્વા ભગવા ગન્ધકુટિતો નિક્ખમ્મ તઙ્ખણાનુરૂપેન પાટિહારિયેન પરિસમજ્ઝં પત્વા, બુદ્ધાસને નિસીદિત્વા, ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ''કાય નુત્થ, ભિક્ખવે, એતરહિ કથાય સન્નિસિન્ના''તિ? તે સબ્બં આરોચેસું. તતો ભગવા – ''બુદ્ધા નામ, ભિક્ખવે, અટ્ઠસુ લોકધમ્મેસુ તાદિનો હોન્તી''તિ વત્વા તેસં ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનત્થં ઇમં ગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – યથા નામ ઓગહણે મનુસ્સાનં ન્હાનતિત્થે અઙ્ગઘંસનત્થાય ચતુરસ્સે વા અટ્ઠંસે વા થમ્ભે નિખાતે ઉચ્ચકુલીનાપિ નીચકુલીનાપિ અઙ્ગં ઘંસન્તિ, ન તેન થમ્ભસ્સ ઉન્નતિ વા ઓનતિ વા હોતિ. એવમેવં **યો ઓગહણે થમ્ભોરિવાભિજાયતિ યસ્મિં પરે વાચાપરિયન્તં વદન્તિ**. કિં વુત્તં હોતિ? યસ્મિં વત્થુસ્મિં પરે તિત્થિયા વા અઞ્ઞે વા વણ્ણવસેન ઉપરિમં વા અવણ્ણવસેન હેટ્ઠિમં વા વાચાપરિયન્તં વદન્તિ, તસ્મિં વત્થુસ્મિં અનુનયં વા પટિઘં વા અનાપજ્જમાનો તાદિભાવેન યો ઓગહણે થમ્ભોરિવ ભવતીતિ. **તં વીતરાગં સુસમાહિતિન્દ્રિય**ન્તિ તં ઇટ્ઠારમ્મણે રાગાભાવેન વીતરાગં, અનિટ્ઠારમ્મણે ચ દોસમોહાભાવેન સુસમાહિતિન્દ્રિયં, સુટ્ઠુ વા સમોધાનેત્વા ઠપિતિન્દ્રિયં, રક્ખિતિન્દ્રિયં, ગોપિતિન્દ્રિયન્તિ વુત્તં હોતિ. **તં વાપિ ધીરા મુનિ વેદયન્તિ** બુદ્ધમુનિં વેદયન્તિ, તસ્સ કથં ચિત્તસ્સ અઞ્ઞથત્તં ભવિસ્સતીતિ અત્તાનં વિભાવેતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

૨૧૭. યો વે ઠિતત્તોતિ કા ઉપ્પત્તિ? સાવત્થિયં કિર અઞ્ઞતરા સેટ્ઠિધીતા પાસાદા ઓરુય્હ હેટ્ઠાપાસાદે તન્તવાયસાલં ગન્ત્વા તસરં વટ્ટેન્તે દિસ્વા તસ્સ ઉજુભાવેન તપ્પટિભાગનિમિત્તં અગ્ગહેસિ – ''અહો વત સબ્બે સત્તા કાયવચીમનોવઙ્કં પહાય તસરં વિય ઉજુચિત્તા ભવેય્યુ''ન્તિ. સા પાસાદં અભિરુહિત્વાપિ પુનપ્પુનં તદેવ નિમિત્તં આવજ્જેન્તી નિસીદિ. એવં પટિપન્નાય ચસ્સા ન ચિરસ્સેવ અનિચ્ચલક્ખણં પાકટં અહોસિ, તદનુસારેનેવ ચ દુક્ખાનત્તલક્ખણાનિપિ. અથસ્સા તયોપિ ભવા આદિત્તા વિય ઉપટ્ઠહિંસુ. તં તથા વિપસ્સમાનં ઞત્વા ભગવા ગન્ધકુટિયં નિસિન્નોવ ઓભાસં મુઞ્ચિ. સા તં દિસ્વા ''કિં ઇદ''ન્તિ આવજ્જેન્તી ભગવન્તં પસ્સે નિસિન્નમિવ દિસ્વા ઉટ્ઠાય પઞ્જલિકા અટ્ઠાસિ. અથસ્સા ભગવા સપ્પાયં વિદિત્વા ધમ્મદેસનાવસેન ઇમં ગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – યો વે એકગ્ગચિત્તતાય અકુપ્પવિમુત્તિતાય ચ વુદ્ધિહાનીનં અભાવતો વિક્ખીણજાતિસંસારત્તા ભવન્તરૂપગમનાભાવતો ચ **ઠિતત્તો**, પહીનકાયવચીમનોવઙ્કતાય અગતિગમનાભાવેન વા **તસરંવ ઉજુ**, હિરોત્તપ્પસમ્પન્નત્તા **જિગુચ્છતિ કમ્મેહિ પાપકેહિ**, પાપકાનિ કમ્માનિ ગૂથગતં વિય મુત્તગતં વિય ચ જિગુચ્છતિ, હિરીયતીતિ વુત્તં હોતિ. યોગવિભાગેન હિ ઉપયોગત્થે કરણવચનં સદ્દસત્થે સિજ્ઝતિ. **વીમંસમાનો વિસમં સમઞ્ચા**તિ કાયવિસમાદિવિસમં કાયસમાદિસમઞ્ચ પહાનભાવનાકિચ્ચસાધનેન મગ્ગપઞ્ઞાય વીમંસમાનો ઉપપરિક્ખમાનો. **તં વાપિ** ખીણાસવં **ધીરા મુનિં વેદયન્તી**તિ. કિં વુત્તં હોતિ? યથાવુત્તનયેન મગ્ગપઞ્ઞાય વીમંસમાનો વિસમં સમઞ્ચ યો વે ઠિતત્તો હોતિ, સો એવં તસરંવ ઉજુ હુત્વા કિઞ્ચિ વીતિક્કમં અનાપજ્જન્તો જિગુચ્છતિ કમ્મેહિ પાપકેહિ. તં વાપિ ધીરા મુનિં વેદયન્તિ. યતો ઈદિસો હોતીતિ ખીણાસવમુનિં દસ્સેન્તો અરહત્તનિકૂટેન ગાથં દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને સેટ્ઠિધીતા સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિ. એત્થ ચ વિકપ્પે વા સમુચ્ચયે વા વાસદ્દો દટ્ઠબ્બો.

૨૧૮. યો સઞ્ઞતત્તોતિ કા ઉપ્પત્તિ? ભગવતિ કિર આળવિયં વિહરન્તે આળવીનગરે અઞ્ઞતરો તન્તવાયો સત્તવસ્સિકં ધીતરં આણાપેસિ – ''અમ્મ, હિય્યો અવસિટ્ઠતસરં ન બહુ, તસરં વટ્ટેત્વા લહું તન્તવાયસાલં આગચ્છેય્યાસિ, મા ખો ચિરાયી''તિ. સા ''સાધૂ''તિ સમ્પટિચ્છિ. સો સાલં ગન્ત્વા તન્તં વિનેન્તો અટ્ઠાસિ. તં દિવસઞ્ચ ભગવા મહાકરુણાસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય લોકં વોલોકેન્તો તસ્સા દારિકાય સોતાપત્તિફલૂપનિસ્સયં

દેસનાપરિયોસાને ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનઞ્ચ ધમ્માભિસમયં દિસ્વા પગેવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા પત્તચીવરમાદાય નગરં પાવિસિ. મનુસ્સા ભગવન્તં દિસ્વા – ''અદ્ધા અજ્જ કોચિ અનુગ્ગહેતબ્બો અત્થિ, પગેવ પવિટ્ઠો ભગવા''તિ ભગવન્તં ઉપગચ્છિંસુ. ભગવા યેન મગ્ગેન સા દારિકા પિતુસન્તિકં ગચ્છતિ, તસ્મિં અટ્ઠાસિ. નગરવાસિનો તં પદેસં સમ્મજ્જિત્વા, પરિપ્ફોસિત્વા, પુપ્ફૂપહારં કત્વા, વિતાનં બન્ધિત્વા, આસનં પઞ્ઞાપેસું. નિસીદિ ભગવા પઞ્ઞત્તે આસને, મહાજનકાયો પરિવારેત્વા અટ્ઠાસિ. સા દારિકા તં પદેસં પત્તા મહાજનપરિવુતં ભગવન્તં દિસ્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિ. તં ભગવા આમન્તેત્વા – ''દારિકે કુતો આગતાસી''તિ પુચ્છિ. ''ન જાનામિ ભગવા''તિ. ''કુહિં ગમિસ્સસી''તિ? ''ન જાનામિ ભગવા''તિ. ''ન જાનાસી''તિ? ''જાનામિ ભગવા''તિ. ''જાનાસી''તિ? ''ન જાનામિ ભગવા''તિ.

તં સુત્વા મનુસ્સા ઉજ્ઝાયન્તિ – ''પસ્સથ, ભો, અયં દારિકા અત્તનો ઘરા આગતાપિ ભગવતા પુચ્છિયમાના 'ન જાનામી'તિ આહ, તન્તવાયસાલં ગચ્છન્તી ચાપિ પુચ્છિયમાના 'ન જાનામી'તિ આહ, 'ન જાનાસી'તિ વુત્તા 'જાનામી'તિ આહ, 'જાનાસી'તિ વુત્તા 'ન જાનામી'તિ આહ, સબ્બં પચ્ચનીકમેવ કરોતી''તિ. ભગવા મનુસ્સાનં તમત્થં પાકટં કાતુકામો તં પુચ્છિ – ''કિં મયા પુચ્છિતં, કિં તયા વુત્ત''ન્તિ? સા આહ – ''ન મં, ભન્તે, કોચિ ન જાનાતિ, ઘરતો આગતા તન્તવાયસાલં ગચ્છતી''તિ; અપિચ મં તુમ્હે પટિસન્ધિવસેન પુચ્છથ, ''કુતો આગતાસી''તિ, ચુતિવસેન પુચ્છથ, ''કુહિં ગમિસ્સસી''તિ અહઞ્ચ ન જાનામિ. ''કુતો ચમ્હિ આગતા; નિરયા વા દેવલોકા વા''તિ, ન હિ જાનામિ, ''કુહિમ્પિ ગમિસ્સામિ નિરયં વા દેવલોકં વા''તિ, તસ્મા ''ન જાનામી''તિ અવચં. તતો મં ભગવા મરણં સન્ધાય પુચ્છિ – ''ન જાનાસી''તિ, અહઞ્ચ જાનામિ. ''સબ્બેસં મરણં ધુવ''ન્તિ, તેનાવોચં ''જાનામી''તિ. તતો મં ભગવા મરણકાલં સન્ધાય પુચ્છિ ''જાનાસી''તિ, અહઞ્ચ ન જાનામિ ''કદા મરિસ્સામિ કિં અજ્જ વા ઉદાહુ સ્વે વા''તિ, તેનાવોચં ''ન જાનામી''તિ. ભગવા તાય વિસ્સજ્જિતં પઞ્હં ''સાધુ સાધૂ''તિ અનુમોદિ. મહાજનકાયોપિ ''યાવ પણ્ડિતા અયં દારિકા''તિ સાધુકારસહસ્સાનિ અદાસિ. અથ ભગવા દારિકાય સપ્પાયં વિદિત્વા ધમ્મં દેસેન્તો –

''અન્ધભૂતો અયં લોકો, તનુકેત્થ વિપસ્સતિ;
સકુણો જાલમુત્તોવ, અપ્પો સગ્ગાય ગચ્છતી''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૭૪) –

ઇમં ગાથમાહ. સા ગાથાપરિયોસાને સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ, ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનઞ્ચ ધમ્માભિસમયો અહોસિ.

સા ભગવન્તં વન્દિત્વા પિતુ સન્તિકં અગમાસિ. પિતા તં દિસ્વા ''ચિરેનાગતા''તિ કુદ્ધો વેગેન તન્તે વેમં પક્ખિપિ. તં નિક્ખમિત્વા દારિકાય કુચ્છિં ભિન્દિ. સા તત્થેવ કાલમકાસિ. સો દિસ્વા – ''નાહં મમ ધીતરં પહરિં, અપિચ ખો ઇમં વેમં વેગસા નિક્ખમિત્વા ઇમિસ્સા કુચ્છિં ભિન્દિ. જીવતિ નુ ખો નનુ ખો''તિ વીમંસન્તો મતં દિસ્વા ચિન્તેસિ – ''મનુસ્સા મં 'ઇમિના ધીતા મારિતા'તિ ઞત્વા ઉપક્કોસેય્યું, તેન રાજાપિ ગરુકં દણ્ડં પણેય્ય, હન્દાહં પટિકચ્ચેવ પલાયામી''તિ. સો દણ્ડભયેન પલાયન્તો ભગવતો સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વસન્તાનં ભિક્ખૂનં વસનોકાસં પાપુણિ. તે ચ ભિક્ખૂ ઉપસઙ્કમિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ. તે તં પબ્બાજેત્વા તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનં અદંસુ. સો તં ઉગ્ગહેત્વા વાયમન્તો ન ચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ, તે ચસ્સ આચરિયુપજ્ઝાયા. અથ મહાપવારણાય સબ્બેવ ભગવતો સન્તિકં અગમંસુ – ''વિસુદ્ધિપવારણં પવારેસ્સામા''તિ. ભગવા પવારેત્વા વુત્થવસ્સો ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ગામનિગમાદીસુ ચારિકં ચરમાનો અનુપુબ્બેન આળવિં અગમાસિ. તત્થ મનુસ્સા

ભગવન્તં નિમન્તેત્વા દાનાદીનિ કરોન્તા તં ભિક્ખું દિસ્વા ''ધીતરં મારેત્વા ઇદાનિ કં મારેતું આગતોસી''તિઆદીનિ વત્વા ઉપ્પણ્ડેસું. ભિક્ખૂ તં સુત્વા ઉપટ્ઠાનવેલાયં ઉપસઙ્કમિત્વા ભગવતો એતમત્થં આરોચેસું. ભગવા – ''ન, ભિક્ખવે , અયં ભિક્ખુ ધીતરં મારેસિ, સા અત્તનો કમ્મેન મતા''તિ વત્વા તસ્સ ભિક્ખુનો મનુસ્સેહિ દુબ્બિજાનં ખીણાસવમુનિભાવં પકાસેન્તો ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનત્થં ઇમં ગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – યો તીસુપિ કમ્મદ્વારેસુ સીલસંયમેન **સંયતત્તો** કાયેન વા વાચાય વા ચેતસા વા હિંસાદિકં **ન કરોતિ પાપં**, તઞ્ચ ખો પન **દહરો** વા દહરવયે ઠિતો, **મજ્ઝિમો** વા મજ્ઝિમવયે ઠિતો, એતેનેવ નયેન થેરો વા પચ્છિમવયે ઠિતોતિ કદાચિપિ ન કરોતિ. કિં કારણા? **યતત્તો**, યસ્મા અનુત્તરાય વિરતિયા સબ્બપાપેહિ ઉપરતચિત્તોતિ વુત્તં હોતિ.

ઇદાનિ **મુનિ અરોસનેય્યો ન સો રોસેતિ કઞ્ચી**તિ એતેસં પદાનં અયં યોજના ચ અધિપ્પાયો ચ – સો ખીણાસવમુનિ **અરોસનેય્યો** ''ધીતુમારકો''તિ વા ''પેસકારો''તિ વા એવમાદિના નયેન કાયેન વા વાચાય વા રોસેતું, ઘટ્ટેતું, બાધેતું અરહો ન હોતિ. **સોપિ** હિ **ન રોસેતિ કઞ્ચિ**, ''નાહં મમ ધીતરં મારેમિ, ત્વં મારેસિ, તુમ્હાદિસો વા મારેતી''તિઆદીનિ વત્વા કઞ્ચિ ન રોસેતિ, ન ઘટ્ટેતિ, ન બાધેતિ, તસ્મા સોપિ ન રોસનેય્યો. અપિચ ખો પન ''તિટ્ઠતુ નાગો, મા નાગં ઘટ્ટેસિ, નમો કરોહિ નાગસ્સા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૯) વુત્તનયેન નમસ્સિતબ્બોયેવ હોતિ. **તં વાપિ ધીરા મુનિ વેદયન્તી**તિ એત્થ પન તમ્પિ ધીરાવ મુનિં વેદયન્તીતિ એવં પદવિભાગો વેદિતબ્બો. અધિપ્પાયો ચેત્થ – તં ''અયં અરોસનેય્યો''તિ એતે બાલમનુસ્સા અજાનિત્વા રોસેન્તિ. યે પન ધીરા હોન્તિ, તે ધીરાવ તમ્પિ મુનિં વેદયન્તિ, અયં ખીણાસવમુનીતિ જાનન્તીતિ.

૨૧૯. યદગ્ગતોતિ કા ઉપ્પત્તિ? સાવત્થિયં કિર પઞ્ચગ્ગદાયકો નામ બ્રાહ્મણો અહોસિ. સો નિપ્ફજ્જમાનેસુ સસ્સેસુ ખેત્તગ્ગં, રાસગ્ગં, કોટ્ઠગ્ગં, કુમ્ભિઅગ્ગં, ભોજનગ્ગન્તિ ઇમાનિ પઞ્ચ અગ્ગાનિ દેતિ. તત્થ પઠમપક્કાનિયેવ સાલિ-યવ-ગોધૂમ-સીસાનિ આહરાપેત્વા યાગુપાયાસપુથુકાદીનિ પટિયાદેત્વા ''અગ્ગસ્સ દાતા મેધાવી, અગ્ગં સો અધિગચ્છતી''તિ એવંદિટ્ઠિકો હુત્વા બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ દાનં દેતિ, ઇદમસ્સ **ખેત્તગ્ગદાનં**. નિપ્ફન્નેસુ પન સસ્સેસુ લાયિતેસુ મદ્દિતેસુ ચ વરધઞ્ઞાનિ ગહેત્વા તથેવ દાનં દેતિ, ઇદમસ્સ **રાસગ્ગદાનં** . પુન તેહિ ધઞ્ઞેહિ કોટ્ઠાગારાનિ પૂરાપેત્વા પઠમકોટ્ઠાગારવિવરણે પઠમનીહટાનિ ધઞ્ઞાનિ ગહેત્વા તથેવ દાનં દેતિ, ઇદમસ્સ **કોટ્ઠગ્ગદાનં**. યં યદેવ પનસ્સ ઘરે રન્ધેતિ, તતો અગ્ગં અનુપ્પત્તપબ્બજિતાનં અદત્વા અન્તમસો દારકાનમ્પિ ન કિઞ્ચિ દેતિ, ઇદમસ્સ **કુમ્ભિઅગ્ગદાનં**. પુન અત્તનો ભોજનકાલે પઠમૂપનીતં ભોજનં પુરેભત્તકાલે સઙ્ઘસ્સ, પચ્છાભત્તકાલે સમ્પત્તયાચકાનં, તદભાવે અન્તમસો સુનખાનમ્પિ અદત્વા ન ભુઞ્જતિ, ઇદમસ્સ **ભોજનગ્ગદાનં**. એવં સો **પઞ્ચગ્ગદાયકોત્વેવ** અભિલક્ખિતો અહોસિ.

અથેકદિવસં ભગવા પચ્ચૂસસમયે બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ બ્રાહ્મણિયા ચ સોતાપત્તિમગ્ગઉપનિસ્સયં દિસ્વા સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા અતિપ્પગેવ ગન્ધકુટિં પાવિસિ. ભિક્ખૂ પિહિતદ્વારં ગન્ધકુટિં દિસ્વા – ''અજ્જ ભગવા એકકોવ ગામં પવિસિતુકામો''તિ ઞત્વા ભિક્ખાચારવેલાય ગન્ધકુટિં પદક્ખિણં કત્વા પિણ્ડાય પવિસિંસુ. ભગવાપિ બ્રાહ્મણસ્સ ભોજનવેલાયં નિક્ખમિત્વા સાવત્થિં પાવિસિ. મનુસ્સા ભગવન્તં દિસ્વા એવં – ''નૂનજ્જ કોચિ સત્તો અનુગ્ગહેતબ્બો અત્થિ, તથા હિ ભગવા એકકોવ પવિટ્ઠો''તિ ઞત્વા ન ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિંસુ નિમન્તનત્થાય. ભગવાપિ અનુપુબ્બેન બ્રાહ્મણસ્સ ઘરદ્વારં સમ્પત્વા અટ્ઠાસિ. તેન ચ સમયેન બ્રાહ્મણો ભોજનં ગહેત્વા નિસિન્નો હોતિ, બ્રાહ્મણી પનસ્સ બીજનિં ગહેત્વા ઠિતા. સા ભગવન્તં દિસ્વા

''સચાયં બ્રાહ્મણો પસ્સેય્ય, પત્તં ગહેત્વા સબ્બં ભોજનં દદેય્ય, તતો મે પુન પચિતબ્બં ભવેય્યા''તિ ચિન્તેત્વા અપ્પસાદઞ્ચ મચ્છેરઞ્ચ ઉપ્પાદેત્વા યથા બ્રાહ્મણો ભગવન્તં ન પસ્સતિ, એવં તાલવણ્ટેન પટિચ્છાદેસિ. ભગવા તં ઞત્વા સરીરાભં મુઞ્ચિ. તં બ્રાહ્મણો સુવણ્ણોભાસં દિસ્વા ''કિમેત''ન્તિ ઉલ્લોકેન્તો અદ્દસ ભગવન્તં દ્વારે ઠિતં. બ્રાહ્મણીપિ ''દિટ્ઠોનેન ભગવા''તિ તાવદેવ તાલવણ્ટં નિક્ખિપિત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિ, વન્દિત્વા યસ્સા ઉટ્ઠહન્તિયા સપ્પાયં વિદિત્વા –

> ''સબ્બસો નામરૂપસ્મિં, યસ્સ નત્થિ મમાયિતં;
> અસતા ચ ન સોચતિ, સ વે ભિક્ખૂતિ વુચ્ચતી''તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૬૭) –

ઇમં ગાથમભાસિ. સા ગાથાપરિયોસાનેયેવ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ. બ્રાહ્મણોપિ ભગવન્તં અન્તોઘરં પવેસેત્વા, વરાસને નિસીદાપેત્વા, દક્ખિણોદકં દત્વા, અત્તનો ઉપનીતભોજનં ઉપનામેસિ – ''તુમ્હે, ભન્તે, સદેવકે લોકે અગ્ગદક્ખિણેય્યા, સાધુ, મે તં ભોજનં અત્તનો પત્તે પતિટ્ઠાપેથા''તિ. ભગવા તસ્સ અનુગ્ગહત્થં પટિગ્ગહેત્વા પરિભુઞ્જિ. કતભત્તકિચ્ચો ચ બ્રાહ્મણસ્સ સપ્પાયં વિદિત્વા ઇમં ગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – યં કુમ્ભિતો પઠમમેવ ગહિતત્તા **અગ્ગતો**, અડ્ઢાવસેસાય કુમ્ભિયા આગન્ત્વા તતો ગહિતત્તા **મજ્ઝતો**, એકદ્વિકટચ્છુમત્તાવસેસાય કુમ્ભિયા આગન્ત્વા તતો ગહિતત્તા **સેસતો વા પિણ્ડં લભેથ. પરદત્તૂપજીવી**તિ પબ્બજિતો. સો હિ ઉદકદન્તપોણં ઠપેત્વા અવસેસં પરેનેવ દત્તં ઉપજીવતિ, તસ્મા ''પરદત્તૂપજીવી''તિ વુચ્ચતિ. **નાલં થુતું નોપિ નિપચ્ચવાદી**તિ અગ્ગતો લદ્ધા અત્તાનં વા દાયકં વા થોમેતુમ્પિ નારહતિ પહીનાનુનયત્તા. સેસતો લદ્ધા ''કિં એતં ઇમિના દિન્ન''ન્તિઆદિના નયેન દાયકં નિપાતેત્વા અપ્પિયવચનાનિ વત્તાપિ ન હોતિ પહીનપટિઘત્તા. **તં વાપિ ધીરા મુનિ વેદયન્તી**તિ તમ્પિ પહીનાનુનયપટિઘં ધીરાવ મુનિં વેદયન્તીતિ બ્રાહ્મણસ્સ અરહત્તનિકૂટેન ગાથં દેસેસિ. ગાથાપરિયોસાને બ્રાહ્મણો સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહીતિ.

૨૨૦. **મુનિં ચરન્ત**ન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? સાવત્થિયં કિર અઞ્ઞતરો સેટ્ઠિપુત્તો ઉતુવસેન તીસુ પાસાદેસુ સબ્બસમ્પત્તીહિ પરિચારયમાનો દહરોવ પબ્બજિતુકામો હુત્વા, માતાપિતરો યાચિત્વા, ખગ્ગવિસાણસુત્તે ''કામા હિ ચિત્રા''તિ (સુ॰ નિ॰ ૫૦) ઇમિસ્સા ગાથાય અટ્ઠુપ્પત્તિયં વુત્તનયેનેવ તિક્ખત્તું પબ્બજિત્વા ચ ઉપ્પબ્બજિત્વા ચ ચતુત્થવારે અરહત્તં પાપુણિ. તં પુબ્બપરિચયેન ભિક્ખૂ ભણન્તિ – ''સમયો, આવુસો, ઉપ્પબ્બજિતુ''ન્તિ. સો ''અભબ્બો દાનાહં, આવુસો, વિબ્ભમિતુ''ન્તિ આહ. તં સુત્વા ભિક્ખૂ ભગવતો આરોચેસું. ભગવા ''એવમેતં, ભિક્ખવે, અભબ્બો સો દાનિ વિબ્ભમિતુ''ન્તિ તસ્સ ખીણાસવમુનિભાવં આવિકરોન્તો ઇમં ગાથમાહ.

તસ્સત્થો – મોનેય્યધમ્મસમન્નાગમેન **મુનિં**, એકવિહારિતાય, પુબ્બે વુત્તપ્પકારાસુ વા ચરિયાસુ યાય કાયચિ ચરિયાય **ચરન્તં**, પુબ્બે વિય મેથુનધમ્મે ચિત્તં અકત્વા અનુત્તરાય વિરતિયા **વિરતં મેથુનસ્મા**. દુતિયપાદસ્સ સમ્બન્ધો – કીદિસં મુનિં ચરન્તં વિરતં મેથુનસ્માતિ ચે? **યો યોબ્બને નોપનિબજ્ઝતે ક્વચિ**, યો ભદ્રેપિ યોબ્બને વત્તમાને ક્વચિ ઇત્થિરૂપે યથા પુરે, એવં મેથુનરાગેન ન ઉપનિબજ્ઝતિ. અથ વા ક્વચિ અત્તનો વા પરસ્સ વા યોબ્બને ''યુવા તાવમ્હિ, અયં વા યુવાતિ પટિસેવામિ તાવ કામે''તિ એવં યો રાગેન ન ઉપનિબજ્ઝતીતિ અયમ્પેત્થ અત્થો. ન કેવલઞ્ચ વિરતં મેથુનસ્મા, અપિચ ખો પન જાતિમદાદિભેદા **મદા**, કામગુણેસુ સતિવિપ્પવાસસઙ્ખાતા **પમાદાપિ** ચ **વિરતં**, એવં મદપ્પમાદા વિરતત્તા એવ ચ **વિપ્પમુત્તં** સબ્બકિલેસબન્ધનેહિ. યથા વા એકો લોકિકાયપિ વિરતિયા વિરતો હોતિ, ન એવં, કિં પન **વિપ્પમુત્તં વિરતં**, સબ્બકિલેસબન્ધનેહિ

વિપ્પમુત્તત્તા લોકુત્તરવિરતિયા વિરતન્તિપિ અત્થો. **તં વાપિ ધીરા મુનિ વેદયન્તી**તિ તમ્પિ ધીરા એવ મુનિં વેદયન્તિ, તુમ્હે પન નં ન વેદયથ, તેન નં એવં ભણથાતિ દસ્સેતિ.

૨૨૧. અઞ્ઞાય લોકન્તિ કા ઉપ્પત્તિ? ભગવા કપિલવત્થુસ્મિં વિહરતિ. તેન સમયેન નન્દસ્સ આભરણમઙ્ગલં, અભિસેકમઙ્ગલં, આવાહમઙ્ગલન્તિ તીણિ મઙ્ગલાનિ અકંસુ. ભગવાપિ તત્થ નિમન્તિતો પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં તત્થ ગન્ત્વા ભુઞ્જિત્વા નિક્ખમન્તો નન્દસ્સ હત્થે પત્તં અદાસિ. તં નિક્ખમન્તં દિસ્વા જનપદકલ્યાણી ''તુવટ્ટં ખો, અય્યપુત્ત, આગચ્છેય્યાસી''તિ આહ. સો ભગવતો ગારવેન ''હન્દ ભગવા પત્ત''ન્તિ વત્તું અસક્કોન્તો વિહારમેવ ગતો. ભગવા ગન્ધકુટિપરિવેણે ઠત્વા ''આહર, નન્દ, પત્ત''ન્તિ ગહેત્વા ''પબ્બજિસ્સસી''તિ આહ. સો ભગવતો ગારવેન પટિક્ખિપિતું અસક્કોન્તો ''પબ્બજામિ, ભગવા''તિ આહ. તં ભગવા પબ્બાજેસિ. સો પન જનપદકલ્યાણિયા વચનં પુનપ્પુનં સરન્તો ઉક્કણ્ઠિ. ભિક્ખૂ ભગવતો આરોચેસું. ભગવા નન્દસ્સ અનભિરતિં વિનોદેતુકામો ''તાવતિંસભવનં ગતપુબ્બોસિ, નન્દા''તિ આહ. નન્દો ''નાહં, ભન્તે, ગતપુબ્બો''તિ અવોચ.

તતો નં ભગવા અત્તનો આનુભાવેન તાવતિંસભવનં નેત્વા વેજયન્તપાસાદદ્વારે અટ્ઠાસિ. ભગવતો આગમનં વિદિત્વા સક્કો અચ્છરાગણપરિવુતો પાસાદા ઓરોહિ. તા સબ્બાપિ કસ્સપસ્સ ભગવતો સાવકાનં પાદમક્ખનતેલં દત્વા કકુટપાદિનિયો અહેસું. અથ ભગવા નન્દં આમન્તેસિ – ''પસ્સસિ નો, ત્વં નન્દ, ઇમાનિ પઞ્ચ અચ્છરાસતાનિ કકુટપાદાની''તિ સબ્બં વિત્થારેતબ્બં. માતુગામસ્સ નામ નિમિત્તાનુબ્યઞ્જનં ગહેતબ્બન્તિ સકલેપિ બુદ્ધવચને એતં નત્થિ. અથ ચ પનેત્થ ભગવા ઉપાયકુસલતાય આતુરસ્સ દોસે ઉગ્ગિલેત્વા નીહરિતુકામો વેજ્જો સુભોજનં વિય નન્દસ્સ રાગં ઉગ્ગિલેત્વા નીહરિતુકામો નિમિત્તાનુબ્યઞ્જનગ્ગહણં અનુઞ્ઞાસિ યથા તં અનુત્તરો પુરિસદમ્મસારથિ. તતો ભગવા અચ્છરાહેતુ નન્દસ્સ બ્રહ્મચરિયે અભિરતિં દિસ્વા ભિક્ખૂ આણાપેસિ – ''ભતકવાદેન નન્દં ચોદેથા''તિ. સો તેહિ ચોદિયમાનો લજ્જિતો યોનિસો મનસિ કરોન્તો પટિપજ્જિત્વા ન ચિરસ્સેવ અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તસ્સ ચઙ્કમનકોટિયં રુક્ખે અધિવત્થા દેવતા ભગવતો એતમત્થં આરોચેસિ. ભગવતોપિ ઞાણં ઉદપાદિ. ભિક્ખૂ અજાનન્તા તથેવાયસ્મન્તં ચોદેન્તિ. ભગવા ''ન, ભિક્ખવે, ઇદાનિ નન્દો એવં ચોદેતબ્બો''તિ તસ્સ ખીણાસવમુનિભાવં દીપેન્તો તેસં ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનત્થં ઇમં ગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – દુક્ખસચ્ચવવત્થાનકરણેન ખન્ધાદિ**લોકં અઞ્ઞાય** જાનિત્વા વવત્થપેત્વા નિરોધસચ્ચસચ્છિકિરિયાય **પરમત્થદસ્સિં**, સમુદયપ્પહાનેન ચતુબ્બિધમ્પિ **ઓઘં**, પહીનસમુદયત્તા રૂપમદાદિવેગસહનેન ચક્ખાદિઆયતન**સમુદ્દઞ્ચ** અતિતરિય અતિતરિત્વા અતિક્કમિત્વા મગ્ગભાવનાય, ''તન્નિદ્દેસા તાદી''તિ ઇમાય તાદિલક્ખણપ્પત્તિયા **તાદિં**. યો વાયં કામરાગાદિકિલેસરાસિયેવ અવહનનટ્ઠેન ઓઘો, કુચ્છિતગતિપરિયાયેન સમુદ્દનટ્ઠેન સમુદ્દો, સમુદયપ્પહાનેનેવ તં ઓઘં સમુદ્દઞ્ચ અતિતરિય અતિતિણ્ણોઘત્તા ઇદાનિ તુમ્હેહિ એવં વુચ્ચમાનેપિ વિકારમનાપજ્જનતાય તાદિમ્પિ એવમ્પેત્થ અત્થો ચ અધિપ્પાયો ચ વેદિતબ્બો. **તં છિન્નગન્થં અસિતં અનાસવ**ન્તિ ઇદં પનસ્સ થુતિવચનમેવ, ઇમાય ચતુસચ્ચભાવનાય ચતુન્નં ગન્થાનં છિન્નત્તા **છિન્નગન્થં**, દિટ્ઠિયા તણ્હાય વા કત્થચિ અનિસ્સિતત્તા **અસિતં**, ચતુન્નં આસવાનં અભાવેન **અનાસવ**ન્તિ વુત્તં હોતિ. **તં વાપિ ધીરા મુનિ વેદયન્તી**તિ તમ્પિ ધીરાવ ખીણાસવમુનિં વેદયન્તિ તુમ્હે પન અવેદયમાના એવં ભણથાતિ દસ્સેતિ.

૨૨૨. અસમા ઉભોતિ કા ઉપ્પત્તિ? અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ કોસલરટ્ઠે પચ્ચન્તગામં નિસ્સાય અરઞ્ઞે વિહરતિ. તસ્મિઞ્ચ ગામે મિગલુદ્દકો તસ્સ ભિક્ખુનો વસનોકાસં ગન્ત્વા મિગે બન્ધતિ. સો અરઞ્ઞં પવિસન્તો થેરં ગામં

પિણ્ડાય પવિસન્તમ્પિ પસ્સતિ, અરઞ્ઞા આગચ્છન્તો ગામતો નિક્ખમન્તમ્પિ પસ્સતિ. એવં અભિણ્હદસ્સનેન થેરે જાતસિનેહો અહોસિ. સો યદા બહું મંસં લભતિ, તદા થેરસ્સાપિ રસપિણ્ડપાતં દેતિ. મનુસ્સા ઉજ્ઝાયન્તિ – ''અયં ભિક્ખુ 'અમુકસ્મિં પદેસે મિગા તિટ્ઠન્તિ, ચરન્તિ, પાનીયં પિવન્તી'તિ લુદ્દકસ્સ આરોચેતિ. તતો લુદ્દકો મિગે મારેતિ, તેન ઉભો સઙ્ગમ્મ જીવિકં કપ્પેન્તી''તિ. અથ ભગવા જનપદચારિકં ચરમાનો તં જનપદં અગમાસિ. ભિક્ખૂ ગામં પિણ્ડાય પવિસન્તા તં પવત્તિં સુત્વા ભગવતો આરોચેસું. ભગવા લુદ્દકેન સદ્ધિં સમાનજીવિકાભાવસાધકં તસ્સ ભિક્ખુનો ખીણાસવમુનિભાવં દીપેન્તો તેસં ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનત્થં ઇમં ગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – યો ચ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ, યો ચ લુદ્દકો, એતે **અસમા ઉભો**. યં મનુસ્સા ભણન્તિ ''સમાનજીવિકા''તિ, તં મિચ્છા. કિં કારણા? **દૂરવિહારવુત્તિનો**, દૂરે વિહારો ચ વુત્તિ ચ નેસન્તિ દૂરવિહારવુત્તિનો. વિહારોતિ વસનોકાસો, સો ચ ભિક્ખુનો અરઞ્ઞે, લુદ્દકસ્સ ચ ગામે. વુત્તીતિ જીવિકા, સા ચ ભિક્ખુનો ગામે સપદાનભિક્ખાચરિયા, લુદ્દકસ્સ ચ અરઞ્ઞે મિગસકુણમારણા. પુન ચપરં **ગિહી દારપોસી**, સો લુદ્દકો તેન કમ્મેન પુત્તદારં પોસેતિ. **અમમો ચ સુબ્બતો**, પુત્તદારેસુ તણ્હાદિટ્ઠિમમત્તવિરહિતો સુચિવતત્તા સુન્દરવતત્તા ચ સુબ્બતો સો ખીણાસવભિક્ખુ. પુન ચપરં **પરપાણરોધાય ગિહી અસઞ્ઞતો**, સો લુદ્દકો ગિહી પરપાણરોધાય તેસં પાણાનં જીવિતિન્દ્રિયુપચ્છેદાય કાયવાચાચિત્તેહિ અસંયતો. **નિચ્ચં મુની રક્ખતિ પાણિને યતો**, ઇતરો પન ખીણાસવમુનિ કાયવાચાચિત્તેહિ નિચ્ચં યતો સંયતો પાણિનો રક્ખતિ. એવં સન્તે તે કથં સમાનજીવિકા ભવિસ્સન્તીતિ?

૨૨૩. સિખી યથાતિ કા ઉપ્પત્તિ? ભગવતિ કપિલવત્થુસ્મિં વિહરન્તે સાકિયાનં કથા ઉદપાદિ – ''પઠમકસોતાપન્નો પચ્છા સોતાપત્તિં પત્તસ્સ ધમ્મેન વુડ્ઢતરો હોતિ, તસ્મા પચ્છા સોતાપન્નેન ભિક્ખુના પઠમસોતાપન્નસ્સ ગિહિનો અભિવાદનાદીનિ કત્તબ્બાની''તિ તં કથં અઞ્ઞતરો પિણ્ડચારિકો ભિક્ખુ સુત્વા ભગવતો આરોચેસિ. ભગવા ''અઞ્ઞા એવ હિ અયં જાતિ, પૂજનેય્યવત્થુ લિઙ્ગ''ન્તિ સન્ધાય ''અનાગામીપિ ચે, ભિક્ખવે, ગિહી હોતિ, તેન તદહુપબ્બજિતસ્સાપિ સામણેરસ્સ અભિવાદનાદીનિ કત્તબ્બાનેવા''તિ વત્વા પુન પચ્છા સોતાપન્નસ્સાપિ ભિક્ખુનો પઠમસોતાપન્નગહટ્ઠતો અતિમહન્તં વિસેસં દસ્સેન્તો ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનત્થં ઇમં ગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – ય્વાયં મત્થકે જાતાય સિખાય સબ્ભાવેન **સિખી**, મણિદણ્ડસદિસાય ગીવાય **નીલગીવો**તિ ચ મયૂરવિહઙ્ગમો વુચ્ચતિ. સો યથા હરિતહંસતમ્બહંસખીરહંસકાળહંસપાકહંસસુવણ્ણહંસેસુ ય્વાયં સુવણ્ણહંસો, તસ્સ હંસસ્સ જવેન સોળસિમ્પિ કલં ન ઉપેતિ. સુવણ્ણહંસો હિ મુહુત્તકેન યોજનસહસ્સમ્પિ ગચ્છતિ, યોજનમ્પિ અસમત્થો ઇતરો. દસ્સનીયતાય પન ઉભોપિ દસ્સનીયા હોન્તિ, એવં ગિહી પઠમસોતાપન્નોપિ કિઞ્ચાપિ મગ્ગદસ્સનેન દસ્સનીયો હોતિ. અથ ખો સો પચ્છા સોતાપન્નસ્સાપિ મગ્ગદસ્સનેન તુલ્યદસ્સનીયભાવસ્સાપિ ભિક્ખુનો જવેન નાનુકરોતિ. કતમેન જવેન? ઉપરિમગ્ગવિપસ્સનાઞાણજવેન. ગિહિનો હિ તં ઞાણં દન્ધં હોતિ પુત્તદારાદિજટાય જટિતત્તા, ભિક્ખુનો પન તિક્ખં હોતિ તસ્સા જટાય વિજટિતત્તા. સ્વાયમત્થો ભગવતા ''મુનિનો વિવિત્તસ્સ વનમ્હિ ઝાયતો''તિ ઇમિના પાદેન દીપિતો. અયઞ્હિ સેક્ખમુનિ ભિક્ખુ કાયચિત્તવિવેકેન ચ વિવિત્તો હોતિ, લક્ખણારમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન ચ નિચ્ચં વનસ્મિં ઝાયતિ. કુતો ગિહિનો એવરૂપો વિવેકો ચ ઝાનઞ્ચાતિ અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયોતિ?

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય મુનિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતો ચ પઠમો વગ્ગો અત્થવણ્ણનાનયતો, નામેન

ઉરગવગ્ગોતિ.

૨. ચૂળવગ્ગો

૧. રતનસુત્તવણ્ણના

યાનીધ ભૂતાનીતિ રતનસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અતીતે કિર વેસાલિયં દુબ્ભિક્ખાદયો ઉપદ્દવા ઉપ્પજ્જિંસુ. તેસં વૂપસમનત્થાય લિચ્છવયો રાજગહં ગન્ત્વા, યાચિત્વા, ભગવન્તં વેસાલિમાનયિંસુ. એવં આનીતો ભગવા તેસં ઉપદ્દવાનં વૂપસમનત્થાય ઇદં સુત્તમભાસિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. પોરાણા પનસ્સ વેસાલિવત્થુતો પભુતિ ઉપ્પત્તિં વણ્ણયન્તિ. સા એવં વેદિતબ્બા – બારાણસિરઞ્ઞો કિર અગ્ગમહેસિયા કુચ્છિમ્હિ ગબ્ભો સણ્ઠાસિ. સા તં ઞત્વા રઞ્ઞો નિવેદેસિ. રાજા ગબ્ભપરિહારં અદાસિ. સા સમ્મા પરિહરિયમાનગબ્ભા ગબ્ભપરિપાકકાલે વિજાયનઘરં પાવિસિ. પુઞ્ઞવતીનં પચ્ચૂસસમયે ગબ્ભવુટ્ઠાનં હોતિ, સા ચ તાસં અઞ્ઞતરા, તેન પચ્ચૂસસમયે અલત્તકપટલબન્ધુજીવકપુપ્ફસદિસં મંસપેસિં વિજાયિ. તતો ''અઞ્ઞા દેવિયો સુવણ્ણબિમ્બસદિસે પુત્તે વિજાયન્તિ, અગ્ગમહેસી મંસપેસિન્તિ રઞ્ઞો પુરતો મમ અવણ્ણો ઉપ્પજ્જેય્યા''તિ ચિન્તેત્વા તેન અવણ્ણભયેન તં મંસપેસિં એકસ્મિં ભાજને પક્ખિપિત્વા અઞ્ઞેન પટિકુજ્જિત્વા રાજમુદ્દિકાય લઞ્છેત્વા ગઙ્ગાય સોતે પક્ખિપાપેસિ. મનુસ્સેહિ છડ્ડિતમત્તે દેવતા આરક્ખં સંવિદહિંસુ. સુવણ્ણપટ્ટિકઞ્ચેત્થ જાતિહિઙ્ગુલકેન ''બારાણસિરઞ્ઞો અગ્ગમહેસિયા પજા''તિ લિખિત્વા બન્ધિંસુ. તતો તં ભાજનં ઊમિભયાદીહિ અનુપદ્દુતં ગઙ્ગાય સોતેન પાયાસિ.

તેન ચ સમયેન અઞ્ઞતરો તાપસો ગોપાલકુલં નિસ્સાય ગઙ્ગાય તીરે વસતિ. સો પાતોવ ગઙ્ગં ઓતિણ્ણો તં ભાજનં આગચ્છન્તં દિસ્વા પંસુકૂલસઞ્ઞાય અગ્ગહેસિ. તતો તત્થ તં અક્ખરપટ્ટિકં રાજમુદ્દિકાલઞ્છનઞ્ચ દિસ્વા મુઞ્ચિત્વા તં મંસપેસિં અદ્દસ. દિસ્વાનસ્સ એતદહોસિ – ''સિયા ગબ્ભો, તથા હિસ્સ દુગ્ગન્ધપૂતિભાવો નત્થી''તિ તં અસ્સમં નેત્વા સુદ્ધે ઓકાસે ઠપેસિ. અથ અડ્ઢમાસચ્ચયેન દ્વે મંસપેસિયો અહેસું. તાપસો દિસ્વા સાધુકતરં ઠપેસિ. તતો પુન અદ્ધમાસચ્ચયેન એકમેકિસ્સા પેસિયા હત્થપાદસીસાનમત્થાય પઞ્ચ પઞ્ચ પિળકા ઉટ્ઠહિંસુ. અથ તતો અદ્ધમાસચ્ચયેન એકા મંસપેસિ સુવણ્ણબિમ્બસદિસો દારકો; એકા દારિકા અહોસિ. તેસુ તાપસસ્સ પુત્તસિનેહો ઉપ્પજ્જિ, અઙ્ગુટ્ઠતો ચસ્સ ખીરં નિબ્બત્તિ, તતો પભુતિ ચ ખીરભત્તં લભતિ. સો ભત્તં ભુઞ્જિત્વા ખીરં દારકાનં મુખે આસિઞ્ચતિ. તેસં યં યં ઉદરં પવિસતિ, તં સબ્બં મણિભાજનગતં વિય દિસ્સતિ. એવં નિચ્છવી અહેસું. અપરે પન આહુ – ''સિબ્બિત્વા ઠપિતા વિય નેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં લીના છવિ અહોસી''તિ. એવં તે નિચ્છવિતાય વા લીનચ્છવિતાય વા **લિચ્છવી**તિ પઞ્ઞાયિંસુ.

તાપસો દારકે પોસેન્તો ઉસ્સૂરે ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ, અતિદિવા પટિક્કમતિ. તસ્સ તં બ્યાપારં ઞત્વા ગોપાલકા આહંસુ – ''ભન્તે, પબ્બજિતાનં દારકપોસનં પલિબોધો, અમ્હાકં દારકે દેથ, મયં પોસેસ્સામ, તુમ્હે અત્તનો કમ્મં કરોથા''તિ. તાપસો ''સાધૂ''તિ પટિસ્સુણિ. ગોપાલકા દુતિયદિવસે મગ્ગં સમં કત્વા, પુપ્ફેહિ ઓકિરિત્વા; ધજપટાકા ઉસ્સાપેત્વા તૂરિયેહિ વજ્જમાનેહિ અસ્સમં આગતા. તાપસો ''મહાપુઞ્ઞા દારકા, અપ્પમાદેન વડ્ઢેથ, વડ્ઢેત્વા ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં આવાહવિવાહં કરોથ, પઞ્ચગોરસેન રાજાનં તોસેત્વા ભૂમિભાગં ગહેત્વા નગરં માપેથ, તત્ર કુમારં અભિસિઞ્ચથા''તિ વત્વા દારકે અદાસિ. તે ''સાધૂ''તિ પટિસ્સુણિત્વા દારકે નેત્વા પોસેસું.

દારકા વડ્ઢિમન્વાય કીળન્તા વિવાદટ્ઠાનેસુ અઞ્ઞે ગોપાલદારકે હત્થેનપિ પાદેનપિ પહરન્તિ, તે રોદન્તિ. ''કિસ્સ રોદથા''તિ ચ માતાપિતૂહિ વુત્તા ''ઇમે નિમ્માતાપિતિકા તાપસપોસિતા અમ્હે અતીવ પહરન્તી''તિ

વદન્તિ. તતો તેસં માતાપિતરો ‘‘ઇમે દારકા અઞ્ઞે દારકે વિહેઠેન્તિ દુક્ખાપેન્તિ, ન ઇમે સઙ્ગહેતબ્બા, વજ્જેતબ્બા ઇમે’’તિ આહંસુ. તતો પભુતિ કિર સો પદેસો ‘‘વજ્જી’’તિ વુચ્ચતિ યોજનસતં પરિમાણેન. અથ તં પદેસં ગોપાલકા રાજાનં તોસેત્વા અગ્ગહેસું. તત્થેવ નગરં માપેત્વા સોળસવસ્સુદ્દેસિકં કુમારં અભિસિઞ્ચિત્વા રાજાનં અકંસુ. તાય ચસ્સ દારિકાય સદ્ધિં વારેય્યં કત્વા કતિકં અકંસુ – ‘‘ન બાહિરતો દારિકા આનેતબ્બા, ઇતો દારિકા ન કસ્સચિ દાતબ્બા’’તિ. તેસં પઠમસંવાસેન દ્વે દારકા જાતા ધીતા ચ પુત્તો ચ, એવં સોળસક્ખત્તું દ્વે દ્વે જાતા. તતો તેસં દારકાનં યથાક્કમં વડ્ઢન્તાનં આરામુય્યાનનિવાસનટ્ઠાનપરિવારસમ્પત્તિં ગહેતું અપ્પહોન્તં તં નગરં તિક્ખત્તું ગાવુતન્તરેન ગાવુતન્તરેન પાકારેન પરિક્ખિપિંસુ. તસ્સ પુનપ્પુનં વિસાલીકતત્તા **વેસાલી**ત્વેવ નામં જાતં. ઇદં **વેસાલીવત્થુ**.

અયં પન વેસાલી ભગવતો ઉપ્પન્નકાલે ઇદ્ધા વેપુલ્લપ્પત્તા અહોસિ. તત્થ હિ રાજૂનંયેવ સત્ત સહસ્સાનિ સત્ત ચ સતાનિ સત્ત ચ રાજાનો અહેસું, તથા યુવરાજસેનાપતિભણ્ડાગારિકપ્પભુતીનં. યથાહ –

> ‘‘તેન ખો પન સમયેન વેસાલી ઇદ્ધા ચેવ હોતિ ફીતા ચ બહુજના આકિણ્ણમનુસ્સા સુભિક્ખા ચ, સત્ત ચ પાસાદસહસ્સાનિ, સત્ત ચ પાસાદસતાનિ, સત્ત ચ પાસાદા, સત્ત ચ કૂટાગારસહસ્સાનિ, સત્ત ચ કૂટાગારસતાનિ, સત્ત ચ કૂટાગારાનિ, સત્ત ચ આરામસહસ્સાનિ, સત્ત ચ આરામસતાનિ, સત્ત ચ આરામા, સત્ત ચ પોક્ખરણિસહસ્સાનિ, સત્ત ચ પોક્ખરણિસતાનિ, સત્ત ચ પોક્ખરણિયો’’તિ (મહાવ॰ ૩૨૬).

સા અપરેન સમયેન દુબ્ભિક્ખા અહોસિ દુબ્બુટ્ઠિકા દુસ્સસ્સા. પઠમં દુગ્ગતમનુસ્સા મરન્તિ, તે બહિદ્ધા છડ્ડેન્તિ. મતમનુસ્સાનં કુણપગન્ધેન અમનુસ્સા નગરં પવિસિંસુ. તતો બહુતરા મીયન્તિ, તાય પટિકૂલતાય ચ સત્તાનં અહિવાતકરોગો ઉપ્પજ્જિ. ઇતિ તીહિ દુબ્ભિક્ખઅમનુસ્સરોગભયેહિ ઉપદ્દુતાય વેસાલિયા નગરવાસિનો ઉપસઙ્કમિત્વા રાજાનમાહંસુ – ‘‘મહારાજ, ઇમસ્મિં નગરે તિવિધં ભયમુપ્પન્નં, ઇતો પુબ્બે યાવ સત્તમા રાજકુલપરિવટ્ટા એવરૂપં અનુપ્પન્નપુબ્બં, તુમ્હાકં મઞ્ઞે અધમ્મિકત્તેન એતરહિ ઉપ્પન્ન’’ન્તિ. રાજા સબ્બે સન્થાગારે સન્નિપાતાપેત્વા, ‘‘મય્હં અધમ્મિકભાવં વિચિનથા’’તિ આહ. તે સબ્બં પવેણિં વિચિનન્તા ન કિઞ્ચિ અદ્દસંસુ.

તતો રઞ્ઞો દોસં અદિસ્વા ‘‘ઇદં ભયં અમ્હાકં કથં વૂપસમેય્યા’’તિ ચિન્તેસું. તત્થ એકચ્ચે છ સત્થારો અપદિસિંસુ – ‘‘એતેહિ ઓક્કન્તમત્તે વૂપસમિસ્સતી’’તિ. એકચ્ચે આહંસુ – ‘‘બુદ્ધો કિર લોકે ઉપ્પન્નો, સો ભગવા સબ્બસત્તહિતાય ધમ્મં દેસેતિ મહિદ્ધિકો મહાનુભાવો, તેન ઓક્કન્તમત્તે સબ્બભયાનિ વૂપસમેય્યુ’’ન્તિ. તેન તે અત્તમના હુત્વા ‘‘કહં પન સો ભગવા એતરહિ વિહરતિ, અમ્હેહિ વા પેસિતે આગચ્છેય્યા’’તિ આહંસુ. અથાપરે આહંસુ – ‘‘બુદ્ધા નામ અનુકમ્પકા, કિસ્સ નાગચ્છેય્યું, સો પન ભગવા એતરહિ રાજગહે વિહરતિ, રાજા ચ બિમ્બિસારો તં ઉપટ્ઠહતિ, કદાચિ સો આગન્તું ન દદેય્યા’’તિ. ‘‘તેન હિ રાજાનં સઞ્ઞાપેત્વા આનેસ્સામા’’તિ દ્વે લિચ્છવિરાજાનો મહતા બલકાયેન પહૂતં પણ્ણાકારં દત્વા રઞ્ઞો સન્તિકં પેસેસું – ‘‘બિમ્બિસારં સઞ્ઞાપેત્વા ભગવન્તં આનેથા’’તિ. તે ગન્ત્વા રઞ્ઞો પણ્ણાકારં દત્વા તં પવત્તિં નિવેદેત્વા ‘‘મહારાજ, ભગવન્તં અમ્હાકં નગરં પેસેહી’’તિ આહંસુ. રાજા ન સમ્પટિચ્છિ – ‘‘તુમ્હે એવ જાનાથા’’તિ આહ. તે ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એવમાહંસુ – ‘‘ભન્તે, અમ્હાકં નગરે તીણિ ભયાનિ ઉપ્પન્નાનિ. સચે ભગવા આગચ્છેય્ય, સોત્થિ નો ભવેય્યા’’તિ. ભગવા આવજ્જેત્વા ‘‘વેસાલિયં રતનસુત્તે વુત્તે સા રક્ખા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળાનિ ફરિસ્સતિ, સુત્તપરિયોસાને ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનં ધમ્માભિસમયો ભવિસ્સતી’’તિ અધિવાસેસિ. અથ રાજા બિમ્બિસારો ભગવતો

અધિવાસનં સુત્વા ‘‘ભગવતા વેસાલિગમનં અધિવાસિત’’ન્તિ નગરે ઘોસનં કારાપેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા આહ – ‘‘કિં, ભન્તે, સમ્પટિચ્છિત્થ વેસાલિગમન’’ન્તિ? ‘‘આમ, મહારાજા’’તિ. ‘‘તેન હિ, ભન્તે, આગમેથ, યાવ મગ્ગં પટિયાદેમી’’તિ.

અથ ખો રાજા બિમ્બિસારો રાજગહસ્સ ચ ગઙ્ગાય ચ અન્તરા પઞ્ચયોજનં ભૂમિં સમં કત્વા, યોજને યોજને વિહારં માપેત્વા, ભગવતો ગમનકાલં પટિવેદેસિ. ભગવા પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ પરિવુતો પાયાસિ. રાજા પઞ્ચયોજનં મગ્ગં પઞ્ચવણ્ણેહિ પુપ્ફેહિ જાણુમત્તં ઓકિરાપેત્વા ધજપટાકાપુણ્ણઘટકદલિઆદીનિ ઉસ્સાપેત્વા ભગવતો દ્વે સેતચ્છત્તાનિ, એકેકસ્સ ચ ભિક્ખુસ્સ એકમેકં ઉક્ખિપાપેત્વા સદ્ધિં અત્તનો પરિવારેન પુપ્ફગન્ધાદીહિ પૂજં કરોન્તો એકેકસ્મિં વિહારે ભગવન્તં વસાપેત્વા મહાદાનાનિ દત્વા પઞ્ચહિ દિવસેહિ ગઙ્ગાતીરં નેસિ. તત્થ સબ્બાલઙ્કારેહિ નાવં અલઙ્કરોન્તો વેસાલિકાનં સાસનં પેસેસિ – ‘‘આગતો ભગવા, મગ્ગં પટિયાદેત્વા સબ્બે ભગવતો પચ્ચુગ્ગમનં કરોથા’’તિ. તે ‘‘દિગુણં પૂજં કરિસ્સામા’’તિ વેસાલિયા ચ ગઙ્ગાય ચ અન્તરા તિયોજનં ભૂમિં સમં કત્વા ભગવતો ચત્તારિ, એકેકસ્સ ચ ભિક્ખુનો દ્વે દ્વે સેતચ્છત્તાનિ સજ્જેત્વા પૂજં કુરુમાના ગઙ્ગાતીરે આગન્ત્વા અટ્ઠંસુ.

બિમ્બિસારો દ્વે નાવાયો સઙ્ઘાટેત્વા, મણ્ડપં કત્વા, પુપ્ફદામાદીહિ અલઙ્કરિત્વા તત્થ સબ્બરતનમયં બુદ્ધાસનં પઞ્ઞાપેસિ. ભગવા તસ્મિં નિસીદિ. પઞ્ચસતા ભિક્ખૂપિ નાવં અભિરુહિત્વા યથાનુરૂપં નિસીદિંસુ. રાજા ભગવન્તં અનુગચ્છન્તો ગલપ્પમાણં ઉદકં ઓરોહિત્વા ‘‘યાવ, ભન્તે, ભગવા આગચ્છતિ, તાવાહં ઇધેવ ગઙ્ગાતીરે વસિસ્સામી’’તિ વત્વા નિવત્તો. ઉપરિ દેવતા યાવ અકનિટ્ઠભવના પૂજમકંસુ, હેટ્ઠા ગઙ્ગાનિવાસિનો કમ્બલસ્સતરાદયો નાગા પૂજમકંસુ. એવં મહતિયા પૂજાય ભગવા યોજનમત્તં અદ્ધાનં ગઙ્ગાય ગન્ત્વા વેસાલિકાનં સીમન્તરં પવિટ્ઠો.

તતો લિચ્છવિરાજાનો તેન બિમ્બિસારેન કતપૂજાય દિગુણં કરોન્તા ગલપ્પમાણે ઉદકે ભગવન્તં પચ્ચુગ્ગચ્છિંસુ. તેનેવ ખણેન તેન મુહુત્તેન વિજ્જુપ્પભાવિનદ્ધન્ધકારવિસટકૂટો ગળગળાયન્તો ચતૂસુ દિસાસુ મહામેઘો વુટ્ઠાસિ. અથ ભગવતા પઠમપાદે ગઙ્ગાતીરે નિક્ખિત્તમત્તે પોક્ખરવસ્સં વસ્સિ. યે તેમેતુકામા, તે એવ તેમેન્તિ, અતેમેતુકામા ન તેમેન્તિ. સબ્બત્થ જાણુમત્તં ઊરુમત્તં કટિમત્તં ગલપ્પમાણં ઉદકં વહતિ, સબ્બકુણપાનિ ઉદકેન ગઙ્ગં પવેસિતાનિ પરિસુદ્ધો ભૂમિભાગો અહોસિ.

લિચ્છવિરાજાનો ભગવન્તં અન્તરા યોજને યોજને વાસાપેત્વા મહાદાનાનિ દત્વા તીહિ દિવસેહિ દિગુણં પૂજં કરોન્તા વેસાલિં નયિંસુ. વેસાલિં સમ્પત્તે ભગવતિ સક્કો દેવાનમિન્દો દેવસઙ્ઘપુરક્ખતો આગચ્છિ, મહેસક્ખાનં દેવાનં સન્નિપાતેન અમનુસ્સા યેભુય્યેન પલાયિંસુ. ભગવા નગરદ્વારે ઠત્વા આનન્દત્થેરં આમન્તેસિ – ‘‘ઇમં આનન્દ, રતનસુત્તં ઉગ્ગહેત્વા બલિકમ્મૂપકરણાનિ ગહેત્વા લિચ્છવિકુમારેહિ સદ્ધિં વેસાલિયા તીસુ પાકારન્તરેસુ વિચરન્તો પરિત્તં કરોહી’’તિ રતનસુત્તં અભાસિ. એવં ‘‘કેન પનેતં સુત્તં, કદા, કત્થ, કસ્મા ચ વુત્ત’’ન્તિ એતેસં પઞ્હાનં વિસ્સજ્જના વિત્થારેન વેસાલિવત્થુતો પભુતિ પોરાણેહિ વણ્ણિયતિ.

એવં ભગવતો વેસાલિં અનુપ્પત્તદિવસેયેવ વેસાલિનગરદ્વારે તેસં ઉપદ્દવાનં પટિઘાતત્થાય વુત્તમિદં રતનસુત્તં ઉગ્ગહેત્વા આયસ્મા આનન્દો પરિત્તત્થાય ભાસમાનો ભગવતો પત્તેન ઉદકં આદાય સબ્બનગરં અબ્ભુક્કિરન્તો અનુવિચરિ. ‘‘યં કિઞ્ચી’’તિ વુત્તમત્તેયેવ ચ થેરેન યે પુબ્બે અપલાતા

સઙ્કારકૂટભિત્તિપ્પદેસાદિનિસ્સિતા અમનુસ્સા, તે ચતૂહિ દ્વારેહિ પલાયિંસુ, દ્વારાનિ અનોકાસાનિ અહેસું. તતો એકચ્ચે દ્વારેસુ ઓકાસં અલભમાના પાકારં ભિન્દિત્વા પલાતા. અમનુસ્સેસુ ગતમત્તેસુ મનુસ્સાનં ગત્તેસુ રોગો વૂપસન્તો, તે નિક્ખમિત્વા સબ્બગન્ધપુપ્ફાદીહિ થેરં પૂજેસું. મહાજનો નગરમજ્ઝે સન્થાગારં સબ્બગન્ધેહિ લિમ્પિત્વા વિતાનં કત્વા સબ્બાલઙ્કારેહિ અલઙ્કરિત્વા તત્થ બુદ્ધાસનં પઞ્ઞાપેત્વા ભગવન્તં આનેસિ.

ભગવા સન્થાગારં પવિસિત્વા પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદિ. ભિક્ખુસઙ્ઘોપિ ખો રાજાનો મનુસ્સા ચ પતિરૂપે ઓકાસે નિસીદિંસુ. સક્કોપિ દેવાનમિન્દો દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવપરિસાય સદ્ધિં ઉપનિસીદિ અઞ્ઞે ચ દેવા. આનન્દત્થેરોપિ સબ્બં વેસાલિં અનુવિચરન્તો આરક્ખં કત્વા વેસાલિનગરવાસીહિ સદ્ધિં આગન્ત્વા એકમન્તં નિસીદિ. તત્થ ભગવા સબ્બેસં તદેવ રતનસુત્તં અભાસીતિ.

૨૨૪. તત્થ **યાનીધ ભૂતાની**તિ પઠમગાથાયં **યાની**તિ યાદિસાનિ અપ્પેસક્ખાનિ વા મહેસક્ખાનિ વા. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં પદેસે, તસ્મિં ખણે સન્નિપતિતટ્ઠાનં સન્ધાયાહ. **ભૂતાની**તિ કિઞ્ચાપિ ભૂતસદ્દો ''ભૂતસ્મિં પાચિત્તિય''ન્તિ એવમાદીસુ (પાચિ॰ ૬૯) વિજ્જમાને, ''ભૂતમિદન્તિ, ભિક્ખવે, સમનુપસ્સથા''તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૦૧) ખન્ધપઞ્ચકે, ''ચત્તારો ખો, ભિક્ખુ, મહાભૂતા હેતૂ''તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૮૬) ચતુબ્બિધે પથવીધાત્વાદિરૂપે, ''યો ચ કાલઘસો ભૂતો''તિ એવમાદીસુ (જા॰ ૧.૨.૧૯૦) ખીણાસવે, ''સબ્બેવ નિક્ખિપિસ્સન્તિ, ભૂતા લોકે સમુસ્સય''ન્તિ એવમાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૨૦) સબ્બસત્તે, ''ભૂતગામપાતબ્યતાયા''તિ એવમાદીસુ (પાચિ॰ ૯૦) રુક્ખાદિકે, ''ભૂતં ભૂતતો સઞ્જાનાતી''તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩) ચાતુમહારાજિકાનં હેટ્ઠા સત્તનિકાયં ઉપાદાય વત્તતિ. ઇધ પન અવિસેસતો અમનુસ્સેસુ દટ્ઠબ્બો.

સમાગતાનીતિ સન્નિપતિતાનિ. **ભુમ્માની**તિ ભૂમિયં નિબ્બત્તાનિ. **વા**તિ વિકપ્પને. તેન યાનીધ ભુમ્માનિ વા ભૂતાનિ સમાગતાનીતિ ઇમમેકં વિકપ્પં કત્વા પુન દુતિયં વિકપ્પં કાતું ''**યાનિ વા અન્તલિક્ખે**''તિ આહ. અન્તલિક્ખે વા યાનિ ભૂતાનિ નિબ્બત્તાનિ, તાનિ સબ્બાનિ ઇધ સમાગતાનીતિ અત્થો. એત્થ ચ યામતો યાવ અકનિટ્ઠં, તાવ નિબ્બત્તાનિ ભૂતાનિ આકાસે પાતુભૂતવિમાનેસુ નિબ્બત્તત્તા ''અન્તલિક્ખે ભૂતાની''તિ વેદિતબ્બાનિ. તતો હેટ્ઠા સિનેરુતો પભુતિ યાવ ભૂમિયં રુક્ખલતાદીસુ અધિવત્થાનિ પથવિયઞ્ચ નિબ્બત્તાનિ ભૂતાનિ, તાનિ સબ્બાનિ ભૂમિયં ભૂમિપટિબદ્ધેસુ ચ રુક્ખલતાપબ્બતાદીસુ નિબ્બત્તત્તા ''ભુમ્માનિ ભૂતાની''તિ વેદિતબ્બાનિ.

એવં ભગવા સબ્બાનેવ અમનુસ્સભૂતાનિ ''ભુમ્માનિ વા યાનિ વ અન્તલિક્ખે''તિ દ્વીહિ પદેહિ વિકપ્પેત્વા પુન એકેન પદેન પરિગ્ગહેત્વા ''**સબ્બેવ ભૂતા સુમના ભવન્તૂ**''તિ આહ. **સબ્બે**તિ અનવસેસા. **એવા**તિ અવધારણે, એકમ્પિ અનપનેત્વાતિ અધિપ્પાયો. **ભૂતા**તિ અમનુસ્સા. **સુમના ભવન્તૂ**તિ સુખિતમના, પીતિસોમનસ્સજાતા ભવન્તૂતિ અત્થો. **અથોપી**તિ કિચ્ચન્તરસન્નિયોજનત્થં વાક્યોપાદાને નિપાતદ્વયં. **સક્કચ્ચ સુણન્તુ ભાસિત**ન્તિ અટ્ઠિં કત્વા, મનસિ કત્વા, સબ્બચેતસો સમન્નાહરિત્વા દિબ્બસમ્પત્તિલોકુત્તરસુખાવહં મમ દેસનં સુણન્તુ.

એવમેત્થ ભગવા ''યાનીધ ભૂતાનિ સમાગતાની''તિ અનિયમિતવચનેન ભૂતાનિ પરિગ્ગહેત્વા પુન ''ભુમ્માનિ વા યાનિ વ અન્તલિક્ખે''તિ દ્વિધા વિકપ્પેત્વા તતો ''સબ્બેવ ભૂતા''તિ પુન એકજ્ઝં કત્વા ''સુમના ભવન્તૂ''તિ ઇમિના વચનેન આસયસમ્પત્તિયં નિયોજેન્તો ''સક્કચ્ચ સુણન્તુ ભાસિત''ન્તિ પયોગસમ્પત્તિયં, તથા યોનિસોમનસિકારસમ્પત્તિયં પરતોઘોસસમ્પત્તિયઞ્ચ, તથા અત્તસમ્માપણિધિસપ્પુરિસૂપનિસ્સયસમ્પત્તીસુ સમાધિપઞ્ઞાહેતુસમ્પત્તીસુ ચ નિયોજેન્તો ગાથં સમાપેસિ.

૨૨૫. તસ્મા હિ ભૂતાતિ દુતિયગાથા. તત્થ **તસ્મા**તિ કારણવચનં. **ભૂતા**તિ આમન્તનવચનં. **નિસામેથા**તિ સુણાથ. **સબ્બે**તિ અનવસેસા . કિં વુત્તં હોતિ? યસ્મા તુમ્હે દિબ્બટ્ઠાનાનિ તત્થ ઉપભોગસમ્પદઞ્ચ પહાય ધમ્મસ્સવનત્થં ઇધ સમાગતા, ન નટનચ્ચનાદિદસ્સનત્થં, તસ્મા હિ ભૂતા નિસામેથ સબ્બેતિ. અથ વા ''સુમના ભવન્તુ સક્કચ્ચ સુણન્તૂ''તિ વચનેન તેસં સુમનભાવં સક્કચ્ચં સોતુકમ્યતઞ્ચ દિસ્વા આહ – યસ્મા તુમ્હે સુમનભાવેન અત્તસમ્માપણિધિયોનિસોમનસિકારાસયસુદ્ધીહિ સક્કચ્ચં સોતુકમ્યતાય સપ્પુરિસૂપનિસ્સયપરતોઘોસપદટ્ઠાનતો પયોગસુદ્ધીહિ ચ યુત્તા, તસ્મા હિ ભૂતા નિસામેથ સબ્બેતિ. અથ વા યં પુરિમગાથાય અન્તે ''ભાસિત''ન્તિ વુત્તં, તં કારણભાવેન અપદિસન્તો આહ – ''યસ્મા મમ ભાસિતં નામ અતિદુલ્લભં અટ્ઠક્ખણપરિવજ્જિતસ્સ ખણસ્સ દુલ્લભત્તા, અનેકાનિસંસઞ્ચ પઞ્ઞાકરુણાગુણેન પવત્તત્તા, તઞ્ચાહં વત્તુકામો 'સુણન્તુ ભાસિત'ન્તિ અવોચં. તસ્મા હિ ભૂતા નિસામેથ સબ્બે''તિ ઇદં ઇમિના ગાથાપદેન વુત્તં હોતિ.

એવમેતં કારણં નિરોપેન્તો અત્તનો ભાસિતનિસામને નિયોજેત્વા નિસામેતબ્બં વત્તુમારદ્ધો ''**મેત્તં કરોથ માનુસિયા પજાયા**''તિ. તસ્સત્થો – યાયં તીહિ ઉપદ્દવેહિ ઉપદ્દુતા માનુસી પજા, તસ્સા માનુસિયા પજાય મિત્તભાવં હિતજ્ઝાસયતં પચ્ચુપટ્ઠાપેથાતિ. કેચિ પન ''માનુસિયં પજ''ન્તિ પઠન્તિ, તં ભુમ્મત્થાસમ્ભવા ન યુજ્જતિ. યમ્પિ ચઞ્ઞે અત્થં વણ્ણયન્તિ, સોપિ ન યુજ્જતિ. અધિપ્પાયો પનેત્થ – નાહં બુદ્ધોતિ ઇસ્સરિયબલેન વદામિ, અપિચ પન તુમ્હાકઞ્ચ ઇમિસ્સા ચ માનુસિયા પજાય હિતત્થં વદામિ – ''મેત્તં કરોથ માનુસિયા પજાયા''તિ. એત્થ ચ –

''યે સત્તસણ્ડં પથવિં વિજેત્વા, રાજિસયો યજમાના અનુપરિયગા;
અસ્સમેધં પુરિસમેધં, સમ્માપાસં વાજપેય્યં નિરગ્ગળં.

''મેત્તસ્સ ચિત્તસ્સ સુભાવિતસ્સ, કલમ્પિ તે નાનુભવન્તિ સોળસિં.

''એકમ્પિ ચે પાણમદુટ્ઠચિત્તો, મેત્તાયતિ કુસલી તેન હોતિ;
સબ્બે ચ પાણે મનસાનુકમ્પી, પહૂતમરિયો પકરોતિ પુઞ્ઞ''ન્તિ. (અ॰ નિ॰ ૮.૧) –

એવમાદીનં સુત્તાનં એકાદસાનિસંસાનઞ્ચ વસેન યે મેત્તં કરોન્તિ, તેસં મેત્તા હિતાતિ વેદિતબ્બા.

''દેવતાનુકમ્પિતો પોસો, સદા ભદ્રાનિ પસ્સતી''તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૧૫૩; ઉદા॰ ૭૬; મહાવ॰ ૨૮૬) –

એવમાદીનં વસેન યેસુ કરીયતિ, તેસમ્પિ હિતાતિ વેદિતબ્બા.

એવં ઉભયેસમ્પિ હિતભાવં દસ્સેન્તો ''મેત્તં કરોથ માનુસિયા પજાયા''તિ વત્વા ઇદાનિ ઉપકારમ્પિ દસ્સેન્તો આહ ''**દિવા ચ રત્તો ચ હરન્તિ યે બલિં, તસ્મા હિ ને રક્ખથ અપ્પમત્તા**''તિ. તસ્સત્થો – યે મનુસ્સા ચિત્તકમ્મકટ્ઠકમ્માદીહિપિ દેવતા કત્વા ચેતિયરુક્ખાદીનિ ચ ઉપસઙ્કમિત્વા દેવતા ઉદ્દિસ્સ દિવા બલિં કરોન્તિ, કાળપક્ખાદીસુ ચ રત્તિં બલિં કરોન્તિ. સલાકભત્તાદીનિ વા દત્વા આરક્ખદેવતા ઉપાદાય યાવ બ્રહ્મદેવતાનં પત્તિદાનનિય્યાતનેન દિવા બલિં કરોન્તિ, છત્તારોપનદીપમાલા સબ્બરત્તિકધમ્મસ્સવનાદીનિ કારાપેત્વા પત્તિદાનનિય્યાતનેન ચ રત્તિં બલિં કરોન્તિ, તે કથં ન રક્ખિતબ્બા. યતો એવં દિવા ચ રત્તો ચ તુમ્હે ઉદ્દિસ્સ

કરોન્તિ યે બલિં, **તસ્મા હિ ને રક્ખથ**. તસ્મા બલિકમ્મકારણાપિ તે મનુસ્સે રક્ખથ ગોપયથ, અહિતં તેસં અપનેથ, હિતં ઉપનેથ અપ્પમત્તા હુત્વા તં કતઞ્ઞુભાવં હદયે કત્વા નિચ્ચમનુસ્સરન્તાતિ.

૨૨૬. એવં દેવતાસુ મનુસ્સાનં ઉપકારકભાવં દસ્સેત્વા તેસં ઉપદ્દવવૂપસમનત્થં બુદ્ધાદિગુણપ્પકાસનેન ચ દેવમનુસ્સાનં ધમ્મસ્સવનત્થં "**યંકિઞ્ચિ વિત્ત**"ન્તિઆદિના નયેન સચ્ચવચનં પયુજ્જિતુમારદ્ધો. તત્થ **યંકિઞ્ચી**તિ અનિયમિતવસેન અનવસેસં પરિયાદિયતિ યંકિઞ્ચિ તત્થ તત્થ વોહારૂપગં . **વિત્ત**ન્તિ ધનં. તઞ્હિ વિત્તિં જનેતીતિ વિત્તં. **ઇધ વા**તિ મનુસ્સલોકં નિદ્દિસતિ, **હુરં વા**તિ તતો પરં અવસેસલોકં. તેન ચ ઠપેત્વા મનુસ્સે સબ્બલોકગ્ગહણે પત્તે ''સગ્ગેસુ વા''તિ પરતો વુત્તત્તા ઠપેત્વા મનુસ્સે ચ સગ્ગે ચ અવસેસાનં નાગસુપણ્ણાદીનં ગહણં વેદિતબ્બં. એવં ઇમેહિ દ્વીહિ પદેહિ યં મનુસ્સાનં વોહારૂપગં અલઙ્કારપરિભોગૂપગઞ્ચ જાતરૂપરજતમુત્તામણિવેળુરિયપવાળલોહિતઙ્કમસારગલ્લાદિકં, યઞ્ચ મુત્તામણિવાલુકત્થતાય ભૂમિયા રતનમયવિમાનેસુ અનેકયોજનસતવિત્થતેસુ ભવનેસુ ઉપ્પન્નાનં નાગસુપણ્ણાદીનં વિત્તં, તં નિદ્દિટ્ઠં હોતિ.

સગ્ગેસુ વાતિ કામાવચરરૂપાવચરદેવલોકેસુ. તે હિ સોભનેન કમ્મેન અજીયન્તિ ગમ્મન્તીતિ સગ્ગા, સુટ્ઠુ વા અગ્ગાતિપિ સગ્ગા. **યન્તિ** યં સસ્સામિકં વા અસ્સામિકં વા. **રતન**ન્તિ રતિં નયતિ, વહતિ, જનયતિ, વડ્ઢેતીતિ રતનં, યંકિઞ્ચિ ચિત્તીકતં મહગ્ઘં અતુલં દુલ્લભદસ્સનં અનોમસત્તપરિભોગઞ્ચ, તસ્સેતં અધિવચનં. યથાહ –

> ''ચિત્તીકતં મહગ્ઘઞ્ચ, અતુલં દુલ્લભદસ્સનં;
> અનોમસત્તપરિભોગં, રતનં તેન વુચ્ચતી''તિ.

પણીતન્તિ ઉત્તમં, સેટ્ઠં, અતપ્પકં. એવં ઇમિના ગાથાપદેન યં સગ્ગેસુ અનેકયોજનસતપ્પમાણસબ્બરતનમયવિમાનેસુ સુધમ્મવેજયન્તપ્પભુતીસુ સસ્સામિકં, યઞ્ચ બુદ્ધુપ્પાદવિરહેન અપાયમેવ પરિપૂરેન્તેસુ સત્તેસુ સુઞ્ઞવિમાનપટિબદ્ધં અસ્સામિકં, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ પથવીમહાસમુદ્દહિમવન્તાદિનિસ્સિતં અસ્સામિકં રતનં, તં નિદ્દિટ્ઠં હોતિ.

ન નો સમં અત્થિ તથાગતેનાતિ **ન**-ઇતિ પટિસેધે, **નો**-ઇતિ અવધારણે. **સમ**ન્તિ તુલ્યં. **અત્થી**તિ વિજ્જતિ. **તથાગતેના**તિ બુદ્ધેન. કિં વુત્તં હોતિ? યં એતં વિત્તઞ્ચ રતનઞ્ચ પકાસિતં, એત્થ એકમ્પિ બુદ્ધરતનેન સદિસં રતનં નેવત્થિ. યમ્પિ હિ તં **ચિત્તીકતટ્ઠેન રતનં**, સેય્યથિદં – રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ ચક્કરતનં મણિરતનઞ્ચ, યમ્હિ ઉપ્પન્ને મહાજનો ન અઞ્ઞત્થ ચિત્તીકારં કરોતિ, ન કોચિ પુપ્ફગન્ધાદીનિ ગહેત્વા યક્ખટ્ઠાનં વા ભૂતટ્ઠાનં વા ગચ્છતિ, સબ્બોપિ જનો ચક્કરતનમણિરતનમેવ ચિત્તિં કરોતિ પૂજેતિ, તં તં વરં પત્થેતિ, પત્થિતપત્થિતઞ્ચસ્સ એકચ્ચં સમિજ્ઝતિ, તમ્પિ રતનં બુદ્ધરતનેન સમં નત્થિ. યદિ હિ ચિત્તીકતટ્ઠેન રતનં, તથાગતોવ રતનં. તથાગતે હિ ઉપ્પન્ને યે કેચિ મહેસક્ખા દેવમનુસ્સા, ન તે અઞ્ઞત્ર ચિત્તીકારં કરોન્તિ, ન કઞ્ચિ અઞ્ઞં પૂજેન્તિ. તથા હિ બ્રહ્મા સહમ્પતિ સિનેરુમત્તેન રતનદામેન તથાગતં પૂજેસિ, યથાબલઞ્ચ અઞ્ઞે દેવા મનુસ્સા ચ બિમ્બિસારકોસલરાજઅનાથપિણ્ડિકાદયો. પરિનિબ્બુતમ્પિ ચ ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ છન્નવુતિકોટિધનં વિસ્સજ્જેત્વા અસોકમહારાજા સકલજમ્બુદીપે ચતુરાસીતિ વિહારસહસ્સાનિ પતિટ્ઠાપેસિ, કો પન વાદો અઞ્ઞેસં ચિત્તીકારાનં. અપિચ કસ્સઞ્ઞસ્સ પરિનિબ્બુતસ્સાપિ જાતિબોધિધમ્મચક્કપ્પવત્તનપરિનિબ્બાનટ્ઠાનાનિ પટિમાચેતિયાદીનિ વા ઉદ્દિસ્સ એવં ચિત્તીકારગરુકારો વત્તતિ યથા ભગવતો. એવં ચિત્તીકતટ્ઠેનાપિ તથાગતસમં રતનં નત્થિ.

તથા યમ્પિ તં **મહગ્ઘટ્ઠેન રતનં**, સેય્યથિદં – કાસિકં વત્થં. યથાહ – ‘‘જિણ્ણમ્પિ, ભિક્ખવે, કાસિકં વત્થં વણ્ણવન્તઞ્ચેવ હોતિ સુખસમ્ફસ્સઞ્ચ મહગ્ઘઞ્ચા’’તિ, તમ્પિ બુદ્ધરતનેન સમં નત્થિ. યદિ હિ મહગ્ઘટ્ઠેન રતનં, તથાગતોવ રતનં. તથાગતો હિ યેસં પંસુકૂલમ્પિ પટિગ્ગણ્હાતિ, તેસં તં મહપ્ફલં હોતિ મહાનિસંસં, સેય્યથાપિ અસોકસ્સ રઞ્ઞો. ઇદમસ્સ મહગ્ઘતાય. એવં મહગ્ઘતાવચને ચેત્થ દોસાભાવસાધકં ઇદં તાવ સુત્તપદં વેદિતબ્બં –

> ‘‘યેસં ખો પન સો પટિગ્ગણ્હાતિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપ્પચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં, તેસં તં મહપ્ફલં હોતિ મહાનિસંસં. ઇદમસ્સ મહગ્ઘતાય વદામિ. સેય્યથાપિ તં, ભિક્ખવે, કાસિકં વત્થં મહગ્ઘં, તથૂપમાહં, ભિક્ખવે, ઇમં પુગ્ગલં વદામી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૦૦).

એવં મહગ્ઘટ્ઠેનાપિ તથાગતસમં રતનં નત્થિ.

તથા યમ્પિ તં **અતુલટ્ઠેન રતનં**. સેય્યથિદં – રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ **ચક્કરતનં** ઉપ્પજ્જતિ ઇન્દનીલમણિમયનાભિ સત્તરતનમયસહસ્સારં પવાળમયનેમિ, રત્તસુવણ્ણમયસન્ધિ, યસ્સ દસન્નં દસન્નં અરાનં ઉપરિ એકં મુણ્ડારં હોતિ વાતં ગહેત્વા સદ્દકરણત્થં, યેન કતો સદ્દો સુકુસલપ્પતાળિતપઞ્ચઙ્ગિકતૂરિયસદ્દો વિય હોતિ. યસ્સ નાભિયા ઉભોસુ પસ્સેસુ દ્વે સીહમુખાનિ હોન્તિ, અબ્ભન્તરં સકટચક્કસ્સેવ સુસિરં, તસ્સ કત્તા વા કારેતા વા નત્થિ, કમ્મપચ્ચયેન ઉતુતો સમુટ્ઠાતિ. યં રાજા દસવિધં ચક્કવત્તિવત્તં પૂરેત્વા તદહુપોસથે પન્નરસે પુણ્ણમદિવસે સીસંન્હાતો ઉપોસથિકો ઉપરિપાસાદવરગતો સીલાનિ સોધેન્તો નિસિન્નો પુણ્ણચન્દં વિય સૂરિયં વિય ચ ઉટ્ઠેન્તં પસ્સતિ, યસ્સ દ્વાદસયોજનતો સદ્દો સુય્યતિ, યોજનતો વણ્ણો દિસ્સતિ, યં મહાજનેન ‘‘દુતિયો મઞ્ઞે ચન્દો સૂરિયો વા ઉટ્ઠિતો’’તિ અતિવિય કોતૂહલજાતેન દિસ્સમાનં નગરસ્સ ઉપરિ આગન્ત્વા રઞ્ઞો અન્તેપુરસ્સ પાચીનપસ્સે નાતિઉચ્ચં નાતિનીચં હુત્વા મહાજનસ્સ ગન્ધપુપ્ફાદીહિ પૂજેતું યુત્તટ્ઠાને અક્ખાહતં વિય તિટ્ઠતિ.

તદેવ અનુબન્ધમાનં **હત્થિરતનં** ઉપ્પજ્જતિ, સબ્બસેતો રત્તપાદો સત્તપ્પતિટ્ઠો ઇદ્ધિમા વેહાસઙ્ગમો ઉપોસથકુલા વા છદ્દન્તકુલા વા આગચ્છતિ. ઉપોસથકુલા આગચ્છન્તો હિ સબ્બજેટ્ઠો આગચ્છતિ, છદ્દન્તકુલા સબ્બકનિટ્ઠો સિક્ખિતસિક્ખો દમથૂપેતો. સો દ્વાદસયોજનં પરિસં ગહેત્વા સકલજમ્બુદીપં અનુસંયાયિત્વા પુરેપાતરાસમેવ સકં રાજધાનિં આગચ્છતિ.

તમ્પિ અનુબન્ધમાનં **અસ્સરતનં** ઉપ્પજ્જતિ, સબ્બસેતો રત્તપાદો કાકસીસો મુઞ્જકેસો વલાહકસ્સ રાજકુલા આગચ્છતિ. સેસમેત્થ હત્થિરતનસદિસમેવ.

તમ્પિ અનુબન્ધમાનં **મણિરતનં** ઉપ્પજ્જતિ. સો હોતિ મણિ વેળુરિયો સુભો જાતિમા અટ્ઠંસો સુપરિકમ્મકતો આયામતો ચક્કનાભિસદિસો, વેપુલ્લપબ્બતા આગચ્છતિ, સો ચતુરઙ્ગસમન્નાગતેપિ અન્ધકારે રઞ્ઞો ધજગ્ગતો યોજનં ઓભાસેતિ, યસ્સોભાસેન મનુસ્સા ‘‘દિવા’’તિ મઞ્ઞમાના કમ્મન્તે પયોજેન્તિ, અન્તમસો કુન્થકિપિલ્લિકં ઉપાદાય પસ્સન્તિ.

તમ્પિ અનુબન્ધમાનં **ઇત્થિરતનં** ઉપ્પજ્જતિ. પકતિઅગ્ગમહેસી વા હોતિ, ઉત્તરકુરુતો વા આગચ્છતિ મદ્દરાજકુલતો વા, અતિદીઘાદિછદોસવિવજ્જિતા અતિક્કન્તા માનુસં વણ્ણં અપ્પત્તા દિબ્બં વણ્ણં, યસ્સા રઞ્ઞો

સીતકાલે ઉણ્હાનિ ગત્તાનિ હોન્તિ, ઉણ્હકાલે સીતાનિ, સતધા ફોટિતતૂલપિચુનો વિય સમ્ફસ્સો હોતિ, કાયતો ચન્દનગન્ધો વાયતિ, મુખતો ઉપ્પલગન્ધો, પુબ્બુટ્ઠાયિતાદિઅનેકગુણસમન્નાગતા ચ હોતિ.

તમ્પિ અનુબન્ધમાનં **ગહપતિરતનં** ઉપ્પજ્જતિ રઞ્ઞો પકતિકમ્મકરો સેટ્ઠિ, યસ્સ ચક્કરતને ઉપ્પન્નમત્તે દિબ્બં ચક્ખુ પાતુભવતિ, યેન સમન્તતો યોજનમત્તે નિધિં પસ્સતિ સસ્સામિકમ્પિ અસ્સામિકમ્પિ. સો રાજાનં ઉપસઙ્કમિત્વા પવારેતિ ''અપ્પોસ્સુક્કો ત્વં, દેવ, હોહિ, અહં તે ધનેન ધનકરણીયં કરિસ્સામી''તિ.

તમ્પિ અનુબન્ધમાનં **પરિણાયકરતનં** ઉપ્પજ્જતિ રઞ્ઞો પકતિજેટ્ઠપુત્તો, ચક્કરતને ઉપ્પન્નમત્તે અતિરેકપઞ્ઞાવેય્યત્તિયેન સમન્નાગતો હોતિ, દ્વાદસયોજનાય પરિસાય ચેતસા ચિત્તં પરિજાનિત્વા નિગ્ગહપગ્ગહસમત્થો હોતિ. સો રાજાનં ઉપસઙ્કમિત્વા પવારેતિ – ''અપ્પોસ્સુક્કો ત્વં, દેવ, હોહિ, અહં તે રજ્જં અનુસાસિસ્સામી''તિ. યં વા પનઞ્ઞમ્પિ એવરૂપં અતુલટ્ઠેન રતનં, યસ્સ ન સક્કા તુલયિત્વા તીરયિત્વા અગ્ઘો કાતું ''સતં વા સહસ્સં વા અગ્ઘતિ કોટિં વા''તિ. તત્થ એકરતનમ્પિ બુદ્ધરતનેન સમં નત્થિ. યદિ હિ અતુલટ્ઠેન રતનં, તથાગતોવ રતનં. તથાગતો હિ ન સક્કા સીલતો વા સમાધિતો વા પઞ્ઞાદીનં વા અઞ્ઞતરતો કેનચિ તુલયિત્વા તીરયિત્વા ''એત્તકગુણો વા ઇમિના સમો વા સપ્પટિભાગો વા''તિ પરિચ્છિન્દિતું. એવં અતુલટ્ઠેનાપિ તથાગતસમં રતનં નત્થિ.

તથા યમ્પિ તં **દુલ્લભદસ્સનટ્ઠેન રતનં**. સેય્યથિદં – દુલ્લભપાતુભાવો રાજા ચક્કવત્તિ ચક્કાદીનિ ચ તસ્સ રતનાનિ, તમ્પિ બુદ્ધરતનેન સમં નત્થિ. યદિ હિ દુલ્લભદસ્સનટ્ઠેન રતનં, તથાગતોવ રતનં, કુતો ચક્કવત્તિઆદીનં રતનત્તં, યાનિ એકસ્મિંયેવ કપ્પે અનેકાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ. યસ્મા પન અસઙ્ખ્યેય્યેપિ કપ્પે તથાગતસુઞ્ઞો લોકો હોતિ, તસ્મા તથાગતો એવ કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જનતો દુલ્લભદસ્સનો. વુત્તં ચેતં ભગવતા પરિનિબ્બાનસમયે –

> ''દેવતા, આનન્દ, ઉજ્ઝાયન્તિ – 'દૂરા ચ વતમ્હ આગતા તથાગતં દસ્સનાય, કદાચિ કરહચિ તથાગતા લોકે ઉપ્પજ્જન્તિ અરહન્તો સમ્માસમ્બુદ્ધા, અજ્જેવ રત્તિયા પચ્છિમે યામે તથાગતસ્સ પરિનિબ્બાનં ભવિસ્સતિ, અયઞ્ચ મહેસક્ખો ભિક્ખુ ભગવતો પુરતો ઠિતો ઓવારેન્તો, ન મયં લભામ પચ્છિમે કાલે તથાગતં દસ્સનાયા'''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૦૦).

એવં દુલ્લભદસ્સનટ્ઠેનપિ તથાગતસમં રતનં નત્થિ.

તથા યમ્પિ તં **અનોમસત્તપરિભોગટ્ઠેન રતનં**. સેય્યથિદં – રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ ચક્કરતનાદિ. તઞ્હિ કોટિસતસહસ્સધનાનમ્પિ સત્તભૂમિકપાસાદવરતલે વસન્તાનમ્પિ ચણ્ડાલવેનનેસાદરથકારપુક્કુસાદીનં નીચકુલિકાનં ઓમકપુરિસાનં સુપિનન્તેપિ પરિભોગત્થાય ન નિબ્બત્તતિ. ઉભતો સુજાતસ્સ પન રઞ્ઞો ખત્તિયસ્સેવ પરિપૂરિતદસવિધચક્કવત્તિવત્તસ્સ પરિભોગત્થાય નિબ્બત્તનતો અનોમસત્તપરિભોગંયેવ હોતિ, તમ્પિ બુદ્ધરતનેન સમં નત્થિ. યદિ હિ અનોમસત્તપરિભોગટ્ઠેન રતનં, તથાગતોવ રતનં. તથાગતો હિ લોકે અનોમસત્તસમ્મતાનમ્પિ અનુપનિસ્સયસમ્પન્નાનં વિપરીતદસ્સનાનં પૂરણકસ્સપાદીનં છન્નં સત્થારાનં અઞ્ઞેસઞ્ચ એવરૂપાનં સુપિનન્તેપિ અપરિભોગો, ઉપનિસ્સયસમ્પન્નાનં પન ચતુપ્પદાયપિ ગાથાય પરિયોસાને અરહત્તમધિગન્તું સમત્થાનં નિબ્બેધિકઞાણદસ્સનાનં બાહિયદારુચીરિયપ્પભુતીનં અઞ્ઞેસઞ્ચ મહાકુલપ્પસુતાનં

મહાસાવકાનં પરિભોગો. તે હિ તં દસ્સનાનુત્તરિયસવનાનુત્તરિયપારિચરિયાનુત્તરિયાદીનિ સાધેન્તા તથા તથા પરિભુઞ્જન્તિ. એવં અનોમસત્તપરિભોગટ્ઠેનાપિ તથાગતસમં રતનં નત્થિ.

યમ્પિ તં અવિસેસતો **રતિજનનટ્ઠેન રતનં**. સેય્યથિદં – રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ ચક્કરતનં. તઞ્હિ દિસ્વા રાજા ચક્કવત્તિ અત્તમનો હોતિ, એવમ્પિ તં રઞ્ઞો રતિં જનેતિ. પુન ચપરં રાજા ચક્કવત્તિ વામેન હત્થેન સુવણ્ણભિઙ્ગારં ગહેત્વા દક્ખિણેન હત્થેન ચક્કરતનં અબ્ભુક્કિરતિ ''પવત્તતુ ભવં ચક્કરતનં, અભિવિજિનાતુ ભવં ચક્કરતન''ન્તિ. તતો ચક્કરતનં પઞ્ચઙ્ગિકં વિય તૂરિયં મધુરસ્સરં નિચ્છરન્તં આકાસેન પુરત્થિમં દિસં ગચ્છતિ, અન્વદેવ રાજા ચક્કવત્તિ ચક્કાનુભાવેન દ્વાદસયોજનવિત્થિણ્ણાય ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય નાતિઉચ્ચં નાતિનીચં ઉચ્ચરુક્ખાનં હેટ્ઠાભાગેન, નીચરુક્ખાનં ઉપરિભાગેન, રુક્ખેસુ પુપ્ફફલપલ્લવાદિપણ્ણાકારં ગહેત્વા આગતાનં હત્થતો પણ્ણાકારઞ્ચ ગણ્હન્તો ''એહિ ખો મહારાજા''તિએવમાદિના પરમનિપચ્ચકારેન આગતે પટિરાજાનો ''પાણો ન હન્તબ્બો''તિઆદિના નયેન અનુસાસન્તો ગચ્છતિ. યત્થ પન રાજા ભુઞ્જિતુકામો વા દિવાસેય્યં વા કપ્પેતુકામો હોતિ, તત્થ ચક્કરતનં આકાસા ઓતરિત્વા ઉદકાદિસબ્બકિચ્ચક્ખમે સમે ભૂમિભાગે અક્ખાહતં વિય તિટ્ઠતિ. પુન રઞ્ઞો ગમનચિત્તે ઉપ્પન્ને પુરિમનયેનેવ સદ્દં કરોન્તં ગચ્છતિ, યં સુત્વા દ્વાદસયોજનિકાપિ પરિસા આકાસેન ગચ્છતિ. ચક્કરતનં અનુપુબ્બેન પુરત્થિમં સમુદ્દં અજ્ઝોગાહતિ, તસ્મિં અજ્ઝોગાહન્તે ઉદકં યોજનપ્પમાણં અપગન્ત્વા ભિત્તીકતં વિય તિટ્ઠતિ. મહાજનો યથાકામં સત્ત રતનાનિ ગણ્હાતિ. પુન રાજા સુવણ્ણભિઙ્ગારં ગહેત્વા ''ઇતો પટ્ઠાય મમ રજ્જ''ન્તિ ઉદકેન અબ્ભુક્કિરિત્વા નિવત્તતિ. સેના પુરતો હોતિ, ચક્કરતનં પચ્છતો, રાજા મજ્ઝે. ચક્કરતનસ્સ ઓસક્કિતોસક્કિતટ્ઠાનં ઉદકં પરિપૂરતિ. એતેનેવ ઉપાયેન દક્ખિણપચ્છિમઉત્તરેપિ સમુદ્દે ગચ્છતિ.

એવં ચતુદ્દિસં અનુસંયાયિત્વા ચક્કરતનં તિયોજનપ્પમાણં આકાસં આરોહતિ. તત્થ ઠિતો રાજા ચક્કરતનાનુભાવેન વિજિતં પઞ્ચસતપરિત્તદીપપટિમણ્ડિતં સત્તયોજનસહસ્સપરિમણ્ડલં પુબ્બવિદેહં, તથા અટ્ઠયોજનસહસ્સપરિમણ્ડલં ઉત્તરકુરું, સત્તયોજનસહસ્સપરિમણ્ડલંયેવ અપરગોયાનં, દસયોજનસહસ્સપરિમણ્ડલં જમ્બુદીપઞ્ચાતિ એવં ચતુમહાદીપદ્વિસહસ્સપરિત્તદીપપટિમણ્ડિતં એકં ચક્કવાળં સુફુલ્લપુણ્ડરીકવનં વિય ઓલોકેતિ. એવં ઓલોકયતો ચસ્સ અનપ્પિકા રતિ ઉપ્પજ્જતિ. એવમ્પિ તં ચક્કરતનં રઞ્ઞો રતિં જનેતિ, તમ્પિ બુદ્ધરતનસમં નત્થિ. યદિ હિ રતિજનનટ્ઠેન રતનં, તથાગતોવ રતનં. કિં કરિસ્સતિ એતં ચક્કરતનં? તથાગતો હિ યસ્સા દિબ્બાય રતિયા ચક્કરતનાદીહિ સબ્બેહિપિ જનિતા ચક્કવત્તિરતિ સઙ્ખમ્પિ કલમ્પિ કલભાગમ્પિ ન ઉપેતિ, તતોપિ રતિતો ઉત્તરિતરઞ્ચ પણીતતરઞ્ચ અત્તનો ઓવાદપ્પતિકરાનં અસઙ્ખ્યેય્યાનમ્પિ દેવમનુસ્સાનં પઠમજ્ઝાનરતિં, દુતિયતતિયચતુત્થપઞ્ચમજ્ઝાનરતિં, આકાસાનઞ્ચાયતનરતિં, વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનઆકિઞ્ચઞ્ઞાયતનનેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનરતિં, સોતાપત્તિમગ્ગરતિં, સોતાપત્તિફલરતિં, સકદાગામિઅનાગામિઅરહત્તમગ્ગફલરતિઞ્ચ જનેતિ. એવં રતિજનનટ્ઠેનાપિ તથાગતસમં રતનં નત્થીતિ.

અપિચ રતનં નામેતં દુવિધં હોતિ સવિઞ્ઞાણકં અવિઞ્ઞાણકઞ્ચ. તત્થ અવિઞ્ઞાણકં ચક્કરતનં મણિરતનં, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ અનિન્દ્રિયબદ્ધં સુવણ્ણરજતાદિ, સવિઞ્ઞાણકં હત્થિરતનાદિ પરિણાયકરતનપરિયોસાનં, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ એવરૂપં ઇન્દ્રિયબદ્ધં. એવં દુવિધે ચેત્થ સવિઞ્ઞાણકરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા? યસ્મા અવિઞ્ઞાણકં સુવણ્ણરજતમણિમુત્તાદિરતનં, સવિઞ્ઞાણકાનં હત્થિરતનાદીનં અલઙ્કારત્થાય ઉપનીયતિ.

સવિઞ્ઞાણકરતનમ્પિ દુવિધં તિરચ્છાનગતરતનં, મનુસ્સરતનઞ્ચ. તત્થ મનુસ્સરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા? યસ્મા તિરચ્છાનગતરતનં મનુસ્સરતનસ્સ ઓપવય્હં હોતિ. મનુસ્સરતનમ્પિ દુવિધં ઇત્થિરતનં, પુરિસરતનઞ્ચ. તત્થ પુરિસરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા? યસ્મા ઇત્થિરતનં પુરિસરતનસ્સ પરિચારિકત્તં આપજ્જતિ. પુરિસરતનમ્પિ દુવિધં અગારિકરતનં, અનગારિકરતનઞ્ચ. તત્થ અનગારિકરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા? યસ્મા અગારિકરતનેસુ અગ્ગો ચક્કવત્તીપિ સીલાદિગુણયુત્તં અનગારિકરતનં પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા ઉપટ્ઠહિત્વા પયિરુપાસિત્વા ચ દિબ્બમાનુસિકા સમ્પત્તિયો પાપુણિત્વા અન્તે નિબ્બાનસમ્પત્તિં પાપુણાતિ.

એવં અનગારિકરતનમ્પિ દુવિધં – અરિયપુથુજ્જનવસેન. અરિયરતનમ્પિ દુવિધં સેક્ખાસેક્ખવસેન. અસેક્ખરતનમ્પિ દુવિધં સુક્ખવિપસ્સકસમથયાનિકવસેન, સમથયાનિકરતનમ્પિ દુવિધં સાવકપારમિપ્પત્તં, અપ્પત્તઞ્ચ. તત્થ સાવકપારમિપ્પત્તં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા? ગુણમહન્તતાય. સાવકપારમિપ્પત્તરતનતોપિ પચ્ચેકબુદ્ધરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા? ગુણમહન્તતાય. સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનસદિસાપિ હિ અનેકસતા સાવકા એકસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ ગુણાનં સતભાગમ્પિ ન ઉપેન્તિ. પચ્ચેકબુદ્ધરતનતોપિ સમ્માસમ્બુદ્ધરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા? ગુણમહન્તતાય. સકલમ્પિ હિ જમ્બુદીપં પૂરેત્વા પલ્લઙ્કેન પલ્લઙ્કં ઘટ્ટેન્તા નિસિન્ના પચ્ચેકબુદ્ધા એકસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ ગુણાનં નેવ સઙ્ખં ન કલં ન કલભાગં ઉપેન્તિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા – ‘‘યાવતા, ભિક્ખવે, સત્તા અપદા વા…પે૰… તથાગતો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૩૯; અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ૫.૩૨; ઇતિવુ॰ ૯૦). એવં કેનચિપિ પરિયાયેન તથાગતસમં રતનં નત્થિ. તેનાહ ભગવા ‘‘**ન નો સમં અત્થિ તથાગતેના**’’તિ.

એવં ભગવા બુદ્ધરતનસ્સ અઞ્ઞેહિ રતનેહિ અસમતં વત્વા ઇદાનિ તેસં સત્તાનં ઉપ્પન્નઉપદ્દવવૂપસમનત્થં નેવ જાતિં ન ગોત્તં ન કોલપુત્તિયં ન વણ્ણપોક્ખરતાદિં નિસ્સાય, અપિચ ખો અવીચિમુપાદાય ભવગ્ગપરિયન્તે લોકે સીલસમાધિક્ખન્ધાદીહિ ગુણેહિ બુદ્ધરતનસ્સ અસદિસભાવં નિસ્સાય સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ ‘‘**ઇદમ્પિ બુદ્ધે રતનં પણીતં, એતેન સચ્ચેન સુવત્થિ હોતૂ**’’તિ.

તસ્સત્થો – **ઇદમ્પિ** ઇધ વા હુરં વા સગ્ગેસુ વા યંકિઞ્ચિ અત્થિ વિત્તં વા રતનં વા, તેન સદ્ધિં તેહિ તેહિ ગુણેહિ અસમત્તા **બુદ્ધરતનં પણીતં**. યદિ એતં સચ્ચં, **એતેન સચ્ચેન** ઇમેસં પાણીનં **સોત્થિ હોતુ**, સોભનાનં અત્થિતા હોતુ, અરોગતા નિરુપદ્દવતાતિ. એત્થ ચ યથા ‘‘ચક્ખું ખો, આનન્દ, સુઞ્ઞં અત્તેન વા અત્તનિયેન વા’’તિએવમાદીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૮૫) અત્તભાવેન વા અત્તનિયભાવેન વાતિ અત્થો. ઇતરથા હિ ચક્ખુ અત્તા વા અત્તનિયં વાતિ અપ્પટિસિદ્ધમેવ સિયા. એવં **રતનં પણીતન્તિ** રતનત્તં પણીતં, રતનભાવો પણીતોતિ અયમત્થો વેદિતબ્બો. ઇતરથા હિ બુદ્ધો નેવ રતનન્તિ સિજ્ઝેય્ય. ન હિ યત્થ રતનં અત્થિ, તં રતનન્તિ સિજ્ઝતિ. યત્થ પન ચિત્તીકતાદિઅત્થસઙ્ખાતં યેન વા તેન વા વિધિના સમ્બન્ધગતં રતનત્તં અત્થિ, યસ્મા તં રતનત્તમુપાદાય રતનન્તિ પઞ્ઞાપીયતિ, તસ્મા તસ્સ રતનત્તસ્સ અત્થિતાય રતનન્તિ સિજ્ઝતિ. અથ વા **ઇદમ્પિ બુદ્ધે રતનન્તિ** ઇમિનાપિ કારણેન બુદ્ધોવ રતનન્તિ એવમ્પેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. વુત્તમત્તાય ચ ભગવતા ઇમાય ગાથાય રાજકુલસ્સ સોત્થિ જાતા, ભયં વૂપસન્તં. ઇમિસ્સા ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૨૭. એવં બુદ્ધગુણેન સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ નિબ્બાનધમ્મગુણેન વત્તુમારદ્ધો ‘‘**ખયં વિરાગ**’’ન્તિ. તત્થ યસ્મા નિબ્બાનસચ્છિકિરિયાય રાગાદયો ખીણા હોન્તિ પરિક્ખીણા, યસ્મા વા તં તેસં અનુપ્પાદનિરોધક્ખયમત્તં, યસ્મા ચ તં રાગાદિવિયુત્તં સમ્પયોગતો ચ આરમ્મણતો ચ, યસ્મા વા તમ્હિ સચ્છિકતે રાગાદયો અચ્ચન્તં વિરત્તા

હોન્તિ વિગતા વિદ્ધસ્તા , તસ્મા "**ખય**"ન્તિ ચ "**વિરાગ**"ન્તિ ચ વુચ્ચતિ. યસ્મા પનસ્સ ન ઉપ્પાદો પઞ્ઞાયતિ, ન વયો ન ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્તં, તસ્મા તં ન જાયતિ ન જીયતિ ન મીયતીતિ કત્વા "**અમત**"ન્તિ વુચ્ચતિ, ઉત્તમટ્ઠેન પન અતપ્પકટ્ઠેન ચ **પણીતન્તિ**. **યદજ્ઝગા**તિ યં અજ્ઝગા વિન્દિ, પટિલભિ, અત્તનો ઞાણબલેન સચ્છાકાસિ. **સક્યમુની**તિ સક્યકુલપ્પસુતત્તા સક્યો, મોનેય્યધમ્મસમન્નાગતત્તા મુનિ, સક્યો એવ મુનિ સક્યમુનિ. **સમાહિતો**તિ અરિયમગ્ગસમાધિના સમાહિતચિત્તો. **ન તેન ધમ્મેન સમત્થિ કિઞ્ચી**તિ તેન ખયાદિનામકેન સક્યમુનિના અધિગતેન ધમ્મેન સમં કિઞ્ચિ ધમ્મજાતં નત્થિ. તસ્મા સુત્તન્તરેપિ વુત્તં ''યાવતા, ભિક્ખવે, ધમ્મા સઙ્ખતા વા અસઙ્ખતા વા, વિરાગો તેસં ધમ્માનં અગ્ગમક્ખાયતી''તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ઇતિવુ॰ ૯૦).

એવં ભગવા નિબ્બાનધમ્મસ્સ અઞ્ઞેહિ ધમ્મેહિ અસમતં વત્વા ઇદાનિ તેસં સત્તાનં ઉપ્પન્નઉપદ્દવવૂપસમનત્થં ખયવિરાગામતપણીતતાગુણેહિ નિબ્બાનધમ્મરતનસ્સ અસદિસભાવં નિસ્સાય સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ "**ઇદમ્પિ ધમ્મે રતનં પણીતં એતેન સચ્ચેન સુવત્થિ હોતૂ**"તિ. તસ્સત્થો પુરિમગાથાય વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૨૮. એવં નિબ્બાનધમ્મગુણેન સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ મગ્ગધમ્મગુણેન વત્તુમારદ્ધો "**યં બુદ્ધસેટ્ઠો**"તિ. તત્થ ''બુજ્ઝિતા સચ્ચાની''તિઆદિના (મહાનિ॰ ૧૯૨; ચૂળનિ॰ પારાયનત્થુતિગાથાનિદ્દેસ ૯૭; પટિ॰ મ॰ ૧.૧૬૨) નયેન બુદ્ધો, ઉત્તમો પસંસનીયો ચાતિ સેટ્ઠો, બુદ્ધો ચ સો સેટ્ઠો ચાતિ **બુદ્ધસેટ્ઠો**. અનુબુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસઙ્ખાતેસુ વા બુદ્ધેસુ સેટ્ઠોતિ બુદ્ધસેટ્ઠો. સો બુદ્ધસેટ્ઠો **યં પરિવણ્ણયી**, ''અટ્ઠઙ્ગિકો ચ મગ્ગાનં, ખેમં નિબ્બાનપ્પત્તિયા''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૧૫) ચ ''અરિયં વો, ભિક્ખવે, સમ્માસમાધિં દેસેસ્સામિ સઉપનિસં સપરિક્ખાર''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૩૬) ચ એવમાદિના નયેન તત્થ તત્થ પસંસિ પકાસયિ. **સુચિન્તિ** કિલેસમલસમુચ્છેદકરણતો અચ્ચન્તવોદાનં. **સમાધિમાનન્તરિકઞ્ઞમાહૂ**તિ યઞ્ચ અત્તનો પવત્તિસમનન્તરં નિયમેનેવ ફલદાનતો ''આનન્તરિકસમાધી''તિ આહુ. ન હિ મગ્ગસમાધિમ્હિ ઉપ્પન્ને તસ્સ ફલુપ્પત્તિનિસેધકો કોચિ અન્તરાયો અત્થિ. યથાહ –

> ''અયઞ્ચ પુગ્ગલો સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો અસ્સ, કપ્પસ્સ ચ ઉડ્ડય્હનવેલા અસ્સ, નેવ તાવ કપ્પો ઉડ્ડય્હેય્ય, યાવાયં પુગ્ગલો ન સોતાપત્તિફલં સચ્છિકરોતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો ઠિતકપ્પી. સબ્બેપિ મગ્ગસમઙ્ગિનો પુગ્ગલા ઠિતકપ્પિનો''તિ (પુ॰ પ॰ ૧૭).

સમાધિના તેન સમો ન વિજ્જતીતિ તેન બુદ્ધસેટ્ઠપરિવણ્ણિતેન સુચિના આનન્તરિકસમાધિના સમો રૂપાવચરસમાધિ વા અરૂપાવચરસમાધિ વા કોચિ ન વિજ્જતિ. કસ્મા? તેસં ભાવિતત્તા તત્થ તત્થ બ્રહ્મલોકે ઉપ્પન્નસ્સાપિ પુન નિરયાદીસુ ઉપ્પત્તિસમ્ભવતો, ઇમસ્સ ચ અરહત્તસમાધિસ્સ ભાવિતત્તા અરિયપુગ્ગલસ્સ સબ્બુપ્પત્તિસમુગ્ઘાતસમ્ભવતો. તસ્મા સુત્તન્તરેપિ વુત્તં ''યાવતા, ભિક્ખવે, ધમ્મા સઙ્ખતા, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી''તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ઇતિવુ॰ ૯૦).

એવં ભગવા આનન્તરિકસમાધિસ્સ અઞ્ઞેહિ સમાધીહિ અસમતં વત્વા ઇદાનિ પુરિમનયેનેવ મગ્ગધમ્મરતનસ્સ અસદિસભાવં નિસ્સાય સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ "**ઇદમ્પિ ધમ્મે...પે॰... હોતૂ**"તિ. તસ્સત્થો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૨૯. એવં મગ્ગધમ્મગુણેનાપિ સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ સઙ્ઘગુણેનાપિ વત્તુમારદ્ધો "**યે પુગ્ગલા**"તિ. તત્થ **યે**તિ અનિયમેત્વા ઉદ્દેસો. **પુગ્ગલા**તિ સત્તા. **અટ્ઠા**તિ તેસં ગણનપરિચ્છેદો. તે હિ ચત્તારો ચ પટિપન્ના ચત્તારો ચ ફલે

ઠિતાતિ અટ્ઠ હોન્તિ. **સતં પસત્થા**તિ સપ્પુરિસેહિ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકેહિ અઞ્ઞેહિ ચ દેવમનુસ્સેહિ પસત્થા. કસ્મા? સહજાતસીલાદિગુણયોગા. તેસઞ્હિ ચમ્પકવકુલકુસુમાદીનં સહજાતવણ્ણગન્ધાદયો વિય સહજાતસીલસમાધિઆદયો ગુણા. તેન તે વણ્ણગન્ધાદિસમ્પન્નાનિ વિય પુપ્ફાનિ દેવમનુસ્સાનં સતં પિયા મનાપા પસંસનીયા ચ હોન્તિ. તેન વુત્તં ''યે પુગ્ગલા અટ્ઠસતં પસત્થા''તિ.

અથ વા **યે**તિ અનિયમેત્વા ઉદ્દેસો. **પુગ્ગલા**તિ સત્તા. **અટ્ઠસત**ન્તિ તેસં ગણનપરિચ્છેદો. તે હિ એકબીજી કોલંકોલો સત્તક્ખત્તુપરમોતિ તયો સોતાપન્ના, કામરૂપારૂપભવેસુ અધિગતપ્ફલા તયો સકદાગામિનો, તે સબ્બેપિ ચતુન્નં પટિપદાનં વસેન ચતુવીસતિ, અન્તરાપરિનિબ્બાયી, ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયી, સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી, અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી, ઉદ્ધંસોતો અકનિટ્ઠગામીતિ, અવિહેસુ પઞ્ચ, તથા અતપ્પસુદસ્સસુદસ્સીસુ. અકનિટ્ઠેસુ પન ઉદ્ધંસોતવજ્જા ચત્તારોતિ ચતુવીસતિ અનાગામિનો, સુક્ખવિપસ્સકો સમથયાનિકોતિ દ્વે અરહન્તો, ચત્તારો મગ્ગટ્ઠાતિ ચતુપઞ્ઞાસ. તે સબ્બેપિ સદ્ધાધુરપઞ્ઞાધુરાનં વસેન દિગુણા હુત્વા અટ્ઠસતં હોન્તિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

ચત્તારિ એતાનિ યુગાનિ હોન્તીતિ તે સબ્બેપિ અટ્ઠ વા અટ્ઠસતં વાતિ વિત્થારવસેન ઉદ્દિટ્ઠપુગ્ગલા, સઙ્ખેપવસેન સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠો ફલટ્ઠોતિ એકં યુગં, એવં યાવ અરહત્તમગ્ગટ્ઠો ફલટ્ઠોતિ એકં યુગન્તિ ચત્તારિ યુગાનિ હોન્તિ. **તે દક્ખિણેય્યા**તિ એત્થ **તે**તિ પુબ્બે અનિયમેત્વા ઉદ્દિટ્ઠાનં નિયમેત્વા નિદ્દેસો. યે પુગ્ગલા વિત્થારવસેન અટ્ઠ વા અટ્ઠસતં વા, સઙ્ખેપવસેન ચત્તારિ યુગાનિ હોન્તીતિ વુત્તા, સબ્બેપિ તે દક્ખિણં અરહન્તીતિ દક્ખિણેય્યા. દક્ખિણા નામ કમ્મઞ્ચ કમ્મવિપાકઞ્ચ સદ્દહિત્વા ''એસ મે ઇદં વેજ્જકમ્મં વા જઙ્ઘપેસનિકં વા કરિસ્સતી''તિ એવમાદીનિ અનપેક્ખિત્વા દીયમાનો દેય્યધમ્મો, તં અરહન્તિ નામ સીલાદિગુણયુત્તા પુગ્ગલા. ઇમે ચ તાદિસા, તેન વુચ્ચન્તિ તે ''દક્ખિણેય્યા''તિ.

સુગતસ્સ સાવકાતિ ભગવા સોભનેન ગમનેન યુત્તત્તા, સોભનઞ્ચ ઠાનં ગતત્તા, સુટ્ઠુ ચ ગતત્તા સુટ્ઠુ એવ ચ ગદત્તા સુગતો, તસ્સ સુગતસ્સ. સબ્બેપિ તે વચનં સુણન્તીતિ સાવકા. કામઞ્ચ અઞ્ઞેપિ સુણન્તિ, ન પન સુત્વા કત્તબ્બકિચ્ચં કરોન્તિ. ઇમે પન સુત્વા કત્તબ્બં ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિં કત્વા મગ્ગફલાનિ પત્તા, તસ્મા ''સાવકા''તિ વુચ્ચન્તિ. **એતેસુ દિન્નાનિ મહપ્ફલાની**તિ એતેસુ સુગતસાવકેસુ અપ્પકાનિપિ દાનાનિ દિન્નાનિ પટિગ્ગાહકતો દક્ખિણાવિસુદ્ધિભાવં ઉપગતત્તા મહપ્ફલાનિ હોન્તિ. તસ્મા સુત્તન્તરેપિ વુત્તં –

> ''યાવતા, ભિક્ખવે, સઙ્ઘા વા ગણા વા, તથાગતસાવકસઙ્ઘો તેસં અગ્ગમક્ખાયતિ, યદિદં ચત્તારિ પુરિસયુગાનિ અટ્ઠ પુરિસપુગ્ગલા, એસ ભગવતો સાવકસઙ્ઘો...પે॰... અગ્ગો વિપાકો હોતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ૫.૩૨; ઇતિવુ॰ ૯૦).

એવં ભગવા સબ્બેસમ્પિ મગ્ગટ્ઠફલટ્ઠાનં વસેન સઙ્ઘરતનસ્સ ગુણં વત્વા ઇદાનિ તમેવ ગુણં નિસ્સાય સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ ''**ઇદમ્પિ સઙ્ઘે**''તિ. તસ્સત્થો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૩૦. એવં મગ્ગટ્ઠફલટ્ઠાનં વસેન સઙ્ઘગુણેન સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ તતો એકચ્ચિયાનં ફલસમાપત્તિસુખમનુભવન્તાનં ખીણાસવપુગ્ગલાનંયેવ ગુણેન વત્તુમારદ્ધો ''**યે સુપ્પયુત્તા**''તિ. તત્થ **યે**તિ અનિયમિતુદ્દેસવચનં. **સુપ્પયુત્તા**તિ સુટ્ઠુ પયુત્તા, અનેકવિહિતં અનેસનં પહાય સુદ્ધાજીવિતં નિસ્સાય વિપસ્સનાય અત્તાનં પયુઞ્જિતુમારદ્ધાતિ અત્થો. અથ વા **સુપ્પયુત્તા**તિ પરિસુદ્ધકાયવચીપયોગસમન્નાગતા. તેન તેસં સીલક્ખન્ધં

દસ્સેતિ. **મનસા દળ્હેના**તિ દળ્હેન મનસા, થિરસમાધિયુત્તેન ચેતસાતિ અત્થો. તેન તેસં સમાધિક્ખન્ધં દસ્સેતિ. **નિક્કામિનો**તિ કાયે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખા હુત્વા પઞ્ઞાધુરેન વીરિયેન સબ્બકિલેસેહિ કતનિક્કમના. તેન તેસં વીરિયસમ્પન્નં પઞ્ઞાક્ખન્ધં દસ્સેતિ.

ગોતમસાસનમ્હીતિ ગોત્તતો ગોતમસ્સ તથાગતસ્સેવ સાસનમ્હિ. તેન ઇતો બહિદ્ધા નાનપ્પકારમ્પિ અમરતપં કરોન્તાનં સુપ્પયોગાદિગુણાભાવતો કિલેસેહિ નિક્કમનાભાવં દીપેતિ. **તે**તિ પુબ્બે ઉદ્દિટ્ઠાનં નિદ્દેસવચનં. **પત્તિપત્તા**તિ એત્થ પત્તબ્બાતિ પત્તિ, પત્તબ્બા નામ પત્તું અરહા, યં પત્વા અચ્ચન્તયોગક્ખેમિનો હોન્તિ, અરહત્તફલસ્સેતં અધિવચનં, તં પત્તિં પત્તાતિ પત્તિપત્તા. **અમતન્તિ** નિબ્બાનં. **વિગય્હા**તિ આરમ્મણવસેન વિગાહિત્વા. **લદ્ધા**તિ લભિત્વા. **મુધા**તિ અબ્યયેન કાકણિકમત્તમ્પિ બ્યયં અકત્વા. **નિબ્બુતિ**ન્તિ પટિપ્પસ્સદ્ધકિલેસદરથં ફલસમાપત્તિં. **ભુઞ્જમાના**તિ અનુભવમાના. કિં વુત્તં હોતિ? યે ઇમસ્મિં ગોતમસાસનમ્હિ સીલસમ્પન્નત્તા સુપ્પયુત્તા, સમાધિસમ્પન્નત્તા મનસા દળ્હેન, પઞ્ઞાસમ્પન્નત્તા નિક્કામિનો, તે ઇમાય સમ્માપટિપદાય અમતં વિગય્હ મુધા લદ્ધા ફલસમાપત્તિસઞ્ઞિતં નિબ્બુતિં ભુઞ્જમાના પત્તિપત્તા નામ હોન્તીતિ.

એવં ભગવા ફલસમાપત્તિસુખમનુભવન્તાનં ખીણાસવપુગ્ગલાનંયેવ વસેન સઙ્ઘરતનસ્સ ગુણં વત્વા ઇદાનિ તમેવ ગુણં નિસ્સાય સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ ‘‘**ઇદમ્પિ સઙ્ઘે**’’તિ. તસ્સત્થો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૩૧. એવં ખીણાસવપુગ્ગલાનં ગુણેન સઙ્ઘાધિટ્ઠાનં સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ બહુજનપચ્ચક્ખેન સોતાપન્નસ્સેવ ગુણેન વત્તુમારદ્ધો ‘‘**યથિન્દખીલો**’’તિ. તત્થ **યથા**તિ ઉપમાવચનં. **ઇન્દખીલો**તિ નગરદ્વારનિવારણત્થં ઉમ્મારબ્ભન્તરે અટ્ઠ વા દસ વા હત્થે પથવિં ખણિત્વા આકોટિતસ્સ સારદારુમયથમ્ભસ્સેતં અધિવચનં. **પથવિ**ન્તિ ભૂમિં. **સિતો**તિ અન્તો પવિસિત્વા નિસ્સિતો. **સિયા**તિ ભવેય્ય. **ચતુબ્ભિ વાતેહી**તિ ચતૂહિ દિસાહિ આગતવાતેહિ. **અસમ્પકમ્પિયો**તિ કમ્પેતું વા ચાલેતું વા અસક્કુણેય્યો. **તથૂપમ**ન્તિ તથાવિધં. **સપ્પુરિસ**ન્તિ ઉત્તમપુરિસં. **વદામી**તિ ભણામિ. **યો અરિયસચ્ચાનિ અવેચ્ચ પસ્સતી**તિ યો ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ પઞ્ઞાય અજ્ઝોગાહેત્વા પસ્સતિ. તત્થ અરિયસચ્ચાનિ વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાનિ.

અયં પનેત્થ સઙ્ખેપત્થો – યથા હિ ઇન્દખીલો ગમ્ભીરનેમતાય પથવિસ્સિતો ચતુબ્ભિ વાતેહિ અસમ્પકમ્પિયો સિયા, ઇમમ્પિ સપ્પુરિસં તથૂપમમેવ વદામિ, યો અરિયસચ્ચાનિ અવેચ્ચ પસ્સતિ. કસ્મા? યસ્મા સોપિ ઇન્દખીલો વિય ચતૂહિ વાતેહિ સબ્બતિત્થિયવાદવાતેહિ અસમ્પકમ્પિયો હોતિ, તમ્હા દસ્સના કેનચિ કમ્પેતું વા ચાલેતું વા અસક્કુણેય્યો. તસ્મા સુત્તન્તરેપિ વુત્તં –

> ‘‘સેય્યથાપિ , ભિક્ખવે, અયોખીલો વા ઇન્દખીલો વા ગમ્ભીરનેમો સુનિખાતો અચલો અસમ્પકમ્પી, પુરત્થિમાય ચેપિ દિસાય આગચ્છેય્ય ભુસા વાતવુટ્ઠિ, નેવ નં સઙ્કમ્પેય્ય ન સમ્પકમ્પેય્ય ન સમ્પચાલેય્ય. પચ્છિમાય...પે॰... દક્ખિણાય... ઉત્તરાય ચેપિ...પે॰... ન સમ્પચાલેય્ય. તં કિસ્સ હેતુ? ગમ્ભીરત્તા, ભિક્ખવે, નેમસ્સ સુનિખાતત્તા ઇન્દખીલસ્સ. એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, યે ચ ખો કેચિ સમણા વા બ્રાહ્મણા વા ‘ઇદં દુક્ખન્તિ...પે॰... પટિપદા’તિ યથાભૂતં પજાનન્તિ, તે ન અઞ્ઞસ્સ સમણસ્સ વા બ્રાહ્મણસ્સ વા મુખં ઓલોકેન્તિ ‘અયં નૂન ભવં જાનં જાનાતિ પસ્સં પસ્સતી’તિ. તં કિસ્સ હેતુ? સુદિટ્ઠત્તા, ભિક્ખવે, ચતુન્નં અરિયસચ્ચાન’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૧૦૯).

એવં ભગવા બહુજનપચ્ચક્ખસ્સ સોતાપન્નસ્સેવ વસેન સઙ્ઘરતનસ્સ ગુણં વત્વા ઇદાનિ તમેવ ગુણં નિસ્સાય સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ "**ઇદમ્પિ સઙ્ઘે**"તિ. તસ્સત્થો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૩૨. એવં અવિસેસતો સોતાપન્નસ્સ ગુણેન સઙ્ઘાધિટ્ઠાનં સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ યે તે તયો સોતાપન્ના એકબીજી કોલંકોલો સત્તક્ખત્તુપરમોતિ. યથાહ –

> ''ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા સોતાપન્નો હોતિ…પે॰… સો એકંયેવ ભવં નિબ્બત્તિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરોતિ, અયં એકબીજી. તથા દ્વે વા તીણિ વા કુલાનિ સન્ધાવિત્વા સંસરિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરોતિ, અયં કોલંકોલો. તથા સત્તક્ખત્તું દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ સન્ધાવિત્વા સંસરિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરોતિ, અયં સત્તક્ખત્તુપરમો''તિ (પુ॰ પ॰ ૩૧-૩૩).

તેસં સબ્બકનિટ્ઠસ્સ સત્તક્ખત્તુપરમસ્સ ગુણેન વત્તુમારદ્ધો "**યે અરિયસચ્ચાની**"તિ. તત્થ **યે અરિયસચ્ચાની**તિ એતં વુત્તનયમેવ. **વિભાવયન્તી**તિ પઞ્ઞાઓભાસેન સચ્ચપટિચ્છાદકં કિલેસન્ધકારં વિધમિત્વા અત્તનો પકાસાનિ પાકટાનિ કરોન્તિ. **ગમ્ભીરપઞ્ઞેના**તિ અપ્પમેય્યપઞ્ઞતાય સદેવકસ્સપિ લોકસ્સ ઞાણેન અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠપઞ્ઞેન, સબ્બઞ્ઞુનાતિ વુત્તં હોતિ. **સુદેસિતાની**તિ સમાસબ્યાસસાકલ્યવેકલ્યાદીહિ તેહિ તેહિ નયેહિ સુટ્ઠુ દેસિતાનિ. **કિઞ્ચાપિ તે હોન્તિ ભુસં પમત્તા**તિ તે વિભાવિતઅરિયસચ્ચા પુગ્ગલા કિઞ્ચાપિ દેવરજ્જચક્કવત્તિરજ્જાદિપ્પમાદટ્ઠાનં આગમ્મ ભુસં પમત્તા હોન્તિ, તથાપિ સોતાપત્તિમગ્ગઞાણેન અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધા ઠપેત્વા સત્ત ભવે અનમતગ્ગે સંસારે યે ઉપ્પજ્જેય્યું નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ , તેસં નિરુદ્ધત્તા અત્થઙ્ગતત્તા ન અટ્ઠમં ભવં આદિયન્તિ, સત્તમભવે એવ પન વિપસ્સનં આરભિત્વા અરહત્તં પાપુણન્તીતિ.

એવં ભગવા સત્તક્ખત્તુપરમવસેન સઙ્ઘરતનસ્સ ગુણં વત્વા ઇદાનિ તમેવ ગુણં નિસ્સાય સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ "**ઇદમ્પિ સઙ્ઘે**"તિ. તસ્સત્થો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૩૩. એવં સત્તક્ખત્તુપરમસ્સ અટ્ઠમં ભવં અનાદિયનગુણેન સઙ્ઘાધિટ્ઠાનં સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ તસ્સેવ સત્ત ભવે આદિયતોપિ અઞ્ઞેહિ અપ્પહીનભવાદાનેહિ પુગ્ગલેહિ વિસિટ્ઠેન ગુણેન વત્તુમારદ્ધો "**સહાવસ્સા**"તિ. તત્થ **સહાવા**તિ સદ્ધિંયેવ. **અસ્સા**તિ ''ન તે ભવં અટ્ઠમમાદિયન્તી''તિ વુત્તેસુ અઞ્ઞતરસ્સ. **દસ્સનસમ્પદાયા**તિ સોતાપત્તિમગ્ગસમ્પત્તિયા. સોતાપત્તિમગ્ગો હિ નિબ્બાનં દિસ્વા કત્તબ્બકિચ્ચસમ્પદાય સબ્બપઠમં નિબ્બાનદસ્સનતો ''દસ્સન''ન્તિ વુચ્ચતિ. તસ્સ અત્તનિ પાતુભાવો દસ્સનસમ્પદા, તાય દસ્સનસમ્પદાય સહ એવ. **તયસ્સુ ધમ્મા જહિતા ભવન્તી**તિ એત્થ **સુ**ઇતિ પદપૂરણમત્તે નિપાતો. ''ઇદંસુ મે, સારિપુત્ત, મહાવિકટભોજનસ્મિં હોતી''તિએવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૬) વિય. યતો સહાવસ્સ દસ્સનસમ્પદાય તયો ધમ્મા જહિતા ભવન્તિ પહીના ભવન્તીતિ અયમેવેત્થ અત્થો.

ઇદાનિ જહિતધમ્મદસ્સનત્થં આહ "**સક્કાયદિટ્ઠી વિચિકિચ્છિતઞ્ચ, સીલબ્બતં વાપિ યદત્થિ કિઞ્ચી**"તિ. તત્થ સતિ કાયે વિજ્જમાને ઉપાદાનક્ખન્ધપઞ્ચકસઙ્ખાતે કાયે વીસતિવત્થુકા દિટ્ઠિ **સક્કાયદિટ્ઠિ**, સતી વા તત્થ કાયે દિટ્ઠીતિપિ સક્કાયદિટ્ઠિ, યથાવુત્તપ્પકારે કાયે વિજ્જમાના દિટ્ઠીતિ અત્થો. સતિયેવ વા કાયે દિટ્ઠીતિપિ સક્કાયદિટ્ઠિ, યથાવુત્તપ્પકારે કાયે વિજ્જમાને રૂપાદિસઙ્ખાતો અત્તાતિ એવં પવત્તા દિટ્ઠીતિ અત્થો. તસ્સા ચ પહીનત્તા

સબ્બદિટ્ઠિગતાનિ પહીનાનિયેવ હોન્તિ. સા હિ નેસં મૂલં. સબ્બકિલેસબ્યાધિવૂપસમનતો પઞ્ઞા ‘‘ચિકિચ્છિત’’ન્તિ વુચ્ચતિ, તં પઞ્ઞાચિકિચ્છિતં ઇતો વિગતં, તતો વા પઞ્ઞાચિકિચ્છિતા ઇદં વિગતન્તિ **વિચિકિચ્છિતં**, ‘‘સત્થરિ કઙ્ખતી’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૦૦૮; વિભ॰ ૯૧૫) નયેન વુત્તાય અટ્ઠવત્થુકાય વિમતિયા એતં અધિવચનં. તસ્સા પહીનત્તા સબ્બવિચિકિચ્છિતાનિ પહીનાનિ હોન્તિ. તઞ્હિ નેસં મૂલં. ‘‘ઇતો બહિદ્ધા સમણબ્રાહ્મણાનં સીલેન સુદ્ધિ વતેન સુદ્ધી’’તિએવમાદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૨૨૨; વિભ॰ ૯૩૮) આગતં ગોસીલકુક્કુરસીલાદિકં સીલં ગોવતકુક્કુરવતાદિકઞ્ચ વતં ‘‘**સીલબ્બત**’’ન્તિ વુચ્ચતિ. તસ્સ પહીનત્તા સબ્બમ્પિ નગ્ગિયમુણ્ડિકાદિ અમરતપં પહીનં હોતિ. તઞ્હિ તસ્સ મૂલં. તેન સબ્બાવસાને વુત્તં ‘‘**યદત્થિ કિઞ્ચી**’’તિ. દુક્ખદસ્સનસમ્પદાય ચેત્થ સક્કાયદિટ્ઠિ, સમુદયદસ્સનસમ્પદાય વિચિકિચ્છિતં, મગ્ગદસ્સનનિબ્બાનદસ્સનસમ્પદાય સીલબ્બતં પહીયતીતિ વિઞ્ઞાતબ્બં.

૨૩૪. એવમસ્સ કિલેસવટ્ટપ્પહાનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તસ્મિં કિલેસવટ્ટે સતિ યેન વિપાકવટ્ટેન ભવિતબ્બં, તપ્પહાના તસ્સાપિ પહાનં દીપેન્તો આહ ‘‘**ચતૂહપાયેહિ ચ વિપ્પમુત્તો**’’તિ. તત્થ ચત્તારો અપાયા નામ નિરયતિરચ્છાનપેત્તિવિસયઅસુરકાયા, તેહિ એસ સત્ત ભવે ઉપાદિયન્તોપિ વિપ્પમુત્તોતિ અત્થો.

એવમસ્સ વિપાકવટ્ટપ્પહાનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યં ઇમસ્સ વિપાકવટ્ટસ્સ મૂલભૂતં કમ્મવટ્ટં, તસ્સાપિ પહાનં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**છચ્ચાભિઠાનાનિ અભબ્બ કાતુ**’’ન્તિ. તત્થ **અભિઠાનાની**તિ ઓળારિકટ્ઠાનાનિ, તાનિ એસ છ અભબ્બો કાતું. તાનિ ચ ‘‘અટ્ઠાનમેતં, ભિક્ખવે, અનવકાસો, યં દિટ્ઠિસમ્પન્નો પુગ્ગલો માતરં જીવિતા વોરોપેય્યા’’તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૧.૨૭૧; મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૮; વિભ॰ ૮૦૯) નયેન એકકનિપાતે વુત્તાનિ માતુઘાતપિતુઘાતઅરહન્તઘાતલોહિતુપ્પાદસઙ્ઘભેદઅઞ્ઞસત્થારુદ્દેસકમ્માનિ વેદિતબ્બાનિ. તાનિ હિ કિઞ્ચાપિ દિટ્ઠિસમ્પન્નો અરિયસાવકો કુન્થકિપિલ્લિકમ્પિ જીવિતા ન વોરોપેતિ, અપિચ ખો પન પુથુજ્જનભાવસ્સ વિગરહણત્થં વુત્તાનિ. પુથુજ્જનો હિ અદિટ્ઠિસમ્પન્નત્તા એવંમહાસાવજ્જાનિ અભિઠાનાનિપિ કરોતિ, દસ્સનસમ્પન્નો પન અભબ્બો તાનિ કાતુન્તિ. અભબ્બગ્ગહણઞ્ચેત્થ ભવન્તરેપિ અકરણદસ્સનત્થં. ભવન્તરેપિ હિ એસ અત્તનો અરિયસાવકભાવં અજાનન્તોપિ ધમ્મતાય એવ એતાનિ વા છ, પકતિપાણાતિપાતાદીનિ વા પઞ્ચ વેરાનિ અઞ્ઞસત્થારુદ્દેસેન સહ છ ઠાનાનિ ન કરોતિ, યાનિ સન્ધાય એકચ્ચે ‘‘છછાભિઠાનાની’’તિ પઠન્તિ. મતમચ્છગ્ગાહાદયો ચેત્થ અરિયસાવકગામદારકાનં નિદસ્સનં.

એવં ભગવા સત્ત ભવે આદિયતોપિ અરિયસાવકસ્સ અઞ્ઞેહિ અપ્પહીનભવાદાનેહિ પુગ્ગલેહિ વિસિટ્ઠગુણવસેન સઙ્ઘરતનસ્સ ગુણં વત્વા ઇદાનિ તમેવ ગુણં નિસ્સાય સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ ‘‘**ઇદમ્પિ સઙ્ઘે**’’તિ. તસ્સત્થો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૩૫. એવં સત્ત ભવે આદિયતોપિ અઞ્ઞેહિ અપ્પહીનભવાદાનેહિ પુગ્ગલેહિ વિસિટ્ઠગુણવસેન સઙ્ઘાધિટ્ઠાનં સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ ‘‘ન કેવલં દસ્સનસમ્પન્નો છ અભિઠાનાનિ અભબ્બો કાતું, કિં પન અપ્પમત્તકમ્પિ પાપં કમ્મં કત્વા તસ્સ પટિચ્છાદનાયપિ અભબ્બો’’તિ પમાદવિહારિનોપિ દસ્સનસમ્પન્નસ્સ કતપટિચ્છાદનાભાવગુણેન વત્તુમારદ્ધો ‘‘**કિઞ્ચાપિ સો કમ્મં કરોતિ પાપક**’’ન્તિ.

તસ્સત્થો – સો દસ્સનસમ્પન્નો કિઞ્ચાપિ સતિસમ્મોસેન પમાદવિહારં આગમ્મ યં તં ભગવતા લોકવજ્જસઞ્ચિચ્ચાનતિક્કમનં સન્ધાય વુત્તં ''યં મયા સાવકાનં સિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તં, તં મમ સાવકા જીવિતહેતુપિ નાતિક્કમન્તી''તિ (ચૂળવ॰ ૩૮૫; અ॰ નિ॰ ૮.૧૯; ઉદા॰ ૪૫), તં ઠપેત્વા અઞ્ઞં કુટિકારસહસેય્યાદિં વા પણ્ણત્તિવજ્જવીતિક્કમસઙ્ખાતં બુદ્ધપટિકુટ્ઠં **કાયેન પાપકમ્મં કરોતિ**, પદસોધમ્મઉત્તરિછપ્પઞ્ચવાચાધમ્મદેસનાસમ્ફપ્પલાપફરુસવચનાદિં વા **વાચાય, ઉદ ચેતસા** વા કત્થચિ લોભદોસુપ્પાદનજાતરૂપાદિસાદિયનં ચીવરાદિપરિભોગેસુ અપચ્ચવેક્ખણાદિં વા પાપકમ્મં કરોતિ. **અભબ્બો સો તસ્સ પટિચ્છદાય**, ન સો તં ''ઇદં અકપ્પિયમકરણીય''ન્તિ જાનિત્વા મુહુત્તમ્પિ પટિચ્છાદેતિ, તઙ્ખણઞ્ઞેવ પન સત્થરિ વા વિઞ્ઞૂસુ વા સબ્રહ્મચારીસુ આવિ કત્વા યથાધમ્મં પટિકરોતિ, ''ન પુન કરિસ્સામી''તિ એવં સંવરિતબ્બં વા સંવરતિ. કસ્મા? યસ્મા **અભબ્બતા દિટ્ઠપદસ્સ વુત્તા**, એવરૂપં પાપકમ્મં કત્વા તસ્સ પટિચ્છાદાય દિટ્ઠનિબ્બાનપદસ્સ દસ્સનસમ્પન્નસ્સ પુગ્ગલસ્સ અભબ્બતા વુત્તાતિ અત્થો.

કથં –

> ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, દહરો કુમારો મન્દો ઉત્તાનસેય્યકો હત્થેન વા પાદેન વા અઙ્ગારં અક્કમિત્વા ખિપ્પમેવ પટિસંહરતિ , એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, ધમ્મતા એસા દિટ્ઠિસમ્પન્નસ્સ પુગ્ગલસ્સ, કિઞ્ચાપિ તથારૂપિં આપત્તિં આપજ્જતિ, યથારૂપાય આપત્તિયા વુટ્ઠાનં પઞ્ઞાયતિ, અથ ખો નં ખિપ્પમેવ સત્થરિ વા વિઞ્ઞૂસુ વા સબ્રહ્મચારીસુ દેસેતિ વિવરતિ ઉત્તાનીકરોતિ, દેસેત્વા વિવરિત્વા ઉત્તાનીકત્વા આયતિં સંવરં આપજ્જતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૯૬).

એવં ભગવા પમાદવિહારિનોપિ દસ્સનસમ્પન્નસ્સ કતપટિચ્છાદનાભાવગુણેન સઙ્ઘરતનસ્સ ગુણં વત્વા ઇદાનિ તમેવ ગુણં નિસ્સાય સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ ''ઇદમ્પિ સઙ્ઘે''તિ. તસ્સત્થો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૩૬. એવં સઙ્ઘપરિયાપન્નાનં પુગ્ગલાનં તેન તેન ગુણપ્પકારેન સઙ્ઘાધિટ્ઠાનં સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ ય્વાયં ભગવતા રતનત્તયગુણં દીપેન્તેન ઇધ સઙ્ખેપેન અઞ્ઞત્ર ચ વિત્થારેન પરિયત્તિધમ્મો દેસિતો, તમ્પિ નિસ્સાય પુન બુદ્ધાધિટ્ઠાનં સચ્ચં વત્તુમારદ્ધો ''**વનપ્પગુમ્બે યથ ફુસ્સિતગ્ગે**''તિ. તત્થ આસન્નસન્નિવેસવવત્થિતાનં રુક્ખાનં સમૂહો વનં, મૂલસારફેગ્ગુતચસાખાપલાસેહિ પવુદ્ધો ગુમ્બો પગુમ્બો, વને પગુમ્બો **વનપ્પગુમ્બો**, સ્વાયં ''વનપ્પગુમ્બે''તિ વુત્તો . એવમ્પિ હિ વત્તું લબ્ભતિ ''અત્થિ સવિતક્કસવિચારે, અત્થિ અવિતક્કવિચારમત્તે, સુખે દુક્ખે જીવે''તિઆદીસુ વિય. **યથા**તિ ઓપમ્મવચનં. ફુસ્સિતાનિ અગ્ગાનિ અસ્સાતિ **ફુસ્સિતગ્ગો**, સબ્બસાખાપસાખાસુ સઞ્જાતપુપ્ફોતિ અત્થો. સો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ ''ફુસ્સિતગ્ગે''તિ વુત્તો. **ગિમ્હાન માસે પઠમસ્મિં ગિમ્હે**તિ યે ચત્તારો ગિમ્હમાસા, તેસં ચતુન્નં ગિમ્હાનં એકસ્મિં માસે. કતમસ્મિં માસે ઇતિ ચે? **પઠમસ્મિં ગિમ્હે**, ચિત્રમાસેતિ અત્થો. સો હિ ''પઠમગિમ્હો''તિ ચ ''બાલવસન્તો''તિ ચ વુચ્ચતિ. તતો પરં પદત્થતો પાકટમેવ.

અયં પનેત્થ પિણ્ડત્થો – યથા પઠમગિમ્હનામકે બાલવસન્તે નાનાવિધરુક્ખગહને વને સુપુપ્ફિતગ્ગસાખો તરુણરુક્ખગચ્છપરિયાયનામો પગુમ્બો અતિવિય સસ્સિરિકો હોતિ, એવમેવં ખન્ધાયતનાદીહિ સતિપટ્ઠાનસમ્મપ્પધાનાદીહિ સીલસમાધિક્ખન્ધાદીહિ વા નાનપ્પકારેહિ અત્થપ્પભેદપુપ્ફેહિ અતિવિય સસ્સિરિકત્તા તથૂપમં નિબ્બાનગામિમગ્ગદીપનતો નિબ્બાનગામિં પરિયત્તિધમ્મવરં નેવ લાભહેતુ ન

સક્કારાદિહેતુ, કેવલઞ્હિ મહાકરુણાય અબ્ભુસ્સાહિતહદયો સત્તાનં પરમંહિતાય અદેસયીતિ. **પરમંહિતાયા**તિ એત્થ ચ ગાથાબન્ધસુખત્થં અનુનાસિકો, અયં પનત્થો ''પરમહિતાય નિબ્બાનાય અદેસયી''તિ.

એવં ભગવા ઇમં સુપુપ્ફિતગ્ગવનપ્પગુમ્બસદિસં પરિયત્તિધમ્મં વત્વા ઇદાનિ તમેવ નિસ્સાય બુદ્ધાધિટ્ઠાનં સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ "**ઇદમ્પિ બુદ્ધે**"તિ. તસ્સત્થો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો, કેવલં પન ઇદમ્પિ યથાવુત્તપ્પકારપરિયત્તિધમ્મસઙ્ખાતં બુદ્ધે રતનં પણીતન્તિ યોજેતબ્બં. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૩૭. એવં ભગવા પરિયત્તિધમ્મેન બુદ્ધાધિટ્ઠાનં સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ લોકુત્તરધમ્મેન વત્તુમારદ્ધો "**વરો વરઞ્ઞૂ**"તિ. તત્થ **વરો**તિ પણીતાધિમુત્તિકેહિ ઇચ્છિતો ''અહો વત મયમ્પિ એવરૂપા અસ્સામા''તિ, વરગુણયોગતો વા વરો, ઉત્તમો સેટ્ઠોતિ અત્થો. **વરઞ્ઞૂ**તિ નિબ્બાનઞ્ઞૂ. નિબ્બાનઞ્હિ સબ્બધમ્માનં ઉત્તમટ્ઠેન વરં, તઞ્ચેસ બોધિમૂલે સયં પટિવિજ્ઝિત્વા અઞ્ઞાસિ. **વરદો**તિ પઞ્ચવગ્ગિયભદ્દવગ્ગિયજટિલાદીનં અઞ્ઞેસઞ્ચ દેવમનુસ્સાનં નિબ્બેધભાગિયવાસનાભાગિયવરધમ્મદાયીતિ અત્થો. **વરાહરો**તિ વરસ્સ મગ્ગસ્સ આહટત્તા વરાહરોતિ વુચ્ચતિ. સો હિ ભગવા દીપઙ્કરતો પભુતિ સમતિંસ પારમિયો પૂરેન્તો પુબ્બકેહિ સમ્માસમ્બુદ્ધેહિ અનુયાતં પુરાણં મગ્ગવરં આહરિ, તેન વરાહરોતિ વુચ્ચતિ. અપિચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપટિલાભેન વરો, નિબ્બાનસચ્છિકિરિયાય વરઞ્ઞૂ, સત્તાનં વિમુત્તિસુખદાનેન વરદો, ઉત્તમપટિપદાહરણેન વરાહરો, એતેહિ લોકુત્તરગુણેહિ અધિકસ્સ કસ્સચિ અભાવતો **અનુત્તરો**.

અપરો નયો – વરો ઉપસમાધિટ્ઠાનપરિપૂરણેન, વરઞ્ઞૂ પઞ્ઞાધિટ્ઠાનપરિપૂરણેન, વરદો ચાગાધિટ્ઠાનપરિપૂરણેન, વરાહરો સચ્ચાધિટ્ઠાનપરિપૂરણેન, વરં મગ્ગસચ્ચમાહરીતિ. તથા વરો પુઞ્ઞુસ્સયેન, વરઞ્ઞૂ પઞ્ઞુસ્સયેન, વરદો બુદ્ધભાવત્થિકાનં તદુપાયસમ્પદાનેન, વરાહરો પચ્ચેકબુદ્ધભાવત્થિકાનં તદુપાયાહરણેન, અનુત્તરો તત્થ તત્થ અસદિસતાય, અત્તના વા અનાચરિયકો હુત્વા પરેસં આચરિયભાવેન, **ધમ્મવરં અદેસયિ** સાવકભાવત્થિકાનં તદત્થાય સ્વાખાતતાદિગુણયુત્તસ્સ વરધમ્મસ્સ દેસનતો. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

એવં ભગવા નવવિધેન લોકુત્તરધમ્મેન અત્તનો ગુણં વત્વા ઇદાનિ તમેવ ગુણં નિસ્સાય બુદ્ધાધિટ્ઠાનં સચ્ચવચનં પયુઞ્જતિ "**ઇદમ્પિ બુદ્ધે**"તિ. તસ્સત્થો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. કેવલં પન યં વરં નવલોકુત્તરધમ્મં એસ અઞ્ઞાસિ, યઞ્ચ અદાસિ, યઞ્ચ આહરિ, યઞ્ચ અદેસયિ, ઇદમ્પિ બુદ્ધે રતનં પણીતન્તિ એવં યોજેતબ્બં. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

૨૩૮. એવં ભગવા પરિયત્તિધમ્મં લોકુત્તરધમ્મઞ્ચ નિસ્સાય દ્વીહિ ગાથાહિ બુદ્ધાધિટ્ઠાનં સચ્ચં વત્વા ઇદાનિ યે તં પરિયત્તિધમ્મં અસ્સોસું સુતાનુસારેન ચ પટિપજ્જિત્વા નવપ્પકારમ્પિ લોકુત્તરધમ્મં અધિગમિંસુ, તેસં અનુપાદિસેસનિબ્બાનપ્પત્તિગુણં નિસ્સાય પુન સઙ્ઘાધિટ્ઠાનં સચ્ચં વત્તુમારદ્ધો "**ખીણં પુરાણ**"ન્તિ. તત્થ **ખીણ**ન્તિ સમુચ્છિન્નં. **પુરાણ**ન્તિ પુરાતનં. **નવ**ન્તિ સમ્પતિ વત્તમાનં. **નત્થિસમ્ભવ**ન્તિ અવિજ્જમાનપાતુભાવં. **વિરત્તચિત્તા**તિ વિગતરાગચિત્તા. **આયતિકે ભવસ્મિ**ન્તિ અનાગતમદ્ધાનં પુનબ્ભવે. **તે**તિ યેસં ખીણં પુરાણં નવં નત્થિસમ્ભવં, યે ચ આયતિકે ભવસ્મિં વિરત્તચિત્તા, તે ખીણાસવા ભિક્ખૂ. **ખીણબીજા**તિ ઉચ્છિન્નબીજા.

અવિરૂળ્હિછન્દાતિ વિરૂળ્હિછન્દવિરહિતા. **નિબ્બન્તી**તિ વિજ્ઝાયન્તિ. **ધીરા**તિ ધિતિસમ્પન્ના. **યથાયં પદીપો**તિ અયં પદીપો વિય.

કિં વુત્તં હોતિ? યં તં સત્તાનં ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુદ્ધમ્પિ પુરાણં અતીતકાલિકં કમ્મં તણ્હાસિનેહસ્સ અપ્પહીનત્તા પટિસન્ધિઆહરણસમત્થતાય અખીણંયેવ હોતિ, તં પુરાણં કમ્મં યેસં અરહત્તમગ્ગેન તણ્હાસિનેહસ્સ સોસિતત્તા અગ્ગિના દડ્ઢબીજમિવ આયતિં વિપાકદાનાસમત્થતાય ખીણં. યઞ્ચ નેસં બુદ્ધપૂજાદિવસેન ઇદાનિ પવત્તમાનં કમ્મં નવન્તિ વુચ્ચતિ, તઞ્ચ તણ્હાપહાનેનેવ છિન્નમૂલપાદપપુપ્ફમિવ આયતિં ફલદાનાસમત્થતાય યેસં નત્થિસમ્ભવં, યે ચ તણ્હાપહાનેનેવ આયતિકે ભવસ્મિં વિરત્તચિત્તા, તે ખીણાસવા ભિક્ખૂ ''કમ્મં ખેત્તં વિઞ્ઞાણં બીજ''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૭૭) એત્થ વુત્તસ્સ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણસ્સ કમ્મક્ખયેનેવ ખીણત્તા ખીણબીજા. યોપિ પુબ્બે પુનબ્ભવસઙ્ખાતાય વિરૂળ્હિયા છન્દો અહોસિ, તસ્સાપિ સમુદયપ્પહાનેનેવ પહીનત્તા પુબ્બે વિય ચુતિકાલે અસમ્ભવેન અવિરૂળ્હિછન્દા ધિતિસમ્પન્નત્તા ધીરા ચરિમવિઞ્ઞાણનિરોધેન યથાયં પદીપો નિબ્બુતો, એવં નિબ્બન્તિ, પુન ''રૂપિનો વા અરૂપિનો વા''તિ એવમાદિં પઞ્ઞત્તિપથં અચ્ચેન્તીતિ. તસ્મિં કિર સમયે નગરદેવતાનં પૂજનત્થાય જાલિતેસુ પદીપેસુ એકો પદીપો વિજ્ઝાયિ, તં દસ્સેન્તો આહ – ''યથાયં પદીપો''તિ.

એવં ભગવા યે તં પુરિમાહિ દ્વીહિ ગાથાહિ વુત્તં પરિયત્તિધમ્મં અસ્સોસું, સુતાનુસારેનેવ પટિપજ્જિત્વા નવપ્પકારમ્પિ લોકુત્તરધમ્મં અધિગમિંસુ, તેસં અનુપાદિસેસનિબ્બાનપ્પત્તિગુણં વત્વા ઇદાનિ તમેવ ગુણં નિસ્સાય સઙ્ઘાધિટ્ઠાનં સચ્ચવચનં પયુઞ્જન્તો દેસનં સમાપેસિ ''**ઇદમ્પિ સઙ્ઘે**''તિ. તસ્સત્થો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો, કેવલં પન ઇદમ્પિ યથાવુત્તેન પકારેન ખીણાસવભિક્ખૂનં નિબ્બાનસઙ્ખાતં સઙ્ઘે રતનં પણીતન્તિ એવં યોજેતબ્બં. ઇમિસ્સાપિ ગાથાય આણા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ અમનુસ્સેહિ પટિગ્ગહિતાતિ.

દેસનાપરિયોસાને રાજકુલસ્સ સોત્થિ અહોસિ, સબ્બૂપદ્દવા વૂપસમિંસુ ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનં ધમ્માભિસમયો અહોસિ.

૨૩૯-૨૪૧. અથ સક્કો દેવાનમિન્દો ''ભગવતા રતનત્તયગુણં નિસ્સાય સચ્ચવચનં પયુઞ્જમાનેન નાગરસ્સ સોત્થિ કતા, મયાપિ નાગરસ્સ સોત્થિત્થં રતનત્તયગુણં નિસ્સાય કિઞ્ચિ વત્તબ્બ''ન્તિ ચિન્તેત્વા અવસાને ગાથાત્તયં અભાસિ ''**યાનીધ ભૂતાની**''તિ. તત્થ યસ્મા બુદ્ધો યથા લોકહિતત્થાય ઉસ્સુક્કં આપન્નેહિ આગન્તબ્બં, તથા આગતતો, યથા ચ એતેહિ ગન્તબ્બં, તથા ગતતો, યથા વા એતેહિ આજાનિતબ્બં, તથા આજાનનતો, યથા ચ જાનિતબ્બં, તથા જાનનતો, યઞ્ચ તથેવ હોતિ, તસ્સ ગદનતો ચ ''તથાગતો''તિ વુચ્ચતિ. યસ્મા ચ સો દેવમનુસ્સેહિ પુપ્ફગન્ધાદિના બહિનિબ્બત્તેન ઉપકરણેન, ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપત્તાદિના ચ અત્તનિ નિબ્બત્તેન અતિવિય પૂજિતો, તસ્મા સક્કો દેવાનમિન્દો સબ્બદેવપરિસં અત્તના સદ્ધિં સમ્પિણ્ડેત્વા આહ ''**તથાગતં દેવમનુસ્સપૂજિતં, બુદ્ધં નમસ્સામ સુવત્થિ હોતૂ**''તિ.

યસ્મા પન ધમ્મે મગ્ગધમ્મો યથા યુગનન્ધ સમથવિપસ્સનાબલેન ગન્તબ્બં કિલેસપક્ખં સમુચ્છિન્દન્તેન, તથા ગતોતિ તથાગતો. નિબ્બાનધમ્મોપિ યથા ગતો પઞ્ઞાય પટિવિદ્ધો સબ્બદુક્ખવિઘાતાય સમ્પજ્જતિ, બુદ્ધાદીહિ તથા અવગતો, તસ્મા ''તથાગતો''તિ વુચ્ચતિ. યસ્મા ચ સઙ્ઘોપિ યથા અત્તહિતાય પટિપન્નેહિ ગન્તબ્બં તેન તેન મગ્ગેન, તથા ગતો, તસ્મા ''તથાગતો'' ત્વેવ વુચ્ચતિ. તસ્મા અવસેસગાથાદ્વયેપિ **તથાગતં ધમ્મં નમસ્સામ સુવત્થિ હોતુ, તથાગતં સઙ્ઘં નમસ્સામ સુવત્થિ હોતૂ**તિ વુત્તં. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

એવં સક્કો દેવાનમિન્દો ઇમં ગાથાત્તયં ભાસિત્વા ભગવન્તં પદક્ખિણં કત્વા દેવપુરમેવ ગતો સદ્ધિં દેવપરિસાય. ભગવા પન તદેવ રતનસુત્તં દુતિયદિવસેપિ દેસેસિ, પુન ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનં ધમ્માભિસમયો અહોસિ. એવં ભગવા યાવ સત્તમં દિવસં દેસેસિ, દિવસે દિવસે તથેવ ધમ્માભિસમયો અહોસિ. ભગવા અડ્ઢમાસમેવ વેસાલિયં વિહરિત્વા રાજૂનં ''ગચ્છામા''તિ પટિવેદેસિ. તતો રાજાનો દિગુણેન સક્કારેન પુન તીહિ દિવસેહિ ભગવન્તં ગઙ્ગાતીરં નયિંસુ. ગઙ્ગાયં નિબ્બત્તા નાગરાજાનો ચિન્તેસું – ''મનુસ્સા તથાગતસ્સ સક્કારં કરોન્તિ, મયં કિં ન કરિસ્સામા''તિ સુવણ્ણરજતમણિમયા નાવાયો માપેત્વા સુવણ્ણરજતમણિમયે એવ પલ્લઙ્કે પઞ્ઞાપેત્વા પઞ્ચવણ્ણપદુમસઞ્છન્નં ઉદકં કરિત્વા ''અમ્હાકં અનુગ્ગહં કરોથા''તિ ભગવન્તં ઉપગતા. ભગવા અધિવાસેત્વા રતનનાવમારૂળ્હો પઞ્ચ ચ ભિક્ખુસતાનિ સકં સકં નાવં. નાગરાજાનો ભગવન્તં સદ્ધિં ભિક્ખુસઙ્ઘેન નાગભવનં પવેસેસું. તત્ર સુદં ભગવા સબ્બરત્તિં નાગપરિસાય ધમ્મં દેસેસિ. દુતિયદિવસે દિબ્બેહિ ખાદનીયભોજનીયેહિ મહાદાનં અદંસુ. ભગવા અનુમોદિત્વા નાગભવના નિક્ખમિ.

ભૂમટ્ઠા દેવા ''મનુસ્સા ચ નાગા ચ તથાગતસ્સ સક્કારં કરોન્તિ, મયં કિં ન કરિસ્સામા''તિ ચિન્તેત્વા વનગુમ્બરુક્ખપબ્બતાદીસુ છત્તાતિછત્તાનિ ઉક્ખિપિંસુ. એતેનેવ ઉપાયેન યાવ અકનિટ્ઠબ્રહ્મભવનં, તાવ મહાસક્કારવિસેસો નિબ્બત્તિ. બિમ્બિસારોપિ લિચ્છવીહિ આગતકાલે કતસક્કારતો દિગુણમકાસિ, પુબ્બે વુત્તનયેનેવ પઞ્ચહિ દિવસેહિ ભગવન્તં રાજગહં આનેસિ.

રાજગહમનુપ્પત્તે ભગવતિ પચ્છાભત્તં મણ્ડલમાળે સન્નિપતિતાનં ભિક્ખૂનં અયમન્તરકથા ઉદપાદિ – ''અહો બુદ્ધસ્સ ભગવતો આનુભાવો, યં ઉદ્દિસ્સ ગઙ્ગાય ઓરતો ચ પારતો ચ અટ્ઠયોજનો ભૂમિભાગો નિન્નઞ્ચ થલઞ્ચ સમં કત્વા વાલુકાય ઓકિરિત્વા પુપ્ફેહિ સઞ્છન્નો, યોજનપ્પમાણં ગઙ્ગાય ઉદકં નાનાવણ્ણેહિ પદુમેહિ સઞ્છન્નં, યાવ અકનિટ્ઠભવના છત્તાતિછત્તાનિ ઉસ્સિતાની''તિ. ભગવા તં પવત્તિં ઞત્વા ગન્ધકુટિતો નિક્ખમિત્વા તઙ્ખણાનુરૂપેન પાટિહારિયેન ગન્ત્વા મણ્ડલમાળે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદિ. નિસજ્જ ખો ભગવા ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ''કાય નુત્થ, ભિક્ખવે, એતરહિ કથાય સન્નિસિન્ના''તિ? ભિક્ખૂ સબ્બં આરોચેસું. ભગવા એતદવોચ – ''ન, ભિક્ખવે, અયં પૂજાવિસેસો મય્હં બુદ્ધાનુભાવેન નિબ્બત્તો, ન નાગદેવબ્રહ્માનુભાવેન, અપિચ ખો પુબ્બે અપ્પમત્તકપરિચ્ચાગાનુભાવેન નિબ્બત્તો''તિ. ભિક્ખૂ આહંસુ – ''ન મયં, ભન્તે, તં અપ્પમત્તકં પરિચ્ચાગં જાનામ, સાધુ નો ભગવા તથા કથેતુ, યથા મયં તં જાનેય્યામા''તિ.

ભગવા આહ – ભૂતપુબ્બં, ભિક્ખવે, તક્કસિલાયં સઙ્ખો નામ બ્રાહ્મણો અહોસિ. તસ્સ પુત્તો સુસીમો નામ માણવો સોળસવસ્સુદ્દેસિકો વયેન, સો એકદિવસં પિતરં ઉપસઙ્કમિત્વા અભિવાદેત્વા એકમન્તં અટ્ઠાસિ. તં પિતા આહ – ''કિં, તાત સુસીમા''તિ? સો આહ – ''ઇચ્છામહં, તાત, બારાણસિં ગન્ત્વા સિપ્પં ઉગ્ગહેતુ''ન્તિ. ''તેન હિ, તાત સુસીમ, અસુકો નામ બ્રાહ્મણો મમ સહાયકો, તસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા ઉગ્ગણ્હાહી''તિ કહાપણસહસ્સં અદાસિ. સો તં ગહેત્વા માતાપિતરો અભિવાદેત્વા અનુપુબ્બેન બારાણસિં ગન્ત્વા ઉપચારયુત્તેન વિધિના આચરિયં ઉપસઙ્કમિત્વા અભિવાદેત્વા અત્તાનં નિવેદેસિ. આચરિયો ''મમ સહાયકસ્સ પુત્તો''તિ માણવં સમ્પટિચ્છિત્વા સબ્બં પાહુનેય્યમકાસિ. સો અદ્ધાનકિલમથં પટિવિનોદેત્વા તં કહાપણસહસ્સં આચરિયસ્સ પાદમૂલે ઠપેત્વા સિપ્પં ઉગ્ગહેતું ઓકાસં યાચિ. આચરિયો ઓકાસં કત્વા ઉગ્ગણ્હાપેસિ.

સો લહુઞ્ચ ગણ્હન્તો બહુઞ્ચ ગણ્હન્તો ગહિતગહિતઞ્ચ સુવણ્ણભાજને પક્ખિત્તમિવ સીહતેલં અવિનસ્સમાનં ધારેન્તો દ્વાદસવસ્સિકં સિપ્પં કતિપયમાસેનેવ પરિયોસાપેસિ. સો સજ્ઝાયં કરોન્તો આદિમજ્ઝંયેવ પસ્સતિ, નો

પરિયોસાનં. અથ આચરિયં ઉપસઙ્કમિત્વા આહ – ‘‘ઇમસ્સ સિપ્પસ્સ આદિમજ્ઝમેવ પસ્સામિ, પરિયોસાનં ન પસ્સામી’’તિ. આચરિયો આહ – ‘‘અહમ્પિ, તાત, એવમેવા’’તિ. ‘‘અથ કો, આચરિય, ઇમસ્સ સિપ્પસ્સ પરિયોસાનં જાનાતી’’તિ? ‘‘ઇસિપતને, તાત, ઇસયો અત્થિ, તે જાનેય્યુ’’ન્તિ. તે ઉપસઙ્કમિત્વા ‘‘પુચ્છામિ, આચરિયા’’તિ. ‘‘પુચ્છ, તાત, યથાસુખ’’ન્તિ. સો ઇસિપતનં ગન્ત્વા પચ્ચેકબુદ્ધે ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિ – ‘‘આદિમજ્ઝપરિયોસાનં જાનાથા’’તિ? ‘‘આમાવુસો, જાનામા’’તિ. ‘‘તં મમ્પિ સિક્ખાપેથા’’તિ. ‘‘તેન, હાવુસો, પબ્બજાહિ, ન સક્કા અપબ્બજિતેન સિક્ખિતુ’’ન્તિ. ‘‘સાધુ, ભન્તે, પબ્બાજેથ વા મં, યં વા ઇચ્છથ, તં કત્વા પરિયોસાનં જાનાપેથા’’તિ. તે તં પબ્બાજેત્વા કમ્મટ્ઠાને નિયોજેતું અસમત્થા ‘‘એવં તે નિવાસેતબ્બં, એવં પારુપિતબ્બ’’ન્તિઆદિના નયેન આભિસમાચારિકં સિક્ખાપેસું. સો તત્થ સિક્ખન્તો ઉપનિસ્સયસમ્પન્નત્તા ન ચિરેનેવ પચ્ચેકબોધિં અભિસમ્બુજ્ઝિ. સકલબારાણસિયં ‘‘સુસીમપચ્ચેકબુદ્ધો’’તિ પાકટો અહોસિ લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તો સમ્પન્નપરિવારો. સો અપ્પાયુકસંવત્તનિકસ્સ કમ્મસ્સ કતત્તા ન ચિરેનેવ પરિનિબ્બાયિ. તસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધા ચ મહાજનકાયો ચ સરીરકિચ્ચં કત્વા ધાતુતો ગહેત્વા નગરદ્વારે થૂપં પતિટ્ઠાપેસું.

અથ ખો સઙ્ખો બ્રાહ્મણો ‘‘પુત્તો મે ચિરગતો, ન ચસ્સ પવત્તિં જાનામી’’તિ પુત્તં દટ્ઠુકામો તક્કસિલાય નિક્ખમિત્વા અનુપુબ્બેન બારાણસિં પત્વા મહાજનકાયં સન્નિપતિતં દિસ્વા ‘‘અદ્ધા બહૂસુ એકોપિ મે પુત્તસ્સ પવત્તિં જાનિસ્સતી’’તિ ચિન્તેન્તો ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિ – ‘‘સુસીમો નામ માણવો ઇધ આગતો અત્થિ, અપિ નુ તસ્સ પવત્તિં જાનાથા’’તિ? તે ‘‘આમ, બ્રાહ્મણ, જાનામ, અસ્મિં નગરે બ્રાહ્મણસ્સ સન્તિકે તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ હુત્વા પચ્ચેકબુદ્ધાનં સન્તિકે પબ્બજિત્વા પચ્ચેકબુદ્ધો હુત્વા અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ, અયમસ્સ થૂપો પતિટ્ઠાપિતો’’તિ આહંસુ. સો ભૂમિં હત્થેન પહરિત્વા, રોદિત્વા ચ પરિદેવિત્વા ચ તં ચેતિયઙ્ગણં ગન્ત્વા તિણાનિ ઉદ્ધરિત્વા ઉત્તરસાટકેન વાલુકં આનેત્વા, પચ્ચેકબુદ્ધચેતિયઙ્ગણે આકિરિત્વા, કમણ્ડલુતો ઉદકેન સમન્તતો ભૂમિં પરિપ્ફોસિત્વા વનપુપ્ફેહિ પૂજં કત્વા ઉત્તરસાટકેન પટાકં આરોપેત્વા થૂપસ્સ ઉપરિ અત્તનો છત્તં બન્ધિત્વા પક્કામીતિ.

એવં અતીતં દસ્સેત્વા તં જાતકં પચ્ચુપ્પન્નેન અનુસન્ધેન્તો ભિક્ખૂનં ધમ્મકથં કથેસિ – ‘‘સિયા ખો પન વો, ભિક્ખવે, એવમસ્સ અઞ્ઞો નૂન તેન સમયેન સઙ્ખો બ્રાહ્મણો અહોસી’’તિ, ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં, અહં તેન સમયેન સઙ્ખો બ્રાહ્મણો અહોસિં, મયા સુસીમસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ ચેતિયઙ્ગણે તિણાનિ ઉદ્ધટાનિ, તસ્સ મે કમ્મસ્સ નિસ્સન્દેન અટ્ઠયોજનમગ્ગં વિગતખાણુકણ્ટકં કત્વા સમં સુદ્ધમકંસુ, મયા તત્થ વાલુકા ઓકિણ્ણા, તસ્સ મે નિસ્સન્દેન અટ્ઠયોજનમગ્ગે વાલુકં ઓકિરિંસુ. મયા તત્થ વનકુસુમેહિ પૂજા કતા, તસ્સ મે નિસ્સન્દેન નવયોજનમગ્ગે થલે ચ ઉદકે ચ નાનાપુપ્ફેહિ પુપ્ફસન્થરં અકંસુ. મયા તત્થ કમણ્ડલુદકેન ભૂમિ પરિપ્ફોસિતા, તસ્સ મે નિસ્સન્દેન વેસાલિયં પોક્ખરવસ્સં વસ્સિ. મયા તસ્મિં ચેતિયે પટાકા આરોપિતા, છત્તઞ્ચ બદ્ધં, તસ્સ મે નિસ્સન્દેન યાવ અકનિટ્ઠભવના પટાકા ચ આરોપિતા, છત્તાતિછત્તાનિ ચ ઉસ્સિતાનિ. ઇતિ ખો, ભિક્ખવે, અયં મય્હં પૂજાવિસેસો નેવ બુદ્ધાનુભાવેન નિબ્બત્તો, ન નાગદેવબ્રહ્માનુભાવેન, અપિચ ખો અપ્પમત્તકપરિચ્ચાગાનુભાવેન નિબ્બત્તો’’તિ. ધમ્મકથાપરિયોસાને ઇમં ગાથમભાસિ –

‘‘મત્તાસુખપરિચ્ચાગા, પસ્સે ચે વિપુલં સુખં;
ચજે મત્તાસુખં ધીરો, સમ્પસ્સં વિપુલં સુખ’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૯૦);

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય રતનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. આમગન્ધસુત્તવણ્ણના

સામાકચિઙ્ગૂલકચીનકાનિ ચાતિ આમગન્ધસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અનુપ્પન્ને ભગવતિ આમગન્ધો નામ બ્રાહ્મણો પઞ્ચહિ માણવકસતેહિ સદ્ધિં તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા હિમવન્તં પવિસિત્વા પબ્બતન્તરે અસ્સમં કારાપેત્વા વનમૂલફલાહારો હુત્વા તત્થ પટિવસતિ, ન કદાચિ મચ્છમંસં ખાદતિ. અથ તેસં તાપસાનં લોણમ્બિલાદીનિ અપરિભુઞ્જન્તાનં પણ્ડુરોગો ઉપ્પજ્જિ. તતો તે ''લોણમ્બિલાદિસેવનત્થાય મનુસ્સપથં ગચ્છામા''તિ પચ્ચન્તગામં સમ્પત્તા. તત્થ મનુસ્સા તેસુ પસીદિત્વા નિમન્તેત્વા ભોજેસું, કતભત્તકિચ્ચાનં નેસં મઞ્ચપીઠપરિભોગભાજનપાદમક્ખનાદીનિ ઉપનેત્વા ''એત્થ, ભન્તે, વસથ, મા ઉક્કણ્ઠિત્થા''તિ વસનટ્ઠાનં દસ્સેત્વા પક્કમિંસુ. દુતિયદિવસેપિ નેસં દાનં દત્વા પુન ઘરપટિપાટિયા એકેકદિવસં દાનમદંસુ. તાપસા ચતુમાસં તત્થ વસિત્વા લોણમ્બિલાદિસેવનાય થિરભાવપ્પત્તસરીરા હુત્વા ''મયં, આવુસો, ગચ્છામા''તિ મનુસ્સાનં આરોચેસું. મનુસ્સા તેસં તેલતણ્ડુલાદીનિ અદંસુ. તે તાનિ આદાય અત્તનો અસ્સમમેવ અગમંસુ. તઞ્ચ ગામં તથેવ સંવચ્છરે સંવચ્છરે આગમિંસુ. મનુસ્સાપિ તેસં આગમનકાલં વિદિત્વા દાનત્થાય તણ્ડુલાદીનિ સજ્જેત્વાવ અચ્છન્તિ, આગતે ચ ને તથેવ સમ્માનેન્તિ.

અથ ભગવા લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો અનુપુબ્બેન સાવત્થિં ગન્ત્વા તત્થ વિહરન્તો તેસં તાપસાનં ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિં દિસ્વા તતો નિક્ખમ્મ ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ચારિકં ચરમાનો અનુપુબ્બેન તં ગામં અનુપ્પત્તો. મનુસ્સા ભગવન્તં દિસ્વા મહાદાનાનિ અદંસુ. ભગવા તેસં ધમ્મં દેસેસિ. તે તાય ધમ્મદેસનાય અપ્પેકચ્ચે સોતાપન્ના, એકચ્ચે સકદાગામિનો, એકચ્ચે અનાગામિનો અહેસું, એકચ્ચે પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિંસુ. ભગવા પુનદેવ સાવત્થિં પચ્ચાગમાસિ. અથ તે તાપસા તં ગામં આગમિંસુ. મનુસ્સા તાપસે દિસ્વા ન પુબ્બસદિસં કોતૂહલમકંસુ. તાપસા તં પુચ્છિંસુ – ''કિં, આવુસો, ઇમે મનુસ્સા ન પુબ્બસદિસા, કિં નુ ખો અયં ગામો રાજદણ્ડેન ઉપદ્દુતો, ઉદાહુ દુબ્ભિક્ખેન, ઉદાહુ અમ્હેહિ સીલાદિગુણેહિ સમ્પન્નતરો કોચિ પબ્બજિતો ઇમં ગામમનુપ્પત્તો''તિ? તે આહંસુ – ''ન, ભન્તે, રાજદણ્ડેન, ન દુબ્ભિક્ખેનાયં ગામો ઉપદ્દુતો, અપિચ બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો, સો ભગવા બહુજનહિતાય ધમ્મં દેસેન્તો ઇધાગતો''તિ.

તં સુત્વા આમગન્ધતાપસો ''બુદ્ધોતિ, ગહપતયો, વદેથા''તિ? ''બુદ્ધોતિ, ભન્તે, વદામા''તિ તિક્ખત્તું વત્વા ''ઘોસોપિ ખો એસો દુલ્લભો લોકસ્મિં, યદિદં બુદ્ધો''તિ અત્તમનો અત્તમનવાચં નિચ્છારેત્વા પુચ્છિ – ''કિં નુ ખો સો બુદ્ધો આમગન્ધં ભુઞ્જતિ, ન ભુઞ્જતી''તિ? ''કો, ભન્તે, આમગન્ધો''તિ? ''આમગન્ધો નામ મચ્છમંસં, ગહપતયો''તિ. ''ભગવા, ભન્તે, મચ્છમંસં પરિભુઞ્જતી''તિ. તં સુત્વા તાપસો વિપ્પટિસારી અહોસિ – ''માહેવ ખો પન બુદ્ધો સિયા''તિ . પુન ચિન્તેસિ – ''બુદ્ધાનં પાતુભાવો નામ દુલ્લભો, ગન્ત્વા બુદ્ધં દિસ્વા પુચ્છિત્વા જાનિસ્સામી''તિ. તતો યેન ભગવા ગતો, તં મગ્ગં મનુસ્સે પુચ્છિત્વા વચ્છગિદ્ધિની ગાવી વિય તુરિતતુરિતો સબ્બત્થ એકરત્તિવાસેન સાવત્થિં અનુપ્પત્વા જેતવનમેવ પાવિસિ સદ્ધિં સકાય પરિસાય. ભગવાપિ તસ્મિં સમયે ધમ્મદેસનત્થાય આસને નિસિન્નો એવ હોતિ. તાપસા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમ્મ તુણ્હીભૂતા અનભિવાદેત્વાવ એકમન્તં નિસીદિંસુ. ભગવા ''કચ્ચિ વો ઇસયો ખમનીય''ન્તિઆદિના નયેન તેહિ સદ્ધિં પટિસમ્મોદિ. તેપિ ''ખમનીયં, ભો ગોતમા''તિઆદિમાહંસુ. તતો આમગન્ધો ભગવન્તં પુચ્છિ – ''આમગન્ધં, ભો ગોતમ, ભુઞ્જસિ, ન ભુઞ્જસી''તિ? ''કો સો, બ્રાહ્મણ, આમગન્ધો નામા''તિ? ''મચ્છમંસં, ભો ગોતમા''તિ. ભગવા ''ન, બ્રાહ્મણ, મચ્છમંસં આમગન્ધો.

અપિચ ખો આમગન્ધો નામ સબ્બે કિલેસા પાપકા અકુસલા ધમ્મા''તિ વત્વા ''ન, બ્રાહ્મણ, ઇદાનિ ત્વમેવ આમગન્ધં પુચ્છિ, અતીતેપિ તિસ્સો નામ બ્રાહ્મણો કસ્સપં ભગવન્તં પુચ્છિ. એવઞ્ચ સો પુચ્છિ, એવઞ્ચસ્સ ભગવા બ્યાકાસી''તિ તિસ્સેન ચ બ્રાહ્મણેન કસ્સપેન ચ ભગવતા વુત્તગાથાયો એવ આનેત્વા તાહિ ગાથાહિ બ્રાહ્મણં સઞ્ઞાપેન્તો આહ – ''સામાકચિઙ્ગૂલકચીનકાનિ ચા''તિ. અયં તાવ ઇમસ્સ સુત્તસ્સ ઇધ ઉપ્પત્તિ.

અતીતે પન કસ્સપો કિર બોધિસત્તો અટ્ઠાસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પારમિયો પૂરેત્વા બારાણસિયં બ્રહ્મદત્તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ધનવતી નામ બ્રાહ્મણી, તસ્સા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ. અગ્ગસાવકોપિ તં દિવસંયેવ દેવલોકા ચવિત્વા અનુપુરોહિતબ્રાહ્મણસ્સ પજાપતિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તિ. એવં તેસં એકદિવસમેવ પટિસન્ધિગ્ગહણઞ્ચ ગબ્ભવુટ્ઠાનઞ્ચ અહોસિ, એકદિવસમેવ એતેસં એકસ્સ કસ્સપો, એકસ્સ તિસ્સોતિ નામમકંસુ. તે સહપંસુકીળનકા દ્વે સહાયા અનુપુબ્બેન વુડ્ઢિં અગમિંસુ. તિસ્સસ્સ પિતા પુત્તં આણાપેસિ – ''અયં, તાત, કસ્સપો નિક્ખમ્મ પબ્બજિત્વા બુદ્ધો ભવિસ્સતિ, ત્વમ્પિસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા ભવનિસ્સરણં કરેય્યાસી''તિ. સો ''સાધૂ''તિ પટિસ્સુણિત્વા બોધિસત્તસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા ''ઉભોપિ, સમ્મ, પબ્બજિસ્સામા''તિ આહ. બોધિસત્તો ''સાધૂ''તિ પટિસ્સુણિ. તતો વુડ્ઢિં અનુપ્પત્તકાલેપિ તિસ્સો બોધિસત્તં આહ – ''એહિ, સમ્મ, પબ્બજિસ્સામા''તિ બોધિસત્તો ન નિક્ખમિ. તિસ્સો ''ન તાવસ્સ ઞાણં પરિપાકં ગત''ન્તિ સયં નિક્ખમ્મ ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞે પબ્બતપાદે અસ્સમં કારાપેત્વા વસતિ. બોધિસત્તોપિ અપરેન સમયેન ઘરે ઠિતોયેવ આનાપાનસ્સતિં પરિગ્ગહેત્વા ચત્તારિ ઝાનાનિ અભિઞ્ઞાયો ચ ઉપ્પાદેત્વા પાસાદેન બોધિમણ્ડસમીપં ગન્ત્વા ''પુન પાસાદો યથાઠાનેયેવ પતિટ્ઠાતૂ''તિ અધિટ્ઠાસિ, સો સકટ્ઠાનેયેવ પતિટ્ઠાસિ. અપબ્બજિતેન કિર બોધિમણ્ડં ઉપગન્તું ન સક્કાતિ. સો પબ્બજિત્વા બોધિમણ્ડં પત્વા નિસીદિત્વા સત્ત દિવસે પધાનયોગં કત્વા સત્તહિ દિવસેહિ સમ્માસમ્બોધિં સચ્છાકાસિ.

તદા ઇસિપતને વીસતિસહસ્સા પબ્બજિતા પટિવસન્તિ. અથ કસ્સપો ભગવા તે આમન્તેત્વા ધમ્મચક્કં પવત્તેસિ. સુત્તપરિયોસાને સબ્બેવ અરહન્તો અહેસું. સો સુદં ભગવા વીસતિભિક્ખુસહસ્સપરિવુતો તત્થેવ ઇસિપતને વસતિ. કિકી ચ નં કાસિરાજા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠાતિ. અથેકદિવસં બારાણસિવાસી એકો પુરિસો પબ્બતે ચન્દનસારાદીનિ ગવેસન્તો તિસ્સસ્સ તાપસસ્સ અસ્સમં પત્વા તં અભિવાદેત્વા એકમન્તં અટ્ઠાસિ. તાપસો તં દિસ્વા ''કુતો આગતોસી''તિ પુચ્છિ. ''બારાણસિતો, ભન્તે''તિ. ''કા તત્થ પવત્તી''તિ? ''તત્થ, ભન્તે, કસ્સપો નામ સમ્માસમ્બુદ્ધો ઉપ્પન્નો''તિ. તાપસો દુલ્લભવચનં સુત્વા પીતિસોમનસ્સજાતો પુચ્છિ – ''કિં સો આમગન્ધં ભુઞ્જતિ, ન ભુઞ્જતી''તિ? ''કો ભન્તે, આમગન્ધો''તિ? ''મચ્છમંસં આવુસો''તિ. ''ભગવા, ભન્તે, મચ્છમંસં ભુઞ્જતી''તિ. તં સુત્વા તાપસો વિપ્પટિસારી હુત્વા પુન ચિન્તેસિ – ''ગન્ત્વા તં પુચ્છિસ્સામિ, સચે 'આમગન્ધં પરિભુઞ્જામી'તિ વક્ખતિ, તતો નં 'તુમ્હાકં, ભન્તે, જાતિયા ચ કુલસ્સ ચ ગોત્તસ્સ ચ અનનુચ્છવિકમેત'ન્તિ નિવારેત્વા તસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા ભવનિસ્સરણં કરિસ્સામી''તિ સલ્લહુકં ઉપકરણં ગહેત્વા સબ્બત્થ એકરત્તિવાસેન સાયન્હસમયે બારાણસિં પત્વા ઇસિપતનમેવ પાવિસિ. ભગવાપિ તસ્મિં સમયે ધમ્મદેસનત્થાય આસને નિસિન્નોયેવ હોતિ. તાપસો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમ્મ અનભિવાદેત્વા તુણ્હીભૂતો એકમન્તં અટ્ઠાસિ. ભગવા તં દિસ્વા પુબ્બે વુત્તનયેનેવ પટિસમ્મોદિ. સોપિ ''ખમનીયં, ભો કસ્સપા''તિઆદીનિ વત્વા એકમન્તં નિસીદિત્વા ભગવન્તં પુચ્છિ – ''આમગન્ધં, ભો કસ્સપ, ભુઞ્જસિ, ન ભુઞ્જસી''તિ? ''નાહં, બ્રાહ્મણ, આમગન્ધં ભુઞ્જામી''તિ. ''સાધુ, સાધુ, ભો કસ્સપ, પરકુણપં અખાદન્તો સુન્દરમકાસિ, યુત્તમેતં ભોતો કસ્સપસ્સ જાતિયા ચ કુલસ્સ ચ ગોત્તસ્સ ચા''તિ. તતો ભગવા ''અહં કિલેસે સન્ધાય 'આમગન્ધં ન ભુઞ્જામી'તિ વદામિ,

બ્રાહ્મણો મચ્છમંસં પચ્ચેતિ, યંનૂનાહં સ્વે ગામં પિણ્ડાય અપવિસિત્વા કિકીરઞ્ઞો ગેહા આભતં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જેય્યં, એવં આમગન્ધં આરબ્ભ કથા પવત્તિસ્સતિ. તતો બ્રાહ્મણં ધમ્મદેસનાય સઞ્ઞાપેસ્સામી''તિ દુતિયદિવસે કાલસ્સેવ સરીરપરિકમ્મં કત્વા ગન્ધકુટિં પાવિસિ. ભિક્ખૂ ગન્ધકુટિદ્વારં પિહિતં દિસ્વા ''ન ભગવા અજ્જ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં પવિસિતુકામો''તિ ઞત્વા ગન્ધકુટિં પદક્ખિણં કત્વા પિણ્ડાય પવિસિંસુ.

ભગવાપિ ગન્ધકુટિતો નિક્ખમ્મ પઞ્ઞત્તાસને નિસીદિ. તાપસોપિ ખો પત્તસાકં પચિત્વા ખાદિત્વા ભગવતો સન્તિકે નિસીદિ. કિકી કાસિરાજા ભિક્ખૂ પિણ્ડાય ચરન્તે દિસ્વા ''કુહિં ભગવા, ભન્તે''તિ પુચ્છિત્વા ''વિહારે, મહારાજા''તિ ચ સુત્વા નાનાબ્યઞ્જનરસમનેકમંસવિકતિસમ્પન્નં ભોજનં ભગવતો પાહેસિ. અમચ્ચા વિહારં નેત્વા ભગવતો આરોચેત્વા દક્ખિણોદકં દત્વા પરિવિસન્તા પઠમં નાનામંસવિકતિસમ્પન્નં યાગું અદંસુ, તાપસો દિસ્વા ''ખાદતિ નુ ખો નો''તિ ચિન્તેન્તો અટ્ઠાસિ. ભગવા તસ્સ પસ્સતોયેવ યાગું પિવન્તો મંસખણ્ડં મુખે પક્ખિપિ. તાપસો દિસ્વા કુદ્ધો. પુન યાગુપીતસ્સ નાનારસબ્યઞ્જનં ભોજનમદંસુ, તમ્પિ ગહેત્વા ભુઞ્જન્તં દિસ્વા અતિવિય કુદ્ધો ''મચ્છમંસં ખાદન્તોયેવ 'ન ખાદામી'તિ ભણતી''તિ. અથ ભગવન્તં કતભત્તકિચ્ચં હત્થપાદે ધોવિત્વા નિસિન્નં ઉપસઙ્કમ્મ ''ભો કસ્સપ, મુસા ત્વં ભણસિ, નેતં પણ્ડિતકિચ્ચં. મુસાવાદો હિ ગરહિતો બુદ્ધાનં, યેપિ તે પબ્બતપાદે વનમૂલફલાદીહિ યાપેન્તા ઇસયો વસન્તિ, તેપિ મુસા ન ભણન્તી''તિ વત્વા પુન ઇસીનં ગુણે ગાથાય વણ્ણેન્તો આહ ''**સામાકચિઙ્ગૂલકચીનકાનિ ચા**''તિ.

૨૪૨. તત્થ **સામાકા**તિ ધુનિત્વા વા સીસાનિ ઉચ્ચિનિત્વા વા ગય્હૂપગા તિણધઞ્ઞજાતિ. તથા **ચિઙ્ગૂલકા** કણવીરપુપ્ફસણ્ઠાનસીસા હોન્તિ. **ચીનકાની**તિ અટવિપબ્બતપાદેસુ અરોપિતજાતા ચીનમુગ્ગા. **પત્તપ્ફલ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ હરિતપણ્ણં. **મૂલફલ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ કન્દમૂલં. **ગવિપ્ફલ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ રુક્ખવલ્લિફલં. મૂલગ્ગહણેન વા કન્દમૂલં, ફલગ્ગહણેન રુક્ખવલ્લિફલં, ગવિપ્ફલગ્ગહણેન ઉદકે જાતસિઙ્ઘાતકકસેરુકાદિફલં વેદિતબ્બં. **ધમ્મેન લદ્ધ**ન્તિ દૂતેય્યપહિણગમનાદિમિચ્છાજીવં પહાય વને ઉઞ્છાચરિયાય લદ્ધં. **સત**ન્તિ સન્તો અરિયા. **અસ્નમાના**તિ ભુઞ્જમાના. **ન કામકામા અલિકં ભણન્તી**તિ તે એવં અમમા અપરિગ્ગહા એતાનિ સામાકાદીનિ ભુઞ્જમાના ઇસયો યથા ત્વં સાદુરસાદિકે કામે પત્થયન્તો આમગન્ધં ભુઞ્જન્તોયેવ ''નાહં, બ્રાહ્મણ, આમગન્ધં ભુઞ્જામી''તિ ભણન્તો અલિકં ભણસિ, તથા ન કામકામા અલિકં ભણન્તિ, કામે કામયન્તા મુસા ન ભણન્તીતિ ઇસીનં પસંસાય ભગવતો નિન્દં દીપેતિ.

૨૪૩. એવં ઇસીનં પસંસાપદેસેન ભગવન્તં નિન્દિત્વા ઇદાનિ અત્તના અધિપ્પેતં નિન્દાવત્થું દસ્સેત્વા નિપ્પરિયાયેનેવ ભગવન્તં નિન્દન્તો આહ ''**યદસ્નમાનો**''તિ તત્થ દ-કારો પદસન્ધિકરો. અયં પનત્થો – યં કિઞ્ચિદેવ સસમંસં વા તિત્તિરમંસં વા ધોવનચ્છેદનાદિના પુબ્બપરિકમ્મેન **સુકતં**, પચનવાસનાદિના પચ્છાપરિકમ્મેન **સુનિટ્ઠિતં**, ન માતરા ન પિતરા, અપિચ ખો પન ''દક્ખિણેય્યો અય''ન્તિ મઞ્ઞમાનેહિ ધમ્મકામેહિ **પરેહિ દિન્નં**, સક્કારકરણેન **પયતં** પણીતમલઙ્કતં, ઉત્તમરસતાય ઓજવન્તતાય થામબલભરણસમત્થતાય ચ **પણીતં અસ્નમાનો** આહારયમાનો, ન કેવલઞ્ચ યંકિઞ્ચિ મંસમેવ, અપિચ ખો પન ઇદમ્પિ **સાલીનમન્નં** વિચિતકાળકં સાલિતણ્ડુલોદનં **પરિભુઞ્જમાનો સો ભુઞ્જસિ**, **કસ્સપ**, **આમગન્ધં**, સો ત્વં યંકિઞ્ચિ મંસં ભુઞ્જમાનો ઇદઞ્ચ સાલીનમન્નં પરિભુઞ્જમાનો ભુઞ્જસિ, કસ્સપ, આમગન્ધન્તિ ભગવન્તં ગોત્તેન આલપતિ.

૨૪૪. એવં આહારતો ભગવન્તં નિન્દિત્વા ઇદાનિ મુસાવાદં આરોપેત્વા નિન્દન્તો આહ ''**ન આમગન્ધો... પે०... સુસઙ્ખતેહી**''તિ. તસ્સત્થો – પુબ્બે મયા પુચ્છિતો સમાનો ''**ન આમગન્ધો મમ કપ્પતી''તિ ઇચ્ચેવ ત્વં**

ભાससि, એવં એકંसेનેવ ત્વં ભાससि **બ્રહ્મબન્ધુ** બ્રાહ્મણગુણવિરહિતજાતિમત્તબ્રાહ્મણાતિ પરિભાસન્તો ભણતિ. **સાલીનમન્નન્તિ** સાલિતણ્ડુલોદનં. **પરિભુઞ્જમાનો**તિ ભુઞ્જમાનો. **સકુન્તમંસેહિ સુસઙ્ખતેહી**તિ તદા ભગવતો અભિહટં સકુણમંસં નિદ્દિસન્તો ભણતિ.

એવં ભણન્તો એવ ચ ભગવતો હેટ્ઠા પાદતલા પભુતિ યાવ ઉપરિ કેસગ્ગા સરીરમુલ્લોકેન્તો દ્વત્તિંસવરલક્ખણાસીતિઅનુબ્યઞ્જનસમ્પદં બ્યામપ્પભાપરિક્ખેપઞ્ચ દિસ્વા ''એવરૂપો મહાપુરિસલક્ખણાદિપટિમણ્ડિતકાયો ન મુસા ભણિતું અરહતિ. અયં હિસ્સ ભવન્તરેપિ સચ્ચવાચાનિસ્સન્દેનેવ ઉણ્ણા ભમુકન્તરે જાતા ઓદાતા મુદુ તૂલસન્નિભા, એકેકાનિ ચ લોમકૂપેસુ લોમાનિ. સ્વાયં કથમિદાનિ મુસા ભણિસ્સતિ. અદ્ધા અઞ્ઞો ઇમસ્સ આમગન્ધો ભવિસ્સતિ, યં સન્ધાય એતદવોચ – 'નાહં, બ્રાહ્મણ, આમગન્ધં ભુઞ્જામી'તિ, યંનૂનાહં એતં પુચ્છેય્ય''ન્તિ ચિન્તેત્વા સઞ્જાતબહુમાનો ગોત્તેનેવ આલપન્તો ઇમં ગાથાસેસં આહ –

''પુચ્છામિ તં કસ્સપ એતમત્થં, કથંપકારો તવ આમગન્ધો''તિ.

૨૪૫. અથસ્સ ભગવા આમગન્ધં વિસ્સજ્જેતું ''**પાણાતિપાતો**''તિ એવમાદિમાહ. તત્થ **પાણાતિપાતો**તિ પાણવધો. **વધછેદબન્ધનન્તિ** એત્થ સત્તાનં દણ્ડાદીહિ આકોટનં વધો, હત્થપાદાદીનં છેદનં છેદો, રજ્જુઆદીહિ બન્ધો બન્ધનં. **થેય્યં મુસાવાદો**તિ થેય્યઞ્ચ મુસાવાદો ચ. **નિકતી**તિ ''દસ્સામિ, કરિસ્સામી''તિઆદિના નયેન આસં ઉપ્પાદેત્વા નિરાસાકરણં. **વઞ્ચનાની**તિ અસુવણ્ણં સુવણ્ણન્તિ ગાહાપનાદીનિ. **અજ્ઝેનકુત્તન્તિ** નિરત્થકમનેકગન્થપરિયાપુણનં. **પરદારસેવના**તિ પરપરિગ્ગહિતાસુ ચારિત્તાપજ્જનં. **એસામગન્ધો ન હિ મંસભોજનન્તિ** એસ પાણાતિપાતાદિઅકુસલધમ્મસમુદાચારો આમગન્ધો વિસ્સગન્ધો કુણપગન્ધો. કિં કારણા? અમનુઞ્ઞત્તા કિલેસઅસુચિમિસ્સકત્તા સબ્ભિ જિગુચ્છિતત્તા પરમદુગ્ગન્ધભાવાવહત્તા ચ. યે હિ ઉસ્સન્નકિલેસા સત્તા, તે તેહિ અતિદુગ્ગન્ધા હોન્તિ, નિક્કિલેસાનં મતસરીરમ્પિ દુગ્ગન્ધં ન હોતિ, તસ્મા એસામગન્ધો. મંસભોજનં પન અદિટ્ઠમસુતમપરિસઙ્કિતઞ્ચ અનવજ્જં, તસ્મા ન હિ મંસભોજનં આમગન્ધોતિ.

૨૪૬. એવં ધમ્માધિટ્ઠાનાય દેસનાય એકેન નયેન આમગન્ધં વિસ્સજ્જેત્વા ઇદાનિ યસ્મા તે તે સત્તા તેહિ તેહિ આમગન્ધેહિ સમન્નાગતા, ન એકો એવ સબ્બેહિ, ન ચ સબ્બે એકેનેવ, તસ્મા નેસં તે તે આમગન્ધે પકાસેતું ''**યે ઇધ કામેસુ અસઞ્ઞતા જના**''તિઆદિના નયેન પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય તાવ દેસનાય આમગન્ધે વિસ્સજ્જેન્તો દ્વે ગાથાયો અભાસિ.

તત્થ **યે ઇધ કામેસુ અસઞ્ઞતા જના**તિ યે કેચિ ઇધ લોકે કામપટિસેવનસઙ્ખાતેસુ કામેસુ માતિમાતુચ્છાદીસુપિ મરિયાદાવિરહેન ભિન્નસંવરતાય અસંયતા પુથુજ્જના. **રસેસુ ગિદ્ધા**તિ જિવ્હાવિઞ્ઞેય્યેસુ રસેસુ ગિદ્ધા ગધિતા મુચ્છિતા અજ્ઝોસન્ના અનાદીનવદસ્સાવિનો અનિસ્સરણપઞ્ઞા રસે પરિભુઞ્જન્તિ. **અસુચિભાવમસ્સિતા**તિ તાય રસગિદ્ધિયા રસપટિલાભત્થાય નાનપ્પકારમિચ્છાજીવસઙ્ખાતઅસુચિભાવમિસ્સિતા. **નત્થિકદિટ્ઠી**તિ ''નત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિદસવત્થુકમિચ્છાદિટ્ઠિસમન્નાગતા. **વિસમા**તિ વિસમેન કાયકમ્માદિના સમન્નાગતા. **દુરન્નયા**તિ દુવિઞ્ઞાપયા સન્દિટ્ઠિપરામાસીઆધાનગ્ગાહીદુપ્પટિનિસ્સગ્ગિતાસમન્નાગતા. **એસામગન્ધો**તિ એસ એતાય ગાથાય પુગ્ગલે અધિટ્ઠાય નિદ્દિટ્ઠો ''કામેસુ અસંયતતા રસગિદ્ધતા આજીવવિપત્તિનત્થિકદિટ્ઠિકાયદુચ્ચરિતાદિવિસમતા દુરન્નયભાવતા''તિ અપરોપિ પુબ્બે વુત્તેનેવત્થેન છબ્બિધો આમગન્ધો વેદિતબ્બો. **ન હિ મંસભોજનન્તિ** મંસભોજનં પન યથાવુત્તેનેવત્થેન ન આમગન્ધોતિ.

૨૪૭. દુતિયગાથાયપિ **યે લૂખસા**તિ યે લૂખા નિરસા, અત્તકિલમથાનુયુત્તાતિ અત્થો. **દારુણા**તિ કક્ખળા દોવચસ્સતાયુત્તા. **પિટ્ઠિમંસિકા**તિ પુરતો મધુરં ભણિત્વા પરમ્મુખે અવણ્ણભાસિનો . એતે હિ અભિમુખં ઓલોકેતુમસક્કોન્તા પરમ્મુખાનં પિટ્ઠિમંસખાદકા વિય હોન્તિ, તેન ''પિટ્ઠિમંસિકા''તિ વુચ્ચન્તિ. **મિત્તદ્દુનો**તિ મિત્તદૂહકા, દારધનજીવિતેસુ વિસ્સાસમાપન્નાનં મિત્તાનં તત્થ મિચ્છાપટિપજ્જનકાતિ વુત્તં હોતિ. **નિક્કરુણા**તિ કરુણાવિરહિતા સત્તાનં અનત્થકામા. **અતિમાનિનો**તિ ''ઇધેકચ્ચો જાતિયા વા…પે॰… અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન વત્થુના પરે અતિમઞ્ઞતિ, યો એવરૂપો માનો કેતુકમ્યતા ચિત્તસ્સા''તિ (વિભ॰ ૮૮૦) એવં વુત્તેન અતિમાનેન સમન્નાગતા. **અદાનસીલા**તિ અદાનપકતિકા, અદાનાધિમુત્તા અસંવિભાગરતાતિ અત્થો. **ન ચ દેન્તિ કસ્સચી**તિ તાય ચ પન અદાનસીલતાય યાચિતાપિ સન્તા કસ્સચિ કિઞ્ચિ ન દેન્તિ, અદિન્નપુબ્બકકુલે મનુસ્સસદિસા નિજ્ઝામતણ્હિકપેતપરાયણા હોન્તિ. કેચિ પન ''આદાનસીલા''તિપિ પઠન્તિ, કેવલં ગહણસીલા, કસ્સચિ પન કિઞ્ચિ ન દેન્તીતિ. **એસામગન્ધો ન હિ મંસભોજન**ન્તિ એસ એતાય ગાથાય પુગ્ગલે અધિટ્ઠાય નિદ્દિટ્ઠો ''લૂખતા, દારુણતા , પિટ્ઠિમંસિકતા, મિત્તદૂભિતા, નિક્કરુણતા, અતિમાનિતા, અદાનસીલતા, અદાન''ન્તિ અપરોપિ પુબ્બે વુત્તેનેવત્થેન અટ્ઠવિધો આમગન્ધો વેદિતબ્બો, ન હિ મંસભોજનન્તિ.

૨૪૮. એવં પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય દ્વે ગાથાયો વત્વા પુન તસ્સ તાપસસ્સ આસયાનુપરિવત્તનં વિદિત્વા ધમ્માધિટ્ઠાનાયેવ દેસનાય એકં ગાથં અભાસિ. તત્થ **કોધો** ઉરગસુત્તે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. **મદો**તિ ''જાતિમદો, ગોત્તમદો, આરોગ્યમદો''તિઆદિના (વિભ॰ ૮૩૨) નયેન વિભઙ્ગે વુત્તપ્પભેદો ચિત્તસ્સ મજ્જનભાવો. **થમ્ભો**તિ થદ્ધભાવો. **પચ્ચુપટ્ઠાપના**તિ પચ્ચનીકટ્ઠાપના, ધમ્મેન નયેન વુત્તસ્સ પટિવિરુજ્ઝિત્વા ઠાનં. **માયા**તિ ''ઇધેકચ્ચો કાયેન દુચ્ચરિતં ચરિત્વા''તિઆદિના (વિભ॰ ૮૯૪) નયેન વિભઙ્ગે વિભત્તા કતપાપપટિચ્છાદનતા. **ઉસૂયા**તિ પરલાભસક્કારાદીસુ ઇસ્સા. **ભસ્સસમુસ્સયો**તિ સમુસ્સિતં ભસ્સં, અત્તુક્કંસનતાતિ વુત્તં હોતિ. **માનાતિમાનો**તિ ''ઇધેકચ્ચો જાતિયા વા…પે॰… અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન વત્થુના પુબ્બકાલં પરેહિ સદિસં અત્તાનં દહતિ, અપરકાલં અત્તાનં સેય્યં દહતિ, પરે હીને દહતિ, યો એવરૂપો માનો…પે॰… કેતુકમ્યતા ચિત્તસ્સા''તિ (વિભ॰ ૮૮૦) વિભઙ્ગે વિભત્તો. **અસબ્ભિ સન્થવો**તિ અસપ્પુરિસેહિ સન્થવો. **એસામગન્ધો ન હિ મંસભોજન**ન્તિ એસ કોધાદિ નવવિધો અકુસલરાસિ પુબ્બે વુત્તેનેવત્થેન આમગન્ધોતિ વેદિતબ્બો, ન હિ મંસભોજનન્તિ.

૨૪૯. એવં ધમ્માધિટ્ઠાનાય દેસનાય નવવિધં આમગન્ધં દસ્સેત્વા પુનપિ પુબ્બે વુત્તનયેનેવ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય આમગન્ધે વિસ્સજ્જેન્તો તિસ્સો ગાથાયો અભાસિ. તત્થ **યે પાપસીલા**તિ યે પાપસમાચારતાય ''પાપસીલા''તિ લોકે પાકટા. **ઇણઘાતસૂચકા**તિ વસલસુત્તે વુત્તનયેન ઇણં ગહેત્વા તસ્સ અપ્પદાનેન ઇણઘાતા, પેસુઞ્ઞેન સૂચકા ચ. **વોહારકૂટા ઇધ પાટિરૂપિકા**તિ ધમ્મટ્ઠાને ઠિતા લઞ્જં ગહેત્વા સામિકે પરાજેન્તા કૂટેન વોહારેન સમન્નાગતત્તા વોહારકૂટા, ધમ્મટ્ઠપટિરૂપકત્તા પાટિરૂપિકા. અથ વા **ઇધા**તિ સાસને. **પાટિરૂપિકા**તિ દુસ્સીલા. તે હિ યસ્મા નેસં ઇરિયાપથસમ્પદાદીહિ સીલવન્તપટિરૂપં અત્થિ, તસ્મા પટિરૂપા, પટિરૂપા એવ પાટિરૂપિકા. **નરાધમા યેધ કરોન્તિ કિબ્બિસ**ન્તિ યે ઇધ લોકે નરાધમા માતાપિતૂસુ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધાદીસુ ચ મિચ્છાપટિપત્તિસઞ્ઞિતં કિબ્બિસં કરોન્તિ. **એસામગન્ધો ન હિ મંસભોજન**ન્તિ એસ એતાય ગાથાય પુગ્ગલે અધિટ્ઠાય નિદ્દિટ્ઠો ''પાપસીલતા, ઇણઘાતતા, સૂચકતા, વોહારકૂટતા, પાટિરૂપિકતા, કિબ્બિસકારિતા''તિ અપરોપિ પુબ્બે વુત્તેનેવત્થેન છબ્બિધો આમગન્ધો વેદિતબ્બો, ન હિ મંસભોજનન્તિ.

૨૫૦. યે ઇધ પાણેસુ અસઞ્ઞતા જનાતિ યે જના ઇધલોકે પાણેસુ યથાકામચારિતાય સતમ્પિ સહસ્સમ્પિ મારેત્વા અનુદ્દયામત્તસ્સાપિ અકરણેન અસંયતા. **પરેસમાદાય વિહેસમુય્યુતા**તિ પરેસં સન્તકં આદાય ધનં વા

જીવિતં વા તતો ‘‘મા એવં કરોથા’’તિ યાચન્તાનં વા નિવારેન્તાનં વા પાણિલેડ્ડુદણ્ડાદીહિ વિહેસં ઉય્યુતા. પરે વા સત્તે સમાદાય ‘‘અજ્જ દસ, અજ્જ વીસ’’ન્તિ એવં સમાદિયિત્વા તેસં વધબન્ધનાદીહિ વિહેસમુય્યુતા. **દુસ્સીલલુદ્દા**તિ નિસ્સીલા ચ દુરાચારત્તા , લુદ્દા ચ કુરૂરકમ્મન્તા લોહિતપાણિતાય, મચ્છઘાતકમિગબન્ધકસાકુણિકાદયો ઇધાધિપ્પેતા. **ફરુસા**તિ ફરુસવાચા. **અનાદરા**તિ ‘‘ઇદાનિ ન કરિસ્સામ, વિરમિસ્સામ એવરૂપા’’તિ એવં આદરવિરહિતા . **એસામગન્ધો ન હિ મંસભોજન**ન્તિ એસ એતાય ગાથાય પુગ્ગલે અધિટ્ઠાય નિદ્દિટ્ઠો ‘‘પાણાતિપાતો વધછેદબન્ધન’’ન્તિઆદિના નયેન પુબ્બે વુત્તો ચ અવુત્તો ચ ‘‘પાણેસુ અસંયતતા પરેસં વિહેસતા દુસ્સીલતા લુદ્દતા ફરુસતા અનાદરો’’તિ છબ્બિધો આમગન્ધો વેદિતબ્બો, ન હિ મંસભોજનન્તિ. પુબ્બે વુત્તમ્પિ હિ સોતૂનં સોતુકામતાય અવધારણતાય દળ્હીકરણતાયાતિ એવમાદીહિ કારણેહિ પુન વુચ્ચતિ. તેનેવ ચ પરતો વક્ખતિ ‘‘ઇચ્ચેતમત્થં ભગવા પુનપ્પુનં, અક્ખાસિ નં વેદયિ મન્તપારગૂ’’તિ.

૨૫૧. **એતેસુ ગિદ્ધા વિરુદ્ધાતિપાતિનો**તિ એતેસુ પાણેસુ ગેધેન ગિદ્ધા, દોસેન વિરુદ્ધા, મોહેન આદીનવં અપસ્સન્તા પુનપ્પુનં અજ્ઝાચારપ્પત્તિયા અતિપાતિનો, એતેસુ વા ‘‘પાણાતિપાતો વધછેદબન્ધન’’ન્તિઆદિના નયેન વુત્તેસુ પાપકમ્મેસુ યથાસમ્ભવં યે ગેધવિરોધાતિપાતસઙ્ખાતા રાગદોસમોહા, તેહિ ગિદ્ધા વિરુદ્ધા અતિપાતિનો ચ. **નિચ્ચુય્યુતા**તિ અકુસલકરણે નિચ્ચં ઉય્યુતા, કદાચિ પટિસઙ્ખાય અપ્પટિવિરતા. **પેચ્ચા**તિ અસ્મા લોકા પરં ગન્ત્વા. **તમં વજન્તિ યે, પતન્તિ સત્તા નિરયં અવંસિરા**તિ યે લોકન્તરિકન્ધકારસઙ્ખાતં નીચકુલતાદિભેદં વા તમં વજન્તિ, યે ચ પતન્તિ સત્તા અવીચિઆદિભેદં નિરયં અવંસિરા અધોગતસીસા. **એસામગન્ધો**તિ તેસં સત્તાનં તમવજનનિરયપતનહેતુ એસ ગેધવિરોધાતિપાતભેદો સબ્બામગન્ધમૂલભૂતો યથાવુત્તેનત્થેન તિવિધો આમગન્ધો. **ન હિ મંસભોજન**ન્તિ મંસભોજનં પન ન આમગન્ધોતિ.

૨૫૨. એવં ભગવા પરમત્થતો આમગન્ધં વિસ્સજ્જેત્વા દુગ્ગતિમગ્ગભાવઞ્ચસ્સ પકાસેત્વા ઇદાનિ યસ્મિં મચ્છમંસભોજને તાપસો આમગન્ધસઞ્ઞી દુગ્ગતિમગ્ગસઞ્ઞી ચ હુત્વા તસ્સ અભોજનેન સુદ્ધિકામો હુત્વા તં ન ભુઞ્જતિ, તસ્સ ચ અઞ્ઞસ્સ ચ તથાવિધસ્સ સોધેતું અસમત્થભાવં દસ્સેન્તો ‘‘**ન મચ્છમંસ**’’ન્તિ ઇમં છપ્પદં ગાથમાહ. તત્થ સબ્બપદાનિ અન્તિમપાદેન યોજેતબ્બાનિ – ન મચ્છમંસં સોધેતિ મચ્ચં અવિતિણ્ણકઙ્ખં, ન આહુતિયઞ્ઞમુતૂપસેવના સોધેતિ મચ્ચં અવિતિણ્ણકઙ્ખન્તિ એવં. એત્થ ચ **ન મચ્છમંસ**ન્તિ અખાદિયમાનં મચ્છમંસં ન સોધેતિ, તથા **અનાસકત્ત**ન્તિ એવં પોરાણા વણ્ણેન્તિ. એવં પન સુન્દરતરં સિયા ‘‘ન મચ્છમંસાનં અનાસકત્તં ન મચ્છમંસાનાનાસકત્તં, મચ્છમંસાનં અનાસકત્તં ન સોધેતિ, મચ્ચ’’ન્તિ અથાપિ સિયા, એવં સન્તે અનાસકત્તં ઓહીયતીતિ? તઞ્ચ ન, અમરતપેન સઙ્ગહિતત્તા. ‘‘યે વાપિ લોકે અમરા બહૂ તપા’’તિ એત્થ હિ સબ્બોપિ વુત્તાવસેસો અત્તકિલમથો સઙ્ગહં ગચ્છતીતિ. **નગ્ગિય**ન્તિ અચેલકત્તં. **મુણ્ડિય**ન્તિ મુણ્ડભાવો. **જટાજલ્લ**ન્તિ જટા ચ રજોજલ્લઞ્ચ. **ખરાજિનાની**તિ ખરાનિ અજિનચમ્માનિ. **અગ્ગિહુત્તસ્સુપસેવના**તિ અગ્ગિપારિચારિયા. **અમરા**તિ અમરભાવપત્થનતાય પવત્તકાયકિલેસા. **બહૂ**તિ ઉક્કુટિકપ્પધાનાદિભેદતો અનેકે. **તપા**તિ સરીરસન્તાપા. **મન્તા**તિ વેદા. **આહુતી**તિ અગ્ગિહોમકમ્મં. **યઞ્ઞમુતૂપસેવના**તિ અસ્સમેધાદિયઞ્ઞા ચ ઉતૂપસેવના ચ. ઉતૂપસેવના નામ ગિમ્હે આતપટ્ઠાનસેવના, વસ્સે રુક્ખમૂલસેવના, હેમન્તે જલપ્પવેસસેવના. **ન સોધેન્તિ મચ્ચં અવિતિણ્ણકઙ્ખ**ન્તિ કિલેસસુદ્ધિયા વા ભવસુદ્ધિયા વા અવિતિણ્ણવિચિકિચ્છં મચ્ચં ન સોધેન્તિ. કઙ્ખામલે હિ સતિ ન વિસુદ્ધો હોતિ, ત્વઞ્ચ સકઙ્ખોયેવાતિ. એત્થ ચ ‘‘અવિતિણ્ણકઙ્ખ’’ન્તિ એતં ‘‘ન મચ્છમંસ’’ન્તિઆદીનિ સુત્વા ‘‘કિં નુ ખો મચ્છમંસાનં અભોજનાદિના સિયા વિસુદ્ધિમગ્ગો’’તિ તાપસસ્સ કઙ્ખાય

ઉપ્પન્નાય ભગવતા વુત્તં સિયાતિ નો અધિપ્પાયો. યા ચસ્સ ''સો મચ્છમંસં ભુઞ્જતી''તિ સુત્વાવ બુદ્ધે કઙ્ખા ઉપ્પન્ના, તં સન્ધાયેતં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

૨૫૩. એવં મચ્છમંસાનાસકત્તાદીનં સોધેતું અસમત્થભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સોધેતું સમત્થે ધમ્મે દસ્સેન્તો ''**સોતેસુ ગુત્તો**''તિ ઇમં ગાથમાહ. તત્થ **સોતેસૂ**તિ છસુ ઇન્દ્રિયેસુ. **ગુત્તો**તિ ઇન્દ્રિયસંવરગુત્તિયા સમન્નાગતો. એત્તાવતા ઇન્દ્રિયસંવરપરિવારસીલં દસ્સેતિ. **વિદિતિન્દ્રિયો ચરે**તિ ઞાતપરિઞ્ઞાય છળિન્દ્રિયાનિ વિદિત્વા પાકટાનિ કત્વા ચરેય્ય, વિહરેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. એત્તાવતા વિસુદ્ધસીલસ્સ નામરૂપપરિચ્છેદં દસ્સેતિ. **ધમ્મે ઠિતો**તિ અરિયમગ્ગેન અભિસમેતબ્બચતુસચ્ચધમ્મે ઠિતો. એતેન સોતાપત્તિભૂમિં દસ્સેતિ. **અજ્જવમદ્દવે રતો**તિ ઉજુભાવે ચ મુદુભાવે ચ રતો. એતેન સકદાગામિભૂમિં દસ્સેતિ. સકદાગામી હિ કાયવઙ્કાદિકરાનં ચિત્તથદ્ધભાવકરાનઞ્ચ રાગદોસાનં તનુભાવા અજ્જવમદ્દવે રતો હોતિ. **સઙ્ગાતિગો**તિ રાગદોસસઙ્ગાતિગો. એતેન અનાગામિભૂમિં દસ્સેતિ. **સબ્બદુક્ખપ્પહીનો**તિ સબ્બસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ હેતુપ્પહાનેન પહીનસબ્બદુક્ખો. એતેન અરહત્તભૂમિં દસ્સેતિ. **ન લિપ્પતિ દિટ્ઠસુતેસુ ધીરો**તિ સો એવં અનુપુબ્બેન અરહત્તં પત્તો ધિતિસમ્પદાય ધીરો દિટ્ઠસુતેસુ ધમ્મેસુ કેનચિ કિલેસેન ન લિપ્પતિ. ન કેવલઞ્ચ દિટ્ઠસુતેસુ, મુતવિઞ્ઞાતેસુ ચ ન લિપ્પતિ, અઞ્ઞદત્થુ પરમવિસુદ્ધિપ્પત્તો હોતીતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

૨૫૪-૫. ઇતો પરં ''**ઇચ્ચેતમત્થ**''ન્તિ દ્વે ગાથા સઙ્ગીતિકારેહિ વુત્તા. તાસમત્થો – **ઇતિ ભગવા** કસ્સપો **એતમત્થં પુનપ્પુનં** અનેકાહિ ગાથાહિ ધમ્માધિટ્ઠાનાય પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય ચ દેસનાય યાવ તાપસો અઞ્ઞાસિ, તાવ સો **અક્ખાસિ** કથેસિ વિત્થારેસિ. **નં વેદયિ મન્તપારગૂ**તિ સોપિ તઞ્ચ અત્થં મન્તપારગૂ, વેદપારગૂ, તિસ્સો બ્રાહ્મણો વેદયિ અઞ્ઞાસિ. કિં કારણા? યસ્મા અત્થતો ચ પદતો ચ દેસનાનયતો ચ **ચિત્રાહિ ગાથાહિ મુની પકાસયિ**. કીદિસો? **નિરામગન્ધો અસિતો દુરન્નયો**, આમગન્ધકિલેસાભાવા નિરામગન્ધો, તણ્હાદિટ્ઠિનિસ્સયાભાવા અસિતો, બાહિરદિટ્ઠિવસેન ''ઇદં સેય્યો ઇદં વર''ન્તિ કેનચિ નેતું અસક્કુણેય્યત્તા દુરન્નયો. એવં પકાસિતવતો ચસ્સ **સુત્વાન બુદ્ધસ્સ સુભાસિતં પદં** સુકથિતં ધમ્મદેસનં સુત્વા **નિરામગન્ધં** નિક્કિલેસયોગં, **સબ્બદુક્ખપ્પનૂદનં** સબ્બવટ્ટદુક્ખપ્પનૂદનં, **નીચમનો** નીચચિત્તો હુત્વા **વન્દિ તથાગતસ્સ**, તિસ્સો બ્રાહ્મણો તથાગતસ્સ પાદે પઞ્ચપતિટ્ઠિતં કત્વા વન્દિ. **તત્થેવ પબ્બજ્જમરોચયિત્થા**તિ તત્થેવ ચ નં આસને નિસિન્નં કસ્સપં ભગવન્તં તિસ્સો તાપસો પબ્બજ્જમરોચયિત્થ, અયાચીતિ વુત્તં હોતિ. તં ભગવા ''એહિ ભિક્ખૂ''તિ આહ. સો તઙ્ખણંયેવ અટ્ઠપરિક્ખારયુત્તો હુત્વા આકાસેનાગન્ત્વા વસ્સસતિકત્થેરો વિય ભગવન્તં વન્દિત્વા કતિપાહેનેવ સાવકપારમિઞાણં પટિવિજ્ઝિત્વા **તિસ્સો** નામ અગ્ગસાવકો અહોસિ, પુન દુતિયો **ભારદ્વાજો** નામ. એવં તસ્સ ભગવતો તિસ્સભારદ્વાજં નામ સાવકયુગં અહોસિ.

અમ્હાકં પન ભગવા યા ચ તિસ્સેન બ્રાહ્મણેન આદિતો તિસ્સો ગાથા વુત્તા, યા ચ કસ્સપેન ભગવતા મજ્ઝે નવ, યા ચ તદા સઙ્ગીતિકારેહિ અન્તે દ્વે, તા સબ્બાપિ ચુદ્દસ ગાથા આનેત્વા પરિપુણ્ણં કત્વા ઇમં આમગન્ધસુત્તં આચરિયપ્પમુખાનં પઞ્ચન્નં તાપસસતાનં આમગન્ધં બ્યાકાસિ. તં સુત્વા સો બ્રાહ્મણો તથેવ નીચમનો હુત્વા ભગવતો પાદે વન્દિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ સદ્ધિં પરિસાય. ''એથ ભિક્ખવો''તિ ભગવા અવોચ. તે તથેવ એહિભિક્ખુભાવં પત્વા આકાસેનાગન્ત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા કતિપાહેનેવ સબ્બેવ અગ્ગફલે અરહત્તે પતિટ્ઠહિંસૂતિ.

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય આમગન્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. હિરિસુત્તવણ્ણના

હિરિં તરન્તન્તિ હિરિસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અનુપ્પન્ને ભગવતિ સાવત્થિયં અઞ્ઞતરો બ્રાહ્મણમહાસાલો અડ્ઢો અહોસિ અસીતિકોટિધનવિભવો. તસ્સ એકપુત્તકો અહોસિ પિયો મનાપો. સો તં દેવકુમારં વિય નાનપ્પકારેહિ સુખૂપકરણેહિ સંવડ્ઢેન્તો તં સાપતેય્યં તસ્સ અનિય્યાતેત્વાવ કાલમકાસિ સદ્ધિં બ્રાહ્મણિયા. તતો તસ્સ માણવસ્સ માતાપિતૂનં અચ્ચયેન ભણ્ડાગારિકો સારગબ્ભં વિવરિત્વા સાપતેય્યં નિય્યાતેન્તો આહ – ''ઇદં તે, સામિ, માતાપિતૂનં સન્તકં, ઇદં અય્યકપય્યકાનં સન્તકં, ઇદં સત્તકુલપરિવટ્ટેન આગત''ન્તિ. માણવો ધનં દિસ્વા ચિન્તેસિ – ''ઇદં ધનંયેવ દિસ્સતિ, યેહિ પન ઇદં સઞ્ચિતં, તે ન દિસ્સન્તિ, સબ્બેવ મચ્ચુવસં ગતા. ગચ્છન્તા ચ ન ઇતો કિઞ્ચિ આદાય અગમંસુ, એવં નામ ભોગે પહાય ગન્તબ્બો પરલોકો, ન સક્કા કિઞ્ચિ આદાય ગન્તું અઞ્ઞત્ર સુચરિતેન. યંનૂનાહં ઇમં ધનં પરિચ્ચજિત્વા સુચરિતધનં ગણ્હેય્યં, યં સક્કા આદાય ગન્તુ''ન્તિ. સો દિવસે દિવસે સતસહસ્સં વિસ્સજ્જેન્તો પુન ચિન્તેસિ – ''પહૂતમિદં ધનં, કિં ઇમિના એવમપ્પકેન પરિચ્ચાગેન, યંનૂનાહં મહાદાનં દદેય્ય''ન્તિ. સો રઞ્ઞો આરોચેસિ – ''મહારાજ, મમ ઘરે એત્તકં ધનં અત્થિ, ઇચ્છામિ તેન મહાદાનં દાતું. સાધુ, મહારાજ, નગરે ઘોસનં કારાપેથા''તિ. રાજા તથા કારાપેસિ. સો આગતાગતાનં ભાજનાનિ પૂરેત્વા સત્તહિ દિવસેહિ સબ્બધનમદાસિ , દત્વા ચ ચિન્તેસિ – ''એવં મહાપરિચ્ચાગં કત્વા અયુત્તં ઘરે વસિતું, યંનૂનાહં પબ્બજેય્ય''ન્તિ. તતો પરિજનસ્સ એતમત્થં આરોચેસિ. તે ''મા, ત્વં સામિ, 'ધનં પરિક્ખીણ'ન્તિ ચિન્તયિ, મયં અપ્પકેનેવ કાલેન નાનાવિધેહિ ઉપાયેહિ ધનસઞ્ચયં કરિસ્સામા''તિ વત્વા નાનપ્પકારેહિ તં યાચિંસુ. સો તેસં યાચનં અનાદિયિત્વાવ તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિ.

તત્થ અટ્ઠવિધા તાપસા – સપુત્તભરિયા, ઉઞ્છાચારિકા, સમ્પત્તકાલિકા, અનગ્ગિપક્કિકા, અસ્મમુટ્ઠિકા, દન્તલુય્યકા, પવત્તફલિકા, વણ્ટમુત્તિકા ચાતિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૮૦). તત્થ **સપુત્તભરિયા**તિ પુત્તદારેન સદ્ધિં પબ્બજિત્વા કસિવણિજ્જાદીહિ જીવિકં કપ્પયમાના કેણિયજટિલાદયો. **ઉઞ્છાચારિકા**તિ નગરદ્વારે અસ્સમં કારાપેત્વા તત્થ ખત્તિયબ્રાહ્મણકુમારાદયો સિપ્પાદીનિ સિક્ખાપેત્વા હિરઞ્ઞસુવણ્ણં પટિક્ખિપિત્વા તિલતણ્ડુલાદિકપ્પિયભણ્ડપટિગ્ગાહકા, તે સપુત્તભરિયેહિ સેટ્ઠતરા. **સમ્પત્તકાલિકા**તિ આહારવેલાય સમ્પત્તં આહારં ગહેત્વા યાપેન્તા, તે ઉઞ્છાચારિકેહિ સેટ્ઠતરા. **અનગ્ગિપક્કિકા**તિ અગ્ગિના અપક્કપત્તફલાનિ ખાદિત્વા યાપેન્તા, તે સમ્પત્તકાલિકેહિ સેટ્ઠતરા. **અસ્મમુટ્ઠિકા**તિ મુટ્ઠિપાસાણં ગહેત્વા અઞ્ઞં વા કિઞ્ચિ વાસિસત્થકાદિં ગહેત્વા વિચરન્તા યદા છાતા હોન્તિ, તદા સમ્પત્તરુક્ખતો તચં ગહેત્વા ખાદિત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય ચત્તારો બ્રહ્મવિહારે ભાવેન્તિ, તે અનગ્ગિપક્કિકેહિ સેટ્ઠતરા. **દન્તલુય્યકા**તિ મુટ્ઠિપાસાણાદીનિપિ અગહેત્વા ચરન્તા ખુદાકાલે સમ્પત્તરુક્ખતો દન્તેહિ ઉપ્પાટેત્વા તચં ખાદિત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય બ્રહ્મવિહારે ભાવેન્તિ, તે અસ્મમુટ્ઠિકેહિ સેટ્ઠતરા. **પવત્તફલિકા**તિ જાતસ્સરં વા વનસણ્ડં વા નિસ્સાય વસન્તા યં તત્થ સરે ભિસમુળાલાદિ, યં વા વનસણ્ડે પુપ્ફકાલે પુપ્ફં, ફલકાલે ફલં, તમેવ ખાદન્તિ. પુપ્ફફલે અસતિ અન્તમસો તત્થ રુક્ખપપટિકમ્પિ ખાદિત્વા વસન્તિ, ન ત્વેવ આહારત્થાય અઞ્ઞત્ર ગચ્છન્તિ. ઉપોસથઙ્ગાધિટ્ઠાનં બ્રહ્મવિહારભાવનં ચ કરોન્તિ, તે દન્તલુય્યકેહિ સેટ્ઠતરા. **વણ્ટમુત્તિકા** નામ વણ્ટમુત્તાનિ ભૂમિયં પતિતાનિ પણ્ણાનિયેવ ખાદન્તિ, સેસં પુરિમસદિસમેવ, તે સબ્બસેટ્ઠા.

અયં પન બ્રાહ્મણકુલપુત્તો ‘‘તાપસપબ્બજ્જાસુ અગ્ગપબ્બજ્જં પબ્બજિસ્સામી’’તિ વણ્ટમુત્તિકપબ્બજ્જમેવ પબ્બજિત્વા હિમવન્તે દ્વે તયો પબ્બતે અતિક્કમ્મ અસ્સમં કારાપેત્વા પટિવસતિ. અથ ભગવા લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો અનુપુબ્બેન સાવત્થિં ગન્ત્વા સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે. તેન ખો પન સમયેન સાવત્થિવાસી એકો પુરિસો પબ્બતે ચન્દનસારાદીનિ ગવેસન્તો તસ્સ અસ્સમં પત્વા અભિવાદેત્વા એકમન્તં અટ્ઠાસિ. સો તં દિસ્વા ‘‘કુતો આગતોસી’’તિ પુચ્છિ. ‘‘સાવત્થિતો, ભન્તે’’તિ. ‘‘કા તત્થ પવત્તી’’તિ? ‘‘તત્થ, ભન્તે, મનુસ્સા અપ્પમત્તા દાનાદીનિ પુઞ્ઞાનિ કરોન્તી’’તિ. ‘‘કસ્સ ઓવાદં સુત્વા’’તિ? ‘‘બુદ્ધસ્સ ભગવતો’’તિ. તાપસો બુદ્ધસદ્દસ્સવનેન વિમ્હિતો ‘‘બુદ્ધોતિ ત્વં, ભો પુરિસ, વદેસી’’તિ આમગન્ધે વુત્તનયેનેવ તિક્ખત્તું પુચ્છિત્વા ‘‘ઘોસોપિ ખો એસો દુલ્લભો’’તિ અત્તમનો ભગવતો સન્તિકં ગન્તુકામો હુત્વા ચિન્તેસિ – ‘‘ન યુત્તં બુદ્ધસ્સ સન્તિકં તુચ્છમેવ ગન્તું, કિં નુ ખો ગહેત્વા ગચ્છેય્ય’’ન્તિ. પુન ચિન્તેસિ – ‘‘બુદ્ધા નામ આમિસગરુકા ન હોન્તિ, હન્દાહં ધમ્મપણ્ણાકારં ગહેત્વા ગચ્છામી’’તિ ચત્તારો પઞ્હે અભિસઙ્ખરિ –

> ‘‘કીદિસો મિત્તો ન સેવિતબ્બો, કીદિસો મિત્તો સેવિતબ્બો;
> કીદિસો પયોગો પયુઞ્જિતબ્બો, કિં રસાનં અગ્ગ’’ન્તિ.

સો તે પઞ્હે ગહેત્વા મજ્ઝિમદેસાભિમુખો પક્કમિત્વા અનુપુબ્બેન સાવત્થિં પત્વા જેતવનં પવિટ્ઠો. ભગવાપિ તસ્મિં સમયે ધમ્મદેસનત્થાય આસને નિસિન્નોયેવ હોતિ. સો ભગવન્તં દિસ્વા અવન્દિત્વાવ એકમન્તં અટ્ઠાસિ. ભગવા ‘‘કચ્ચિ, ઇસિ, ખમનીય’’ન્તિઆદિના નયેન સમ્મોદિ. સોપિ ‘‘ખમનીયં, ભો ગોતમા’’તિઆદિના નયેન પટિસમ્મોદિત્વા ‘‘યદિ બુદ્ધો ભવિસ્સતિ, મનસા પુચ્છિતે પઞ્હે વાચાય એવ વિસ્સજ્જેસ્સતી’’તિ મનસા એવ ભગવન્તં તે પઞ્હે પુચ્છિ. ભગવા બ્રાહ્મણેન પુટ્ઠો આદિપઞ્હં તાવ વિસ્સજ્જેતું **હિરિં તરન્ત**ન્તિ આરભિત્વા અડ્ઢતેય્યા ગાથાયો આહ.

૨૫૬. તાસં અત્થો – **હિરિં તરન્ત**ન્તિ હિરિં અતિક્કમન્તં અહિરિકં નિલ્લજ્જં. **વિજિગુચ્છમાન**ન્તિ અસુચિમિવ પસ્સમાનં. અહિરિકો હિ હિરિં જિગુચ્છતિ અસુચિમિવ પસ્સતિ, તેન નં ન ભજતિ ન અલ્લીયતિ. તેન વુત્તં ‘‘વિજિગુચ્છમાન’’ન્તિ. **તવાહમસ્મિ ઇતિ ભાસમાન**ન્તિ ‘‘અહં, સમ્મ, તવ સહાયો હિતકામો સુખકામો, જીવિતમ્પિ મે તુય્હં અત્થાય પરિચ્ચત્ત’’ન્તિ એવમાદિના નયેન ભાસમાનં. **સય્હાનિ કમ્માનિ અનાદિયન્ત**ન્તિ એવં ભાસિત્વાપિ ચ સય્હાનિ કાતું સક્કાનિપિ તસ્સ કમ્માનિ અનાદિયન્તં કરણત્થાય અસમાદિયન્તં. અથ વા ચિત્તેન તત્થ આદરમત્તમ્પિ અકરોન્તં, અપિચ ખો પન ઉપ્પન્નેસુ કિચ્ચેસુ બ્યસનમેવ દસ્સેન્તં. **નેસો મમન્તિ ઇતિ નં વિજઞ્ઞા**તિ તં એવરૂપં ‘‘મિત્તપટિરૂપકો એસો, નેસો મે મિત્તો’’તિ એવં પણ્ડિતો પુરિસો વિજાનેય્ય.

૨૫૭. **અનન્વય**ન્તિ યં અત્થં દસ્સામિ, કરિસ્સામીતિ ચ ભાસતિ, તેન અનનુગતં. **પિયં વાચં યો મિત્તેસુ પકુબ્બતી**તિ યો અતીતાનાગતેહિ પદેહિ પટિસન્થરન્તો નિરત્થકેન સઙ્ગણ્હન્તો કેવલં બ્યઞ્જનચ્છાયામત્તેનેવ પિયં મિત્તેસુ વાચં પવત્તેતિ. **અકરોન્તં ભાસમાનં, પરિજાનન્તિ પણ્ડિતા**તિ એવરૂપં યં ભાસતિ, તં અકરોન્તં, કેવલં વાચાય ભાસમાનં ‘‘વચીપરમો નામેસ અમિત્તો મિત્તપટિરૂપકો’’તિ એવં પરિચ્છિન્દિત્વા પણ્ડિતા જાનન્તિ.

૨૫૮. **ન સો મિત્તો યો સદા અપ્પમત્તો, ભેદાસઙ્કી રન્ધમેવાનુપસ્સી**તિ યો ભેદમેવ આસઙ્કમાનો કતમધુરેન ઉપચારેન સદા અપ્પમત્તો વિહરતિ, યંકિઞ્ચિ અસ્સતિયા અમનસિકારેન કતં, અઞ્ઞાણકેન વા અકતં, ‘‘યદા મં ગરહિસ્સતિ, તદા નં એતેન પટિચોદેસ્સામી’’તિ એવં રન્ધમેવ અનુપસ્સતિ, ન સો મિત્તો સેવિતબ્બોતિ.

એવં ભગવા ‘‘કીદિસો મિત્તો ન સેવિતબ્બો’’તિ ઇમં આદિપઞ્હં વિસ્સજ્જેત્વા દુતિયં વિસ્સજ્જેતું ‘‘**યસ્મિઞ્ચ સેતી**’’તિ ઇમં ઉપડ્ઢગાથમાહ. તસ્સત્થો **યસ્મિઞ્ચ** મિત્તે મિત્તો તસ્સ હદયમનુપવિસિત્વા સયનેન યથા નામ પિતુ **ઉરસિ પુત્તો** ‘‘ઇમસ્સ મયિ ઉરસિ સયન્તે દુક્ખં વા અનત્તમનતા વા ભવેય્યા’’તિઆદીહિ અપરિસઙ્કમાનો નિબ્બિસઙ્કો હુત્વા **સેતિ**, એવમેવં દારધનજીવિતાદીસુ વિસ્સાસં કરોન્તો મિત્તભાવેન નિબ્બિસઙ્કો સેતિ. **યો ચ પરેહિ** કારણસતં કારણસહસ્સમ્પિ વત્વા **અભેજ્જો, સ વે મિત્તો** સેવિતબ્બોતિ.

૨૫૯. એવં ભગવા ‘‘કીદિસો મિત્તો સેવિતબ્બો’’તિ એવં દુતિયપઞ્હં વિસ્સજ્જેત્વા તતિયં વિસ્સજ્જેતું ‘‘પામુજ્જકરણ’’ન્તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – પામુજ્જં કરોતીતિ **પામુજ્જકરણં**. **ઠાન**ન્તિ કારણં. કિં પન તન્તિ? વીરિયં. તઞ્હિ ધમ્મૂપસઞ્હિતં પીતિપામોજ્જસુખમુપ્પાદનતો પામુજ્જકરણન્તિ વુચ્ચતિ. યથાહ ‘‘સ્વાખાતે, ભિક્ખવે, ધમ્મવિનયે યો આરદ્ધવીરિયો, સો સુખં વિહરતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૩૧૯). પસંસં આવહતીતિ **પસંસાવહનં**. આદિતો દિબ્બમાનુસકસુખાનં , પરિયોસાને નિબ્બાનસુખસ્સ આવહનતો ફલૂપચારેન **સુખં**. ફલં પટિકઙ્ખમાનો **ફલાનિસંસો**. **ભાવેતી**તિ વડ્ઢેતિ. **વહન્તો પોરિસં ધુર**ન્તિ પુરિસાનુચ્છવિકં ભારં આદાય વિહરન્તો એતં સમ્મપ્પધાનવીરિયસઙ્ખાતં ઠાનં ભાવેતિ, ઈદિસો પયોગો સેવિતબ્બોતિ.

૨૬૦. એવં ભગવા ‘‘કીદિસો પયોગો પયુઞ્જિતબ્બો’’તિ તતિયપઞ્હં વિસ્સજ્જેત્વા ચતુત્થં વિસ્સજ્જેતું ‘‘**પવિવેકરસ**’’ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **પવિવેકો**તિ કિલેસવિવેકતો જાતત્તા અગ્ગફલં વુચ્ચતિ, તસ્સ રસોતિ અસ્સાદનટ્ઠેન તંસમ્પયુત્તં સુખં. **ઉપસમોપિ** કિલેસૂપસમન્તે જાતત્તા નિબ્બાનસઙ્ખાતઉપસમારમ્મણત્તા વા તદેવ, **ધમ્મપીતિરસોપિ** અરિયધમ્મતો અનપેતાય નિબ્બાનસઙ્ખાતે ધમ્મે ઉપ્પન્નાય પીતિયા રસત્તા તદેવ. તં પવિવેકરસં ઉપસમસ્સ ચ રસં પિત્વા તદેવ **ધમ્મપીતિરસં પિવં નિદ્દરો હોતિ નિપ્પાપો**, પિવિત્વાપિ કિલેસપરિળાહાભાવેન નિદ્દરો, પિવન્તોપિ પહીનપાપત્તા નિપ્પાપો હોતિ, તસ્મા એતં રસાનમગ્ગન્તિ. કેચિ પન ‘‘ઝાનનિબ્બાનપચ્ચવેક્ખણાનં કાયચિત્તઉપધિવિવેકાનઞ્ચ વસેન પવિવેકરસાદયો તયો એવ એતે ધમ્મા’’તિ યોજેન્તિ , પુરિમમેવ સુન્દરં. એવં ભગવા ચતુત્થપઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તો અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને બ્રાહ્મણો ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા કતિપાહેનેવ પટિસમ્ભિદાપ્પત્તો અરહા અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય હિરિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમો ભાગો નિટ્ઠિતો.

નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

ખુદ્દકનિકાયે

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથા

(દુતિયો ભાગો)

૪. મઙ્ગલસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ મઙ્ગલસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? જમ્બુદીપે કિર તત્થ તત્થ નગરદ્વારસન્થાગારસભાદીસુ મહાજના સન્નિપતિત્વા હિરઞ્ઞસુવણ્ણં દત્વા નાનપ્પકારં સીતાહરણાદિબાહિરકકથં કથાપેન્તિ, એકેકા કથા ચતુમાસચ્ચયેન નિટ્ઠાતિ. તત્થ એકદિવસં મઙ્ગલકથા સમુટ્ઠાસિ – ''કિં નુ ખો મઙ્ગલં, કિં દિટ્ઠં મઙ્ગલં, સુતં મઙ્ગલં, મુતં મઙ્ગલં, કો મઙ્ગલં જાનાતી''તિ?

અથ દિટ્ઠમઙ્ગલિકો નામેકો પુરિસો આહ – ''અહં મઙ્ગલં જાનામિ, દિટ્ઠં લોકે મઙ્ગલં, દિટ્ઠં નામ અભિમઙ્ગલસમ્મતં રૂપં. સેય્યથિદં – ઇધેકચ્ચો કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય ચાતકસકુણં વા પસ્સતિ, બેલુવલટ્ઠિં વા ગબ્ભિનિં વા કુમારકે વા અલઙ્કતપટિયત્તે પુણ્ણઘટં વા અલ્લરોહિતમચ્છં વા આજઞ્ઞં વા આજઞ્ઞરથં વા ઉસભં વા ગાવિં વા કપિલં વા, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ કિઞ્ચિ એવરૂપં અભિમઙ્ગલસમ્મતં રૂપં પસ્સતિ, ઇદં વુચ્ચતિ દિટ્ઠમઙ્ગલ''ન્તિ. તસ્સ વચનં એકચ્ચે અગ્ગહેસું, એકચ્ચે નાગ્ગહેસું. યે નાગ્ગહેસું, તે તેન સહ વિવદિંસુ.

અથ સુતમઙ્ગલિકો નામેકો પુરિસો આહ – ''ચક્ખુ નામેતં, ભો, સુચિમ્પિ અસુચિમ્પિ પસ્સતિ, તથા સુન્દરમ્પિ અસુન્દરમ્પિ, મનાપમ્પિ અમનાપમ્પિ. યદિ તેન દિટ્ઠં મઙ્ગલં સિયા, સબ્બમ્પિ મઙ્ગલં સિયા, તસ્મા ન દિટ્ઠં મઙ્ગલં, અપિચ ખો પન સુતં મઙ્ગલં, સુતં નામ અભિમઙ્ગલસમ્મતો સદ્દો. સેય્યથિદં – ઇધેકચ્ચો કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય વડ્ઢાતિ વા વડ્ઢમાનાતિ વા પુણ્ણાતિ વા ફુસ્સાતિ વા સુમનાતિ વા સિરીતિ વા સિરિવડ્ઢાતિ વા અજ્જ સુનક્ખત્તં સુમુહુત્તં સુદિવસં સુમઙ્ગલન્તિ એવરૂપં વા યંકિઞ્ચિ અભિમઙ્ગલસમ્મતં સદ્દં સુણાતિ, ઇદં વુચ્ચતિ સુતમઙ્ગલ''ન્તિ. તસ્સપિ વચનં એકચ્ચે અગ્ગહેસું, એકચ્ચે નાગ્ગહેસું. યે નાગ્ગહેસું, તે તેન સહ વિવદિંસુ.

અથ મુતમઙ્ગલિકો નામેકો પુરિસો આહ – ''સોતમ્પિ હિ નામેતં ભો સાધુમ્પિ અસાધુમ્પિ મનાપમ્પિ અમનાપમ્પિ સુણાતિ. યદિ તેન સુતં મઙ્ગલં સિયા, સબ્બમ્પિ મઙ્ગલં સિયા, તસ્મા ન સુતં મઙ્ગલં, અપિચ ખો પન મુતં મઙ્ગલં, મુતં નામ અભિમઙ્ગલસમ્મતં ગન્ધરસફોટ્ઠબ્બં. સેય્યથિદં – ઇધેકચ્ચો કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય પદુમગન્ધાદિપુપ્ફગન્ધં વા ઘાયતિ, ફુસ્સદન્તકટ્ઠં વા ખાદતિ, પથવિં વા આમસતિ, હરિતસસ્સં વા અલ્લગોમયં વા કચ્છપં વા તિલવાહં વા પુપ્ફં વા ફલં વા આમસતિ, ફુસ્સમત્તિકાય વા સમ્મા લિમ્પતિ, ફુસ્સસાટકં વા નિવાસેતિ, ફુસ્સવેઠનં વા ધારેતિ, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ કિઞ્ચિ એવરૂપં અભિમઙ્ગલસમ્મતં ગન્ધં વા ઘાયતિ, રસં વા સાયતિ, ફોટ્ઠબ્બં વા ફુસતિ, ઇદં વુચ્ચતિ મુતમઙ્ગલ''ન્તિ. તસ્સપિ વચનં એકચ્ચે અગ્ગહેસું, એકચ્ચે નાગ્ગહેસું.

તત્થ ન દિટ્ઠમઙ્ગલિકો સુતમુતમઙ્ગલિકે અસક્ખિ સઞ્ઞાપેતું. ન તેસં અઞ્ઞતરો ઇતરે દ્વે. તેસુ ચ મનુસ્સેસુ યે દિટ્ઠમઙ્ગલિકસ્સ વચનં ગણ્હિંસુ, તે ''દિટ્ઠંયેવ મઙ્ગલ''ન્તિ ગતા. યે સુતમુતમઙ્ગલિકાનં વચનં ગણ્હિંસુ, તે ''સુતંયેવ મુતંયેવ મઙ્ગલ''ન્તિ ગતા. એવમયં મઙ્ગલકથા સકલજમ્બુદીપે પાકટા જાતા.

અથ સકલજમ્બુદીપે મનુસ્સા ગુમ્બગુમ્બા હુત્વા ''કિં નુ ખો મઙ્ગલ''ન્તિ મઙ્ગલાનિ ચિન્તયિંસુ . તેસં મનુસ્સાનં આરક્ખદેવતા તં કથં સુત્વા તથેવ મઙ્ગલાનિ ચિન્તયિંસુ. તાસં દેવતાનં ભુમ્મદેવતા મિત્તા હોન્તિ, અથ તતો સુત્વા ભુમ્મદેવતાપિ તથેવ મઙ્ગલાનિ ચિન્તયિંસુ. તાસમ્પિ દેવતાનં આકાસટ્ઠદેવતા મિત્તા હોન્તિ, આકાસટ્ઠદેવતાનં ચાતુમહારાજિકદેવતા. એતેનેવ ઉપાયેન યાવ સુદસ્સીદેવતાનં અકનિટ્ઠદેવતા મિત્તા હોન્તિ,

અથ તતો સુત્વા અકનિટ્ઠદેવતાપિ તથેવ ગુમ્બગુમ્બા હુત્વા મઙ્ગલાનિ ચિન્તયિંસુ. એવં દસસહસ્સચક્કવાળેસુ સબ્બત્થ મઙ્ગલચિન્તા ઉદપાદિ. ઉપ્પન્ના ચ સા ''ઇદં મઙ્ગલં ઇદં મઙ્ગલ''ન્તિ વિનિચ્છિયમાનાપિ અપ્પત્તા એવ વિનિચ્છયં દ્વાદસ વસ્સાનિ અટ્ઠાસિ. સબ્બે મનુસ્સા ચ દેવા ચ બ્રહ્માનો ચ ઠપેત્વા અરિયસાવકે દિટ્ઠસુતમુતવસેન તિધા ભિન્ના. એકોપિ ''ઇદમેવ મઙ્ગલ''ન્તિ યથાભુચ્ચતો નિટ્ઠઙ્ગતો નાહોસિ, મઙ્ગલકોલાહલં લોકે ઉપ્પજ્જિ.

કોલાહલં નામ પઞ્ચવિધં – કપ્પકોલાહલં, ચક્કવત્તિકોલાહલં, બુદ્ધકોલાહલં, મઙ્ગલકોલાહલં, મોનેય્યકોલાહલન્તિ. તત્થ કામાવચરદેવા મુત્તસિરા વિકિણ્ણકેસા રુદમ્મુખા અસ્સૂનિ હત્થેહિ પુઞ્છમાના રત્તવત્થનિવત્થા અતિવિય વિરૂપવેસધારિનો હુત્વા, ''વસ્સસતસહસ્સસ્સ અચ્ચયેન કપ્પુટ્ઠાનં ભવિસ્સતિ. અયં લોકો વિનસ્સિસ્સતિ, મહાસમુદ્દો સુસ્સિસ્સતિ, અયઞ્ચ મહાપથવી સિનેરુ ચ પબ્બતરાજા ઉડ્ઢય્હિસ્સતિ વિનસ્સિસ્સતિ, યાવ બ્રહ્મલોકા લોકવિનાસો ભવિસ્સતિ. મેત્તં, મારિસા, ભાવેથ, કરુણં મુદિતં ઉપેક્ખં, મારિસા, ભાવેથ, માતરં ઉપટ્ઠહથ, પિતરં ઉપટ્ઠહથ, કુલે જેટ્ઠાપચાયિનો હોથ, જાગરથ મા પમાદત્થા''તિ મનુસ્સપથે વિચરિત્વા આરોચેન્તિ. ઇદં **કપ્પકોલાહલં** નામ.

કામાવચરદેવાયેવ ''વસ્સસતસ્સચ્ચયેન ચક્કવત્તિરાજા લોકે ઉપ્પજ્જિસ્સતી''તિ મનુસ્સપથે વિચરિત્વા આરોચેન્તિ. ઇદં **ચક્કવત્તિકોલાહલં** નામ.

સુદ્ધાવાસા પન દેવા બ્રહ્માભરણેન અલઙ્કરિત્વા બ્રહ્મવેઠનં સીસે કત્વા પીતિસોમનસ્સજાતા બુદ્ધગુણવાદિનો ''વસ્સસહસ્સસ્સ અચ્ચયેન બુદ્ધો લોકે ઉપ્પજ્જિસ્સતી''તિ મનુસ્સપથે વિચરિત્વા આરોચેન્તિ. ઇદં **બુદ્ધકોલાહલં** નામ.

સુદ્ધાવાસા એવ દેવા મનુસ્સાનં ચિત્તં ઞત્વા ''દ્વાદસન્નં વસ્સાનં અચ્ચયેન સમ્માસમ્બુદ્ધો મઙ્ગલં કથેસ્સતી''તિ મનુસ્સપથે વિચરિત્વા આરોચેન્તિ. ઇદં **મઙ્ગલકોલાહલં** નામ.

સુદ્ધાવાસા એવ દેવા ''સત્તન્નં વસ્સાનં અચ્ચયેન અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ ભગવતા સદ્ધિં સમાગમ્મ મોનેય્યપટિપદં પુચ્છિસ્સતી''તિ મનુસ્સપથે વિચરિત્વા આરોચેન્તિ. ઇદં **મોનેય્યકોલાહલં** નામ. ઇમેસુ પઞ્ચસુ કોલાહલેસુ દિટ્ઠમઙ્ગલાદિવસેન તિધા ભિન્નેસુ દેવમનુસ્સેસુ ઇદં મઙ્ગલકોલાહલં લોકે ઉપ્પજ્જિ.

અથ દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ વિચિનિત્વા વિચિનિત્વા મઙ્ગલાનિ અલભમાનેસુ દ્વાદસન્નં વસ્સાનં અચ્ચયેન તાવતિંસકાયિકા દેવતા સઙ્ગમ્મ સમાગમ્મ એવં સમચિન્તેસું – ''સેય્યથાપિ નામ, મારિસા, ઘરસામિકો અન્તોઘરજનાનં, ગામસામિકો ગામવાસીનં, રાજા સબ્બમનુસ્સાનં, એવમેવં અયં સક્કો દેવાનમિન્દો અમ્હાકં અગ્ગો ચ સેટ્ઠો ચ યદિદં પુઞ્ઞેન તેજેન ઇસ્સરિયેન પઞ્ઞાય દ્વિન્નં દેવલોકાનં અધિપતિ. યંનૂન મયં સક્કં દેવાનમિન્દં એતમત્થં પુચ્છેય્યામા''તિ. તા સક્કસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા સક્કં દેવાનમિન્દં તઙ્ખણાનુરૂપનિવાસનાભરણસસ્સિરિકસરીરં અડ્ઢતેય્યકોટિઅચ્છરાગણપરિવુતં પારિચ્છત્તકમૂલે પણ્ડુકમ્બલવરાસને નિસિન્નં અભિવાદેત્વા એકમન્તં ઠત્વા એતદવોચું – ''યગ્ઘે, મારિસ, જાનેય્યાસિ, એતરહિ મઙ્ગલપઞ્હા સમુટ્ઠિતા, એકે દિટ્ઠં મઙ્ગલન્તિ વદન્તિ, એકે સુતં મઙ્ગલન્તિ વદન્તિ, એકે મુતં મઙ્ગલન્તિ વદન્તિ. તત્થ મયઞ્ચ અઞ્ઞે ચ અનિટ્ઠઙ્ગતા, સાધુ વત નો ત્વં યાથાવતો બ્યાકરોહી''તિ. દેવરાજા પકતિયાપિ પઞ્ઞવા ''અયં મઙ્ગલકથા કત્થ પઠમં સમુટ્ઠિતા''તિ આહ. ''મયં દેવ ચાતુમહારાજિકાનં અસ્સુમ્હા''તિ આહંસુ. તતો ચાતુમહારાજિકા

આકાસટ્ઠદેવતાનં, આકાસટ્ઠદેવતા ભુમ્મદેવતાનં, ભુમ્મદેવતા મનુસ્સારક્ખદેવતાનં, મનુસ્સારક્ખદેવતા ''મનુસ્સલોકે સમુટ્ઠિતા''તિ આહંસુ.

અથ દેવાનમિન્દો ''સમ્માસમ્બુદ્ધો કત્થ વસતી''તિ પુચ્છિ. ''મનુસ્સલોકે, દેવા''તિ આહંસુ. ''તં ભગવન્તં કોચિ પુચ્છી''તિ આહ. ''ન કોચિ દેવા''તિ. ''કિં નુ ખો નામ તુમ્હે મારિસા અગ્ગિં છડ્ડેત્વા ખજ્જોપનકં ઉજ્જાલેથ, યે અનવસેસમઙ્ગલદેસકં તં ભગવન્તં અતિક્કમિત્વા મં પુચ્છિતબ્બં મઞ્ઞથ? આગચ્છથ, મારિસા, તં ભગવન્તં પુચ્છામ, અદ્ધા સસ્સિરિકં પઞ્હબ્યાકરણં લભિસ્સામા''તિ એકં દેવપુત્તં આણાપેસિ – ''ત્વં ભગવન્તં પુચ્છા''તિ. સો દેવપુત્તો તઙ્ખણાનુરૂપેન અલઙ્કારેન અત્તાનં અલઙ્કરિત્વા વિજ્જુરિવ વિજ્જોતમાનો દેવગણપરિવુતો જેતવનમહાવિહારં આગન્ત્વા ભગવન્તં અભિવાદેત્વા એકમન્તં ઠત્વા મઙ્ગલપઞ્હં પુચ્છન્તો ગાથાય અજ્ઝભાસિ. ભગવા તસ્સ તં પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તો ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **એવં મે સુત**ન્તિઆદીનમત્થો સઙ્ખેપતો કસિભારદ્વાજસુત્તવણ્ણનાયં વુત્તો, વિત્થારં પન ઇચ્છન્તેહિ પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમટ્ઠકથાયં વુત્તનયેન ગહેતબ્બો. કસિભારદ્વાજસુત્તે **ચ** ''મગધેસુ વિહરતિ દક્ખિણાગિરિસ્મિં એકનાળાયં બ્રાહ્મણગામે''તિ વુત્તં, ઇધ ''સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે''તિ. તસ્મા ''સાવત્થિય''ન્તિ ઇમં પદં આદિં કત્વા ઇધ અપુબ્બપદવણ્ણનં કરિસ્સામ.

સેય્યથિદં, **સાવત્થિય**ન્તિ એવંનામકે નગરે. તં કિર સવત્થસ્સ નામ ઇસિનો નિવાસટ્ઠાનં અહોસિ. તસ્મા યથા કુસમ્બસ્સ નિવાસો કોસમ્બી, કાકણ્ડસ્સ નિવાસો કાકણ્ડીતિ, એવં ઇત્થિલિઙ્ગવસેન ''સાવત્થી''તિ વુચ્ચતિ. પોરાણા પન વણ્ણયન્તિ – યસ્મા તસ્મિં ઠાને સત્થસમાયોગે ''કિંભણ્ડમત્થી''તિ પુચ્છિતે ''સબ્બમત્થી''તિ આહંસુ, તસ્મા તં વચનમુપાદાય ''સાવત્થી''તિ વુચ્ચતિ. તસ્સં સાવત્થિયં. એતેનસ્સ ગોચરગામો દીપિતો હોતિ. જેતો નામ રાજકુમારો, તેન રોપિતસંવડ્ઢિતત્તા તસ્સ જેતસ્સ વનન્તિ જેતવનં, તસ્મિં **જેતવને**. અનાથાનં પિણ્ડો એતસ્મિં અત્થીતિ અનાથપિણ્ડિકો, તસ્સ **અનાથપિણ્ડિકસ્સ**. અનાથપિણ્ડિકેન ગહપતિના ચતુપણ્ણાસકોટિપરિચ્ચાગેન નિટ્ઠાપિતારામેતિ અત્થો. એતેનસ્સ પબ્બજિતાનુરૂપનિવાસોકાસો દીપિતો હોતિ.

અથાતિ અવિચ્છેદત્થે, **ખો**તિ અધિકારન્તરનિદસ્સનત્થે નિપાતો. તેન અવિચ્છિન્નેયેવ તત્થ ભગવતો વિહારે ''ઇદમધિકારન્તરં ઉદપાદી''તિ દસ્સેતિ. કિં તન્તિ? **અઞ્ઞતરા દેવતા**તિઆદિ. તત્થ **અઞ્ઞતરા**તિ અનિયમિતનિદ્દેસો. સા હિ નામગોત્તતો અપાકટા, તસ્મા ''અઞ્ઞતરા''તિ વુત્તા. દેવો એવ દેવતા, ઇત્થિપુરિસસાધારણમેતં. ઇધ પન પુરિસો એવ સો દેવપુત્તો, કિન્તુ સાધારણનામવસેન ''દેવતા''તિ વુત્તો.

અભિક્કન્તાય રત્તિયાતિ એત્થ **અભિક્કન્તસદ્દો** ખયસુન્દરાભિરૂપઅબ્ભનુમોદનાદીસુ દિસ્સતિ. તત્થ ''અભિક્કન્તા, ભન્તે, રત્તિ, નિક્ખન્તો પઠમો યામો, ચિરનિસિન્નો ભિક્ખુસઙ્ઘો. ઉદ્દિસતુ, ભગવા ભિક્ખૂનં પાતિમોક્ખ''ન્તિ એવમાદીસુ (ચૂળવ॰ ૩૮૩; અ॰ નિ॰ ૮.૨૦; ઉદા॰ ૪૫) ખયે દિસ્સતિ. ''અયં ઇમેસં ચતુન્નં પુગ્ગલાનં અભિક્કન્તતરો ચ પણીતતરો ચા''તિ એવમાદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૦૦) સુન્દરે.

''કો મે વન્દતિ પાદાનિ, ઇદ્ધિયા યસસા જલં;
અભિક્કન્તેન વણ્ણેન, સબ્બા ઓભાસયં દિસા''તિ. (વિ॰ વ॰ ૮૫૭) –

એવમાદીસુ અભિરૂપે. ‘‘અભિક્કન્તં, ભો ગોતમ, અભિક્કન્તં, ભો ગોતમા’’તિ એવમાદીસુ (અ॰ નિ॰ ૨.૧૬; પારા॰ ૧૫) અબ્ભનુમોદને. ઇધ પન ખયે. તેન અભિક્કન્તાય રત્તિયા, પરિક્ખીણાય રત્તિયાતિ વુત્તં હોતિ.

અભિક્કન્તવણ્ણાતિ એત્થ **અભિક્કન્ત**સદ્દો અભિરૂપે, **વણ્ણ**સદ્દો પન છવિથુતિકુલવગ્ગકારણસણ્ઠાનપ્પમાણરૂપાયતનાદીસુ દિસ્સતિ. તત્થ ‘‘સુવણ્ણવણ્ણોસિ ભગવા’’તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૯; સુ॰ નિ॰ ૫૫૩) છવિયં. ‘‘કદા સઞ્ઞૂળ્હા પન તે, ગહપતિ, ઇમે સમણસ્સ ગોતમસ્સ વણ્ણા’’તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૭૭) થુતિયં. ‘‘ચત્તારોમે, ભો ગોતમ, વણ્ણા’’તિ એવમાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૧૫) કુલવગ્ગે. ‘‘અથ કેન નુ વણ્ણેન, ગન્ધત્થેનોતિ વુચ્ચતી’’તિ એવમાદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૪) કારણે. ‘‘મહન્તં હત્થિરાજવણ્ણં અભિનિમ્મિનિત્વા’’તિ એવમાદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૩૮) સણ્ઠાને. ‘‘તયો પત્તસ્સ વણ્ણા’’તિ એવમાદીસુ પમાણે. ‘‘વણ્ણો ગન્ધો રસો ઓજા’’તિ એવમાદીસુ રૂપાયતને. સો ઇધ છવિયં દટ્ઠબ્બો. તેન અભિક્કન્તવણ્ણા અભિરૂપચ્છવીતિ વુત્તં હોતિ.

કેવલકપ્પન્તિ એત્થ **કેવલ**સદ્દો અનવસેસયેભુય્યઅબ્યામિસ્સઅનતિરેકદળ્હત્થવિસંયોગાદિઅનેકત્થો. તથા હિસ્સ ‘‘કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિય’’ન્તિ એવમાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૫૫; પારા॰ ૧) અનવસેસતા અત્થો. ‘‘કેવલકપ્પા ચ અઙ્ગમાગધા પહૂતં ખાદનીયં ભોજનીયં આદાય ઉપસઙ્કમિસ્સન્તી’’તિ એવમાદીસુ (મહાવ॰ ૪૩) યેભુય્યતા. ‘‘કેવલસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતી’’તિ એવમાદીસુ (વિભ॰ ૨૨૫) અબ્યામિસ્સતા. ‘‘કેવલં સદ્ધામત્તકં નૂન અયમાયસ્મા’’તિ એવમાદીસુ (મહાવ॰ ૨૪૪) અનતિરેકતા. ‘‘આયસ્મતો ભન્તે અનુરુદ્ધસ્સ બાહિકો નામ સદ્ધિવિહારિકો કેવલકપ્પં સઙ્ઘભેદાય ઠિતો’’તિ એવમાદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૩) દળ્હત્થતા. ‘‘કેવલી વુસિતવા ઉત્તમપુરિસોતિ વુચ્ચતી’’તિ એવમાદીસુ (સં॰ નિ॰ ૩.૫૭) વિસંયોગો. ઇધ પનસ્સ અનવસેસતો અત્થો અધિપ્પેતો.

કપ્પસદ્દો પનાયં અભિસદ્દહનવોહારકાલપઞ્ઞત્તિછેદનવિકપ્પલેસસમન્તભાવાદિઅનેકત્થો. તથા હિસ્સ ‘‘ઓકપ્પનિયમેતં ભોતો ગોતમસ્સ, યતા તં અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સા’’તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૮૭) અભિસદ્દહનમત્થો. ‘‘અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, પઞ્ચહિ સમણકપ્પેહિ ફલં પરિભુઞ્જિતુ’’ન્તિ એવમાદીસુ (ચૂળવ॰ ૨૫૦) વોહારો. ‘‘યેન સુદં નિચ્ચકપ્પં વિહરામી’’તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૮૭) કાલો. ‘‘ઇચ્ચાયસ્મા કપ્પો’’તિ એવમાદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૯૮; ચૂળનિ॰ કપ્પમાણવપુચ્છા ૧૧૭) પઞ્ઞત્તિ. ‘‘અલઙ્કતો કપ્પિતકેસમસ્સૂ’’તિ એવમાદીસુ (જા॰ ૨.૨૨.૧૩૬૮) છેદનં. ‘‘કપ્પતિ દ્વઙ્ગુલકપ્પો’’તિ એવમાદીસુ (ચૂળવ॰ ૪૪૬) વિકપ્પો. ‘‘અત્થિ કપ્પો નિપજ્જિતુ’’ન્તિ એવમાદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૮૦) લેસો. ‘‘કેવલકપ્પં વેળુવનં ઓભાસેત્વા’’તિ એવમાદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૯૪) સમન્તભાવો. ઇધ પનસ્સ સમન્તભાવો અત્થોતિ અધિપ્પેતો. યતો **કેવલકપ્પં જેતવન**ન્તિ એત્થ અનવસેસં સમન્તતો જેતવનન્તિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો.

ઓભાસેત્વાતિ આભાય ફરિત્વા, ચન્દિમા વિય સૂરિયો વિય ચ એકોભાસં એકપજ્જોતં કરિત્વાતિ અત્થો.

યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમીતિ ભુમ્મત્થે કરણવચનં, યતો યત્થ ભગવા, તત્થ ઉપસઙ્કમીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. યેન વા કારણેન ભગવા દેવમનુસ્સેહિ ઉપસઙ્કમિતબ્બો, તેનેવ કારણેન ઉપસઙ્કમીતિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. કેન ચ કારણેન ભગવા ઉપસઙ્કમિતબ્બો? નાનપ્પકારગુણવિસેસાધિગમાધિપ્પાયેન સાદુફલૂપભોગાધિપ્પાયેન દિજગણેહિ નિચ્ચફલિતમહારુક્ખો વિય. ઉપસઙ્કમીતિ ચ ગતાતિ વુત્તં હોતિ.

ઉપસઙ્કમિત્વાતિ ઉપસઙ્કમનપરિયોસાનદીપનં. અથ વા એવં ગતા તતો આસન્નતરં ઠાનં ભગવતો સમીપસઙ્ખાતં ગન્ત્વાતિપિ વુત્તં હોતિ. **ભગવન્તં અભિવાદેત્વા**તિ ભગવન્તં વન્દિત્વા પણમિત્વા નમસ્સિત્વા.

એકમન્તન્તિ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો, એકોકાસં એકપસ્સન્તિ વુત્તં હોતિ. ભુમ્મત્થે વા ઉપયોગવચનં. **અટ્ઠાસી**તિ નિસજ્જાદિપટિક્ખેપો, ઠાનં કપ્પેસિ, ઠિતા અહોસીતિ અત્થો.

કથં ઠિતા પન સા એકમન્તં ઠિતા અહૂતિ?

''ન પચ્છતો ન પુરતો, નાપિ આસન્નદૂરતો;
ન કચ્છે નોપિ પટિવાતે, ન ચાપિ ઓણતુણ્ણતે;
ઇમે દોસે વિવજ્જેત્વા, એકમન્તં ઠિતા અહૂ''તિ.

કસ્મા પનાયં અટ્ઠાસિ એવ, ન નિસીદીતિ? લહું નિવત્તિતુકામતાય. દેવતા હિ કઞ્ચિદેવ અત્થવસં પટિચ્ચ સુચિપુરિસો વિય વચ્ચટ્ઠાનં મનુસ્સલોકં આગચ્છન્તિ. પકતિયા પનેતાસં યોજનસતતો પભુતિ મનુસ્સલોકો દુગ્ગન્ધતાય પટિકૂલો હોતિ, ન તત્થ અભિરમન્તિ. તેન સા આગતકિચ્ચં કત્વા લહું નિવત્તિતુકામતાય ન નિસીદિ. યસ્સ ચ ગમનાદિઇરિયાપથપરિસ્સમસ્સ વિનોદનત્થં નિસીદન્તિ, સો દેવાનં પરિસ્સમો નત્થિ, તસ્માપિ ન નિસીદિ. યે ચ મહાસાવકા ભગવન્તં પરિવારેત્વા ઠિતા, તે પતિમાનેસિ, તસ્માપિ ન નિસીદિ. અપિચ ભગવતિ ગારવેનેવ ન નિસીદિ. દેવાનઞ્હિ નિસીદિતુકામાનં આસનં નિબ્બત્તતિ, તં અનિચ્છમાના નિસજ્જાય ચિત્તમ્પિ અકત્વા એકમન્તં અટ્ઠાસિ.

એકમન્તં ઠિતા ખો સા દેવતાતિ એવં ઇમેહિ કારણેહિ એકમન્તં ઠિતા ખો સા દેવતા. **ભગવન્તં ગાથાય અજ્ઝભાસી**તિ ભગવન્તં ગાથાય અક્ખરપદનિયમિતગન્થિતેન વચનેન અભાસીતિ અત્થો.

૨૬૧. તત્થ **બહૂ**તિ અનિયમિતસઙ્ખ્યાનિદ્દેસો. તેન અનેકસતા અનેકસહસ્સા અનેકસતસહસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. દિબ્બન્તીતિ **દેવા**, પઞ્ચહિ કામગુણેહિ કીળન્તિ, અત્તનો વા સિરિયા જોતન્તીતિ અત્થો. અપિચ તિવિધા દેવા સમ્મુતિઉપપત્તિવિસુદ્ધિવસેન. યથાહ –

''દેવાતિ તયો દેવા સમ્મુતિદેવા, ઉપપત્તિદેવા, વિસુદ્ધિદેવા. તત્થ સમ્મુતિદેવા નામ રાજાનો, દેવિયો, રાજકુમારા. ઉપપત્તિદેવા નામ ચાતુમહારાજિકે દેવે ઉપાદાય તદુત્તરિદેવા. વિસુદ્ધિદેવા નામ અરહન્તો વુચ્ચન્તી''તિ (ચૂળનિ૰ ધોતકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૩૨, પારાયનાનુગીતિગાથાનિદ્દેસ ૧૧૯).

તેસુ ઇધ ઉપપત્તિદેવા અધિપ્પેતા. મનુનો અપચ્ચાતિ **મનુસ્સા**. પોરાણા પન ભણન્તિ – મનસ્સ ઉસ્સન્નતાય મનુસ્સા. તે જમ્બુદીપકા, અપરગોયાનકા, ઉત્તરકુરુકા, પુબ્બવિદેહકાતિ ચતુબ્બિધા. ઇધ જમ્બુદીપકા અધિપ્પેતા. મઙ્ગલન્તિ ઇમેહિ સત્તાતિ **મઙ્ગલાનિ**, ઇદ્ધિં વુદ્ધિઞ્ચ પાપુણન્તીતિ અત્થો. **અચિન્તયુ**ન્તિ ચિન્તેસું. **આકઙ્ખમાના**તિ ઇચ્છમાના પત્થયમાના પિહયમાના. **સોત્થાન**ન્તિ સોત્થિભાવં, સબ્બેસં દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકાનં સોભનાનં સુન્દરાનં કલ્યાણાનં ધમ્માનમત્થિતન્તિ વુત્તં હોતિ. **બ્રૂહી**તિ દેસેહિ પકાસેહિ આચિક્ખ વિવર વિભજ ઉત્તાનીકરોહિ. **મઙ્ગલ**ન્તિ ઇદ્ધિકારણં વુદ્ધિકારણં સબ્બસમ્પત્તિકારણં. **ઉત્તમ**ન્તિ વિસિટ્ઠં પવરં સબ્બલોકહિતસુખાવહન્તિ અયં ગાથાય અનુપુબ્બપદવણ્ણના.

અયં પન પિણ્ડત્થો – સો દેવપુત્તો દસસહસ્સચક્કવાળેસુ દેવતા મઙ્ગલપઞ્હં સોતુકામતાય ઇમસ્મિં એકચક્કવાળે સન્નિપતિત્વા એકવાલગ્ગકોટિઓકાસમત્તે દસપિ વીસમ્પિ તિંસમ્પિ ચત્તાલીસમ્પિ પઞ્ઞાસમ્પિ સટ્ઠિપિ સત્તતિપિ અસીતિપિ સુખુમત્તભાવે નિમ્મિનિત્વા સબ્બદેવમારબ્રહ્માનો સિરિયા ચ તેજસા ચ અધિગય્હ વિરોચમાનં પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્નં ભગવન્તં પરિવારેત્વા ઠિતા દિસ્વા તસ્મિં ચ સમયે અનાગતાનમ્પિ સકલજમ્બુદીપકાનં મનુસ્સાનં ચેતસા ચેતોપરિવિતક્કમઞ્ઞાય સબ્બદેવમનુસ્સાનં વિચિકિચ્છાસલ્લસમુદ્ધરણત્થં આહ – ''બહૂ દેવા મનુસ્સા ચ, મઙ્ગલાનિ અચિન્તયું, આકઙ્ખમાના સોત્થાનં અત્તનો સોત્થિભાવં ઇચ્છન્તા, બ્રૂહિ મઙ્ગલમુત્તમં, તેસં દેવાનં અનુમતિયા મનુસ્સાનઞ્ચ અનુગ્ગહેન મયા પુટ્ઠો સમાનો યં સબ્બેસમેવ અમ્હાકં એકન્તહિતસુખાવહનતો ઉત્તમં મઙ્ગલં, તં નો અનુકમ્પં ઉપાદાય બ્રૂહિ ભગવા''તિ.

૨૬૨. એવમેતં દેવપુત્તસ્સ વચનં સુત્વા ભગવા ''**અસેવના ચ બાલાન**''ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **અસેવના**તિ અભજના અપયિરુપાસના. **બાલાન**ન્તિ બલન્તિ અસ્સસન્તીતિ બાલા, અસ્સસિતપસ્સસિતમત્તેન જીવન્તિ, ન પઞ્ઞાજીવિતેનાતિ અધિપ્પાયો. તેસં બાલાનં **પણ્ડિતાન**ન્તિ પણ્ડન્તીતિ પણ્ડિતા, સન્દિટ્ઠિકસમ્પરાયિકેસુ અત્થેસુ ઞાણગતિયા ગચ્છન્તીતિ અધિપ્પાયો. તેસં પણ્ડિતાનં. **સેવના**તિ ભજના પયિરુપાસના તંસહાયતા તંસમ્પવઙ્કતા. **પૂજા**તિ સક્કારગરુકારમાનનવન્દના. **પૂજનેય્યાન**ન્તિ પૂજારહાનં. **એતં મઙ્ગલમુત્તમ**ન્તિ યા ચ બાલાનં અસેવના, યા ચ પણ્ડિતાનં સેવના, યા ચ પૂજનેય્યાનં પૂજા, તં સબ્બં સમ્પિણ્ડેત્વા આહ એતં મઙ્ગલમુત્તમન્તિ. યં તયા પુટ્ઠં ''બ્રૂહિ મઙ્ગલમુત્તમ''ન્તિ, એત્થ તાવ એતં મઙ્ગલમુત્તમન્તિ ગણ્હાહીતિ વુત્તં હોતિ. અયમેતિસ્સા ગાથાય પદવણ્ણના.

અત્થવણ્ણના પનસ્સા એવં વેદિતબ્બા – એવમેતં દેવપુત્તસ્સ વચનં સુત્વા ભગવા ઇમં ગાથમાહ. તત્થ યસ્મા ચતુબ્બિધા કથા પુચ્છિતકથા, અપુચ્છિતકથા, સાનુસન્ધિકથા, અનનુસન્ધિકથાતિ. તત્થ ''પુચ્છામિ તં, ગોતમ, ભૂરિપઞ્ઞં, કથંકરો સાવકો સાધુ હોતી''તિ (સુ॰ નિ॰ ૩૭૮) ચ, ''કથં નુ ત્વં, મારિસ, ઓઘમતરી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧) ચ એવમાદીસુ પુચ્છિતેન કથિકા પુચ્છિતકથા. ''યં પરે સુખતો આહુ, તદરિયા આહુ દુક્ખતો''તિ એવમાદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૭૬૭) અપુચ્છિતેન અત્તજ્ઝાસયવસેનેવ કથિતા અપુચ્છિતકથા. સબ્બાપિ બુદ્ધાનં કથા ''સનિદાનાહં, ભિક્ખવે, ધમ્મં દેસેમી''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; કથા॰ ૮૦૬) વચનતો સાનુસન્ધિકથા. અનનુસન્ધિકથા ઇમસ્મિં સાસને નત્થિ. એવમેતાસુ કથાસુ અયં દેવપુત્તેન પુચ્છિતેન ભગવતા કથિતત્તા પુચ્છિતકથા. પુચ્છિતકથાયઞ્ચ યથા છેકો પુરિસો કુસલો મગ્ગસ્સ, કુસલો અમગ્ગસ્સ, મગ્ગં પુટ્ઠો પઠમં વિજહિતબ્બં આચિક્ખિત્વા પચ્છા ગહેતબ્બં આચિક્ખતિ – ''અસુકસ્મિં નામ ઠાને દ્વેધાપથો હોતિ, તત્થ વામં મુઞ્ચિત્વા દક્ખિણં ગણ્હથા''તિ, એવં સેવિતબ્બાસેવિતબ્બેસુ અસેવિતબ્બં આચિક્ખિત્વા સેવિતબ્બં આચિક્ખતિ. ભગવા ચ મગ્ગકુસલપુરિસસદિસો. યથાહ –

> ''પુરિસો મગ્ગકુસલોતિ ખો, તિસ્સ, તથાગતસ્સેતં અધિવચનં અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સા''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૪).

સો હિ કુસલો ઇમસ્સ લોકસ્સ, કુસલો પરસ્સ લોકસ્સ, કુસલો મચ્ચુધેય્યસ્સ, કુસલો અમચ્ચુધેય્યસ્સ, કુસલો મારધેય્યસ્સ, કુસલો અમારધેય્યસ્સાતિ. તસ્મા પઠમં અસેવિતબ્બં આચિક્ખિત્વા સેવિતબ્બં આચિક્ખન્તો આહ – ''અસેવના ચ બાલાનં, પણ્ડિતાનઞ્ચ સેવના''તિ. વિજહિતબ્બમગ્ગો વિય હિ પઠમં બાલા ન સેવિતબ્બા ન પયિરુપાસિતબ્બા, તતો ગહેતબ્બમગ્ગો વિય પણ્ડિતા સેવિતબ્બા પયિરુપાસિતબ્બાતિ.

કસ્મા પન ભગવતા મઙ્ગલં કથેન્તેન પઠમં બાલાનં અસેવના પણ્ડિતાનઞ્ચ સેવના કથિતાતિ? વુચ્ચતે – યસ્મા ઇમં દિટ્ઠાદીસુ મઙ્ગલદિટ્ઠિં બાલસેવનાય દેવમનુસ્સા ગણ્હિંસુ, સા ચ અમઙ્ગલં, તસ્મા નેસં તં ઇધલોકત્થપરલોકત્થભઞ્જકં અકલ્યાણમિત્તસંસગ્ગં ગરહન્તેન ઉભયલોકત્થસાધકઞ્ચ કલ્યાણમિત્તસંસગ્ગં પસંસન્તેન ભગવતા પઠમં બાલાનં અસેવના પણ્ડિતાનઞ્ચ સેવના કથિતાતિ.

તત્થ **બાલા** નામ યે કેચિ પાણાતિપાતાદિઅકુસલકમ્મપથસમન્નાગતા સત્તા. તે તીહાકારેહિ જાનિતબ્બા. યથાહ – ‘‘તીણિમાનિ, ભિક્ખવે, બાલસ્સ બાલલક્ખણાની’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૩; મ॰ નિ॰ ૩.૨૪૬) સુત્તં. અપિચ પૂરણકસ્સપાદયો છ સત્થારો દેવદત્તકોકાલિકકટમોદકતિસ્સખણ્ડદેવિયાપુત્તસમુદ્દદત્તચિઞ્ચમાણવિકાદયો અતીતકાલે ચ દીઘવિદસ્સ ભાતાતિ ઇમે અઞ્ઞે ચ એવરૂપા સત્તા બાલાતિ વેદિતબ્બા.

તે અગ્ગિપદિત્તમિવ અઙ્ગારં અત્તના દુગ્ગહિતેન અત્તાનઞ્ચ અત્તનો વચનકારકે ચ વિનાસેન્તિ, યથા દીઘવિદસ્સ ભાતા ચતુબુદ્ધન્તરં સટ્ઠિયોજનમત્તેન અત્તભાવેન ઉત્તાનો પતિતો મહાનિરયે પચ્ચતિ, યથા ચ તસ્સ દિટ્ઠિં અભિરુચિકાનિ પઞ્ચ કુલસતાનિ તસ્સેવ સહબ્યતં ઉપપન્નાનિ નિરયે પચ્ચન્તિ. વુત્તં હેતં –

> ‘‘સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, નળાગારા વા તિણાગારા વા અગ્ગિ મુત્તો કૂટાગારાનિપિ ડહતિ ઉલ્લિત્તાવલિત્તાનિ નિવાતાનિ ફુસિતગ્ગળાનિ પિહિતવાતપાનાનિ, એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, યાનિ કાનિચિ ભયાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, સબ્બાનિ તાનિ બાલતો ઉપ્પજ્જન્તિ, નો પણ્ડિતતો. યે કેચિ ઉપદ્દવા ઉપ્પજ્જન્તિ…પે॰… યે કેચિ ઉપસગ્ગા…પે॰… નો પણ્ડિતતો. ઇતિ ખો, ભિક્ખવે, સપ્પટિભયો બાલો, અપ્પટિભયો પણ્ડિતો. સઉપદ્દવો બાલો, અનુપદ્દવો પણ્ડિતો, સઉપસગ્ગો બાલો, અનુપસગ્ગો પણ્ડિતો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧).

અપિચ પૂતિમચ્છસદિસો બાલો, પૂતિમચ્છબન્ધપત્તપુટસદિસો હોતિ તદુપસેવી, છડ્ડનીયતં જિગુચ્છનીયતઞ્ચ આપજ્જતિ વિઞ્ઞૂનં. વુત્તઞ્ચેતં –

> ‘‘પૂતિમચ્છં કુસગ્ગેન, યો નરો ઉપનય્હતિ;
> કુસાપિ પૂતી વાયન્તિ, એવં બાલૂપસેવના’’તિ. (ઇતિવુ॰ ૭૬; જા॰ ૧.૧૫.૧૮૩; ૨.૨૨.૧૨૫૭);

અકિત્તિપણ્ડિતો ચાપિ સક્કેન દેવાનમિન્દેન વરે દિય્યમાને એવમાહ –

> ‘‘બાલં ન પસ્સે ન સુણે, ન ચ બાલેન સંવસે;
> બાલેનલ્લાપસલ્લાપં, ન કરે ન ચ રોચયે.
>
> ‘‘કિન્નુ તે અકરં બાલો, વદ કસ્સપ કારણં;
> કેન કસ્સપ બાલસ્સ, દસ્સનં નાભિકઙ્ખસિ.
>
> ‘‘અનયં નયતિ દુમ્મેધો, અધુરાયં નિયુઞ્જતિ;
> દુન્નયો સેય્યસો હોતિ, સમ્મા વુત્તો પકુપ્પતિ;
> વિનયં સો ન જાનાતિ, સાધુ તસ્સ અદસ્સન’’ન્તિ. (જા॰ ૧.૧૩.૯૦-૯૨);

એવં ભગવા સબ્બાકારેન બાલૂપસેવનં ગરહન્તો બાલાનં અસેવનં ''મઙ્ગલ''ન્તિ વત્વા ઇદાનિ પણ્ડિતસેવનં પસંસન્તો ''પણ્ડિતાનઞ્ચ સેવના મઙ્ગલ''ન્તિ આહ. તત્થ **પણ્ડિતા** નામ યે કેચિ પાણાતિપાતાવેરમણિઆદિદસકુસલકમ્મપથસમન્નાગતા સત્તા, તે તીહાકારેહિ જાનિતબ્બા. યથાહ – ''તીણિમાનિ, ભિક્ખવે, પણ્ડિતસ્સ પણ્ડિતલક્ખણાની''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૩; મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૩) વુત્તં. અપિચ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધઅસીતિમહાસાવકા અઞ્ઞે ચ તથાગતસ્સ સાવકા સુનેત્તમહાગોવિન્દવિધુરસરભઙ્ગમહોસધસુતસોમનિમિરાજ- અયોઘરકુમારઅકિત્તિપણ્ડિતાદયો ચ પણ્ડિતાતિ વેદિતબ્બા.

તે ભયે વિય રક્ખા, અન્ધકારે વિય પદીપો, ખુપ્પિપાસાદિદુક્ખાભિભવે વિય અન્નપાનાદિપટિલાભો, અત્તનો વચનકરાનં સબ્બભયઉપદ્દવૂપસગ્ગવિદ્ધંસનસમત્થા હોન્તિ. તથા હિ તથાગતં આગમ્મ અસઙ્ખ્યેય્યા અપરિમાણા દેવમનુસ્સા આસવક્ખયં પત્તા, બ્રહ્મલોકે પતિટ્ઠિતા, દેવલોકે પતિટ્ઠિતા, સુગતિલોકે ઉપ્પન્ના. સારિપુત્તત્થેરે ચિત્તં પસાદેત્વા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ થેરં ઉપટ્ઠહિત્વા અસીતિ કુલસહસ્સાનિ સગ્ગે નિબ્બત્તાનિ. તથા મહામોગ્ગલ્લાનમહાકસ્સપપ્પભુતીસુ સબ્બમહાસાવકેસુ, સુનેત્તસ્સ સત્થુનો સાવકા અપ્પેકચ્ચે બ્રહ્મલોકે ઉપ્પજ્જિંસુ, અપ્પેકચ્ચે પરનિમ્મિતવસવત્તીનં દેવાનં સહબ્યતં...પે॰... અપ્પેકચ્ચે ગહપતિમહાસાલકુલાનં સહબ્યતં ઉપપજ્જિંસુ. વુત્તઞ્ચેતં –

> ''નત્થિ, ભિક્ખવે, પણ્ડિતતો ભયં, નત્થિ પણ્ડિતતો ઉપદ્દવો, નત્થિ પણ્ડિતતો ઉપસગ્ગો''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧).
>
> અપિચ તગરમાલાદિગન્ધભણ્ડસદિસો પણ્ડિતો, તગરમાલાદિગન્ધભણ્ડપલિવેઠનપત્તસદિસો હોતિ તદુપસેવી, ભાવનીયતં મનુઞ્ઞતઞ્ચ આપજ્જતિ વિઞ્ઞૂનં. વુત્તઞ્ચેતં –

''તગરઞ્ચ પલાસેન, યો નરો ઉપનય્હતિ;
પત્તાપિ સુરભી વાયન્તિ, એવં ધીરૂપસેવના''તિ. (ઇતિવુ॰ ૭૬; જા॰ ૧.૧૫.૧૮૪; ૨.૨૨.૧૨૫૮);

અકિત્તિપણ્ડિતો ચાપિ સક્કેન દેવાનમિન્દેન વરે દિય્યમાને એવમાહ –

''ધીરં પસ્સે સુણે ધીરં, ધીરેન સહ સંવસે;
ધીરેનલ્લાપસલ્લાપં, તં કરે તઞ્ચ રોચયે.

''કિન્નુ તે અકરં ધીરો, વદ કસ્સપ કારણં;
કેન કસ્સપ ધીરસ્સ, દસ્સનં અભિકઙ્ખસિ.

''નયં નયતિ મેધાવી, અધુરાયં ન યુઞ્જતિ;
સુનયો સેય્યસો હોતિ, સમ્મા વુત્તો ન કુપ્પતિ;
વિનયં સો પજાનાતિ, સાધુ તેન સમાગમો''તિ. (જા॰ ૧.૧૩.૯૪-૯૬);

એવં ભગવા સબ્બાકારેન પણ્ડિતસેવનં પસંસન્તો, પણ્ડિતાનં સેવનં ''મઙ્ગલ''ન્તિ વત્વા ઇદાનિ તાય બાલાનં અસેવનાય પણ્ડિતાનં સેવનાય ચ અનુપુબ્બેન પૂજનેય્યભાવં ઉપગતાનં પૂજં પસંસન્તો **''પૂજા ચ**

પૂજનેય્યાનં એતં મઙ્ગલમુત્તમ’’ન્તિ આહ. તત્થ **પૂજનેય્યા** નામ સબ્બદોસવિરહિતત્તા સબ્બગુણસમન્નાગતત્તા ચ બુદ્ધા ભગવન્તો, તતો પચ્છા પચ્ચેકબુદ્ધા અરિયસાવકા ચ. તેસઞ્હિ પૂજા અપ્પકાપિ દીઘરત્તં હિતાય સુખાય હોતિ, સુમનમાલાકારમલ્લિકાદયો ચેત્થ નિદસ્સનં.

તત્થેકં નિદસ્સનમત્તં ભણામ. ભગવા કિર એકદિવસં પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય રાજગહં પિણ્ડાય પાવિસિ. અથ ખો સુમનમાલાકારો રઞ્ઞો માગધસ્સ સેનિયસ્સ બિમ્બિસારસ્સ પુપ્ફાનિ ગહેત્વા ગચ્છન્તો અદ્દસ ભગવન્તં નગરદ્વારં અનુપ્પત્તં પાસાદિકં પસાદનીયં દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણાસીતાનુબ્યઞ્જનપટિમણ્ડિતં બુદ્ધસિરિયા જલન્તં. દિસ્વાનસ્સ એતદહોસિ – ‘‘રાજા પુપ્ફાનિ ગહેત્વા સતં વા સહસ્સં વા દદેય્ય, તઞ્ચ ઇધલોકમત્તમેવ સુખં ભવેય્ય, ભગવતો પન પૂજા અપ્પમેય્યઅસઙ્ખ્યેય્યફલા દીઘરત્તં હિતસુખાવહા હોતિ. હન્દાહં ઇમેહિ પુપ્ફેહિ ભગવન્તં પૂજેમી’’તિ પસન્નચિત્તો એકં પુપ્ફમુટ્ઠિં ગહેત્વા ભગવતો પટિમુખં ખિપિ, પુપ્ફાનિ આકાસેન ગન્ત્વા ભગવતો ઉપરિ માલાવિતાનં હુત્વા અટ્ઠંસુ. માલાકારો તં આનુભાવં દિસ્વા પસન્નતરચિત્તો પુન એકં પુપ્ફમુટ્ઠિં ખિપિ, તાનિ ગન્ત્વા માલાકઞ્ચુકો હુત્વા અટ્ઠંસુ. એવં અટ્ઠ પુપ્ફમુટ્ઠિયો ખિપિ, તાનિ ગન્ત્વા પુપ્ફકૂટાગારં હુત્વા અટ્ઠંસુ. ભગવા અન્તોકૂટાગારે વિય અહોસિ, મહાજનકાયો સન્નિપતિ. ભગવા માલાકારં પસ્સન્તો સિતં પાત્વાકાસિ. આનન્દત્થેરો ‘‘ન બુદ્ધા અહેતુ અપ્પચ્ચયા સિતં પાતુકરોન્તી’’તિ સિતકારણં પુચ્છિ. ભગવા આહ – ‘‘એસો, આનન્દ, માલાકારો ઇમિસ્સા પૂજાય આનુભાવેન સતસહસ્સકપ્પે દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ સંસરિત્વા પરિયોસાને સુમનિસ્સરો નામ પચ્ચેકબુદ્ધો ભવિસ્સતી’’તિ. વચનપરિયોસાને ચ ધમ્મદેસનત્થં ઇમં ગાથં અભાસિ –

> ‘‘તઞ્ચ કમ્મં કતં સાધુ, યં કત્વા નાનુતપ્પતિ;
> યસ્સ પતીતો સુમનો, વિપાકં પટિસેવતી’’તિ. (ધ॰ પ॰ ૬૮);

ગાથાપરિયોસાને ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનં ધમ્માભિસમયો અહોસિ, એવં અપ્પકાપિ તેસં પૂજા દીઘરત્તં હિતાય સુખાય હોતીતિ વેદિતબ્બા. સા ચ આમિસપૂજાવ કો પન વાદો પટિપત્તિપૂજાય. યતો યે કુલપુત્તા સરણગમનેન સિક્ખાપદપટિગ્ગહણેન ઉપોસથઙ્ગસમાદાનેન ચતુપારિસુદ્ધિસીલાદીહિ ચ અત્તનો ગુણેહિ ભગવન્તં પૂજેન્તિ, કો તેસં પૂજાય ફલં વણ્ણયિસ્સતિ. તે હિ તથાગતં પરમાય પૂજાય પૂજેન્તીતિ વુત્તા. યથાહ –

> ‘‘યો ખો, આનન્દ, ભિક્ખુ વા ભિક્ખુની વા ઉપાસકો વા ઉપાસિકા વા ધમ્માનુધમ્મપટિપન્નો વિહરતિ સામીચિપ્પટિપન્નો અનુધમ્મચારી, સો તથાગતં સક્કરોતિ ગરું કરોતિ માનેતિ પૂજેતિ અપચિયતિ પરમાય પૂજાયા’’તિ.

એતેનાનુસારેન પચ્ચેકબુદ્ધઅરિયસાવકાનમ્પિ પૂજાય હિતસુખાવહતા વેદિતબ્બા.

અપિચ ગહટ્ઠાનં કનિટ્ઠસ્સ જેટ્ઠો ભાતાપિ ભગિનીપિ પૂજનેય્યા, પુત્તસ્સ માતાપિતરો, કુલવધૂનં સામિકસસ્સુસસુરાતિ એવમ્પેત્થ પૂજનેય્યા વેદિતબ્બા. એતેસમ્પિ હિ પૂજા કુસલધમ્મસઙ્ખાતત્તા આયુઆદિવડ્ઢિહેતુત્તા ચ મઙ્ગલમેવ. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘તે મત્તેય્યા ભવિસ્સન્તિ પેત્તેય્યા સામઞ્ઞા બ્રહ્મઞ્ઞા કુલે જેટ્ઠાપચાયિનો, ઇદં કુસલં ધમ્મં સમાદાય વત્તિસ્સન્તિ. તે તેસં કુસલાનં ધમ્માનં સમાદાનહેતુ આયુનાપિ વડ્ઢિસ્સન્તિ, વણ્ણેનપિ

વડ્ઢિસ્સન્તી''તિઆદિ.

એવમેતિસ્સા ગાથાય બાલાનં અસેવના પણ્ડિતાનં સેવના પૂજનેય્યાનં પૂજાતિ તીણિ મઙ્ગલાનિ વુત્તાનિ. તત્થ બાલાનં અસેવના બાલસેવનપચ્ચયભયાદિપરિત્તાણેન ઉભયલોકહિતહેતુત્તા પણ્ડિતાનં સેવના પૂજનેય્યાનં પૂજા ચ તાસં ફલવિભૂતિવણ્ણનાયં વુત્તનયેનેવ નિબ્બાનસુગતિહેતુત્તા ''મઙ્ગલ''ન્તિ વેદિતબ્બા. ઇતો પરં તુ માતિકં અદસ્સેત્વા એવ યં યત્થ મઙ્ગલં, તં વવત્થપેસ્સામ, તસ્સ ચ મઙ્ગલત્તં વિભાવયિસ્સામાતિ.

નિટ્ઠિતા અસેવના ચ બાલાનન્તિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના.

૨૬૩. એવં ભગવા ''બ્રૂહિ મઙ્ગલમુત્તમ''ન્તિ એકં અજ્ઝેસિતોપિ અપ્પં યાચિતો બહુદાયકો ઉળારપુરિસો વિય એકાય ગાથાય તીણિ મઙ્ગલાનિ વત્વા તતો ઉત્તરિપિ દેવતાનં સોતુકામતાય મઙ્ગલાનઞ્ચ અત્થિતાય યેસં યેસં યં યં અનુકૂલં, તે તે સત્તે તત્થ તત્થ મઙ્ગલે નિયોજેતુકામતાય ચ ''**પતિરૂપદેસવાસો ચા**''તિઆદીહિ ગાથાહિ પુનપિ અનેકાનિ મઙ્ગલાનિ વત્તુમારદ્ધો.

તત્થ પઠમગાથાય તાવ **પતિરૂપો**તિ અનુચ્છવિકો. **દેસો**તિ ગામોપિ નિગમોપિ નગરમ્પિ જનપદોપિ યો કોચિ સત્તાનં નિવાસોકાસો. **વાસો**તિ તત્થ નિવાસો. **પુબ્બે**તિ પુરા અતીતાસુ જાતીસુ. **કતપુઞ્ઞતા**તિ ઉપચિતકુસલતા. **અત્તા**તિ ચિત્તં વુચ્ચતિ, સકલો વા અત્તભાવો. **સમ્માપણિધી**તિ તસ્સ અત્તનો સમ્મા પણિધાનં નિયુઞ્જનં, ઠપનન્તિ વુત્તં હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ અયમેત્થ પદવણ્ણના.

અત્થવણ્ણના પન એવં વેદિતબ્બા **પતિરૂપદેસો** નામ યત્થ ચતસ્સો પરિસા વિહરન્તિ, દાનાદીનિ પુઞ્ઞકિરિયાવત્થૂનિ વત્તન્તિ, નવઙ્ગં સત્થુ સાસનં દિપ્પતિ. તત્થ નિવાસો સત્તાનં પુઞ્ઞકિરિયાય પચ્ચયત્તા ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ. સીહળદીપપવિટ્ઠકેવટ્ટાદયો ચેત્થ નિદસ્સનં.

અપરો નયો – પતિરૂપદેસો નામ ભગવતો બોધિમણ્ડપ્પદેસો, ધમ્મચક્કપ્પવત્તિતપ્પદેસો, દ્વાદસયોજનાય પરિસાય મજ્ઝે સબ્બતિત્થિયમતં ભિન્દિત્વા યમકપાટિહારિયદસ્સિતકણ્ડમ્બરુક્ખમૂલપ્પદેસો, દેવોરોહનપ્પદેસો, યો વા પનઞ્ઞોપિ સાવત્થિરાજગહાદિબુદ્ધાદિવાસપ્પદેસો. તત્થ નિવાસો સત્તાનં છઅનુત્તરિયપટિલાભપચ્ચયતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ.

અપરો નયો – પુરત્થિમાય દિસાય કજઙ્ગલં નામ નિગમો, તસ્સ અપરેન મહાસાલા, તતો પરં પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે. દક્ખિણપુરત્થિમાય દિસાય સલ્લવતી નામ નદી, તતો પરં પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે. દક્ખિણાય દિસાય સેતકણ્ણિકં નામ નિગમો, તતો પરં પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે. પચ્છિમાય દિસાય થૂણં નામ બ્રાહ્મણગામો, તતો પરં પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે. ઉત્તરાય દિસાય ઉસિરદ્ધજો નામ પબ્બતો, તતો પરં પચ્ચન્તિમા જનપદા , ઓરતો મજ્ઝે (મહાવ॰ ૨૫૯). અયં મજ્ઝિમપ્પદેસો આયામેન તીણિ યોજનસતાનિ, વિત્થારેન અડ્ઢતેય્યાનિ, પરિક્ખેપેન નવયોજનસતાનિ હોન્તિ, એસો પતિરૂપદેસો નામ.

એત્થ ચતુન્નં મહાદીપાનં દ્વિસહસ્સાનં પરિત્તદીપાનઞ્ચ ઇસ્સરિયાધિપચ્ચકારકા ચક્કવત્તી ઉપ્પજ્જન્તિ, એકં અસઙ્ખ્યેય્યં કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પારમિયો પૂરેત્વા સારિપુત્તમહામોગ્ગલ્લાનાદયો મહાસાવકા ઉપ્પજ્જન્તિ, દ્વે

અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પારમિયો પૂરેત્વા પચ્ચેકબુદ્ધા, ચત્તારિ અટ્ઠ સોળસ વા અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પારમિયો પૂરેત્વા સમ્માસમ્બુદ્ધા ચ ઉપ્પજ્જન્તિ. તત્થ સત્તા ચક્કવત્તિરઞ્ઞો ઓવાદં ગહેત્વા પઞ્ચસુ સીલેસુ પતિટ્ઠાય સગ્ગપરાયણા હોન્તિ, તથા પચ્ચેકબુદ્ધાનં ઓવાદે પતિટ્ઠાય. સમ્માસમ્બુદ્ધસાવકાનં પન ઓવાદે પતિટ્ઠાય સગ્ગપરાયણા નિબ્બાનપરાયણા ચ હોન્તિ. તસ્મા તત્થ વાસો ઇમાસં સમ્પત્તીનં પચ્ચયતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ.

પુબ્બે કતપુઞ્ઞતા નામ અતીતજાતિયં બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધખીણાસવે આરબ્ભ ઉપચિતકુસલતા, સાપિ મઙ્ગલં. કસ્મા? બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધે સમ્મુખતો દસ્સેત્વા બુદ્ધાનં વા બુદ્ધસાવકાનં વા સમ્મુખા સુતાય ચતુપ્પદિકાયપિ ગાથાય પરિયોસાને અરહત્તં પાપેતીતિ કત્વા. યો ચ મનુસ્સો પુબ્બે કતાધિકારો ઉસ્સન્નકુસલમૂલો હોતિ, સો તેનેવ કુસલમૂલેન વિપસ્સનં ઉપ્પાદેત્વા આસવક્ખયં પાપુણાતિ યથા રાજા મહાકપ્પિનો અગ્ગમહેસી ચ. તેન વુત્તં ''પુબ્બે ચ કતપુઞ્ઞતા મઙ્ગલ''ન્તિ.

અત્તસમ્માપણિધિ નામ ઇધેકચ્ચો અત્તાનં દુસ્સીલં સીલે પતિટ્ઠાપેતિ, અસ્સદ્ધં સદ્ધાસમ્પદાય પતિટ્ઠાપેતિ, મચ્છરિં ચાગસમ્પદાય પતિટ્ઠાપેતિ. અયં વુચ્ચતિ ''અત્તસમ્માપણિધી''તિ. એસો ચ મઙ્ગલં. કસ્મા? દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકવેરપ્પહાનવિવિધાનિસંસાધિગમહેતુતોતિ.

એવં ઇમિસ્સાપિ ગાથાય પતિરૂપદેસવાસો, પુબ્બે ચ કતપુઞ્ઞતા, અત્તસમ્માપણિધીતિ તીણિયેવ મઙ્ગલાનિ વુત્તાનિ, મઙ્ગલત્તઞ્ચ નેસં તત્થ તત્થ વિભાવિતમેવાતિ.

નિટ્ઠિતા પતિરૂપદેસવાસો ચાતિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના.

૨૬૪. ઇદાનિ **બાહુસચ્ચઞ્ચા**તિ એત્થ **બાહુસચ્ચ**ન્તિ બહુસ્સુતભાવો. **સિપ્પ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ હત્થકોસલ્લં. **વિનયો**તિ કાયવાચાચિત્તવિનયનં. **સુસિક્ખિતો**તિ સુટ્ઠુ સિક્ખિતો. **સુભાસિતા**તિ સુટ્ઠુ ભાસિતા. **યા**તિ અનિયમનિદ્દેસો. **વાચા**તિ ગિરા બ્યપ્પથો. સેસં વુત્તનયમેવાતિ. અયમેત્થ પદવણ્ણના.

અત્થવણ્ણના પન એવં વેદિતબ્બા – **બાહુસચ્ચં** નામ યં તં ''સુતધરો હોતિ સુતસન્નિચયો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૩૯; અ॰ નિ॰ ૪.૨૨) ચ ''ઇધ, ભિક્ખવે, એકચ્ચસ્સ પુગ્ગલસ્સ બહુકં સુતં હોતિ સુત્તં ગેય્યં વેય્યાકરણ''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૬) ચ એવમાદિના નયેન સત્થુસાસનધરત્તં વણ્ણિતં, તં અકુસલપ્પહાનકુસલાધિગમહેતુતો અનુપુબ્બેન પરમત્થસચ્ચસચ્છિકિરિયહેતુતો ચ ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ''સુતવા ચ ખો, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો અકુસલં પજહતિ, કુસલં ભાવેતિ, સાવજ્જં પજહતિ, અનવજ્જં ભાવેતિ, સુદ્ધમત્તાનં પરિહરતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૭).

અપરમ્પિ વુત્તં –

> ''ધતાનં ધમ્માનં અત્થમુપપરિક્ખતિ, અત્થં ઉપપરિક્ખતો ધમ્મા નિજ્ઝાનં ખમન્તિ, ધમ્મનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા સતિ છન્દો જાયતિ, છન્દજાતો ઉસ્સહતિ, ઉસ્સહન્તો તુલયતિ, તુલયન્તો પદહતિ, પદહન્તો કાયેન ચેવ પરમત્થસચ્ચં સચ્છિકરોતિ, પઞ્ઞાય ચ અતિવિજ્ઝ પસ્સતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૩૨).

અપિચ અગારિકબાહુસચ્ચમ્પિ યં અનવજ્જં, તં ઉભયલોકહિતસુખાવહનતો ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વેદિતબ્બં.

સિપ્પં નામ અગારિકસિપ્પઞ્ચ અનગારિકસિપ્પઞ્ચ. તત્થ અગારિકસિપ્પં નામ યં પરૂપરોધવિરહિતં અકુસલવિવજ્જિતં મણિકારસુવણ્ણકારકમ્માદિ, તં ઇધલોકત્થાવહનતો મઙ્ગલં. અનગારિકસિપ્પં નામ ચીવરવિચારણસિબ્બનાદિ સમણપરિક્ખારાભિસઙ્ખરણં, યં તં ‘‘ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ યાનિ તાનિ સબ્રહ્મચારીનં ઉચ્ચાવચાનિ કિંકરણીયાનિ, તત્થ દક્ખો હોતી’’તિઆદિના નયેન તત્થ તત્થ સંવણ્ણિતં, યં ‘‘નાથકરણો ધમ્મો’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૪૫; અ॰ નિ॰ ૧૦.૧૭) ચ વુત્તં, તં અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ ઉભયલોકહિતસુખાવહનતો ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વેદિતબ્બં.

વિનયો નામ અગારિકવિનયો ચ અનગારિકવિનયો ચ. તત્થ અગારિકવિનયો નામ દસઅકુસલકમ્મપથવિરમણં, સો તત્થ અસંકિલેસાપજ્જનેન આચારગુણવવત્થાનેન ચ સુસિક્ખિતો ઉભયલોકહિતસુખાવહનતો મઙ્ગલં. અનગારિકવિનયો નામ સત્તાપત્તિક્ખન્ધે અનાપજ્જનં, સોપિ વુત્તનયેનેવ સુસિક્ખિતો. ચતુપારિસુદ્ધિસીલં વા અનગારિકવિનયો. સો યથા તત્થ પતિટ્ઠાય અરહત્તં પાપુણાતિ, એવં સિક્ખનેન સુસિક્ખિતો લોકિયલોકુત્તરસુખાધિગમહેતુતો ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વેદિતબ્બો.

સુભાસિતા વાચા નામ મુસાવાદાદિદોસવિરહિતા વાચા. યથાહ – ‘‘ચતૂહિ, ભિક્ખવે, અઙ્ગેહિ સમન્નાગતા વાચા સુભાસિતા હોતી’’તિ. અસમ્ફપ્પલાપા વાચા એવ વા સુભાસિતા. યથાહ –

‘‘સુભાસિતં ઉત્તમમાહુ સન્તો,
ધમ્મં ભણે નાધમ્મં તં દુતિયં;
પિયં ભણે નાપ્પિયં તં તતિયં,
સચ્ચં ભણે નાલિકં તં ચતુત્થ’’ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૩; સુ॰ નિ॰ ૪૫૨);

અયમ્પિ ઉભયલોકહિતસુખાવહનતો ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વેદિતબ્બા. યસ્મા ચ અયં વિનયપરિયાપન્ના એવ, તસ્મા વિનયગ્ગહણેન એતં અસઙ્ગણ્હિત્વા વિનયો સઙ્ગહેતબ્બો. અથવા કિં ઇમિના પરિસ્સમેન પરેસં ધમ્મદેસનાવાચા ઇધ ‘‘સુભાસિતા વાચા’’તિ વેદિતબ્બા. સા હિ યથા પતિરૂપદેસવાસો, એવં સત્તાનં ઉભયલોકહિતસુખનિબ્બાનાધિગમપચ્ચયતો ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. આહ ચ –

‘‘યં બુદ્ધો ભાસતિ વાચં, ખેમં નિબ્બાનપત્તિયા;
દુક્ખસ્સન્તકિરિયાય, સા વે વાચાનમુત્તમા’’તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૩; સુ॰ નિ॰ ૪૫૬);

એવં ઇમિસ્સા ગાથાય બાહુસચ્ચં, સિપ્પં, વિનયો સુસિક્ખિતો, સુભાસિતા વાચાતિ ચત્તારિ મઙ્ગલાનિ વુત્તાનિ, મઙ્ગલત્તઞ્ચ નેસં તત્થ તત્થ વિભાવિતમેવાતિ.

નિટ્ઠિતા બાહુસચ્ચઞ્ચાતિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના.

૨૬૫. ઇદાનિ **માતાપિતુઉપટ્ઠાનન્તિ** એત્થ માતુ ચ પિતુ ચાતિ **માતાપિતુ. ઉપટ્ઠાનન્તિ** ઉપટ્ઠહનં. પુત્તાનઞ્ચ દારાનઞ્ચાતિ **પુત્તદારસ્સ**. સઙ્ગણ્હનં **સઙ્ગહો**. ન આકુલા **અનાકુલા**. કમ્માનિ એવ **કમ્મન્તા**. સેસં વુત્તનયમેવાતિ અયં પદવણ્ણના.

અત્થવણ્ણના પન એવં વેદિતબ્બા – **માતા** નામ જનિકા વુચ્ચતિ, તથા **પિતા. ઉપટ્ઠાનં** નામ પાદધોવનસમ્બાહનઉચ્છાદનન્હાપનેહિ ચતુપચ્ચયસમ્પદાનેન ચ ઉપકારકરણં. તત્થ યસ્મા માતાપિતરો બહૂપકારા પુત્તાનં અત્થકામા અનુકમ્પકા, યં પુત્તકે બહિ કીળિત્વા પંસુમક્ખિતસરીરકે આગતે દિસ્વા પંસુકં પુઞ્છિત્વા મત્થકં ઉપસિઙ્ઘાયન્તા પરિચુમ્બન્તા ચ સિનેહં ઉપ્પાદેન્તિ, વસ્સસતમ્પિ માતાપિતરો સીસેન પરિહરન્તા પુત્તા તેસં પટિકારં કાતું અસમત્થા. યસ્મા ચ તે આપાદકા પોસકા ઇમસ્સ લોકસ્સ દસ્સેતારો બ્રહ્મસમ્મતા પુબ્બાચરિયસમ્મતા, તસ્મા તેસં ઉપટ્ઠાનં ઇધ પસંસં પેચ્ચ સગ્ગસુખઞ્ચ આવહતિ, તેન ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

''બ્રહ્માતિ માતાપિતરો, પુબ્બાચરિયાતિ વુચ્ચરે;
આહુનેય્યા ચ પુત્તાનં, પજાય અનુકમ્પકા.

''તસ્મા હિ ને નમસ્સેય્ય, સક્કરેય્ય ચ પણ્ડિતો;
અન્નેન અથ પાનેન, વત્થેન સયનેન ચ.

''ઉચ્છાદનેન ન્હાપનેન, પાદાનં ધોવનેન ચ;
તાય નં પારિચરિયાય, માતાપિતૂસુ પણ્ડિતા;
ઇધેવ નં પસંસન્તિ, પેચ્ચ સગ્ગે પમોદતી''તિ. (અ॰ નિ॰ ૩.૩૧; ઇતિવુ॰ ૧૦૬; જા॰ ૨.૨૦.૧૮૧-૧૮૩);

અપરો નયો – ઉપટ્ઠાનં નામ ભરણકિચ્ચકરણકુલવંસટ્ઠપનાદિપઞ્ચવિધં, તં પાપનિવારણાદિપઞ્ચવિધદિટ્ઠધમ્મિકહિતહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વેદિતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

''પઞ્ચહિ ખો, ગહપતિપુત્ત, ઠાનેહિ પુત્તેન પુરત્થિમા દિસા માતાપિતરો પચ્ચુપટ્ઠાતબ્બા 'ભતો ને ભરિસ્સામિ, કિચ્ચં નેસં કરિસ્સામિ, કુલવંસં ઠપેસ્સામિ, દાયજ્જં પટિપજ્જિસ્સામિ, અથ વા પન પેતાનં કાલકતાનં દક્ખિણં અનુપ્પદસ્સામી'તિ . ઇમેહિ ખો, ગહપતિપુત્ત, પઞ્ચહિ ઠાનેહિ પુત્તેન પુરત્થિમા દિસા માતાપિતરો પચ્ચુપટ્ઠિતા પઞ્ચહિ ઠાનેહિ પુત્તં અનુકમ્પન્તિ, પાપા નિવારેન્તિ, કલ્યાણે નિવેસેન્તિ, સિપ્પં સિક્ખાપેન્તિ, પતિરૂપેન દારેન સંયોજેન્તિ, સમયે દાયજ્જં નિય્યાદેન્તી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૭).

અપિચ યો માતાપિતરો તીસુ વત્થૂસુ પસાદુપ્પાદનેન સીલસમાદાપનેન પબ્બજ્જાય વા ઉપટ્ઠહતિ, અયં માતાપિતુઉપટ્ઠાકાનં અગ્ગો, તસ્સ તં માતાપિતુઉપટ્ઠાનં માતાપિતૂહિ કતસ્સ ઉપકારસ્સ પચ્ચુપકારભૂતં અનેકેસં દિટ્ઠધમ્મિકાનં સમ્પરાયિકાનઞ્ચ અત્થાનં પદટ્ઠાનતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ.

પુત્તદારસ્સાતિ એત્થ અત્તના જનિતા પુત્તાપિ ધીતરોપિ ''પુત્તા'' ત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ. **દારા**તિ વીસતિયા ભરિયાનં યા કાચિ ભરિયા. પુત્તા ચ દારા ચ પુત્તદારં, તસ્સ પુત્તદારસ્સ. **સઙ્ગહો**તિ સમ્માનનાદીહિ ઉપકારકરણં. તં સુસંવિહિતકમ્મન્તતાદિદિટ્ઠધમ્મિકહિતહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વેદિતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''પચ્છિમા દિસા પુત્તદારા વેદિતબ્બા''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૬) એત્થ ઉદ્દિટ્ઠં પુત્તદારં ભરિયાસદ્દેન સઙ્ગણ્હિત્વા –

‘‘પઞ્ચહિ ખો, ગહપતિપુત્ત, ઠાનેહિ સામિકેન પચ્છિમા દિસા ભરિયા પચ્ચુપટ્ઠાતબ્બા, સમ્માનનાય અનવમાનનાય અનતિચરિયાય ઇસ્સરિયવોસ્સગ્ગેન અલઙ્કારાનુપ્પદાનેન. ઇમેહિ ખો, ગહપતિપુત્ત, પઞ્ચહિ ઠાનેહિ સામિકેન પચ્છિમા દિસા ભરિયા પચ્ચુપટ્ઠિતા પઞ્ચહિ ઠાનેહિ સામિકં અનુકમ્પતિ, સુસંવિહિતકમ્મન્તા ચ હોતિ, સઙ્ગહિતપરિજના ચ, અનતિચારિની ચ, સમ્ભતઞ્ચ અનુરક્ખતિ, દક્ખા ચ હોતિ અનલસા સબ્બકિચ્ચેસૂ’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૯).

અયં વા અપરો નયો – **સઙ્ગહો**તિ ધમ્મિકાહિ દાનપિયવાચઅત્થચરિયાહિ સઙ્ગણ્હનં. સેય્યથિદં – ઉપોસથદિવસેસુ પરિબ્બયદાનં, નક્ખત્તદિવસેસુ નક્ખત્તદસ્સાપનં, મઙ્ગલદિવસેસુ મઙ્ગલકરણં, દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકેસુ અત્થેસુ ઓવાદાનુસાસનન્તિ. તં વુત્તનયેનેવ દિટ્ઠધમ્મિકહિતહેતુતો સમ્પરાયિકહિતહેતુતો દેવતાહિપિ નમસ્સનીયભાવહેતુતો ચ ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વેદિતબ્બં. યથાહ સક્કો દેવાનમિન્દો –

‘‘યે ગહટ્ઠા પુઞ્ઞકરા, સીલવન્તો ઉપાસકા;
ધમ્મેન દારં પોસેન્તિ, તે નમસ્સામિ માતલી’’તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૬૪);

અનાકુલા કમ્મન્તા નામ કાલઞ્ઞુતાય પતિરૂપકારિતાય અનલસતાય ઉટ્ઠાનવીરિયસમ્પદાય અબ્યસનીયતાય ચ કાલાતિક્કમનઅપ્પતિરૂપકરણાકરણસિથિલકરણાદિઆકુલભાવવિરહિતા કસિગોરક્ખવણિજ્જાદયો કમ્મન્તા. એતે અત્તનો વા પુત્તદારસ્સ વા દાસકમ્મકરાનં વા બ્યત્તતાય એવં પયોજિતા દિટ્ઠેવ ધમ્મે ધનધઞ્ઞવુડ્ઢિપટિલાભહેતુતો ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વુત્તા. વુત્તઞ્ચેતં ભગવતા –

‘‘પતિરૂપકારી ધુરવા, ઉટ્ઠાતા વિન્દતે ધન’’ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૮૯; સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬) ચ;
‘‘ન દિવા સોપ્પસીલેન, રત્તિમુટ્ઠાનદેસ્સિના;
નિચ્ચં મત્તેન સોણ્ડેન, સક્કા આવસિતું ઘરં.

‘‘અતિસીતં અતિઉણ્હં, અતિસાયમિદં અહુ;
ઇતિ વિસ્સટ્ઠકમ્મન્તે, અત્થા અચ્ચેન્તિ માણવે.

‘‘યોધ સીતઞ્ચ ઉણ્હઞ્ચ, તિણા ભિય્યો ન મઞ્ઞતિ;
કરં પુરિસકિચ્ચાનિ, સો સુખા ન વિહાયતી’’તિ. ચ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૫૩);

‘‘ભોગે સંહરમાનસ્સ, ભમરસ્સેવ ઇરીયતો;
ભોગા સન્નિચયં યન્તિ, વમ્મિકોવૂપચીયતી’’તિ. (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૫) –

ચ એવમાદિ.

એવં ઇમિસ્સાપિ ગાથાય માતુપટ્ઠાનં, પિતુપટ્ઠાનં, પુત્તદારસ્સ સઙ્ગહો, અનાકુલા ચ કમ્મન્તાતિ ચત્તારિ મઙ્ગલાનિ વુત્તાનિ, પુત્તદારસ્સ સઙ્ગહં વા દ્વિધા કત્વા પઞ્ચ, માતાપિતુઉપટ્ઠાનં વા એકમેવ કત્વા તીણિ. મઙ્ગલત્તઞ્ચ નેસં તત્થ તત્થ વિભાવિતમેવાતિ.

નિટ્ઠિતા માતાપિતુઉપટ્ઠાનન્તિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના.

૨૬૬. ઇદાનિ **દાનઞ્ચાતિ** એત્થ દીયતે ઇમિનાતિ દાનં, અત્તનો સન્તકં પરસ્સ પટિપાદીયતીતિ વુત્તં હોતિ. ધમ્મસ્સ ચરિયા, ધમ્મા વા અનપેતા ચરિયા **ધમ્મચરિયા**. ઞાયન્તે ''અમ્હાકં ઇમે''તિ **ઞાતકા**. ન અવજ્જાનિ **અનવજ્જાનિ**, અનિન્દિતાનિ અગરહિતાનીતિ વુત્તં હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ અયં પદવણ્ણના.

અત્થવણ્ણના પન એવં વેદિતબ્બા – **દાનં** નામ પરં ઉદ્દિસ્સ સુબુદ્ધિપુબ્બિકા અન્નાદિદસદાનવત્થુપરિચ્ચાગચેતના તંસમ્પયુત્તો વા અલોભો. અલોભેન હિ તં વત્થું પરસ્સ પટિપાદેતિ. તેન વુત્તં ''દીયતે ઇમિનાતિ દાન''ન્તિ. તં બહુજનપિયમનાપતાદીનં દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકાનં ફલવિસેસાનં અધિગમહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુત્તં. ''દાયકો સીહ દાનપતિ બહુનો જનસ્સ પિયો હોતિ મનાપો''તિ એવમાદીનિ ચેત્થ સુત્તાનિ (અ॰ નિ॰ ૫.૩૪) અનુસ્સરિતબ્બાનિ.

અપરો નયો – દાનં નામ દુવિધં આમિસદાનઞ્ચ, ધમ્મદાનઞ્ચ. તત્થ આમિસદાનં વુત્તપ્પકારમેવ. ઇધલોકપરલોકદુક્ખક્ખયસુખાવહસ્સ પન સમ્માસમ્બુદ્ધપ્પવેદિતસ્સ ધમ્મસ્સ પરેસં હિતકામતાય દેસના ધમ્મદાનં. ઇમેસઞ્ચ દ્વિન્નં દાનાનં એતદેવ અગ્ગં. યથાહ –

''સબ્બદાનં ધમ્મદાનં જિનાતિ,
સબ્બરસં ધમ્મરસો જિનાતિ;
સબ્બરતિં ધમ્મરતી જિનાતિ,
તણ્હક્ખયો સબ્બદુક્ખં જિનાતી''તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૫૪);

તત્થ આમિસદાનસ્સ મઙ્ગલત્તં વુત્તમેવ. ધમ્મદાનં પન યસ્મા અત્થપટિસંવેદિતાદીનં ગુણાનં પદટ્ઠાનં, તસ્મા ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

''યથા યથા, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ યથાસુતં યથાપરિયત્તં ધમ્મં વિત્થારેન પરેસં દેસેતિ, તથા તથા સો તસ્મિં ધમ્મે અત્થપટિસંવેદી ચ હોતિ ધમ્મપટિસંવેદી ચા''તિ એવમાદિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૫; અ॰ નિ॰ ૫.૨૬).

ધમ્મચરિયા નામ દસકુસલકમ્મપથચરિયા. યથાહ – ''તિવિધં ખો, ગહપતયો, કાયેન ધમ્મચરિયાસમચરિયા હોતી''તિ એવમાદિ. સા પનેસા ધમ્મચરિયા સગ્ગલોકૂપપત્તિહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વેદિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''ધમ્મચરિયાસમચરિયાહેતુ ખો, ગહપતયો, એવમિધેકચ્ચે સત્તા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જન્તી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૧).

ઞાતકા નામ માતિતો વા પિતિતો વા યાવ સત્તમા પિતામહયુગા સમ્બન્ધા. તેસં ભોગપારિજુઞ્ઞેન વા બ્યાધિપારિજુઞ્ઞેન વા અભિહતાનં અત્તનો સમીપં આગતાનં યથાબલં ઘાસચ્છાદનધનધઞ્ઞાદીહિ સઙ્ગહો પસંસાદીનં દિટ્ઠધમ્મિકાનં સુગતિગમનાદીનઞ્ચ સમ્પરાયિકાનં વિસેસાધિગમાનં હેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ.

અનવજ્જાનિ કમ્માનિ નામ ઉપોસથઙ્ગસમાદાનવેય્યાવચ્ચકરણઆરામવનરોપનસેતુકરણાદીનિ કાયવચીમનોસુચરિતકમ્માનિ. તાનિ હિ નાનપ્પકારહિતસુખાધિગમહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ. ''ઠાનં ખો પનેતં, વિસાખે, વિજ્જતિ યં ઇધેકચ્ચો ઇત્થી વા પુરિસો વા અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં ઉપોસથં ઉપવસિત્વા કાયસ્સ ભેદા પરં

મરણા ચાતુમહારાજિકાનં દેવાનં સહબ્યતં ઉપપજ્જેય્યા’’તિ એવમાદીનિ ચેત્થ સુત્તાનિ (અ॰ નિ॰ ૮.૪૩) અનુસ્સરિતબ્બાનિ.

એવં ઇમિસ્સા ગાથાય દાનં, ધમ્મચરિયા, ઞાતકાનં સઙ્ગહો, અનવજ્જાનિ કમ્માનીતિ ચત્તારિ મઙ્ગલાનિ વુત્તાનિ, મઙ્ગલત્તઞ્ચ નેસં તત્થ તત્થ વિભાવિતમેવાતિ.

નિટ્ઠિતા દાનઞ્ચાતિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના.

૨૬૭. ઇદાનિ **આરતી વિરતી**તિ એત્થ **આરતી**તિ આરમણં. **વિરતી**તિ વિરમણં, વિરમન્તિ વા એતાય સત્તાતિ વિરતિ. **પાપા**તિ અકુસલા. મદનીયટ્ઠેન મજ્જં, મજ્જસ્સ પાનં મજ્જપાનં, તતો **મજ્જપાના**. સંયમનં **સંયમો**. અપ્પમજ્જનં **અપ્પમાદો**. **ધમ્મેસૂ**તિ કુસલેસુ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ અયં પદવણ્ણના.

અત્થવણ્ણના પન એવં વેદિતબ્બા – આરતિ નામ પાપે આદીનવદસ્સાવિનો મનસા એવ અનભિરતિ. **વિરતિ** નામ કમ્મદ્વારવસેન કાયવાચાહિ વિરમણં. સા ચેસા વિરતિ નામ સમ્પત્તવિરતિ સમાદાનવિરતિ સમુચ્છેદવિરતીતિ તિવિધા હોતિ. તત્થ યા કુલપુત્તસ્સ અત્તનો જાતિં વા કુલં વા ગોત્તં વા પટિચ્ચ ‘‘ન મે એતં પતિરૂપં, ય્વાહં ઇમં પાણં હનેય્યં, અદિન્નં આદિયેય્ય’’ન્તિઆદિના નયેન સમ્પત્તવત્થુતો વિરતિ, અયં **સમ્પત્તવિરતિ** નામ. સિક્ખાપદસમાદાનવસેન પન પવત્તા **સમાદાનવિરતિ** નામ, યસ્સા પવત્તિતો પભુતિ કુલપુત્તો પાણાતિપાતાદીનિ ન સમાચરતિ. અરિયમગ્ગસમ્પયુત્તા **સમુચ્છેદવિરતિ** નામ, યસ્સા પવત્તિતો પભુતિ અરિયસાવકસ્સ પઞ્ચ ભયાનિ વેરાનિ વૂપસન્તાનિ હોન્તિ. **પાપં** નામ યં તં ‘‘પાણાતિપાતો ખો, ગહપતિપુત્ત, કમ્મકિલેસો અદિન્નાદાનં…પે॰… કામેસુમિચ્છાચારો…પે॰… મુસાવાદો’’તિ એવં વિત્થારેત્વા –

> ‘‘પાણાતિપાતો અદિન્નાદાનં, મુસાવાદો ચ વુચ્ચતિ;
> પરદારગમનઞ્ચેવ, નપ્પસંસન્તિ પણ્ડિતા’’તિ. (દી॰ નિ॰ ૩.૨૪૫) –

એવં ગાથાય સઙ્ગહિતં કમ્મકિલેસસઙ્ખાતં ચતુબ્બિધં અકુસલં, તતો પાપા. સબ્બાપેસા આરતિ ચ વિરતિ ચ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકભયવેરપ્પહાનાદિનાનપ્પકારવિસેસાધિગમહેતુતો ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. ‘‘પાણાતિપાતા પટિવિરતો ખો, ગહપતિપુત્ત, અરિયસાવકો’’તિઆદીનિ ચેત્થ સુત્તાનિ અનુસ્સરિતબ્બાનિ.

મજ્જપાના ચ સંયમો નામ પુબ્બે વુત્તસુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાના વેરમણિયાવેતં અધિવચનં. યસ્મા પન મજ્જપાયી અત્થં ન જાનાતિ, ધમ્મં ન જાનાતિ, માતુપિ અન્તરાયં કરોતિ, પિતુ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધતથાગતસાવકાનમ્પિ અન્તરાયં કરોતિ, દિટ્ઠેવ ધમ્મે ગરહં, સમ્પરાયે દુગ્ગતિં, અપરાપરિયાયે ઉમ્માદઞ્ચ પાપુણાતિ. મજ્જપાના પન સંયતો તેસં દોસાનં વૂપસમં તબ્બિપરીતગુણસમ્પદઞ્ચ પાપુણાતિ. તસ્મા અયં મજ્જપાના સંયમો ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વેદિતબ્બો.

કુસલેસુ **ધમ્મેસુ અપ્પમાદો** નામ ‘‘કુસલાનં વા ધમ્માનં ભાવનાય અસક્કચ્ચકિરિયતા અસાતચ્ચકિરિયતા અનટ્ઠિતકિરિયતા ઓલીનવુત્તિતા નિક્ખિત્તછન્દતા નિક્ખિત્તધુરતા અનાસેવના અભાવના અબહુલીકમ્મં અનધિટ્ઠાનં અનનુયોગો પમાદો. યો એવરૂપો પમાદો પમજ્જના પમજ્જિતત્તં, અયં વુચ્ચતિ પમાદો’’તિ (વિભ॰ ૮૪૬) એત્થ વુત્તસ્સ પમાદસ્સ પટિપક્ખનયેન અત્થતો કુસલેસુ ધમ્મેસુ સતિયા અવિપ્પવાસો વેદિતબ્બો. સો

નાનપ્પકારકુસલાધિગમહેતુતો અમતાધિગમહેતુતો ચ ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ. તત્થ ''અપ્પમત્તસ્સ આતાપિનો''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮-૧૯; અ॰ નિ॰ ૫.૨૬) ચ ''અપ્પમાદો અમતપદ''ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૨૧) ચ એવમાદિ સત્થુસાસનં અનુસ્સરિતબ્બં.

એવં ઇમિસ્સા ગાથાય પાપા વિરતિ, મજ્જપાના સંયમો, કુસલેસુ ધમ્મેસુ અપ્પમાદોતિ તીણિ મઙ્ગલાનિ વુત્તાનિ, મઙ્ગલત્તઞ્ચ નેસં તત્થ તત્થ વિભાવિતમેવાતિ.

નિટ્ઠિતા આરતી વિરતીતિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના.

૨૬૮. ઇદાનિ **ગારવો ચા**તિ એત્થ **ગારવો**તિ ગરુભાવો. **નિવાતો**તિ નીચવુત્તિતા. **સન્તુટ્ઠી**તિ સન્તોસો. કતસ્સ જાનનતા **કતઞ્ઞુતા**. **કાલેના**તિ ખણેન સમયેન. ધમ્મસ્સ સવનં **ધમ્મસ્સવનં**. સેસં વુત્તનયમેવાતિ અયં પદવણ્ણના.

અત્થવણ્ણના પન એવં વેદિતબ્બા – **ગારવો** નામ ગરુકારપયોગારહેસુ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધતથાગતસાવકઆચરિયુપજ્ઝાયમાતાપિતુજેટ્ઠભાતિકભગિનિઆદીસુ યથાનુરૂપં ગરુકારો ગરુકરણં સગારવતા. સ્વાયં ગારવો યસ્મા સુગતિગમનાદીનં હેતુ. યથાહ –

> ''ગરુકાતબ્બં ગરું કરોતિ, માનેતબ્બં માનેતિ, પૂજેતબ્બં પૂજેતિ. સો તેન કમ્મેન એવં સમત્તેન એવં સમાદિન્નેન કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જતિ. નો ચે કાયસ્સ ભેદા…પે॰… ઉપપજ્જતિ, સચે મનુસ્સત્તં આગચ્છતિ, યત્થ યત્થ પચ્ચાજાયતિ, ઉચ્ચાકુલીનો હોતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૯૫).

યથા ચાહ – ''સત્તિમે, ભિક્ખવે, અપરિહાનિયા ધમ્મા. કતમે સત્ત? સત્થુગારવતા''તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૭.૩૨-૩૩). તસ્મા ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ.

નિવાતો નામ નીચમનતા નિવાતવુત્તિતા, યાય સમન્નાગતો પુગ્ગલો નિહતમાનો નિહતદપ્પો પાદપુઞ્છનચોળકસમો છિન્નવિસાણુસભસમો ઉદ્ધટદાઠસપ્પસમો ચ હુત્વા સણ્હો સખિલો સુખસમ્ભાસો હોતિ, અયં નિવાતો. સ્વાયં યસાદિગુણપટિલાભહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ. આહ ચ – ''નિવાતવુત્તિ અત્થદ્ધો, તાદિસો લભતે યસ''ન્તિ એવમાદિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૭૩).

સન્તુટ્ઠિ નામ ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસો, સો દ્વાદસવિધો હોતિ. સેય્યથિદં – ચીવરે યથાલાભસન્તોસો, યથાબલસન્તોસો, યથાસારુપ્પસન્તોસોતિ તિવિધો. એવં પિણ્ડપાતાદીસુ.

તસ્સાયં પભેદવણ્ણના – ઇધ ભિક્ખુ ચીવરં લભતિ સુન્દરં વા અસુન્દરં વા, સો તેનેવ યાપેતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ ચીવરે **યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન આબાધિકો હોતિ, ગરું ચીવરં પારુપન્તો ઓણમતિ વા કિલમતિ વા. સો સભાગેન ભિક્ખુના સદ્ધિં તં પરિવત્તેત્વા લહુકેન યાપેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ચીવરે **યથાબલસન્તોસો**. અપરો ભિક્ખુ પણીતપચ્ચયલાભી હોતિ, સો પટ્ટચીવરાદીનં અઞ્ઞતરં મહગ્ઘં ચીવરં લભિત્વા ''ઇદં થેરાનં ચિરપબ્બજિતાનં બહુસ્સુતાનઞ્ચ અનુરૂપ''ન્તિ તેસં દત્વા અત્તના સઙ્કારકૂટા

વા અઞ્ઞતો વા કુતોચિ નન્તકાનિ ઉચ્ચિનિત્વા સઙ્ઘાટિં કત્વા ધારેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ચીવરે **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુ પિણ્ડપાતં લભતિ લૂખં વા પણીતં વા, સો તેનેવ યાપેતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ પિણ્ડપાતે **યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન આબાધિકો હોતિ, લૂખં પિણ્ડપાતં ભુઞ્જિત્વા બાળ્હં રોગાતઙ્કં પાપુણાતિ, સો સભાગસ્સ ભિક્ખુનો તં દત્વા તસ્સ હત્થતો સપ્પિમધુખીરાદીનિ ભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ પિણ્ડપાતે **યથાબલસન્તોસો**. અપરો ભિક્ખુ પણીતં પિણ્ડપાતં લભતિ, સો ''અયં પિણ્ડપાતો થેરાનં ચિરપબ્બજિતાનં અઞ્ઞેસઞ્ચ પણીતપિણ્ડપાતં વિના અયાપેન્તાનં સબ્રહ્મચારીનં અનુરૂપો''તિ તેસં દત્વા અત્તના પિણ્ડાય ચરિત્વા મિસ્સકાહારં ભુઞ્જન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ પિણ્ડપાતે **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુનો સેનાસનં પાપુણાતિ, સો તેનેવ સન્તુસ્સતિ, પુન અઞ્ઞં સુન્દરતરમ્પિ પાપુણન્તં ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ સેનાસને **યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન આબાધિકો હોતિ, નિવાતસેનાસને વસન્તો અતિવિય પિત્તરોગાદીહિ આતુરીયતિ, સો સભાગસ્સ ભિક્ખુનો તં દત્વા તસ્સ પાપુણનકે સવાતસીતલસેનાસને વસિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ સેનાસને **યથાબલસન્તોસો**. અપરો ભિક્ખુ સુન્દરં સેનાસનં પત્તમ્પિ ન સમ્પટિચ્છતિ ''સુન્દરસેનાસનં પમાદટ્ઠાનં, તત્ર નિસિન્નસ્સ થિનમિદ્ધં ઓક્કમતિ, નિદ્દાભિભૂતસ્સ ચ પુન પટિબુજ્ઝતો કામવિતક્કા સમુદાચરન્તી''તિ, સો તં પટિક્ખિપિત્વા અબ્ભોકાસરુક્ખમૂલપણ્ણકુટીસુ યત્થ કત્થચિ નિવસન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ સેનાસને **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુ ભેસજ્જં લભતિ હરીતકં વા આમલકં વા, સો તેનેવ યાપેતિ, અઞ્ઞેહિ લદ્ધં સપ્પિમધુફાણિતાદિમ્પિ ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે **યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન આબાધિકો તેલેન અત્થિકો ફાણિતં લભતિ, સો તં સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા તસ્સ હત્થતો તેલેન ભેસજ્જં કત્વા સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે **યથાબલસન્તોસો**. અપરો ભિક્ખુ એકસ્મિં ભાજને પૂતિમુત્તહરીતકં ઠપેત્વા એકસ્મિં ચતુમધુરં ''ગણ્હથ, ભન્તે, યદિચ્છસી''તિ વુચ્ચમાનો સચસ્સ તેસં દ્વિન્નં અઞ્ઞતરેનપિ બ્યાધિ વૂપસમ્મતિ, અથ ''પૂતિમુત્તહરીતકં નામ બુદ્ધાદીહિ વણ્ણિતં, અયઞ્ચ પૂતિમુત્તભેસજ્જં નિસ્સાય પબ્બજ્જા, તત્થ તે યાવજીવં ઉસ્સાહો કરણીયો''તિ (મહાવ॰ ૧૨૮) વુત્તન્તિ ચિન્તેન્તો ચતુમધુરભેસજ્જં પટિક્ખિપિત્વા મુત્તહરીતકેન ભેસજ્જં કરોન્તોપિ પરમસન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

એવં પભેદો સબ્બોપેસો સન્તોસો સન્તુટ્ઠીતિ વુચ્ચતિ. સા અત્રિચ્છતાપાપિચ્છતામહિચ્છતાદીનં પાપધમ્માનં પહાનાધિગમહેતુતો સુગતિહેતુતો અરિયમગ્ગસમ્ભારભાવતો ચાતુદ્દિસાદિભાવહેતુતો ચ ''મઙ્ગલ''ન્તિ વેદિતબ્બા. આહ ચ –

''ચાતુદ્દિસો અપ્પટિઘો ચ હોતિ,
સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેના''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૪૨; ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૨૮) એવમાદિ;

કતઞ્ઞુતા નામ અપ્પસ્સ વા બહુસ્સ વા યેન કેનચિ કતસ્સ ઉપકારસ્સ પુનપ્પુનં અનુસ્સરણભાવેન જાનનતા. અપિચ નેરયિકાદિદુક્ખપરિત્તાણતો પુઞ્ઞાનિ એવ પાણીનં બહૂપકારાનિ, તતો તેસમ્પિ

ઉપકારાનુસ્સરણતા ''કતઞ્ઞુતા''તિ વેદિતબ્બા. સા સપ્પુરિસેહિ પસંસનીયતાદિનાનપ્પકારવિસેસાધિગમહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુત્તા. આહ ચ – ''દ્વેમે, ભિક્ખવે, પુગ્ગલા દુલ્લભા લોકસ્મિં. કતમે દ્વે? યો ચ પુબ્બકારી, યો ચ કતઞ્ઞૂ કતવેદી''તિ (અ॰ નિ॰ ૨.૧૨૦).

કાલેન ધમ્મસ્સવનં નામ યસ્મિં કાલે ઉદ્ધચ્ચસહગતં ચિત્તં હોતિ, કામવિતક્કાદીનં વા અઞ્ઞતરેન અભિભૂતં, તસ્મિં કાલે તેસં વિનોદનત્થં ધમ્મસ્સવનં. અપરે આહુ – પઞ્ચમે પઞ્ચમે દિવસે ધમ્મસ્સવનં કાલેન ધમ્મસ્સવનં નામ. યથાહ આયસ્મા અનુરુદ્ધો ''પઞ્ચાહિકં ખો પન મયં, ભન્તે, સબ્બરત્તિં ધમ્મિયા કથાય સન્નિસીદામા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૭; મહાવ॰ ૪૬૬).

અપિચ યસ્મિં કાલે કલ્યાણમિત્તે ઉપસઙ્કમિત્વા સક્કા હોતિ અત્તનો કઙ્ખાપટિવિનોદકં ધમ્મં સોતું, તસ્મિં કાલેપિ ધમ્મસ્સવનં ''કાલેન ધમ્મસ્સવન''ન્તિ વેદિતબ્બં. યથાહ – ''તે કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમિત્વા પરિપુચ્છતિ પરિપઞ્હતી''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૮). તદેતં કાલેન ધમ્મસ્સવનં નીવરણપ્પહાનચતુરાનિસંસઆસવક્ખયાદિનાનપ્પકારવિસેસાધિગમહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વેદિતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં –

> ''યસ્મિં, ભિક્ખવે, સમયે અરિયસાવકો અટ્ઠિં કત્વા મનસિ કત્વા સબ્બં ચેતસો સમન્નાહરિત્વા ઓહિતસોતો ધમ્મં સુણાતિ, પઞ્ચસ્સ નીવરણાનિ તસ્મિં સમયે ન હોન્તી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૧૯) ચ.
>
> ''સોતાનુગતાનં, ભિક્ખવે, ધમ્માનં...પે॰... સુપ્પટિવિદ્ધાનં ચત્તારો આનિસંસા પાટિકઙ્ખા''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૯૧) ચ.
>
> ''ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, ધમ્મા કાલેન કાલં સમ્મા ભાવિયમાના સમ્મા અનુપરિવત્તિયમાના અનુપુબ્બેન આસવાનં ખયં પાપેન્તિ. કતમે ચત્તારો? કાલેન ધમ્મસ્સવન''ન્તિ ચ એવમાદીનિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૪૭).

એવં ઇમિસ્સા ગાથાય ગારવો, નિવાતો, સન્તુટ્ઠિ, કતઞ્ઞુતા, કાલેન ધમ્મસ્સવનન્તિ પઞ્ચ મઙ્ગલાનિ વુત્તાનિ, મઙ્ગલત્તઞ્ચ નેસં તત્થ તત્થ વિભાવિતમેવાતિ.

નિટ્ઠિતા ગારવો ચ નિવાતો ચાતિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના.

૨૬૯. ઇદાનિ **ખન્તી ચા**તિ એત્થ ખમનં ખન્તિ. પદક્ખિણગ્ગાહિતાય સુખં વચો અસ્મિન્તિ સુવચો, સુવચસ્સ કમ્મં સોવચસ્સં, સોવચસ્સસ્સ ભાવો સોવચસ્સતા. કિલેસાનં સમિતત્તા **સમણા**. **દસ્સન**ન્તિ પેક્ખનં. ધમ્મસ્સ સાકચ્છા **ધમ્મસાકચ્છા**. સેસં વુત્તનયમેવાતિ અયં પદવણ્ણના.

અત્થવણ્ણના પન એવં વેદિતબ્બા **ખન્તિ** નામ અધિવાસનક્ખન્તિ, યાય સમન્નાગતો ભિક્ખુ દસહિ અક્કોસવત્થૂહિ અક્કોસન્તે, વધબન્ધાદીહિ વા વિહિંસન્તે પુગ્ગલે અસુણન્તો વિય ચ અપસ્સન્તો વિય ચ નિબ્બિકારો હોતિ ખન્તિવાદી વિય. યથાહ –

> ''અહૂ અતીતમદ્ધાનં, સમણો ખન્તિદીપનો;
> તં ખન્તિયાયેવ ઠિતં, કાસિરાજા અછેદયી''તિ. (જા॰ ૧.૪.૫૧);

ભદ્દકતો વા મનસિ કરોતિ તતો ઉત્તરિ અપરાધાભાવેન આયસ્મા પુણ્ણત્થેરો વિય. યથાહ –

> ‘‘સચે મં, ભન્તે, સુનાપરન્તકા મનુસ્સા અક્કોસિસ્સન્તિ પરિભાસિસ્સન્તિ, તત્થ મે એવં ભવિસ્સતિ ‘ભદ્દકા વતિમે સુનાપરન્તકા મનુસ્સા, સુભદ્દકા વતિમે સુનાપરન્તકા મનુસ્સા, યં મે નયિમે પાણિના પહારં દેન્તી’’’તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૯૬; સં॰ નિ॰ ૪.૮૮).

યાય ચ સમન્નાગતો ઇસીનમ્પિ પસંસનીયો હોતિ. યથાહ સરભઙ્ગો ઇસિ –

> ‘‘કોધં વધિત્વા ન કદાચિ સોચતિ,
> મક્ખપ્પહાનં ઇસયો વણ્ણયન્તિ;
> સબ્બેસં વુત્તં ફરુસં ખમેથ,
> એતં ખન્તિં ઉત્તમમાહુ સન્તો’’તિ. (જા॰ ૨.૧૭.૬૪);

દેવતાનમ્પિ પસંસનીયો હોતિ. યથાહ સક્કો દેવાનમિન્દો –

> ‘‘યો હવે બલવા સન્તો, દુબ્બલસ્સ તિતિક્ખતિ;
> તમાહુ પરમં ખન્તિં, નિચ્ચં ખમતિ દુબ્બલો’’તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૫૦-૨૫૧);

બુદ્ધાનમ્પિ પસંસનીયો હોતિ. યથાહ ભગવા –

> ‘‘અક્કોસં વધબન્ધઞ્ચ, અદુટ્ઠો યો તિતિક્ખતિ;
> ખન્તીબલં બલાનીકં, તમહં બ્રૂમિ બ્રાહ્મણ’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૯૯);

સા પનેસા ખન્તિ એતેસઞ્ચ ઇધ વણ્ણિતાનં અઞ્ઞેસઞ્ચ ગુણાનં અધિગમહેતુતો ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વેદિતબ્બા.

સોવચસ્સતા નામ સહધમ્મિકં વુચ્ચમાને વિક્ખેપં વા તુણ્હીભાવં વા ગુણદોસચિન્તનં વા અનાપજ્જિત્વા અતિવિય આદરઞ્ચ ગારવઞ્ચ નીચમનતઞ્ચ પુરક્ખત્વા ‘‘સાધૂ’’તિ વચનકરણતા. સા સબ્રહ્મચારીનં સન્તિકા ઓવાદાનુસાસનીપટિલાભહેતુતો દોસપ્પહાનગુણાધિગમહેતુતો ચ ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વુચ્ચતિ.

સમણાનં દસ્સનં નામ ઉપસમિતકિલેસાનં ભાવિતકાયવચીચિત્તપઞ્ઞાનં ઉત્તમદમથસમથસમન્નાગતાનં પબ્બજિતાનં ઉપસઙ્કમનુપટ્ઠાનઅનુસ્સરણસવનદસ્સનં, સબ્બમ્પિ ઓમકદેસનાય ‘‘દસ્સન’’ન્તિ વુત્તં. તં ‘‘મઙ્ગલ’’ન્તિ વેદિતબ્બં. કસ્મા? બહૂપકારત્તા. આહ ચ – ‘‘દસ્સનમ્પહં, ભિક્ખવે, તેસં ભિક્ખૂનં બહૂપકારં વદામી’’તિઆદિ (ઇતિવુ॰ ૧૦૪). યતો હિતકામેન કુલપુત્તેન સીલવન્તે ભિક્ખૂ ઘરદ્વારં સમ્પત્તે દિસ્વા યદિ દેય્યધમ્મો અત્થિ, યથાબલં દેય્યધમ્મેન પતિમાનેતબ્બા. યદિ નત્થિ, પઞ્ચપતિટ્ઠિતં કત્વા વન્દિતબ્બા. તસ્મિં અસમ્પજ્જમાને અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વા નમસ્સિતબ્બા, તસ્મિમ્પિ અસમ્પજ્જમાને પસન્નચિત્તેન પિયચક્ખૂહિ સમ્પસ્સિતબ્બા. એવં દસ્સનમૂલકેનાપિ હિ પુઞ્ઞેન અનેકાનિ જાતિસહસ્સાનિ ચક્ખુમ્હિ રોગો વા દાહો વા ઉસ્સદા વા પિળકા વા ન હોન્તિ, વિપ્પસન્નપઞ્ચવણ્ણસસ્સિરિકાનિ હોન્તિ ચક્ખૂનિ રતનવિમાને ઉગ્ઘાટિતમણિકવાટસદિસાનિ , સતસહસ્સકપ્પમત્તં દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ સબ્બસમ્પત્તીનં લાભી હોતિ. અનચ્છરિયઞ્ચેતં, યં મનુસ્સભૂતો સપ્પઞ્ઞજાતિકો સમ્મા પવત્તિતેન સમણદસ્સનમયેન પુઞ્ઞેન એવરૂપં

વિપાકસમ્પત્તિં અનુભવેય્ય, યત્થ તિરચ્છાનગતાનમ્પિ કેવલં સદ્ધામત્તકજનિતસ્સ સમણદસ્સનસ્સ એવં વિપાકસમ્પત્તિં વણ્ણયન્તિ –

“ઉલૂકો મણ્ડલક્ખિકો,
વેદિયકે ચિરદીઘવાસિકો;
સુખિતો વત કોસિયો અયં,
કાલુટ્ઠિતં પસ્સતિ બુદ્ધવરં.

“મયિ ચિત્તં પસાદેત્વા, ભિક્ખુસઙ્ઘે અનુત્તરે;
કપ્પાનં સતસહસ્સાનિ, દુગ્ગતિં સો ન ગચ્છતિ.

“દેવલોકા ચવિત્વાન, કુસલકમ્મેન ચોદિતો;
ભવિસ્સતિ અનન્તઞાણો, સોમનસ્સોતિ વિસ્સુતો”તિ. (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૪૪; ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ ૫.૧૦);

કાલેન ધમ્મસાકચ્છા નામ પદોસે વા પચ્ચૂસે વા દ્વે સુત્તન્તિકા ભિક્ખૂ અઞ્ઞમઞ્ઞં સુત્તન્તં સાકચ્છન્તિ, વિનયધરા વિનયં, આભિધમ્મિકા અભિધમ્મં , જાતકભાણકા જાતકં, અટ્ઠકથિકા અટ્ઠકથં, લીનુદ્ધતવિચિકિચ્છાપરેતચિત્તવિસોધનત્થં વા તમ્હિ તમ્હિ કાલે સાકચ્છન્તિ, અયં કાલેન ધમ્મસાકચ્છા. સા આગમબ્યત્તિઆદીનં ગુણાનં હેતુતો “મઙ્ગલ”ન્તિ વુચ્ચતીતિ.

એવં ઇમિસ્સા ગાથાય ખન્તિ, સોવચસ્સતા, સમણદસ્સનં, કાલેન ધમ્મસાકચ્છાતિ ચત્તારિ મઙ્ગલાનિ વુત્તાનિ, મઙ્ગલત્તઞ્ચ નેસં તત્થ તત્થ વિભાવિતમેવાતિ.

નિટ્ઠિતા ખન્તી ચાતિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના.

૨૭૦. ઇદાનિ **તપો ચા**તિ એત્થ પાપકે અકુસલે ધમ્મે તપતીતિ **તપો**. બ્રહ્મં ચરિયં, બ્રહ્માનં વા ચરિયં **બ્રહ્મચરિયં**, સેટ્ઠચરિયન્તિ વુત્તં હોતિ. અરિયસચ્ચાનં દસ્સનં **અરિયસચ્ચાન દસ્સનં**. અરિયસચ્ચાનિ દસ્સનન્તિપિ એકે, તં ન સુન્દરં. નિક્ખન્તં વાનતોતિ નિબ્બાનં, સચ્છિકરણં સચ્છિકિરિયા, નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયા **નિબ્બાનસચ્છિકિરિયા**. સેસં વુત્તનયમેવાતિ અયં પદવણ્ણના.

અત્થવણ્ણના પન એવં વેદિતબ્બા – **તપો** નામ અભિજ્ઝાદોમનસ્સાદીનં તપનતો ઇન્દ્રિયસંવરો, કોસજ્જસ્સ વા તપનતો વીરિયં. તેન હિ સમન્નાગતો પુગ્ગલો આતાપીતિ વુચ્ચતિ. સ્વાયં અભિજ્ઝાદિપ્પહાનઝાનાદિપટિલાભહેતુતો “મઙ્ગલ”ન્તિ વેદિતબ્બો.

બ્રહ્મચરિયં નામ મેથુનવિરતિસમણધમ્મસાસનમગ્ગાનં અધિવચનં. તથા હિ “અબ્રહ્મચરિયં પહાય બ્રહ્મચારી હોતી”તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૪; મ॰ નિ॰ ૧.૨૯૨) એવમાદીસુ મેથુનવિરતિ બ્રહ્મચરિયન્તિ વુચ્ચતિ. “ભગવતિ નો, આવુસો, બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતી”તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૫૭) સમણધમ્મો. “ન તાવાહં, પાપિમ, પરિનિબ્બાયિસ્સામિ, યાવ મે ઇદં બ્રહ્મચરિયં ન ઇદ્ધઞ્ચેવ ભવિસ્સતિ ફીતઞ્ચ વિત્થારિકં બાહુજઞ્ઞ”ન્તિ એવમાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૬૮; સં॰ નિ॰ ૫.૮૨૨; ઉદા॰ ૫૧) સાસનં. “અયમેવ ખો, ભિક્ખુ, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો બ્રહ્મચરિયં.

સેય્યથિદં, સમ્માદિટ્ઠી''તિ એવમાદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૬) મગ્ગો. ઇધ પન અરિયસચ્ચદસ્સનેન પરતો મગ્ગસ્સ ગહિતત્તા અવસેસં સબ્બમ્પિ વટ્ટતિ. તઞ્ચેતં ઉપરૂપરિ નાનપ્પકારવિસેસાધિગમહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વેદિતબ્બં.

અરિયસચ્ચાન દસ્સનં નામ કુમારપઞ્હે વુત્તત્થાનં ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં અભિસમયવસેન મગ્ગદસ્સનં. તં સંસારદુક્ખવીતિક્કમહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વુચ્ચતિ.

નિબ્બાનસચ્છિકિરિયા નામ ઇધ અરહત્તફલં ''નિબ્બાન''ન્તિ અધિપ્પેતં. તમ્પિ હિ પઞ્ચગતિવાનનેન વાનસઞ્ઞિતાય તણ્હાય નિક્ખન્તત્તા ''નિબ્બાન''ન્તિ વુચ્ચતિ. તસ્સ પત્તિ વા પચ્ચવેક્ખણા વા ''સચ્છિકિરિયા''તિ વુચ્ચતિ. ઇતરસ્સ પન નિબ્બાનસ્સ અરિયસચ્ચાનં દસ્સનેનેવ સચ્છિકિરિયા સિદ્ધા, તેનેતં ઇધ ન અધિપ્પેતં. એવમેસા નિબ્બાનસચ્છિકિરિયા દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાદિહેતુતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વેદિતબ્બા.

એવં ઇમિસ્સાપિ ગાથાય તપો, બ્રહ્મચરિયં, અરિયસચ્ચાન દસ્સનં, નિબ્બાનસચ્છિકિરિયાતિ ચત્તારિ મઙ્ગલાનિ વુત્તાનિ, મઙ્ગલત્તઞ્ચ નેસં તત્થ તત્થ વિભાવિતમેવાતિ.

નિટ્ઠિતા તપો ચાતિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના.

૨૭૧. ઇદાનિ **ફુટ્ઠસ્સ લોકધમ્મેહી**તિ એત્થ **ફુટ્ઠસ્સા**તિ ફુસિતસ્સ છુપિતસ્સ સમ્પત્તસ્સ. લોકે ધમ્મા **લોકધમ્મા**, યાવ લોકપ્પવત્તિ, તાવ અનિવત્તકા ધમ્માતિ વુત્તં હોતિ. **ચિત્ત**ન્તિ મનો માનસં. **યસ્સા**તિ નવસ્સ વા મજ્ઝિમસ્સ વા થેરસ્સ વા. ન **કમ્પતી**તિ ન ચલતિ, ન વેધતિ. **અસોક**ન્તિ નિસ્સોકં અબ્બૂળ્હસોકસલ્લં. **વિરજ**ન્તિ વિગતરજં વિદ્ધંસિતરજં. **ખેમ**ન્તિ અભયં નિરુપદ્દવં. સેસં વુત્તનયમેવાતિ અયં તાવ પદવણ્ણના.

અત્થવણ્ણના પન એવં વેદિતબ્બા – **ફુટ્ઠસ્સ લોકધમ્મેહિ યસ્સ ચિત્તં ન કમ્પતિ**, યસ્સ લાભાલાભાદીહિ અટ્ઠહિ લોકધમ્મેહિ ફુટ્ઠસ્સ અજ્ઝોત્થટસ્સ ચિત્તં ન કમ્પતિ, ન ચલતિ, ન વેધતિ, તસ્સ તં ચિત્તં કેનચિ અકમ્પનીયલોકુત્તરભાવાવહનતો ''મઙ્ગલ''ન્તિ વેદિતબ્બં.

કસ્સ પન એતેહિ ફુટ્ઠસ્સ ચિત્તં ન કમ્પતિ? અરહતો ખીણાસવસ્સ, ન અઞ્ઞસ્સ કસ્સચિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ''સેલો યથા એકગ્ઘનો, વાતેન ન સમીરતિ;
> એવં રૂપા રસા સદ્દા, ગન્ધા ફસ્સા ચ કેવલા.
>
> ''ઇટ્ઠા ધમ્મા અનિટ્ઠા ચ, ન પવેધેન્તિ તાદિનો;
> ઠિતં ચિત્તં વિપ્પમુત્તં, વયઞ્ચસ્સાનુપસ્સતી''તિ. (અ॰ નિ॰ ૬.૫૫; મહાવ॰ ૨૪૪);

અસોકં નામ ખીણાસવસ્સેવ ચિત્તં. તઞ્હિ યો ''સોકો સોચના સોચિતત્તં અન્તોસોકો અન્તોપરિસોકો ચેતસો પરિનિજ્ઝાયિતત્ત''ન્તિઆદિના (વિભ॰ ૨૩૭) નયેન વુચ્ચતિ સોકો, તસ્સ અભાવતો અસોકં. કેચિ નિબ્બાનં વદન્તિ, તં પુરિમપદેન નાનુસન્ધિયતિ. યથા ચ અસોકં, એવં વિરજં ખેમન્તિપિ ખીણાસવસ્સેવ ચિત્તં. તઞ્હિ રાગદોસમોહરજાનં વિગતત્તા **વિરજં**, ચતૂહિ ચ યોગેહિ ખેમત્તા **ખેમં**. યતો એતં તેન તેનાકારેન તમ્હિ તમ્હિ પવત્તિક્ખણે ગહેત્વા નિદ્દિટ્ઠવસેન તિવિધમ્પિ અપ્પવત્તક્ખન્ધતાદિલોકુત્તમભાવાવહનતો આહુનેય્યાદિભાવાવહનતો ચ ''મઙ્ગલ''ન્તિ વેદિતબ્બં.

એવં ઇમિસ્સા ગાથાય અટ્ઠલોકધમ્મેહિ અકમ્પિતચિત્તં, અસોકચિત્તં, વિરજચિત્તં, ખેમચિત્તન્તિ ચત્તારિ મઙ્ગલાનિ વુત્તાનિ, મઙ્ગલત્તઞ્ચ નેસં તત્થ તત્થ વિભાવિતમેવાતિ.

નિટ્ઠિતા ફુટ્ઠસ્સ લોકધમ્મેહીતિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના.

૨૭૨. એવં ભગવા ''અસેવના ચ બાલાન''ન્તિઆદીહિ દસહિ ગાથાહિ અટ્ઠતિંસ મઙ્ગલાનિ કથેત્વા ઇદાનિ એતાનેવ અત્તના વુત્તમઙ્ગલાનિ થુનન્તો ''**એતાદિસાનિ કત્વાના**''તિ ઇમં અવસાનગાથમભાસિ.

તસ્સાયં અત્થવણ્ણના – **એતાદિસાની**તિ એતાનિ ઈદિસાનિ મયા વુત્તપ્પકારાનિ બાલાનં અસેવનાદીનિ. **કત્વાના**તિ કત્વા. કત્વાન કત્વા કરિત્વાતિ હિ અત્થતો અનઞ્ઞં. **સબ્બત્થમપરાજિતા**તિ સબ્બત્થ ખન્ધકિલેસાભિસઙ્ખારદેવપુત્તમારપ્પભેદેસુ ચતૂસુ પચ્ચત્થિકેસુ એકેનપિ અપરાજિતા હુત્વા, સયમેવ તે ચત્તારો મારે પરાજેત્વાતિ વુત્તં હોતિ. મકારો ચેત્થ પદસન્ધિકરણમત્તોતિ વિઞ્ઞાતબ્બો.

સબ્બત્થ સોત્થિં ગચ્છન્તીતિ એતાદિસાનિ મઙ્ગલાનિ કત્વા ચતૂહિ મારેહિ અપરાજિતા હુત્વા સબ્બત્થ ઇધલોકપરલોકેસુ ઠાનચઙ્કમનાદીસુ ચ સોત્થિં ગચ્છન્તિ, બાલસેવનાદીહિ યે ઉપ્પજ્જેય્યું આસવા વિઘાતપરિળાહા , તેસં અભાવા સોત્થિં ગચ્છન્તિ, અનુપદ્દુતા અનુપસટ્ઠા ખેમિનો અપ્પટિભયા ગચ્છન્તીતિ વુત્તં હોતિ. અનુનાસિકો ચેત્થ ગાથાબન્ધસુખત્થં વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

તં તેસં મઙ્ગલમુત્તમન્તિ ઇમિના ગાથાપાદેન ભગવા દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. કથં? એવં દેવપુત્ત યે એતાદિસાનિ કરોન્તિ, તે યસ્મા સબ્બત્થ સોત્થિં ગચ્છન્તિ, તસ્મા તં બાલાનં અસેવનાદિ અટ્ઠતિંસવિધમ્પિ તેસં એતાદિસકારકાનં મઙ્ગલં ઉત્તમં સેટ્ઠં પવરન્તિ ગણ્હાહીતિ.

એવઞ્ચ ભગવતા નિટ્ઠાપિતાય દેસનાય પરિયોસાને કોટિસતસહસ્સદેવતા અરહત્તં પાપુણિંસુ, સોતાપત્તિસકદાગામિઅનાગામિફલપ્પત્તાનં ગણના અસઙ્ખ્યેય્યા અહોસિ. અથ ભગવા દુતિયદિવસે આનન્દત્થેરં આમન્તેસિ – ''ઇમં, આનન્દ, રત્તિં અઞ્ઞતરા દેવતા મં ઉપસઙ્કમિત્વા મઙ્ગલપઞ્હં પુચ્છિ. અથસ્સાહં અટ્ઠતિંસ મઙ્ગલાનિ અભાસિં, ઉગ્ગણ્હ, આનન્દ, ઇમં મઙ્ગલપરિયાયં, ઉગ્ગહેત્વા ભિક્ખૂ વાચેહી''તિ. થેરો ઉગ્ગહેત્વા ભિક્ખૂ વાચેસિ. તયિદં આચરિયપરમ્પરાભતં યાવજ્જતના પવત્તતિ, એવમિદં બ્રહ્મચરિયં ઇદ્ધઞ્ચેવ ફીતઞ્ચ વિત્થારિકં બાહુજઞ્ઞં પુથુભૂતં યાવ દેવમનુસ્સેહિ સુપ્પકાસિતન્તિ વેદિતબ્બં.

ઇદાનિ એતેસ્વેવ મઙ્ગલેસુ ઞાણપરિચયપાટવત્થં અયં આદિતો પભુતિ યોજના – એવમિમે ઇધલોકપરલોકલોકુત્તરસુખકામા સત્તા બાલજનસેવનં પહાય, પણ્ડિતે નિસ્સાય, પૂજનેય્યે પૂજેન્તા, પતિરૂપદેસવાસેન પુબ્બે કતપુઞ્ઞતાય ચ કુસલપ્પવત્તિયં ચોદિયમાના, અત્તાનં સમ્મા પણિધાય, બાહુસચ્ચસિપ્પવિનયેહિ અલઙ્કતત્તભાવા, વિનયાનુરૂપં સુભાસિતં ભાસમાના , યાવ ગિહિભાવં ન વિજહન્તિ, તાવ માતાપિતુઉપટ્ઠાનેન પોરાણં ઇણમૂલં વિસોધયમાના, પુત્તદારસઙ્ગહેન નવં ઇણમૂલં પયોજયમાના, અનાકુલકમ્મન્તતાય ધનધઞ્ઞાદિસમિદ્ધિં પાપુણન્તા, દાનેન ભોગસારં ધમ્મચરિયાય જીવિતસારઞ્ચ ગહેત્વા, ઞાતિસઙ્ગહેન સકજનહિતં અનવજ્જકમ્મન્તતાય પરજનહિતઞ્ચ કરોન્તા, પાપવિરતિયા પરૂપઘાતં મજ્જપાનસંયમેન અત્તૂપઘાતઞ્ચ વિવજ્જેત્વા, ધમ્મેસુ અપ્પમાદેન કુસલપક્ખં વડ્ઢેત્વા, વડ્ઢિતકુસલતાય ગિહિબ્યઞ્જનં ઓહાય પબ્બજિતભાવે ઠિતાપિ બુદ્ધબુદ્ધસાવકુપજ્ઝાચરિયાદીસુ ગારવેન નિવાતેન ચ વત્તસમ્પદં

આરાધેત્વા, સન્તુટ્ઠિયા પચ્ચયગેધં પહાય, કતઞ્ઞુતાય સપ્પુરિસભૂમિયં ઠત્વા, ધમ્મસ્સવનેન ચિત્તલીનતં પહાય, ખન્તિયા સબ્બપરિસ્સયે અભિભવિત્વા, સોવચસ્સતાય સનાથમત્તાનં કત્વા, સમણદસ્સનેન પટિપત્તિપયોગં પસ્સન્તા, ધમ્મસાકચ્છાય કઙ્ખાટ્ઠાનિયેસુ ધમ્મેસુ કઙ્ખં પટિવિનોદેત્વા, ઇન્દ્રિયસંવરતપેન સીલવિસુદ્ધિં સમણધમ્મબ્રહ્મચરિયેન ચિત્તવિસુદ્ધિં તતો પરા ચ ચતસ્સો વિસુદ્ધિયો સમ્પાદેન્તા, ઇમાય પટિપદાય અરિયસચ્ચદસ્સનપરિયાયં ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિં પત્વા અરહત્તફલસઙ્ખાતં નિબ્બાનં સચ્છિકરોન્તિ. યં સચ્છિકત્વા સિનેરુપબ્બતો વિય વાતવુટ્ઠીહિ અટ્ઠહિ લોકધમ્મેહિ અવિકમ્પમાનચિત્તા અસોકા વિરજા ખેમિનો હોન્તિ. યે ચ ખેમિનો, તે સબ્બત્થ એકેનાપિ અપરાજિતા હોન્તિ, સબ્બત્થ ચ સોત્થિં ગચ્છન્તિ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘એતાદિસાનિ કત્વાન, સબ્બત્થમપરાજિતા;
> સબ્બત્થ સોત્થિં ગચ્છન્તિ, તં તેસં મઙ્ગલમુત્તમ’’ન્તિ.

ઇતિ પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય મઙ્ગલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સૂચિલોમસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ સૂચિલોમસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અત્થવણ્ણનાનયેનેવસ્સ ઉપ્પત્તિ આવિ ભવિસ્સતિ. અત્થવણ્ણનાયઞ્ચ ‘‘એવં મે સુત’’ન્તિઆદિ વુત્તત્થમેવ. **ગયાયં વિહરતિ ટઙ્કિતમઞ્ચે સૂચિલોમસ્સ યક્ખસ્સ ભવને**તિ એત્થ પન કા ગયા, કો ટઙ્કિતમઞ્ચો, કસ્મા ચ ભગવા તસ્સ યક્ખસ્સ ભવને વિહરતીતિ? વુચ્ચતે – **ગયા**તિ ગામોપિ તિત્થમ્પિ વુચ્ચતિ, તદુભયમ્પિ ઇધ વટ્ટતિ. ગયાગામસ્સ હિ અવિદૂરે દેસે વિહરન્તોપિ ‘‘ગયાયં વિહરતી’’તિ વુચ્ચતિ, તસ્સ ચ ગામસ્સ સમીપે અવિદૂરે દ્વારસન્તિકે સો ટઙ્કિતમઞ્ચો. ગયાતિત્થે વિહરન્તોપિ ‘‘ગયાયં વિહરતી’’તિ વુચ્ચતિ, ગયાતિત્થે ચ સો ટઙ્કિતમઞ્ચો. **ટઙ્કિતમઞ્ચો**તિ ચતુન્નં પાસાણાનં ઉપરિ વિત્થતં પાસાણં આરોપેત્વા કતો પાસાણમઞ્ચો . તં નિસ્સાય યક્ખસ્સ ભવનં આળવકસ્સ ભવનં વિય. યસ્મા વા પન ભગવા તં દિવસં પચ્ચૂસસમયે મહાકરુણાસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો સૂચિલોમસ્સ ચ ખરલોમસ્સ ચાતિ દ્વિન્નમ્પિ યક્ખાનં સોતાપત્તિફલૂપનિસ્સયં અદ્દસ, તસ્મા પત્તચીવરં આદાય અન્તોઅરુણેયેવ નાનાદિસાહિ સન્નિપતિતસ્સ જનસ્સ ખેળસિઙ્ઘાણિકાદિનાનપ્પકારાસુચિનિસ્સન્દકિલિન્નભૂમિભાગમ્પિ તં તિત્થપ્પદેસં આગન્ત્વા તસ્મિં ટઙ્કિતમઞ્ચે નિસીદિ સૂચિલોમસ્સ યક્ખસ્સ ભવને. તેન વુત્તં ‘‘એકં સમયં ભગવા ગયાયં વિહરતિ ટઙ્કિતમઞ્ચે સૂચિલોમસ્સ યક્ખસ્સ ભવને’’તિ.

તેન ખો પન સમયેનાતિ યં સમયં ભગવા તત્થ વિહરતિ, તેન સમયેન. **ખરો ચ યક્ખો સૂચિલોમો ચ યક્ખો ભગવતો અવિદૂરે અતિક્કમન્તી**તિ. કે તે યક્ખા, કસ્મા ચ અતિક્કમન્તીતિ? વુચ્ચતે – તેસુ તાવ એકો અતીતે સઙ્ઘસ્સ તેલં અનાપુચ્છા ગહેત્વા અત્તનો સરીરં મક્ખેસિ. સો તેન કમ્મેન નિરયે પચ્ચિત્વા ગયાપોક્ખરણિતીરે યક્ખયોનિયં નિબ્બત્તો. તસ્સેવ ચસ્સ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેન વિરૂપાનિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ અહેસું , ઇટ્ઠકચ્છદનસદિસઞ્ચ ખરસમ્ફસ્સં ચમ્મં. સો કિર યદા પરં ભિંસાપેતુકામો હોતિ, તદા છદનિટ્ઠકસદિસાનિ ચમ્મકપાલાનિ ઉક્ખિપિત્વા ભિંસાપેતિ. એવં સો ખરસમ્ફસ્સત્તા **ખરો યક્ખો**ત્વેવ નામં લભિ.

ઇતરો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે ઉપાસકો હુત્વા માસસ્સ અટ્ઠ દિવસે વિહારં ગન્ત્વા ધમ્મં સુણાતિ. સો એકદિવસં ધમ્મસ્સવને ઘોસિતે સઙ્ઘારામદ્વારે અત્તનો ખેત્તં કેલાયન્તો ઉગ્ઘોસનં સુત્વા ‘‘સચે ન્હાયામિ, ચિરં ભવિસ્સતી’’તિ કિલિટ્ઠગત્તોવ ઉપોસથાગારં પવિસિત્વા મહગ્ઘે ભુમ્મત્થરણે અનાદરેન નિપજ્જિત્વા સુપિ. ભિક્ખુ એવાયં, ન ઉપાસકોતિ સંયુત્તભાણકા. સો તેન ચ અઞ્ઞેન કમ્મેન ચ નિરયે પચ્ચિત્વા ગયાપોક્ખરણિયા તીરે યક્ખયોનિયં નિબ્બત્તો. સો તસ્સ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેન દુદ્દસિકો અહોસિ, સરીરે ચસ્સ સૂચિસદિસાનિ લોમાનિ અહેસું. સો હિ ભિંસાપેતબ્બકે સત્તે સૂચીહિ વિજ્ઝન્તો વિય ભિંસાપેતિ. એવં સો સૂચિસદિસલોમત્તા **સૂચિલોમો યક્ખો**ત્વેવ નામં લભિ. તે અત્તનો ગોચરત્થાય ભવનતો નિક્ખમિત્વા મુહુત્તં ગન્ત્વા ગતમગ્ગેનેવ નિવત્તિત્વા ઇતરં દિસાભાગં ગચ્છન્તા ભગવતો અવિદૂરે અતિક્કમન્તિ.

અથ ખો ખરોતિ કસ્મા તે એવમાહંસુ? ખરો સમણકપ્પં દિસ્વા આહ. સૂચિલોમો પન ‘‘યો ભાયતિ ન સો સમણો, સમણપટિરૂપકત્તા પન સમણકો હોતી’’તિ એવંલદ્ધિકો. તસ્મા તાદિસં ભગવન્તં મઞ્ઞમાનો ‘‘**નેસો સમણો**, **સમણકો એસો**’’તિ સહસાવ વત્વાપિ પુન વીમંસિતુકામો આહ – ‘‘**યાવાહં જાનામી**’’તિ. ‘‘અથ ખો’’તિ એવં વત્વા તતો. **સૂચિલોમો યક્ખો**તિ ઇતો પભુતિ યાવ **અપિચ ખો તે સમ્ફસ્સો પાપકોતિ**, તાવ ઉત્તાનત્થમેવ કેવલઞ્ચેત્થ **ભગવતો કાયન્તિ** અત્તનો કાયં ભગવતો ઉપનામેસીતિ એવં સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો.

તતો અભાયન્તં ભગવન્તં દિસ્વા ‘‘**પઞ્હં તં સમણા**’’તિઆદિમાહ. કિં કારણા? સો હિ ચિન્તેસિ – ‘‘ઇમિનાપિ નામ મે એવં ખરેન અમનુસ્સસમ્ફસ્સેન મનુસ્સો સમાનો અયં ન ભાયતિ, હન્દાહં એતં બુદ્ધવિસયે પઞ્હં પુચ્છામિ, અદ્ધા અયં તત્થ ન સમ્પાયિસ્સતિ, તતો નં એવં વિહેઠેસ્સામી’’તિ. ભગવા તં સુત્વા ‘‘ન ખ્વાહં તં આવુસો’’તિઆદિમાહ. તં સબ્બં આળવકસુત્તે વુત્તનયેનેવ સબ્બાકારેહિ વેદિતબ્બં.

૨૭૩. **અથ ખો સૂચિલોમો યક્ખો ભગવન્તં ગાથાય અજ્ઝભાસિ** ‘‘**રાગો ચ દોસો ચા**’’તિ. તત્થ રાગદોસા વુત્તનયા એવ. **કુતોનિદાના**તિ કિંનિદાના કિંહેતુકા. **કુતો**તિ પચ્ચત્તવચનસ્સ તો-આદેસો વેદિતબ્બો, સમાસે ચસ્સ લોપાભાવો. અથ વા **નિદાના**તિ જાતા ઉપ્પન્નાતિ અત્થો, તસ્મા કુતોનિદાના, કુતોજાતા, કુતોઉપ્પન્નાતિ વુત્તં હોતિ. **અરતી રતી લોમહંસો કુતોજા**તિ યાયં ‘‘પન્તેસુ વા સેનાસનેસુ અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેસુ વા અધિકુસલેસુ ધમ્મેસુ અરતિ અરતિતા અનભિરતિ અનભિરમણા ઉક્કણ્ઠિતા પરિતસ્સિતા’’તિ (વિભ॰ ૮૫૬) એવં વિભત્તા અરતિ, યા ચ પઞ્ચસુ કામગુણેસુ રતિ, યો ચ લોમહંસસમુટ્ઠાપનતો ‘‘લોમહંસો’’ત્વેવ સઙ્ખ્યં ગતો ચિત્તુત્રાસો. ઇમે તયો ધમ્મા કુતોજા કુતોજાતાતિ પુચ્છતિ . **કુતો સમુટ્ઠાયા**તિ કુતો ઉપ્પજ્જિત્વા. **મનો**તિ કુસલચિત્તં, **વિતક્કા**તિ ઉરગસુત્તે વુત્તા નવ કામવિતક્કાદયો. **કુમારકા ધઙ્કમિવોસ્સજન્તી**તિ યથા ગામદારકા કીળન્તા કાકં સુત્તેન પાદે બન્ધિત્વા ઓસ્સજન્તિ ખિપન્તિ, એવં કુસલમનં અકુસલવિતક્કા કુતો સમુટ્ઠાય ઓસ્સજન્તીતિ પુચ્છતિ.

૨૭૪. અથસ્સ ભગવા તે પઞ્હે વિસ્સજ્જેન્તો ‘‘**રાગો ચા**’’તિ દુતિયગાથમભાસિ. તત્થ **ઇતો**તિ અત્તભાવં સન્ધાયાહ. અત્તભાવનિદાના હિ રાગદોસા. અરતિરતિલોમહંસા ચ અત્તભાવતો જાતા, કામવિતક્કાદિઅકુસલવિતક્કા ચ અત્તભાવતોયેવ સમુટ્ઠાય કુસલમનો ઓસ્સજન્તિ, તેન તદઞ્ઞં પકતિઆદિકારણં પટિક્ખિપન્તો આહ – ‘‘**ઇતોનિદાના ઇતોજા ઇતો સમુટ્ઠાયા**’’તિ. સદ્દસિદ્ધિ ચેત્થ પુરિમગાથાય વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

૨૭૫-૬. એવં તે પઞ્હે વિસ્સજ્જેત્વા ઇદાનિ ય્વાયં ‘‘ઇતોનિદાના’’તિઆદીસુ ‘‘અત્તભાવનિદાના અત્તભાવતો જાતા અત્તભાવતો સમુટ્ઠાયા’’તિ અત્થો વુત્તો, તં સાધેન્તો આહ – ‘‘**સ્નેહજા અત્તસમ્ભૂતા**’’તિ. એતે હિ સબ્બેપિ રાગાદયો વિતક્કપરિયોસાના તણ્હાસ્નેહેન જાતા, તથા જાયન્તા ચ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધભેદે અત્તભાવપરિયાયે અત્તનિ સમ્ભૂતા. તેનાહ – ‘‘સ્નેહજા અત્તસમ્ભૂતા’’તિ. ઇદાનિ તદત્થજોતિકં ઉપમં કરોતિ ‘‘**નિગ્રોધસ્સેવ ખન્ધજા**’’તિ. તત્થ ખન્ધેસુ જાતા **ખન્ધજા**, પારોહાનમેતં અધિવચનં. કિં વુત્તં હોતિ? યથા નિગ્રોધસ્સ ખન્ધજા નામ પારોહા આપોરસસિનેહે સતિ જાયન્તિ, જાયન્તા ચ તસ્મિંયેવ નિગ્રોધે તેસુ તેસુ સાખપ્પભેદેસુ સમ્ભવન્તિ, એવમેતેપિ રાગાદયો અજ્ઝત્તતણ્હાસ્નેહે સતિ જાયન્તિ, જાયન્તા ચ તસ્મિંયેવ અત્તભાવે તેસુ તેસુ ચક્ખાદિભેદેસુ દ્વારારમ્મણવત્થૂસુ સમ્ભવન્તિ. તસ્મા વેદિતબ્બમેતં ‘‘અત્તભાવનિદાના અત્તભાવજા અત્તભાવસમુટ્ઠાના ચ એતે’’તિ.

અવસેસદિયડ્ઢગાથાય પન અયં સબ્બસઙ્ગાહિકા અત્થવણ્ણના – એવં અત્તસમ્ભૂતા ચ એતે **પુથૂ વિસત્તા કામેસુ**. રાગોપિ હિ પઞ્ચકામગુણિકાદિવસેન, દોસોપિ આઘાતવત્થાદિવસેન, અરતિઆદયોપિ તસ્સ તસ્સેવ ભેદસ્સ વસેનાતિ સબ્બથા સબ્બેપિમે કિલેસા પુથૂ અનેકપ્પકારા હુત્વા વત્થુદ્વારારમ્મણાદિવસેન તેસુ તેસુ વત્થુકામેસુ તથા તથા વિસત્તા લગ્ગા લગ્ગિતા સંસિબ્બિત્વા ઠિતા. કિમિવ? **માલુવાવ વિતતા વને**, યથા વને વિતતા માલુવા તેસુ તેસુ રુક્ખસ્સ સાખપસાખાદિભેદેસુ વિસત્તા હોતિ લગ્ગા લગ્ગિતા સંસિબ્બિત્વા ઠિતા, એવં પુથુપ્પભેદેસુ વત્થુકામેસુ વિસત્તં કિલેસગણં **યે નં પજાનન્તિ યતોનિદાનં, તે નં વિનોદેન્તિ સુણોહિ યક્ખ** .

તત્થ **યતોનિદાનન્તિ** ભાવનપુંસકનિદ્દેસો, તેન કિં દીપેતિ? યે સત્તા નં કિલેસગણં ‘‘યતોનિદાનં ઉપ્પજ્જતી’’તિ એવં જાનન્તિ, તે નં ‘‘તણ્હાસ્નેહસ્નેહિતે અત્તભાવે ઉપ્પજ્જતી’’તિ ઞત્વા તં તણ્હાસ્નેહં આદીનવાનુપસ્સનાદિભાવનાઞાણગ્ગિના વિસોસેન્તા વિનોદેન્તિ પજહન્તિ બ્યન્તીકરોન્તિ ચ, એતં અમ્હાકં સુભાસિતં સુણોહિ યક્ખાતિ. એવમેત્થ અત્તભાવજાનનેન દુક્ખપરિઞ્ઞં તણ્હાસ્નેહરાગાદિકિલેસગણવિનોદનેન સમુદયપ્પહાનઞ્ચ દીપેતિ.

યે ચ નં વિનોદેન્તિ, **તે દુત્તરં ઓઘમિમં તરન્તિ અતિણ્ણપુબ્બં અપુનબ્ભવાય**. એતેન મગ્ગભાવનં નિરોધસચ્છિકિરિયઞ્ચ દીપેતિ. યે હિ નં કિલેસગણં વિનોદેન્તિ, તે અવસ્સં મગ્ગં ભાવેન્તિ. ન હિ મગ્ગભાવનં વિના કિલેસવિનોદનં અત્થિ. યે ચ મગ્ગં ભાવેન્તિ, તે દુત્તરં પકતિઞાણેન કામોઘાદિં ચતુબ્બિધમ્પિ ઓઘમિમં તરન્તિ. મગ્ગભાવના હિ ઓઘતરણં. **અતિણ્ણપુબ્બન્તિ** ઇમિના દીઘેન અદ્ધુના સુપિનન્તેનપિ અવીતિક્કન્તપુબ્બં. **અપુનબ્ભવાયાતિ** નિબ્બાનાય. એવમિમં ચતુસચ્ચદીપિકં ગાથં સુણન્તા ‘‘સુત્વા ધમ્મં ધારેન્તિ, ધતાનં ધમ્માનં અત્થમુપપરિક્ખન્તી’’તિઆદિકં કથં સુભાવિનિયા પઞ્ઞાય અનુક્કમમાના તે દ્વેપિ સહાયકા યક્ખા ગાથાપરિયોસાનેયેવ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિંસુ, પાસાદિકા ચ અહેસું સુવણ્ણવણ્ણા દિબ્બાલઙ્કારવિભૂસિતાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય સૂચિલોમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. કપિલસુત્ત-(ધમ્મચરિયસુત્ત)-વણ્ણના

ધમ્મચરિયન્તિ કપિલસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? હેમવતસુત્તે વુત્તનયેનેવ પરિનિબ્બુતે કસ્સપે ભગવતિ દ્વે કુલપુત્તા ભાતરો નિક્ખમિત્વા સાવકાનં સન્તિકે પબ્બજિંસુ. જેટ્ઠો સોધનો નામ, કનિટ્ઠો કપિલો નામ. તેસં માતા સાધની નામ, કનિટ્ઠભગિની તાપના નામ. તાપિ ભિક્ખુનીસુ પબ્બજિંસુ. તતો તે દ્વેપિ હેમવતસુત્તે વુત્તનયેનેવ ''સાસને કતિ ધુરાની''તિ પુચ્છિત્વા સુત્વા ચ જેટ્ઠો ''વાસધુરં પૂરેસ્સામી''તિ પઞ્ચ વસ્સાનિ આચરિયુપજ્ઝાયાનં સન્તિકે વસિત્વા પઞ્ચવસ્સો હુત્વા યાવ અરહત્તં, તાવ કમ્મટ્ઠાનં સુત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા વાયમન્તો અરહત્તં પાપુણિ. કપિલો ''અહં તાવ તરુણો, વુડ્ઢકાલે વાસધુરં પરિપૂરેસ્સામી''તિ ગન્થધુરં આરભિત્વા તેપિટકો અહોસિ. તસ્સ પરિયત્તિં નિસ્સાય પરિવારો, પરિવારં નિસ્સાય લાભો ચ ઉદપાદિ.

સો બાહુસચ્ચમદેન મત્તો પણ્ડિતમાની અનઞ્ઞાતેપિ અઞ્ઞાતમાની હુત્વા પરેહિ વુત્તં કપ્પિયમ્પિ અકપ્પિયં, અકપ્પિયમ્પિ કપ્પિયં, સાવજ્જમ્પિ અનવજ્જં, અનવજ્જમ્પિ સાવજ્જન્તિ ભણતિ. સો પેસલેહિ ભિક્ખૂહિ, ''મા, આવુસો કપિલ, એવં અવચા''તિઆદિના નયેન ઓવદિયમાનો ''તુમ્હે કિં જાનાથ રિત્તમુટ્ઠિસદિસા''તિઆદીહિ વચનેહિ ખુંસેન્તો વમ્ભેન્તોયેવ ચરતિ. ભિક્ખૂ તસ્સ ભાતુનો સોધનત્થેરસ્સાપિ એતમત્થં આરોચેસું. સોપિ નં ઉપસઙ્કમિત્વા આહ – ''આવુસો કપિલ, સાસનસ્સ આયુ નામ તુમ્હાદિસાનં સમ્માપટિપત્તિ. મા, આવુસો કપિલ, કપ્પિયમ્પિ અકપ્પિયં, અકપ્પિયમ્પિ કપ્પિયં, સાવજ્જમ્પિ અનવજ્જં, અનવજ્જમ્પિ સાવજ્જન્તિ વદેહી''તિ. સો તસ્સપિ વચનં નાદિયિ. તતો નં સોધનત્થેરો દ્વત્તિક્ખત્તું વત્વા –

> ''એકવાચમ્પિ દ્વિવાચં, ભણેય્ય અનુકમ્પકો;
> તતુત્તરિં ન ભાસેય્ય, દાસોવય્યસ્સ સન્તિકે''તિ. (જા॰ ૨.૧૯.૩૪) –

પરિવજ્જેત્વા ''ત્વમેવ, આવુસો, સકેન કમ્મેન પઞ્ઞાયિસ્સસી''તિ પક્કામિ. તતો પભુતિ નં પેસલા ભિક્ખૂ છડ્ડેસું.

સો દુરાચારો હુત્વા દુરાચારપરિવુતો વિહરન્તો એકદિવસં ''ઉપોસથં ઓસારેસ્સામી''તિ સીહાસનં અભિરુય્હ ચિત્રબીજનિં ગહેત્વા નિસિન્નો ''વત્તતિ, આવુસો, એત્થ ભિક્ખૂનં પાતિમોક્ખો''તિ તિક્ખત્તું આહ. અથેકો ભિક્ખુપિ ''મય્હં વત્તતી''તિ ન અવોચ. ન ચ તસ્સ તેસં વા પાતિમોક્ખો વત્તતિ. તતો સો ''પાતિમોક્ખે સુતેપિ અસુતેપિ વિનયો નામ નત્થી''તિ આસના વુટ્ઠાસિ. એવં કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસનં ઓસક્કાપેસિ વિનાસેસિ. અથ સોધનત્થેરો તદહેવ પરિનિબ્બાયિ. સોપિ કપિલો એવં તં સાસનં ઓસક્કાપેત્વા કાલકતો અવીચિમહાનિરયે નિબ્બત્તિ, સાપિસ્સ માતા ચ ભગિની ચ તસ્સેવ દિટ્ઠાનુગતિં આપજ્જિત્વા પેસલે ભિક્ખૂ અક્કોસમાના પરિભાસમાના કાલં કત્વા નિરયે નિબ્બત્તિંસુ.

તસ્મિંયેવ ચ કાલે પઞ્ચસતા પુરિસા ગામઘાતાદીનિ કત્વા ચોરિકાય જીવન્તા જનપદમનુસ્સેહિ અનુબદ્ધા પલાયમાના અરઞ્ઞં પવિસિત્વા તત્થ કિઞ્ચિ ગહનં વા પટિસરણં વા અપસ્સન્તા અવિદૂરે પાસાણે વસન્તં અઞ્ઞતરં આરઞ્ઞિકં ભિક્ખું દિસ્વા વન્દિત્વા ''અમ્હાકં, ભન્તે, પટિસરણં હોથા''તિ ભણિંસુ. થેરો ''તુમ્હાકં સીલસદિસં પટિસરણં નત્થિ, સબ્બે પઞ્ચ સીલાનિ સમાદિયથા''તિ આહ. તે ''સાધૂ''તિ સમ્પટિચ્છિત્વા સીલાનિ સમાદિયિંસુ. થેરો ''તુમ્હે સીલવન્તો, ઇદાનિ અત્તનો જીવિતં વિનાસેન્તેસુપિ મા મનો પદૂસયિત્થા''તિ આહ. તે ''સાધૂ''તિ સમ્પટિચ્છિંસુ. અથ તે જાનપદા સમ્પત્તા ઇતો ચિતો ચ મગ્ગમાના તે ચોરે દિસ્વા સબ્બેવ જીવિતા વોરોપેસું. તે કાલં કત્વા કામાવચરદેવલોકે નિબ્બત્તિંસુ. તેસુ જેટ્ઠકચોરો જેટ્ઠકદેવપુત્તો અહોસિ, ઇતરે તસ્સેવ પરિવારા.

તે અનુલોમપટિલોમં સંસરન્તા એકં બુદ્ધન્તરં દેવલોકે ખેપેત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે દેવલોકતો ચવિત્વા જેટ્ઠકદેવપુત્તો સાવત્થિદ્વારે કેવટ્ટગામો અત્થિ, તત્થ પઞ્ચસતકુલજેટ્ઠકસ્સ કેવટ્ટસ્સ પજાપતિયા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ, ઇતરે અવસેસકેવટ્ટપજાપતીનં. એવં તેસં એકદિવસંયેવ પટિસન્ધિગ્ગહણઞ્ચ ગબ્ભવુટ્ઠાનઞ્ચ અહોસિ. અથ કેવટ્ટજેટ્ઠો ''અત્થિ નુ ખો ઇમસ્મિં ગામે અઞ્ઞેપિ દારકા અજ્જ જાતા''તિ વિચિનન્તો તે દારકે દિસ્વા ''ઇમે મે પુત્તસ્સ સહાયકા ભવિસ્સન્તી''તિ સબ્બેસં પોસાવનિકં અદાસિ. તે સબ્બે સહાયકા સહપંસું કીળન્તા અનુપુબ્બેન વયપ્પત્તા અહેસું. યસોજો તેસં અગ્ગો અહોસિ.

કપિલોપિ તદા નિરયે પક્કાવસેસેન અચિરવતિયા સુવણ્ણવણ્ણો દુગ્ગન્ધમુખો મચ્છો હુત્વા નિબ્બત્તિ. અથેકદિવસં સબ્બેપિ કેવટ્ટદારકા જાલાનિ ગહેત્વા ''મચ્છે બન્ધિસ્સામા''તિ નદિં ગન્ત્વા જાલાનિ પક્ખિપિંસુ. તેસં જાલં સો મચ્છો પાવિસિ. તં દિસ્વા સબ્બો કેવટ્ટગામો ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દો અહોસિ – ''અમ્હાકં પુત્તા પઠમં મચ્છે બન્ધન્તા સુવણ્ણમચ્છં બન્ધિંસુ, વુડ્ઢિ નેસં દારકાનં, ઇદાનિ ચ નો રાજા પહૂતં ધનં દસ્સતી''તિ. અથ તે પઞ્ચસતાપિ દારકસહાયકા મચ્છં નાવાય પક્ખિપિત્વા નાવં ઉક્ખિપિત્વા રઞ્ઞો સન્તિકં અગમંસુ. રાજા દિસ્વા ''કિં એતં ભણે''તિ આહ. ''મચ્છો દેવા''તિ. રાજા સુવણ્ણવણ્ણં મચ્છં દિસ્વા ''ભગવા એતસ્સ વણ્ણકારણં જાનિસ્સતી''તિ મચ્છં ગાહાપેત્વા ભગવતો સન્તિકં અગમાસિ. મચ્છસ્સ મુખવિવરણકાલે જેતવનં અતિવિય દુગ્ગન્ધં હોતિ.

રાજા ભગવન્તં પુચ્છિ – ''કસ્મા, ભન્તે, મચ્છો સુવણ્ણવણ્ણો જાતો, કસ્મા ચસ્સ મુખતો દુગ્ગન્ધો વાયતી''તિ? અયં, મહારાજ, કસ્સપસ્સ ભગવતો પાવચને કપિલો નામ ભિક્ખુ અહોસિ, બહુસ્સુતો આગતાગમો. અત્તનો વચનં અગણ્હન્તાનં ભિક્ખૂનં અક્કોસકપરિભાસકો. તસ્સ ચ ભગવતો સાસનવિનાસકો. યં સો તસ્સ ભગવતો સાસનં વિનાસેસિ, તેન કમ્મેન અવીચિમહાનિરયે નિબ્બત્તિ, વિપાકાવસેસેન ચ ઇદાનિ મચ્છો જાતો. યં દીઘરત્તં બુદ્ધવચનં વાચેસિ, બુદ્ધસ્સ વણ્ણં કથેસિ, તસ્સ નિસ્સન્દેન ઈદિસં વણ્ણં પટિલભિ. યં ભિક્ખૂનં અક્કોસકપરિભાસકો અહોસિ, તેનસ્સ મુખતો દુગ્ગન્ધો વાયતિ. ''ઉલ્લપાપેમિ નં મહારાજા''તિ? ''આમ ભગવા''તિ. અથ ભગવા મચ્છં આલપિ – ''ત્વંસિ કપિલો''તિ? ''આમ ભગવા, અહં કપિલો''તિ. ''કુતો આગતોસી''તિ? ''અવીચિમહાનિરયતો ભગવા''તિ. ''સોધનો કુહિં ગતો''તિ? ''પરિનિબ્બુતો ભગવા''તિ. ''સાધની કુહિં ગતા''તિ? ''મહાનિરયે નિબ્બત્તા ભગવા''તિ. ''તાપના કુહિં ગતા''તિ? ''મહાનિરયે નિબ્બત્તા ભગવા''તિ. ''ઇદાનિ ત્વં કુહિં ગમિસ્સસી''તિ? ''મહાનિરયં ભગવા''તિ. તાવદેવ વિપ્પટિસારાભિભૂતો નાવં સીસેન પહરિત્વા કાલકતો મહાનિરયે નિબ્બત્તિ. મહાજનો સંવિગ્ગો અહોસિ લોમહટ્ઠજાતો. અથ ભગવા તત્થ સમ્પત્તગહટ્ઠપબ્બજિતપરિસાય તઙ્ખણાનુરૂપં ધમ્મં દેસેન્તો ઇમં સુત્તમભાસિ.

૨૭૭-૮. તત્થ **ધમ્મચરિય**ન્તિ કાયસુચરિતાદિ ધમ્મચરિયં. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં. **એતદાહુ વસુત્તમ**ન્તિ એતં ઉભયમ્પિ લોકિયલોકુત્તરં સુચરિતં સગ્ગમોક્ખસુખસમ્પાપકત્તા વસુત્તમન્તિ આહુ અરિયા. વસુત્તમં નામ ઉત્તમરતનં, અનુગામિકં અત્તાધીનં રાજાદીનં અસાધારણન્તિ અધિપ્પાયો.

એત્તાવતા ''ગહટ્ઠસ્સ વા પબ્બજિતસ્સ વા સમ્માપટિપત્તિયેવ પટિસરણ''ન્તિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ પટિપત્તિવિરહિતાય પબ્બજ્જાય અસારકત્તદસ્સનેન કપિલં અઞ્ઞે ચ તથારૂપે ગરહન્તો ''**પબ્બજિતોપિ ચે હોતી**''તિ એવમાદિમાહ.

તત્રાયં અત્થવણ્ણના – યો હિ કોચિ ગિહિબ્યઞ્જનાનિ અપનેત્વા ભણ્ડુકાસાવાદિગહણમત્તં ઉપસઙ્કમનેન **પબ્બજિતોપિ ચે હોતિ** પુબ્બે વુત્તત્થં **અગારસ્મા અનગારિયં**, **સો ચે મુખરજાતિકો** હોતિ ફરુસવચનો, નાનપ્પકારાય વિહેસાય અભિરતત્તા **વિહેસાભિરતો**, હિરોત્તપ્પાભાવેન મગસદિસત્તા **મગો**, **જીવિતં તસ્સ પાપિયો**, તસ્સ એવરૂપસ્સ જીવિતં અતિપાપં અતિહીનં. કસ્મા? યસ્મા ઇમાય મિચ્છાપટિપત્તિયા રાગાદિમનેકપ્પકારં **રજં વડ્ઢેતિ અત્તનો**.

૨૭૯. ન કેવલઞ્ચ ઇમિનાવ કારણેનસ્સ જીવિતં પાપિયો, અપિચ ખો પન અયં એવરૂપો મુખરજાતિકત્તા **કલહાભિરતો ભિક્ખુ** સુભાસિતસ્સ અત્થવિજાનનસમ્મોહનેન **મોહધમ્મેન આવુતો**, ‘‘મા, આવુસો કપિલ, એવં અવચ, ઇમિનાપિ પરિયાયેન તં ગણ્હાહી’’તિ એવમાદિના નયેન પેસલેહિ ભિક્ખૂહિ **અક્ખાતમ્પિ ન જાનાતિ ધમ્મં બુદ્ધેન દેસિતં**. યો ધમ્મો બુદ્ધેન દેસિતો, તં નાનપ્પકારેન અત્તનો વુચ્ચમાનમ્પિ ન જાનાતિ. એવમ્પિસ્સ જીવિતં પાપિયો.

૨૮૦. તથા સો એવરૂપો વિહેસાભિરતત્તા **વિહેસં ભાવિતત્તાનં** ભાવિતત્તે ખીણાસવભિક્ખૂ સોધનત્થેરપભુતિકે ‘‘ન તુમ્હે વિનયં જાનાથ, ન સુત્તં ન અભિધમ્મં, વુડ્ઢપબ્બજિતા’’તિઆદિના નયેન વિહેસન્તો . ઉપયોગપ્પવત્તિયઞ્હિ ઇદં સામિવચનં. અથ વા યથાવુત્તેનેવ નયેન ‘‘વિહેસં ભાવિતત્તાનં કરોન્તો’’તિ પાઠસેસો વેદિતબ્બો. એવં નિપ્પરિયાયમેવ સામિવચનં સિજ્ઝતિ. **અવિજ્જાય પુરક્ખતો**તિ ભાવિતત્તવિહેસને આદીનવદસ્સનપટિચ્છાદિકાય અવિજ્જાય પુરક્ખતો પેસિતો પયોજિતો સેસપબ્બજિતાનં ભાવિતત્તાનં વિહેસભાવેન પવત્તં દિટ્ઠેવ ધમ્મે ચિત્તવિબાધનેન **સઙ્કિલેસં**, આયતિઞ્ચ નિરયસમ્પાપનેન **મગ્ગં નિરયગામિનં** ન જાનાતિ.

૨૮૧. અજાનન્તો ચ તેન મગ્ગેન ચતુબ્બિધાપાયભેદં **વિનિપાતં સમાપન્નો**. તત્થ ચ વિનિપાતે **ગબ્ભા ગબ્ભં તમા તમં** એકેકનિકાયે સતક્ખત્તું સહસ્સક્ખત્તુમ્પિ માતુકુચ્છિતો માતુકુચ્છિં ચન્દિમસૂરિયેહિપિ અવિદ્ધંસનીયા અસુરકાયતમા તમઞ્ચ સમાપન્નો. **સ વે તાદિસકો ભિક્ખુ પેચ્ચ** ઇતો પરલોકં ગન્ત્વા અયં કપિલમચ્છો વિય નાનપ્પકારં **દુક્ખં નિગચ્છતિ**.

૨૮૨. કિં કારણા? **ગૂથકૂપો યથા અસ્સ, સમ્પુણ્ણો ગણવસ્સિકો**,યથા વચ્ચકુટિગૂથકૂપો ગણવસ્સિકો અનેકવસ્સિકો બહૂનિ વસ્સાનિ મુખતો ગૂથેન પૂરિયમાનો સમ્પુણ્ણો અસ્સ, સો ઉદકકુમ્ભસતેહિ ઉદકકુમ્ભસહસ્સેહિ ધોવિયમાનોપિ દુગ્ગન્ધદુબ્બણ્ણિયાનપગમા દુબ્બિસોધો હોતિ, એવમેવ **યો એવરૂપો અસ્સ** દીઘરત્તં સંકિલિટ્ઠકમ્મન્તો ગૂથકૂપો વિય ગૂથેન પાપેન સમ્પુણ્ણત્તા સમ્પુણ્ણો પુગ્ગલો, સો **દુબ્બિસોધો હિ સાઙ્ગણો**, ચિરકાલં તસ્સ અઙ્ગણસ્સ વિપાકં પચ્ચનુભોન્તોપિ ન સુજ્ઝતિ. તસ્મા વસ્સગણનાય અપરિમાણમ્પિ કાલં સ વે તાદિસકો ભિક્ખુ પેચ્ચ દુક્ખં નિગચ્છતીતિ. અથ વા અયં ઇમિસ્સા ગાથાય સમ્બન્ધો – યં વુત્તં ‘‘સ વે તાદિસકો ભિક્ખુ, પેચ્ચ દુક્ખં નિગચ્છતી’’તિ, તત્ર સિયા તુમ્હાકં ‘‘સક્કા પનાયં તથા કાતું, યથા પેચ્ચ દુક્ખં ન નિગચ્છેય્યા’’તિ. ન સક્કા. કસ્મા? યસ્મા **ગૂથકૂપો...પે॰... સાઙ્ગણો**તિ.

૨૮૩-૪. યતો પટિકચ્ચેવ **યં એવરૂપં જાનાથ, ભિક્ખવો ગેહનિસ્સિતં**, યં એવરૂપં પઞ્ચકામગુણનિસ્સિતં જાનેય્યાથ અભૂતગુણપત્થનાકારપ્પવત્તાય પાપિકાય ઇચ્છાય સમન્નાગતત્તા **પાપિચ્છં**, કામવિતક્કાદીહિ સમન્નાગતત્તા **પાપસઙ્કપ્પં**, કાયિકવીતિક્કમાદિના વેળુદાનાદિભેદેન ચ પાપાચારેન સમન્નાગતત્તા **પાપાચારં**,

વેસિયાદિપાપગોચરતો **પાપગોચરં, સબ્બે સમગ્ગા હુત્વાન અભિનિબ્બજ્જિયાથ નં**. તત્થ **અભિનિબ્બજ્જિયાથા**તિ વિવજ્જેય્યાથ મા ભજેય્યાથ, મા ચસ્સ અભિનિબ્બજ્જનમત્તેનેવ અપ્પોસ્સુક્કતં આપજ્જેય્યાથ, અપિચ ખો પન **કારણ્ડવં નિદ્ધમથ, કસમ્બું અપકસ્સથ**, તં કચવરભૂતં પુગ્ગલં કચવરમિવ અનપેક્ખા નિદ્ધમથ, કસટભૂતઞ્ચ નં ખત્તિયાદીનં મજ્ઝે પવિટ્ઠં પભિન્નપગ્ઘરિતકુટ્ઠં ચણ્ડાલં વિય અપકસ્સથ, હત્થે વા સીસે વા ગહેત્વા નિક્કડ્ઢથ. સેય્યથાપિ આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો તં પુગ્ગલં પાપધમ્મં બાહાય ગહેત્વા બહિદ્વારકોટ્ઠકા નિક્ખામેત્વા સૂચિઘટિકં અદાસિ, એવં અપકસ્સથાતિ દસ્સેતિ. કિં કારણા? સઙ્ઘારામો નામ સીલવન્તાનં કતો, ન દુસ્સીલાનં.

૨૮૫-૬. યતો એતદેવ **તતો પલાપે વાહેથ, અસ્સમણે સમણમાનિને**, યથા હિ પલાપા અન્તો તણ્ડુલરહિતાપિ બહિ થુસેહિ વીહી વિય દિસ્સન્તિ, એવં પાપભિક્ખૂ અન્તો સીલાદિવિરહિતાપિ બહિ કાસાવાદિપરિક્ખારેન ભિક્ખૂ વિય દિસ્સન્તિ. તસ્મા ‘‘પલાપા’’તિ વુચ્ચન્તિ. તે પલાપે વાહેથ, ઓપુનાથ, વિધમથ પરમત્થતો અસ્સમણે વેસમત્તેન સમણમાનિને . એવં **નિદ્ધમિત્વાન…પે॰… પતિસ્સતા**. તત્થ **કપ્પયવ્હો**તિ કપ્પેથ, કરોથાતિ વુત્તં હોતિ. **પતિસ્સતા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સગારવા સપ્પતિસ્સા. **તતો સમગ્ગા નિપકા, દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સથા**તિ અથેવં તુમ્હે સુદ્ધા સુદ્ધેહિ સંવાસં કપ્પેન્તા, દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞતાય સમગ્ગા, અનુપુબ્બેન પરિપાકગતાય પઞ્ઞાય નિપકા, સબ્બસ્સેવિમસ્સ વટ્ટદુક્ખાદિનો દુક્ખસ્સ અન્તં કરિસ્સથાતિ અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસનં નિટ્ઠપેસિ.

દેસનાપરિયોસાને તે પઞ્ચસતા કેવટ્ટપુત્તા સંવેગમાપજ્જિત્વા દુક્ખસ્સન્તકિરિયં પત્થયમાના ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા નચિરસ્સેવ દુક્ખસ્સન્તં કત્વા ભગવતા સદ્ધિં આનેઞ્જવિહારસમાપત્તિધમ્મપરિભોગેન એકપરિભોગા અહેસું. સા ચ નેસં એવં ભગવતા સદ્ધિં એકપરિભોગતા ઉદાને વુત્તયસોજસુત્તવસેનેવ વેદિતબ્બાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય કપિલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. બ્રાહ્મણધમ્મિકસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ બ્રાહ્મણધમ્મિકસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અયમેવ યાસ્સ નિદાને ‘‘અથ ખો સમ્બહુલા’’તિઆદિના નયેન વુત્તા. તત્થ **સમ્બહુલા**તિ બહૂ અનેકે. **કોસલકા**તિ કોસલરટ્ઠવાસિનો. **બ્રાહ્મણમહાસાલા**તિ જાતિયા બ્રાહ્મણા મહાસારતાય મહાસાલા. યેસં કિર નિદહિત્વા ઠપિતંયેવ અસીતિકોટિસઙ્ખ્યં ધનમત્થિ, તે ‘‘બ્રાહ્મણમહાસાલા’’તિ વુચ્ચન્તિ. ઇમે ચ તાદિસા, તેન વુત્તં ‘‘બ્રાહ્મણમહાસાલા’’તિ. **જિણ્ણા**તિ જજ્જરીભૂતા જરાય ખણ્ડિચ્ચાદિભાવમાપાદિતા. **વુદ્ધા**તિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં વુદ્ધિમરિયાદં પત્તા. **મહલ્લકા**તિ જાતિમહલ્લકતાય સમન્નાગતા, ચિરકાલપ્પસુતાતિ વુત્તં હોતિ. **અદ્ધગતા**તિ અદ્ધાનં ગતા, દ્વે તયો રાજપરિવટ્ટે અતીતાતિ અધિપ્પાયો. **વયો અનુપ્પત્તા**તિ પચ્છિમવયં સમ્પત્તા. અપિચ **જિણ્ણા**તિ પોરાણા, ચિરકાલપ્પવત્તકુલન્વયાતિ વુત્તં હોતિ. **વુદ્ધા**તિ સીલાચારાદિગુણવુદ્ધિયુત્તા. **મહલ્લકા**તિ વિભવમહન્તતાય સમન્નાગતા મહદ્ધના મહાભોગા. **અદ્ધગતા**તિ મગ્ગપટિપન્ના બ્રાહ્મણાનં વતચરિયાદિમરિયાદં અવીતિક્કમ્મ ચરમાના. **વયો અનુપ્પત્તા**તિ જાતિવુદ્ધભાવમ્પિ અન્તિમવયં અનુપ્પત્તાતિ એવમ્પેત્થ યોજના વેદિતબ્બા. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

ભગવતા સદ્ધિં સમ્મોદિંસૂતિ ખમનીયાદીનિ પુચ્છન્તા અઞ્ઞમઞ્ઞં સમપ્પવત્તમોદા અહેસું. યાય ચ ‘‘કચ્ચિ ભોતો ગોતમસ્સ ખમનીયં, કચ્ચિ યાપનીયં, અપ્પાબાધં, અપ્પાતઙ્કં, બલં, લહુટ્ઠાનં, ફાસુવિહારો’’તિઆદિકાય કથાય સમ્મોદિંસુ, તં પીતિપામોજ્જસઙ્ખાતસમ્મોદજનનતો સમ્મોદિતું અરહતો ચ **સમ્મોદનીયં**, અત્થબ્યઞ્જનમધુરતાય સુચિરમ્પિ કાલં સારેતું નિરન્તરં પવત્તેતું અરહતો સરિતબ્બભાવતો ચ **સારણીયં**. સુય્યમાનસુખતો ચ સમ્મોદનીયં, અનુસ્સરિયમાનસુખતો સારણીયં, તથા બ્યઞ્જનપરિસુદ્ધતાય સમ્મોદનીયં, અત્થપરિસુદ્ધતાય સારણીયન્તિ એવં અનેકેહિ પરિયાયેહિ સમ્મોદનીયં **કથં** સારણીયં **વીતિસારેત્વા** પરિયોસાપેત્વા નિટ્ઠાપેત્વા યેનત્થેન આગતા, તં પુચ્છિતુકામા **એકમન્તં નિસીદિંસુ**. તં –

> ‘‘ન પચ્છતો ન પુરતો, નાપિ આસન્નદૂરતો;
> ન પસ્સે નાપિ પટિવાતે, ન ચાપિ ઓણતુણ્ણતે’’તિ. –

આદિના નયેન મઙ્ગલસુત્તવણ્ણનાયં વુત્તમેવ.

એવં **એકમન્તં નિસિન્ના ખો તે બ્રાહ્મણમહાસાલા ભગવન્તં એતદવોચું** – ‘‘કિં ત’’ન્તિ? ‘‘**સન્દિસ્સન્તિ નુ ખો**’’તિઆદિ. તં સબ્બં ઉત્તાનત્થમેવ. કેવલઞ્હેત્થ **બ્રાહ્મણાનં બ્રાહ્મણધમ્મે**તિ દેસકાલાદિધમ્મે છડ્ડેત્વા યો બ્રાહ્મણધમ્મો, તસ્મિંયેવ. **તેન હિ બ્રાહ્મણા**તિ યસ્મા મં તુમ્હે યાચિત્થ, તસ્મા બ્રાહ્મણા સુણાથ, સોતં ઓદહથ, સાધુકં મનસિ કરોથ, યોનિસો મનસિ કરોથ. તથા પયોગસુદ્ધિયા સુણાથ, આસયસુદ્ધિયા સાધુકં મનસિ કરોથ. અવિક્ખેપેન સુણાથ, પગ્ગહેન સાધુકં મનસિ કરોથાતિઆદિના નયેન એતેસં પદાનં પુબ્બે અવુત્તોપિ અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો. અથ ભગવતા વુત્તં તં વચનં સમ્પટિચ્છન્તા ‘‘**એવં ભો**’’**તિ ખો તે બ્રાહ્મણમહાસાલા ભગવતો પચ્ચસ્સોસું**, ભગવતો વચનં અભિમુખા હુત્વા અસ્સોસું. અથ વા પટિસ્સુણિંસુ. ‘‘સુણાથ સાધુકં મનસિ કરોથા’’તિ વુત્તમત્થં કત્તુકામતાય પટિજાનિંસૂતિ વુત્તં હોતિ. અથ તેસં એવં પટિસ્સુતવતં ભગવા એતદવોચ – ‘‘કિં ત’’ન્તિ? ‘‘**ઇસયો પુબ્બકા**’’તિઆદિ.

૨૮૭. તત્થ પઠમગાથાય તાવ **સઞ્ઞતત્તા**તિ સીલસંયમેન સંયતચિત્તા. **તપસ્સિનો**તિ ઇન્દ્રિયસંવરતપયુત્તા. **અત્તદત્થમચારિસુ**ન્તિ મન્તજ્ઝેનબ્રહ્મવિહારભાવનાદિં અત્તનો અત્થં અકંસુ. સેસં પાકટમેવ.

૨૮૮. દુતિયગાથાદીસુપિ અયં સઙ્ખેપવણ્ણના – **ન પસૂ બ્રાહ્મણાનાસુ**ન્તિ પોરાણાનં બ્રાહ્મણાનં પસૂ ન આસું, ન તે પસુપરિગ્ગહમકંસુ. **ન હિરઞ્ઞં ન ધાનિય**ન્તિ હિરઞ્ઞઞ્ચ બ્રાહ્મણાનં અન્તમસો જતુમાસકોપિ નાહોસિ , તથા વીહિસાલિયવગોધૂમાદિ પુબ્બણ્ણાપરણ્ણભેદં ધાનિયમ્પિ તેસં નાહોસિ. તે હિ નિક્ખિત્તજાતરૂપરજતા અસન્નિધિકારકાવ હુત્વા કેવલં **સજ્ઝાયધનધઞ્ઞા** અત્તનો મન્તજ્ઝેનસઙ્ખાતેનેવ ધનેન ધઞ્ઞેન ચ સમન્નાગતા અહેસું. યો ચાયં મેત્તાદિવિહારો સેટ્ઠત્તા અનુગામિકત્તા ચ બ્રહ્મનિધીતિ વુચ્ચતિ, તઞ્ચ **બ્રહ્મં નિધિમપાલયું** સદા તસ્સ ભાવનાનુયોગેન.

૨૮૯. એવં વિહારીનં **યં નેસં પકતં આસિ**, યં એતેસં પકતં એતે બ્રાહ્મણે ઉદ્દિસ્સ કતં અહોસિ. **દ્વારભત્તં ઉપટ્ઠિત**ન્તિ ‘‘બ્રાહ્મણાનં દસ્સામા’’તિ સજ્જેત્વા તેહિ તેહિ દાયકેહિ અત્તનો અત્તનો ઘરદ્વારે ઠપિતભત્તં. **સદ્ધાપકત**ન્તિ સદ્ધાય પકતં, સદ્ધાદેય્યન્તિ વુત્તં હોતિ. **એસાન**ન્તિ એસન્તીતિ એસા, તેસં એસાનં, એસમાનાનં પરિયેસમાનાનન્તિ વુત્તં હોતિ. **દાતવે**તિ દાતબ્બં. **તદમઞ્ઞિસુ**ન્તિ તં અમઞ્ઞિંસુ, તં દ્વારે સજ્જેત્વા ઠપિતં ભત્તં

સદ્ધાદેય્યં પરિયેસમાનાનં એતેસં બ્રાહ્મણાનં દાતબ્બં અમઞ્ઞિંસુ દાયકા જના, ન તતો પરં. અનત્થિકા હિ તે અઞ્ઞેન અહેસું, કેવલં ઘાસચ્છાદનપરમતાય સન્તુટ્ઠાતિ અધિપ્પાયો.

૨૯૦. **નાનારત્તેહી**તિ નાનાવિધરાગરત્તેહિ વત્થેહિ વિચિત્રત્થરણત્થતેહિ, **સયનેહિ** એકભૂમિકદ્વિભૂમિકાદિપાસાદવરેહિ. **આવસથેહી**તિ એવરૂપેહિ ઉપકરણેહિ. **ફીતા જનપદા રટ્ઠા** એકેકપ્પદેસભૂતા જનપદા ચ કેચિ કેચિ સકલરટ્ઠા ચ ''નમો બ્રાહ્મણાન''ન્તિ સાયં પાતં બ્રાહ્મણે દેવે વિય નમસ્સિંસુ.

૨૯૧. તે એવં નમસ્સિયમાના લોકેન **અવજ્ઝા બ્રાહ્મણા** આસું, ન કેવલઞ્ચ અવજ્ઝા, **અજેય્યા** વિહિંસિતુમ્પિ અનભિભવનીયત્તા અજેય્યા ચ અહેસું. કિં કારણા? **ધમ્મરક્ખિતા**, યસ્મા ધમ્મેન રક્ખિતા. તે હિ પઞ્ચ વરસીલધમ્મે રક્ખિંસુ, ''ધમ્મો હવે રક્ખતિ ધમ્મચારિ''ન્તિ (જા॰ ૧.૧૦.૧૦૨; ૧.૧૫.૩૮૫) ધમ્મરક્ખિતા હુત્વા અવજ્ઝા અજેય્યા ચ અહેસુન્તિ અધિપ્પાયો. **ન ને કોચિ નિવારેસી**તિ તે બ્રાહ્મણે કુલાનં દ્વારેસુ સબ્બસો બાહિરેસુ ચ અબ્ભન્તરેસુ ચ સબ્બદ્વારેસુ યસ્મા તેસુ પિયસમ્મતેસુ વરસીલસમન્નાગતેસુ માતાપિતૂસુ વિય અતિવિસ્સત્થા મનુસ્સા અહેસું, તસ્મા ''ઇદં નામ ઠાનં તયા ન પવિસિતબ્બ''ન્તિ ન કોચિ નિવારેસિ.

૨૯૨. એવં ધમ્મરક્ખિતા કુલદ્વારેસુ અનિવારિતા ચરન્તા અટ્ઠ ચ ચત્તાલીસઞ્ચાતિ **અટ્ઠચત્તાલીસં વસ્સાનિ** કુમારભાવતો પભુતિ ચરણેન **કોમારં બ્રહ્મચરિયં ચરિંસુ તે**. યેપિ બ્રાહ્મણચણ્ડાલા અહેસું, કો પન વાદો બ્રહ્મસમાદીસૂતિ એવમેત્થ અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો. એવં બ્રહ્મચરિયં ચરન્તા એવ હિ **વિજ્જાચરણપરિયેટ્ઠિં અચરું બ્રાહ્મણા પુરે**, ન અબ્રહ્મચારિનો હુત્વા. તત્થ **વિજ્જાપરિયેટ્ઠી**તિ મન્તજ્ઝેનં. વુત્તઞ્ચેતં ''સો અટ્ઠચત્તાલીસ વસ્સાનિ કોમારં બ્રહ્મચરિયં ચરતિ મન્તે અધીયમાનો''તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૯૨). **ચરણપરિયેટ્ઠી**તિ સીલરક્ખણં. ''વિજ્જાચરણપરિયેટ્ઠુ''ન્તિપિ પાઠો, વિજ્જાચરણં પરિયેસિતું અચરુન્તિ અત્થો.

૨૯૩. યથાવુત્તઞ્ચ કાલં બ્રહ્મચરિયં ચરિત્વા તતો પરં ઘરાવાસં કપ્પેન્તાપિ **ન બ્રાહ્મણા અઞ્ઞમગમું** ખત્તિયં વા વેસ્સાદીસુ અઞ્ઞતરં વા, યે અહેસું દેવસમા વા મરિયાદા વાતિ અધિપ્પાયો. તથા સતં વા સહસ્સં વા દત્વા **નપિ ભરિયં કિણિંસુ તે**, સેય્યથાપિ એતરહિ એકચ્ચે કિણન્તિ. તે હિ ધમ્મેન દારં પરિયેસન્તિ. કથં? અટ્ઠચત્તાલીસં વસ્સાનિ બ્રહ્મચરિયં ચરિત્વા બ્રાહ્મણા કઞ્ઞાભિક્ખં આહિણ્ડન્તિ – ''અહં અટ્ઠચત્તાલીસ વસ્સાનિ ચિણ્ણબ્રહ્મચરિયો, યદિ વયપ્પત્તા દારિકા અત્થિ, દેથ મે''તિ. તતો યસ્સ વયપ્પત્તા દારિકા હોતિ, સો તં અલઙ્કરિત્વા નીહરિત્વા દ્વારે ઠિતસ્સેવ બ્રાહ્મણસ્સ હત્થે ઉદકં આસિઞ્ચન્તો ''ઇમં તે, બ્રાહ્મણ, ભરિયં પોસાવનત્થાય દમ્મી''તિ વત્વા દેતિ.

કસ્મા પન તે એવં ચિરં બ્રહ્મચરિયં ચરિત્વાપિ દારં પરિયેસન્તિ, ન યાવજીવં બ્રહ્મચારિનો હોન્તીતિ? મિચ્છાદિટ્ઠિવસેન. તેસઞ્હિ એવંદિટ્ઠિ હોતિ – ''યો પુત્તં ન ઉપ્પાદેતિ, સો કુલવંસચ્છેદકરો હોતિ, તતો નિરયે પચ્ચતી''તિ. ચત્તારો કિર અભાયિતબ્બં ભાયન્તિ ગણ્ડુપ્પાદો કિકી કુન્તની બ્રાહ્મણાતિ. ગણ્ડુપ્પાદા કિર મહાપથવિયા ખયભયેન મત્તભોજિનો હોન્તિ, ન બહું મત્તિકં ખાદન્તિ. કિકી સકુણિકા આકાસપતનભયેન અણ્ડસ્સ ઉપરિ ઉત્તાના સેતિ. કુન્તની સકુણિકા પથવિકમ્પનભયેન પાદેહિ ભૂમિં ન સુટ્ઠુ અક્કમતિ. બ્રાહ્મણા કુલવંસૂપચ્છેદભયેન દારં પરિયેસન્તિ. આહ ચેત્થ –

''ગણ્ડુપ્પાદો કિકી ચેવ, કુન્તી બ્રાહ્મણધમ્મિકો;
એતે અભયં ભાયન્તિ, સમ્મૂળ્હા ચતુરો જના''તિ.

એવં ધમ્મેન દારં પરિયેસિત્વાપિ ચ **સમ્પિયેનેવ સંવાસં સઙ્ગન્ત્વા સમરોચયું**, સમ્પિયેનેવ અઞ્ઞમઞ્ઞં પેમેનેવ કાયેન ચ ચિત્તેન ચ મિસ્સીભૂતા સઙ્ઘટિતા સંસટ્ઠા હુત્વા સંવાસં સમરોચયું, ન અપ્પિયેન ન નિગ્ગહેન ચાતિ વુત્તં હોતિ.

૨૯૪. એવં સમ્પિયેનેવ સંવાસં કરોન્તાપિ ચ **અઞ્ઞત્ર તમ્હા**તિ, યો સો ઉતુસમયો, યમ્હિ સમયે બ્રાહ્મણી બ્રાહ્મણેન ઉપગન્તબ્બા, અઞ્ઞત્ર તમ્હા સમયા ઠપેત્વા તં સમયં ઉતુતો વિરતં **ઉતુવેરમણિં પતિ** ભરિયં, યાવ પુન સો સમયો આગચ્છતિ, તાવ અકત્વા અન્તરાયેવ. **મેથુનં ધમ્મ**ન્તિ મેથુનાય ધમ્માય. સમ્પદાનવચનપત્તિયા કિરેતં ઉપયોગવચનં. **નાસ્સુ ગચ્છન્તી**તિ નેવ ગચ્છન્તિ. **બ્રાહ્મણા**તિ યે હોન્તિ દેવસમા ચ મરિયાદા ચાતિ અધિપ્પાયો.

૨૯૫. અવિસેસેન પન સબ્બેપિ બ્રહ્મચરિયઞ્ચ...પે॰... અવણ્ણયું. તત્થ **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ મેથુનવિરતિ. **સીલ**ન્તિ સેસાનિ ચત્તારિ સિક્ખાપદાનિ. **અજ્જવ**ન્તિ ઉજુભાવો, અત્થતો અસઠતા અમાયાવિતા ચ. **મદ્દવ**ન્તિ મુદુભાવો, અત્થતો અત્થદ્ધતા અનતિમાનિતા ચ. **તપો**તિ ઇન્દ્રિયસંવરો. **સોરચ્ચ**ન્તિ સુરતભાવો સુખસીલતા અપ્પટિકૂલસમાચારતા. **અવિહિંસા**તિ પાણિઆદીહિ અવિહેસિકજાતિકતા સકરુણભાવો. **ખન્તી**તિ અધિવાસનક્ખન્તિ. ઇચ્ચેતે ગુણે અવણ્ણયું. યેપિ નાસક્ખિંસુ સબ્બસો પટિપત્તિયા આરાધેતું, તેપિ તત્થ સારદસ્સિનો હુત્વા વાચાય વણ્ણયિંસુ પસંસિંસુ.

૨૯૬. એવં વણ્ણેન્તાનઞ્ચ **યો નેસં...પે॰... નાગમા**, યો એતેસં બ્રાહ્મણાનં **પરમો બ્રહ્મા અહોસિ**, બ્રહ્મસમો નામ ઉત્તમો બ્રાહ્મણો અહોસિ, દળ્હેન પરક્કમેન સમન્નાગતત્તા **દળ્હપરક્કમો**. **સ વા**તિ વિભાવને વા-સદ્દો, તેન સો એવરૂપો બ્રાહ્મણોતિ તમેવ વિભાવેતિ. **મેથુનં ધમ્મ**ન્તિ મેથુનસમાપત્તિં. **સુપિનન્તેપિ નાગમા**તિ સુપિનેપિ ન અગમાસિ.

૨૯૭. તતો **તસ્સ વત્તં...પે॰... અવણ્ણયું**. ઇમાય ગાથાય નવમગાથાય વુત્તગુણેયેવ આદિઅન્તવસેન નિદ્દિસન્તો દેવસમે બ્રાહ્મણે પકાસેતિ. તે હિ વિઞ્ઞુજાતિકા પણ્ડિતા તસ્સ બ્રહ્મસમસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ વત્તં અનુસિક્ખન્તિ પબ્બજ્જાય ઝાનભાવનાય ચ, તે ચ ઇમે બ્રહ્મચરિયાદિગુણે પટિપત્તિયા એવ વણ્ણયન્તીતિ. તે સબ્બેપિ બ્રાહ્મણા પઞ્ચકનિપાતે દોણસુત્તે (અ॰ નિ॰ ૫.૧૯૨) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

૨૯૮. ઇદાનિ મરિયાદે બ્રાહ્મણે દસ્સેન્તો આહ – ''**તણ્ડુલં સયન**''ન્તિ. તસ્સત્થો – તેસુ યે હોન્તિ મરિયાદા, તે બ્રાહ્મણા સચે યઞ્ઞં કપ્પેતુકામા હોન્તિ, અથ આમકધઞ્ઞપટિગ્ગહણા પટિવિરતત્તા નાનપ્પકારકં **તણ્ડુલઞ્ચ**, મઞ્ચપીઠાદિભેદં **સયનઞ્ચ**, ખોમાદિભેદં **વત્થઞ્ચ**, ગોસપ્પિતિલતેલાદિભેદં **સપ્પિતેલઞ્ચ યાચિય ધમ્મેન**, ''ઉદ્દિસ્સ અરિયા તિટ્ઠન્તિ, એસા અરિયાન યાચના''તિ એવં વુત્તેન ઉદ્દિસ્સઠાનસઙ્ખાતેન ધમ્મેન યાચિત્વા, અથ યો યં ઇચ્છતિ દાતું, તેન તં દિન્નતણ્ડુલાદિં **સમોધાનેત્વા** સંકડ્ઢિત્વા. ''સમુદાનેત્વા''તિપિ પાઠો, એકોયેવત્થો. **તતો યઞ્ઞમકપ્પયુ**ન્તિ તતો ગહેત્વા દાનમકંસુ .

૨૯૯. કરોન્તા ચ એવમેતસ્મિં **ઉપટ્ઠિતસ્મિં** દાનસઙ્ખાતે **યઞ્ઞસ્મિં નાસ્સુ ગાવો હનિંસુ** તે, ન તે ગાવિયો હનિંસુ. ગાવીમુખેન ચેત્થ સબ્બપાણા વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. કિંકારણા ન હનિંસૂતિ? બ્રહ્મચરિયાદિગુણયુત્તત્તા. અપિચ વિસેસતો **યથા માતા...પે॰... નાસ્સુ ગાવો હનિંસુ તે**. તત્થ **યાસુ જાયન્તિ ઓસધા**તિ યાસુ પિત્તાદીનં ભેસજ્જભૂતા પઞ્ચ ગોરસા જાયન્તિ.

૩૦૦. **અન્નદા**તિઆદીસુ યસ્મા પઞ્ચ ગોરસે પરિભુઞ્જન્તાનં ખુદા વૂપસમ્મતિ, બલં વડ્ઢતિ, છવિવણ્ણો વિપ્પસીદતિ, કાયિકમાનસિકં સુખં ઉપ્પજ્જતિ , તસ્મા અન્નદા બલદા વણ્ણદા સુખદા ચેતાતિ વેદિતબ્બા. સેસમેત્થ ઉત્તાનત્થમેવ.

૩૦૧. એવં તે યઞ્ઞેસુ ગાવો અહનન્તા પુઞ્ઞપ્પભાવાનુગ્ગહિતસરીરા **સુખુમાલા...પે॰... સુખમેધિત્થ યં પજા**. તત્થ **સુખુમાલા** મુદુતલુણહત્થપાદાદિતાય, **મહાકાયા** આરોહપરિણાહસમ્પત્તિયા, **વણ્ણવન્તો** સુવણ્ણવણ્ણતાય સણ્ઠાનયુત્તતાય ચ, **યસસ્સિનો** લાભપરિવારસમ્પદાય. **સેહિ ધમ્મેહી**તિ સકેહિ ચારિત્તેહિ. **કિચ્ચાકિચ્ચેસુ ઉસ્સુકા**તિ કિચ્ચેસુ ''ઇદં કાતબ્બં'', અકિચ્ચેસુ ''ઇદં ન કાતબ્બ''ન્તિ ઉસ્સુક્કમાપન્ના હુત્વાતિ અત્થો. એવં તે પોરાણા બ્રાહ્મણા એવરૂપા હુત્વા દસ્સનીયા પસાદનીયા લોકસ્સ પરમદક્ખિણેય્યા ઇમાય પટિપત્તિયા **યાવ લોકે અવત્તિંસુ**, તાવ વિગતઈતિભયુપદ્દવા હુત્વા નાનપ્પકારકં **સુખં એધિત્થ** પાપુણિ, સુખં વા એધિત્થ સુખં વુડ્ઢિં અગમાસિ. **અયં પજા**તિ સત્તલોકં નિદસ્સેતિ.

૩૦૨-૩. કાલચ્ચયેન પન સમ્ભિન્નમરિયાદભાવં આપજ્જિતુકામાનં **તેસં આસિ વિપલ્લાસો...પે॰... ભાગસો મિતે**. તત્થ **વિપલ્લાસો**તિ વિપરીતસઞ્ઞા. **અણુતો અણુ**ન્તિ લામકટ્ઠેન પરિત્તટ્ઠેન અપ્પસ્સાદટ્ઠેન અણુભૂતતો કામગુણતો ઉપ્પન્નં ઝાનસામઞ્ઞનિબ્બાનસુખાનિ ઉપનિધાય સઙ્ખ્યમ્પિ અનુપગમનેન અણું કામસુખં, લોકુત્તરસુખં વા ઉપનિધાય અણુભૂતતો અત્તના પટિલદ્ધલોકિયસમાપત્તિસુખતો અણું અપ્પકતોપિ અપ્પકં કામસુખં દિસ્વાતિ અધિપ્પાયો. **રાજિનો ચા**તિ રઞ્ઞો ચ. **વિયાકાર**ન્તિ સમ્પત્તિં. **આજઞ્ઞસંયુત્તે**તિ અસ્સાજાનીયસંયુત્તે. **સુકતે**તિ દારુકમ્મલોહકમ્મેન સુનિટ્ઠિતે. **ચિત્તસિબ્બને**તિ સીહચમ્માદીહિ અલઙ્કરણવસેન ચિત્રસિબ્બને. **નિવેસને**તિ ઘરવત્થૂનિ. **નિવેસે**તિ તત્થ પતિટ્ઠાપિતઘરાનિ. **વિભત્તે**તિ આયામવિત્થારવસેન વિભત્તાનિ. **ભાગસો મિતે**તિ અઙ્ગણદ્વારપાસાદકૂટાગારાદિવસેન કોટ્ઠાસં કોટ્ઠાસં કત્વા મિતાનિ. કિં વુત્તં હોતિ? તેસં બ્રાહ્મણાનં અણુતો અણુસઞ્ઞિતં કામસુખઞ્ચ રઞ્ઞો બ્યાકારઞ્ચ અલઙ્કતનારિયો ચ વુત્તપ્પકારે રથે ચ નિવેસને નિવેસે ચ દિસ્વા દુક્ખેસુયેવ એતેસુ વત્થૂસુ ''સુખ''ન્તિ પવત્તત્તા પુબ્બે પવત્તનેક્ખમ્મસઞ્ઞાવિપલ્લાસસઙ્ખાતા વિપરીતસઞ્ઞા આસિ.

૩૦૪. તે એવં વિપરીતસઞ્ઞા હુત્વા **ગોમણ્ડલપરિબ્યૂળ્હં...પે॰... બ્રાહ્મણા**. તત્થ **ગોમણ્ડલપરિબ્યૂળ્હ**ન્તિ ગોયૂથેહિ પરિકિણ્ણં. **નારીવરગણાયુત**ન્તિ વરનારીગણસંયુત્તં. **ઉળાર**ન્તિ વિપુલં . **માનુસં ભોગ**ન્તિ મનુસ્સાનં નિવેસનાદિભોગવત્થું. **અભિજ્ઝાયિંસૂ**તિ ''અહો વતિદં અમ્હાકં અસ્સા''તિ તણ્હં વડ્ઢેત્વા અભિપત્થયમાના ઝાયિંસુ.

૩૦૫. એવં અભિજ્ઝાયન્તા ચ ''એતે મનુસ્સા સુન્હાતા સુવિલિત્તા કપ્પિતકેસમસ્સૂ આમુત્તમણિઆભરણા પઞ્ચહિ કામગુણેહિ પરિચારેન્તિ, મયં પન એવં તેહિ નમસ્સિયમાનાપિ સેદમલકિલિટ્ઠગત્તા પરૂળ્હકચ્છનખલોમા ભોગરહિતા પરમકારુઞ્ઞતં પત્તા વિહરામ. એતે ચ હત્થિક્ખન્ધઅસ્સપિટ્ઠિસિવિકાસુવણ્ણરથાદીહિ વિચરન્તિ, મયં પાદેહિ. એતે દ્વિભૂમિકાદિપાસાદતલેસુ વસન્તિ, મયં અરઞ્ઞરુક્ખમૂલાદીસુ. એતે ચ ગોનકાદીહિ અત્થરણેહિ અત્થતાસુ વરસેય્યાસુ સયન્તિ, મયં તટ્ટિકાચમ્મખણ્ડાદીનિ અત્થરિત્વા ભૂમિયં. એતે નાનારસાનિ ભોજનાનિ ભુઞ્જન્તિ, મયં ઉઞ્છાચરિયાય યાપેમ. કથં નુ ખો મયમ્પિ એતેહિ સદિસા ભવેય્યામા''તિ ચિન્તેત્વા ''ધનં ઇચ્છિતબ્બં, ન સક્કા ધનરહિતેહિ અયં સમ્પત્તિ પાપુણિતુ''ન્તિ ચ અવધારેત્વા વેદે ભિન્દિત્વા ધમ્મયુત્તે પુરાણમન્તે નાસેત્વા અધમ્મયુત્તે કૂટમન્તે ગન્થેત્વા ધનત્થિકા ઓક્કાકરાજાનમુપસઙ્કમ્મ સોત્થિવચનાદીનિ પયુઞ્જિત્વા ''અમ્હાકં, મહારાજ, બ્રાહ્મણવંસે પવેણિયા આગતં પોરાણમન્તપદં અત્થિ, તં મયં આચરિયમુટ્ઠિતાય ન

કસ્સચિ ભણિમ્હા, તં મહારાજા સોતુમરહતી''તિ ચ વત્વા અસ્સમેધાદિયઞ્ઞં વણ્ણયિંસુ. વણ્ણયિત્વા ચ રાજાનં ઉસ્સાહેન્તા ''યજ, મહારાજ, એવં પહૂતધનધઞ્ઞો ત્વં, નત્થિ તે યઞ્ઞસમ્ભારવેકલ્લં, એવઞ્હિ તે યજતો સત્તકુલપરિવટ્ટા સગ્ગે ઉપ્પજ્જિસ્સન્તી''તિ અવોચું. તેન નેસં તં પવત્તિં દસ્સેન્તો આહ ભગવા ''**તે તત્થ મન્તે... પે॰... બહુ તે ધન''ન્તિ**.

તત્થ **તત્થા**તિ તસ્મિં, યં ભોગમભિજ્ઝાયિંસુ, તન્નિમિત્તન્તિ વુત્તં હોતિ. નિમિત્તત્થે હિ એતં ભુમ્મવચનં. **તદુપાગમુ**ન્તિ તદા ઉપાગમું. **પહૂતધનધઞ્ઞોસી**તિ પહૂતધનધઞ્ઞો ભવિસ્સસિ, અભિસમ્પરાયન્તિ અધિપ્પાયો. આસંસાયઞ્હિ અનાગતેપિ વત્તમાનવચનં ઇચ્છન્તિ સદ્દકોવિદા. **યજસ્સૂ**તિ યજાહિ. **વિત્તં ધન**ન્તિ જાતરૂપાદિરતનમેવ વિત્તિકારણતો વિત્તં, સમિદ્ધિકારણતો ધનન્તિ વુત્તં. અથ વા **વિત્ત**ન્તિ વિત્તિકારણભૂતમેવ આભરણાદિ ઉપકરણં, યં ''પહૂતવિત્તૂપકરણો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૩૧) આગચ્છતિ. **ધન**ન્તિ હિરઞ્ઞસુવણ્ણાદિ. કિં વુત્તં હોતિ? તે બ્રાહ્મણા મન્તે ગન્થેત્વા તદા ઓક્કાકં ઉપાગમું. કિન્તિ? ''મહારાજ, બહૂ તે વિત્તઞ્ચ ધનઞ્ચ, યજસ્સુ, આયતિમ્પિ પહૂતધનધઞ્ઞો ભવિસ્સસી''તિ.

૩૦૬. એવં કારણં વત્વા સઞ્ઞાપેન્તેહિ **તતો ચ રાજા...પે॰... અદા ધનં**. તત્થ **સઞ્ઞત્તો**તિ ઞાપિતો. **રથેસભો**તિ મહારથેસુ ખત્તિયેસુ અકમ્પિયટ્ઠેન ઉસભસદિસો. ''**અસ્સમેધ**''ન્તિઆદીસુ અસ્સમેત્થ મેધન્તીતિ **અસ્સમેધો**, દ્વીહિ પરિયઞ્ઞેહિ યજિતબ્બસ્સ એકવીસતિયૂપસ્સ ઠપેત્વા ભૂમિઞ્ચ પુરિસે ચ અવસેસસબ્બવિભવદક્ખિણસ્સ યઞ્ઞસ્સેતં અધિવચનં. પુરિસમેત્થ મેધન્તીતિ **પુરિસમેધો**, ચતૂહિ પરિયઞ્ઞેહિ યજિતબ્બસ્સ સદ્ધિં ભૂમિયા અસ્સમેધે વુત્તવિભવદક્ખિણસ્સ યઞ્ઞસ્સેતં અધિવચનં. સમ્મમેત્થ પાસન્તીતિ **સમ્માપાસો**, દિવસે દિવસે સમ્મં ખિપિત્વા તસ્સ પતિતોકાસે વેદિં કત્વા સંહારિમેહિ યૂપાદીહિ સરસ્સતિનદિયા નિમુગ્ગોકાસતો પભુતિ પટિલોમં ગચ્છન્તેન યજિતબ્બસ્સ સત્રયાગસ્સેતં અધિવચનં. વાજમેત્થ પિવન્તીતિ **વાજપેય્યો**. એકેન પરિયઞ્ઞેન સત્તરસહિ પસૂહિ યજિતબ્બસ્સ બેલુવયૂપસ્સ સત્તરસકદક્ખિણસ્સ યઞ્ઞસ્સેતં અધિવચનં. નત્થિ એત્થ અગ્ગળાતિ **નિરગ્ગળો**, નવહિ પરિયઞ્ઞેહિ યજિતબ્બસ્સ સદ્ધિં ભૂમિયા ચ પુરિસેહિ ચ અસ્સમેધે વુત્તવિભવદક્ખિણસ્સ સબ્બમેધપરિયાયનામસ્સ અસ્સમેધવિકપ્પસ્સેતં અધિવચનં. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

૩૦૭-૮. ઇદાનિ યં વુત્તં ''બ્રાહ્મણાનમદા ધન''ન્તિ, તં દસ્સેન્તો ''**ગાવો સયનઞ્ચા**''તિ ગાથાદ્વયમાહ. સો હિ રાજા ''દીઘરત્તં લૂખાહારેન કિલન્તા પઞ્ચ ગોરસે પરિભુઞ્જન્તૂ''તિ નેસં સપુઙ્ગવાનિ ગોયૂથાનેવ અદાસિ, તથા ''દીઘરત્તં થણ્ડિલસાયિતાય થૂલસાટકનિવાસનેન એકસેય્યાય પાદચારેન રુક્ખમૂલાદિવાસેન ચ કિલન્તા ગોનકાદિઅત્થતવરસયનાદીસુ સુખં અનુભોન્તૂ''તિ નેસં મહગ્ઘાનિ સયનાદીનિ ચ અદાસિ. એવમેતં નાનપ્પકારકં અઞ્ઞઞ્ચ હિરઞ્ઞસુવણ્ણાદિધનં અદાસિ. તેનાહ ભગવા – ''ગાવો સયનઞ્ચ વત્થઞ્ચ...પે॰... બ્રાહ્મણાનમદા ધન''ન્તિ.

૩૦૯-૧૦. એવં તસ્સ રઞ્ઞો સન્તિકા **તે ચ તત્થ...પે॰... પુન મુપાગમું**. કિં વુત્તં હોતિ? તસ્સ રઞ્ઞો સન્તિકા **તે** બ્રાહ્મણા તેસુ યાગેસુ **ધનં** લભિત્વા દીઘરત્તં દિવસે દિવસે એવમેવ ઘાસચ્છાદનં પરિયેસિત્વા નાનપ્પકારકં વત્થુકામ **સન્નિધિં સમરોચયું**. તતો **તેસં ઇચ્છાવતિણ્ણાનં** ખીરાદિપઞ્ચગોરસસ્સાદવસેન રસતણ્હાય ઓતિણ્ણચિત્તાનં ''ખીરાદીનિપિ તાવ ગુન્નં સાદૂનિ, અદ્ધા ઇમાસં મંસં સાદુતરં ભવિસ્સતી''તિ એવં મંસં પટિચ્ચ **ભિય્યો તણ્હા પવડ્ઢથ**. તતો ચિન્તેસું – ''સચે મયં મારેત્વા ખાદિસ્સામ, ગારય્હા ભવિસ્સામ, યંનૂન મન્તે

ગન્થેય્યામા''તિ. અથ પુનપિ વેદં ભિન્દિત્વા તદનુરૂપે **તે તત્થ મન્તે ગન્થેત્વા** તે બ્રાહ્મણા તન્નિમિત્તં કૂટમન્તે ગન્થેત્વા ઓક્કાકરાજાનં પુન ઉપાગમિંસુ. ઇમમત્થં ભાસમાના "**યથા આપો ચ...પે॰... બહુ તે ધન**"ન્તિ.

કિં વુત્તં હોતિ? અમ્હાકં, મહારાજ, મન્તેસુ એતદાગતં **યથા આપો** હત્થધોવનાદિસબ્બકિચ્ચેસુ પાણીનં ઉપયોગં ગચ્છતિ, નત્થિ તેસં તતોનિદાનં પાપં. કસ્મા? યસ્મા **પરિક્ખારો સો હિ પાણિનં**, ઉપકરણત્થાય ઉપ્પન્નોતિ અધિપ્પાયો. યથા ચાયં મહાપથવી ગમનટ્ઠાનાદિસબ્બકિચ્ચેસુ કહાપણસઙ્ખાતં **હિરઞ્ઞં** સુવણ્ણરજતાદિભેદં **ધનં**, યવગોધૂમાદિભેદં **ધાનિયઞ્ચ**, સંવોહારાદિસબ્બકિચ્ચેસુ ઉપયોગં ગચ્છતિ, **એવં ગાવો મનુસ્સાનં** સબ્બકિચ્ચેસુ ઉપયોગગમનત્થાય ઉપ્પન્ના. તસ્મા એતા હનિત્વા નાનપ્પકારકે યાગે **યજસ્સુ બહુ તે વિત્તં, યજસ્સુ બહુ તે ધન**ન્તિ.

૩૧૧-૧૨. એવં પુરિમનયેનેવ **તતો ચ રાજા...પે॰... અઘાતયિ**, યં તતો પુબ્બે કઞ્ચિ સત્તં **ન પાદા...પે॰... ઘાતયિ**. તદા કિર બ્રાહ્મણા યઞ્ઞાવાટં ગાવીનં પૂરેત્વા મઙ્ગલઉસભં બન્ધિત્વા રઞ્ઞો મૂલં નેત્વા ''મહારાજ, ગોમેધયઞ્ઞં યજસ્સુ, એવં તે બ્રહ્મલોકસ્સ મગ્ગો વિસુદ્ધો ભવિસ્સતી''તિ આહંસુ. રાજા કતમઙ્ગલકિચ્ચો ખગ્ગં ગહેત્વા પુઙ્ગવેન સહ અનેકસતસહસ્સા ગાવો મારેસિ. બ્રાહ્મણા યઞ્ઞાવાટે મંસાનિ છિન્દિત્વા ખાદિંસુ, પીતકોદાતરત્તકમ્બલે ચ પારુપિત્વા મારેસું. તદુપાદાય કિર ગાવો પારુતે દિસ્વા ઉબ્બિજ્જન્તિ. તેનાહ ભગવા – ''ન પાદા...પે॰... ઘાતયી''તિ.

૩૧૩. તતો દેવાતિ એવં તસ્મિં રાજિનિ ગાવિયો ઘાતેતુમારદ્ધે અથ તદનન્તરમેવ તં ગોઘાતકં દિસ્વા એતે ચાતુમહારાજિકાદયો **દેવા** ચ, **પિતરો**તિ બ્રાહ્મણેસુ લદ્ધવોહારા બ્રહ્માનો ચ, સક્કો **દેવાનમિન્દો** ચ, પબ્બતપાદનિવાસિનો દાનવયક્ખસઙ્ખિતા **અસુરરક્ખસા** ચ "**અધમ્મો અધમ્મો**"તિ એવં વાચં નિચ્છારેન્તા ''ધિ મનુસ્સા, ધિ મનુસ્સા''તિ ચ વદન્તા **પક્કન્દું**. એવં ભૂમિતો પભુતિ સો સદ્દો મુહુત્તેન યાવ બ્રહ્મલોકા અગમાસિ, એકધિક્કારપરિપુણ્ણો લોકો અહોસિ. કિં કારણં? **યં સત્થં નિપતી ગવે**, યસ્મા ગાવિમ્હિ સત્થં નિપતીતિ વુત્તં હોતિ.

૩૧૪. ન કેવલઞ્ચ દેવાદયો પક્કન્દું, અયમઞ્ઞોપિ લોકે અનત્થો ઉદપાદિ – યે હિ તે **તયો રોગા પુરે આસું, ઇચ્છા અનસનં જરા**, કિઞ્ચિ કિઞ્ચિદેવ પત્થનતણ્હા ચ ખુદા ચ પરિપાકજરા ચાતિ વુત્તં હોતિ. તે **પસૂનઞ્ચ સમારમ્ભા, અટ્ઠાનવુતિમાગમું**, ચક્ખુરોગાદિના ભેદેન અટ્ઠનવુતિભાવં પાપુણિંસૂતિ અત્થો.

૩૧૫. ઇદાનિ ભગવા તં પસુસમારમ્ભં નિન્દન્તો આહ "**એસો અધમ્મો**"તિ. તસ્સત્થો **એસો** પસુસમારમ્ભસઙ્ખાતો કાયદણ્ડાદીનં તિણ્ણં **દણ્ડાનં** અઞ્ઞતરદણ્ડભૂતો ધમ્મતો અપેતત્તા **અધમ્મો ઓક્કન્તો અહુ**, પવત્તો આસિ, સો ચ ખો તતો પભુતિ પવત્તત્તા **પુરાણો**, યસ્સ ઓક્કમનતો પભુતિ કેનચિ પાદાદિના અહિંસનતો **અદૂસિકાયો** ગાવો **હઞ્ઞન્તિ**. યા ઘાતેન્તા **ધમ્મા ધંસન્તિ** ચવન્તિ પરિહાયન્તિ **યાજકા** યઞ્ઞયાજિનો જનાતિ.

૩૧૬. એવમેસો અણુધમ્મોતિ એવં એસો લામકધમ્મો હીનધમ્મો, અધમ્મોતિ વુત્તં હોતિ. યસ્મા વા એત્થ દાનધમ્મોપિ અપ્પકો અત્થિ , તસ્મા તં સન્ધાયાહ ''અણુધમ્મો''તિ. **પોરાણો**તિ તાવ ચિરકાલતો પભુતિ પવત્તત્તા પોરાણો. વિઞ્ઞૂહિ પન ગરહિતત્તા **વિઞ્ઞૂગરહિતો**તિ વેદિતબ્બો. યસ્મા ચ વિઞ્ઞુગરહિતો, તસ્મા **યત્થ એદિસકં પસ્સતિ, યાજકં ગરહતી જનો**. કથં? ''અબ્બુદં બ્રાહ્મણેહિ ઉપ્પાદિતં, ગાવો વધિત્વા મંસં ખાદન્તી''તિ એવમાદીનિ વત્વાતિ અયમેત્થ અનુસ્સવો.

૩૧૭. એવં ધમ્મે વિયાપન્નેતિ એવં પોરાણે બ્રાહ્મણધમ્મે નટ્ઠે. ''વિયાવત્તે''તિપિ પાઠો, વિપરિવત્તિત્વા અઞ્ઞથા ભૂતેતિ અત્થો. **વિભિન્ના સુદ્દવેસ્સિકા**તિ પુબ્બે સમગ્ગા વિહરન્તા સુદ્દા ચ વેસ્સા ચ તે વિભિન્ના. **પુથૂ વિભિન્ના ખત્તિયા**તિ ખત્તિયાપિ બહૂ અઞ્ઞમઞ્ઞં ભિન્ના. **પતિં ભરિયાવમઞ્ઞથા**તિ ભરિયા ચ ઘરાવાસત્થં ઇસ્સરિયબલે ઠપિતા પુત્તબલાદીહિ ઉપેતા હુત્વા પતિં અવમઞ્ઞથ, પરિભવિ અવમઞ્ઞિ ન સક્કચ્ચં ઉપટ્ઠાસિ.

૩૧૮. એવં અઞ્ઞમઞ્ઞં વિભિન્ના સમાના **ખત્તિયા બ્રહ્મબન્ધૂ ચ...પે૰... કામાનં વસમન્વગુન્તિ**. ખત્તિયા ચ બ્રાહ્મણા ચ યે ચઞ્ઞે વેસ્સસુદ્દા યથા સઙ્કરં નાપજ્જન્તિ, એવં અત્તનો અત્તનો ગોત્તેન રક્ખિતત્તા **ગોત્તરક્ખિતા**. તે સબ્બેપિ તં **જાતિવાદં નિરંકત્વા**, ''અહં ખત્તિયો, અહં બ્રાહ્મણો''તિ એતં સબ્બમ્પિ નાસેત્વા પઞ્ચકામગુણસઙ્ખાતાનં **કામાનં વસં અન્વગું** આસત્તં પાપુણિંસુ, કામહેતુ ન કિઞ્ચિ અકત્તબ્બં નાકંસૂતિ વુત્તં હોતિ.

એવમેત્થ ભગવા ''ઇસયો પુબ્બકા''તિઆદીહિ નવહિ ગાથાહિ પોરાણાનં બ્રાહ્મણાનં વણ્ણં ભાસિત્વા ''યો નેસં પરમો''તિ ગાથાય બ્રહ્મસમં, ''તસ્સ વત્તમનુસિક્ખન્તા''તિ ગાથાય દેવસમં, ''તણ્ડુલં સયન''ન્તિઆદિકાહિ ચતૂહિ ગાથાહિ મરિયાદં, ''તેસં આસિ વિપલ્લાસો''તિઆદીહિ સત્તરસહિ ગાથાહિ સમ્ભિન્નમરિયાદં, તસ્સ વિપ્પટિપત્તિયા દેવાદીનં પક્કન્દનાદિદીપનત્થઞ્ચ દસ્સેત્વા દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. બ્રાહ્મણચણ્ડાલો પન ઇધ અવુત્તોયેવ. કસ્મા? યસ્મા વિપત્તિયા અકારણં. બ્રાહ્મણધમ્મસમ્પત્તિયા હિ બ્રહ્મસમદેવસમમરિયાદા કારણં હોન્તિ, વિપત્તિયા સમ્ભિન્નમરિયાદો. અયં પન દોણસુત્તે (અ૰ નિ૰ ૫.૧૯૨) વુત્તપ્પકારો બ્રાહ્મણચણ્ડાલો બ્રાહ્મણધમ્મવિપત્તિયાપિ અકારણં. કસ્મા? વિપન્ને ધમ્મે ઉપ્પન્નત્તા. તસ્મા તં અદસ્સેત્વાવ દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. એતરહિ પન સોપિ બ્રાહ્મણચણ્ડાલો દુલ્લભો. એવમયં બ્રાહ્મણાનં ધમ્મો વિનટ્ઠો. તેનેવાહ દોણો બ્રાહ્મણો – ''એવં સન્તે મયં, ભો ગોતમ, બ્રાહ્મણચણ્ડાલમ્પિ ન પૂરેમા''તિ. સેસમેત્થ વુત્તનયમેવ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય બ્રાહ્મણધમ્મિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ધમ્મસુત્ત-(નાવાસુત્ત)-વણ્ણના

૩૧૯. યસ્મા હિ ધમ્મન્તિ ધમ્મસુત્તં, ''નાવાસુત્ત''ન્તિપિ વુચ્ચતિ. કા ઉપ્પત્તિ? ઇદં સુત્તં આયસ્મન્તં સારિપુત્તત્થેરં આરબ્ભ વુત્તં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન દ્વિન્નં અગ્ગસાવકાનં ઉપ્પત્તિતો પભુતિ વેદિતબ્બો. સેય્યથિદં – અનુપ્પન્ને કિર ભગવતિ દ્વે અગ્ગસાવકા એકં અસઙ્ખ્યેય્યં કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પારમિયો પૂરેત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તા. તેસં પઠમો ચવિત્વા રાજગહસ્સ અવિદૂરે ઉપતિસ્સગામો નામ બ્રાહ્મણાનં ભોગગામો અત્થિ, તત્થ સટ્ઠિઅધિકપઞ્ચકોટિસતધનવિભવસ્સ ગામસામિનો બ્રાહ્મણસ્સ રૂપસારી નામ બ્રાહ્મણી, તસ્સા કુચ્છિયં પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ. દુતિયો તસ્સેવાવિદૂરે કોલિતગામો નામ બ્રાહ્મણાનં ભોગગામો અત્થિ. તત્થ તથારૂપવિભવસ્સેવ ગામસામિનો બ્રાહ્મણસ્સ મોગ્ગલ્લાની નામ બ્રાહ્મણી, તસ્સા કુચ્છિયં તં દિવસમેવ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ. એવં તેસં એકદિવસમેવ પટિસન્ધિગ્ગહણઞ્ચ ગબ્ભવુટ્ઠાનઞ્ચ અહોસિ. એકદિવસેયેવ ચ નેસં એકસ્સ ઉપતિસ્સગામે જાતત્તા **ઉપતિસ્સો**, એકસ્સ કોલિતગામે જાતત્તા **કોલિતો**તિ નામમકંસુ.

તે સહપંસું કીળન્તા સહાયકા અનુપુબ્બેન વુડ્ઢિં પાપુણિંસુ, એકમેકસ્સ ચ પઞ્ચપઞ્ચમાણવકસતાનિ પરિવારા અહેસું. તે ઉય્યાનં વા નદીતિત્થં વા ગચ્છન્તા સપરિવારાયેવ ગચ્છન્તિ. એકો પઞ્ચહિ સુવણ્ણસિવિકાસતેહિ,

દુતિયો પઞ્ચહિ આજઞ્ઞરથસતેહિ. તદા ચ રાજગહે કાલાનુકાલં ગિરગ્ગસમજ્જો નામ હોતિ. સાયન્હસમયે નગરવેમજ્ઝે યત્થ સકલઅઙ્ગમગધવાસિનો અભિઞ્ઞાતા ખત્તિયકુમારાદયો સન્નિપતિત્વા સુપઞ્ઞત્તેસુ મઞ્ચપીઠાદીસુ નિસિન્ના સમજ્જવિભૂતિં પસ્સન્તિ. અથ તે સહાયકા તેન પરિવારેન સદ્ધિં તત્થ ગન્ત્વા પઞ્ઞત્તાસનેસુ નિસીદિંસુ. તતો ઉપતિસ્સો સમજ્જવિભૂતિં પસ્સન્તો મહાજનકાયં સન્નિપતિતં દિસ્વા ''એત્તકો જનકાયો વસ્સસતં અપ્પત્વાવ મરિસ્સતી''તિ ચિન્તેસિ. તસ્સ મરણં આગન્ત્વા નલાટન્તે પતિટ્ઠિતં વિય અહોસિ, તથા કોલિતસ્સ. તેસં અનેકપ્પકારેસુ નટેસુ નચ્ચન્તેસુ દસ્સનમત્તેપિ ચિત્તં ન નમિ, અઞ્ઞદત્થુ સંવેગોયેવ ઉદપાદિ.

અથ વુટ્ઠિતે સમજ્જે પક્કન્તાય પરિસાય સકપરિવારેન પક્કન્તેસુ તેસુ સહાયેસુ કોલિતો ઉપતિસ્સં પુચ્છિ – ''કિં, સમ્મ, નાટકાદિદસ્સનેન તવ પમોદનમત્તમ્પિ નાહોસી''તિ? સો તસ્સ તં પવત્તિં આરોચેત્વા તમ્પિ તથેવ પટિપુચ્છિ. સોપિ તસ્સ અત્તનો પવત્તિં આરોચેત્વા ''એહિ, સમ્મ, પબ્બજિત્વા અમતં ગવેસામા''તિ આહ. ''સાધુ સમ્મા''તિ ઉપતિસ્સો તં સમ્પટિચ્છિ. તતો દ્વેપિ જના તં સમ્પત્તિં છડ્ડેત્વા પુનદેવ રાજગહમનુપ્પત્તા. તેન ચ સમયેન રાજગહે સઞ્ચયો નામ પરિબ્બાજકો પટિવસતિ. તે તસ્સ સન્તિકે પઞ્ચહિ માણવકસતેહિ સદ્ધિં પબ્બજિત્વા કતિપાહેનેવ તયો વેદે સબ્બઞ્ચ પરિબ્બાજકસમયં ઉગ્ગહેસું. તે તેસં સત્થાનં આદિમજ્ઝપરિયોસાનં ઉપપરિક્ખન્તા પરિયોસાનં અદિસ્વા આચરિયં પુચ્છિંસુ – ''ઇમેસં સત્થાનં આદિમજ્ઝં દિસ્સતિ, પરિયોસાનં પન ન દિસ્સતિ 'ઇદં નામ ઇમેહિ સત્થેહિ પાપુણેય્યાતિ, યતો ઉત્તરિ પાપુણિતબ્બં નત્થી'''તિ. સોપિ આહ – ''અહમ્પિ તેસં તથાવિધં પરિયોસાનં ન પસ્સામી''તિ. તે આહંસુ – ''તેન હિ મયં ઇમેસં પરિયોસાનં ગવેસામા''તિ. તે આચરિયો ''યથાસુખં ગવેસથા''તિ આહ. એવં તે તેન અનુઞ્ઞાતા અમતં ગવેસમાના આહિણ્ડન્તા જમ્બુદીપે પાકટા અહેસું. તેહિ ખત્તિયપણ્ડિતાદયો પઞ્હં પુટ્ઠા ઉત્તરુત્તરિં ન સમ્પાયન્તિ. ''ઉપતિસ્સો કોલિતો''તિ વુત્તે પન ''કે એતે, ન ખો મયં જાનામા''તિ ભણન્તા નત્થિ, એવં વિસ્સુતા અહેસું.

એવં તેસુ અમતપરિયેસનં ચરમાનેસુ અમ્હાકં ભગવા લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો અનુપુબ્બેન રાજગહમનુપ્પત્તો. તે ચ પરિબ્બાજકા સકલજમ્બુદીપં ચરિત્વા તિટ્ઠતુ અમતં, અન્તમસો પરિયોસાનપઞ્હવિસ્સજ્જનમત્તમ્પિ અલભન્તા પુનદેવ રાજગહં અગમંસુ. અથ ખો આયસ્મા અસ્સજિ પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વાતિ યાવ તેસં પબ્બજ્જા, તાવ સબ્બં પબ્બજ્જાક્ખન્ધકે (મહાવ॰ ૬૦) આગતનયેનેવ વિત્થારતો દટ્ઠબ્બં.

એવં પબ્બજિતેસુ તેસુ દ્વીસુ સહાયકેસુ આયસ્મા સારિપુત્તો અડ્ઢમાસેન સાવકપારમીઞાણં સચ્છાકાસિ. સો યદા અસ્સજિત્થેરેન સદ્ધિં એકવિહારે વસતિ, તદા ભગવતો ઉપટ્ઠાનં ગન્ત્વા અનન્તરં થેરસ્સ ઉપટ્ઠાનં ગચ્છતિ ''પુબ્બાચરિયો મે અયમાયસ્મા, એતમહં નિસ્સાય ભગવતો સાસનં અઞ્ઞાસિ''ન્તિ ગારવેન. યદા પન અસ્સજિત્થેરેન સદ્ધિં એકવિહારે ન વસતિ, તદા યસ્સં દિસાયં થેરો વસતિ, તં દિસં ઓલોકેત્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ નમસ્સતિ. તં દિસ્વા કેચિ ભિક્ખૂ કથં સમુટ્ઠાપેસું – ''સારિપુત્તો અગ્ગસાવકો હુત્વા દિસં નમસ્સતિ, અજ્જાપિ મઞ્ઞે બ્રાહ્મણદિટ્ઠિ અપ્પહીના''તિ. અથ ભગવા દિબ્બાય સોતધાતુયા તં કથાસલ્લાપં સુત્વા પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્નંયેવ અત્તાનં દસ્સેન્તો ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ''કાય નુત્થ, ભિક્ખવે, એતરહિ કથાય સન્નિસિન્ના''તિ ? તે તં પવત્તિં આચિક્ખિંસુ. તતો ભગવા ''ન, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો દિસં નમસ્સતિ, યં નિસ્સાય સાસનં અઞ્ઞાસિ, તં અત્તનો આચરિયં વન્દતિ નમસ્સતિ સમ્માનેતિ, આચરિયપૂજકો, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો''તિ વત્વા તત્થ સન્નિપતિતાનં ધમ્મદેસનત્થં ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **યસ્મા હિ ધમ્મં પુરિસો વિજઞ્ઞા**તિ યતો પુગ્ગલા પિટકત્તયપ્પભેદં પરિયત્તિધમ્મં વા, પરિયત્તિં સુત્વા અધિગન્તબ્બં નવલોકુત્તરપ્પભેદં પટિવેધધમ્મં વા પુરિસો વિજઞ્ઞા જાનેય્ય વેદેય્ય. ''યસ્સા''તિપિ પાઠો, સો એવત્થો. **ઇન્દંવ નં દેવતા પૂજયેય્યા**તિ યથા સક્કં દેવાનમિન્દં દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવતા પૂજેન્તિ, એવં સો પુગ્ગલો તં પુગ્ગલં કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય ઉપાહનઓમુઞ્ચનાદિં સબ્બં વત્તપટિવત્તં કરોન્તો પૂજેય્ય સક્કરેય્ય ગરુકરેય્ય. કિં કારણં? **સો પૂજિતો...પે॰... પાતુકરોતિ ધમ્મં**, સો આચરિયો એવં પૂજિતો તસ્મિં અન્તેવાસિમ્હિ પસન્નચિત્તો પરિયત્તિપટિવેધવસેન બહુસ્સુતો દેસનાવસેનેવ પરિયત્તિધમ્મઞ્ચ, દેસનં સુત્વા યથાનુસિટ્ઠં પટિપત્તિયા અધિગન્તબ્બં પટિવેધધમ્મઞ્ચ પાતુકરોતિ દેસેતિ, દેસનાય વા પરિયત્તિધમ્મં, ઉપમાવસેન અત્તના અધિગતપટિવેધધમ્મં પાતુકરોતિ.

૩૨૦. **તદટ્ઠિકત્વાન નિસમ્મ ધીરો**તિ એવં પસન્નેન આચરિયેન પાતુકતં ધમ્મં અટ્ઠિકત્વાન સુણિત્વા ઉપધારણસમત્થતાય ધીરો પુરિસો. **ધમ્માનુધમ્મં પટિપજ્જમાનો**તિ લોકુત્તરધમ્મસ્સ અનુલોમત્તા અનુધમ્મભૂતં વિપસ્સનં ભાવયમાનો. **વિઞ્ઞૂ વિભાવી નિપુણો ચ હોતી**તિ વિઞ્ઞુતાસઙ્ખાતાય પઞ્ઞાય અધિગમેન વિઞ્ઞૂ, વિભાવેત્વા પરેસમ્પિ પાકટં કત્વા ઞાપનસમત્થતાય વિભાવી, પરમસુખુમત્થપટિવેધતાય નિપુણો ચ હોતિ. **યો તાદિસં ભજતિ અપ્પમત્તો**તિ યો તાદિસં પુબ્બે વુત્તપ્પકારં બહુસ્સુતં અપ્પમત્તો તપ્પસાદનપરો હુત્વા ભજતિ.

૩૨૧. એવં પણ્ડિતાચરિયસેવનં પસંસિત્વા ઇદાનિ બાલાચરિયસેવનં નિન્દન્તો ''**ખુદ્દઞ્ચ બાલ**''ન્તિ ઇમં ગાથમાહ. તત્થ **ખુદ્દન્તિ** ખુદ્દેન કાયકમ્માદિના સમન્નાગતં, પઞ્ઞાભાવતો બાલં. **અનાગતત્થન્તિ** અનધિગતપરિયત્તિપટિવેધત્થં. **ઉસૂયકન્તિ** ઇસ્સામનકતાય અન્તેવાસિકસ્સ વુડ્ઢિં અસહમાનં. સેસમેત્થ પાકટમેવ પદતો. અધિપ્પાયતો પન યો બહુચીવરાદિલાભી આચરિયો અન્તેવાસિકાનં ચીવરાદીનિ ન સક્કોતિ દાતું, ધમ્મદાને પન અનિચ્ચદુક્ખાનત્તવચનમત્તમ્પિ ન સક્કોતિ. એતેહિ ખુદ્દતાદિધમ્મેહિ સમન્નાગતત્તા તં ખુદ્દં બાલં અનાગતત્થં ઉસૂયકં આચરિયં ઉપસેવમાનો ''પૂતિમચ્છં કુસગ્ગેના''તિ (ઇતિવુ॰ ૭૬; જા॰ ૧.૧૫.૧૮૩) વુત્તનયેન સયમ્પિ બાલો હોતિ. તસ્મા ઇધ સાસને કિઞ્ચિ અપ્પમત્તકમ્પિ પરિયત્તિધમ્મં પટિવેધધમ્મં વા અવિભાવયિત્વા ચ અવિજાનિત્વા ચ યસ્સ ધમ્મેસુ કઙ્ખા, તં અતરિત્વા મરણં ઉપેતીતિ એવમસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો.

૩૨૨-૩. ઇદાનિ તસ્સેવત્થસ્સ પાકટકરણત્થં ''**યથા નરો**''તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **આપગન્તિ** નદિં. **મહોદકન્તિ** બહુઉદકં. **સલિલન્તિ** ઇતો ચિતો ચ ગતં, વિત્થિણ્ણન્તિ વુત્તં હોતિ. ''સરિત''ન્તિપિ પાઠો, સો એવત્થો. **સીઘસોતન્તિ** હારહારિકં, વેગવતિન્તિ વુત્તં હોતિ. **કિં સો**તિ એત્થ ''સો વુય્હમાનો''તિ ઇમિના ચ સોકારેન તસ્સ નરસ્સ નિદ્દિટ્ઠત્તા નિપાતમત્તો સોકારો. કિં સૂતિ વુત્તં હોતિ યથા ''ન ભવિસ્સામિ નામ સો, વિનસ્સિસ્સામિ નામ સો''તિ. **ધમ્મન્તિ** પુબ્બે વુત્તં દુવિધમેવ. **અનિસામયત્થન્તિ** અનિસામેત્વા અત્થં. સેસમેત્થ પાકટમેવ પદતો.

અધિપ્પાયતો પન યથા યો કોચિદેવ નરો વુત્તપ્પકારં નદિં ઓતરિત્વા તાય નદિયા વુય્હમાનો અનુસોતગામી સોતમેવ અનુગચ્છન્તો પરે પારત્થિકે કિં સક્ખતિ પારં નેતું. ''સક્કતી''તિપિ પાઠો. તથેવ દુવિધમ્પિ ધમ્મં અત્તનો પઞ્ઞાય અવિભાવયિત્વા બહુસ્સુતાનઞ્ચ સન્તિકે અત્થં અનિસામેત્વા સયં અવિભાવિતત્તા અજાનન્તો અનિસામિતત્તા ચ અવિતિણ્ણકઙ્ખો પરે કિં સક્ખતિ નિજ્ઝાપેતું પેક્ખાપેતુન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ''સો વત, ચુન્દ, અત્તના પલિપપલિપન્નો''તિઆદિકઞ્ચેત્થ (મ॰ નિ॰ ૧.૮૭) સુત્તપદં અનુસ્સરિતબ્બં.

૩૨૪-૫. એવં બાલસેવનાય બાલસ્સ પરં નિજ્ઝાપેતું અસમત્થતાય પાકટકરણત્થં ઉપમં વત્વા ઇદાનિ ‘‘યો તાદિસં ભજતિ અપ્પમત્તો’’તિ એત્થ વુત્તસ્સ પણ્ડિતસ્સ પરે નિજ્ઝાપેતું સમત્થતાય પાકટકરણત્થં ‘‘**યથાપિ નાવ**’’ન્તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **ફિયેના**તિ દબ્બિપદરેન. **રિત્તેના**તિ વેળુદણ્ડેન. **તત્થા**તિ તસ્સં નાવાયં. **તત્રૂપયઞ્ઞૂ**તિ તસ્સા નાવાય આહરણપટિહરણાદિઉપાયજાનનેન મગ્ગપટિપાદનેન ઉપાયઞ્ઞૂ. સિક્ખિતસિક્ખતાય સુકુસલહત્થતાય ચ **કુસલો**. ઉપ્પન્નુપદ્દવપટિકારસમત્થતાય **મુતીમા**. **વેદગૂ**તિ વેદસઙ્ખાતેહિ ચતૂહિ મગ્ગઞાણેહિ ગતો. **ભાવિતત્તો**તિ તાયેવ મગ્ગભાવનાય ભાવિતચિત્તો. **બહુસ્સુતો**તિ પુબ્બે વુત્તનયેનેવ. **અવેધધમ્મો**તિ અટ્ઠહિ લોકધમ્મેહિ અકમ્પનિયસભાવો. **સોતાવધાનૂપનિસૂપપન્ને**તિ સોતઓદહનેન ચ મગ્ગફલાનં ઉપનિસ્સયેન ચ ઉપપન્ને. સેસં ઉત્તાનપદત્થમેવ. અધિપ્પાયયોજનાપિ સક્કા પુરિમનયેનેવ જાનિતુન્તિ ન વિત્થારિતા.

૩૨૬. એવં પણ્ડિતસ્સ પરે નિજ્ઝાપેતું સમત્થભાવપાકટકરણત્થં ઉપમં વત્વા તસ્સા પણ્ડિતસેવનાય નિયોજેન્તો ‘‘**તસ્મા હવે**’’તિ ઇમં અવસાનગાથમાહ. તત્રાયં સઙ્ખેપત્થો – યસ્મા ઉપનિસ્સયસમ્પન્ના પણ્ડિતસેવનેન વિસેસં પાપુણન્તિ, **તસ્મા હવે સપ્પુરિસં ભજેથ**. કીદિસં સપ્પુરિસં ભજેથ? **મેધાવિનઞ્ચેવ બહુસ્સુતઞ્ચ**, પઞ્ઞાસમ્પત્તિયા ચ મેધાવિનં વુત્તપ્પકારસુતદ્વયેન ચ બહુસ્સુતં. તાદિસઞ્હિ ભજમાનો તેન ભાસિતસ્સ ધમ્મસ્સ **અઞ્ઞાય અત્થં** એવં ઞત્વા ચ યથાનુસિટ્ઠં **પટિપજ્જમાનો** તાય પટિપત્તિયા પટિવેધવસેન **વિઞ્ઞાતધમ્મો** સો મગ્ગફલનિબ્બાનપ્પભેદં લોકુત્તર**સુખં લભેથ** અધિગચ્છેય્ય પાપુણેય્યાતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં સમાપેસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ધમ્મસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. કિંસીલસુત્તવણ્ણના

૩૨૭. **કિંસીલો**તિ કિંસીલસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ ગિહિસહાયકો એકો થેરસ્સેવ પિતુનો વઙ્ગન્તબ્રાહ્મણસ્સ સહાયસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો સટ્ઠિકોટિઅધિકં પઞ્ચસતકોટિધનં પરિચ્ચજિત્વા આયસ્મતો સારિપુત્તત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા સબ્બં બુદ્ધવચનં પરિયાપુણિ. તસ્સ થેરો બહુસો ઓવદિત્વા કમ્મટ્ઠાનમદાસિ, સો તેન વિસેસં નાધિગચ્છતિ. તતો થેરો ‘‘બુદ્ધવેનેય્યો એસો’’તિ ઞત્વા તં આદાય ભગવતો સન્તિકં ગન્ત્વા તં ભિક્ખું આરબ્ભ પુગ્ગલં અનિયમેત્વા ‘‘કિંસીલો’’તિ પુચ્છિ. અથસ્સ ભગવા તતો પરં અભાસિ. તત્થ **કિંસીલો**તિ કીદિસેન વારિત્તસીલેન સમન્નાગતો, કીદિસપકતિકો વા. **કિંસમાચારો**તિ કીદિસેન ચારિત્તેન યુત્તો. **કાનિ કમ્માનિ બ્રૂહયન્તિ** કાનિ કાયકમ્માદીનિ વડ્ઢેન્તો. **નરો સમ્મા નિવિટ્ઠસ્સા**તિ અભિરતો નરો સાસને સમ્મા પતિટ્ઠિતો ભવેય્ય. **ઉત્તમત્થઞ્ચ પાપુણે**તિ સબ્બત્થાનં ઉત્તમં અરહત્તઞ્ચ પાપુણેય્યાતિ વુત્તં હોતિ.

૩૨૮. તતો ભગવા ‘‘સારિપુત્તો અટ્ઠમાસૂપસમ્પન્નો સાવકપારમિપ્પત્તો, કસ્મા આદિકમ્મિકપુથુજ્જનપઞ્હં પુચ્છતી’’તિ આવજ્જેન્તો ‘‘સદ્ધિવિહારિકં આરબ્ભા’’તિ ઞત્વા પુચ્છાય વુત્તં ચારિત્તસીલં અવિભજિત્વાવ તસ્સ સપ્પાયવસેન ધમ્મં દેસેન્તો ‘‘**વુડ્ઢાપચાયી**’’તિઆદિમાહ.

તત્થ પઞ્ઞાવુડ્ઢો, ગુણવુડ્ઢો, જાતિવુડ્ઢો, વયોવુડ્ઢોતિ ચત્તારો વુડ્ઢા. જાતિયા હિ દહરોપિ બહુસ્સુતો ભિક્ખુ અપ્પસ્સુતમહલ્લકભિક્ખૂનમન્તરે બાહુસચ્ચપઞ્ઞાય વુડ્ઢત્તા **પઞ્ઞાવુડ્ઢો**. તસ્સ હિ સન્તિકે મહલ્લકભિક્ખૂપિ

બુદ્ધવચનં પરિયાપુણન્તિ, ઓવાદવિનિચ્છયપઞ્હવિસ્સજ્જનાનિ ચ પચ્ચાસીસન્તિ. તથા દહરોપિ ભિક્ખુ અધિગમસમ્પન્નો **ગુણવુદ્ધો** નામ. તસ્સ હિ ઓવાદે પતિટ્ઠાય મહલ્લકાપિ વિપસ્સનાગબ્ભં ગહેત્વા અરહત્તફલં પાપુણન્તિ. તથા દહરોપિ રાજા ખત્તિયો મુદ્ધાવસિત્તો બ્રાહ્મણો વા સેસજનસ્સ વન્દનારહતો **જાતિવુદ્ધો** નામ. સબ્બો પન પઠમજાતો **વયોવુદ્ધો** નામ. તત્થ યસ્મા પઞ્ઞાય સારિપુત્તત્થેરસ્સ સદિસો નત્થિ ઠપેત્વા ભગવન્તં, તથા ગુણેનપિ અટ્ઠમાસેન સબ્બસાવકપારમીઞાણસ્સ પટિવિદ્ધત્તા. જાતિયાપિ સો બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે ઉપ્પન્નો, તસ્મા તસ્સ ભિક્ખુનો વયેન સમાનોપિ સો ઇમેહિ તીહિ કારણેહિ વુદ્ધો. ઇમસ્મિં પનત્થે પઞ્ઞાગુણેહિ એવ વુદ્ધભાવં સન્ધાય ભગવા આહ – ''વુદ્ધાપચાયી''તિ. તસ્મા તાદિસાનં વુદ્ધાનં અપચિતિકરણેન વુદ્ધાપચાયી, તેસમેવ વુદ્ધાનં લાભાદીસુ ઉસૂયવિગમેન અનુસૂયકો ચ સિયાતિ અયમાદિપાદસ્સ અત્થો.

કાલઞ્ઞૂ ચસ્સાતિ એત્થ પન રાગે ઉપ્પન્ને તસ્સ વિનોદનત્થાય ગરૂનં દસ્સનં ગચ્છન્તોપિ કાલઞ્ઞૂ, દોસે... મોહે... કોસજ્જે ઉપ્પન્ને તસ્સ વિનોદનત્થાય ગરૂનં દસ્સનં ગચ્છન્તોપિ કાલઞ્ઞૂ, યતો એવં કાલઞ્ઞૂ ચ અસ્સ ગરૂનં દસ્સનાય. **ધમ્મિં કથ**ન્તિ સમથવિપસ્સનાયુત્તં. **એરયિત**ન્તિ વુત્તં. **ખણઞ્ઞૂ**તિ તસ્સા કથાય ખણવેદી, દુલ્લભો વા અયં ઈદિસાય કથાય સવનક્ખણોતિ જાનન્તો. **સુણેય્ય સક્કચ્ચા**તિ તં કથં સક્કચ્ચં સુણેય્ય. ન કેવલઞ્ચ તમેવ, અઞ્ઞાનિપિ બુદ્ધગુણાદિપટિસંયુત્તાનિ સુભાસિતાનિ સક્કચ્ચમેવ સુણેય્યાતિ અત્થો.

૩૨૯. ''કાલઞ્ઞૂ ચસ્સ ગરૂનં દસ્સનાયા''તિ એત્થ વુત્તનયઞ્ચ અત્તનો ઉપ્પન્નરાગાદિવિનોદનકાલં ઞત્વાપિ ગરૂનં સન્તિકં ગચ્છન્તો **કાલેન ગચ્છે ગરૂનં સકાસં**, ''અહં કમ્મટ્ઠાનિકો ધુતઙ્ગધરો ચા''તિ કત્વા ન ચેતિયવન્દનબોધિયઙ્ગણભિક્ખાચારમગ્ગઅતિમજ્ઝન્હિકવેલાદીસુ યત્થ કત્થચિ ઠિતમાચરિયં દિસ્વા પરિપુચ્છનત્થાય ઉપસઙ્કમેય્ય, સકસેનાસને પન અત્તનો આસને નિસિન્નં વૂપસન્તદરથં સલ્લક્ખેત્વા કમ્મટ્ઠાનાદિવિધિપુચ્છનત્થં ઉપસઙ્કમેય્યાતિ અત્થો. એવં ઉપસઙ્કમન્તોપિ ચ **થમ્ભં નિરંકત્વા નિવાતવુત્તિ** થદ્ધભાવકરં માનં વિનાસેત્વા નીચવુત્તિ પાદપુઞ્છનચોળકછિન્નવિસાણુસભઉદ્ધતદાઠસપ્પસદિસો હુત્વા ઉપસઙ્કમેય્ય. **અથ** તેન ગરુના વુત્તં **અત્થં ધમ્મં...પે॰... સમાચરે ચ**. **અત્થ**ન્તિ ભાસિતત્થં. **ધમ્મ**ન્તિ પાળિધમ્મં. **સંયમ**ન્તિ સીલં. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ અવસેસસાસનબ્રહ્મચરિયં. **અનુસ્સરે ચેવ સમાચરે ચા**તિ અત્થં કથિતોકાસે અનુસ્સરેય્ય, ધમ્મં સંયમં બ્રહ્મચરિયં કથિતોકાસે અનુસ્સરેય્ય, અનુસ્સરણમત્તેનેવ ચ અતુસ્સન્તો તં સબ્બમ્પિ સમાચરે સમાચરેય્ય સમાદાય વત્તેય્ય. તાસં કથાનં અત્તનિ પવત્તને ઉસ્સુક્કં કરેય્યાતિ અત્થો. એવં કરોન્તો હિ કિચ્ચકરો હોતિ.

૩૩૦. તતો પરઞ્ચ **ધમ્મારામો ધમ્મરતો ધમ્મે ઠિતો ધમ્મવિનિચ્છયઞ્ઞૂ** ભવેય્ય. સબ્બપદેસુ ચેત્થ **ધમ્મો**તિ સમથવિપસ્સના, આરામો રતીતિ એકોવ અત્થો, ધમ્મે આરામો અસ્સાતિ **ધમ્મારામો**. ધમ્મે રતો, ન અઞ્ઞં પિહેતીતિ **ધમ્મરતો**. **ધમ્મે ઠિતો** ધમ્મં વત્તનતો. ધમ્મવિનિચ્છયં જાનાતિ ''ઇદં ઉદયઞાણં ઇદં વયઞાણ''ન્તિ **ધમ્મવિનિચ્છયઞ્ઞૂ**, એવરૂપો અસ્સ. અથ યાયં રાજકથાદિતિરચ્છાનકથા તરુણવિપસ્સકસ્સ બહિદ્ધારૂપાદીસુ અભિનન્દનુપ્પાદનેન તં સમથવિપસ્સનાધમ્મં સન્દૂસેતિ, તસ્મા ''ધમ્મસન્દોસવાદો''તિ વુચ્ચતિ, તં **નેવાચરે ધમ્મસન્દોસવાદં**, અઞ્ઞદત્થુ આવાસગોચરાદિસપ્પાયાનિ સેવન્તો **તચ્છેહિ નીયેથ સુભાસિતેહિ**. સમથવિપસ્સનાપટિસંયુત્તાનેવેત્થ તચ્છાનિ, તથારૂપેહિ સુભાસિતેહિ નીયેથ નીયેય્ય, કાલં ખેપેય્યાતિ અત્થો.

૩૩૧. ઇદાનિ ''ધમ્મસન્દોસવાદ''ન્તિ એત્થ અતિસઙ્ખેપેન વુત્તં સમથવિપસ્સનાયુત્તસ્સ ભિક્ખુનો ઉપક્કિલેસં પાકટં કરોન્તો તદઞ્ઞેનપિ ઉપક્કિલેસેન સદ્ધિં ''**હસ્સં જપ્પ**''ન્તિ ઇમં ગાથમાહ. હાસન્તિપિ પાઠો. વિપસ્સકેન હિ

ભિક્ખુના હસનીયસ્મિં વત્થુસ્મિં સિતમત્તમેવ કાતબ્બં, નિરત્થકકથાજપ્પો ન ભાસિતબ્બો, ઞાતિબ્યસનાદીસુ પરિદેવો ન કાતબ્બો, ખાણુકણ્ટકાદિમ્હિ મનોપદોસો ન ઉપ્પાદેતબ્બો. **માયાકતન્તિ** વુત્તા **માયા**, તિવિધં **કુહનં**, પચ્ચયેસુ **ગિદ્ધિ**, જાતિઆદીહિ **માનો**, પચ્ચનીકસાતતાસઙ્ખાતો **સારમ્ભો**, ફરુસવચનલક્ખણં **કક્કસં**, રાગાદયો **કસાવા**, અધિમત્તતણ્હાલક્ખણા **મુચ્છા**તિ ઇમે ચ દોસા સુખકામેન અઙ્ગારકાસુ વિય, સુચિકામેન ગૂથઠાનં વિય, જીવિતુકામેન આસિવિસાદયો વિય ચ પહાતબ્બા. હિત્વા ચ આરોગ્યમદાદિવિગમા વીતમદેન ચિત્તવિક્ખેપાભાવા ઠિતત્તેન ચરિતબ્બં. એવં પટિપન્નો હિ સબ્બુપક્કિલેસપરિસુદ્ધાય ભાવનાય ન ચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણાતિ. તેનાહ ભગવા – ‘‘હસ્સં જપ્પં…પે॰… ઠિતત્તો’’તિ.

૩૩૨. ઇદાનિ ય્વાયં ‘‘હસ્સં જપ્પ’’ન્તિઆદિના નયેન ઉપક્કિલેસો વુત્તો, તેન સમન્નાગતો ભિક્ખુ યસ્મા સાહસો હોતિ અવીમંસકારી, રત્તો રાગવસેન દુટ્ઠો દોસવસેન ગચ્છતિ, પમત્તો ચ હોતિ કુસલાનં ધમ્માનં ભાવનાય અસાતચ્ચકારી, તથારૂપસ્સ ચ ‘‘સુણેય્ય સક્કચ્ચ સુભાસિતાની’’તિઆદિના નયેન વુત્તો ઓવાદો નિરત્થકો, તસ્મા ઇમસ્સ સંકિલેસસ્સ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય સુતાદિવુદ્ધિપટિપક્ખભાવં દસ્સેન્તો ‘‘**વિઞ્ઞાતસારાની**’’તિ ઇમં ગાથમાહ.

તસ્સત્થો – યાનિ હેતાનિ સમથવિપસ્સનાપટિસંયુત્તાનિ **સુભાસિતાનિ**, તેસં વિજાનનં સારો. યદિ વિઞ્ઞાતાનિ સાધુ, અથ સદ્દમત્તમેવ ગહિતં, ન કિઞ્ચિ કતં હોતિ, યેન એતાનિ સુતમયેન ઞાણેન વિઞ્ઞાયન્તિ, તં **સુતં**, એતઞ્ચ સુતમયઞાણં **વિઞ્ઞાતસમાધિસારં**, તેસુ વિઞ્ઞાતેસુ ધમ્મેસુ યો સમાધિ ચિત્તસ્સાવિક્ખેપો તથત્તાય પટિપત્તિ, અયમસ્સ સારો. ન હિ વિજાનનમત્તેનેવ કોચિ અત્થો સિજ્ઝતિ. યો પનાયં નરો રાગાદિવસેન વત્તનતો **સાહસો** , કુસલાનં ધમ્માનં ભાવનાય અસાતચ્ચકારિતાય **પમત્તો**, સો સદ્દમત્તગ્ગાહીયેવ હોતિ. તેન તસ્સ અત્થવિજાનનાભાવતો સા સુભાસિતવિજાનનપઞ્ઞા ચ, તથત્તાય પટિપત્તિયા અભાવતો સુતઞ્ચ ન વડ્ઢતીતિ.

૩૩૩. એવં પમત્તાનં સત્તાનં પઞ્ઞાપરિહાનિં સુતપરિહાનિઞ્ચ દસ્સેત્વા ઇદાનિ અપ્પમત્તાનં તદુભયસારાધિગમં દસ્સેન્તો આહ – ‘‘**ધમ્મે ચ યે…પે॰… સારમજ્ઝગૂ**’’તિ. તત્થ **અરિયપ્પવેદિતો ધમ્મો** નામ સમથવિપસ્સનાધમ્મો. એકોપિ હિ બુદ્ધો સમથવિપસ્સનાધમ્મં અદેસેત્વા પરિનિબ્બુતો નામ નત્થિ. તસ્મા એતસ્મિં **ધમ્મે ચ યે અરિયપ્પવેદિતે રતા** નિરતા અપ્પમત્તા સાતચ્ચાનુયોગિનો, **અનુત્તરા તે વચસા મનસા કમ્મુના ચ**, તે ચતુબ્બિધેન વચીસુચરિતેન તિવિધેન મનોસુચરિતેન તિવિધેન કાયસુચરિતેન ચ સમન્નાગતત્તા વચસા મનસા કમ્મુના ચ અનુત્તરા, અવસેસસત્તેહિ અસમા અગ્ગાવિસિટ્ઠા. એત્તાવતા સદ્ધિં પુબ્બભાગસીલેન અરિયમગ્ગસમ્પયુત્તં સીલં દસ્સેતિ. એવં પરિસુદ્ધસીલા **તે સન્તિસોરચ્ચસમાધિસણ્ઠિતા, સુતસ્સ પઞ્ઞાય ચ સારમજ્ઝગૂ**, યે અરિયપ્પવેદિતે ધમ્મે રતા, તે ન કેવલં વાચાદીહિ અનુત્તરા હોન્તિ, અપિચ ખો પન સન્તિસોરચ્ચે સમાધિમ્હિ ચ સણ્ઠિતા હુત્વા સુતસ્સ પઞ્ઞાય ચ સારમજ્ઝગૂ અધિગતા ઇચ્ચેવ વેદિતબ્બા. આસંસાયં ભૂતવચનં. તત્થ **સન્તી**તિ નિબ્બાનં, **સોરચ્ચ**ન્તિ સુન્દરે રતભાવેન યથાભૂતપટિવેધિકા પઞ્ઞા, સન્તિયા સોરચ્ચન્તિ **સન્તિસોરચ્ચં**, નિબ્બાનારમ્મણાય મગ્ગપઞ્ઞાયેતં અધિવચનં. **સમાધી**તિ તંસમ્પયુત્તોવ મગ્ગસમાધિ. **સણ્ઠિતા**તિ તદુભયે પતિટ્ઠિતા. સુતપઞ્ઞાનં સારં નામ અરહત્તફલવિમુત્તિ. વિમુત્તિસારઞ્હિ ઇદં બ્રહ્મચરિયં.

એવમેત્થ ભગવા ધમ્મેન પુબ્બભાગપટિપદં, ‘‘અનુત્તરા વચસા’’તિઆદીહિ સીલક્ખન્ધં, સન્તિસોરચ્ચસમાધીહિ પઞ્ઞાક્ખન્ધસમાધિક્ખન્ધેતિ તીહિપિ ઇમેહિ ખન્ધેહિ અપરભાગપટિપદઞ્ચ દસ્સેત્વા

સુતપઞ્ઞાસારેન અકુપ્પવિમુત્તિં દસ્સેન્તો અરહત્તનિકૂટેન દેસનં સમાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ સો ભિક્ખુ સોતાપત્તિફલં પત્વા પુન ન ચિરસ્સેવ અગ્ગફલે અરહત્તે પતિટ્ઠાસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય કિંસીલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉટ્ઠાનસુત્તવણ્ણના

૩૩૪. **ઉટ્ઠહથા**તિ ઉટ્ઠાનસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? એકં સમયં ભગવા સાવત્થિયં વિહરન્તો રત્તિં જેતવનવિહારે વસિત્વા પુબ્બણ્હસમયં ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો સાવત્થિયં પિણ્ડાય ચરિત્વા પાચીનદ્વારેન નગરા નિક્ખમિત્વા મિગારમાતુપાસાદં અગમાસિ દિવાવિહારત્થાય. આચિણ્ણં કિરેતં ભગવતો રત્તિં જેતવનવિહારે વસિત્વા મિગારમાતુપાસાદે દિવાવિહારૂપગમનં, રત્તિઞ્ચ મિગારમાતુપાસાદે વસિત્વા જેતવને દિવાવિહારૂપગમનં. કસ્મા? દ્વિન્નં કુલાનં અનુગ્ગહત્થાય મહાપરિચ્ચાગગુણપરિદીપનત્થાય ચ. મિગારમાતુપાસાદસ્સ ચ હેટ્ઠા પઞ્ચ કૂટાગારગબ્ભસતાનિ હોન્તિ, યેસુ પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ વસન્તિ. તત્થ યદા ભગવા હેટ્ઠાપાસાદે વસતિ, તદા ભિક્ખૂ ભગવતો ગારવેન ઉપરિપાસાદં નારુહન્તિ. તં દિવસં પન ભગવા ઉપરિપાસાદે કૂટાગારગબ્ભં પાવિસિ, તેન હેટ્ઠાપાસાદે પઞ્ચપિ ગબ્ભસતાનિ પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ પવિસિંસુ. તે ચ સબ્બેવ નવા હોન્તિ અધુનાગતા ઇમં ધમ્મવિનયં ઉદ્ધતા ઉન્નળા પાકતિન્દ્રિયા. તે પવિસિત્વા દિવાસેય્યં સુપિત્વા સાયં ઉટ્ઠાય મહાતલે સન્નિપતિત્વા ''અજ્જ ભત્તગ્ગે તુય્હં કિં અહોસિ, ત્વં કત્થ અગમાસિ, અહં આવુસો કોસલરઞ્ઞો ઘરં, અહં અનાથપિણ્ડિકસ્સ, તત્થ એવરૂપો ચ એવરૂપો ચ ભોજનવિધિ અહોસી''તિ નાનપ્પકારં આમિસકથં કથેન્તા ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દા અહેસું.

ભગવા તં સદ્દં સુત્વા ''ઇમે મયા સદ્ધિં વસન્તાપિ એવં પમત્તા, અહો અયુત્તકારિનો''તિ મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ આગમનં ચિન્તેસિ. તાવદેવ આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો ભગવતો ચિત્તં ઞત્વા ઇદ્ધિયા આગમ્મ પાદમૂલે વન્દમાનોયેવ અહોસિ. તતો નં ભગવા આમન્તેસિ – ''એતે તે, મોગ્ગલ્લાન, સબ્રહ્મચારિનો પમત્તા, સાધુ ને સંવેજેહી''તિ. ''એવં ભન્તે''તિ ખો સો આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો ભગવતો પટિસ્સુણિત્વા તાવદેવ આપોકસિણં સમાપજ્જિત્વા કરીસભૂમિયં ઠિતં મહાપાસાદં નાવં વિય મહાવાતો પાદઙ્ગુટ્ઠકેન કમ્પેસિ સદ્ધિં પતિટ્ઠિતપથવિપ્પદેસેન. અથ તે ભિક્ખૂ ભીતા વિસ્સરં કરોન્તા સકસકચીવરાનિ છડ્ડેત્વા ચતૂહિ દ્વારેહિ નિક્ખમિંસુ. ભગવા તેસં અત્તાનં દસ્સેન્તો અઞ્ઞેન દ્વારેન ગન્ધકુટિં પવિસન્તો વિય અહોસિ, તે ભગવન્તં દિસ્વા વન્દિત્વા અટ્ઠંસુ . ભગવા ''કિં, ભિક્ખવે, ભીતત્થા''તિ પુચ્છિ, તે ''અયં, ભન્તે, મિગારમાતુપાસાદો કમ્પિતો''તિ આહંસુ . ''જાનાથ, ભિક્ખવે, કેના''તિ? ''ન જાનામ, ભન્તે''તિ. અથ ભગવા ''તુમ્હાદિસાનં, ભિક્ખવે, મુટ્ઠસ્સતીનં અસમ્પજાનાનં પમાદવિહારીનં સંવેગજનનત્થં મોગ્ગલ્લાનેન કમ્પિતો''તિ વત્વા તેસં ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનત્થં ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **ઉટ્ઠહથા**તિ આસના ઉટ્ઠહથ ઘટથ વાયમથ, મા કુસીતા હોથ. **નિસીદથા**તિ પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા કમ્મટ્ઠાનાનુયોગત્થાય નિસીદથ. **કો અત્થો સુપિતેન વો**તિ કો તુમ્હાકં અનુપાદાપરિનિબ્બાનત્થાય પબ્બજિતાનં સુપિતેન અત્થો. ન હિ સક્કા સુપન્તેન કોચિ અત્થો પાપુણિતું. **આતુરાનઞ્હિ કા નિદ્દા, સલ્લવિદ્ધાન રુપ્પત**ન્તિ યત્ર ચ નામ અપ્પકેપિ સરીરપ્પદેસે ઉટ્ઠિતેન ચક્ખુરોગાદિના રોગેન આતુરાનં એકઙ્ગુલમત્તમ્પિ પવિટ્ઠેન અયસલ્લઅટ્ઠિસલ્લદન્તસલ્લવિસાણસલ્લકટ્ઠસલ્લાનં અઞ્ઞતરેન સલ્લેન રુપ્પમાનાનં મનુસ્સાનં નિદ્દા નત્થિ,

તત્થ તુમ્હાકં સકલચિત્તસરીરસન્તાનં ભઞ્જિત્વા ઉપ્પન્નેહિ નાનપ્પકારકિલેસરોગેહિ આતુરાનઞ્હિ કા નિદ્દા રાગસલ્લાદીહિ ચ પઞ્ચહિ સલ્લેહિ અન્તોહદયં પવિસિય વિદ્ધત્તા સલ્લવિદ્ધાનં રુપ્પતં.

૩૩૫. એવં વત્વા પુન ભગવા ભિય્યોસોમત્તાય તે ભિક્ખૂ ઉસ્સાહેન્તો સંવેજેન્તો ચ આહ – “**ઉટ્ઠહથ…પે॰… વસાનુગે**”તિ. તત્રાયં સાધિપ્પાયયોજના અત્થવણ્ણના – એવં કિલેસસલ્લવિદ્ધાનઞ્હિ વો, ભિક્ખવે, કાલો પબુજ્ઝિતું. કિં કારણં? મણ્ડપેય્યમિદં, ભિક્ખવે, બ્રહ્મચરિયં, સત્થા સમ્મુખીભૂતો, ઇતો પુબ્બે પન વો દીઘરત્તં સુત્તં, ગિરીસુ સુત્તં, નદીસુ સુત્તં, સમેસુ સુત્તં, વિસમેસુ સુત્તં, રુક્ખગ્ગેસુપિ સુત્તં અદસ્સના અરિયસચ્ચાનં, તસ્મા તસ્સા નિદ્દાય અન્તકિરિયત્થં ઉટ્ઠહથ નિસીદથ દળ્હં સિક્ખથ સન્તિયા.

તત્થ પુરિમપાદસ્સત્થો વુત્તનયો એવ. દુતિયપાદે પન **સન્તી**તિ તિસ્સો સન્તિયો – અચ્ચન્તસન્તિ, તદઙ્ગસન્તિ, સમ્મુતિસન્તીતિ, નિબ્બાનવિપસ્સનાદિટ્ઠિગતાનમેતં અધિવચનં. ઇધ પન અચ્ચન્તસન્તિ નિબ્બાનમધિપ્પેતં, તસ્મા નિબ્બાનત્થં દળ્હં સિક્ખથ, અસિથિલપરક્કમા હુત્વા સિક્ખથાતિ વુત્તં હોતિ. કિં કારણં? **મા વો પમત્તે વિઞ્ઞાય, મચ્ચુરાજા અમોહયિત્થ વસાનુગે** , મા તુમ્હે ‘‘પમત્તા એતે’’તિ એવં ઞત્વા મચ્ચુરાજપરિયાયનામો મારો વસાનુગે અમોહયિત્થ, યથા તસ્સ વસં ગચ્છથ, એવં વસાનુગે કરોન્તો મા અમોહયિત્થાતિ વુત્તં હોતિ.

૩૩૬. યતો તસ્સ વસં અનુપગચ્છન્તા **યાય દેવા મનુસ્સા ચ…પે॰… સમપ્પિતા**, યાય દેવા ચ મનુસ્સા ચ અત્થિકા રૂપસદ્દગન્ધરસફોટ્ઠબ્બત્થિકા, તં રૂપાદિં સિતા નિસ્સિતા અલ્લીના હુત્વા તિટ્ઠન્તિ, તરથ સમતિક્કમથ એતં નાનપ્પકારેસુ વિસયેસુ વિસટવિત્થિણ્ણવિસાલત્તા વિસત્તિકં ભવભોગતણ્હં. **ખણો વો મા ઉપચ્ચગા**, અયં તુમ્હાકં સમણધમ્મકરણક્ખણો મા અતિક્કમિ. યેસઞ્હિ અયમેવરૂપો ખણો અતિક્કમતિ, યે ચ ઇમં ખણં અતિક્કમન્તિ, તે **ખણાતીતા હિ સોચન્તિ નિરયમ્હિ સમપ્પિતા**, નિરસ્સાદટ્ઠેન નિરયસઞ્ઞિતે ચતુબ્બિધેપિ અપાયે પતિટ્ઠિતા ‘‘અકતં વત નો કલ્યાણ’’ન્તિઆદિના નયેન સોચન્તિ.

૩૩૭. એવં ભગવા તે ભિક્ખૂ ઉસ્સાહેત્વા સંવેજેત્વા ચ ઇદાનિ તેસં તં પમાદવિહારં વિગરહિત્વા સબ્બેવ તે અપ્પમાદે નિયોજેન્તો “**પમાદો રજો**”તિ ઇમં ગાથમાહ. તત્થ **પમાદો**તિ સઙ્ખેપતો સતિવિપ્પવાસો, સો ચિત્તમલિનટ્ઠેન **રજો**. તં પમાદમનુપતિતો **પમાદાનુપતિતો**, પમાદાનુપતિતત્તા અપરાપરુપ્પન્નો પમાદો એવ, સોપિ રજો. ન હિ કદાચિ પમાદો નામ અરજો અત્થિ. તેન કિં દીપેતિ? મા તુમ્હે ‘‘દહરા તાવ મયં પચ્છા જાનિસ્સામા’’તિ વિસ્સાસમાપજ્જિત્થ. દહરકાલેપિ હિ પમાદો રજો, મજ્ઝિમકાલેપિ થેરકાલેપિ પમાદાનુપતિતત્તા મહારજો સઙ્કારકૂટો એવ હોતિ, યથા ઘરે એકદ્વેદિવસિકો રજો રજો એવ, વડ્ઢમાનો પન ગણવસ્સિકો સઙ્કારકૂટો એવ હોતિ. એવં સન્તેપિ પન પઠમવયે બુદ્ધવચનં પરિયાપુણિત્વા ઇતરવયેસુ સમણધમ્મં કરોન્તો, પઠમવયે વા પરિયાપુણિત્વા મજ્ઝિમવયે સુણિત્વા પચ્છિમવયે સમણધમ્મં કરોન્તોપિ ભિક્ખુ પમાદવિહારી ન હોતિ અપ્પમાદાનુલોમપટિપદં પટિપન્નત્તા. યો પન સબ્બવયેસુ પમાદવિહારી દિવાસેય્યં આમિસકથઞ્ચ અનુયુત્તો, સેય્યથાપિ તુમ્હે, તસ્સેવ સો પઠમવયે પમાદો રજો, ઇતરવયેસુ પમાદાનુપતિતો મહાપમાદો ચ મહારજો એવાતિ.

એવં તેસં પમાદવિહારં વિગરહિત્વા અપ્પમાદે નિયોજેન્તો આહ – “**અપ્પમાદેન વિજ્જાય, અબ્બહે સલ્લમત્તનો**”તિ, તસ્સત્થો – યસ્મા એવમેસો સબ્બદાપિ પમાદો રજો, તસ્મા સતિઅવિપ્પવાસસઙ્ખાતેન

અપ્પમાદેન આસવાનં ખયઞાણસઙ્ખાતાય ચ વિજ્જાય પણ્ડિતો કુલપુત્તો ઉદ્ધરે અત્તનો હદયનિસ્સિતં રાગાદિપઞ્ચવિધં સલ્લન્તિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં સમાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને સંવેગમાપજ્જિત્વા તમેવ ધમ્મદેસનં મનસિ કરિત્વા પચ્ચવેક્ખમાના વિપસ્સનં આરભિત્વા પઞ્ચસતાપિ તે ભિક્ખૂ અરહત્તે પતિટ્ઠહિંસૂતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ઉટ્ઠાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. રાહુલસુત્તવણ્ણના

૩૩૮. કચ્ચિ અભિણ્હસંવાસાતિ રાહુલસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવા સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા બોધિમણ્ડતો અનુપુબ્બેન કપિલવત્થું ગન્ત્વા તત્થ રાહુલકુમારેન ''દાયજ્જં મે સમણ દેહી''તિ દાયજ્જં યાચિતો સારિપુત્તત્થેરં આણાપેસિ – ''રાહુલકુમારં પબ્બાજેહી''તિ. તં સબ્બં ખન્ધકટ્ઠકથાયં (મહાવ॰ અટ્ઠ॰ ૧૦૫) વુત્તનયેનેવ ગહેતબ્બં. એવં પબ્બજિતં પન રાહુલકુમારં વુડ્ઢિપ્પત્તં સારિપુત્તત્થેરોવ ઉપસમ્પાદેસિ, મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરો અસ્સ કમ્મવાચાચરિયો અહોસિ. તં ભગવા ''અયં કુમારો જાતિઆદિસમ્પન્નો, સો જાતિગોત્તકુલવણ્ણપોક્ખરતાદીનિ નિસ્સાય માનં વા મદં વા મા અકાસી''તિ દહરકાલતો પભુતિ યાવ ન અરિયભૂમિં પાપુણિ, તાવ ઓવદન્તો અભિણ્હં ઇમં સુત્તમભાસિ. તસ્મા ચેતં સુત્તપરિયોસાનેપિ વુત્તં ''ઇત્થં સુદં ભગવા આયસ્મન્તં રાહુલં ઇમાહિ ગાથાહિ અભિણ્હં ઓવદતી''તિ. તત્થ પઠમગાથાયં અયં સઙ્ખેપત્થો ''કચ્ચિ ત્વં, રાહુલ, અભિણ્હં સંવાસહેતુ જાતિઆદીનં અઞ્ઞતરેન વત્થુના ન પરિભવસિ પણ્ડિતં, ઞાણપદીપસ્સ ધમ્મદેસનાપદીપસ્સ ચ ધારણતો **ઉક્કાધારો મનુસ્સાનં કચ્ચિ અપચિતો તયા**, કચ્ચિ નિચ્ચં પૂજિતો તયા''તિ આયસ્મન્તં સારિપુત્તં સન્ધાય ભણતિ.

૩૩૯. એવં વુત્તે આયસ્મા રાહુલો ''નાહં ભગવા નીચપુરિસો વિય સંવાસહેતુ માનં વા મદં વા કરોમી''તિ દીપેન્તો ઇમં પટિગાથમાહ ''**નાહં અભિણ્હસંવાસા**''તિ. સા ઉત્તાનત્થા એવ.

૩૪૦. તતો નં ભગવા ઉત્તરિં ઓવદન્તો **પઞ્ચ કામગુણે**તિઆદિકા અવસેસગાથાયો આહ. તત્થ યસ્મા પઞ્ચ કામગુણા સત્તાનં પિયરૂપા પિયજાતિકા અતિવિય સત્તેહિ ઇચ્છિતા પત્થિતા , મનો ચ નેસં રમયન્તિ, તે ચાયસ્મા રાહુલો હિત્વા સદ્ધાય ઘરા નિક્ખન્તો, ન રાજાભિનીતો, ન ચોરાભિનીતો, ન ઇણટ્ટો, ન ભયટ્ટો, ન જીવિકાપકતો, તસ્મા નં ભગવા ''**પઞ્ચ કામગુણે હિત્વા, પિયરૂપે મનોરમે, સદ્ધાય ઘરા નિક્ખમ્મા**''તિ સમુત્તેજેત્વા ઇમસ્સ નેક્ખમ્મસ્સ પતિરૂપાય પટિપત્તિયા નિયોજેન્તો આહ – ''**દુક્ખસ્સન્તકરો ભવા**''તિ.

તત્થ સિયા ''નનુ ચાયસ્મા દાયજ્જં પત્થેન્તો બલક્કારેન પબ્બાજિતો, અથ કસ્મા ભગવા આહ – 'સદ્ધાય ઘરા નિક્ખમ્મા'''તિ વુચ્ચતે – નેક્ખમ્માધિમુત્તત્તા. અયઞ્હિ આયસ્મા દીઘરત્તં નેક્ખમ્માધિમુત્તો પદુમુત્તરસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ પુત્તં ઉપરેવતં નામ સામણેરં દિસ્વા સઙ્ખો નામ નાગરાજા હુત્વા સત્ત દિવસે દાનં દત્વા તથાભાવં પત્થેત્વા તતો પભુતિ પત્થનાસમ્પન્નો અભિનીહારસમ્પન્નો સતસહસ્સકપ્પે પારમિયો પૂરેત્વા અન્તિમભવં ઉપપન્નો. એવં નેક્ખમ્માધિમુત્તતઞ્ચસ્સ ભગવા જાનાતિ. તથાગતબલઞ્ઞતરઞ્હિ એતં ઞાણં. તસ્મા આહ – ''સદ્ધાય ઘરા નિક્ખમ્મા''તિ. અથ વા દીઘરત્તં સદ્ધાયેવ ઘરા નિક્ખમ્મ ઇદાનિ દુક્ખસ્સન્તકરો ભવાતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો.

૩૪૧. ઇદાનિસ્સ આદિતો પભુતિ વદ્દક્ખસ્સ અન્તકિરિયાય પટિપત્તિં દસ્સેતું "**મિત્તે ભજસ્સુ કલ્યાણે**"તિઆદિમાહ. તત્થ સીલાદીહિ અધિકા કલ્યાણમિત્તા નામ, તે ભજન્તો હિમવન્તં નિસ્સાય મહાસાલા મૂલાદીહિ વિય સીલાદીહિ વડ્ઢતિ. તેનાહ – ''મિત્તે ભજસ્સુ કલ્યાણે''તિ. **પન્તઞ્ચ સયનાસનં**, **વિવિત્તં અપ્પનિગ્ઘોસ**ન્તિ યઞ્ચ સયનાસનં પન્તં દૂરં વિવિત્તં અપ્પાકિણ્ણં અપ્પનિગ્ઘોસં, યત્થ મિગસૂકરાદિસદ્દેન અરઞ્ઞસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, તથારૂપં સયનાસનઞ્ચ ભજસ્સુ. **મત્તઞ્ઞૂ હોહિ ભોજને**તિ પમાણઞ્ઞૂ હોહિ, પટિગ્ગહણમત્તં પરિભોગમત્તઞ્ચ જાનાહીતિ અત્થો. તત્થ પટિગ્ગહણમત્તઞ્ઞુના દેય્યધમ્મેપિ અપ્પે દાયકેપિ અપ્પં દાતુકામે અપ્પમેવ ગહેતબ્બં, દેય્યધમ્મે અપ્પે દાયકે પન બહું દાતુકામેપિ અપ્પમેવ ગહેતબ્બં, દેય્યધમ્મે પન બહુતરે દાયકેપિ અપ્પં દાતુકામે અપ્પમેવ ગહેતબ્બં, દેય્યધમ્મેપિ બહુતરે દાયકેપિ બહું દાતુકામે અત્તનો બલં જાનિત્વા ગહેતબ્બં. અપિચ મત્તાયેવ વણ્ણિતા ભગવતાતિ પરિભોગમત્તઞ્ઞુના પુત્તમંસં વિય અક્ખબ્ભઞ્જનમિવ ચ યોનિસો મનસિ કરિત્વા ભોજનં પરિભુઞ્જિતબ્બન્તિ.

૩૪૨. એવમિમાય ગાથાય બ્રહ્મચરિયસ્સ ઉપકારભૂતાય કલ્યાણમિત્તસેવનાય નિયોજેત્વા સેનાસનભોજનમુખેન ચ પચ્ચયપરિભોગપારિસુદ્ધિસીલે સમાદપેત્વા ઇદાનિ યસ્મા ચીવરાદીસુ તણ્હાય મિચ્છાઆજીવો હોતિ, તસ્મા તં પટિસેધેત્વા આજીવપારિસુદ્ધિસીલે સમાદપેન્તો "**ચીવરે પિણ્ડપાતે ચા**"તિ ઇમં ગાથમાહ. તત્થ **પચ્ચયે**તિ ગિલાનપ્પચ્ચયે. **એતેસૂ**તિ એતેસુ ચતૂસુ ચીવરાદીસુ ભિક્ખૂનં તણ્હુપ્પાદવત્થૂસુ. **તણ્હં માકાસી**તિ ''હિરિકોપીનપટિચ્છાદનાદિઅત્થમેવ તે ચત્તારો પચ્ચયા નિચ્ચાતુરાનં પુરિસાનં પટિકારભૂતા જજ્જરઘરસ્સેવિમસ્સ અતિદુબ્બલસ્સ કાયસ્સ ઉપત્થમ્ભભૂતા''તિઆદિના નયેન આદીનવં પસ્સન્તો તણ્હં મા જનેસિ, અજનેન્તો અનુપ્પાદેન્તો વિહરાહીતિ વુત્તં હોતિ. કિં કારણં? **મા લોકં પુનરાગમિ**. એતેસુ હિ તણ્હં કરોન્તો તણ્હાય આકડ્ઢિયમાનો પુનપિ ઇમં લોકં આગચ્છતિ. સો ત્વં એતેસુ તણ્હં માકાસિ, એવં સન્તે ન પુન ઇમં લોકં આગમિસ્સસીતિ.

એવં વુત્તે આયસ્મા રાહુલો ''ચીવરે તણ્હં માકાસીતિ મં ભગવા આહા''તિ ચીવરપટિસંયુત્તાનિ દ્વે ધુતઙ્ગાનિ સમાદિયિ પંસુકૂલિકઙ્ગઞ્ચ, તેચીવરિકઙ્ગઞ્ચ. ''પિણ્ડપાતે તણ્હં માકાસીતિ મં ભગવા આહા''તિ પિણ્ડપાતપટિસંયુત્તાનિ પઞ્ચ ધુતઙ્ગાનિ સમાદિયિ – પિણ્ડપાતિકઙ્ગં, સપદાનચારિકઙ્ગં, એકાસનિકઙ્ગં, પત્તપિણ્ડિકઙ્ગં, ખલુપચ્છાભત્તિકઙ્ગન્તિ. ''સેનાસને તણ્હં માકાસીતિ મં ભગવા આહા''તિ સેનાસનપટિસંયુત્તાનિ છ ધુતઙ્ગાનિ સમાદિયિ – આરઞ્ઞિકઙ્ગં, અબ્ભોકાસિકઙ્ગં, રુક્ખમૂલિકઙ્ગં, યથાસન્થતિકઙ્ગં, સોસાનિકઙ્ગં, નેસજ્જિકઙ્ગન્તિ. ''ગિલાનપ્પચ્ચયે તણ્હં માકાસીતિ મં ભગવા આહા''તિ સબ્બપ્પચ્ચયેસુ યથાલાભં યથાબલં યથાસારુપ્પન્તિ તીહિ સન્તોસેહિ સન્તુટ્ઠો અહોસિ, યથા તં સુબ્બચો કુલપુત્તો પદક્ખિણગ્ગાહી અનુસાસનિન્તિ.

૩૪૩. એવં ભગવા આયસ્મન્તં રાહુલં આજીવપારિસુદ્ધિસીલે સમાદપેત્વા ઇદાનિ અવસેસસીલે સમથવિપસ્સનાસુ ચ સમાદપેતું "**સંવુતો પાતિમોક્ખસ્મિ**"ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **સંવુતો પાતિમોક્ખસ્મિ**ન્તિ એત્થ ભવસ્સૂતિ પાઠસેસો. **ભવા**તિ અન્તિમપદેન વા સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો, તથા દુતિયપદે. એવમેતેહિ દ્વીહિ વચનેહિ પાતિમોક્ખસંવરસીલે, ઇન્દ્રિયસંવરસીલે ચ સમાદપેસિ. પાકટવસેન ચેત્થ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ વુત્તાનિ. લક્ખણતો પન છટ્ઠમ્પિ વુત્તંયેવ હોતીતિ વેદિતબ્બં. **સતિ કાયગતા ત્યત્થૂ**તિ એવં ચતુપારિસુદ્ધિસીલે પતિટ્ઠિતસ્સ તુય્હં ચતુધાતુવવત્થાનચતુબ્બિધસમ્પજઞ્ઞઆનાપાનસ્સતિઆહારેપટિકૂલસઞ્ઞાભાવનાદિભેદા કાયગતા સતિ અત્થુ ભવતુ, ભાવેહિ નન્તિ અત્થો. **નિબ્બિદાબહુલો ભવા**તિ સંસારવટ્ટે ઉક્કણ્ઠનબહુલો સબ્બલોકે અનભિરતસઞ્ઞી હોહીતિ અત્થો.

૩૪૪. એત્તાવતા નિબ્બેધભાગિયં ઉપચારભૂમિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અપ્પનાભૂમિં દસ્સેન્તો ''**નિમિત્તં પરિવજ્જેહી**''તિઆદિમાહ. તત્થ **નિમિત્તન્તિ** રાગટ્ઠાનિયં સુભનિમિત્તં. તેનેવ નં પરતો વિસેસેન્તો આહ – ''**સુભં રાગૂપસઞ્હિત**''ન્તિ. **પરિવજ્જેહી**તિ અમનસિકારેન પરિચ્ચજાહિ. **અસુભાય ચિત્તં ભાવેહી**તિ યથા સવિઞ્ઞાણકે અવિઞ્ઞાણકે વા કાયે અસુભભાવના સમ્પજ્જતિ, એવં ચિત્તં ભાવેહિ. **એકગ્ગં સુસમાહિતન્તિ** ઉપચારસમાધિના એકગ્ગં, અપ્પનાસમાધિના સુસમાહિતં. યથા તે ઈદિસં ચિત્તં હોતિ, તથા નં ભાવેહીતિ અત્થો.

૩૪૫. એવમસ્સ અપ્પનાભૂમિં દસ્સેત્વા વિપસ્સનં દસ્સેન્તો ''**અનિમિત્ત**''ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **અનિમિત્તઞ્ચ ભાવેહી**તિ એવં નિબ્બેધભાગિયેન સમાધિના સમાહિતચિત્તો વિપસ્સનં ભાવેહીતિ વુત્તં હોતિ. વિપસ્સના હિ ''અનિચ્ચાનુપસ્સનાઞાણં નિચ્ચનિમિત્તતો વિમુચ્ચતીતિ અનિમિત્તો વિમોક્ખો''તિઆદિના નયેન રાગનિમિત્તાદીનં વા અગ્ગહણેન અનિમિત્તવોહારં લભતિ. યથાહ –

> ''સો ખ્વાહં, આવુસો, સબ્બનિમિત્તાનં અમનસિકારા અનિમિત્તં ચેતોસમાધિં ઉપસમ્પજ્જ વિહરામિ. તસ્સ મય્હં, આવુસો, ઇમિના વિહારેન વિહરતો નિમિત્તાનુસારિ વિઞ્ઞાણં હોતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૦).

માનાનુસયમુજ્જહાતિ ઇમાય અનિમિત્તભાવનાય અનિચ્ચસઞ્ઞં પટિલભિત્વા ''અનિચ્ચસઞ્ઞિનો, મેઘિય, અનત્તસઞ્ઞા સણ્ઠાતિ, અનત્તસઞ્ઞી અસ્મિમાનસમુગ્ઘાતં પાપુણાતી''તિ એવમાદિના (અ॰ નિ॰ ૯.૩; ઉદા॰ ૩૧) અનુક્કમેન માનાનુસયં ઉજ્જહ પજહ પરિચ્ચજાહીતિ અત્થો. **તતો માનાભિસમયા, ઉપસન્તો ચરિસ્સસી**તિ અથેવં અરિયમગ્ગેન માનસ્સ અભિસમયા ખયા વયા પહાના પટિનિસ્સગ્ગા ઉપસન્તો નિબ્બુતો સીતિભૂતો સબ્બદરથપરિળાહવિરહિતો યાવ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાસિ, તાવ સુઞ્ઞતાનિમિત્તાપ્પણિહિતાનં અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન ફલસમાપત્તિવિહારેન ચરિસ્સસિ વિહરિસ્સસીતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

તતો પરં ''ઇત્થં સુદં ભગવા''તિઆદિ સઙ્ગીતિકારકાનં વચનં. **તત્થ ઇત્થં સુદન્તિ** ઇત્થં સુ ઇદં, એવમેવાતિ વુત્તં હોતિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનત્થમેવ. એવં ઓવદિયમાનો ચાયસ્મા રાહુલો પરિપાકગતેસુ વિમુત્તિપરિપાચનિયેસુ ધમ્મેસુ ચૂળરાહુલોવાદસુત્તપરિયોસાને અનેકેહિ દેવતાસહસ્સેહિ સદ્ધિં અરહત્તે પતિટ્ઠાસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય રાહુલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. નિગ્રોધકપ્પસુત્ત-(વઙ્ગીસસુત્ત)-વણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ નિગ્રોધકપ્પસુત્તં, ''વઙ્ગીસસુત્ત''ન્તિપિ વુચ્ચતિ. કા ઉપ્પત્તિ? અયમેવ યાસ્સ નિદાને વુત્તા. તત્થ **એવં મે**તિઆદીનિ વુત્તત્થાનેવ, યતો તાનિ અઞ્ઞાનિ ચ તથાવિધાનિ છડ્ડેત્વા અવુત્તનયમેવ વણ્ણયિસ્સામ. **અગ્ગાળવે ચેતિયે**તિ આળવિયં અગ્ગચેતિયે. અનુપ્પન્ને હિ ભગવતિ અગ્ગાળવગોતમકાદીનિ અનેકાનિ ચેતિયાનિ અહેસું યક્ખનાગાદીનં ભવનાનિ. તાનિ ઉપ્પન્ને ભગવતિ મનુસ્સા વિનાસેત્વા વિહારે અકંસુ, તેનેવ ચ નામેન વોહરિંસુ. તતો અગ્ગાળવચેતિયસઙ્ખાતે વિહારે વિહરતીતિ વુત્તં હોતિ. **આયસ્મતો વઙ્ગીસસ્સા**તિ એત્થ **આયસ્મા**તિ પિયવચનં, **વઙ્ગીસો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં. સો જાતિતો પભુતિ એવં વેદિતબ્બો – સો કિર પરિબ્બાજકસ્સ પુત્તો

પરિબ્બાજિકાય કુચ્છિમ્હિ જાતો અઞ્ઞતરં વિજ્જં જાનાતિ, યસ્સાનુભાવેન છવસીસં આકોટેત્વા સત્તાનં ગતિં જાનાતિ. મનુસ્સાપિ સુદં અત્તનો ઞાતીનં કાલકતાનં સુસાનતો સીસાનિ આનેત્વા તં તેસં ગતિં પુચ્છન્તિ. સો ''અસુકનિરયે નિબ્બત્તો, અસુકમનુસ્સલોકે''તિ વદતિ. તે તેન વિમ્હિતા તસ્સ બહું ધનં દેન્તિ. એવં સો સકલજમ્બુદીપે પાકટો અહોસિ.

સો સતસહસ્સકપ્પં પૂરિતપારમી અભિનીહારસમ્પન્નો પઞ્ચહિ પુરિસસહસ્સેહિ પરિવુતો ગામનિગમજનપદરાજધાનીસુ વિચરન્તો સાવત્થિં અનુપ્પત્તો. તેન ચ સમયેન ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ, સાવત્થિવાસિનો પુરેભત્તં દાનં દત્વા પચ્છાભત્તં સુનિવત્થા સુપારુતા પુપ્ફગન્ધાદીનિ ગહેત્વા ધમ્મસ્સવનત્થાય જેતવનં ગચ્છન્તિ. સો તે દિસ્વા ''મહાજનકાયો કુહિં ગચ્છતી''તિ પુચ્છિ. અથસ્સ તે આચિક્ખિંસુ – ''બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો, સો બહુજનહિતાય ધમ્મં દેસેતિ, તત્થ ગચ્છામા''તિ. સોપિ તેહિ સદ્ધિં સપરિવારો ગન્ત્વા ભગવતા સદ્ધિં સમ્મોદિત્વા એકમન્તં નિસીદિ. અથ નં ભગવા આમન્તેસિ – ''કિં, વઙ્ગીસ, જાનાસિ કિર તાદિસં વિજ્જં, યાય સત્તાનં છવસીસાનિ આકોટેત્વા ગતિં પવેદેસી''તિ? ''એવં, ભો ગોતમ, જાનામી''તિ. ભગવા નિરયે નિબ્બત્તસ્સ સીસં આહરાપેત્વા દસ્સેસિ, સો નખેન આકોટેત્વા ''નિરયે નિબ્બત્તસ્સ સીસં ભો ગોતમા''તિ આહ. એવં સબ્બગતિનિબ્બત્તાનં સીસાનિ દસ્સેસિ, સોપિ તથેવ ઞત્વા આરોચેસિ. અથસ્સ ભગવા ખીણાસવસીસં દસ્સેસિ, સો પુનપ્પુનં આકોટેત્વા ન અઞ્ઞાસિ. તતો ભગવા ''અવિસયો તે એત્થ વઙ્ગીસ, મમેવેસો વિસયો, ખીણાસવસીસ''ન્તિ વત્વા ઇમં ગાથમભાસિ –

''ગતી મિગાનં પવનં, આકાસો પક્ખિનં ગતિ;
વિભવો ગતિ ધમ્માનં, નિબ્બાનં અરહતો ગતી''તિ. (પરિ॰ ૩૩૯);

વઙ્ગીસો ગાથં સુત્વા ''ઇમં મે, ભો ગોતમ, વિજ્જં દેહી''તિ આહ. ભગવા ''નાયં વિજ્જા અપબ્બજિતાનં સમ્પજ્જતી''તિ આહ. સો ''પબ્બાજેત્વા વા મં, ભો ગોતમ, યં વા ઇચ્છસિ, તં કત્વા ઇમં વિજ્જં દેહી''તિ આહ. તદા ચ ભગવતો નિગ્રોધકપ્પત્થેરો સમીપે હોતિ, તં ભગવા આણાપેસિ – ''તેન હિ, નિગ્રોધકપ્પ, ઇમં પબ્બાજેહી''તિ. સો તં પબ્બાજેત્વા તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખિ. વઙ્ગીસો અનુપુબ્બેન પટિસમ્ભિદાપ્પત્તો અરહા અહોસિ. એતદગ્ગે ચ ભગવતા નિદ્દિટ્ઠો ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં પટિભાનવન્તાનં યદિદં વઙ્ગીસો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૨).

એવં સમુદાગતસ્સ આયસ્મતો વઙ્ગીસસ્સ **ઉપજ્ઝાયો** વજ્જાવજ્જાદિઉપનિજ્ઝાયનેન એવં લદ્ધવોહારો **નિગ્રોધકપ્પો** નામ થેરો. **કપ્પો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં, નિગ્રોધમૂલે પન અરહત્તં અધિગતત્તા ''**નિગ્રોધકપ્પો**''તિ ભગવતા વુત્તો. તતો નં ભિક્ખૂપિ એવં વોહરન્તિ. સાસને થિરભાવં પત્તોતિ **થેરો. અગ્ગાળવે ચેતિયે અચિરપરિનિબ્બુતો હોતી**તિ તસ્મિં ચેતિયે અચિરપરિનિબ્બુતો હોતિ. **રહોગતસ્સ પટિસલ્લીનસ્સા**તિ ગણમ્હા વૂપકટ્ઠત્તા રહોગતસ્સ કાયેન, પટિસલ્લીનસ્સ ચિત્તેન તેહિ તેહિ વિસયેહિ પટિનિવત્તિત્વા સલ્લીનસ્સ. **એવં ચેતસો પરિવિતક્કો ઉદપાદી**તિ ઇમિના આકારેન વિતક્કો ઉપ્પજ્જિ. કસ્મા પન ઉદપાદીતિ. અસમ્મુખત્તા દિટ્ઠાસેવનત્તા ચ. અયઞ્હિ તસ્સ પરિનિબ્બાનકાલે ન સમ્મુખા અહોસિ, દિટ્ઠપુબ્બઞ્ચાનેન અસ્સ હત્થકુક્કુચ્ચાદિપુબ્બાસેવનં, તાદિસઞ્ચ અખીણાસવાનમ્પિ હોતિ ખીણાસવાનમ્પિ પુબ્બપરિચયેન.

તથા હિ પિણ્ડોલભારદ્વાજો પચ્છાભત્તં દિવાવિહારત્થાય ઉદેનસ્સ ઉય્યાનમેવ ગચ્છતિ પુબ્બે રાજા હુત્વા તત્થ પરિચારેસીતિ ઇમિના પુબ્બપરિચયેન, ગવમ્પતિત્થેરો તાવતિંસભવને સુઞ્ઞં દેવવિમાનં ગચ્છતિ દેવપુત્તો હુત્વા તત્થ પરિચારેસીતિ ઇમિના પુબ્બપરિચયેન. પિલિન્દવચ્છો ભિક્ખૂ વસલવાદેન સમુદાચરતિ અબ્બોકિણ્ણાનિ પઞ્ચ જાતિસતાનિ બ્રાહ્મણો હુત્વા તથા અભાસીતિ ઇમિના પુબ્બપરિચયેન. તસ્મા અસમ્મુખત્તા દિટ્ઠાસેવનત્તા ચસ્સ એવં ચેતસો પરિવિતક્કો ઉદપાદિ "**પરિનિબ્બુતો નુ ખો મે ઉપજ્ઝાયો, ઉદાહુ નો પરિનિબ્બુતો**"તિ. તતો પરં ઉત્તાનત્થમેવ. **એકંસં ચીવરં કત્વા**તિ એત્થ પન પુન સણ્ઠાપનેન એવં વુત્તં. એકંસન્તિ ચ વામંસં પારુપિત્વા ઠિતસ્સેતં અધિવચનં. યતો યથા વામંસં પારુપિત્વા ઠિતં હોતિ, તથા ચીવરં કત્વાતિ એવમસ્સત્થો વેદિતબ્બો. સેસં પાકટમેવ.

૩૪૬. **અનોમપઞ્ઞ**ન્તિ ઓમં વુચ્ચતિ પરિત્તં લામકં, ન ઓમપઞ્ઞં, અનોમપઞ્ઞં, મહાપઞ્ઞન્તિ અત્થો. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ પચ્ચક્ખમેવ, ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવેતિ વા અત્થો. **વિચિકિચ્છાન**ન્તિ એવરૂપાનં પરિવિતક્કાનં. **ઞાતો**તિ પાકટો. **યસસ્સી**તિ લાભપરિવારસમ્પન્નો **અભિનિબ્બુતત્તો**તિ ગુત્તચિત્તો અપરિડય્હમાનચિત્તો વા.

૩૪૭. **તયા કત**ન્તિ નિગ્રોધમૂલે નિસિન્નત્તા "નિગ્રોધકપ્પો"તિ વદતા તયા કતન્તિ યથા અત્તના ઉપલક્ખેતિ, તથા ભણતિ. ભગવા પન ન નિસિન્નત્તા એવ તં તથા આલપિ, અપિચ ખો તત્થ અરહત્તં પત્તત્તા. **બ્રાહ્મણસ્સા**તિ જાતિં સન્ધાય ભણતિ. સો કિર બ્રાહ્મણમહાસાલકુલા પબ્બજિતો. **નમસ્સં અચરી**તિ નમસ્સમાનો વિહાસિ. **મુત્યપેક્ખો**તિ નિબ્બાનસઙ્ખાતં વિમુત્તિં અપેક્ખમાનો, નિબ્બાનં પત્થેન્તોતિ વુત્તં હોતિ. **દળ્હધમ્મદસ્સી**તિ ભગવન્તં આલપતિ. દળ્હધમ્મો હિ નિબ્બાનં અભિજ્જનટ્ઠેન, તઞ્ચ ભગવા દસ્સેતિ. તસ્મા તં "દળ્હધમ્મદસ્સી"તિ આહ.

૩૪૮. **સક્યા**તિપિ ભગવન્તમેવ કુલનામેન આલપતિ. **મયમ્પિ સબ્બે**તિ નિરવસેસપરિસં સઙ્ગણ્હિત્વા અત્તાનં દસ્સેન્તો ભણતિ. **સમન્તચક્ખૂ**તિપિ ભગવન્તમેવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન આલપતિ. **સમવટ્ઠિતા**તિ સમ્મા અવટ્ઠિતા આભોગં કત્વા ઠિતા. **નો**તિ અમ્હાકં. **સવનાયા**તિ ઇમસ્સ પઞ્હસ્સ વેય્યાકરણસ્સવનત્થાય. **સોતા**તિ સોતિન્દ્રિયાનિ. **તુવં નો સત્થા ત્વમનુત્તરોસી**તિ થુતિવચનમત્તમેવેતં.

૩૪૯. **છિન્દેવ નો વિચિકિચ્છ**ન્તિ અકુસલવિચિકિચ્છાય નિબ્બિચિકિચ્છો સો, વિચિકિચ્છાપતિરૂપકં પન તં પરિવિતક્કં સન્ધાયેવમાહ. **બ્રૂહિ મેત**ન્તિ બ્રૂહિ મે એતં, યં મયા યાચિતોસિ "તં સાવકં સક્ય, મયમ્પિ સબ્બે અઞ્ઞાતુમિચ્છામા"તિ, બ્રૂવન્તો ચ તં **બ્રાહ્મણં પરિનિબ્બુતં વેદય ભૂરિપઞ્ઞ મજ્ઝેવ નો ભાસ**, પરિનિબ્બુતં ઞત્વા મહાપઞ્ઞં ભગવા મજ્ઝેવ અમ્હાકં સબ્બેસં ભાસ, યથા સબ્બેવ મયં જાનેય્યામ. **સક્કોવ દેવાન સહસ્સનેત્તો**તિ ઇદં પન થુતિવચનમેવ. અપિચસ્સ અયં અધિપ્પાયો – યથા સક્કો સહસ્સનેત્તો દેવાનં મજ્ઝે તેહિ સક્કચ્ચં સમ્પટિચ્છિતવચનો ભાસતિ, એવં અમ્હાકં મજ્ઝે અમ્હેહિ સમ્પટિચ્છિતવચનો ભાસાતિ.

૩૫૦. **યે કેચી**તિ ઇમમ્પિ ગાથં ભગવન્તં થુનન્તોયેવ વત્તુકામતં જનેતું ભણતિ. તસ્સત્થો **યે કેચિ** અભિજ્ઝાદયો **ગન્થા** તેસં અપ્પહાને મોહવિચિકિચ્છાનં પહાનાભાવતો "**મોહમગ્ગા**"તિ ચ "**અઞ્ઞાણપક્ખા**"તિ ચ "**વિચિકિચ્છટ્ઠાના**"તિ ચ વુચ્ચન્તિ. સબ્બે તે **તથાગતં પત્વા** તથાગતસ્સ દેસનાબલેન વિદ્ધંસિતા ન ભવન્તિ નસ્સન્તિ. કિં કારણં? ચક્ખુઞ્હિ **એતં પરમં નરાનં**, યસ્મા તથાગતો સબ્બગન્થવિધમનપઞ્ઞાચક્ખુજનનતો નરાનં પરમં ચક્ખુન્તિ વુત્તં હોતિ.

૩૫૧. **નો ચે હિ જાતૂ**તિ ઇમમ્પિ ગાથં થુનન્તોયેવ વત્તુકામતં જનેન્તોવ ભણતિ. તત્થ **જાતૂ**તિ એકંસવચનં. **પુરિસો**તિ ભગવન્તં સન્ધાયાહ. **જોતિમન્તો**તિ પઞ્ઞાજોતિસમન્નાગતા સારિપુત્તાદયો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યદિ ભગવા યથા પુરત્થિમાદિભેદો વાતો અબ્ભઘનં વિહનતિ, એવં દેસનાવેગેન કિલેસે ન વિહનેય્ય . તથા યથા અબ્ભઘનેન નિવુતો લોકો તમોવ હોતિ એકન્ધકારો, એવં અઞ્ઞાણનિવુતોપિ તમોવસ્સ. યેપિ ઇમે દાનિ જોતિમન્તો ખાયન્તિ સારિપુત્તાદયો, તેપિ નરા ન તપેય્યુન્તિ.

૩૫૨. **ધીરા ચા**તિ ઇમમ્પિ ગાથં પુરિમનયેનેવ ભણતિ. તસ્સત્થો **ધીરા** ચ પણ્ડિતા પુરિસા **પજ્જોતકરા ભવન્તિ**, પઞ્ઞાપજ્જોતં ઉપ્પાદેન્તિ. તસ્મા અહં તં **વીર** પધાનવીરિયસમન્નાગતો ભગવા **તથેવ મઞ્ઞે** ધીરોતિ ચ પજ્જોતકરોત્વેવ ચ મઞ્ઞામિ. મયઞ્હિ વિપસ્સિનં સબ્બધમ્મે યથાભૂતં પસ્સન્તં ભગવન્તં જાનન્તા એવ ઉપાગમુમ્હા, તસ્મા **પરિસાસુ નો આવિકરોહિ કપ્પં**, નિગ્રોધકપ્પં આચિક્ખ પકાસેહીતિ.

૩૫૩. **ખિપ્પન્તિ** ઇમમ્પિ ગાથં પુરિમનયેનેવ ભણતિ. તસ્સત્થો **ખિપ્પં ગિરં એરય** લહું અચિરાયમાનો વચનં ભાસ, **વગ્ગું** મનોરમં ભગવા. યથા સુવણ્ણહંસો ગોચરપટિક્કન્તો જાતસ્સરવનસણ્ડં દિસ્વા ગીવં **પગ્ગય્હ** ઉચ્ચારેત્વા રત્તતુણ્ડેન સણિકં અતરમાનો વગ્ગું ગિરં નિકૂજતિ નિચ્છારેતિ, એવમેવ ત્વમ્પિ **સણિકં નિકૂજ**, ઇમિના મહાપુરિસલક્ખણઞ્ઞતરેન **બિન્દુસ્સરેન સુવિકપ્પિતેન** સુટ્ઠુવિકપ્પિતેન અભિસઙ્ખતેન. એતે મયં **સબ્બેવ ઉજુગતા** અવિક્ખિત્તમાનસા હુત્વા તવ નિકૂજિતં **સુણોમા**તિ.

૩૫૪. **પહીનજાતિમરણ**ન્તિ ઇમમ્પિ ગાથં પુરિમનયેનેવ ભણતિ. તત્થ ન સેસેતીતિ અસેસો, તં **અસેસં**. સોતાપન્નાદયો વિય કિઞ્ચિ અસેસેત્વા પહીનજાતિમરણન્તિ વુત્તં હોતિ. **નિગ્ગય્હા**તિ સુટ્ઠુ યાચિત્વા નિબન્ધિત્વા. **ધોન**ન્તિ ધુતસબ્બપાપં. **વદેસ્સામી**તિ કથાપેસ્સામિ ધમ્મં. **ન કામકારો હિ પુથુજ્જનાન**ન્તિ પુથુજ્જનાનમેવ હિ કામકારો નત્થિ, યં પત્થેન્તિ ઞાતું વા વત્તું વા, તં ન સક્કોન્તિ. **સઙ્ખેય્યકારો ચ તથાગતાન**ન્તિ તથાગતાનં પન વીમંસકારો પઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમા કિરિયા. તે યં પત્થેન્તિ ઞાતું વા વત્તું વા, તં સક્કોન્તીતિ અધિપ્પાયો.

૩૫૫. ઇદાનિ તં સઙ્ખેય્યકારં પકાસેન્તો ''**સમ્પન્નવેય્યાકરણ**''ન્તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – તથા હિ તવ ભગવા ઇદં **સમુજ્જુપઞ્ઞસ્સ** તત્થ તત્થ સમુગ્ગહીતં વુત્તં પવત્તિતં સમ્પન્નવેય્યાકરણં, ''સન્તતિમહામત્તો સત્તતાલમત્તં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સતિ, સુપ્પબુદ્ધો સક્કો સત્તમે દિવસે પથવિં પવિસિસ્સતી''તિ એવમાદીસુ અવિપરીતં દિટ્ઠં. તતો પન સુટ્ઠુતરં અઞ્જલિં પણામેત્વા આહ – અયમઞ્જલી પચ્છિમો સુપ્પણામિતો, અયમપરોપિ અઞ્જલી સુટ્ઠુતરં પણામિતો. **મા મોહયી**તિ મા નો અકથનેન મોહયિ જાનં જાનન્તો કપ્પસ્સ ગતિં. **અનોમપઞ્ઞા**તિ ભગવન્તં આલપતિ.

૩૫૬. **પરોવર**ન્તિ ઇમં પન ગાથં અપરેનપિ પરિયાયેન અમોહનમેવ યાચન્તો આહ. તત્થ **પરોવર**ન્તિ લોકિયલોકુત્તરવસેન સુન્દરાસુન્દરં દૂરેસન્તિકં વા. **અરિયધમ્મ**ન્તિ ચતુસચ્ચધમ્મં. **વિદિત્વા**તિ પટિવિજ્ઝિત્વા. **જાન**ન્તિ સબ્બં ઞેય્યધમ્મં જાનન્તો. **વાચાભિકઙ્ખામી**તિ યથા ઘમ્મનિ ઘમ્મતત્તો પુરિસો કિલન્તો તસિતો વારિં, એવં તે વાચં અભિકઙ્ખામિ. **સુતં પવસ્સા**તિ સુતસઙ્ખાતં સદ્દાયતનં પવસ્સ પગ્ઘર મુઞ્ચ પવત્તેહિ. ''સુતસ્સ વસ્સા''તિપિ પાઠો, વુત્તપ્પકારસ્સ સદ્દાયતનસ્સ વુટ્ઠિં વસ્સાતિ અત્થો.

૩૫૭. ઇદાનિ યાદિસં વાચં અભિકઙ્ખતિ, તં પકાસેન્તો –

‘‘યદત્થિકં બ્રહ્મચરિયં અચરી,
કપ્પાયનો કચ્ચિસ્સ તં અમોઘં;
નિબ્બાયિ સો આદુ સઉપાદિસેસો,
યથા વિમુત્તો અહુ તં સુણોમા’’તિ. –

ગાથમાહ . તત્થ **કપ્પાયનો**તિ કપ્પમેવ પૂજાવસેન ભણતિ. **યથા વિમુત્તો**તિ ‘‘કિં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા યથા અસેક્ખા, ઉદાહુ ઉપાદિસેસાય યથા સેક્ખા’’તિ પુચ્છતિ. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

૩૫૮. એવં દ્વાદસહિ ગાથાહિ યાચિતો ભગવા તં વિયાકરોન્તો –

‘‘અચ્છેચ્છિ તણ્હં ઇધ નામરૂપે, (ઇતિ ભગવા)
કણ્હસ્સ સોતં દીઘરત્તાનુસયિતં;
અતારિ જાતિં મરણં અસેસં,
ઇચ્ચબ્રવી ભગવા પઞ્ચસેટ્ઠો’’તિ. –

ગાથમાહ. તત્થ પુરિમપદસ્સ તાવ અત્થો – યાપિ ઇમસ્મિં નામરૂપે કામતણ્હાદિભેદા તણ્હાદીઘરત્તં અપ્પહીનટ્ઠેન અનુસયિતા કણ્હનામકસ્સ મારસ્સ ‘‘સોત’’ન્તિપિ વુચ્ચતિ, તં કણ્હસ્સ સોતભૂતં દીઘરત્તાનુસયિતં ઇધ નામરૂપે તણ્હં કપ્પાયનો છિન્દીતિ. **ઇતિ ભગવા**તિ ઇદં પનેત્થ સઙ્ગીતિકારાનં વચનં. **અતારિ જાતિં મરણં અસેસ**ન્તિ સો તં તણ્હં છેત્વા અસેસં જાતિમરણં અતારિ, અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયીતિ દસ્સેતિ. **ઇચ્ચબ્રવી ભગવા પઞ્ચસેટ્ઠો**તિ વઙ્ગીસેન પુટ્ઠો ભગવા એતદવોચ પઞ્ચન્નં પઠમસિસ્સાનં પઞ્ચવગ્ગિયાનં સેટ્ઠો, પઞ્ચહિ વા સદ્ધાદીહિ ઇન્દ્રિયેહિ, સીલાદીહિ વા ધમ્મક્ખન્ધેહિ અતિવિસિટ્ઠેહિ ચક્ખૂહિ ચ સેટ્ઠોતિ સઙ્ગીતિકારાનમેવિદં વચનં.

૩૫૯. એવં વુત્તે ભગવતો ભાસિતમભિનન્દમાનસો વઙ્ગીસો ‘‘**એસ સુત્વા**’’તિઆદિગાથાયો આહ. તત્થ પઠમગાથાય **ઇસિસત્તમા**તિ ભગવા ઇસિ ચ સત્તમો ચ ઉત્તમટ્ઠેન વિપસ્સીસિખીવેસ્સભૂકકુસન્ધકોણાગમનકસ્સપનામકે છ ઇસયો અત્તના સહ સત્ત કરોન્તો પાતુભૂતોતિપિ ઇસિસત્તમો, તં આલપન્તો આહ. **ન મં વઞ્ચેસી**તિ યસ્મા પરિનિબ્બુતો, તસ્મા તસ્સ પરિનિબ્બુતભાવં ઇચ્છન્તં મં ન વઞ્ચેસિ, ન વિસંવાદેસીતિ અત્થો. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

૩૬૦. દુતિયગાથાય યસ્મા મુત્યપેક્ખો વિહાસિ, તસ્મા તં સન્ધાયાહ ‘‘**યથાવાદી તથાકારી, અહુ બુદ્ધસ્સ સાવકો**’’તિ. **મચ્ચુનો જાલં તત**ન્તિ તેભૂમકવટ્ટે વિત્થતં મારસ્સ તણ્હાજાલં. **માયાવિનો**તિ બહુમાયસ્સ. ‘‘તથા માયાવિનો’’તિપિ કેચિ પઠન્તિ, તેસં યો અનેકાહિ માયાહિ અનેકક્ખત્તુમ્પિ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિ, તસ્સ તથા માયાવિનોતિ અધિપ્પાયો.

૩૬૧. તતિયગાથાય **આદી**તિ કારણં. **ઉપાદાનસ્સા**તિ વટ્ટસ્સ. વટ્ટઞ્હિ ઉપાદાતબ્બટ્ઠેન ઇધ ‘‘ઉપાદાન’’ન્તિ વુત્તં, તસ્સેવ ઉપાદાનસ્સ આદિં અવિજ્જાતણ્હાદિભેદં કારણં અદ્દસ કપ્પોતિ એવં વત્તું વટ્ટતિ ભગવાતિ અધિપ્પાયેન વદતિ. **અચ્ચગા વતા**તિ અતિક્કન્તો વત. **મચ્ચુધેય્ય**ન્તિ મચ્ચુ એત્થ ધિયતીતિ મચ્ચુધેય્યં, તેભૂમકવટ્ટસ્સેતં અધિવચનં. તં સુદુત્તરં મચ્ચુધેય્યં અચ્ચગા વતાતિ વેદજાતો ભણતિ. સેસમેત્થ પાકટમેવાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય નિગ્રોધકપ્પસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. સમ્માપરિબ્બાજનીયસુત્ત-(મહાસમયસુત્ત)-વણ્ણના

૩૬૨. **પુચ્છામિ મુનિં પહૂતપઞ્ઞન્તિ** સમ્માપરિબ્બાજનીયસુત્તં, ''મહાસમયસુત્ત''ન્તિપિ વુચ્ચતિ મહાસમયદિવસે કથિતત્તા. કા ઉપ્પત્તિ? પુચ્છાવસિકા ઉપ્પત્તિ. નિમ્મિતબુદ્ધેન હિ પુટ્ઠો ભગવા ઇમં સુત્તમભાસિ, તં સદ્ધિં પુચ્છાય ''સમ્માપરિબ્બાજનીયસુત્ત''ન્તિ વુચ્ચતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પન સાકિયકોલિયાનં ઉપ્પત્તિતો પભુતિ પોરાણેહિ વણ્ણીયતિ.

તત્રાયં ઉદ્દેસમગ્ગવણ્ણના – પઠમકપ્પિકાનં કિર રઞ્ઞો મહાસમ્મતસ્સ રોજો નામ પુત્તો અહોસિ. રોજસ્સ વરરોજો, વરરોજસ્સ કલ્યાણો, કલ્યાણસ્સ વરકલ્યાણો, વરકલ્યાણસ્સ મન્ધાતા, મન્ધાતુસ્સ વરમન્ધાતા, વરમન્ધાતુસ્સ ઉપોસથો, ઉપોસથસ્સ વરો, વરસ્સ ઉપવરો, ઉપવરસ્સ મઘદેવો, મઘદેવસ્સ પરમ્પરા ચતુરાસીતિ ખત્તિયસહસ્સાનિ અહેસું. તેસં પરતો તયો ઓક્કાકવંસા અહેસું. તેસુ તતિયઓક્કાકસ્સ પઞ્ચ મહેસિયો અહેસું – હત્થા, ચિત્તા, જન્તુ, જાલિની, વિસાખાતિ. એકેકિસ્સા પઞ્ચ પઞ્ચ ઇત્થિસતાનિ પરિવારા. સબ્બજેટ્ઠાય ચત્તારો પુત્તા – ઓક્કામુખો, કરકણ્ડુ, હત્થિનિકો, સિનિપુરોતિ; પઞ્ચ ધીતરો – પિયા, સુપ્પિયા, આનન્દા, વિજિતા, વિજિતસેનાતિ. એવં સા નવ પુત્તે લભિત્વા કાલમકાસિ.

અથ રાજા અઞ્ઞં દહરં અભિરૂપં રાજધીતરં આનેત્વા અગ્ગમહેસિટ્ઠાને ઠપેસિ. સાપિ જન્તું નામ એકં પુત્તં વિજાયિ. તં જન્તુકુમારં પઞ્ચમદિવસે અલઙ્કરિત્વા રઞ્ઞો દસ્સેસિ. રાજા તુટ્ઠો મહેસિયા વરં અદાસિ. સા ઞાતકેહિ સદ્ધિં મન્તેત્વા પુત્તસ્સ રજ્જં યાચિ. રાજા ''નસ્સ વસલિ, મમ પુત્તાનં અન્તરાયમિચ્છસી''તિ નાદાસિ. સા પુનપ્પુનં રહો રાજાનં પરિતોસેત્વા ''ન, મહારાજ, મુસાવાદો વટ્ટતી''તિઆદીનિ વત્વા યાચતિ એવ. અથ રાજા પુત્તે આમન્તેસિ – ''અહં, તાતા, તુમ્હાકં કનિટ્ઠં જન્તુકુમારં દિસ્વા તસ્સ માતુયા સહસા વરં અદાસિં. સા પુત્તસ્સ રજ્જં પરિણામેતું ઇચ્છતિ. તુમ્હે મમચ્ચયેન આગન્ત્વા રજ્જં કારેય્યાથા''તિ અટ્ઠહિ અમચ્ચેહિ સદ્ધિં ઉય્યોજેસિ. તે ભગિનિયો આદાય ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય નગરા નિક્ખમિંસુ. ''કુમારા પિતુઅચ્ચયેન આગન્ત્વા રજ્જં કારેસ્સન્તિ, ગચ્છામ ને ઉપટ્ઠહામા''તિ ચિન્તેત્વા બહૂ મનુસ્સા અનુબન્ધિંસુ. પઠમદિવસે યોજનમત્તા સેના અહોસિ, દુતિયદિવસે દ્વિયોજનમત્તા, તતિયદિવસે તિયોજનમત્તા. કુમારા ચિન્તેસું – ''મહા અયં બલકાયો, સચે મયં કઞ્ચિ સામન્તરાજાનં અક્કમિત્વા જનપદં ગણ્હિસ્સામ, સોપિ નો ન પહોસ્સતિ, કિં પરેસં પીળં કત્વા લદ્ધરજ્જેન, મહા જમ્બુદીપો, અરઞ્ઞે નગરં માપેસ્સામા''તિ હિમવન્તાભિમુખા અગમિંસુ.

તત્થ નગરમાપનોકાસં પરિયેસમાના હિમવતિ કપિલો નામ ઘોરતપો તાપસો પટિવસતિ પોક્ખરણિતીરે મહાસાકસણ્ડે, તસ્સ વસનોકાસં ગતા. સો તે દિસ્વા પુચ્છિત્વા સબ્બં પવત્તિં સુત્વા તેસુ અનુકમ્પં અકાસિ. સો કિર ભુમ્મજાલં નામ વિજ્જં જાનાતિ, યાય ઉદ્ધં અસીતિહત્થે આકાસે ચ હેટ્ઠા ભૂમિયઞ્ચ ગુણદોસે પસ્સતિ. અથેકસ્મિં પદેસે સૂકરમિગા સીહબ્યગ્ઘાદયો તાસેત્વા પરિપાતેન્તિ, મણ્ડૂકમૂસિકા સપ્પે ભિંસાપેન્તિ. સો તે દિસ્વા ''અયં ભૂમિપ્પદેસો પથવીઅગ્ગો''ન્તિ તસ્મિં પદેસે અસ્સમં માપેસિ. તતો સો રાજકુમારે આહ – ''સચે મમ નામેન નગરં કરોથ, દેમિ વો ઇમં ઓકાસ''ન્તિ. તે તથા પટિજાનિંસુ. તાપસો ''ઇમસ્મિં ઓકાસે ઠત્વા ચણ્ડાલપુત્તોપિ ચક્કવત્તિં બલેન અતિસેતી''તિ વત્વા ''અસ્સમે રઞ્ઞો ઘરં માપેત્વા નગરં માપેથા''તિ તં ઓકાસં દત્વા સયં

અવિદૂરે પબ્બતપાદે અસ્સમં કત્વા વસિ. તતો કુમારા તત્થ નગરં માપેત્વા કપિલસ્સ વુત્થોકાસે કતત્તા “**કપિલવત્થૂ**”તિ નામં આરોપેત્વા તત્થ નિવાસં કપ્પેસું.

અથ અમચ્ચા “ઇમે કુમારા વયપ્પત્તા, યદિ નેસં પિતા સન્તિકે ભવેય્ય, સો આવાહવિવાહં કારેય્ય. ઇદાનિ પન અમ્હાકં ભારો”તિ ચિન્તેત્વા કુમારેહિ સદ્ધિં મન્તેસું. કુમારા “અમ્હાકં સદિસા ખત્તિયધીતરો ન પસ્સામ, તાસમ્પિ ભગિનીનં સદિસે ખત્તિયકુમારે, જાતિસમ્ભેદઞ્ચ ન કરોમા”તિ. તે જાતિસમ્ભેદભયેન જેટ્ઠભગિનિં માતુટ્ઠાને ઠપેત્વા અવસેસાહિ સંવાસં કપ્પેસું. તેસં પિતા તં પવત્તિં સુત્વા “સક્યા વત, ભો કુમારા, પરમસક્યા વત, ભો કુમારા”તિ ઉદાનં ઉદાનેસિ. અયં તાવ સક્યાનં ઉપ્પત્તિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા –

> “અથ ખો, અમ્બટ્ઠ, રાજા ઓક્કાકો અમચ્ચે પારિસજ્જે આમન્તેસિ – ‘કહં નુ ખો, ભો, એતરહિ કુમારા સમ્મન્તી’તિ. અત્થિ, દેવ, હિમવન્તપસ્સે પોક્ખરણિયા તીરે મહાસાકસણ્ડો, તત્થેતરહિ કુમારા સમ્મન્તિ. તે જાતિસમ્ભેદભયા સકાહિ ભગિનીહિ સદ્ધિં સંવાસં કપ્પેન્તીતિ. અથ ખો, અમ્બટ્ઠ, રાજા ઓક્કાકો ઉદાનં ઉદાનેસિ – ‘સક્યા વત, ભો કુમારા, પરમસક્યા વત, ભો કુમારા’તિ, તદગ્ગે ખો પન , અમ્બટ્ઠ, સક્યા પઞ્ઞાયન્તિ, સો ચ સક્યાનં પુબ્બપુરિસો”તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૬૭).

તતો નેસં જેટ્ઠભગિનિયા કુટ્ઠરોગો ઉદપાદિ, કોવિળારપુપ્ફસદિસાનિ ગત્તાનિ અહેસું. રાજકુમારા “ઇમાય સદ્ધિં એકતો નિસજ્જટ્ઠાનભોજનાદીનિ કરોન્તાનમ્પિ ઉપરિ એસ રોગો સઙ્કમતી”તિ ચિન્તેત્વા ઉય્યાનકીળં ગચ્છન્તા વિય તં યાને આરોપેત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા પોક્ખરણિં ખણાપેત્વા તં તત્થ ખાદનીયભોજનીયેહિ સદ્ધિં પક્ખિપિત્વા ઉપરિ પદરં પટિચ્છાદાપેત્વા પંસું દત્વા પક્કમિંસુ. તેન ચ સમયેન રામો નામ રાજા કુટ્ઠરોગી ઓરોધેહિ ચ નાટકેહિ ચ જિગુચ્છિયમાનો તેન સંવેગેન જેટ્ઠપુત્તસ્સ રજ્જં દત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા તત્થ પણ્ણમૂલફલાનિ પરિભુઞ્જન્તો નચિરસ્સેવ અરોગો સુવણ્ણવણ્ણો હુત્વા, ઇતો ચિતો ચ વિચરન્તો મહન્તં સુસિરરુક્ખં દિસ્વા તસ્સબ્ભન્તરે સોળસહત્થપ્પમાણં તં કોલાપં સોધેત્વા, દ્વારઞ્ચ વાતપાનઞ્ચ કત્વા નિસ્સેણિં બન્ધિત્વા તત્થ વાસં કપ્પેસિ. સો અઙ્ગારકટાહે અગ્ગિં કત્વા રત્તિં વિસ્સરઞ્ચ સુસ્સરઞ્ચ સુણન્તો સયતિ. સો “અસુકસ્મિં પદેસે સીહો સદ્દમકાસિ, અસુકસ્મિં બ્યગ્ઘો”તિ સલ્લક્ખેત્વા પભાતે તત્થ ગન્ત્વા વિઘાસમંસં આદાય પચિત્વા ખાદતિ.

અથેકદિવસં સો પચ્ચૂસસમયે અગ્ગિં જાલેત્વા નિસીદિ. તેન ચ સમયેન તસ્સા રાજધીતાય ગન્ધં ઘાયિત્વા બ્યગ્ઘો તં પદેસં ખણિત્વા પદરત્થરે વિવરમકાસિ. તેન વિવરેન સા બ્યગ્ઘં દિસ્વા ભીતા વિસ્સરમકાસિ. સો તં સદ્દં સુત્વા “ઇત્થિસદ્દો એસો”તિ ચ સલ્લક્ખેત્વા પાતોવ તત્થ ગન્ત્વા “કો એત્થા”તિ આહ. “માતુગામો સામી”તિ. “નિક્ખમા”તિ. “ન નિક્ખમામી”તિ. “કિં કારણા”તિ? “ખત્તિયકઞ્ઞા અહ”ન્તિ. એવં સોબ્ભે નિખાતાપિ માનમેવ કરોતિ. સો સબ્બં પુચ્છિત્વા “અહમ્પિ ખત્તિયો”તિ જાતિં આચિક્ખિત્વા “એહિ દાનિ ખીરે પક્ખિત્તસપ્પિ વિય જાત”ન્તિ આહ. સા “કુટ્ઠરોગિનીમ્હિ સામિ, ન સક્કા નિક્ખમિતુ”ન્તિ આહ. સો “કતકમ્મો દાનિ અહં સક્કા તિકિચ્છિતુ”ન્તિ નિસ્સેણિં દત્વા તં ઉદ્ધરિત્વા અત્તનો વસનોકાસં નેત્વા સયં પરિભુત્તભેસજ્જાનિ એવ દત્વા નચિરસ્સેવ અરોગં સુવણ્ણવણ્ણમકાસિ. સો તાય સદ્ધિં સંવાસં કપ્પેસિ. સા પઠમસંવાસેનેવ ગબ્ભં ગણ્હિત્વા દ્વે પુત્તે વિજાયિ, પુનપિ દ્વેતિ એવં સોળસક્ખત્તું વિજાયિ. એવં તે દ્વત્તિંસ ભાતરો અહેસું. તે અનુપુબ્બેન વુદ્ધિપ્પત્તે પિતા સબ્બસિપ્પાનિ સિક્ખાપેસિ.

અથેકદિવસં એકો રામરઞ્ઞો નગરવાસી પબ્બતે રતનાનિ ગવેસન્તો તં પદેસં આગતો રાજાનં દિસ્વા અઞ્ઞાસિ. ‘‘જાનામહં, દેવ, તુમ્હે’’તિ આહ. ‘‘કુતો ત્વં આગતોસી’’તિ ચ તેન પુટ્ઠો ‘‘નગરતો દેવા’’તિ આહ. તતો નં રાજા સબ્બં પવત્તિં પુચ્છિ. એવં તેસુ સમુલ્લપમાનેસુ તે દારકા આગમિંસુ. સો તે દિસ્વા ‘‘ઇમે કે દેવા’’તિ પુચ્છિ. ‘‘પુત્તા મે ભણે’’તિ. ‘‘ઇમેહિ દાનિ, દેવ, દ્વત્તિંસકુમારેહિ પરિવુતો વને કિં કરિસ્સસિ, એહિ રજ્જમનુસાસા’’તિ? ‘‘અલં, ભણે, ઇધેવ સુખ’’ન્તિ. સો ‘‘લદ્ધં દાનિ મે કથાપાભત’’ન્તિ નગરં ગન્ત્વા રઞ્ઞો પુત્તસ્સારોચેસિ. રઞ્ઞો પુત્તો ‘‘પિતરં આનેસ્સામી’’તિ ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય તત્થ ગન્ત્વા નાનપ્પકારેહિ પિતરં યાચિ. સોપિ ‘‘અલં, તાત કુમાર, ઇધેવ સુખ’’ન્તિ નેવ ઇચ્છિ. તતો રાજપુત્તો ‘‘ન દાનિ રાજા આગન્તું ઇચ્છતિ, હન્દસ્સ ઇધેવ નગરં માપેમી’’તિ ચિન્તેત્વા તં કોલરુક્ખં ઉદ્ધરિત્વા ઘરં કત્વા નગરં માપેત્વા કોલરુક્ખં અપનેત્વા કતત્તા ‘‘કોલનગર’’ન્તિ ચ બ્યગ્ઘપથે કતત્તા ‘‘બ્યગ્ઘપજ્જ’’ન્તિ ચાતિ દ્વે નામાનિ આરોપેત્વા અગમાસિ.

તતો વયપ્પત્તે કુમારે માતા આણાપેસિ – ‘‘તાતા, તુમ્હાકં કપિલવત્થુવાસિનો સક્યા માતુલા હોન્તિ, ધીતરો નેસં ગણ્હથા’’તિ. તે યં દિવસં ખત્તિયકઞ્ઞાયો નદીકીળનં ગચ્છન્તિ, તં દિવસં ગન્ત્વા નદીતિત્થં ઉપરુન્ધિત્વા નામાનિ સાવેત્વા પત્થિતા પત્થિતા રાજધીતરો ગહેત્વા અગમંસુ. સક્યરાજાનો સુત્વા ‘‘હોતુ ભણે, અમ્હાકં ઞાતકા એવા’’તિ તુણ્હી અહેસું. અયં કોલિયાનં ઉપ્પત્તિ.

એવં તેસં સાકિયકોલિયાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં આવાહવિવાહં કરોન્તાનં આગતો વંસો યાવ સીહહનુરાજા, તાવ વિત્થારતો વેદિતબ્બો – સીહહનુરઞ્ઞો કિર પઞ્ચ પુત્તા અહેસું – સુદ્ધોદનો, અમિતોદનો, ધોતોદનો, સક્કોદનો, સુક્કોદનોતિ. તેસુ સુદ્ધોદને રજ્જં કારયમાને તસ્સ પજાપતિયા અઞ્જનરઞ્ઞો ધીતાય મહામાયાદેવિયા કુચ્છિમ્હિ પૂરિતપારમી મહાપુરિસો જાતકનિદાને વુત્તનયેન તુસિતપુરા ચવિત્વા પટિસન્ધિં ગહેત્વા અનુપુબ્બેન કતમહાભિનિક્ખમનો સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો અનુક્કમેન કપિલવત્થું ગન્ત્વા સુદ્ધોદનમહારાજાદયો અરિયફલે પતિટ્ઠાપેત્વા જનપદચારિકં પક્કમિત્વા પુનપિ અપરેન સમયેન પચ્ચાગન્ત્વા પઞ્ચસહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં કપિલવત્થુસ્મિં વિહરતિ નિગ્રોધારામે.

તત્થ વિહરન્તે ચ ભગવતિ સાકિયકોલિયાનં ઉદકં પટિચ્ચ કલહો અહોસિ. કથં? નેસં કિર ઉભિન્નમ્પિ કપિલપુરકોલિયપુરાનં અન્તરે રોહિણી નામ નદી પવત્તતિ. સા કદાચિ અપ્પોદકા હોતિ, કદાચિ મહોદકા. અપ્પોદકકાલે સેતું કત્વા સાકિયાપિ કોલિયાપિ અત્તનો અત્તનો સસ્સપાયનત્થં ઉદકં આનેન્તિ. તેસં મનુસ્સા એકદિવસં સેતું કરોન્તા અઞ્ઞમઞ્ઞં ભણ્ડન્તા ‘‘અરે તુમ્હાકં રાજકુલં ભગિનીહિ સદ્ધિં સંવાસં કપ્પેસિ કુક્કુટસોણસિઙ્ગાલાદિતિરચ્છાના વિય, તુમ્હાકં રાજકુલં સુસિરરુક્ખે વાસં કપ્પેસિ પિસાચિલ્લિકા વિયા’’તિ એવં જાતિવાદેન ખુંસેત્વા અત્તનો અત્તનો રાજૂનં આરોચેસું. તે કુદ્ધા યુદ્ધસજ્જા હુત્વા રોહિણીનદીતીરં સમ્પત્તા. એવં સાગરસદિસં બલં અટ્ઠાસિ.

અથ ભગવા ‘‘ઞાતકા કલહં કરોન્તિ, હન્દ, ને વારેસ્સામી’’તિ આકાસેનાગન્ત્વા દ્વિન્નં સેનાનં મજ્ઝે અટ્ઠાસિ. તમ્પિ આવજ્જેત્વા સાવત્થિતો આગતોતિ એકે. એવં ઠત્વા ચ પન **અત્તદણ્ડસુત્તં** (સુ॰ નિ॰ ૯૪૧ આદયો) અભાસિ. તં સુત્વા સબ્બે સંવેગપ્પત્તા આવુધાનિ છડ્ડેત્વા ભગવન્તં નમસ્સમાના અટ્ઠંસુ, મહગ્ઘઞ્ચ આસનં પઞ્ઞાપેસું. ભગવા ઓરુય્હ પઞ્ઞત્તાસને નિસીદિત્વા ‘‘કુઠારીહત્થો પુરિસો’’તિઆદિકં **ફન્દનજાતકં** (જા॰ ૧.૧૩.૧૪), ‘‘વન્દામિ તં કુઞ્જરા’’તિઆદિકં **લટુકિકજાતકં** (જા॰ ૧.૫.૩૯).

‘‘સમ્મોદમાના ગચ્છન્તિ, જાલમાદાય પક્ખિનો;
યદા તે વિવદિસ્સન્તિ, તદા એહિન્તિ મે વસ’’ન્તિ. (જા॰ ૧.૧.૩૩) –

ઇમં **વટ્ટકજાતકઞ્ચ** કથેત્વા પુન તેસં ચિરકાલપ્પવત્તં ઞાતિભાવં દસ્સેન્તો ઇમં મહાવંસં કથેસિ. તે ‘‘પુબ્બે કિર મયં ઞાતકા એવા’’તિ અતિવિય પસીદિંસુ. તતો સક્યા અડ્ઢતેય્યકુમારસતે, કોલિયા અડ્ઢતેય્યકુમારસતેતિ પઞ્ચ કુમારસતે ભગવતો પરિવારત્થાય અદંસુ. ભગવા તેસં પુબ્બહેતું દિસ્વા ‘‘એથ ભિક્ખવો’’તિ આહ. તે સબ્બે ઇદ્ધિયા નિબ્બત્તઅટ્ઠપરિક્ખારયુત્તા આકાસે અબ્ભુગ્ગન્ત્વા આગમ્મ ભગવન્તં વન્દિત્વા અટ્ઠંસુ. ભગવા તે આદાય મહાવનં અગમાસિ. તેસં પજાપતિયો દૂતે પાહેસું, તે તાહિ નાનપ્પકારેહિ પલોભિયમાના ઉક્કણ્ઠિંસુ. ભગવા તેસં ઉક્કણ્ઠિતભાવં ઞત્વા હિમવન્તં દસ્સેત્વા તત્થ **કુણાલજાતકકથાય** (જા॰ ૨.૨૧.૨૮૯ કુણાલજાતકં) તેસં અનભિરતિં વિનોદેતુકામો આહ – ‘‘દિટ્ઠપુબ્બો વો, ભિક્ખવે, હિમવા’’તિ? ‘‘ન ભગવા’’તિ. ‘‘એથ, ભિક્ખવે, પેક્ખથા’’તિ અત્તનો ઇદ્ધિયા તે આકાસેન નેન્તો ‘‘અયં સુવણ્ણપબ્બતો, અયં રજતપબ્બતો, અયં મણિપબ્બતો’’તિ નાનપ્પકારે પબ્બતે દસ્સેત્વા કુણાલદહે મનોસિલાતલે પચ્ચુટ્ઠાસિ. તતો ‘‘હિમવન્તે સબ્બે ચતુપ્પદબહુપ્પદાદિભેદા તિરચ્છાનગતા પાણા આગચ્છન્તુ, સબ્બેસઞ્ચ પચ્છતો કુણાલસકુણો’’તિ અધિટ્ઠાસિ. આગચ્છન્તે ચ તે જાતિનામનિરુત્તિવસેન વણ્ણેન્તો ‘‘એતે, ભિક્ખવે, હંસા, એતે કોઞ્ચા , એતે ચક્કવાકા, કરવીકા, હત્થિસોણ્ડકા, પોક્ખરસાતકા’’તિ તેસં દસ્સેસિ.

તે વિમ્હિતહદયા પસ્સન્તા સબ્બપચ્છતો આગચ્છન્તં દ્વીહિ દિજકઞ્ઞાહિ મુખતુણ્ડકેન ડંસિત્વા ગહિતકટ્ઠવેમજ્ઝે નિસિન્નં સહસ્સદિજકઞ્ઞાપરિવારં કુણાલસકુણં દિસ્વા અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતા ભગવન્તં આહંસુ – ‘‘કચ્ચિ, ભન્તે, ભગવાપિ ઇધ કુણાલરાજા ભૂતપુબ્બો’’તિ? ‘‘આમ, ભિક્ખવે, મયાવેસ કુણાલવંસો કતો. અતીતે હિ મયં ચત્તારો જના ઇધ વસિમ્હા – નારદો દેવિલો ઇસિ, આનન્દો ગિજ્ઝરાજા, પુણ્ણમુખો કુસ્સકોકિલો, અહં કુણાલો સકુણો’’તિ સબ્બં મહાકુણાલજાતકં કથેસિ. તં સુત્વા તેસં ભિક્ખૂનં પુરાણદુતિયિકાયો આરબ્ભ ઉપ્પન્ના અનભિરતિ વૂપસન્તા. તતો તેસં ભગવા સચ્ચકથં કથેસિ, કથાપરિયોસાને સબ્બપચ્છિમકો સોતાપન્નો, સબ્બઉપરિમો અનાગામી અહોસિ, એકોપિ પુથુજ્જનો વા અરહા વા નત્થિ. તતો ભગવા તે આદાય પુનદેવ મહાવને ઓરુહિ. આગચ્છમાના ચ તે ભિક્ખૂ અત્તનોવ ઇદ્ધિયા આગચ્છિંસુ.

અથ નેસં ભગવા ઉપરિમગ્ગત્થાય પુન ધમ્મં દેસેસિ. તે પઞ્ચસતાપિ વિપસ્સનં આરભિત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠહિંસુ. પઠમં પત્તો પઠમમેવ અગમાસિ ‘‘ભગવતો આરોચેસ્સામી’’તિ. આગન્ત્વા ચ ‘‘અભિરમામહં ભગવા, ન ઉક્કણ્ઠામી’’તિ વત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિ. એવં તે સબ્બેપિ અનુક્કમેન આગન્ત્વા ભગવન્તં પરિવારેત્વા નિસીદિંસુ જેટ્ઠમાસઉપોસથદિવસે સાયન્હસમયે. તતો પઞ્ચસતખીણાસવપરિવુતં વરબુદ્ધાસને નિસિન્નં ભગવન્તં ઠપેત્વા અસઞ્ઞસત્તે ચ અરૂપબ્રહ્માનો ચ સકલદસસહસ્સચક્કવાળે અવસેસદેવતાદયો મઙ્ગલસુત્તવણ્ણનાયં વુત્તનયેન સુખુમત્તભાવે નિમ્મિનિત્વા સમ્પરિવારેસું ‘‘વિચિત્રપટિભાનં ધમ્મદેસનં સોસ્સામા’’તિ. તત્થ ચત્તારો ખીણાસવબ્રહ્માનો સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય બ્રહ્મગણં અપસ્સન્તા ‘‘કુહિં ગતા’’તિ આવજ્જેત્વા તમત્થં ઞત્વા પચ્છા આગન્ત્વા ઓકાસં અલભમાના ચક્કવાળમુદ્ધનિ ઠત્વા પચ્ચેકગાથાયો અભાસિંસુ. યથાહ –

‘‘અથ ખો ચતુન્નં સુદ્ધાવાસકાયિકાનં દેવતાનં એતદહોસિ – ‘અયં, ખો, ભગવા સક્કેસુ વિહરતિ કપિલવત્થુસ્મિં મહાવને મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં પઞ્ચમત્તેહિ ભિક્ખુસતેહિ સબ્બેહેવ અરહન્તેહિ. દસહિ ચ

લોકધાતૂહિ દેવતા યેભુય્યેન સન્નિપતિતા હોન્તિ ભગવન્તં દસ્સનાય ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ . યંનૂન મયમ્પિ યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમેય્યામ, ઉપસઙ્કમિત્વા ભગવતો સન્તિકે પચ્ચેકં ગાથં ભાસેય્યામા'''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૧; સં॰ નિ॰ ૧.૩૭).

સબ્બં સગાથાવગ્ગે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. એવં ગન્ત્વા ચ તત્થ એકો બ્રહ્મા પુરત્થિમચક્કવાળમુદ્ધનિ ઓકાસં લભિત્વા તત્થ ઠિતો ઇમં ગાથં અભાસિ –

''મહાસમયો પવનસ્મિં…પે॰…
દક્ખિતાયે અપરાજિતસઙ્ઘ''ન્તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૨; સં॰ નિ॰ ૧.૩૭);

ઇમઞ્ચસ્સ ગાથં ભાસમાનસ્સ પચ્છિમચક્કવાળપબ્બતે ઠિતો સદ્દં અસ્સોસિ.

દુતિયો પચ્છિમચક્કવાળમુદ્ધનિ ઓકાસં લભિત્વા તત્થ ઠિતો તં ગાથં સુત્વા ઇમં ગાથં અભાસિ –

''તત્ર ભિક્ખવો સમાદહંસુ…પે॰…
ઇન્દ્રિયાનિ રક્ખન્તિ પણ્ડિતા''તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૨; સં॰ નિ॰ ૧.૩૭);

તતિયો દક્ખિણચક્કવાળમુદ્ધનિ ઓકાસં લભિત્વા તત્થ ઠિતો તં ગાથં સુત્વા ઇમં ગાથં અભાસિ –

''છેત્વા ખીલં છેત્વા પલિઘં…પે॰… સુસુનાગા''તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૨; સં॰ નિ॰ ૧.૩૭);

ચતુત્થો ઉત્તરચક્કવાળમુદ્ધનિ ઓકાસં લભિત્વા તત્થ ઠિતો તં ગાથં સુત્વા ઇમં ગાથમભાસિ –

''યે કેચિ બુદ્ધં સરણં ગતાસે…પે॰…
દેવકાયં પરિપૂરેસ્સન્તી''તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૨; સં॰ નિ॰ ૧.૩૭);

તસ્સપિ તં સદ્દં દક્ખિણચક્કવાળમુદ્ધનિ ઠિતો અસ્સોસિ. એવં તદા ઇમે ચત્તારો બ્રહ્માનો પરિસં થોમેત્વા ઠિતા અહેસું, મહાબ્રહ્માનો એકચક્કવાળં છાદેત્વા અટ્ઠંસુ.

અથ ભગવા દેવપરિસં ઓલોકેત્વા ભિક્ખૂનં આરોચેસિ – ''યેપિ તે, ભિક્ખવે, અહેસું અતીતમદ્ધાનં અરહન્તો સમ્માસમ્બુદ્ધા, તેસમ્પિ ભગવન્તાનં એતપ્પરમાયેવ દેવતા સન્નિપતિતા અહેસું. સેય્યથાપિ મય્હં એતરહિ, યેપિ તે, ભિક્ખવે, ભવિસ્સન્તિ અનાગતમદ્ધાનં અરહન્તો સમ્માસમ્બુદ્ધા, તેસમ્પિ ભગવન્તાનં એતપ્પરમાયેવ દેવતા સન્નિપતિતા ભવિસ્સન્તિ સેય્યથાપિ મય્હં એતરહી''તિ. તતો તં દેવપરિસં ભબ્બાભબ્બવસેન દ્વિધા વિભજિ ''એત્તકા ભબ્બા, એત્તકા અભબ્બા''તિ. તત્થ ''અભબ્બપરિસા બુદ્ધસતેપિ ધમ્મં દેસેન્તે ન બુજ્ઝતિ, ભબ્બપરિસા સક્કા બોધેતુ''ન્તિ ઞત્વા પુન ભબ્બપુગ્ગલે ચરિયવસેન છધા વિભજિ ''એત્તકા રાગચરિતા, એત્તકા દોસ-મોહ-વિતક્ક-સદ્ધા-બુદ્ધિચરિતા''તિ. એવં ચરિયવસેન પરિગ્ગહેત્વા ''અસ્સા પરિસાય કીદિસા ધમ્મદેસના સપ્પાયા''તિ ધમ્મકથં વિચિનિત્વા પુન તં પરિસં મનસાકાસિ – ''અત્તજ્ઝાસયેન નુ ખો જાનેય્ય, પરજ્ઝાસયેન, અટ્ઠુપ્પત્તિવસેન, પુચ્છાવસેના''તિ. તતો ''પુચ્છાવસેન જાનેય્યા''તિ ઞત્વા ''પઞ્હં પુચ્છિતું સમત્થો અત્થિ, નત્થી''તિ પુન સકલપરિસં આવજ્જેત્વા ''નત્થિ કોચી''તિ ઞત્વા ''સચે અહમેવ પુચ્છિત્વા અહમેવ વિસ્સજ્જેય્યં,

એવમસ્સા પરિસાય સપ્પાયં ન હોતિ. યંનૂનાહં નિમ્મિતબુદ્ધં માપેય્યન્તિ પાદકજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય મનોમયિદ્ધિયા અભિસઙ્ખરિત્વા નિમ્મિતબુદ્ધં માપેસિ. સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગી લક્ખણસમ્પન્નો પત્તચીવરધરો આલોકિતવિલોકિતાદિસમ્પન્નો હોતૂ''તિ અધિટ્ઠાનચિત્તેન સહ પાતુરહોસિ. સો પાચીનલોકધાતુતો આગન્ત્વા ભગવતો સમસમે આસને નિસિન્નો એવં આગન્ત્વા યાનિ ભગવતા ઇમમ્હિ સમાગમે ચરિયવસેન છ સુત્તાનિ (સુ॰ નિ॰ ૮૫૪ આદયો, ૮૬૮ આદયો, ૮૮૪ આદયો, ૯૦૧ આદયો, ૯૨૧ આદયો) કથિતાનિ. સેય્યથિદં – પુરાભેદસુત્તં કલહવિવાદસુત્તં ચૂળબ્યૂહં મહાબ્યૂહં તુવટકં ઇદમેવ સમ્માપરિબ્બાજનીયન્તિ. તેસુ રાગચરિતદેવતાનં સપ્પાયવસેન કથેતબ્બસ્સ ઇમસ્સ સુત્તસ્સ પવત્તનત્થં પઞ્હં પુચ્છન્તો ''**પુચ્છામિ મુનિં પહૂતપઞ્ઞ**''ન્તિ ઇમં ગાથમાહ.

તત્થ **પહૂતપઞ્ઞ**ન્તિ મહાપઞ્ઞં. **તિણ્ણ**ન્તિ ચતુરોઘતિણ્ણં. **પારઙ્ગત**ન્તિ નિબ્બાનપ્પત્તં. **પરિનિબ્બુત**ન્તિ સઉપાદિસેસનિબ્બાનવસેન પરિનિબ્બુતં. **ઠિતત્ત**ન્તિ લોકધમ્મેહિ અકમ્પનીયચિત્તં. **નિક્ખમ્મ ઘરા પનુજ્જ કામે**તિ વત્થુકામે પનુદિત્વા ઘરાવાસા નિક્ખમ્મ. **કથં ભિક્ખુ સમ્મા સો લોકે પરિબ્બજેય્યા**તિ સો ભિક્ખુ કથં લોકે સમ્મા પરિબ્બજેય્ય વિહરેય્ય અનુપલિત્તો લોકેન હુત્વા, લોકં અતિક્કમેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. સેસમેત્થ વુત્તનયમેવ.

૩૬૩. અથ ભગવા યસ્મા આસવક્ખયં અપ્પત્વા લોકે સમ્મા પરિબ્બજન્તો નામ નત્થિ, તસ્મા તસ્મિં રાગચરિતાદિવસેન પરિગ્ગહિતે સબ્બપુગ્ગલસમૂહે તં તં તેસં તેસં સમાનદોસાનં દેવતાગણાનં આચિણ્ણદોસપ્પહાનત્થં ''**યસ્સ મઙ્ગલા**''તિ આરભિત્વા અરહત્તનિકૂટેનેવ ખીણાસવપટિપદં પકાસેન્તો પન્નરસ ગાથાયો અભાસિ.

તત્થ પઠમગાથાય તાવ **મઙ્ગલા**તિ મઙ્ગલસુત્તે વુત્તાનં દિટ્ઠમઙ્ગલાદીનમેતં અધિવચનં. **સમૂહતા**તિ સુટ્ઠુ ઊહતા પઞ્ઞાસત્થેન સમુચ્છિન્ના. **ઉપ્પાતા**તિ ''ઉક્કાપાતદિસાડાહાદયો એવં વિપાકા હોન્તી''તિ એવં પવત્તા ઉપ્પાતાભિનિવેસા. **સુપિના**તિ ''પુબ્બણ્હસમયે સુપિનં દિસ્વા ઇદં નામ હોતિ, મજ્ઝન્હિકાદીસુ ઇદં, વામપસ્સેન સયતા દિટ્ઠે ઇદં નામ હોતિ, દક્ખિણપસ્સાદીહિ ઇદં, સુપિનન્તે ચન્દં દિસ્વા ઇદં નામ હોતિ, સૂરિયાદયો દિસ્વા ઇદ''ન્તિ એવં પવત્તા સુપિનાભિનિવેસા. **લક્ખણા**તિ દણ્ડલક્ખણવત્થલક્ખણાદિપાઠં પઠિત્વા ''ઇમિના ઇદં નામ હોતી''તિ એવં પવત્તા લક્ખણાભિનિવેસા. તે સબ્બેપિ બ્રહ્મજાલે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા. **સો મઙ્ગલદોસવિપ્પહીનો**તિ અટ્ઠતિંસ મહામઙ્ગલાનિ ઠપેત્વા અવસેસા મઙ્ગલદોસા નામ. યસ્સ પનેતે મઙ્ગલાદયો સમૂહતા, સો મઙ્ગલદોસવિપ્પહીનો હોતિ. અથ વા મઙ્ગલાનઞ્ચ ઉપ્પાતાદિદોસાનઞ્ચ પહીનત્તા મઙ્ગલદોસવિપ્પહીનો હોતિ, ન મઙ્ગલાદીહિ સુદ્ધિં પચ્ચેતિ અરિયમગ્ગસ્સ અધિગતત્તા. તસ્મા **સમ્મા સો લોકે પરિબ્બજેય્ય**, સો ખીણાસવો સમ્મા લોકે પરિબ્બજેય્ય અનુપલિત્તો લોકેનાતિ.

૩૬૪. દુતિયગાથાય **રાગં વિનયેથ માનુસેસુ, દિબ્બેસુ કામેસુ ચાપિ ભિક્ખૂ**તિ માનુસેસુ ચ દિબ્બેસુ ચ કામગુણેસુ અનાગામિમગ્ગેન અનુપ્પત્તિધમ્મતં નેન્તો રાગં વિનયેથ. **અતિક્કમ્મ ભવં સમેચ્ચ ધમ્મ**ન્તિ એવં રાગં વિનેત્વા તતો પરં અરહત્તમગ્ગેન સબ્બપ્પકારતો પરિઞ્ઞાભિસમયાદયો સાધેન્તો ચતુસચ્ચભેદમ્પિ સમેચ્ચ ધમ્મં ઇમાય પટિપદાય તિવિધમ્પિ અતિક્કમ્મ ભવં. **સમ્મા સો**તિ સોપિ ભિક્ખુ સમ્મા લોકે પરિબ્બજેય્ય.

૩૬૫. તતિયગાથાય ''**અનુરોધવિરોધવિપ્પહીનો**''તિ સબ્બવત્થૂસુ પહીનરાગદોસો. સેસં વુત્તનયમેવ સબ્બગાથાસુ ચ ''સોપિ ભિક્ખુ સમ્મા લોકે પરિબ્બજેય્યા''તિ યોજેતબ્બં. ઇતો પરઞ્હિ યોજનમ્પિ અવત્વા

અવુત્તનયમેવ વણ્ણયિસ્સામ.

૩૬૬. ચતુત્થગાથાય સત્તસઙ્ખારવસેન દુવિધં **પિયઞ્ચ અપ્પિયઞ્ચ** વેદિતબ્બં, તત્થ છન્દરાગપટિઘપ્પહાનેન **હિત્વા. અનુપાદાયા**તિ ચતૂહિ ઉપાદાનેહિ કઞ્ચિ ધમ્મં અગ્ગહેત્વા. **અનિસ્સિતો કુહિઞ્ચી**તિ અટ્ઠસતભેદેન તણ્હાનિસ્સયેન દ્વાસટ્ઠિભેદેન દિટ્ઠિનિસ્સયેન ચ કુહિઞ્ચિ રૂપાદિધમ્મે ભવે વા અનિસ્સિતો. **સંયોજનિયેહિ વિપ્પમુત્તો**તિ સબ્બેપિ તેભૂમકધમ્મા દસવિધસંયોજનસ્સ વિસયત્તા સંયોજનિયા, તેહિ સબ્બપ્પકારતો મગ્ગભાવનાય પરિઞ્ઞાતત્તા ચ વિપ્પમુત્તોતિ અત્થો. પઠમપાદેન ચેત્થ રાગદોસપ્પહાનં વુત્તં, દુતિયેન ઉપાદાનનિસ્સયાભાવો, તતિયેન સેસાકુસલેહિ અકુસલવત્થૂહિ ચ વિપ્પમોક્ખો. પઠમેન વા રાગદોસપ્પહાનં, દુતિયેન તદુપાયો, તતિયેન તેસં પહીનત્તા સંયોજનિયેહિ વિપ્પમોક્ખોતિ વેદિતબ્બો.

૩૬૭. પઞ્ચમગાથાય **ઉપધીસૂ**તિ ખન્ધુપધીસુ. **આદાનન્તિ** આદાતબ્બટ્ઠેન તેયેવ વુચ્ચન્તિ. **અનઞ્ઞનેય્યો**તિ અનિચ્ચાદીનં સુદિટ્ઠત્તા ''ઇદં સેય્યો''તિ કેનચિ અનેતબ્બો. સેસં ઉત્તાનપદત્થમેવ. ઇદં વુત્તં હોતિ – આદાનેસુ ચતુત્થમગ્ગેન સબ્બસો છન્દરાગં વિનેત્વા સો વિનીતછન્દરાગો, તેસુ ઉપધીસુ ન સારમેતિ, સબ્બે ઉપધી અસારકત્તેનેવ પસ્સતિ. તતો તેસુ દુવિધેનપિ નિસ્સયેન અનિસ્સિતો અઞ્ઞેન વા કેનચિ ''ઇદં સેય્યો''તિ અનેતબ્બો ખીણાસવો ભિક્ખુ સમ્મા સો લોકે પરિબ્બજેય્ય.

૩૬૮. છટ્ઠગાથાય **અવિરુદ્ધો**તિ એતેસં તિણ્ણં દુચ્ચરિતાનં પહીનત્તા સુચરિતેહિ સદ્ધિં અવિરુદ્ધો. **વિદિત્વા ધમ્મન્તિ** મગ્ગેન ચતુસચ્ચધમ્મં ઞત્વા. **નિબ્બાનપદાભિપત્થયાનો**તિ અનુપાદિસેસં ખન્ધપરિનિબ્બાનપદં પત્થયમાનો. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ.

૩૬૯. સત્તમગાથાય **અક્કુટ્ઠો**તિ દસહિ અક્કોસવત્થૂહિ અભિસત્તો. **ન સન્ધિયેથા**તિ ન ઉપનય્હેથ ન કુપ્પેય્ય. **લદ્ધા પરભોજનં ન મજ્જે**તિ પરેહિ દિન્નં સદ્ધાદેય્યં લભિત્વા ''અહં ઞાતો યસસ્સી લાભી''તિ ન મજ્જેય્ય. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ.

૩૭૦. અટ્ઠમગાથાય **લોભન્તિ** વિસમલોભં. **ભવન્તિ** કામભવાદિભવં. એવં દ્વીહિ પદેહિ ભવભોગતણ્હા વુત્તા. પુરિમેન વા સબ્બાપિ તણ્હા, પચ્છિમેન કમ્મભવો. **વિરતો છેદનબન્ધના ચા**તિ એવમેતેસં કમ્મકિલેસાનં પહીનત્તા પરસત્તછેદનબન્ધના ચ વિરતોતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

૩૭૧. નવમગાથાય **સારુપ્પં અત્તનો વિદિત્વા**તિ અત્તનો ભિક્ખુભાવસ્સ પતિરૂપં અનેસનાદિં પહાય સમ્માએસનાદિઆજીવસુદ્ધિં અઞ્ઞઞ્ચ સમ્માપટિપત્તિં તત્થ પતિટ્ઠહનેન વિદિત્વા. ન હિ ઞાતમત્તેનેવ કિઞ્ચિ હોતિ. **યથાતથિયન્તિ** યથાતથં યથાભૂતં. **ધમ્મન્તિ** ખન્ધાયતનાદિભેદં યથાભૂતઞાણેન, ચતુસચ્ચધમ્મં વા મગ્ગેન વિદિત્વા. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ.

૩૭૨. દસમગાથાય **સો નિરાસો અનાસિસાનો**તિ યસ્સ અરિયમગ્ગેન વિનાસિતત્તા અનુસયા ચ ન સન્તિ, અકુસલમૂલા ચ સમૂહતા, સો નિરાસો નિત્તણ્હો હોતિ. તતો આસાય અભાવેન કઞ્ચિ રૂપાદિધમ્મં નાસીસતિ. તેનાહ ''નિરાસો અનાસિસાનો''તિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

૩૭૩. એકાદસમગાથાય **આસવખીણો**તિ ખીણચતુરાસવો. **પહીનમાનો**તિ પહીનનવવિધમાનો. **રાગપથન્તિ** રાગવિસયભૂતં તેભૂમકધમ્મજાતં. **ઉપાતિવત્તો**તિ પરિઞ્ઞાપહાનેહિ અતિક્કન્તો. **દન્તો**તિ સબ્બદ્વારવિસેવનં હિત્વા અરિયેન દમથેન દન્તભૂમિં પત્તો. **પરિનિબ્બુતો**તિ કિલેસગ્ગિવૂપસમેન સીતિભૂતો. સેસં વુત્તનયમેવ.

૩૭૪. દ્વાદસમગાથાય **સદ્ધો**તિ બુદ્ધાદિગુણેસુ પરપ્પચ્ચયવિરહિતત્તા સબ્બાકારસમ્પન્નેન અવેચ્ચપ્પસાદેન સમન્નાગતો, ન પરસ્સ સદ્ધાય પટિપત્તિયં ગમનભાવેન. યથાહ – ''ન ખ્વાહં એત્થ ભન્તે ભગવતો સદ્ધાય ગચ્છામી''તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૩૪). **સુતવા**તિ વોસિતસુતકિચ્ચત્તા પરમત્થિકસુતસમન્નાગતો. **નિયામદસ્સી**તિ સંસારકન્તારમૂળ્હે લોકે અમતપુરગામિનો સમ્મત્તનિયામભૂતસ્સ મગ્ગસ્સ દસ્સાવી, દિટ્ઠમગ્ગોતિ વુત્તં હોતિ. **વગ્ગગતેસુ ન વગ્ગસારી**તિ વગ્ગગતા નામ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતિકા અઞ્ઞમઞ્ઞં પટિલોમત્તા, એવં વગ્ગાહિ દિટ્ઠીહિ ગતેસુ સત્તેસુ ન વગ્ગસારી – ''ઇદં ઉચ્છિજ્જિસ્સતિ, ઇદં તથેવ ભવિસ્સતી''તિ એવં દિટ્ઠિવસેન અગમનતો. **પટિઘ**ન્તિ પટિઘાતકં, ચિત્તવિઘાતકન્તિ વુત્તં હોતિ. દોસવિસેસનમેવેતં. **વિનેય્યા**તિ વિનેત્વા. સેસં વુત્તનયમેવ.

૩૭૫. તેરસમગાથાય **સંસુદ્ધજિનો**તિ સંસુદ્ધેન અરહત્તમગ્ગેન વિજિતકિલેસો. **વિવટ્ટચ્છદો**તિ વિવટરાગદોસમોહછદનો. **ધમ્મેસુ વસી**તિ ચતુસચ્ચધમ્મેસુ વસિપ્પત્તો. ન હિસ્સ સક્કા તે ધમ્મા યથા ઞાતા કેનચિ અઞ્ઞથા કાતું, તેન ખીણાસવો ''ધમ્મેસુ વસી''તિ વુચ્ચતિ. **પારગૂ**તિ પારં વુચ્ચતિ નિબ્બાનં, તં ગતો, સઉપાદિસેસવસેન અધિગતોતિ વુત્તં હોતિ. **અનેજો**તિ અપગતતણ્હાચલનો. **સઙ્ખારનિરોધઞાણકુસલો**તિ સઙ્ખારનિરોધો વુચ્ચતિ નિબ્બાનં, તમ્હિ ઞાણં અરિયમગ્ગપઞ્ઞા, તત્થ કુસલો, ચતુક્ખત્તું ભાવિતત્તા છેકોતિ વુત્તં હોતિ.

૩૭૬. ચુદ્દસમગાથાય **અતીતેસૂ**તિ પવત્તિં પત્વા અતિક્કન્તેસુ પઞ્ચક્ખન્ધેસુ. **અનાગતેસૂ**તિ પવત્તિં અપ્પત્તેસુ પઞ્ચક્ખન્ધેસુ એવ. **કપ્પાતીતો**તિ ''અહં મમ''ન્તિ કપ્પનં સબ્બમ્પિ વા તણ્હાદિટ્ઠિકપ્પં અતીતો. **અતિચ્ચ સુદ્ધિપઞ્ઞો**તિ અતીવ સુદ્ધિપઞ્ઞો, અતિક્કમિત્વા વા સુદ્ધિપઞ્ઞો. કિં અતિક્કમિત્વા? અદ્ધત્તયં. અરહા હિ ત્વાયં અવિજ્જાસઙ્ખારસઙ્ખાતો અતીતો અદ્ધા, જાતિજરામરણસઙ્ખાતો અનાગતો અદ્ધા, વિઞ્ઞાણાદિભવપરિયન્તો પચ્ચુપ્પન્નો ચ અદ્ધા, તં સબ્બમ્પિ અતિક્કમ્મ કઙ્ખં વિતરિત્વા પરમસુદ્ધિપ્પત્તપઞ્ઞો હુત્વા ઠિતો. તેન વુચ્ચતિ ''અતિચ્ચ સુદ્ધિપઞ્ઞો''તિ. **સબ્બાયતનેહી**તિ દ્વાદસહાયતનેહિ. અરહા હિ એવં કપ્પાતીતો. કપ્પાતીતત્તા અતિચ્ચ સુદ્ધિપઞ્ઞત્તા ચ આયતિં ન કિઞ્ચિ આયતનં ઉપેતિ. તેનાહ – ''સબ્બાયતનેહિ વિપ્પમુત્તો''તિ.

૩૭૭. પન્નરસમગાથાય **અઞ્ઞાય પદ**ન્તિ યે તે ''સચ્ચાનં ચતુરો પદા''તિ વુત્તા, તેસુ એકેકપદં પુબ્બભાગસચ્ચવવત્થાપનપઞ્ઞાય ઞત્વા. **સમેચ્ચ ધમ્મ**ન્તિ તતો પરં ચતૂહિ અરિયમગ્ગેહિ ચતુસચ્ચધમ્મં સમેચ્ચ. **વિવટં દિસ્વાન પહાનમાસવાન**ન્તિ અથ પચ્ચવેક્ખણઞાણેન આસવક્ખયસઙ્ખાતં નિબ્બાનં વિવટં પાકટમનાવટં દિસ્વા. **સબ્બુપધીનં પરિક્ખયા**તિ સબ્બેસં ખન્ધકામગુણકિલેસાભિસઙ્ખારભેદાનં ઉપધીનં પરિક્ખીણત્તા કત્થચિ અસજ્જમાનો ભિક્ખુ **સમ્મા સો લોકે પરિબ્બજેય્ય** વિહરેય્ય, અનલ્લીયન્તો લોકં ગચ્છેય્યાતિ દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

૩૭૮. તતો સો નિમ્મિતો ધમ્મદેસનં થોમેન્તો ''**અદ્ધા હિ ભગવા**''તિ ઇમં ગાથમાહ. તત્થ **યો સો એવં વિહારી**તિ યો સો મઙ્ગલાદીનિ સમૂહનિત્વા સબ્બમઙ્ગલદોસપ્પહાનવિહારી, યોપિ સો દિબ્બમાનુસકેસુ કામેસુ રાગં વિનેય્ય ભવાતિક્કમ્મ ધમ્માભિસમયવિહારીતિ એવં તાય તાય ગાથાય નિદ્દિટ્ઠભિક્ખું દસ્સેન્તો આહ. સેસં

ઉત્તાનમેવ. અયં પન યોજના – અદ્ધા હિ ભગવા તથેવ એતં યં ત્વં ‘‘યસ્સ મઙ્ગલા સમૂહતા’’તિઆદીનિ વત્વા તસ્સા તસ્સા ગાથાય પરિયોસાને ‘‘સમ્મા સો લોકે પરિબ્બજેય્યા’’તિ અવચ. કિં કારણં? યો સો એવંવિહારી ભિક્ખુ, સો ઉત્તમેન દમથેન દન્તો, સબ્બાનિ ચ દસપિ સંયોજનાનિ ચતુરો ચ યોગે વીતિવત્તો હોતિ. તસ્મા સમ્મા સો લોકે પરિબ્બજેય્ય, નત્થિ મે એત્થ વિચિકિચ્છાતિ ઇતિ દેસનાથોમનગાથમ્પિ વત્વા અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. સુત્તપરિયોસાને કોટિસતસહસ્સદેવતાનં અગ્ગફલપ્પત્તિ અહોસિ, સોતાપત્તિસકદાગામિઅનાગામિફલપ્પત્તા પન ગણનતો અસઙ્ખ્યેય્યાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય સમ્માપરિબ્બાજનીયસુત્તવણ્ણના

નિટ્ઠિતા.

૧૪. ધમ્મિકસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ ધમ્મિકસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? તિટ્ઠમાને કિર ભગવતિ લોકનાથે ધમ્મિકો નામ ઉપાસકો અહોસિ નામેન ચ પટિપત્તિયા ચ. સો કિર સરણસમ્પન્નો સીલસમ્પન્નો બહુસ્સુતો પિટકત્તયધરો અનાગામી અભિઞ્ઞાલાભી આકાસચારી અહોસિ. તસ્સ પરિવારા પઞ્ચસતા ઉપાસકા, તેપિ તાદિસા એવ અહેસું. તસ્સેકદિવસં ઉપોસથિકસ્સ રહોગતસ્સ પટિસલ્લીનસ્સ મજ્ઝિમયામાવસાનસમયે એવં પરિવિતક્કો ઉદપાદિ – ‘‘યંનૂનાહં અગારિયઅનગારિયાનં પટિપદં પુચ્છેય્ય’’ન્તિ. સો પઞ્ચહિ ઉપાસકસતેહિ પરિવુતો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા તમત્થં પુચ્છિ, ભગવા ચસ્સ બ્યાકાસિ. તત્થ પુબ્બે વણ્ણિતસદિસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં, અપુબ્બં વણ્ણયિસ્સામ.

૩૭૯. તત્થ પઠમગાથાય તાવ **કથંકરો**તિ કથં કરોન્તો કથં પટિપજ્જન્તો. **સાધુ હોતી**તિ સુન્દરો અનવજ્જો અત્થસાધનો હોતિ. **ઉપાસકાસે**તિ ઉપાસકાઇચ્ચેવ વુત્તં હોતિ. સેસમત્થતો પાકટમેવ. અયં પન યોજના – યો વા અગારા અનગારમેતિ પબ્બજતિ, યે વા અગારિનો ઉપાસકા, એતેસુ દુવિધેસુ સાવકેસુ કથંકરો સાવકો સાધુ હોતીતિ.

૩૮૦-૧. ઇદાનિ એવં પુટ્ઠસ્સ ભગવતો બ્યાકરણસમત્થતં દીપેન્તો ‘‘**તુવઞ્હી**’’તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **ગતિ**ન્તિ અજ્ઝાસયગતિં. **પરાયણ**ન્તિ નિપ્ફત્તિં. અથ વા **ગતિ**ન્તિ નિરયાદિપઞ્ચપ્પભેદં. **પરાયણ**ન્તિ ગતિતો પરં અયનં ગતિવિપ્પમોક્ખં પરિનિબ્બાનં, **ન ચત્થિ તુલ્યો**તિ તયા સદિસો નત્થિ. **સબ્બં તુવં ઞાણમવેચ્ચ ધમ્મં, પકાસેસિ સત્તે અનુકમ્પમાનો**તિ ત્વં ભગવા યદત્થિ ઞેય્યં નામ, તં અનવસેસં અવેચ્ચ પટિવિજ્ઝિત્વા સત્તે અનુકમ્પમાનો સબ્બં ઞાણઞ્ચ ધમ્મઞ્ચ પકાસેસિ. યં યં યસ્સ હિતં હોતિ, તં તં તસ્સ આવિકાસિયેવ દેસેસિયેવ, ન તે અત્થિ આચરિયમુટ્ઠીતિ વુત્તં હોતિ. **વિરોચસિ વિમલો**તિ ધૂમરજાદિવિરહિતો વિય ચન્દો, રાગાદિમલાભાવેન વિમલો વિરોચસિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનત્થમેવ.

૩૮૨. ઇદાનિ યેસં તદા ભગવા ધમ્મં દેસેસિ, તે દેવપુત્તે કિત્તેત્વા ભગવન્તં પસંસન્તો ‘‘**આગઞ્છી તે સન્તિકે**’’તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **નાગરાજા એરાવણો નામા**તિ અયં કિર એરાવણો નામ દેવપુત્તો કામરૂપી દિબ્બે વિમાને વસતિ. સો યદા સક્કો ઉય્યાનકીળં ગચ્છતિ, તદા દિયડ્ઢસતયોજનં કાયં અભિનિમ્મિનિત્વા તેત્તિંસ કુમ્ભે

માપેત્વા એરાવણો નામ હત્થી હોતિ. તસ્સ એકેકસ્મિં કુમ્ભે દ્વે દ્વે દન્તા હોન્તિ, એકેકસ્મિં દન્તે સત્ત સત્ત પોક્ખરણિયો, એકેકિસ્સા પોક્ખરણિયા સત્ત સત્ત પદુમિનિયો, એકેકિસ્સા પદુમિનિયા સત્ત સત્ત પુપ્ફાનિ, એકેકસ્મિં પુપ્ફે સત્ત સત્ત પત્તાનિ, એકેકસ્મિં પત્તે સત્ત સત્ત અચ્છરાયો નચ્ચન્તિ પદુમચ્છરાયોત્વેવ વિસ્સુતા સક્કસ્સ નાટકિત્થિયો, યા ચ વિમાનવત્થુસ્મિમ્પિ ''ભમન્તિ કઞ્ઞા પદુમેસુ સિક્ખિતા''તિ (વિ॰ વ॰ ૧૦૩૪) આગતા. તેસં પન તેત્તિંસકુમ્ભાનં મજ્ઝે સુદસ્સનકુમ્ભો નામ તિંસયોજનમત્તો હોતિ, તત્થ યોજનપ્પમાણો મણિપલ્લઙ્કો તિયોજનુબ્બેધે પુપ્ફમણ્ડપે અત્થરીયતિ. તત્થ સક્કો દેવાનમિન્દો અચ્છરાસઙ્ઘપરિવુતો દિબ્બસમ્પત્તિં પચ્ચનુભોતિ. સક્કે પન દેવાનમિન્દે ઉય્યાનકીળાતો પટિનિવત્તે પુન તં રૂપં સંહરિત્વાન દેવપુત્તોવ હોતિ. તં સન્ધાયાહ – ''આગઞ્છિ તે સન્તિકે નાગરાજા એરાવણો નામા''તિ. **જિનોતિ સુત્વા**તિ ''વિજિતપાપધમ્મો એસ ભગવા''તિ એવં સુત્વા. **સોપિ તયા મન્તયિત્વા**તિ તયા સદ્ધિં મન્તયિત્વા, પઞ્હં પુચ્છિત્વાતિ અધિપ્પાયો. **અજ્ઝગમા**તિ અધિઅગમા, ગતોતિ વુત્તં હોતિ. **સાધૂતિ સુત્વાન પતીતરૂપો**તિ તં પઞ્હં સુત્વા ''સાધુ ભન્તે''તિ અભિનન્દિત્વા તુટ્ઠરૂપો ગતોતિ અત્થો.

૩૮૩. **રાજાપિ તં વેસ્સવણો કુવેરો**તિ એત્થ સો યક્ખો રઞ્જનટ્ઠેન **રાજા**, વિસાણાય રાજધાનિયા રજ્જં કારેતીતિ **વેસ્સવણો**, પુરિમનામેન **કુવેરો**તિ વેદિતબ્બો. સો કિર કુવેરો નામ બ્રાહ્મણમહાસાલો હુત્વા દાનાદીનિ પુઞ્ઞાનિ કત્વા વિસાણાય રાજધાનિયા અધિપતિ હુત્વા નિબ્બત્તો. તસ્મા ''કુવેરો વેસ્સવણો''તિ વુચ્ચતિ. વુત્તઞ્ચેતં આટાનાટિયસુત્તે –

> ''કુવેરસ્સ ખો પન, મારિસ, મહારાજસ્સ વિસાણા નામ રાજધાની, તસ્મા કુવેરો મહારાજા 'વેસ્સવણો'તિ પવુચ્ચતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૯૧) –

સેસમેત્થ પાકટમેવ.

તત્થ સિયા – કસ્મા પન દૂરતરે તાવતિંસભવને વસન્તો એરાવણો પઠમં આગતો, વેસ્સવણો પચ્છા, એકનગરેવ વસન્તો અયં ઉપાસકો સબ્બપચ્છા, કથઞ્ચ સો તેસં આગમનં અઞ્ઞાસિ, યેન એવમાહાતિ? વુચ્ચતે – વેસ્સવણો કિર તદા અનેકસહસ્સપવાળપલ્લઙ્કં દ્વાદસયોજનં નારિવાહનં અભિરુય્હ પવાળકુન્તં ઉચ્ચારેત્વા દસસહસ્સકોટિયક્ખેહિ પરિવુતો ''ભગવન્તં પઞ્હં પુચ્છિસ્સામી''તિ આકાસટ્ઠકવિમાનાનિ પરિહરિત્વા મગ્ગેન મગ્ગં આગચ્છન્તો વેળુકણ્ડકનગરે નન્દમાતાય ઉપાસિકાય નિવેસનસ્સ ઉપરિભાગં સમ્પત્તો. ઉપાસિકાય અયમાનુભાવો – પરિસુદ્ધસીલા હોતિ, નિચ્ચં વિકાલભોજના પટિવિરતા, પિટકત્તયધારિની, અનાગામિફલે પતિટ્ઠિતા. સા તમ્હિ સમયે સીહપઞ્જરં ઉગ્ઘાટેત્વા ઉતુગ્ગહણત્થાય માલુતેરિતોકાસે ઠત્વા અટ્ઠકપારાયનવગ્ગે પરિમણ્ડલેહિ પદબ્યઞ્જનેહિ મધુરેન સરેન ભાસતિ. વેસ્સવણો તત્થેવ યાનાનિ ઠપેત્વા યાવ ઉપાસિકા ''ઇદમવોચ ભગવા મગધેસુ વિહરન્તો પાસાણકે ચેતિયે પરિચારકસોળસન્નં બ્રાહ્મણાન''ન્તિ નિગમનં અભાસિ, તાવ સબ્બં સુત્વા વગ્ગપરિયોસાને સુવણ્ણમુરજસદિસં મહન્તં ગીવં પગ્ગહેત્વા ''સાધુ સાધુ ભગિની''તિ સાધુકારમદાસિ. સા ''કો એત્થા''તિ આહ. ''અહં ભગિનિ વેસ્સવણો''તિ. ઉપાસિકા કિર પઠમં સોતાપન્ના અહોસિ, પચ્છા વેસ્સવણો. તં સો ધમ્મતો સહોદરભાવં સન્ધાય ઉપાસિકં ભગિનિવાદેન સમુદાચરતિ. ઉપાસિકાય ચ ''વિકાલો, ભાતિક ભદ્રમુખ, યસ્સ દાનિ કાલં મઞ્ઞસી''તિ વુત્તો ''અહં ભગિનિ તયિ પસન્નો પસન્નાકારં કરોમી''તિ આહ. તેન હિ ભદ્રમુખ, મમ ખેત્તે નિપ્ફન્નં સાલિં કમ્મકરા આહરિતું ન સક્કોન્તિ, તં તવ પરિસાય આણાપેહીતિ. સો ''સાધુ ભગિની''તિ યક્ખે આણાપેસિ. તે અડ્ઢતેરસ કોટ્ઠાગારસતાનિ પૂરેસું. તતો પભુતિ કોટ્ઠાગારં ઊનં નામ નાહોસિ, ''નન્દમાતુ કોટ્ઠાગારં

વિયા''તિ લોકે નિદસ્સનં અહોસિ. વેસ્સવણો કોટ્ઠાગારાનિ પૂરેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિ. ભગવા ''વિકાલે આગતોસી''તિ આહ. અથ ભગવતો સબ્બં આરોચેસિ. ઇમિના કારણેન આસન્નતરેપિ ચાતુમહારાજિકભવને વસન્તો વેસ્સવણો પચ્છા આગતો. એરાવણસ્સ પન ન કિઞ્ચિ અન્તરા કરણીયં અહોસિ, તેન સો પઠમતરં આગતો.

અયં પન ઉપાસકો કિઞ્ચાપિ અનાગામી પકતિયાવ એકભત્તિકો, તથાપિ તદા ઉપોસથદિવસોતિ કત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય સાયન્હસમયં સુનિવત્થો સુપારુતો પઞ્ચસતઉપાસકપરિવુતો જેતવનં ગન્ત્વા ધમ્મદેસનં સુત્વા અત્તનો ઘરં આગમ્મ તેસં ઉપાસકાનં સરણસીલઉપોસથાનિસંસાદિભેદં ઉપાસકધમ્મં કથેત્વા તે ઉપાસકે ઉય્યોજેસિ. તેસઞ્ચ તસ્સેવ ઘરે મુટ્ઠિહત્થપ્પમાણપાદકાનિ પઞ્ચ કપ્પિયમઞ્ચસતાનિ પાટેક્કોવરકેસુ પઞ્ઞત્તાનિ હોન્તિ. તે અત્તનો અત્તનો ઓવરકં પવિસિત્વા સમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિસીદિંસુ, ઉપાસકોપિ તથેવાકાસિ. તેન ચ સમયેન સાવત્થિનગરે સત્તપઞ્ઞાસ કુલસતસહસ્સાનિ વસન્તિ, મનુસ્સગણનાય અટ્ઠારસકોટિમનુસ્સા. તેન પઠમયામે હત્થિઅસ્સમનુસ્સભેરિસદ્દાદીહિ સાવત્થિનગરં મહાસમુદ્દો વિય એકસદ્દં હોતિ. મજ્ઝિમયામસમનન્તરે સો સદ્દો પટિપ્પસ્સમ્ભતિ . તમ્હિ કાલે ઉપાસકો સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય અત્તનો ગુણે આવજ્જેત્વા ''યેનાહં મગ્ગસુખેન ફલસુખેન સુખિતો વિહરામિ, ઇદં સુખં કં નિસ્સાય લદ્ધ''ન્તિ ચિન્તેત્વા ''ભગવન્તં નિસ્સાયા''તિ ભગવતિ ચિત્તં પસાદેત્વા ''ભગવા એતરહિ કતમેન વિહારેન વિહરતી''તિ આવજ્જેન્તો દિબ્બેન ચક્ખુના એરાવણવેસ્સવણે દિસ્વા દિબ્બાય સોતધાતુયા ધમ્મદેસનં સુત્વા ચેતોપરિયઞાણેન તેસં પસન્નચિત્તતં ઞત્વા ''યંનૂનાહમ્પિ ભગવન્તં ઉભયહિતં પટિપદં પુચ્છેય્ય''ન્તિ ચિન્તેસિ. તસ્મા સો એકનગરે વસન્તોપિ સબ્બપચ્છા આગતો, એવઞ્ચ નેસં આગમનં અઞ્ઞાસિ. તેનાહ – ''આગઞ્છિ તે સન્તિકે નાગરાજા...પે॰... સો ચાપિ સુત્વાન પતીતરૂપો''તિ.

૩૮૪. ઇદાનિ ઇતો બહિદ્ધા લોકસમ્મતેહિ સમણબ્રાહ્મણેહિ ઉક્કટ્ઠભાવેન ભગવન્તં પસંસન્તો ''**યે કેચિમે**''તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **તિત્થિયા**તિ નન્દવચ્છસંકિચ્ચેહિ આદિપુગ્ગલેહિ તીહિ તિત્થકરેહિ કતે દિટ્ઠિતિત્થે જાતા, તેસં સાસને પબ્બજિતા પૂરણાદયો છ સત્થારો. તત્થ નાટપુત્તો નિગણ્ઠો, અવસેસા આજીવકાતિ તે સબ્બે દસ્સેન્તો આહ ''**યે કેચિમે તિત્થિયા વાદસીલા**''તિ, ''મયં સમ્મા પટિપન્ના, અઞ્ઞે મિચ્છા પટિપન્ના''તિ એવં વાદકરણસીલા લોકં મુખસત્તીહિ વિતુદન્તા વિચરન્તિ. **આજીવકા વા**તિ તે એકજ્ઝમુદ્દિટ્ઠે ભિન્દિત્વા દસ્સેતિ. **નાતિતરન્તી**તિ નાતિક્કમન્તિ. **સબ્બે**તિ અઞ્ઞેપિ યે કેચિ તિત્થિયસાવકાદયો, તેપિ પરિગ્ગણ્હન્તો આહ. ''**ઠિતો વજન્તં વિયા**''તિ યથા કોચિ ઠિતો ગતિવિકલો સીઘગામિનં પુરિસં ગચ્છન્તં નાતિતરેય્ય, એવં તે પઞ્ઞાગતિયા અભાવેન તે તે અત્થપ્પભેદે બુજ્ઝિતું અસક્કોન્તા ઠિતા, અતિજવનપઞ્ઞં ભગવન્તં નાતિતરન્તીતિ અત્થો.

૩૮૫. **બ્રાહ્મણા વાદસીલા વુદ્ધા ચા**તિ એત્તાવતા ચઙ્કીતારુક્ખપોક્ખરસાતિજાણુસ્સોણિઆદયો દસ્સેતિ, **અપિ બ્રાહ્મણા સન્તિ કેચી**તિ ઇમિના મજ્ઝિમાપિ દહરાપિ કેવલં બ્રાહ્મણા સન્તિ અત્થિ ઉપલબ્ભન્તિ કેચીતિ એવં અસ્સલાયનવાસેટ્ઠઅમ્બટ્ઠઉત્તરમાણવકાદયો દસ્સેતિ. **અત્થબદ્ધા**તિ ''અપિ નુ ખો ઇમં પઞ્હં બ્યાકરેય્ય, ઇમં કઙ્ખં છિન્દેય્યા''તિ એવં અત્થબદ્ધા ભવન્તિ. **યે ચાપિ** અઞ્ઞેતિ અઞ્ઞેપિ યે ''મયં વાદિનો''તિ એવં મઞ્ઞમાના વિચરન્તિ ખત્તિયપણ્ડિતબ્રાહ્મણબ્રહ્મદેવયક્ખાદયો અપરિમાણા. તેપિ સબ્બે તયિ અત્થબદ્ધા ભવન્તીતિ દસ્સેતિ.

૩૮૬-૭. એવં નાનપ્પકારેહિ ભગવન્તં પસંસિત્વા ઇદાનિ ધમ્મેનેવ તં પસંસિત્વા ધમ્મકથં યાચન્તો ''**અયઞ્હિ ધમ્મો**''તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **અયઞ્હિ ધમ્મો**તિ સત્તતિંસ બોધિપક્ખિયધમ્મે સન્ધાયાહ. **નિપુણો**તિ સણ્હો દુપ્પટિવિજ્ઝો. **સુખો**તિ પટિવિદ્ધો સમાનો લોકુત્તરસુખમાવહતિ, તસ્મા સુખાવહત્તા ''સુખો''તિ વુચ્ચતિ.

સુપ્પવુત્તોતિ સુદેસિતો. **સુસ્સૂસમાના**તિ સોતુકામમ્હાતિ અત્થો. **તં નો વદા**તિ તં ધમ્મં અમ્હાકં વદ. ''ત્વં નો''તિપિ પાઠો, ત્વં અમ્હાકં વદાતિ અત્થો. **સબ્બેપિમે ભિક્ખવો**તિ તઙ્ખણં નિસિન્નાનિ કિર પઞ્ચ ભિક્ખુસતાનિ હોન્તિ, તાનિ દસ્સેન્તો યાચતિ. **ઉપાસકા ચાપી**તિ અત્તનો પરિવારે અઞ્ઞે ચ દસ્સેતિ. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

૩૮૮. અથ ભગવા અનગારિયપટિપદં તાવ દસ્સેતું ભિક્ખૂ આમન્તેત્વા "**સુણાથ મે ભિક્ખવો**"તિઆદિમાહ. તત્થ **ધમ્મં ધુતં તઞ્ચ ચરાથ સબ્બે**તિ કિલેસે ધુનાતીતિ ધુતો, એવરૂપં કિલેસધુનનકં પટિપદાધમ્મં સાવયામિ વો, તઞ્ચ મયા સાવિતં સબ્બે ચરથ પટિપજ્જથ, મા પમાદિત્થાતિ વુત્તં હોતિ. **ઇરિયાપથ**ન્તિ ગમનાદિચતુબ્બિધં. **પબ્બજિતાનુલોમિક**ન્તિ સમણસારુપ્પં સતિસમ્પજઞ્ઞયુત્તં. અરઞ્ઞે કમ્મટ્ઠાનાનુયોગવસેન પવત્તમેવાતિ અપરે. **સેવેથ ન**ન્તિ તં ઇરિયાપથં ભજેય્ય . **અત્થદસો**તિ હિતાનુપસ્સી. **મુતીમા**તિ બુદ્ધિમા. સેસમેત્થ ગાથાય પાકટમેવ.

૩૮૯. **નો વે વિકાલે**તિ એવં પબ્બજિતાનુલોમિકં ઇરિયાપથં સેવમાનો ચ દિવામજ્ઝન્હિકવીતિક્કમં ઉપાદાય વિકાલે ન ચરેય્ય ભિક્ખુ, યુત્તકાલે એવ પન ગામં પિણ્ડાય ચરેય્ય. કિં કારણં? **અકાલચારિઞ્હિ સજન્તિ સઙ્ગા**, અકાલચારિં પુગ્ગલં રાગસઙ્ગાદયો અનેકે સઙ્ગા સજન્તિ પરિસ્સજન્તિ ઉપગુહન્તિ અલ્લીયન્તિ. **તસ્મા વિકાલે ન ચરન્તિ બુદ્ધા**, તસ્મા યે ચતુસચ્ચબુદ્ધા અરિયપુગ્ગલા, ન તે વિકાલે પિણ્ડાય ચરન્તીતિ. તેન કિર સમયેન વિકાલભોજનસિક્ખાપદં અપ્પઞ્ઞત્તં હોતિ, તસ્મા ધમ્મદેસનાવસેનેવેત્થ પુથુજ્જનાનં આદીનવં દસ્સેન્તો ઇમં ગાથમાહ. અરિયા પન સહ મગ્ગપટિલાભા એવ તતો પટિવિરતા હોન્તિ, એસા ધમ્મતા.

૩૯૦. એવં વિકાલચરિયં પટિસેધેત્વા ''કાલે ચરન્તેનપિ એવં ચરિતબ્બ''ન્તિ દસ્સેન્તો આહ "**રૂપા ચ સદ્દા ચા**"તિ. તસ્સત્થો – યે તે રૂપાદયો નાનપ્પકારકં મદં જનેન્તા સત્તે સમ્મદયન્તિ, તેસુ પિણ્ડપાતપારિસુદ્ધિસુત્તાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૪૩૮ આદયો) વુત્તનયેન છન્દં વિનોદેત્વા યુત્તકાલેનેવ પાતરાસં પવિસેય્યાતિ. એત્થ ચ પાતો અસિતબ્બોતિ **પાતરાસો**, પિણ્ડપાતસ્સેતં નામં. યો યત્થ લબ્ભતિ, સો પદેસોપિ તં યોગેન ''પાતરાસો''તિ ઇધ વુત્તો. યતો પિણ્ડપાતં લભતિ, તં ઓકાસં ગચ્છેય્યાતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

૩૯૧. એવં પવિટ્ઠો –

''પિણ્ડઞ્ચ ભિક્ખુ સમયેન લદ્ધા,
એકો પટિક્કમ્મ રહો નિસીદે;
અજ્ઝત્તચિન્તી ન મનો બહિદ્ધા,
નિચ્છારયે સઙ્ગહિતત્તભાવો''.

તત્થ **પિણ્ડ**ન્તિ મિસ્સકભિક્ખં, સા હિ તતો તતો સમોધાનેત્વા સમ્પિણ્ડિતટ્ઠેન ''પિણ્ડો''તિ વુચ્ચતિ. **સમયેના**તિ અન્તોમજ્ઝન્હિકકાલે. **એકો પટિક્કમ્મા**તિ કાયવિવેકં સમ્પાદેન્તો અદુતિયો નિવત્તિત્વા. **અજ્ઝત્તચિન્તી**તિ તિલક્ખણં આરોપેત્વા ખન્ધસન્તાનં ચિન્તેન્તો. **ન મનો બહિદ્ધા નિચ્છારયે**તિ બહિદ્ધા રૂપાદીસુ રાગવસેન ચિત્તં ન નીહરે. **સઙ્ગહિતત્તભાવો**તિ સુટ્ઠુ ગહિતચિત્તો.

૩૯૨. એવં વિહરન્તો ચ –

''સચેપિ સો સલ્લપે સાવકેન,

અઞ્ઞેન વા કેનચિ ભિક્ખુના વા;
ધમ્મં પણીતં તમુદાહરેય્ય,
ન પેસુણં નોપિ પરૂપવાદં''.

કિં વુત્તં હોતિ? સો યોગાવચરો કિઞ્ચિદેવ સોતુકામતાય ઉપગતેન સાવકેન વા કેનચિ અઞ્ઞતિત્થિયગહટ્ઠાદિના વા ઇધેવ પબ્બજિતેન ભિક્ખુના વા સદ્ધિં સચેપિ સલ્લપે, અથ ય્વાયં મગ્ગફલાદિપટિસંયુત્તો દસકથાવત્થુભેદો વા અતપ્પકટ્ઠેન પણીતો ધમ્મો. તં ધમ્મં પણીતં ઉદાહરેય્ય, અઞ્ઞં પન પિસુણવચનં વા પરૂપવાદં વા અપ્પમત્તકમ્પિ ન ઉદાહરેય્યાતિ.

૩૯૩. ઇદાનિ તસ્મિં પરૂપવાદે દોસં દસ્સેન્તો આહ "**વાદઞ્હિ એકે**"તિ. તસ્સત્થો – ઇધેકચ્ચે મોઘપુરિસા પરૂપવાદસઞ્ઞિતં નાનપ્પકારં વિગ્ગાહિકકથાભેદં **વાદં પટિસેનિયન્તિ** વિરુજ્ઝન્તિ, યુજ્ઝિતુકામા હુત્વા સેનાય પટિમુખં ગચ્છન્તા વિય હોન્તિ, **તે** મયં લામકપઞ્ઞે ન **પસંસામ**. કિં કારણં? **તતો તતો ને પસજન્તિ સઙ્ગા**, યસ્મા તે તાદિસકે પુગ્ગલે તતો તતો વચનપથતો સમુટ્ઠાય વિવાદસઙ્ગા સજન્તિ અલ્લીયન્તિ. કિં કારણા સજન્તીતિ? **ચિત્તઞ્હિ તે તત્થ ગમેન્તિ દૂરે**, યસ્મા તે પટિસેનિયન્તા ચિત્તં તત્થ ગમેન્તિ, યત્થ ગતં સમથવિપસ્સનાનં દૂરે હોતીતિ.

૩૯૪-૫. એવં પરિત્તપઞ્ઞાનં પવત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ મહાપઞ્ઞાનં પવત્તિં દસ્સેન્તો આહ "**પિણ્ડં વિહારં... પે॰... સાવકો**"તિ. તત્થ વિહારેન પતિસ્સયો, સયનાસનેન મઞ્ચપીઠન્તિ તીહિપિ પદેહિ સેનાસનમેવ વુત્તં. **આપન્તિ** ઉદકં. **સઙ્ઘાટિરજૂપવાહનન્તિ** પંસુમલાદિનો સઙ્ઘાટિરજસ્સ ધોવનં. **સુત્વાન ધમ્મં સુગતેન દેસિતન્તિ** સબ્બાસવસંવરાદીસુ ''પટિસઙ્ખા યોનિસો ચીવરં પટિસેવતિ સીતસ્સ પટિઘાતાયા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮) નયેન ભગવતા દેસિતં ધમ્મં સુત્વા. **સઙ્ખાય સેવે વરપઞ્ઞસાવકો**તિ એતં ઇધ પિણ્ડન્તિ વુત્તં પિણ્ડપાતં, વિહારાદીહિ વુત્તં સેનાસનં, આપમુખેન દસ્સિતં ગિલાનપચ્ચયં, સઙ્ઘાટિયા ચીવરન્તિ ચતુબ્બિધમ્પિ પચ્ચયં સઙ્ખાય ''યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮) નયેન પચ્ચવેક્ખિત્વા સેવે વરપઞ્ઞસાવકો, સેવિતું સક્કુણેય્ય વરપઞ્ઞસ્સ તથાગતસ્સ સાવકો સેક્ખો વા પુથુજ્જનો વા, નિપ્પરિયાયેન ચ અરહા. સો હિ ચતુરાપસ્સેનો ''સઙ્ખાયેકં પટિસેવતિ, સઙ્ખાયેકં અધિવાસેતિ, સઙ્ખાયેકં પરિવજ્જેતિ, સઙ્ખાયેકં વિનોદેતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૮; મ॰ નિ॰ ૨.૧૬૮; અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૦) વુત્તો. યસ્સા ચ સઙ્ખાય સેવે વરપઞ્ઞસાવકો, **તસ્મા હિ પિણ્ડે...પે॰... યથા પોક્ખરે વારિબિન્દુ**, તથા હોતીતિ વેદિતબ્બો.

૩૯૬. એવં ખીણાસવપટિપત્તિં દસ્સેન્તો અરહત્તનિકૂટેન અનગારિયપટિપદં નિટ્ઠાપેત્વા ઇદાનિ અગારિયપટિપદં દસ્સેતું "**ગહટ્ઠવત્તં પન વો**"તિઆદિમાહ. તત્થ પઠમગાથાય તાવ **સાવકો**તિ અગારિયસાવકો. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ. અયં પન યોજના – યો મયા ઇતો પુબ્બે કેવલો અબ્યામિસ્સો સકલો પરિપુણ્ણો ભિક્ખુધમ્મો કથિતો. એસ ખેત્તવત્થુઆદિપરિગ્ગહેહિ સપરિગ્ગહેન ન લબ્ભા ફસ્સેતું ન સક્કા અધિગન્તુન્તિ.

૩૯૭. એવં તસ્સ ભિક્ખુધમ્મં પટિસેધેત્વા ગહટ્ઠધમ્મમેવ દસ્સેન્તો આહ "**પાણં ન હને**"તિ. તત્થ પુરિમડ્ઢેન તિકોટિપરિસુદ્ધા પાણાતિપાતાવેરમણિ વુત્તા, પચ્છિમડ્ઢેન સત્તેસુ હિતપટિપત્તિ. તતિયપાદો ચેત્થ ખગ્ગવિસાણસુત્તે (સુ॰ નિ॰ ૩૫ આદયો) ચતુત્થપાદે થાવરતસભેદો મેત્તસુત્તવણ્ણનાયં (સુ॰ નિ॰ ૧૪૩ આદયો) સબ્બપ્પકારતો વણ્ણિતો. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ. ઉપ્પટિપાટિયા પન યોજના કાતબ્બા – તસથાવરેસુ સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડં ન

હને ન ઘાતયેય્ય નાનુજઞ્ઞાતિ. ‘‘નિધાય દણ્ડ’’ન્તિ ઇતો વા પરં ‘‘વત્તેય્યા’’તિ પાઠસેસો આહરિતબ્બો. ઇતરથા હિ ન પુબ્બેનાપરં સન્ધિયતિ.

૩૯૮. એવં પઠમસિક્ખાપદં દસ્સેત્વા ઇદાનિ દુતિયસિક્ખાપદં દસ્સેન્તો આહ **‘‘તતો અદિન્ન’’**ન્તિ. તત્થ **કિઞ્ચી**તિ અપ્પં વા બહું વા. **ક્વચી**તિ ગામે વા અરઞ્ઞે વા. **સાવકો**તિ અગારિયસાવકો. **બુજ્ઝમાનો**તિ ‘‘પરસન્તકમિદ’’ન્તિ જાનમાનો. **સબ્બં અદિન્નં પરિવજ્જયેય્યા**તિ એવઞ્હિ પટિપજ્જમાનો સબ્બં અદિન્નં પરિવજ્જેય્ય, નો અઞ્ઞથાતિ દીપેતિ. સેસમેત્થ વુત્તનયઞ્ચ પાકટઞ્ચાતિ.

૩૯૯. એવં દુતિયસિક્ખાપદમ્પિ તિકોટિપરિસુદ્ધં દસ્સેત્વા ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદતો પભુતિ તતિયં દસ્સેન્તો આહ **‘‘અબ્રહ્મચરિય’’**ન્તિ. તત્થ **અસમ્ભુણન્તો**તિ અસક્કોન્તો.

૪૦૦. ઇદાનિ ચતુત્થસિક્ખાપદં દસ્સેન્તો આહ **‘‘સભગ્ગતો વા’’**તિ. તત્થ **સભગ્ગતો**તિ સન્થાગારાદિગતો. **પરિસગ્ગતો**તિ પૂગમજ્જગતો. સેસમેત્થ વુત્તનયઞ્ચ પાકટઞ્ચાતિ.

૪૦૧. એવં ચતુત્થસિક્ખાપદમ્પિ તિકોટિપરિસુદ્ધં દસ્સેત્વા પઞ્ચમં દસ્સેન્તો આહ **‘‘મજ્જઞ્ચ પાન’’**ન્તિ. તત્થ **મજ્જઞ્ચ પાન**ન્તિ ગાથાબન્ધસુખત્થં એવં વુત્તં. અયં પનત્થો ‘‘મજ્જપાનઞ્ચ ન સમાચરેય્યા’’તિ. **ધમ્મં ઇમ**ન્તિ ઇમં મજ્જપાનવેરમણીધમ્મં. **ઉમ્માદનન્ત**ન્તિ ઉમ્માદનપરિયોસાનં. યો હિ સબ્બલહુકો મજ્જપાનસ્સ વિપાકો, સો મનુસ્સભૂતસ્સ ઉમ્મત્તકસંવત્તનિકો હોતિ. **ઇતિ નં વિદિત્વા**તિ ઇતિ નં મજ્જપાનં ઞત્વા. સેસમેત્થ વુત્તનયઞ્ચ પાકટઞ્ચાતિ.

૪૦૨. એવં પઞ્ચમસિક્ખાપદમ્પિ તિકોટિપરિસુદ્ધં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પુરિમસિક્ખાપદાનમ્પિ મજ્જપાનમેવ સંકિલેસકરઞ્ચ ભેદકરઞ્ચ દસ્સેત્વા દળ્હતરં તતો વેરમણિયં નિયોજેન્તો આહ **‘‘મદા હિ પાપાનિ કરોન્તી’’**તિ. તત્થ **મદા**તિ મદહેતુ. **હિ**કારો પદપૂરણમત્તે નિપાતો. **પાપાનિ કરોન્તી**તિ પાણાતિપાતાદીનિ સબ્બાકુસલાનિ કરોન્તિ. **ઉમ્માદનં મોહન**ન્તિ પરલોકે ઉમ્માદનં ઇધલોકે મોહનં. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ.

૪૦૩-૪. એત્તાવતા અગારિયસાવકસ્સ નિચ્ચસીલં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ઉપોસથઙ્ગાનિ દસ્સેન્તો **‘‘પાણં ન હને’’**તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **અબ્રહ્મચરિયા**તિ અસેટ્ઠચરિયભૂતા. **મેથુના**તિ મેથુનધમ્મસમાપત્તિતો. **રત્તિં ન ભુઞ્જેય્ય વિકાલભોજન**ન્તિ રત્તિમ્પિ ન ભુઞ્જેય્ય, દિવાપિ કાલાતિક્કન્તભોજનં ન ભુઞ્જેય્ય. **ન ચ ગન્ધ**ન્તિ એત્થ ગન્ધગ્ગહણેન વિલેપનચુણ્ણાદીનિપિ ગહિતાનેવાતિ વેદિતબ્બાનિ. **મઞ્ચે**તિ કપ્પિયમઞ્ચે. **સન્થતે**તિ તટ્ટિકાદીહિ કપ્પિયત્થરણેહિ અત્થતે. છમાયં પન ગોનકાદિસન્થતાયપિ વટ્ટતિ. **અટ્ઠઙ્ગિક**ન્તિ પઞ્ચઙ્ગિકં વિય તૂરિયં, ન અઙ્ગવિનિમુત્તં. **દુક્ખન્તગુના**તિ વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તગતેન. સેસમેત્થ પાકટમેવ. પચ્છિમડ્ઢં પન સઙ્ગીતિકારકેહિ વુત્તન્તિપિ આહુ.

૪૦૫. એવં ઉપોસથઙ્ગાનિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ ઉપોસથકાલં દસ્સેન્તો આહ **‘‘તતો ચ પક્ખસ્સા’’**તિ. તત્થ **તતો**તિ પદપૂરણમત્તે નિપાતો. **પક્ખસ્સુપવસ્સુપોસથ**ન્તિ એવં પરપદેન યોજેતબ્બં ‘‘પક્ખસ્સ ચાતુદ્દસિં પઞ્ચદસિં અટ્ઠમિન્તિ એતે તયો દિવસે ઉપવસ્સ ઉપોસથં, એતં અટ્ઠઙ્ગિકઉપોસથં ઉપગમ્મ વસિત્વા’’તિ. **પાટિહારિયપક્ખઞ્ચા**તિ એત્થ પન વસ્સૂપનાયિકાય પુરિમભાગે આસાળ્હમાસો, અન્તોવસ્સં તયો માસા, કત્તિકમાસોતિ ઇમે પઞ્ચ માસા ‘‘પાટિહારિયપક્ખો’’તિ વુચ્ચન્તિ. આસાળ્હકત્તિકફગ્ગુણમાસા તયો એવાતિ અપરે.

પક્ખુપોસથદિવસાનં પુરિમપચ્છિમદિવસવસેન પક્ખે પક્ખે તેરસીપાટિપદસત્તમીનવમીસઞ્ઞાતા ચત્તારો ચત્તારો દિવસાતિ અપરે. યં રુચ્ચતિ, તં ગહેતબ્બં. સબ્બં વા પન પુઞ્ઞકામીનં ભાસિતબ્બં. એવમેતં પાટિહારિયપક્ખઞ્ચ પસન્નમાનસો સુસમત્તરૂપં સુપરિપુણ્ણરૂપં એકમ્પિ દિવસં અપરિચ્ચજન્તો અટ્ઠઙ્ગુપેતં ઉપોસથં ઉપવસ્સાતિ સમ્બન્ધિતબ્બં.

૪૦૬. એવં ઉપોસથકાલં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તેસુ કાલેસુ એતં ઉપોસથં ઉપવસ્સ યં કાતબ્બં, તં દસ્સેન્તો આહ "**તતો ચ પાતો**"તિ. એત્થાપિ **તતો**તિ પદપૂરણમત્તે નિપાતો, અનન્તરત્થે વા, અથાતિ વુત્તં હોતિ. **પાતો**તિ અપરજ્જુદિવસપુબ્બભાગે. **ઉપવુત્થુપોસથો**તિ ઉપવસિતઉપોસથો. **અન્નેના**તિ યાગુભત્તાદિના. **પાનેના**તિ અટ્ઠવિધપાનેન. **અનુમોદમાનો**તિ અનુપમોદમાનો, નિરન્તરં મોદમાનોતિ અત્થો. **યથારહ**ન્તિ અત્તનો અનુરૂપેન, યથાસત્તિ યથાબલન્તિ વુત્તં હોતિ. **સંવિભજેથા**તિ ભાજેય્ય પતિમાનેય્ય. સેસં પાકટમેવ.

૪૦૭. એવં ઉપવુત્થુપોસથસ્સ કિચ્ચં વત્વા ઇદાનિ યાવજીવિકં ગરુવત્તં આજીવપારિસુદ્ધિઞ્ચ કથેત્વા તાય પટિપદાય અધિગન્તબ્બટ્ઠાનં દસ્સેન્તો આહ "**ધમ્મેન માતાપિતરો**"તિ. તત્થ **ધમ્મેના**તિ ધમ્મલદ્ધેન ભોગેન . **ભરેય્યા**તિ પોસેય્ય. **ધમ્મિકં સો વણિજ્જ**ન્તિ સત્તવણિજ્જા, સત્થવણિજ્જા, વિસવણિજ્જા, મંસવણિજ્જા, સુરાવણિજ્જાતિ ઇમા પઞ્ચ અધમ્મવણિજ્જા વજ્જેત્વા અવસેસા ધમ્મિકવણિજ્જા. વણિજ્જામુખેન ચેત્થ કસિગોરક્ખાદિ અપરોપિ ધમ્મિકો વોહારો સઙ્ગહિતો. સેસમુત્તાનત્થમેવ. અયં પન યોજના – સો નિચ્ચસીલઉપોસથસીલદાનધમ્મસમન્નાગતો અરિયસાવકો પયોજયે ધમ્મિકં વણિજ્જં, તતો લદ્ધેન ચ ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મેન ભોગેન માતાપિતરો ભરેય્ય. અથ સો ગિહી એવં અપ્પમત્તો આદિતો પભુતિ વુત્તં ઇમં વત્તં વત્તયન્તો કાયસ્સ ભેદા યે તે અત્તનો આભાય અન્ધકારં વિધમેત્વા આલોકકરણેન સયમ્પભાતિ લદ્ધનામા છ કામાવચરદેવા, તે સયમ્પભે નામ દેવે ઉપેતિ ભજતિ અલ્લીયતિ, તેસં નિબ્બત્તટ્ઠાને નિબ્બત્તતીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ધમ્મિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતો ચ દુતિયો વગ્ગો અત્થવણ્ણનાનયતો, નામેન

ચૂળવગ્ગોતિ.

૩. મહાવગ્ગો

૧. પબ્બજ્જાસુત્તવણ્ણના

૪૦૮. **પબ્બજ્જં કિત્તયિસ્સામી**તિ પબ્બજ્જાસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવતિ કિર સાવત્થિયં વિહરન્તે આયસ્મતો આનન્દસ્સ પરિવિતક્કો ઉદપાદિ – ''સારિપુત્તાદીનં મહાસાવકાનં પબ્બજ્જા કિત્તિતા, તં ભિક્ખૂ ચ ઉપાસકા ચ જાનન્તિ. ભગવતો પન અકિત્તિતા, યંનૂનાહં કિત્તેય્ય''ન્તિ. સો જેતવનવિહારે આસને નિસીદિત્વા ચિત્તબીજનિં ગહેત્વા ભિક્ખૂનં ભગવતો પબ્બજ્જં કિત્તેન્તો ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ યસ્મા પબ્બજ્જં કિત્તેન્તેન યથા પબ્બજિ, તં કિત્તેતબ્બં. યથા ચ પબ્બજિ, તં કિત્તેન્તેન યથા વીમંસમાનો પબ્બજ્જં રોચેસિ, તં કિત્તેતબ્બં. તસ્મા ''પબ્બજ્જં કિત્તયિસ્સામી''તિ વત્વા ''**યથા પબ્બજી**''તિઆદિમાહ. **ચક્ખુમા**તિ પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમા ચક્ખુસમ્પન્નોતિ અત્થો. સેસમાદિગાથાય ઉત્તાનમેવ.

૪૦૯. ઇદાનિ ''યથા વીમંસમાનો''તિ તમત્થં પકાસેન્તો આહ ''**સમ્બાધોયં**''ન્તિ. તત્થ **સમ્બાધો**તિ પુત્તદારાદિસમ્પીળનેન કિલેસસમ્પીળનેન ચ કુસલકિરિયાય ઓકાસરહિતો. **રજસ્સાયતન**ન્તિ કમ્બોજાદયો વિય અસ્સાદીનં, રાગાદિરજસ્સ ઉપ્પત્તિદેસો. **અબ્ભોકાસો**તિ વુત્તસમ્બાધપટિપક્ખભાવેન આકાસો વિય વિવટા. **ઇતિ દિસ્વાન પબ્બજી**તિ ઇતિ ઘરાવાસપબ્બજ્જાસુ બ્યાધિજરામરણેહિ સુટ્ઠુતરં ચોદિયમાનહદયો આદીનવમાનિસંસઞ્ચ વીમંસિત્વા, મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિત્વા , અનોમાનદીતીરે ખગ્ગેન કેસે છિન્દિત્વા, તાવદેવ ચ દ્વઙ્ગુલમત્તસણ્ઠિતસમણસારુપ્પકેસમસ્સુ હુત્વા ઘટિકારેન બ્રહ્મુના ઉપનીતે અટ્ઠ પરિક્ખારે ગહેત્વા ''એવં નિવાસેતબ્બં પારુપિતબ્બ''ન્તિ કેનચિ અનનુસિટ્ઠો અનેકજાતિસહસ્સપવત્તિતેન અત્તનો પબ્બજ્જાચિણ્ણેનેવ સિક્ખાપિયમાનો પબ્બજિ. એકં કાસાવં નિવાસેત્વા એકં ઉત્તરાસઙ્ગં કરિત્વા એકં ચીવરં ખન્ધે કરિત્વા મત્તિકાપત્તં અંસે આલગ્ગેત્વા પબ્બજિતવેસં અધિટ્ઠાસીતિ વુત્તં હોતિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

૪૧૦. એવં ભગવતો પબ્બજ્જં કિત્તેત્વા તતો પરં પબ્બજિતપટિપત્તિં અનોમાનદીતીરં હિત્વા પધાનાય ગમનઞ્ચ પકાસેતું ''**પબ્બજિત્વાન કાયેના**''તિઆદિં સબ્બમભાસિ. તત્થ **કાયેન પાપકમ્મં વિવજ્જયી**તિ તિવિધં કાયદુચ્ચરિતં વજ્જેસિ. **વચીદુચ્ચરિત**ન્તિ ચતુબ્બિધં વચીદુચ્ચરિતં. **આજીવં પરિસોધયી**તિ મિચ્છાજીવં હિત્વા સમ્માજીવમેવ પવત્તયિ.

૪૧૧. એવં આજીવટ્ઠમકસીલં સોધેત્વા અનોમાનદીતીરતો તિંસયોજનપ્પમાણં સત્તાહેન **અગમા રાજગહં બુદ્ધો**. તત્થ કિઞ્ચાપિ યદા રાજગહં અગમાસિ, તદા બુદ્ધો ન હોતિ, તથાપિ બુદ્ધસ્સ પુબ્બચરિયાતિ કત્વા એવં વત્તું લબ્ભતિ – ''ઇધ રાજા જાતો, ઇધ રજ્જં અગ્ગહેસી''તિઆદિ લોકિયવોહારવચનં વિય. **મગધાન**ન્તિ મગધાનં જનપદસ્સ નગરન્તિ વુત્તં હોતિ. **ગિરિબ્બજ**ન્તિ ઇદમ્પિ તસ્સ નામં. તઞ્હિ પણ્ડવગિજ્ઝકૂટવેભારઇસિગિલિવેપુલ્લનામકાનં પઞ્ચન્નં ગિરીનં મજ્ઝે વજો વિય ઠિતં, તસ્મા ''ગિરિબ્બજ''ન્તિ વુચ્ચતિ. **પિણ્ડાય અભિહારેસી**તિ ભિક્ખત્થાય તસ્મિં નગરે ચરિ. સો કિર નગરદ્વારે ઠત્વા ચિન્તેસિ – ''સચાહં રઞ્ઞો બિમ્બિસારસ્સ અત્તનો આગમનં નિવેદેય્યં, 'સુદ્ધોદનસ્સ પુત્તો સિદ્ધત્થો નામ કુમારો આગતો'તિ બહુમ્પિ મે પચ્ચયં અભિહરેય્ય. ન ખો પન મે તં પતિરૂપં પબ્બજિતસ્સ આરોચેત્વા પચ્ચયગહણં, હન્દાહં પિણ્ડાય ચરામી''તિ દેવદત્તિયં પંસુકૂલચીવરં પારુપિત્વા મત્તિકાપત્તં ગહેત્વા પાચીનદ્વારેન નગરં પવિસિત્વા અનુઘરં

પિણ્ડાય અચરિ. તેનાહ આયસ્મા આનન્દો – ‘‘પિણ્ડાય અભિહારેસી’’તિ. **આકિણ્ણવરલક્ખણો**તિ સરીરે આકિરિત્વા વિય ઠપિતવરલક્ખણો વિપુલવરલક્ખણો વા. વિપુલમ્પિ હિ ‘‘આકિણ્ણ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. યથાહ – ‘‘આકિણ્ણલુદ્દો પુરિસો, ધાતિચેલંવ મક્ખિતો’’તિ (જા॰ ૧.૬.૧૧૮; ૧.૯.૧૦૬). વિપુલલુદ્દોતિ અત્થો.

૪૧૨. તમદ્દસાતિ તતો કિર પુરિમાનિ સત્ત દિવસાનિ નગરે નક્ખત્તં ઘોસિતં અહોસિ. તં દિવસં પન ‘‘નક્ખત્તં વીતિવત્તં, કમ્મન્તા પયોજેતબ્બા’’તિ ભેરિ ચરિ. અથ મહાજનો રાજઙ્ગણે સન્નિપતિ. રાજાપિ ‘‘કમ્મન્તં સંવિદહિસ્સામી’’તિ સીહપઞ્જરં વિવરિત્વા બલકાયં પસ્સન્તો તં પિણ્ડાય અભિહારેન્તં મહાસત્તં અદ્દસ. તેનાહ આયસ્મા આનન્દો – ‘‘તમદ્દસા બિમ્બિસારો, પાસાદસ્મિં પતિટ્ઠિતો’’તિ. **ઇમમત્થં અભાસથા**તિ ઇમં અત્થં અમચ્ચાનં અભાસિ.

૪૧૩. ઇદાનિ તં તેસં અમચ્ચાનં ભાસિતમત્થં દસ્સેન્તો આહ – ‘‘**ઇમં ભોન્તો**’’તિ. તત્થ **ઇમ**ન્તિ સો રાજા બોધિસત્તં દસ્સેતિ, **ભોન્તો**તિ અમચ્ચે આલપતિ. **નિસામેથા**તિ પસ્સથ. **અભિરૂપો**તિ દસ્સનીયઙ્ગપચ્ચઙ્ગો. **બ્રહ્મા**તિ આરોહપરિણાહસમ્પન્નો. **સુચી**તિ પરિસુદ્ધછવિવણ્ણો. **ચરણેના**તિ ગમનેન.

૪૧૪-૫. નીચકુલામિવાતિ નીચકુલા ઇવ પબ્બજિતો ન હોતીતિ અત્થો. મકારો પદસન્ધિકરો. **કુહિં ભિક્ખુ ગમિસ્સતી**તિ અયં ભિક્ખુ કુહિં ગમિસ્સતિ, અજ્જ કત્થ વસિસ્સતીતિ જાનિતું રાજદૂતા સીઘં ગચ્છન્તુ. દસ્સનકામા હિ મયં અસ્સાતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન આહ. **ગુત્તદ્વારો** ઓક્ખિત્તચક્ખુતાય, **સુસંવુતો** સતિયા. ગુત્તદ્વારો વા સતિયા, સુસંવુતો પાસાદિકેન સઙ્ઘાટિચીવરધારણેન.

૪૧૬. ખિપ્પં પત્તં અપૂરેસીતિ સમ્પજાનત્તા પતિસ્સતત્તા ચ અધિકં અગણ્હન્તો ‘‘અલં એત્તાવતા’’તિ અજ્ઝાસયપૂરણેન ખિપ્પં પત્તં અપૂરેસિ. **મુની**તિ મોનત્થાય પટિપન્નત્તા અપ્પત્તમુનિભાવોપિ મુનિઇચ્ચેવ વુત્તો, લોકવોહારેન વા. લોકિયા હિ અમોનસમ્પત્તમ્પિ પબ્બજિતં ‘‘મુની’’તિ ભણન્તિ. **પણ્ડવં અભિહારેસી**તિ તં પબ્બતં અભિરુહિ. સો કિર મનુસ્સે પુચ્છિ ‘‘ઇમસ્મિં નગરે પબ્બજિતા કત્થ વસન્તી’’તિ. અથસ્સ તે ‘‘પણ્ડવસ્સ ઉપરિ પુરત્થાભિમુખપબ્ભારે’’તિ આરોચેસું. તસ્મા તમેવ પણ્ડવં અભિહારેસિ ‘‘એત્થ વાસો ભવિસ્સતી’’તિ એવં ચિન્તેત્વા.

૪૧૯-૨૩. બ્યગ્ઘુસભોવ સીહોવ ગિરિગબ્ભરેતિ ગિરિગુહાયં બ્યગ્ઘો વિય ઉસભો વિય સીહો વિય ચ નિસિન્નોતિ અત્થો. એતે હિ તયો સેટ્ઠા વિગતભયભેરવા ગિરિગબ્ભરે નિસીદન્તિ, તસ્મા એવં ઉપમં અકાસિ. **ભદ્દયાનેના**તિ હત્થિઅસ્સરથસિવિકાદિના ઉત્તમયાનેન. **સયાનભૂમિં યાયિત્વા**તિ યાવતિકા ભૂમિ હત્થિઅસ્સાદિના યાનેન સક્કા ગન્તું, તં ગન્ત્વા. **આસજ્જા**તિ પત્વા, સમીપમસ્સ ગન્ત્વાતિ અત્થો. **ઉપાવિસી**તિ નિસીદિ. **યુવા**તિ યોબ્બનસમ્પન્નો. **દહરો**તિ જાતિયા તરુણો. **પઠમુપ્પત્તિકો સુસૂ**તિ તદુભયવિસેસનમેવ. **યુવા સુસૂ**તિ અતિયોબ્બનો. **પઠમુપ્પત્તિકો**તિ પઠમેનેવ યોબ્બનવેસેન ઉટ્ઠિતો. **દહરો ચાસી**તિ સતિ ચ દહરત્તે સુસુ બાલકો વિય ખાયસીતિ.

૪૨૪-૫. અનીકગ્ગન્તિ બલકાયં સેનામુખં. **દદામિ ભોગે ભુઞ્જસ્સૂ**તિ એત્થ ‘‘અહં તે અઙ્ગમગધેસુ યાવિચ્છસિ, તાવ દદામિ ભોગે. તં ત્વં સોભયન્તો અનીકગ્ગં નાગસઙ્ઘપુરક્ખતો ભુઞ્જસ્સૂ’’તિ એવં સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. **ઉજું જનપદો રાજા**તિ ‘‘દદામિ ભોગે ભુઞ્જસ્સુ, જાતિં અક્ખાહિ પુચ્છિતો’’તિ એવં કિર વુત્તો મહાપુરિસો ચિન્તેસિ – ‘‘સચે અહં રજ્જેન અત્થિકો અસ્સં, ચાતુમહારાજિકાદયોપિ મં અત્તનો અત્તનો રજ્જેન નિમન્તેય્યું, ગેહે ઠિતો એવ વા ચક્કવત્તિરજ્જં કારેય્યં. અયં પન રાજા અજાનન્તો એવમાહ – ‘હન્દાહં, તં જાનાપેમી’’’તિ બાહું ઉચ્ચારેત્વા

અત્તનો આગતદિસાભાગં નિદ્દિસન્તો ''ઉજું જનપદો રાજા''તિઆદિમાહ. તત્થ **હિમવન્તસ્સ પસ્સતો**તિ ભણન્તો સસ્સસમ્પત્તિવેકલ્લાભાવં દસ્સેતિ. હિમવન્તઞ્હિ નિસ્સાય પાસાણવિવરસમ્ભવા મહાસાલાપિ પઞ્ચહિ વુદ્ધીહિ વડ્ઢન્તિ, કિમઙ્ગં પન ખેત્તે વુત્તાનિ સસ્સાનિ. **ધનવીરિયેન સમ્પન્નો**તિ ભણન્તો સત્તહિ રતનેહિ અવેકલ્લત્તં, પરરાજૂહિ અતક્કનીયં વીરપુરિસાધિટ્ઠિતભાવઞ્ચસ્સ દસ્સેતિ. **કોસલેસુ નિકેતિનો**તિ ભણન્તો નવકરાજભાવં પટિક્ખિપતિ. નવકરાજા હિ નિકેતીતિ ન વુચ્ચતિ. યસ્સ પન આદિકાલતો પભુતિ અન્વયવસેન સો એવ જનપદો નિવાસો, સો નિકેતીતિ વુચ્ચતિ. તથારૂપો ચ રાજા સુદ્ધોદનો, યં સન્ધાયાહ ''કોસલેસુ નિકેતિનો''તિ. તેન અન્વયાગતમ્પિ ભોગસમ્પત્તિં દીપેતિ.

૪૨૬. એત્તાવતા અત્તનો ભોગસમ્પત્તિં દીપેત્વા ''આદિચ્ચા નામ ગોત્તેન, સાકિયા નામ જાતિયા''તિ ઇમિના જાતિસમ્પત્તિઞ્ચ આચિક્ખિત્વા યં વુત્તં રઞ્ઞા ''દદામિ ભોગે ભુઞ્જસ્સૂ''તિ, તં પટિક્ખિપન્તો આહ – ''**તમ્હા કુલા પબ્બજિતોમ્હિ, ન કામે અભિપત્થય**''ન્તિ. યદિ હિ અહં કામે અભિપત્થયેય્યં, ન ઈદિસં ધનવીરિયસમ્પન્નં દ્વાસીતિસહસ્સવીરપુરિસસમાકુલં કુલં છડ્ડેત્વા પબ્બજેય્યન્તિ અયં કિરેત્થ અધિપ્પાયો.

૪૨૭. એવં રઞ્ઞો વચનં પટિક્ખિપિત્વા તતો પરં અત્તનો પબ્બજ્જાહેતું દસ્સેન્તો આહ – ''**કામેસ્વાદીનવં દિસ્વા, નેક્ખમ્મં દટ્ઠુ ખેમતો**''તિ. એતં ''પબ્બજિતોમ્હી''તિ ઇમિના સમ્બન્ધિતબ્બં. તત્થ **દટ્ઠૂ**તિ દિસ્વા . સેસમેત્થ ઇતો પુરિમગાથાસુ ચ યં યં ન વિચારિતં, તં તં સબ્બં ઉત્તાનત્થત્તા એવ ન વિચારિતન્તિ વેદિતબ્બં. એવં અત્તનો પબ્બજ્જાહેતું વત્વા પધાનત્થાય ગન્તુકામો રાજાનં આમન્તેન્તો આહ – ''**પધાનાય ગમિસ્સામિ, એત્થ મે રઞ્જતી મનો**''તિ. તસ્સત્થો – યસ્માહં, મહારાજ, નેક્ખમ્મં દટ્ઠુ ખેમતો પબ્બજિતો, તસ્મા તં પરમત્થનેક્ખમ્મં નિબ્બાનામતં સબ્બધમ્માનં અગ્ગટ્ઠેન પધાનં પત્થેન્તો પધાનત્થાય ગમિસ્સામિ, એત્થ મે પધાને રઞ્જતિ મનો, ન કામેસૂતિ. એવં વુત્તે કિર રાજા બોધિસત્તં આહ – ''પુબ્બેવ મેતં, ભન્તે, સુતં 'સુદ્ધોદનરઞ્ઞો કિર પુત્તો સિદ્ધત્થકુમારો ચત્તારિ પુબ્બનિમિત્તાનિ દિસ્વા પબ્બજિત્વા બુદ્ધો ભવિસ્સતી'તિ, સોહં, ભન્તે, તુમ્હાકં અધિમુત્તિં દિસ્વા એવંપસન્નો 'અદ્ધા બુદ્ધત્તં પાપુણિસ્સથા'તિ. સાધુ, ભન્તે, બુદ્ધત્તં પત્વા પઠમં મમ વિજિતં ઓક્કમેય્યાથા''તિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય પબ્બજ્જાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પધાનસુત્તવણ્ણના

૪૨૮. તં મં પધાનપહિતત્તન્તિ પધાનસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ''પધાનાય ગમિસ્સામિ, એત્થ મે રઞ્જતી મનો''તિ આયસ્મા આનન્દો પબ્બજ્જાસુત્તં નિટ્ઠાપેસિ. ભગવા ગન્ધકુટિયં નિસિન્નો ચિન્તેસિ – ''મયા છબ્બસ્સાનિ પધાનં પત્થયમાનેન દુક્કરકારિકા કતા, તં અજ્જ ભિક્ખૂનં કથેસ્સામી''તિ. અથ ગન્ધકુટિતો નિક્ખમિત્વા બુદ્ધાસને નિસિન્નો ''તં મં પધાનપહિતત્ત''ન્તિ આરભિત્વા ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **તં મ**ન્તિ દ્વીહિપિ વચનેહિ અત્તાનમેવ નિદ્દિસતિ. **પધાનપહિતત્ત**ન્તિ નિબ્બાનત્થાય પેસિતચિત્તં પરિચ્ચત્તઅત્તભાવં વા. **નદિં નેરઞ્જરં પતી**તિ લક્ખણં નિદ્દિસતિ. લક્ખણઞ્હિ પધાનપહિતત્તાય નેરઞ્જરા નદી. તેનેવ ચેત્થ ઉપયોગવચનં. અયં પનત્થો ''નદિયા નેરઞ્જરાયા''તિ, નેરઞ્જરાય તીરેતિ વુત્તં હોતિ. **વિપરક્કમ્મા**તિ

અતીવ પરક્કમિત્વા. **ઝાયન્ત**ન્તિ અપ્પાણકજ્ઝાનમનુયુઞ્જન્તં . **યોગક્ખેમસ્સ પત્તિયા**તિ ચતૂહિ યોગેહિ ખેમસ્સ નિબ્બાનસ્સ અધિગમત્થં.

૪૨૯. **નમુચી**તિ મારો. સો હિ અત્તનો વિસયા નિક્ખમિતુકામે દેવમનુસ્સે ન મુઞ્ચતિ, અન્તરાયં નેસં કરોતિ, તસ્મા ''નમુચી''તિ વુચ્ચતિ. **કરુણં વાચ**ન્તિ અનુદ્દયાયુત્તં વાચં. **ભાસમાનો ઉપાગમી**તિ ઇદં ઉત્તાનમેવ. કસ્મા પન ઉપાગતો? મહાપુરિસો કિર એકદિવસં ચિન્તેસિ – ''સબ્બદા આહારં પરિયેસમાનો જીવિતે સાપેક્ખો હોતિ, ન ચ સક્કા જીવિતે સાપેક્ખેન અમતં અધિગન્તુ''ન્તિ . તતો આહારુપચ્છેદાય પટિપજ્જિ, તેન કિસો દુબ્બણ્ણો ચ અહોસિ. અથ મારો ''અયં સમ્બોધાય મગ્ગો હોતિ, ન હોતીતિ અજાનન્તો અતિઘોરં તપં કરોતિ, કદાચિ મમ વિસયં અતિક્કમેય્યા''તિ ભીતો ''ઇદઞ્ચિદઞ્ચ વત્વા વારેસ્સામી''તિ આગતો. તેનેવાહ – ''**કિસો ત્વમસિ દુબ્બણ્ણો, સન્તિકે મરણં તવા**''તિ.

૪૩૦. એવઞ્ચ પન વત્વા અથસ્સ મરણસન્તિકભાવં સાવેન્તો આહ – ''**સહસ્સભાગો મરણસ્સ, એકંસો તવ જીવિત**''ન્તિ. તસ્સત્થો – સહસ્સં ભાગાનં અસ્સાતિ સહસ્સભાગો. કો સો ? મરણસ્સ પચ્ચયોતિ પાઠસેસો. એકો અંસોતિ એકંસો. ઇદં વુત્તં હોતિ – અયં અપ્પાણકજ્ઝાનાદિસહસ્સભાગો તવ મરણસ્સ પચ્ચયો, તતો પન તે એકો એવ ભાગો જીવિતં, એવં સન્તિકે મરણં તવાતિ. એવં મરણસ્સ સન્તિકભાવં સાવેત્વા અથ નં જીવિતે સમુસ્સાહેન્તો આહ ''**જીવ ભો જીવિતં સેય્યો**''તિ. કથં સેય્યોતિ ચે. **જીવં પુઞ્ઞાનિ કાહસી**તિ.

૪૩૧. અથ અત્તના સમ્મતાનિ પુઞ્ઞાનિ દસ્સેન્તો આહ – ''ચરતો ચ તે બ્રહ્મચરિય''ન્તિ. તત્થ **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ કાલેન કાલં મેથુનવિરતિં સન્ધાયાહ, યં તાપસા કરોન્તિ. **જૂહતો**તિ જુહન્તસ્સ. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

૪૩૨. **દુગ્ગો મગ્ગો**તિ ઇમં પન અટ્ઠગાથં પધાનવિચ્છન્દં જનેન્તો આહ. તત્થ અપ્પાણકજ્ઝાનાદિગહનત્તા દુક્ખેન ગન્તબ્બોતિ **દુગ્ગો**, દુક્ખિતકાયચિત્તેન કત્તબ્બત્તા **દુક્કરો**, સન્તિકમરણેન તાદિસેનાપિ પાપુણિતું અસક્કુણેય્યતો **દુરભિસમ્ભવો**તિ એવમત્થો વેદિતબ્બો. ઇતો પરં **ઇમા ગાથા ભણં મારો, અટ્ઠા બુદ્ધસ્સ સન્તિકે**તિ અયમુપડ્ઢગાથા સઙ્ગીતિકારેહિ વુત્તા. સકલગાથાપીતિ એકે. ભગવતા એવ પન પરં વિય અત્તાનં નિદ્દિસન્તેન સબ્બમેત્થ એવંજાતિકં વુત્તન્તિ અયમમ્હાકં ખન્તિ. તત્થ **અટ્ઠા**તિ અટ્ઠાસિ. સેસં ઉત્તાનમેવ.

૪૩૩. છટ્ઠગાથાય **યેનત્થેના**તિ એત્થ પરેસં અન્તરાયકરણેન અત્તનો અત્થેન ત્વં, પાપિમ, આગતોસીતિ અયમધિપ્પાયો . સેસં ઉત્તાનમેવ.

૪૩૪. ''જીવં પુઞ્ઞાનિ કાહસી''તિ ઇદં પન વચનં પટિક્ખિપન્તો ''**અણુમત્તોપી**''તિ ઇમં ગાથમાહ. તત્થ **પુઞ્ઞેના**તિ વટ્ટગામિં મારેન વુત્તં પુઞ્ઞં સન્ધાય ભણતિ. સેસં ઉત્તાનમેવ.

૪૩૫. ઇદાનિ ''એકંસો તવ જીવિત''ન્તિ ઇદં વચનં આરબ્ભ મારં સન્તજ્જેન્તો ''**અત્થિ સદ્ધા**''તિ ઇમં ગાથમાહ. તત્રાયમધિપ્પાયો – અરે, માર, યો અનુત્તરે સન્તિવરપદે અસ્સદ્ધો ભવેય્ય, સદ્ધોપિ વા કુસીતો, સદ્ધો આરદ્ધવીરિયો સમાનોપિ વા દુપ્પઞ્ઞો, તં ત્વં જીવિતમનુપુચ્છમાનો સોભેય્યાસિ, મય્હં પન અનુત્તરે સન્તિવરપદે ઓકપ્પનસદ્ધા અત્થિ, તથા કાયિકચેતસિકમસિથિલપરક્કમતાસઙ્ખાતં વીરિયં, વજિરૂપમા પઞ્ઞા ચ મમ વિજ્જતિ, સો ત્વં એવં મં પહિતત્તં ઉત્તમજ્ઝાસયં કિં જીવમનુપુચ્છસિ, કસ્મા જીવિતં પુચ્છસિ. **પઞ્ઞા ચ મમા**તિ એત્થ ચ સદ્દેન સતિ સમાધિ ચ. એવં સન્તે યેહિ પઞ્ચહિ ઇન્દ્રિયેહિ સમન્નાગતા નિબ્બાનં પાપુણન્તિ, તેસુ એકેનાપિ

અવિરહિતં એવં મં પહિતત્તં કિં જીવમનુપુચ્છસિ? નનુ – એકાહં જીવિતં સેય્યો, વીરિયમારભતો દળ્હં (ધ॰ પ॰ ૧૧૨). પઞ્ઞવન્તસ્સ ઝાયિનો, પસ્સતો ઉદયબ્બયન્તિ (ધ॰ પ॰ ૧૧૧, ૧૧૩).

૪૩૬-૮. એવં મારં સન્તજ્જેત્વા અત્તનો દેહચિત્તપ્પવત્તિં દસ્સેન્તો ''**નદીનમપી**''પિ ગાથાત્તયમાહ. તમત્થતો પાકટમેવ. અયં પન અધિપ્પાયવણ્ણના – ય્વાયં મમ સરીરે અપ્પાણકજ્ઝાનવીરિયવેગસમુટ્ઠિતો વાતો વત્તતિ, લોકે ગઙ્ગાયમુનાદીનં નદીનમ્પિ સોતાનિ અયં વિસોસયે, કિઞ્ચ મે એવં પહિતત્તસ્સ ચતુનાળિમત્તં લોહિતં ન ઉપસોસેય્ય. ન કેવલઞ્ચ મે લોહિતમેવ સુસ્સતિ, અપિચ ખો પન તમ્હિ લોહિતે સુસ્સમાનમ્હિ બદ્ધાબદ્ધભેદં સરીરાનુગતં પિત્તં, અસિતપીતાદિપટિચ્છાદકં ચતુનાળિમત્તમેવ સેમ્હઞ્ચ, કિઞ્ચાપરં તત્તકમેવ મુત્તઞ્ચ ઓજઞ્ચ સુસ્સતિ, તેસુ ચ સુસ્સમાનેસુ મંસાનિપિ ખીયન્તિ, તસ્સ મે એવં અનુપુબ્બેન **મંસેસુ ખીયમાનેસુ ભિય્યો ચિત્તં પસીદતિ**, ન ત્વેવ તપ્પચ્ચયા સંસીદતિ. સો ત્વં ઈદિસં ચિત્તમજાનન્તો સરીરમત્તમેવ દિસ્વા ભણસિ ''કિસો ત્વમસિ દુબ્બણ્ણો, સન્તિકે મરણં તવા''તિ. ન કેવલઞ્ચ મે ચિત્તમેવ પસીદતિ, અપિચ ખો પન **ભિય્યો સતિ ચ પઞ્ઞા ચ સમાધિ મમ તિટ્ઠતિ**, અણુમત્તોપિ પમાદો વા સમ્મોહો વા ચિત્તવિક્ખેપો વા નત્થિ, તસ્સ મય્હં એવં વિહરતો યે કેચિ સમણબ્રાહ્મણા અતીતં વા અદ્ધાનં અનાગતં વા એતરહિ વા ઓપક્કમિકા વેદના વેદયન્તિ, તાસં નિદસ્સનભૂતં **પત્તસ્સ ઉત્તમવેદનં**. યથા અઞ્ઞેસં દુક્ખેન ફુટ્ઠાનં સુખં, સીતેન ઉણ્હં, ઉણ્હેન સીતં, ખુદાય ભોજનં, પિપાસાય ફુટ્ઠાનં ઉદકં અપેક્ખતે ચિત્તં, એવં પઞ્ચસુ કામગુણેસુ એકકામમ્પિ **નાપેક્ખકે** ચિત્તં. ''અહો વતાહં સુભોજનં ભુઞ્જિત્વા સુખસેય્યં સયેય્ય''ન્તિ ઈદિસેનાકારેન મમ ચિત્તં ન ઉપ્પન્નં, **પસ્સ**, ત્વં માર, **સત્તસ્સ સુદ્ધતન્તિ**.

૪૩૯-૪૧. એવં અત્તનો સુદ્ધતં દસ્સેત્વા ''નિવારેસ્સામિ ત''ન્તિ આગતસ્સ મારસ્સ મનોરથભઞ્જનત્થં મારસેનં કિત્તેત્વા તાય અપરાજિતભાવં દસ્સેન્તો ''**કામા તે પઠમા સેના**''તિઆદિકા છ ગાથાયો આહ.

તત્થ યસ્મા આદિતોવ અગારિયભૂતે સત્તે વત્થુકામેસુ કિલેસકામા મોહયન્તિ, તે અભિભુય્ય અનગારિયભાવં ઉપગતાનં પન્તેસુ વા સેનાસનેસુ અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેસુ વા અધિકુસલેસુ ધમ્મેસુ **અરતિ** ઉપ્પજ્જતિ. વુત્તઞ્ચેતં ''પબ્બજિતેન ખો, આવુસો, અભિરતિ દુક્કરા''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૩૧). તતો તે પરપટિબદ્ધજીવિકત્તા **ખુપ્પિપાસા** બાધેતિ, તાય બાધિતાનં પરિયેસન**તણ્હા** ચિત્તં કિલમયતિ, અથ નેસં કિલન્તચિત્તાનં **થિનમિદ્ધં** ઓક્કમતિ. તતો વિસેસમનધિગચ્છન્તાનં દુરભિસમ્ભવેસુ અરઞ્ઞવનપત્થેસુ સેનાસનેસુ વિહરતં ઉત્રાસસઞ્ઞિતા **ભીરુ** જાયતિ, તેસં ઉસ્સઙ્કિતપરિસઙ્કિતાનં દીઘરત્તં વિવેકરસમનસ્સાદયમાનાનં વિહરતં ''ન સિયા નુ ખો એસ મગ્ગો''તિ પટિપત્તિયં **વિચિકિચ્છા** ઉપ્પજ્જતિ, તં વિનોદેત્વા વિહરતં અપ્પમત્તકેન વિસેસાધિગમેન **માનમક્ખથમ્ભા** જાયન્તિ, તેપિ વિનોદેત્વા વિહરતં તતો અધિકતરં વિસેસાધિગમં નિસ્સાય **લાભસક્કારસિલોકા** ઉપ્પજ્જન્તિ, લાભાદિમુચ્છિતા ધમ્મપતિરૂપકાનિ પકાસેન્તા **મિચ્છાયસં** અધિગન્ત્વા તત્થ ઠિતા જાતિઆદીહિ **અત્તાનં ઉક્કંસેન્તિ**, **પરં વમ્ભેન્તિ**, તસ્મા કામાદીનં પઠમસેનાદિભાવો વેદિતબ્બો.

૪૪૨-૩. એવમેતં દસવિધં સેનં ઉદ્દિસિત્વા યસ્મા સા કણ્હધમ્મસમન્નાગતત્તા કણ્હસ્સ નમુચિનો ઉપકારાય સંવત્તતિ, તસ્મા નં તવ સેનાતિ નિદ્દિસન્તો આહ – ''**એસા નમુચિ તે સેના, કણ્હસ્સાભિપ્પહારિની**''તિ. તત્થ **અભિપ્પહારિનીતિ** સમણબ્રાહ્મણાનં ઘાતની નિપ્પોથની, અન્તરાયકરીતિ અત્થો. **ન નં અસૂરો જિનાતિ, જેત્વા ચ લભતે સુખન્તિ** એવં તવ સેનં અસૂરો કાયે ચ જીવિતે ચ સાપેક્ખો પુરિસો ન જિનાતિ, સૂરો પન જિનાતિ, જેત્વા ચ મગ્ગસુખં ફલસુખઞ્ચ અધિગચ્છતિ. યસ્મા ચ લભતે સુખં, તસ્મા સુખં પત્થયમાનો અહમ્પિ **એસ મુઞ્જં પરિહરે**તિ. સઙ્ગામાવચરા અનિવત્તિનો પુરિસા અત્તનો અનિવત્તનકભાવવિઞ્ઞાપનત્થં સીસે વા ધજે વા આવુધે વા

મુઞ્ચતિણં બન્ધન્તિ, તં અયમ્પિ પરિહરતિચ્ચેવ મં ધારેહિ. તવ સેનાય પરાજિતસ્સ **ધિરત્થુ મમ જીવિતં**, તસ્મા એવં ધારેહિ – **સઙ્ગામે મે મતં સેય્યો, યઞ્ચે જીવે પરાજિતો**, યેન જીવિતેન પરાજિતો જીવે, તસ્મા જીવિતા તયા સમ્માપટિપન્નાનં અન્તરાયકરેન સદ્ધિં સઙ્ગામે મતં મમ સેય્યોતિ અત્થો.

૪૪૪. કસ્મા મતં સેય્યોતિ ચે? યસ્મા **પગાળ્હેત્થ...પે॰... સુબ્બતા**, એત્થ કામાદિકાય અત્તુક્કંસનપરવમ્ભનપરિયોસાનાય તવ સેનાય પગાળ્હા નિમુગ્ગા અનુપવિટ્ઠા એકે સમણબ્રાહ્મણા ન દિસ્સન્તિ, સીલાદીહિ ગુણેહિ નપ્પકાસન્તિ, અન્ધકારં પવિટ્ઠા વિય હોન્તિ. એતે એવં પગાળ્હા સમાના સચેપિ કદાચિ ઉમ્મુજ્જિત્વા નિમુજ્જનપુરિસો વિય ''સાહુ સદ્ધા''તિઆદિના નયેન ઉમ્મુજ્જન્તિ, તથાપિ તાય સેનાય અજ્ઝોત્થટત્તા **તઞ્ચ મગ્ગં ન જાનન્તિ** ખેમં નિબ્બાનગામીનં, સબ્બેપિ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધાદયો **યેન ગચ્છન્તિ સુબ્બતા**તિ. ઇમં પન ગાથં સુત્વા મારો પુન કિઞ્ચિ અવત્વા એવ પક્કામિ.

૪૪૫-૬. પક્કન્તે પન તસ્મિં મહાસત્તો તાય દુક્કરકારિકાય કિઞ્ચિપિ વિસેસં અનધિગચ્છન્તો અનુક્કમેન ''સિયા નુ ખો અઞ્ઞો મગ્ગો બોધાયા''તિઆદીનિ ચિન્તેત્વા ઓળારિકાહારં આહારેત્વા, બલં ગહેત્વા, વિસાખપુણ્ણમદિવસે પગેવ સુજાતાય પાયાસં પરિભુઞ્જિત્વા, ભદ્રવનસણ્ડે દિવાવિહારં નિસીદિત્વા, તત્થ અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેન્તો દિવસં વીતિનામેત્વા સાયન્હસમયે મહાબોધિમણ્ડાભિમુખો ગન્ત્વા સોત્થિયેન દિન્ના અટ્ઠ તિણમુટ્ઠિયો બોધિમૂલે વિકિરિત્વા દસસહસ્સલોકધાતુદેવતાહિ કતસક્કારબહુમાનો –

> ''કામં તચો ચ ન્હારુ ચ, અટ્ઠિ ચ અવસિસ્સતુ;
> ઉપસુસ્સતુ નિસ્સેસં, સરીરે મંસલોહિત''ન્તિ. –

ચતુરઙ્ગવીરિયં અધિટ્ઠહિત્વા ''ન દાનિ બુદ્ધત્તં અપાપુણિત્વા પલ્લઙ્કં ભિન્દિસ્સામી''તિ પટિઞ્ઞં કત્વા અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસીદિ. તં ઞત્વા મારો પાપિમા ''અજ્જ સિદ્ધત્થો પટિઞ્ઞં કત્વા નિસિન્નો, અજ્જેવ દાનિસ્સ સા પટિઞ્ઞા પટિબાહિતબ્બા''તિ બોધિમણ્ડતો યાવ ચક્કવાળમાયતં દ્વાદસયોજનવિત્થારં ઉદ્ધં નવયોજનમુગ્ગતં મારસેનં સમુટ્ઠાપેત્વા દિયડ્ઢયોજનસતપ્પમાણં ગિરિમેખલં હત્થિરાજાનં આરુય્હ બાહુસહસ્સં માપેત્વા નાનાવુધાનિ ગહેત્વા ''ગણ્હથ, હનથ, પહરથા''તિ ભણન્તો આળવકસુત્તે વુત્તપ્પકારા વુટ્ઠિયો માપેસિ, તા મહાપુરિસં પત્વા તત્થ વુત્તપ્પકારા એવ સમ્પજ્જિંસુ. તતો વજિરઙ્કુસેન હત્થિં કુમ્ભે પહરિત્વા મહાપુરિસસ્સ સમીપં નેત્વા ''ઉટ્ઠેહિ, ભો સિદ્ધત્થ, પલ્લઙ્કા''તિ આહ. મહાપુરિસો ''ન ઉટ્ઠહામિ મારા''તિ વત્વા તં ધજિનિં સમન્તા વિલોકેન્તો ઇમા ગાથાયો અભાસિ ''**સમન્તા ધજિનિ**''ન્તિ.

તત્થ **ધજિનિ**ન્તિ સેનં. **યુત્ત**ન્તિ ઉય્યુત્તં. **સવાહન**ન્તિ ગિરિમેખલનાગરાજસહિતં. **પચ્ચુગ્ગચ્છામી**તિ અભિમુખો ઉપરિ ગમિસ્સામિ, સો ચ ખો તેજેનેવ, ન કાયેન. કસ્મા? **મા મં ઠાના અચાવયિ**, મં એતસ્મા ઠાના અપરાજિતપલ્લઙ્કા મારો મા ચાલેસીતિ વુત્તં હોતિ. **નપ્પસહતી**તિ સહિતું ન સક્કોતિ, નાભિભવતિ વા. **આમં પત્ત**ન્તિ કાચજાતં મત્તિકાભાજનં. **અસ્મના**તિ પાસાણેન. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

૪૪૭-૮. ઇદાનિ ''એતં તે મારસેનં ભિન્દિત્વા તતો પરં વિજિતસઙ્ગામો સમ્પત્તધમ્મરાજાભિસેકો ઇદં કરિસ્સામી''તિ દસ્સેન્તો આહ ''**વસીકરિત્વા**''તિ. તત્થ **વસીકરિત્વા સઙ્કપ્પ**ન્તિ મગ્ગભાવનાય સબ્બં મિચ્છાસઙ્કપ્પં પહાય સમ્માસઙ્કપ્પસ્સેવ પવત્તનેન વસીકરિત્વા સઙ્કપ્પં. **સતિઞ્ચ સૂપતિટ્ઠિત**ન્તિ કાયાદીસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ અત્તનો

સતિઞ્ચ સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠિતં કરિત્વા એવં વસીકતસઙ્કપ્પો સુપ્પતિટ્ઠિતસ્સતિ **રટ્ઠા રટ્ઠં વિચરિસ્સામિ** દેવમનુસ્સભેદે **પુથૂ સાવકે વિનયન્તો**. અથ મયા વિનીયમાના **તે અપ્પમત્તા...પે॰... ન સોચરે**, તં નિબ્બાનામતમેવાતિ અધિપ્પાયો.

૪૪૯-૫૧. અથ મારો ઇમા ગાથાયો સુત્વા આહ – ''એવરૂપં પક્ખં દિસ્વા ન ભાયસિ ભિક્ખૂ''તિ? ''આમ, માર, ન ભાયામી''તિ. ''કસ્મા ન ભાયસી''તિ? ''દાનાદીનં પારમિપુઞ્ઞાનં કતત્તા''તિ. ''કો એતં જાનાતિ દાનાદીનિ ત્વમકાસી''તિ? ''કિં એત્થ પાપિમ સક્ખિકિચ્ચેન, અપિચ એકસ્મિંયેવ ભવે વેસ્સન્તરો હુત્વા યં દાનમદાસિં, તસ્સાનુભાવેન સત્તક્ખત્તું છહિ પકારેહિ સઞ્જાતકમ્પા અયં મહાપથવીયેવ સક્ખી''તિ. એવં વુત્તે ઉદકપરિયન્તં કત્વા મહાપથવી કમ્પિ ભેરવસદ્દં મુઞ્ચમાના, યં સુત્વા મારો અસનિહતો વિય ભીતો ધજં પણામેત્વા પલાયિ સદ્ધિં પરિસાય. અથ મહાપુરિસો તીહિ યામેહિ તિસ્સો વિજ્જા સચ્છિકત્વા અરુણુગ્ગમને ''અનેકજાતિસંસારં...પે॰... તણ્હાનં ખયમજ્ઝગા''તિ ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ. મારો ઉદાનસદ્દેન આગન્ત્વા ''અયં'બુદ્ધો અહ'ન્તિ પટિજાનાતિ, હન્દ નં અનુબન્ધામિ આભિસમાચારિકં પસ્સિતું. સચસ્સ કિઞ્ચિ કાયેન વા વાચાય વા ખલિતં ભવિસ્સતિ, વિહેઠેસ્સામિ ન''ન્તિ પુબ્બે બોધિસત્તભૂમિયં છબ્બસ્સાનિ અનુબન્ધિત્વા બુદ્ધત્તં પત્તં એકં વસ્સં અનુબન્ધિ. તતો ભગવતો કિઞ્ચિ ખલિતં અપસ્સન્તો ''**સત્ત વસ્સાની**''તિ ઇમા નિબ્બેજનીયગાથાયો અભાસિ.

તત્થ **ઓતાર**ન્તિ રન્ધં વિવરં. **નાધિગચ્છિસ્સ**ન્તિ નાધિગમિં. **મેદવણ્ણ**ન્તિ મેદપિણ્ડસદિસં. **અનુપરિયગા**તિ પરિતો પરિતો અગમાસિ. **મુદુ**ન્તિ મુદુકં. **વિન્દેમા**તિ અધિગચ્છેય્યામ. **અસ્સાદના**તિ સાદુભાવો. **વાયસેત્તો**તિ વાયસો એત્તો. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

અયં પન યોજના – સત્ત વસ્સાનિ ભગવન્તં ઓતારાપેક્ખો અનુબન્ધિં કત્થચિ અવિજહન્તો પદાપદં, એવં અનુબન્ધિત્વાપિ ચ ઓતારં નાધિગમિં. સોહં યથા નામ મેદવણ્ણં પાસાણં મેદસઞ્ઞી વાયસો એકસ્મિં પસ્સે મુખતુણ્ડકેન વિજ્ઝિત્વા અસ્સાદં અવિન્દમાનો ''અપ્પેવ નામ એત્થ મુદુ વિન્દેમ, અપિ ઇતો અસ્સાદના સિયા''તિ સમન્તા તથેવ વિજ્ઝન્તો અનુપરિયાયિત્વા કત્થચિ અસ્સાદં અલદ્ધા ''પાસાણોવાય''ન્તિ નિબ્બિજ્જ પક્કમેય્ય, એવમેવાહં ભગવન્તં કાયકમ્માદીસુ અત્તનો પરિત્તપઞ્ઞામુખતુણ્ડકેન વિજ્ઝન્તો સમન્તા અનુપરિયગા ''અપ્પેવ નામ કત્થચિ અપરિસુદ્ધકાયસમાચારાદિમુદુભાવં વિન્દેમ, કુતોચિ અસ્સાદના સિયા''તિ, તે દાનિ મયં અસ્સાદં અલભમાના **કાકોવ સેલમાસજ્જ નિબ્બિજ્જાપેમ ગોતમં** આસજ્જ તતો ગોતમા નિબ્બિજ્જ અપેમાતિ. એવં વદતો કિર મારસ્સ સત્ત વસ્સાનિ નિપ્ફલપરિસ્સમં નિસ્સાય બલવસોકો ઉદપાદિ. તેનસ્સ વિસીદમાનઙ્ગપચ્ચઙ્ગસ્સ બેલુવપણ્ડુ નામ વીણા કચ્છતો પતિતા. યા સકિં કુસલેહિ વાદિતા ચત્તારો માસે મધુરસ્સરં મુઞ્ચતિ, યં ગહેત્વા સક્કો પઞ્ચસિખસ્સ અદાસિ. તં સો પતમાનમ્પિ ન બુજ્ઝિ. તેનાહ ભગવા –

૪૫૨.''તસ્સ સોકપરેતસ્સ, વીણા કચ્છા અભસ્સથ;
તતો સો દુમ્મનો યક્ખો, તત્થેવન્તરધાયથા''તિ.

સઙ્ગીતિકારકા આહંસૂતિ એકે, અમ્હાકં પનેતં નક્ખમતીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય પધાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સુભાસિતસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ સુભાસિતસુત્તં. અત્તજ્ઝાસયતો ચસ્સ ઉપ્પત્તિ. ભગવા હિ સુભાસિતપ્પિયો, સો અત્તનો સુભાસિતસમુદાચારપ્પકાસનેન સત્તાનં દુબ્ભાસિતસમુદાચારં પટિસેધેન્તો ઇમં સુત્તમભાસિ. તત્થ **એવં મે સુત**ન્તિઆદિ સઙ્ગીતિકારવચનં. તત્થ **તત્ર ખો ભગવા...પે॰... ભદન્તેતિ તે ભિક્ખૂ**તિ એતં અપુબ્બં, સેસં વુત્તનયમેવ. તસ્મા અપુબ્બપદવણ્ણનત્થમિદં વુચ્ચતિ – **તત્રા**તિ દેસકાલપરિદીપનં. તઞ્હિ યં સમયં વિહરતિ, તત્ર સમયે, યસ્મિઞ્ચ આરામે વિહરતિ, તત્ર આરામેતિ દીપેતિ. ભાસિતબ્બયુત્તે વા દેસકાલે દીપેતિ. ન હિ ભગવા અયુત્તે દેસે કાલે વા ધમ્મં ભાસતિ. ‘‘અકાલો ખો, તાવ, બાહિયા’’તિઆદિ (ઉદા॰ ૧૦) ચેત્થ સાધકં. **ખો**તિ પદપૂરણમત્તે અવધારણાદિકાલત્થે વા નિપાતો. **ભગવા**તિ લોકગરુપરિદીપનં. ભિક્ખૂતિ કથાસવનયુત્તપુગ્ગલપરિદીપનં. **આમન્તેસી**તિ આલપિ અભાસિ સમ્બોધેસિ.

ભિક્ખવોતિ આમન્તનાકારપરિદીપનં. તઞ્ચ ભિક્ખનસીલતાદિગુણયોગસિદ્ધત્તા વુત્તં. તેન નેસં હીનાધિકજનસેવિતં વુત્તિં પકાસેન્તો ઉદ્ધતદીનભાવનિગ્ગહં કરોતિ. ‘‘ભિક્ખવો’’તિ ઇમિના ચ કરુણાવિપ્ફારસોમ્મહદયનયનનિપાતપુબ્બઙ્ગમેન વચનેન તે અત્તનો મુખાભિમુખે કરિત્વા તેનેવ કથેતુકમ્યતાદીપકેન વચનેન તેસં સોતુકમ્યતં જનેતિ, તેનેવ ચ સમ્બોધનત્થેન વચનેન સાધુકસવનમનસિકારેપિ તે નિયોજેતિ. સાધુકસવનમનસિકારાયત્તા હિ સાસનસમ્પત્તિ. અપરેસુપિ દેવમનુસ્સેસુ વિજ્જમાનેસુ કસ્મા ભિક્ખૂ એવ આમન્તેસીતિ ચે? જેટ્ઠસેટ્ઠાસન્નસદાસન્નિહિતભાવતો. સબ્બપરિસસાધારણા હિ અયં ધમ્મદેસના, ન પાટિપુગ્ગલિકા. પરિસાય ચ જેટ્ઠા ભિક્ખૂ પઠમુપ્પન્નત્તા, સેટ્ઠા અનગારિયભાવં આદિં કત્વા સત્થુ ચરિયાનુવિધાયકત્તા સકલસાસનપટિગ્ગાહકત્તા ચ. આસન્ના તત્થ નિસિન્નેસુ સત્થુ સન્તિકત્તા, સદા સન્નિહિતા સત્થુ સન્તિકાવચરત્તા. તેન ભગવા સબ્બપરિસસાધારણં ધમ્મં દેસેન્તો ભિક્ખૂ એવ આમન્તેસિ. અપિચ ભાજનં તે ઇમાય કથાય યથાનુસિટ્ઠં પટિપત્તિસબ્ભાવતોતિપિ તે એવ આમન્તેસિ. **ભદન્તે**તિ ગારવાધિવચનમેતં. **તે ભિક્ખૂ**તિ યે ભગવા આમન્તેસિ, તે એવં ભગવન્તં આલપન્તા ભગવતો પચ્ચસ્સોસુન્તિ.

ચતૂહિ અઙ્ગેહીતિ ચતૂહિ કારણેહિ અવયવેહિ વા. મુસાવાદાવેરમણિઆદીનિ હિ ચત્તારિ સુભાસિતવાચાય કારણાનિ. સચ્ચવચનાદયો ચત્તારો અવયવા, કારણત્થે ચ અઙ્ગસદ્દો. **ચતૂહી**તિ નિસ્સક્કવચનં હોતિ, અવયવત્થે કરણવચનં. **સમન્નાગતા**તિ સમનુઆગતા પવત્તા યુત્તા ચ. **વાચા**તિ સમુલ્લપનવાચા. યા સા ‘‘વાચા ગિરા બ્યપ્પથો’’તિ (ધ॰ સ॰ ૬૩૬) ચ, ‘‘નેલા કણ્ણસુખા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૯; મ॰ નિ॰ ૩.૧૪) ચ એવમાદીસુ આગચ્છતિ. યા પન ‘‘વાચાય ચે કતં કમ્મ’’ન્તિ (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧ કાયકમ્મદ્વાર) એવં વિઞ્ઞત્તિ ચ, ‘‘યા ચતૂહિ વચીદુચ્ચરિતેહિ આરતિ વિરતિ...પે॰... અયં વુચ્ચતિ સમ્માવાચા’’તિ (ધ॰ સ॰ ૨૯૯; વિભ॰ ૨૦૬) એવં વિરતિ ચ, ‘‘ફરુસવાચા, ભિક્ખવે, આસેવિતા ભાવિતા બહુલીકતા નિરયસંવત્તનિકા હોતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૪૦) એવં ચેતના ચ વાચાતિ આગચ્છતિ, સા ઇધ ન અધિપ્પેતા. કસ્મા? અભાસિતબ્બતો. **સુભાસિતા હોતી**તિ સુટ્ઠુ ભાસિતા હોતિ. તેનસ્સા અત્થાવહનતં દીપેતિ. **ન દુબ્ભાસિતા**તિ ન દુટ્ઠુ ભાસિતા. તેનસ્સા અનત્થાનાવહનતં દીપેતિ. **અનવજ્જા**તિ વજ્જસઙ્ખાતરાગાદિદોસવિરહિતા. તેનસ્સા કારણસુદ્ધિં વુત્તદોસાભાવઞ્ચ દીપેતિ. **અનનુવજ્જા ચા**તિ અનુવાદવિમુત્તા. તેનસ્સા સબ્બાકારસમ્પત્તિં દીપેતિ. **વિઞ્ઞૂન**ન્તિ પણ્ડિતાનં. તેન નિન્દાપસંસાસુ બાલા અપ્પમાણાતિ દીપેતિ.

કતમેહિ ચતૂહીતિ કથેતુકમ્યતાપુચ્છા. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સાસને. **ભિક્ખવે**તિ યેસં કથેતુકામો, તદાલપનં. **ભિક્ખૂ**તિ વુત્તપ્પકારવાચાભાસનકપુગ્ગલનિદસ્સનં. **સુભાસિતંયેવ ભાસતી**તિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય ચતૂસુ વાચઙ્ગેસુ અઞ્ઞતરઙ્ગનિદ્દેસવચનં. **નો દુબ્ભાસિત**ન્તિ તસ્સેવ વાચઙ્ગસ્સ પટિપક્ખભાસનનિવારણં. તેન ''મુસાવાદાદયોપિ કદાચિ વત્તબ્બા''તિ દિટ્ઠિં નિસેધેતિ. ''નો દુબ્ભાસિત''ન્તિ ઇમિના વા મિચ્છાવાચપ્પહાનં દીપેતિ, ''સુભાસિત''ન્તિ ઇમિના પહીનમિચ્છાવાચેન સતા ભાસિતબ્બવચનલક્ખણં. તથા પાપસ્સ અકરણં, કુસલસ્સ ઉપસમ્પદં . અઙ્ગપરિદીપનત્થં પન અભાસિતબ્બં પુબ્બે અવત્વા ભાસિતબ્બમેવાહ. એસ નયો **ધમ્મંયેવા**તિઆદીસુપિ.

એત્થ ચ ''સુભાસિતંયેવ ભાસતિ નો દુબ્ભાસિત''ન્તિ ઇમિના પિસુણદોસરહિતં સમગ્ગકરણવચનં વુત્તં, ''ધમ્મંયેવ ભાસતિ નો અધમ્મ''ન્તિ ઇમિના સમ્ફદોસરહિતં ધમ્મતો અનપેતં મન્તાવચનં વુત્તં, ઇતરેહિ દ્વીહિ ફરુસાલિકરહિતાનિ પિયસચ્ચવચનાનિ વુત્તાનિ. **ઇમેહિ ખો**તિઆદિના પન તાનિ અઙ્ગાનિ પચ્ચક્ખતો દસ્સેન્તો તં વાચં નિગમેતિ. વિસેસતો ચેત્થ ''ઇમેહિ ખો, ભિક્ખવે , ચતૂહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતા વાચા સુભાસિતા હોતી''તિ ભણન્તો યદઞ્ઞે પટિઞ્ઞાદીહિ અવયવેહિ નામાદીહિ પદેહિ લિઙ્ગવચનવિભત્તિકાલકારકાદીહિ સમ્પત્તીહિ ચ સમન્નાગતં વાચં ''સુભાસિત''ન્તિ મઞ્ઞન્તિ, તં ધમ્મતો પટિસેધેતિ. અવયવાદિસમ્પન્નાપિ હિ પેસુઞ્ઞાદિસમન્નાગતા વાચા દુબ્ભાસિતાવ હોતિ અત્તનો પરેસઞ્ચ અનત્થાવહત્તા. ઇમેહિ પન ચતૂહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતા સચેપિ મિલક્ખુભાસાપરિયાપન્ના ઘટચેટિકાગીતિકપરિયાપન્ના વા હોતિ, તથાપિ સુભાસિતા એવ લોકિયલોકુત્તરહિતસુખાવહત્તા. સીહળદીપે મગ્ગપસ્સે સસ્સં રક્ખન્તિયા સીહળચેટિકાય સીહળકેનેવ જાતિજરામરણપટિસંયુત્તં ગીતં ગાયન્તિયા સુત્વા મગ્ગં ગચ્છન્તા સટ્ઠિમત્તા વિપસ્સકભિક્ખૂ ચેત્થ અરહત્તં પત્તા નિદસ્સનં. તથા તિસ્સો નામ આરદ્ધવિપસ્સકો ભિક્ખુ પદુમસરસમીપેન ગચ્છન્તો પદુમસરે પદુમાનિ ભઞ્જિત્વા ભઞ્જિત્વા –

> ''પાતો ફુલ્લં કોકનદં, સૂરિયાલોકેન ભજ્જિયતે;
> એવં મનુસ્સત્તગતા સત્તા, જરાભિવેગેન મદ્દીયન્તી''તિ. –

ઇમં ગીતં ગાયન્તિયા ચેટિકાય સુત્વા અરહત્તં પત્તો, બુદ્ધન્તરે ચ અઞ્ઞતરો પુરિસો સત્તહિ પુત્તેહિ સદ્ધિં વના આગમ્મ અઞ્ઞતરાય ઇત્થિયા મુસલેન તણ્ડુલે કોટ્ટેન્તિયા –

> ''જરાય પરિમદ્દિતં એતં, મિલાતછવિચમ્મનિસ્સિતં;
> મરણેન ભિજ્જતિ એતં, મચ્ચુસ્સ ઘસમામિસં.
>
> ''કિમીનં આલયં એતં, નાનાકુણપેન પૂરિતં;
> અસુચિસ્સ ભાજનં એતં, કદલિક્ખન્ધસમં ઇદ''ન્તિ. –

ઇમં ગીતિકં સુત્વા સહ પુત્તેહિ પચ્ચેકબોધિં પત્તો, અઞ્ઞે ચ ઈદિસેહિ ઉપાયેહિ અરિયભૂમિં પત્તા નિદસ્સનં. અનચ્છરિયં પનેતં, યં ભગવતા આસયાનુસયકુસલેન ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિઆદિના નયેન વુત્તા ગાથાયો સુત્વા પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ અરહત્તં પાપુણિંસુ, અઞ્ઞે ચ ખન્ધાયતનાદિપટિસંયુત્તા કથા સુત્વા અનેકે દેવમનુસ્સાતિ. એવં ઇમેહિ ચતૂહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતા વાચા સચેપિ મિલક્ખુભાસાપરિયાપન્ના, ઘટચેટિકાગીતિકપરિયાપન્ના વા

હોતિ, તથાપિ ‘‘સુભાસિતા’’તિ વેદિતબ્બા. સુભાસિતત્તા એવ ચ અનવજ્જા ચ અનનુવજ્જા ચ વિઞ્ઞૂનં અત્થત્થિકાનં કુલપુત્તાનં અત્થપટિસરણાનં, નો બ્યઞ્જનપટિસરણાનન્તિ.

ઇદમવોચ ભગવાતિ ઇદં સુભાસિતલક્ખણં ભગવા અવોચ. **ઇદં વત્વાન સુગતો, અથાપરં એતદવોચ સત્થા**તિ ઇદઞ્ચ લક્ખણં વત્વા અથ અઞ્ઞમ્પિ એતં અવોચ સત્થા. ઇદાનિ વત્તબ્બગાથં દસ્સેત્વા સબ્બમેતં સઙ્ગીતિકારકા આહંસુ. તત્થ **અપર**ન્તિ ગાથાબન્ધવચનં સન્ધાય વુચ્ચતિ. તં દુવિધં હોતિ – પચ્છા આગતપરિસં અસ્સવનસુસ્સવનઆધારણદળ્હીકરણાદીનિ વા સન્ધાય તદત્થદીપકમેવ ચ. પુબ્બે કેનચિ કારણેન પરિહાપિતસ્સ અત્થસ્સ દીપનેન અત્થવિસેસદીપકઞ્ચ ‘‘પુરિસસ્સ હિ જાતસ્સ, કુઠારી જાયતે મુખે’’તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૬૬૨) વિય. ઇધ પન તદત્થદીપકમેવ.

૪૫૩. તત્થ **સન્તો**તિ બુદ્ધાદયો. તે હિ સુભાસિતં ‘‘ઉત્તમં સેટ્ઠ’’ન્તિ વણ્ણયન્તિ. **દુતિયં તતિયં ચતુત્થ**ન્તિ ઇદં પન પુબ્બે નિદ્દિટ્ઠક્કમં ઉપાદાય વુત્તં. ગાથાપરિયોસાને પન વઙ્ગીસત્થેરો ભગવતો સુભાસિતે પસીદિ.

સો યં પસન્નાકારં અકાસિ, યઞ્ચ વચનં ભગવા અભાસિ, તં દસ્સેન્તા સઙ્ગીતિકારકા ‘‘**અથ ખો આયસ્મા**’’તિઆદિમાહંસુ. તત્થ **પટિભાતિ મ**ન્તિ મમ ભાગો પકાસતિ . **પટિભાતુ ત**ન્તિ તવ ભાગો પકાસતુ. **સારુપ્પાહી**તિ અનુચ્છવિકાહિ. **અભિત્થવી**તિ પસંસિ.

૪૫૪. **ન તાપયે**તિ વિપ્પટિસારેન ન તાપેય્ય. **ન વિહિંસેય્યા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં ભિન્દન્તો ન બાધેય્ય. **સા વે વાચા**તિ સા વાચા એકંસેનેવ સુભાસિતા. એત્તાવતા અપિસુણવાચાય ભગવન્તં થોમેતિ.

૪૫૫. **પટિનન્દિતા**તિ હટ્ઠેન હદયેન પટિમુખં ગન્ત્વા નન્દિતા સમ્પિયાયિતા. **યં અનાદાય પાપાનિ, પરેસં ભાસતે પિય**ન્તિ યં વાચં ભાસન્તો પરેસં પાપાનિ અપ્પિયાનિ પટિક્કૂલાનિ ફરુસવચનાનિ અનાદાય અત્થબ્યઞ્જનમધુરં પિયમેવ વચનં ભાસતિ, તં પિયવાચમેવ ભાસેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. ઇમાય ગાથાય પિયવચનેન ભગવન્તં અભિત્થવિ.

૪૫૬. **અમતા**તિ અમતસદિસા સાદુભાવેન. વુત્તમ્પિ ચેતં ‘‘સચ્ચં હવે સાદુતરં રસાન’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૭૩; સુ॰ નિ॰ ૧૮૪). નિબ્બાનામતપચ્ચયત્તા વા અમતા. **એસ ધમ્મો સનન્તનો**તિ યાયં સચ્ચવાચા નામ, એસ પોરાણો ધમ્મો ચરિયા પવેણી, ઇદમેવ હિ પોરાણાનં આચિણ્ણં, ન તે અલિકં ભાસિંસુ. તેનેવાહ – ‘‘**સચ્ચે અત્થે ચ ધમ્મે ચ, અહુ સન્તો પતિટ્ઠિતા**’’તિ. તત્થ સચ્ચે પતિટ્ઠિતત્તા એવ અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અત્થે પતિટ્ઠિતા. અત્થે પતિટ્ઠિતત્તા એવ ચ ધમ્મે પતિટ્ઠિતા હોન્તીતિ વેદિતબ્બા. પરં વા દ્વયં સચ્ચવિસેસનમિચ્ચેવ વેદિતબ્બં. સચ્ચે પતિટ્ઠિતા. કીદિસે? **અત્થે ચ ધમ્મે ચ**, યં પરેસં અત્થતો અનપેતત્તા અત્થં અનુપરોધં કરોતીતિ વુત્તં હોતિ. સતિપિ ચ અનુપરોધકરત્તે ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મં, યં ધમ્મિકમેવ અત્થં સાધેતીતિ વુત્તં હોતિ. ઇમાય ગાથાય સચ્ચવચનેન ભગવન્તં અભિત્થવિ.

૪૫૭. **ખેમ**ન્તિ અભયં નિરુપદ્દવં. કેન કારણેનાતિ ચે? **નિબ્બાનપ્પત્તિયા દુક્ખસ્સન્તકિરિયાય**, યસ્મા કિલેસનિબ્બાનં પાપેતિ, વટ્ટદુક્ખસ્સ ચ અન્તકિરિયાય સંવત્તતીતિ અત્થો. અથ વા યં બુદ્ધો નિબ્બાનપ્પત્તિયા દુક્ખસ્સન્તકિરિયાયાતિ દ્વિન્નં નિબ્બાનધાતૂનમત્થાય ખેમમગ્ગપ્પકાસનતો ખેમં વાચં ભાસતિ, **સા વે વાચાનમુત્તમા**તિ સા વાચા સબ્બવાચાનં સેટ્ઠાતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. ઇમાય ગાથાય મન્તાવચનેન

ભગવન્તં અભિત્થવન્તો અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસીતિ અયમેત્થ અપુબ્બપદવણ્ણના. સેસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય સુભાસિતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. પૂરળાસસુત્ત-(સુન્દરિકભારદ્વાજસુત્ત)-વણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ પૂરળાસસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવા પચ્છાભત્તકિચ્ચાવસાને બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો સુન્દરિકભારદ્વાજબ્રાહ્મણં અરહત્તસ્સ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નં દિસ્વા ''તત્થ મયિ ગતે કથા પવત્તિસ્સતિ, તતો કથાવસાને ધમ્મદેસનં સુત્વા એસ બ્રાહ્મણો પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિસ્સતી''તિ ચ ઞત્વા તત્થ ગન્ત્વા કથં સમુટ્ઠાપેત્વા ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **એવં મે સુત**ન્તિઆદિ સઙ્ગીતિકારકાનં વચનં. **કિંજચ્ચો ભવ**ન્તિઆદિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ, **ન બ્રાહ્મણો નોમ્હી**તિઆદિ ભગવતો. તં સબ્બમ્પિ સમોધાનેત્વા ''પૂરળાસસુત્ત''ન્તિ વુચ્ચતિ. તત્થ વુત્તસદિસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં, અવુત્તં વણ્ણયિસ્સામ, તઞ્ચ ખો ઉત્તાનત્થાનિ પદાનિ અનામસન્તા. **કોસલેસૂ**તિ કોસલા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા. તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હિસદ્દેન ''કોસલા''તિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં કોસલેસુ જનપદે. કેચિ પન ''યસ્મા પુબ્બે મહાપનાદં રાજકુમારં નાનાનાટકાદીનિ દિસ્વા સિતમત્તમ્પિ અકરોન્તં સુત્વા રાજા આણાપેસિ 'યો મમ પુત્તં હસાપેતિ, સબ્બાભરણેહિ નં અલઙ્કરોમી'તિ. તતો નઙ્ગલાનિ છડ્ડેત્વા મહાજનકાયો સન્નિપતિ. તે ચ મનુસ્સા અતિરેકસત્તવસ્સાનિ નાનાકીળિકાદયો દસ્સેન્તાપિ તં નાસક્ખિંસુ હસાપેતું. તતો સક્કો દેવનટં પેસેસિ, સો દિબ્બનાટકં દસ્સેત્વા હસાપેસિ. અથ તે મનુસ્સા અત્તનો અત્તનો વસનોકાસાભિમુખા પક્કમિંસુ. તે પટિપથે મિત્તસુહજ્જાદયો દિસ્વા પટિસન્થારમકંસુ 'કચ્ચિ ભો કુસલં, કચ્ચિ ભો કુસલ'ન્તિ . તસ્મા તં 'કુસલ'ન્તિ સદ્દં ઉપાદાય સો પદેસો 'કોસલો'તિ વુચ્ચતી''તિ વણ્ણયન્તિ. **સુન્દરિકાય નદિયા તીરે**તિ સુન્દરિકાતિ એવંનામિકાય નદિયા તીરે.

તેન ખો પનાતિ યેન સમયેન ભગવા તં બ્રાહ્મણં વિનેતુકામો ગન્ત્વા તસ્સા નદિયા તીરે સસીસં પારુપિત્વા રુક્ખમૂલે નિસજ્જાસઙ્ખાતેન ઇરિયાપથવિહારેન વિહરતિ. **સુન્દરિકભારદ્વાજો**તિ સો બ્રાહ્મણો તસ્સા નદિયા તીરે વસતિ અગ્ગિઞ્ચ જુહતિ, ભારદ્વાજોતિ ચસ્સ ગોત્તં, તસ્મા એવં વુચ્ચતિ. **અગ્ગિં જુહતી**તિ આહુતિપક્ખિપનેન જાલેતિ. **અગ્ગિહુત્તં પરિચરતી**તિ અગ્યાયતનં સમ્મજ્જનૂપલેપનબલિકમ્માદિના પયિરુપાસતિ. **કો નુ ખો ઇમં હબ્યસેસં ભુઞ્જેય્યા**તિ સો કિર બ્રાહ્મણો અગ્ગિમ્હિ જુહિત્વા અવસેસં પાયાસં દિસ્વા ચિન્તેસિ – ''અગ્ગિમ્હિ તાવ પક્ખિત્તપાયાસો મહાબ્રહ્મુના ભુત્તો, અયં પન અવસેસો અત્થિ. તં યદિ બ્રહ્મુનો મુખતો જાતસ્સ બ્રાહ્મણસ્સેવ દદેય્યં, એવં મે પિતરા સહ પુત્તોપિ સન્તપ્પિતો ભવેય્ય, સુવિસોધિતો ચ બ્રહ્મલોકગામિમગ્ગો અસ્સ, હન્દાહં બ્રાહ્મણં ગવેસામી''તિ. તતો બ્રાહ્મણદસ્સનત્થં ઉટ્ઠાયાસના ચતુદ્દિસા અનુવિલોકેસિ – ''કો નુ ખો ઇમં હબ્યસેસં ભુઞ્જેય્યા''તિ.

અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલેતિ તસ્મિં વનસણ્ડે સેટ્ઠરુક્ખમૂલે. **સસીસં પારુત**ન્તિ સહ સીસેન પારુતકાયં. કસ્મા પન ભગવા એવમકાસિ, કિં નારાયનસઙ્ખાતબલોપિ હુત્વા નાસક્ખિ હિમપાતં સીતવાતઞ્ચ પટિબાહિતુન્તિ? અત્થેતં

કારણં. ન હિ બુદ્ધા સબ્બસો કાયપટિજગ્ગનં કરોન્તિ એવ, અપિચ ભગવા ''આગતે બ્રાહ્મણે સીસં વિવરિસ્સામિ, મં દિસ્વા બ્રાહ્મણો કથં પવત્તેસ્સતિ, અથસ્સ કથાનુસારેન ધમ્મં દેસેસ્સામી''તિ કથાપવત્તનત્થં એવમકાસિ. **દિસ્વાન વામેન...પે॰... તેનુપસઙ્કમી**તિ સો કિર ભગવન્તં દિસ્વા બ્રાહ્મણો ''અયં સસીસં પારુપિત્વા સબ્બરત્તિં પધાનમનુયુત્તો, ઇમસ્સ દક્ખિણોદકં દત્વા ઇમં હબ્યસેસં દસ્સામી''તિ બ્રાહ્મણસઞ્ઞી હુત્વા એવ ઉપસઙ્કમિ. **મુણ્ડો અયં ભવં, મુણ્ડકો અયં ભવ**ન્તિ સીસે વિવરિતમત્તેવ કેસન્તં દિસ્વા ''મુણ્ડો''તિ આહ. તતો સુટ્ઠુતરં ઓલોકેન્તો પરિત્તમ્પિ સિખં અદિસ્વા હીળેન્તો ''મુણ્ડકો''તિ આહ. એવરૂપા હિ નેસં બ્રાહ્મણાનં દિટ્ઠિ. **તતો વા**તિ યત્થ ઠિતો અદ્દસ, તમ્હા પદેસા **મુણ્ડાપી**તિ કેનચિ કારણેન મુણ્ડિતસીસાપિ હોન્તિ.

૪૫૮. **ન બ્રાહ્મણો નોમ્હી**તિ એત્થ **ન**કારો પટિસેધે, **નો**કારો અવધારણે ''ન નો સમ''ન્તિઆદીસુ (ખુ॰ પા॰ ૬.૩; સુ॰ નિ॰ ૨૨૬) વિય. તેન નેવમ્હિ બ્રાહ્મણોતિ દસ્સેતિ. **ન રાજપુત્તો**તિ ખત્તિયો નમ્હિ. **ન વેસ્સાયનો**તિ વેસ્સોપિ નમ્હિ. **ઉદકોચિ નોમ્હી**તિ અઞ્ઞોપિ સુદ્દો વા ચણ્ડાલો વા કોચિ ન હોમીતિ એવં એકંસેનેવ જાતિવાદસમુદાચારં પટિક્ખિપતિ. કસ્મા? મહાસમુદ્દં પત્તા વિય હિ નદિયો પબ્બજ્જૂપગતા કુલપુત્તા જહન્તિ પુરિમાનિ નામગોત્તાનિ. પહારાદસુત્તઞ્ચેત્થ (અ॰ નિ॰ ૮.૧૯) સાધકં. એવં જાતિવાદં પટિક્ખિપિત્વા યથાભૂતમત્તાનં આવિકરોન્તો આહ – ''**ગોત્તં પરિઞ્ઞાય પુથુજ્જનાનં, અકિઞ્ચનો મન્ત ચરામિ લોકે**''તિ. કથં ગોત્તં પરિઞ્ઞાસીતિ ચે? ભગવા હિ તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પઞ્ચક્ખન્ધે પરિઞ્ઞાસિ, તેસુ ચ પરિઞ્ઞાતેસુ ગોત્તં પરિઞ્ઞાતમેવ હોતિ. રાગાદિકિઞ્ચનાનં પન અભાવેન સો અકિઞ્ચનો મન્તા જાનિત્વા ઞાણાનુપરિવત્તીહિ કાયકમ્માદીહિ ચરતિ. તેનાહ – ''ગોત્તં...પે॰... લોકે''તિ. મન્તા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, તાય એસ ચરતિ. તેનેવાહ – ''મન્તં ચરામિ લોકે''તિ છન્દવસેન રસ્સં કત્વા.

૪૫૯-૬૦. એવં અત્તાનં આવિકત્વા ઇદાનિ ''એવં ઓળારિકં લિઙ્ગમ્પિ દિસ્વા પુચ્છિતબ્બાપુચ્છિતબ્બં ન જાનાસી''તિ બ્રાહ્મણસ્સ ઉપારમ્ભં આરોપેન્તો આહ – ''સઙ્ઘાટિવાસી...પે॰... ગોત્તપઞ્હ''ન્તિ. એત્થ ચ છિન્નસઙ્ઘટિતટ્ઠેન તીણિપિ ચીવરાનિ ''સઙ્ઘાટી''તિ અધિપ્પેતાનિ, તાનિ નિવાસેતિ પરિદહતીતિ **સઙ્ઘાટિવાસી**. **અગહો**તિ અગેહો, નિત્તણ્હોતિ અધિપ્પાયો. નિવાસાગારં પન ભગવતો જેતવને મહાગન્ધકુટિકરેરિમણ્ડલમાળકોસમ્બકુટિચન્દનમાલાદિઅનેકપ્પકારં, તં સન્ધાય ન યુજ્જતિ. **નિવુત્તકેસો**તિ અપનીતકેસો, ઓહારિતકેસમસ્સૂતિ વુત્તં હોતિ. **અભિનિબ્બુતત્તો**તિ અતીવ વૂપસન્તપરિળાહચિત્તો, ગુત્તચિત્તો વા. **અલિપ્પમાનો ઇધ માણવેહી**તિ ઉપકરણસિનેહસ્સ પહીનત્તા મનુસ્સેહિ અલિત્તો અસંસટ્ઠો એકન્તવિવિત્તો. **અકલ્લં મં બ્રાહ્મણા**તિ ય્વાહં એવં સઙ્ઘાટિવાસી...પે॰... અલિપ્પમાનો ઇધ માણવેહિ, તં મં ત્વં, બ્રાહ્મણ, પાકતિકાનિ નામગોત્તાનિ અતીતં પબ્બજિતં સમાનં અપ્પતિરૂપં ગોત્તપઞ્હં પુચ્છસીતિ.

એવં વુત્તે ઉપારમ્ભં મોચેન્તો બ્રાહ્મણો આહ – **પુચ્છન્તિ વે, ભો બ્રાહ્મણા, બ્રાહ્મણેભિ સહ ''બ્રાહ્મણો નો ભવ**''ન્તિ. તત્થ **બ્રાહ્મણો નો**તિ બ્રાહ્મણો નૂતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – નાહં ભો અકલ્લં પુચ્છામિ. અમ્હાકઞ્હિ બ્રાહ્મણસમયે બ્રાહ્મણા બ્રાહ્મણેહિ સહ સમાગન્ત્વા ''બ્રાહ્મણો નુ ભવં, ભારદ્વાજો નુ ભવ''ન્તિ એવં જાતિમ્પિ ગોત્તમ્પિ પુચ્છન્તિ એવાતિ.

૪૬૧-૨. એવં વુત્તે ભગવા બ્રાહ્મણસ્સ ચિત્તમુદુભાવકરણત્થં મન્તેસુ અત્તનો પકતઞ્ઞુતં પકાસેન્તો આહ – ''**બ્રાહ્મણો હિ ચે ત્વં બ્રૂસિ...પે॰... ચતુવીસતક્ખર**''ન્તિ. તસ્સત્થો – સચે ત્વં ''બ્રાહ્મણો અહં''તિ બ્રૂસિ, મઞ્ચ અબ્રાહ્મણં બ્રૂસિ, તસ્મા ભવન્તં સાવિત્તિં પુચ્છામિ તિપદં ચતુવીસતક્ખરં, તં મે બ્રૂહીતિ. એત્થ ચ ભગવા

પરમત્થવેદાનં તિણ્ણં પિટકાનં આદિભૂતં પરમત્થબ્રાહ્મણેહિ સબ્બબુદ્ધેહિ પકાસિતં અત્થસમ્પન્નં બ્યઞ્જનસમ્પન્નઞ્ચ ‘‘બુદ્ધં સરણં ગચ્છામિ, ધમ્મં સરણં ગચ્છામિ, સઙ્ઘં સરણં ગચ્છામી’’તિ ઇમં અરિયસાવિત્તિં સન્ધાય પુચ્છતિ. યદિપિ હિ બ્રાહ્મણો અઞ્ઞં વદેય્ય, અદ્ધા નં ભગવા ‘‘નાયં, બ્રાહ્મણ, અરિયસ્સ વિનયે સાવિત્તીતિ વુચ્ચતી’’તિ તસ્સ અસારકત્તં દસ્સેત્વા ઇધેવ પતિટ્ઠાપેય્ય. બ્રાહ્મણો પન ‘‘સાવિત્તિં પુચ્છામિ તિપદં ચતુવીસતક્ખર’’ન્તિ ઇદં અત્તનો સમયસિદ્ધં સાવિત્તિલક્ખણબ્યઞ્જનકં બ્રહ્મસ્સરેન નિચ્છારિતવચનં સુત્વાવ ‘‘અદ્ધાયં સમણો બ્રાહ્મણસમયે નિટ્ઠં ગતો, અહં પન અઞ્ઞાણેન ‘અબ્રાહ્મણો અય’ન્તિ પરિભવિં, સાધુરૂપો મન્તપારગૂ બ્રાહ્મણોવ એસો’’તિ નિટ્ઠં ગન્ત્વા ‘‘હન્દ નં યઞ્ઞવિધિં દક્ખિણેય્યવિધિઞ્ચ પુચ્છામી’’તિ તમત્થં પુચ્છન્તો ‘‘**કિંનિસ્સિતા...પે॰... લોકે**’’તિ ઇમં વિસમગાથાપદત્તયમાહ. તસ્સત્થો – કિંનિસ્સિતા કિમધિપ્પાયા કિં પત્થેન્તા ઇસયો ચ ખત્તિયા ચ બ્રાહ્મણા ચ અઞ્ઞે ચ મનુજા દેવતાનં અત્થાય યઞ્ઞં અકપ્પયિંસુ. **યઞ્ઞમકપ્પયિંસૂ**તિ મકારો પદસન્ધિકરો. **અકપ્પયિંસૂ**તિ સંવિદહિંસુ અકંસુ. **પુથૂ**તિ બહૂ અન્નપાનદાનાદિના ભેદેન અનેકપ્પકારે પુથૂ વા ઇસયો મનુજા ખત્તિયા બ્રાહ્મણા ચ કિંનિસ્સિતા યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ. કથં નેસં તં કમ્મં સમિજ્ઝતીતિ ઇમિનાધિપ્પાયેન પુચ્છતિ.

૪૬૩. અથસ્સ ભગવા તમત્થં બ્યાકરોન્તો ‘‘**યદન્તગૂ વેદગૂ યઞ્ઞકાલે. યસ્સાહુતિં લભે તસ્સિજ્ઝેતિ બ્રૂમી**’’તિ ઇદં સેસપદદ્વયમાહ. તત્થ **યદન્તગૂ**તિ યો અન્તગૂ, ઓકારસ્સ અકારો, દકારો ચ પદસન્ધિકરો ‘‘અસાધારણમઞ્ઞેસ’’ન્તિઆદીસુ (ખુ॰ પા॰ ૮.૯) મકારો વિય. અયં પન અત્થો – યો વટ્ટદુક્ખસ્સ તીહિ પરિઞ્ઞાહિ અન્તગતત્તા **અન્તગૂ**, ચતૂહિ ચ મગ્ગઞાણવેદેહિ કિલેસે વિજ્જિત્વા ગતત્તા **વેદગૂ**, સો **યસ્સ** ઇસિમનુજખત્તિયબ્રાહ્મણાનં અઞ્ઞતરસ્સ યઞ્ઞકાલે યસ્મિં કિસ્મિઞ્ચિ આહારે પચ્ચુપટ્ઠિતે અન્તમસો વનપણ્ણમૂલફલાદિમ્હિપિ **આહુતિં લભે**, તતો કિઞ્ચિ દેય્યધમ્મં લભેય્ય, **તસ્સ** તં યઞ્ઞકમ્મં **ઇજ્ઝે** સમિજ્ઝેય્ય, મહપ્ફલં ભવેય્યાતિ **બ્રૂમી**તિ.

૪૬૪. અથ બ્રાહ્મણો તં ભગવતો પરમત્થયોગગમ્ભીરં અતિમધુરગિરનિબ્બિકારસરસમ્પન્નં દેસનં સુત્વા સરીરસમ્પત્તિસૂચિતઞ્ચસ્સ સબ્બગુણસમ્પત્તિં સમ્ભાવયમાનો પીતિસોમનસ્સજાતો ‘‘**અદ્ધા હિ તસ્સા**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **ઇતિ બ્રાહ્મણો**તિ સઙ્ગીતિકારાનં વચનં, સેસં બ્રાહ્મણસ્સ. તસ્સત્થો – **અદ્ધા હિ તસ્સ** મય્હં **હુતમિજ્ઝે**, અયં અજ્જ દેય્યધમ્મો ઇજ્ઝિસ્સતિ સમિજ્ઝિસ્સતિ મહપ્ફલો ભવિસ્સતિ **યં તાદિસં વેદગુમદ્દસામ**, યસ્મા તાદિસં ભવન્તરૂપં વેદગું અદ્દસામ. ત્વઞ્ઞેવ હિ સો વેદગૂ, ન અઞ્ઞો. ઇતો પુબ્બે પન **તુમ્હાદિસાનં** વેદગૂનં અન્તગૂનઞ્ચ **અદસ્સનેન** અમ્હાદિસાનં યઞ્ઞે પટિયત્તં **અઞ્ઞો જનો ભુઞ્જતિ પૂરળાસં** ચરુકઞ્ચ પૂવઞ્ચાતિ.

૪૬૫. તતો ભગવા અત્તનિ પસન્નં વચનપટિગ્ગહણસજ્જં બ્રાહ્મણં વિદિત્વા યથાસ્સ સુટ્ઠુ પાકટા હોન્તિ, એવં નાનપ્પકારેહિ દક્ખિણેય્યે પકાસેતુકામો ‘‘**તસ્માતિહ ત્વ**’’ન્તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – યસ્મા મયિ પસન્નોસિ, **તસ્મા** પન **ઇહ ત્વં, બ્રાહ્મણ, ઉપસઙ્કમ્મ પુચ્છા**તિ અત્તાનં દસ્સેન્તો આહ. ઇદાનિ ઇતો પુબ્બં અત્થેનઅત્થિકપદં પરપદેન સમ્બન્ધિતબ્બં – અત્થેન અત્થિકો તસ્સ અત્થત્થિકભાવસ્સ અનુરૂપં કિલેસગ્ગિવૂપસમેન **સન્તં**, કોધધૂમવિગમેન **વિધૂમં**, દુક્ખાભાવેન **અનીઘં**, અનેકવિધઆસાભાવેન **નિરાસં અપ્પેવિધ** એકંસેન ઇધ હિતોવ ઇધ વા સાસને **અભિવિન્દે** લચ્છસિ અધિગચ્છિસ્સસિ **સુમેધં** વરપઞ્ઞં ખીણાસવદક્ખિણેય્યન્તિ. અથ વા યસ્મા મયિ પસન્નોસિ, તસ્માતિહ, ત્વં બ્રાહ્મણ, અત્થેન અત્થિકો સમાનો ઉપસઙ્કમ્મ પુચ્છ સન્તં વિધૂમં અનીઘં નિરાસન્તિ અત્તાનં દસ્સેન્તો આહ. એવં પુચ્છન્તો અપ્પેવિધ અભિવિન્દે સુમેધં ખીણાસવદક્ખિણેય્યન્તિ એવમ્પેત્થ યોજના વેદિતબ્બા.

૪૬૬. અથ બ્રાહ્મણો યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાનો ભગવન્તં આહ – ''**યઞ્ઞે રતોહં…પે॰… બ્રૂહિ મેત**''ન્તિ. તત્થ યઞ્ઞો યાગો દાનન્તિ અત્થતો એકં. તસ્મા દાનરતો અહં, તાય એવ દાનારામતાય દાનં દાતુકામો, ન પન જાનામિ, એવં અજાનન્તં અનુસાસતુ મં ભવં. અનુસાસન્તો ચ ઉત્તાનેનેવ નયેન યત્થ હુતં ઇજ્ઝતે બ્રૂહિ મેતન્તિ એવમેત્થ અત્થયોજના વેદિતબ્બા. ''યથાહુત''ન્તિપિ પાઠો.

૪૬૭. અથસ્સ ભગવા વત્તુકામો આહ – ''**તેન હિ…પે॰… દેસેસ્સામી**''તિ. ઓહિતસોતસ્સ ચસ્સ અનુસાસનત્થં તાવ ''મા જાતિં પુચ્છી''તિ ગાથમાહ. તત્થ **મા જાતિં પુચ્છી**તિ યદિ હુતસમિદ્ધિં દાનમહપ્ફલતં પચ્ચાસીસસિ, જાતિં મા પુચ્છ. અકારણઞ્હિ દક્ખિણેય્યવિચારણાય જાતિ. **ચરણઞ્ચ પુચ્છા**તિ અપિચ ખો સીલાદિગુણભેદં ચરણં પુચ્છ. એતઞ્હિ દક્ખિણેય્યવિચારણાય કારણં.

ઇદાનિસ્સ તમત્થં વિભાવેન્તો નિદસ્સનમાહ – ''**કટ્ઠા હવે જાયતિ જાતવેદો**''તિઆદિ. તત્રાયમધિપ્પાયો – ઇધ કટ્ઠા અગ્ગિ જાયતિ, ન ચ સો સાલાદિકટ્ઠા જાતો એવ અગ્ગિકિચ્ચં કરોતિ, સાપાનદોણિઆદિકટ્ઠા જાતો ન કરોતિ, અપિચ ખો અત્તનો અચ્ચિઆદિગુણસમ્પન્નત્તા એવ કરોતિ. એવં ન બ્રાહ્મણકુલાદીસુ જાતો એવ દક્ખિણેય્યો હોતિ, ચણ્ડાલકુલાદીસુ જાતો ન હોતિ, અપિચ ખો **નીચાકુલીનોપિ** ઉચ્ચાકુલીનોપિ ખીણાસવ**મુનિ ધિતિમા હિરીનિસેધો આજાનિયો હોતિ**, ઇમાય ધિતિહિરિપમુખાય ગુણસમ્પત્તિયા જાતિમા ઉત્તમદક્ખિણેય્યો હોતિ. સો હિ ધિતિયા ગુણે ધારયતિ, હિરિયા દોસે નિસેધેતિ. વુત્તઞ્ચેતં ''હિરિયા હિ સન્તો ન કરોન્તિ પાપ''ન્તિ. તેન તે બ્રૂમિ –

''મા જાતિં પુચ્છી ચરણઞ્ચ પુચ્છ,
કટ્ઠા હવે જાયતિ જાતવેદો;
નીચાકુલીનોપિ મુની ધિતીમા,
આજાનિયો હોતિ હિરીનિસેધો''તિ. –

એસ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન અસ્સલાયનસુત્તાનુસારેન (મ॰ નિ॰ ૨.૪૦૧ આદયો) વેદિતબ્બો.

૪૬૮. એવમેતં ભગવા ચાતુવણ્ણિસુદ્ધિયા અનુસાસિત્વા ઇદાનિ યત્થ હુતં ઇજ્ઝતે, યથા ચ હુતં ઇજ્ઝતે, તમત્થં દસ્સેતું ''**સચ્ચેન દન્તો**''તિઆદિગાથમાહ. તત્થ **સચ્ચેના**તિ પરમત્થસચ્ચેન. તઞ્હિ પત્તો દન્તો હોતિ. તેનાહ – ''સચ્ચેન દન્તો''તિ. **દમસા ઉપેતો**તિ ઇન્દ્રિયદમેન સમન્નાગતો. **વેદન્તગૂ**તિ વેદેહિ વા કિલેસાનં અન્તં ગતો, વેદાનં વા અન્તં ચતુત્થમગ્ગઞાણં ગતો. **વૂસિતબ્રહ્મચરિયો**તિ પુન વસિતબ્બાભાવતો વુત્થમગ્ગબ્રહ્મચરિયો. **કાલેન તમ્હિ હબ્યં પવેચ્છે**તિ અત્તનો દેય્યધમ્મટ્ઠિતકાલં તસ્સ સમ્મુખીભાવકાલઞ્ચ ઉપલક્ખેત્વા તેન કાલેન તાદિસે દક્ખિણેય્યે દેય્યધમ્મં પવેચ્છેય્ય, પવેસેય્ય પટિપાદેય્ય.

૪૬૯-૭૧. **કામે**તિ વત્થુકામે ચ કિલેસકામે ચ. **સુસમાહિતિન્દ્રિયા**તિ સુટ્ઠુ સમાહિતઇન્દ્રિયા, અવિક્ખિત્તઇન્દ્રિયાતિ વુત્તં હોતિ. **ચન્દોવ રાહુગ્ગહણા પમુત્તા**તિ યથા ચન્દો રાહુગ્ગહણા, એવં કિલેસગ્ગહણા પમુત્તા યે અતીવ ભાસન્તિ ચેવ તપન્તિ ચ. **સતા**તિ સતિસમ્પન્ના. **મમાયિતાની**તિ તણ્હાદિટ્ઠિમમાયિતાનિ.

૪૭૨. **યો કામે હિત્વા**તિ ઇતો પભુતિ અત્તાનં સન્ધાય વદતિ. તત્થ **કામે હિત્વા**તિ કિલેસકામે પહાય. **અભિભુય્યચારી**તિ તેસં પહીનત્તા વત્થુકામે અભિભુય્યચારી. **જાતિમરણસ્સ અન્તં** નામ નિબ્બાનં વુચ્ચતિ, તઞ્ચ **યો**

વેદિ અત્તનો પઞ્ઞાબલેન અઞ્ઞાસિ. **ઉદકરહદો વા**તિ યે ઇમે અનોતત્તદહો કણ્ણમુણ્ડદહો રથકારદહો છદ્દન્તદહો કુણાલદહો મન્દાકિનિદહો સીહપ્પપાતદહોતિ હિમવતિ સત્ત મહારહદા અગ્ગિસૂરિયસન્તાપેહિ અસમ્ફુટ્ઠત્તા નિચ્ચં સીતલા, તેસં અઞ્ઞતરો ઉદકરહદોવ સીતો પરિનિબ્બુતકિલેસપરિળાહત્તા.

૪૭૩. **સમો**તિ તુલ્યો. **સમેહી**તિ વિપસ્સિઆદીહિ બુદ્ધેહિ. તે હિ પટિવેધસમત્તા ''સમા''તિ વુચ્ચન્તિ. નત્થિ તેસં પટિવેધેનાધિગન્તબ્બેસુ ગુણેસુ, પહાતબ્બેસુ વા દોસેસુ વેમત્તતા , અદ્ધાનઆયુકુલપ્પમાણાભિનિક્ખમનપધાનબોધિરસ્મીહિ પન નેસં વેમત્તતા હોતિ. તથા હિ તે હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન ચતૂહિ અસઙ્ખ્યેય્યેહિ કપ્પસતસહસ્સેન ચ પારમિયો પૂરેન્તિ, ઉપરિમપરિચ્છેદેન સોળસહિ અસઙ્ખ્યેય્યેહિ કપ્પસતસહસ્સેન ચ. અયં નેસં **અદ્ધાનવેમત્તતા**. હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન ચ વસ્સસતાયુકકાલે ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપરિમપરિચ્છેદેન વસ્સસતસહસ્સાયુકકાલે. અયં નેસં **આયુવેમત્તતા**. ખત્તિયકુલે વા બ્રાહ્મણકુલે વા ઉપ્પજ્જન્તિ. અયં **કુલવેમત્તતા**. ઉચ્ચા વા હોન્તિ અટ્ઠાસીતિહત્થપ્પમાણા, નીચા વા પન્નરસઅટ્ઠારસહત્થપ્પમાણા. અયં **પમાણવેમત્તતા**. હત્થિઅસ્સરથસિવિકાદીહિ નિક્ખમન્તિ વેહાસેન વા. તથા હિ વિપસ્સિકકુસન્ધા અસ્સરથેન નિક્ખમિંસુ, સિખીકોણાગમના હત્થિક્ખન્ધેન, વેસ્સભૂ સિવિકાય, કસ્સપો વેહાસેન, સક્યમુનિ અસ્સપિટ્ઠિયા. અયં **નેક્ખમ્મવેમત્તતા**. સત્તાહં વા પધાનમનુયુઞ્જન્તિ, અડ્ઢમાસં, માસં, દ્વેમાસં, તેમાસં, ચતુમાસં, પઞ્ચમાસં, છમાસં, એકવસ્સં દ્વિતિચતુપઞ્ચછવસ્સાનિ વા. અયં **પધાનવેમત્તતા**. અસ્સત્થો વા બોધિરુક્ખો હોતિ નિગ્રોધાદીનં વા અઞ્ઞતરો. અયં **બોધિવેમત્તતા**. બ્યામાસીતિઅનન્તપભાયુત્તા હોન્તિ. તત્થ બ્યામપ્પભા વા અસીતિપ્પભા વા સબ્બેસં સમાના, અનન્તપ્પભા પન દૂરમ્પિ ગચ્છતિ આસન્નમ્પિ, એકગાવુતં દ્વિગાવુતં યોજનં અનેકયોજનં ચક્કવાળપરિયન્તમ્પિ, મઙ્ગલસ્સ બુદ્ધસ્સ સરીરપ્પભા દસસહસ્સચક્કવાળં અગમાસિ. એવં સન્તેપિ મનસા ચિન્તાયત્તાવ સબ્બબુદ્ધાનં, યો યત્તકમિચ્છતિ, તસ્સ તત્તકં ગચ્છતિ. અયં **રસ્મિવેમત્તતા**. ઇમા અટ્ઠ વેમત્તતા ઠપેત્વા અવસેસેસુ પટિવેધેનાધિગન્તબ્બેસુ ગુણેસુ, પહાતબ્બેસુ વા દોસેસુ નત્થિ નેસં વિસેસો, તસ્મા ''સમા''તિ વુચ્ચન્તિ. એવમેતેહિ સમો સમેહિ.

વિસમેહિ દૂરેતિ ન સમા વિસમા, પચ્ચેકબુદ્ધાદયો અવસેસસબ્બસત્તા. તેહિ વિસમેહિ અસદિસતાય દૂરે. સકલજમ્બુદીપં પૂરેત્વા પલ્લઙ્કેન પલ્લઙ્કં સઙ્ઘટ્ટેત્વા નિસિન્ના પચ્ચેકબુદ્ધાપિ હિ ગુણેહિ એકસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ કલં નાગ્ઘન્તિ સોળસિં , કો પન વાદો સાવકાદીસુ. તેનાહ – ''વિસમેહિ દૂરે''તિ. **તથાગતો હોતી**તિ ઉભયપદેહિ દૂરેતિ યોજેતબ્બં. **અનન્તપઞ્ઞો**તિ અપરિમિતપઞ્ઞો. લોકિયમનુસ્સાનઞ્હિ પઞ્ઞં ઉપનિધાય અટ્ઠમકસ્સ પઞ્ઞા અધિકા, તસ્સ પઞ્ઞં ઉપનિધાય સોતાપન્નસ્સ. એવં યાવ અરહતો પઞ્ઞં ઉપનિધાય પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ પઞ્ઞા અધિકા, પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ પઞ્ઞં પન ઉપનિધાય તથાગતસ્સ પઞ્ઞા અધિકાતિ ન વત્તબ્બા, અનન્તા ઇચ્ચેવ પન વત્તબ્બા. તેનાહ – ''અનન્તપઞ્ઞો''તિ. **અનૂપલિત્તો**તિ તણ્હાદિટ્ઠિલેપેહિ અલિત્તો. **ઇધ વા હુરં વા**તિ ઇધલોકે વા પરલોકે વા. યોજના પનેત્થ – સમો સમેહિ વિસમેહિ દૂરે તથાગતો હોતિ. કસ્મા? યસ્મા અનન્તપઞ્ઞો અનુપલિત્તો ઇધ વા હુરં વા, તેન તથાગતો અરહતિ પૂરળાસન્તિ.

૪૭૪. **યમ્હિ ન માયા**તિ અયં પન ગાથા અઞ્ઞા ચ ઈદિસા માયાદિદોસયુત્તેસુ બ્રાહ્મણેસુ દક્ખિણેય્યસઞ્ઞાપહાનત્થં વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. તત્થ **અમમો**તિ સત્તસઙ્ખારેસુ ''ઇદં મમા''તિ પહીનમમાયિતભાવો.

૪૭૫. **નિવેસનન્તિ** તણ્હાદિટ્ઠિનિવેસનં. તેન હિ મનો તીસુ ભવેસુ નિવિસતિ, તેન તં ''નિવેસનં મનસો''તિ વુચ્ચતિ. તત્થેવ વા નિવિસતિ તં હિત્વા ગન્તું અસમત્થતાય. તેનપિ ''નિવેસન''ન્તિ વુચ્ચતિ. **પરિગ્ગહા**તિ

તણ્હાદિટ્ઠિયો એવ, તાહિ પરિગ્ગહિતધમ્મા વા. **કેચી**તિ અપ્પમત્તકાપિ. **અનુપાદિયાનો**તિ તેસં નિવેસનપરિગ્ગહાનં અભાવા કઞ્ચિ ધમ્મં અનુપાદિયમાનો.

૪૭૬. **સમાહિતો** મગ્ગસમાધિના. **ઉદતારી**તિ ઉત્તિણ્ણો. **ધમ્મં ચઞ્ઞાસી**તિ સબ્બઞ્ચ ઞેય્યધમ્મં અઞ્ઞાસિ. **પરમાય દિટ્ઠિયા**તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન.

૪૭૭. **ભવાસવા**તિ ભવતણ્હાઝાનનિકન્તિસસ્સતદિટ્ઠિસહગતા રાગા. **વચી**તિ વાચા. **ખરા**તિ કક્ખળા ફરુસા. **વિધૂપિતા**તિ દડ્ઢા. **અત્થગતા**તિ અત્થઙ્ગતા. **ન સન્તી**તિ વિધૂપિતત્તા અત્થઙ્ગતત્તા ચ. ઉભયેહિ પન ઉભયં યોજેતબ્બં **સબ્બધી**તિ સબ્બેસુ ખન્ધાયતનાદીસુ.

૪૭૮. **માનસત્તેસૂ**તિ માનેન લગ્ગેસુ. **દુક્ખં પરિઞ્ઞાયા**તિ વટ્ટદુક્ખં તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનિત્વા. **સખેત્તવત્થુ**ન્તિ સહેતુપચ્ચયં, સદ્ધિં કમ્મકિલેસેહીતિ વુત્તં હોતિ.

૪૭૯. **આસં અનિસ્સાયા**તિ તણ્હં અનલ્લીયિત્વા. **વિવેકદસ્સી**તિ નિબ્બાનદસ્સી. **પરવેદિય**ન્તિ પરેહિ ઞાપેતબ્બં. **દિટ્ઠિમુપાતિવત્તો**તિ દ્વાસટ્ઠિભેદમ્પિ મિચ્છાદિટ્ઠિં અતિક્કન્તો. **આરમ્મણા**તિ પચ્ચયા, પુનબ્ભવકારણાનીતિ વુત્તં હોતિ.

૪૮૦. **પરોપરા**તિ વરાવરા સુન્દરાસુન્દરા. પરા વા બાહિરા, અપરા અજ્ઝત્તિકા. **સમેચ્ચા**તિ ઞાણેન પટિવિજ્ઝિત્વા. **ધમ્મા**તિ ખન્ધાયતનાદયો ધમ્મા. **ઉપાદાનખયે વિમુત્તો**તિ નિબ્બાને નિબ્બાનારમ્મણતો વિમુત્તો, નિબ્બાનારમ્મણવિમુત્તિલાભીતિ અત્થો.

૪૮૧. **સંયોજનંજાતિખયન્તદસ્સી**તિ સંયોજનક્ખયન્તદસ્સી જાતિક્ખયન્તદસ્સી ચ. સંયોજનક્ખયન્તેન ચેત્થ સઉપાદિસેસા નિબ્બાનધાતુ, જાતિક્ખયન્તેન અનુપાદિસેસા વુત્તા. ખયન્તોતિ હિ અચ્ચન્તખયસ્સ સમુચ્છેદપ્પહાનસ્સેતં અધિવચનં. અનુનાસિકલોપો ચેત્થ ''વિવેકજં પીતિસુખ''ન્તિઆદીસુ વિય ન કતો. **યોપાનુદી**તિ યો અપનુદિ. **રાગપથ**ન્તિ રાગારમ્મણં, રાગમેવ વા. રાગોપિ હિ દુગ્ગતીનં પથત્તા ''રાગપથો''તિ વુચ્ચતિ કમ્મપથો વિય. **સુદ્ધો નિદ્દોસો વિમલો અકાચો**તિ પરિસુદ્ધકાયસમાચારાદિતાય **સુદ્ધો**. યેહિ ''રાગદોસા અયં પજા, દોસદોસા, મોહદોસા''તિ વુચ્ચતિ. તેસં અભાવા **નિદ્દોસો**. અટ્ઠપુરિસમલવિગમા **વિમલો**, ઉપક્કિલેસાભાવતો અકાચો. ઉપક્કિલિટ્ઠો હિ ઉપક્કિલેસેન ''સકાચો''તિ વુચ્ચતિ. સુદ્ધો વા યસ્મા નિદ્દોસો, નિદ્દોસતાય વિમલો, બાહિરમલાભાવેન વિમલત્તા અકાચો. સમલો હિ ''સકાચો''તિ વુચ્ચતિ. વિમલત્તા વા આગું ન કરોતિ, તેન અકાચો. આગુકિરિયા હિ ઉપઘાતકરણતો ''કાચો''તિ વુચ્ચતિ.

૪૮૨. **અત્તનો અત્તાનં નાનુપસ્સતી**તિ ઞાણસમ્પયુત્તેન ચિત્તેન વિપસ્સન્તો અત્તનો ખન્ધેસુ અઞ્ઞં અત્તાનં નામ ન પસ્સતિ, ખન્ધમત્તમેવ પસ્સતિ. યા ચાયં ''અત્તનાવ અત્તાનં સઞ્જાનામી''તિ તસ્સ સચ્ચતો થેતતો દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સા અભાવા અત્તનો અત્તાનં નાનુપસ્સતિ, અઞ્ઞદત્થુ પઞ્ઞાય ખન્ધે પસ્સતિ. મગ્ગસમાધિના **સમાહિતો**, કાયવઙ્કાદીનં અભાવા **ઉજ્જુગતો**, લોકધમ્મેહિ અકમ્પનીયતો **ઠિતત્તો**, તણ્હાસઙ્ખાતાય એજાય પઞ્ચન્નં ચેતોખિલાનઞ્ચ અટ્ઠન્નાય કઙ્ખાય ચ અભાવા **અનેજો અખિલો અકઙ્ખો**.

૪૮૩. **મોહન્તરા**તિ મોહકારણા મોહપચ્ચયા, સબ્બકિલેસાનમેતં અધિવચનં. **સબ્બેસુ ધમ્મેસુ ચ ઞાણદસ્સી**તિ સચ્છિકતસબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણો. તસ્મિં સબ્બેસુ ધમ્મેસુ ઞાણં, તઞ્ચ ભગવા પસ્સિ, ''અધિગતં મે''તિ સચ્છિકત્વા વિહાસિ. તેન વુચ્ચતિ ''સબ્બેસુ ધમ્મેસુ ચ ઞાણદસ્સી''તિ. **સમ્બોધિ**ન્તિ અરહત્તં. **અનુત્તર**ન્તિ પચ્ચેકબુદ્ધસાવકેહિ અસાધારણં. **સિવ**ન્તિ ખેમં નિરુપદ્દવં સસ્સિરિકં વા. **યક્ખસ્સા**તિ પુરિસસ્સ. **સુદ્ધી**તિ વોદાનતા. એત્થ હિ મોહન્તરાભાવેન સબ્બદોસાભાવો, તેન સંસારકારણસમુચ્છેદો અન્તિમસરીરધારિતા, ઞાણદસ્સિતાય સબ્બગુણસમ્ભવો. તેન અનુત્તરા સમ્બોધિપત્તિ, ઇતો પરઞ્ચ પહાતબ્બમધિગન્તબ્બં વા નત્થિ. તેનાહ – ''એત્તાવતા યક્ખસ્સ સુદ્ધી''તિ.

૪૮૪. એવં વુત્તે બ્રાહ્મણો ભિય્યોસોમત્તાય ભગવતિ પસન્નો પસન્નાકારં કરોન્તો આહ ''**હુતઞ્ચ મય્હ**''ન્તિ. તસ્સત્થો – યમહં ઇતો પુબ્બે બ્રહ્માનં આરબ્ભ અગ્ગિમ્હિ અજુહં, તં મે હુતં સચ્ચં વા હોતિ, અલિકં વાતિ ન જાનામિ. અજ્જ પન ઇદં **હુતઞ્ચ મય્હં હુતમત્થુ સચ્ચં**, સચ્ચહુતમેવ અત્થૂતિ યાચન્તો ભણતિ. **યં તાદિસં વેદગુનં અલત્થં**, યસ્મા ઇધેવ ઠિતો ભવન્તરૂપં વેદગું અલત્થં. **બ્રહ્મા હિ સક્ખિ**, પચ્ચક્ખમેવ હિ ત્વં બ્રહ્મા, યતો **પટિગ્ગણ્હાતુ મે ભગવા**, પટિગ્ગહેત્વા ચ **ભુઞ્જતુ મે ભગવા પૂરળાસ**ન્તિ તં હબ્યસેસં ઉપનામેન્તો આહ.

૪૮૭. અથ ભગવા કસિભારદ્વાજસુત્તે વુત્તનયેન ગાથાદ્વયમભાસિ. તતો બ્રાહ્મણો ''અયં અત્તના ન ઇચ્છતિ, કમ્પિ ચઞ્ઞં સન્ધાય 'કેવલિનં મહેસિં ખીણાસવં કુક્કુચ્ચવૂપસન્તં અન્નેન પાનેન ઉપટ્ઠહસ્સૂ'તિ ભણતી''તિ એવં ગાથાય અત્થં અસલ્લક્ખેત્વા તં ઞાતુકામો આહ ''**સાધાહં ભગવા**''તિ. તત્થ **સાધૂ**તિ આયાચનત્થે નિપાતો. **તથા**તિ યેન ત્વમાહ, તેન પકારેન. **વિજઞ્ઞ**ન્તિ જાનેય્યં. **ય**ન્તિ યં દક્ખિણેય્યં યઞ્ઞકાલે પરિયેસમાનો ઉપટ્ઠહેય્યન્તિ પાઠસેસો. **પપ્પુય્યા**તિ પત્વા. **તવ સાસન**ન્તિ તવ ઓવાદં. ઇદં વુત્તં હોતિ. સાધાહં ભગવા તવ ઓવાદં આગમ્મ તથા વિજઞ્ઞં આરોચેહિ મે તં કેવલિનન્તિ અધિપ્પાયો. યો દક્ખિણં ભુઞ્જેય્ય માદિસસ્સ, યં ચાહં યઞ્ઞકાલે પરિયેસમાનો ઉપટ્ઠહેય્યં, તથારૂપં મે દક્ખિણેય્યં દસ્સેહિ, સચે ત્વં ન ભુઞ્જસીતિ.

૪૮૮-૯૦. અથસ્સ ભગવા પાકટેન નયેન તથારૂપં દક્ખિણેય્યં દસ્સેન્તો ''**સારમ્ભા યસ્સા**''તિ ગાથાત્તયમાહ. તત્થ **સીમન્તાનં વિનેતાર**ન્તિ **સીમા**તિ મરિયાદા સાધુજનવુત્તિ, તસ્સા અન્તા પરિયોસાના અપરભાગાતિ કત્વા સીમન્તા વુચ્ચન્તિ કિલેસા, તેસં વિનેતારન્તિ અત્થો. સીમન્તાતિ બુદ્ધવેનેય્યા સેક્ખા ચ પુથુજ્જના ચ, તેસં વિનેતારન્તિપિ એકે. **જાતિમરણકોવિદ**ન્તિ ''એવં જાતિ એવં મરણ''ન્તિ એત્થ કુસલં. **મોનેય્યસમ્પન્ન**ન્તિ પઞ્ઞાસમ્પન્નં, કાયમોનેય્યાદિસમ્પન્નં વા. **ભકુટિં વિનયિત્વાના**તિ યં એકચ્ચે દુબ્બુદ્ધિનો યાચકં દિસ્વા ભકુટિં કરોન્તિ, તં વિનયિત્વા, પસન્નમુખા હુત્વાતિ અત્થો. **પઞ્જલિકા**તિ પગ્ગહિતઅઞ્જલિનો હુત્વા.

૪૯૧. અથ બ્રાહ્મણો ભગવન્તં થોમયમાનો ''**બુદ્ધો ભવ**''ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **આયાગો**તિ આયજિતબ્બો, તતો તતો આગમ્મ વા યજિતબ્બમેત્થાતિપિ આયાગો, દેય્યધમ્માનં અધિટ્ઠાનભૂતોતિ વુત્તં હોતિ . સેસમેત્થ ઇતો પુરિમગાથાસુ ચ યં ન વણ્ણિતં, તં સક્કા અવણ્ણિતમ્પિ જાનિતુન્તિ ઉત્તાનત્થત્તાયેવ ન વણ્ણિતં. ઇતો પરં પન કસિભારદ્વાજસુત્તે વુત્તનયમેવાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય પૂરળાસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. માઘસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ માઘસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અયમેવ યાસ્સ નિદાને વુત્તા. અયઞ્હિ માઘો માણવો દાયકો અહોસિ દાનપતિ. તસ્સેતદહોસિ – ‘‘સમ્પત્તકપણદ્ધિકાદીનં દાનં દિન્નં મહપ્ફલં હોતિ, ઉદાહુ નોતિ સમણં ગોતમં એતમત્થં પુચ્છિસ્સામિ, સમણો કિર ગોતમો અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં જાનાતી’’તિ. સો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિ. ભગવા ચસ્સ પુચ્છાનુરૂપં બ્યાકાસિ. તયિદં સઙ્ગીતિકારાનં બ્રાહ્મણસ્સ ભગવતોતિ તિણ્ણમ્પિ વચનં સમોધાનેત્વા ‘‘માઘસુત્ત’’ન્તિ વુચ્ચતિ.

તત્થ **રાજગહે**તિ એવંનામકે નગરે. તઞ્હિ મન્ધાતુમહાગોવિન્દાદીહિ પરિગ્ગહિતત્તા ‘‘રાજગહ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. અઞ્ઞેપેત્થ પકારે વણ્ણયન્તિ. કિં તેહિ, નામમેતં તસ્સ નગરસ્સ? તં પનેતં બુદ્ધકાલે ચ ચક્કવત્તિકાલે ચ નગરં હોતિ, સેસકાલે સુઞ્ઞં હોતિ યક્ખપરિગ્ગહિતં, તેસં વસન્તવનં હુત્વા તિટ્ઠતિ. એવં ગોચરગામં દસ્સેત્વા નિવાસટ્ઠાનમાહ – ‘‘**ગિજ્ઝકૂટે પબ્બતે**’’તિ. સો ચ ગિજ્ઝા તસ્સ કૂટેસુ વસિંસુ, ગિજ્ઝસદિસાનિ વાસ્સ કૂટાનિ, તસ્મા ‘‘ગિજ્ઝકૂટો’’તિ વુચ્ચતીતિ વેદિતબ્બો.

અથ ખો…પે॰… અવોચાતિ એત્થ **માઘો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં. **માણવો**તિ અન્તેવાસિવાસં અનતીતભાવેન વુચ્ચતિ, જાતિયા પન મહલ્લકો. ‘‘પુબ્બાચિણ્ણવસેના’’તિ એકે પિઙ્ગિયો માણવો વિય. સો હિ વીસવસ્સસતિકોપિ પુબ્બાચિણ્ણવસેન ‘‘પિઙ્ગિયો માણવો’’ ત્વેવ સઙ્ખં અગમાસિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

અહઞ્હિ , ભો ગોતમ…પે॰… પસવામીતિ એત્થ **દાયકો દાનપતી**તિ દાયકો ચેવ દાનપતિ ચ. યો હિ અઞ્ઞસ્સ સન્તકં તેનાણત્તો દેતિ, સોપિ દાયકો હોતિ, તસ્મિં પન દાને ઇસ્સરિયાભાવતો ન દાનપતિ. અયં પન અત્તનો સન્તકંયેવ દેતિ. તેનાહ – ‘‘અહઞ્હિ, ભો ગોતમ , દાયકો દાનપતી’’તિ. અયમેવ હિ એત્થ અત્થો, અઞ્ઞત્ર પન અન્તરન્તરા મચ્છેરેન અભિભુય્યમાનો દાયકો અનભિભૂતો દાનપતીતિઆદિનાપિ નયેન વત્તું વટ્ટતિ. **વદઞ્ઞૂ**તિ યાચકાનં વચનં જાનામિ વુત્તમત્તેયેવ ‘‘અયમિદમરહતિ અયમિદ’’ન્તિ પુરિસવિસેસાવધારણેન બહૂપકારભાવગહણેન વા. **યાચયોગો**તિ યાચિતું યુત્તો. યો હિ યાચકે દિસ્વાવ ભકુટિં કત્વા ફરુસવચનાદીનિ ભણતિ, સો ન યાચયોગો હોતિ. અહં પન ન તાદિસોતિ દીપેતિ. **ધમ્મેના**તિ અદિન્નાદાનનિકતિવઞ્ચનાદીનિ વજ્જેત્વા ભિક્ખાચરિયાય, યાચનાયાતિ અત્થો. યાચના હિ બ્રાહ્મણાનં ભોગપરિયેસને ધમ્મો, યાચમાનાનઞ્ચ નેસં પરેહિ અનુગ્ગહકામેહિ દિન્ના ભોગા ધમ્મલદ્ધા નામ ધમ્માધિગતા ચ હોન્તિ, સો ચ તથા પરિયેસિત્વા લભિ. તેનાહ – ‘‘**ધમ્મેન ભોગે પરિયેસામિ…પે॰… ધમ્માધિગતેહી**’’તિ. **ભિય્યોપિ દદામી**તિ તતો ઉત્તરિપિ દદામિ, પમાણં નત્થિ, એત્થ લદ્ધભોગપ્પમાણેન દદામીતિ દસ્સેતિ.

તગ્ઘાતિ એકંસવચને નિપાતો. એકંસેનેવ હિ સબ્બબુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકેહિ પસત્થં દાનં અન્તમસો તિરચ્છાનગતાનમ્પિ દીયમાનં. વુત્તઞ્ચેતં ‘‘સબ્બત્થ વણ્ણિતં દાનં, ન દાનં ગરહિતં ક્વચી’’તિ. તસ્મા ભગવાપિ એકંસેનેવ તં પસંસન્તો આહ – ‘‘**તગ્ઘ ત્વં માણવ…પે॰… પસવસી**’’તિ. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ. એવં ભગવતા ‘‘બહું સો પુઞ્ઞં પસવતી’’તિ વુત્તેપિ દક્ખિણેય્યતો દક્ખિણાવિસુદ્ધિં સોતુકામો બ્રાહ્મણો ઉત્તરિ ભગવન્તં પુચ્છિ. તેનાહુ સઙ્ગીતિકારા – ‘‘**અથ ખો માઘો માણવો ભગવન્તં ગાથાય અજ્ઝભાસી**’’તિ. તં અત્થતો વુત્તનયમેવ.

૪૯૨. **પુચ્છામહ**ન્તિઆદિગાથાસુ પન **વદઞ્ઞુ**ન્તિ વચનવિદું, સબ્બાકારેન સત્તાનં વુત્તવચનાધિપ્પાયઞ્ઞુન્તિ વુત્તં હોતિ. **સુજ્ઝે**તિ દક્ખિણેય્યવસેન સુદ્ધં મહપ્ફલં ભવેય્ય. યોજના પનેત્થ – યો યાચયોગો દાનપતિ ગહટ્ઠો

પુઞ્ઞત્થિકો હુત્વા પરેસં અન્નપાનં દદં યજતિ, ન અગ્ગિમ્હિ આહુતિમત્તં પક્ખિપન્તો, તઞ્ચ ખો પુઞ્ઞપેક્ખોવ ન પચ્ચુપકારકલ્યાણકિત્તિસદ્દાદિઅપેક્ખો, તસ્સ એવરૂપસ્સ યજમાનસ્સ હુતં કથં સુજ્ઝેય્યાતિ?

૪૯૩. **આરાધયે દક્ખિણેય્યેભિ તાદી**તિ તાદિસો યાચયોગો દક્ખિણેય્યેહિ આરાધયે સમ્પાદયે સોધયે, મહપ્ફલં તં હુતં કરેય્ય, ન અઞ્ઞથાતિ અત્થો. ઇમિનાસ્સ ''કથં હુતં યજમાનસ્સ સુજ્ઝે'' ઇચ્ચેતં બ્યાકતં હોતિ.

૪૯૪. **અક્ખાહિ મે ભગવા દક્ખિણેય્યે**તિ એત્થ યો યાચયોગો દદં પરેસં યજતિ, તસ્સ મે ભગવા દક્ખિણેય્યે અક્ખાહીતિ એવં યોજના વેદિતબ્બા.

૪૯૫. અથસ્સ ભગવા નાનપ્પકારેહિ નયેહિ દક્ખિણેય્યે પકાસેન્તો "**યે વે અસત્તા**"તિઆદિકા ગાથાયો અભાસિ. તત્થ **અસત્તા**તિ રાગાદિસઙ્ગવસેન અલગ્ગા. **કેવલિનો**તિ પરિનિટ્ઠિતકિચ્ચા. **યતત્તા**તિ ગુત્તચિત્તા.

૪૯૬-૭. **દન્તા** અનુત્તરેન દમથેન, **વિમુત્તા** પઞ્ચાચેતોવિમુત્તીહિ, **અનીઘા** આયતિં વટ્ટદુક્ખાભાવેન, **નિરાસા** સમ્પતિ કિલેસાભાવેન. ઇમિસ્સા પન ગાથાય દુતિયગાથા ભાવનાનુભાવપ્પકાસનનયેન વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. ''ભાવનાનુયોગમનુયુત્તસ્સ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો વિહરતો કિઞ્ચાપિ ન એવં ઇચ્છા ઉપ્પજ્જેય્ય 'અહો વત મે અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચેય્યા'તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૭૧), અથ ખ્વાસ્સ અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચતી''તિ ઇદં ચેત્થ સુત્તં સાધકં.

૪૯૮-૫૦૨. **રાગઞ્ચ...પે॰... યેસુ ન માયા...પે॰... ન તણ્હાસુ ઉપાતિપન્ના**તિ કામતણ્હાદીસુ નાધિમુત્તા. **વિતરેય્યા**તિ વિતરિત્વા. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હાદિછબ્બિધા . **ભવાભવાયા**તિ સસ્સતાય વા ઉચ્છેદાય વા. અથ વા ભવસ્સ અભવાય ભવાભવાય, પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિયાતિ વુત્તં હોતિ. **ઇધ વા હુરં વા**તિ ઇદં પન "**કુહિઞ્ચિ લોકે**"તિ ઇમસ્સ વિત્થારવચનં.

૫૦૪. **યે વીતરાગા...પે॰... સમિતાવિનો**તિ સમિતવન્તો, કિલેસવૂપસમકારિનોતિ અત્થો. સમિતાવિતત્તા ચ **વીતરાગા અકોપા. ઇધ વિપ્પહાયા**તિ ઇધલોકે વત્તમાને ખન્ધે વિહાય, તતો પરં યેસં ગમનં નત્થીતિ વુત્તં હોતિ. ઇતો પરં "**યે કામે હિત્વા અગહા ચરન્તિ, સુસઞ્ઞતત્તા તસરંવ ઉજ્જુ**"ન્તિ ઇમમ્પિ ગાથં કેચિ પઠન્તિ.

૫૦૬-૮. **જહિત્વા**તિ હિત્વા. ''જહિત્વાના''તિપિ પાઠો, અયમેવત્થો. **અત્તદીપા**તિ અત્તનો ગુણે એવ અત્તનો દીપં કત્વા વિચરન્તા ખીણાસવા વુચ્ચન્તિ. **યે હેત્થા**તિ હકારો નિપાતો પદપૂરણમત્તે. અયં પનત્થો – યે એત્થ ખન્ધાયતનાદિસન્તાને યથા ઇદં ખન્ધાયતનાદિ તથા જાનન્તિ, યંસભાવં તંસભાવંયેવ સઞ્જાનન્તિ અનિચ્ચાદિવસેન જાનન્તા. **અયમન્તિમા નત્થિ પુનબ્ભવો**તિ અયં નો અન્તિમા જાતિ, ઇદાનિ નત્થિ પુનબ્ભવોતિ એવઞ્ચ યે જાનન્તીતિ.

૫૦૯. યો **વેદગૂ**તિ ઇદાનિ અત્તાનં સન્ધાય ભગવા ઇમં ગાથમાહ. તત્થ **સતિમા**તિ છસતતવિહારસતિયા સમન્નાગતો. **સમ્બોધિપત્તો**તિ સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો. **સરણં બહૂન**ન્તિ બહૂનં દેવમનુસ્સાનં ભયવિહિંસનેન સરણભૂતો.

૫૧૦. એવં દક્ખિણેય્યે સુત્વા અત્તમનો બ્રાહ્મણો આહ – "**અદ્ધા અમોઘા**"તિ. તત્થ **ત્વઞ્હેત્થ જાનાસિ યથા તથા ઇદ**ન્તિ ત્વઞ્હિ એત્થ લોકે ઇદં સબ્બમ્પિ ઞેય્યં યથા તથા જાનાસિ યાથાવતો જાનાસિ, યાદિસં તં

તાદિસમેવ જાનાસીતિ વુત્તં હોતિ. **તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો**તિ તથા હિ તે એસા ધમ્મધાતુ સુપ્પટિવિદ્ધા, યસ્સા સુપ્પટિવિદ્ધતા યં યં ઇચ્છસિ, તં તં જાનાસીતિ અધિપ્પાયો.

૫૧૧. એવં સો બ્રાહ્મણો ભગવન્તં પસંસિત્વા દક્ખિણેય્યસમ્પદાય યઞ્ઞસમ્પદં ઞત્વા દાયકસમ્પદાયપિ તં છળઙ્ગપરિપૂરં યઞ્ઞસમ્પદં સોતુકામો ''**યો યાચયોગો**''તિ ઉત્તરિપઞ્હં પુચ્છિ. તત્રાયં યોજના – યો યાચયોગો દદં પરેસં યજતિ, તસ્સ અક્ખાહિ મે ભગવા યઞ્ઞસમ્પદન્તિ.

૫૧૨. અથસ્સ ભગવા દ્વીહિ ગાથાહિ અક્ખાસિ. તત્થાયં અત્થયોજના – યજસ્સુ માઘ, યજમાનો ચ સબ્બત્થ વિપ્પસાદેહિ ચિત્તં, તીસુપિ કાલેસુ ચિત્તં પસાદેહિ. એવં તે યાયં –

''પુબ્બેવ દાના સુમનો, દદં ચિત્તં પસાદયે;
દત્વા અત્તમનો હોતિ, એસા યઞ્ઞસ્સ સમ્પદા''તિ. (અ॰ નિ॰ ૬.૩૭; પે॰ વ॰ ૩૦૫) –

યઞ્ઞસમ્પદા વુત્તા, તાય સમ્પન્નો યઞ્ઞો ભવિસ્સતિ. તત્થ સિયા ''કથં ચિત્તં પસાદેતબ્બ''ન્તિ? દોસપ્પહાનેન. કથં દોસપ્પહાનં હોતિ? યઞ્ઞારમ્મણતાય. અયઞ્હિ **આરમ્મણં યજમાનસ્સ યઞ્ઞો એત્થ પતિટ્ઠાય જહાતિ દોસં**, અયઞ્હિ સત્તેસુ મેત્તાપુબ્બઙ્ગમેન સમ્માદિટ્ઠિપદીપવિહતમોહન્ધકારેન ચિત્તેન યજમાનસ્સ દેય્યધમ્મસઙ્ખાતો યઞ્ઞો આરમ્મણં હોતિ, સો એત્થ યઞ્ઞે આરમ્મણવસેન પવત્તિયા પતિટ્ઠાય દેય્યધમ્મપચ્ચયં લોભં, પટિગ્ગાહકપચ્ચયં કોધં, તદુભયનિદાનં મોહન્તિ એવં તિવિધમ્પિ જહાતિ દોસં. સો એવં ભોગેસુ **વીતરાગો**, સત્તેસુ ચ **પવિનેય્ય દોસં** તપ્પહાનેનેવ પહીનપઞ્ચનીવરણો અનુક્કમેન ઉપચારપ્પનાભેદં અપરિમાણસત્તફરણેન એકસત્તે વા અનવસેસફરણેન અપ્પમાણં **મેત્તં ચિત્તં** ભાવેન્તો પુન ભાવનાવેપુલ્લત્થં, **રત્તિન્દિવં સતતં** સબ્બઇરિયાપથેસુ અપ્પમત્તો હુત્વા તમેવ મેત્તજ્ઝાનસઙ્ખાતં **સબ્બા દિસા ફરતે અપ્પમઞ્ઞ**ન્તિ.

૫૧૪. અથ બ્રાહ્મણો તં મેત્તં ''બ્રહ્મલોકમગ્ગો અય''ન્તિ અજાનન્તો કેવલં અત્તનો વિસયાતીતં મેત્તાભાવનં સુત્વા સુટ્ઠુતરં સઞ્જાતસબ્બઞ્ઞુસમ્ભાવનો ભગવતિ અત્તના બ્રહ્મલોકાધિમુત્તત્તા બ્રહ્મલોકૂપપત્તિમેવ ચ સુદ્ધિં મુત્તિઞ્ચ મઞ્ઞમાનો બ્રહ્મલોકમગ્ગં પુચ્છન્તો ''**કો સુજ્ઝતી**''તિ ગાથમાહ. તત્ર ચ બ્રહ્મલોકગામિં પુઞ્ઞં કરોન્તં સન્ધાયાહ – ''**કો સુજ્ઝતિ મુચ્ચતી**''તિ, અકરોન્તં સન્ધાય ''**બજ્ઝતી ચા**''તિ. **કેનત્તના**તિ કેન કારણેન. **સક્ખિ બ્રહ્મજ્જદિટ્ઠો**તિ બ્રહ્મા અજ્જ સક્ખિ દિટ્ઠો. **સચ્ચ**ન્તિ ભગવતો બ્રહ્મસમત્તં આરબ્ભ અચ્ચાદરેન સપથં કરોતિ. **કથં ઉપપજ્જતી**તિ અચ્ચાદરેનેવ પુનપિ પુચ્છતિ. **જુતિમા**તિ ભગવન્તં આલપતિ.

તત્થ યસ્મા યો ભિક્ખુ મેત્તાય તિકચતુક્કજ્ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા તમેવ પાદકં કત્વા વિપસ્સન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ, સો સુજ્ઝતિ મુચ્ચતિ ચ, તથારૂપો ચ બ્રહ્મલોકં ન ગચ્છતિ. યો પન મેત્તાય તિકચતુક્કજ્ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા ''સન્તા એસા સમાપત્તી''તિઆદિના નયેન તં અસ્સાદેતિ, સો બજ્ઝતિ. અપરિહીનજ્ઝાનો ચ તેનેવ ઝાનેન બ્રહ્મલોકં ગચ્છતિ, તસ્મા ભગવા યો સુજ્ઝતિ મુચ્ચતિ ચ, તસ્સ બ્રહ્મલોકગમનં અનનુજાનન્તો અનામસિત્વાવ તં પુગ્ગલં યો બજ્ઝતિ. તસ્સ તેન ઝાનેન બ્રહ્મલોકગમનં દસ્સેન્તો બ્રાહ્મણસ્સ સપ્પાયેન નયેન ''**યો યજતી**''તિ ઇમં ગાથમાહ.

૫૧૫. તત્થ **તિવિધ**ન્તિ તિકાલપ્પસાદં સન્ધાયાહ. તેન દાયકતો અઙ્ગત્તયં દસ્સેતિ. **આરાધયે દક્ખિણેય્યેભિ તાદી**તિ તત્ર સો તાદિસો તિવિધસમ્પત્તિસાધકો પુગ્ગલો તિવિધં યઞ્ઞસમ્પદં દક્ખિણેય્યેહિ ખીણાસવેહિ સાધેય્ય

સમ્પાદેય્ય. ઇમિના પટિગ્ગાહકતો અઙ્ગત્તયં દસ્સેતિ. **એવં યજિત્વા સમ્મા યાચયોગો**તિ એવં મેત્તજ્ઝાનપદટ્ઠાનભાવેન છળઙ્ગસમન્નાગતં યઞ્ઞં સમ્મા યજિત્વા સો યાચયોગો તેન છળઙ્ગયઞ્ઞૂપનિસ્સયેન મેત્તજ્ઝાનેન **ઉપપજ્જતિ બ્રહ્મલોકન્તિ બ્રૂમી**તિ બ્રાહ્મણં સમુસ્સાહેન્તો દેસનં સમાપેસિ. સેસં સબ્બગાથાસુ ઉત્તાનત્થમેવ. ઇતો પરઞ્ચ પુબ્બે વુત્તનયમેવાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય માઘસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સભિયસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ સભિયસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અયમેવ યાસ્સ નિદાને વુત્તા. અત્થવણ્ણનાક્કમેપિ યસ્સ પુબ્બસદિસં પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. યં પન અપુબ્બં, તં ઉત્તાનત્થાનિ પદાનિ પરિહરન્તા વણ્ણયિસ્સામ. **વેળુવને કલન્દકનિવાપે**તિ **વેળુવન**ન્તિ તસ્સ ઉય્યાનસ્સ નામં. તં કિર વેળૂહિ ચ પરિક્ખિત્તં અહોસિ અટ્ઠારસહત્થેન ચ પાકારેન, ગોપુરદ્વારટ્ટાલકયુત્તં નીલોભાસં મનોરમં, તેન ‘‘વેળુવન’’ન્તિ વુચ્ચતિ. કલન્દકાનઞ્ચેત્થ નિવાપં અદંસુ, તેન ‘‘કલન્દકનિવાપો’’તિ વુચ્ચતિ. કલન્દકા નામ કાળકા વુચ્ચન્તિ. પુબ્બે કિર અઞ્ઞતરો રાજા તત્થ ઉય્યાનકીળનત્થં આગતો સુરામદેન મત્તો દિવાસેય્યં સુપિ. પરિજનોપિસ્સ ‘‘સુત્તો રાજા’’તિ પુપ્ફફલાદીહિ પલોભિયમાનો ઇતો ચિતો ચ પક્કામિ. અથ સુરાગન્ધેન અઞ્ઞતરસ્મા સુસિરરુક્ખા કણ્હસપ્પો નિક્ખમિત્વા રઞ્ઞો અભિમુખો આગચ્છતિ. તં દિસ્વા રુક્ખદેવતા ‘‘રઞ્ઞો જીવિતં દસ્સામી’’તિ કાળકવેસેન આગન્ત્વા કણ્ણમૂલે સદ્દમકાસિ. રાજા પટિબુજ્ઝિ, કણ્હસપ્પો નિવત્તો. સો તં દિસ્વા ‘‘ઇમાય મમ કાળકાય જીવિતં દિન્ન’’ન્તિ કાળકાનં તત્થ નિવાપં પટ્ઠપેસિ, અભયઘોસનઞ્ચ ઘોસાપેસિ. તસ્મા તં તતો પભુતિ ‘‘કલન્દકનિવાપો’’તિ સઙ્ખં ગતં.

સભિયસ્સ પરિબ્બાજકસ્સાતિ **સભિયો**તિ તસ્સ નામં, **પરિબ્બાજકો**તિ બાહિર પબ્બજ્જં ઉપાદાય વુચ્ચતિ. **પુરાણસાલોહિતાય દેવતાયા**તિ ન માતા ન પિતા, અપિચ ખો પનસ્સ માતા વિય પિતા વિય ચ હિતજ્ઝાસયત્તા સો દેવપુત્તો ‘‘પુરાણસાલોહિતા દેવતા’’તિ વુત્તો. પરિનિબ્બુતે કિર કસ્સપે ભગવતિ પતિટ્ઠિતે સુવણ્ણચેતિયે તયો કુલપુત્તા સમ્મુખસાવકાનં સન્તિકે પબ્બજિત્વા ચરિયાનુરૂપાનિ કમ્મટ્ઠાનાનિ ગહેત્વા પચ્ચન્તજનપદં ગન્ત્વા અરઞ્ઞાયતને સમણધમ્મં કરોન્તિ, અન્તરન્તરા ચ ચેતિયવન્દનત્થાય ધમ્મસ્સવનત્થાય ચ નગરં ગચ્છન્તિ. અપરેન ચ સમયેન તાવતકમ્પિ અરઞ્ઞે વિપ્પવાસં અરોચયમાના તત્થેવ અપ્પમત્તા વિહરિંસુ, એવં વિહરન્તાપિ ન ચ કિઞ્ચિ વિસેસં અધિગમિંસુ. તતો નેસં અહોસિ – ‘‘મયં પિણ્ડાય ગચ્છન્તા જીવિતે સાપેક્ખા હોમ, જીવિતે સાપેક્ખેન ચ ન સક્કા લોકુત્તરધમ્મો અધિગન્તું, પુથુજ્જનકાલકિરિયાપિ દુક્ખા, હન્દ મયં નિસ્સેણિં બન્ધિત્વા પબ્બતં અભિરુય્હ કાયે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખા સમણધમ્મં કરોમા’’તિ. તે તથા અકંસુ.

અથ નેસં મહાથેરો ઉપનિસ્સયસમ્પન્નત્તા તદહેવ છળભિઞ્ઞાપરિવારં અરહત્તં સચ્છાકાસિ. સો ઇદ્ધિયા હિમવન્તં ગન્ત્વા અનોતત્તે મુખં ધોવિત્વા ઉત્તરકુરૂસુ પિણ્ડાય ચરિત્વા કતભત્તકિચ્ચો પુન અઞ્ઞમ્પિ પદેસં ગન્ત્વા પત્તં પૂરેત્વા અનોતત્તઉદકઞ્ચ નાગલતાદન્તપોણઞ્ચ ગહેત્વા તેસં સન્તિકં આગન્ત્વા આહ – ‘‘પસ્સથાવુસો મમાનુભાવં, અયં ઉત્તરકુરુતો પિણ્ડપાતો, ઇદં હિમવન્તતો ઉદકદન્તપોણં આભતં, ઇમં ભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં કરોથ, એવાહં તુમ્હે સદા ઉપટ્ઠહિસ્સામી’’તિ. તે તં સુત્વા આહંસુ – ‘‘તુમ્હે, ભન્તે, કતકિચ્ચા, તુમ્હેહિ સહ

સલ્લાપમત્તમ્પિ અમ્હાકં પપઞ્ચો, મા દાનિ તુમ્હે પુન અમ્હાકં સન્તિકં આગમિત્થા''તિ. સો કેનચિ પરિયાયેન તે સમ્પટિચ્છાપેતું અસક્કોન્તો પક્કામિ.

તતો તેસં એકો દ્વીહતીહચ્ચયેન પઞ્ચાભિઞ્ઞો અનાગામી અહોસિ. સોપિ તથેવ અકાસિ, ઇતરેન ચ પટિક્ખિત્તો તથેવ અગમાસિ. સો તં પટિક્ખિપિત્વા વાયમન્તો પબ્બતં આરુહનદિવસતો સત્તમે દિવસે કિઞ્ચિ વિસેસં અનધિગન્ત્વાવ કાલકતો દેવલોકે નિબ્બત્તિ. ખીણાસવત્થેરોપિ તં દિવસમેવ પરિનિબ્બાયિ, અનાગામી સુદ્ધાવાસેસુ ઉપ્પજ્જિ. દેવપુત્તો છસુ કામાવચરદેવલોકેસુ અનુલોમપટિલોમેન દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવિત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે દેવલોકા ચવિત્વા અઞ્ઞતરિસ્સા પરિબ્બાજિકાય કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ. સા કિર અઞ્ઞતરસ્સ ખત્તિયસ્સ ધીતા, તં માતાપિતરો ''અમ્હાકં ધીતા સમયન્તરં જાનાતૂ''તિ એકસ્સ પરિબ્બાજકસ્સ નિય્યાતેસું. તસ્સેકો અન્તેવાસિકો પરિબ્બાજકો તાય સદ્ધિં વિપ્પટિપજ્જિ. સા તેન ગબ્ભં ગણ્હિ. તં ગબ્ભિનિં દિસ્વા પરિબ્બાજિકા નિક્કડ્ઢિંસુ. સા અઞ્ઞત્થ ગચ્છન્તી અન્તરામગ્ગે સભાયં વિજાયિ, તેનસ્સ ''**સભિયો**''ત્વેવ નામં અકાસિ. સોપિ સભિયો વડ્ઢિત્વા પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા નાનાસત્થાનિ ઉગ્ગહેત્વા મહાવાદી હુત્વા વાદક્ખિત્તતાય સકલજમ્બુદીપે વિચરન્તો અત્તનો સદિસં વાદિં અદિસ્વા નગરદ્વારે અસ્સમં કારાપેત્વા ખત્તિયકુમારાદયો સિપ્પં સિક્ખાપેન્તો તત્થ વસતિ.

અથ ભગવા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો અનુપુબ્બેન રાજગહં આગન્ત્વા વેળુવને વિહરતિ કલન્દકનિવાપે. સભિયો પન બુદ્ધુપ્પાદં ન જાનાતિ. અથ સો સુદ્ધાવાસબ્રહ્મા સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ''ઇમાહં વિસેસં કસ્સાનુભાવેન પત્તો''તિ આવજ્જેન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને સમણધમ્મકિરિયં તે ચ સહાયે અનુસ્સરિત્વા ''તેસુ એકો પરિનિબ્બુતો, એકો ઇદાનિ કત્થા''તિ આવજ્જેન્તો ''દેવલોકા ચવિત્વા જમ્બુદીપે ઉપ્પન્નો બુદ્ધુપ્પાદમ્પિ ન જાનાતી''તિ ઞત્વા ''હન્દ નં બુદ્ધુપસેવનાય નિયોજેમી''તિ વીસતિ પઞ્હે અભિસઙ્ખરિત્વા રત્તિભાગે તસ્સ અસ્સમમાગમ્મ આકાસે ઠત્વા ''સભિય, સભિયા''તિ પક્કોસિ. સો નિદ્દાયમાનો તિક્ખત્તું તં સદ્દં સુત્વા નિક્ખમ્મ ઓભાસં દિસ્વા પઞ્જલિકો અટ્ઠાસિ. તતો તં બ્રહ્મા આહ – ''અહં સભિય તવત્થાય વીસતિ પઞ્હે આહરિં, તે ત્વં ઉગ્ગણ્હ. યો ચ તે સમણો વા બ્રાહ્મણો વા ઇમે પઞ્હે પુટ્ઠો બ્યાકરોતિ, તસ્સ સન્તિકે બ્રહ્મચરિયં ચરેય્યાસી''તિ. ઇમં દેવપુત્તં સન્ધાયેતં વુત્તં ''પુરાણસાલોહિતાય દેવતાય પઞ્હા ઉદ્દિટ્ઠા હોન્તી''તિ. **ઉદ્દિટ્ઠા**તિ ઉદ્દેસમત્તેનેવ વુત્તા, ન વિભઙ્ગેન.

એવં વુત્તે ચ ને સભિયો એકવચનેનેવ પદપટિપાટિયા ઉગ્ગહેસિ. અથ સો બ્રહ્મા જાનન્તોપિ તસ્સ બુદ્ધુપ્પાદં નાચિક્ખિ. ''અત્થં ગવેસમાનો પરિબ્બાજકો સયમેવ સત્થારં ઞસ્સતિ. ઇતો બહિદ્ધા ચ સમણબ્રાહ્મણાનં તુચ્છભાવ''ન્તિ ઇમિના પનાધિપ્પાયેન એવમાહ – ''યો તે સભિય...પે॰... ચરેય્યાસી''તિ. થેરગાથાસુ પન ચતુક્કનિપાતે સભિયત્થેરાપદાનં વણ્ણેન્તા ભણન્તિ ''સા ચસ્સ માતા અત્તનો વિપ્પટિપત્તિં ચિન્તેત્વા તં જિગુચ્છમાના ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા બ્રહ્મલોકે ઉપ્પન્ના, તાય બ્રહ્મદેવતાય તે પઞ્હા ઉદ્દિટ્ઠા''તિ.

યે તેતિ ઇદાનિ વત્તબ્બાનં ઉદ્દેસપચ્ચુદ્દેસો. **સમણબ્રાહ્મણા**તિ પબ્બજ્જૂપગમનેન લોકસમ્મુતિયા ચ સમણા ચેવ બ્રાહ્મણા ચ. **સઙ્ઘિનો**તિ ગણવન્તો. **ગણિનો**તિ સત્થારો, ''સબ્બઞ્ઞુનો મય''ન્તિ એવં પટિઞ્ઞાતારો. **ગણાચરિયા**તિ ઉદ્દેસપરિપુચ્છાદિવસેન પબ્બજિતગહટ્ઠગણસ્સ આચરિયા. **ઞાતા**તિ અભિઞ્ઞાતા, વિસ્સુતા પાકટાતિ વુત્તં હોતિ. **યસસ્સિનો**તિ લાભપરિવારસમ્પન્ના. **તિત્થકરા**તિ તેસં દિટ્ઠાનુગતિં આપજ્જન્તેહિ

ઓતરિતબ્બાનં ઓગાહિતબ્બાનં દિટ્ઠિતિત્થાનં કત્તારો. **સાધુસમ્મતા બહુજનસ્સા**તિ ‘‘સાધવો એતે સન્તો સપ્પુરિસા’’તિ એવં બહુજનસ્સ સમ્મતા.

સેય્યથિદન્તિ કતમે તેતિ ચે-ઇચ્ચેતસ્મિં અત્થે નિપાતો. **પૂરણો**તિ નામં, **કસ્સપો**તિ ગોત્તં. સો કિર જાતિયા દાસો, દાસસતં પૂરેન્તો જાતો. તેનસ્સ ‘‘પૂરણો’’તિ નામમકંસુ. પલાયિત્વા પન નગ્ગો સુ પબ્બજિત્વા ‘‘કસ્સપો અહ’’ન્તિ ગોત્તં ઉદ્દિસિ, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ચ પચ્ચઞ્ઞાસિ. **મક્ખલી**તિ નામં, ગોસાલાય જાતત્તા **ગોસાલો**તિપિ વુચ્ચતિ. સોપિ કિર જાતિયા દાસો એવ, પલાયિત્વા પબ્બજિ, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ચ પચ્ચઞ્ઞાસિ. **અજિતો**તિ નામં, અપ્પિચ્છતાય કેસકમ્બલં ધારેતિ, તેન **કેસકમ્બલો**તિપિ વુચ્ચતિ, સોપિ સબ્બઞ્ઞુતં પચ્ચઞ્ઞાસિ . **પકુધો**તિ નામં, **કચ્ચાયનો**તિ ગોત્તં. અપ્પિચ્છવસેન ઉદકે જીવસઞ્ઞાય ચ ન્હાનમુખધોવનાદિ પટિક્ખિત્તો, સોપિ સબ્બઞ્ઞુતં પચ્ચઞ્ઞાસિ. **સઞ્ચયો**તિ નામં, બેલટ્ઠો પનસ્સ પિતા, તસ્મા **બેલટ્ઠપુત્તો**તિ વુચ્ચતિ, સોપિ સબ્બઞ્ઞુતં પચ્ચઞ્ઞાસિ. **નિગણ્ઠો**તિ પબ્બજ્જાનામેન, **નાટપુત્તો**તિ પિતુનામેન વુચ્ચતિ. નાટોતિ કિર નામસ્સ પિતા, તસ્સ પુત્તોતિ નાટપુત્તો, સોપિ સબ્બઞ્ઞુતં પચ્ચઞ્ઞાસિ. સબ્બેપિ પઞ્ચસતપઞ્ચસતસિસ્સપરિવારા અહેસું. **તે**તિ તે છ સત્થારો. **તે પઞ્હે**તિ તે વીસતિ પઞ્હે. **તે**તિ તે છ સત્થારો. **ન સમ્પાયન્તી**તિ ન સમ્પાદેન્તિ. **કોપ**ન્તિ ચિત્તચેતસિકાનં આવિલભાવં. **દોસ**ન્તિ પદુટ્ઠચિત્તતં, તદુભયમ્પેતં મન્દતિક્ખભેદસ્સ કોધસ્સેવાધિવચનં. **અપ્પચ્ચય**ન્તિ અપ્પતીતતા, દોમનસ્સન્તિ વુત્તં હોતિ. **પાતુકરોન્તી**તિ કાયવચીવિકારેન પકાસેન્તિ, પાકટં કરોન્તિ.

હીનાયાતિ ગહટ્ઠભાવાય. ગહટ્ઠભાવો હિ પબ્બજ્જં ઉપનિધાય સીલાદિગુણહીનતો હીનકામસુખપટિસેવનતો વા ‘‘હીનો’’તિ વુચ્ચતિ. ઉચ્ચા પબ્બજ્જા. **આવત્તિત્વા**તિ ઓસક્કિત્વા. **કામે પરિભુઞ્જેય્ય**ન્તિ કામે પટિસેવેય્યં. ઇતિ કિરસ્સ સબ્બઞ્ઞુપટિઞ્ઞાનમ્પિ પબ્બજિતાનં તુચ્છકત્તં દિસ્વા અહોસિ. ઉપ્પન્નપરિવિતક્કવસેનેવ ચ આગન્ત્વા પુનપ્પુનં વીમંસમાનસ્સ **અથ ખો સભિયસ્સ પરિબ્બાજકસ્સ એતદહોસિ – ‘‘અયમ્પિ ખો સમણો**’’તિ ચ ‘‘**યેપિ ખો તે ભોન્તો**’’તિ ચ ‘‘**સમણો ખો દહરોતિ ન ઉઞ્ઞાતબ્બો**’’તિ ચાતિ એવમાદિ. તત્થ **જિણ્ણા**તિઆદીનિ પદાનિ વુત્તનયાનેવ. **થેરા**તિ અત્તનો સમણધમ્મે થિરભાવપ્પત્તા. **રત્તઞ્ઞૂ**તિ રતનઞ્ઞૂ, ‘‘નિબ્બાનરતનં જાનામ મય’’ન્તિ એવં સકાય પટિઞ્ઞાય લોકેનાપિ સમ્મતા, બહુરત્તિવિદૂ વા. ચિરં પબ્બજિતાનં એતેસન્તિ **ચિરપબ્બજિતા. ન ઉઞ્ઞાતબ્બો**તિ ન અવજાનિતબ્બો, ન નીચં કત્વા જાનિતબ્બોતિ વુત્તં હોતિ. **ન પરિભોતબ્બો**તિ ન પરિભવિતબ્બો, ‘‘કિમેસ ઞસ્સતી’’તિ એવં ન ગહેતબ્બોતિ વુત્તં હોતિ.

૫૧૬. કઙ્ખી વેચિકિચ્છીતિ સભિયો ભગવતા સદ્ધિં સમ્મોદમાનો એવં ભગવતો રૂપસમ્પત્તિદમૂપસમસૂચિતં સબ્બઞ્ઞુતં સમ્ભાવયમાનો વિગતુદ્ધચ્ચો હુત્વા આહ – ‘‘કઙ્ખી વેચિકિચ્છી’’તિ. તત્થ ‘‘લભેય્યં નુ ખો ઇમેસં બ્યાકરણ’’ન્તિ એવં પઞ્હાનં બ્યાકરણકઙ્ખાય **કઙ્ખી**. ‘‘કો નુ ખો ઇમસ્સિમસ્સ ચ પઞ્હસ્સ અત્થો’’તિ એવં વિચિકિચ્છાય **વેચિકિચ્છી**. દુબ્બલવિચિકિચ્છાય વા તેસં પઞ્હાનં અત્થે કઙ્ખનતો કઙ્ખી, બલવતિયા વિચિનન્તો કિચ્છતિયેવ, ન સક્કોતિ સન્નિટ્ઠાતુન્તિ વેચિકિચ્છી. **અભિકઙ્ખમાનો**તિ અતિવિય પત્થયમાનો. **તેસન્તકરો**તિ તેસં પઞ્હાનં અન્તકરો. ભવન્તોવ એવં ભવાહીતિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘**પઞ્હે મે પુટ્ઠો...પે॰... બ્યાકરોહિ મે**’’તિ. તત્થ **પઞ્હે મે**તિ પઞ્હે મયા. **પુટ્ઠો**તિ પુચ્છિતો. **અનુપુબ્બ**ન્તિ પઞ્હપટિપાટિયા **અનુધમ્મ**ન્તિ અત્થાનુરૂપં પાળિં આરોપેન્તો. **બ્યાકરોહિ મે**તિ મય્હં બ્યાકરોહિ.

૫૧૭. દૂરતોતિ સો કિર ઇતો ચિતો ચાહિણ્ડન્તો સત્તયોજનસતમગ્ગતો આગતો. તેનાહ – ભગવા ‘‘**દૂરતો આગતોસી**’’તિ, કસ્સપસ્સ ભગવતો વા સાસનતો આગતત્તા ‘‘દૂરતો આગતોસી’’તિ નં આહ.

૫૧૮. **પુચ્છ મ**ન્તિ ઇમાય પનસ્સ ગાથાય સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેતિ. તત્થ **મનસિચ્છસી**તિ મનસા ઇચ્છસિ.

યં વતાહન્તિ યં વત અહં. **અત્તમનો**તિ પીતિપામોજ્જસોમનસ્સેહિ ફુટચિત્તો. **ઉદગ્ગો**તિ કાયેન ચિત્તેન ચ અબ્ભુન્નતો . ઇદં પન પદં ન સબ્બપાઠેસુ અત્થિ. ઇદાનિ યેહિ ધમ્મેહિ અત્તમનો, તે દસ્સેન્તો આહ – ''**પમુદિતો પીતિસોમનસ્સજાતો**''તિ.

૫૧૯. **કિં પત્તિન**ન્તિ કિં પત્તં કિમધિગતં. **સોરત**ન્તિ સુવૂપસન્તં. ''સુરત''ન્તિપિ પાઠો, સુટ્ઠુ ઉપરતન્તિ અત્થો. **દન્ત**ન્તિ દમિતં. **બુદ્ધો**તિ વિબુદ્ધો, બુદ્ધબોદ્ધબ્બો વા. એવં સભિયો એકેકાય ગાથાય ચત્તારો ચત્તારો કત્વા પઞ્ચહિ ગાથાહિ વીસતિ પઞ્હે પુચ્છિ. ભગવા પનસ્સ એકમેકં પઞ્હં એકમેકાય ગાથાય કત્વા અરહત્તનિકૂટેનેવ વીસતિયા ગાથાહિ બ્યાકાસિ.

૫૨૦. તત્થ યસ્મા ભિન્નકિલેસો પરમત્થભિક્ખુ, સો ચ નિબ્બાનપ્પત્તો હોતિ, તસ્મા અસ્સ ''કિં પત્તિનમાહુ ભિક્ખુન''ન્તિ ઇમં પઞ્હં બ્યાકરોન્તો ''**પજ્જેના**''તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – યો અત્તના ભાવિતેન મગ્ગેન **પરિનિબ્બાનગતો** કિલેસપરિનિબ્બાનં પત્તો, પરિનિબ્બાનગતત્તા એવ ચ **વિતિણ્ણકઙ્ખો** વિપત્તિસમ્પત્તિહાનિબુદ્ધિઉચ્છેદસસ્સતઅપુઞ્ઞપુઞ્ઞભેદં **વિભવઞ્ચ ભવઞ્ચ વિપ્પહાય**, મગ્ગવાસં **વુસિતવા ખીણપુનબ્ભવો**તિ ચ એતેસં થુતિવચનાનં અરહો, સો ભિક્ખૂતિ.

૫૨૧. યસ્મા પન વિપ્પટિપત્તિતો સુટ્ઠુ ઉપરતભાવેન નાનપ્પકારકિલેસવૂપસમેન ચ સોરતો હોતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ''**સબ્બત્થ ઉપેક્ખકો**''તિઆદિના નયેન દુતિયપઞ્હબ્યાકરણમાહ. તસ્સત્થો – યો **સબ્બત્થ** રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ ''ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા નેવ સુમનો હોતિ, ન દુમ્મનો''તિ એવં પવત્તાય છળઙ્ગુપેક્ખાય **ઉપેક્ખકો**, વેપુલ્લપ્પત્તાય સતિયા **સતિમા**, **ન સો હિંસતિ** નેવ હિંસતિ **કઞ્ચિ** તસથાવરાદિભેદં સત્તં **સબ્બલોકે** સબ્બસ્મિમ્પિ લોકે, તિણ્ણોઘત્તા **તિણ્ણો**, સમિતપાપત્તા **સમણો**, આવિલસઙ્કપ્પપ્પહાના **અનાવિલો**. **યસ્સ** ઇમે રાગદોસમોહમાનદિટ્ઠિકિલેસદુચ્ચરિતસઙ્ખાતા **સત્તુસ્સદા** કેચિ ઓળારિકા વા સુખુમા વા **ન સન્તિ**, **સો** ઇમાય ઉપેક્ખાવિહારિતાય સતિવેપુલ્લતાય અહિંસકતાય ચ વિપ્પટિપત્તિતો સુટ્ઠુ ઉપરતભાવેન ઇમિના ઓઘાદિનાનપ્પકારકિલેસવૂપસમેન ચ **સોરતો**તિ.

૫૨૨. યસ્મા ચ ભાવિતિન્દ્રિયો નિબ્ભયો નિબ્બિકારો દન્તો હોતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ''**યસ્સિન્દ્રિયાની**''તિ ગાથાય તતિયપઞ્હં બ્યાકાસિ. તસ્સત્થો – **યસ્સ ચક્ખાદીનિ છળિન્દ્રિયાનિ** ગોચરભાવનાય અનિચ્ચાદિતિલક્ખણં આરોપેત્વા વાસનાભાવનાય સતિસમ્પજઞ્ઞગન્ધં ગાહાપેત્વા **ચ ભાવિતાનિ**, તાનિ ચ ખો યથા **અજ્ઝત્તં** ગોચરભાવનાય, એવં પન **બહિદ્ધા ચ સબ્બલોકે**તિ યત્થ યત્થ ઇન્દ્રિયાનં વેકલ્લતા વેકલ્લતાય વા સમ્ભવો, તત્થ તત્થ નાભિજ્ઝાદિવસેન **ભાવિતાની**તિ એવં **નિબ્બિજ્ઝ** ઞત્વા પટિવિજ્ઝિત્વા **ઇમં પરઞ્ચ લોકં** સકસન્તતિક્ખન્ધલોકં પરસન્તતિક્ખન્ધલોકઞ્ચ અદન્ધમરણં મરિતુકામો **કાલં કઙ્ખતિ**, જીવિતક્ખયકાલં આગમેતિ પતિમાનેતિ, ન ભાયતિ મરણસ્સ. યથાહ થેરો –

> ''મરણે મે ભયં નત્થિ, નિકન્તિ નત્થિ જીવિતે''; (થેરગા॰ ૨૦);
> ''નાભિકઙ્ખામિ મરણં, નાભિકઙ્ખામિ જીવિતં;
> કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ, નિબ્બિસં ભતકો યથા''તિ. (થેરગા॰ ૬૦૬);

ભાવિતો સ દન્તોતિ એવં ભાવિતિન્દ્રિયો સો દન્તોતિ.

૫૨૩. યસ્મા પન બુદ્ધો નામ બુદ્ધિસમ્પન્નો કિલેસનિદ્દા વિબુદ્ધો ચ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો "**કપ્પાની**"તિ ગાથાય ચતુત્થપઞ્હં બ્યાકાસિ. તત્થ **કપ્પાની**તિ તણ્હાદિટ્ઠિયો. તા હિ તથા તથા વિકપ્પનતો ''કપ્પાની''તિ વુચ્ચન્તિ. **વિચેય્યા**તિ અનિચ્ચાદિભાવેન સમ્મસિત્વા. **કેવલાની**તિ સકલાનિ. **સંસાર**ન્તિ યો ચાયં –

> ''ખન્ધાનઞ્ચ પટિપાટિ, ધાતુઆયતનાન ચ;
> અબ્બોચ્છિન્નં વત્તમાના, સંસારોતિ પવુચ્ચતી''તિ. –

એવં ખન્ધાદિપટિપાટિસઙ્ખાતો સંસારો, તં સંસારઞ્ચ કેવલં વિચેય્ય. એત્તાવતા ખન્ધાનં મૂલભૂતેસુ કમ્મકિલેસેસુ ખન્ધેસુ ચાતિ એવં તીસુપિ વટ્ટેસુ વિપસ્સનં આહ. **દુભયં ચુતૂપપાત**ન્તિ સત્તાનં ચુતિં ઉપપાતન્તિ ઇમઞ્ચ ઉભયં વિચેય્ય ઞત્વાતિ અત્થો. એતેન ચુતૂપપાતઞાણં આહ. **વિગતરજમનઙ્ગણં વિસુદ્ધ**ન્તિ રાગાદિરજાનં વિગમા અઙ્ગણાનં અભાવા મલાનઞ્ચ વિગમા વિગતરજમનઙ્ગણં વિસુદ્ધં. **પત્તં જાતિખય**ન્તિ નિબ્બાનં પત્તં. **તમાહુ બુદ્ધ**ન્તિ તં ઇમાય લોકુત્તરવિપસ્સનાય ચુતૂપપાતઞાણભેદાય બુદ્ધિયા સમ્પન્નત્તા ઇમાય ચ વિગતરજાદિતાય કિલેસનિદ્દા વિબુદ્ધત્તા તાય પટિપદાય જાતિક્ખયં પત્તં બુદ્ધમાહુ.

અથ વા **કપ્પાનિ વિચેય્ય કેવલાની**તિ ''અનેકેપિ સંવટ્ટવિવટ્ટકપ્પે અમુત્રાસિ''ન્તિઆદિના (ઇતિવુ॰ ૯૯; પારા॰ ૧૨) નયેન વિચિનિત્વાતિ અત્થો. એતેન પઠમવિજ્જમાહ. **સંસારં દુભયં ચુતૂપપાત**ન્તિ સત્તાનં ચુતિં ઉપપાતન્તિ ઇમઞ્ચ ઉભયં સંસારં ''ઇમે વત ભોન્તો સત્તા''તિઆદિના નયેન વિચિનિત્વાતિ અત્થો. એતેન દુતિયવિજ્જમાહ. અવસેસેન તતિયવિજ્જમાહ. આસવક્ખયઞાણેન હિ વિગતરજાદિતા ચ નિબ્બાનપ્પત્તિ ચ હોતીતિ. **તમાહુ બુદ્ધ**ન્તિ એવં વિજ્જત્તયભેદબુદ્ધિસમ્પન્નં તં બુદ્ધમાહૂતિ.

૫૨૫. એવં પઠમગાથાય વુત્તપઞ્હે વિસ્સજ્જેત્વા દુતિયગાથાય વુત્તપઞ્હેસુપિ યસ્મા બ્રહ્મભાવં સેટ્ઠભાવં પત્તો પરમત્થબ્રાહ્મણો બાહિતસબ્બપાપો હોતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો "**બાહિત્વા**"તિ ગાથાય પઠમં પઞ્હં બ્યાકાસિ. તસ્સત્થો – યો ચતુત્થમગ્ગેન **બાહિત્વા સબ્બપાપકાનિ ઠિતત્તો**, ઠિતો ઇચ્ચેવ વુત્તં હોતિ. બાહિતપાપત્તા એવ ચ **વિમલો**, વિમલભાવં બ્રહ્મભાવં સેટ્ઠભાવં પત્તો, પટિપ્પસ્સદ્ધસમાધિવિક્ખેપકરકિલેસમલેન અગ્ગફલસમાધિના **સાધુસમાહિતો**, સંસારહેતુસમતિક્કમેન **સંસારમતિચ્ચ** પરિનિટ્ઠિતકિચ્ચતાય **કેવલી**, **સો** તણ્હાદિટ્ઠીહિ અનિસ્સિતત્તા **અસિતો**, લોકધમ્મેહિ નિબ્બિકારત્તા "**તાદી**"તિ ચ પવુચ્ચતિ. એવં થુતિરહો **સ બ્રહ્મા** સો બ્રાહ્મણોતિ.

૫૨૬. યસ્મા પન સમિતપાપતાય સમણો, ન્હાતપાપતાય ન્હાતકો, આગૂનં અકરણેન ચ નાગોતિ પવુચ્ચતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો તતો અપરાહિ તીહિ ગાથાહિ તયો પઞ્હે બ્યાકાસિ. તત્થ **સમિતાવી**તિ અરિયમગ્ગેન કિલેસે સમેત્વા ઠિતો. **સમણો પવુચ્ચતે તથત્તા**તિ તથારૂપો સમણો પવુચ્ચતીતિ. એત્તાવતા પઞ્હો બ્યાકતો હોતિ, સેસં તસ્મિં સમણે સભિયસ્સ બહુમાનજનનત્થં થુતિવચનં. યો હિ સમિતાવી, સો પુઞ્ઞપાપાનં અપટિસન્ધિકરણેન પહાય પુઞ્ઞપાપં રજાનં વિગમેન વિરજો, અનિચ્ચાદિવસેન ઞત્વા ઇમં પરઞ્ચ લોકં જાતિમરણં ઉપાતિવત્તો તાદિ ચ હોતિ.

૫૨૭. નિન્હાય…પે॰… ન્હાતકોતિ એત્થ પન યો અજ્ઝત્તબહિદ્ધાસઙ્ખાતે સબ્બસ્મિમ્પિ આયતનલોકે અજ્ઝત્તબહિદ્ધારમ્મણવસેન ઉપ્પત્તિરહાનિ સબ્બપાપકાનિ મગ્ગઞાણેન નિન્હાય ધોવિત્વા તાય

નિન્હાતપાપકતાય તણ્હાદિટ્ઠિકપ્પેહિ કપ્પિયેસુ દેવમનુસ્સેસુ કપ્પં ન એતિ, તં ન્હાતકમાહૂતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો.

૫૨૮. ચતુત્થગાથાયપિ **આગું ન કરોતિ કિઞ્ચિ લોકે**તિ યો લોકે અપ્પમત્તકમ્પિ પાપસઙ્ખાતં આગું ન કરોતિ, નાગો પવુચ્ચતે તથત્તાતિ . એત્તાવતા પઞ્હો બ્યાકતો હોતિ, સેસં પુબ્બનયેનેવ થુતિવચનં. યો હિ મગ્ગેન પહીનઆગુત્તા આગું ન કરોતિ, સો કામયોગાદિકે સબ્બયોગે દસસઞ્ઞોજનભેદાનિ ચ સબ્બબન્ધનાનિ વિસજ્જ જહિત્વા સબ્બત્થ ખન્ધાદીસુ કેનચિ સઙ્ગેન ન સજ્જતિ, દ્વીહિ ચ વિમુત્તીહિ વિમુત્તો, તાદિ ચ હોતીતિ.

૫૩૦. એવં દુતિયગાથાય વુત્તપઞ્હે વિસ્સજ્જેત્વા તતિયગાથાય વુત્તપઞ્હેસુપિ યસ્મા ''ખેત્તાની''તિ આયતનાનિ વુચ્ચન્તિ. યથાહ – ''ચક્ખુપેતં ચક્ખાયતનંપેતં...પે॰... ખેત્તમ્પેતં વત્થુપેત''ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૫૯૬-૫૯૮). તાનિ વિજેય્ય વિજેત્વા અભિભવિત્વા, **વિચેય્ય** વા અનિચ્ચાદિભાવેન વિચિનિત્વા ઉપપરિક્ખિત્વા **કેવલાનિ** અનવસેસાનિ, વિસેસતો પન સઙ્ગહેતુભૂતં **દિબ્બં માનુસકઞ્ચ બ્રહ્મખેત્તં**, યં દિબ્બં દ્વાદસાયતનભેદં તથા માનુસકઞ્ચ, યઞ્ચ બ્રહ્મખેત્તં છળાયતને ચક્ખાયતનાદિદ્વાદસાયતનભેદં, તં સબ્બમ્પિ વિજેય્ય વિચેય્ય વા. યતો યદેતં સબ્બેસં ખેત્તાનં મૂલબન્ધનં અવિજ્જાભવતણ્હાદિ, તસ્મા **સબ્બખેત્તમૂલબન્ધના પમુત્તો**. એવમેતેસં ખેત્તાનં વિજિતત્તા વિચિનિતત્તા વા **ખેત્તજિનો** નામ હોતિ, તસ્મા ''**ખેત્તાની**''તિ ઇમાય ગાથાય પઠમપઞ્હં બ્યાકાસિ. તત્થ કેચિ ''કમ્મં ખેત્તં, વિઞ્ઞાણં બીજં, તણ્હા સ્નેહો''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૭૭) વચનતો કમ્માનિ ખેત્તાનીતિ વદન્તિ. **દિબ્બં માનુસકઞ્ચ બ્રહ્મખેત્ત**ન્તિ એત્થ ચ દેવૂપગં કમ્મં દિબ્બં, મનુસ્સૂપગં કમ્મં માનુસકં, બ્રહ્મૂપગં કમ્મં બ્રહ્મખેત્તન્તિ વણ્ણયન્તિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

૫૩૧. યસ્મા પન સકટ્ઠેન કોસસદિસત્તા ''કોસાની''તિ કમ્માનિ વુચ્ચન્તિ, તેસઞ્ચ લુનના સમુચ્છેદના કુસલો હોતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ''**કોસાની**''તિ ગાથાય દુતિયપઞ્હં બ્યાકાસિ. તસ્સત્થો – લોકિયલોકુત્તરવિપસ્સનાય વિસયતો કિચ્ચતો ચ અનિચ્ચાદિભાવેન કુસલાકુસલકમ્મસઙ્ખાતાનિ **કોસાનિ વિચેય્ય કેવલાનિ**, વિસેસતો પન સઙ્ગહેતુભૂતં અટ્ઠકામાવચરકુસલચેતનાભેદં **દિબ્બં માનુસકઞ્ચ** નવમહગ્ગતકુસલચેતનાભેદઞ્ચ **બ્રહ્મકોસં** વિચેય્ય. તતો ઇમાય મગ્ગભાવનાય અવિજ્જાભવતણ્હાદિભેદા સબ્બકોસાનં મૂલબન્ધના પમુત્તો, એવમેતેસં કોસાનં લુનના ''**કુસલો**''તિ પવુચ્ચતિ, **તથત્તા તાદી** ચ હોતીતિ. અથ વા સત્તાનં ધમ્માનઞ્ચ નિવાસટ્ઠેન અસિકોસસદિસત્તા ''કોસાની''તિ તયો ભવા દ્વાદસાયતનાનિ ચ વેદિતબ્બાનિ. એવમેત્થ યોજના કાતબ્બા.

૫૩૨. યસ્મા ચ ન કેવલં પણ્ડતીતિ ઇમિનાવ ''પણ્ડિતો''તિ વુચ્ચતિ, અપિચ ખો પન પણ્ડરાનિ ઇતો ઉપગતો પવિચયપઞ્ઞાય અલ્લીનોતિપિ ''પણ્ડિતો''તિ વુચ્ચતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ''**દુભયાની**''તિ ગાથાય તતિયપઞ્હં બ્યાકાસિ . તસ્સત્થો – **અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા ચા**તિ એવં **ઉભયાનિ** અનિચ્ચાદિભાવેન **વિચેય્ય. પણ્ડરાની**તિ આયતનાનિ. તાનિ હિ પકતિપરિસુદ્ધત્તા રુળ્હિયા ચ એવં વુચ્ચન્તિ, તાનિ વિચેય્ય ઇમાય પટિપત્તિયા નિદ્ધન્તમલત્તા **સુદ્ધિપઞ્ઞો પણ્ડિતો**તિ **પવુચ્ચતિ તથત્તા**, યસ્મા તાનિ પણ્ડરાનિ પઞ્ઞાય ઇતો હોતિ, સેસમસ્સ થુતિવચનં. સો હિ પાપપુઞ્ઞસઙ્ખાતં કણ્હસુક્કં ઉપાતિવત્તો તાદી ચ હોતિ, તસ્મા એવં થુતો.

૫૩૩. યસ્મા પન ''મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં, યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... સમ્માદિટ્ઠિ, તેન ઞાણેન સમન્નાગતો મુની''તિ વુત્તં, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ''**અસતઞ્ચા**''તિ ગાથાય ચતુત્થપઞ્હં બ્યાકાસિ. તસ્સત્થો – ય્વાયં અકુસલકુસલપ્પભેદો અસતઞ્ચ સતઞ્ચ ધમ્મો, તં **અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા**તિ ઇમસ્મિં **સબ્બલોકે** પવિચયઞાણેન **અસતઞ્ચ સતઞ્ચ ઞત્વા ધમ્મં** તસ્સ ઞાતત્તા એવ રાગાદિભેદતો સત્તવિધં **સઙ્ગં** તણ્હાદિટ્ઠિભેદતો દુવિધં **જાલઞ્ચ અતિચ્ચ**

અતિક્કમિત્વા ઠિતો. સો તેન મોનસઙ્ખાતેન પવિચયઞાણેન સમન્નાગતત્તા **મુનિ**. **દેવમનુસ્સેહિ પૂજનીયો**તિ ઇદં પનસ્સ થુતિવચનં. સો હિ ખીણાસવમુનિત્તા દેવમનુસ્સાનં પૂજારહો હોતિ, તસ્મા એવં થુતો.

૫૩૫. એવં તતિયગાથાય વુત્તપઞ્હે વિસ્સજ્જેત્વા ચતુત્થગાથાય વુત્તપઞ્હેસુપિ યસ્મા યો ચતૂહિ મગ્ગઞાણવેદેહિ કિલેસક્ખયં કરોન્તો ગતો, સો પરમત્થતો **વેદગૂ** નામ હોતિ. યો ચ સબ્બસમણબ્રાહ્મણાનં સત્થસઞ્ઞિતાનિ **વેદાનિ**, તાયેવ મગ્ગભાવનાય કિચ્ચતો અનિચ્ચાદિવસેન **વિચેય્ય**. તત્થ છન્દરાગપ્પહાનેન તમેવ **સબ્બં વેદમતિચ્ચ** યા વેદપચ્ચયા વા અઞ્ઞથા વા ઉપ્પજ્જન્તિ વેદના , તાસુ **સબ્બવેદનાસુ વીતરાગો** હોતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ''ઇદં પત્તિન''ન્તિ અવત્વા ''**વેદાની**''તિ ગાથાય પઠમપઞ્હં બ્યાકાસિ. યસ્મા વા યો પવિચયપઞ્ઞાય વેદાનિ વિચેય્ય, તત્થ છન્દરાગપ્પહાનેન સબ્બં વેદમતિચ્ચ વત્તતિ, સો સત્થસઞ્ઞિતાનિ વેદાનિ ગતો ઞાતો અતિક્કન્તો ચ હોતિ. યો વેદનાસુ વીતરાગો, સોપિ વેદનાસઞ્ઞિતાનિ વેદાનિ ગતો અતિક્કન્તો ચ હોતિ. વેદાનિ ગતોતિપિ વેદગૂ, તસ્મા તમ્પિ અત્થં દસ્સેન્તો ''ઇદં પત્તિન''ન્તિ અવત્વા ઇમાય ગાથાય પઠમપઞ્હં બ્યાકાસિ.

૫૩૬. યસ્મા પન દુતિયપઞ્હે ''**અનુવિદિતો**''તિ અનુબુદ્ધો વુચ્ચતિ, સો ચ **અનુવિચ્ચ પપઞ્ચનામરૂપં અજ્ઝત્તં** અત્તનો સન્તાને તણ્હામાનદિટ્ઠિભેદં પપઞ્ચં તપ્પચ્ચયા નામરૂપઞ્ચ અનિચ્ચાનુપસ્સનાદીહિ અનુવિચ્ચ અનુવિદિત્વા, ન કેવલઞ્ચ **અજ્ઝત્તં, બહિદ્ધા ચ રોગમૂલં**, પરસન્તાને ચ ઇમસ્સ નામરૂપરોગસ્સ મૂલં અવિજ્જાભવતણ્હાદિં, તમેવ વા પપઞ્ચં અનુવિચ્ચ તાય ભાવનાય સબ્બેસં રોગાનં મૂલબન્ધના, સબ્બસ્મા વા રોગાનં મૂલબન્ધના, અવિજ્જાભવતણ્હાદિભેદા, તસ્મા એવ વા પપઞ્ચા પમુત્તો હોતિ, તસ્મા તં દસ્સેન્તો ''અનુવિચ્ચા''તિ ગાથાય દુતિયપઞ્હં બ્યાકાસિ.

૫૩૭. ''કથઞ્ચ વીરિયવા''તિ એત્થ પન યસ્મા યો અરિયમગ્ગેન સબ્બપાપકેહિ વિરતો, તથા વિરતત્તા ચ આયતિં અપટિસન્ધિતાય **નિરયદુક્ખં અતિચ્ચ** ઠિતો વીરિયવાસો વીરિયનિકેતો, સો ખીણાસવો ''વીરિયવા''તિ વત્તબ્બતં અરહતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ''**વિરતો**''તિ ગાથાય તતિયપઞ્હં બ્યાકાસિ. **પધાનવા ધીરો તાદી**તિ ઇમાનિ પનસ્સ થુતિવચનાનિ. સો હિ પધાનવા મગ્ગઝાનપધાનેન, ધીરો કિલેસારિવિદ્ધંસનસમત્થતાય, તાદી નિબ્બિકારતાય, તસ્મા એવં થુતો. સેસં યોજેત્વા વત્તબ્બં.

૫૩૮. ''આજાનિયો કિન્તિ નામ હોતી''તિ એત્થ પન યસ્મા પહીનસબ્બવઙ્કદોસો કારણાકારણઞ્ઞૂ અસ્સો વા હત્થી વા ''આજાનિયો હોતી''તિ લોકે વુચ્ચતિ, ન ચ તસ્સ સબ્બસો તે દોસા પહીના એવ, ખીણાસવસ્સ પન તે પહીના, તસ્મા સો ''આજાનિયો''તિ પરમત્થતો વત્તબ્બતં અરહતીતિ દસ્સેન્તો ''**યસ્સા**''તિ ગાથાય ચતુત્થપઞ્હં બ્યાકાસિ. તસ્સત્થો – **અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા ચા**તિ એવં અજ્ઝત્તબહિદ્ધાસઞ્ઞોજનસઙ્ખાતાનિ **યસ્સ અસ્સુ લુનાનિ બન્ધનાનિ** પઞ્ઞાસત્થેન છિન્નાનિ પદાલિતાનિ. **સઙ્ગમૂલ**ન્તિ યાનિ તેસુ તેસુ વત્થૂસુ સઙ્ગસ્સ સજ્જનાય અનતિક્કમનાય મૂલં હોન્તિ, અથ વા યસ્સ અસ્સુ લુનાનિ રાગાદીનિ બન્ધનાનિ યાનિ અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા ચ સઙ્ગમૂલાનિ હોન્તિ, સો સબ્બસ્મા સઙ્ગાનં મૂલભૂતા સબ્બસઙ્ગાનં વા મૂલભૂતા બન્ધના પમુત્તો ''**આજાનિયો**''તિ વુચ્ચતિ, તથત્તા તાદિ ચ હોતીતિ.

૫૪૦. એવં ચતુત્થગાથાય વુત્તપઞ્હે વિસ્સજ્જેત્વા પઞ્ચમગાથાય વુત્તપઞ્હેસુપિ યસ્મા યં છન્દજ્ઝેનમત્તેન અક્ખરચિન્તકા સોત્તિયં વણ્ણયન્તિ, વોહારમત્તસોત્તિયો સો. અરિયો પન બાહુસચ્ચેન નિસ્સુતપાપતાય ચ

પરમત્થસોત્તિયો હોતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ''ઇદં પત્તિન''ન્તિ અવત્વા ''**સુત્વા**''તિ ગાથાય પઠમપઞ્હં બ્યાકાસિ. તસ્સત્થો – યો ઇમસ્મિં લોકે સુતમયપઞ્ઞાકિચ્ચવસેન **સુત્વા** કાતબ્બકિચ્ચવસેન વા સુત્વા વિપસ્સનૂપગં **સબ્બધમ્મં** અનિચ્ચાદિવસેન **અભિઞ્ઞાય સાવજ્જાનવજ્જં યદત્થિ કિઞ્ચિ**, ઇમાય પટિપદાય કિલેસે કિલેસટ્ઠાનિયે ચ ધમ્મે અભિભવિત્વા અભિભૂતિ સઙ્ખં ગતો, તં સુત્વા સબ્બધમ્મં અભિઞ્ઞાય લોકે સાવજ્જાનવજ્જં યદત્થિ કિઞ્ચિ, **અભિભું** સુતવત્તા **સોત્તિયોતિ આહુ**. યસ્મા ચ યો અકથંકથી કિલેસબન્ધનેહિ વિમુત્તો, રાગાદીહિ ઈઘેહિ અનીઘો ચ હોતિ સબ્બધિ સબ્બેસુ ધમ્મેસુ ખન્ધાયતનાદીસુ, તસ્મા તં **અકથંકથિં વિમુત્તં અનીઘં સબ્બધિ** નિસ્સુતપાપકત્તાપિ ''સોત્તિયો''તિ આહૂતિ.

૫૪૧. યસ્મા પન હિતકામેન જનેન અરણીયતો અરિયો હોતિ, અભિગમનીયતોતિ અત્થો. તસ્મા યેહિ ગુણેહિ સો અરણીયો હોતિ, તે દસ્સેન્તા ''**છેત્વા**''તિ ગાથાય દુતિયપઞ્હં બ્યાકાસિ. તસ્સત્થો – ચત્તારિ **આસવાનિ** દ્વે ચ **આલયાનિ** પઞ્ઞાસત્થેન **છેત્વા વિદ્વા** વિઞ્ઞૂ વિભાવી ચતુમગ્ગઞાણી **સો** પુનબ્ભવવસેન **ન ઉપેતિ ગબ્ભસેય્યં**, કઞ્ચિ યોનિં ન ઉપગચ્છતિ, કામાદિભેદઞ્ચ **સઞ્ઞં તિવિધં**. કામગુણસઙ્ખાતઞ્ચ **પઙ્કં પનુજ્જ** પનુદિત્વા તણ્હાદિટ્ઠિકપ્પાનં અઞ્ઞતરમ્પિ **કપ્પં ન એતિ**, એવં આસવચ્છેદાદિગુણસમન્નાગતં **તમાહુ અરિયો**તિ. યસ્મા વા પાપકેહિ આરકત્તા અરિયો હોતિ અનયે ચ અનિરીયના, તસ્મા તમ્પિ અત્થં દસ્સેન્તો ઇમાય ગાથાય દુતિયપઞ્હં બ્યાકાસિ. આસવાદયો હિ પાપકા ધમ્મા અનયસમ્મતા, તે ચાનેન છિન્ના પનુન્ના, ન ચ તેહિ કમ્પતિ, ઇચ્ચસ્સ તે આરકા હોન્તિ, ન ચ તેસુ ઇરીયતિ તસ્મા આરકાસ્સ હોન્તિ પાપકા ધમ્માતિ ઇમિનાપત્થેન. અનયે ન ઇરીયતીતિ ઇમિનાપત્થેન તમાહુ અરિયોતિ ચ એવમ્પેત્થ યોજના વેદિતબ્બા. ''વિદ્વા સો ન ઉપેતિ ગબ્ભસેય્ય''ન્તિ ઇદં પન ઇમસ્મિં અત્થવિકપ્પે થુતિવચનમેવ હોતિ.

૫૪૨. ''કથં ચરણવા''તિ એત્થ પન યસ્મા ચરણેહિ પત્તબ્બં પત્તો ''ચરણવા''તિ વત્તબ્બતં અરહતિ, તસ્મા તં દસ્સેન્તો ''**યો ઇધા**''તિ ગાથાય તતિયપઞ્હં બ્યાકાસિ. તત્થ **યો ઇધા**તિ યો ઇમસ્મિં સાસને. **ચરણેસૂ**તિ સીલાદીસુ હેમવતસુત્તે (સુ॰ નિ॰ ૧૫૩ આદયો) વુત્તપન્નરસધમ્મેસુ. નિમિત્તત્થે ભુમ્મવચનં. **પત્તિપત્તો**તિ પત્તબ્બં પત્તો. યો ચરણનિમિત્તં ચરણહેતુ ચરણપચ્ચયા પત્તબ્બં અરહત્તં પત્તોતિ વુત્તં હોતિ. **ચરણવા સો**તિ સો ઇમાય ચરણેહિ પત્તબ્બપત્તિયા ચરણવા હોતીતિ. એત્તાવતા પઞ્હો બ્યાકતો હોતિ, સેસમસ્સ થુતિવચનં. યો હિ ચરણેહિ પત્તિપત્તો, સો **કુસલો** ચ હોતિ છેકો, **સબ્બદા** ચ **આજાનાતિ નિબ્બાનધમ્મં** , નિચ્ચં નિબ્બાનનિન્નચિત્તતાય **સબ્બત્થ** ચ ખન્ધાદીસુ **ન સજ્જતિ**. દ્વીહિ ચ વિમુત્તીહિ **વિમુત્તચિત્તો** હોતિ, **પટિઘા યસ્સ ન સન્તી**તિ.

૫૪૩. યસ્મા પન કમ્માદીનં પરિબ્બાજનેન પરિબ્બાજકો નામ હોતિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ''**દુક્ખવેપક્ક**''ન્તિ ગાથાય ચતુત્થપઞ્હં બ્યાકાસિ. તત્થ વિપાકો એવ વેપક્કં, દુક્ખં વેપક્કમસ્સાતિ **દુક્ખવેપક્કં**. પવત્તિદુક્ખજનનતો સબ્બમ્પિ તેધાતુકકમ્મં વુચ્ચતિ. **ઉદ્ધ**ન્તિ અતીતં. **અધો**તિ અનાગતં. **તિરિયં વાપિ મજ્ઝે**તિ પચ્ચુપ્પન્નં. તઞ્હિ ન ઉદ્ધં ન અધો, તિરિયં ઉભિન્નઞ્ચ અન્તરા, તેન ''મજ્ઝે''તિ વુત્તં. **પરિબ્બાજયિત્વા**તિ નિક્ખામેત્વા નિદ્ધમેત્વા . **પરિઞ્ઞચારી**તિ પઞ્ઞાય પરિચ્છિન્દિત્વા ચરન્તો. અયં તાવ અપુબ્બપદવણ્ણના. અયં પન અધિપ્પાયયોજના – યો તિયદ્ધપરિયાપન્નમ્પિ દુક્ખજનકં યદત્થિ કિઞ્ચિ કમ્મં, તં સબ્બમ્પિ અરિયમગ્ગેન તણ્હાવિજ્જાસિનેહે સોસેન્તો અપટિસન્ધિજનકભાવકરણેન પરિબ્બાજયિત્વા તથા પરિબ્બાજિતત્તા એવ ચ તં કમ્મં પરિઞ્ઞાય ચરણતો પરિઞ્ઞચારી. ન કેવલઞ્ચ કમ્મમેવ, માયં માનમથોપિ લોભકોધં ઇમેપિ ધમ્મે પહાનપરિઞ્ઞાય પરિઞ્ઞચારી, પરિયન્તમકાસિ નામરૂપં, નામરૂપસ્સ ચ પરિયન્તમકાસિ પરિબ્બાજેસિ ઇચ્ચેવત્થો. ઇમેસં કમ્માદીનં પરિબ્બાજનેન તં પરિબ્બાજકમાહુ. પત્તિપત્તન્તિ ઇદં પનસ્સ થુતિવચનં.

૫૪૪. એવં પઞ્હબ્યાકરણેન તુટ્ઠસ્સ પન સભિયસ્સ "**યાનિ ચ તીણી**"તિઆદીસુ અભિત્થવનગાથાસુ **ઓસરણાનીતિ** ઓગહણાનિ તિત્થાનિ, દિટ્ઠિયોતિ અત્થો. તાનિ યસ્મા સક્કાયદિટ્ઠિયા સહ બ્રહ્મજાલે વુત્તદ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતાનિ ગહેત્વા તેસટ્ઠિ હોન્તિ, યસ્મા ચ તાનિ અઞ્ઞતિત્થિયસમણાનં પવાદભૂતાનિ સત્થાનિ સિતાનિ ઉપદિસિતબ્બવસેન, ન ઉપ્પત્તિવસેન. ઉપ્પત્તિવસેન પન યદેતં "ઇત્થી પુરિસો"તિ સઞ્ઞક્ખરં વોહારનામં, યા ચાયં મિચ્છાપરિવિતક્કાનુસ્સવાદિવસેન "એવરૂપેન અત્તના ભવિતબ્બ"ન્તિ બાલાનં વિપરીતસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, તદુભયનિસ્સિતાનિ તેસં વસેન ઉપ્પજ્જન્તિ, ન અત્તપચ્ચક્ખાનિ. તાનિ ચ ભગવા **વિનેય્ય** વિનયિત્વા **ઓઘતમગા** ઓઘતમં ઓઘન્ધકારં અગા અતિક્કન્તો. "ઓઘન્તમગા"તિપિ પાઠો, ઓઘાનં અન્તં અગા, તસ્મા આહ "યાનિ ચ તીણિ…પે॰… તમગા"તિ.

૫૪૫. તતો પરં વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તં પારઞ્ચ નિબ્બાનં તપ્પત્તિયા દુક્ખાભાવતો તપ્પટિપક્ખતો ચ તં સન્ધાયાહ, "અન્તગૂસિ પારગૂ દુક્ખસ્સા"તિ. અથ વા પારગૂ ભગવા નિબ્બાનં ગતત્તા, તં આલપન્તો આહ, "પારગૂ અન્તગૂસિ દુક્ખસ્સા"તિ અયમેત્થ સમ્બન્ધો. સમ્મા ચ બુદ્ધો સામઞ્ચ બુદ્ધોતિ **સમ્માસમ્બુદ્ધો. તં મઞ્ઞેતિ** તમેવ મઞ્ઞામિ, ન અઞ્ઞન્તિ અચ્ચાદરેન ભણતિ. **જુતિમાતિ** પરેસમ્પિ અન્ધકારવિધમનેન જુતિસમ્પન્નો. **મુતિમાતિ** અપરપ્પચ્ચયઞેય્યઞાણસમત્થાય મુતિયા પઞ્ઞાય સમ્પન્નો. **પહૂતપઞ્ઞોતિ** અનન્તપઞ્ઞો. ઇધ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમધિપ્પેતં. **દુક્ખસ્સન્તકરાતિ** આમન્તેન્તો આહ. **અતારેસિ મન્તિ** કઙ્ખાતો મં તારેસિ.

૫૪૬-૯. યં મેતિઆદિગાથાય નમક્કારકરણં ભણતિ. તત્થ **કઙ્ખિતન્તિ** વીસતિપઞ્હનિસ્સિતં અત્થં સન્ધાયાહ. સો હિ તેન કઙ્ખિતો અહોસિ. **મોનપથેસૂતિ** ઞાણપથેસુ. **વિનળીકતાતિ** વિગતનળા કતા, ઉચ્છિન્નાતિ વુત્તં હોતિ. **નાગ નાગસ્સાતિ** એકં આમન્તનવચનં, એકસ્સ "ભાસતો અનુમોદન્તી"તિ ઇમિના સમ્બન્ધો. "ધમ્મદેસન"ન્તિ પાઠસેસો. **સબ્બે દેવાતિ** આકાસટ્ઠા ચ ભૂમટ્ઠા ચ. **નારદપબ્બતાતિ** તેપિ કિર દ્વે દેવગણા પઞ્ઞવન્તો, તેપિ અનુમોદન્તીતિ સબ્બં પસાદેન ચ નમક્કારકરણં ભણતિ .

૫૫૦-૫૩. અનુમોદનારહં બ્યાકરણસમ્પદં સુત્વા "**નમો તે**"તિ અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વા આહ. **પુરિસાજઞ્ઞાતિ** પુરિસેસુ જાતિસમ્પન્નં. **પટિપુગ્ગલોતિ** પટિભાગો પુગ્ગલો તુવં બુદ્ધો ચતુસચ્ચપટિવેધેન, **સત્થા** અનુસાસનિયા સત્થવાહતાય ચ, **મારાભિભૂ** ચતુમારાભિભવેન, **મુનિ** બુદ્ધમુનિ. **ઉપધીતિ** ખન્ધકિલેસકામગુણાભિસઙ્ખારભેદા ચત્તારો. **વગ્ગૂતિ** અભિરૂપં. **પુઞ્ઞે ચાતિ** લોકિયે **ન લિમ્પસિ** તેસં અકરણેન, પુબ્બે કતાનમ્પિ વા આયતિં ફલૂપભોગાભાવેન. તંનિમિત્તેન વા તણ્હાદિટ્ઠિલેપેન. **વન્દતિ સત્થુનોતિ** એવં ભણન્તો ગોપ્ફકેસુ પરિગ્ગહેત્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતં વન્દિ.

અઞ્ઞતિત્થિયપુબ્બોતિ અઞ્ઞતિત્થિયો એવ. **આકઙ્ખતીતિ** ઇચ્છતિ. **આરદ્ધચિત્તાતિ** અભિરાધિતચિત્તા. **અપિચ મેત્થ પુગ્ગલવેમત્તતા વિદિતાતિ** અપિચ મયા એત્થ અઞ્ઞતિત્થિયાનં પરિવાસે પુગ્ગલનાનત્તં વિદિતં, ન સબ્બેનેવ પરિવસિતબ્બન્તિ. કેન પન ન પરિવસિતબ્બં? અગ્ગિયેહિ જટિલેહિ, સાકિયેન જાતિયા, લિઙ્ગં વિજહિત્વા આગતેન. અવિજહિત્વા આગતોપિ ચ યો મગ્ગફલપટિલાભાય હેતુસમ્પન્નો હોતિ, તાદિસોવ સભિયો પરિબ્બાજકો. તસ્મા ભગવા "તવ પન, સભિય, તિત્થિયવત્તપૂરણત્થાય પરિવાસકારણં નત્થિ, અત્થત્થિકો ત્વં 'મગ્ગફલપટિલાભાય હેતુસમ્પન્નો'તિ વિદિતમેતં મયા"તિ તસ્સ પબ્બજ્જં અનુજાનન્તો આહ – "અપિચ મેત્થ પુગ્ગલવેમત્તતા વિદિતા"તિ. સભિયો પન અત્તનો આદરં દસ્સેન્તો આહ "**સચે ભન્તે**"તિ. તં સબ્બં અઞ્ઞઞ્ચ તથારૂપં ઉત્તાનત્થત્તા પુબ્બે વુત્તનયત્તા ચ ઇધ ન વણ્ણિતં, યતો પુબ્બે વણ્ણિતાનુસારેન વેદિતબ્બન્તિ.

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય સભિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સેલસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ સેલસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અયમેવ યાસ્સ નિદાને વુત્તા. અત્થવણ્ણનાક્કમેપિ ચસ્સ પુબ્બસદિસં પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. યં પન અપુબ્બં, તં ઉત્તાનત્થાનિ પદાનિ પરિહરન્તા વણ્ણયિસ્સામ. **અઙ્ગુત્તરાપેસૂ**તિ અઙ્ગા એવ સો જનપદો, ગઙ્ગાય પન યા ઉત્તરેન આપો, તાસં અવિદૂરત્તા ''ઉત્તરાપો''તિપિ વુચ્ચતિ. કતરગઙ્ગાય ઉત્તરેન યા આપોતિ? મહામહીગઙ્ગાય.

તત્રાયં તસ્સા નદિયા આવિભાવત્થં આદિતો પભુતિ વણ્ણના – અયં કિર જમ્બુદીપો દસસહસ્સયોજનપરિમાણો. તત્થ ચતુસહસ્સયોજનપરિમાણો પદેસો ઉદકેન અજ્ઝોત્થટો ''સમુદ્દો''તિ સઙ્ખં ગતો. તિસહસ્સયોજનપમાણે મનુસ્સા વસન્તિ. તિસહસ્સયોજનપમાણે હિમવા પતિટ્ઠિતો ઉબ્બેધેન પઞ્ચયોજનસતિકો ચતુરાસીતિસહસ્સકૂટેહિ પટિમણ્ડિતો સમન્તતો સન્દમાનપઞ્ચસતનદીવિચિત્તો. યત્થ આયામવિત્થારેન ગમ્ભીરતાય ચ પઞ્ઞાસપઞ્ઞાસયોજના દિયડ્ઢયોજનસતપરિમણ્ડલા પૂરળાસસુત્તવણ્ણનાયં વુત્તા અનોતત્તાદયો સત્ત મહાસરા પતિટ્ઠિતા.

તેસુ **અનોતત્તો** સુદસ્સનકૂટં, ચિત્રકૂટં, કાળકૂટં, ગન્ધમાદનકૂટં, કેલાસકૂટન્તિ ઇમેહિ પઞ્ચહિ પબ્બતેહિ પરિક્ખિત્તો. તત્થ સુદસ્સનકૂટં સુવણ્ણમયં દ્વિયોજનસતુબ્બેધં અન્તોવઙ્કં કાકમુખસણ્ઠાનં તમેવ સરં પટિચ્છાદેત્વા ઠિતં, ચિત્રકૂટં સબ્બરતનમયં, કાળકૂટં અઞ્જનમયં, ગન્ધમાદનકૂટં સાનુમયં અબ્ભન્તરે મુગ્ગવણ્ણં નાનપ્પકારઓસધસઞ્છન્નં કાળપક્ખુપોસથદિવસે આદિત્તમિવ અઙ્ગારં જલન્તં તિટ્ઠતિ, કેલાસકૂટં રજતમયં. સબ્બાનિ સુદસ્સનેન સમાનુબ્બેધસણ્ઠાનાનિ તમેવ સરં પટિચ્છાદેત્વા ઠિતાનિ. સબ્બાનિ દેવાનુભાવેન નાગાનુભાવેન ચ વસ્સન્તિ, નદિયો ચ તેસુ સન્દન્તિ. તં સબ્બમ્પિ ઉદકં અનોતત્તમેવ પવિસતિ. ચન્દિમસૂરિયા દક્ખિણેન વા ઉત્તરેન વા ગચ્છન્તા પબ્બતન્તરેન તં ઓભાસેન્તિ, ઉજું ગચ્છન્તા ન ઓભાસેન્તિ. તેનેવસ્સ ''અનોતત્ત''ન્તિ સઙ્ખા ઉદપાદિ.

તત્થ મનોહરસિલાતલાનિ નિમ્મચ્છકચ્છપાનિ ફલિકસદિસનિમ્મલૂદકાનિ નહાનતિત્થાનિ સુપ્પટિયત્તાનિ હોન્તિ, યેસુ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધખીણાસવા ઇસિગણા ચ ન્હાયન્તિ, દેવયક્ખાદયો ચ ઉય્યાનકીળિકં કીળન્તિ.

ચતૂસુ ચસ્સ પસ્સેસુ સીહમુખં, હત્થિમુખં, અસ્સમુખં, ઉસભમુખન્તિ ચત્તારિ મુખાનિ હોન્તિ, યેહિ ચતસ્સો નદિયો સન્દન્તિ. સીહમુખેન નિક્ખન્તનદીતીરે સીહા બહુતરા હોન્તિ, હત્થિમુખાદીહિ હત્થિઅસ્સઉસભા. પુરત્થિમદિસતો નિક્ખન્તનદી અનોતત્તં તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા ઇતરા તિસ્સો નદિયો અનુપગમ્મ પાચીનહિમવન્તેનેવ અમનુસ્સપથં ગન્ત્વા મહાસમુદ્દં પવિસતિ. પચ્છિમદિસતો ચ ઉત્તરદિસતો ચ નિક્ખન્તનદિયોપિ તથેવ પદક્ખિણં કત્વા પચ્છિમહિમવન્તેનેવ ઉત્તરહિમવન્તેનેવ ચ અમનુસ્સપથં ગન્ત્વા મહાસમુદ્દં પવિસન્તિ. દક્ખિણદિસતો નિક્ખન્તનદી પન તં તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા દક્ખિણેન ઉજુકં પાસાણપિટ્ઠેનેવ સટ્ઠિયોજનાનિ ગન્ત્વા પબ્બતં પહરિત્વા વુટ્ઠાય પરિણાહેન તિગાવુતપમાણા ઉદકધારા હુત્વા આકાસેન સટ્ઠિ યોજનાનિ ગન્ત્વા તિયગ્ગળે નામ પાસાણે પતિતા, પાસાણો ઉદકધારાવેગેન ભિન્નો. તત્ર

પઞ્ઞાસયોજનપમાણા તિયગ્ગળા નામ પોક્ખરણી જાતા. પોક્ખરણિયા કૂલં ભિન્દિત્વા પાસાણં પવિસિય સટ્ઠિ યોજનાનિ ગતા. તતો ઘનપથવિં ભિન્દિત્વા ઉમઙ્ગેન સટ્ઠિ યોજનાનિ ગન્ત્વા વિઞ્ઝં નામ તિરચ્છાનપબ્બતં પહરિત્વા હત્થતલે પઞ્ચઙ્ગુલિસદિસા પઞ્ચધારા હુત્વા પવત્તતિ. સા તિક્ખત્તું અનોતત્તં પદક્ખિણં કત્વા ગતટ્ઠાને "**આવટ્ટગઙ્ગા**"તિ વુચ્ચતિ . ઉજુકં પાસાણપિટ્ઠેન સટ્ઠિ યોજનાનિ ગતટ્ઠાને "**કણ્હગઙ્ગા**"તિ વુચ્ચતિ. આકાસેન સટ્ઠિ યોજનાનિ ગતટ્ઠાને "**આકાસગઙ્ગા**"તિ વુચ્ચતિ. તિયગ્ગળપાસાણે પઞ્ઞાસયોજનોકાસે "**તિયગ્ગળપોક્ખરણી**"તિ વુચ્ચતિ. કૂલં ભિન્દિત્વા પાસાણં પવિસિય સટ્ઠિ યોજનાનિ ગતટ્ઠાને "**બહલગઙ્ગા**"તિ વુચ્ચતિ. પથવિં ભિન્દિત્વા ઉમઙ્ગેન સટ્ઠિ યોજનાનિ ગતટ્ઠાને "**ઉમઙ્ગગઙ્ગા**"તિ વુચ્ચતિ. વિઞ્ઝં નામ તિરચ્છાનપબ્બતં પહરિત્વા પઞ્ચધારા હુત્વા પવત્તટ્ઠાને ''ગઙ્ગા, યમુના, અચિરવતી, સરભૂ, મહી''તિ પઞ્ચધા વુચ્ચતિ. એવમેતા પઞ્ચ મહાગઙ્ગા હિમવતા સમ્ભવન્તિ. તાસુ યા અયં પઞ્ચમી મહી નામ, સા ઇધ ''મહામહીગઙ્ગા''તિ અધિપ્પેતા. તસ્સા ગઙ્ગાય ઉત્તરેન યા આપો, તાસં અવિદૂરત્તા સો જનપદો ''અઙ્ગુત્તરાપો''તિ વેદિતબ્બો. તસ્મિં જનપદે અઙ્ગુત્તરાપેસુ.

ચારિકં ચરમાનોતિ અદ્ધાનગમનં કુરુમાનો . તત્થ ભગવતો દુવિધા ચારિકા તુરિતચારિકા, અતુરિતચારિકા ચ. તત્થ દૂરેપિ ભબ્બપુગ્ગલે દિસ્વા સહસા ગમનં તુરિતચારિકા. સા મહાકસ્સપપચ્ચુગ્ગમનાદીસુ દટ્ઠબ્બા. તં પચ્ચુગ્ગચ્છન્તો હિ ભગવા મુહુત્તેનેવ તિગાવુતં અગમાસિ, આળવકદમનત્થં તિંસયોજનં, તથા અઙ્ગુલિમાલસ્સત્થાય. પુક્કુસાતિસ્સ પન પઞ્ચત્તાલીસયોજનં, મહાકપ્પિનસ્સ વીસયોજનસતં, ધનિયસ્સત્થાય સત્તયોજનસતં અદ્ધાનં અગમાસિ. અયં **તુરિતચારિકા** નામ. ગામનિગમનગરપટિપાટિયા પન પિણ્ડપાતચરિયાદીહિ લોકં અનુગ્ગણ્હન્તસ્સ ગમનં **અતુરિતચારિકા** નામ. અયં ઇધ અધિપ્પેતા. એવં ચારિકં ચરમાનો. **મહતા**તિ સઙ્ખ્યામહતા ગુણમહતા ચ. **ભિક્ખુસઙ્ઘેના**તિ સમણગણેન. **અડ્ઢતેળસેહી**તિ અડ્ઢેન તેળસહિ, દ્વાદસહિ સતેહિ પઞ્ઞાસાય ચ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિન્તિ વુત્તં હોતિ. **યેન...પે॰... તદવસરી**તિ આપણબહુલતાય સો નિગમો ''આપણો'' ત્વેવ નામં લભિ. તસ્મિં કિર વીસતિઆપણમુખસહસ્સાનિ વિભત્તાનિ અહેસું. યેન દિસાભાગેન મગ્ગેન વા સો અઙ્ગુત્તરાપાનં રટ્ઠસ્સ નિગમો ઓસરિતબ્બો, તેન અવસરિ તદવસરિ અગમાસિ, તં નિગમં અનુપાપુણીતિ વુત્તં હોતિ.

કેણિયો જટિલોતિ કેણિયોતિ નામેન, જટિલોતિ તાપસો. સો કિર બ્રાહ્મણમહાસાલો, ધનરક્ખણત્થાય પન તાપસપબ્બજ્જં સમાદાય રઞ્ઞો પણ્ણાકારં દત્વા ભૂમિભાગં ગહેત્વા તત્થ અસ્સમં કારેત્વા વસતિ કુલસહસ્સસ્સ નિસ્સયો હુત્વા. અસ્સમેપિ ચસ્સ એકો તાલરુક્ખો દિવસે દિવસે એકં સુવણ્ણફલં મુઞ્ચતીતિ વદન્તિ. સો દિવા કાસાયાનિ ધારેતિ જટા ચ બન્ધતિ, રત્તિં યથાસુખં પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમપ્પિતો સમઙ્ગીભૂતો પરિચારેતિ. **સક્યપુત્તો**તિ ઉચ્ચાકુલપરિદીપનં. **સક્યકુલા પબ્બજિતો**તિ સદ્ધાય પબ્બજિતભાવપરિદીપનં, કેનચિ પારિજુઞ્ઞેન અનભિભૂતો અપરિક્ખીણંયેવ તં કુલં પહાય સદ્ધાય પબ્બજિતોતિ વુત્તં હોતિ. **તં ખો પના**તિ ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થે ઉપયોગવચનં, તસ્સ ખો પન ભોતો ગોતમસ્સાતિ અત્થો. **કલ્યાણો**તિ કલ્યાણગુણસમન્નાગતો, સેટ્ઠોતિ વુત્તં હોતિ. **કિત્તિસદ્દો**તિ કિત્તિયેવ થુતિઘોસો વા.

ઇતિપિ સો ભગવાતિ આદિમ્હિ પન અયં તાવ યોજના – સો ભગવા ઇતિપિ અરહં, ઇતિપિ સમ્માસમ્બુદ્ધો... પે॰... ઇતિપિ ભગવાતિ, ઇમિના ચ ઇમિના ચ કારણેનાતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ આરકત્તા, અરીનં અરાનઞ્ચ હતત્તા પચ્ચયાદીનં અરહત્તા, પાપકરણે રહાભાવાતિ ઇમેહિ તાવ કારણેહિ સો ભગવા **અરહન્તિ** વેદિતબ્બો. આરકા હિ સો સબ્બકિલેસેહિ મગ્ગેન સવાસનાનં કિલેસાનં વિદ્ધંસિતત્તાતિ આરકત્તા અરહં. તે ચાનેન કિલેસારયો મગ્ગેન હતાતિ અરીનં હતત્તાપિ અરહં. યઞ્ચેતં અવિજ્જાભવતણ્હામયનાભિ, પુઞ્ઞાદિઅભિસઙ્ખારાનં જરામરણનેમિ,

આસવસમુદયમયેન અક્ખેન વિજ્ઝિત્વા તિભવરથે સમાયોજિતં અનાદિકાલપવત્તં સંસારચક્કં. તસ્સાનેન બોધિમણ્ડે વીરિયપાદેહિ સીલપથવિયં પતિટ્ઠાય સદ્ધાહત્થેન કમ્મક્ખયકરઞાણફરસું ગહેત્વા સબ્બે અરા હતાતિ અરાનં હતત્તાતિપિ અરહં . અગ્ગદક્ખિણેય્યત્તા ચ ચીવરાદિપચ્ચયે સક્કારગરુકારાદીનિ ચ અરહતીતિ પચ્ચયાદીનં અરહત્તાપિ અરહં. યથા ચ લોકે કેચિ પણ્ડિતમાનિનો બાલા અસિલોકભયેન રહો પાપં કરોન્તિ, એવં નાયં કદાચિ કરોતીતિ પાપકરણે રહાભાવતોપિ અરહં. હોતિ ચેત્થ –

“આરકત્તા હતત્તા ચ, કિલેસારીન સો મુનિ;
હતસંસારચક્કારો, પચ્ચયાદીન ચારહો;
ન રહો કરોતિ પાપાનિ, અરહં તેન પવુચ્ચતી”તિ.

સમ્મા સામઞ્ચ સચ્ચાનં બુદ્ધત્તા **સમ્માસમ્બુદ્ધો**. અતિસયવિસુદ્ધાહિ વિજ્જાહિ અબ્ભુત્તમેન ચરણેન ચ સમન્નાગતત્તા **વિજ્જાચરણસમ્પન્નો**. સોભનગમનત્તા સુન્દરં ઠાનં ગતત્તા સુટ્ઠુ ગતત્તા સમ્મા ગદત્તા ચ **સુગતો**. સબ્બથાપિ વિદિતલોકત્તા **લોકવિદૂ**. સો હિ ભગવા સભાવતો સમુદયતો નિરોધતો નિરોધૂપાયતોતિ સબ્બથા ખન્ધાયતનાદિભેદં સઙ્ખારલોકં અવેદિ, “એકો લોકો સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા. દ્વે લોકા નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ. તયો લોકા તિસ્સો વેદના. ચત્તારો લોકા ચત્તારો આહારા. પઞ્ચ લોકા પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા. છ લોકા છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ. સત્ત લોકા સત્ત વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો. અટ્ઠ લોકા અટ્ઠ લોકધમ્મા. નવ લોકા નવ સત્તાવાસા. દસ લોકા દસાયતનાનિ. દ્વાદસ લોકા દ્વાદસાયતનાનિ. અટ્ઠારસ લોકા અટ્ઠારસ ધાતુયો”તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૨) એવં સબ્બથા સઙ્ખારલોકં અવેદિ. સત્તાનં આસયં જાનાતિ, અનુસયં જાનાતિ, ચરિતં જાનાતિ, અધિમુત્તિં જાનાતિ, અપ્પરજક્ખે મહારજક્ખે તિક્ખિન્દ્રિયે મુદિન્દ્રિયે સ્વાકારે દ્વાકારે સુવિઞ્ઞાપયે દુવિઞ્ઞાપયે ભબ્બે અભબ્બે સત્તે જાનાતીતિ સબ્બથા સત્તલોકં અવેદિ. તથા એકં ચક્કવાળં આયામતો વિત્થારતો ચ યોજનાનં દ્વાદસ સતસહસ્સાનિ તીણિ સહસ્સાનિ અડ્ઢપઞ્ચમાનિ ચ સતાનિ, પરિક્ખેપતો છત્તિંસ સતસહસ્સાનિ દસ સહસ્સાનિ અડ્ઢુડ્ઢાનિ ચ સતાનિ.

તત્થ –

દુવે સતસહસ્સાનિ, ચત્તારિ નહુતાનિ ચ;
એત્તકં બહલત્તેન, સઙ્ખાતાયં વસુન્ધરા.

ચત્તારિ સતસહસ્સાનિ, અટ્ઠેવ નહુતાનિ ચ;
એત્તકં બહલત્તેન, જલં વાતે પતિટ્ઠિતં.

નવ સતસહસ્સાનિ, માલુતો નભમુગ્ગતો;
સટ્ઠિ ચેવ સહસ્સાનિ, એસા લોકસ્સ સણ્ઠિતિ”.

એવં સણ્ઠિતે ચેત્થ યોજનાનં –

ચતુરાસીતિ સહસ્સાનિ, અજ્ઝોગાળ્હો મહણ્ણવે;
અચ્ચુગ્ગતો તાવદેવ, સિનેરુ પબ્બતુત્તમો.

તતો ઉપડ્ઢુપડ્ઢેન, પમાણેન યથાક્કમં;
અજ્ઝોગાળ્હુગ્ગતા દિબ્બા, નાનારતનચિત્તિતા.

યુગન્ધરો ઈસધરો, કરવીકો સુદસ્સનો;
નેમિન્ધરો વિનતકો, અસ્સકણ્ણો ગિરિ બ્રહા.

એતે સત્ત મહાસેલા, સિનેરુસ્સ સમન્તતો;
મહારાજાનમાવાસા, દેવયક્ખનિસેવિતા.

યોજનાનં સતાનુચ્ચો, હિમવા પઞ્ચ પબ્બતો;
યોજનાનં સહસ્સાનિ, તીણિ આયતવિત્થતો.

ચતુરાસીતિસહસ્સેહિ, કૂટેહિ પટિમણ્ડિતો;
તિપઞ્ચયોજનક્ખન્ધ-પરિક્ખેપા નગવ્હયા.

પઞ્ઞાસયોજનક્ખન્ધ-સાખાયામા સમન્તતો;
સત્તયોજનવિત્થિણ્ણા, તાવદેવ ચ ઉગ્ગતા.

જમ્બૂ યસ્સાનુભાવેન, જમ્બુદીપો પકાસિતો;
દ્વે અસીતિસહસ્સાનિ, અજ્ઝોગાળ્હો મહણ્ણવે.

અચ્ચુગ્ગતો તાવદેવ, ચક્કવાળસિલુચ્ચયો;
પરિક્ખિપિત્વા તં સબ્બં, ચક્કવાળમયં ઠિતો''.

તત્થ ચન્દમણ્ડલં એકૂનપઞ્ઞાસયોજનં, સૂરિયમણ્ડલં પઞ્ઞાસયોજનં, તાવતિંસભવનં દસસહસ્સયોજનં, તથા અસુરભવનં અવીચિમહાનિરયો જમ્બુદીપો ચ. અપરગોયાનં સત્તસહસ્સયોજનં, તથા પુબ્બવિદેહો, ઉત્તરકુરુ અટ્ઠસહસ્સયોજનો. એકમેકો ચેત્થ મહાદીપો પઞ્ચસતપઞ્ચસતપરિત્તદીપપરિવારો. તં સબ્બમ્પિ એકં ચક્કવાળં એકા લોકધાતુ. ચક્કવાળન્તરેસુ લોકન્તરિકનિરયા. એવં અનન્તાનિ ચક્કવાળાનિ અનન્તા લોકધાતુયો, અનન્તેન બુદ્ધઞાણેન અઞ્ઞાસીતિ સબ્બથા ઓકાસલોકં અવેદિ. એવં સો ભગવા સબ્બથા. વિદિતલોકત્તા લોકવિદૂતિ વેદિતબ્બો.

અત્તનો પન ગુણેહિ વિસિટ્ઠતરસ્સ કસ્સચિ અભાવા **અનુત્તરો**. વિચિત્તેહિ વિનયનૂપાયેહિ પુરિસદમ્મે સારેતીતિ **પુરિસદમ્મસારથિ**. દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ યથારહં અનુસાસતિ નિત્થારેતિ ચાતિ **સત્થા**. દેવમનુસ્સગ્ગહણં ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેન ભબ્બપુગ્ગલપરિગ્ગહવસેન ચ કતં, નાગાદિકેપિ પન એસ લોકિયત્થેન અનુસાસતિ. યદત્થિ નેય્યં નામ, સબ્બસ્સ બુદ્ધત્તા વિમોક્ખન્તિકઞાણવસેન **બુદ્ધો**. યતો પન સો –

''ભગ્યવા ભગ્ગવા યુત્તો, ભગેહિ ચ વિભત્તવા;
ભત્તવા વન્તગમનો, ભવેસુ ભગવા તતો''તિ.

અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પનેતાનિ પદાનિ વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૪-૧૨૫) વુત્તાનિ.

સો ઇમં લોકન્તિ સો ભગવા ઇમં લોકં. ઇદાનિ વત્તબ્બં નિદસ્સેતિ. **સદેવક**ન્તિઆદીનિ કસિભારદ્વાજઆળવકસુત્તેસુ વુત્તનયાનેવ. **સય**ન્તિ સામં અપરનેય્યો હુત્વા. **અભિઞ્ઞા**તિ અભિઞ્ઞાય. **સચ્છિકત્વા**તિ પચ્ચક્ખં કત્વા. **પવેદેતી**તિ બોધેતિ ઞાપેતિ પકાસેતિ. **સો ધમ્મં દેસેતિ**...પે॰... **પરિયોસાનકલ્યાણ**ન્તિ સો ભગવા સત્તેસુ કારુઞ્ઞતં પટિચ્ચ અનુત્તરં વિવેકસુખં હિત્વાપિ ધમ્મં દેસેતિ. તઞ્ચ ખો અપ્પં વા બહું વા દેસેન્તો આદિકલ્યાણાદિપ્પકારમેવ દેસેતિ. કથં? એકગાથાપિ હિ સમન્તભદ્દકત્તા ધમ્મસ્સ પઠમપાદેન આદિકલ્યાણા, દુતિયતતિયપાદેહિ મજ્ઝેકલ્યાણા, પચ્છિમપાદેન પરિયોસાનકલ્યાણા. એકાનુસન્ધિકં સુત્તં નિદાનેન આદિકલ્યાણં, નિગમનેન પરિયોસાનકલ્યાણં, સેસેન મજ્ઝેકલ્યાણં. નાનાનુસન્ધિકં પઠમાનુસન્ધિના આદિકલ્યાણં, પચ્છિમેન પરિયોસાનકલ્યાણં, સેસેહિ મજ્ઝેકલ્યાણં. સકલોપિ સાસનધમ્મો અત્તનો અત્થભૂતેન સીલેન આદિકલ્યાણો, સમથવિપસ્સનામગ્ગફલેહિ મજ્ઝેકલ્યાણો, નિબ્બાનેન પરિયોસાનકલ્યાણો. સીલસમાધીહિ વા આદિકલ્યાણો, વિપસ્સનામગ્ગેહિ મજ્ઝેકલ્યાણો, ફલનિબ્બાનેહિ પરિયોસાનકલ્યાણો. બુદ્ધસુબોધિતાય વા આદિકલ્યાણો, ધમ્મસુધમ્મતાય મજ્ઝેકલ્યાણો, સઙ્ઘસુપ્પટિપત્તિયા પરિયોસાનકલ્યાણો . તં સુત્વા તથત્તાય પટિપન્નેન અધિગન્તબ્બાય અભિસમ્બોધિયા વા આદિકલ્યાણો, પચ્ચેકબોધિયા મજ્ઝેકલ્યાણો, સાવકબોધિયા પરિયોસાનકલ્યાણો . સુય્યમાનો ચેસ નીવરણાદિવિક્ખમ્ભનતો સવનેનપિ કલ્યાણમેવ આવહતીતિ આદિકલ્યાણો, પટિપજ્જમાનો સમથવિપસ્સનાસુખાવહનતો પટિપત્તિયાપિ કલ્યાણમેવ આવહતીતિ મજ્ઝેકલ્યાણો, તથા પટિપન્નો ચ પટિપત્તિફલે નિટ્ઠિતે તાદિભાવાવહનતો પટિપત્તિફલેનપિ કલ્યાણમેવ આવહતીતિ પરિયોસાનકલ્યાણો. નાથપ્પભવત્તા ચ પભવસુદ્ધિયા આદિકલ્યાણો, અત્થસુદ્ધિયા મજ્ઝેકલ્યાણો, કિચ્ચસુદ્ધિયા પરિયોસાનકલ્યાણો. યતો અપ્પં વા બહું વા દેસેન્તો આદિકલ્યાણાદિપ્પકારમેવ દેસેતીતિ વેદિતબ્બો.

સાત્થં સબ્યઞ્જનન્તિ એવમાદીસુ પન યસ્મા ઇમં ધમ્મં દેસેન્તો સાસનબ્રહ્મચરિયં મગ્ગબ્રહ્મચરિયઞ્ચ પકાસેતિ, નાનાનયેહિ દીપેતિ, તઞ્ચ યથાસમ્ભવં અત્થસમ્પત્તિયા **સાત્થં**, બ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા **સબ્યઞ્જનં**. સઙ્કાસનપકાસનવિવરણવિભજનઉત્તાનીકરણપઞ્ઞત્તિઅત્થપદસમાયોગતો સાત્થં, અક્ખરપદબ્યઞ્જનાકારનિરુત્તિનિદ્દેસસમ્પત્તિયા સબ્યઞ્જનં. અત્થગમ્ભીરતાપટિવેધગમ્ભીરતાહિ સાત્થં, ધમ્મગમ્ભીરતાદેસનાગમ્ભીરતાહિ સબ્યઞ્જનં. અત્થપટિભાનપટિસમ્ભિદાવિસયતો સાત્થં, ધમ્મનિરુત્તિપટિસમ્ભિદાવિસયતો સબ્યઞ્જનં. પણ્ડિતવેદનીયતો સરિક્ખકજનપ્પસાદકન્તિ સાત્થં, સદ્ધેય્યતો લોકિયજનપ્પસાદકન્તિ સબ્યઞ્જનં. ગમ્ભીરાધિપ્પાયતો સાત્થં, ઉત્તાનપદતો સબ્યઞ્જનં. ઉપનેતબ્બસ્સાભાવતો સકલપરિપુણ્ણભાવેન **કેવલપરિપુણ્ણં**, અપનેતબ્બસ્સ અભાવતો નિદ્દોસભાવેન **પરિસુદ્ધં**. સિક્ખત્તયપરિગ્ગહિતત્તા બ્રહ્મભૂતેહિ સેટ્ઠેહિ ચરિતબ્બતો તેસઞ્ચ ચરિયભાવતો **બ્રહ્મચરિયં**. તસ્મા ''સાત્થં સબ્યઞ્જનં...પે॰... બ્રહ્મચરિયં પકાસેતી''તિ વુચ્ચતિ.

અપિચ યસ્મા સનિદાનં સઉપ્પત્તિકઞ્ચ દેસેન્તો આદિકલ્યાણં દેસેતિ, વિનેય્યાનં અનુરૂપતો અત્થસ્સ અવિપરીતતાય હેતુદાહરણયોગતો ચ મજ્ઝેકલ્યાણં , સોતૂનં સદ્ધાપટિલાભેન નિગમનેન ચ પરિયોસાનકલ્યાણં. એવં દેસેન્તો ચ બ્રહ્મચરિયં પકાસેતિ. તઞ્ચ પટિપત્તિયા અધિગમબ્યત્તિતો સાત્થં, પરિયત્તિયા આગમબ્યત્તિતો સબ્યઞ્જનં, સીલાદિપઞ્ચધમ્મક્ખન્ધયુત્તતો કેવલપરિપુણ્ણં, નિરુપક્કિલેસતો નિત્થરણત્થાય પવત્તિતો

લોકામિસનિરપેક્ખતો ચ પરિસુદ્ધં, સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મભૂતાનં બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકાનં ચરિયતો બ્રહ્મચરિયન્તિ વુચ્ચતિ, તસ્માપિ ''સો ધમ્મં દેસેતિ...પે॰... બ્રહ્મચરિયં પકાસેતી''તિ વુચ્ચતિ.

સાધુ ખો પનાતિ સુન્દરં ખો પન, અત્થાવહં સુખાવહન્તિ વુત્તં હોતિ. **ધમ્મિયા કથાયા**તિ પાનકાનિસંસપટિસંયુત્તાય. અયઞ્હિ કેણિયો સાયન્હસમયે ભગવતો આગમનં અસ્સોસિ. ''તુચ્છહત્થો ભગવન્તં દસ્સનાય ગન્તું લજ્જમાનો વિકાલભોજના વિરતાનમ્પિ પાનકં કપ્પતી''તિ ચિન્તેત્વા પઞ્ચહિ કાજસતેહિ સુસઙ્ખતં બદરપાનં ગાહાપેત્વા અગમાસિ. યથાહ ભેસજ્જક્ખન્ધકે ''અથ ખો કેણિયસ્સ જટિલસ્સ એતદહોસિ, કિં નુ ખો અહં સમણસ્સ ગોતમસ્સ હરાપેય્ય''ન્તિ (મહાવ॰ ૩૦૦) સબ્બં વેદિતબ્બં. તતો નં ભગવા યથા સેક્ખસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૨૨ આદયો) સાકિયે આવસથાનિસંસપટિસંયુત્તાય કથાય, ગોસિઙ્ગસાલવને (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૫ આદયો) તયો કુલપુત્તે સામગ્ગિરસાનિસંસપટિસંયુત્તાય, રથવિનીતે (મ॰ નિ॰ ૧.૨૫૨ આદયો) જાતિભૂમકે ભિક્ખૂ દસકથાવત્થુપટિસંયુત્તાય, એવં તઙ્ખણાનુરૂપાય પાનકાનિસંસપટિસંયુત્તાય કથાય પાનકદાનાનિસંસં સન્દસ્સેસિ, તથારૂપાનં પુઞ્ઞાનં પુનપિ કત્તબ્બતાય નિયોજેન્તો સમાદપેસિ, અબ્ભુસ્સાહં જનેન્તો સમુત્તેજેસિ, સન્દિટ્ઠિકસમ્પરાયિકેન ફલવિસેસેન પહંસેન્તો સમ્પહંસેસિ. તેનાહ ''**ધમ્મિયા કથાય...પે॰... સમ્પહંસેસી**''તિ. સો ભિય્યોસોમત્તાય ભગવતિ પસન્નો ભગવન્તં નિમન્તેસિ, ભગવા ચસ્સ તિક્ખત્તું પટિક્ખિપિત્વા અધિવાસેસિ. તેનાહ ''**અથ ખો કેણિયો જટિલો...પે॰... અધિવાસેસિ** ભગવા તુણ્હીભાવેના''તિ.

કિમત્થં પન પટિક્ખિપિ ભગવાતિ? પુનપ્પુનં યાચનાય ચસ્સ પુઞ્ઞવુડ્ઢિ ભવિસ્સતિ, બહુતરઞ્ચ પટિયાદેસ્સતિ, તતો અડ્ઢતેલસાનં ભિક્ખુસતાનં પટિયત્તં અડ્ઢસોળસન્નં પાપુણિસ્સતીતિ. કુતો અપરાનિ તીણિ સતાનીતિ ચે? અપ્પટિયત્તેયેવ હિ ભત્તે સેલો બ્રાહ્મણો તીહિ માણવકસતેહિ સદ્ધિં પબ્બજિસ્સતિ, તં દિસ્વા ભગવા એવમાહાતિ. **મિત્તામચ્ચે**તિ મિત્તે ચ કમ્મકરે ચ. **ઞાતિસાલોહિતે**તિ સમાનલોહિતે એકયોનિસમ્બન્ધે પુત્તધીતાદયો અવસેસબન્ધવે ચ. **યેના**તિ યસ્મા. **મે**તિ મય્હં. **કાયવેય્યાવટિક**ન્તિ કાયેન વેય્યાવચ્ચં. **મણ્ડલમાળં પટિયાદેતી**તિ સેતવિતાનમણ્ડપં કરોતિ.

તિણ્ણં વેદાનન્તિ ઇરુબ્બેદયજુબ્બેદસામવેદાનં. સહ નિઘણ્ડુના ચ કેટુભેન ચ **સનિઘણ્ડુકેટુભાનં. નિઘણ્ડૂ**તિ નામનિઘણ્ડુરુક્ખાદીનં વેવચનપ્પકાસકં સત્થં. **કેટુભ**ન્તિ કિરિયાકપ્પવિકપ્પો કવીનં ઉપકારાય સત્થં. સહ અક્ખરપ્પભેદેન **સાક્ખરપ્પભેદાનં. અક્ખરપ્પભેદો**તિ સિક્ખા ચ નિરુત્તિ ચ. **ઇતિહાસપઞ્ચમાન**ન્તિ અથબ્બનવેદં ચતુત્થં કત્વા ''ઇતિહ આસ ઇતિહ આસા''તિ ઈદિસવચનપટિસંયુત્તો પુરાણકથાસઙ્ખાતો ઇતિહાસો પઞ્ચમો એતેસન્તિ ઇતિહાસપઞ્ચમા. તેસં ઇતિહાસપઞ્ચમાનં. પદં તદવસેસઞ્ચ બ્યાકરણં અજ્ઝેતિ વેદેતિ ચાતિ **પદકો વેય્યાકરણો**. લોકાયતે વિતણ્ડવાદસત્થે મહાપુરિસલક્ખણાધિકારે ચ દ્વાદસસહસ્સે મહાપુરિસલક્ખણસત્થે અનૂનો પરિપૂરકારીતિ **લોકાયતમહાપુરિસલક્ખણેસુ અનવયો**, અવયો ન હોતીતિ વુત્તં હોતિ. અવયો નામ યો તાનિ અત્થતો ચ ગન્થતો ચ સન્ધારેતું ન સક્કોતિ.

જઙ્ઘાય હિતં વિહારં **જઙ્ઘાવિહારં**, ચિરાસનાદિજનિતં પરિસ્સમં વિનોદેતું જઙ્ઘાપસારણત્થં અદીઘચારિકન્તિ વુત્તં હોતિ. **અનુચઙ્કમમાનો**તિ ચઙ્કમમાનો એવ. **અનુવિચરમાનો**તિ ઇતો ચિતો ચ ચરમાનો. **કેણિયસ્સ જટિલસ્સ અસ્સમો**તિ કેણિયસ્સ અસ્સમં નિવેસનં. **આવાહો**તિ કઞ્ઞાગહણં. **વિવાહો**તિ કઞ્ઞાદાનં. **મહાયઞ્ઞો**તિ મહાયજનં. **માગધો**તિ મગધાનં ઇસ્સરો. મહતિયા સેનાય સમન્નાગતત્તા **સેનિયો**. બિમ્બીતિ સુવણ્ણં, તસ્મા સારસુવણ્ણસદિસવણ્ણતાય **બિમ્બિસારો. સો મે નિમન્તિતો**તિ સો મયા નિમન્તિતો.

અથ બ્રાહ્મણો પુબ્બે કતાધિકારત્તા બુદ્ધસદ્દં સુત્વાવ અમતેનેવાભિસિત્તો વિમ્હયરૂપત્તા આહ – “**બુદ્ધોતિ, ભો કેણિય, વદેસી**”તિ. ઇતરો યથાભૂતં આચિક્ખન્તો આહ – “**બુદ્ધોતિ, ભો સેલ, વદામી**”તિ. તતો નં પુનપિ દળ્હીકરણત્થં પુચ્છિ, ઇતરોપિ તથેવ આરોચેસિ. અથ કપ્પસતસહસ્સેહિપિ બુદ્ધસદ્દસ્સ દુલ્લભભાવં દસ્સેન્તો આહ – “**ઘોસોપિ ખો એસો દુલ્લભો લોકસ્મિં યદિદં બુદ્ધો**”તિ. તત્થ **યદિદ**ન્તિ નિપાતો, યો એસોતિ વુત્તં હોતિ.

અથ બ્રાહ્મણો બુદ્ધસદ્દં સુત્વા ‘‘કિં નુ ખો સો સચ્ચમેવ બુદ્ધો, ઉદાહુ નામમત્તમેવસ્સ બુદ્ધો’’તિ વીમંસિતુકામો ચિન્તેસિ, અભાસિ એવ વા “**આગતાનિ ખો પન...પે॰... વિવટ્ટચ્છદો**”તિ. તત્થ “**મન્તેસૂ**”તિ વેદેસુ. ‘‘તથાગતો કિર ઉપ્પજ્જિસ્સતી’’તિ પટિકચ્ચેવ સુદ્ધાવાસદેવા બ્રાહ્મણવેસેન લક્ખણાનિ પક્ખિપિત્વા વેદે વાચેન્તિ ‘‘તદનુસારેન મહેસક્ખા સત્તા તથાગતં જાનિસ્સન્તી’’તિ. તેન પુબ્બે વેદેસુ મહાપુરિસલક્ખણાનિ આગચ્છન્તિ. પરિનિબ્બુતે પન તથાગતે કમેન અન્તરધાયન્તિ, તેન એતરહિ નત્થિ. **મહાપુરિસસ્સા**તિ પણિધિસમાદાનઞાણસમાદાનકરુણાદિગુણમહતો પુરિસસ્સ . **દ્વેવ ગતિયો**તિ દ્વે એવ નિટ્ઠા. કામઞ્ચાયં ગતિસદ્દો ‘‘પઞ્ચ ખો ઇમા, સારિપુત્ત, ગતિયો’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૩) ભવભેદે, ‘‘ગતી મિગાનં પવન’’ન્તિઆદીસુ (પરિ॰ ૩૩૯) નિવાસટ્ઠાને, ‘‘એવં અધિમત્તગતિમન્તો’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૧) પઞ્ઞાયં, ‘‘ગતિગત’’ન્તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ ૨૦૪) વિસટભાવે વત્તતિ, ઇધ પન નિટ્ઠાયં વેદિતબ્બો. તત્થ કિઞ્ચાપિ યેહિ લક્ખણેહિ સમન્નાગતો રાજા હોતિ ચક્કવત્તિ, ન તેહિ એવ બુદ્ધો. જાતિસામઞ્ઞતો પન તાનિયેવ તાનીતિ વુચ્ચન્તિ. તસ્મા વુત્તં ‘‘યેહિ સમન્નાગતસ્સા’’તિ.

સચે અગારં અજ્ઝાવસતીતિ યદિ અગારે વસતિ. **રાજા હોતિ ચક્કવત્તી**તિ ચતૂહિ અચ્છરિયધમ્મેહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ ચ લોકં રઞ્જનતો રાજા. ચક્કરતનં વત્તેતિ, ચતૂહિ સમ્પત્તિચક્કેહિ, વત્તતિ, તેહિ ચ પરં વત્તેતિ, પરહિતાય ચ ઇરિયાપથચક્કાનં વત્તો એતસ્મિં અત્થીતિ ચક્કવત્તિ. એત્થ ચ રાજાતિ સામઞ્ઞં, ચક્કવત્તીતિ વિસેસનં. ધમ્મેન ચરતીતિ **ધમ્મિકો**, ઞાયેન સમેન વત્તતીતિ અત્થો. ધમ્મેન રજ્જં લભિત્વા રાજા જાતોતિ **ધમ્મરાજા**. પરહિતધમ્મકરણેન વા ધમ્મિકો, અત્તહિતધમ્મકરણેન **ધમ્મરાજા**. ચતુરન્તાય ઇસ્સરોતિ **ચાતુરન્તો**, ચતુસમુદ્દન્તાય ચત્તુબ્બિધદીપવિભૂસિતાય ચ પથવિયા ઇસ્સરોતિ અત્થો. અજ્ઝત્તં કોધાદિપચ્ચત્થિકે બહિદ્ધા ચ સબ્બરાજાનો વિજેસીતિ **વિજિતાવી**. **જનપદત્થાવરિયપ્પત્તો**તિ જનપદે ધુવભાવં થાવરભાવં પત્તો, ન સક્કા કેનચિ ચાલેતું, જનપદો વા તમ્હિ થાવરિયપ્પત્તો અનુસ્સુક્કો સકમ્મનિરતો અચલો અસમ્પવેધીતિપિ જનપદત્થાવરિયપ્પત્તો.

સેય્યથિદન્તિ નિપાતો, તસ્સ એતાનિ કતમાનીતિ અત્થો. **ચક્કરતનં...પે॰... પરિણાયકરતનમેવ સત્તમ**ન્તિ તાનિ સબ્બપ્પકારતો રતનસુત્તવણ્ણનાયં વુત્તાનિ. તેસુ અયં ચક્કવત્તિરાજા ચક્કરતનેન અજિતં જિનાતિ, હત્થિઅસ્સરતનેહિ વિજિતે યથાસુખમનુવિચરતિ, પરિણાયકરતનેન વિજિતમનુરક્ખતિ, સેસેહિ ઉપભોગસુખમનુભવતિ. પઠમેન ચસ્સ ઉસ્સાહસત્તિયોગો, હત્થિઅસ્સગહપતિરતનેહિ પભુસત્તિયોગો, પરિણાયકરતનેન મન્તસત્તિયોગો સુપરિપુણ્ણો હોતિ, ઇત્થિમણિરતનેહિ ચ તિવિધસત્તિયોગફલં. સો ઇત્થિમણિરતનેહિ ભોગસુખમનુભોતિ, સેસેહિ ઇસ્સરિયસુખં. વિસેસતો ચસ્સ પુરિમાનિ તીણિ અદોસકુસલમૂલજનિતકમ્માનુભાવેન સમ્પજ્જન્તિ, મજ્ઝિમાનિ અલોભકુસલમૂલજનિતકમ્માનુભાવેન, પચ્છિમમેકં અમોહકુસલમૂલજનિતકમ્માનુભાવેનાતિ વેદિતબ્બં.

પરોસહસ્સન્તિ અતિરેકસહસ્સં. **સૂરા**તિ અભીરુકજાતિકા. **વીરઙ્ગરૂપા**તિ દેવપુત્તસદિસકાયા, એવં તાવેકે. અયં પનેત્થ સભાવો **વીરા**તિ ઉત્તમસૂરા વુચ્ચન્તિ, વીરાનં અઙ્ગં વીરઙ્ગં, વીરકારણં વીરિયન્તિ વુત્તં હોતિ. વીરઙ્ગં રૂપં એતેસન્તિ **વીરઙ્ગરૂપા**, વીરિયમયસરીરા વિયાતિ વુત્તં હોતિ. **પરસેનપ્પમદ્દના**તિ સચે પટિમુખં તિટ્ઠેય્ય પરસેના, તં પમદ્દિતું સમત્થાતિ અધિપ્પાયો. **ધમ્મેના**તિ ''પાણો ન હન્તબ્બો''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૪; મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૭) પઞ્ચસીલધમ્મેન. **અરહં હોતિ સમ્માસમ્બુદ્ધો લોકે વિવટ્ટચ્છદો**તિ એત્થ રાગદોસમોહમાનદિટ્ઠિઅવિજ્જાદુચ્ચરિતછદનેહિ સત્તહિ પટિચ્છન્ને કિલેસન્ધકારે લોકે તં છદનં વિવટ્ટેત્વા સમન્તતો સઞ્જાતાલોકો હુત્વા ઠિતોતિ વિવટ્ટચ્છદો. તત્થ પઠમેન પદેન પૂજારહતા, દુતિયેન તસ્સા હેતુ યસ્મા સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ. તતિયેન બુદ્ધત્તહેતુ વિવટ્ટચ્છદતા વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. અથ વા વિવટ્ટો ચ વિચ્છદો ચાતિ વિવટ્ટચ્છદો, વટ્ટરહિતો છદનરહિતો ચાતિ વુત્તં હોતિ. તેન અરહં વટ્ટાભાવેન સમ્માસમ્બુદ્ધો છદનાભાવેનાતિ એવં પુરિમપદદ્વયસ્સેવ હેતુદ્વયં વુત્તં હોતિ. દુતિયેન વેસારજ્જેન ચેત્થ પુરિમસિદ્ધિ, પઠમેન દુતિયસિદ્ધિ, તતિયચતુત્થેહિ તતિયસિદ્ધિ હોતિ. પુરિમઞ્ચ ધમ્મચક્ખું, દુતિયં બુદ્ધચક્ખું, તતિયં સમન્તચક્ખું સાધેતીતિ વેદિતબ્બં.

ઇદાનિ ભગવતો સન્તિકં ગન્તુકામો આહ – ''**કહં પન ભો…પે॰… સમ્માસમ્બુદ્ધો**''તિ. **એવં વુત્તે**તિઆદીસુ **યેનેસા**તિ યેન દિસાભાગેન એસા. **નીલવનરાજી**તિ નીલવણ્ણરુક્ખપન્તિ. વનં કિર મેઘપન્તિસદિસં. યત્થ ભગવા તદા વિહાસિ, તં નિદ્દિસન્તો આહ – ''યેનેસા ભો, સેલ, નીલવનરાજી''તિ. તત્થ ''સો વિહરતી''તિ અયં પનેત્થ પાઠસેસો, ભુમ્મત્થે વા કરણવચનં. **પદે પદ**ન્તિ પદસમીપે પદં. તેન તુરિતગમનં પટિસેધેતિ. **દુરાસદા હી**તિ કારણં આહ, યસ્મા તે દુરાસદા, તસ્મા એવં ભોન્તો આગચ્છન્તૂતિ. કિં પન કારણા દુરાસદાતિ ચે? **સીહાવ એકચરા. યથા** હિ સીહા સહાયકિચ્ચાભાવતો એકચરા, એવં તેપિ વિવેકકામતાય. ''**યદા ચાહ**''ન્તિઆદિના પન તે માણવકે ઉપચારં સિક્ખાપેતિ. તત્થ **મા ઓપાતેથા**તિ મા પવેસેથ, મા કથેથાતિ વુત્તં હોતિ. **આગમેન્તૂ**તિ પટિમાનેન્તુ, યાવ કથા પરિયોસાનં ગચ્છતિ, તાવ તુણ્હી ભવન્તૂતિ અત્થો.

સમન્નેસીતિ ગવેસિ. **યેભુય્યેના**તિ બહુકાનિ અદ્દસ, અપ્પકાનિ નાદ્દસ. તતો યાનિ ન અદ્દસ , તાનિ દીપેન્તો આહ ''**ઠપેત્વા દ્વે**''તિ. **કઙ્ખતી**તિ કઙ્ખં ઉપ્પાદેતિ પત્થનં ''અહો વત પસ્સેય્ય''ન્તિ. **વિચિકિચ્છતી**તિ તતો તતો તાનિ વિચિનન્તો કિચ્છતિ ન સક્કોતિ દટ્ઠું. **નાધિમુચ્ચતી**તિ તાય વિચિકિચ્છાય સન્નિટ્ઠાનં ન ગચ્છતિ. **ન સમ્પસીદતી**તિ તતો ''પરિપુણ્ણલક્ખણો અય''ન્તિ ભગવતિ પસાદં નાપજ્જતિ. કઙ્ખાય વા સુદુબ્બલવિમતિ વુત્તા, વિચિકિચ્છાય મજ્ઝિમા, અનધિમુચ્ચનતાય બલવતી, અસમ્પસાદેન તેહિ તીહિ ધમ્મેહિ ચિત્તસ્સ કાલુસ્સિયભાવો.

કોસોહિતેતિ વત્થિકોસેન પટિચ્છન્ને. **વત્થગુય્હે**તિ અઙ્ગજાતે. ભગવતો હિ વરવારણસ્સેવ કોસોહિતં વત્થગુય્હં સુવણ્ણવણ્ણં પદુમગબ્ભસમાનં. તં સો વત્થપટિચ્છન્નત્તા અપસ્સન્તો અન્તોમુખગતાય ચ જિવ્હાય પહૂતભાવં અસલ્લક્ખેન્તો તેસુ દ્વીસુ લક્ખણેસુ કઙ્ખી અહોસિ વિચિકિચ્છી. **તથારૂપ**ન્તિ કથં રૂપં? કિમેત્થ અમ્હેહિ વત્તબ્બં, વુત્તમેતં નાગસેનત્થેરેનેવ મિલિન્દરઞ્ઞા પુટ્ઠેન (મિ॰ પ॰ ૪.૩.૩) –

> ''દુક્કરં, ભન્તે નાગસેન, ભગવતા કતન્તિ. કિં, મહારાજાતિ? મહાજનેન હિરિકરણોકાસં બ્રહ્માયુબ્રાહ્મણસ્સ ચ અન્તેવાસિઉત્તરસ્સ ચ બાવરિસ્સ અન્તેવાસીનં સોળસન્નં બ્રાહ્મણાનઞ્ચ સેલસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ અન્તેવાસીનં તિસતમાણવાનઞ્ચ દસ્સેસિ, ભન્તેતિ. ન, મહારાજ, ભગવા ગુય્હં દસ્સેતિ, છાયં ભગવા દસ્સેતિ, ઇદ્ધિયા અભિસઙ્ખરિત્વા નિવાસનનિવત્થં કાયબન્ધનબદ્ધં ચીવરપારુતં છાયારૂપકમત્તં દસ્સેતિ, મહારાજાતિ. છાયારૂપે દિટ્ઠે સતિ દિટ્ઠો એવ નનુ, ભન્તેતિ. તિટ્ઠતેતં, મહારાજ, હદયરૂપં દિસ્વા

બુજ્ઝનકસત્તો ભવેય્ય, હદયમંસં નીહરિત્વા દસ્સેય્ય સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ. કલ્લોસિ, ભન્તે, નાગસેના''તિ (મિ॰ પ॰ ૪.૩.૩).

નિન્નામેત્વાતિ નીહરિત્વા. કણ્ણસોતાનુમસનેન ચેત્થ દીઘભાવો, નાસિકાસોતાનુમસનેન તનુભાવો, નલાટચ્છાદનેન પુથુલભાવો પકાસિતોતિ વેદિતબ્બો. **આચરિયપાચરિયાન**ન્તિ આચરિયાનઞ્ચેવ આચરિયાચરિયાનઞ્ચ. **સકે વણ્ણે**તિ અત્તનો ગુણે.

૫૫૪. પરિપુણ્ણકાયોતિ લક્ખણેહિ પરિપુણ્ણતાય અહીનઙ્ગપચ્ચઙ્ગતાય ચ પરિપુણ્ણસરીરો . **સુરુચી**તિ સુન્દરસરીરપ્પભો. **સુજાતો**તિ આરોહપરિણાહસમ્પત્તિયા સણ્ઠાનસમ્પત્તિયા ચ સુનિબ્બત્તો. **ચારુદસ્સનો**તિ સુચિરમ્પિ પસ્સન્તાનં અતિત્તિજનકં અપ્પટિકૂલં રમણીયં ચારુ એવ દસ્સનં અસ્સાતિ ચારુદસ્સનો. કેચિ પન ભણન્તિ ''ચારુદસ્સનોતિ સુન્દરનેત્તો''તિ. **સુવણ્ણવણ્ણો**તિ સુવણ્ણસદિસવણ્ણો. **અસી**તિ ભવસિ. એતં સબ્બપદેહિ યોજેતબ્બં. **સુસુક્કદાઠો**તિ સુટ્ઠુ સુક્કદાઠો. ભગવતો હિ દાઠાહિ ચન્દકિરણા વિય અતિવિય પણ્ડરરંસિયો નિચ્છરન્તિ. તેનાહ – ''સુસુક્કદાઠોસી''તિ.

૫૫૫. મહાપુરિસલક્ખણાતિ પુબ્બે વુત્તબ્યઞ્જનાનેવ વચનન્તરેન નિગમેન્તો આહ.

૫૫૬. ઇદાનિ તેસુ લક્ખણેસુ અત્તનો અભિરુચિતેહિ લક્ખણેહિ ભગવન્તં થુનન્તો આહ – ''**પસન્નનેત્તો**''તિઆદિ. ભગવા હિ પઞ્ચવણ્ણપસાદસમ્પત્તિયા **પસન્નનેત્તો**, પરિપુણ્ણચન્દમણ્ડલસદિસમુખત્તા **સુમુખો**, આરોહપરિણાહસમ્પત્તિયા **બ્રહા**, બ્રહ્મુજુગત્તતાય **ઉજુ**, જુતિમન્તતાય પતાપવા. યમ્પિ ચેત્થ પુબ્બે વુત્તં, તં ''**મજ્ઝે સમણસઙ્ઘસ્સા**''તિ ઇમિના પરિયાયેન થુનતા પુન વુત્તં. ઈદિસો હિ એવં વિરોચતિ. એસ નયો ઉત્તરગાથાયપિ.

૫૫૭-૮. ઉત્તમવણ્ણિનોતિ ઉત્તમવણ્ણસમ્પન્નસ્સ. **જમ્બુસણ્ડસ્સા**તિ જમ્બુદીપસ્સ. પાકટેન ઇસ્સરિયં વણ્ણયન્તો આહ, અપિચ ચક્કવત્તિ ચતુન્નમ્પિ દીપાનં ઇસ્સરો હોતિ.

૫૫૯. ખત્તિયાતિ જાતિખત્તિયા. **ભોજા**તિ ભોગિયા. **રાજાનો**તિ યે કેચિ રજ્જં કારેન્તા. **અનુયન્તા**તિ અનુગામિનો સેવકા. **રાજાભિરાજા**તિ રાજૂનં પૂજનિયો રાજા હુત્વા, ચક્કવત્તીતિ અધિપ્પાયો. **મનુજિન્દો**તિ મનુસ્સાધિપતિ પરમિસ્સરો હુત્વા.

૫૬૦. એવં વુત્તે ભગવા ''યે તે ભવન્તિ અરહન્તો સમ્માસમ્બુદ્ધા, તે સકે વણ્ણે ભઞ્ઞમાને અત્તાનં પાતુકરોન્તી''તિ ઇમં સેલસ્સ મનોરથં પૂરેન્તો આહ ''**રાજાહમસ્મી**''તિ. તત્રાયમધિપ્પાયો – યં ખો મં ત્વં સેલ યાચસિ ''રાજા અરહસિ ભવિતું ચક્કવત્તી''તિ, એત્થ અપ્પોસ્સુક્કો હોતિ, **રાજાહમસ્મિ**, સતિ ચ રાજત્તે યથા અઞ્ઞો રાજા સમાનોપિ યોજનસતં વા અનુસાસતિ, દ્વે તીણિ વા ચત્તારિ વા પઞ્ચ વા યોજનસતાનિ યોજનસહસ્સં વા ચક્કવત્તિ હુત્વાપિ ચતુદીપપરિયન્તમત્તં વા, નાહમેવં પરિચ્છિન્નવિસયો. અહઞ્હિ **ધમ્મરાજા અનુત્તરો ભવગ્ગતો** અવીચિપરિયન્તં કત્વા તિરિયં અપ્પમેય્યા લોકધાતુયો અનુસાસામિ. યાવતા હિ અપદદ્વિપદાદિભેદા સત્તા, અહં તેસં અગ્ગો. ન હિ મે કોચિ સીલેન વા…પે॰… વિમુત્તિઞાણદસ્સનેન વા પટિભાગો અત્થિ. સ્વાહં એવં ધમ્મરાજા અનુત્તરો અનુત્તરેનેવ ચતુસતિપટ્ઠાનાદિભેદબોધિપક્ખિયસઙ્ખાતેન **ધમ્મેન ચક્કં વત્તેમિ** ''ઇદં પજહથ, ઇદં ઉપસમ્પજ્જ વિહરથા''તિઆદિના આણાચક્કં, ''ઇદં ખો પન, ભિક્ખવે, દુક્ખં અરિયસચ્ચ''ન્તિઆદિના (સં॰

નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૪) પરિયત્તિધમ્મેન ધમ્મચક્કમેવ વા. **ચક્કં અપ્પટિવત્તિય**ન્તિ યં ચક્કં અપ્પટિવત્તિયં હોતિ સમણેન વા…પે॰… કેનચિ લોકસ્મિન્તિ.

૫૬૧-૨. એવં અત્તાનં આવિકરોન્તં ભગવન્તં દિસ્વા પીતિસોમનસ્સજાતો સેલો દળ્હિકરણત્થં ''**સમ્બુદ્ધો પટિજાનાસી**''તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **કો નુ સેનાપતી**તિ ધમ્મરઞ્ઞો ભોતો, ધમ્મેન પવત્તિતસ્સ ધમ્મચક્કસ્સ અનુપ્પવત્તકો સેનાપતિ કોતિ પુચ્છિ.

૫૬૩. તેન ચ સમયેન ભગવતો દક્ખિણપસ્સે આયસ્મા સારિપુત્તો નિસિન્નો હોતિ સુવણ્ણપુઞ્જો વિય સિરિયા સોભમાનો, તં દસ્સેન્તો ભગવા ''**મયા પવત્તિત**''ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **અનુજાતો તથાગત**ન્તિ તથાગતહેતુ અનુજાતો, તથાગતેન હેતુના જાતોતિ અત્થો.

૫૬૪. એવં ''કો નુ સેનાપતી''તિ પઞ્હં બ્યાકરિત્વા યં સેલો આહ – ''સમ્બુદ્ધો પટિજાનાસી''તિ, તત્ર નં નિક્કઙ્ખં કાતુકામો ''નાહં પટિઞ્ઞામત્તેનેવ પટિજાનામિ, અપિચાહં ઇમિના કારણેન બુદ્ધો''તિ ઞાપેતું ''**અભિઞ્ઞેય્ય**''ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **અભિઞ્ઞેય્ય**ન્તિ વિજ્જા ચ વિમુત્તિ ચ. મગ્ગસચ્ચસમુદયસચ્ચાનિ પન ભાવેતબ્બપહાતબ્બાનિ, હેતુવચનેન પન ફલસિદ્ધિતો તેસં ફલાનિ નિરોધસચ્ચદુક્ખસચ્ચાનિપિ વુત્તાનેવ ભવન્તિ. યતો સચ્છિકાતબ્બં સચ્છિકતં, પરિઞ્ઞેય્યં પરિઞ્ઞાતન્તિ એવમ્પેત્થ વુત્તમેવ હોતિ. એવં ચતુસચ્ચભાવનાફલઞ્ચ વિજ્જાવિમુત્તિં દસ્સેન્તો ''બુજ્ઝિતબ્બં બુજ્ઝિત્વા બુદ્ધો જાતોસ્મી''તિ યુત્તેન હેતુના બુદ્ધત્તં સાધેતિ.

૫૬૫-૭. એવં નિપ્પરિયાયેન અત્તાનં પાતુકત્વા અત્તનિ કઙ્ખાવિતરણત્થં બ્રાહ્મણં અભિત્થરયમાનો ''**વિનયસ્સૂ**''તિ ગાથાત્તયમાહ. તત્થ **સલ્લકત્તો**તિ રાગસલ્લાદિસત્તસલ્લકત્તનો. **બ્રહ્મભૂતો**તિ સેટ્ઠભૂતો. **અતિતુલો**તિ તુલં અતીતો ઉપમં અતીતો, નિરૂપમોતિ અત્થો. **મારસેનપ્પમદ્દનો**તિ ''કામા તે પઠમા સેના''તિઆદિકાય ''પરે ચ અવજાનાતી''તિ (સુ॰ નિ॰ ૪૪૦; મહાનિ॰ ૨૮; ચૂળનિ॰ નન્દમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૪૭) એવં વુત્તાય મારપરિસસઙ્ખાતાય મારસેનાય પમદ્દનો. **સબ્બામિત્તે**તિ ખન્ધકિલેસાભિસઙ્ખારમચ્ચુદેવપુત્તમારાદિકે સબ્બપચ્ચત્થિકે. **વસીકત્વા**તિ અત્તનો વસે વત્તેત્વા. **અકુતોભયો**તિ કુતોચિ અભયો.

૫૬૮-૭૦. એવં વુત્તે સેલો બ્રાહ્મણો તાવદેવ ભગવતિ સઞ્જાતપ્પસાદો પબ્બજ્જાપેક્ખો હુત્વા ''**ઇમં ભવન્તો**''તિ ગાથાત્તયમાહ યથા તં પરિપાકગતાય ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા સમ્મા ચોદિયમાનો. તત્થ **કણ્હાભિજાતિકો**તિ ચણ્ડાલાદિનીચકુલે જાતો.

૫૭૧. તતો તેપિ માણવકા તથેવ પબ્બજ્જાપેક્ખા હુત્વા ''**એતઞ્ચે રુચ્ચતિ ભોતો**''તિ ગાથમાહંસુ યથા તં તેન સદ્ધિં કતાધિકારા કુલપુત્તા.

૫૭૨. અથ સેલો તેસુ માણવકેસુ તુટ્ઠચિત્તો તે દસ્સેન્તો પબ્બજ્જં યાચમાનો ''**બ્રાહ્મણા**''તિ ગાથમાહ.

૫૭૩. તતો ભગવા યસ્મા સેલો અતીતે પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો સાસને તેસંયેવ તિણ્ણં પુરિસસતાનં ગણસેટ્ઠો હુત્વા તેહિ સદ્ધિં પરિવેણં કારાપેત્વા દાનાદીનિ પુઞ્ઞાનિ ચ કત્વા કમેન દેવમનુસ્સસમ્પત્તિં અનુભવમાનો પચ્છિમે ભવે તેસંયેવ આચરિયો હુત્વા નિબ્બત્તો, તઞ્ચ નેસં કમ્મં વિમુત્તિપરિપાકાય પરિપક્કં એહિભિક્ખુભાવસ્સ ચ ઉપનિસ્સયભૂતં, તસ્મા તે સબ્બેવ એહિભિક્ખુપબ્બજ્જાય પબ્બાજેન્તો ''**સ્વાક્ખાત**''ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ

સન્દિટ્ઠિકન્તિ પચ્ચક્ખં. **અકાલિકન્તિ** મગ્ગાનન્તરફલુપ્પત્તિતો ન કાલન્તરે પત્તબ્બફલં. **યત્થાતિ** યન્નિમિત્તા. મગ્ગબ્રહ્મચરિયનિમિત્તા હિ પબ્બજ્જા અપ્પમત્તસ્સ સતિવિપ્પવાસવિરહિતસ્સ તીસુ સિક્ખાસુ સિક્ખતો અમોઘા હોતિ. તેનાહ – ''સ્વાક્ખાતં…પે॰… સિક્ખતો''તિ.

એવઞ્ચ વત્વા ''એથ ભિક્ખવો''તિ ભગવા અવોચ. તે સબ્બે પત્તચીવરધરા હુત્વા આકાસેનાગમ્મ ભગવન્તં અભિવાદેસું. એવમિમં તેસં એહિભિક્ખુભાવં સન્ધાય સઙ્ગીતિકારા **''અલત્થ ખો સેલો…પે॰… ઉપસમ્પદ''ન્તિ** આહંસુ.

ભુત્તાવિન્તિ ભુત્તવન્તં. **ઓનીતપત્તપાણિન્તિ** પત્તતો ઓનીતપાણિં, અપનીતહત્થન્તિ વુત્તં હોતિ. તત્થ ''ઉપગન્ત્વા''તિ પાઠસેસો દટ્ઠબ્બો. ઇતરથા હિ ભગવન્તં એકમન્તં નિસીદીતિ ન યુજ્જતિ.

૫૭૪. અગ્ગિહુત્તમુખાતિ ભગવા કેણિયસ્સ ચિત્તાનુકૂલવસેન અનુમોદન્તો એવમાહ. તત્થ અગ્ગિપરિચરિયં વિના બ્રાહ્મણાનં યઞ્ઞાભાવતો ''અગ્ગિહુત્તમુખા યઞ્ઞા''તિ વુત્તં. અગ્ગિહુત્તસેટ્ઠા અગ્ગિહુત્તપધાનાતિ અત્થો. વેદે સજ્ઝાયન્તેહિ પઠમં સજ્ઝાયિતબ્બતો સાવિત્તી ''છન્દસો મુખ''ન્તિ વુત્તા. મનુસ્સાનં સેટ્ઠતો રાજા ''મુખ''ન્તિ વુત્તો. નદીનં આધારતો પટિસરણતો ચ સાગરો ''મુખ''ન્તિ વુત્તો. ચન્દયોગવસેન ''અજ્જ કત્તિકા અજ્જ રોહિની''તિ સઞ્જાનનતો આલોકકરણતો સોમ્મભાવતો ચ ''નક્ખત્તાનં મુખં ચન્દો''તિ વુત્તો. તપન્તાનં અગ્ગત્તા આદિચ્ચો ''તપતં મુખ''ન્તિ વુત્તો. દક્ખિણેય્યાનં પન અગ્ગત્તા વિસેસેન તસ્મિં સમયે બુદ્ધપ્પમુખં સઙ્ઘં સન્ધાય ''પુઞ્ઞં આકઙ્ખમાનાનં, સઙ્ઘો વે યજતં મુખ''ન્તિ વુત્તો. તેન સઙ્ઘો પુઞ્ઞસ્સ આયમુખન્તિ દસ્સેતિ.

૫૭૬. યં તં સરણન્તિ અઞ્ઞબ્યાકરણગાથમાહ. તસ્સત્થો – પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમા ભગવા, યસ્મા મયં ઇતો અટ્ઠમે દિવસે તં સરણં અગમમ્હ, તસ્મા સત્તરત્તેન તવ સાસને અનુત્તરેન દમથેન દન્તમ્હ. અહો તે સરણસ્સ આનુભાવોતિ.

૫૭૭-૮. તતો પરં ભગવન્તં દ્વીહિ ગાથાહિ થુનિત્વા તતિયાય વન્દનં યાચતિ –

૫૭૯.''ભિક્ખવો તિસતા ઇમે, તિટ્ઠન્તિ પઞ્જલીકતા;
પાદે વીર પસારેહિ, નાગા વન્દન્તુ સત્થુનો''તિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય સેલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સલ્લસુત્તવણ્ણના

૫૮૦. અનિમિત્તન્તિ સલ્લસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવતો કિર ઉપટ્ઠાકો એકો ઉપાસકો, તસ્સ પુત્તો કાલમકાસિ. સો પુત્તસોકાભિભૂતો સત્તાહં નિરાહારો અહોસિ. તં અનુકમ્પન્તો ભગવા તસ્સ ઘરં ગન્ત્વા સોકવિનોદનત્થં ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **અનિમત્તન્તિ** કિરિયાકારનિમિત્તવિરહિતં. યથા હિ ''યદાહં અક્ખિં વા નિખણિસ્સામિ, ભમુકં વા ઉક્ખિપિસ્સામિ, તેન નિમિત્તેન તં ભણ્ડં અવહરા''તિઆદીસુ કિરિયાકારનિમિત્તમત્થિ, ન એવં જીવિતે. ન હિ સક્કા

લદ્ધું ‘‘યાવાહં ઇદં વા ઇદં વા કરોમિ, તાવ ત્વં જીવ, મા મીયા’’તિ. **અનઞ્ઞાતન્તિ** અતો એવ ન સક્કા એકંસેન અઞ્ઞાતું ‘‘એત્તકં વા એત્તકં વા કાલં ઇમિના જીવિતબ્બ’’ન્તિ ગતિયા આયુપરિયન્તવસેન વા. યથા હિ ચાતુમહારાજિકાદીનં પરિમિતં આયુ, ન તથા મચ્ચાનં, એવમ્પિ એકંસેન અનઞ્ઞાતં.

કસિરન્તિ અનેકપચ્ચયપટિબદ્ધવુત્તિભાવતો કિચ્છં ન સુખયાપનીયં. તથા હિ તં અસ્સાસપટિબદ્ધઞ્ચ, પસ્સાસપટિબદ્ધઞ્ચ, મહાભૂતપટિબદ્ધઞ્ચ, કબળીકારાહારપટિબદ્ધઞ્ચ, ઉસ્માપટિબદ્ધઞ્ચ, વિઞ્ઞાણપટિબદ્ધઞ્ચ. અનસ્સસન્તોપિ હિ ન જીવતિ અપસ્સસન્તોપિ. ચતૂસુ ચ ધાતૂસુ કટ્ઠમુખાદિઆસીવિસદટ્ઠો વિય કાયો પથવીધાતુપ્પકોપેન તાવ થદ્ધો હોતિ કલિઙ્ગરસદિસો. યથાહ –

‘‘પત્થદ્ધો ભવતી કાયો, દટ્ઠો કટ્ઠમુખેન વા;
પથવીધાતુપ્પકોપેન, હોતિ કટ્ઠમુખેવ સો’’તિ. (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૫૮૪);

આપોધાતુપ્પકોપેન પૂતિભાવં આપજ્જિત્વા પગ્ઘરિતપુબ્બમંસલોહિતો અટ્ઠિચમ્માવસેસો હોતિ. યથાહ –

‘‘પૂતિકો ભવતી કાયો, દટ્ઠો પૂતિમુખેન વા;
આપોધાતુપ્પકોપેન, હોતિ પૂતિમુખેવ સો’’તિ. (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૫૮૪);

તેજોધાતુપ્પકોપેન અઙ્ગારકાસુયં પક્ખિત્તો વિય સમન્તા પરિડય્હતિ. યથાહ –

‘‘સન્તત્તો ભવતી કાયો, દટ્ઠો અગ્ગિમુખેન વા;
તેજોધાતુપ્પકોપેન, હોતિ અગ્ગિમુખેવ સો’’તિ. (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૫૮૪);

વાયોધાતુપ્પકોપેન સઞ્છિજ્જમાનસન્ધિબન્ધનો પાસાણેહિ કોટ્ટેત્વા સઞ્ચુણ્ણિયમાનટ્ઠિકો વિય ચ હોતિ. યથાહ –

‘‘સઞ્છિન્નો ભવતી કાયો, દટ્ઠો સત્થમુખેન વા;
વાયોધાતુપ્પકોપેન, હોતિ સત્થમુખેવ સો’’તિ. (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૫૮૪);

ધાતુપ્પકોપબ્યાપન્નકાયોપિ ચ ન જીવતિ. યદા પન તા ધાતુયો અઞ્ઞમઞ્ઞં પતિટ્ઠાનાદિકિચ્ચં સાધેન્તાપિ સમં વહન્તિ, તદા જીવિતં પવત્તતિ. એવં મહાભૂતપટિબદ્ધઞ્ચ જીવિતં. દુબ્ભિક્ખાદીસુ પન આહારુપચ્છેદેન સત્તાનં જીવિતક્ખયો પાકટો એવ. એવં કબળીકારાહારપટિબદ્ધઞ્ચ જીવિતં. તથા અસિતપીતાદિપરિપાકે કમ્મજતેજે ખીણે સત્તા જીવિતક્ખયં પાપુણન્તાપિ પાકટા એવ. એવં ઉસ્માપટિબદ્ધઞ્ચ જીવિતં. વિઞ્ઞાણે પન નિરુદ્ધે નિરુદ્ધતો પભુતિ સત્તાનં ન હોતિ જીવિતન્તિ એવમ્પિ લોકે પાકટમેવ. એવં વિઞ્ઞાણપટિબદ્ધઞ્ચ જીવિતં. એવં અનેકપચ્ચયપટિબદ્ધવુત્તિભાવતો કસિરં વેદિતબ્બં.

પરિત્તઞ્ચાતિ અપ્પકં, દેવાનં જીવિતં ઉપનિધાય તિણગ્ગે ઉસ્સાવબિન્દુસદિસં, ચિત્તક્ખણતો ઉદ્ધં અભાવેન વા પરિત્તં. અતિદીઘાયુકોપિ હિ સત્તો અતીતેન ચિત્તેન જીવિત્થ ન જીવતિ ન જીવિસ્સતિ, અનાગતેન જીવિસ્સતિ ન જીવતિ ન જીવિત્થ, પચ્ચુપ્પન્નેન જીવતિ ન જીવિત્થ ન જીવિસ્સતિ. વુત્તઞ્ચેતં –

‘‘જીવિતં અત્તભાવો ચ, સુખદુક્ખા ચ કેવલા;
એકચિત્તસમાયુત્તા, લહુસો વત્તતે ખણો.

‘‘ચુલ્લાસીતિસહસ્સાનિ , કપ્પા તિટ્ઠન્તિ યે મરૂ;
નત્વેવ તેપિ જીવન્તિ, દ્વીહિ ચિત્તેહિ સંયુતા’’તિ. (મહાનિ॰ ૧૦);

તઞ્ચ દુક્ખેન સંયુતન્તિ તઞ્ચ જીવિતં એવં અનિમિત્તમનઞ્ઞાતં કસિરં પરિત્તઞ્ચ સમાનમ્પિ સીતુણ્હડંસમકસાદિસમ્ફસ્સખુપ્પિપાસાસઙ્ખારદુક્ખવિપરિણામદુક્ખદુક્ખદુક્ખેહિ સંયુતં. કિં વુત્તં હોતિ? યસ્મા ઈદિસં મચ્ચાનં જીવિતં, તસ્મા ત્વં યાવ તં પરિક્ખયં ન ગચ્છતિ, તાવ ધમ્મચરિયમેવ બ્રૂહય, મા પુત્તમનુસોચાતિ.

૫૮૧. અથાપિ મઞ્ઞેય્યાસિ ‘‘સબ્બૂપકરણેહિ પુત્તં અનુરક્ખન્તસ્સાપિ મે સો મતો, તેન સોચામી’’તિ, એવમ્પિ મા સોચિ. **ન હિ સો ઉપક્કમો અત્થિ, યેન જાતા ન મિય્યરે**, ન હિ સક્કા કેનચિ ઉપક્કમેન જાતા સત્તા મા મરન્તૂતિ રક્ખિતુન્તિ વુત્તં હોતિ. તતો યસ્મા સો ‘‘જરં પત્વા નામ, ભન્તે, મરણં અનુરૂપં, અતિદહરો મે પુત્તો મતો’’તિ ચિન્તેસિ, તસ્મા આહ ‘‘**જરમ્પિ પત્વા મરણં, એવંધમ્મા હિ પાણિનો**’’તિ, જરં પત્વાપિ અપ્પત્વાપિ મરણં, નત્થિ એત્થ નિયમોતિ વુત્તં હોતિ.

૫૮૨. ઇદાનિ તમત્થં નિદસ્સનેન સાધેન્તો ‘‘**ફલાનમિવ પક્કાન**’’ન્તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – યથા ફલાનં પક્કાનં યસ્મા સૂરિયુગ્ગમનતો પભુતિ સૂરિયાતપેન સન્તપ્પમાને રુક્ખે પથવિરસો ચ આપોરસો ચ પત્તતો સાખં સાખતો ખન્ધં ખન્ધતો મૂલન્તિ એવં અનુક્કમેન મૂલતો પથવિમેવ પવિસતિ, ઓગમનતો પભુતિ પન પથવિતો મૂલં મૂલતો ખન્ધન્તિ એવં અનુક્કમેન સાખાપત્તપલ્લવાદીનિ પુન આરોહતિ, એવં આરોહન્તો ચ પરિપાકગતે ફલે વણ્ટમૂલં ન પવિસતિ. અથ સૂરિયાતપેન તપ્પમાને વણ્ટમૂલે પરિળાહો ઉપ્પજ્જતિ. તેન તાનિ ફલાનિ પાતો પાતો નિચ્ચકાલં પતન્તિ, નેસં પાતો પતનતો ભયં હોતિ, પતના ભયં હોતીતિ અત્થો. એવં જાતાનં મચ્ચાનં નિચ્ચં મરણતો ભયં . પક્કફલસદિસા હિ સત્તાતિ.

૫૮૩-૬. કિઞ્ચ ભિય્યો ‘‘**યથાપિ કુમ્ભકારસ્સ...પે॰... જીવિત**’’ન્તિ. તસ્મા ‘‘**દહરા ચ...પે॰... પરાયણા**’’તિ એવં ગણ્હ, એવઞ્ચ ગહેત્વા ‘‘**તેસં મચ્ચુ...પે॰... ઞાતી વા પન ઞાતકે**’’તિ એવમ્પિ ગણ્હ. યસ્મા ચ ન પિતા તાયતે પુત્તં, ઞાતી વા પન ઞાતકે, તસ્મા **પેક્ખતંયેવ...પે॰... નીયતિ**.

તત્થ અયં યોજના – પસ્સમાનાનંયેવ ઞાતીનં ‘‘અમ્મ, તાતા’’તિઆદિના નયેન પુથુ અનેકપ્પકારકં લાલપતંયેવ મચ્ચાનં એકમેકો મચ્ચો યથા ગો વજ્ઝો એવં નીયતિ, એવં પસ્સ, ઉપાસક, યાવ અતાણો લોકોતિ.

૫૮૭. તત્થ યે બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધાદયો ધિતિસમ્પન્ના, તે ‘‘**એવમબ્ભાહતો લોકો મચ્ચુના ચ જરાય ચ**, સો ન સક્કા કેનચિ પરિત્તાણં કાતુ’’ન્તિ યસ્મા જાનન્તિ, **તસ્મા ધીરા ન સોચન્તિ વિદિત્વા લોકપરિયાયં**. ઇમં લોકસભાવં ઞત્વા ન સોચન્તીતિ વુત્તં હોતિ.

૫૮૮. ત્વં પન **યસ્સ મગ્ગં...પે॰... પરિદેવસિ**. કિં વુત્તં હોતિ? યસ્સ માતુકુચ્છિં આગતસ્સ આગતમગ્ગં વા ઇતો ચવિત્વા અઞ્ઞત્થ ગતસ્સ ગતમગ્ગં વા ન જાનાસિ, તસ્સ ઇમે ઉભો અન્તે અસમ્પસ્સં નિરત્થં પરિદેવસિ.

ધીરા પન તે પસ્સન્તા વિદિત્વા લોકપરિયાયં ન સોચન્તીતિ.

૫૮૯. ઇદાનિ ''નિરત્થં પરિદેવસી''તિ એત્થ વુત્તપરિદેવનાય નિરત્થકભાવં સાધેન્તો **''પરિદેવયમાનો ચે''**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉદબ્બહે**તિ ઉબ્બહેય્ય ધારેય્ય, અત્તનિ સઞ્ઞનેય્યાતિ અત્થો. **સમ્મૂળ્હો હિંસમત્તાનન્તિ** સમ્મૂળ્હો હુત્વા અત્તાનં બાધેન્તો. **કયિરા ચે નં વિચક્ખણો**તિ યદિ તાદિસો કઞ્ચિ અત્થં ઉદબ્બહે, વિચક્ખણોપિ નં પરિદેવં કરેય્ય.

૫૯૦. **ન હિ રુણ્ણેના**તિ એત્થાયં યોજના – ન પન કોચિ **રુણ્ણેન** વા **સોકેન** વા **ચેતસો સન્તિં પપ્પોતિ**, અપિચ ખો પન રોદતો સોચતો ચ **ભિય્યો અસ્સ ઉપ્પજ્જતે દુક્ખં**, **સરીરઞ્ચ** દુબ્બણ્ણિયાદીહિ **ઉપહઞ્ઞતી**તિ.

૫૯૧. **ન તેન પેતા**તિ તેન પરિદેવનેન કાલકતા ન પાલેન્તિ ન યાપેન્તિ, ન તં તેસં ઉપકારાય હોતિ. તસ્મા નિરત્થા પરિદેવનાતિ.

૫૯૨. ન કેવલઞ્ચ નિરત્થા, અનત્થમ્પિ આવહતિ. કસ્મા? યસ્મા **સોકમપ્પજહં ...પે॰... વસમન્વગૂ**. તત્થ **અનુત્થુનન્તો**તિ અનુસોચન્તો. **વસમન્વગૂ**તિ વસં ગતો.

૫૯૩. એવમ્પિ નિરત્થકત્તં અનત્થાવહત્તઞ્ચ સોકસ્સ દસ્સેત્વા ઇદાનિ સોકવિનયત્થં ઓવદન્તો **''અઞ્ઞેપિ પસ્સા''**તિઆદિમાહ. તત્થ **ગમિને**તિ ગમિકે, પરલોકગમનસજ્જે ઠિતેતિ વુત્તં હોતિ. **ફન્દન્તેવિધ પાણિનો**તિ મરણભયેન ફન્દમાનેયેવ ઇધ સત્તે.

૫૯૪. **યેન યેના**તિ યેનાકારેન મઞ્ઞન્તિ ''દીઘાયુકો ભવિસ્સતિ, અરોગો ભવિસ્સતી''તિ. તતો તં અઞ્ઞથાયેવ હોતિ, સો એવં મઞ્ઞિતો મરતિપિ, રોગીપિ હોતિ. એતાદિસો અયં વિનાભાવો મઞ્ઞિતપ્પચ્ચનીકેન હોતિ, પસ્સ, ઉપાસક, લોકસભાવન્તિ એવમેત્થ અધિપ્પાયયોજના વેદિતબ્બા.

૫૯૬. **અરહતો સુત્વા**તિ ઇમં એવરૂપં અરહતો ધમ્મદેસનં સુત્વા. **નેસો લબ્ભા મયા ઇતી**તિ સો પેતો ''ઇદાનિ મયા પુન જીવતૂ''તિ ન લબ્ભા ઇતિ પરિજાનન્તો, વિનેય્ય પરિદેવિતન્તિ વુત્તં હોતિ.

૫૯૭. કિઞ્ચ ભિય્યો – **''યથા સરણમાદિત્તં...પે॰... ધંસયે''**તિ. તત્થ **ધીરો** ધિતિસમ્પદાય, **સપઞ્ઞો** સાભાવિકપઞ્ઞાય, **પણ્ડિતો** બાહુસચ્ચપઞ્ઞાય, **કુસલો** ચિન્તકજાતિકતાય વેદિતબ્બો. ચિન્તામયસુતમયભાવનામયપઞ્ઞાહિ વા યોજેતબ્બં.

૫૯૮-૯. ન કેવલઞ્ચ સોકમેવ, **પરિદેવં...પે॰... સલ્લમત્તનો. તત્થ પજપ્પન્તિ તણ્હં. દોમનસ્સન્તિ** ચેતસિકદુક્ખં. **અબ્બહે**તિ ઉદ્ધરે. **સલ્લન્તિ** એતમેવ તિપ્પકારં દુન્નીહરણટ્ઠેન અન્તોવિજ્ઝનટ્ઠેન ચ સલ્લં. પુબ્બે વુત્તં સત્તવિધં રાગાદિસલ્લં વા. એતસ્મિઞ્હિ અબ્બૂળ્હે સલ્લે અબ્બૂળ્હસલ્લો...પે॰... નિબ્બુતોતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. તત્થ **અસિતો**તિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ અનિસ્સિતો. **પપ્પુય્યા**તિ પાપુણિત્વા. સેસં ઇધ ઇતો પુબ્બે વુત્તત્તા ઉત્તાનત્થમેવ, તસ્મા ન વણ્ણિતં.

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય સલ્લસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. વાસેટ્ઠસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ વાસેટ્ઠસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અયમેવ યાસ્સ નિદાને વુત્તા અત્થવણ્ણનં પનસ્સ વુત્તનયાનિ ઉત્તાનત્થાનિ ચ પદાનિ પરિહરન્તા કરિસ્સામ. **ઇચ્છાનઙ્ગલો**તિ ગામસ્સ નામં. બ્રાહ્મણમહાસાલાનં **ચઙ્કી તારુક્ખો તોદેય્યો**તિ વોહારનામમેતં. **પોક્ખરસાતિ જાણુસ્સોણી**તિ નેમિત્તિકં. તેસુ કિર એકો હિમવન્તપસ્સે પોક્ખરણિયા પદુમે નિબ્બત્તો, અઞ્ઞતરો તાપસો તં પદુમં ગહેત્વા તત્થ સયિતં દારકં દિસ્વા સંવડ્ઢેત્વા રઞ્ઞો દસ્સેસિ. પોક્ખરે સયિતત્તા ''પોક્ખરસાતી''તિ યસ્સ નામમકાસિ. એકસ્સ ઠાનન્તરે નેમિત્તિકં. તેન કિર જાણુસ્સોણિનામકં પુરોહિતટ્ઠાનં લદ્ધં, સો તેનેવ પઞ્ઞાયિ.

તે સબ્બેપિ અઞ્ઞે ચ અભિઞ્ઞાતા અભિઞ્ઞાતા બ્રાહ્મણમહાસાલા કસ્મા ઇચ્છાનઙ્ગલે પટિવસન્તીતિ? વેદસજ્ઝાયનપરિવીમંસનત્થં. તેન કિર સમયેન કોસલજનપદે વેદકા બ્રાહ્મણા વેદાનં સજ્ઝાયકરણત્થઞ્ચ અત્થૂપપરિક્ખણત્થઞ્ચ તસ્મિંયેવ ગામે સન્નિપતન્તિ. તેન તેપિ અન્તરન્તરા અત્તનો ભોગગામતો આગમ્મ તત્થ પટિવસન્તિ.

વાસેટ્ઠભારદ્વાજાનન્તિ વાસેટ્ઠસ્સ ચ ભારદ્વાજસ્સ ચ. **અયમન્તરાકથા**તિ યં અત્તનો સહાયકભાવાનુરૂપં કથં કથેન્તા અનુવિચરિંસુ, તસ્સા કથાય અન્તરા વેમજ્ઝેયેવ અયં અઞ્ઞા કથા ઉદપાદીતિ વુત્તં હોતિ. **સંસુદ્ધગહણિકો**તિ સંસુદ્ધકુચ્છિકો, સંસુદ્ધાય બ્રાહ્મણિયા એવ કુચ્છિસ્મિં નિબ્બત્તોતિ અધિપ્પાયો. ''સમવેપાકિનિયા ગહણિયા''તિઆદીસુ હિ ઉદરગ્ગિ ''ગહણી''તિ વુચ્ચતિ. ઇધ પન માતુકુચ્છિ. **યાવ સત્તમા**તિ માતુ માતા, પિતુ પિતાતિ એવં પટિલોમેન યાવ સત્ત જાતિયો. એત્થ ચ પિતામહો ચ પિતામહી ચ પિતામહા, તથા માતામહો ચ માતામહી ચ માતામહા, પિતામહા ચ માતામહા ચ પિતામહાયેવ. પિતામહાનં યુગં **પિતામહયુગં. યુગ**ન્તિ આયુપ્પમાણં. અભિલાપમત્તમેવ ચેતં, અત્થતો પન પિતામહાયેવ પિતામહયુગં. **અક્ખિત્તો**તિ જાતિં આરબ્ભ ''કિં સો''તિ કેનચિ અનવઞ્ઞાતો . **અનુપક્કુટ્ઠો**તિ જાતિસન્દોસવાદેન અનુપક્કુટ્ઠપુબ્બો. **વતસમ્પન્નો**તિ આચારસમ્પન્નો. **સઞ્ઞાપેતુન્તિ** ઞાપેતું બોધેતું, નિરન્તરં કાતુન્તિ વુત્તં હોતિ. **આયામા**તિ ગચ્છામ.

૬૦૦. **અનુઞ્ઞાતપટિઞ્ઞાતા**તિ ''તેવિજ્જા તુમ્હે''તિ એવં મયં આચરિયેહિ ચ અનુઞ્ઞાતા અત્તના ચ પટિજાનિમ્હાતિ અત્થો. **અસ્મા**તિ ભવામ. **ઉભો**તિ દ્વેપિ જના. **અહં પોક્ખરસાતિસ્સ, તારુક્ખસ્સાયં માણવો**તિ અહં પોક્ખરસાતિસ્સ જેટ્ઠન્તેવાસી અગ્ગસિસ્સો, અયં તારુક્ખસ્સાતિ અધિપ્પાયેન ભણતિ આચરિયસમ્પત્તિં અત્તનો સમ્પત્તિઞ્ચ દીપેન્તો.

૬૦૧. **તેવિજ્જાનન્તિ** તિવેદાનં. **કેવલિનો**તિ નિટ્ઠઙ્ગતા. **અસ્મસે**તિ અમ્હ ભવામ. ઇદાનિ તં કેવલિભાવં વિત્થારેન્તો આહ – ''**પદકસ્મા...પે॰... સાદિસા**''તિ. તત્થ **જપ્પે**તિ વેદે. **કમ્મુના**તિ દસવિધેન કુસલકમ્મપથકમ્મુના. અયઞ્હિ પુબ્બે સત્તવિધં કાયવચીકમ્મં સન્ધાય ''યતો ખો ભો સીલવા હોતી''તિ આહ. તિવિધં મનોકમ્મં સન્ધાય ''વતસમ્પન્નો''તિ આહ. તેન સમન્નાગતો હિ આચારસમ્પન્નો હોતિ.

૬૦૨-૫. ઇદાનિ તં વચનન્તરેન દસ્સેન્તો આહ – ''**અહઞ્ચ કમ્મુના બ્રૂમી**''તિ. **ખયાતીતન્તિ** ઊનભાવં અતીતં, પરિપુણ્ણન્તિ અત્થો. **પેચ્ચા**તિ ઉપગન્ત્વા. **નમસ્સન્તી**તિ નમો કરોન્તિ. **ચક્ખું લોકે સમુપ્પન્નન્તિ** અવિજ્જન્ધકારે

લોકે, તં અન્ધકારં વિધમિત્વા લોકસ્સ દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થસન્દસ્સનેન ચક્ખુ હુત્વા સમુપ્પન્નં.

૬૦૬. એવં અભિત્થવિત્વા વાસેટ્ઠેન યાચિતો ભગવા દ્વેપિ જને સઙ્ગણ્હન્તો આહ – ‘‘**તેસં વો અહં બ્યક્ખિસ્સ**’’ન્તિઆદિ. તત્થ **બ્યક્ખિસ્સ**ન્તિ બ્યાકરિસ્સામિ. **અનુપુબ્બ**ન્તિ તિટ્ઠતુ તાવ બ્રાહ્મણચિન્તા, કીટપટઙ્ગતિણરુક્ખતો પભુતિ વો અનુપુબ્બં બ્યક્ખિસ્સન્તિ એવમેત્થ અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો, એવં વિત્થારકથાય વિનેતબ્બા હિ તે માણવકા. **જાતિવિભઙ્ગ**ન્તિ જાતિવિત્થારં. **અઞ્ઞમઞ્ઞા હિ જાતિયો**તિ તેસં તેસઞ્હિ પાણાનં જાતિયો અઞ્ઞા અઞ્ઞા નાનપ્પકારાતિ અત્થો.

૬૦૭. તતો પાણાનં જાતિવિભઙ્ગે કથેતબ્બે ‘‘**તિણરુક્ખેપિ જાનાથા**’’તિ અનુપાદિન્નકાનં તાવ કથેતું આરદ્ધો. તં કિમત્થમિતિ ચે? ઉપાદિન્નેસુ સુખઞાપનત્થં. અનુપાદિન્નેસુ હિ જાતિભેદે ગહિતે ઉપાદિન્નેસુ સો પાકટતરો હોતિ. તત્થ **તિણાનિ** નામ અન્તોફેગ્ગૂનિ બહિસારાનિ. તસ્મા તાલનાળિકેરાદયોપિ તિણસઙ્ગહં ગચ્છન્તિ. **રુક્ખા** નામ બહિફેગ્ગૂ અન્તોસારા. તિણાનિ ચ રુક્ખા ચ તિણરુક્ખા. તે ઉપયોગબહુવચનેન દસ્સેન્તો આહ – ‘‘**તિણરુક્ખેપિ જાનાથા**’’તિ. **ન ચાપિ પટિજાનરે**તિ ‘‘મયં તિણા, મયં રુક્ખા’’તિ એવમ્પિ ન પટિજાનન્તિ. **લિઙ્ગં જાતિમય**ન્તિ અપટિજાનન્તાનમ્પિ ચ તેસં જાતિમયમેવ સણ્ઠાનં અત્તનો મૂલભૂતતિણાદિસદિસમેવ હોતિ. કિં કારણં? **અઞ્ઞમઞ્ઞા હિ જાતિયો**, યસ્મા અઞ્ઞા તિણજાતિ, અઞ્ઞા રુક્ખજાતિ; તિણેસુપિ અઞ્ઞા તાલજાતિ, અઞ્ઞા નાળિકેરજાતીતિ એવં વિત્થારેતબ્બં.

તેન કિં દીપેતિ? યં જાતિવસેન નાના હોતિ, તં અત્તનો પટિઞ્ઞં પરેસં વા ઉપદેસં વિનાપિ અઞ્ઞજાતિતો વિસેસેન ગય્હતિ. યદિ ચ જાતિયા બ્રાહ્મણો ભવેય્ય, સોપિ અત્તનો પટિઞ્ઞં પરેસં વા ઉપદેસં વિના ખત્તિયતો વેસ્સસુદ્દતો વા વિસેસેન ગય્હેય્ય, ન ચ ગય્હતિ, તસ્મા ન જાતિયા બ્રાહ્મણોતિ. પરતો પન ‘‘યથા એતાસુ જાતીસૂ’’તિ ઇમાય ગાથાય એતમત્થં વચીભેદેનેવ આવિકરિસ્સતિ.

૬૦૮. એવં અનુપાદિન્નેસુ જાતિભેદં દસ્સેત્વા ઉપાદિન્નેસુ તં દસ્સેન્તો ‘‘**તતો કીટે**’’તિ એવમાદિમાહ. તત્થ **કીટા**તિ કિમયો. **પટઙ્ગા**તિ પટઙ્ગાયેવ. **યાવ કુન્થકિપિલ્લિકે**તિ કુન્થકિપિલ્લિકં પરિયન્તં કત્વાતિ અત્થો.

૬૦૯. **ખુદ્દકે**તિ કાળકકણ્ડકાદયો. **મહલ્લકે**તિ સસબિળારાદયો. સબ્બે હિ તે અનેકવણ્ણા.

૬૧૦. **પાદૂદરે**તિ ઉદરપાદે, ઉદરંયેવ યેસં પાદાતિ વુત્તં હોતિ. **દીઘપિટ્ઠિકે**તિ સપ્પાનઞ્હિ સીસતો યાવ નઙ્ગુટ્ઠા પિટ્ઠિ એવ હોતિ, તેન તે ‘‘દીઘપિટ્ઠિકા’’તિ વુચ્ચન્તિ. તેપિ અનેકપ્પકારા આસીવિસાદિભેદેન.

૬૧૧. **ઓદકે**તિ ઉદકમ્હિ જાતે. મચ્છાપિ અનેકપ્પકારા રોહિતમચ્છાદિભેદેન.

૬૧૨. **પક્ખી**તિ સકુણે. તે હિ પક્ખાનં અત્થિતાય ‘‘પક્ખી’’તિ વુચ્ચન્તિ. પત્તેહિ યન્તીતિ **પત્તયાના**. વેહાસે ગચ્છન્તીતિ **વિહઙ્ગમા**. તેપિ અનેકપ્પકારા કાકાદિભેદેન.

૬૧૩. એવં થલજલાકાસગોચરાનં પાણાનં જાતિભેદં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યેનાધિપ્પાયેન તં દસ્સેસિ, તં આવિકરોન્તો ‘‘**યથા એતાસૂ**’’તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો સઙ્ખેપતો પુબ્બે વુત્તાધિપ્પાયવણ્ણનાવસેનેવ વેદિતબ્બો.

૬૧૪-૬. વિત્થારતો પનેત્થ યં વત્તબ્બં, તં સયમેવ દસ્સેન્તો “**ન કેસેહી**”તિઆદિમાહ. તત્રાયં યોજના – યં વુત્તં ‘‘નત્થિ મનુસ્સેસુ લિઙ્ગં જાતિમયં પુથૂ’’તિ, તં એવં નત્થીતિ વેદિતબ્બં. સેય્યથિદં, **ન કેસેહી**તિ. ન હિ ‘‘બ્રાહ્મણાનં ઈદિસા કેસા હોન્તિ, ખત્તિયાનં ઈદિસા’’તિ નિયમો અત્થિ યથા હત્થિઅસ્સમિગાદીનન્તિ ઇમિના નયેન સબ્બં યોજેતબ્બં. **લિઙ્ગં જાતિમયં નેવ, યથા અઞ્ઞાસુ જાતિસૂ**તિ ઇદં પન વુત્તસ્સેવત્થસ્સ નિગમનન્તિ વેદિતબ્બં. તસ્સ યોજના – તદેવ યસ્મા ઇમેહિ કેસાદીહિ નત્થિ મનુસ્સેસુ લિઙ્ગં જાતિમયં પુથુ, તસ્મા વેદિતબ્બમેતં ‘‘બ્રાહ્મણાદિભેદેસુ મનુસ્સેસુ લિઙ્ગં જાતિમયં નેવ યથા અઞ્ઞાસુ જાતીસૂ’’તિ.

૬૧૭. ઇદાનિ એવં જાતિભેદે અસન્તેપિ બ્રાહ્મણો ખત્તિયોતિ ઇદં નાનત્તં યથા જાતં, તં દસ્સેતું “**પચ્ચત્ત**”ન્તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – એતં તિરચ્છાનાનં વિય યોનિસિદ્ધમેવ કેસાદિસણ્ઠાનાનત્તં મનુસ્સેસુ બ્રાહ્મણાદીનં અત્તનો અત્તનો સરીરેસુ ન વિજ્જતિ. અવિજ્જમાનેપિ પન એતસ્મિં યદેતં બ્રાહ્મણો ખત્તિયોતિ નાનત્તવિધાનપરિયાયં વોકારં, તં વોકારઞ્ચ મનુસ્સેસુ **સમઞ્ઞાય પવુચ્ચતિ, વોહારમત્તેન** વુચ્ચતીતિ.

૬૧૯-૬૨૫. એત્તાવતા ભગવા ભારદ્વાજસ્સ વાદં નિગ્ગહેત્વા ઇદાનિ યદિ જાતિયા બ્રાહ્મણો ભવેય્ય, આજીવસીલાચારવિપન્નોપિ બ્રાહ્મણો ભવેય્ય. યસ્મા પન પોરાણા બ્રાહ્મણા તસ્સ બ્રાહ્મણભાવં ન ઇચ્છન્તિ લોકે ચ અઞ્ઞેપિ પણ્ડિતમનુસ્સા, તસ્મા વાસેટ્ઠસ્સ વાદપગ્ગહણત્થં તં દસ્સેન્તો “**યો હિ કોચિ મનુસ્સેસૂ**”તિઆદિકા અટ્ઠ ગાથાયો આહ. તત્થ **ગોરક્ખ**ન્તિ ખેત્તરક્ખં, કસિકમ્મન્તિ વુત્તં હોતિ. પથવી હિ ‘‘ગો’’તિ વુચ્ચતિ, તપ્પભેદો ચ ખેત્તં. **પુથુસિપ્પેના**તિ તન્તવાયકમ્માદિનાનાસિપ્પેન. **વોહાર**ન્તિ વણિજ્જં. **પરપેસ્સેના**તિ પરેસં વેય્યાવચ્ચેન. **ઇસ્સત્થ**ન્તિ આવુધજીવિકં, ઉસુઞ્ચ સત્તિઞ્ચાતિ વુત્તં હોતિ. **પોરોહિચ્ચેના**તિ પુરોહિતકમ્મેન.

૬૨૬. એવં બ્રાહ્મણસમયેન ચ લોકવોહારેન ચ આજીવસીલાચારવિપન્નસ્સ અબ્રાહ્મણભાવં સાધેત્વા એવં સન્તે ન જાતિયા બ્રાહ્મણો, ગુણેહિ પન બ્રાહ્મણો હોતિ. તસ્મા યત્થ યત્થ કુલે જાતો યો ગુણવા, સો બ્રાહ્મણો, અયમેત્થ ઞાયોતિ એવમેતં ઞાયં અત્થતો આપાદેત્વા પુન તદેવ ઞાયં વચીભેદેન પકાસેન્તો આહ “**ન ચાહં બ્રાહ્મણં બ્રૂમી**”તિ.

તસ્સત્થો – અહં પન ય્વાયં ચતૂસુ યોનીસુ યત્થ કત્થચિ જાતો, તત્રાપિ વા વિસેસેન યો બ્રાહ્મણસમઞ્ઞિતાય માતરિ સમ્ભૂતો, તં **યોનિજં મત્તિસમ્ભવં** યા ચાયં ‘‘ઉભતો સુજાતો’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૩૦૩; મ॰ નિ॰ ૨.૪૨૪) નયેન બ્રાહ્મણેહિ બ્રાહ્મણસ્સ પરિસુદ્ધઉપ્પત્તિમગ્ગસઙ્ખાતા યોનિ કથીયતિ, ‘‘સંસુદ્ધગહણિકો’’તિ ઇમિના ચ માતુસમ્પત્તિ, તતોપિ જાતસમ્ભૂતત્તા ‘‘યોનિજો મત્તિસમ્ભવો’’તિ ચ વુચ્ચતિ, તમ્પિ યોનિજં મત્તિસમ્ભવં ઇમિના ચ યોનિજમત્તિસમ્ભવમત્તેન **બ્રાહ્મણં ન બ્રૂમિ** . કસ્મા? યસ્મા ‘‘ભો ભો’’તિ વચનમત્તેન અઞ્ઞેહિ સકિઞ્ચનેહિ વિસિટ્ઠત્તા **ભોવાદી નામ સો હોતિ, સચે હોતિ સકિઞ્ચનો**. યો પનાયં યત્થ કત્થચિ કુલે જાતોપિ રાગાદિકિઞ્ચનાભાવેન અકિઞ્ચનો, સબ્બગહણપટિનિસ્સગ્ગેન ચ અનાદાનો, **અકિઞ્ચનં અનાદાનં તમહં બ્રૂમિ બ્રાહ્મણં**. કસ્મા? યસ્મા બાહિતપાપોતિ.

૬૨૭. કિઞ્ચ ભિય્યો – ‘‘**સબ્બસંયોજનં છેત્વા**’’તિઆદિકા સત્તવીસતિ ગાથા. તત્થ **સબ્બસંયોજન**ન્તિ દસવિધં સંયોજનં. **ન પરિતસ્સતી**તિ તણ્હાય ન તસ્સતિ. **તમહ**ન્તિ તં અહં રાગાદીનં સઙ્ગાનં અતિક્કન્તત્તા **સઙ્ગાતિગં**, ચતુન્નમ્પિ યોગાનં અભાવેન **વિસંયુત્તં બ્રાહ્મણં** વદામીતિ અત્થો.

૬૨૮. **નદ્ધિન્તિ** નય્હનભાવેન પવત્તં કોધં. **વરત્તન્તિ** બન્ધનભાવેન પવત્તં તણ્હં. **સન્દાનં સહનુક્કમન્તિ** અનુસયાનુક્કમસહિતં દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિસન્દાનં, ઇદં સબ્બમ્પિ છિન્દિત્વા ઠિતં અવિજ્જાપલિઘસ્સ ઉક્ખિત્તત્તા **ઉક્ખિત્તપલિઘં** ચતુન્નં સચ્ચાનં બુદ્ધત્તા **બુદ્ધં** અહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૨૯. **અદુટ્ઠોતિ** એવં દસહિ અક્કોસવત્થૂહિ **અક્કોસઞ્ચ** પાણિઆદીહિ પોથનઞ્ચ અન્દુબન્ધનાદીહિ **બન્ધનઞ્ચ** યો અકુદ્ધમાનસો હુત્વા અધિવાસેસિ, ખન્તિબલેન સમન્નાગતત્તા **ખન્તીબલં**, પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિયા અનીકભૂતેન તેનેવ ખન્તીબલાનીકેન સમન્નાગતત્તા **બલાનીકં તં** એવરૂપં અહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૩૦. **વતન્તન્તિ** ધુતવતેન સમન્નાગતં, ચતુપારિસુદ્ધિસીલેન **સીલવન્તં**, તણ્હાઉસ્સદાભાવેન **અનુસ્સદં**, છળિન્દ્રિયદમનેન **દન્તં**, કોટિયં ઠિતેન અત્તભાવેન **અન્તિમસારીરં** તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૩૧. **યો ન લિમ્પતીતિ** એવમેવ યો અબ્ભન્તરે દુવિધેપિ કામે ન લિમ્પતિ, તસ્મિં કામે ન સણ્ઠાતિ, તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૩૨. **દુક્ખસ્સાતિ** ખન્ધદુક્ખસ્સ. **પન્નભારન્તિ** ઓહિતક્ખન્ધભારં ચતૂહિ યોગેહિ સબ્બકિલેસેહિ વા **વિસંયુત્તં** તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૩૩. **ગમ્ભીરપઞ્ઞન્તિ** ગમ્ભીરેસુ ખન્ધાદીસુ પવત્તાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતં, ધમ્મોજપઞ્ઞાય **મેધાવિં**, ‘‘અયં દુગ્ગતિયા, અયં સુગતિયા, અયં નિબ્બાનસ્સ મગ્ગો, અયં અમગ્ગો’’તિ એવં મગ્ગે અમગ્ગે ચ છેકતાય **મગ્ગામગ્ગસ્સ કોવિદં**, અરહત્તસઙ્ખાતં **ઉત્તમત્થમનુપ્પત્તં** તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૩૪. **અસંસટ્ઠન્તિ** દસ્સનસવનસમુલ્લાપપરિભોગકાયસંસગ્ગાનં અભાવેન અસંસટ્ઠં. **ઉભયન્તિ** ગિહીહિ ચ અનગારેહિ ચાતિ ઉભયેહિપિ અસંસટ્ઠં. **અનોકસારિન્તિ** અનાલયચારિં, **તં** એવરૂપં અહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૩૫. **નિધાયાતિ** નિક્ખિપિત્વા ઓરોપેત્વા. **તસેસુ થાવરેસુ ચાતિ** તણ્હાતાસેન તસેસુ તણ્હાભાવેન થિરતાય થાવરેસુ. **યો ન હન્તીતિ** યો એવં સબ્બસત્તેસુ વિગતપટિઘતાય નિક્ખિત્તદણ્ડો નેવ કઞ્ચિ સયં હનતિ, ન અઞ્ઞેન ઘાતેતિ, તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૩૬. **અવિરુદ્ધન્તિ** આઘાતવસેન વિરુદ્ધેસુપિ લોકિયમહાજનેસુ આઘાતાભાવેન અવિરુદ્ધં, હત્થગતે દણ્ડે વા સત્થે વા અવિજ્જમાનેપિ પરેસં પહારદાનતો અવિરતત્તા **અત્તદણ્ડેસુ** જનેસુ **નિબ્બુતં** નિક્ખિત્તદણ્ડં, પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં ‘‘અહં મમ’’ન્તિ ગહિતત્તા **સાદાનેસુ**, તસ્સ ગહણસ્સ અભાવેન **અનાદાનં તં** એવરૂપં અહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૩૭. **આરગ્ગાતિ** યસ્સેતે રાગાદયો અયઞ્ચ પરગુણમક્ખણલક્ખણો મક્ખો આરગ્ગા સાસપો વિય પપતિતો, યથા સાસપો આરગ્ગે ન સન્તિટ્ઠતિ, એવં ચિત્તે ન તિટ્ઠતિ, તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૩૮. **અકક્કસન્તિ** અફરુસં. **વિઞ્ઞાપનિન્તિ** અત્થવિઞ્ઞાપનિં. **સચ્ચન્તિ** ભૂતં. **નાભિસજેતિ** યાય ગિરાય અઞ્ઞં કુજ્ઝાપનવસેન ન લગ્ગાપેય્ય. ખીણાસવો નામ એવરૂપમેવ ગિરં ભાસેય્ય. તસ્મા તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૩૯. સાટકાભરણાદીસુ **દીઘં વા રસ્સં વા**, મણિમુત્તાદીસુ **અણું** વા **થૂલં** વા મહગ્ઘઅપ્પગ્ઘવસેન **સુભં** વા **અસુભં** વા યો પુગ્ગલો ઇમસ્મિં **લોકે** પરપરિગ્ગહિતં **નાદિયતિ**, તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૪૦. **નિરાસાસન્તિ** નિત્તણ્હં. **વિસંયુત્તન્તિ** સબ્બકિલેસેહિ વિયુત્તં તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૪૧. **આલયા**તિ તણ્હા. **અઞ્ઞાય અકથંકથી**તિ અટ્ઠ વત્થૂનિ યથાભૂતં જાનિત્વા અટ્ઠવત્થુકાય વિચિકિચ્છાય નિબ્બિચિકિચ્છો. **અમતોગધમનુપ્પત્તન્તિ** અમતં નિબ્બાનં ઓગહેત્વા અનુપ્પત્તં તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૪૨. **ઉભો**તિ દ્વેપિ પુઞ્ઞાનિ પાપાનિ ચ છડ્ડેત્વાતિ અત્થો. **સઙ્ગન્તિ** રાગાદિભેદં સઙ્ગં. **ઉપચ્ચગા**તિ અતિક્કન્તો. તમહં વટ્ટમૂલસોકેન **અસોકં**, અબ્ભન્તરે રાગરજાદીનં અભાવેન **વિરજં**, નિરુપક્કિલેસતાય **સુદ્ધં** બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૪૩. **વિમલન્તિ** અબ્ભાદિમલવિરહિતં. **સુદ્ધન્તિ** નિરુપક્કિલેસં. **વિપ્પસન્નન્તિ** પસન્નચિત્તં. **અનાવિલન્તિ** કિલેસાવિલત્તવિરહિતં. **નન્દીભવપરિક્ખીણન્તિ** તીસુ ભવેસુ પરિક્ખીણતણ્હં તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૪૪. **યો** ભિક્ખુ **ઇમં રાગપલિપથ**ઞ્ચેવ કિલેસ**દુગ્ગ**ઞ્ચ **સંસાર**વટ્ટઞ્ચ ચતુન્નં સચ્ચાનં અપ્પટિવિજ્ઝનક**મોહ**ઞ્ચ અતીતો, ચત્તારો ઓઘે **તિણ્ણો** હુત્વા પારં અનુપ્પત્તો, દુવિધેન ઝાનેન **ઝાયી**, તણ્હાય અભાવેન **અનેજો**, કથંકથાય અભાવેન **અકથંકથી**, ઉપાદાનાનં અભાવેન અનુપાદિયિત્વા કિલેસનિબ્બાનેન **નિબ્બુતો**, તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૪૫. **યો** પુગ્ગલો, **ઇધ** લોકે, ઉભોપિ **કામે** હિત્વા **અનાગારો** હુત્વા પરિબ્બજતિ, તં પરિક્ખીણકામઞ્ચેવ પરિક્ખીણભવઞ્ચ અહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૪૬. **યો ઇધ** લોકે છદ્વારિકં **તણ્હં** જહિત્વા ઘરાવાસેન અનત્થિકો **અનાગારો** હુત્વા પરિબ્બજતિ, તણ્હાય ચેવ ભવસ્સ ચ પરિક્ખીણત્તા **તણ્હાભવપરિક્ખીણં** તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૪૭. **માનુસકં યોગન્તિ** માનુસકં આયુઞ્ચેવ પઞ્ચવિધકામગુણે ચ. દિબ્બયોગેપિ એસેવ નયો. **ઉપચ્ચગા**તિ યો માનુસકં યોગં હિત્વા દિબ્બં અતિક્કન્તો, તં સબ્બેહિ ચતૂહિ યોગેહિ વિસંયુત્તં અહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૪૮. **રતિન્તિ** પઞ્ચકામગુણરતિં. **અરતિન્તિ** અરઞ્ઞવાસે ઉક્કણ્ઠિતત્તં. **સીતિભૂતન્તિ** નિબ્બુતં, **નિરુપધિન્તિ** નિરુપક્કિલેસં, **વીરન્તિ** તં એવરૂપં સબ્બં ખન્ધલોકં અભિભવિત્વા ઠિતં વીરિયવન્તં અહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૪૯. **યો વેદી**તિ યો સત્તાનં સબ્બાકારેન ચુતિઞ્ચ પટિસન્ધિઞ્ચ પાકટં કત્વા જાનાતિ, **તમહં** અલગ્ગતાય **અસત્તં**, પટિપત્તિયા સુટ્ઠુ ગતત્તા **સુગતં**, ચતુન્નં સચ્ચાનં બુદ્ધતાય **બુદ્ધં** બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૫૦. **યસ્સા**તિ યસ્સેતે દેવાદયો ગતિં ન જાનન્તિ, **તમહં** આસવાનં ખીણતાય **ખીણાસવં**, કિલેસેહિ આરકત્તા **અરહન્તં** બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૫૧. **પુરે**તિ અતીતક્ખન્ધેસુ. **પચ્છા**તિ અનાગતેસુ. **મજ્ઝે**તિ પચ્ચુપ્પન્નેસુ. **કિઞ્ચનન્તિ** યસ્સેતેસુ ઠાનેસુ તણ્હાગાહસઙ્ખાતં કિઞ્ચનં નત્થિ. **તમહં** રાગકિઞ્ચનાદીહિ **અકિઞ્ચનં**. કસ્સચિ ગહણસ્સ અભાવેન **અનાદાનં** બ્રાહ્મણં

વદામીતિ અત્થો.

૬૫૨. અચ્છમ્ભિતત્તેન ઉસભસદિસતાય **ઉસભં**, ઉત્તમટ્ઠેન **પવરં**, વીરિયસમ્પત્તિયા **વીરં**, મહન્તાનં સીલક્ખન્ધાદીનં એસિતત્તા **મહેસિં**, તિણ્ણં મારાનં વિજિતત્તા **વિજિતાવિનં**, નિન્હાતકિલેસતાય **ન્હાતકં**, ચતુસચ્ચબુદ્ધતાય **બુદ્ધં તં** એવરૂપં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૫૩. **યો પુબ્બેનિવાસં** પાકટં કત્વા જાનાતિ, છબ્બીસતિદેવલોકભેદં **સગ્ગં**, ચતુબ્બિધં **અપાયઞ્ચ** દિબ્બચક્ખુના **પસ્સતિ**, **અથો જાતિક્ખય**સઙ્ખાતં અરહત્તં **પત્તો**, તમહં બ્રાહ્મણં વદામીતિ અત્થો.

૬૫૪. એવં ભગવા ગુણતો બ્રાહ્મણં વત્વા ''યે 'જાતિતો બ્રાહ્મણો'તિ અભિનિવેસં કરોન્તિ, તે ઇદં વોહારમત્તં અજાનન્તા, સા ચ નેસં દિટ્ઠિ દુદ્દિટ્ઠી''તિ દસ્સેન્તો ''**સમઞ્ઞા હેસા**''તિ ગાથાદ્વયમાહ. તસ્સત્થો – ''યદિદં બ્રાહ્મણો ખત્તિયો ભારદ્વાજો વાસેટ્ઠો''તિ **નામગોત્તં પકપ્પિતં**, **સમઞ્ઞા હેસા લોકસ્મિં**, પઞ્ઞત્તિવોહારમત્તન્તિ વેદિતબ્બં. કસ્મા? યસ્મા **સમ્મુચ્ચા સમુદાગતં** સમનુઞ્ઞાય આગતં. તઞ્હિ **તત્થ તત્થ** જાતકાલેયેવસ્સ ઞાતિસાલોહિતેહિ **પકપ્પિતં** કતં. નો ચેતં એવં પકપ્પેય્યું, ન કોચિ કઞ્ચિ દિસ્વા ''અયં બ્રાહ્મણો''તિ વા ''ભારદ્વાજો''તિ વા જાનેય્ય.

૬૫૫. એવં પકપ્પિતઞ્ચેતં **દીઘરત્તમનુસયિતં દિટ્ઠિગતમજાનતં**, ''પકપ્પિતં નામગોત્તં, નામગોત્તમત્તમેતં સંવોહારત્થં પકપ્પિત''ન્તિ અજાનન્તાનં સત્તાનં હદયે દીઘરત્તં દિટ્ઠિગતમનુસયિતં, તસ્સ અનુસયિતત્તા તં નામગોત્તં **અજાનન્તા તે પબ્રુવન્તિ ''જાતિયા હોતિ બ્રાહ્મણો''**તિ, અજાનન્તાયેવ એવં વદન્તીતિ વુત્તં હોતિ.

૬૫૬-૭. એવં ''યે 'જાતિતો બ્રાહ્મણો'તિ અભિનિવેસં કરોન્તિ, તે ઇદં વોહારમત્તમજાનન્તા, સા ચ નેસં દિટ્ઠિ દુદ્દિટ્ઠી''તિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ નિપ્પરિયાયમેવ જાતિવાદં પટિક્ખિપન્તો કમ્મવાદઞ્ચ નિરોપેન્તો ''**ન જચ્ચા**''તિઆદિમાહ. તત્થ ''કમ્મુના બ્રાહ્મણો હોતિ, કમ્મુના હોતિ અબ્રાહ્મણો''તિ ઇમિસ્સા ઉપડ્ઢગાથાય અત્થવિત્થારણત્થં ''**કસ્સકો કમ્મુના**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કમ્મુના**તિ પચ્ચુપ્પન્નેન કસિકમ્માદિનિબ્બત્તકચેતનાકમ્મુના.

૬૫૯. **પટિચ્ચસમુપ્પાદદસ્સા**તિ ''ઇમિના પચ્ચયેન એવં હોતી''તિ એવં પટિચ્ચસમુપ્પાદદસ્સાવિનો. **કમ્મવિપાકકોવિદા**તિ સમ્માનાવમાનારહે કુલે કમ્મવસેન ઉપ્પત્તિ હોતિ, અઞ્ઞાપિ હીનપણીતતા હીનપણીતે કમ્મે વિપચ્ચમાને હોતીતિ એવં કમ્મવિપાકકુસલા.

૬૬૦. ''**કમ્મુનાવત્તતી**''તિ ગાથાય પન ''**લોકો**''તિ વા ''**પજા**''તિ વા ''**સત્તા**''તિ વા એકોયેવ અત્થો, વચનમત્તમેવ નાનં. પુરિમપદેન ચેત્થ ''અત્થિ બ્રહ્મા મહાબ્રહ્મા…પે॰… સેટ્ઠો સજિતા વસી પિતા ભૂતભબ્યાન''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૨) ઇમિસ્સા દિટ્ઠિયા નિસેધો વેદિતબ્બો. કમ્મુના હિ વત્તતિ તાસુ તાસુ ગતીસુ ઉપ્પજ્જતિ લોકો, તસ્સ કો સજિતાતિ? દુતિયેન ''એવં કમ્મુના ઉપ્પન્નોપિ ચ પવત્તિયમ્પિ અતીતપચ્ચુપ્પન્નભેદેન કમ્મુના એવ પવત્તતિ, સુખદુક્ખાનિ પચ્ચનુભોન્તો હીનપણીતાદિભાવં આપજ્જન્તો પવત્તતી''તિ દસ્સેતિ. તતિયેન તમેવત્થં નિગમેતિ ''એવં સબ્બથાપિ કમ્મનિબન્ધના સત્તા કમ્મેનેવ બદ્ધા હુત્વા પવત્તન્તિ, ન અઞ્ઞથા''તિ. ચતુત્થેન તમત્થં ઉપમાય વિભાવેતિ **રથસ્સાણીવ યાયતો**તિ. યથા રથસ્સ યાયતો આણિ નિબન્ધનં હોતિ, ન તાય અનિબદ્ધો યાતિ, એવં લોકસ્સ ઉપ્પજ્જતો ચ પવત્તતો ચ કમ્મં નિબન્ધનં, ન તેન અનિબદ્ધો ઉપ્પજ્જતિ નપ્પવત્તતિ.

૬૬૧. ઇદાનિ યસ્મા એવં કમ્મનિબન્ધનો લોકો, તસ્મા સેટ્ઠેન કમ્મુના સેટ્ઠભાવં દસ્સેન્તો ''**તપેના**''તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **તપેના**તિ ઇન્દ્રિયસંવરેન. **બ્રહ્મચરિયેના**તિ સિક્ખાનિસ્સિતેન વુત્તાવસેસસેટ્ઠચરિયેન. **સંયમેના**તિ સીલેન. **દમેના**તિ પઞ્ઞાય. **એતેન** સેટ્ઠેન બ્રહ્મભૂતેન કમ્મુના **બ્રાહ્મણો હોતિ**. કસ્મા? યસ્મા **એતં બ્રાહ્મણમુત્તમં**, યસ્મા એતં કમ્મં ઉત્તમો બ્રાહ્મણભાવોતિ વુત્તં હોતિ. ''બ્રહ્માન''ન્તિપિ પાઠો, તસ્સત્થો – બ્રહ્મં આનેતીતિ બ્રહ્માનં, બ્રહ્મભાવં આનેતિ આવહતિ દેતીતિ વુત્તં હોતિ.

૬૬૨. દુતિયગાથાય **સન્તો**તિ સન્તકિલેસો. **બ્રહ્મા સક્કો**તિ બ્રહ્મા ચ સક્કો ચ. યો એવરૂપો, સો ન કેવલં બ્રાહ્મણો, અપિચ ખો બ્રહ્મા ચ સક્કો ચ સો વિજાનતં પણ્ડિતાનં, એવં વાસેટ્ઠ જાનાહીતિ વુત્તં હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય વાસેટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. કોકાલિકસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ કોકાલિકસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ઇમસ્સ સુત્તસ્સ ઉપ્પત્તિ અત્થવણ્ણનાયમેવ આવિ ભવિસ્સતિ. અત્થવણ્ણનાય ચસ્સ **એવં મે સુત**ન્તિઆદિ વુત્તનયમેવ. **અથ ખો કોકાલિકો**તિ એત્થ પન કો અયં કોકાલિકો, કસ્મા ચ ઉપસઙ્કમીતિ? વુચ્ચતે – અયં કિર કોકાલિકરટ્ઠે કોકાલિકનગરે કોકાલિકસેટ્ઠિસ્સ પુત્તો પબ્બજિત્વા પિતરા કારાપિતે વિહારેયેવ પટિવસતિ ''ચૂળકોકાલિકો''તિ નામેન, ન દેવદત્તસ્સ સિસ્સો. સો હિ બ્રાહ્મણપુત્તો ''મહાકોકાલિકો''તિ પઞ્ઞાયિ.

ભગવતિ કિર સાવત્થિયં વિહરન્તે દ્વે અગ્ગસાવકા પઞ્ચમત્તેહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં જનપદચારિકં ચરમાના ઉપકટ્ઠાય વસ્સૂપનાયિકાય વિવેકવાસં વસિતુકામા તે ભિક્ખૂ ઉય્યોજેત્વા અત્તનો પત્તચીવરમાદાય તસ્મિં જનપદે તં નગરં પત્વા તં વિહારં અગમંસુ. તત્થ તે કોકાલિકેન સદ્ધિં સમ્મોદિત્વા તં આહંસુ – ''આવુસો, મયં ઇધ તેમાસં વસિસ્સામ, મા કસ્સચિ આરોચેય્યાસી''તિ. સો ''સાધૂ''તિ પટિસ્સુણિત્વા તેમાસે અતીતે ઇતરદિવસં પગેવ નગરં પવિસિત્વા આરોચેસિ – ''તુમ્હે અગ્ગસાવકે ઇધાગન્ત્વા વસમાને ન જાનિત્થ, ન તે કોચિ પચ્ચયેનાપિ નિમન્તેતી''તિ. નગરવાસિનો ''કસ્મા નો, ભન્તે, નારોચયિત્થા''તિ. કિં આરોચિતેન, કિં નાદ્દસથ દ્વે ભિક્ખૂ વસન્તે, નનુ એતે અગ્ગસાવકાતિ. તે ખિપ્પં સન્નિપતિત્વા સપ્પિગુળવત્થાદીનિ આનેત્વા કોકાલિકસ્સ પુરતો નિક્ખિપિંસુ. સો ચિન્તેસિ – ''પરમપ્પિચ્છા અગ્ગસાવકા 'પયુત્તવાચાય ઉપ્પન્નો લાભો'તિ ઞત્વા ન સાદિયિસ્સન્તિ, અસાદિયન્તા અદ્ધા 'આવાસિકસ્સ દેથા'તિ ભણિસ્સન્તિ, હન્દાહં ઇમં લાભં ગાહાપેત્વા ગચ્છામી''તિ . સો તથા અકાસિ, થેરા દિસ્વાવ પયુત્તવાચાય ઉપ્પન્નભાવં ઞત્વા ''ઇમે પચ્ચયા નેવ અમ્હાકં ન કોકાલિકસ્સ વટ્ટન્તી''તિ ચિન્તેત્વા ''આવાસિકસ્સ દેથા''તિ અવત્વા પટિક્ખિપિત્વા પક્કમિંસુ. તેન કોકાલિકો ''કથઞ્હિ નામ અત્તના અગ્ગણ્હન્તા મય્હમ્પિ ન દાપેસુ''ન્તિ દોમનસ્સં ઉપ્પાદેસિ.

તે ભગવતો સન્તિકં અગમંસુ. ભગવા ચ પવારેત્વા સચે અત્તના જનપદચારિકં ન ગચ્છતિ, અગ્ગસાવકે પેસેતિ – ''ચરથ, ભિક્ખવે, ચારિકં બહુજનહિતાયા''તિઆદીનિ (મહાવ॰ ૩૨) વત્વા . ઇદમાચિણ્ણં તથાગતાનં. તેન ખો પન સમયેન અત્તના અગન્તુકામો હોતિ. અથ ખો ઇમે પુનદેવ ઉય્યોજેસિ – ''ગચ્છથ, ભિક્ખવે, ચરથ

ચારિક''ન્તિ. તે પઞ્ચમત્તેહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં ચારિકં ચરમાના અનુપુબ્બેન તસ્મિં રટ્ઠે તમેવ નગરં અગમંસુ. નાગરા થેરે સઞ્જાનિત્વા સહ પરિક્ખારેહિ દાનં સજ્જેત્વા નગરમજ્ઝે મણ્ડપં કત્વા દાનં અદંસુ, થેરાનઞ્ચ પરિક્ખારે ઉપનામેસું. થેરા ગહેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અદંસુ. તં દિસ્વા કોકાલિકો ચિન્તેસિ – ''ઇમે પુબ્બે અપ્પિચ્છા અહેસું, ઇદાનિ લોભાભિભૂતા પાપિચ્છા જાતા, પુબ્બેપિ અપ્પિચ્છસન્તુટ્ઠપવિવિત્તસદિસા મઞ્ઞે, ઇમે પાપિચ્છા અસન્તગુણપરિદીપકા પાપભિક્ખૂ''તિ. સો થેરે ઉપસઙ્કમિત્વા ''આવુસો, તુમ્હે પુબ્બે અપ્પિચ્છા સન્તુટ્ઠા પવિવિત્તા વિય અહુવત્થ, ઇદાનિ પનત્થ પાપભિક્ખૂ જાતા''તિ વત્વા પત્તચીવરમાદાય તાવદેવ તરમાનરૂપો નિક્ખમિત્વા ગન્ત્વા ''ભગવતો એતમત્થં આરોચેસ્સામી''તિ સાવત્થાભિમુખો ગન્ત્વા અનુપુબ્બેન ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિ. અયમેત્થ કોકાલિકો, ઇમિના કારણેન ઉપસઙ્કમિ. તેન વુત્તં ''**અથ ખો કોકાલિકો ભિક્ખુ યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમી**''તિઆદિ.

ભગવા તં તુરિતતુરિતં આગચ્છન્તં દિસ્વાવ આવજ્જેત્વા અઞ્ઞાસિ – ''અગ્ગસાવકે અક્કોસિતુકામો આગતો''તિ. ''સક્કા નુ ખો પટિસેધેતુ''ન્તિ ચ આવજ્જેન્તો ''ન સક્કા, થેરેસુ અપરજ્ઝિત્વા આગતો, એકંસેન પદુમનિરયે ઉપ્પજ્જિસ્સતી''તિ અદ્દસ. એવં દિસ્વાપિ પન ''સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનેપિ નામ ગરહન્તં સુત્વા ન નિસેધેતી''તિ પરૂપવાદમોચનત્થં અરિયૂપવાદસ્સ મહાસાવજ્જભાવદસ્સનત્થઞ્ચ ''**મા હેવ**''ન્તિઆદિના નયેન તિક્ખત્તું પટિસેધેસિ. તત્થ **મા હેવ**ન્તિ મા એવમાહ, મા એવં અભણીતિ અત્થો. **પેસલા**તિ પિયસીલા. **સદ્ધાયિકો**તિ સદ્ધાગમકરો, પસાદાવહોતિ વુત્તં હોતિ. **પચ્ચયિકો**તિ પચ્ચયકરો, ''એવમેત''ન્તિ સન્નિટ્ઠાવહોતિ વુત્તં હોતિ.

અચિરપક્કન્તસ્સાતિ પક્કન્તસ્સ સતો ન ચિરેનેવ **સબ્બો કાયો ફુટો અહોસી**તિ કેસગ્ગમત્તમ્પિ ઓકાસં અવજ્જેત્વા સકલસરીરં અટ્ઠીનિ ભિન્દિત્વા ઉગ્ગતાહિ પીળકાહિ અજ્ઝોત્થટં અહોસિ. તત્થ યસ્મા બુદ્ધાનુભાવેન તથારૂપં કમ્મં બુદ્ધાનં સમ્મુખીભાવે વિપાકં ન દેતિ, દસ્સનૂપચારે પન વિજહિતમત્તે દેતિ, તસ્મા તસ્સ અચિરપક્કન્તસ્સ પીળકા ઉટ્ઠહિંસુ. તેનેવ વુત્તં ''અચિરપક્કન્તસ્સ ચ કોકાલિકસ્સા''તિ. અથ કસ્મા તત્થેવ ન અટ્ઠાસીતિ ચે? કમ્માનુભાવેન. ઓકાસકતઞ્હિ કમ્મં અવસ્સં વિપચ્ચતિ, તં તસ્સ તત્થ ઠાતું ન દેતિ. સો કમ્માનુભાવેન ચોદિયમાનો ઉટ્ઠાયાસના પક્કામિ. **કળાયમત્તિયો**તિ ચણકમત્તિયો . **બેલુવસલાટુકમત્તિયો**તિ તરુણબેલુવમત્તિયો. **પભિજ્જિંસૂ**તિ ભિજ્જિંસુ. તાસુ ભિન્નાસુ સકલસરીરં પનસપક્કં વિય અહોસિ. સો પક્કેન ગત્તેન અનયબ્યસનં પત્વા દુક્ખાભિભૂતો જેતવનદ્વારકોટ્ઠકે સયિ. અથ ધમ્મસ્સવનત્થં આગતાગતા મનુસ્સા તં દિસ્વા ''ધિ કોકાલિક, ધિ કોકાલિક, અયુત્તમકાસિ, અત્તનોયેવ મુખં નિસ્સાય અનયબ્યસનં પત્તોસી''તિ આહંસુ. તેસં સુત્વા આરક્ખદેવતા ધિક્કારં અકંસુ, આરક્ખદેવતાનં આકાસટ્ઠદેવતાતિ ઇમિના ઉપાયેન યાવ અકનિટ્ઠભવના એકધિક્કારો ઉદપાદિ.

તદા ચ તુરૂ નામ ભિક્ખુ કોકાલિકસ્સ ઉપજ્ઝાયો અનાગામિફલં પત્વા સુદ્ધાવાસેસુ નિબ્બત્તો હોતિ. સોપિ સમાપત્તિયા વુટ્ઠિતો તં ધિક્કારં સુત્વા આગમ્મ કોકાલિકં ઓવદિ સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનેસુ ચિત્તપ્પસાદજનનત્થં. સો તસ્સાપિ વચનં અગ્ગહેત્વા અઞ્ઞદત્થુ તમેવ અપરાધેત્વા કાલં કત્વા પદુમનિરયે ઉપ્પજ્જિ. તેનાહ – ''**અથ ખો કોકાલિકો ભિક્ખુ તેનેવાબાધેન...પે॰... આઘાતેત્વા**''તિ.

અથ ખો બ્રહ્મા સહમ્પતીતિ કો અયં બ્રહ્મા, કસ્મા ચ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એતદવોચાતિ? અયં કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને સહકો નામ ભિક્ખુ અનાગામી હુત્વા સુદ્ધાવાસેસુ ઉપ્પન્નો, તત્થ નં ''સહમ્પતિ બ્રહ્મા''તિ સઞ્જાનન્તિ. સો પન ''અહં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પદુમનિરયં કિત્તેસ્સામિ, તતો ભગવા ભિક્ખૂનં આરોચેસ્સતિ.

કથાનુસન્ધિકુસલા ભિક્ખૂ તત્થાયુપ્પમાણં પુચ્છિસ્સન્તિ, ભગવા આચિક્ખન્તો અરિયૂપવાદે આદીનવં પકાસેસ્સતી''તિ ઇમિના કારણેન ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એતદવોચ. ભગવા તથેવ અકાસિ, અઞ્ઞતરોપિ ભિક્ખુ પુચ્છિ. તેન ચ પુટ્ઠો "**સેય્યથાપિ ભિક્ખૂ**"તિઆદિમાહ.

તત્થ **વીસતિખારિકો**તિ માગધકેન પત્થેન ચત્તારો પત્થા કોસલરટ્ઠે એકો પત્થો હોતિ, તેન પત્થેન ચત્તારો પત્થા આળ્હકં, ચત્તારિ આળ્હકાનિ દોણં, ચતુદોણા માનિકા, ચતુમાનિકા ખારી, તાય ખારિયા વીસતિખારિકો. **તિલવાહો**તિ તિલસકટં. **અબ્બુદો નિરયો**તિ અબ્બુદો નામ કોચિ પચ્ચેકનિરયો નત્થિ, અવીચિમ્હિયેવ અબ્બુદગણનાય પચ્ચનોકાસો પન ''અબ્બુદો નિરયો''તિ વુત્તો. એસ નયો **નિરબ્બુદા**દીસુ.

તત્થ વસ્સગણનાપિ એવં વેદિતબ્બા – યથેવ હિ સતં સતસહસ્સાનિ કોટિ હોતિ, એવં સતં સતસહસ્સકોટિયો પકોટિ નામ હોતિ, સતં સતસહસ્સપકોટિયો કોટિપ્પકોટિ નામ, સતં સતસહસ્સકોટિપ્પકોટિયો નહુતં, સતં સતસહસ્સનહુતાનિ નિન્નહુતં, સતં સતસહસ્સનિન્નહુતાનિ એકં અબ્બુદં, તતો વીસતિગુણં નિરબ્બુદં. એસ નયો સબ્બત્થ. કેચિ પન ''તત્થ તત્થ પરિદેવનાનત્તેનપિ કમ્મકરણનાનત્તેનપિ ઇમાનિ નામાનિ લદ્ધાની''તિ વદન્તિ, અપરે ''સીતનરકા એવ એતે''તિ.

અથાપરન્તિ તદત્થવિસેસત્થદીપકં ગાથાબન્ધં સન્ધાય વુત્તં. પાઠવસેન વુત્તવીસતિગાથાસુ હિ એત્થ ''સતં સહસ્સાન''ન્તિ અયમેકા એવ ગાથા વુત્તત્થદીપિકા, સેસા વિસેસત્થદીપિકા એવ, અવસાને ગાથાદ્વયમેવ પન મહાઅટ્ઠકથાયં વિનિચ્છિતપાઠે નત્થિ. તેનાવોચુમ્હ ''વીસતિગાથાસૂ''તિ.

૬૬૩. તત્થ **કુઠારી**તિ અત્તચ્છેદકટ્ઠેન કુઠારિસદિસા ફરુસવાચા. **છિન્દતી**તિ કુસલમૂલસઙ્ખાતં અત્તનો મૂલંયેવ નિકન્તતિ.

૬૬૪. **નિન્દિય**ન્તિ નિન્દિતબ્બં. **તં વા નિન્દતિ યો પસંસિયો**તિ યો ઉત્તમટ્ઠેન પસંસારહો પુગ્ગલો, તં વા સો પાપિચ્છતાદીનિ આરોપેત્વા ગરહતિ. **વિચિનાતી**તિ ઉપચિનાતિ. **કલિ**ન્તિ અપરાધં.

૬૬૫. **અયં કલી**તિ અયં અપરાધો. **અક્ખેસૂ**તિ જૂતકીળનઅક્ખેસુ. **સબ્બસ્સાપિ સહાપિ અત્તના**તિ સબ્બેન અત્તનો ધનેનપિ અત્તનાપિ સદ્ધિં. **સુગતેસૂ**પિ સુટ્ઠુ ગતત્તા, સુન્દરઞ્ચ ઠાનં ગતત્તા સુગતનામકેસુ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકેસુ. **મનં પદોસયે**તિ યો મનં પદૂસેય્ય. તસ્સાયં મનોપદોસો એવ મહત્તરો કલીતિ વુત્તં હોતિ.

૬૬૬. કસ્મા? યસ્મા **સતં સહસ્સાનં...પે०... પાપકં**, યસ્મા વસ્સગણનાય એત્તકો સો કાલો, **યં** કાલં **અરિયગરહી વાચં મનઞ્ચ પણિધાય પાપકં નિરયં ઉપેતિ**, તત્થ પચ્ચતીતિ વુત્તં હોતિ. ઇદઞ્હિ સઙ્ખેપેન પદુમનિરયે આયુપ્પમાણં.

૬૬૭. ઇદાનિ અપરેનપિ નયેન ''અયમેવ મહત્તરો કલિ, યો સુગતેસુ મનં પદૂસયે''તિ ઇમમત્થં વિભાવેન્તો "**અભૂતવાદી**"તિ આદિમાહ. તત્થ **અભૂતવાદી**તિ અરિયૂપવાદવસેન અલિકવાદી. **નિરય**ન્તિ પદુમાદિં. **પેચ્ચ સમા ભવન્તી**તિ ઇતો પટિગન્ત્વા નિરયૂપપત્તિયા સમા ભવન્તિ. **પરત્થા**તિ પરલોકે.

૬૬૮. કિઞ્ચ ભિય્યો – **યો અપ્પદુટ્ઠસ્સા**તિ. તત્થ મનોપદોસાભાવેન **અપ્પદુટ્ઠો**, અવિજ્જામલાભાવેન **સુદ્ધો**, પાપિચ્છાભાવેન **અનઙ્ગણો**તિ વેદિતબ્બો. અપ્પદુટ્ઠત્તા વા સુદ્ધસ્સ, સુદ્ધત્તા અનઙ્ગણસ્સાતિ એવમ્પેત્થ યોજેતબ્બં.

૬૬૯. એવં સુગતેસુ મનોપદોસસ્સ મહત્તરકલિભાવં સાધેત્વા ઇદાનિ વારિતવત્થુગાથા નામ ચુદ્દસ ગાથા આહ. ઇમા કિર કોકાલિકં મીયમાનમેવ ઓવદન્તેનાયસ્મતા મહામોગ્ગલ્લાનેન વુત્તા, ''મહાબ્રહ્મુના''તિ એકે. તાસં ઇમિના સુત્તેન સદ્ધિં એકસઙ્ગહત્થં અયમુદ્દેસો ''**યો લોભગુણે અનુયુત્તો**''તિઆદિ. તત્થ પઠમગાથાય તાવ ''ગુણો''તિ નિદ્દિટ્ઠત્તા અનેકક્ખત્તું પવત્તત્તા વા લોભોયેવ **લોભગુણો**, તણ્હાયેતં અધિવચનં. **અવદઞ્ઞૂ**તિ અવચનઞ્ઞૂ બુદ્ધાનમ્પિ ઓવાદં અગ્ગહણેન. **મચ્છરી**તિ પઞ્ચવિધમચ્છરિયેન. **પેસુણિયં અનુયુત્તો**તિ અગ્ગસાવકાનં ભેદકામતાય. સેસં પાકટમેવ. ઇદં વુત્તં હોતિ – યો, આવુસો કોકાલિક, તુમ્હાદિસો અનુયુત્તલોભતણ્હાય લોભગુણે અનુયુત્તો અસ્સદ્ધો કદરિયો અવદઞ્ઞૂ મચ્છરી પેસુણિયં અનુયુત્તો, સો વચસા પરિભાસતિ અઞ્ઞં અભાસનેય્યમ્પિ પુગ્ગલં. તેન તં વદામિ ''મુખદુગ્ગા''તિ ગાથાત્તયં.

૬૭૦. તસ્સાયં અનુત્તાનપદત્થો – **મુખદુગ્ગ** મુખવિસમ, **વિભૂત** વિગતભૂત, અલિકવાદિ, **અનરિય** અસપ્પુરિસ, **ભૂનહુ** ભૂતિહનક, વુદ્ધિનાસક, **પુરિસન્ત** અન્તિમપુરિસ, **કલિ** અલક્ખિપુરિસ, **અવજાત** બુદ્ધસ્સ અવજાતપુત્ત.

૬૭૧. **રજમાકિરસી**તિ કિલેસરજં અત્તનિ પક્ખિપસિ. **પપતન્તિ** સોબ્ભં. ''પપાત''ન્તિપિ પાઠો, સો એવત્થો. ''પપદ''ન્તિપિ પાઠો, મહાનિરયન્તિ અત્થો.

૬૭૨. **એતિ હતન્તિ** એત્થ હ-ઇતિ નિપાતો, **તન્તિ** તં કુસલાકુસલકમ્મં. અથ વા **હતન્તિ** ગતં પટિપન્નં, ઉપચિતન્તિ અત્થો. **સુવામી**તિ સામિ તસ્સ કમ્મસ્સ કતત્તા. સો હિ તં કમ્મં લભતેવ, નાસ્સ તં નસ્સતીતિ વુત્તં હોતિ. યસ્મા ચ લભતિ, તસ્મા **દુક્ખં મન્દો...પે॰... કિબ્બિસકારી**.

૬૭૩. ઇદાનિ યં દુક્ખં મન્દો પસ્સતિ, તં પકાસેન્તો ''**અયોસઙ્કુસમાહતટ્ઠાન**''ન્તિઆદિમાહ. તત્થ પુરિમઉપડ્ઢગાથાય તાવ અત્થો – યં તં અયોસઙ્કુસમાહતટ્ઠાનં સન્ધાય ભગવતા ''તમેનં, ભિક્ખવે, નિરયપાલા પઞ્ચવિધબન્ધનં નામ કારણં કરોન્તી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૦; અ॰ નિ॰ ૩.૩૬) વુત્તં, તં ઉપેતિ, એવં ઉપેન્તો ચ તત્થેવ આદિત્તાય લોહપથવિયા નિપજ્જાપેત્વા નિરયપાલેહિ પઞ્ચસુ ઠાનેસુ આકોટિયમાનં તત્તં ખિલસઙ્ખાતં **તિણ્હધારમયસૂલમુપેતિ**, યં સન્ધાય ભગવતા વુત્તં ''તત્તં અયોખિલં હત્થે ગમેન્તી''તિઆદિ. તતો પરા ઉપડ્ઢગાથા અનેકાનિ વસ્સસહસ્સાનિ તત્થ પચ્ચિત્વા પક્કાવસેસાનુભવનત્થં અનુપુબ્બેન ખારોદકનદીતીરં ગતસ્સ યં તં ''તત્તં અયોગુળં મુખે પક્ખિપન્તિ, તત્તં તમ્બલોહં મુખે આસિઞ્ચન્તી''તિ વુત્તં, તં સન્ધાય વુત્તં. તત્થ **અયો**તિ લોહં. **ગુળસન્નિભન્તિ** બેલુવસણ્ઠાનં. અયોગહણેન ચેત્થ તમ્બલોહં, ઇતરેન અયોગુળં વેદિતબ્બં. **પતિરૂપન્તિ** કતકમ્માનુરૂપં.

૬૭૪. તતો પરાસુ ગાથાસુ **ન હિ વગ્ગૂ**તિ ''ગણ્હથ, પહરથા''તિઆદીનિ વદન્તા નિરયપાલા મધુરવાચં ન વદન્તિ. **નાભિજવન્તી**તિ ન સુમુખભાવેન અભિમુખા જવન્તિ, ન સુમુખા ઉપસઙ્કમન્તિ, અનયબ્યસનમાવહન્તા એવ ઉપસઙ્કમન્તીતિ વુત્તં હોતિ. **ન તાણમુપેન્તી**તિ તાણં લેણં પટિસરણં હુત્વા ન ઉપગચ્છન્તિ, ગણ્હન્તા હનન્તા એવ ઉપેન્તીતિ વુત્તં હોતિ. **અઙ્ગારે સન્થતે સયન્તી**તિ અઙ્ગારપબ્બતં આરોપિતા સમાના અનેકાનિ વસ્સસહસ્સાનિ સન્થતે અઙ્ગારે સેન્તિ. **ગિનિસમ્પજ્જલિતન્તિ** સમન્તતો જલિતં સબ્બદિસાસુ ચ સમ્પજ્જલિતં અગ્ગિં. **પવિસન્તી**તિ મહાનિરયે પક્ખિત્તા સમાના ઓગાહન્તિ. મહાનિરયો નામ યો સો ''ચતુક્કણ્ણો''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૩૬) વુત્તો, નં યોજનસતે ઠત્વા પસ્સતં અક્ખીનિ ભિજ્જન્તિ.

૬૭૫. **જાલેન ચ ઓનહિયાના**તિ અયોજાલેન પલિવેઠેત્વા મિગલુદ્દકા મિગં વિય હનન્તિ. ઇદં દેવદૂતે અવુત્તકમ્મકારણં. **અન્ધંવ તિમિસમાયન્તી**તિ અન્ધકરણેન અન્ધમેવ બહલન્ધકારત્તા ''તિમિસ''ન્તિ સઙ્ખિતં ધૂમરોરુવં નામ નરકં ગચ્છન્તિ. તત્ર કિર નેસં ખરધૂમં ધાયિત્વા અક્ખીનિ ભિજ્જન્તિ, તેન ''અન્ધંવા''તિ વુત્તં. **તં વિતતઞ્હિ યથા મહિકાયો**તિ તઞ્ચ અન્ધતિમિસં મહિકાયો વિય વિતતં હોતીતિ અત્થો. ''વિત્થત''ન્તિપિ પાઠો. ઇદમ્પિ દેવદૂતે અવુત્તકમ્મકારણમેવ.

૬૭૬. **અથ લોહમયન્તિ** અયં પન લોહકુમ્ભી પથવિપરિયન્તિકા ચતુનહુતાધિકાનિ દ્વેયોજનસતસહસ્સાનિ ગમ્ભીરા સમતિત્તિકા તત્રલોહપૂરા હોતિ. **પચ્ચન્તિ હિ તાસુ ચિરરત્ત**ન્તિ તાસુ કુમ્ભીસુ દીઘરત્તં પચ્ચન્તિ. **અગ્ગિનિસમાસૂ**તિ અગ્ગિસમાસુ . **સમુપ્પિલવાતે**તિ સમુપ્પિલવન્તા , સકિમ્પિ ઉદ્ધં સકિમ્પિ અધો ગચ્છમાના ફેણુદ્દેહકં પચ્ચન્તીતિ વુત્તં હોતિ. દેવદૂતે વુત્તનયેનેવ તં વેદિતબ્બં.

૬૭૭. **પુબ્બલોહિતમિસ્સે**તિ પુબ્બલોહિતમિસ્સાય લોહકુમ્ભિયા. **તત્થ કિન્તિ** તત્થ. **યં યં દિસક**ન્તિ દિસં વિદિસં. **અધિસેતી**તિ ગચ્છતિ. ''અભિસેતી''તિપિ પાઠો, તત્થ યં યં દિસં અલ્લીયતિ અપસ્સયતીતિ અત્થો. **કિલિસ્સતી**તિ બાધીયતિ. ''કિલિજ્જતી''તિપિ પાઠો, પૂતિ હોતીતિ અત્થો. **સમ્ફુસમાનો**તિ તેન પુબ્બલોહિતેન ફુટ્ઠો સમાનો. ઇદમ્પિ દેવદૂતે અવુત્તકમ્મકારણં.

૬૭૮. **પુળવાવસથે**તિ પુળવાનં આવાસે. અયમ્પિ લોહકુમ્ભીયેવ દેવદૂતે ''ગૂથનિરયો''તિ વુત્તા, તત્થ પતિતસ્સ સૂચિમુખપાણા છવિઆદીનિ છિન્દિત્વા અટ્ઠિમિઞ્જં ખાદન્તિ. **ગન્તું ન હિ તીરમપત્થી**તિ અપગન્તું ન હિ તીરં અત્થિ. ''તીરવમત્થી''તિપિ પાઠો, સોયેવત્થો. તીરમેવ એત્થ ''તીરવ''ન્તિ વુત્તં. **સબ્બસમા હિ સમન્તકપલ્લા**તિ યસ્મા તસ્સા કુમ્ભિયા ઉપરિભાગેપિ નિકુજ્જિતત્તા સબ્બત્થ સમા સમન્તતો કટાહા, તસ્મા અપગન્તું તીરં નત્થીતિ વુત્તં હોતિ.

૬૭૯. **અસિપત્તવનં** દેવદૂતે વુત્તનયમેવ. તઞ્હિ દૂરતો રમણીયં અમ્બવનં વિય દિસ્સતિ, અથેત્થ લોભેન નેરયિકા પવિસન્તિ, તતો નેસં વાતેરિતાનિ પત્તાનિ પતિત્વા અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ છિન્દન્તિ. તેનાહ – ''**તં પવિસન્તિ સમુચ્છિદગત્તા**''તિ. તં પવિસન્તિ તતો સુટ્ઠુ છિન્નગત્તા હોન્તીતિ. **જિવ્હં બળિસેન ગહેત્વા આરજયારજયા વિહનન્તી**તિ તત્થ અસિપત્તવને વેગેન ધાવિત્વા પતિતાનં મુસાવાદીનં નેરયિકાનં નિરયપાલા જિવ્હં બળિસેન નિક્કડ્ઢિત્વા યથા મનુસ્સા અલ્લચમ્મં ભૂમિયં પત્થરિત્વા ખિલેહિ આકોટેન્તિ, એવં આકોટેત્વા ફરસૂહિ ફાલેત્વા ફાલેત્વા એકમેકં કોટિં છિન્દેત્વા વિહનન્તિ, છિન્નછિન્ના કોટિ પુનપ્પુનં સમુટ્ઠાતિ. ''આરચયારચયા''તિપિ પાઠો, આવિઞ્છિત્વા આવિઞ્છિત્વાતિ અત્થો. એતમ્પિ દેવદૂતે અવુત્તકમ્મકારણં.

૬૮૦. **વેતરણિ**ન્તિ દેવદૂતે ''મહતી ખારોદકા નદી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૬૯) વુત્તનદિં. સા કિર ગઙ્ગા વિય ઉદકભરિતા દિસ્સતિ. અથેત્થ ન્હાયિસ્સામ પિવિસ્સામાતિ નેરયિકા પતન્તિ. **તિણ્હધારખુરધાર**ન્તિ તિણ્હધારં ખુરધારં, તિક્ખધારખુરધારવતિન્તિ વુત્તં હોતિ. તસ્સા કિર નદિયા ઉદ્ધમધો ઉભયતીરેસુ ચ તિણ્હધારા ખુરા પટિપાટિયા ઠપિતા વિય તિટ્ઠન્તિ, તેન સા ''તિણ્હધારા ખુરધારા''તિ વુચ્ચતિ. તં તિણ્હધારખુરધારં ઉદકાસાય ઉપેન્તિ અલ્લીયન્તીતિ અત્થો. એવં ઉપેન્તા ચ પાપકમ્મેન ચોદિતા **તત્થ મન્દા પપતન્તિ** બાલાતિ અત્થો.

૬૮૧. **સામા સબલા**તિ એતં પરતો ''સોણા''તિ ઇમિના યોજેતબ્બં. સામવણ્ણા કમ્માસવણ્ણા ચ સોણા ખાદન્તીતિ વુત્તં હોતિ . **કાકોલગણા**તિ કણ્હકાકગણા. **પટિગિદ્ધા**તિ સુટ્ઠુ સઞ્જાતગેધા હુત્વા, ''**મહાગિજ્ઝા**''તિ એકે.

કુલલાતિ કુલલપક્ખિનો, ''સેનાનમેતં નામ''ન્તિ એકે. **વાયસા**તિ અકણ્હકાકા. ઇદમ્પિ દેવદ્દૂતે અવુત્તકમ્મકારણં. તત્થ વુત્તાનિપિ પન કાનિચિ ઇધ ન વુત્તાનિ, તાનિ એતેસં પુરિમપચ્છિમભાગત્તા વુત્તાનેવ હોન્તીતિ વેદિતબ્બાનિ.

૬૮૨. ઇદાનિ સબ્બમેવેતં નરકવુત્તિં દસ્સેત્વા ઓવદન્તો ''**કિચ્છા વતાય**''ન્તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **કિચ્છા વત અયં ઇધ** નરકે નાનપ્પકારકમ્મકરણભેદા **વુત્તિ, યં જનો કુસતિ કિબ્બિસકારી. તસ્મા ઇધ જીવિતસેસે** જીવિતસન્તતિયા વિજ્જમાનાય ઇધ લોકે ઠિતોયેવ સમાનો સરણગમનાદિકુસલધમ્માનુટ્ઠાનેન **કિચ્ચકરો નરો સિયા** ભવેય્ય. કિચ્ચકરો ભવન્તોપિ ચ સાતચ્ચકારિતાવસેનેવ ભવેય્ય, **ન પમજ્જે** મુહુત્તમ્પિ ન પમાદમાપજ્જેય્યાતિ અયમેત્થ સમુચ્ચયવણ્ણના. યસ્મા પન વુત્તાવસેસાનિ પદાનિ પુબ્બે વુત્તનયત્તા ઉત્તાનત્થત્તા ચ સુવિઞ્ઞેય્યાનેવ, તસ્મા અનુપદવણ્ણના ન કતાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય કોકાલિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. નાલકસુત્તવણ્ણના

૬૮૫. આનન્દજાતેતિ નાલકસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? પદુમુત્તરસ્સ કિર ભગવતો સાવકં મોનેય્યપટિપદં પટિપન્નં દિસ્વા તથત્તં અભિકઙ્ખમાનો તતો પભુતિ કપ્પસતસહસ્સં પારમિયો પૂરેત્વા અસિતસ્સ ઇસિનો ભાગિનેય્યો નાલકો નામ તાપસો ભગવન્તં ધમ્મચક્કપ્પવત્તિતદિવસતો સત્તમે દિવસે ''અઞ્ઞાતમેત''ન્તિઆદીહિ દ્વીહિ ગાથાહિ મોનેય્યપટિપદં પુચ્છિ. તસ્સ ભગવા ''મોનેય્યં તે ઉપઞ્ઞિસ્સ''ન્તિઆદિના નયેન તં બ્યાકાસિ. પરિનિબ્બુતે પન ભગવતિ સઙ્ગીતિં કરોન્તેનાયસ્મતા મહાકસ્સપેન આયસ્મા આનન્દો તમેવ મોનેય્યપટિપદં પુટ્ઠો યેન યદા ચ સમાદપિતો નાલકો ભગવન્તં પુચ્છિ . તં સબ્બં પાકટં કત્વા દસ્સેતુકામો ''આનન્દજાતે''તિઆદિકા વીસતિ વત્થુગાથાયો વત્વા અભાસિ. તં સબ્બમ્પિ ''નાલકસુત્ત''ન્તિ વુચ્ચતિ.

તત્થ **આનન્દજાતે**તિ સમિદ્ધિજાતે વુદ્ધિપ્પત્તે. **પતીતે**તિ તુટ્ઠે. અથ વા **આનન્દજાતે**તિ પમુદિતે. **પતીતે**તિ સોમનસ્સજાતે. **સુચિવસને**તિ અકિલિટ્ઠવસને. દેવાનઞ્હિ કપ્પરુક્ખનિબ્બત્તાનિ વસનાનિ રજં વા મલં વા ન ગણ્હન્તિ. **દુસ્સં ગહેત્વા**તિ ઇધ દુસ્સસદિસત્તા ''દુસ્સ''ન્તિ લદ્ધવોહારં દિબ્બવત્થં ઉક્ખિપિત્વા. **અસિતો ઇસી**તિ કણ્હસરીરવણ્ણત્તા એવંલદ્ધનામો ઇસિ. **દિવાવિહારે**તિ દિવાવિહારટ્ઠાને. સેસં પદતો ઉત્તાનમેવ.

સમ્બન્ધતો પન – અયં કિર સુદ્ધોદનસ્સ પિતુ સીહહનુરઞ્ઞો પુરોહિતો સુદ્ધોદનસ્સપિ અનભિસિત્તકાલે સિપ્પાચરિયો હુત્વા અભિસિત્તકાલે પુરોહિતોયેવ અહોસિ. તસ્સ સાયં પાતં રાજુપટ્ઠાનં આગતસ્સ રાજા દહરકાલે વિય નિપચ્ચકારં અકત્વા અઞ્જલિકમ્મમત્તમેવ કરોતિ. ધમ્મતા કિરેસા પત્તાભિસેકાનં સક્યરાજૂનં. પુરોહિતો તેન નિબ્બિજ્જિત્વા ''પબ્બજ્જામહં મહારાજા''તિ આહ. રાજા તસ્સ નિચ્છયં ઞત્વા ''તેન હિ, આચરિય, મમેવ ઉય્યાને વસિતબ્બં, યથા તે અહં અભિણ્હં પસ્સેય્ય''ન્તિ યાચિ. સો ''એવં હોતૂ''તિ પટિસ્સુણિત્વા તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા રઞ્ઞા ઉપટ્ઠહિયમાનો ઉય્યાનેયેવ વસન્તો કસિણપરિકમ્મં કત્વા અટ્ઠ સમાપત્તિયો પઞ્ચાભિઞ્ઞાયો ચ નિબ્બત્તેસિ. સો તતો પભુતિ રાજકુલે ભત્તકિચ્ચં કત્વા હિમવન્તચાતુમહારાજિકભવનાદીનં અઞ્ઞતરં ગન્ત્વા દિવાવિહારં કરોતિ. અથેકદિવસં તાવતિંસભવનં ગન્ત્વા રતનવિમાનં પવિસિત્વા દિબ્બરતનપલ્લઙ્કે નિસિન્નો

સમાધિસુખં અનુભવિત્વા સાયન્હસમયં વુટ્ઠાય વિમાનદ્વારે ઠત્વા ઇતો ચિતો ચ વિલોકેન્તો સટ્ઠિયોજનાય મહાવીથિયા ચેલુક્ખેપં કત્વા બોધિસત્તગુણપસંસિતાનિ થુતિવચનાનિ વત્વા કીળન્તે સક્કપ્પમુખે દેવે અદ્દસ. તેનાહ આયસ્મા આનન્દો – ''આનન્દજાતે...પે॰... દિવાવિહારે''તિ.

૬૮૬. તતો સો એવં **દિસ્વાન દેવે...પે॰... કિં પટિચ્ચ**. તત્થ **ઉદગ્ગે**તિ અબ્ભુન્નતકાયે. **ચિત્તિં કરિત્વાના**તિ આદરં કત્વા. **કલ્યરૂપો**તિ તુટ્ઠરૂપો. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ.

૬૮૭. ઇદાનિ ''**યદાપિ આસી**''તિઆદિગાથા ઉત્તાનસમ્બન્ધા એવ. પદત્થો પન પઠમગાથાય તાવ **સઙ્ગમો**તિ સઙ્ગામો. **જયો સુરાન**ન્તિ દેવાનં જયો.

તસ્સાવિભાવત્થં અયમનુપુબ્બિકથા વેદિતબ્બા – સક્કો કિર મગધરટ્ઠે મચલગામવાસી તેત્તિંસમનુસ્સસેટ્ઠો મઘો નામ માણવો હુત્વા સત્ત વત્તપદાનિ પૂરેત્વા તાવતિંસભવને નિબ્બત્તિ સદ્ધિં પરિસાય. તતો પુબ્બદેવા ''આગન્તુકદેવપુત્તા આગતા, સક્કારં નેસં કરિસ્સામા''તિ વત્વા દિબ્બપદુમાનિ ઉપનામેસું, ઉપડ્ઢરજ્જેન ચ નિમન્તેસું. સક્કો ઉપડ્ઢરજ્જેન અસન્તુટ્ઠો સકપરિસં સઞ્ઞાપેત્વા એકદિવસં સુરામદમત્તે તે પાદે ગહેત્વા સિનેરુપબ્બતપાદે ખિપિ. તેસં સિનેરુસ્સ હેટ્ઠિમતલે દસસહસ્સયોજનં અસુરભવનં નિબ્બત્તિ પારિચ્છત્તકપટિચ્છન્નભૂતાય ચિત્રપાટલિયા ઉપસોભિતં. તતો તે સતિં પટિલભિત્વા તાવતિંસભવનં અપસ્સન્તા ''અહો રે નટ્ઠા મયં પાનમદદોસેન, ન દાનિ મયં સુરં પિવિમ્હા, અસુરં પિવિમ્હા, ન દાનિમ્હા સુરા, અસુરા દાનિ જાતમ્હા''તિ. તતો પભુતિ ''અસુરા''ઇચ્ચેવ ઉપ્પન્નસમઞ્ઞા હુત્વા ''હન્દ દાનિ દેવેહિ સદ્ધિં સઙ્ગામેમા''તિ સિનેરું પરિતો આરોહિંસુ. તતો સક્કો અસુરે યુદ્ધેન અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પુનપિ સમુદ્દે પક્ખિપિત્વા ચતૂસુ દ્વારેસુ અત્તના સદિસં ઇન્દપટિમં માપેત્વા ઠપેસિ. તતો અસુરા ''અપ્પમત્તો વતાયં સક્કો નિચ્ચં રક્ખન્તો તિટ્ઠતી''તિ ચિન્તેત્વા પુનદેવ નગરં અગમિંસુ. તતો દેવા અત્તનો જયં ઘોસેન્તા મહાવીથિયં ચેલુક્ખેપં કરોન્તા નક્ખત્તં કીળિંસુ. અથ અસિતો અતીતાનાગતે ચત્તાલીસકપ્પે અનુસ્સરિતું સમત્થતાય ''કિં નુ ખો ઇમેહિ પુબ્બેપિ એવં કીળિતપુબ્બ''ન્તિ આવજ્જેન્તો તં દેવાસુરસઙ્ગામે દેવવિજયં દિસ્વા આહ –

> ''યદાપિ આસી અસુરેહિ સઙ્ગમો,
> જયો સુરાનં અસુરા પરાજિતા;
> તદાપિ નેતાદિસો લોમહંસનો''તિ.

તસ્મિમ્પિ કાલે એતાદિસો લોમહંસનો પમોદો ન આસિ. **કિમબ્ભુતં દટ્ઠુ મરૂ પમોદિતા**તિ અજ્જ પન કિં અબ્ભુતં દિસ્વા એવં દેવા પમુદિતાતિ.

૬૮૮. દુતિયગાથાય **સેળેન્તી**તિ મુખેન ઉસ્સેળનસદ્દં મુઞ્ચન્તિ. **ગાયન્તિ** નાનાવિધાનિ ગીતાનિ, **વાદયન્તિ** અટ્ઠસટ્ઠિ તૂરિયસહસ્સાનિ, **ફોટેન્તી**તિ અપ્ફોટેન્તિ. **પુચ્છામિ વોહ**ન્તિ અત્તના આવજ્જેત્વા ઞાતું સમત્થોપિ તેસં વચનં સોતુકામતાય પુચ્છતિ. **મેરુમુદ્ધવાસિને**તિ સિનેરુમુદ્ધનિ વસન્તે. સિનેરુસ્સ હિ હેટ્ઠિમતલે દસયોજનસહસ્સં અસુરભવનં, મજ્ઝિમતલે દ્વિસહસ્સપરિત્તદીપપરિવારા ચત્તારો મહાદીપા, ઉપરિમતલે દસયોજનસહસ્સં તાવતિંસભવનં. તસ્મા દેવા ''મેરુમુદ્ધવાસિનો''તિ વુચ્ચન્તિ. **મારિસા**તિ દેવે આમન્તેતિ, નિદ્દુક્ખા નિરાબાધાતિ વુત્તં હોતિ.

૬૮૯. અથસ્સ તમત્થં આરોચેન્તેહિ દેવેહિ વુત્તાય તતિયગાથાય **બોધિસત્તો**તિ બુજ્ઝનકસત્તો, સમ્માસમ્બોધિં ગન્તું અરહો સત્તો **રતનવરો**તિ વરરતનભૂતો. **તેનમ્હ તુટ્ઠા**તિ તેન કારણેન મયં તુટ્ઠા. સો હિ બુદ્ધત્તં પત્વા તથા ધમ્મં દેસેસ્સતિ, યથા મયઞ્ચ અઞ્ઞે ચ દેવગણા સેક્ખાસેક્ખભૂમિં પાપુણિસ્સામ. મનુસ્સાપિસ્સ ધમ્મં સુત્વા યે ન સક્ખિસ્સન્તિ પરિનિબ્બાતું, તે દાનાદીનિ કત્વા દેવલોકે પરિપૂરેસ્સન્તીતિ અયં કિર નેસં અધિપ્પાયો. તત્થ "**તુટ્ઠા કલ્યરૂપા**"તિ કિઞ્ચાપિ ઇદં પદદ્વયં અત્થતો અભિન્નં, તથાપિ "કિમબ્ભુતં દટ્ઠુ મરૂ પમોદિતા, કિં દેવસઙ્ઘો અતિરિવ કલ્યરૂપો"તિ ઇમસ્સ પઞ્હદ્વયસ્સ વિસ્સજ્જનત્થં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

૬૯૦. ઇદાનિ યેન અધિપ્પાયેન બોધિસત્તે જાતે તુટ્ઠા અહેસું, તં આવિકરોન્તેહિ વુત્તાય ચતુત્થગાથાય સત્તગ્ગહણેન દેવમનુસ્સગ્ગહણં, પજાગહણેન સેસગતિગ્ગહણં. એવં દ્વીહિ પદેહિ પઞ્ચસુપિ ગતીસુ સેટ્ઠભાવં દસ્સેતિ. તિરચ્છાનાપિ હિ સીહાદયો અસન્તાસાદિગુણયુત્તા, તેપિ અયમેવ અતિસેતિ. તસ્મા "**પજાનમુત્તમો**"તિ વુત્તો. દેવમનુસ્સેસુ પન યે અત્તહિતાય પટિપન્નાદયો ચત્તારો પુગ્ગલા, તેસુ ઉભયહિતપટિપન્નો **અગ્ગપુગ્ગલો** અયં, નરેસુ ચ ઉસભસદિસત્તા **નરાસભો**. તેનસ્સ થુતિં ભણન્તા ઇદમ્પિ પદદ્વયમાહંસુ.

૬૯૧. પઞ્ચમગાથાય **તં સદ્દ**ન્તિ તં દેવેહિ વુત્તવચનસદ્દં. **અવસરી**તિ ઓતરિ. **તદ ભવન**ન્તિ તદા ભવનં.

૬૯૨. છટ્ઠગાથાય **તતો**તિ અસિતસ્સ વચનતો અનન્તરં. **ઉક્કામુખેવા**તિ ઉક્કામુખે એવ, મૂસામુખેતિ વુત્તં હોતિ. **સુકુસલસમ્પહટ્ઠ**ન્તિ સુકુસલેન સુવણ્ણકારેન સઙ્ઘટ્ટિતં, સઙ્ઘટ્ટેન્તેન તાપિતન્તિ અધિપ્પાયો. **દદ્દલ્લમાન**ન્તિ વિજ્જોતમાનં. **અસિતવ્હયસ્સા**તિ અસિતનામસ્સ દુતિયેન નામેન કણ્હદેવિલસ્સ ઇસિનો.

૬૯૩. સત્તમગાથાય **તારાસભં વા**તિ તારાનં ઉસભસદિસં, ચન્દન્તિ અધિપ્પાયો. **વિસુદ્ધ**ન્તિ અબ્ભાદિઉપક્કિલેસરહિતં. **સરદરિવા**તિ સરદે ઇવ. **આનન્દજાતો**તિ સવનમત્તેનેવ ઉપ્પન્નાય પીતિયા પીતિજાતો. **અલત્થ પીતિ**ન્તિ દિસ્વા પુનપિ પીતિં લભિ.

૬૯૪. તતો પરં બોધિસત્તસ્સ દેવેહિ સદા પયુજ્જમાનસક્કારદીપનત્થં વુત્તઅટ્ઠમગાથાય **અનેકસાખ**ન્તિ અનેકસલાકં. **સહસ્સમણ્ડલ**ન્તિ રત્તસુવણ્ણમયસહસ્સમણ્ડલયુત્તં. **છત્ત**ન્તિ દિબ્બસેતચ્છત્તં. **વીતિપતન્તી**તિ સરીરં બીજમાના પતનુપ્પતનં કરોન્તિ.

૬૯૫. નવમગાથાય **જટી**તિ જટિલો. **કણ્હસિરિવ્હયો**તિ કણ્હસદ્દેન ચ સિરિસદ્દેન ચ અવ્હયમાનો. તં કિર "સિરિકણ્હો"તિપિ અવ્હયન્તિ આમન્તેન્તિ, આલપન્તીતિ વુત્તં હોતિ. **પણ્ડુકમ્બલે**તિ રત્તકમ્બલે. અધિકારતો ચેત્થ "કુમાર"ન્તિ વત્તબ્બં, પાઠસેસો વા કાતબ્બો. પુરિમગાથાય ચ અહત્થપાસગતં સન્ધાય "દિસ્વા"તિ વુત્તં. ઇધ પન હત્થપાસગતં પટિગ્ગહણત્થં ઉપનીતં, તસ્મા પુન વચનં "દિસ્વા"તિ. પુરિમં વા દસ્સનપીતિલાભાપેક્ખં ગાથાવસાને "વિપુલમલત્થ પીતિ"ન્તિ વચનતો, ઇદં પટિગ્ગહાપેક્ખં અવસાને "સુમનો પટિગ્ગહે"તિ વચનતો. પુરિમઞ્ચ કુમારસમ્બન્ધમેવ, ઇદં સેતચ્છત્તસમ્બન્ધમ્પિ. **દિસ્વા**તિ સતસહસ્સગ્ઘનકે ગન્ધારરત્તકમ્બલે સુવણ્ણનિક્ખં વિય કુમારં "છત્તં મરૂ"તિ એત્થ વુત્તપ્પકારં સેતચ્છત્તં ધારિયન્તં મુદ્ધનિ દિસ્વા. કેચિ પન "ઇદં માનુસકં છત્તં સન્ધાય વુત્ત"ન્તિ ભણન્તિ. યથેવ હિ દેવા, એવં મનુસ્સાપિ છત્તચામરમોરહત્થતાલવણ્ટવાળબીજનિહત્થા મહાપુરિસં ઉપગચ્છન્તીતિ. એવં સન્તેપિ ન તસ્સ વચનેન કોચિપિ અતિસયો અત્થિ, તસ્મા યથાવુત્તમેવ સુન્દરં. **પટિગ્ગહે**તિ ઉભોહિ હત્થેહિ પટિગ્ગહેસિ. ઇસિં કિર વન્દાપેતું કુમારં

ઉપનેસું. અથસ્સ પાદા પરિવત્તિત્વા ઇસિસ્સ મત્થકે પતિટ્ઠહિંસુ. સો તમ્પિ અચ્છરિયં દિસ્વા ઉદગ્ગચિત્તો સુમનો પટિગ્ગહેસિ.

૬૯૬. દસમગાથાયં **જિગીસકો**તિ જિગીસન્તો મગ્ગન્તો પરિયેસન્તો, ઉપપરિક્ખન્તોતિ વુત્તં હોતિ. **લક્ખણમન્તપારગૂ**તિ લક્ખણાનં વેદાનઞ્ચ પારં ગતો. **અનુત્તરાયન્**તિ અનુત્તરો અયં. સો કિર અત્તનો અભિમુખાગતેસુ મહાસત્તસ્સ પાદતલેસુ ચક્કાનિ દિસ્વા તદનુસારેન સેસલક્ખણાનિ જિગીસન્તો સબ્બં લક્ખણસમ્પત્તિં દિસ્વા ''અદ્ધાયં બુદ્ધો ભવિસ્સતી''તિ ઞત્વા એવમાહ.

૬૯૭. એકાદસાયં **અથત્તનો ગમનન્**તિ પટિસન્ધિવસેન અરૂપગમનં. **અકલ્યરૂપો ગળયતિ અસ્સુકાની**તિ તં અત્તનો અરૂપૂપપત્તિં અનુસ્સરિત્વા ''ન દાનાહં અસ્સ ધમ્મદેસનં સોતું લચ્છામી''તિ અતુટ્ઠરૂપો બલવસોકાભિભવેન દોમનસ્સજાતો હુત્વા અસ્સૂનિ પાતેતિ ગળયતિ. ''ગરયતી''તિપિ પાઠો. યદિ પનેસ રૂપભવે ચિત્તં નમેય્ય, કિં તત્થ ન ઉપ્પજ્જેય્ય, યેનેવં રોદતીતિ? ન ન ઉપ્પજ્જેય્ય, અકુસલતાય પનેતં વિધિં ન જાનાતિ. એવં સન્તેપિ દોમનસ્સુપ્પત્તિયેવસ્સ અયુત્તા સમાપત્તિલાભેન વિક્ખમ્ભિતત્તાતિ ચે? ન, વિક્ખમ્ભિતત્તા એવ. મગ્ગભાવનાય સમુચ્છિન્ના હિ કિલેસા ન ઉપ્પજ્જન્તિ, સમાપત્તિલાભીનં પન બલવપચ્ચયેન ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પન્ને કિલેસે પરિહીનજ્ઝાનત્તા કુતસ્સ અરૂપગમનન્તિ ચે? અપ્પકસિરેન પુનાધિગમતો. સમાપત્તિલાભિનો હિ ઉપ્પન્ને કિલેસે બલવવીતિક્કમં અનાપજ્જન્તા વૂપસન્તમત્તેયેવ કિલેસવેગે પુન તં વિસેસં અપ્પકસિરેનેવાધિગચ્છન્તિ, ''પરિહીનવિસેસા ઇમે''તિપિ દુવિઞ્ઞેય્યા હોન્તિ, તાદિસો ચ એસો. **નો ચે કુમારે ભવિસ્સતિ અન્તરાયો**તિ ન ભવિસ્સતિ નુ ખો ઇમસ્મિં કુમારે અન્તરાયો.

૬૯૮. દ્વાદસાયં **ન ઓરકાયન્**તિ અયં ઓરકો પરિત્તો ન હોતિ. ઉત્તરગાથાય વત્તબ્બં બુદ્ધભાવં સન્ધાયાહ.

૬૯૯. તેરસાયં **સમ્બોધિયગ્ગન્**તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. તઞ્હિ અવિપરીતભાવેન સમ્મા બુજ્ઝનતો સમ્બોધિ, કત્થચિ આવરણાભાવેન સબ્બઞાણુત્તમતો ''અગ્ગ''ન્તિ વુચ્ચતિ. **ફુસિસ્સતી**તિ પાપુણિસ્સતિ. **પરમવિસુદ્ધદસ્સી**તિ નિબ્બાનદસ્સી. તઞ્હિ એકન્તવિસુદ્ધત્તા પરમવિસુદ્ધં. **વિત્થારિકસ્સા**તિ વિત્થારિકં અસ્સ. **બ્રહ્મચરિયન્**તિ સાસનં.

૭૦૦. ચુદ્દસાયં **અથન્તરા**તિ અન્તરાયેવ અસ્સ, સમ્બોધિપ્પત્તિતો ઓરતો એવાતિ વુત્તં હોતિ. **ન સોસ્સન્**તિ ન સુણિસ્સં. **અસમધુરસ્સા**તિ અસમવીરિયસ્સ. **અટ્ટો**તિ આતુરો. **બ્યસનં ગતો**તિ સુખવિનાસં પત્તો. **અઘાવી**તિ દુક્ખિતો, સબ્બં દોમનસ્સુપ્પાદમેવ સન્ધાયાહ. દોમનસ્સેન હિ સો આતુરો. તઞ્ચસ્સ સુખબ્યસનતો બ્યસનં, સુખવિનાસનતોતિ વુત્તં હોતિ. તેન ચ સો ચેતસિકઅઘભૂતેન અઘાવી.

૭૦૧. પન્નરસાયં **વિપુલં જનેત્વાના**તિ વિપુલં જનેત્વા. અયમેવ વા પાઠો. **નિગ્ગમા**તિ નિગ્ગતો. એવં નિગ્ગતો ચ **સો ભાગિનેય્યં સયન્**તિ સકં ભાગિનેય્યં, અત્તનો ભગિનિયા પુત્તન્તિ વુત્તં હોતિ. **સમાદપેસી**તિ અત્તનો અપ્પાયુકભાવં ઞત્વા કનિટ્ઠભગિનિયા ચ પુત્તસ્સ નાલકસ્સ માણવકસ્સ ઉપચિતપુઞ્ઞતં અત્તનો બલેન ઞત્વા ''વુદ્ધિપ્પત્તો પમાદમ્પિ આપજ્જેય્યા''તિ નં અનુકમ્પમાનો ભગિનિયા ઘરં ગન્ત્વા ''કહં નાલકો''તિ. ''બહિ, ભન્તે, કીળતી''તિ. ''આનેથ ન''ન્તિ આણાપેત્વા તઙ્ખણંયેવ તાપસપબ્બજ્જં પબ્બાજેત્વા સમાદપેસિ ઓવદિ અનુસાસિ. કથં? ''**બુદ્ધોતિ ઘોસં...પે૦... બ્રહ્મચરિય**''ન્તિ સોળસમગાથમાહ.

૭૦૨. તત્થ **યદ પરતો**તિ યદા પરતો. **ધમ્મમગ્ગન્તિ** પરમધમ્મસ્સ નિબ્બાનસ્સ મગ્ગં, ધમ્મં વા અગ્ગં સહ પટિપદાય નિબ્બાનં. **તસ્મિન્તિ** તસ્સ સન્તિકે. **બ્રહ્મચરિયન્તિ** સમણધમ્મં.

૭૦૩. સત્તરસાયં **તાદિના**તિ તસ્સણ્ઠિતેન, તસ્મિં સમયે કિલેસવિક્ખમ્ભને સમાધિલાભે ચ સતિ વિક્ખમ્ભિતકિલેસેન સમાહિતચિત્તેન ચાતિ અધિપ્પાયો. **અનાગતે પરમવિસુદ્ધદસ્સિના**તિ ''અયં નાલકો અનાગતે કાલે ભગવતો સન્તિકે પરમવિસુદ્ધં નિબ્બાનં પસ્સિસ્સતી''તિ એવં દિટ્ઠત્તા સો ઇસિ ઇમિના પરિયાયેન ''અનાગતે પરમવિસુદ્ધદસ્સી''તિ વુત્તો. તેન અનાગતે પરમવિસુદ્ધદસ્સિના. **ઉપચિતપુઞ્ઞસઞ્ચયો**તિ પદુમુત્તરતો પભુતિ કતપુઞ્ઞસઞ્ચયો. **પતિક્ખન્તિ** આગમયમાનો. **પરિવસી**તિ પબ્બજિત્વા તાપસવેસેન વસિ. **રક્ખિતિન્દ્રિયો**તિ રક્ખિતસોતિન્દ્રિયો હુત્વા. સો કિર તતો પભુતિ ઉદકે ન નિમુજ્જિ ''ઉદકં પવિસિત્વા સોતિન્દ્રિયં વિનાસેય્ય, તતો ધમ્મસ્સવનબાહિરો ભવેય્ય''ન્તિ ચિન્તેત્વા.

૭૦૪. અટ્ઠારસાયં **સુત્વાન ઘોસ**ન્તિ સો નાલકો એવં પરિવસન્તો અનુપુબ્બેન ભગવતા સમ્બોધિં પત્વા બારાણસિયં ધમ્મચક્કે પવત્તિતે તં ''ભગવતા ધમ્મચક્કં પવત્તિતં, સમ્માસમ્બુદ્ધો વત સો ભગવા ઉપ્પન્નો''તિઆદિના નયેન **જિનવરચક્કવત્તને** પવત્તઘોસં અત્તનો અત્થકામાહિ દેવતાહિ આગન્ત્વા આરોચિતં સુત્વા. **ગન્ત્વાન દિસ્વા ઇસિનિસભ**ન્તિ સત્તાહં દેવતાહિ મોનેય્યકોલાહલે કયિરમાને સત્તમે દિવસે ઇસિપતનં ગન્ત્વા ''નાલકો આગમિસ્સતિ, તસ્સ ધમ્મં દેસેસ્સામી''તિ ઇમિના ચ અભિસન્ધિના વરબુદ્ધાસને નિસિન્નં દિસ્વા નિસભસદિસં ઇસિનિસભં ભગવન્તં. **પસન્નો**તિ સહ દસ્સનેનેવ પસન્નચિત્તો હુત્વા. **મોનેય્યસેટ્ઠ**ન્તિ ઞાણુત્તમં, મગ્ગઞાણન્તિ વુત્તં હોતિ. **સમાગતે અસિતાવ્હયસ્સ સાસને**તિ અસિતસ્સ ઇસિનો ઓવાદકાલે અનુપ્પત્તે. તેન હિ – ''યદા વિવરતિ ધમ્મમગ્ગં, તદા ગન્ત્વા સમયં પરિપુચ્છમાનો ચરસ્સુ તસ્મિં ભગવતિ બ્રહ્મચરિય''ન્તિ અનુસિટ્ઠો, અયઞ્ચ સો કાલો. તેન વુત્તં – ''સમાગતે અસિતાવ્હયસ્સ સાસને''તિ. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

અયં તાવ વત્થુગાથાવણ્ણના.

૭૦૫. પુચ્છાગાથાદ્વયે **અઞ્ઞાતમેત**ન્તિ વિદિતં મયા એતં. **યથાતથ**ન્તિ અવિપરીતં. કો અધિપ્પાયો? યં અસિતો ''સમ્બોધિયગ્ગં ફુસિસ્સતાયં કુમારો''તિ ઞત્વા ''બુદ્ધોતિ ઘોસં યદ પરતો સુણોસિ, સમ્બોધિપ્પત્તો વિવરતિ ધમ્મમગ્ગ''ન્તિ મં અવચ, તદેતં મયા અસિતસ્સ વચનં અજ્જ ભગવન્તં સક્ખિં દિસ્વા ''યથાતથમેવા''તિ અઞ્ઞાતન્તિ. **તં ત**ન્તિ તસ્મા તં. **સબ્બધમ્માન પારગુ**ન્તિ હેમવતસુત્તે વુત્તનયેન છહિ આકારેહિ. સબ્બધમ્માનં પારગતં.

૭૦૬. **અનગારિયુપેતસ્સા**તિ અનગારિયં ઉપેતસ્સ, પબ્બજિતસ્સાતિ અત્થો. **ભિક્ખાચરિયં જિગીસતો**તિ અરિયેહિ આચિણ્ણં અનુપક્કિલિટ્ઠં ભિક્ખાચરિયં પરિયેસમાનસ્સ. **મોનેય્ય**ન્તિ મુનીનં સન્તકં. **ઉત્તમં પદ**ન્તિ ઉત્તમપટિપદં. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

૭૦૭. અથસ્સ એવં પુટ્ઠો ભગવા ''**મોનેય્યં તે ઉપઞ્ઞિસ્સ**''ન્તિઆદિના નયેન મોનેય્યપટિપદં બ્યાકાસિ. તત્થ **ઉપઞ્ઞિસ્સ**ન્તિ ઉપઞ્ઞાપેય્યં, વિવરેય્યં પઞ્ઞાપેય્યન્તિ અત્થો. **દુક્કરં દુરભિસમ્ભવ**ન્તિ કાતુઞ્ચ દુક્ખં કયિરમાનઞ્ચ સમ્ભવિતું સહિતું દુક્ખન્તિ વુત્તં હોતિ. અયં પનેત્થ અધિપ્પાયો – અહં તે મોનેય્યં પઞ્ઞાપેય્યં, યદિ નં કાતું વા અભિસમ્ભોતું વા સુખં ભવેય્ય, એવં પન દુક્કરં દુરભિસમ્ભવં પુથુજ્જનકાલતો પભુતિ કિલિટ્ઠચિત્તં અનુપ્પાદેત્વા પટિપજ્જિતબ્બતો. તથા હિ નં એકસ્સ બુદ્ધસ્સ એકોવ સાવકો કરોતિ ચ સમ્ભોતિ ચાતિ.

એવં ભગવા મોનેય્યસ્સ દુક્કરભાવં દુરભિસમ્ભવતઞ્ચ દસ્સેન્તો નાલકસ્સ ઉસ્સાહં જનેત્વા તમસ્સ વત્તુકામો આહ "**હન્દ તે નં પવક્ખામિ**, **સન્થમ્ભસ્સુ દળ્હો ભવા**"તિ. તત્થ **હન્દા**તિ બ્યવસાયત્થે નિપાતો. **તે નં પવક્ખામી**તિ તુય્હં તં મોનેય્યં પવક્ખામિ. **સન્થમ્ભસ્સૂ**તિ દુક્કરકરણસમત્થેન વીરિયૂપત્થમ્ભેન અત્તાનં ઉપત્થમ્ભય. **દળ્હો ભવા**તિ દુરભિસમ્ભવસહનસમત્થાય અસિથિલપરક્કમતાય થિરો હોતિ. કિં વુત્તં હોતિ? યસ્મા ત્વં ઉપચિતપુઞ્ઞસમ્ભારો, તસ્માહં એકન્તબ્યવસિતોવ હુત્વા એવં દુક્કરં દુરભિસમ્ભવમ્પિ સમાનં તુય્હં તં મોનેય્યં પવક્ખામિ, સન્થમ્ભસ્સુ દળ્હો ભવાતિ.

૭૦૮. એવં પરમસલ્લેખં મોનેય્યવત્તં વત્તુકામો નાલકં સન્થમ્ભને દળ્હીભાવે ચ નિયોજેત્વા પઠમં તાવ ગામૂપનિબદ્ધકિલેસપ્પહાનં દસ્સેન્તો "**સમાનભાગ**"ન્તિ ઉપડ્ઢગાથમાહ. તત્થ **સમાનભાગ**ન્તિ સમભાગં એકસદિસં નિન્નાનાકરણં. **અક્કુટ્ઠવન્દિત**ન્તિ અક્કોસઞ્ચ વન્દનઞ્ચ.

ઇદાનિ યથા તં સમાનભાગં કયિરતિ, તં ઉપાયં દસ્સેન્તો "**મનોપદોસ**"ન્તિ ઉપડ્ઢગાથમાહ. તસ્સત્થો – અક્કુટ્ઠો **મનોપદોસં રક્ખેય્ય**, વન્દિતો **સન્તો અનુણ્ણતો ચરે**, રઞ્ઞાપિ વન્દિતો સમાનો ''મં વન્દતી''તિ ઉદ્ધચ્ચં નાપજ્જેય્ય.

૭૦૯. ઇદાનિ અરઞ્ઞૂપનિબદ્ધકિલેસપ્પહાનં દસ્સેન્તો "**ઉચ્ચાવચા**"તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – અરઞ્ઞસઞ્ઞિતે **દાયેપિ** ઇટ્ઠાનિટ્ઠવસેન **ઉચ્ચાવચા** નાનપ્પકારા આરમ્મણા **નિચ્છરન્તિ**, ચક્ખાદીનં આપાથમાગચ્છન્તિ, તે ચ ખો **અગ્ગિસિખૂપમા** પરિળાહજનકટ્ઠેન. યથા વા ડય્હમાને વને અગ્ગિસિખા નાનપ્પકારતાય ઉચ્ચાવચા નિચ્છરન્તિ, સધૂમાપિ, વિધૂમાપિ, નીલાપિ, પીતાપિ, રત્તાપિ, ખુદ્દકાપિ, મહન્તાપિ, એવં સીહબ્યગ્ઘમનુસ્સામનુસ્સવિવિધવિહઙ્ગવિરુતપુપ્ફફલપલ્લવાદિભેદવસેન નાનપ્પકારતાય દાયે ઉચ્ચાવચા આરમ્મણા નિચ્છરન્તિ ભિંસનકાપિ, રજનીયાપિ, દોસનીયાપિ, મોહનીયાપિ. તેનાહ – ''ઉચ્ચાવચા નિચ્છરન્તિ, દાયે અગ્ગિસિખૂપમા''તિ. એવં નિચ્છરન્તેસુ ચ ઉચ્ચાવચેસુ આરમ્મણેસુ યા કાચિ ઉય્યાનવનચારિકં ગતા સમાના પકતિયા વા વનચારિનિયો કટ્ઠહારિકાદયો રહોગતં દિસ્વા હસિતલપિતરુદિતદુન્નિવત્થાદીહિ **નારિયો મુનિં પલોભેન્તિ**, **તા સુ તં મા પલોભયું**, તા નારિયો તં મા પલોભયું. યથા ન પલોભેન્તિ, તથા કરોહીતિ વુત્તં હોતિ.

૭૧૦-૧૧. એવમસ્સ ભગવા ગામે ચ અરઞ્ઞે ચ પટિપત્તિવિધિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સીલસંવરં દસ્સેન્તો "**વિરતો મેથુના ધમ્મા**"તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **હિત્વા કામે પરોપરે**તિ મેથુનધમ્મતો અવસેસેપિ સુન્દરે ચ અસુન્દરે ચ પઞ્ચ કામગુણે હિત્વા. તપ્પહાનેન હિ મેથુનવિરતિ સુસમ્પન્ના હોતિ. તેનાહ – ''હિત્વા કામે પરોપરે''તિ. અયમેત્થ અધિપ્પાયો. "**અવિરુદ્ધો**"તિઆદીનિ પન પદાનિ ''ન હનેય્ય, ન ઘાતયે''તિ એત્થ વુત્તાય પાણાતિપાતાવેરમણિયા સમ્પત્તિદસ્સનત્થં વુત્તાનિ. તત્રાયં સઙ્ખેપવણ્ણના – પરપક્ખિયેસુ **પાણેસુ અવિરુદ્ધો**, અત્તપક્ખિયેસુ **અસારત્તો**, સબ્બેપિ સતણ્હનિત્તણ્હતાય **તસથાવરે** પાણે જીવિતુકામતાય અમરિતુકામતાય સુખકામતાય દુક્ખપટિકૂલતાય ચ "**યથા અહં તથા એતે**"તિ અત્તસમાનતાય તેસુ વિરોધં વિનેન્તો તેનેવ પકારેન "**યથા એતે તથા અહ**"ન્તિ પરેસં સમાનતાય ચ અત્તનિ અનુરોધં વિનેન્તો એવં ઉભયથાપિ અનુરોધવિરોધવિપ્પહીનો હુત્વા મરણપટિકૂલતાય **અત્તાનં ઉપમં કત્વા** પાણેસુ યે કેચિ તસે વા થાવરે વા પાણે **ન હનેય્ય** સાહત્થિકાદીહિ પયોગેહિ, **ન ઘાતયે** આણત્તિકાદીહીતિ.

૭૧૨. એવમસ્સ મેથુનવિરતિપાણાતિપાતવિરતિમુખેન સઙ્ખેપતો પાતિમોક્ખસંવરસીલં વત્વા ''હિત્વા કામે''તિઆદીહિ ઇન્દ્રિયસંવરઞ્ચ દસ્સેત્વા ઇદાનિ આજીવપારિસુદ્ધિં દસ્સેન્તો ''**હિત્વા ઇચ્છઞ્ચા**''તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – યાયં તણ્હા એકં લદ્ધા દુતિયં ઇચ્છતિ, દ્વે લદ્ધા તતિયં, સતસહસ્સં લદ્ધા તદુત્તરિમ્પિ ઇચ્છતીતિ એવં અપ્પટિલદ્ધવિસયં ઇચ્છનતો ''**ઇચ્છા**''તિ વુચ્ચતિ, યો ચાયં પટિલદ્ધવિસયલુબ્ભનો લોભો. તં **હિત્વા ઇચ્છઞ્ચ લોભઞ્ચ યત્થ સત્તો પુથુજ્જનો**, યસ્મિં ચીવરાદિપચ્ચયે તેહિ ઇચ્છાલોભેહિ પુથુજ્જનો સત્તો લગ્ગો પટિબદ્ધો તિટ્ઠતિ, તત્થ તં ઉભયમ્પિ હિત્વા પચ્ચયત્થં આજીવપારિસુદ્ધિં અવિરોધેન્તો ઞાણચક્ખુના **ચક્ખુમા** હુત્વા ઇમં મોનેય્યપટિપદં **પટિપજ્જેય્ય**. એવઞ્હિ પટિપન્નો **તરેય્ય નરકં ઇમં**, દુપ્પૂરણટ્ઠેન નરકસઞ્ઞિતં મિચ્છાજીવહેતુભૂતં ઇમં પચ્ચયતણ્હં તરેય્ય, ઇમાય વા પટિપદાય તરેય્યાતિ વુત્તં હોતિ.

૭૧૩. એવં પચ્ચયતણ્હાપહાનમુખેન આજીવપારિસુદ્ધિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ભોજને મત્તઞ્ઞુતામુખેન પચ્ચયપરિભોગસીલં તદનુસારેન ચ યાવ અરહત્તપ્પત્તિ, તાવ પટિપદં દસ્સેન્તો ''**ઊનૂદરો**''તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – ધમ્મેન સમેન લદ્ધેસુ ઇતરીતરચીવરાદીસુ પચ્ચયેસુ આહારં તાવ આહારેન્તો –

> ''ચત્તારો પઞ્ચ આલોપે, અભુત્વા ઉદકં પિવે;
> અલં ફાસુવિહારાય, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો''તિ. (થેરગા॰ ૯૮૩) –

વુત્તનયેન **ઊનઉદરો** અસ્સ, ન વાતભરિતભસ્તા વિય ઉદ્ધુમાતુદરો, ભત્તસમ્મદપચ્ચયા થિનમિદ્ધં પરિહરેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. ઊનૂદરો હોન્તોપિ ચ **મિતાહારો** અસ્સ ભોજને મત્તઞ્ઞૂ, ''નેવ દવાયા''તિઆદિના પચ્ચવેક્ખણેન ગુણતો દોસતો ચ પરિચ્છિન્નાહારો. એવં મિતાહારો સમાનોપિ પચ્ચયધુતઙ્ગપરિયત્તિઅધિગમવસેન ચતુબ્બિધાય અપ્પિચ્છતાય **અપ્પિચ્છો અસ્સ**. એકંસેન હિ મોનેય્યપટિપદં પટિપન્નેન ભિક્ખુના એવં અપ્પિચ્છેન ભવિતબ્બં. તત્થ એકેકસ્મિં પચ્ચયે તીહિ સન્તોસેહિ સન્તુસ્સના **પચ્ચયપ્પિચ્છતા**. ધુતઙ્ગધરસ્સેવ સતો ''ધુતવાતિ મં પરે જાનન્તૂ''તિ અનિચ્છનતા **ધુતઙ્ગપ્પિચ્છતા**. બહુસ્સુતસ્સેવ સતો ''બહુસ્સુતોતિ મં પરે જાનન્તૂ''તિ અનિચ્છનતા **પરિયત્તિઅપ્પિચ્છતા** મજ્ઝન્તિકત્થેરસ્સ વિય. અધિગમસમ્પન્નસ્સેવ સતો ''અધિગતો અયં કુસલં ધમ્મન્તિ મં પરે જાનન્તૂ''તિ અનિચ્છનતા **અધિગમપ્પિચ્છતા**. સા ચ અરહત્તાધિગમતો ઓરં વેદિતબ્બા. અરહત્તાધિગમત્થઞ્હિ અયં પટિપદાતિ. એવં અપ્પિચ્છોપિ ચ અરહત્તમગ્ગેન તણ્હાલોલુપ્પં હિત્વા **અલોલુપો** અસ્સ. એવં અલોલુપો હિ **સદા ઇચ્છાય નિચ્છાતો અનિચ્છો હોતિ નિબ્બુતો**, યાય ઇચ્છાય છાતા હોન્તિ સત્તા ખુપ્પિપાસાતુરા વિય અતિત્તા, તાય ઇચ્છાય અનિચ્છો હોતિ અનિચ્છત્તા ચ નિચ્છાતો હોતિ અનાતુરો પરમતિત્તિપ્પત્તો. એવં નિચ્છાતત્તા નિબ્બુતો હોતિ વૂપસન્તસબ્બકિલેસપરિળાહોતિ એવમેત્થ ઉપ્પટિપાટિયા યોજના વેદિતબ્બા.

૭૧૪. એવં યાવ અરહત્તપ્પત્તિ, તાવપટિપદં કથેત્વા ઇદાનિ તં પટિપદં પટિપન્નસ્સ ભિક્ખુનો અરહત્તપ્પત્તિનિટ્ઠં ધુતઙ્ગસમાદાનં સેનાસનવત્તઞ્ચ કથેન્તો ''**સ પિણ્ડચાર**''ન્તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **સ પિણ્ડચારં ચરિત્વા**તિ સો ભિક્ખુ ભિક્ખં ચરિત્વા ભત્તકિચ્ચં વા કત્વા. **વનન્તમભિહારયે**તિ અપપઞ્ચિતો ગિહિપપઞ્ચેન વનં એવ ગચ્છેય્ય. **ઉપટ્ઠિતો રુક્ખમૂલસ્મિ**ન્તિ રુક્ખમૂલે ઠિતો વા હુત્વા. **આસનૂપગતો**તિ આસનં ઉપગતો વા હુત્વા, નિસિન્નોતિ વુત્તં હોતિ. **મુની**તિ મોનેય્યપટિપદં પટિપન્નો. એત્થ ચ ''પિણ્ડચારં ચરિત્વા''તિ ઇમિના પિણ્ડપાતિકઙ્ગં વુત્તં. યસ્મા પન ઉક્કટ્ઠપિણ્ડપાતિકો સપદાનચારી એકાસનિકો પત્તપિણ્ડિકો ખલુપચ્છાભત્તિકો ચ હોતિયેવ, તેચીવરિકપંસુકૂલમ્પિ ચ સમાદિયતેવ, તસ્મા ઇમાનિપિ છ વુત્તાનેવ હોન્તિ. ''વનન્તમભિહારયે''તિ ઇમિના પન

આરઞ્ઞિકઙ્ગં વુત્તં, ‘‘ઉપટ્ઠિતો રુક્ખમૂલસ્મિ’’ન્તિ ઇમિના રુક્ખમૂલિકઙ્ગં, ‘‘આસનૂપગતો’’તિ ઇમિના નેસજ્જિકઙ્ગં. યથાક્કમં પન એતેસં અનુલોમત્તા અબ્ભોકાસિકયથાસન્થતિકસોસાનિકઙ્ગાનિ વુત્તાનિયેવ હોન્તીતિ એવમેતાય ગાથાય તેરસ ધુતઙ્ગાનિ નાલકત્થેરસ્સ કથેસિ.

૭૧૫. સ ઝાનપસુતો ધીરોતિ સો અનુપ્પન્નસ્સ ઝાનસ્સ ઉપ્પાદનેન ઉપ્પન્નસ્સ આવજ્જનસમાપજ્જનાધિટ્ઠાનવુટ્ઠાનપચ્ચવેક્ખણેહિ ચ ઝાનેસુ પસુતો અનુયુત્તો. **ધીરો**તિ ધિતિસમ્પન્નો. **વનન્તે રમિતો સિયા**તિ વને અભિરતો સિયા, ગામન્તસેનાસને નાભિરમેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. **ઝાયેથ રુક્ખમૂલસ્મિં, અત્તાનમભિતોસય**ન્તિ ન કેવલં લોકિયજ્ઝાનપસુતોયેવ સિયા, અપિચ ખો તસ્મિંયેવ રુક્ખમૂલે સોતાપત્તિમગ્ગાદિસમ્પયુત્તેન લોકુત્તરજ્ઝાનેનાપિ અત્તાનં અતીવ તોસેન્તો ઝાયેથ. પરમસ્સાસપ્પત્તિયા હિ લોકુત્તરજ્ઝાનેનેવ ચિત્તં અતીવ તુસ્સતિ, ન અઞ્ઞેન. તેનાહ – ‘‘અત્તાનમભિતોસય’’ન્તિ. એવમિમાય ગાથાય ઝાનપસુતતાય વનન્તસેનાસનાભિરતિં અરહત્તઞ્ચ કથેસિ.

૭૧૬. ઇદાનિ યસ્મા ઇમં ધમ્મદેસનં સુત્વા નાલકત્થેરો વનન્તમભિહારેત્વા નિરાહારોપિ પટિપદાપૂરણે અતીવ ઉસ્સુક્કો અહોસિ, નિરાહારેન ચ સમણધમ્મં કાતું ન સક્કા. તથા કરોન્તસ્સ હિ જીવિતં નપ્પવત્તતિ, કિલેસે પન અનુપ્પાદેન્તેન આહારો પરિયેસિતબ્બો, અયમેત્થ ઞાયો. તસ્મા તસ્સ ભગવા અપરાપરેસુપિ દિવસેસુ પિણ્ડાય ચરિતબ્બં, કિલેસા પન ન ઉપ્પાદેતબ્બાતિ દસ્સનત્થં અરહત્તપ્પત્તિનિટ્ઠંયેવ ભિક્ખાચારવત્તં કથેન્તો “**તતો રત્યા વિવસાને**”તિઆદિકા છ ગાથાયો અભાસિ. તત્થ **તતો**તિ ‘‘સ પિણ્ડચારં ચરિત્વા, વનન્તમભિહારયે’’તિ એત્થ વુત્તપિણ્ડચારવનન્તાભિહારતો ઉત્તરિપિ. **રત્યા વિવસાને**તિ રત્તિસમતિક્કમે, દુતિયદિવસેતિ વુત્તં હોતિ. **ગામન્તમભિહારયે**તિ આભિસમાચારિકવત્તં કત્વા યાવ ભિક્ખાચારવેલા, તાવ વિવેકમનુબ્રૂહેત્વા ગતપચ્ચાગતવત્તે વુત્તનયેન કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોન્તો ગામં ગચ્છેય્ય. **અવ્હાનં નાભિનન્દેય્યા**તિ ‘‘ભન્તે, અમ્હાકં ઘરે ભુઞ્જિતબ્બ’’ન્તિ નિમન્તનં, ‘‘દેતિ નુ ખો ન દેતિ નુ ખો સુન્દરં નુ ખો દેતિ અસુન્દરં નુ ખો દેતી’’તિ એવરૂપં વિતક્કં ભોજનઞ્ચ પટિપદાપૂરકો ભિક્ખુ નાભિનન્દેય્ય, નપ્પટિગ્ગણ્હેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. યદિ પન બલક્કારેન પત્તં ગહેત્વા પૂરેત્વા દેન્તિ, પરિભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મો કાતબ્બો, ધુતઙ્ગં ન કુપ્પતિ, તદુપાદાય પન તં ગામં ન પવિસિતબ્બં. **અભિહારઞ્ચ ગામતો**તિ સચે ગામં પવિટ્ઠસ્સ પાતિસતેહિપિ ભત્તં અભિહરન્તિ , તમ્પિ નાભિનન્દેય્ય, તતો એકસિત્થમ્પિ નપ્પટિગ્ગણ્હેય્ય, અઞ્ઞદત્થુ ઘરપટિપાટિયા પિણ્ડપાતમેવ ચરેય્યાતિ.

૭૧૭. ન મુની ગામમાગમ્મ, કુલેસુ સહસા ચરેતિ સો ચ મોનત્થાય પટિપન્નકો મુનિ ગામં ગતો સમાનો કુલેસુ સહસા ન ચરે, સહસોકિતાદિઅનનુલોમિકં ગિહિસંસગ્ગં ન આપજ્જેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. **ઘાસેસનં છિન્નકથો, ન વાચં પયુતં ભણે**તિ છિન્નકથો વિય હુત્વા ઓભાસપરિકથાનિમિત્તવિઞ્ઞત્તિપયુત્તં ઘાસેસનવાચં ન ભણેય્ય. સચે આકઙ્ખેય્ય, ગિલાનો સમાનો ગેલઞ્ઞપટિબાહનત્થાય ભણેય્ય. સેનાસનત્થાય વા વિઞ્ઞત્તિં ઠપેત્વા ઓભાસપરિકથાનિમિત્તપયુત્તં, અવસેસપચ્ચયત્થાય પન અગિલાનો નેવ કિઞ્ચિ ભણેય્યાતિ.

૭૧૮-૯. અલત્થં યદિદન્તિ ઇમિસ્સા પન ગાથાય અયમત્થો – ગામં પિણ્ડાય પવિટ્ઠો અપ્પમત્તકેપિ કિસ્મિઞ્ચિ લદ્ધે “**અલત્થં યં ઇદં સાધૂ**”તિ ચિન્તેત્વા અલદ્ધે “**નાલત્થં કુસલ**”ન્તિ તમ્પિ ‘‘સુન્દર’’ન્તિ ચિન્તેત્વા **ઉભયેનેવ** લાભાલાભેન **સો તાદી** નિબ્બિકારો હુત્વા **રુક્ખંવુપનિવત્તતિ**, યથાપિ પુરિસો ફલગવેસી રુક્ખં ઉપગમ્મ ફલં

લદ્ધાપિ અલદ્ધાપિ અનનુનીતો અપ્પટિહતો મજ્ઝત્તોયેવ હુત્વા ગચ્છતિ, એવં કુલં ઉપગમ્મ લાભં લદ્ધાપિ અલદ્ધાપિ મજ્ઝત્તોવ હુત્વા ગચ્છતીતિ. **સ પત્તપાણી** તિ ગાથા ઉત્તાનત્થાવ.

૭૨૦. ઉચ્ચાવચાતિ ઇમિસ્સા ગાથાય સમ્બન્ધો – એવં ભિક્ખાચારવત્તસમ્પન્નો હુત્વાપિ તાવતકેનેવ તુટ્ઠિં અનાપજ્જિત્વા પટિપદં આરોધેય્ય. પટિપત્તિસારઞ્હિ સાસનં. સા ચાયં **ઉચ્ચાવચા...પે॰... મુત**ન્તિ. તસ્સત્થો – સા ચાયં મગ્ગપટિપદા ઉત્તમનિહીનભેદતો **ઉચ્ચાવચા બુદ્ધસમણેન પકાસિતા**. સુખાપટિપદા હિ ખિપ્પાભિઞ્ઞા ઉચ્ચા, દુક્ખાપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા અવચા. ઇતરા દ્વે એકેનઙ્ગેન ઉચ્ચા, એકેન અવચા. પઠમા એવ વા ઉચ્ચા, ઇતરા તિસ્સોપિ અવચા. તાય ચેતાય ઉચ્ચાય અવચાય વા પટિપદાય **ન પારં દિગુણં યન્તિ**. ''દુગુણ''ન્તિ વા પાઠો, એકમગ્ગેન દ્વિક્ખત્તું નિબ્બાનં ન યન્તીતિ અત્થો. કસ્મા? યેન મગ્ગેન યે કિલેસા પહીના, તેસં પુન અપ્પહાતબ્બતો. એતેન પરિહાનધમ્માભાવં દીપેતિ. **નયિદં એકગુણં મુત**ન્તિ તઞ્ચ ઇદં પારં એકક્ખત્તુંયેવ ફુસનારહમ્પિ ન હોતિ. કસ્મા? એકેન મગ્ગેન સબ્બકિલેસપ્પહાનાભાવતો. એતેન એકમગ્ગેનેવ અરહત્તાભાવં દીપેતિ.

૭૨૧. ઇદાનિ પટિપદાનિસંસં દસ્સેન્તો ''**યસ્સ ચ વિસતા**''તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **યસ્સ ચ** એવં પટિપન્નસ્સ ભિક્ખુનો તાય પટિપદાય પહીનત્તા અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતભાવેન વિસતત્તા **વિસતા** તણ્હા **નત્થિ**, તસ્સ કિલેસસોતચ્છેદેન **છિન્નસોતસ્સ** કુસલાકુસલપ્પહાનેન **કિચ્ચાકિચ્ચપ્પહીનસ્સ** રાગજો વા દોસજો વા અપ્પમત્તકોપિ **પરિળાહો ન વિજ્જતી**તિ.

૭૨૨. ઇદાનિ યસ્મા ઇમા ગાથાયો સુત્વા નાલકત્થેરસ્સ ચિત્તં ઉદપાદિ – ''યદિ એત્તકં મોનેય્યં સુકરં ન દુક્કરં, સક્કા અપ્પકસિરેન પૂરેતુ''ન્તિ, તસ્માસ્સ ભગવા ''દુક્કરમેવ મોનેય્ય''ન્તિ દસ્સેન્તો પુન ''**મોનેય્યં તે ઉપઞ્ઞિસ્સ**''ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉપઞ્ઞિસ્સ**ન્તિ ઉપઞ્ઞાપેય્યં, કથયિસ્સન્તિ વુત્તં હોતિ. ખુરધારા ઉપમા અસ્સાતિ **ખુરધારૂપમો . ભવે**તિ ભવેય્ય. કો અધિપ્પાયો? મોનેય્યં પટિપન્નો ભિક્ખુ ખુરધારં ઉપમં કત્વા પચ્ચયેસુ વત્તેય્ય. યથા મધુદિદ્ધં ખુરધારં લિહન્તો, છેદતો, જિવ્હં રક્ખતિ, એવં ધમ્મેન લદ્ધે પચ્ચયે પરિભુઞ્જન્તો ચિત્તં કિલેસુપ્પત્તિતો રક્ખેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. પચ્ચયા હિ પરિસુદ્ધેન ઞાયેન લદ્ધુઞ્ચ અનવજ્જપરિભોગેન પરિભુઞ્જિતુઞ્ચ ન સુખેન સક્કાતિ ભગવા પચ્ચયનિસ્સિતમેવ બહુસો ભણતિ. **જિવ્હાય તાલુમાહચ્ચ, ઉદરે સઞ્ઞતો સિયા**તિ જિવ્હાય તાલું ઉપ્પીળેત્વાપિ રસતણ્હં વિનોદેન્તો કિલિટ્ઠેન મગ્ગેન ઉપ્પન્નપચ્ચયે અસેવન્તો ઉદરે સંયતો સિયા.

૭૨૩. અલીનચિત્તો ચ સિયાતિ નિચ્ચં કુસલાનં ધમ્માનં ભાવનાય અટ્ઠિતકારિતાય અકુસીતચિત્તો ચ ભવેય્ય. **ન ચાપિ બહુ ચિન્તયે**તિ ઞાતિજનપદામરવિતક્કવસેન ચ બહું ન ચિન્તેય્ય. **નિરામગન્ધો અસિતો, બ્રહ્મચરિયપરાયણો**તિ નિક્કિલેસો ચ હુત્વા તણ્હાદિટ્ઠીહિ કિસ્મિઞ્ચિ ભવે અનિસ્સિતો સિક્ખાત્તયસકલસાસનબ્રહ્મચરિયપરાયણો એવ ભવેય્ય.

૭૨૪-૫. એકાસનસ્સાતિ વિવિત્તાસનસ્સ. આસનમુખેન ચેત્થ સબ્બઇરિયાપથા વુત્તા. યતો સબ્બઇરિયાપથેસુ એકીભાવસ્સ સિક્ખેય્યાતિ વુત્તં હોતીતિ વેદિતબ્બં. એકાસનસ્સાતિ ચ સમ્પદાનવચનમેતં. **સમણૂપાસનસ્સ ચા**તિ સમણેહિ ઉપાસિતબ્બસ્સ અટ્ઠતિંસારમ્મણભાવનાનુયોગસ્સ, સમણાનં વા ઉપાસનભૂતસ્સ અટ્ઠતિંસારમ્મણભેદસ્સેવ. ઇદમ્પિ સમ્પદાનવચનમેવ, ઉપાસનત્થન્તિ વુત્તં હોતિ. એત્થ ચ એકાસનેન કાયવિવેકો, સમણૂપાસનેન ચિત્તવિવેકો વુત્તો હોતીતિ વેદિતબ્બો. **એકત્તં મોનમક્ખાત**ન્તિ એવમિદં કાયચિત્તવિવેકવસેન

‘‘એકત્તં મોન’’ન્તિ અક્ખાતં. **એકો ચે અભિરમિસ્સસી**તિ ઇદં પન ઉત્તરગાથાપેક્ખં પદં, ‘‘અથ ભાહિસિ દસદિસા’’તિ ઇમિના અસ્સ સમ્બન્ધો.

ભાહિસીતિ ભાસિસ્સસિ પકાસેસ્સસિ. ઇમં પટિપદં ભાવેન્તો સબ્બદિસાસુ કિત્તિયા પાકટો ભવિસ્સસીતિ વુત્તં હોતિ. **સુત્વા ધીરાનન્તિ**આદીનં પન ચતુન્નં પદાનં અયમત્થો – યેન ચ કિત્તિઘોસેન ભાહિસિ દસદિસા તં **ધીરાનં ઝાયીનં કામચાગિનં નિઘોસં સુત્વા** અથ ત્વં તેન ઉદ્ધચ્ચં અનાપજ્જિત્વા **ભિય્યો હિરિઞ્ચ સદ્ધઞ્ચ** કરેય્યાસિ, તેન ઘોસેન હરાયમાનો ‘‘નિય્યાનિકપટિપદા અય’’ન્તિ સદ્ધં ઉપ્પાદેત્વા ઉત્તરિ પટિપત્તિમેવ બ્રૂહેય્યાસિ. **મામકો**તિ એવઞ્હિ સન્તે મમ સાવકો હોતીતિ.

૭૨૬. તં નદીહીતિ યં તં મયા ‘‘હિરિઞ્ચ સદ્ધઞ્ચ ભિય્યો કુબ્બેથા’’તિ વદતા ‘‘ઉદ્ધચ્ચં ન કાતબ્બ’’ન્તિ વુત્તં, તં ઇમિના નદીનિદસ્સનેનાપિ જાનાથ, તબ્બિપરિયાયઞ્ચ **સોબ્ભેસુ** ચ **પદરેસુ**ચ જાનાથ. **સોબ્ભેસૂ**તિ માતિકાસુ . **પદરેસૂ**તિ દરીસુ. કથં? **સણન્તા યન્તિ કુસોબ્ભા, તુણ્હી યન્તિ મહોદધી**તિ. કુસોબ્ભા હિ સોબ્ભપદરાદિભેદા સબ્બાપિ કુન્નદિયો સણન્તા સદ્દં કરોન્તા ઉદ્ધતા હુત્વા યન્તિ, ગઙ્ગાદિભેદા પન મહાનદિયો તુણ્હી યન્તિ, એવં ‘‘મોનેય્યં પૂરેમી’’તિ ઉદ્ધતો હોતિ અમામકો, મામકો પન હિરિઞ્ચ સદ્ધઞ્ચ ઉપ્પાદેત્વા નીચચિત્તોવ હોતિ.

૭૨૭-૯. કિઞ્ચ ભિય્યો – **યદૂનકં...પે॰... પણ્ડિતો**તિ. તત્થ સિયા – સચે અડ્ઢકુમ્ભૂપમો બાલો સણન્તતાય, રહદો પૂરોવ પણ્ડિતો સન્તતાય, અથ કસ્મા બુદ્ધસમણો એવં ધમ્મદેસનાબ્યાવટો હુત્વા બહું ભાસતીતિ ઇમિના સમ્બન્ધેન ‘‘**યં સમણો**’’તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **યં બુદ્ધસમણો બહું ભાસતિ ઉપેતં અત્થસઞ્હિતં**, અત્થુપેતં ધમ્મુપેતઞ્ચ હિતેન ચ સંહિતં, તં ન ઉદ્ધચ્ચેન, અપિચ ખો **જાનં સો ધમ્મં દેસેતિ** દિવસમ્પિ દેસેન્તો નિપ્પપઞ્ચોવ હુત્વા. તસ્સ હિ સબ્બં વચીકમ્મં ઞાણાનુપરિવત્તિ. એવં દેસેન્તો ચ ‘‘ઇદમસ્સ હિતં ઇદમસ્સ હિત’’ન્તિ નાનપ્પકારતો **જાનં સો બહુ ભાસતિ**, ન કેવલં બહુભાણિતાય. અવસાનગાથાય સમ્બન્ધો – એવં તાવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સમન્નાગતો બુદ્ધસમણો જાનં સો ધમ્મં દેસેતિ, જાનં સો બહુ ભાસતિ. તેન દેસિતં પન ધમ્મં નિબ્બેધભાગિયેનેવ ઞાણેન યો ચ જાનં સંયતત્તો, જાનં ન બહુ ભાસતિ, સ મુનિ મોનમરહતિ, સ મુનિ મોનમજ્ઝગાતિ. તસ્સત્થો – તં ધમ્મં જાનન્તો **સંયતત્તો** ગુત્તચિત્તો હુત્વા યં ભાસિતં સત્તાનં હિતસુખાવહં ન હોતિ, તં **જાનં ન બહુ ભાસતિ**. સો એવંવિધો મોનત્થં પટિપન્નકો મુનિ મોનેય્યપટિપદાસઙ્ખાતં **મોનં અરહતિ**. ન કેવલઞ્ચ અરહતિયેવ, અપિચ ખો પન **સ મુનિ** અરહત્તમગ્ગઞાણસઙ્ખાતં **મોનં અજ્ઝગા** ઇચ્ચેવ વેદિતબ્બોતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

તં સુત્વા નાલકત્થેરો તીસુ ઠાનેસુ અપ્પિચ્છો અહોસિ દસ્સને સવને પુચ્છાયાતિ. સો હિ દેસનાપરિયોસાને પસન્નચિત્તો ભગવન્તં વન્દિત્વા વનં પવિટ્ઠો, પુન ‘‘અહો વતાહં ભગવન્તં પસ્સેય્ય’’ન્તિ લોલભાવં ન જનેસિ. અયમસ્સ દસ્સને અપ્પિચ્છતા. તથા ‘‘અહો વતાહં પુન ધમ્મદેસનં સુણેય્ય’’ન્તિ લોલભાવં ન જનેસિ. અયમસ્સ સવને અપ્પિચ્છતા. તથા ‘‘અહો વતાહં પુન મોનેય્યપટિપદં પુચ્છેય્ય’’ન્તિ લોલભાવં ન જનેસિ. અયમસ્સ પુચ્છાય અપ્પિચ્છતા.

સો એવં અપ્પિચ્છો સમાનો પબ્બતપાદં પવિસિત્વા એકવનસણ્ડે દ્વે દિવસાનિ ન વસિ , એકરુક્ખમૂલે દ્વે દિવસાનિ ન નિસીદિ, એકગામે દ્વે દિવસાનિ પિણ્ડાય ન પાવિસિ. ઇતિ વનતો વનં, રુક્ખતો રુક્ખં, ગામતો ગામં આહિણ્ડન્તો અનુરૂપપટિપદં પટિપજ્જિત્વા અગ્ગફલે પતિટ્ઠાસિ. અથ યસ્મા મોનેય્યપટિપદં ઉક્કટ્ઠં કત્વા પૂરેન્તો

ભિક્ખુ સત્તેવ માસાનિ જીવતિ, મજ્ઝિમં કત્વા પૂરેન્તો સત્ત વસ્સાનિ, મન્દં કત્વા પૂરેન્તો સોળસ વસ્સાનિ. અયઞ્ચ ઉક્કટ્ઠં કત્વા પૂરેસિ, તસ્મા સત્ત માસે ઠત્વા અત્તનો આયુસઙ્ખારપરિક્ખયં ઞત્વા ન્હાયિત્વા નિવાસેત્વા કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા દિગુણં સઙ્ઘાટિં પારુપિત્વા દસબલાભિમુખો પઞ્ચપતિટ્ઠિતં વન્દિત્વા અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વા હિઙ્ગુલકપબ્બતં નિસ્સાય ઠિતકોવ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ. તસ્સ પરિનિબ્બુતભાવં ઞત્વા ભગવા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં તત્થ ગન્ત્વા સરીરકિચ્ચં કત્વા ધાતુયો ગાહાપેત્વા ચેતિયં પતિટ્ઠાપેત્વા અગમાસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય નાલકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. દ્વયતાનુપસ્સનાસુત્તવણ્ણના

એવં મે સુતન્તિ દ્વયતાનુપસ્સનાસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ઇમસ્સ સુત્તસ્સ અત્તજ્ઝાસયતો ઉપ્પત્તિ. અત્તજ્ઝાસયેન હિ ભગવા ઇમં સુત્તં દેસેસિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પનસ્સ અત્થવણ્ણનાયમેવ આવિ ભવિસ્સતિ. તત્થ **એવં મે સુત**ન્તિઆદીનિ વુત્તનયાનેવ. **પુબ્બારામે**તિ સાવત્થિનગરસ્સ પુરત્થિમદિસાયં આરામે. **મિગારમાતુ પાસાદે**તિ એત્થ વિસાખા ઉપાસિકા અત્તનો સસુરેન મિગારેન સેટ્ઠિના માતુટ્ઠાને ઠપિતત્તા ''મિગારમાતા''તિ વુચ્ચતિ. તાય મિગારમાતુયા નવકોટિઅગ્ઘનકં મહાલતાપિળન્ધનં વિસ્સજ્જેત્વા કારાપિતો પાસાદો હેટ્ઠા ચ ઉપરિ ચ પઞ્ચ પઞ્ચ ગબ્ભસતાનિ કત્વા સહસ્સકૂટાગારગબ્ભો, સો ''મિગારમાતુપાસાદો''તિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં મિગારમાતુ પાસાદે.

તેન ખો પન સમયેન ભગવાતિ યં સમયં ભગવા સાવત્થિં નિસ્સાય પુબ્બારામે મિગારમાતુ પાસાદે વિહરતિ, તેન સમયેન. **તદહુપોસથે**તિ તસ્મિં અહુ ઉપોસથે, ઉપોસથદિવસેતિ વુત્તં હોતિ. **પન્નરસે**તિ ઇદં ઉપોસથગ્ગહણેન સમ્પત્તાવસેસુપોસથપટિક્ખેપવચનં. **પુણ્ણાય પુણ્ણમાય રત્તિયા**તિ પન્નરસદિવસત્તા દિવસગણનાય અબ્ભાદિઉપક્કિલેસવિરહત્તા રત્તિગુણસમ્પત્તિયા ચ પુણ્ણત્તા પુણ્ણાય, પરિપુણ્ણચન્દત્તા પુણ્ણમાય ચ રત્તિયા. **ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો**તિ ભિક્ખુસઙ્ઘેન પરિવુતો. **અબ્ભોકાસે નિસિન્નો હોતી**તિ મિગારમાતુ રતનપાસાદપરિવેણે અબ્ભોકાસે ઉપરિ અપ્પટિચ્છન્ને ઓકાસે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્નો હોતિ. **તુણ્હીભૂતં તુણ્હીભૂત**ન્તિ અતીવ તુણ્હીભૂતં, યતો યતો વા અનુવિલોકેતિ , તતો તતો તુણ્હીભૂતં, તુણ્હીભૂતં વાચાય, પુન તુણ્હીભૂતં કાયેન. **ભિક્ખુસઙ્ઘં અનુવિલોકેત્વા**તિ તં પરિવારેત્વા નિસિન્નં અનેકસહસ્સભિક્ખુપરિમાણં તુણ્હીભૂતં તુણ્હીભૂતં ભિક્ખુસઙ્ઘં ''એત્તકા એત્થ સોતાપન્ના, એત્તકા સકદાગામિનો, એત્તકા અનાગામિનો એત્તકા આરદ્ધવિપસ્સકા કલ્યાણપુથુજ્જના, ઇમસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ કીદિસી ધમ્મદેસના સપ્પાયા''તિ સપ્પાયધમ્મદેસનાપરિચ્છેદનત્થં ઇતો ચિતો ચ વિલોકેત્વા.

યે તે, ભિક્ખવે, કુસલા ધમ્માતિ યે તે આરોગ્યટ્ઠેન અનવજ્જટ્ઠેન ઇટ્ઠફલટ્ઠેન કોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન ચ કુસલા સત્તતિંસબોધિપક્ખિયધમ્મા, તજ્જોતકા વા પરિયત્તિધમ્મા. **અરિયા નિય્યાનિકા સમ્બોધગામિનો**તિ ઉપગન્તબ્બટ્ઠેન અરિયા, લોકતો નિય્યાનટ્ઠેન નિય્યાનિકા, સમ્બોધસઙ્ખાતં અરહત્તં ગમનટ્ઠેન સમ્બોધગામિનો. **તેસં વો ભિક્ખવે...પે॰... સવનાય**, તેસં ભિક્ખવે કુસલાનં...પે॰... સમ્બોધગામીનં કા ઉપનિસા, કિં કારણં, કિં પયોજનં તુમ્હાકં સવનાય, કિમત્થં તુમ્હે તે ધમ્મે સુણાથાતિ વુત્તં હોતિ. **યાવદેવ દ્વયતાનં ધમ્માનં યથાભૂતં ઞાણાયા**તિ એત્થ **યાવદેવા**તિ પરિચ્છેદાવધારણવચનં. દ્વે અવયવા એતેસન્તિ દ્વયા, દ્વયા એવ દ્વયતા, તેસં દ્વયતાનં. ''દ્વયાન''ન્તિપિ પાઠો. **યથાભૂતં ઞાણાયા**તિ અવિપરીતઞાણાય. કિં વુત્તં હોતિ? યદેતં લોકિયલોકુત્તરાદિભેદેન

દ્વિધા વવત્થિતાનં ધમ્માનં વિપસ્સનાસઙ્ખાતં યથાભૂતઞાણં, એતદત્થાય ન ઇતો ભિય્યોતિ, સવનેન હિ એત્તકં હોતિ, તદુત્તરિ વિસેસાધિગમો ભાવનાયાતિ. **કિઞ્ચ દ્વયતં વદેથા**તિ એત્થ પન સચે, વો ભિક્ખવે, સિયા, કિઞ્ચ તુમ્હે, ભન્તે, દ્વયતં વદેથાતિ અયમધિપ્પાયો. પદત્થો પન ''કિઞ્ચ દ્વયતાભાવં વદેથા''તિ.

(૧) તતો ભગવા દ્વયતં દસ્સેન્તો **''ઇદં દુક્ખ''**ન્તિ એવમાદિમાહ. તત્થ દ્વયતાનં ચતુસચ્ચધમ્માનં ''ઇદં દુક્ખં, અયં દુક્ખસમુદયો''તિ એવં લોકિયસ્સ એકસ્સ અવયવસ્સ સહેતુકસ્સ વા દુક્ખસ્સ દસ્સનેન **અયં એકાનુપસ્સના**, ઇતરા લોકુત્તરસ્સ દુતિયસ્સ અવયવસ્સ સઉપાયસ્સ વા નિરોધસ્સ દસ્સનેન **દુતિયાનુપસ્સના**. પઠમા ચેત્થ તતિયચતુત્થવિસુદ્ધીહિ હોતિ, દુતિયા પઞ્ચમવિસુદ્ધિયા. **એવં સમ્મા દ્વયતાનુપસ્સિનો**તિ ઇમિના વુત્તનયેન સમ્મા દ્વયધમ્મે અનુપસ્સન્તસ્સ સતિયા અવિપ્પવાસેન **અપ્પમત્તસ્સ**, કાયિકચેતસિકવીરિયાતાપેન **આતાપિનો** કાયે ચ જીવિતે ચ નિરપેક્ખત્તા , **પહિતત્તસ્સ**. **પાટિકઙ્ખ**ન્તિ ઇચ્છિતબ્બં. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે અઞ્ઞા**તિ અસ્મિંયેવ અત્તભાવે અરહત્તં. **સતિ વા ઉપાદિસેસે અનાગામિતા**તિ ''ઉપાદિસેસ''ન્તિ પુનબ્ભવવસેન ઉપાદાતબ્બક્ખન્ધસેસં વુચ્ચતિ, તસ્મિં વા સતિ અનાગામિભાવો પટિકઙ્ખોતિ દસ્સેતિ. તત્થ કિઞ્ચાપિ હેટ્ઠિમફલાનિપિ એવં દ્વયતાનુપસ્સિનોવ હોન્તિ, ઉપરિમફલેસુ પન ઉસ્સાહં જનેન્તો એવમાહ.

ઇદમવોચાતિઆદિ સઙ્ગીતિકારાનં વચનં. તત્થ **ઇદ**ન્તિ ''યે તે, ભિક્ખવે''તિઆદિવુત્તનિદસ્સનં. **એત**ન્તિ ઇદાનિ ''યે દુક્ખ''ન્તિ એવમાદિવત્તબ્બગાથાબન્ધનિદસ્સનં. ઇમા ચ ગાથા ચતુસચ્ચદીપકત્તા વુત્તત્થદીપિકા એવ, એવં સન્તેપિ ગાથારુચિકાનં પચ્છા આગતાનં પુબ્બે વુત્તં અસમત્થતાય અનુગ્ગહેત્વા ''ઇદાનિ યદિ વદેય્ય સુન્દર''ન્તિ આકઙ્ખન્તાનં વિક્ખિત્તચિત્તાનઞ્ચ અત્થાય વુત્તા. વિસેસત્થદીપિકા વાતિ અવિપસ્સકે વિપસ્સકે ચ દસ્સેત્વા તેસં વટ્ટવિવટ્ટદસ્સનતો, તસ્મા વિસેસત્થદસ્સનત્થમેવ વુત્તા. એસ નયો ઇતો પરમ્પિ ગાથાવચનેસુ.

૭૩૦. તત્થ **યત્થ ચા**તિ નિબ્બાનં દસ્સેતિ. નિબ્બાને હિ દુક્ખં સબ્બસો ઉપરુજ્ઝતિ, સબ્બપ્પકારં ઉપરુજ્ઝતિ, સહેતુકં ઉપરુજ્ઝતિ, અસેસઞ્ચ ઉપરુજ્ઝતિ. **તઞ્ચ મગ્ગ**ન્તિ તઞ્ચ અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં.

૭૩૧-૩. **ચેતોવિમુત્તિહીના તે, અથો પઞ્ઞાવિમુત્તિયા**તિ એત્થ અરહત્તફલસમાધિ રાગવિરાગા ચેતોવિમુત્તિ, અરહત્તફલપઞ્ઞા અવિજ્જાવિરાગા પઞ્ઞાવિમુત્તીતિ વેદિતબ્બા. તણ્હાચરિતેન વા અપ્પનાઝાનબલેન કિલેસે વિક્ખમ્ભેત્વા અધિગતં અરહત્તફલં રાગવિરાગા ચેતોવિમુત્તિ, દિટ્ઠિચરિતેન ઉપચારજ્ઝાનમત્તં નિબ્બત્તેત્વા વિપસ્સિત્વા અધિગતં અરહત્તફલં અવિજ્જાવિરાગા પઞ્ઞાવિમુત્તિ. અનાગામિફલં વા કામરાગં સન્ધાય રાગવિરાગા ચેતોવિમુત્તિ, અરહત્તફલં સબ્બપ્પકારતો અવિજ્જાવિરાગા પઞ્ઞાવિમુત્તીતિ. **અન્તકિરિયાયા**તિ વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તકરણત્થાય . **જાતિજરૂપગા**તિ જાતિજરં ઉપગતા, જાતિજરાય વા ઉપગતા, ન પરિમુચ્ચન્તિ જાતિજરાયાતિ એવં વેદિતબ્બા. સેસમેત્થ આદિતો પભુતિ પાકટમેવ. ગાથાપરિયોસાને ચ સટ્ઠિમત્તા ભિક્ખૂ તં દેસનં ઉગ્ગહેત્વા વિપસ્સિત્વા તસ્મિંયેવ આસને અરહત્તં પાપુણિંસુ. યથા ચેત્થ, એવં સબ્બવારેસુ.

(૨) અતો એવ ભગવા **''સિયા અઞ્ઞેનપિ પરિયાયેના''**તિઆદિના નયેન નાનપ્પકારતો દ્વયતાનુપસ્સનં આહ. તત્થ દુતિયવારે **ઉપધિપચ્ચયા**તિ સાસવકમ્મપચ્ચયા. સાસવકમ્મઞ્હિ ઇધ ''ઉપધી''તિ અધિપ્પેતં. **અસેસવિરાગનિરોધા**તિ અસેસં વિરાગેન નિરોધા, અસેસવિરાગસઙ્ખાતા વા નિરોધા.

૭૩૪. **ઉપધિનિદાના**તિ કમ્મપચ્ચયા. **દુક્ખસ્સ જાતિપ્પભવાનુપસ્સી**તિ વટ્ટદુક્ખસ્સ જાતિકારણં ''ઉપધી''તિ અનુપસ્સન્તો. સેસમેત્થ પાકટમેવ. એવં અયમ્પિ વારો ચત્તારિ સચ્ચાનિ દીપેત્વા અરહત્તનિકૂટેનેવ વુત્તો. યથા

ચાયં, એવં સબ્બવારા.

(૩) તત્થ તતિયવારે **અવિજ્જાપચ્ચયા**તિ ભવગામિકમ્મસમ્ભારઅવિજ્જાપચ્ચયા. દુક્ખં પન સબ્બત્થ વટ્ટદુક્ખમેવ.

૭૩૫. જાતિમરણસંસારન્તિ ખન્ધનિબ્બત્તિં જાતિં ખન્ધભેદં મરણં ખન્ધપટિપાટિં સંસારઞ્ચ. **વજન્તી**તિ ગચ્છન્તિ ઉપેન્તિ. **ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવ**ન્તિ ઇમં મનુસ્સભાવં ઇતો અવસેસઅઞ્ઞનિકાયભાવઞ્ચ. **ગતી**તિ પચ્ચયભાવો.

૭૩૬. અવિજ્જા હાયન્તિ અવિજ્જા હિ અયં. **વિજ્જાગતા ચ યે સત્તા**તિ યે ચ અરહત્તમગ્ગવિજ્જાય કિલેસે વિજ્ઝિત્વા ગતા ખીણાસવસત્તા. સેસમુત્તાનત્થમેવ.

(૪) ચતુત્થવારે **સઙ્ખારપચ્ચયા**તિ પુઞ્ઞાપુઞ્ઞાનેઞ્જાભિસઙ્ખારપચ્ચયા.

૭૩૮-૯. એતમાદીનવં ઞત્વાતિ યદિદં દુક્ખં સઙ્ખારપચ્ચયા, એતં આદીનવન્તિ ઞત્વા. **સબ્બસઙ્ખારસમથા**તિ સબ્બેસં વુત્તપ્પકારાનં સઙ્ખારાનં મગ્ગઞાણેન સમથા, ઉપહતતાય ફલસમત્થતાયાતિ વુત્તં હોતિ. **સઞ્ઞાન**ન્તિ કામસઞ્ઞાદીનં મગ્ગેનેવ ઉપરોધના. **એતં ઞત્વા યથાતથ**ન્તિ એતં દુક્ખક્ખયં અવિપરીતં ઞત્વા. **સમ્મદ્દસા**તિ સમ્માદસ્સના. **સમ્મદઞ્ઞાયા**તિ સઙ્ખતં અનિચ્ચાદિતો, અસઙ્ખતઞ્ચ નિચ્ચાદિતો ઞત્વા. **મારસંયોગ**ન્તિ તેભૂમકવટ્ટં. સેસમુત્તાનત્થમેવ.

(૫) પઞ્ચમવારે **વિઞ્ઞાણપચ્ચયા**તિ કમ્મસહજાતઅભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણપચ્ચયા.

૭૪૧. નિચ્છાતોતિ નિત્તણ્હો. **પરિનિબ્બુતો**તિ કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બુતો હોતિ. સેસં પાકટમેવ.

(૬) છટ્ઠવારે **ફસ્સપચ્ચયા**તિ અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તફસ્સપચ્ચયાતિ અત્થો. એવં એત્થ પદપટિપાટિયા વત્તબ્બાનિ નામરૂપસળાયતનાનિ અવત્વા ફસ્સો વુત્તો. તાનિ હિ રૂપમિસ્સકત્તા કમ્મસમ્પયુત્તાનેવ ન હોન્તિ, ઇદઞ્ચ વટ્ટદુક્ખં કમ્મતો વા સમ્ભવેય્ય કમ્મસમ્પયુત્તધમ્મતો વાતિ.

૭૪૨-૩. ભવસોતાનુસારિનન્તિ તણ્હાનુસારિનં. **પરિઞ્ઞાયા**તિ તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનિત્વા. **અઞ્ઞાયા**તિ અરહત્તમગ્ગપઞ્ઞાય ઞત્વા. **ઉપસમે રતા**તિ ફલસમાપત્તિવસેન નિબ્બાને રતા. **ફસ્સાભિસમયા**તિ ફસ્સનિરોધા. સેસં પાકટમેવ.

(૭) સત્તમવારે **વેદનાપચ્ચયા**તિ કમ્મસમ્પયુત્તવેદનાપચ્ચયા.

૭૪૪-૫. અદુક્ખમસુખં સહાતિ અદુક્ખમસુખેન સહ. **એતં દુક્ખન્તિ ઞત્વાના**તિ એતં સબ્બં વેદયિતં ''દુક્ખકારણ''ન્તિ ઞત્વા, વિપરિણામટ્ઠિતિઅઞ્ઞાણદુક્ખતાહિ વા દુક્ખં ઞત્વા. **મોસધમ્મ**ન્તિ નસ્સનધમ્મં. **પલોકિન**ન્તિ જરામરણેહિ પલુજ્જનધમ્મં. **ફુસ્સ ફુસ્સા**તિ ઉદયબ્બયઞાણેન ફુસિત્વા ફુસિત્વા. **વયં પસ્સ**ન્તિ અન્તે ભઙ્ગમેવ પસ્સન્તો. **એવં તત્થ વિજાનતી**તિ એવં તા વેદના વિજાનાતિ, તત્થ વા દુક્ખભાવં વિજાનાતિ. **વેદનાનં ખયા**તિ તતો પરં મગ્ગઞાણેન કમ્મસમ્પયુત્તાનં વેદનાનં ખયા. સેસમુત્તાનમેવ.

(૮) અટ્ઠમવારે **તણ્હાપચ્ચયા**તિ કમ્મસમ્ભારતણ્હાપચ્ચયા .

૭૪૭. એતમાદીનવં ઞત્વા, તણ્હં દુક્ખસ્સ સમ્ભવન્તિ એતં દુક્ખસ્સ સમ્ભવં તણ્હાય આદીનવં ઞત્વા. સેસમુત્તાનમેવ.

(૯) નવમવારે **ઉપાદાનપચ્ચયા**તિ કમ્મસમ્ભારઉપાદાનપચ્ચયા.

૭૪૮-૯. ભવોતિ વિપાકભવો ખન્ધપાતુભાવો. **ભૂતો દુક્ખ**ન્તિ ભૂતો સમ્ભૂતો વટ્ટદુક્ખં નિગચ્છતિ. **જાતસ્સ મરણ**ન્તિ યત્રાપિ ''ભૂતો સુખં નિગચ્છતી''તિ બાલા મઞ્ઞન્તિ, તત્રાપિ દુક્ખમેવ દસ્સેન્તો આહ – ''જાતસ્સ મરણં હોતી''તિ. દુતિયગાથાય યોજના – અનિચ્ચાદીહિ સમ્મદઞ્ઞાય પણ્ડિતા ઉપાદાનક્ખયા જાતિક્ખયં નિબ્બાનં અભિઞ્ઞાય ન ગચ્છન્તિ પુનબ્ભવન્તિ.

(૧૦) દસમવારે **આરમ્ભપચ્ચયા**તિ કમ્મસમ્પયુત્તવીરિયપચ્ચયા.

૭૫૧. અનારમ્ભે વિમુત્તિનોતિ અનારમ્ભે નિબ્બાને વિમુત્તસ્સ. સેસમુત્તાનમેવ.

(૧૧) એકાદસમવારે **આહારપચ્ચયા**તિ કમ્મસમ્પયુત્તાહારપચ્ચયા. અપરો નયો – ચતુબ્બિધા સત્તા રૂપૂપગા, વેદનૂપગા, સઞ્ઞૂપગા, સઙ્ખારૂપગાતિ. તત્થ એકાદસવિધાય કામધાતુયા સત્તા **રૂપૂપગા** કબળીકારાહારસેવનતો. રૂપધાતુયા સત્તા અઞ્ઞત્ર અસઞ્ઞેહિ **વેદનૂપગા** ફસ્સાહારસેવનતો. હેટ્ઠા તિવિધાય અરૂપધાતુયા સત્તા **સઞ્ઞૂપગા** સઞ્ઞાભિનિબ્બત્તમનોસઞ્ચેતનાહારસેવનતો . ભવગ્ગે સત્તા **સઙ્ખારૂપગા** સઙ્ખારાભિનિબ્બત્તવિઞ્ઞાણાહારસેવનતોતિ. એવમ્પિ યં કિઞ્ચિ દુક્ખં સમ્ભોતિ, સબ્બં આહારપચ્ચયાતિ વેદિતબ્બં.

૭૫૫. આરોગ્યન્તિ નિબ્બાનં. **સઙ્ખાય સેવી**તિ ચત્તારો પચ્ચયે પચ્ચવેક્ખિત્વા સેવમાનો, ''પઞ્ચક્ખન્ધા દ્વાદસાયતનાનિ અટ્ઠારસધાતુયો''તિ એવં વા લોકં સઙ્ખાય ''અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા''તિ ઞાણેન સેવમાનો. **ધમ્મટ્ઠો**તિ ચતુસચ્ચધમ્મે ઠિતો. **સઙ્ખ્યં નોપેતી**તિ ''દેવો''તિ વા ''મનુસ્સો''તિ વા આદિકં સઙ્ખ્યં ન ગચ્છતિ. સેસમુત્તાનમેવ.

(૧૨) દ્વાદસમવારે **ઇઞ્જિતપચ્ચયા**તિ તણ્હામાનદિટ્ઠિકમ્મકિલેસઇઞ્જિતેસુ યતો કુતોચિ કમ્મસમ્ભારિઞ્જિતપચ્ચયા.

૭૫૭. એજં વોસ્સજ્જાતિ તણ્હં ચજિત્વા. **સઙ્ખારે ઉપરુન્ધિયા**તિ કમ્મં કમ્મસમ્પયુત્તે ચ સઙ્ખારે નિરોધેત્વા. સેસમુત્તાનમેવ.

(૧૩) તેરસમવારે **નિસ્સિતસ્સ ચલિત**ન્તિ તણ્હાય તણ્હાદિટ્ઠિમાનેહિ વા ખન્ધે નિસ્સિતસ્સ સીહસુત્તે (સં॰ નિ॰ ૩.૭૮) દેવાનં વિય ભયચલનં હોતિ. સેસમુત્તાનમેવ.

(૧૪) ચુદ્દસમવારે **રૂપેહી**તિ રૂપભવેહિ રૂપસમાપત્તીહિ વા. **અરૂપા**તિ અરૂપભવા અરૂપસમાપત્તિયો વા. **નિરોધો**તિ નિબ્બાનં.

૭૬૧. મચ્ચુહાયિનોતિ મરણમચ્ચુ કિલેસમચ્ચુ દેવપુત્તમચ્ચુહાયિનો, તિવિધમ્પિ તં મચ્ચું હિત્વા ગામિનોતિ વુત્તં હોતિ. સેસમુત્તાનમેવ.

(૧૫) પન્નરસમવારે **યન્તિ** નામરૂપં સન્ધાયાહ. તઞ્હિ લોકેન ધુવસુભસુખત્તવસેન ''ઇદં સચ્ચ''ન્તિ ઉપનિજ્ઝાયિતં દિટ્ઠમાલોકિતં. **તદમરિયાનન્તિ** ઇદં અરિયાનં, અનુનાસિકઇકારલોપં કત્વા વુત્તં. **એતં મુસા**તિ એતં ધુવાદિવસેન ગહિતમ્પિ મુસા, ન તાદિસં હોતીતિ. પુન **યન્તિ** નિબ્બાનં સન્ધાયાહ. તઞ્હિ લોકેન રૂપવેદનાદીનમભાવતો ''ઇદં મુસા નત્થિ કિઞ્ચી''તિ ઉપનિજ્ઝાયિતં. **તદમરિયાનં એતં સચ્ચન્તિ** તં ઇદં અરિયાનં એતં નિક્કિલેસસઙ્ખાતા સુભભાવા, પવત્તિદુક્ખપટિપક્ખસઙ્ખાતા સુખભાવા, અચ્ચન્તસન્તિસઙ્ખાતા નિચ્ચભાવા ચ અનપગમનેન પરમત્થતો ''સચ્ચ''ન્તિ યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય સુદિટ્ઠં.

૭૬૨-૩. અનત્તનિ અત્તમાનિન્તિ અનત્તનિ નામરૂપે અત્તમાનિં. **ઇદં સચ્ચન્તિ મઞ્ઞતી**તિ ઇદં નામરૂપં ધુવાદિવસેન ''સચ્ચ''ન્તિ મઞ્ઞતિ. **યેન યેન હી**તિ યેન યેન રૂપે વા વેદનાય વા ''મમ રૂપં, મમ વેદના''તિઆદિના નયેન મઞ્ઞન્તિ. **તતો તન્તિ** તતો મઞ્ઞિતાકારા તં નામરૂપં **હોતિ અઞ્ઞથા**. કિં કારણં? **તઞ્હિ તસ્સ મુસા હોતિ**, યસ્મા તં યથામઞ્ઞિતાકારા મુસા હોતિ, તસ્મા અઞ્ઞથા હોતીતિ અત્થો. કસ્મા પન મુસા હોતીતિ? **મોસધમ્મઞ્હિ ઇત્તરં**, યસ્મા યં ઇત્તરં પરિત્તપચ્ચુપટ્ઠાનં, તં મોસધમ્મં નસ્સનધમ્મં હોતિ, તથારૂપઞ્ચ નામરૂપન્તિ. **સચ્ચાભિસમયા**તિ સચ્ચાવબોધા. સેસમુત્તાનમેવ.

(૧૬) સોળસમવારે **યન્તિ** છબ્બિધમિટ્ઠારમ્મણં સન્ધાયાહ. તઞ્હિ લોકેન સલભમચ્છમક્કટાદીહિ પદીપબળિસલેપાદયો વિય ''ઇદં સુખ''ન્તિ ઉપનિજ્ઝાયિતં. **તદમરિયાનં એતં દુક્ખન્તિ** તં ઇદં અરિયાનં ''કામા હિ ચિત્રા મધુરા મનોરમા, વિરૂપરૂપેન મથેન્તિ ચિત્ત''ન્તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૫૦; ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૩૬) નયેન ''એતં દુક્ખ''ન્તિ યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય સુદિટ્ઠં. પુન **યન્તિ** નિબ્બાનમેવ સન્ધાયાહ. તઞ્હિ લોકેન કામગુણાભાવા ''દુક્ખ''ન્તિ ઉપનિજ્ઝાયિતં. **તદમરિયાનન્તિ** તં ઇદં અરિયાનં પરમત્થસુખતો ''એતં સુખ''ન્તિ યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય સુદિટ્ઠં.

૭૬૫-૬. કેવલાતિ અનવસેસા. **ઇટ્ઠા**તિ ઇચ્છિતા પત્થિતા. **કન્તા**તિ પિયા. **મનાપા**તિ મનવુડ્ઢિકરા. **યાવતત્થીતિ વુચ્ચતી**તિ યાવતા એતે છ આરમ્મણા અત્થીતિ વુચ્ચન્તિ. વચનબ્યત્તયો વેદિતબ્બો. **એતે વો**તિ એત્થ **વો**તિ નિપાતમત્તં.

૭૬૭-૮. સુખન્તિ દિટ્ઠમરિયેહિ, સક્કાયસ્સુપરોધનન્તિ ''સુખ''મિતિ અરિયેહિ પઞ્ચક્ખન્ધનિરોધો દિટ્ઠો, નિબ્બાનન્તિ વુત્તં હોતિ. **પચ્ચનીકમિદં હોતી**તિ પટિલોમમિદં દસ્સનં હોતિ. **પસ્સતન્તિ** પસ્સન્તાનં, પણ્ડિતાનન્તિ વુત્તં હોતિ. **યં પરે**તિ એત્થ **યન્તિ** વત્થુકામે સન્ધાયાહ. પુન **યં પરે**તિ એત્થ નિબ્બાનં.

૭૬૯-૭૧. પસ્સાતિ સોતારં આલપતિ. **ધમ્મન્તિ** નિબ્બાનધમ્મં. **સમ્પમૂળ્હેત્થવિદ્દસૂ**તિ સમ્પમૂળ્હા એત્થ અવિદ્દસૂ બાલા. કિંકારણં સમ્પમૂળ્હા? **નિવુતાનં તમો હોતિ** , **અન્ધકારો અપસ્સતં** , બાલાનં અવિજ્જાય નિવુતાનં ઓત્થટાનં અન્ધભાવકરણો તમો હોતિ, યેન નિબ્બાનધમ્મં દટ્ઠું ન સક્કોન્તિ. **સતઞ્ચ વિવટં હોતિ**, **આલોકો પસ્સતામિવા**તિ સતઞ્ચ સપ્પુરિસાનં પઞ્ઞાદસ્સનેન પસ્સતં આલોકોવ વિવટં હોતિ નિબ્બાનં. **સન્તિકે ન વિજાનન્તિ**, **મગા ધમ્મસ્સકોવિદા**તિ યં અત્તનો સરીરે તચપઞ્ચકમત્તં પરિચ્છિન્દિત્વા અનન્તરમેવ અધિગન્તબ્બતો, અત્તનો ખન્ધાનં વા નિરોધમત્તતો સન્તિકે નિબ્બાનં, તં એવં સન્તિકે સન્તમ્પિ ન વિજાનન્તિ

મગભૂતા જના મગ્ગામગ્ગધમ્મસ્સ સચ્ચધમ્મસ્સ વા અકોવિદા, સબ્બથા **ભવરાગ...પે॰... સુસમ્બુધો**. તત્થ **મારધેય્યાનુપન્નેહી**તિ તેભૂમકવટ્ટં અનુપન્નેહિ.

૭૭૨. પચ્છિમગાથાય સમ્બન્ધો ‘‘એવં અસુસમ્બુધં **કો નુ અઞ્ઞત્ર મરિયેહી**’’તિ. તસ્સત્થો – ઠપેત્વા અરિયે કો નુ અઞ્ઞો નિબ્બાનપદં જાનિતું અરહતિ, યં પદં ચતુત્થેન અરિયમગ્ગેન સમ્મદઞ્ઞાય અનન્તરમેવ અનાસવા હુત્વા કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બન્તિ, સમ્મદઞ્ઞાય વા અનાસવા હુત્વા અન્તે અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બન્તીતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

અત્તમનાતિ તુટ્ઠમના. **અભિનન્દુ**ન્તિ અભિનન્દિંસુ. **ઇમસ્મિઞ્ચ પન વેય્યાકરણસ્મિ**ન્તિ ઇમસ્મિં સોળસમે વેય્યાકરણે. **ભઞ્ઞમાને**તિ ભણિયમાને. સેસં પાકટમેવ.

એવં સબ્બેસુપિ સોળસસુ વેય્યાકરણેસુ સટ્ઠિમત્તે સટ્ઠિમત્તે કત્વા સટ્ઠિઅધિકાનં નવન્નં ભિક્ખુસતાનં અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તાનિ વિમુચ્ચિંસુ, સોળસક્ખત્તું ચત્તારિ ચત્તારિ કત્વા ચતુસટ્ઠિ સચ્ચાનેત્થ વેનેય્યવસેન નાનપ્પકારતો દેસિતાનીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય દ્વયતાનુપસ્સનાસુત્તવણ્ણના

નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતો ચ તતિયો વગ્ગો અત્થવણ્ણનાનયતો, નામેન

મહાવગ્ગોતિ.

૪. અટ્ઠકવગ્ગો

૧. કામસુત્તવણ્ણના

૭૭૩. કામં કામયમાનસ્સાતિ કામસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવતિ કિર સાવત્થિયં વિહરન્તે અઞ્ઞતરો બ્રાહ્મણો સાવત્થિયા જેતવનસ્સ ચ અન્તરે અચિરવતીનદીતીરે ''યવં વપિસ્સામી''તિ ખેત્તં કસતિ. ભગવા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો પિણ્ડાય પવિસન્તો તં દિસ્વા આવજ્જેન્તો અદ્દસ – ''અસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ યવા વિનસ્સિસ્સન્તી''તિ, પુન ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિં આવજ્જેન્તો ચસ્સ સોતાપત્તિફલસ્સ ઉપનિસ્સયં અદ્દસ. ''કદા પાપુણેય્યા''તિ આવજ્જેન્તો ''સસ્સે વિનટ્ઠે સોકાભિભૂતો ધમ્મદેસનં સુત્વા''તિ અદ્દસ. તતો ચિન્તેસિ – ''સચાહં તદા એવ બ્રાહ્મણં ઉપસઙ્કમિસ્સામિ, ન મે ઓવાદં સોતબ્બં મઞ્ઞિસ્સતિ. નાનારુચિકા હિ બ્રાહ્મણા, હન્દ, નં ઇતો પભુતિયેવ સઙ્ગણ્હામિ, એવં મયિ મુદુચિત્તો હુત્વા તદા ઓવાદં સોસ્સતી''તિ બ્રાહ્મણં ઉપસઙ્કમિત્વા આહ – ''કિં, બ્રાહ્મણ, કરોસી''તિ. બ્રાહ્મણો ''એવં ઉચ્ચાકુલીનો સમણો ગોતમો મયા સદ્ધિં પટિસન્થારં કરોતી''તિ તાવતકેનેવ ભગવતિ પસન્નચિત્તો હુત્વા ''ખેત્તં, ભો ગોતમ, કસામિ યવં વપિસ્સામી''તિ આહ. અથ સારિપુત્તત્થેરો ચિન્તેસિ – ''ભગવા બ્રાહ્મણેન સદ્ધિં પટિસન્થારં અકાસિ, ન ચ અહેતુ અપ્પચ્ચયા તથાગતા એવં કરોન્તિ, હન્દાહમ્પિ તેન સદ્ધિં પટિસન્થારં કરોમી''તિ બ્રાહ્મણં ઉપસઙ્કમિત્વા તથેવ પટિસન્થારમકાસિ. એવં મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરો સેસા ચ અસીતિ મહાસાવકા. બ્રાહ્મણો અતીવ અત્તમનો અહોસિ.

અથ ભગવા સમ્પજ્જમાનેપિ સસ્સે એકદિવસં કતભત્તકિચ્ચો સાવત્થિતો જેતવનં ગચ્છન્તો મગ્ગા ઓક્કમ્મ બ્રાહ્મણસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા આહ – ''સુન્દરં તે, બ્રાહ્મણ, યવક્ખેત્ત''ન્તિ. ''એવં, ભો ગોતમ, સુન્દરં, સચે સમ્પજ્જિસ્સતિ, તુમ્હાકમ્પિ સંવિભાગં કરિસ્સામી''તિ. અથસ્સ ચતુમાસચ્ચયેન યવા નિપ્ફજ્જિંસુ. તસ્સ ''અજ્જ વા સ્વે વા લાયિસ્સામી''તિ ઉસ્સુક્કં કુરુમાનસ્સેવ મહામેઘો ઉટ્ઠહિત્વા સબ્બરત્તિં વસ્સિ. અચિરવતી નદી પૂરા આગન્ત્વા સબ્બં યવં વહિ. બ્રાહ્મણો સબ્બરત્તિં અનત્તમનો હુત્વા પભાતે નદીતીરં ગતો સબ્બં સસ્સવિપત્તિં દિસ્વા ''વિનટ્ઠોમ્હિ, કથં દાનિ જીવિસ્સામી''તિ બલવસોકં ઉપ્પાદેસિ . ભગવાપિ તમેવ રત્તિં પચ્ચૂસસમયે બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો ''અજ્જ બ્રાહ્મણસ્સ ધમ્મદેસનાકાલો''તિ ઞત્વા ભિક્ખાચારવત્તેન સાવત્થિં પવિસિત્વા બ્રાહ્મણસ્સ ઘરદ્વારે અટ્ઠાસિ. બ્રાહ્મણો ભગવન્તં દિસ્વા ''સોકાભિભૂતં મં અસ્સાસેતુકામો સમણો ગોતમો આગતો''તિ ચિન્તેત્વા આસનં પઞ્ઞાપેત્વા પત્તં ગહેત્વા ભગવન્તં નિસીદાપેસિ. ભગવા જાનન્તોવ બ્રાહ્મણં પુચ્છિ – ''કિં બ્રાહ્મણ પદુટ્ઠચિત્તો વિહાસી''તિ? આમ, ભો ગોતમ, સબ્બં મે યવક્ખેત્તં ઉદકેન વૂળ્હન્તિ. અથ ભગવા ''ન, બ્રાહ્મણ, વિપન્ને દોમનસ્સં, સમ્પન્ને ચ સોમનસ્સં કાતબ્બં. કામા હિ નામ સમ્પજ્જન્તિપિ વિપજ્જન્તિપી''તિ વત્વા તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ સપ્પાયં ઞત્વા ધમ્મદેસનાવસેન ઇમં સુત્તમભાસિ. તત્થ સઙ્ખેપતો પદત્થસમ્બન્ધમત્તમેવ વણ્ણયિસ્સામ, વિત્થારો પન નિદ્દેસે (મહાનિ॰ ૧) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. યથા ચ ઇમસ્મિં સુત્તે, એવં ઇતો પરં સબ્બસુત્તેસુ.

તત્થ **કામ**ન્તિ મનાપિયરૂપાદિતેભૂમકધમ્મસઙ્ખાતં વત્થુકામં, **કામયમાનસ્સા**તિ ઇચ્છમાનસ્સ. **તસ્સ ચે તં સમિજ્ઝતી**તિ તસ્સ કામયમાનસ્સ સત્તસ્સ તં કામસઙ્ખાતં વત્થુ સમિજ્ઝતિ ચે, સચે સો તં લભતીતિ વુત્તં હોતિ. **અદ્ધા પીતિમનો હોતી**તિ એકંસં તુટ્ઠચિત્તો હોતિ. **લદ્ધા**તિ લભિત્વા. **મચ્ચો**તિ સત્તો. **યદિચ્છતી**તિ યં ઇચ્છતિ.

૭૭૪. તસ્સ ચે કામયાનસ્સાતિ તસ્સ પુગ્ગલસ્સ કામે ઇચ્છમાનસ્સ, કામેન વા યાયમાનસ્સ. **છન્દજાતસ્સા**તિ જાતતણ્હસ્સ. **જન્તુનો**તિ સત્તસ્સ. **તે કામા પરિહાયન્તી**તિ તે કામા પરિહાયન્તિ ચે. **સલ્લવિદ્ધોવ રુપ્પતી**તિ અથ અયોમયાદિના સલ્લેન વિદ્ધો વિય પીળીયતિ.

૭૭૫. તતિયગાથાય સઙ્ખેપત્થો – **યો** પન ઇમે **કામે** તત્થ છન્દરાગવિક્ખમ્ભનેન વા સમુચ્છેદેન વા અત્તનો પાદેન **સપ્પસ્સ** સિરં ઇવ **પરિવજ્જેતિ. સો** ભિક્ખુ સબ્બં લોકં વિસરિત્વા ઠિતત્તા **લોકે વિસત્તિકા**સઙ્ખાતં તણ્હં **સતો** હુત્વા **સમતિવત્તતી**તિ.

૭૭૬-૮. તતો પરાસં તિસ્સન્નં ગાથાનં અયં સઙ્ખેપત્થો – **યો** એતં સાલિક્ખેત્તાદિં **ખેત્તં** વા ઘરવત્થાદિં **વત્થું** વા કહાપણસઙ્ખાતં **હિરઞ્ઞં** વા ગોઅસ્સભેદં **ગવાસ્સં** વા ઇત્થિસઞ્ઞિકા **થિયો** વા ઞાતિબન્ધવાદી **બન્ધૂ** વા અઞ્ઞે વા મનાપિયરૂપાદી **પુથુ કામે અનુગિજ્ઝતિ**, તં પુગ્ગલં **અબલ**સઙ્ખાતા કિલેસા **બલીયન્તિ** સહન્તિ મદ્દન્તિ, સદ્ધાબલાદિવિરહેન વા અબલં તં પુગ્ગલં અબલા કિલેસા બલીયન્તિ, અબલત્તા બલીયન્તીતિ અત્થો. અથ તં કામગિદ્ધં કામે રક્ખન્તં પરિયેસન્તઞ્ચ સીહાદયો ચ પાકટ**પરિસ્સયા** કાયદુચ્ચરિતાદયો ચ અપાકટ**પરિસ્સયા મદ્દન્તિ**, **તતો** અપાકટપરિસ્સયેહિ અભિભૂતં **તં** પુગ્ગલં જાતિઆદિ**દુક્ખં ભિન્નં નાવં ઉદકં વિય અન્વેતિ**. **તસ્મા** કાયગતાસતિઆદિભાવનાય **જન્તુ સદા સતો** હુત્વા વિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદવસેન રૂપાદીસુ વત્થુકામેસુ સબ્બપ્પકારમ્પિ કિલેસકામં પરિવજ્જેન્તો **કામાનિ પરિવજ્જયે**. એવં **તે** કામે **પહાય** તપ્પહાનકરમગ્ગેનેવ ચતુબ્બિધમ્પિ **તરે ઓઘં** તરેય્ય તરિતું સક્કુણેય્ય. તતો યથા પુરિસો ઉદકગરુકં **નાવં સિઞ્ચિત્વા** લહુકાય નાવાય અપ્પકસિરેનેવ **પારગૂ** ભવેય્ય, પારં ગચ્છેય્ય, એવમેવ અત્તભાવનાવં કિલેસૂદકગરુકં સિઞ્ચિત્વા લહુકેન અત્તભાવેન પારગૂ ભવેય્ય, સબ્બધમ્મપારં નિબ્બાનં ગતો ભવેય્ય, અરહત્તપ્પત્તિયા ગચ્છેય્ય ચ, અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાતીતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને બ્રાહ્મણો ચ બ્રાહ્મણી ચ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિંસૂતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય કામસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ગુહટ્ઠકસુત્તવણ્ણના

૭૭૯. સત્તો ગુહાયન્તિ ગુહટ્ઠકસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવતિ કિર સાવત્થિયં વિહરન્તે આયસ્મા પિણ્ડોલભારદ્વાજો કોસમ્બિયં ગઙ્ગાતીરે આવટ્ટકં નામ ઉતેનસ્સ ઉય્યાનં, તત્થ અગમાસિ સીતલે પદેસે દિવાવિહારં નિસીદિતુકામો. અઞ્ઞદાપિ ચાયં ગચ્છતેવ તત્થ પુબ્બાસેવનેન યથા ગવમ્પતિત્થેરો તાવતિંસભવનન્તિ વુત્તનયમેતં વઙ્ગીસસુત્તવણ્ણનાયં. સો તત્થ ગઙ્ગાતીરે સીતલે રુક્ખમૂલે સમાપત્તિં અપ્પેત્વા દિવાવિહારં નિસીદિ. રાજાપિ ખો ઉતેનો તં દિવસંયેવ ઉય્યાનકીળિકં ગન્ત્વા બહુદેવ દિવસભાગં નચ્ચગીતાદીહિ ઉય્યાને કીળિત્વા પાનમદમત્તો એકિસ્સા ઇત્થિયા અઙ્કે સીસં કત્વા સયિ. સેસિત્થિયો ''સુત્તો રાજા''તિ ઉટ્ઠહિત્વા ઉય્યાને પુપ્ફફલાદીનિ ગણ્હન્તિયો થેરં દિસ્વા હિરોત્તપ્પં ઉપટ્ઠાપેત્વા ''મા સદ્દં અકત્થા''તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં નિવારેત્વા અપ્પસદ્દા ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા થેરં સમ્પરિવારેત્વા નિસીદિંસુ. થેરો સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય તાસં ધમ્મં દેસેસિ, તા તુટ્ઠા ''સાધુ સાધૂ''તિ વત્વા સુણન્તિ.

રઞ્ઞો સીસં અઙ્કેનાદાય નિસિન્નિત્થી ‘‘ઇમા મં ઓહાય કીળન્તી’’તિ તાસુ ઇસ્સાપકતા ઊરું ચાલેત્વા રાજાનં પબોધેસિ. રાજા પટિબુજ્ઝિત્વા ઇત્થાગારં અપસ્સન્તો ‘‘કુહિં ઇમા વસલિયો’’તિ આહ. સા આહ – ‘‘તુમ્હેસુ અબહુકતા ‘સમણં રમયિસ્સામા’તિ ગતા’’તિ. સો કુદ્ધો થેરાભિમુખો અગમાસિ. તા ઇત્થિયો રાજાનં દિસ્વા એકચ્ચા ઉટ્ઠહિંસુ, એકચ્ચા ‘‘મહારાજ, પબ્બજિતસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુણામા’’તિ ન ઉટ્ઠહિંસુ. સો તેન ભિય્યોસોમત્તાય કુદ્ધો થેરં અવન્દિત્વાવ ‘‘કિમત્થં આગતોસી’’તિ આહ. ‘‘વિવેકત્થં મહારાજા’’તિ. સો ‘‘વિવેકત્થાય આગતા એવં ઇત્થાગારપરિવુતા નિસીદન્તી’’તિ વત્વા ‘‘તવ વિવેકં કથેહી’’તિ આહ. થેરો વિસારદોપિ વિવેકકથાય ‘‘નાયં અઞ્ઞાતુકામો પુચ્છતી’’તિ તુણ્હી અહોસિ. રાજા ‘‘સચે ન કથેસિ, તમ્બકિપિલ્લિકેહિ તં ખાદાપેસ્સામી’’તિ અઞ્ઞતરસ્મિં અસોકરુક્ખે તમ્બકિપિલ્લિકપુટં ગણ્હન્તો અત્તનોવ ઉપરિ વિકિરિ. સો સરીરં પુઞ્છિત્વા અઞ્ઞં પુટં ગહેત્વા થેરાભિમુખો અગમાસિ. થેરો ‘‘સચાયં રાજા મયિ અપરજ્ઝેય્ય , અપાયાભિમુખો ભવેય્યા’’તિ તં અનુકમ્પમાનો ઇદ્ધિયા આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા ગતો.

તતો ઇત્થિયો આહંસુ – ‘‘મહારાજ, અઞ્ઞે રાજાનો ઈદિસં પબ્બજિતં દિસ્વા પુપ્ફગન્ધાદીહિ પૂજેન્તિ, ત્વં તમ્બકિપિલ્લિકપુટેન આસાદેતું આરદ્ધો અહોસિ, કુલવંસં નાસેતું ઉટ્ઠિતો’’તિ. સો અત્તનો દોસં ઞત્વા તુણ્હી હુત્વા ઉય્યાનપાલં પુચ્છિ – ‘‘અઞ્ઞમ્પિ દિવસં થેરો ઇધાગચ્છતી’’તિ? ‘‘આમ, મહારાજા’’તિ. તેન હિ યદા આગચ્છતિ, તદા મે આરોચેય્યાસીતિ. સો એકદિવસં થેરે આગતે આરોચેસિ. રાજાપિ થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિત્વા પાણેહિ સરણં ગતો અહોસિ. તમ્બકિપિલ્લિકપુટેન આસાદિતદિવસે પન થેરો આકાસેનાગન્ત્વા પુન પથવિયં નિમુજ્જિત્વા ભગવતો ગન્ધકુટિયં ઉમ્મુજ્જિ. ભગવાપિ ખો દક્ખિણેન પસ્સેન સતો સમ્પજાનો સીહસેય્યં કપ્પયમાનો થેરં દિસ્વા ‘‘કિં, ભારદ્વાજ, અકાલે આગતોસી’’તિ આહ. થેરો ‘‘આમ ભગવા’’તિ વત્વા સબ્બં તં પવત્તિં આરોચેસિ. તં સુત્વા ભગવા ‘‘કિં કરિસ્સતિ તસ્સ વિવેકકથા કામગુણગિદ્ધસ્સા’’તિ વત્વા દક્ખિણેન પસ્સેન નિપન્નો એવ થેરસ્સ ધમ્મદેસનત્થં ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **સત્તો**તિ લગ્ગો. **ગુહાયન્તિ** કાયે. કાયો હિ રાગાદીનં વાળાનં વસનોકાસતો ‘‘ગુહા’’તિ વુચ્ચતિ. **બહુનાભિછન્નો**તિ બહુના રાગાદિકિલેસજાલેન અભિચ્છન્નો. એતેન અજ્ઝત્તબન્ધનં વુત્તં. **તિટ્ઠન્તિ** રાગાદિવસેન તિટ્ઠન્તો. **નરો**તિ સત્તો. **મોહનસ્મિં પગાળ્હો**તિ મોહનં વુચ્ચતિ કામગુણા. એત્થ હિ દેવમનુસ્સા મુય્હન્તિ, તેસુ અજ્ઝોગાળ્હો હુત્વા . એતેન બહિદ્ધાબન્ધનં વુત્તં. **દૂરે વિવેકા હિ તથાવિધો સો**તિ સો તથારૂપો નરો તિવિધાપિ કાયવિવેકાદિકા વિવેકા દૂરે અનાસન્ને. કિંકારણા? **કામા હિ લોકે ન હિ સુપ્પહાયા**, યસ્મા લોકે કામા સુપ્પહાયા ન હોન્તીતિ વુત્તં હોતિ.

૭૮૦. એવં પઠમગાથાય ‘‘દૂરે વિવેકા તથાવિધો’’તિ સાધેત્વા પુન તથાવિધાનં સત્તાનં ધમ્મતં આવિકરોન્તો ‘‘**ઇચ્છાનિદાના**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **ઇચ્છાનિદાના**તિ તણ્હાહેતુકા. **ભવસાતબદ્ધા**તિ સુખવેદનાદિમ્હિ ભવસાતે બદ્ધા. **તે દુપ્પમુઞ્ચા**તિ તે ભવસાતવત્થુભૂતા ધમ્મા, તે વા તત્થ બદ્ધા ઇચ્છાનિદાના સત્તા દુપ્પમોચયા. **ન હિ અઞ્ઞમોક્ખા**તિ અઞ્ઞેન ચ મોચેતું ન સક્કોન્તિ. કારણવચનં વા એતં, તે સત્તા દુપ્પમુઞ્ચા. કસ્મા? યસ્મા અઞ્ઞેન મોચેતબ્બા ન હોન્તિ. યદિ પન મુઞ્ચેય્યું, સકેન થામેન મુઞ્ચેય્યુન્તિ અયમસ્સ અત્થો. **પચ્છા પુરે વાપિ અપેક્ખમાના**તિ અનાગતે અતીતે વા કામે અપેક્ખમાના. **ઇમેવ કામે પુરિમેવ જપ્પન્તિ** ઇમે વા પચ્ચુપ્પન્ને કામે પુરિમે વા દુવિધેપિ અતીતાનાગતે બલવતણ્હાય પત્થયમાના. ઇમેસઞ્ચ દ્વિન્નં પદાનં ‘‘તે દુપ્પમુઞ્ચા ન હિ અઞ્ઞમોક્ખા’’તિ ઇમિના સહ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો, ઇતરથા ‘‘અપેક્ખમાના જપ્પં કિં કરોન્તિ કિં વા કતા’’તિ ન પઞ્ઞાયેય્યું.

૭૮૧-૨. એવં પઠમગાથાય ''દૂરે વિવેકા તથાવિધો''તિ સાધેત્વા દુતિયગાથાય ચ તથાવિધાનં સત્તાનં ધમ્મતં આવિકત્વા ઇદાનિ નેસં પાપકમ્મકરણં આવિકરોન્તો ''**કામેસુ ગિદ્ધા**''તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **તે** સત્તા **કામેસુ** પરિભોગતણ્હાય **ગિદ્ધા** પરિયેસનાદિમનુયુત્તત્તા **પસુતા** સમ્મોહમાપન્નત્તા **પમૂળ્હા** અવગમનતાય મચ્છરિતાય બુદ્ધાદીનં વચનં અનાદિયનતાય ચ **અવદાનિયા**. કાયવિસમાદિમ્હિ **વિસમે નિવિટ્ઠા** અન્તકાલે **મરણદુક્ખૂપનીતા** ''**કિંસૂ ભવિસ્સામ ઇતો ચુતાસે**''તિ **પરિદેવયન્તી**તિ. યસ્મા એતદેવ, **તસ્મા હિ સિક્ખેથ**...પે॰... **માહુ ધીરા**તિ. તત્થ **સિક્ખેથા**તિ તિસ્સો સિક્ખા આપજ્જેય્ય. **ઇધેવા**તિ ઇમસ્મિંયેવ સાસને. સેસમુત્તાનમેવ.

૭૮૩. ઇદાનિ યે તથા ન કરોન્તિ, તેસં બ્યસનપ્પત્તિં દસ્સેન્તો ''**પસ્સામી**''તિ ગાથમાહ. તત્થ **પસ્સામી**તિ મંસચક્ખુઆદીહિ પેક્ખામિ. **લોકે**તિ અપાયાદિમ્હિ. **પરિફન્દમાન**ન્તિ ઇતો ચિતો ચ ફન્દમાનં. **પજં ઇમ**ન્તિ ઇમં સત્તકાયં. **તણ્હગત**ન્તિ તણ્હાય ગતં અભિભૂતં, નિપાતિતન્તિ અધિપ્પાયો. **ભવેસૂ**તિ કામભવાદીસુ. **હીના નરા**તિ હીનકમ્મન્તા નરા. **મચ્ચુમુખે લપન્તી**તિ અન્તકાલે સમ્પત્તે મરણમુખે પરિદેવન્તિ. **અવીતતણ્હાસે**તિ અવિગતતણ્હા. **ભવાભવેસૂ**તિ કામભવાદીસુ. અથ વા **ભવાભવેસૂ**તિ ભવભવેસુ, પુનપ્પુનભવેસૂતિ વુત્તં હોતિ.

૭૮૪. ઇદાનિ યસ્મા અવીતતણ્હા એવં ફન્દન્તિ ચ લપન્તિ ચ, તસ્મા તણ્હાવિનયે સમાદપેન્તો ''**મમાયિતે**''તિ ગાથમાહ. તત્થ **મમાયિતે**તિ તણ્હાદિટ્ઠિમમત્તેહિ ''મમ''ન્તિ પરિગ્ગહિતે વત્થુસ્મિં. **પસ્સથા**તિ સોતારે આલપન્તો આહ. **એતમ્પી**તિ એતમ્પિ આદીનવં. સેસં પાકટમેવ.

૭૮૫. એવમેત્થ પઠમગાથાય અસ્સાદં, તતો પરાહિ ચતૂહિ આદીનવઞ્ચ દસ્સેત્વા ઇદાનિ સઉપાયં નિસ્સરણં નિસ્સરણાનિસંસઞ્ચ દસ્સેતું સબ્બાહિ વા એતાહિ કામાનં આદીનવં ઓકારં સંકિલેસઞ્ચ દસ્સેત્વા ઇદાનિ નેક્ખમ્મે આનિસંસં દસ્સેતું ''**ઉભોસુ અન્તેસૂ**''તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **ઉભોસુ** અન્તેસૂતિ ફસ્સફસ્સસમુદયાદીસુ દ્વીસુ પરિચ્છેદેસુ. **વિનેય્ય છન્દ**ન્તિ છન્દરાગં વિનેત્વા. **ફસ્સં પરિઞ્ઞાયા**તિ ચક્ખુસમ્ફસ્સાદિફસ્સં, ફસ્સાનુસારેન વા તંસમ્પયુત્તે સબ્બેપિ અરૂપધમ્મે, તેસં વત્થુદ્વારારમ્મણવસેન રૂપધમ્મે ચાતિ સકલમ્પિ નામરૂપં તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનિત્વા. **અનાનુગિદ્ધો**તિ રૂપાદીસુ સબ્બધમ્મેસુ અગિદ્ધો. **યદત્તગરહી તદકુબ્બમાનો**તિ યં અત્તના ગરહતિ, તં અકુરુમાનો. **નલિપ્પતી દિટ્ઠસુતેસુ ધીરો**તિ સો એવરૂપો ધિતિસમ્પન્નો ધીરો દિટ્ઠેસુ ચ સુતેસુ ચ ધમ્મેસુ દ્વિન્નં લેપાનં એકેનપિ લેપેન ન લિપ્પતિ. આકાસમિવ નિરુપલિત્તો અચ્ચન્તવોદાનપ્પત્તો હોતિ.

૭૮૬. સઞ્ઞં પરિઞ્ઞાતિ ગાથાય પન અયં સઙ્ખેપત્થો – ન કેવલઞ્ચ ફસ્સમેવ, અપિચ ખો પન કામસઞ્ઞાદિભેદં **સઞ્ઞમ્પિ**, સઞ્ઞાનુસારેન વા પુબ્બે વુત્તનયેનેવ નામરૂપં તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનિત્વા ઇમાય પટિપદાય ચતુબ્બિધમ્પિ **વિતરેય્ય ઓઘં**, તતો સો તિણ્ણોઘો તણ્હાદિટ્ઠિ**પરિગ્ગહેસુ** તણ્હાદિટ્ઠિલેપપ્પહાનેન **નોપલિત્તો** ખીણાસવ**મુનિ** રાગાદિસલ્લાનં અબ્બૂળ્હત્તા **અબ્બૂળ્હસલ્લો** સતિવેપુલ્લપ્પત્તિયા **અપ્પમત્તો ચરં**, પુબ્બભાગે વા અપ્પમત્તો ચરં તેન અપ્પમાદચારેન અબ્બૂળ્હસલ્લો હુત્વા સકપરત્તભાવાદિભેદં **નાસીસતી લોકમિમં પરઞ્ચ**, અઞ્ઞદત્થુ ચરિમચિત્તનિરોધા નિરુપાદાનો જાતવેદોવ પરિનિબ્બાતીતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ ધમ્મનેત્તિટ્ઠપનમેવ કરોન્તો, ન ઉત્તરિં ઇમાય દેસનાય મગ્ગં વા ફલં વા ઉપ્પાદેસિ ખીણાસવસ્સ દેસિતત્તાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ગુહટ્ઠકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. દુટ્ઠટ્ઠકસુત્તવણ્ણના

૭૮૭. વદન્તિ વે દુટ્ઠમનાપીતિ દુટ્ઠટ્ઠકસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? આદિગાથાય તાવ ઉપ્પત્તિ – મુનિસુત્તનયેન ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ ઉપ્પન્નલાભસક્કારં અસહમાના તિત્થિયા સુન્દરિં પરિબ્બાજિકં ઉય્યોજેસું. સા કિર જનપદકલ્યાણી સેતવત્થપરિબ્બાજિકાવ અહોસિ. સા સુન્હાતા સુનિવત્થા માલાગન્ધવિલેપનવિભૂસિતા ભગવતો ધમ્મં સુત્વા સાવત્થિવાસીનં જેતવનતો નિક્ખમનવેલાય સાવત્થિતો નિક્ખમિત્વા જેતવનાભિમુખી ગચ્છતિ. મનુસ્સેહિ ચ ''કુહિં ગચ્છસી''તિ પુચ્છિતા ''સમણં ગોતમં સાવકે ચસ્સ રમયિતું ગચ્છામી''તિ વત્વા જેતવનદ્વારકોટ્ઠકે વિચરિત્વા જેતવનદ્વારકોટ્ઠકે પિદહિતે નગરં પવિસિત્વા પભાતે પુન જેતવનં ગન્ત્વા ગન્ધકુટિસમીપે પુપ્ફાનિ વિચિનન્તી વિય ચરતિ . બુદ્ધુપટ્ઠાનં આગતેહિ ચ મનુસ્સેહિ ''કિમત્થં આગતાસી''તિ પુચ્છિતા યંકિઞ્ચિદેવ ભણતિ. એવં અડ્ઢમાસમત્તે વીતિક્કન્તે તિત્થિયા તં જીવિતા વોરોપેત્વા પરિખાતટે નિક્ખિપિત્વા પભાતે ''સુન્દરિં ન પસ્સામા''તિ કોલાહલં કત્વા રઞ્ઞો ચ આરોચેત્વા તેન અનુઞ્ઞાતા જેતવનં પવિસિત્વા વિચિનન્તા વિય તં નિક્ખિત્તટ્ઠાના ઉદ્ધરિત્વા મઞ્ચકં આરોપેત્વા નગરં અભિહરિત્વા ઉપક્કોસં અકંસુ. સબ્બં પાળિયં (ઉદા॰ ૩૮) આગતનયેનેવ વેદિતબ્બં.

ભગવા તં દિવસં પચ્ચૂસસમયે બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો ''તિત્થિયા અજ્જ અયસં ઉપ્પાદેસ્સન્તી''તિ ઞત્વા ''તેસં સદ્દહિત્વા માદિસે ચિત્તં પકોપેત્વા મહાજનો અપાયાભિમુખો મા અહોસી''તિ ગન્ધકુટિદ્વારં પિદહિત્વા અન્તોગન્ધકુટિયંયેવ અચ્છિ, ન નગરં પિણ્ડાય પાવિસિ. ભિક્ખૂ પન દ્વારં પિદહિતં દિસ્વા પુબ્બસદિસમેવ પવિસિંસુ. મનુસ્સા ભિક્ખૂ દિસ્વા નાનપ્પકારેહિ અક્કોસિંસુ. અથ આયસ્મા આનન્દો ભગવતો તં પવત્તિં આરોચેત્વા ''તિત્થિયેહિ, ભન્તે, મહાઅયસો ઉપ્પાદિતો, ન સક્કા ઇધ વસિતું, વિપુલો જમ્બુદીપો, અઞ્ઞત્થ ગચ્છામા''તિ આહ. તત્થપિ અયસે ઉટ્ઠિતે કુહિં ગમિસ્સસિ આનન્દાતિ? ''અઞ્ઞં નગરં ભગવા''તિ. અથ ભગવા ''આગમેહિ, આનન્દ, સત્તાહમેવાયં સદ્દો ભવિસ્સતિ, સત્તાહચ્ચયેન યેહિ અયસો કતો, તેસંયેવ ઉપરિ પતિસ્સતી''તિ વત્વા આનન્દત્થેરસ્સ ધમ્મદેસનત્થં ''**વદન્તિ વે**''તિ ઇમં ગાથમભાસિ.

તત્થ **વદન્તી**તિ ભગવન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ ઉપવદન્તિ. **દુટ્ઠમનાપિ એકે અથોપિ વે સચ્ચમના**તિ એકચ્ચે દુટ્ઠચિત્તા, એકચ્ચે તથસઞ્ઞિનોપિ હુત્વા, તિત્થિયા દુટ્ઠચિત્તા, યે તેસં વચનં સુત્વા સદ્દહિંસુ, તે સચ્ચમનાતિ અધિપ્પાયો. **વાદઞ્ચ જાત**ન્તિ એતં અક્કોસવાદં ઉપ્પન્નં. **મુનિ નો ઉપેતી**તિ અકારકતાય ચ અકુપ્પનતાય ચ બુદ્ધમુનિ ન ઉપેતિ. **તસ્મા મુની નત્થિ ખિલો કુહિઞ્ચી**તિ તેન કારણેન અયં મુનિ રાગાદિખિલેહિ નત્થિ ખિલો કુહિઞ્ચીતિ વેદિતબ્બો.

૭૮૮. ઇમઞ્ચ ગાથં વત્વા ભગવા આનન્દત્થેરં પુચ્છિ, ''એવં ખુંસેત્વા વમ્ભેત્વા વુચ્ચમાના ભિક્ખૂ, આનન્દ, કિં વદન્તી''તિ. ન કિઞ્ચિ ભગવાતિ. ''ન, આનન્દ, 'અહં સીલવા'તિ સબ્બત્થ તુણ્હી ભવિતબ્બં, લોકે હિ નાભાસમાનં જાનન્તિ મિસ્સં બાલેહિ પણ્ડિત''ન્તિ વત્વા, ''ભિક્ખૂ, આનન્દ, તે મનુસ્સે એવં પટિચોદેન્તૂ''તિ ધમ્મદેસનત્થાય ''અભૂતવાદી નિરયં ઉપેતી''તિ ઇમં ગાથમભાસિ. થેરો તં ઉગ્ગહેત્વા ભિક્ખૂ આહ – ''મનુસ્સા તુમ્હેહિ ઇમાય ગાથાય પટિચોદેતબ્બા''તિ. ભિક્ખૂ તથા અકંસુ. પણ્ડિતમનુસ્સા તુણ્હી અહેસું. રાજાપિ રાજપુરિસે સબ્બતો પેસેત્વા યેસં ધુત્તાનં લઞ્જં દત્વા તિત્થિયા તં મારાપેસું, તે ગહેત્વા નિગ્ગય્હ તં પવત્તિં ઞત્વા તિત્થિયે પરિભાસિ. મનુસ્સાપિ તિત્થિયે દિસ્વા લેડ્ડુના પહરન્તિ, પંસુના ઓકિરન્તિ ''ભગવતો અયસં ઉપ્પાદેસુ''ન્તિ. આનન્દત્થેરો તં દિસ્વા ભગવતો આરોચેસિ, ભગવા થેરસ્સ ઇમં ગાથમભાસિ ''**સકઞ્હિ દિટ્ઠિં…પે॰… વદેય્યા**''તિ.

તસ્સત્થો – યાયં દિટ્ઠિ તિત્થિયજનસ્સ ‘‘સુન્દરિં મારેત્વા સમણાનં સક્યપુત્તિયાનં અવણ્ણં પકાસેત્વા એતેનુપાયેન લદ્ધં સક્કારં સાદિયિસ્સામા’’તિ, સો તં દિટ્ઠિં કથં અતિક્કમેય્ય, અથ ખો સો અયસો તમેવ તિત્થિયજનં પચ્ચાગતો તં દિટ્ઠિં અચ્ચેતું અસક્કોન્તં. યો વા સસ્સતાદિવાદી, સોપિ **સકં દિટ્ઠિં કથં અચ્ચયેય્ય** તેન **દિટ્ઠિચ્છન્દેન અનુનીતો** તાય ચ **દિટ્ઠિરુચિયા નિવિટ્ઠો**, અપિચ ખો પન **સયં સમત્તાનિ પકુબ્બમાનો** અત્તનાવ પરિપુણ્ણાનિ તાનિ દિટ્ઠિગતાનિ કરોન્તો **યથા જાનેય્ય, તથેવ વદેય્યા**તિ.

૭૮૯. અથ રાજા સત્તાહચ્ચયેન તં કુણપં છડ્ડાપેત્વા સાયન્હસમયં વિહારં ગન્ત્વા ભગવન્તં અભિવાદેત્વા આહ – ‘‘નનુ, ભન્તે, ઈદિસે અયસે ઉપ્પન્ને મય્હમ્પિ આરોચેતબ્બં સિયા’’તિ. એવં વુત્તે ભગવા, ‘‘ન, મહારાજ, ‘અહં સીલવા ગુણસમ્પન્નો’તિ પરેસં આરોચેતું અરિયાનં પતિરૂપ’’ન્તિ વત્વા તસ્સા અટ્ઠુપ્પત્તિયં ‘‘**યો અત્તનો સીલવતાની**’’તિ અવસેસગાથાયો અભાસિ.

તત્થ **સીલવતાની**તિ પાતિમોક્ખાદીનિ સીલાનિ આરઞ્ઞિકાદીનિ ધુતઙ્ગવતાનિ ચ. **અનાનુપુટ્ઠો**તિ અપુચ્છિતો. **પાવા**તિ વદતિ. **અનરિયધમ્મં કુસલા તમાહુ, યો આતુમાનં સયમેવ પાવા**તિ યો એવં અત્તાનં સયમેવ વદતિ, તસ્સ તં વાદં ‘‘અનરિયધમ્મો એસો’’તિ કુસલા એવં કથેન્તિ.

૭૯૦. સન્તોતિ રાગાદિકિલેસવૂપસમેન સન્તો, તથા **અભિનિબ્બુતત્તો. ઇતિહન્તિ સીલેસુ અકત્થમાનો**તિ ‘‘અહમસ્મિ સીલસમ્પન્નો’’તિઆદિના નયેન ઇતિ સીલેસુ અકત્થમાનો, સીલનિમિત્તં અત્તૂપનાયિકં વાચં અભાસમાનોતિ વુત્તં હોતિ. **તમરિયધમ્મં કુસલા વદન્તી**તિ તસ્સ તં અકત્થનં ‘‘અરિયધમ્મો એસો’’તિ બુદ્ધાદયો ખન્ધાદિકુસલા વદન્તિ. **યસ્સુસ્સદા નત્થિ કુહિઞ્ચિ લોકે**તિ યસ્સ ખીણાસવસ્સ રાગાદયો સત્ત ઉસ્સદા કુહિઞ્ચિ લોકે નત્થિ, તસ્સ તં અકત્થનં ‘‘અરિયધમ્મો એસો’’તિ એવં કુસલા વદન્તીતિ સમ્બન્ધો.

૭૯૧. એવં ખીણાસવપટિપત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ દિટ્ઠિગતિકાનં તિત્થિયાનં પટિપત્તિં રઞ્ઞો દસ્સેન્તો આહ – ‘‘**પકપ્પિતા સઙ્ખતા**’’તિ. તત્થ **પકપ્પિતા**તિ પરિકપ્પિતા. **સઙ્ખતા**તિ પચ્ચયાભિસઙ્ખતા. **યસ્સા**તિ યસ્સ કસ્સચિ દિટ્ઠિગતિકસ્સ. **ધમ્મા**તિ દિટ્ઠિયો. **પુરક્ખતા**તિ પુરતો કતા. **સન્તી**તિ સંવિજ્જન્તિ. **અવીવદાતા**તિ અવોદાતા. **યદત્તનિ પસ્સતિ આનિસંસં, તં નિસ્સિતો કુપ્પપટિચ્ચસન્તિ**ન્તિ યસ્સેતે દિટ્ઠિધમ્મા પુરક્ખતા અવોદાતા સન્તિ, સો એવંવિધો યસ્મા અત્તનિ તસ્સા દિટ્ઠિયા દિટ્ઠધમ્મિકઞ્ચ સક્કારાદિં, સમ્પરાયિકઞ્ચ ગતિવિસેસાદિં આનિસંસં પસ્સતિ, તસ્મા તઞ્ચ આનિસંસં, તઞ્ચ કુપ્પતાય ચ પટિચ્ચસમુપ્પન્નતાય ચ સમ્મુતિસન્તિતાય ચ કુપ્પપટિચ્ચસન્તિસઙ્ખાતં દિટ્ઠિં નિસ્સિતોવ હોતિ, સો તન્નિસ્સિતત્તા અત્તાનં વા ઉક્કંસેય્ય પરે વા વમ્ભેય્ય અભૂતેહિપિ ગુણદોસેહિ.

૭૯૨. એવં નિસ્સિતેન ચ **દિટ્ઠીનિવેસા...પે॰... આદિયતી ચ ધમ્મ**ન્તિ. તત્થ **દિટ્ઠીનિવેસા**તિ ઇદંસચ્ચાભિનિવેસસઙ્ખાતાનિ દિટ્ઠિનિવેસનાનિ. **ન હિ સ્વાતિવત્તા**તિ સુખેન અતિવત્તિતબ્બા ન હોન્તિ. **ધમ્મેસુ નિચ્છેય્ય સમુગ્ગહીત**ન્તિ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિધમ્મેસુ તં તં સમુગ્ગહિતં અભિનિવિટ્ઠં ધમ્મં નિચ્છિનિત્વા પવત્તત્તા દિટ્ઠિનિવેસા ન હિ સ્વાતિવત્તાતિ વુત્તં હોતિ. **તસ્મા નરો તેસુ નિવેસનેસુ, નિરસ્સતી આદિયતી ચ ધમ્મ**ન્તિ યસ્મા ન હિ સ્વાતિવત્તા , તસ્મા નરો તેસુયેવ દિટ્ઠિનિવેસનેસુ અજસીલગોસીલકુક્કુરસીલપઞ્ચાતપમરુપ્પપાતઉક્કુટિકપ્પધાનકણ્ટકાપસ્સયાદિભેદં સત્થારધમ્મક્ખાનગણાદિભેદઞ્ચ તં તં ધમ્મં નિરસ્સતિ ચ આદિયતિ ચ જહતિ ચ ગણ્હાતિ ચ વનમક્કટો વિય તં

તં સાખન્તિ વુત્તં હોતિ. એવં નિરસ્સન્તો ચ આદિયન્તો ચ અનવટ્ઠિતચિત્તત્તા અસન્તેહિપિ ગુણદોસેહિ અત્તનો વા પરસ્સ વા યસાયસં ઉપ્પાદેય્ય.

૭૯૩. યો પનાયં સબ્બદિટ્ઠિગતાદિદોસધુનનાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતત્તા ધોનો, તસ્સ **ધોનસ્સ હિ…પે॰… અનૂપયો સો**. કિં વુત્તં હોતિ? ધોનધમ્મસમન્નાગમા **ધોનસ્સ** ધુતસબ્બપાપસ્સ અરહતો **કત્થચિ લોકે** તેસુ તેસુ **ભવેસુ પકપ્પિતા દિટ્ઠિ નત્થિ**, સો તસ્સા દિટ્ઠિયા અભાવેન, યાય ચ અત્તના કતં પાપકમ્મં પટિચ્છાદેન્તા તિત્થિયા માયાય માનેન વા એતં અગતિં ગચ્છન્તિ, તમ્પિ **માયઞ્ચ માનઞ્ચ પહાય ધોનો** રાગાદીનં દોસાનં **કેન ગચ્છેય્ય**, દિટ્ઠધમ્મે સમ્પરાયે વા નિરયાદીસુ ગતિવિસેસેસુ કેન સઙ્ખં ગચ્છેય્ય, **અનૂપયો સો**, સો હિ તણ્હાદિટ્ઠિઉપયાનં દ્વિન્નં અભાવેન અનૂપયોતિ.

૭૯૪. યો પન તેસં દ્વિન્નં ભાવેન ઉપયો હોતિ, સો **ઉપયો હિ…પે॰… દિટ્ઠિમિધેવ સબ્બન્તિ**. તત્થ **ઉપયો**તિ તણ્હાદિટ્ઠિનિસ્સિતો. **ધમ્મેસુ ઉપેતિ વાદન્તિ** ''રત્તો''તિ વા ''દુટ્ઠો''તિ વા એવં તેસુ તેસુ ધમ્મેસુ ઉપેતિ વાદં. **અનૂપયં કેન કથં વદેય્યા**તિ તણ્હાદિટ્ઠિપહાનેન અનૂપયં ખીણાસવં કેન રાગેન વા દોસેન વા કથં ''રત્તો''તિ વા ''દુટ્ઠો''તિ વા વદેય્ય, એવં અનુપવજ્જો ચ સો કિં તિત્થિયા વિય કતપટિચ્છાદકો ભવિસ્સતીતિ અધિપ્પાયો. **અત્તા નિરત્તા ન હિ તસ્સ અત્થી**તિ તસ્સ હિ અત્તદિટ્ઠિ વા ઉચ્છેદદિટ્ઠિ વા નત્થિ, ગહણં મુઞ્ચનં વાપિ અત્તનિરત્તસઞ્ઞિતં નત્થિ. કિંકારણા નત્થીતિ ચે? **અધોસિ સો દિટ્ઠિમિધેવ સબ્બં**, યસ્મા સો ઇધેવ અત્તભાવે ઞાણવાતેન સબ્બં દિટ્ઠિગતં અધોસિ, પજહિ, વિનોદેસીતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. તં સુત્વા રાજા અત્તમનો ભગવન્તં અભિવાદેત્વા પક્કામીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય દુટ્ઠટ્ઠકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સુદ્ધટ્ઠકસુત્તવણ્ણના

૭૯૫. **પસ્સામિ સુદ્ધન્તિ** સુદ્ધટ્ઠકસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? અતીતે કિર કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે બારાણસિવાસી અઞ્ઞતરો કુટુમ્બિકો પઞ્ચહિ સકટસતેહિ પચ્ચન્તજનપદં અગમાસિ ભણ્ડગ્ગહણત્થં. તત્થ વનચરકેન સદ્ધિં મિત્તં કત્વા તસ્સ પણ્ણાકારં દત્વા પુચ્છિ – ''કચ્ચિ, તે સમ્મ, ચન્દનસારં દિટ્ઠપુબ્બ''ન્તિ? ''આમ સામી''તિ ચ વુત્તે તેનેવ સદ્ધિં ચન્દનવનં પવિસિત્વા સબ્બસકટાનિ ચન્દનસારસ્સ પૂરેત્વા તમ્પિ વનચરકં ''યદા, સમ્મ, બારાણસિં આગચ્છસિ, તદા ચન્દનસારં ગહેત્વા આગચ્છેય્યાસી''તિ વત્વા બારાણસિંયેવ અગમાસિ. અથાપરેન સમયેન સોપિ વનચરકો ચન્દનસારં ગહેત્વા તસ્સ ઘરં અગમાસિ. સો તં દિસ્વા સબ્બં પટિસન્થારં કત્વા સાયન્હસમયે ચન્દનસારં પિસાપેત્વા સમુગ્ગં પૂરેત્વા ''ગચ્છ, સમ્મ, ન્હાયિત્વા આગચ્છા''તિ અત્તનો પુરિસેન સદ્ધિં ન્હાનતિત્થં પેસેસિ. તેન ચ સમયેન બારાણસિયં ઉસ્સવો હોતિ. અથ બારાણસિવાસિનો પાતોવ દાનં દત્વા સાયં સુદ્ધવત્થનિવત્થા માલાગન્ધાદીનિ ગહેત્વા કસ્સપસ્સ ભગવતો મહાચેતિયં વન્દિતું ગચ્છન્તિ. સો વનચરકો તે દિસ્વા ''મહાજનો કુહિં ગચ્છતી''તિ પુચ્છિ. ''વિહારં ચેતિયવન્દનત્થાયા''તિ ચ સુત્વા સયમ્પિ અગમાસિ. તત્થ મનુસ્સે હરિતાલમનોસિલાદીહિ નાનપ્પકારેહિ ચેતિયે પૂજં કરોન્તે દિસ્વા કિઞ્ચિ ચિત્રં કાતું અજાનન્તો તં ચન્દનં ગહેત્વા મહાચેતિયે સુવણ્ણિટ્ઠકાનં. ઉપરિ કંસપાતિમત્તં મણ્ડલં અકાસિ. અથ તત્થ સૂરિયુગ્ગમનવેલાયં સૂરિયરસ્મિયો ઉટ્ઠહિંસુ. સો તં દિસ્વા પસીદિ, પત્થનઞ્ચ અકાસિ ''યત્થ યત્થ નિબ્બત્તામિ, ઈદિસા મે રસ્મિયો ઉરે

ઉટ્ઠહન્તૂ’’તિ. સો કાલં કત્વા તાવતિંસેસુ નિબ્બત્તિ. તસ્સ ઉરે રસ્મિયો ઉટ્ઠહિંસુ, ચન્દમણ્ડલં વિયસ્સ ઉરમણ્ડલં વિરોચતિ, ‘‘ચન્દાભો દેવપુત્તો’’ત્વેવ ચ નં સઞ્જાનિંસુ.

સો તાય સમ્પત્તિયા છસુ દેવલોકેસુ અનુલોમપટિલોમતો એકં બુદ્ધન્તરં ખેપેત્વા અમ્હાકં ભગવતિ ઉપ્પન્ને સાવત્થિયં બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિ, તથેવસ્સ ઉરે ચન્દમણ્ડલસદિસં રસ્મિમણ્ડલં અહોસિ. નામકરણદિવસે ચસ્સ મઙ્ગલં કત્વા બ્રાહ્મણા તં મણ્ડલં દિસ્વા ‘‘ધઞ્ઞપુઞ્ઞલક્ખણો અયં કુમારો’’તિ વિમ્હિતા ‘‘ચન્દાભો’’ ત્વેવ નામં અકંસુ. તં વયપ્પત્તં બ્રાહ્મણા ગહેત્વા અલઙ્કરિત્વા રત્તકઞ્ચુકં પારુપાપેત્વા રથે આરોપેત્વા ‘‘મહાબ્રહ્મા અય’’ન્તિ પૂજેત્વા ‘‘યો ચન્દાભં પસ્સતિ, સો યસધનાદીનિ લભતિ, સમ્પરાયઞ્ચ સગ્ગં ગચ્છતી’’તિ ઉગ્ઘોસેન્તા ગામનિગમરાજધાનીસુ આહિણ્ડન્તિ. ગતગતટ્ઠાને મનુસ્સા ‘‘એસ કિર ભો ચન્દાભો નામ, યો એતં પસ્સતિ, સો યસધનસગ્ગાદીનિ લભતી’’તિ ઉપરૂપરિ આગચ્છન્તિ, સકલજમ્બુદીપો ચલિ. બ્રાહ્મણા તુચ્છહત્થકાનં આગતાનં ન દસ્સેન્તિ, સતં વા સહસ્સં વા ગહેત્વા આગતાનમેવ દસ્સેન્તિ. એવં ચન્દાભં ગહેત્વા અનુવિચરન્તા બ્રાહ્મણા કમેન સાવત્થિં અનુપ્પત્તા.

તેન ચ સમયેન ભગવા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો અનુપુબ્બેન સાવત્થિં આગન્ત્વા સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને બહુજનહિતાય ધમ્મં દેસેન્તો. અથ ચન્દાભો સાવત્થિં પત્વા સમુદ્દપક્ખન્તકુન્નદી વિય અપાકટો અહોસિ, ચન્દાભોતિ ભણન્તોપિ નત્થિ. સો સાયન્હસમયે મહાજનકાયં માલાગન્ધાદીનિ આદાય જેતવનાભિમુખં ગચ્છન્તં દિસ્વા ‘‘કુહિં ગચ્છથા’’તિ પુચ્છિ. ‘‘બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો, સો બહુજનહિતાય ધમ્મં દેસેતિ, તં સોતું જેતવનં ગચ્છામા’’તિ ચ તેસં વચનં સુત્વા સોપિ બ્રાહ્મણગણપરિવુતો તત્થેવ અગમાસિ. ભગવા ચ તસ્મિં સમયે ધમ્મસભાયં વરબુદ્ધાસને નિસિન્નોવ હોતિ. ચન્દાભો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમ્મ મધુરપટિસન્થારં કત્વા એકમન્તં નિસીદિ, તાવદેવ ચસ્સ સો આલોકો અન્તરહિતો. બુદ્ધાલોકસ્સ હિ સમીપે અસીતિહત્થબ્ભન્તરે અઞ્ઞો આલોકો નાભિભોતિ. સો ‘‘આલોકો મે નટ્ઠો’’તિ નિસીદિત્વાવ ઉટ્ઠાસિ, ઉટ્ઠહિત્વા ચ ગન્તુમારદ્ધો. અથ નં અઞ્ઞતરો પુરિસો આહ – ‘‘કિં ભો ચન્દાભ, સમણસ્સ ગોતમસ્સ ભીતો ગચ્છસી’’તિ. નાહં ભીતો ગચ્છામિ, અપિચ મે ઇમસ્સ તેજેન આલોકો ન સમ્પજ્જતીતિ પુનદેવ ભગવતો પુરતો નિસીદિત્વા પાદતલા પટ્ઠાય યાવ કેસગ્ગા રૂપરંસિલક્ખણાદિસમ્પત્તિં દિસ્વા ‘‘મહેસક્ખો સમણો ગોતમો, મમ ઉરે અપ્પમત્તકો આલોકો ઉટ્ઠિતો, તાવતકેનપિ મં ગહેત્વા બ્રાહ્મણા સકલજમ્બુદીપં વિચરન્તિ. એવં વરલક્ખણસમ્પત્તિસમન્નાગતસ્સ સમણસ્સ ગોતમસ્સ નેવ માનો ઉપ્પન્નો, અદ્ધા અયં અનોમગુણસમન્નાગતો ભવિસ્સતિ સત્થા દેવમનુસ્સાન’’ન્તિ અતિવિય પસન્નચિત્તો ભગવન્તં વન્દિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ. ભગવા અઞ્ઞતરં થેરં આણાપેસિ – ‘‘પબ્બાજેહિ ન’’ન્તિ. સો તં પબ્બાજેત્વા તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખિ. સો વિપસ્સનં આરભિત્વા ન ચિરેનેવ અરહત્તં પત્વા ‘‘ચન્દાભત્થેરો’’તિ વિસ્સુતો અહોસિ. તં આરબ્ભ ભિક્ખૂ કથં સમુટ્ઠાપેસું ‘‘કિં નુ ખો, આવુસો, યે ચન્દાભં અદ્દસંસુ. તે યસં વા ધનં વા લભિંસુ, સગ્ગં વા ગચ્છિંસુ, વિસુદ્ધિં વા પાપુણિંસુ તેન ચક્ખુદ્વારિકરૂપદસ્સનેના’’તિ. ભગવા તસ્સં અટ્ઠુપ્પત્તિયં ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ પઠમગાથાય તાવત્થો – ન, ભિક્ખવે, એવરૂપેન દસ્સનેન સુદ્ધિ હોતિ. અપિચ ખો કિલેસમલિનત્તા અસુદ્ધં, કિલેસરોગાનં અવિગમા સરોગમેવ ચન્દાભં બ્રાહ્મણં અઞ્ઞં વા એવરૂપં દિસ્વા દિટ્ઠિગતિકો બાલો અભિજાનાતિ ‘‘**પસ્સામિ સુદ્ધં પરમં અરોગં**, તેન ચ દિટ્ઠિસઙ્ખાતેન દસ્સનેન **સંસુદ્ધિ નરસ્સ હોતી**’’તિ, સો એવં અભિજાનન્તો તં દસ્સનં ‘‘**પરમ**’’**ન્તિ ઞત્વા** તસ્મિં દસ્સને **સુદ્ધાનુપસ્સી** સમાનો તં દસ્સનં ‘‘મગ્ગઞાણ’’ન્તિ **પચ્ચેતિ**. તં પન મગ્ગઞાણં ન હોતિ. તેનાહ – ‘‘**દિટ્ઠેન ચે સુદ્ધી**’’તિ દુતિયગાથં.

૭૯૬. તસ્સત્થો – તેન રૂપદસ્સનસઙ્ખાતેન **દિટ્ઠેન** યદિ કિલેસ**સુદ્ધિ નરસ્સ હોતિ**. તેન વા **ઞાણેન સો** યદિ જાતિઆદિ**દુક્ખં પજહાતિ**. એવં સન્તે અરિયમગ્ગતો **અઞ્ઞેન** અસુદ્ધિમગ્ગેનેવ **સો સુજ્ઝતિ**, રાગાદીહિ ઉપધીહિ સઉપધિકો એવ સમાનો સુજ્ઝતીતિ આપન્નં હોતિ, ન ચ એવંવિધો સુજ્ઝતિ. તસ્મા **દિટ્ઠી હિ નં પાવ તથા વદાનં**, સા નં દિટ્ઠિયેવ ''મિચ્છાદિટ્ઠિકો અય''ન્તિ કથેતિ દિટ્ઠિઅનુરૂપં ''સસ્સતો લોકો''તિઆદિના નયેન તથા તથા વદન્તિ.

૭૯૭. **ન બ્રાહ્મણો**તિ તતિયગાથા. તસ્સત્થો – યો પન બાહિતપાપત્તા **બ્રાહ્મણો** હોતિ, સો મગ્ગેન અધિગતાસવક્ખયો ખીણાસવબ્રાહ્મણો અરિયમગ્ગઞાણતો અઞ્ઞેન અભિમઙ્ગલસમ્મતરૂપસઙ્ખાતે **દિટ્ઠે** તથાવિધસદ્દસઙ્ખાતે **સુતે** અવીતિક્કમસઙ્ખાતે **સીલે** હત્થિવતાદિભેદે **વતે** પથવિઆદિભેદે **મુતે** ચ ઉપ્પન્નેન મિચ્છાઞાણેન **સુદ્ધિં ન આહ**. સેસમસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ વણ્ણભણનત્થં વુત્તં. સો હિ તેધાતુક**પુઞ્ઞે** સબ્બસ્મિઞ્ચ **પાપે અનૂપલિત્તો**, તસ્સ પહીનત્તા અત્તદિટ્ઠિયા યસ્સ કસ્સચિ વા ગહણસ્સ પહીનત્તા **અત્તઞ્જહો**, પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાદીનં અકરણતો **નયિધ પકુબ્બમાનો**તિ વુચ્ચતિ. તસ્મા નં એવં પસંસન્તો આહ. સબ્બસ્સેવ ચસ્સ પુરિમપાદેન સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો – પુઞ્ઞે ચ પાપે ચ અનૂપલિત્તો, અત્તઞ્જહો નયિધ પકુબ્બમાનો, ન બ્રાહ્મણો અઞ્ઞતો સુદ્ધિમાહાતિ.

૭૯૮. એવં ન બ્રાહ્મણો અઞ્ઞતો સુદ્ધિમાહાતિ વત્વા ઇદાનિ યે દિટ્ઠિગતિકા અઞ્ઞતો સુદ્ધિં બ્રુવન્તિ, તેસં તસ્સા દિટ્ઠિયા અનિબ્બાહકભાવં દસ્સેન્તો ''**પુરિમં પહાયા**''તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – તે હિ અઞ્ઞતો સુદ્ધિવાદા સમાનાપિ યસ્સા દિટ્ઠિયા અપ્પહીનત્તા ગહણમુઞ્ચનં હોતિ. તાય **પુરિમં** સત્થારાદિં **પહાય અપરં** નિસ્સિતા **એજા**સઙ્ખાતાય તણ્હાય **અનુગતા** અભિભૂતા રાગાદિભેદં **ન તરન્તિ સઙ્ગં**, તઞ્ચ અતરન્તા તં તં ધમ્મં ઉગ્ગણ્હન્તિ ચ **નિરસ્સજન્તિ** ચ મક્કટોવ **સાખ**ન્તિ.

૭૯૯. પઞ્ચમગાથાય સમ્બન્ધો – યો ચ સો ''દિટ્ઠી હિ નં પાવ તથા વદાન''ન્તિ વુત્તો, સો સયં સમાદાયાતિ. તત્થ **સય**ન્તિ સામં. **સમાદાયા**તિ ગહેત્વા. **વતાની**તિ હત્થિવતાદીનિ. **ઉચ્ચાવચ**ન્તિ અપરાપરં હીનપણીતં વા સત્થારતો સત્થારાદિં. **સઞ્ઞસત્તો**તિ કામસઞ્ઞાદીસુ લગ્ગો. **વિદ્વા ચ વેદેહિ સમેચ્ચ ધમ્મ**ન્તિ પરમત્થવિદ્વા ચ અરહા ચતૂહિ મગ્ગઞાણવેદેહિ ચતુસચ્ચધમ્મં અભિસમેચ્ચાતિ. સેસં પાકટમેવ.

૮૦૦. **સ સબ્બધમ્મેસુ વિસેનિભૂતો, યં કિઞ્ચિ દિટ્ઠંવ સુતં મુતં વા**તિ સોભૂરિપઞ્ઞો ખીણાસવો યં કિઞ્ચિ દિટ્ઠં વા સુતં વા મુતં વા તેસુ સબ્બધમ્મેસુ મારસેનં વિનાસેત્વા ઠિતભાવેન વિસેનિભૂતો. **તમેવદસ્સિ**ન્તિ તં એવં વિસુદ્ધદસ્સિં. **વિવટં ચરન્ત**ન્તિ તણ્હચ્છદનાદિવિગમેન વિવટં હુત્વા ચરન્તં. **કેનીધ લોકસ્મિં વિકપ્પયેય્યા**તિ કેન ઇધ લોકે તણ્હાકપ્પેન વા દિટ્ઠિકપ્પેન વા કોચિ વિકપ્પેય્ય, તેસં વા પહીનત્તા રાગાદિના પુબ્બે વુત્તેનાતિ.

૮૦૧. **ન કપ્પયન્તી**તિ ગાથાય સમ્બન્ધો અત્થો ચ – કિઞ્ચ ભિય્યો? તે હિ તાદિસા સન્તો દ્વિન્નં કપ્પાનં પુરેક્ખારાનઞ્ચ કેનચિ **ન કપ્પયન્તિ ન પુરેક્ખરોન્તિ**, પરમત્થઅચ્ચન્તસુદ્ધિઅધિગતત્તા અનચ્ચન્તસુદ્ધિંયેવ અકિરિયસસ્સતદિટ્ઠિં **અચ્ચન્ત સુદ્ધીતિ ન તે વદન્તિ**. **આદાનગન્થં ગથિતં વિસજ્જા**તિ ચતુબ્બિધમ્પિ રૂપાદીનં આદાયકત્તા આદાનગન્થં અત્તનો ચિત્તસન્તાને ગથિતં બદ્ધં અરિયમગ્ગસત્થેન વિસજ્જ છિન્દિત્વા. સેસં પાકટમેવ.

૮૦૨. **સીમાતિગો**તિ ગાથા એકપુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય વુત્તા. પુબ્બસદિસો એવ પનસ્સા સમ્બન્ધો, સો એવં અત્થવણ્ણનાય સદ્ધિં વેદિતબ્બો – કિઞ્ચ ભિય્યો સો ઈદિસો ભૂરિપઞ્ઞો ચતુન્નં કિલેસસીમાનં અતીતત્તા **સીમાતિગો** બાહિતપાપત્તા ચ **બ્રાહ્મણો**, ઇત્થમ્ભૂતસ્સ ચ **તસ્સ નત્થિ** પરચિત્તપુબ્બેનિવાસઞાણેહિ **ઞત્વા વા** મંસચક્ખુદિબ્બચક્ખૂહિ **દિસ્વા વા** કિઞ્ચિ **સમુગ્ગહીતં**, અભિનિવિટ્ઠન્તિ વુત્તં હોતિ. સો ચ કામરાગાભાવતો **ન રાગરાગી**, રૂપારૂપરાગાભાવતો **ન વિરાગરત્તો** . યતો એવંવિધસ્સ ''ઇદં પર''ન્તિ કિઞ્ચિ **ઇધ ઉગ્ગહિતં નત્થી**તિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય સુદ્ધટ્ઠકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. પરમટ્ઠકસુત્તવણ્ણના

૮૦૩. **પરમન્તિ દિટ્ઠીસૂ**તિ પરમટ્ઠકસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવતિ કિર સાવત્થિયં વિહરન્તે નાનાતિત્થિયા સન્નિપતિત્વા અત્તનો અત્તનો દિટ્ઠિં દીપેન્તા ''ઇદં પરમં, ઇદં પરમ''ન્તિ કલહં કત્વા રઞ્ઞો આરોચેસું. રાજા સમ્બહુલે જચ્ચન્ધે સન્નિપાતાપેત્વા ''ઇમેસં હત્થિં દસ્સેથા''તિ આણાપેસિ. રાજપુરિસા અન્ધે સન્નિપાતાપેત્વા હત્થિં પુરતો સયાપેત્વા ''પસ્સથા''તિ આહંસુ. તે હત્થિસ્સ એકમેકં અઙ્ગં પરામસિંસુ. તતો રઞ્ઞા ''કીદિસો, ભણે, હત્થી''તિ પુટ્ઠો યો સોણ્ડં પરામસિ, સો ''સેય્યથાપિ, મહારાજ, નઙ્ગલીસા''તિ ભણિ. યે દન્તાદીનિ પરામસિંસુ, તે ઇતરં ''મા ભો રઞ્ઞો પુરતો મુસા ભણી''તિ પરિભાસિત્વા ''સેય્યથાપિ, મહારાજ, ભિત્તિખિલો''તિઆદીનિ આહંસુ. રાજા તં સબ્બં સુત્વા ''ઈદિસો તુમ્હાકં સમયો''તિ તિત્થિયે ઉય્યોજેસિ. અઞ્ઞતરો પિણ્ડચારિકો તં પવત્તિં ઞત્વા ભગવતો આરોચેસિ. ભગવા તસ્સં અટ્ઠુપ્પત્તિયં ભિક્ખૂ આમન્તેત્વા ''યથા, ભિક્ખવે, જચ્ચન્ધા હત્થિં અજાનન્તા તં તં અઙ્ગં પરામસિત્વા વિવદિંસુ, એવં તિત્થિયા વિમોક્ખન્તિકધમ્મં અજાનન્તા તં તં દિટ્ઠિં પરામસિત્વા વિવદન્તી''તિ વત્વા ધમ્મદેસનત્થં ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **પરમન્તિ દિટ્ઠીસુ પરિબ્બસાનો**તિ ''ઇદં પરમ''ન્તિ ગહેત્વા સકાય સકાય દિટ્ઠિયા વસમાનો. **યદુત્તરિ કુરુતે**તિ યં અત્તનો સત્થારાદિં સેટ્ઠં કરોતિ. **હીનાતિ અઞ્ઞે તતો સબ્બમાહા**તિ તં અત્તનો સત્થારાદિં ઠપેત્વા તતો અઞ્ઞે સબ્બે ''હીના ઇમે''તિ આહ. **તસ્મા વિવાદાનિ અવીતિવત્તો**તિ તેન કારણેન સો દિટ્ઠિકલહે અવીતિવત્તોવ હોતિ.

૮૦૪. દુતિયગાથાય અત્થો – એવં અવીતિવત્તો ચ યં **દિટ્ઠે સુતે સીલવતે મુતે**તિ એતેસુ વત્થૂસુ ઉપ્પન્નદિટ્ઠિસઙ્ખાતે **અત્તનિ** પુબ્બે વુત્તપ્પકારં **આનિસંસં પસ્સતિ**. તદેવ સો તત્થ સકાય દિટ્ઠિયા આનિસંસં ''ઇદં સેટ્ઠ''ન્તિ અભિનિવિસિત્વા **અઞ્ઞં સબ્બં** પરસત્થારાદિકં **નિહીનતો પસ્સતિ**.

૮૦૫. તતિયગાથાય અત્થો – એવં પસ્સતો ચસ્સ **યં** અત્તનો સત્થારાદિં **નિસ્સિતો અઞ્ઞં** પરસત્થારાદિં **હીનં પસ્સતિ તં** પન દસ્સનં **ગન્થમેવ કુસલા વદન્તિ**, બન્ધનન્તિ વુત્તં હોતિ . યસ્મા એતદેવ, **તસ્મા હિ દિટ્ઠંવ સુતં મુતં વા સીલબ્બતં ભિક્ખુ ન નિસ્સયેય્ય**, નાભિનિવેસેય્યાતિ વુત્તં હોતિ.

૮૦૬. ચતુત્થગાથાય અત્થો – ન કેવલં દિટ્ઠસુતાદિં ન નિસ્સયેય્ય, અપિચ ખો પન અસઞ્ઞાતં ઉપરૂપરિ **દિટ્ઠિમ્પિ લોકસ્મિં ન કપ્પયેય્ય**, ન જનેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. કીદિસં? **ઞાણેન વા સીલવતેન વાપિ**, સમાપત્તિઞાણાદિના ઞાણેન વા સીલવતેન વા યા કપ્પિયતિ, એતં દિટ્ઠિં ન કપ્પેય્ય. ન કેવલઞ્ચ દિટ્ઠિં ન કપ્પયેય્ય, અપિચ ખો પન માનેનપિ જાતિઆદીહિ વત્થૂહિ **સમોતિ અત્તાનમનૂપનેય્ય, હીનો ન મઞ્ઞેથ વિસેસિ વાપીતિ**.

૮૦૭. પઞ્ચમગાથાય અત્થો – એવઞ્હિ દિટ્ઠિં અકપ્પેન્તો અમઞ્ઞમાનો ચ **અત્તં પહાય અનુપાદિયાનો** ઇધ વા યં પુબ્બે ગહિતં, તં પહાય અપરં અગ્ગણ્હન્તો તસ્મિમ્પિ વુત્તપ્પકારે **ઞાણે** દુવિધં **નિસ્સયં નો કરોતિ**. અકરોન્તો ચ **સ વે વિયત્તેસુ** નાનાદિટ્ઠિવસેન ભિન્નેસુ સત્તેસુ **ન વગ્ગસારી** છન્દાદિવસેન અગચ્છનધમ્મો હુત્વા દ્વાસટ્ઠિયા દિટ્ઠીસુ **કિઞ્ચિપિ દિટ્ઠિં ન પચ્ચેતિ**, ન પચ્ચાગચ્છતીતિ વુત્તં હોતિ.

૮૦૮-૧૦. ઇદાનિ યો સો ઇમાય ગાથાય વુત્તો ખીણાસવો, તસ્સ વણ્ણભણનત્થં ''**યસ્સૂભયન્તે**''તિઆદિકા તિસ્સો ગાથાયો આહ. તત્થ **ઉભયન્તે**તિ પુબ્બે વુત્તફસ્સાદિભેદે. **પણિધી**તિ તણ્હા. **ભવાભવાયા**તિ પુનપ્પુનભવાય. **ઇધ વા હુરં વા**તિ સકત્તભાવાદિભેદે ઇધ વા પરત્તભાવાદિભેદે પરત્થ વા. **દિટ્ઠે વા**તિ દિટ્ઠસુદ્ધિયા વા. એસ નયો સુતાદીસુ. **સઞ્ઞા**તિ સઞ્ઞાસમુટ્ઠાપિકા દિટ્ઠિ. **ધમ્માપિ તેસં ન પટિચ્છિતાસે**તિ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતધમ્માપિ તેસં ''ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞ''ન્તિ એવં ન પટિચ્છિતા. **પારઙ્ગતો ન પચ્ચેતિ તાદી**તિ નિબ્બાનપારં ગતો તેન તેન મગ્ગેન પહીને કિલેસે પુન નાગચ્છતિ, પઞ્ચહિ ચ આકારેહિ તાદી હોતીતિ. સેસં પાકટમેવાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય પરમટ્ઠકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. જરાસુત્તવણ્ણના

૮૧૧. અપ્પં વત જીવિતન્તિ જરાસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? એકં સમયં ભગવા સાવત્થિયં વસ્સં વસિત્વા યાનિ તાનિ બુદ્ધાનં સરીરારોગ્યસમ્પાદનં અનુપ્પન્નસિક્ખાપદપઞ્ઞાપનં વેનેય્યદમનં તથારૂપાય અટ્ઠુપ્પત્તિયા જાતકાદિકથનન્તિઆદીનિ જનપદચારિકાનિમિત્તાનિ, તાનિ સમવેક્ખિત્વા જનપદચારિકં પક્કામિ. અનુપુબ્બેન ચારિકં ચરમાનો સાયં સાકેતં અનુપ્પત્તો અઞ્જનવનં પાવિસિ. સાકેતવાસિનો સુત્વા ''અકાલો ઇદાનિ ભગવન્તં દસ્સનાયા''તિ વિભાતાય રત્તિયા માલાગન્ધાદીનિ ગહેત્વા ભગવતો સન્તિકં ગન્ત્વા પૂજનવન્દનસમ્મોદનાદીનિ કત્વા પરિવારેત્વા અટ્ઠંસુ યાવ ભગવતો ગામપ્પવેસનવેલા, અથ ભગવા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો પિણ્ડાય પાવિસિ. તં અઞ્ઞતરો સાકેતકો બ્રાહ્મણમહાસાલો નગરા નિક્ખન્તો નગરદ્વારે અદ્દસ. દિસ્વા પુત્તસિનેહં ઉપ્પાદેત્વા ''ચિરદિટ્ઠોસિ, પુત્ત, મયા''તિ પરિદેવયમાનો અભિમુખો અગમાસિ. ભગવા ભિક્ખૂ સઞ્ઞાપેસિ – ''અયં, ભિક્ખવે, બ્રાહ્મણો યં ઇચ્છતિ, તં કરોતુ, ન વારેતબ્બો''તિ.

બ્રાહ્મણોપિ વચ્છગિદ્ધિનીવ ગાવી આગન્ત્વા ભગવતો કાયં પુરતો ચ પચ્છતો ચ દક્ખિણતો ચ વામતો ચાતિ સમન્તા આલિઙ્ગિ ''ચિરદિટ્ઠોસિ, પુત્ત, ચિરં વિના અહોસી''તિ ભણન્તો. યદિ પન સો તથા કાતું ન લભેય્ય, હદયં ફાલેત્વા મરેય્ય. સો ભગવન્તં અવોચ – ''ભગવા તુમ્હેહિ સદ્ધિં આગતભિક્ખૂનં અહમેવ ભિક્ખં દાતું સમત્થો, મમેવ અનુગ્ગહં કરોથા''તિ. અધિવાસેસિ ભગવા તુણ્હીભાવેન. બ્રાહ્મણો ભગવતો પત્તં ગહેત્વા પુરતો

ગચ્છન્તો બ્રાહ્મણિયા પેસેસિ – ‘‘પુત્તો મે આગતો, આસનં પઞ્ઞાપેતબ્બ’’ન્તિ. સા તથા કત્વા આગમનં પસ્સન્તી ઠિતા ભગવન્તં અન્તરવીથિયંયેવ દિસ્વા પુત્તસિનેહં ઉપ્પાદેત્વા ‘‘ચિરદિટ્ઠોસિ, પુત્ત, મયા’’તિ પાદેસુ ગહેત્વા રોદિત્વા ઘરં અતિનેત્વા સક્કચ્ચં ભોજેસિ. ભુત્તાવિનો બ્રાહ્મણો પત્તં અપનામેસિ. ભગવા તેસં સપ્પાયં વિદિત્વા ધમ્મં દેસેસિ, દેસનાપરિયોસાને ઉભોપિ સોતાપન્ના અહેસું. અથ ભગવન્તં યાચિંસુ – ‘‘યાવ, ભન્તે, ભગવા ઇમં નગરં ઉપનિસ્સાય વિહરતિ, અમ્હાકંયેવ ઘરે ભિક્ખા ગહેતબ્બા’’તિ. ભગવા ‘‘ન બુદ્ધા એવં એકં નિબદ્ધટ્ઠાનંયેવ ગચ્છન્તી’’તિ પટિક્ખિપિ. તે આહંસુ – ‘‘તેન હિ, ભન્તે, ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં પિણ્ડાય ચરિત્વાપિ તુમ્હે ઇધેવ ભત્તકિચ્ચં કત્વા ધમ્મં દેસેત્વા વિહારં ગચ્છથા’’તિ. ભગવા તેસં અનુગ્ગહત્થાય તથા અકાસિ. મનુસ્સા બ્રાહ્મણઞ્ચ બ્રાહ્મણિઞ્ચ ‘‘બુદ્ધપિતા બુદ્ધમાતા’’ ત્વેવ વોહરિંસુ. તમ્પિ કુલં ‘‘બુદ્ધકુલ’’ન્તિ નામં લભિ.

આનન્દત્થેરો ભગવન્તં પુચ્છિ – ‘‘અહં ભગવતો માતાપિતરો જાનામિ, ઇમે પન કસ્મા વદન્તિ ‘અહં બુદ્ધમાતા અહં બુદ્ધપિતા’’’તિ. ભગવા આહ – ‘‘નિરન્તરં મે, આનન્દ, બ્રાહ્મણી ચ બ્રાહ્મણો ચ પઞ્ચ જાતિસતાનિ માતાપિતરો અહેસું, પઞ્ચ જાતિસતાનિ માતાપિતૂનં જેટ્ઠકા, પઞ્ચ જાતિસતાનિ કનિટ્ઠકા. તે પુબ્બસિનેહેનેવ કથેન્તી’’તિ ઇમઞ્ચ ગાથમભાસિ –

‘‘પુબ્બેવ સન્નિવાસેન, પચ્ચુપ્પન્નહિતેન વા;
એવં તં જાયતે પેમં, ઉપ્પલંવ યથોદકે’’તિ. (જા॰ ૧.૨.૧૭૪);

તતો ભગવા સાકેતે યથાભિરન્તં વિહરિત્વા પુન ચારિકં ચરમાનો સાવત્થિમેવ અગમાસિ. સોપિ બ્રાહ્મણો ચ બ્રાહ્મણી ચ ભિક્ખૂ ઉપસઙ્કમિત્વા પતિરૂપં ધમ્મદેસનં સુત્વા સેસમગ્ગે પાપુણિત્વા અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિંસુ. નગરે બ્રાહ્મણા સન્નિપતિંસુ ‘‘અમ્હાકં ઞાતકે સક્કરિસ્સામા’’તિ. સોતાપન્નસકદાગામિઅનાગામિનો ઉપાસકાપિ સન્નિપતિંસુ ઉપાસિકાયો ચ ‘‘અમ્હાકં સહધમ્મિકે સક્કરિસ્સામા’’તિ. તે સબ્બેપિ કમ્બલકૂટાગારં આરોપેત્વા માલાગન્ધાદીહિ પૂજેન્તા નગરા નિક્ખામેસું.

ભગવાપિ તં દિવસં પચ્ચૂસસમયે બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો તેસં પરિનિબ્બાનભાવં ઞત્વા ‘‘તત્થ મયિ ગતે ધમ્મદેસનં સુત્વા બહુજનસ્સ ધમ્માભિસમયો ભવિસ્સતી’’તિ ઞત્વા પત્તચીવરમાદાય સાવત્થિતો આગન્ત્વા આળાહનમેવ પાવિસિ. મનુસ્સા દિસ્વા ‘‘માતાપિતૂનં સરીરકિચ્ચં કાતુકામો ભગવા આગતો’’તિ વન્દિત્વા અટ્ઠંસુ. નાગરાપિ કૂટાગારં પૂજેન્તા આળાહનં આનેત્વા ભગવન્તં પુચ્છિંસુ – ‘‘ગહટ્ઠઅરિયસાવકા કથં પૂજેતબ્બા’’તિ. ભગવા ‘‘યથા અસેક્ખા પૂજિયન્તિ, તથા પૂજેતબ્બા ઇમે’’તિ અધિપ્પાયેન તેસં અસેક્ખમુનિભાવં દીપેન્તો ઇમં ગાથમાહ –

‘‘અહિંસકા યે મુનયો, નિચ્ચં કાયેન સંવુતા;
તે યન્તિ અચ્ચુતં ઠાનં, યત્થ ગન્ત્વા ન સોચરે’’તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૨૫);

તઞ્ચ પરિસં ઓલોકેત્વા તઙ્ખણાનુરૂપં ધમ્મં દેસેન્તો ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **અપ્પં વત જીવિતં ઇદન્તિ** ‘‘ઇદં વત મનુસ્સાનં જીવિતં અપ્પં પરિત્તં ઠિતિપરિત્તતાય સરસપરિત્તતાયા’’તિ સલ્લસુત્તેપિ વુત્તનયમેતં. **ઓરં વસ્સસતાપિ મિય્યતી**તિ વસ્સસતા ઓરં કલલાદિકાલેપિ મિય્યતિ. **અતિચ્ચા**તિ વસ્સસતં અતિક્કમિત્વા. **જરસાપિ મિય્યતી**તિ જરાયપિ મિય્યતિ.

૮૧૨-૬. **મમાયિતે**તિ મમાયિતવત્થુકારણા. **વિનાભાવસન્તમેવિદન્તિ** સન્તવિનાભાવં વિજ્જમાનવિનાભાવમેવ ઇદં, ન સક્કા અવિનાભાવેન ભવિતુન્તિ વુત્તં હોતિ. **મામકો**તિ મમ ઉપાસકો ભિક્ખુ વાતિ સઙ્ખં ગતો, બુદ્ધાદીનિ વા વત્થૂનિ મમાયમાનો. **સઙ્ગતન્તિ** સમાગતં દિટ્ઠપુબ્બં વા. **પિયાયિતન્તિ** પિયં કતં. **નામંયેવાવસિસ્સતિ અક્ખેય્યન્તિ** સબ્બં રૂપાદિધમ્મજાતં પહીયતિ, નામમત્તમેવ તુ અવસિસ્સતિ ''બુદ્ધરક્ખિતો, ધમ્મરક્ખિતો''તિ એવં સઙ્ખાતું કથેતું. **મુનયો**તિ ખીણાસવમુનયો. **ખેમદસ્સિનો**તિ નિબ્બાનદસ્સિનો.

૮૧૭. સત્તમગાથા એવં મરણબ્ભાહતે લોકે અનુરૂપપટિપત્તિદસ્સનત્થં વુત્તા. તત્થ **પતિલીનચરસ્સા**તિ તતો તતો પતિલીનં ચિત્તં કત્વા ચરન્તસ્સ. **ભિક્ખુનો**તિ કલ્યાણપુથુજ્જનસ્સ સેક્ખસ્સ વા. **સામગ્ગિયમાહુ તસ્સ તં, યો અત્તાનં ભવને ન દસ્સયે**તિ તસ્સેતં પતિરૂપમાહુ, યો એવંપટિપન્નો નિરયાદિભેદે ભવને અત્તાનં ન દસ્સેય્ય. એવઞ્હિ સો ઇમમ્હા મરણા મુચ્ચેય્યાતિ અધિપ્પાયો.

૮૧૮-૨૦. ઇદાનિ યો ''અત્તાનં ભવને ન દસ્સયે''તિ એવં ખીણાસવો વિભાવિતો, તસ્સ વણ્ણભણનત્થં ઇતો પરા તિસ્સો ગાથાયો આહ. તત્થ **સબ્બત્થા**તિ દ્વાદસસુ આયતનેસુ. **યદિદં દિટ્ઠસુતં મુતેસુ વા**તિ એત્થ પન યદિદં દિટ્ઠસુતં, એત્થ વા મુતેસુ વા ધમ્મેસુ એવં મુનિ ન ઉપલિમ્પતીતિ એવં સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. **ધોનો ન હિ તેન મઞ્ઞતિ, યદિદં દિટ્ઠસુતં મુતેસુ વા**તિ અત્રાપિ યદિદં દિટ્ઠસુત્તં, તેન વત્થુના ન મઞ્ઞતિ, મુતેસુ વા ધમ્મેસુ ન મઞ્ઞતીતિ એવમેવ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. **ન હિ સો રજ્જતિ નો વિરજ્જતી**તિ. બાલપુથુજ્જના વિય ન રજ્જતિ, કલ્યાણપુથુજ્જનસેક્ખા વિય ન વિરજ્જતિ, રાગસ્સ પન ખીણત્તા ''વિરાગો''ત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવાતિ. દેસનાપરિયોસાને ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનં ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય જરાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. તિસ્સમેત્તેય્યસુત્તવણ્ણના

૮૨૧. **મેથુનમનુયુત્તસ્સા**તિ તિસ્સમેત્તેય્યસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવતિ કિર સાવત્થિયં વિહરન્તે તિસ્સમેત્તેય્યા નામ દ્વે સહાયા સાવત્થિં અગમંસુ. તે સાયન્હસમયં મહાજનં જેતવનાભિમુખં ગચ્છન્તં દિસ્વા ''કુહિં ગચ્છથા''તિ પુચ્છિંસુ. તતો તેહિ ''બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો, બહુજનહિતાય ધમ્મં દેસેતિ, તં સોતું જેતવનં ગચ્છામા''તિ વુત્તે ''મયમ્પિ સોસ્સામા''તિ અગમંસુ. તે અવઞ્ઝધમ્મદેસકસ્સ ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા પરિસન્તરે નિસિન્નાવ ચિન્તેસું – ''ન સક્કા અગારમજ્ઝે ઠિતેનાયં ધમ્મો પરિપૂરેતુ''ન્તિ. અથ પક્કન્તે મહાજને ભગવન્તં પબ્બજ્જં યાચિંસુ. ભગવા ''ઇમે પબ્બાજેહી''તિ અઞ્ઞતરં ભિક્ખું આણાપેસિ. સો તે પબ્બાજેત્વા તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનં દત્વા અરઞ્ઞવાસં ગન્તુમારદ્ધો. મેત્તેય્યો તિસ્સં આહ – ''આવુસો, ઉપજ્ઝાયો અરઞ્ઞં ગચ્છતિ, મયમ્પિ ગચ્છામા''તિ. તિસ્સો ''અલં આવુસો, ભગવતો દસ્સનં ધમ્મસ્સવનઞ્ચ અહં પિહેમિ, ગચ્છ ત્વ''ન્તિ વત્વા ન અગમાસિ. મેત્તેય્યો ઉપજ્ઝાયેન સહ ગન્ત્વા અરઞ્ઞે સમણધમ્મં કરોન્તો ન ચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ સદ્ધિં આચરિયુપજ્ઝાયેહિ. તિસ્સસ્સાપિ જેટ્ઠભાતા બ્યાધિના કાલમકાસિ. સો તં સુત્વા અત્તનો ગામં અગમાસિ, તત્ર નં ઞાતકા પલોભેત્વા ઉપ્પબ્બાજેસું. મેત્તેય્યોપિ આચરિયુપજ્ઝાયેહિ સદ્ધિં સાવત્થિં આગતો. અથ ભગવા વુત્થવસ્સો જનપદચારિકં ચરમાનો અનુપુબ્બેન તં ગામં પાપુણિ. તત્થ મેત્તેય્યો ભગવન્તં વન્દિત્વા ''ઇમસ્મિં, ભન્તે, ગામે મમ ગિહિસહાયો અત્થિ, મુહુત્તં તાવ આગમેથ અનુકમ્પં ઉપાદાયા''તિ વત્વા ગામં પવિસિત્વા તં ભગવતો સન્તિકં

આનેત્વા એકમન્તં ઠિતો તસ્સત્થાય આદિગાથાય ભગવન્તં પઞ્હં પુચ્છિ. તસ્સ ભગવા બ્યાકરોન્તો અવસેસગાથાયો અભાસિ. અયમસ્સ સુત્તસ્સ ઉપ્પત્તિ.

તત્થ **મેથુનમનુયુત્તસ્સા**તિ મેથુનધમ્મસમાયુત્તસ્સ. **ઇતી**તિ એવમાહ. **આયસ્મા**તિ પિયવચનમેતં, **તિસ્સો**તિ નામં તસ્સ થેરસ્સ. સો હિ તિસ્સોતિ નામેન. **મેત્તેય્યો**તિ ગોત્તં, ગોત્તવસેનેવ ચેસ પાકટો અહોસિ. તસ્મા અટ્ઠુપ્પત્તિયં વુત્તં ''તિસ્સમેત્તેય્યા નામ દ્વે સહાયા''તિ. **વિઘાતન્તિ** ઉપઘાતં. **બ્રૂહી**તિ આચિક્ખ. **મારિસા**તિ પિયવચનમેતં, નિદ્દુક્ખાતિ વુત્તં હોતિ. **સુત્વાન તવ સાસનન્તિ** તવ વચનં સુત્વા. **વિવેકે સિક્ખિસ્સામસે**તિ સહાયં આરબ્ભ ધમ્મદેસનં યાચન્તો ભણતિ. સો પન સિક્ખિતસિક્ખોયેવ.

૮૨૨. **મુસ્સતે વાપિ સાસનન્તિ** પરિયત્તિપટિપત્તિતો દુવિધમ્પિ સાસનં નસ્સતિ. **વાપી**તિ પદપૂરણમત્તં. **એતં તસ્મિં અનારિયન્તિ** તસ્મિં પુગ્ગલે એતં અનરિયં, યદિદં મિચ્છાપટિપદા.

૮૨૩. **એકો પુબ્બે ચરિત્વાના**તિ પબ્બજ્જાસઙ્ખાતેન વા ગણવોસ્સગ્ગટ્ઠેન વા પુબ્બે એકો વિહરિત્વા. **યાનં ભન્તંવ તં લોકે, હીનમાહુ પુથુજ્જનન્તિ** તં વિબ્ભન્તકં પુગ્ગલં યથા હત્થિયાનાદિયાનં અદન્તં વિસમં આરોહતિ, આરોહકમ્પિ ભઞ્જતિ, પપાતેપિ પપતતિ. એવં કાયદુચ્ચરિતાદિવિસમારોહનેન નરકાદીસુ, અત્થભઞ્જનેન જાતિપપાતાદીસુ પપતનેન ચ યાનં ભન્તંવ આહુ હીનં પુથુજ્જનઞ્ચ આહૂતિ.

૮૨૪-૫. **યસો કિત્તિ ચા**તિ લાભસક્કારો પસંસા ચ. **પુબ્બે**તિ પબ્બજિતભાવે. **હાયતે વાપિ તસ્સ સા**તિ તસ્સ વિબ્ભન્તકસ્સ સતો સો ચ યસો સા ચ કિત્તિ હાયતિ. **એતમ્પિ દિસ્વા**તિ એતમ્પિ પુબ્બે યસકિત્તીનં ભાવં પચ્છા ચ હાનિં દિસ્વા. **સિક્ખેથ મેથુનં વિપ્પહાતવે**તિ તિસ્સો સિક્ખા સિક્ખેથ. કિં કારણં? **મેથુનં વિપ્પહાતવે**, મેથુનપ્પહાનત્થાયાતિ વુત્તં હોતિ. યો હિ મેથુનં ન વિપ્પજહતિ, **સઙ્કપ્પેહિ...પે૰... તથાવિધો** . તત્થ **પરેતો**તિ સમન્નાગતો. **પરેસં નિગ્ઘોસન્તિ** ઉપજ્ઝાયાદીનં નિન્દાવચનં. **મઙ્કુ હોતી**તિ દુમ્મનો હોતિ.

૮૨૬. ઇતો પરા ગાથા પાકટસમ્બન્ધા એવ. તાસુ **સત્થાની**તિ કાયદુચ્ચરિતાદીનિ. તાનિ હિ અત્તનો પરેસઞ્ચ છેદનટ્ઠેન ''સત્થાની''તિ વુચ્ચન્તિ. તેસુ ચાયં વિસેસતો ચોદિતો મુસાવચનસત્થાનેવ કરોતિ – ''ઇમિના કારણેનાહં વિબ્ભન્તો''તિ ભણન્તો. તેનેવાહ – ''**એસ ખ્વસ્સ મહાગેધો, મોસવજ્જં પગાહતી**''તિ. તત્થ **એસ ખ્વસ્સા**તિ એસ ખો અસ્સ. **મહાગેધો**તિ મહાબન્ધનં. કતમોતિ ચે? યદિદં મોસવજ્જં પગાહતિ, સ્વાસ્સ મુસાવાદજ્ઝોગાહો મહાગેધોતિ વેદિતબ્બો.

૮૨૭. **મન્દોવ પરિકિસ્સતી**તિ પાણવધાદીનિ કરોન્તો તતોનિદાનઞ્ચ દુક્ખમનુભોન્તો ભોગપરિયેસનરક્ખનાનિ ચ કરોન્તો મોમૂહો વિય પરિકિલિસ્સતિ.

૮૨૮-૯. ''**એતમાદીનવં ઞત્વા, મુનિ પુબ્બાપરે ઇધા**''તિ એતં ''યસો કિત્તિ ચ યા પુબ્બે, હાયતેવાપિ તસ્સ સા''તિ ઇતો પભુતિ વુત્તે પુબ્બાપરે ઇધ ઇમસ્મિં સાસને પુબ્બતો અપરે સમણભાવતો વિબ્ભન્તકભાવે આદીનવં મુનિ ઞત્વા. **એતદરિયાનમુત્તમન્તિ** યદિદં વિવેકચરિયા , એતં બુદ્ધાદીનં અરિયાનં ઉત્તમં, તસ્મા વિવેકઞ્ઞેવ સિક્ખેથાતિ અધિપ્પાયો. **ન તેન સેટ્ઠો મઞ્ઞેથા**તિ તેન ચ વિવેકેન ન અત્તાનં ''સેટ્ઠો અહ''ન્તિ મઞ્ઞેય્ય, તેન થદ્ધો ન ભવેય્યાતિ વુત્તં હોતિ.

૮૩૦. **રિત્તસ્સા**તિ વિવિત્તસ્સ કાયદુચ્ચરિતાદીહિ વિરહિતસ્સ. **ઓઘતિણ્ણસ્સ પિહયન્તિ, કામેસુ ગધિતા પજા**તિ વત્થુકામેસુ લગ્ગા સત્તા તસ્સ ચતુરોઘતિણ્ણસ્સ પિહયન્તિ ઇણાયિકા વિય આણણ્યસ્સાતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને તિસ્સો સોતાપત્તિફલં પત્વા પચ્છા પબ્બજિત્વા અરહત્તં સચ્છાકાસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય તિસ્સમેત્તેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. પસૂરસુત્તવણ્ણના

૮૩૧. **ઇધેવ સુદ્ધી**તિ પસૂરસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ભગવતિ કિર સાવત્થિયં વિહરન્તે પસૂરો નામ પરિબ્બાજકો મહાવાદી, સો ''અહમસ્મિ સકલજમ્બુદીપે વાદેન અગ્ગો, તસ્મા યથા જમ્બુદીપસ્સ જમ્બુપઞ્ઞાણં, એવં મમાપિ ભવિતું અરહતી''તિ જમ્બુસાખં ધજં કત્વા સકલજમ્બુદીપે પટિવાદં અનાસાદેન્તો અનુપુબ્બેન સાવત્થિં આગન્ત્વા નગરદ્વારે વાલિકત્થલં કત્વા તત્થ સાખં ઉસ્સાપેત્વા ''યો મયા સદ્ધિં વાદં કાતું સમત્થો, સો ઇમં સાખં ભઞ્જતૂ''તિ વત્વા નગરં પાવિસિ. તં ઠાનં મહાજનો પરિવારેત્વા અટ્ઠાસિ. તેન ચ સમયેન આયસ્મા સારિપુત્તો ભત્તકિચ્ચં કત્વા સાવત્થિતો નિક્ખમતિ. સો તં દિસ્વા સમ્બહુલે ગામદારકે પુચ્છિ – ''કિં એતં દારકા''તિ, તે સબ્બં આચિક્ખિંસુ. ''તેન હિ નં તુમ્હે ઉદ્ધરિત્વા પાદેહિ ભઞ્જથ, 'વાદત્થિકો વિહારં આગચ્છતૂ'તિ ચ ભણથા''તિ વત્વા પક્કામિ.

પરિબ્બાજકો પિણ્ડાય ચરિત્વા કતભત્તકિચ્ચો આગન્ત્વા ઉદ્ધરિત્વા ભગ્ગં સાખં દિસ્વા ''કેનિદં કારિત''ન્તિ પુચ્છિ. ''બુદ્ધસાવકેન સારિપુત્તેના''તિ ચ વુત્તે પમુદિતો હુત્વા ''અજ્જ મમ જયં સમણસ્સ ચ પરાજયં પણ્ડિતા પસ્સન્તૂ''તિ પઞ્હવીમંસકે કારણિકે આનેતું સાવત્થિં પવિસિત્વા વીથિસિઙ્ઘાટકચચ્ચરેસુ વિચરન્તો ''સમણસ્સ ગોતમસ્સ અગ્ગસાવકેન સહ વાદે પઞ્ઞાપટિભાનં સોતુકામા ભોન્તો નિક્ખમન્તૂ''તિ ઉગ્ઘોસેસિ. ''પણ્ડિતાનં વચનં સોસ્સામા''તિ સાસને પસન્નાપિ અપ્પસન્નાપિ બહૂ મનુસ્સા નિક્ખમિંસુ. તતો પસૂરો મહાજનપરિવુતો ''એવં વુત્તે એવં ભણિસ્સામી''તિઆદીનિ વિતક્કેન્તો વિહારં અગમાસિ. થેરો ''વિહારે ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દો જનબ્યાકુલઞ્ચ મા અહોસી''તિ જેતવનદ્વારકોટ્ઠકે આસનં પઞ્ઞાપેત્વા નિસીદિ.

પરિબ્બાજકો થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા ''ત્વં, ભો, પબ્બજિત, મય્હં જમ્બુધજં ભઞ્જાપેસી''તિ આહ. ''આમ પરિબ્બાજકા''તિ ચ વુત્તે ''હોતુ નો, ભો, કાચિ કથાપવત્તી''તિ આહ. ''હોતુ પરિબ્બાજકા''તિ ચ થેરેન સમ્પટિચ્છિતે ''ત્વં, સમણ, પુચ્છ, અહં વિસ્સજ્જેસ્સામી''તિ આહ. તતો નં થેરો અવચ ''કિં, પરિબ્બાજક, દુક્કરં પુચ્છા, ઉદાહુ વિસ્સજ્જન''ન્તિ. વિસ્સજ્જનં ભો, પબ્બજિત, પુચ્છાય કિં દુક્કરં. તં યો હિ કોચિ યંકિઞ્ચિ પુચ્છતીતિ. ''તેન હિ, પરિબ્બાજક, ત્વં પુચ્છ, અહં વિસ્સજ્જેસ્સામી''તિ એવં વુત્તે પરિબ્બાજકો ''સાધુરૂપો ભિક્ખુ ઠાને સાખં ભઞ્જાપેસી''તિ વિમ્હિતચિત્તો હુત્વા થેરં પુચ્છિ – ''કો પુરિસસ્સ કામો''તિ. ''સઙ્કપ્પરાગો પુરિસસ્સ કામો''તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૬૩) થેરો આહ. સો તં સુત્વા થેરે વિરુદ્ધસઞ્ઞી હુત્વા પરાજયં આરોપેતુકામો આહ – ''ચિત્રવિચિત્રારમ્મણં પન ભો, પબ્બજિત, પુરિસસ્સ કામં ન વદેસી''તિ? ''આમ, પરિબ્બાજક, ન વદેમી''તિ. તતો નં પરિબ્બાજકો યાવ તિક્ખત્તું પટિઞ્ઞં કારાપેત્વા ''સુણન્તુ ભોન્તો સમણસ્સ વાદે દોસ''ન્તિ પઞ્હવીમંસકે આલપિત્વા આહ – ''ભો, પબ્બજિત, તુમ્હાકં સબ્રહ્મચારિનો અરઞ્ઞે વિહરન્તી''તિ? ''આમ, પરિબ્બાજક, વિહરન્તી''તિ. ''તે તત્થ વિહરન્તા કામવિતક્કાદયો વિતક્કે વિતક્કેન્તી''તિ? ''આમ, પરિબ્બાજક, પુથુજ્જના સહસા વિતક્કેન્તી''તિ.

‘‘યદિ એવં તેસં સમણભાવો કુતો? નનુ તે અગારિકા કામભોગિનો હોન્તી’’તિ એવઞ્ચ પન વત્વા અથાપરં એતદવોચ –

‘‘ન તે વે કામા યાનિ ચિત્રાનિ લોકે,
સઙ્કપ્પરાગઞ્ચ વદેસિ કામં;
સઙ્કપ્પયં અકુસલે વિતક્કે,
ભિક્ખુપિ તે હેસ્સતિ કામભોગી’’તિ. (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૩૪);

અથ થેરો પરિબ્બાજકસ્સ વાદે દોસં દસ્સેન્તો આહ – ‘‘કિં, પરિબ્બાજક, સઙ્કપ્પરાગં પુરિસસ્સ કામં ન વદેસિ, ચિત્રવિચિત્રારમ્મણં વદેસી’’તિ? ‘‘આમ, ભો, પબ્બજિતા’’તિ. તતો નં થેરો યાવ તિક્ખત્તું પટિઞ્ઞં કારાપેત્વા ‘‘સુણાથ, આવુસો, પરિબ્બાજકસ્સ વાદે દોસ’’ન્તિ પઞ્હવીમંસકે આલપિત્વા આહ – ‘‘આવુસો પસૂર, તવ સત્થા અત્થી’’તિ? ‘‘આમ, પબ્બજિત, અત્થી’’તિ. ‘‘સો ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યં રૂપારમ્મણં પસ્સતિ સદ્દારમ્મણાદીનિ વા સેવતી’’તિ? ‘‘આમ, પબ્બજિત, સેવતી’’તિ. ‘‘યદિ એવં તસ્સ સત્થુભાવો કુતો, નનુ સો અગારિકો કામભોગી હોતી’’તિ એવઞ્ચ પન વત્વા અથાપરં એતદવોચ –

‘‘તે વે કામા યાનિ ચિત્રાનિ લોકે,
સઙ્કપ્પરાગં ન વદેસિ કામં;
પસ્સન્તો રૂપાનિ મનોરમાનિ,
સુણન્તો સદ્દાનિ મનોરમાનિ.

‘‘ઘાયન્તો ગન્ધાનિ મનોરમાનિ,
સાયન્તો રસાનિ મનોરમાનિ;
ફુસન્તો ફસ્સાનિ મનોરમાનિ,
સત્થાપિ તે હેસ્સતિ કામભોગી’’તિ.

એવં વુત્તે નિપ્પટિભાનો પરિબ્બાજકો ‘‘અયં પબ્બજિતો મહાવાદી, ઇમસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા વાદસત્થં સિક્ખિસ્સામી’’તિ સાવત્થિં પવિસિત્વા પત્તચીવરં પરિયેસિત્વા જેતવનં પવિટ્ઠો તત્થ લાલુદાયિં સુવણ્ણવણ્ણં કાયૂપપન્નં સરીરાકારાકપ્પેસુ સમન્તપાસાદિકં દિસ્વા ‘‘અયં ભિક્ખુ મહાપઞ્ઞો મહાવાદી’’તિ મન્ત્વા તસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા તં વાદેન નિગ્ગહેત્વા સલિઙ્ગેન તંયેવ તિત્થાયતનં પક્કમિત્વા પુન ‘‘સમણેન ગોતમેન સદ્ધિં વાદં કરિસ્સામી’’તિ સાવત્થિયં પુરિમનયેનેવ ઉગ્ઘોસેત્વા મહાજનપરિવુતો ‘‘એવં સમણં ગોતમં નિગ્ગહેસ્સામી’’તિઆદીનિ વદન્તો જેતવનં અગમાસિ. જેતવનદ્વારકોટ્ઠકે અધિવત્થા દેવતા ‘‘અયં અભાજનભૂતો’’તિ મુખબન્ધમસ્સ અકાસિ. સો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા મૂગો વિય નિસીદિ. મનુસ્સા ‘‘ઇદાનિ પુચ્છિસ્સતિ, ઇદાનિ પુચ્છિસ્સતી’’તિ તસ્સ મુખં ઉલ્લોકેત્વા ‘‘વદેહિ, ભો પસૂર, વદેહિ, ભો પસૂરા’’તિ ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દા અહેસું. અથ ભગવા ‘‘કિં પસૂરો વદિસ્સતી’’તિ વત્વા તત્થ સમ્પત્તપરિસાય ધમ્મદેસનત્થં ઇમં સુત્તં અભાસિ.

તત્થ પઠમગાથાય તાવ અયં સઙ્ખેપો – ઇમે દિટ્ઠિગતિકા અત્તનો દિટ્ઠિં સન્ધાય **ઇધેવ સુદ્ધી ઇતિ વાદયન્તિ નાઞ્ઞેસુ ધમ્મેસુ વિસુદ્ધિમાહુ**. એવં સન્તે અત્તનો સત્થારાદીનિ **નિસ્સિતા** તત્થેવ ‘‘એસ વાદો સુભો’’તિ એવં **સુભં**

વદાના હુત્વા **પુથૂ** સમણબ્રાહ્મણા ‘‘સસ્સતો લોકો’’તિઆદીસુ **પચ્ચેકસચ્ચેસુ નિવિટ્ઠા**.

૮૩૨. એવં નિવિટ્ઠા ચ – **તે વાદકામા**તિ ગાથા. તત્થ **બાલં દહન્તી મિથુ અઞ્ઞમઞ્ઞ**ન્તિ ‘‘અયં બાલો અયં બાલો’’તિ એવં દ્વેપિ જના અઞ્ઞમઞ્ઞં બાલં દહન્તિ, બાલતો પસ્સન્તિ. **વદન્તિ તે અઞ્ઞસિતા કથોજ્જ**ન્તિ તે અઞ્ઞમઞ્ઞં સત્થારાદિં નિસ્સિતા કલહં વદન્તિ. **પસંસકામા કુસલા વદાના**તિ પસંસત્થિકા ઉભોપિ ‘‘મયં કુસલવાદા પણ્ડિતવાદા’’તિ એવંસઞ્ઞિનો હુત્વા.

૮૩૩. એવં વદાનેસુ ચ તેસુ એકો નિયમતો એવ – **યુત્તો કથાય**ન્તિ ગાથા. તત્થ **યુત્તો કથાય**ન્તિ વિવાદકથાય ઉસ્સુક્કો. **પસંસમિચ્છં વિનિઘાતિ હોતી**તિ અત્તનો પસંસં ઇચ્છન્તો ‘‘કથં નુ ખો નિગ્ગહેસ્સામી’’તિઆદિના નયેન પુબ્બેવ સલ્લાપા કથંકથી વિનિઘાતી હોતિ. **અપાહતસ્મિ**ન્તિ પઞ્હવીમંસકેહિ ‘‘અત્થાપગતં તે ભણિતં, બ્યઞ્જનાપગતં તે ભણિત’’ન્તિઆદિના નયેન અપહારિતે વાદે. **નિન્દાય સો કુપ્પતી**તિ એવં અપાહતસ્મિઞ્ચ વાદે ઉપ્પન્નાય નિન્દાય સો કુપ્પતિ. **રન્ધમેસી**તિ પરસ્સ રન્ધમેવ ગવેસન્તો.

૮૩૪. ન કેવલઞ્ચ કુપ્પતિ, અપિચ ખો પન **યમસ્સ વાદ**ન્તિ ગાથા. તત્થ **પરિહીનમાહુ અપાહત**ન્તિ અત્થબ્યઞ્જનાદિતો અપાહતં પરિહીનં વદન્તિ. **પરિદેવતી**તિ તતો નિમિત્તં સો ‘‘અઞ્ઞં મયા આવજ્જિત’’ન્તિઆદીહિ વિપ્પલપતિ. **સોચતી**તિ ‘‘તસ્સ જયો’’તિઆદીનિ આરબ્ભ સોચતિ. **ઉપચ્ચગા મન્તિ અનુત્થુનાતી**તિ ‘‘સો મં વાદેન વાદં અતિક્કન્તો’’તિઆદિના નયેન સુટ્ઠુતરં વિપ્પલપતિ.

૮૩૫. એતે વિવાદા સમણેસૂતિ એત્થ પન **સમણા** વુચ્ચન્તિ બાહિરપરિબ્બાજકા. **એતેસુ ઉગ્ઘાતિ નિઘાતિ હોતી**તિ એતેસુ વાદેસુ જયપરાજયાદિવસેન ચિત્તસ્સ ઉગ્ઘાતં નિઘાતઞ્ચ પાપુણન્તો ઉગ્ઘાતી નિઘાતી ચ હોતિ. **વિરમે કથોજ્જ**ન્તિ પજહેય્ય કલહં. **ન હઞ્ઞદત્થત્થિ પસંસલાભા**તિ ન હિ એત્થ પસંસલાભતો અઞ્ઞો અત્થો અત્થિ.

૮૩૬-૭. છટ્ઠગાથાય અત્થો – યસ્મા ચ ન હઞ્ઞદત્થત્થિ પસંસલાભા, તસ્મા પરમં લાભં લભન્તોપિ ‘‘સુન્દરો અય’’ન્તિ **તત્થ** દિટ્ઠિયા **પસંસિતો વા પન હોતિ** તં **વાદં પરિસાય મજ્ઝે** દીપેત્વા, તતો **સો તેન** જયત્થેન તુટ્ઠિં વા દન્તવિદંસકં વા આપજ્જન્તો **હસતિ**, માનેન ચ **ઉણ્ણમતિ**. કિં કારણં? યસ્મા **તં** જયત્થં **પપ્પુય્ય યથામાનો** જાતો, એવં ઉણ્ણમતો ચ **યા ઉણ્ણતી**તિ ગાથા. તત્થ **માનાતિમાનં વદતે પનેસો**તિ એસો પન તં ઉણ્ણતિં ‘‘વિઘાતભૂમી’’તિ અબુજ્ઝમાનો માનઞ્ચ અતિમાનઞ્ચ વદતિયેવ.

૮૩૮. એવં વાદે દોસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તસ્સ વાદં અસમ્પટિચ્છન્તો ‘‘**સૂરો**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **રાજખાદાયા**તિ રાજખાદનીયેન, ભત્તવેતનેનાતિ વુત્તં હોતિ. **અભિગજ્જમેતિ પટિસૂરમિચ્છ**ન્તિ યથા સો પટિસૂરં ઇચ્છન્તો અભિગજ્જન્તો એતિ, એવં દિટ્ઠિગતિકો દિટ્ઠિગતિકન્તિ દસ્સેતિ. **યેનેવ સો, તેન પલેહી**તિ યેન સો તુય્હં પટિસૂરો, તેન ગચ્છ. **પુબ્બેવ નત્થિ યદિદં યુધાયા**તિ યં પન ઇદં કિલેસજાતં યુદ્ધાય સિયા, તં એતં પુબ્બેવ નત્થિ, બોધિમૂલેયેવ પહીનન્તિ દસ્સેતિ. સેસગાથા પાકટસમ્બન્ધાયેવ.

૮૩૯-૪૦. તત્થ **વિવાદયન્તી**તિ વિવદન્તિ. **પટિસેનિકત્તા**તિ પટિલોમકારકો. **વિસેનિકત્વા**તિ કિલેસસેનં વિનાસેત્વા. **કિં લભેથો**તિ પટિમલ્લં કિં લભિસ્સસિ. **પસૂરા**તિ તં પરિબ્બાજકં આલપતિ. **યેસીધ નત્થી**તિ યેસં ઇધ નત્થિ.

૮૪૧. **પવિતક્કન્તિ** ‘‘જયો નુ ખો મે ભવિસ્સતી’’તિ આદીનિ વિતક્કેન્તો. **ધોનેન યુગં સમાગમાતિ** ધુતકિલેસેન બુદ્ધેન સદ્ધિં યુગગ્ગાહં સમાપન્નો. **ન હિ ત્વં સક્ખસિ સમ્પયાતવે**તિ કોત્થુકાદયો વિય સીહાદીહિ, ધોનેન સહ યુગં ગહેત્વા એકપદમ્પિ સમ્પયાતું યુગગ્ગાહમેવ વા સમ્પાદેતું ન સક્ખિસ્સસીતિ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય પસૂરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. માગણ્ડિયસુત્તવણ્ણના

૮૪૨. **દિસ્વાન તણ્હન્તિ** માગણ્ડિયસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? એકં સમયં ભગવા સાવત્થિયં વિહરન્તો પચ્ચૂસસમયે બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો કુરૂસુ કમ્માસધમ્મનિગમવાસિનો માગણ્ડિયસ્સ નામ બ્રાહ્મણસ્સ સપજાપતિકસ્સ અરહત્તૂપનિસ્સયં દિસ્વા તાવદેવ સાવત્થિતો તત્થ ગન્ત્વા કમ્માસધમ્મસ્સ અવિદૂરે અઞ્ઞતરસ્મિં વનસણ્ડે નિસીદિ સુવણ્ણોભાસં મુઞ્ચમાનો. માગણ્ડિયોપિ તઙ્ખણં તત્થ મુખધોવનત્થં ગતો સુવણ્ણોભાસં દિસ્વા ‘‘કિં ઇદ’’ન્તિ ઇતો ચિતો ચ પેક્ખમાનો ભગવન્તં દિસ્વા અત્તમનો અહોસિ. તસ્સ કિર ધીતા સુવણ્ણવણ્ણા, તં બહૂ ખત્તિયકુમારાદયો વારયન્તા ન લભન્તિ. બ્રાહ્મણો એવંલદ્ધિકો હોતિ ‘‘સમણસ્સેવ નં સુવણ્ણવણ્ણસ્સ દસ્સામી’’તિ. સો ભગવન્તં દિસ્વા ‘‘અયં મે ધીતાય સમાનવણ્ણો, ઇમસ્સ નં દસ્સામી’’તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. તસ્મા દિસ્વાવ અત્તમનો અહોસિ. સો વેગેન ઘરં ગન્ત્વા બ્રાહ્મણિં આહ – ‘‘ભોતિ ભોતિ મયા ધીતાય સમાનવણ્ણો પુરિસો દિટ્ઠો, અલઙ્કરોહિ દારિકં, તસ્સ નં દસ્સામા’’તિ. બ્રાહ્મણિયા દારિકં ગન્ધોદકેન ન્હાપેત્વા વત્થપુપ્ફાલઙ્કારાદીહિ અલઙ્કરોન્તિયા એવ ભગવતો ભિક્ખાચારવેલા સમ્પત્તા. અથ ભગવા કમ્માસધમ્મં પિણ્ડાય પાવિસિ.

તેપિ ખો ધીતરં ગહેત્વા ભગવતો નિસિન્નોકાસં અગમંસુ. તત્થ ભગવન્તં અદિસ્વા બ્રાહ્મણી ઇતો ચિતો ચ વિલોકેન્તી ભગવતો નિસજ્જટ્ઠાનં તિણસન્થારકં અદ્દસ. બુદ્ધાનઞ્ચ અધિટ્ઠાનબલેન નિસિન્નોકાસો પદનિક્ખેપો ચ અબ્યાકુલા હોન્તિ. સા બ્રાહ્મણં આહ – ‘‘એસ, બ્રાહ્મણ, તસ્સ તિણસન્થારો’’તિ? ‘‘આમ, ભોતી’’તિ. ‘‘તેન હિ, બ્રાહ્મણ, અમ્હાકં આગમનકમ્મં ન સમ્પજ્જિસ્સતી’’તિ. ‘‘કસ્મા ભોતી’’તિ? ‘‘પસ્સ, બ્રાહ્મણ, અબ્યાકુલો તિણસન્થારો, નેસો કામભોગિનો પરિભુત્તો’’તિ. બ્રાહ્મણો ‘‘મા, ભોતિ મઙ્ગલે પરિયેસિયમાને અવમઙ્ગલં અભણી’’તિ આહ. પુનપિ બ્રાહ્મણી ઇતો ચિતો ચ વિચરન્તી ભગવતો પદનિક્ખેપં દિસ્વા બ્રાહ્મણં આહ ‘‘અયં તસ્સ પદનિક્ખેપો’’તિ? ‘‘આમ, ભોતી’’તિ. ‘‘પસ્સ, બ્રાહ્મણ, પદનિક્ખેપં, નાયં સત્તો કામેસુ ગધિતો’’તિ. ‘‘કથં ત્વં ભોતિ જાનાસી’’તિ ચ વુત્તા અત્તનો ઞાણબલં દસ્સેન્તી આહ –

‘‘રત્તસ્સ હિ ઉક્કુટિકં પદં ભવે,
દુટ્ઠસ્સ હોતિ અનુકડ્ઢિતં પદં;
મૂળ્હસ્સ હોતિ સહસાનુપીળિતં,
વિવટ્ટચ્છદસ્સ ઇદમીદિસં પદ’’ન્તિ. (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૬૦-૨૬૧; ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨ સામાવતીવત્થુ; વિસુદ્ધિ॰ ૧.૪૫);

અયઞ્ચરહિ તેસં કથા વિપ્પકતા, અથ ભગવા કતભત્તકિચ્ચો તમેવ વનસણ્ડં આગતો. બ્રાહ્મણી ભગવતો વરલક્ખણખચિતં બ્યામપ્પભાપરિક્ખિત્તં રૂપં દિસ્વા બ્રાહ્મણં આહ – ''એસ તયા, બ્રાહ્મણ, દિટ્ઠો''તિ? ''આમ ભોતી''તિ. ''આગતકમ્મં ન સમ્પજ્જિસ્સતેવ, એવરૂપો નામ કામે પરિભુઞ્જિસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતી''તિ. તેસં એવં વદન્તાનઞ્ઞેવ ભગવા તિણસન્થારકે નિસીદિ. અથ બ્રાહ્મણો ધીતરં વામેન હત્થેન ગહેત્વા કમણ્ડલું દક્ખિણેન હત્થેન ગહેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ''ભો, પબ્બજિત, ત્વઞ્ચ સુવણ્ણવણ્ણો અયઞ્ચ દારિકા, અનુચ્છવિકા એસા તવ, ઇમાહં ભોતો ભરિયં પોસાવનત્થાય દમ્મી''તિ વત્વા ભગવતો સન્તિકં ગન્ત્વા દાતુકામો અટ્ઠાસિ. ભગવા બ્રાહ્મણં અનાલપિત્વા અઞ્ઞેન સદ્ધિં સલ્લપમાનો વિય ''**દિસ્વાન તણ્હ**''ન્તિ ઇમં ગાથં અભાસિ.

તસ્સત્થો – અજપાલનિગ્રોધમૂલે નાનારૂપાનિ નિમ્મિનિત્વા અભિકામમાગતં મારધીતરં **દિસ્વાન તણ્હં અરતિં રગઞ્ચ** છન્દમત્તમ્પિ મે **મેથુનસ્મિં નાહોસિ**, **કિમેવિદં** ઇમિસ્સા દારિકાય **મુત્તકરીસપુણ્ણં** રૂપં દિસ્વા ભવિસ્સતિ સબ્બથા **પાદાપિ નં સમ્ફુસિતું ન ઇચ્છે**, કુતોનેન સંવસિતુન્તિ.

૮૪૩. તતો માગણ્ડિયો ''પબ્બજિતા નામ માનુસકે કામે પહાય દિબ્બકામત્થાય પબ્બજન્તિ, અયઞ્ચ દિબ્બેપિ કામે ન ઇચ્છતિ, ઇદમ્પિ ઇત્થિરતનં, કા નુ અસ્સ દિટ્ઠી''તિ પુચ્છિતું દુતિયં ગાથમાહ. તત્થ **એતાદિસં ચે રતન**ન્તિ દિબ્બિત્થિરતનં સન્ધાય ભણતિ, **નારિ**ન્તિ અત્તનો ધીતરં સન્ધાય. **દિટ્ઠિગતં સીલવતં નુ જીવિત**ન્તિ દિટ્ઠિઞ્ચ સીલઞ્ચ વતઞ્ચ જીવિતઞ્ચ. **ભવૂપપત્તિઞ્ચ વદેસિ કીદિસ**ન્તિ અત્તનો ભવૂપપત્તિઞ્ચ કીદિસં વદસીતિ.

૮૪૪. ઇતો પરા દ્વે ગાથા વિસજ્જનપુચ્છાનયેન પવત્તત્તા પાકટસમ્બન્ધાયેવ. તાસુ પઠમગાથાય સઙ્ખેપત્થો – **તસ્સ** મય્હં, માગણ્ડિય, દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગત**ધમ્મેસુ** નિચ્છિનિત્વા ''ઇદમેવ સચ્ચં, મોઘમઞ્ઞ''ન્તિ એવં **ઇદં વદામીતિ સમુગ્ગહિતં ન હોતિ** નત્થિ ન વિજ્જતિ. કિંકારણા ? અહઞ્હિ પસ્સન્તો **દિટ્ઠીસુ** આદીનવં કઞ્ચિ દિટ્ઠિં અગ્ગહેત્વા સચ્ચાનિ પવિચિનન્તો અજ્ઝત્તં રાગાદીનં સન્તિભાવેન **અજ્ઝત્તસન્તિ**સઙ્ખાતં નિબ્બાનમેવ અદ્દસન્તિ.

૮૪૫. દુતિયગાથાય સઙ્ખેપત્થો – **યાનિ**માનિ દિટ્ઠિગતાનિ તેહિ તેહિ સત્તેહિ વિનિચ્છિનિત્વા ગહિતત્તા **વિનિચ્છયા**તિ ચ અત્તનો પચ્ચયેહિ અભિસઙ્ખતભાવાદિના નયેન **પકપ્પિતાનિ** ચાતિ વુચ્ચન્તિ. **તે ત્વં મુનિ** દિટ્ઠિગતધમ્મે અગ્ગહેત્વા **અજ્ઝત્તસન્તીતિ યમેતમત્થં બ્રૂસિ**, આચિક્ખ મે, **કથં નુ ધીરેહિ પવેદિતં** કથં પકાસિતં ધીરેહિ તં પદન્તિ.

૮૪૬. અથસ્સ ભગવા યથા યેન ઉપાયેન તં પદં ધીરેહિ પકાસિતં, તં ઉપાયં સપટિપક્ખં દસ્સેન્તો ''**ન દિટ્ઠિયા**''તિ ગાથમાહ. તત્થ ''ન દિટ્ઠિયા''તિઆદીહિ દિટ્ઠિસુતિઅટ્ઠસમાપત્તિઞાણબાહિરસીલબ્બતાનિ પટિક્ખિપતિ. ''**સુદ્ધિમાહ**''તિ એત્થ વુત્તં **આહ**-સદ્દં સબ્બત્થ નકારેન સદ્ધિં યોજેત્વા પુરિસબ્યત્તયં કત્વા ''દિટ્ઠિયા સુદ્ધિં નાહં કથેમી''તિ એવમત્થો વેદિતબ્બો. યથા ચેત્થ, એવં ઉત્તરપદેસુપિ. તત્થ ચ **અદિટ્ઠિયા નાહ**ાતિ દસવત્થુકં સમ્માદિટ્ઠિં વિના ન કથેમિ. તથા **અસ્સુતિયા**તિ નવઙ્ગં સવનં વિના. **અઞાણા**તિ કમ્મસ્સ કતસચ્ચાનુલોમિકઞાણં વિના. **અસીલતા**તિ પાતિમોક્ખસંવરં વિના. **અબ્બતા**તિ ધુતઙ્ગવતં વિના. **નોપિ તેના**તિ તેસુ એકમેકેન દિટ્ઠિઆદિમત્તેનાપિ નો કથેમીતિ એવમત્થો વેદિતબ્બો. **એતે ચ નિસ્સજ્જ અનુગ્ગહાયા**તિ એતે ચ પુરિમે દિટ્ઠિઆદિભેદે કણ્હપક્ખિયે ધમ્મે સમુગ્ઘાતકરણેન નિસ્સજ્જ, પચ્છિમે અદિટ્ઠિઆદિભેદે સુક્કપક્ખિયે અતમ્મયતાપજ્જનેન અનુગ્ગહાય. **સન્તો અનિસ્સાય ભવં ન જપ્પે**તિ ઇમાય પટિપત્તિયા રાગાદિવૂપસમેન સન્તો

ચક્ખાદીસુ કઞ્ચિ ધમ્મં અનિસ્સાય એકમ્પિ ભવં અપિહેતું અપત્થેતું સમત્થો સિયા, અયમસ્સ અજ્ઝત્તસન્તીતિ અધિપ્પાયો.

૮૪૭. એવં વુત્તે વચનત્થં અસલ્લક્ખેન્તો માગણ્ડિયો "**નો ચે કિરા**"તિ ગાથમાહ. તત્થ દિટ્ઠાદીનિ વુત્તનયાનેવ. કણ્હપક્ખિયાનિયેવ પન સન્ધાય ઉભયત્રાપિ આહ. આહ-સદ્દં પન નોચેકિર-સદ્દેન યોજેત્વા "**નો ચે કિરાહ** નો ચે કિર કથેસી''તિ એવં અત્થો દટ્ઠબ્બો. **મોમુહ**ન્તિ અતિમૂળ્હં, મોહનં વા. **પચ્ચેન્તી**તિ જાનન્તિ.

૮૪૮. અથસ્સ ભગવા તં દિટ્ઠિં નિસ્સાય પુચ્છં પટિક્ખિપન્તો "**દિટ્ઠિઞ્ચ નિસ્સાયા**"તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – ત્વં, માગણ્ડિય, **દિટ્ઠિં નિસ્સાય** પુનપ્પુનં પુચ્છમાનો યાનિ તે દિટ્ઠિગતાનિ સમુગ્ગહિતાનિ, તેસ્વેવ **સમુગ્ગહીતેસુ** એવં **પમોહં** આગતો, **ઇતો ચ** મયા વુત્તઅજ્ઝત્તસન્તિતો પટિપત્તિતો ધમ્મદેસનતો વા **અણુમ્પિ** યુત્તસઞ્ઞં ન પસ્સસિ, તેન કારણેન ત્વં ઇમં ધમ્મં **મોમુહતો** પસ્સસીતિ.

૮૪૯. એવં સમુગ્ગહિતેસુ પમોહેન માગણ્ડિયસ્સ વિવાદાપત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તેસુ અઞ્ઞેસુ ચ ધમ્મેસુ વિગતપ્પમોહસ્સ અત્તનો નિબ્બિવાદતં દસ્સેન્તો "**સમો વિસેસી**''તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **યો** એવં તિવિધમાનેન વા દિટ્ઠિયા વા **મઞ્ઞતિ, સો તેન** માનેન તાય દિટ્ઠિયા તેન વા પુગ્ગલેન વિવદેય્ય. યો પન અમ્હાદિસો ઇમાસુ **તીસુ વિધાસુ અવિકમ્પમાનો, સમો વિસેસીતિ ન તસ્સ હોતિ**, ન ચ હીનોતિ પાઠસેસો.

૮૫૦. કિઞ્ચ ભિય્યો – **સચ્ચન્તિ સો**તિ ગાથા. તસ્સત્થો – **સો** એવરૂપો પહીનમાનદિટ્ઠિકો માદિસો બાહિતપાપત્તાદિના નયેન **બ્રાહ્મણો** ''ઇદમેવ સચ્ચ''ન્તિ **કિં વદેય્ય** કિં વત્થું ભણેય્ય, કેન વા કારણેન ભણેય્ય, ''મય્હં સચ્ચં, તુય્હં મુસા''તિ વા **કેન** માનેન દિટ્ઠિયા પુગ્ગલેન વા વિવદેય્ય? **યસ્મિં** માદિસે ખીણાસવે ''સદિસોહમસ્મી''તિ પવત્તિયા **સમં** વા, ઇતરદ્વયભાવેન પવત્તિયા **વિસમં વા** મઞ્ઞિતં **નત્થિ, સો** સમાનાદીસુ **કેન વાદં પટિસંયુજેય્ય** પટિપ્ફરેય્યાતિ. નનુ એકંસેનેવ એવરૂપો પુગ્ગલો – **ઓકં પહાયા**તિ ગાથા?

૮૫૧. તત્થ **ઓકં પહાયા**તિ રૂપવત્થાદિવિઞ્ઞાણસ્સ ઓકાસં તત્ર છન્દરાગપ્પહાનેન છડ્ડેત્વા. **અનિકેતસારી**તિ રૂપનિમિત્તનિકેતાદીનિ તણ્હાવસેન અસરન્તો. **ગામે અકુબ્બં મુનિ સન્થવાની**તિ ગામે ગિહિસન્થવાનિ અકરોન્તો. **કામેહિ રિત્તો**તિ કામેસુ છન્દરાગાભાવેન સબ્બકામેહિ પુથુભૂતો. **અપુરેક્ખરાનો**તિ આયતિં અત્તભાવં અનભિનિબ્બત્તેન્તો. **કથં ન વિગ્ગય્હ જનેન કયિરા**તિ જનેન સદ્ધિં વિગ્ગાહિકકથં ન કથેય્ય. સો એવરૂપો – **યેહિ વિવિત્તો**તિ ગાથા.

૮૫૨. તત્થ **યેહી**તિ યેહિ દિટ્ઠિગતેહિ. **વિવિત્તો વિચરેય્યા**તિ રિત્તો ચરેય્ય. **ન તાનિ ઉગ્ગય્હ વદેય્ય નાગો**તિ ''આગું ન કરોતી''તિઆદિના (ચૂળનિ॰ ભદ્રાવુધમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૭૦; પારાયનાનુગીતિગાથાનિદ્દેસ ૧૦૨) નયેન નાગો તાનિ દિટ્ઠિગતાનિ ઉગ્ગહેત્વા ન વદેય્ય. **જલમ્બુજ**ન્તિ જલસઞ્ઞિતે અમ્બુમ્હિ જાતં કણ્ટકનાળં વારિજં, પદુમન્તિ વુત્તં હોતિ. **યથા જલેન પઙ્કેન ચ નૂપલિત્ત**ન્તિ તં પદુમં યથા જલેન ચ પઙ્કેન ચ અનુપલિત્તં હોતિ, **એવં મુનિ સન્તિવાદો અગિદ્ધો**તિ એવં અજ્ઝત્તસન્તિવાદો મુનિ ગેધાભાવેન અગિદ્ધો. **કામે ચ લોકે ચ અનૂપલિત્તો**તિ દુવિધેપિ કામે અપાયાદિકે ચ લોકે દ્વીહિપિ લેપેહિ અનુપલિત્તો હોતિ.

૮૫૩. કિઞ્ચ ભિય્યો – **ન વેદગૂ**તિ ગાથા. તત્થ **ન વેદગૂ દિટ્ઠિયાયકો**તિ ચતુમગ્ગવેદગૂ માદિસો દિટ્ઠિયાયકો ન હોતિ, દિટ્ઠિયા ગચ્છન્તો વા, તં સારતો પચ્ચેન્તો વા ન હોતિ. તત્થ વચનત્થો – યાયતીતિ યાયકો,

કરણવચનેન દિટ્ઠિયા યાતીતિ દિટ્ઠિયાયકો. ઉપયોગત્થે સામિવચનેન દિટ્ઠિયા યાતીતિપિ દિટ્ઠિયાયકો. **ન મુતિયા સ માનમેતી**તિ મુતરૂપાદિભેદાય મુતિયાપિ સો માનં ન એતિ. **ન હિ તમ્મયો સો**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન તમ્મયો હોતિ તપ્પરાયણો, અયં પન ન તાદિસો. **ન કમ્મુના નોપિ સુતેન નેય્યોતિ** પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાદિના કમ્મુના વા સુતસુદ્ધિઆદિના સુતેન વા સો નેતબ્બો ન હોતિ. **અનૂપનીતો સ નિવેસનેસૂ**તિ સો દ્વિન્નમ્પિ ઉપયાનં પહીનત્તા સબ્બેસુ તણ્હાદિટ્ઠિનિવેસનેસુ અનૂપનીતો. તસ્સ ચ એવંવિધસ્સ – **સઞ્ઞાવિરત્તસ્સા**તિ ગાથા.

૮૫૪. તત્થ **સઞ્ઞાવિરત્તસ્સા**તિ નેક્ખમ્મસઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમાય ભાવનાય પહીનકામાદિસઞ્ઞસ્સ. ઇમિના પદેન ઉભતોભાગવિમુત્તો સમથયાનિકો અધિપ્પેતો. **પઞ્ઞાવિમુત્તસ્સા**તિ વિપસ્સનાપુબ્બઙ્ગમાય ભાવનાય સબ્બકિલેસેહિ વિમુત્તસ્સ. ઇમિના સુક્ખવિપસ્સકો અધિપ્પેતો. **સઞ્ઞઞ્ચ દિટ્ઠિઞ્ચ યે અગ્ગહેસું, તે ઘટ્ટયન્તા વિચરન્તિ લોકે**તિ યે કામસઞ્ઞાદિકં સઞ્ઞં અગ્ગહેસું, તે વિસેસતો ગહટ્ઠા કામાધિકરણં, યે ચ દિટ્ઠિં અગ્ગહેસું, તે વિસેસતો પબ્બજિતા ધમ્માધિકરણં અઞ્ઞમઞ્ઞં ઘટ્ટેન્તા વિચરન્તીતિ. સેસમેત્થ યં અવુત્તં, તં વુત્તાનુસારેનેવ વેદિતબ્બં. દેસનાપરિયોસાને બ્રાહ્મણો ચ બ્રાહ્મણી ચ પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિંસૂતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય માગણ્ડિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પુરાભેદસુત્તવણ્ણના

૮૫૫. **કથંદસ્સી**તિ પુરાભેદસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ઇમસ્સ સુત્તસ્સ ઇતો પરેસઞ્ચ પઞ્ચન્નં કલહવિવાદચૂળબ્યૂહમહાબ્યૂહતુવટકઅત્તદણ્ડસુત્તાનં સમ્માપરિબ્બાજનીયસ્સ ઉપ્પત્તિયં વુત્તનયેનેવ સામઞ્ઞતો ઉપ્પત્તિ વુત્તા. વિસેસતો પન યથેવ તસ્મિં મહાસમયે રાગચરિતદેવતાનં સપ્પાયવસેન ધમ્મં દેસેતું નિમ્મિતબુદ્ધેન અત્તાનં પુચ્છાપેત્વા સમ્માપરિબ્બાજનીયસુત્તમભાસિ, એવં તસ્મિંયેવ મહાસમયે ''કિં નુ ખો પુરા સરીરભેદા કત્તબ્બ''ન્તિ ઉપ્પન્નચિત્તાનં દેવતાનં ચિત્તં ઞત્વા તાસં અનુગ્ગહત્થં અડ્ઢતેળસભિક્ખુસતપરિવારં નિમ્મિતબુદ્ધં આકાસેન આનેત્વા તેન અત્તાનં પુચ્છાપેત્વા ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ પુચ્છાય તાવ સો નિમ્મિતો **કથંદસ્સી**તિ અધિપઞ્ઞં **કથંસીલો**તિ અધિસીલં, **ઉપસન્તો**તિ અધિચિત્તં પુચ્છતિ. સેસં પાકટમેવ.

૮૫૬. વિસ્સજ્જને પન ભગવા સરૂપેન અધિપઞ્ઞાદીનિ અવિસ્સજ્જેત્વાવ અધિપઞ્ઞાદિપ્પભાવેન યેસં કિલેસાનં ઉપસમા ''ઉપસન્તો''તિ વુચ્ચતિ, નાનાદેવતાનં આસયાનુલોમેન તેસં ઉપસમમેવ દીપેન્તો ''**વીતતણ્હો**''તિઆદિકા ગાથાયો અભાસિ. તત્થ આદિતો અટ્ઠન્નં ગાથાનં ''તં બ્રૂમિ ઉપસન્તો''તિ ઇમાય ગાથાય સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. તતો પરાસં ''સ વે સન્તોતિ વુચ્ચતી''તિ ઇમિના સબ્બપચ્છિમેન પદેન.

અનુપદવણ્ણનાનયેન ચ – **વીતતણ્હો પુરા ભેદા**તિ યો સરીરભેદા પુબ્બમેવ પહીનતણ્હો. **પુબ્બમન્તમનિસ્સિતો**તિ અતીતદ્ધાદિભેદં પુબ્બન્તમનિસ્સિતો. **વેમજ્ઝેનુપસઙ્ખેય્યો**તિ પચ્ચુપ્પન્નેપિ અદ્ધનિ ''રત્તો''તિઆદિના નયેન ન ઉપસઙ્ખાતબ્બો. **તસ્સ નત્થિ પુરક્ખત**ન્તિ તસ્સ અરહતો દ્વિન્નં પુરેક્ખારાનં અભાવા

અનાગતે અદ્ધનિ પુરક્ખતમ્પિ નત્થિ, તં બ્રૂમિ ઉપસન્તોતિ એવમેત્થ યોજના વેદિતબ્બા. એસ નયો સબ્બત્થ. ઇતો પરં પન યોજનં અદસ્સેત્વા અનુત્તાનપદવણ્ણનંયેવ કરિસ્સામ.

૮૫૭. **અસન્તાસી**તિ તેન તેન અલાભકેન અસન્તસન્તો. **અવિકત્થી**તિ સીલાદીહિ અવિકત્થનસીલો . **અકુક્કુચો**તિ હત્થકુક્કુચાદિવિરહિતો . **મન્તભાણીતિ** મન્તાય પરિગ્ગહેત્વા વાચં ભાસિતા. **અનુદ્ધતો**તિ ઉદ્ધચ્ચવિરહિતો. **સ વે વાચાયતો**તિ સો વાચાય યતો સંયતો ચતુદોસવિરહિતં વાચં ભાસિતા હોતિ.

૮૫૮. **નિરાસત્તી**તિ નિત્તણ્હો. **વિવેકદસ્સી ફસ્સેસૂ**તિ પચ્ચુપ્પન્નેસુ ચક્ખુસમ્ફસ્સાદીસુ અત્તાદિભાવવિવેકં પસ્સતિ. **દિટ્ઠીસુ ચ ન નીયતી**તિ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠીસુ કાયચિ દિટ્ઠિયા ન નીયતિ.

૮૫૯. **પતિલીનો**તિ રાગાદીનં પહીનત્તા તતો અપગતો. **અકુહકો**તિ અવિમ્હાપકો તીહિ કુહનવત્થૂહિ. **અપિહાલૂ**તિ અપિહનસીલો, પત્થનાતણ્હાય રહિતોતિ વુત્તં હોતિ. **અમચ્છરી**તિ પઞ્ચમચ્છેરવિરહિતો. **અપ્પગબ્ભો**તિ કાયપાગબ્ભિયાદિવિરહિતો. **અજેગુચ્છો**તિ સમ્પન્નસીલાદિતાય અજેગુચ્છનીયો અસેચનકો મનાપો. **પેસુણેય્યે ચ નો યુતો**તિ દ્વીહિ આકારેહિ ઉપસંહરિતબ્બે પિસુણકમ્મે અયુત્તો.

૮૬૦. **સાતિયેસુ અનસ્સાવી**તિ સાતવત્થૂસુ કામગુણેસુ તણ્હાસન્થવવિરહિતો. **સણ્હો**તિ સણ્હેહિ કાયકમ્માદીહિ સમન્નાગતો. **પટિભાનવા**તિ પરિયત્તિપરિપુચ્છાધિગમપટિભાનેહિ સમન્નાગતો. **ન સદ્ધો**તિ સામં અધિગતધમ્મં ન કસ્સચિ સદ્દહતિ. **ન વિરજ્જતી**તિ ખયા રાગસ્સ વિરત્તત્તા ઇદાનિ ન વિરજ્જતિ.

૮૬૧. **લાભકમ્યા ન સિક્ખતી**તિ ન લાભપત્થનાય સુત્તન્તાદીનિ સિક્ખતિ. **અવિરુદ્ધો ચ તણ્હાય, રસેસુ નાનુગિજ્ઝતી**તિ વિરોધાભાવેન ચ અવિરુદ્ધો હુત્વા તણ્હાય મૂલરસાદીસુ ગેધં નાપજ્જતિ.

૮૬૨. **ઉપેક્ખકો**તિ છળઙ્ગુપેક્ખાય સમન્નાગતો. **સતો**તિ કાયાનુપસ્સનાદિસતિયુત્તો.

૮૬૩. **નિસ્સયના**તિ તણ્હાદિટ્ઠિનિસ્સયા. **ઞત્વા ધમ્મ**ન્તિ અનિચ્ચાદીહિ આકારેહિ ધમ્મં જાનિત્વા. **અનિસ્સિતો**તિ એવં તેહિ નિસ્સયેહિ અનિસ્સિતો. તેન અઞ્ઞત્ર ધમ્મઞાણા નત્થિ નિસ્સયાનં અભાવોતિ દીપેતિ **ભવાય વિભવાય વા**તિ સસ્સતાય ઉચ્છેદાય વા.

૮૬૪. **તં બ્રૂમિ ઉપસન્તો**તિ તં એવરૂપં એકેકગાથાય વુત્તં ઉપસન્તોતિ કથેમિ. **અતરી સો વિસત્તિક**ન્તિ સો ઇમં વિસતાદિભાવેન વિસત્તિકાસઙ્ખાતં મહાતણ્હં અતરિ.

૮૬૫. ઇદાનિ તમેવ ઉપસન્તં પસંસન્તો આહ "**ન તસ્સ પુત્તા**"તિ એવમાદિ. તત્થ પુત્તા અત્રજાદયો ચત્તારો. એત્થ ચ પુત્તપરિગ્ગહાદયો પુત્તાદિનામેન વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. તે હિસ્સ ન વિજ્જન્તિ, તેસં વા અભાવેન પુત્તાદયો ન વિજ્જન્તીતિ.

૮૬૬. **યેન નં વજ્જું પુથુજ્જના, અથો સમણબ્રાહ્મણા**તિ યેન તં રાગાદિના વજ્જેન પુથુજ્જના સબ્બેપિ દેવમનુસ્સા ઇતો બહિદ્ધા સમણબ્રાહ્મણા ચ રત્તો વા દુટ્ઠો વાતિ, વદેય્યું. **તં તસ્સ અપુરક્ખત**ન્તિ તં રાગાદિવજ્જં તસ્સ અરહતો અપુરક્ખતં **તસ્મા વાદેસુ નેજતી**તિ તં કારણા નિન્દાવચનેસુ ન કમ્પતિ.

૮૬૭. **ન ઉસ્સેસુ વદતે**તિ વિસિટ્ઠેસુ અત્તાનં અન્તોકત્વા ‘‘અહં વિસિટ્ઠો’’તિ અતિમાનવસેન ન વદતિ. એસ નયો ઇતરેસુ દ્વીસુ. **કપ્પં નેતિ અકપ્પિયો**તિ સો એવરૂપો દુવિધમ્પિ કપ્પં ન એતિ. કસ્મા? યસ્મા અકપ્પિયો, પહીનકપ્પોતિ વુત્તં હોતિ.

૮૬૮. **સક**ન્તિ મય્હન્તિ પરિગ્ગહિતં. **અસતા ચ ન સોચતી**તિ અવિજ્જમાનાદિના અસતા ચ ન સોચતિ. **ધમ્મેસુ ચ ન ગચ્છતી**તિ સબ્બેસુ ધમ્મેસુ છન્દાદિવસેન ન ગચ્છતિ. **સ વે સન્તોતિ વુચ્ચતી**તિ સો એવરૂપો નરુત્તમો ‘‘સન્તો’’તિ વુચ્ચતીતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને કોટિસતસહસ્સદેવતાનં અરહત્તપ્પત્તિ અહોસિ, સોતાપન્નાદીનં ગણના નત્થીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય પુરાભેદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. કલહવિવાદસુત્તવણ્ણના

૮૬૯. **કુતો પહૂતા કલહા વિવાદા**તિ કલહવિવાદસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ઇદમ્પિ તસ્મિંયેવ મહાસમયે ‘‘કુતો નુ, ખો, કલહાદયો અટ્ઠ ધમ્મા પવત્તન્તી’’તિ ઉપ્પન્નચિત્તાનં એકચ્ચાનં દેવતાનં તે ધમ્મે આવિકાતું પુરિમનયેનેવ નિમ્મિતબુદ્ધેન અત્તાનં પુચ્છાપેત્વા વુત્તં તત્થ પુચ્છાવિસ્સજ્જનક્કમેન ઠિતત્તા સબ્બગાથા પાકટસમ્બન્ધાયેવ.

અનુત્તાનપદવણ્ણના પનેતાસં એવં વેદિતબ્બા – **કુતોપહૂતા કલહા વિવાદા**તિ કલહો ચ તસ્સ પુબ્બભાગો વિવાદો ચાતિ ઇમે કુતો જાતા. **પરિદેવસોકા સહમચ્છરા ચા**તિ પરિદેવસોકા ચ મચ્છરા ચ કુતોપહૂતા. **માનાતિમાના સહપેસુણા ચા**તિ માના ચ અતિમાના ચ પેસુણા ચ કુતોપહૂતા. **તે**તિ તે સબ્બેપિ અટ્ઠ કિલેસધમ્મા. **તદિઙ્ઘ બ્રૂહી**તિ તં મયા પુચ્છિતમત્થં બ્રૂહિ યાચામિ તં અહન્તિ. યાચનત્થો હિ **ઇઙ્ઘા**તિ નિપાતો.

૮૭૦. **પિયપ્પહૂતા**તિ પિયવત્થુતો જાતા. યુત્તિ પનેત્થ નિદ્દેસે (મહાનિ॰ ૯૮) વુત્તા એવ. **મચ્છેરયુત્તા કલહા વિવાદા**તિ ઇમિના કલહવિવાદાદીનં ન કેવલં પિયવત્થુમેવ, મચ્છરિયમ્પિ પચ્ચયં દસ્સેતિ. કલહવિવાદસીસેન ચેત્થ સબ્બેપિ તે ધમ્મા વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. યથા ચ એતેસં મચ્છરિયં, તથા પેસુણાનઞ્ચ વિવાદં. તેનાહ – ‘‘**વિવાદજાતેસુ ચ પેસુણાની**’’તિ.

૮૭૧. **પિયાસુ લોકસ્મિં કુતોનિદાના યે ચાપિ લોભા વિચરન્તિ લોકે**તિ ‘‘પિયા પહૂતા કલહા’’તિ યે એત્થ વુત્તા. તે પિયા લોકસ્મિં કુતોનિદાના, ન કેવલઞ્ચ પિયા, યે ચાપિ ખત્તિયાદયો લોભા વિચરન્તિ લોભહેતુકા લોભેનાભિભૂતા વિચરન્તિ, તેસં સો લોભો ચ કુતોનિદાનોતિ દ્વે અત્થે એકાય પુચ્છાય પુચ્છતિ. **આસા ચ નિટ્ઠા ચા**તિ આસા ચ તસ્સા આસાય સમિદ્ધિ ચ. **યે સમ્પરાયાય નરસ્સ હોન્તી**તિ યે નરસ્સ સમ્પરાયાય હોન્તિ, પરાયના હોન્તીતિ વુત્તં હોતિ. એકા એવાયમ્પિ પુચ્છા.

૮૭૨. **છન્દાનિદાનાની**તિ કામચ્છન્દાદિછન્દનિદાનાનિ. **યે ચાપિ લોભા વિચરન્તી**તિ યે ચાપિ ખત્તિયાદયો લોભા વિચરન્તિ તેસં લોભોપિ છન્દનિદાનોતિ દ્વેપિ અત્થે એકતો વિસ્સજ્જેતિ. **ઇતોનિદાના**તિ છન્દનિદાના એવાતિ વુત્તં હોતિ. ‘‘કુતોનિદાના કુતોનિદાના’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૨૭૩) એતેસુ ચ સદ્દસિદ્ધિ સૂચિલોમસુત્તે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

૮૭૩. **વિનિચ્છયા**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવિનિચ્છયા. **યે વાપિ ધમ્મા સમણેન વુત્તા**તિ યે ચ અઞ્ઞેપિ કોધાદીહિ સમ્પયુત્તા, તથારૂપા વા અકુસલા ધમ્મા બુદ્ધસમણેન વુત્તા, તે કુતોપહૂતાતિ.

૮૭૪. **તમૂપનિસ્સાય પહોતિ છન્દો**તિ તં સુખદુક્ખવેદનં. તદુભયવત્થુસઞ્ઞાતં સાતાસાતં ઉપનિસ્સાય સંયોગવિયોગપત્થનાવસેન છન્દો પહોતિ. એત્તાવતા ''છન્દો નુ લોકસ્મિં કુતોનિદાનો''તિ અયં પઞ્હો વિસ્સજ્જિતો હોતિ. **રૂપેસુ દિસ્વા વિભવં ભવઞ્ચા**તિ રૂપેસુ વયઞ્ચ ઉપ્પાદઞ્ચ દિસ્વા. **વિનિચ્છયં કુબ્બતિ જન્તુ લોકે**તિ અપાયાદિકે લોકે અયં જન્તુ ભોગાધિગમનત્થં તણ્હાવિનિચ્છયં ''અત્તા મે ઉપ્પન્નો''તિઆદિના નયેન દિટ્ઠિવિનિચ્છયઞ્ચ કુરુતે. યુત્તિ પનેત્થ નિદ્દેસે (મહાનિ॰ ૧૦૨) વુત્તા એવ. એત્તાવતા ''વિનિચ્છયા ચાપિ કુતોપહૂતા''તિ અયં પઞ્હો વિસ્સજ્જિતો હોતિ.

૮૭૫. **એતેપિ ધમ્મા દ્વયમેવ સન્તે**તિ એતેપિ કોધાદયો ધમ્મા સાતાસાતદ્વયે સન્તે એવ પહોન્તિ ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પત્તિ ચ નેસં નિદ્દેસે (મહાનિ॰ ૧૦૩) વુત્તાયેવ. એત્તાવતા તતિયપઞ્હોપિ વિસ્સજ્જિતો હોતિ. ઇદાનિ યો એવં વિસ્સજ્જિતેસુ એતેસુ પઞ્હેસુ કથંકથી ભવેય્ય, તસ્સ કથંકથાપહાનૂપાયં દસ્સેન્તો આહ – ''**કથંકથી ઞાણપથાય સિક્ખે**''તિ, ઞાણદસ્સનઞાણાધિગમનત્થં તિસ્સો સિક્ખા સિક્ખેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. કિં કારણં? **ઞત્વા પવુત્તા સમણેન ધમ્મા**. બુદ્ધસમણેન હિ ઞત્વાવ ધમ્મા વુત્તા, નત્થિ તસ્સ ધમ્મેસુ અઞ્ઞાણં. અત્તનો પન ઞાણાભાવેન તે અજાનન્તો ન જાનેય્ય, ન દેસના દોસેન, તસ્મા કથંકથી ઞાણપથાય સિક્ખે, ઞત્વા પવુત્તા સમણેન ધમ્માતિ.

૮૭૬-૭. **સાતં અસાતઞ્ચ કુતોનિદાના**તિ એત્થ સાતં અસાતન્તિ સુખદુક્ખવેદના એવ અધિપ્પેતા. **ન ભવન્તિ હેતે**તિ ન ભવન્તિ એતે. **વિભવં ભવઞ્ચાપિ યમેતમત્થં એતં મે પબ્રૂહિ યતોનિદાન**ન્તિ સાતાસાતાનં વિભવં ભવઞ્ચ એતમ્પિ યં અત્થં. લિઙ્ગબ્યત્તયો એત્થ કતો. ઇદં પન વુત્તં હોતિ – સાતાસાતાનં વિભવો ભવો ચાતિ યો એસ અત્થો, એવં મે પબ્રૂહિ યતોનિદાનન્તિ. એત્થ ચ સાતાસાતાનં વિભવભવવત્થુકા વિભવભવદિટ્ઠિયો એવ વિભવભવાતિ અત્થતો વેદિતબ્બા. તથા હિ ઇમસ્સ પઞ્હસ્સ વિસ્સજ્જનપક્ખે ''ભવદિટ્ઠિપિ ફસ્સનિદાના, વિભવદિટ્ઠિપિ ફસ્સનિદાના''તિ નિદ્દેસે (મહાનિ॰ ૧૦૫) વુત્તં. **ઇતોનિદાન**ન્તિ ફસ્સનિદાનં.

૮૭૮. **કિસ્મિં વિભૂતે ન ફુસન્તિ ફસ્સા**તિ કિસ્મિં વીતિવત્તે ચક્ખુસમ્ફસ્સાદયો પઞ્ચ ફસ્સા ન ફુસન્તિ.

૮૭૯. **નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ પટિચ્ચા**તિ સમ્પયુત્તકનામં વત્થારમ્મણરૂપઞ્ચ પટિચ્ચ. **રૂપે વિભૂતે ન ફુસન્તિ ફસ્સા**તિ રૂપે વીતિવત્તે પઞ્ચ ફસ્સા ન ફુસન્તિ.

૮૮૦. **કથં સમેતસ્સા**તિ કથં પટિપન્નસ્સ. **વિભોતિ રૂપ**ન્તિ રૂપ વિભવતિ, ન ભવેય્ય વા. **સુખં દુખઞ્ચા**તિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠં રૂપમેવ પુચ્છતિ.

૮૮૧. **ન સઞ્ઞસઞ્ઞી**તિ યથા સમેતસ્સ વિભોતિ રૂપં, સો પકતિસઞ્ઞાય સઞ્ઞીપિ ન હોતિ. **ન વિસઞ્ઞસઞ્ઞી**તિ વિસઞ્ઞાયપિ વિરૂપાય સઞ્ઞાય સઞ્ઞી ન હોતિ ઉમ્મત્તકો વા ખિત્તચિત્તો વા. **નોપિ અસઞ્ઞી**તિ સઞ્ઞાવિરહિતોપિ ન હોતિ નિરોધસમાપન્નો વા અસઞ્ઞસત્તો વા. **ન વિભૂતસઞ્ઞી**તિ ''સબ્બસો રૂપસઞ્ઞાન''ન્તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૨૬૫; વિભ॰ ૬૦૨) નયેન સમતિક્કન્તસઞ્ઞીપિ ન હોતિ અરૂપજ્ઝાનલાભી. **એવં સમેતસ્સ વિભોતિ રૂપ**ન્તિ એતસ્મિં સઞ્ઞસઞ્ઞિતાદિભાવે અઠત્વા યદેતં વુત્તં ''સો એવં સમાહિતે ચિત્તે…

પે॰… આકાસાનઞ્ચાયતનસમાપત્તિપટિલાભત્થાય ચિત્તં અભિનીહરતી’’તિ. એવં સમેતસ્સ અરૂપમગ્ગસમઙ્ગિનો વિભોતિ રૂપં. **સઞ્ઞાનિદાના હિ પપઞ્ચસઙ્ખા**તિ એવં પટિપન્નસ્સાપિ યા સઞ્ઞા, તન્નિદાના તણ્હાદિટ્ઠિપપઞ્ચા અપ્પહીના એવ હોન્તીતિ દસ્સેતિ.

૮૮૨-૩. **એત્તાવતગ્ગં નુ વદન્તિ, હેકે યક્ખસ્સ સુદ્ધિં ઇધ પણ્ડિતાસે. ઉદાહુ અઞ્ઞમ્પિ વદન્તિ એત્તો**તિ એત્તાવતા નુ ઇધ પણ્ડિતા સમણબ્રાહ્મણા અગ્ગં સુદ્ધિં સત્તસ્સ વદન્તિ, ઉદાહુ અઞ્ઞમ્પિ એત્તો અરૂપસમાપત્તિતો અધિકં વદન્તીતિ પુચ્છતિ. **એત્તાવતગ્ગમ્પિ વદન્તિ હેકે**તિ એકે સસ્સતવાદા સમણબ્રાહ્મણા પણ્ડિતમાનિનો એત્તાવતાપિ અગ્ગં સુદ્ધિં વદન્તિ. **તેસં પનેકે સમયં વદન્તી**તિ તેસંયેવ એકે ઉચ્છેદવાદા સમયં ઉચ્છેદં વદન્તિ. **અનુપાદિસેસે કુસલા વદાના**તિ અનુપાદિસેસે કુસલવાદા સમાના.

૮૮૪. **એતે ચ ઞત્વા ઉપનિસ્સિતા**તિ એતે ચ દિટ્ઠિગતિકે સસ્સતુચ્છેદદિટ્ઠિયો નિસ્સિતાતિ ઞત્વા. **ઞત્વા મુની નિસ્સયે સો વિમંસી**તિ નિસ્સયે ચ ઞત્વા સો વીમંસી પણ્ડિતો બુદ્ધમુનિ. **ઞત્વા વિમુત્તો**તિ દુક્ખાનિચ્ચાદિતો ધમ્મે ઞત્વા વિમુત્તો. **ભવાભવાય ન સમેતી**તિ પુનપ્પુનં ઉપપત્તિયા ન સમાગચ્છતીતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને પુરાભેદસુત્તે વુત્તસદિસોયેવાભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય કલહવિવાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. ચૂળબ્યૂહસુત્તવણ્ણના

૮૮૫-૬. **સકંસકંદિટ્ઠિપરિબ્બસાના**તિ ચૂળબ્યૂહસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ઇદમ્પિ તસ્મિંયેવ મહાસમયે ‘‘સબ્બેપિ ઇમે દિટ્ઠિગતિકા ‘સાધુરૂપમ્હા’તિ ભણન્તિ, કિં નુ ખો સાધુરૂપાવ ઇમે અત્તનોયેવ દિટ્ઠિયા પતિટ્ઠહન્તિ, ઉદાહુ અઞ્ઞમ્પિ દિટ્ઠિં ગણ્હન્તી’’તિ ઉપ્પન્નચિત્તાનં એકચ્ચાનં દેવતાનં તમત્થં પકાસેતું પુરિમનયેનેવ નિમ્મિતબુદ્ધેન અત્તાનં પુચ્છાપેત્વા વુત્તં.

તત્થ આદિતો દ્વેપિ ગાથા પુચ્છાગાથાયેવ. તાસુ **સકંસકંદિટ્ઠિપરિબ્બસાના**તિ અત્તનો અત્તનો દિટ્ઠિયા વસમાના. **વિગ્ગય્હ નાના કુસલા વદન્તી**તિ દિટ્ઠિબલગ્ગાહં ગહેત્વા, તત્થ ‘‘કુસલામ્હા’’તિ પટિજાનમાના પુથુ પુથુ વદન્તિ એકં ન વદન્તિ. **યો એવં જાનાતિ સ વેદિ ધમ્મં ઇદં પટિકોસમકેવલી સો**તિ તઞ્ચ દિટ્ઠિં સન્ધાય યો એવં જાનાતિ, સો ધમ્મં વેદિ. ઇદં પન પટિક્કોસન્તો હીનો હોતીતિ વદન્તિ. **બાલો**તિ હીનો. **અક્કુસલો**તિ અવિદ્વા.

૮૮૭-૮. ઇદાનિ તિસ્સો વિસ્સજ્જનગાથા હોન્તિ. તા પુરિમડ્ઢેન વુત્તમત્થં પચ્છિમડ્ઢેન પટિબ્યૂહિત્વા ઠિતા. તેન બ્યૂહેન ઉત્તરસુત્તતો ચ અપ્પકત્તા ઇદં સુત્તં ‘‘ચૂળબ્યૂહ’’ન્તિ નામં લભતિ. તત્થ **પરસ્સ ચે ધમ્મ**ન્તિ પરસ્સ દિટ્ઠિં. **સબ્બેવ બાલા**તિ એવં સન્તે સબ્બેવ ઇમે બાલા હોન્તીતિ અધિપ્પાયો. કિં કારણં? **સબ્બેવિમે દિટ્ઠિપરિબ્બસાનાતિ સન્દિટ્ઠિયા ચેવ ન વીવદાતા. સંસુદ્ધપઞ્ઞા કુસલા મુતીમા**તિ સકાય દિટ્ઠિયા ન વિવદાતા ન વોદાતા સંકિલિટ્ઠાવ સમાના સંસુદ્ધપઞ્ઞા ચ કુસલા ચ મુતિમન્તો ચ તે હોન્તિ ચે. અથ વા ‘‘સન્દિટ્ઠિયા ચે પન વીવદાતા’’ તિપિ પાઠો. તસ્સત્થો – સકાય પન દિટ્ઠિયા વોદાતા સંસુદ્ધપઞ્ઞા કુસલા મુતિમન્તો હોન્તિ ચે. **ન તેસં કોચી**તિ એવં સન્તે તેસં એકોપિ હીનપઞ્ઞો ન હોતિ. કિંકારણા? **દિટ્ઠી હિ તેસમ્પિ તથા સમત્તા**, યથા ઇતરેસન્તિ.

૮૮૯. **ન વાહમેતન્તિ** ગાથાય સઙ્ખેપત્થો – **યં તે મિથુ** દ્વે દ્વે જના **અઞ્ઞમઞ્ઞં** ‘‘બાલો’’તિ આહુ, અહં **એતં તથિયં** તચ્છન્તિ **નેવ બ્રૂમિ**. કિંકારણા? યસ્મા સબ્બે તે **સકં સકં દિટ્ઠિં** ‘‘ઇદમેવ **સચ્ચં** મોઘમઞ્ઞ’’ન્તિ **અકંસુ**. તેન ચ કારણેન **પરં ‘‘બાલો’’તિ દહન્તિ**. એત્થ ચ ‘‘તથિય’’ન્તિ ‘‘કથિવ’’ન્તિ દ્વેપિ પાઠા.

૮૯૦. **યમાહૂતિ** પુચ્છાગાથાય **યં દિટ્ઠિસચ્ચં તથિયન્તિ એકે આહુ**.

૮૯૧. **એકઞ્હિ સચ્ચન્તિ** વિસ્સજ્જનગાથાય એકં સચ્ચં નિરોધો મગ્ગો વા. **યસ્મિં પજા નો વિવદે પજાનન્તિ** યમ્હિ સચ્ચે પજાનન્તો પજા નો વિવદેય્ય. **સયં થુનન્તીતિ** અત્તના વદન્તિ.

૮૯૨. **કસ્મા નૂતિ** પુચ્છાગાથાય **પવાદિયાસેતિ** વાદિનો. **ઉદાહુ તે તક્કમનુસ્સરન્તીતિ** તે વાદિનો ઉદાહુ અત્તનો તક્કમત્તં અનુગચ્છન્તિ.

૮૯૩. **ન હેવાતિ** વિસ્સજ્જનગાથાય **અઞ્ઞત્ર સઞ્ઞાય નિચ્ચાનીતિ** ઠપેત્વા સઞ્ઞામત્તેન નિચ્ચન્તિ ગહિતગ્ગહણાનિ. **તક્કઞ્ચ દિટ્ઠીસુ પકપ્પયિત્વાતિ** અત્તનો મિચ્છાસઙ્કપ્પમત્તં દિટ્ઠીસુ જનેત્વા. યસ્મા પન દિટ્ઠીસુ વિતક્કં જનેન્તા દિટ્ઠિયોપિ જનેન્તિ, તસ્મા નિદ્દેસે વુત્તં ‘‘દિટ્ઠિગતાનિ જનેન્તિ સઞ્જનેન્તી’’તિઆદિ (મહાનિ॰ ૧૨૧).

૮૯૪-૫. ઇદાનિ એવં નાનાસચ્ચેસુ અસન્તેસુ તક્કમત્તમનુસ્સરન્તાનં દિટ્ઠિગતિકાનં વિપ્પટિપત્તિં દસ્સેતું ‘‘**દિટ્ઠે સુતે**’’તિઆદિકા ગાથાયો અભાસિ. તત્થ **દિટ્ઠેતિ** દિટ્ઠં, દિટ્ઠસુદ્ધિન્તિ અધિપ્પાયો. એસ નયો સુતાદીસુ. **એતે ચ નિસ્સાય વિમાનદસ્સીતિ** એતે દિટ્ઠિધમ્મે નિસ્સયિત્વા સુદ્ધિભાવસઙ્ખાતં વિમાનં અસમ્માનં પસ્સન્તોપિ. **વિનિચ્છયે ઠત્વા પહસ્સમાનો, બાલો પરો અક્કુસલોતિ ચાહાતિ** એવં વિમાનદસ્સીપિ તસ્મિં દિટ્ઠિવિનિચ્છયે ઠત્વા તુટ્ઠિજાતો હાસજાતો હુત્વા ‘‘પરો હીનો ચ અવિદ્વા ચા’’તિ એવં વદતિયેવ. એવં સન્તે **યેનેવાતિ** ગાથા. તત્થ **સયમત્તનાતિ** સયમેવ અત્તાનં. **વિમાનેતીતિ** ગરહતિ. **તદેવ પાવાતિ** તદેવ વચનં દિટ્ઠિં વદતિ, તં વા પુગ્ગલં.

૮૯૬. **અતિસારદિટ્ઠિયાતિ** ગાથાયત્થો – **સો** એવં તાય લક્ખણાતિસારિનિયા **અતિસારદિટ્ઠિયા સમત્તો** પુણ્ણો ઉદ્ધુમાતો, તેન ચ દિટ્ઠિમાનેન મત્તો ‘‘પરિપુણ્ણો અહં કેવલી’’તિ એવં **પરિપુણ્ણમાની સયમેવ** અત્તાનં **મનસા** ‘‘અહં પણ્ડિતો’’તિ અભિસિઞ્ચતિ. કિંકારણા? **દિટ્ઠી હિ સા તસ્સ તથા સમત્તાતિ**.

૮૯૭. **પરસ્સ ચેતિ** ગાથાય સમ્બન્ધો અત્થો ચ – કિઞ્ચ ભિય્યો? યો સો વિનિચ્છયે ઠત્વા પહસ્સમાનો ‘‘બાલો પરો અક્કુસલો’’તિ ચાહ. તસ્સ **પરસ્સ ચે હિ વચસા** સો તેન વુચ્ચમાનો **નિહીનો** હોતિ. **તુમો સહા હોતિ નિહીનપઞ્ઞો**, સોપિ તેનેવ સહ નિહીનપઞ્ઞો હોતિ. સોપિ હિ નં ‘‘બાલો’’તિ વદતિ. અથસ્સ વચનં અપ્પમાણં, સો પન **સયમેવ વેદગૂ ચ ધીરો ચ હોતિ**. એવં સન્તે **ન કોચિ બાલો સમણેસુ અત્થિ**. સબ્બેપિ હિ તે અત્તનો ઇચ્છાય પણ્ડિતા.

૮૯૮. **અઞ્ઞં ઇતોતિ** ગાથાય સમ્બન્ધો અત્થો ચ – ‘‘અથ ચે સયં વેદગૂ હોતિ ધીરો, ન કોચિ બાલો સમણેસુ અત્થી’’તિ એવઞ્હિ વુત્તેપિ સિયા કસ્સચિ ‘‘કસ્મા’’તિ. તત્થ વુચ્ચતે – યસ્મા **અઞ્ઞં ઇતો યાભિવદન્તિ ધમ્મં અપરદ્ધા સુદ્ધિમકેવલી તે, એવમ્પિ તિત્થિયા પુથુસો વદન્તિ**, યે ઇતો અઞ્ઞં દિટ્ઠિં અભિવદન્તિ, યે અપરદ્ધા વિરદ્ધા સુદ્ધિમગ્ગં, અકેવલિનો ચ તેતિ એવં પુથુતિત્થિયા યસ્મા વદન્તીતિ વુત્તં હોતિ. કસ્મા પનેવં વદન્તીતિ ચે? **સન્દિટ્ઠિરાગેન હિ તે ભિરત્તા**, યસ્મા સકેન દિટ્ઠિરાગેન અભિરત્તાતિ વુત્તં હોતિ.

૮૯૯-૯૦૦. એવં અભિરત્તા ચ – **ઇધેવ સુદ્ધિન્તિ** ગાથા. તત્થ **સકાયનેતિ** સકમગ્ગે **દળ્હં વદાનાતિ** દળ્હવાદા. એવઞ્ચ દળ્હવાદેસુ તેસુ યો કોચિ તિત્થિયો સકાયને વાપિ દળ્હં વદાનો **કમેત્થ બાલોતિ પરં દહેય્ય,** સઙ્ખેપતો તત્થ સસ્સતુચ્છેદસઙ્ખાતે વિત્થારતો વા નત્થિકઇસ્સરકારણનિયતાદિભેદે સકે આયતને ''ઇદમેવ સચ્ચ''ન્તિ દળ્હં વદાનો કં પરં એત્થ દિટ્ઠિગતે ''બાલો''તિ સહ ધમ્મેન પસ્સેય્ય, નનુ સબ્બોપિ તસ્સ મતેન પણ્ડિતો એવ સુપ્પટિપન્નો એવ ચ. એવં સન્તે ચ **સયમેવ સો મેધગમાવહેય્ય પરં વદં બાલમસુદ્ધિધમ્મં,** સોપિ પરં ''બાલો ચ અસુદ્ધિધમ્મો ચ અય''ન્તિ વદન્તો અત્તનાવ કલહં આવહેય્ય. કસ્મા? યસ્મા સબ્બોપિ તસ્સ મતેન પણ્ડિતો એવ સુપ્પટિપન્નો એવ ચ.

૯૦૧. એવં સબ્બથાપિ **વિનિચ્છયે ઠત્વા સયં પમાય ઉદ્ધંસ લોકસ્મિં વિવાદમેતિ,** દિટ્ઠિયં ઠત્વા સયઞ્ચ સત્થારાદીનિ મિનિત્વા સો ભિય્યો વિવાદમેતીતિ. એવં પન વિનિચ્છયેસુ આદીનવં ઞત્વા અરિયમગ્ગેન **હિત્વાન સબ્બાનિ વિનિચ્છયાનિ ન મેધગં કુબ્બતિ જન્તુ લોકેતિ** અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને પુરાભેદસુત્તે વુત્તસદિસો એવાભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ચૂળબ્યૂહસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. મહાબ્યૂહસુત્તવણ્ણના

૯૦૨. **યે કેચિમેતિ** મહાબ્યૂહસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ઇદમ્પિ તસ્મિંયેવ મહાસમયે ''કિં નુ ખો ઇમે દિટ્ઠિપરિબ્બસાના વિઞ્ઞૂનં સન્તિકા નિન્દમેવ લભન્તિ, ઉદાહુ પસંસમ્પી''તિ ઉપ્પન્નચિત્તાનં એકચ્ચાનં દેવતાનં તમત્થં આવિકાતું પુરિમનયેન નિમ્મિતબુદ્ધેન અત્તાનં પુચ્છાપેત્વા વુત્તં. તત્થ **અન્વાનયન્તીતિ** અનુ આનયન્તિ, પુનપ્પુનં આહરન્તિ.

૯૦૩. ઇદાનિ યસ્મા તે ''ઇદમેવ સચ્ચ''ન્તિ વદન્તા દિટ્ઠિગતિકા વાદિનો કદાચિ કત્થચિ પસંસમ્પિ લભન્તિ, યં એતં પસંસાસઙ્ખાતં વાદફલં, તં અપ્પં રાગાદીનં સમાય સમત્થં ન હોતિ, કો પન વાદો દુતિયે નિન્દાફલે, તસ્મા એતમત્થં દસ્સેન્તો ઇમં તાવ વિસ્સજ્જનગાથમાહ. ''**અપ્પઞ્હિ એતં ન અલં સમાય, દુવે વિવાદસ્સ ફલાનિ બ્રૂમી**''તિઆદિ. તત્થ **દુવે વિવાદસ્સ ફલાનીતિ** નિન્દા પસંસા ચ, જયપરાજયાદીનિ વા તંસભાગાનિ. **એતમ્પિ દિસ્વાતિ** ''નિન્દા અનિટ્ઠા એવ, પસંસા નાલં સમાયા''તિ એતમ્પિ વિવાદફલે આદીનવં દિસ્વા. **ખેમાભિપસ્સં અવિવાદભૂમિન્તિ** અવિવાદભૂમિં નિબ્બાનં ''ખેમ''ન્તિ પસ્સમાનો.

૯૦૪. એવઞ્હિ અવિવદમાનો – **યા કાચિમાતિ** ગાથા. તત્થ **સમ્મુતિયોતિ** દિટ્ઠિયો. **પુથુજ્જાતિ** પુથુજ્જનસમ્ભવા. **સો ઉપયં કિમેય્યાતિ** સો ઉપગન્તબ્બટ્ઠેન ઉપયં રૂપાદીસુ એકમ્પિ ધમ્મં કિં ઉપેય્ય, કેન વા કારણેન ઉપેય્ય. **દિટ્ઠે સુતે ખન્તિમકુબ્બમાનોતિ** દિટ્ઠસુતસુદ્ધીસુ પેમં અકરોન્તો.

૯૦૫. ઇતો બાહિરા પન – **સીલુત્તમાતિ** ગાથા. તસ્સત્થો – સીલંયેવ ''ઉત્તમ''ન્તિ મઞ્ઞમાના **સીલુત્તમા** એકે ભોન્તો સંયમમત્તેન **સુદ્ધિં** વદન્તિ, હત્થિવતાદિઞ્ચ **વતં સમાદાય ઉપટ્ઠિતા, ઇધેવ** દિટ્ઠિયં **અસ્સ** સત્થુનો **સુદ્ધિન્તિ ભવૂપનીતા** ભવજ્ઝોસિતા સમાના વદન્તિ, અપિચ તે **કુસલા વદાના** ''કુસલા મય''ન્તિ એવં વાદા.

૯૦૬. એવં સીલુત્તમેસુ ચ તેસુ તથા પટિપન્નો યો કોચિ – **સચે ચુતો**તિ ગાથા. તસ્સત્થો – **સચે** તતો **સીલવતતો** પરવિચ્છન્દનેન વા અનભિસમ્ભુણન્તો વા **ચુતો હોતિ**, સો તં સીલબ્બતાદિકમ્મં પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાદિકમ્મં વા **વિરાધયિત્વા પવેધતી**. ન કેવલઞ્ચ વેધતિ, અપિચ ખો તં સીલબ્બતસુદ્ધિં **પજપ્પતી** ચ વિપ્પલપતિ **પત્થયતી** ચ. કિમિવ? **સત્થાવ હીનો પવસં ઘરમ્હા**. ઘરમ્હા પવસન્તો સત્થતો હીનો યથા તં ઘરં વા સત્થં વા પત્થેય્યાતિ.

૯૦૭. એવં પન સીલુત્તમાનં વેધકારણં અરિયસાવકો – **સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બ**ન્તિ ગાથા. તત્થ **સાવજ્જનવજ્જ**ન્તિ સબ્બાકુસલં લોકિયકુસલઞ્ચ. **એતં સુદ્ધિં અસુદ્ધિન્તિ અપત્થયાનો**તિ પઞ્ચકામગુણાદિભેદં એતં સુદ્ધિં, અકુસલાદિભેદં અસુદ્ધિઞ્ચ અપત્થયમાનો. **વિરતો ચરે**તિ સુદ્ધિયા અસુદ્ધિયા ચ વિરતો ચરેય્ય. **સન્તિમનુગ્ગહાયા**તિ દિટ્ઠિં અગહેત્વા.

૯૦૮. એવં ઇતો બાહિરકે સીલુત્તમે સંયમેન વિસુદ્ધિવાદે તેસં વિઘાતં સીલબ્બતપ્પહાયિનો અરહતો ચ પટિપત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અઞ્ઞથાપિ સુદ્ધિવાદે બાહિરકે દસ્સેન્તો “**તમૂપનિસ્સાયા**”તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – સન્તઞ્ઞેપિ સમણબ્રાહ્મણા, તે **જિગુચ્છિતં** અમરન્તપં વા દિટ્ઠસુદ્ધિઆદીસુ વા અઞ્ઞતરઞ્ઞતરં **ઉપનિસ્સાય** અકિરિયદિટ્ઠિયા વા **ઉદ્ધંસરા** હુત્વા **ભવાભવેસુ અવીતતણ્હાસે સુદ્ધિમનુત્થુનન્તિ** વદન્તિ કથેન્તીતિ.

૯૦૯. એવં તેસં અવીતતણ્હાનં સુદ્ધિં અનુત્થુનન્તાનં યોપિ સુદ્ધિપ્પત્તમેવ અત્તાનં મઞ્ઞેય્ય, તસ્સપિ અવીતતણ્હત્તા ભવાભવેસુ તં તં વત્થું **પત્થયમાનસ્સ હિ જપ્પિતાનિ** પુનપ્પુનં હોન્તિયેવાતિ અધિપ્પાયો. તણ્હા હિ આસેવિતા તણ્હં વડ્ઢયતેવ. ન કેવલઞ્ચ જપ્પિતાનિ, **પવેધિતં વાપિ પકપ્પિતેસુ**, તણ્હાદિટ્ઠીહિ યસ્સ પકપ્પિતેસુ વત્થૂસુ પવેધિતમ્પિ હોતીતિ વુત્તં હોતિ. ભવાભવેસુ પન વીતતણ્હત્તા આયતિં **ચુતૂપપાતો ઇધ યસ્સ નત્થિ, સકેન વેધેય્ય કુહિંવ જપ્પે**તિ અયમેતિસ્સા ગાથાય સમ્બન્ધો. સેસં નિદ્દેસે વુત્તનયમેવ.

૯૧૦-૧૧. **યમાહૂ**તિ પુચ્છાગાથા. ઇદાનિ યસ્મા એકોપિ એત્થ વાદો સચ્ચો નત્થિ, કેવલં દિટ્ઠિમત્તકેન હિ તે વદન્તિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો “**સકઞ્હી**”તિ ઇમં તાવ વિસ્સજ્જનગાથમાહ. તત્થ **સમ્મુતિ**ન્તિ દિટ્ઠિં.

૯૧૨. એવમેતેસુ સકં ધમ્મં પરિપુણ્ણં બ્રુવન્તેસુ અઞ્ઞસ્સ પન ધમ્મં ‘‘હીન’’ન્તિ વદન્તેસુ યસ્સ કસ્સચિ – **પરસ્સ ચે વમ્ભયિતેન હીનો**તિ ગાથા. તસ્સત્થો – યદિ **પરસ્સ** નિન્દિતકારણા **હીનો** ભવેય્ય, **ન કોચિ ધમ્મેસુ વિસેસિ** અગ્ગો ભવેય્ય. કિં કારણં? **પુથૂ હિ અઞ્ઞસ્સ વદન્તિ ધમ્મં**, **નિહીનતો** સબ્બેવ તે **સમ્હિ દળ્હં વદાના** સકધમ્મે દળ્હવાદા એવ.

૯૧૩. કિઞ્ચ ભિય્યો – **સદ્ધમ્મપૂજા**તિ ગાથા. તસ્સત્થો – તે ચ તિત્થિયા **યથા પસંસન્તિ સકાયનાનિ**, **સદ્ધમ્મપૂજાપિ નેસં તથેવ** વત્તતિ. તે હિ અતિવિય સત્થારાદીનિ સક્કરોન્તિ. તત્થ યદિ તે પમાણા સિયું, એવં સન્તે **સબ્બેવ વાદા તથિયા ભવેય્યું**. કિં કારણં? **સુદ્ધી હિ નેસં પચ્ચત્તમેવ**, ન સા અઞ્ઞત્ર સિજ્ઝતિ, નાપિ પરમત્થતો. અત્તનિ દિટ્ઠિગાહમત્તમેવ હિ તં તેસં પરપચ્ચયનેય્યબુદ્ધીનં.

૯૧૪. યો વા પન વિપરીતો બાહિતપાપત્તા બ્રાહ્મણો, તસ્સ – **ન બ્રાહ્મણસ્સ પરનેય્યમત્થી**તિ ગાથા. તસ્સત્થો – **બ્રાહ્મણસ્સ** હિ ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૨૭૭; નેત્તિ॰ ૫) નયેન સુદિટ્ઠત્તા પરેન

નેતબ્બં ञाणं નત્થિ, દિટ્ઠિ**ધમ્મેસુ** ‘‘ઇદમેવ સચ્ચ’’ન્તિ નિચ્છિનિત્વા **સમુગ્ગહીત**મ્પિ નત્થિ. તંકારણા સો દિટ્ઠિકલહાનિ અતીતો, ન ચ સો **સેટ્ઠતો પસ્સતિ ધમ્મમઞ્ઞં** અઞ્ઞત્ર સતિપટ્ઠાનાદીહિ.

૯૧૫. જાનામીતિ ગાથાય સમ્બન્ધો અત્થો ચ – એવં તાવ પરમત્થબ્રાહ્મણો ન હિ સેટ્ઠતો પસ્સતિ ધમ્મમઞ્ઞં, અઞ્ઞે પન તિત્થિયા પરચિત્તઞાણાદીહિ જાનન્તા પસ્સન્તાપિ ‘‘**જાનામિ પસ્સામિ તથેવ એત**’’ન્તિ એવં વદન્તાપિ ચ **દિટ્ઠિયા સુદ્ધિં પચ્ચેન્તિ**. કસ્મા? યસ્મા તેસુ એકોપિ **અદ્દક્ખિ ચે** અદ્દસ ચેપિ **તેન** પરચિત્તઞાણાદિના યથાભૂતં અત્થં, **કિઞ્હિ તુમસ્સ તેન** તસ્સ તેન દસ્સનેન કિં કતં, કિં દુક્ખપરિઞ્ઞા સાધિતા, ઉદાહુ સમુદયપહાનાદીનં અઞ્ઞતરં, યતો સબ્બથાપિ અતિક્કમિત્વા અરિયમગ્ગં તે તિત્થિયા અઞ્ઞેનેવ **વદન્તિ સુદ્ધિં**, અતિક્કમિત્વા વા તે તિત્થિયે બુદ્ધાદયો અઞ્ઞેનેવ વદન્તિ સુદ્ધિન્તિ.

૯૧૬. પસ્સં નરોતિ ગાથાય સમ્બન્ધો અત્થો ચ. કિઞ્ચ ભિય્યો? ય્વાયં પરચિત્તઞાણાદીહિ અદ્દક્ખિ, સો **પસ્સં નરો દક્ખતિ નામરૂપં**, ન તતો પરં **દિસ્વાન વા ઞસ્સતિ તાનિમેવ** નામરૂપાનિ નિચ્ચતો સુખતો વા ન અઞ્ઞથા. સો એવં પસ્સન્તો **કામં બહું પસ્સતુ અપ્પકં વા** નામરૂપં નિચ્ચતો સુખતો ચ, અથસ્સ એવરૂપેન દસ્સનેન **ન હિ તેન સુદ્ધિં કુસલા વદન્તી**તિ.

૯૧૭. નિવિસ્સવાદીતિ ગાથાય સમ્બન્ધો અત્થો ચ – તેન ચ દસ્સનેન સુદ્ધિયા અસતિયાપિ યો ‘‘જાનામિ પસ્સામિ તથેવ એત’’ન્તિ એવં નિવિસ્સવાદી, એતં વા દસ્સનં પટિચ્ચ દિટ્ઠિયા સુદ્ધિં પચ્ચેન્તો ‘‘ઇદમેવ સચ્ચ’’ન્તિ એવં નિવિસ્સવાદી, સો **સુબ્બિનયો** ન હોતિ તં તથા **પકપ્પિતં** અભિસઙ્ખતં **દિટ્ઠિં પુરેક્ખરાનો**. સો હિ યં સત્થારાદિં **નિસ્સિતો**, **તત્થેવ સુભં વદાનો સુદ્ધિં વદો**, ‘‘પરિસુદ્ધવાદો પરિસુદ્ધદસ્સનો વા અહ’’ન્તિ અત્તાનં મઞ્ઞમાનો તત્થ તથદ્દસા સો, તત્થ સકાય દિટ્ઠિયા અવિપરીતમેવ સો અદ્દસ. યથા સા દિટ્ઠિ પવત્તતિ, તથેવ નં અદ્દસ, ન અઞ્ઞથા પસ્સિતું ઇચ્છતીતિ અધિપ્પાયો.

૯૧૮. એવં પકપ્પિતં દિટ્ઠિં પુરેક્ખરાનેસુ તિત્થિયેસુ – **ન બ્રાહ્મણો કપ્પમુપેતિ સઙ્ખા**તિ ગાથા. તત્થ **સઙ્ખા**તિ સઙ્ખાય, જાનિત્વાતિ અત્થો. **નપિ ઞાણબન્ધૂ**તિ સમાપત્તિઞાણાદિના અકતતણ્હાદિટ્ઠિબન્ધુ. તત્થ વિગ્ગહો – નાપિ અસ્સ ઞાણેન કતો બન્ધુ અત્થીતિ નપિ ઞાણબન્ધુ. **સમ્મુતિયો**તિ દિટ્ઠિસમ્મુતિયો. **પુથુજ્જા**તિ પુથુજ્જનસમ્ભવા. **ઉગ્ગહણન્તિ મઞ્ઞે**તિ ઉગ્ગહણન્તિ અઞ્ઞે, અઞ્ઞે તા સમ્મુતિયો ઉગ્ગણ્હન્તીતિ વુત્તં હોતિ.

૯૧૯. કિઞ્ચ ભિય્યો – **વિસ્સજ્જ ગન્થાની**તિ ગાથા. તત્થ **અનુગ્ગહો**તિ ઉગ્ગહણવિરહિતો, સોપિ નાસ્સ ઉગ્ગહોતિ અનુગ્ગહો, ન વા ઉગ્ગણ્હાતીતિ અનુગ્ગહો.

૯૨૦. કિઞ્ચ ભિય્યો – સો એવરૂપો – **પુબ્બાસવે**તિ ગાથા. તત્થ **પુબ્બાસવે**તિ અતીતરૂપાદીનિ આરબ્ભ ઉપ્પજ્જમાનધમ્મે કિલેસે. **નવે**તિ પચ્ચુપ્પન્નરૂપાદીનિ આરબ્ભ ઉપ્પજ્જમાનધમ્મે. **ન છન્દગૂ**તિ છન્દાદિવસેન ન ગચ્છતિ. **અનત્તગરહી**તિ કતાકતવસેન અત્તાનં અગરહન્તો.

૯૨૧. એવં અનત્તગરહી ચ – **સ સબ્બધમ્મેસૂ**તિ ગાથા. તત્થ **સબ્બધમ્મેસૂ**તિ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિધમ્મેસુ ‘‘યં કિઞ્ચિ દિટ્ઠં વા’’તિ એવંપભેદેસુ. **પન્નભારો**તિ પતિતભારો. ન કપ્પેતીતિ **ન કપ્પિયો**, દુવિધમ્પિ કપ્પં ન કરોતીતિ અત્થો. **નૂપરતો**તિ પુથુજ્જનકલ્યાણકસેક્ખા વિય ઉપરતિસમઙ્ગીપિ ન હોતિ. **ન પત્થિયો**તિ નિત્તણ્હો. તણ્હા હિ

પત્થિયતીતિ પત્થિયા, નાસ્સ પત્થિયાતિ ન પત્થિયોતિ. સેસં તત્થ તત્થ પાકટમેવાતિ ન વુત્તં. એવં અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ, દેસનાપરિયોસાને પુરાભેદસુત્તે વુત્તસદિસો એવાભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય મહાબ્યૂહસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૪. તુવટકસુત્તવણ્ણના

૯૨૨. **પુચ્છામિ ત**ન્તિ તુવટકસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? ઇદમ્પિ તસ્મિંયેવ મહાસમયે ''કા નુ ખો અરહત્તપ્પત્તિયા પટિપત્તી''તિ ઉપ્પન્નચિત્તાનં એકચ્ચાનં દેવતાનં તમત્થં પકાસેતું પુરિમનયેનેવ નિમ્મિતબુદ્ધેન અત્તાનં પુચ્છાપેત્વા વુત્તં.

તત્થ આદિગાથાય તાવ **પુચ્છામી**તિ એત્થ અદિટ્ઠજોતનાદિવસેન પુચ્છા વિભજિતા. **આદિચ્ચબન્ધુ**ન્તિ આદિચ્ચસ્સ ગોત્તબન્ધું. **વિવેકં સન્તિપદઞ્ચા**તિ વિવેકઞ્ચ સન્તિપદઞ્ચ. **કથં દિસ્વા**તિ કેન કારણેન દિસ્વા, કથં પવત્તદસ્સનો હુત્વાતિ વુત્તં હોતિ.

૯૨૩. અથ ભગવા યસ્મા યથા પસ્સન્તો કિલેસે ઉપરુન્ધતિ, તથા પવત્તદસ્સનો હુત્વા પરિનિબ્બાતિ, તસ્મા તમત્થં આવિકરોન્તો નાનપ્પકારેન તં દેવપરિસં કિલેસપ્પહાને નિયોજેન્તો ''**મૂલં પપઞ્ચસઙ્ખાયા**''તિ આરભિત્વા પઞ્ચ ગાથા અભાસિ.

તત્થ આદિગાથાય તાવ સઙ્ખેપત્થો – પપઞ્ચાતિ સઙ્ખાતત્તા પપઞ્ચા એવ પપઞ્ચસઙ્ખા. તસ્સા અવિજ્જાદયો કિલેસા મૂલં, તં પપઞ્ચસઙ્ખાય મૂલં **અસ્મી**તિ પવત્તમાનઞ્ચ **સબ્બં** મન્તાય **ઉપરુન્ધે. યા કાચિ અજ્ઝત્તં તણ્હા** ઉપ્પજ્જેય્યું, **તાસં વિનયા સદા સતો સિક્ખે** ઉપટ્ઠિતસ્સતિ હુત્વા સિક્ખેય્યાતિ.

૯૨૪. એવં તાવ પઠમગાથાય એવ તિસિક્ખાયુત્તં દેસનં અરહત્તનિકૂટેન દેસેત્વા પુન માનપ્પહાનવસેન દેસેતું ''**યં કિઞ્ચી**''તિ ગાથમાહ. તત્થ **યં કિઞ્ચિ ધમ્મમભિજઞ્ઞા અજ્ઝત્ત**ન્તિ યં કિઞ્ચિ ઉચ્ચાકુલીનતાદિકં અત્તનો ગુણં જાનેય્ય **અથ વાપિ બહિદ્ધા**તિ અથ વા બહિદ્ધાપિ આચરિયુપજ્ઝાયાનં વા ગુણં જાનેય્ય. **ન તેન થામં કુબ્બેથા**તિ તેન ગુણેન થામં ન કરેય્ય.

૯૨૫. ઇદાનિસ્સ અકરણવિધિં દસ્સેન્તો ''**સેય્યો ન તેના**''તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **તેન** ચ માનેન ''સેય્યોહ''ન્તિ વા ''નીચોહ''ન્તિ વા ''સરિક્ખોહ''ન્તિ વાપિ **ન મઞ્ઞેય્ય**, તેહિ ચ ઉચ્ચાકુલીનતાદીહિ ગુણેહિ **ફુટ્ઠો અનેકરૂપેહિ** ''અહં ઉચ્ચાકુલા પબ્બજિતો''તિઆદિના નયેન **અત્તાનં વિકપ્પેન્તો ન તિટ્ઠેય્ય**.

૯૨૬. એવં માનપ્પહાનવસેનપિ દેસેત્વા ઇદાનિ સબ્બકિલેસૂપસમવસેનપિ દેસેતું ''**અજ્ઝત્તમેવા**''તિ ગાથમાહ. તત્થ **અજ્ઝત્તમેવુપસમે**તિ અત્તનિ એવ રાગાદિસબ્બકિલેસે ઉપસમેય્ય. **ન અઞ્ઞતો ભિક્ખુ સન્તિમેસેય્યા**તિ ઠપેત્વા ચ સતિપટ્ઠાનાદીનિ અઞ્ઞેન ઉપાયેન સન્તિં ન પરિયેસેય્ય. **કુતો નિરત્તા વા**તિ નિરત્તા કુતો એવ.

૯૨૭. ઇદાનિ અજ્ઝત્તં ઉપસન્તસ્સ ખીણાસવસ્સ તાદિભાવં દસ્સેન્તો "**મજ્ઝે યથા**"તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **યથા મહાસમુદ્દસ્સ** ઉપરિમહેટ્ઠિમભાગાનં વેમજ્ઝસઙ્ખાતે ચતુયોજનસહસ્સપ્પમાણે **મજ્ઝે** પબ્બતન્તરે ઠિતસ્સ વા મજ્ઝે સમુદ્દસ્સ **ઊમિ ન જાયતિ, ઠિતોવ** સો **હોતિ** અવિકમ્પમાનો, **એવં** અનેજો ખીણાસવો લાભાદીસુ **ઠિતો** અસ્સ અવિકમ્પમાનો, સો તાદિસો રાગાદિ**ઉસ્સદં ભિક્ખુ ન કરેય્ય કુહિઞ્ચી**તિ.

૯૨૮. ઇદાનિ એતં અરહત્તનિકૂટેન દેસિતં ધમ્મદેસનં અબ્ભનુમોદન્તો તસ્સ ચ અરહત્તસ્સ આદિપટિપદં પુચ્છન્તો નિમ્મિતબુદ્ધો "**અકિત્તયી**"તિ ગાથમાહ. તત્થ **અકિત્તયી**તિ આચિક્ખિ. **વિવટચક્ખૂ**તિ વિવટેહિ અનાવરણેહિ પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ સમન્નાગતો. **સક્ખિધમ્મ**ન્તિ સયં અભિઞ્ઞાતં અત્તપચ્ચક્ખં ધમ્મં. **પરિસ્સયવિનય**ન્તિ પરિસ્સયવિનયનં. **પટિપદં વદેહી**તિ ઇદાનિ પટિપત્તિં વદેહિ. **ભદ્દન્તે**તિ "ભદ્દં તવ અત્થૂ"તિ ભગવન્તં આલપન્તો આહ. અથ વા ભદ્દં સુન્દરં તવ પટિપદં વદેહીતિ વુત્તં હોતિ. **પાતિમોક્ખં અથ વાપિ સમાધિ**ન્તિ તમેવ પટિપદં ભિન્દિત્વા પુચ્છતિ. પટિપદન્તિ એતેન વા મગ્ગં પુચ્છતિ. ઇતરેહિ સીલં સમાધિઞ્ચ પુચ્છતિ.

૯૨૯-૩૦. અથસ્સ ભગવા યસ્મા ઇન્દ્રિયસંવરો સીલસ્સ રક્ખા , યસ્મા વા ઇમિના અનુક્કમેન દેસિયમાના અયં દેસના તાસં દેવતાનં સપ્પાયા, તસ્મા ઇન્દ્રિયસંવરતો પભુતિ પટિપદં દસ્સેન્તો "**ચક્ખૂહી**"તિઆદિમારદ્ધો. તત્થ **ચક્ખૂહિ નેવ લોલસ્સા**તિ અદિટ્ઠદક્ખિતબ્બાદિવસેન ચક્ખૂહિ લોલો નેવસ્સ. **ગામકથાય આવરયે સોત**ન્તિ તિરચ્છાનકથાતો સોતં આવરેય્ય. **ફસ્સેનાતિ** રોગફસ્સેન. **ભવઞ્ચ નાભિજપ્પેય્યા**તિ તસ્સ ફસ્સસ્સ વિનોદનત્થાય કામભવાદિભવઞ્ચ ન પત્થેય્ય. **ભેરવેસુ ચ ન સમ્પવેધેય્યા**તિ તસ્સ ફસ્સસ્સ પચ્ચયભૂતેસુ સીહબ્યગ્ઘાદીસુ ભેરવેસુ ચ ન સમ્પવેધેય્ય, અવસેસેસુ વા ઘાનિન્દ્રિયમનિન્દ્રિયવિસયેસુ નપ્પવેધેય્ય. એવં પરિપૂરો ઇન્દ્રિયસંવરો વુત્તો હોતિ. પુરિમેહિ વા ઇન્દ્રિયસંવરં દસ્સેત્વા ઇમિના "અરઞ્ઞે વસતા ભેરવં દિસ્વા વા સુત્વા વા ન વેધિતબ્બ"ન્તિ દસ્સેતિ.

૯૩૧. **લદ્ધા ન સન્નિધિં કયિરા**તિ એતેસં અન્નાદીનં યંકિઞ્ચિ ધમ્મેન લભિત્વા "અરઞ્ઞે ચ સેનાસને વસતા સદા દુલ્લભ"ન્તિ ચિન્તેત્વા સન્નિધિં ન કરેય્ય.

૯૩૨. **ઝાયી ન પાદલોલસ્સા**તિ ઝાનાભિરતો ચ ન પાદલોલો અસ્સ. **વિરમે કુક્કુચ્ચા નપ્પમજ્જેય્યા**તિ હત્થકુક્કુચ્ચાદિકુક્કુચ્ચં વિનોદેય્ય. સક્કચ્ચકારિતાય ચેત્થ નપ્પમજ્જેય્ય.

૯૩૩. **તન્દિં માયં હસ્સં ખિડ્ડ**ન્તિ આલસિયઞ્ચ માયઞ્ચ હસ્સઞ્ચ કાયિકચેતસિકખિડ્ડઞ્ચ. **સવિભૂસ**ન્તિ સદ્ધિં વિભૂસાય.

૯૩૪-૭. **આથબ્બણ**ન્તિ આથબ્બણિકમન્તપ્પયોગં. **સુપિન**ન્તિ સુપિનસત્થં. **લક્ખણ**ન્તિ મણિલક્ખણાદિં. **નો વિદહે**તિ નપ્પયોજેય્ય. **વિરુત**ન્તિ મિગાદીનં વસ્સિતં. **પેસુણિય**ન્તિ પેસુઞ્ઞં. **કયવિક્કયે**તિ પઞ્ચહિ સહધમ્મિકેહિ સદ્ધિં વઞ્ચનાવસેન વા ઉદયપત્થનાવસેન વા ન તિટ્ઠેય્ય. **ઉપવાદં ભિક્ખુ ન કરેય્યા**તિ ઉપવાદકરે કિલેસે અનિબ્બત્તેન્તો અત્તનિ પરેહિ સમણબ્રાહ્મણેહિ ઉપવાદં ન જનેય્ય. **ગામે ચ નાભિસજ્જેય્યા**તિ ગામે ચ ગિહિસંસગ્ગાદીહિ નાભિસજ્જેય્ય. **લાભકમ્યા જનં ન લપયેય્યા**તિ લાભકામતાય જનં નાલપયેય્ય. **પયુત્ત**ન્તિ ચીવરાદીહિ સમ્પયુત્તં , તદત્થં વા પયોજિતં.

૯૩૮-૯. **મોસવજ્જે ન નીયેથા**તિ મુસાવાદે ન નીયેથ. **જીવિતેના**તિ જીવિકાય. **સુત્વા રુસિતો બહું વાચં, સમણાનં વા પુથુજનાન**ન્તિ રુસિતો ઘટ્ટિતો પરેહિ તેસ સમણાનં વા ખત્તિયાદિભેદાનં વા અઞ્ઞેસં પુથુજનાનં બહુમ્પિ અનિટ્ઠવાચં સુત્વા. **ન પટિવજ્જા**તિ ન પટિવદેય્ય. કિં કારણં? **ન હિ સન્તો પટિસેનિકરોન્તિ**.

૯૪૦. **એતઞ્ચ ધમ્મમઞ્ઞાયા**તિ સબ્બમેતં યથાવુત્તં ધમ્મં ઞત્વા. **વિચિનન્તિ** વિચિનન્તો. **સન્તીતિ નિબ્બુતિં ઞત્વા**તિ નિબ્બુતિં રાગાદીનં સન્તીતિ ઞત્વા.

૯૪૧. કિંકારણા નપ્પમજ્જેઇતિ ચે – **અભિભૂ હિ સો**તિ ગાથા. તત્થ **અભિભૂ**તિ રૂપાદીનં અભિભવિતા. **અનભિભૂતો**તિ તેહિ અનભિભૂતો. **સક્ખિધમ્મમનીતિહમદસ્સી**તિ પચ્ચક્ખમેવ અનીતિહં ધમ્મમદક્ખિ. **સદા નમસ્સમનુસિક્ખે**તિ સદા નમસ્સન્તો તિસ્સો સિક્ખાયો સિક્ખેય્ય. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

કેવલં પન એત્થ ‘‘ચક્ખૂહિ નેવ લોલો’’તિઆદીહિ ઇન્દ્રિયસંવરો, ‘‘અન્નાનમથો પાનાન’’ન્તિઆદીહિ સન્નિધિપટિક્ખેપમુખેન પચ્ચયપટિસેવનસીલં, મેથુનમોસવજ્જપેસુણિયાદીહિ પાતિમોક્ખસંવરસીલં, ‘‘આથબ્બણં સુપિનં લક્ખણ’’ન્તિઆદીહિ આજીવપારિસુદ્ધિસીલં, ‘‘ઝાયી અસ્સા’’તિ ઇમિના સમાધિ, ‘‘વિચિનં ભિક્ખૂ’’તિ ઇમિના પઞ્ઞા, ‘‘સદા સતો સિક્ખે’’તિ ઇમિના પુન સઙ્ખેપતો તિસ્સોપિ સિક્ખા, ‘‘અથ આસનેસુ સયનેસુ, અપ્પસદ્દેસુ ભિક્ખુ વિહરેય્ય, નિદ્દં ન બહુલીકરેય્યા’’તિઆદીહિ સીલસમાધિપઞ્ઞાનં ઉપકારાપકારસઙ્ગણ્હનવિનોદનાનિ વુત્તાનીતિ. એવં ભગવા નિમ્મિતસ્સ પરિપુણ્ણપટિપદં વત્વા અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ, દેસનાપરિયોસાને પુરાભેદસુત્તે વુત્તસદિસોયેવાભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય તુવટકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૫. અત્તદણ્ડસુત્તવણ્ણના

૯૪૨. **અત્તદણ્ડા ભયં જાત**ન્તિ અત્તદણ્ડસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? યો સો સમ્માપરિબ્બાજનીયસુત્તસ્સ ઉપ્પત્તિયં વુચ્ચમાનાય સાકિયકોલિયાનં ઉદકં પટિચ્ચ કલહો વણ્ણિતો, તં ઞત્વા ભગવા ‘‘ઞાતકા કલહં કરોન્તિ, હન્દ ને વારેસ્સામી’’તિ દ્વિન્નં સેનાનં મજ્ઝે ઠત્વા ઇમં સુત્તમભાસિ.

તત્થ પઠમગાથાયત્થો – યં લોકસ્સ દિટ્ઠધમ્મિકં વા સમ્પરાયિકં વા ભયં જાતં, તં સબ્બં **અત્તદણ્ડા ભયં જાતં** અત્તનો દુચ્ચરિતકારણા જાતં, એવં સન્તેપિ **જનં પસ્સથ મેધગં**, ઇમં સાકિયાદિજનં પસ્સથ અઞ્ઞમઞ્ઞં મેધગં હિંસકં બાધકન્તિ. એવં તં પટિવિરુદ્ધં વિપ્પટિપન્નં જનં પરિભાસિત્વા અત્તનો સમ્માપટિપત્તિદસ્સનેન તસ્સ સંવેગં જનેતું આહ ‘‘**સંવેગં કિત્તયિસ્સામિ, યથા સંવિજિતં મયા**’’તિ, પુબ્બે બોધિસત્તેનેવ સતાતિ અધિપ્પાયો.

૯૪૩. ઇદાનિ યથાનેન સંવિજિતં, તં પકારં દસ્સેન્તો ‘‘**ફન્દમાન**’’ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ફન્દમાન**ન્તિ તણ્હાદીહિ કમ્પમાનં. **અપ્પોદકે**તિ અપ્પઉદકે. **અઞ્ઞમઞ્ઞેહિ બ્યારુદ્ધે દિસ્વા**તિ નાનાસત્તે ચ અઞ્ઞમઞ્ઞેહિ સદ્ધિં વિરુદ્ધે દિસ્વા. **મં ભયમાવિસી**તિ મં ભયં પવિટ્ઠં.

૯૪૪. સમન્તમસારો લોકોતિ નિરયં આદિં કત્વા સમન્તતો લોકો અસારો નિચ્ચસારાદિરહિતો. **દિસા સબ્બા સમેરિતા**તિ સબ્બા દિસા અનિચ્ચતાય કમ્પિતા. **ઇચ્છં ભવનમત્તનો**તિ અત્તનો તાણં ઇચ્છન્તો. **નાદ્દસાસિં અનોસિત**ન્તિ કિઞ્ચિ ઠાનં જરાદીહિ અનજ્ઝાવુત્થં નાદ્દક્ખિં.

૯૪૫. ઓસાનેત્વેવ બ્યારુદ્ધે, દિસ્વા મે અરતી અહૂતિ યોબ્બઞ્ઞાદીનં ઓસાને એવ અન્તગમકે એવ વિનાસકે એવ જરાદીહિ બ્યારુદ્ધે આહતચિત્તે સત્તે દિસ્વા અરતિ મે અહોસિ. **અથેત્થ સલ્લ**ન્તિ અથ એતેસુ સત્તેસુ રાગાદિસલ્લં. **હદયનિસ્સિત**ન્તિ ચિત્તનિસ્સિતં.

૯૪૬. ''કથંઆનુભાવં સલ્લ''ન્તિ ચે – **યેન સલ્લેન ઓતિણ્ણો**તિ ગાથા. તત્થ **દિસા સબ્બા વિધાવતી**તિ સબ્બા દુચ્ચરિતદિસાપિ પુરત્થિમાદિદિસાવિદિસાપિ ધાવતિ. **તમેવ સલ્લમબ્બુય્હ, ન ધાવતિ ન સીદતી**તિ તમેવ સલ્લં ઉદ્ધરિત્વા તા ચ દિસા ન ધાવતિ, ચતુરોઘે ચ ન સીદતીતિ.

૯૪૭. એવંમહાનુભાવેન સલ્લેન ઓતિણ્ણેસ્વપિ ચ સત્તેસુ – **તત્થ સિક્ખાનુગીયન્તિ, યાનિ લોકે ગધિતાની**તિ ગાથા. તસ્સત્થો – યે **લોકે** પઞ્ચ કામગુણા પટિલાભાય ગિજ્ઝન્તીતિ કત્વા ''ગધિતાની''તિ વુચ્ચન્તિ, ચિરકાલાસેવિતત્તા વા ''ગધિતાની''તિ વુચ્ચન્તિ, **તત્થ** તં નિમિત્તં હત્થિસિક્ખાદિકા અનેકા **સિક્ખા** કથીયન્તિ ઉગ્ગય્હન્તિ વા. પસ્સથ યાવ પમત્તો વાયં લોકો, યતો પણ્ડિતો કુલપુત્તો **તેસુ** વા ગધિતેસુ તાસુ વા સિક્ખાસુ અધિમુત્તો **ન સિયા**, અઞ્ઞદત્થુ અનિચ્ચાદિદસ્સનેન **નિબ્બિજ્જ સબ્બસો કામે અત્તનો નિબ્બાનમેવ સિક્ખે**તિ.

૯૪૮. ઇદાનિ યથા નિબ્બાનાય સિક્ખિતબ્બં, તં દસ્સેન્તો ''**સચ્ચો સિયા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **સચ્ચો**તિ વાચાસચ્ચેન ઞાણસચ્ચેન મગ્ગસચ્ચેન ચ સમન્નાગતો. **રિત્તપેસુણો**તિ પહીનપેસુણો. **વેવિચ્છ**ન્તિ મચ્છરિયં.

૯૪૯. નિદ્દં તન્દિં સહે થીનન્તિ પચલાયિકઞ્ચ કાયાલસિયઞ્ચ ચિત્તાલસિયઞ્ચાતિ ઇમે તયો ધમ્મે અભિભવેય્ય. **નિબ્બાનમનસો**તિ નિબ્બાનનિન્નચિત્તો.

૯૫૦-૫૧. સાહસાતિ રત્તસ્સ રાગચરિયાદિભેદા સાહસકરણા. **પુરાણં નાભિનન્દેય્યા**તિ અતીતરૂપાદિં નાભિનન્દેય્ય. **નવે**તિ પચ્ચુપ્પન્ને. **હિય્યમાને**તિ વિનસ્સમાને. **આકાસં ન સિતો સિયા**તિ તણ્હાનિસ્સિતો ન ભવેય્ય. તણ્હા હિ રૂપાદીનં આકાસનતો ''આકાસો''તિ વુચ્ચતિ.

૯૫૨. ''કિંકારણા આકાસં ન સિતો સિયા''તિ ચે – ''**ગેધં બ્રૂમી**''તિ ગાથા. તસ્સત્થો – અહઞ્હિ ઇમં આકાસસઙ્ખાતં તણ્હં રૂપાદીસુ ગિજ્ઝનતો **ગેધં બ્રૂમિ** ''ગેધો''તિ વદામિ. કિઞ્ચ ભિય્યો – અવહનનટ્ઠેન ''**ઓઘો**''તિ ચ આજવનટ્ઠેન ''**આજવ**''ન્તિ ચ ''ઇદં મય્હં, ઇદં મય્હ''ન્તિ જપ્પકારણતો ''**જપ્પન**''ન્તિ ચ દુમ્મુઞ્ચનટ્ઠેન ''**આરમ્મણ**''ન્તિ ચ કમ્પકરણેન ''**પકમ્પન**''ન્તિ ચ બ્રૂમિ, એસા ચ લોકસ્સ પલિબોધટ્ઠેન દુરતિક્કમનીયટ્ઠેન ચ **કામપઙ્કો દુરચ્ચયો**તિ. ''આકાસં ન સિતો સિયા''તિ એવં વુત્તે વા ''કિમેતં આકાસ''ન્તિ ચે? **ગેધં બ્રૂમી**તિ. એવમ્પિ તસ્સા ગાથાય સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. તત્થ પદયોજના – આકાસન્તિ ગેધં બ્રૂમીતિ. તથા ય્વાયં મહોઘોતિ વુચ્ચતિ. તં બ્રૂમિ, આજવં બ્રૂમિ, જપ્પનં બ્રૂમિ, પકમ્પનં બ્રૂમિ, ય્વાયં સદેવકે લોકે કામપઙ્કો દુરચ્ચયો, તં બ્રૂમીતિ.

૯૫૩. એવમેતં ગેધાદિપરિયાયં આકાસં અનિસ્સિતો – **સચ્ચા અવોક્કમ્મા**તિ ગાથા. તસ્સત્થો – પુબ્બે વુત્તા તિવિધાપિ **સચ્ચા અવોક્કમ્મ** મોનેય્યપ્પત્તિયા **મુની**તિ સઙ્ખ્યં ગતો નિબ્બાનત્થલે **તિટ્ઠતિ બ્રાહ્મણો**, સ વે એવરૂપો સબ્બાનિ આયતનાનિ નિસ્સજ્જિત્વા “**સન્તો**”તિ વુચ્ચતીતિ.

૯૫૪. કિઞ્ચ ભિય્યો – **સ વે વિદ્વા**તિ ગાથા. તત્થ **ઞત્વા ધમ્મ**ન્તિ અનિચ્ચાદિનયેન સઙ્ખતધમ્મં ઞત્વા. **સમ્મા સો લોકે ઇરિયાનો**તિ અસમ્માઇરિયનકરાનં કિલેસાનં પહાના સમ્મા સો લોકે ઇરિયમાનો.

૯૫૫. એવં અપિહેન્તો ચ – **યોધ કામે**તિ ગાથા. તત્થ **સઙ્ગ**ન્તિ સત્તવિધં સઙ્ગઞ્ચ યો અચ્ચતરિ **નાજ્ઝેતી**તિ નાભિજ્ઝાયતિ.

૯૫૬. તસ્મા તુમ્હેસુપિ યો એવરૂપો હોતુમિચ્છતિ, તં વદામિ – **યં પુબ્બે**તિ ગાથા. તત્થ **યં પુબ્બે**તિ અતીતે સઙ્ખારે આરબ્ભ ઉપ્પજ્જનધમ્મં કિલેસજાતં અતીતકમ્મઞ્ચ. **પચ્છા તે માહુ કિઞ્ચન**ન્તિ અનાગતેપિ સઙ્ખારે આરબ્ભ ઉપ્પજ્જનધમ્મં રાગાદિકિઞ્ચનં માહુ. **મજ્ઝે ચે નો ગહેસ્સસી**તિ પચ્ચુપ્પન્ને રૂપાદિધમ્મેપિ ન ગહેસ્સસિ ચે.

૯૫૭. એવં ‘‘ઉપસન્તો ચરિસ્સસી’’તિ અરહત્તપ્પત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અરહતો થુતિવસેન ઇતો પરા ગાથાયો અભાસિ. તત્થ **સબ્બસો**તિ ગાથાય **મમાયિત**ન્તિ મમત્તકરણં, ‘‘મમ ઇદ’’ન્તિ ગહિતં વા વત્થુ. **અસતા ચ ન સોચતી**તિ અવિજ્જમાનકારણા અસન્તકારણા ન સોચતિ. **ન જીયતી**તિ જાનિમ્પિ ન ગચ્છતિ.

૯૫૮-૯. કિઞ્ચ ભિય્યો – **યસ્સ નત્થી**તિ ગાથા. તત્થ **કિઞ્ચન**ન્તિ કિઞ્ચિ રૂપાદિધમ્મજાતં. કિઞ્ચ ભિય્યો – **અનિટ્ઠુરી**તિ ગાથા. તત્થ **અનિટ્ઠુરી**તિ અનિસ્સુકી. ‘‘અનિદ્ધુરી’’તિપિ કેચિ પઠન્તિ. **સબ્બધી સમો**તિ સબ્બત્થ સમો, ઉપેક્ખકોતિ અધિપ્પાયો. કિં વુત્તં હોતિ? યો સો ‘‘નત્થિ મે’’તિ ન સોચતિ, તમહં અવિકમ્પિનં પુગ્ગલં પુટ્ઠો સમાનો અનિટ્ઠુરી અનનુગિદ્ધો અનેજો સબ્બધિ સમોતિ ઇમં તસ્મિં પુગ્ગલે ચતુબ્બિધમાનિસંસં બ્રૂમીતિ.

૯૬૦. કિઞ્ચ ભિય્યો – **અનેજસ્સા**તિ ગાથા. તત્થ **નિસઙ્ખતી**તિ પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાદીસુ યો કોચિ સઙ્ખારો. સો હિ યસ્મા નિસઙ્ખરિયતિ નિસઙ્ખરોતિ વા, તસ્મા ‘‘નિસઙ્ખતી’’તિ વુચ્ચતિ. **વિયારમ્ભા**તિ વિવિધા પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાદિકા આરમ્ભા. **ખેમં પસ્સતિ સબ્બધી**તિ સબ્બત્થ અભયમેવ પસ્સતિ.

૯૬૧. એવં પસ્સન્તો **ન સમેસૂ**તિ ગાથા. તત્થ **ન વદતે**તિ ‘‘સદિસોહમસ્મી’’તિઆદિના માનવસેન સમેસુપિ અત્તાનં ન વદતિ ઓમેસુપિ ઉસ્સેસુપિ. **નાદેતિ ન નિરસ્સતી**તિ રૂપાદીસુ કઞ્ચિ ધમ્મં ન ગણ્હાતિ; ન નિસ્સજ્જતિ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ. એવં અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ, દેસનાપરિયોસાને પઞ્ચસતા સાકિયકુમારા ચ કોલિયકુમારા ચ એહિભિક્ખુપબ્બજ્જાય પબ્બજિતા, તે ગહેત્વા ભગવા મહાવનં પાવિસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય અત્તદણ્ડસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૬. સારિપુત્તસુત્તવણ્ણના

૯૬૨. ન મે દિટ્ઠોતિ સારિપુત્તસુત્તં, ‘‘થેરપઞ્હસુત્ત’’ન્તિપિ વુચ્ચતિ. કા ઉપ્પત્તિ? ઇમસ્સ સુત્તસ્સ ઉપ્પત્તિ – રાજગહકસ્સ સેટ્ઠિસ્સ ચન્દનઘટિકાય પટિલાભં આદિં કત્વા તાય ચન્દનઘટિકાય કતસ્સ પત્તસ્સ આકાસે ઉસ્સાપનં આયસ્મતો પિણ્ડોલભારદ્વાજસ્સ ઇદ્ધિયા પત્તગ્ગહણં, તસ્મિં વત્થુસ્મિં સાવકાનં ઇદ્ધિપટિક્ખેપો, તિત્થિયાનં ભગવતા સદ્ધિં પાટિહારિયં કત્તુકામતા, પાટિહારિયકરણં, ભગવતો સાવત્થિગમનં, તિત્થિયાનુબન્ધનં, સાવત્થિયં પસેનદિનો બુદ્ધૂપગમનં કણ્ડમ્બપાતુભાવો, ચતુન્નં પરિસાનં તિત્થિયજયત્થં પાટિહારિયકરણુસ્સુક્કનિવારણં, યમકપાટિહારિયકરણં, કતપાટિહારિયસ્સ ભગવતો તાવતિંસભવનગમનં, તત્થ તેમાસં ધમ્મદેસના, આયસ્મતા મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરેન યાચિતસ્સ દેવલોકતો સઙ્કસ્સનગરે ઓરોહણન્તિ ઇમાનિ વત્થૂનિ અન્તરન્તરે ચ જાતકાનિ વિત્થારેત્વા યાવ દસસહસ્સચક્કવાળદેવતાહિ પૂજિયમાનો ભગવા મજ્ઝે મણિમયેન સોપાનેન સઙ્કસ્સનગરે ઓરુય્હ સોપાનકળેવરે અટ્ઠાસિ –

‘‘યે ઝાનપ્પસુતા ધીરા, નેક્ખમ્મૂપસમે રતા;
દેવાપિ તેસં પિહયન્તિ, સમ્બુદ્ધાનં સતીમત’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૮૧) –

ઇમિસ્સા ધમ્મપદગાથાય વુચ્ચમાનાય વુત્તા. સોપાનકળેવરે ઠિતં પન ભગવન્તં સબ્બપઠમં આયસ્મા સારિપુત્તો વન્દિ, તતો ઉપ્પલવણ્ણા ભિક્ખુની, અથાપરો જનકાયો. તત્ર ભગવા ચિન્તેસિ – ‘‘ઇમિસ્સં પરિસતિ મોગ્ગલ્લાનો ઇદ્ધિયા અગ્ગોતિ પાકટો, અનુરુદ્ધો દિબ્બચક્ખુના, પુણ્ણો ધમ્મકથિકત્તેન, સારિપુત્તં પનાયં પરિસા ન કેનચિ ગુણેન એવં અગ્ગોતિ જાનાતિ, યંનૂનાહં સારિપુત્તં પઞ્ઞાગુણેન પકાસેય્ય’’ન્તિ. અથ થેરં પઞ્હં પુચ્છિ. થેરો ભગવતા પુચ્છિતં પુચ્છિતં પુથુજ્જનપઞ્હં, સેક્ખપઞ્હં, અસેક્ખપઞ્હઞ્ચ, સબ્બં વિસ્સજ્જેસિ. તદા નં જનો ‘‘પઞ્ઞાય અગ્ગો’’તિ અઞ્ઞાસિ . અથ ભગવા ‘‘સારિપુત્તો ન ઇદાનેવ પઞ્ઞાય અગ્ગો, અતીતેપિ પઞ્ઞાય અગ્ગો’’તિ જાતકં આનેસિ.

અતીતે પરોસહસ્સા ઇસયો વનમૂલફલાહારા પબ્બતપાદે વસન્તિ. તેસં આચરિયસ્સ આબાધો ઉપ્પજ્જિ, ઉપટ્ઠાનાનિ વત્તન્તિ. જેટ્ઠન્તેવાસી ‘‘સપ્પાયભેસજ્જં આહરિસ્સામિ, આચરિયં અપ્પમત્તા ઉપટ્ઠહથા’’તિ વત્વા મનુસ્સપથં અગમાસિ. તસ્મિં અનાગતેયેવ આચરિયો કાલમકાસિ. તં ‘‘ઇદાનિ કાલં કરિસ્સતી’’તિ અન્તેવાસિકા સમાપત્તિમારબ્ભ પુચ્છિંસુ. સો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં સન્ધાયાહ – ‘‘નત્થિ કિઞ્ચી’’તિ, અન્તેવાસિનો ‘‘નત્થિ આચરિયસ્સ અધિગમો’’તિ અગ્ગહેસું. અથ જેટ્ઠન્તેવાસી ભેસજ્જં આદાય આગન્ત્વા તં કાલકતં દિસ્વા આચરિયં ‘‘કિઞ્ચિ પુચ્છિત્થા’’તિ આહ. આમ પુચ્છિમ્હા, ‘‘નત્થિ કિઞ્ચી’’તિ આહ, ન કિઞ્ચિ આચરિયેન અધિગતન્તિ. નત્થિ કિઞ્ચીતિ વદન્તો આચરિયો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં પવેદેસિ, સક્કાતબ્બો આચરિયોતિ.

‘‘પરોસહસ્સમ્પિ સમાગતાનં,
કન્દેય્યું તે વસ્સસતં અપઞ્ઞા;
એકોપિ સેય્યો પુરિસો સપઞ્ઞો,
યો ભાસિતસ્સ વિજાનાતિ અત્થ’’ન્તિ. (જા॰ ૧.૧.૯૯);

કથિતે ચ પન ભગવતા જાતકે આયસ્મા સારિપુત્તો અત્તનો સદ્ધિવિહારિકાનં પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનમત્થાય સપ્પાયસેનાસનગોચરસીલવતાદીનિ પુચ્છિતું **‘‘ન મે દિટ્ઠો ઇતો પુબ્બે’’**તિ ઇમં થુતિગાથં આદિં કત્વા અટ્ઠ ગાથાયો અભાસિ. તમત્થં વિસ્સજ્જેન્તો ભગવા તતો પરા સેસગાથાતિ.

તત્થ **ઇતો પુબ્બે**તિ ઇતો સઙ્કસ્સનગરે ઓતરણતો પુબ્બે. **વગ્ગુવદો**તિ સુન્દરવદો. **તુસિતા ગણિમાગતો**તિ તુસિતકાયા ચવિત્વા માતુકુચ્છિં આગતત્તા તુસિતા આગતો, ગણાચરિયત્તા ગણી. સન્તુટ્ઠટ્ઠેન વા તુસિતસઙ્ખાતા દેવલોકા ગણિં આગતો તુસિતાનં વા અરહન્તાનં ગણિં આગતોતિ.

૯૬૩. દુતિયગાથાય **સદેવકસ્સ લોકસ્સ યથા દિસ્સતીતિ** સદેવકસ્સ લોકસ્સ વિય મનુસ્સાનમ્પિ દિસ્સતિ. યથા વા દિસ્સતીતિ તચ્છતો અવિપરીતતો દિસ્સતિ **ચક્ખુમા**તિ ઉત્તમચક્ખુ. **એકો**તિ પબ્બજ્જાસઙ્ખાતાદીહિ એકો. **રતિ**ન્તિ નેક્ખમ્મરતિઆદિં.

૯૬૪. તતિયગાથાય **બહૂનમિધ બદ્ધાન**ન્તિ ઇધ બહૂનં ખત્તિયાદીનં સિસ્સાનં. સિસ્સા હિ આચરિયે પટિબદ્ધવુત્તિત્તા ‘‘બદ્ધા’’તિ વુચ્ચન્તિ **અત્થિ પઞ્હેન આગમ**ન્તિ અત્થિકો પઞ્હેન આગતોમ્હિ, અત્થિકાનં વા પઞ્હેન આગમનં, પઞ્હેન અત્થિ આગમનં વાતિ.

૯૬૫. ચતુત્થગાથાય **વિજિગુચ્છતો**તિ જાતિઆદીહિ અટ્ટીયતો **રિત્તમાસન**ન્તિ વિવિત્તં મઞ્ચપીઠં. **પબ્બતાનં ગુહાસુ વા**તિ પબ્બતગુહાસુ વા રિત્તમાસનં ભજતોતિ સમ્બન્ધિતબ્બં.

૯૬૬. પઞ્ચમગાથાય **ઉચ્ચાવચેસૂ**તિ હીનપણીતેસુ. **સયનેસૂ**તિ વિહારાદીસુ સેનાસનેસુ. **કીવન્તો તત્થ ભેરવા**તિ કિત્તકા તત્થ ભયકારણા. ‘‘કુવન્તો’’તિપિ પાઠો, કૂજન્તોતિ ચસ્સ અત્થો. ન પન પુબ્બેનાપરં સન્ધિયતિ.

૯૬૭. છટ્ઠગાથાય **કતી પરિસ્સયા**તિ કિત્તકા ઉપદ્દવા. **અગતં દિસ**ન્તિ નિબ્બાનં. તઞ્હિ અગતપુબ્બત્તા અગતં તથા નિદ્દિસિતબ્બતો દિસા ચાતિ . તેન વુત્તં ‘‘અગતં દિસ’’ન્તિ. **અભિસમ્ભવે**તિ અભિભવેય્ય. **પન્તમ્હી**તિ પરિયન્તે.

૯૬૮-૯. સત્તમગાથાય **ક્યાસ્સ બ્યપ્પથયો અસ્સૂ**તિ કીદિસાનિ તસ્સ વચનાનિ અસ્સુ. અટ્ઠમગાથાય **એકોદિ નિપકો**તિ એકગ્ગચિત્તો પણ્ડિતો.

૯૭૦. એવં આયસ્મતા સારિપુત્તેન તીહિ ગાથાહિ ભગવન્તં થોમેત્વા પઞ્ચહિ ગાથાહિ – પઞ્ચસતાનં સિસ્સાનમત્થાય સેનાસનગોચરસીલવતાદીનિ પુચ્છિતો ભગવા તમત્થં પકાસેતું ‘‘**વિજિગુચ્છમાનસ્સા**’’તિઆદિના નયેન વિસ્સજ્જનમારદ્ધો. તત્થ પઠમગાથાય તાવત્થો – જાતિઆદીહિ **વિજિગુચ્છમાનસ્સ રિત્તાસનં સયનં સેવતો ચે સમ્બોધિકામસ્સ** સારિપુત્ત, ભિક્ખુનો **યદિદં ફાસુ** યો ફાસુવિહારો **યથાનુધમ્મં** યો ચ અનુધમ્મો, **તં તે પવક્ખામિ યથા પજાનં** યથા પજાનન્તો વદેય્ય, એવં વદામીતિ.

૯૭૧. દુતિયગાથાય **પરિયન્તચારી**તિ સીલાદીસુ ચતૂસુ પરિયન્તેસુ ચરમાનો. **ડંસાધિપાતાન**ન્તિ પિઙ્ગલમક્ખિકાનઞ્ચ સેસમક્ખિકાનઞ્ચ. સેસમક્ખિકા હિ તતો તતો અધિપતિત્વા ખાદન્તિ, તસ્મા ‘‘અધિપાતા’’તિ વુચ્ચન્તિ. **મનુસ્સફસ્સાન**ન્તિ ચોરાદિફસ્સાનં.

૯૭૨. તતિયગાથાય **પરધમ્મિકા** નામ સત્ત સહધમ્મિકવજ્જા સબ્બેપિ બાહિરકા. **કુસલાનુએસી**તિ કુસલધમ્મે અન્વેસમાનો.

૯૭૩. ચતુત્થગાથાય **આતઙ્કફસ્સેના**તિ રોગફસ્સેન. **સીતં અતુણ્હન્તિ** સીતઞ્ચ ઉણ્હઞ્ચ. **સો તેહિ ફુટ્ઠો બહુધાતિ** સો તેહિ આતઙ્કાદીહિ અનેકેહિ આકારેહિ ફુટ્ઠો સમાનોપિ. **અનોકો**તિ અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણાદીનં અનોકાસભૂતો.

૯૭૪. એવં "ભિક્ખુનો વિજિગુચ્છતો"તિઆદીહિ તીહિ ગાથાહિ પુટ્ઠમત્થં વિસ્સજ્જેત્વા ઇદાનિ "ક્યાસ્સ બ્યપ્પથયો"તિઆદિના નયેન પુટ્ઠં વિસ્સજ્જેન્તો "**થેય્યં ન કારે**"તિઆદિમાહ. તત્થ **ફસ્સે**તિ ફરેય્ય . **યદાવિલત્તં મનસો વિજઞ્ઞા**તિ યં ચિત્તસ્સ આવિલત્તં વિજાનેય્ય, તં સબ્બં "**કણ્હસ્સ પક્ખો**"તિ વિનોદયેય્ય.

૯૭૫. **મૂલમ્પિ તેસં પલિખઞ્ઞ તિટ્ઠે**તિ તેસં કોધાતિમાનાનં યં અવિજ્જાદિકં મૂલં, તમ્પિ પલિખણિત્વા તિટ્ઠેય્ય. **અદ્ધા ભવન્તો અભિસમ્ભવેય્યા**તિ એવં પિયપ્પિયં અભિભવન્તો એકંસેનેવ અભિભવેય્ય, ન તત્ર સિથિલં પરક્કમેય્યાતિ અધિપ્પાયો.

૯૭૬. **પઞ્ઞં પુરક્ખત્વા**તિ પઞ્ઞં પુબ્બઙ્ગમં કત્વા. **કલ્યાણપીતી**તિ કલ્યાણાય પીતિયા સમન્નાગતો. **ચતુરો સહેથ પરિદેવધમ્મે**તિ અનન્તરગાથાય વુચ્ચમાને પરિદેવનીયધમ્મે સહેય્ય.

૯૭૭. **કિંસૂ અસિસ્સામી**તિ કિં ભુઞ્જિસ્સામિ. **કુવં વા અસિસ્સન્તિ** કુહિં વા અસિસ્સામિ. **દુક્ખં વત સેત્થ ક્વજ્જ સેસ્સન્તિ** ઇમં રત્તિં દુક્ખં સયિં, અજ્જ આગમનરત્તિં કત્થ સયિસ્સં. **એતે વિતક્કે**તિ એતે પિણ્ડપાતનિસ્સિતે દ્વે, સેનાસનનિસ્સિતે દ્વેતિ ચત્તારો વિતક્કે. **અનિકેતચારી**તિ અપલિબોધચારી નિત્તણ્હચારી.

૯૭૮. **કાલે**તિ પિણ્ડપાતકાલે પિણ્ડપાતસઙ્ખાતં અન્નં વા ચીવરકાલે ચીવરસઙ્ખાતં વસનં વા લદ્ધા ધમ્મેન સમેનાતિ અધિપ્પાયો. **મત્તં સો જઞ્ઞા**તિ પટિગ્ગહણે ચ પરિભોગે ચ સો પમાણં જાનેય્ય. **ઇધા**તિ સાસને, નિપાતમત્તમેવ વા એતં. **તોસનત્થન્તિ** સન્તોસત્થં, એતદત્થં મત્તં જાનેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. **સો તેસુ ગુત્તો**તિ સો ભિક્ખુ તેસુ પચ્ચયેસુ ગુત્તો. **યતચારી**તિ સંયતવિહારો , રક્ખિતિરિયાપથો રક્ખિતકાયવચીમનોદ્વારો ચાતિ વુત્તં હોતિ. "યતિચારી"તિપિ પાઠો, સોયેવત્થો. **રુસિતો**તિ રોસિતો, ઘટ્ટિતોતિ વુત્તં હોતિ.

૯૭૯. **ઝાનાનુયુત્તો**તિ અનુપન્નુપ્પાદનેન ઉપ્પન્નાસેવનેન ચ ઝાને અનુયુત્તો. **ઉપેક્ખમારબ્ભ સમાહિતત્તો**તિ ચતુત્થજ્ઝાનુપેક્ખં ઉપ્પાદેત્વા સમાહિતચિત્તો. **તક્કાસયં કુક્કુચ્ચિયૂપછિન્દે**તિ કામવિતક્કાદિં તક્કઞ્ચ , કામસઞ્ઞાદિં તસ્સ તક્કસ્સ આસયઞ્ચ, હત્થકુક્કુચ્ચાદિં કુક્કુચ્ચિયઞ્ચ ઉપચ્છિન્દેય્ય.

૯૮૦. **ચુદિતો વચીભિ સતિમાભિનન્દે**તિ ઉપજ્ઝાયાદીહિ વાચાહિ ચોદિતો સમાનો સતિમા હુત્વા તં ચોદનં અભિનન્દેય્ય. **વાચં પમુઞ્ચે કુસલન્તિ** ઞાણસમુટ્ઠિતં વાચં પમુઞ્ચેય્ય. **નાતિવેલન્તિ** અતિવેલં પન વાચં કાલવેલઞ્ચ સીલવેલઞ્ચ અતિક્કન્તં નપ્પમુઞ્ચેય્ય. **જનવાદધમ્માયા**તિ જનવાદકથાય. **ન ચેતયેય્યા**તિ ચેતનં ન ઉપ્પાદેય્ય.

૯૮૧. **અથાપરન્તિ** અથ ઇદાનિ ઇતો પરમ્પિ. **પઞ્ચ રજાની**તિ રૂપરાગાદીનિ પઞ્ચ રજાનિ. **યેસં સતીમા વિનયાય સિક્ખે**તિ યેસં ઉપટ્ઠિતસ્સતિ હુત્વા વિનયનત્થં તિસ્સો સિક્ખા સિક્ખેય્ય. એવં સિક્ખન્તો હિ **રૂપેસુ**...પે॰... **ફસ્સેસુ સહેથ રાગં**, ન અઞ્ઞેતિ.

૯૮૨. તતો સો તેસં વિનયાય સિક્ખન્તો અનુક્કમેન – **એતેસુ ધમ્મેસૂ**તિ ગાથા. તત્થ **એતેસૂ**તિ રૂપાદીસુ. **કાલેન સો સમ્મા ધમ્મં પરિવીમંસમાનો**તિ સો ભિક્ખુ ય્વાયં "ઉદ્ધતે ચિત્તે સમાધિસ્સ કાલો"તિઆદિના નયેન

કાલો વુત્તો, તેન કાલેન સબ્બં સઙ્ખતધમ્મં અનિચ્ચાદિનયેન પરિવીમંસમાનો. **એકોદિભૂતો વિહને તમં સો**તિ સો એકગ્ગચિત્તો સબ્બં મોહાદિતમં વિહનેય્ય. નત્થિ એત્થ સંસયો. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ અરહત્તં પત્તા, તિંસકોટિસઙ્ખ્યાનઞ્ચ દેવમનુસ્સાનં ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય સારિપુત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતો ચ ચતુત્થો વગ્ગો અત્થવણ્ણનાનયતો, નામેન

અટ્ઠકવગ્ગોતિ.

૫. પારાયનવગ્ગો

વત્થુગાથાવણ્ણના

૯૮૩. કોસલાનં પુરા રમ્માતિ પારાયનવગ્ગસ્સ વત્થુગાથા. તાસં ઉપ્પત્તિ – અતીતે કિર બારાણસિવાસી એકો રુક્ખવડ્ઢકી સકે આચરિયકે અદુતિયો, તસ્સ સોળસ સિસ્સા, એકમેકસ્સ સહસ્સં અન્તેવાસિકા. એવં તે સત્તરસાધિકસોળસસહસ્સા આચરિયન્તેવાસિનો સબ્બેપિ બારાણસિં ઉપનિસ્સાય જીવિકં કપ્પેન્તા પબ્બતસમીપં ગન્ત્વા રુક્ખે ગહેત્વા તત્થેવ નાનાપાસાદવિકતિયો નિટ્ઠાપેત્વા કુલ્લં બન્ધિત્વા ગઙ્ગાય બારાણસિં આનેત્વા સચે રાજા અત્થિકો હોતિ, રઞ્ઞો, એકભૂમિકં વા…પે॰… સત્તભૂમિકં વા પાસાદં યોજેત્વા દેન્તિ. નો ચે, અઞ્ઞેસમ્પિ વિકિણિત્વા પુત્તદારં પોસેન્તિ. અથ નેસં એકદિવસં આચરિયો ‘‘ન સક્કા વડ્ઢકિકમ્મેન નિચ્ચં જીવિકં કપ્પેતું, દુક્કરઞ્હિ જરાકાલે એતં કમ્મ’’ન્તિ ચિન્તેત્વા અન્તેવાસિકે આમન્તેસિ – ‘‘તાતા, ઉદુમ્બરાદયો, અપ્પસારરુક્ખે આનેથા’’તિ. તે ‘‘સાધૂ’’તિ પટિસ્સુણિત્વા આનયિંસુ. સો તેહિ કટ્ઠસકુણં કત્વા તસ્સ અબ્ભન્તરં પવિસિત્વા યન્તં પૂરેસિ. કટ્ઠસકુણો સુપણ્ણરાજા વિય આકાસં લઙ્ઘિત્વા વનસ્સ ઉપરિ ચરિત્વા અન્તેવાસીનં પુરતો ઓરુહિ. અથ આચરિયો સિસ્સે આહ – ‘‘તાતા, ઈદિસાનિ કટ્ઠવાહનાનિ કત્વા સક્કા સકલજમ્બુદીપે રજ્જં ગહેતું, તુમ્હેપિ, તાતા, એતાનિ કરોથ, રજ્જં ગહેત્વા જીવિસ્સામ, દુક્ખં વડ્ઢકિસિપ્પેન જીવિતુ’’ન્તિ. તે તથા કત્વા આચરિયસ્સ પટિવેદેસું. તતો ને આચરિયો આહ – ‘‘કતમં, તાતા, રજ્જં ગણ્હામા’’તિ? ‘‘બારાણસિરજ્જં આચરિયા’’તિ. ‘‘અલં, તાતા, મા એતં રુચ્ચિ, મયઞ્હિ તં ગહેત્વાપિ ‘વડ્ઢકિરાજા વડ્ઢકિયુવરાજા’તિ વડ્ઢકિવાદા ન મુચ્ચિસ્સામ, મહન્તો જમ્બુદીપો, અઞ્ઞત્થ ગચ્છામા’’તિ.

તતો સપુત્તદારા કટ્ઠવાહનાનિ , અભિરુહિત્વા સજ્જાવુધા હુત્વા હિમવન્તાભિમુખા ગન્ત્વા હિમવતિ અઞ્ઞતરં નગરં પવિસિત્વા રઞ્ઞો નિવેસનેયેવ પચ્ચુટ્ઠહંસુ. તે તત્થ રજ્જં ગહેત્વા આચરિયં રજ્જે અભિસિઞ્ચિંસુ. સો ‘‘કટ્ઠવાહનો રાજા’’તિ પાકટો અહોસિ. તમ્પિ નગરં તેન ગહિતત્તા ‘‘કટ્ઠવાહનનગર’’ન્ત્વેવ નામં લભિ, તથા સકલરટ્ઠમ્પિ . કટ્ઠવાહનો રાજા ધમ્મિકો અહોસિ, તથા યુવરાજા અમચ્ચટ્ઠાનેસુ ચ ઠપિતા સોળસ સિસ્સા. તં રટ્ઠં રઞ્ઞા ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ સઙ્ગય્હમાનં અતિવિય ઇદ્ધં ફીતં નિરુપદ્દવઞ્ચ અહોસિ. નાગરા જાનપદા રાજાનઞ્ચ રાજપરિસઞ્ચ અતિવિય મમાયિંસુ ‘‘ભદ્દકો નો રાજા લદ્ધો, ભદ્દિકા રાજપરિસા’’તિ.

અથેકદિવસં મજ્ઝિમદેસતો વાણિજા ભણ્ડં ગહેત્વા કટ્ઠવાહનનગરં આગમંસુ પણ્ણાકારઞ્ચ ગહેત્વા રાજાનં પસ્સિંસુ. રાજા ‘‘કુતો આગતત્થા’’તિ સબ્બં પુચ્છિ. ‘‘બારાણસિતો દેવા’’તિ. સો તત્થ સબ્બં પવત્તિં પુચ્છિત્વા – ‘‘તુમ્હાકં રઞ્ઞા સદ્ધિં મમ મિત્તભાવં કરોથા’’તિ આહ. તે ‘‘સાધૂ’’તિ સમ્પટિચ્છિંસુ. સો તેસં પરિબ્બયં દત્વા ગમનકાલે સમ્પત્તે પુન આદરેન વત્વા વિસ્સજ્જેસિ. તે બારાણસિં ગન્ત્વા તસ્સ રઞ્ઞો આરોચેસું. રાજા ‘‘કટ્ઠવાહનરટ્ઠા આગતાનં વાણિજકાનં અજ્જતગ્ગે સુક્કં મુઞ્ચામી’’તિ ભેરિં ચરાપેત્વા ‘‘અત્થુ મે કટ્ઠવાહનો મિત્તો’’તિ દ્વેપિ અદિટ્ઠમિત્તા અહેસું. કટ્ઠવાહનોપિ ચ સકનગરે ભેરિં ચરાપેસિ – ‘‘અજ્જતગ્ગે બારાણસિતો આગતાનં વાણિજકાનં સુક્કં મુઞ્ચામિ, પરિબ્બયો ચ નેસં દાતબ્બો’’તિ. તતો બારાણસિરાજા કટ્ઠવાહનસ્સ લેખં પેસેસિ ‘‘સચે તસ્મિં જનપદે દટ્ઠું વા સોતું વા અરહરૂપં કિઞ્ચિ અચ્છરિયં ઉપ્પજ્જતિ, અમ્હેપિ દક્ખાપેતુ ચ સાવેતુ ચા’’તિ. સોપિસ્સ તથેવ પટિલેખં પેસેસિ. એવં તેસં કતિકં કત્વા વસન્તાનં કદાચિ કટ્ઠવાહનસ્સ અતિમહગ્ઘા અચ્ચન્તસુખુમા કમ્બલા ઉપ્પજ્જિંસુ બાલસૂરિયરસ્મિસદિસા વણ્ણેન. તે દિસ્વા રાજા ‘‘મમ સહાયસ્સ પેસેમી’’તિ

દન્તકારેહિ અટ્ઠ દન્તકરણ્ડકે લિખાપેત્વા તેસુ કરણ્ડકેસુ તે કમ્બલે પક્ખિપિત્વા લાખાચરિયેહિ બહિ લાખાગોળકસદિસે કારાપેત્વા અટ્ઠપિ લાખાગોળકે સમુગ્ગે પક્ખિપિત્વા વત્થેન વેઠેત્વા રાજમુદ્દિકાય લઞ્છેત્વા ''બારાણસિરઞ્ઞો દેથા''તિ અમચ્ચે પેસેસિ. લેખઞ્ચ અદાસિ ''અયં પણ્ણાકારો નગરમજ્ઝે અમચ્ચપરિવુતેન પેક્ખિતબ્બો''તિ.

તે ગન્ત્વા બારાણસિરઞ્ઞો અદંસુ. સો લેખં વાચેત્વા અમચ્ચે સન્નિપાતેત્વા નગરમજ્ઝે રાજઙ્ગણે લઞ્છનં ભિન્દિત્વા પલિવેઠનં અપનેત્વા સમુગ્ગં વિવરિત્વા અટ્ઠ લાખાગોળકે દિસ્વા ''મમ સહાયો લાખાગોળકેહિ કીળનકબાલકાનં વિય મય્હં લાખાગોળકે પેસેસી''તિ મઙ્કુ હુત્વા એકં લાખાગોળકં અત્તનો નિસિન્નાસને પહરિ. તાવદેવ લાખા પરિપતિ, દન્તકરણ્ડકો વિવરં દત્વા દ્વેભાગો અહોસિ. સો અબ્ભન્તરે કમ્બલં દિસ્વા ઇતરેપિ વિવરિ સબ્બત્થ તથેવ અહોસિ. એકમેકો કમ્બલો દીઘતો સોળસહત્થો વિત્થારતો અટ્ઠહત્થો. પસારિતે કમ્બલે રાજઙ્ગણં સૂરિયપ્પભાય ઓભાસિતમિવ અહોસિ. તં દિસ્વા મહાજનો અઙ્ગુલિયો વિધુનિ, ચેલુક્ખેપઞ્ચ અકાસિ, ''અમ્હાકં રઞ્ઞો અદિટ્ઠસહાયો કટ્ઠવાહનરાજા એવરૂપં પણ્ણાકારં પેસેસિ, યુત્તં એવરૂપં મિત્તં કાતુ''ન્તિ અત્તમનો અહોસિ. રાજા વોહારિકે પક્કોસાપેત્વા એકમેકં કમ્બલં અગ્ઘાપેસિ, સબ્બેપિ અનગ્ઘા અહેસું. તતો ચિન્તેસિ – ''પચ્છા પેસેન્તેન પઠમં પેસિતપણ્ણાકારતો અતિરેકં પેસેતું વટ્ટતિ, સહાયેન ચ મે અનગ્ઘો પણ્ણાકારો પેસિતો, કિં નુ, ખો, અહં સહાયસ્સ પેસેય્ય''ન્તિ? તેન ચ સમયેન કસ્સપો ભગવા ઉપ્પજ્જિત્વા બારાણસિયં વિહરતિ. અથ રઞ્ઞો એતદહોસિ – ''વત્થુત્તયરતનતો અઞ્ઞં ઉત્તમરતનં નત્થિ, હન્દાહં વત્થુત્તયરતનસ્સ ઉપ્પન્નભાવં સહાયસ્સ પેસેમી''તિ. સો –

''બુદ્ધો લોકે સમુપ્પન્નો, હિતાય સબ્બપાણિનં;
ધમ્મો લોકે સમુપ્પન્નો, સુખાય સબ્બપાણિનં;
સઙ્ઘો લોકે સમુપ્પન્નો, પુઞ્ઞક્ખેત્તં અનુત્તર''ન્તિ. –

ઇમં ગાથં, યાવ અરહત્તં, તાવ એકભિક્ખુસ્સ પટિપત્તિઞ્ચ સુવણ્ણપટ્ટે જાતિહિઙ્ગુલકેન લિખાપેત્વા સત્તરતનમયે સમુગ્ગે પક્ખિપિત્વા તં સમુગ્ગં મણિમયે સમુગ્ગે, મણિમયં મસારગલ્લમયે, મસારગલ્લમયં લોહિતઙ્ગમયે, લોહિતઙ્ગમયં, સુવણ્ણમયે, સુવણ્ણમયં રજતમયે, રજતમયં દન્તમયે, દન્તમયં સારમયે, સારમયં સમુગ્ગં પેળાય પક્ખિપિત્વા પેળં દુસ્સેન વેઠેત્વા લઞ્છેત્વા મત્તવરવારણં સોવણ્ણદ્ધજં સોવણ્ણાલઙ્કાર હેમજાલસઞ્છન્નં કારેત્વા તસ્સુપરિ પલ્લઙ્કં પઞ્ઞાપેત્વા પલ્લઙ્કે પેળં આરોપેત્વા સેતચ્છત્તેન ધારિયમાનેન સબ્બગન્ધપુપ્ફાદીહિ પૂજાય કરિયમાનાય સબ્બતાળાવચરેહિ થુતિસતાનિ ગાયમાનેહિ યાવ અત્તનો રજ્જસીમા, તાવ મગ્ગં અલઙ્કારાપેત્વા સયમેવ નેસિ. તત્ર ચ ઠત્વા સામન્તરાજૂનં પણ્ણાકારં પેસેસિ – ''એવં સક્કરોન્તેહિ અયં પણ્ણાકારો પેસેતબ્બો''તિ . તં સુત્વા તે તે રાજાનો પટિમગ્ગં આગન્ત્વા યાવ કટ્ઠવાહનસ્સ રજ્જસીમા, તાવ નયિંસુ.

કટ્ઠવાહનોપિ સુત્વા પટિમગ્ગં આગન્ત્વા તથેવ પૂજેન્તો નગરં પવેસેત્વા અમચ્ચે ચ નાગરે ચ સન્નિપાતાપેત્વા રાજઙ્ગણે પલિવેઠનદુસ્સં અપનેત્વા પેળં વિવરિત્વા પેળાય સમુગ્ગં પસ્સિત્વા અનુપુબ્બેન સબ્બસમુગ્ગે વિવરિત્વા સુવણ્ણપટ્ટે લેખં પસ્સિત્વા ''કપ્પસતસહસ્સેહિ અતિદુલ્લભં મમ સહાયો પણ્ણાકારરતનં પેસેસી''તિ અત્તમનો હુત્વા ''અસુતપુબ્બં વત સુણિમ્હા 'બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો'તિ, યંનૂનાહં ગન્ત્વા બુદ્ધઞ્ચ પસ્સેય્યં ધમ્મઞ્ચ સુણેય્ય''ન્તિ ચિન્તેત્વા અમચ્ચે આમન્તેસિ – ''બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘરતનાનિ કિર લોકે ઉપ્પન્નાનિ, કિં કાતબ્બં મઞ્ઞથા''તિ . તે આહંસુ – ''ઇધેવ તુમ્હે, મહારાજ, હોથ, મયં ગન્ત્વા પવત્તિં જાનિસ્સામા''તિ.

તતો સોળસસહસ્સપરિવારા સોળસ અમચ્ચા રાજાનં અભિવાદેત્વા ''યદિ બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો પુન દસ્સનં નત્થિ, યદિ ન ઉપ્પન્નો, આગમિસ્સામા''તિ નિગ્ગતા. રઞ્ઞો પન ભાગિનેય્યો પચ્છા રાજાનં વન્દિત્વા ''અહમ્પિ ગચ્છામી''તિ આહ. તાત, ત્વં તત્થ બુદ્ધુપ્પાદં ઞત્વા પુન આગન્ત્વા મમ આરોચેહીતિ. સો ''સાધૂ''તિ સમ્પટિચ્છિત્વા અગમાસિ. તે સબ્બેપિ સબ્બત્થ એકરત્તિવાસેન ગન્ત્વા બારાણસિં પત્તા. અસમ્પત્તેસ્વેવ ચ તેસુ ભગવા પરિનિબ્બાયિ. તે ''કો બુદ્ધો, કુહિં બુદ્ધો''તિ સકલવિહારં આહિણ્ડન્તા સમ્મુખસાવકે દિસ્વા પુચ્છિંસુ. તે નેસં ''બુદ્ધો પરિનિબ્બુતો''તિ આચિક્ખિંસુ. તે ''અહો દૂરદ્ધાનં આગન્ત્વા દસ્સનમત્તમ્પિ ન લભિમ્હા''તિ પરિદેવમાના ''કિં, ભન્તે, કોચિ ભગવતા દિન્નઓવાદો અત્થી''તિ પુચ્છિંસુ. આમ, ઉપાસકા અત્થિ, સરણત્તયે પતિટ્ઠાતબ્બં, પઞ્ચસીલાનિ સમાદાતબ્બાનિ, અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતો ઉપોસથો ઉપવસિતબ્બો, દાનં દાતબ્બં, પબ્બજિતબ્બન્તિ. તે સુત્વા તં ભાગિનેય્યં અમચ્ચં ઠપેત્વા સબ્બે પબ્બજિંસુ. ભાગિનેય્યો પરિભોગધાતું ગહેત્વા કટ્ઠવાહનરટ્ઠાભિમુખો પક્કામિ. પરિભોગધાતુ નામ બોધિરુક્ખપત્તચીવરાદીનિ. અયં પન ભગવતો ધમ્મકરણં ધમ્મધરં વિનયધરમેકં થેરઞ્ચ ગહેત્વા પક્કામિ, અનુપુબ્બેન ચ નગરં ગન્ત્વા ''બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો ચ પરિનિબ્બુત્તો ચા''તિ રઞ્ઞો આરોચેત્વા ભગવતા દિન્નોવાદં આચિક્ખિ. રાજા થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા વિહારં કારાપેત્વા ચેતિયં પતિટ્ઠાપેત્વા બોધિરુક્ખં રોપેત્વા સરણત્તયે પઞ્ચસુ ચ નિચ્ચસીલેસુ પતિટ્ઠાય અટ્ઠઙ્ગુપેતં ઉપોસથં ઉપવસન્તો દાનાદીનિ દેન્તો યાવતાયુકં ઠત્વા કામાવચરદેવલોકે નિબ્બત્તિ. તેપિ સોળસસહસ્સા પબ્બજિત્વા પુથુજ્જનકાલકિરિયં કત્વા તસ્સેવ રઞ્ઞો પરિવારા સમ્પજ્જિંસુ.

તે એકં બુદ્ધન્તરં દેવલોકે ખેપેત્વા અમ્હાકં ભગવતિ અનુપ્પન્નેયેવ દેવલોકતો ચવિત્વા આચરિયો પસેનદિરઞ્ઞો પિતુ પુરોહિતસ્સ પુત્તો જાતો નામેન ''બાવરી''તિ, તીહિ મહાપુરિસલક્ખણેહિ સમન્નાગતો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ, પિતુનો ચ અચ્ચયેન પુરોહિતટ્ઠાને અટ્ઠાસિ. અવસેસાપિ સોળસાધિકસોળસસહસ્સા તત્થેવ સાવત્થિયા બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તા. તેસુ સોળસ જેટ્ઠન્તેવાસિનો બાવરિસ્સ સન્તિકે સિપ્પં ઉગ્ગહેસું, ઇતરે સોળસસહસ્સા તેસંયેવ સન્તિકેતિ એવં તે પુનપિ સબ્બે સમાગચ્છિંસુ. મહાકોસલરાજાપિ કાલમકાસિ, તતો પસેનદિં રજ્જે અભિસિઞ્ચિંસુ. બાવરી તસ્સાપિ પુરોહિતો અહોસિ. રાજા પિતરા દિન્નઞ્ચ અઞ્ઞઞ્ચ ભોગં બાવરિસ્સ અદાસિ. સો હિ દહરકાલે તસ્સેવ સન્તિકે સિપ્પં ઉગ્ગહેસિ. તતો બાવરી રઞ્ઞો આરોચેસિ – ''પબ્બજિસ્સામહં, મહારાજા''તિ. ''આચરિય, તુમ્હેસુ ઠિતેસુ મમ પિતા ઠિતો વિય હોતિ, મા પબ્બજિત્થા''તિ. ''અલં, મહારાજ, પબ્બજિસ્સામી''તિ. રાજા વારેતું અસક્કોન્તો ''સાયં પાતં મમ દસ્સનટ્ઠાને રાજુય્યાને પબ્બજથા''તિ યાચિ. આચરિયો સોળસસહસ્સપરિવારેહિ સોળસહિ સિસ્સેહિ સદ્ધિં તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા રાજુય્યાને વસિ, રાજા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહતિ. સાયં પાતઞ્ચસ્સ ઉપટ્ઠાનં ગચ્છતિ.

અથેકદિવસં અન્તેવાસિનો આચરિયં આહંસુ – ''નગરસમીપે વાસો નામ મહાપલિબોધો, વિજનસમ્પાતં આચરિય ઓકાસં ગચ્છામ, પન્તસેનાસનવાસો નામ બહૂપકારો પબ્બજિતાન''ન્તિ. આચરિયો ''સાધૂ''તિ સમ્પટિચ્છિત્વા રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા તિક્ખત્તું વારેત્વા વારેતું અસક્કોન્તો દ્વેસતસહસ્સાનિ કહાપણાનિ દત્વા દ્વે અમચ્ચે આણાપેસિ ''યત્થ ઇસિગણો વાસં ઇચ્છતિ, તત્થ અસ્સમં કત્વા દેથા''તિ. તતો આચરિયો સોળસાધિકસોળસસહસ્સજટિલપરિવુતો અમચ્ચેહિ અનુગ્ગહમાનો ઉત્તરજનપદા દક્ખિણજનપદાભિમુખો અગમાસિ. તમત્થં ગહેત્વા આયસ્મા આનન્દો સઙ્ગીતિકાલે પારાયનવગ્ગસ્સ નિદાનં આરોપેન્તો ઇમા ગાથાયો અભાસિ.

તત્થ **કોસલાનં પુરા**તિ કોસલરટ્ઠસ્સ નગરા, સાવત્થિતોતિ વુત્તં હોતિ. **આકિઞ્ચઞ્ઞ**ન્તિ અકિઞ્ચનભાવં, પરિગ્ગહૂપકરણવિવેકન્તિ વુત્તં હોતિ.

૯૮૪. સો અસ્સકસ્સ વિસયે , અળકસ્સ સમાસનેતિ સો બ્રાહ્મણો અસ્સકસ્સ ચ અળકસ્સ ચાતિ દ્વિન્નમ્પિ રાજૂનં સમાસન્ને વિસયે આસન્ને રટ્ઠે, દ્વિન્નમ્પિ રટ્ઠાનં મજ્ઝેતિ અધિપ્પાયો. **ગોધાવરી કૂલે**તિ ગોધાવરિયા નદિયા કૂલે. યત્થ ગોધાવરી દ્વિધા ભિજ્જિત્વા તિયોજનપ્પમાણં અન્તરદીપમકાસિ સબ્બં કપિટ્ઠવનસઞ્છન્નં, યત્થ પુબ્બેસરભઙ્ગાદયો વસિંસુ, તસ્મિં દેસેતિ અધિપ્પાયો. સો કિર તં પદેસં દિસ્વા ''અયં પુબ્બસમણાલયો પબ્બજિતસારુપ્પ''ન્તિ અમચ્ચાનં નિવેદેસિ. અમચ્ચા ભૂમિગ્ગહણત્થં અસ્સકરઞ્ઞો સતસહસ્સં, અળકરઞ્ઞો સતસહસ્સં અદંસુ. તે તઞ્ચ પદેસં અઞ્ઞઞ્ચ દ્વિયોજનમત્તન્તિ સબ્બમ્પિ પઞ્ચયોજનમત્તં પદેસં અદંસુ. તેસં કિર રજ્જસીમન્તરે સો પદેસો હોતિ. અમચ્ચા તત્થ અસ્સમં કારેત્વા સાવત્થિતો ચ અઞ્ઞમ્પિ ધનં આહરાપેત્વા ગોચરગામં નિવેસેત્વા અગમંસુ. **ઉઞ્છે ન ચ ફલેન ચા**તિ ઉઞ્છાચરિયાય ચ વનમૂલફલેન ચ. તસ્મા વુત્તં ''**તસ્સેવ ઉપનિસ્સાય, ગામો ચ વિપુલો અહૂ**''તિ.

૯૮૫. તત્થ **તસ્સા**તિ તસ્સ ગોધાવરીકૂલસ્સ, તસ્સ વા બ્રાહ્મણસ્સ ઉપયોગત્થે ચેતં સામિવચનં, તં ઉપનિસ્સાયાતિ અત્થો. **તતો જાતેન આયેન, મહાયઞ્ઞમકપ્પયી**તિ તસ્મિં ગામે કસિકમ્માદિના સતસહસ્સં આયો ઉપ્પજ્જિ, તં ગહેત્વા કુટુમ્બિકા રઞ્ઞો અસ્સકસ્સ સન્તિકં અગમંસુ ''સાદિયતુ દેવો આય''ન્તિ. સો ''નાહં સાદિયામિ, આચરિયસ્સેવ ઉપનેથા''તિ આહ. આચરિયોપિ તં અત્તનો અગ્ગહેત્વા દાનયઞ્ઞં અકપ્પયિ. એવં સો સંવચ્છરે સંવચ્છરે દાનમદાસિ.

૯૮૬. **મહાયઞ્ઞ**ન્તિ ગાથાયત્થો – સો એવં સંવચ્છરે સંવચ્છરે દાનયઞ્ઞં યજન્તો એકસ્મિં સંવચ્છરે તં **મહાયઞ્ઞં** યજિત્વા તતો ગામા નિક્ખમ્મ **પુન પાવિસિ અસ્સમં**. પવિટ્ઠો ચ પણ્ણસાલં પવિસિત્વા ''સુટ્ઠુ દિન્ન''ન્તિ દાનં અનુમજ્જન્તો નિસીદિ. એવં **તસ્મિં પટિપવિટ્ઠમ્હિ** તરુણાય બ્રાહ્મણિયા ઘરે કમ્મં અકાતુકામાય ''એસો, બ્રાહ્મણ, બાવરી ગોધાવરીતીરે અનુસંવચ્છરં સતસહસ્સં વિસ્સજ્જેતિ, ગચ્છ તતો પઞ્ચસતાનિ યાચિત્વા દાસિં મે આનેહી''તિ પેસિતો **અઞ્ઞો આગઞ્છિ બ્રાહ્મણો**તિ.

૯૮૭-૮. **ઉગ્ઘટ્ટપાદો**તિ મગ્ગગમનેન ઘટ્ટપાદતલો, પણ્હિકાય વા પણ્હિકં, ગોપ્ફકેન વા ગોપ્ફકં, જણ્ણુકેન વા જણ્ણુકં આહચ્ચ ઘટ્ટપાદો. **સુખઞ્ચ કુસલં પુચ્છી**તિ સુખઞ્ચ કુસલઞ્ચ પુચ્છિ ''કચ્ચિ તે, બ્રાહ્મણ, સુખં, કચ્ચિ કુસલ''ન્તિ.

૯૮૯-૯૧. **અનુજાનાહી**તિ અનુમઞ્ઞાહિ સદ્દહાહિ. **સત્તધા**તિ સત્તવિધેન. **અભિસઙ્ખરિત્વા**તિ ગોમયવનપુપ્ફકુસતિણાદીનિ આદાય સીઘં સીઘં બાવરિસ્સ અસ્સમદ્વારં ગન્ત્વા ગોમયેન ભૂમિં ઉપલિમ્પિત્વા પુપ્ફાનિ વિકિરિત્વા તિણાનિ સન્થરિત્વા વામપાદં કમણ્ડલૂદકેન ધોવિત્વા સત્તપાદમત્તં ગન્ત્વા અત્તનો પાદતલે પરામસન્તો એવરૂપં કુહનં કત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **ભેરવં સો અકિત્તયી**તિ ભયજનકં વચનં અકિત્તયિ, ''સચે મે યાચમાનસ્સા''તિ ઇમં ગાથમભાસીતિ અધિપ્પાયો. **દુક્ખિતો**તિ દોમનસ્સજાતો.

૯૯૨-૪. **ઉસ્સુસ્સતી**તિ તસ્સ તં વચનં કદાચિ સચ્ચં ભવેય્યાતિ મઞ્ઞમાનો સુસ્સતિ . **દેવતા**તિ અસ્સમે અધિવત્થા દેવતા એવ. **મુદ્ધનિ મુદ્ધપાતે વા**તિ મુદ્ધે વા મુદ્ધપાતે વા.

૯૯૫-૬. **ભોતી ચરહિ જાનાતી**તિ ભોતી ચે જાનાતિ. **મુદ્ધાધિપાતઞ્ચા**તિ મુદ્ધપાતઞ્ચ. **આણમેત્થા**તિ આણં મે એત્થ.

૯૯૮. **પુરા**તિ એકૂનતિંસવસ્સવયકાલે. બાવરિબ્રાહ્મણે પન ગોધાવરીતીરે વસમાને અટ્ઠન્નં વસ્સાનં અચ્ચયેન બુદ્ધો લોકે ઉદપાદિ. **અપચ્ચો**તિ અનુવંસો.

૯૯૯. **સબ્બાભિઞ્ઞાબલપ્પત્તો**તિ સબ્બાભિઞ્ઞાય બલપ્પત્તો, સબ્બા વા અભિઞ્ઞાયો ચ બલાનિ ચ પત્તો. **વિમુત્તો**તિ આરમ્મણં કત્વા પવત્તિયા વિમુત્તચિત્તો.

૧૦૦૧-૩. **સોકસ્સા**તિ સોકો અસ્સ. **પહૂતપઞ્ઞો**તિ મહાપઞ્ઞો. **વરભૂરિમેધસો**તિ ઉત્તમવિપુલપઞ્ઞો ભૂતે અભિરતવરપઞ્ઞો વા. **વિધુરો**તિ વિગતધુરો, અપ્પટિમોતિ વુત્તં હોતિ.

૧૦૦૪-૯. **મન્તપારગે**તિ વેદપારગે. **પસ્સવ્હો**તિ પસ્સથ **અજાનત**ન્તિ અજાનન્તાનં. **લક્ખણા**તિ લક્ખણાનિ. **બ્યાક્ખાતા**તિ કથિતાનિ, વિત્થારિતાનીતિ વુત્તં હોતિ. **સમત્તા**તિ સમત્તાનિ, પરિપુણ્ણાનીતિ વુત્તં હોતિ. **ધમ્મેન મનુસાસતી**તિ ધમ્મેન અનુસાસતિ.

૧૦૧૧. **જાતિં ગોત્તઞ્ચ લક્ખણ**ન્તિ ''કીવ ચિરં જાતો''તિ મમ જાતિઞ્ચ ગોત્તઞ્ચ લક્ખણઞ્ચ. **મન્તે સિસ્સે**તિ મયા પરિચિતવેદે ચ મમ સિસ્સે ચ. **મનસાયેવ પુચ્છથા**તિ ઇમે સત્ત પઞ્હે ચિત્તેનેવ પુચ્છથ.

૧૦૧૩-૮. **તિસ્સમેત્તેય્યો**તિ એકોયેવ એસ નામગોત્તવસેન વુત્તો. **દુભયો**તિ ઉભો. **પચ્ચેકગણિનો**તિ વિસું વિસું ગણવન્તો. **પુબ્બવાસનવાસિતા**તિ પુબ્બે કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા. ગતપચ્ચાગતવત્તપુઞ્ઞવાસનાય વાસિતચિત્તા. **પુરમાહિસ્સતિ**ન્તિ માહિસ્સતિનામિકં પુરં, નગરન્તિ વુત્તં હોતિ. તઞ્ચ નગરં પવિટ્ઠાતિ અધિપ્પાયો, એવં સબ્બત્થ. **ગોનદ્ધ**ન્તિ ગોધપુરસ્સ નામં. **વનસવ્હય**ન્તિ પવનનગરં વુચ્ચતિ, ''વનસાવત્થિ''ન્તિ એકે. એવં વનસાવત્થિતો કોસમ્બિં, કોસમ્બિતો ચ સાકેતં અનુપ્પત્તાનં કિર તેસં સોળસન્નં જટિલાનં છયોજનમત્તા પરિસા અહોસિ.

૧૦૧૯. અથ ભગવા ''બાવરિસ્સ જટિલા મહાજનં સંવડ્ઢેન્તા આગચ્છન્તિ, ન ચ તાવ નેસં ઇન્દ્રિયાનિ પરિપાકં ગચ્છન્તિ, નાપિ અયં દેસો સપ્પાયો, મગધખેત્તે પન તેસં પાસાણકચેતિયં સપ્પાયં. તત્ર હિ મયિ ધમ્મં દેસેન્તે મહાજનસ્સ ધમ્માભિસમયો ભવિસ્સતિ, સબ્બનગરાનિ ચ પવિસિત્વા આગચ્છન્તા બહુતરેન જનેન આગમિસ્સન્તી''તિ ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો સાવત્થિતો રાજગહાભિમુખો અગમાસિ. તેપિ જટિલા સાવત્થિં આગન્ત્વા વિહારં પવિસિત્વા ''કો બુદ્ધો, કુહિં બુદ્ધો''તિ વિચિનન્તા ગન્ધકુટિમૂલં ગન્ત્વા ભગવતો પદનિક્ખેપં દિસ્વા ''રત્તસ્સ હિ ઉક્કુટિકં પદં ભવે...પે॰... વિવટ્ટચ્છદસ્સ ઇદમીદિસં પદ''ન્તિ (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૬૦-૨૬૧; ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૦ સામાવતીવત્થુ; વિસુદ્ધિ॰ ૧.૪૫) ''સબ્બઞ્ઞુ બુદ્ધો''તિ નિટ્ઠં ગતા. ભગવાપિ અનુપુબ્બેન સેતબ્યકપિલવત્થુઆદીનિ નગરાનિ પવિસિત્વા મહાજનં સંવડ્ઢેન્તો પાસાણકચેતિયં ગતો. જટિલાપિ તાવદેવ સાવત્થિતો નિક્ખમિત્વા સબ્બાનિ તાનિ નગરાનિ પવિસિત્વા પાસાણકચેતિયમેવ અગમંસુ. તેન વુત્તં ''**કોસમ્બિઞ્ચાપિ સાકેતં, સાવત્થિઞ્ચ પુરુત્તમં. સેતબ્યં કપિલવત્થુ**''ન્તિઆદિ.

૧૦૨૦. તત્થ **માગધં પુર**ન્તિ મગધપુરં રાજગહન્તિ અધિપ્પાયો. **પાસાણકં ચેતિય**ન્તિ મહતો પાસાણસ્સ ઉપરિ પુબ્બે દેવટ્ઠાનં અહોસિ. ઉપ્પન્ને પન ભગવતિ વિહારો જાતો. સો તેનેવ પુરિમવોહારેન ''પાસાણકં ચેતિય''ન્તિ વુચ્ચતિ.

૧૦૨૧. તસિતોવુદકન્તિ તે હિ જટિલા વેગસા ભગવન્તં અનુબન્ધમાના સાયં ગતમગ્ગં પાતો, પાતો ગતમગ્ગઞ્ચ સાયં ગચ્છન્તા ''એત્થ ભગવા''તિ સુત્વા અતિવિય પીતિપામોજ્જજાતા તં ચેતિયં અભિરુહિંસુ. તેન વુત્તં ''**તુરિતા પબ્બતમારુહુ**''ન્તિ.

૧૦૨૪. એકમન્તં ઠિતો હટ્ઠોતિ તસ્મિં પાસાણકે ચેતિયે સક્કેન માપિતમહામણ્ડપે નિસિન્નં ભગવન્તં દિસ્વા ''કચ્ચિ ઇસયો ખમનીય''ન્તિઆદિના નયેન ભગવતા પટિસમ્મોદનીયે કતે ''ખમનીયં ભો ગોતમા''તિઆદીહિ સયમ્પિ પટિસન્થારં કત્વા અજિતો જેટ્ઠન્તેવાસી એકમન્તં ઠિતો હટ્ઠચિત્તો હુત્વા મનોપઞ્હે પુચ્છિ.

૧૦૨૫. તત્થ **આદિસ્સા**તિ ''કતિવસ્સો''તિ એવં ઉદ્દિસ્સ. **જમ્મન**ન્તિ ''અમ્હાકં આચરિયસ્સ જાતિં બ્રૂહી''તિ પુચ્છતિ. **પારમિ**ન્તિ નિટ્ઠાગમનં.

૧૦૨૬-૭. વીસં વસ્સસતન્તિ વીસતિવસ્સાધિકં વસ્સસતં. **લક્ખણે**તિ મહાપુરિસલક્ખણે. એતસ્મિં ઇતો પરેસુ ચ ઇતિહાસાદીસુ અનવયોતિ અધિપ્પાયો પરપદં વા આનેત્વા તેસુ પારમિં ગતોતિ યોજેતબ્બં. **પઞ્ચસતાનિ વાચેતી**તિ પકતિઅલસદુમ્મેધમાણવકાનં પઞ્ચસતાનિ સયં મન્તે વાચેતિ. **સધમ્મે**તિ એકે બ્રાહ્મણધમ્મે, તેવિજ્જકે પાવચનેતિ વુત્તં હોતિ.

૧૦૨૮. લક્ખણાનં પવિચયન્તિ લક્ખણાનં વિત્થારં, ''કતમાનિ તાનિસ્સ ગત્તે તીણિ લક્ખણાની''તિ પુચ્છતિ.

૧૦૩૦-૩૧. પુચ્છઞ્હીતિ પુચ્છમાનં **કમેતં પટિભાસતી**તિ દેવાદીસુ કં પુગ્ગલં એતં પઞ્હવચનં પટિભાસતીતિ.

૧૦૩૨-૩૩. એવં બ્રાહ્મણો પઞ્ચન્નં પઞ્હાનં વેય્યાકરણં સુત્વા અવસેસે દ્વે પુચ્છન્તો ''**મુદ્ધં મુદ્ધાધિપાતઞ્ચા**''તિ આહ. અથસ્સ ભગવા તે બ્યાકરોન્તો ''**અવિજ્જા મુદ્ધા**''તિ ગાથમાહ. તત્થ યસ્મા ચતૂસુ સચ્ચેસુ અઞ્ઞાણભૂતા અવિજ્જા સંસારસ્સ સીસં, તસ્મા ''અવિજ્જા મુદ્ધા''તિ આહ. યસ્મા ચ અરહત્તમગ્ગવિજ્જા અત્તના સહજાતેહિ સદ્ધાસતિસમાધિકત્તુકમ્યતાછન્દવીરિયેહિ સમન્નાગતા ઇન્દ્રિયાનં એકરસટ્ઠભાવમુપગતત્તા તં મુદ્ધં અધિપાતેતિ, તસ્મા ''**વિજ્જા મુદ્ધાધિપાતિની**''તિઆદિમાહ.

૧૦૩૪-૮. તતો વેદેન મહતાતિ અથ ઇમં પઞ્હવેય્યાકરણં સુત્વા ઉપ્પન્નાય મહાપીતિયા સન્થમ્ભિત્વા અલીનભાવં, કાયચિત્તાનં ઉદગ્ગં પત્વાતિ અત્થો. પતિત્વા ચ ''**બાવરી**''તિ ઇમં ગાથમાહ. અથ નં અનુકમ્પમાનો ભગવા ''**સુખિતો**''તિ ગાથમાહ. વત્વા ચ ''**બાવરિસ્સ ચા**''તિ સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસિ. તત્થ **સબ્બેસ**ન્તિ અનવસેસાનં સોળસસહસ્સાનં. **તત્થ પુચ્છિ તથાગત**ન્તિ તત્થ પાસાણકે ચેતિયે, તત્થ વા પરિસાય, તેસુ વા પવારિતેસુ અજિતો પઠમં પઞ્હં પુચ્છીતિ. સેસં સબ્બગાથાસુ પાકટમેવાતિ.

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય વત્થુગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧. અજિતસુત્તવણ્ણના

૧૦૩૯. તસ્મિં પન પઞ્હે **નિવુતો**તિ પટિચ્છાદિતો. **કિસ્સાભિલેપનં બ્રૂસી**તિ કિં અસ્સ લોકસ્સ અભિલેપનં વદેસિ.

૧૦૪૦. **વેવિચ્છા પમાદા નપ્પકાસતી**તિ મચ્છરિયહેતુ ચ પમાદહેતુ ચ નપ્પકાસતિ. મચ્છરિયં હિસ્સ દાનાદિગુણેહિ પકાસિતું ન દેતિ, પમાદો સીલાદીહિ. **જપ્પાભિલેપન**ન્તિ તણ્હા અસ્સ લોકસ્સ મક્કટલેપો વિય મક્કટસ્સ અભિલેપનં. **દુક્ખ**ન્તિ જાતિઆદિકં દુક્ખં.

૧૦૪૧. **સવન્તિ સબ્બધિ સોતા**તિ સબ્બેસુ રૂપાદિઆયતનેસુ તણ્હાદિકા સોતા સન્દન્તિ. **કિં નિવારણ**ન્તિ તેસં કિં આવરણં કા રક્ખાતિ? **સંવરં બ્રૂહી**તિ તં તેસં નિવારણસઙ્ખાતં સંવરં બ્રૂહિ. એતેન સાવસેસપ્પહાનં પુચ્છતિ. **કેન સોતા પિધિય્યરે**તિ કેન ધમ્મેન એતે સોતા પિધિય્યન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ. એતેન અનવસેસપ્પહાનં પુચ્છતિ.

૧૦૪૨. **સતિ તેસં નિવારણ**ન્તિ વિપસ્સનાયુત્તા. કુસલાનં ધમ્માનં ગતિયો સમન્નેસમાના સતિ તેસં સોતાનં નિવારણં. **સોતાનં સંવરં બ્રૂમી**તિ તમેવાહં સતિં સોતાનં સંવરં બ્રૂમીતિ અધિપ્પાયો. **પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરે**તિ રૂપાદીસુ પન અનિચ્ચતાદિપટિવેધસાધિકાય મગ્ગપઞ્ઞાય એતે સોતા સબ્બસો પિધિય્યન્તીતિ.

૧૦૪૩. **પઞ્ઞા ચેવા**તિ પઞ્હગાથાય, યા ચાયં તયા વુત્તા પઞ્ઞા યા ચ **સતિ**, યઞ્ચ તદવસેસં **નામરૂપં**, **એતં** સબ્બમ્પિ **કત્થ** નિરુજ્ઝતિ, **એતં મે** પઞ્હં **પુટ્ઠો બ્રૂહી**તિ એવં સઙ્ખેપત્થો વેદિતબ્બો.

૧૦૪૪. વિસ્સજ્જનગાથાય પનસ્સ યસ્મા પઞ્ઞાસતિયો નામેનેવ સઙ્ગહં ગચ્છન્તિ, તસ્મા તા વિસું ન વુત્તા. અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો – **યં મં** ત્વં, **અજિત**, **એતં પઞ્હં અપુચ્છિ** ‘‘કત્થેતં ઉપરુજ્ઝતી’’તિ, તં તે **યત્થ નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ અસેસં ઉપરુજ્ઝતિ**, તં વદન્તો **વદામિ** , તસ્સ, તસ્સ હિ **વિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન** સહેવ અપુબ્બં અચરિમં **એત્થેતં ઉપરુજ્ઝતિ**. એત્થેવ વિઞ્ઞાણનિરોધે નિરુજ્ઝતિ એતં, વિઞ્ઞાણનિરોધા તસ્સ નિરોધો હોતિ. તં નાતિવત્તતીતિ વુત્તં હોતિ.

૧૦૪૫. એત્તાવતા ચ ‘‘દુક્ખમસ્સ મહબ્ભય’’ન્તિ ઇમિના પકાસિતં દુક્ખસચ્ચં, ‘‘યાનિ સોતાની’’તિ ઇમિના સમુદયસચ્ચં પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરેતિ ઇમિના મગ્ગસચ્ચં, ‘‘અસેસં ઉપરુજ્ઝતી’’તિ ઇમિના નિરોધસચ્ચન્તિ એવં ચત્તારિ સચ્ચાનિ સુત્વાપિ અરિયભૂમિં અનધિગતો પુન સેખાસેખપટિપદં પુચ્છન્તો **‘‘યે ચ સઙ્ખાતધમ્માસે’’**તિ ગાથમાહ. તત્થ **સઙ્ખાતધમ્મા**તિ અનિચ્ચાદિવસેન પરિવીમંસિતધમ્મા, અરહતં એતં અધિવચનં. **સેખા**તિ સીલાદીનિ સિક્ખમાના અવસેસા અરિયપુગ્ગલા. **પુથૂ**તિ બહૂ સત્તજના. **તેસં મે નિપકો ઇરિયં પુટ્ઠો પબ્રૂહી**તિ તેસં મે સેખાસેખાનં નિપકો પણ્ડિતો ત્વં પુટ્ઠો પટિપત્તિં બ્રૂહીતિ.

૧૦૪૬. અથસ્સ ભગવા યસ્મા સેખેન કામચ્છન્દનીવરણં આદિં કત્વા સબ્બકિલેસા પહાતબ્બા એવ, તસ્મા **‘‘કામેસૂ’’**તિ ઉપડ્ઢગાથાય સેખપટિપદં દસ્સેતિ. તસ્સત્થો – વત્થુ **‘‘કામેસુ’’** કિલેસકામેન **નાભિગિજ્ઝેય્ય** કાયદુચ્ચરિતાદયો ચ મનસો આવિલભાવકરે ધમ્મે પજહન્તો **મનસા નાવિલો સિયા**તિ. યસ્મા પન અસેખો અનિચ્ચાદિવસેન સબ્બસઙ્ખારાદીનં પરિતુલિતત્તા કુસલો સબ્બધમ્મેસુ કાયાનુપસ્સનાસતિઆદીહિ ચ સતો

સક્કાયદિટ્ઠિઆદીનં ભિન્નત્તા ભિક્ખુભાવં પત્તો ચ હુત્વા સબ્બિરિયાપથેસુ **પરિબ્બજતિ**, તસ્મા "**કુસલો**"તિ ઉપટ્ઠગાથાય અસેખપટિપદં દસ્સેતિ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ, દેસનાપરિયોસાને અજિતો અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ સદ્ધિં અન્તેવાસિસહસ્સેન, અઞ્ઞેસઞ્ચ અનેકસહસ્સાનં ધમ્મચક્ખું ઉદપાદિ. સહ અરહત્તપ્પત્તિયા ચ આયસ્મતો અજિતસ્સ અન્તેવાસિસહસ્સસ્સ ચ અજિનજટાવાકચીરાદીનિ અન્તરધાયિંસુ. સબ્બેવ ઇદ્ધિમયપત્તચીવરધરા, દ્વઙ્ગુલકેસા એહિભિક્ખૂ હુત્વા ભગવન્તં નમસ્સમાના પઞ્જલિકા નિસીદિંસૂતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય અજિતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. તિસ્સમેત્તેય્યસુત્તવણ્ણના

૧૦૪૭. કોધ સન્તુસ્સિતોતિ તિસ્સમેત્તેય્યસુત્તં. કા ઉપ્પત્તિ? સબ્બસુત્તાનં પુચ્છાવસિકા એવ ઉપ્પત્તિ. તે હિ બ્રાહ્મણા ''કતાવકાસા પુચ્છવ્હો''તિ ભગવતા પવારિતત્તા અત્તનો અત્તનો સંસયં પુચ્છિંસુ. પુટ્ઠો પુટ્ઠો ચ તેસં ભગવા બ્યાકાસિ. એવં પુચ્છાવસિકાનેવેતાનિ સુત્તાનીતિ વેદિતબ્બાનિ.

નિટ્ઠિતે પન અજિતપઞ્હે ''કથં લોકં અવેક્ખન્તં, મચ્ચુરાજા ન પસ્સતી''તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૧૨૪; ચૂળનિ॰ પિઙ્ગિયમાણવપુચ્છા ૧૪૪) એવં મોઘરાજા પુચ્છિતું આરભિ. તં ''ન તાવસ્સ ઇન્દ્રિયાનિ પરિપાકં ગતાની''તિ ઞત્વા ભગવા ''તિટ્ઠ ત્વં, મોઘરાજ, અઞ્ઞો પુચ્છતૂ''તિ પટિક્ખિપિ. તતો તિસ્સમેત્તેય્યો અત્તનો સંસયં પુચ્છન્તો "**કોધા**"તિ ગાથમાહ. તત્થ **કોધ સન્તુસ્સિતો**તિ કો ઇધ તુટ્ઠો. **ઇઞ્જિતા**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતાનિ. **ઉભન્તમભિઞ્ઞાયા**તિ ઉભો અન્તે અભિજાનિત્વા. **મન્તા ન લિપ્પતી**તિ પઞ્ઞાય ન લિપ્પતિ.

૧૦૪૮-૯. તસ્સેતમત્થં બ્યાકરોન્તો ભગવા "**કામેસૂ**"તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **કામેસુ બ્રહ્મચરિયવા**તિ કામનિમિત્તં બ્રહ્મચરિયવા, કામેસુ આદીનવં દિસ્વા મગ્ગબ્રહ્મચરિયેન સમન્નાગતોતિ વુત્તં હોતિ. એત્તાવતા સન્તુસિતં દસ્સેતિ, ''વીતતણ્હો''તિઆદીહિ અનિઞ્જિતં . તત્થ **સઙ્ખાય નિબ્બુતો**તિ અનિચ્ચાદિવસેન ધમ્મે વીમંસિત્વા રાગાદિનિબ્બાનેન નિબ્બુતો. સેસં તત્થ તત્થ વુત્તનયત્તા પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને અયમ્પિ બ્રાહ્મણો અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ સદ્ધિં અન્તેવાસિસહસ્સેન, અઞ્ઞેસઞ્ચ અનેકસહસ્સાનં ધમ્મચક્ખું ઉદપાદિ. સેસં પુબ્બસદિસમેવાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય તિસ્સમેત્તેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પુણ્ણકસુત્તવણ્ણના

૧૦૫૦. અનેજન્તિ પુણ્ણકસુત્તં. ઇમમ્પિ પુરિમનયેનેવ મોઘરાજાનં પટિક્ખિપિત્વા વુત્તં. તત્થ **મૂલદસ્સાવિ**ન્તિ અકુસલમૂલાદિદસ્સાવિં. **ઇસયો**તિ ઇસિનામકા જટિલા. **યઞ્ઞ**ન્તિ દેય્યધમ્મં. **અકપ્પયિંસૂ**તિ પરિયેસન્તિ.

૧૦૫૧. આસીસમાનાતિ રૂપાદીનિ પત્થયમાના. **ઇત્થત્ત**ન્તિ ઇત્થભાવઞ્ચ પત્થયમાના, મનુસ્સાદિભાવં ઇચ્છન્તાતિ વુત્તં હોતિ. **જરં સિતા**તિ જરં નિસ્સિતા. જરામુખેન ચેત્થ સબ્બવટ્ટદુક્ખં વુત્તં. તેન વટ્ટદુક્ખનિસ્સિતા તતો અપરિમુચ્ચમાના એવ કપ્પયિંસૂતિ દીપેતિ.

૧૦૫૨. કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તા, અતારું જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસાતિ એત્થ યઞ્ઞોયેવ યઞ્ઞપથો. ઇદં વુત્તં હોતિ – કચ્ચિ તે યઞ્ઞે અપ્પમત્તા હુત્વા યઞ્ઞં કપ્પયન્તા વટ્ટદુક્ખમતરિંસૂતિ.

૧૦૫૩. આસીસન્તીતિ રૂપપટિલાભાદયો પત્થેન્તિ. **થોમયન્તી**તિ ''સુચિદિન્નં સુચિ દિન્ન''ન્તિઆદિના નયેન યઞ્ઞાદીનિ પસંસન્તિ. **અભિજપ્પન્તી**તિ રૂપાદિપટિલાભાય વાચં ભિન્દન્તિ. **જુહન્તી**તિ દેન્તિ. **કામાભિજપ્પન્તિ પટિચ્ચ લાભ**ન્તિ રૂપાદિપટિલાભં પટિચ્ચ પુનપ્પુનં કામે એવ અભિજપ્પન્તિ, ''અહો વત અમ્હાકં સિયુ''ન્તિ વદન્તિ, તણ્હઞ્ચ તત્થ વડ્ઢેન્તીતિ વુત્તં હોતિ. **યાજયોગા**તિ યાગાધિમુત્તા. **ભવરાગરત્તા**તિ એવમિમેહિ આસીસનાદીહિ ભવરાગેનેવ રત્તા, ભવરાગરત્તા વા હુત્વા એતાનિ આસીસનાદીનિ કરોન્તા **નાતરિંસુ** જાતિઆદિવટ્ટદુક્ખં ન ઉત્તરિંસૂતિ.

૧૦૫૪-૫. અથકોચરહીતિ અથ ઇદાનિ કો અઞ્ઞો અતારીતિ. **સઙ્ખાયા**તિ ઞાણેન વીમંસિત્વા. **પરોપરાની**તિ પરાનિ ચ ઓરાનિ ચ, પરત્તભાવસકત્તભાવાદીનિ પરાનિ ચ ઓરાનિ ચાતિ વુત્તં હોતિ. **વિધૂમો**તિ કાયદુચ્ચરિતાદિધૂમવિરહિતો. **અનીઘો**તિ રાગાદિઈઘવિરહિતો . **અતારિ સો**તિ સો એવરૂપો અરહા જાતિજરં અતારિ. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને અયમ્પિ બ્રાહ્મણો અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ સદ્ધિં અન્તેવાસિસહસ્સેન, અઞ્ઞેસઞ્ચ અનેકસતાનં ધમ્મચક્ખું ઉદપાદિ. સેસં વુત્તસદિસમેવાતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય પુણ્ણકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. મેત્તગૂસુત્તવણ્ણના

૧૦૫૬. પુચ્છામિ તન્તિ મેત્તગુસુત્તં. તત્થ **મઞ્ઞામિ તં વેદગું ભાવિતત્ત**ન્તિ ''અયં વેદગૂ''તિ ચ ''ભાવિતત્તો''તિ ચ એવં તં મઞ્ઞામિ.

૧૦૫૭. અપુચ્છસીતિ એત્થ **અ**-ઇતિ પદપૂરણમત્તે નિપાતો, પુચ્છસિચ્ચેવ અત્થો. **પવક્ખામિ યથા પજાન**ન્તિ યથા પજાનન્તો આચિક્ખતિ, એવં આચિક્ખિસ્સામિ. **ઉપધિનિદાના પભવન્તિ દુક્ખા**તિ તણ્હાદિઉપધિનિદાના જાતિઆદિદુક્ખવિસેસા પભવન્તિ.

૧૦૫૮. એવં ઉપધિનિદાનતો પભવન્તેસુ દુક્ખેસુ – **યો વે અવિદ્વા**તિ ગાથા. તત્થ **પજાન**ન્તિ સઙ્ખારે અનિચ્ચાદિવસેન જાનન્તો. **દુક્ખસ્સ જાતિપ્પભવાનુપસ્સી**તિ વટ્ટદુક્ખસ્સ જાતિકારણં ''ઉપધી''તિ અનુપસ્સન્તો.

૧૦૫૯. સોકપરિદ્દવઞ્ચાતિ સોકઞ્ચ પરિદેવઞ્ચ. **તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો**તિ યથા યથા સત્તા જાનન્તિ, તથા તથા પઞ્ઞાપનવસેન વિદિતો એસ ધમ્મોતિ.

૧૦૬૦-૬૧. કિત્તયિસ્સામિ તે ધમ્મન્તિ નિબ્બાનધમ્મં નિબ્બાનગામિનિપટિપદાધમ્મઞ્ચ તે દેસયિસ્સામિ. **દિટ્ઠે ધમ્મે**તિ દિટ્ઠે દુક્ખાદિધમ્મે, ઇમસ્મિંયેવ વા અત્તભાવે. **અનીતિહ**ન્તિ અત્તપચ્ચક્ખં. **યં વિદિત્વા**તિ યં ધમ્મં ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિઆદિના નયેન સમ્મસન્તો વિદિત્વા. **તઞ્ચાહં અભિનન્દામી**તિ તં વુત્તપકારધમ્મજોતકં તવ વચનં અહં પત્થયામિ. **ધમ્મમુત્તમ**ન્તિ તઞ્ચ ધમ્મમુત્તમં અભિનન્દામીતિ.

૧૦૬૨. ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝેતિ એત્થ **ઉદ્ધ**ન્તિ અનાગતદ્ધા વુચ્ચતિ, **અધો**તિ અતીતદ્ધા, **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ પચ્ચુપ્પન્નદ્ધા. **એતેસુ નન્દિઞ્ચ નિવેસનઞ્ચ, પનુજ્જ વિઞ્ઞાણ**ન્તિ એતેસુ ઉદ્ધાદીસુ તણ્હઞ્ચ દિટ્ઠિનિવેસનઞ્ચ અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણઞ્ચ પનુદેહિ, પનુદિત્વા ચ **ભવે ન તિટ્ઠે**, એવં સન્તે દુવિધેપિ ભવે ન તિટ્ઠેય્ય. એવં તાવ પનુજ્જસદ્દસ્સ પનુદેહીતિ ઇમસ્મિં અત્થવિકપ્પે સમ્બન્ધો, પનુદિત્વાતિ એતસ્મિં પન અત્થવિકપ્પે ભવે ન તિટ્ઠેતિ અયમેવ સમ્બન્ધો. એતાનિ નન્દિનિવેસનવિઞ્ઞાણાનિ પનુદિત્વા દુવિધેપિ ભવે ન તિટ્ઠેય્યાતિ વુત્તં હોતિ.

૧૦૬૩-૪. એતાનિ વિનોદેત્વા ભવે અતિટ્ઠન્તો એસો – **એવંવિહારી**તિ ગાથા. તત્થ **ઇધેવા**તિ ઇમસ્મિંયેવ સાસને, ઇમસ્મિંયેવ વા અત્તભાવે. **સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીક**ન્તિ એત્થ **અનુપધિક**ન્તિ નિબ્બાનં. તં સન્ધાય ભગવન્તં આલપન્તો આહ – ''સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીક''ન્તિ.

૧૦૬૫. ન કેવલં દુક્ખમેવ પહાસિ – **તે ચાપી**તિ ગાથા. તત્થ **અટ્ઠિત**ન્તિ સક્કચ્ચં, સદા વા. **તં તં નમસ્સામી**તિ તસ્મા તં નમસ્સામિ. **સમેચ્ચા**તિ ઉપગન્ત્વા. **નાગા**તિ ભગવન્તં આલપન્તો આહ.

૧૦૬૬. ઇદાનિ તં ભગવા ''અદ્ધા હિ ભગવા પહાસિ દુક્ખ''ન્તિ એવં તેન બ્રાહ્મણેન વિદિતોપિ અત્તાનં અનુપનેત્વાવ પહીનદુક્ખેન પુગ્ગલેન ઓવદન્તો **''યં બ્રાહ્મણ''**ન્તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **યં** ત્વં અભિજાનન્તો ''અયં બાહિતપાપત્તા **બ્રાહ્મણો**, વેદેહિ ગતત્તા **વેદગૂ**, કિઞ્ચનાભાવેન **અકિઞ્ચનો**, કામેસુ ચ ભવેસુ ચ અસત્તત્તા **કામભવે અસત્તો**''તિ જઞ્ઞા જાનેય્યાસિ. **અદ્ધા હિ સો ઇમં ઓઘં અતારિ, તિણ્ણો ચ પારં અખિલો અકઙ્ખો**.

૧૦૬૭. કિઞ્ચ ભિય્યો – **વિદ્વા ચ યો**તિ ગાથા. તત્થ **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સાસને, અત્તભાવે વા. **વિસજ્જા**તિ વોસ્સજ્જિત્વા. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ વુત્તસદિસો એવ ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય મેત્તગૂસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ધોતકસુત્તવણ્ણના

૧૦૬૮-૯. પુચ્છામિ તન્તિ ધોતકસુત્તં. તત્થ **વાચાભિકઙ્ખામી**તિ વાચં અભિકઙ્ખામિ. **સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનો**તિ અત્તનો રાગાદીનં નિબ્બાનત્થાય અધિસીલાદીનિ સિક્ખેય્ય. **ઇતો**તિ મમ મુખતો.

૧૦૭૦. એવં વુત્તે અત્તમનો ધોતકો ભગવન્તં અભિત્થવમાનો કથંકથાપમોક્ખં યાચન્તો ''**પસ્સામહ**''ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **પસ્સામહં દેવમનુસ્સલોકે**તિ પસ્સામિ અહં દેવમનુસ્સલોકે. **તં તં નમસ્સામી**તિ તં એવરૂપં નમસ્સામિ. **પમુઞ્ચા**તિ પમોચેહિ.

૧૦૭૧. અથસ્સ ભગવા અત્તાધીનમેવ કથંકથાપમોક્ખં ઓઘતરણમુખેન દસ્સેન્તો ''**નાહ**''ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **નાહં સહિસ્સામી**તિ અહં ન સહિસ્સામિ ન સક્ખિસ્સામિ, ન વાયમિસ્સામીતિ વુત્તં હોતિ. **પમોચનાયા**તિ પમાચેતું. **કથંકથિ**ન્તિ સકઙ્ખં. **તરેસી**તિ તરેય્યાસિ.

૧૦૭૨-૫. એવં વુત્તે અત્તમનતરો ધોતકો ભગવન્તં અભિત્થવમાનો અનુસાસનિં યાચન્તો ''**અનુસાસ બ્રહ્મે**''તિ ગાથમાહ. તત્થ **બ્રહ્મા**તિ સેટ્ઠવચનમેતં. તેન ભગવન્તં આમન્તયમાનો આહ – ''અનુસાસ બ્રહ્મે''તિ . **વિવેકધમ્મ**ન્તિ સબ્બસઙ્ખારવિવેકનિબ્બાનધમ્મં. **અબ્યાપજ્જમાનો**તિ નાનપ્પકારતં અનાપજ્જમાનો. **ઇધેવ સન્તો**તિ ઇધેવ સમાનો. **અસિતો**તિ અનિસ્સિતો. ઇતો પરા દ્વે ગાથા મેત્તગુસુત્તે વુત્તનયા એવ. કેવલઞ્હિ તત્થ ધમ્મં, ઇધ સન્તિન્તિ અયં વિસેસો. તતિયગાથાયપિ પુબ્બદ્ધં તત્થ વુતનયમેવ અપરદ્ધે **સઙ્ગો**તિ સજ્જનટ્ઠાનં, લગ્ગનન્તિ વુત્તં હોતિ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ વુત્તસદિસો એવ ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ધોતકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ઉપસીવસુત્તવણ્ણના

૧૦૭૬. એકો અહન્તિ ઉપસીવસુત્તં. તત્થ **મહન્તમોઘ**ન્તિ મહન્તં ઓઘં. **અનિસ્સિતો**તિ પુગ્ગલં વા ધમ્મં વા અનિસ્સિતો. **નો વિસહામી**તિ ન સક્કોમિ. **આરમ્મણ**ન્તિ નિસ્સયં. **યં નિસ્સિતો**તિ યં પુગ્ગલં વા ધમ્મં વા નિસ્સિતો.

૧૦૭૭. ઇદાનિ યસ્મા સો બ્રાહ્મણો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનલાભી તઞ્ચ સન્તમ્પિ નિસ્સયં ન જાનાતિ, તેનસ્સ ભગવા તઞ્ચ નિસ્સયં ઉત્તરિ ચ નિય્યાનપથં દસ્સેન્તો ''**આકિઞ્ચઞ્ઞ**''ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **પેક્ખમાનો**તિ તં આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં સતો સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠહિત્વા ચ અનિચ્ચાદિવસેન પસ્સમાનો. **નત્થીતિ નિસ્સાયા**તિ તં ''નત્થિ કિઞ્ચી''તિ પવત્તસમાપત્તિં આરમ્મણં કત્વા. **તરસ્સુ ઓઘ**ન્તિ તતો પભુતિ પવત્તાય વિપસ્સનાય યથાનુરૂપં ચતુબ્બિધમ્પિ ઓઘં તરસ્સુ. **કથાહી**તિ કથંકથાહિ. **તણ્હક્ખયં નત્તમહાભિપસ્સા**તિ રત્તિન્દિવં નિબ્બાનં વિભૂતં કત્વા પસ્સ. એતેનસ્સ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારં કથેતિ.

૧૦૭૮-૯. ઇદાનિ ‘‘કામે પહાયા’’તિ સુત્વા વિક્ખમ્ભનવસેન અત્તના પહીને કામે સમ્પસ્સમાનો ‘‘**સબ્બેસૂ**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **હિત્વા મઞ્ઞન્તિ** અઞ્ઞં તતો હેટ્ઠા છબ્બિધમ્પિ સમાપત્તિં હિત્વા. **સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમે**તિ સત્તસુ સઞ્ઞાવિમોક્ખેસુ ઉત્તમે આકિઞ્ચઞ્ઞાયતને. **તિટ્ઠે નુ સો તત્થ અનાનુયાયી**તિ સો પુગ્ગલો તત્થ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનબ્રહ્મલોકે અવિગચ્છમાનો તિટ્ઠેય્ય નૂતિ પુચ્છતિ. અથસ્સ ભગવા સટ્ઠિકપ્પસહસ્સમત્તંયેવ ઠાનં અનુજાનન્તો તતિયગાથમાહ.

૧૦૮૦. એવં તસ્સ તત્થ ઠાનં સુત્વા ઇદાનિસ્સ સસ્સતુચ્છેદભાવં પુચ્છન્તો ‘‘**તિટ્ઠે ચે**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **પૂગમ્પિ વસ્સાનન્તિ** અનેકસઙ્ખ્યમ્પિ વસ્સાનં, ગણરાસિન્તિ અત્થો. ‘‘પૂગમ્પિ વસ્સાની’’તિપિ પાઠો, તત્થ વિભત્તિબ્યત્તયેન સામિવચનસ્સ પચ્ચત્તવચનં કત્તબ્બં, પૂગન્તિ વા એતસ્સ બહૂનીતિ અત્થો વત્તબ્બો. ‘‘પૂગાની’’તિ વાપિ પઠન્તિ, પુરિમપાઠોયેવ સબ્બસુન્દરો. **તત્થેવ સો સીતિ સિયા વિમુત્તો**તિ સો પુગ્ગલો તત્થેવાકિઞ્ચઞ્ઞાયતને નાનાદુક્ખેહિ વિમુત્તો સીતિભાવપ્પત્તો ભવેય્ય, નિબ્બાનપ્પત્તો સસ્સતો હુત્વા તિટ્ઠેય્યાતિ અધિપ્પાયો. **ચવેથ વિઞ્ઞાણં તથાવિધસ્સા**તિ ઉદાહુ તથાવિધસ્સ વિઞ્ઞાણં અનુપાદાય પરિનિબ્બાયેય્યાતિ ઉચ્છેદં પુચ્છતિ, પટિસન્ધિગ્ગહણત્થં વાપિ ભવેય્યાતિ પટિસન્ધિમ્પિ તસ્સ પુચ્છતિ.

૧૦૮૧. અથસ્સ ભગવા ઉચ્છેદસસ્સતં અનુપગમ્મ તત્થ ઉપ્પન્નસ્સ અરિયસાવકસ્સ અનુપાદાય પરિનિબ્બાનં દસ્સેન્તો ‘‘**અચ્ચી યથા**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **અત્થં પલેતી**તિ અત્થં ગચ્છતિ. **ન ઉપેતિ સઙ્ખન્તિ** ‘‘અસુકં નામ દિસં ગતો’’તિ વોહારં ન ગચ્છતિ. **એવં મુની નામકાયા વિમુત્તો**તિ એવં તત્થ ઉપ્પન્નો સેક્ખમુનિ પકતિયા પુબ્બેવ રૂપકાયા વિમુત્તો તત્થ ચતુત્થમગ્ગં નિબ્બત્તેત્વા ધમ્મકાયસ્સ પરિઞ્ઞાતત્તા પુન નામકાયાપિ વિમુત્તો ઉભતોભાગવિમુત્તો ખીણાસવો હુત્વા અનુપાદાપરિનિબ્બાનસઙ્ખાતં અત્થં પલેતિ, ન ઉપેતિ સઙ્ખં ‘‘ખત્તિયો વા બ્રાહ્મણો વા’’તિ એવમાદિકં.

૧૦૮૨. ઇદાનિ ‘‘અત્થં પલેતી’’તિ સુત્વા તસ્સ યોનિસો અત્થં અસલ્લક્ખેન્તો ‘‘**અત્થઙ્ગતો સો**’’તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – સો અત્થઙ્ગતો ઉદાહુ નત્થિ, ઉદાહુ વે સસ્સતિયા સસ્સતભાવેન **અરોગો** અવિપરિણામધમ્મો સોતિ એવં તં મે મુની સાધુ વિયાકરોહિ. કિં કારણં? **તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો**તિ.

૧૦૮૩. અથસ્સ ભગવા તથા અવત્તબ્બતં દસ્સેન્તો ‘‘**અત્થઙ્ગતસ્સા**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **અત્થઙ્ગતસ્સા**તિ અનુપાદાપરિનિબ્બુતસ્સ. **ન પમાણમત્થી**તિ રૂપાદિપ્પમાણં નત્થિ. **યેન નં વજ્જુન્તિ** યેન રાગાદિના નં વદેય્યું. **સબ્બેસુ ધમ્મેસૂ**તિ સબ્બેસુ ખન્ધાદિધમ્મેસુ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમં સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ વુત્તસદિસો એવ ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ઉપસીવસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. નન્દસુત્તવણ્ણના

१०८४-५. **सन्ति लोके**ति नन्दसुत्तं. तत्थ पठमगाथाय अत्थो – **लोके** खत्तियादयो **जना** आजीवकनिगण्ठादिके सन्धाय ''सन्ति मुनयो''ति वदन्ति, **तयिदं कथंसू**ति किं नु खो ते समापत्तिञाणादिना ञाणेन उप्पन्नत्ता ञाणूपपन्नं **नो मुनिं वदन्ति**, एवंविधं नु वदन्ति, **उदाहु** वे नानप्पकारकेन लूखजीवितसङ्खातेन **जीवितेनूपपन्न**न्ति अथस्स भगवा तदुभयं पटिक्खिपित्वा मुनिं दस्सेन्तो **''न दिट्ठिया**''ति गाथमाह.

१०८६-७. इदानि ''दिट्ठादीहि सुद्धी''ति वदन्तानं वादे कङ्खापहानत्थं **''ये केचिमे**''ति पुच्छति. तत्थ **अनेकरूपेना**ति कोतूहलमङ्गलादिना. **तत्थ यता चरन्ता**ति तत्थ सकाय दिट्ठिया गुत्ता विहरन्ता. अथस्स तथा सुद्धिअभावं दीपेन्तो भगवा दुतियं गाथमाह.

१०८८-९०. एवं ''नातरिंसू''ति सुत्वा इदानि यो अतरि, तं सोतुकामो **''ये केचिमे**''ति पुच्छति. अथस्स भगवा ओघतिण्णमुखेन जातिजरातिण्णे दस्सेन्तो ततियं गाथमाह. तत्थ **निवुता**ति ओवुटा परियोनद्धा. **येसीधा**ति येसु इध. एत्थ च **सु**-इति निपातमत्तं. **तण्हं परिञ्ञाया**ति तीहि परिञ्ञाहि तण्हं परिजानित्वा. सेसं सब्बत्थ पुब्बे वुत्तनयत्ता पाकटमेव.

एवं भगवा अरहत्तनिकूटेनेव देसनं निट्ठापेसि, देसनापरियोसाने पन नन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दमानो **''एताभिनन्दामी**''ति गाथमाह. इधापि च पुब्बे वुत्तसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसीति.

परमत्थजोतिकाय खुद्दक-अट्ठकथाय

सुत्तनिपात-अट्ठकथाय नन्दसुत्तवण्णना निट्ठिता.

८. हेमकसुत्तवण्णना

१०९१-४. **ये मे पुब्बे**ति हेमकसुत्तं. तत्थ **ये मे पुब्बे वियाकंसू**ति ये बावरिआदयो पुब्बे मय्हं सकं लद्धिं वियाकंसु. **हुरं गोतमसासना**ति गोतमसासना पुब्बतरं. **सब्बं तं तक्कवड्ढन**न्ति सब्बं तं कामवितक्कादिवड्ढनं. **तण्हानिग्घातन**न्ति तण्हाविनासनं. अथस्स भगवा तं धम्मं आचिक्खन्तो **''इधा**''ति गाथाद्वयमाह. तत्थ **एतदञ्ञाय ये सता**ति एतं निब्बानपदमच्चुतं ''सब्बे सङ्खारा अनिच्चा''तिआदिना नयेन विपस्सन्ता अनुपुब्बेन जानित्वा ये कायानुपस्सनासतिआदीहि सता. **दिट्ठधम्माभिनिब्बुता**ति विदितधम्मत्ता, दिट्ठधम्मत्ता, रागादिनिब्बानेन च अभिनिब्बुता. सेसं सब्बत्थ पाकटमेव.

एवं भगवा इमम्पि सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि. देसनापरियोसाने च पुब्बसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसीति.

परमत्थजोतिकाय खुद्दक-अट्ठकथाय

सुत्तनिपात-अट्ठकथाय हेमकसुत्तवण्णना निट्ठिता.

९. तोदेय्यसुत्तवण्णना

૧૦૯૫. યસ્મિં કામાતિ તોદેય્યસુત્તં. તત્થ **વિમોક્ખો તસ્સ કીદિસો**તિ તસ્સ કીદિસો વિમોક્ખો ઇચ્છિતબ્બોતિ પુચ્છતિ . ઇદાનિ તસ્સ અઞ્ઞવિમોક્ખાભાવં દસ્સેન્તો ભગવા દુતિયં ગાથમાહ. તત્થ **વિમોક્ખો તસ્સ નાપરો**તિ તસ્સ અઞ્ઞો વિમોક્ખો નત્થિ.

૧૦૯૭-૮. એવં ''તણ્હક્ખયો એવ વિમોક્ખો''તિ વુત્તેપિ તમત્થં અસલ્લક્ખેન્તો "**નિરાસસો સો ઉદ આસસાનો**"તિ પુન પુચ્છતિ. તત્થ **ઉદ પઞ્ઞકપ્પી**તિ ઉદાહુ સમાપત્તિઞાણાદિના ઞાણેન તણ્હાકપ્પં વા દિટ્ઠિકપ્પં વા કપ્પયતિ. અથસ્સ ભગવા તં આચિક્ખન્તો દુતિયં ગાથમાહ. તત્થ **કામભવે**તિ કામે ચ ભવે ચ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ પુબ્બસદિસો એવ ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય તોદેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. કપ્પસુત્તવણ્ણના

૧૦૯૯. મજ્ઝે સરસ્મિન્તિ કપ્પસુત્તં. તત્થ **મજ્ઝે સરસ્મિ**ન્તિ પુરિમપચ્છિમકોટિપઞ્ઞાણાભાવતો મજ્ઝભૂતે સંસારેતિ વુત્તં હોતિ. **તિટ્ઠત**ન્તિ તિટ્ઠમાનાનં. **યથાયિદં નાપરં સિયા**તિ યથા ઇદં દુક્ખં પુન ન ભવેય્ય.

૧૧૦૧-૨. અથસ્સ ભગવા તમત્થં બ્યાકરોન્તો તિસ્સો ગાથાયો અભાસિ. તત્થ **અકિઞ્ચન**ન્તિ કિઞ્ચનપટિપક્ખં. **અનાદાન**ન્તિ આદાનપટિપક્ખં, કિઞ્ચનાદાનવૂપસમન્તિ વુત્તં હોતિ. **અનાપર**ન્તિ અપરપટિભાગદીપવિરહિતં, સેટ્ઠન્તિ વુત્તં હોતિ. **ન તે મારસ્સ પદ્ધગૂ**તિ તે મારસ્સ પદ્ધચરા પરિચારકા સિસ્સા ન હોન્તિ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ દેસનાપરિયોસાને ચ પુબ્બસદિસો એવ ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય કપ્પસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. જતુકણ્ણિસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૩-૪. સુત્વાનહન્તિ જતુકણ્ણિસુત્તં. તત્થ **સુત્વાનહં વીરમકામકામિ**ન્તિ અહં ''ઇતિપિ સો ભગવા''તિઆદિના નયેન વીરં કામાનં અકામનતો અકામકામિં બુદ્ધં સુત્વા. **અકામમાગમ**ન્તિ નિક્કામં ભગવન્તં પુચ્છિતું આગતોમ્હિ. **સહજનેત્તા**તિ સહજાતસબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણચક્ખુ. **યથાતચ્છ**ન્તિ યથાતથં. **બ્રૂહિ મે**તિ પુન યાચન્તો ભણતિ. યાચન્તો હિ સહસ્સક્ખત્તુમ્પિ ભણેય્ય, કો પન વાદો દ્વિક્ખત્તું. **તેજી તેજસા**તિ તેજેન સમન્નાગતો

તેજસા અભિભુય્ય. **યમહં વિજઞ્ઞં જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનન્તિ** યમહં જાતિજરાનં પહાનભૂતં ધમ્મં ઇધેવ જાનેય્યં.

૧૧૦૫-૭. અથસ્સ ભગવા તં ધમ્મમાચિક્ખન્તો તિસ્સો ગાથાયો અભાસિ. તત્થ **નેક્ખમ્મં દટ્ઠુ ખેમતો**તિ નિબ્બાનઞ્ચ નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદં ''ખેમ''ન્તિ દિસ્વા. **ઉગ્ગહિતન્તિ** તણ્હાદિટ્ઠિવસેન ગહિતં. **નિરત્તં વા**તિ નિરસ્સિતબ્બં વા, મુઞ્ચિતબ્બન્તિ વુત્તં હોતિ. **મા તે વિજ્જિત્થા**તિ મા તે અહોસિ. **કિઞ્ચનન્તિ** રાગાદિકિઞ્ચનં વાપિ તે મા વિજ્જિત્થ. **પુબ્બે**તિ અતીતે સઙ્ખારે આરબ્ભ ઉપ્પન્નકિલેસા. **બ્રાહ્મણા**તિ ભગવા જતુકણ્ણિં આલપતિ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ પુબ્બસદિસો એવ ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય જતુકણ્ણિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. ભદ્રાવુધસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૮-૯. ઓકઞ્જહન્તિ ભદ્રાવુધસુત્તં. તત્થ **ઓકઞ્જહન્તિ** આલયં જહં. **તણ્હચ્છિદન્તિ** છતણ્હાકાયચ્છિદં. **અનેજન્તિ** લોકધમ્મેસુ નિક્કમ્પં. **નન્દિઞ્જહન્તિ** અનાગતરૂપાદિપત્થનાજહં. એકા એવ હિ તણ્હા થુતિવસેન ઇધ નાનપ્પકારતો વુત્તા. **કપ્પઞ્જહન્તિ** દુવિધકપ્પજહં. **અભિયાચે**તિ અતિવિય યાચામિ. **સુત્વાન નાગસ્સ અપનમિસ્સન્તિ ઇતો**તિ નાગસ્સ તવ ભગવા વચનં સુત્વા ઇતો પાસાણકચેતિયતો બહૂ જના પક્કમિસ્સન્તીતિ અધિપ્પાયો. **જનપદેહિ સઙ્ગતા**તિ અઙ્ગાદીહિ જનપદેહિ ઇધ સમાગતા. **વિયાકરોહી**તિ ધમ્મં દેસેહિ.

૧૧૧૦. અથસ્સ આસયાનુલોમેન ધમ્મં દેસેન્તો ભગવા દ્વે ગાથાયો અભાસિ. તત્થ **આદાનતણ્હન્તિ** રૂપાદીનં આદાયિકં ગહણતણ્હં, તણ્હુપાદાનન્તિ વુત્તં હોતિ. **યં યઞ્હિ લોકસ્મિમુપાદિયન્તી**તિ એતેસુ ઉદ્ધાદિભેદેસુ યં યં ગણ્હન્તિ. **તેનેવ મારો અન્વેતિ જન્તુન્તિ** તેનેવ ઉપાદાનપચ્ચયનિબ્બત્તકમ્માભિસઙ્ખારનિબ્બત્તવસેન પટિસન્ધિક્ખન્ધમારો તં સત્તં અનુગચ્છતિ.

૧૧૧૧. તસ્મા પજાનન્તિ તસ્મા એતમાદીનવં અનિચ્ચાદિવસેન વા સઙ્ખારે જાનન્તો. **આદાનસત્તે ઇતિ પેક્ખમાનો, પજં ઇમં મચ્ચુધેય્યે વિસત્તન્તિ** આદાતબ્બટ્ઠેન આદાનેસુ રૂપાદીસુ સત્તે સબ્બલોકે ઇમં પજં મચ્ચુધેય્યે લગ્ગં પેક્ખમાનો. આદાનસત્તે વા આદાનાભિનિવિટ્ઠે પુગ્ગલે આદાનસઙ્ગહેતુઞ્ચ ઇમં પજં મચ્ચુધેય્યે લગ્ગં તતો વીતિક્કમિતું અસમત્થં ઇતિ પેક્ખમાનો કિઞ્ચનં સબ્બલોકે ન ઉપ્પાદિયેથાતિ સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ પુબ્બસદિસો એવ ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ભદ્રાવુધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. ઉદયસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૨-૩. ઝાયિન્તિ ઉદયસુત્તં. તત્થ **અઞ્ઞાવિમોક્ખન્તિ** પઞ્ઞાનુભાવનિઞ્ઞાતં વિમોક્ખં પુચ્છતિ. અથ ભગવા યસ્મા ઉદયો ચતુત્થજ્ઝાનલાભી, તસ્માસ્સ પટિલદ્ધજ્ઝાનવસેન નાનપ્પકારતો અઞ્ઞાવિમોક્ખં દસ્સેન્તો ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **પહાનં કામચ્છન્દાનન્તિ** યમિદં પઠમજ્ઝાનં નિબ્બત્તેન્તસ્સ કામચ્છન્દપ્પહાનં, તમ્પિ અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂમિ. એવં સબ્બપદાનિ યોજેતબ્બાનિ.

૧૧૧૪. ઉપેક્ખાસતિસંસુદ્ધન્તિ ચતુત્થજ્ઝાનઉપેક્ખાસતીહિ સંસુદ્ધં. **ધમ્મતક્કપુરેજવન્તિ** ઇમિના તસ્મિં ચતુત્થજ્ઝાનવિમોક્ખે ઠત્વા ઝાનઙ્ગાનિ વિપસ્સિત્વા અધિગતં અરહત્તવિમોક્ખં વદતિ. અરહત્તવિમોક્ખસ્સ હિ મગ્ગસમ્પયુત્તસમ્માસઙ્કપ્પાદિભેદો ધમ્મતક્કો પુરેજવો હોતિ. તેનાહ – ‘‘ધમ્મતક્કપુરેજવ’’ન્તિ. **અવિજ્જાય પભેદનન્તિ** એતમેવ ચ અઞ્ઞાવિમોક્ખં અવિજ્જાપભેદનસઙ્ખાતં નિબ્બાનં નિસ્સાય જાતત્તા કારણોપચારેન ‘‘અવિજ્જાય પભેદન’’ન્તિ પબ્રૂમીતિ.

૧૧૧૫-૬. એવં અવિજ્જાપભેદનવચનેન વુત્તં નિબ્બાનં સુત્વા ‘‘તં કિસ્સ વિપ્પહાનેન વુચ્ચતી’’તિ પુચ્છન્તો ‘‘**કિંસુ સંયોજનો**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **કિંસુ સંયોજનો**તિ કિં સંયોજનો. **વિચારણન્તિ** વિચરણકારણં. **કિસ્સસ્સ વિપ્પહાનેના**તિ કિં નામકસ્સ અસ્સ ધમ્મસ્સ વિપ્પહાનેન. અથસ્સ ભગવા તમત્થં બ્યાકરોન્તો ‘‘**નન્દિસંયોજનો**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **વિતક્કસ્સા**તિ કામવિતક્કાદિકો વિતક્કો અસ્સ.

૧૧૧૭-૮. ઇદાનિ તસ્સ નિબ્બાનસ્સ મગ્ગં પુચ્છન્તો ‘‘**કથં સતસ્સા**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **વિઞ્ઞાણન્તિ** અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણં. અથસ્સ મગ્ગં કથેન્તો ભગવા ‘‘**અજ્ઝત્તઞ્ચા**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **એવં સતસ્સા**તિ એવં સતસ્સ સમ્પજાનસ્સ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ પુબ્બસદિસો એવ ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય ઉદયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૪. પોસાલસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૯-૨૦. યો અતીતન્તિ પોસાલસુત્તં. તત્થ **યો અતીતં આદિસતી**તિ યો ભગવા અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ ‘‘એકમ્પિ જાતિ’’ન્તિઆદિભેદં અતીતં આદિસતિ. **વિભૂતરૂપસઞ્ઞિસ્સા**તિ સમતિક્કન્તરૂપસઞ્ઞિસ્સ. **સબ્બકાયપ્પહાયિનો**તિ તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનવસેન સબ્બરૂપકાયપ્પહાયિનો, પહીનરૂપભવપટિસન્ધિકસ્સાતિ અધિપ્પાયો. **નત્થિ કિઞ્ચીતિ પસ્સતો**તિ વિઞ્ઞાણાભાવવિપસ્સનેન ‘‘નત્થિ કિઞ્ચી’’તિ પસ્સતો, આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનલાભિનોતિ વુત્તં હોતિ. **ઞાણં સક્કાનુપુચ્છામી**તિ સક્કાતિ ભગવન્તં આલપન્તો આહ. તસ્સ

પુગ્ગલસ્સ ઞાણં પુચ્છામિ, કીદિસં પુચ્છિતબ્બન્તિ. **કથં નેય્યો**તિ કથં સો નેતબ્બો, કથમસ્સ ઉત્તરિઞાણં ઉપ્પાદેતબ્બન્તિ.

૧૧૨૧. અથસ્સ ભગવા તાદિસે પુગ્ગલે અત્તનો અપ્પટિહતઞાણતં પકાસેત્વા તં ઞાણં બ્યાકાતું ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો સબ્બા, અભિજાનં તથાગતો**તિ અભિસઙ્ખારવસેન ચતસ્સો પટિસન્ધિવસેન સત્તાતિ એવં સબ્બા વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો અભિજાનન્તો તથાગતો. **તિટ્ઠન્તમેનં જાનાતી**તિ કમ્માભિસઙ્ખારવસેન તિટ્ઠન્તં એતં પુગ્ગલં જાનાતિ ''આયતિં અયં એવંગતિકો ભવિસ્સતી''તિ. **વિમુત્ત**ન્તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનાદીસુ અધિમુત્તં. **તપ્પરાયણ**ન્તિ તમ્મયં.

૧૧૨૨. આકિઞ્ચઞ્ઞસમ્ભવં ઞત્વાતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનજનકં કમ્માભિસઙ્ખારં ઞત્વા ''કિન્તિ પલિબોધો અય''ન્તિ. **નન્દી સંયોજનં ઇતી**તિ યા ચ તત્થ અરૂપરાગસઙ્ખાતા નન્દી, તઞ્ચ સંયોજનં ઇતિ ઞત્વા. **તતો તત્થ વિપસ્સતી**તિ તતો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિતો વુટ્ઠહિત્વા તં સમાપત્તિં અનિચ્ચાદિવસેન વિપસ્સતિ. **એતં ઞાણં તથં તસ્સા**તિ એતં તસ્સ પુગ્ગલસ્સ એવં વિપસ્સતો અનુક્કમેનેવ ઉપ્પન્નં અરહત્તઞાણં અવિપરીતં. **વુસીમતો**તિ વુસિતવન્તસ્સ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ પુબ્બસદિસો એવ ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય પોસાલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૫. મોઘરાજસુત્તવણ્ણના

૧૧૨૩. દ્વાહં સક્કન્તિ મોઘરાજસુત્તં. તત્થ **દ્વાહ**ન્તિ દ્વે વારે અહં. સો હિ પુબ્બે અજિતસુત્તસ્સ ચ તિસ્સમેત્તેય્યસુત્તસ્સ ચ અવસાને દ્વિક્ખત્તું ભગવન્તં પુચ્છિ. ભગવા પનસ્સ ઇન્દ્રિયપરિપાકં આગમયમાનો ન બ્યાકાસિ. તેનાહ – ''દ્વાહં સક્કં અપુચ્છિસ્સ''ન્તિ. **યાવતતિયઞ્ચ દેવીસિ, બ્યાકરોતીતિ મે સુત**ન્તિ યાવતતિયઞ્ચ સહધમ્મિકં પુટ્ઠો વિસુદ્ધિદેવભૂતો ઇસિ ભગવા સમ્માસમ્બુદ્ધો બ્યાકરોતીતિ એવં મે સુતં. ગોધાવરીતીરેયેવ કિર સો એવમસ્સોસિ. તેનાહ – ''બ્યાકરોતીતિ મે સુત''ન્તિ.

૧૧૨૪. અયં લોકોતિ મનુસ્સલોકો. **પરો લોકો**તિ તં ઠપેત્વા અવસેસો. **સદેવકો**તિ બ્રહ્મલોકં ઠપેત્વા અવસેસો ઉપપત્તિદેવસમ્મુતિદેવયુત્તો, ''બ્રહ્મલોકો સદેવકો''તિ એતં વા ''સદેવકે લોકે''તિઆદિનયનિદસ્સનમત્તં, તેન સબ્બોપિ તથાવુત્તપ્પકારો લોકો વેદિતબ્બો.

૧૧૨૫. એવં **અભિક્કન્તદસ્સાવિ**ન્તિ એવં અગ્ગદસ્સાવિં, સદેવકસ્સ લોકસ્સ અજ્ઝાસયાધિમુત્તિગતિપરાયણાદીનિ પસ્સિતું સમત્થન્તિ દસ્સેતિ.

૧૧૨૬. સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખસ્સૂતિ અવસિયપવત્તસલ્લક્ખણવસેન વા તુચ્છસઙ્ખારસમનુપસ્સનાવસેન વાતિ દ્વીહિ કારણેહિ સુઞ્ઞતો લોકં પસ્સ. **અત્તાનુદિટ્ઠિં ઊહચ્ચા**તિ સક્કાયદિટ્ઠિં ઉદ્ધરિત્વા. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

એવં ભગવા ઇમમ્પિ સુત્તં અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ વુત્તસદિસો એવ ધમ્માભિસમયો અહોસીતિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય મોઘરાજસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૬. પિઙ્ગિયસુત્તવણ્ણના

૧૧૨૭. **જિણ્ણોહમસ્મી**તિ પિઙ્ગિયસુત્તં. તત્થ **જિણ્ણોહમસ્મિ અબલો વીતવણ્ણો**તિ સો કિર બ્રાહ્મણો જરાભિભૂતો વીસવસ્સસતિકો જાતિયા, દુબ્બલો ચ ''ઇધ પદં કરિસ્સામી''તિ અઞ્ઞત્થેવ કરોતિ, વિનટ્ઠપુરિમચ્છવિવણ્ણો ચ . તેનાહ – ''જિણ્ણોહમસ્મિ અબલો વીતવણ્ણો''તિ. **માહં નસ્સં મોમુહો અન્તરાવા**તિ માહં તુય્હં ધમ્મં અસચ્છિકત્વા અન્તરાયેવ અવિદ્વા હુત્વા અનસ્સિં. **જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનન્તિ** ઇધેવ તવ પાદમૂલે પાસાણકે વા ચેતિય જાતિજરાય વિપ્પહાનં નિબ્બાનધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં, તં મે આચિક્ખ.

૧૧૨૮. ઇદાનિ યસ્મા પિઙ્ગિયો કાયે સાપેક્ખતાય ''જિણ્ણોહમસ્મી''તિ ગાથમાહ તેનસ્સ ભગવા કાયે સિનેહપ્પહાનત્થં ''**દિસ્વાન રૂપેસુ વિહઞ્ઞમાને**''તિ ગાથમાહ. તત્થ **રૂપેસૂ**તિ રૂપહેતુ રૂપપચ્ચયા. **વિહઞ્ઞમાને**તિ કમ્મકારણાદીહિ ઉપહઞ્ઞમાને. **રુપ્પન્તિ રૂપેસૂ**તિ ચક્ખુરોગાદીહિ ચ રૂપહેતુયેવ જના રુપ્પન્તિ બાધીયન્તિ.

૧૧૨૯-૩૦. એવં ભગવતા યાવ અરહત્તં તાવ કથિતં પટિપત્તિં સુત્વાપિ પિઙ્ગિયો જરાદુબ્બલતાય વિસેસં અનધિગન્ત્વાવ પુન ''**દિસા ચતસ્સો**''તિ ઇમાય ગાથાય ભગવન્તં થોમેન્તો દેસનં યાચતિ. અથસ્સ ભગવા પુનપિ યાવ અરહત્તં, તાવ પટિપદં દસ્સેન્તો ''**તણ્હાધિપન્ને**''તિ ગાથમાહ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ.

ઇમમ્પિ સુત્તં ભગવા અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને ચ પિઙ્ગિયો અનાગામિફલે પતિટ્ઠાસિ. સો કિર અન્તરન્તરા ચિન્તેસિ – ''એવં વિચિત્રપટિભાનં નામ દેસનં ન લભિ મય્હં માતુલો બાવરી સવનાયા''તિ. તેન સિનેહવિક્ખેપેન અરહત્તં પાપુણિતું નાસક્ખિ. અન્તેવાસિનો પનસ્સ સહસ્સજટિલા અરહત્તં પાપુણિંસુ. સબ્બેવ ઇદ્ધિમયપત્તચીવરધરા એહિભિક્ખવો અહેસુન્તિ.

પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય પિઙ્ગિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પારાયનત્થુતિગાથાવણ્ણના

ઇતો પરં સઙ્ગીતિકારા દેસનં થોમેન્તા ''**ઇદમવોચ ભગવા**''તિઆદિમાહંસુ. તત્થ **ઇદમવોચા**તિ ઇદં પરાયનં અવોચ. **પરિચારકસોળસાનન્તિ** બાવરિસ્સ પરિચારકેન પિઙ્ગિયેન સહ સોળસન્નં બુદ્ધસ્સ વા ભગવતો પરિચારકાનં સોળસન્નન્તિ પરિચારકસોળસન્નં. તે એવ ચ **બ્રાહ્મણા**. તત્થ સોળસપરિસા પન પુરતો ચ પચ્છતો ચ વામપસ્સતો ચ દક્ખિણપસ્સતો ચ છ છ યોજનાનિ નિસિન્ના ઉજુકેન દ્વાદસયોજનિકા અહોસિ. **અજ્ઝિટ્ઠો**તિ યાચિતો **અત્થમઞ્ઞાયા**તિ પાળિઅત્થમઞ્ઞાય. **ધમ્મમઞ્ઞાયા**તિ પાળિમઞ્ઞાય. **પારાયનન્તિ** એવં ઇમસ્સ ધમ્મપરિયાયસ્સ

અધિવચનં આરોપેત્વા તેસં બ્રાહ્મણાનં નામાનિ કિત્તયન્તા “**અજિતો તિસ્સમેત્તેય્યો...પે॰... બુદ્ધસેટ્ઠં ઉપાગમુ**”ન્તિ આહંસુ.

૧૧૩૧-૭. તત્થ **સમ્પન્નચરણ**ન્તિ નિબ્બાનપદટ્ઠાનભૂતેન પાતિમોક્ખસીલાદિના સમ્પન્નં. **ઇસિ**ન્તિ મહેસિં. સેસં પાકટમેવ. તતો પરં **બ્રહ્મચરિયમચરિંસૂ**તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં અચરિંસુ. **તસ્મા પારાયન**ન્તિ તસ્સ પારભૂતસ્સ નિબ્બાનસ્સ અયનન્તિ વુત્તં હોતિ.

પારાયનાનુગીતિગાથાવણ્ણના

૧૧૩૮. પારાયનમનુગાયિસ્સન્તિ અસ્સ અયં સમ્બન્ધો – ભગવતા હિ પારાયને દેસિતે સોળસસહસ્સા જટિલા અરહત્તં પાપુણિંસુ, અવસેસાનઞ્ચ ચુદ્દસકોટિસઙ્ખાનં દેવમનુસ્સાનં ધમ્માભિસમયો અહોસિ. વુત્તઞ્હેતં પોરાણેહિ –

“તતો પાસાણકે રમ્મે, પારાયનસમાગમે;
અમતં પાપયી બુદ્ધો, ચુદ્દસ પાણકોટિયો”તિ.

નિટ્ઠિતાય પન ધમ્મદેસનાય તતો તતો આગતા મનુસ્સા ભગવતો આનુભાવેન અત્તનો અત્તનો ગામનિગમાદીસ્વેવ પાતુરહેસું. ભગવાપિ સાવત્થિમેવ અગમાસિ પરિચારકસોળસાદીહિ અનેકેહિ ભિક્ખુસહસ્સેહિ પરિવુતો. તત્થ પિઙ્ગિયો ભગવન્તં વન્દિત્વા આહ – “ગચ્છામહં, ભન્તે, બાવરિસ્સ બુદ્ધુપ્પાદં આરોચેતું, પટિસ્સુતઞ્હિ તસ્સ મયા”તિ. અથ ભગવતા અનુઞ્ઞાતો ઞાણગમનેનેવ ગોધાવરીતીરં ગન્ત્વા પાદગમનેન અસ્સમાભિમુખો અગમાસિ. તમેનં બાવરી બ્રાહ્મણો મગ્ગં ઓલોકેન્તો નિસિન્નો દૂરતોવ ખારિજટાદિવિરહિતં ભિક્ખુવેસેન આગચ્છન્તં દિસ્વા “બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો”તિ નિટ્ઠં અગમાસિ. સમ્પત્તઞ્ચાપિ નં પુચ્છિ – “કિં, પિઙ્ગિય, બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો”તિ. “આમ, બ્રાહ્મણ, ઉપ્પન્નો, પાસાણકે ચેતિયે નિસિન્નો અમ્હાકં ધમ્મં દેસેસિ, તમહં તુય્હં દેસેસ્સામી”તિ. તતો બાવરી મહતા સક્કારેન સપરિસો તં પૂજેત્વા આસનં પઞ્ઞાપેસિ. તત્થ નિસીદિત્વા પિઙ્ગિયો “**પારાયનમનુગાયિસ્સ**”ન્તિઆદિમાહ.

તત્થ **અનુગાયિસ્સ**ન્તિ ભગવતા ગીતં અનુગાયિસ્સં. **યથાદક્ખી**તિ યથા સામં સચ્ચાભિસમ્બોધેન અસાધારણઞાણેન ચ અદ્દક્ખિ. **નિક્કામો**તિ પહીનકામો . “નિક્કમો”તિપિ પાઠો, વીરિયવાતિ અત્થો નિક્ખન્તો વા અકુસલપક્ખા. **નિબ્બનો**તિ કિલેસવનવિરહિતો, તણ્હાવિરહિતો એવ વા. **કિસ્સ હેતુ મુસા ભણે**તિ યેહિ કિલેસેહિ મુસા ભણેય્ય, એતે તસ્સ પહીનાતિ દસ્સેતિ. એતેન બ્રાહ્મણસ્સ સવને ઉસ્સાહં જનેતિ.

૧૧૩૯-૪૧. વણ્ણૂપસઞ્હિતન્તિ ગુણૂપસઞ્હિતં. **સચ્ચવ્હયો**તિ “બુદ્ધો”તિ સચ્ચેનેવ અવ્હાનેન નામેન યુત્તો. **બ્રહ્મે**તિ તં બ્રાહ્મણં આલપતિ. **કુબ્બનક**ન્તિ પરિત્તવનં. **બહુપ્ફલં કાનનમાવસેય્યા**તિ અનેકફલાદિવિકતિભરિતં કાનનં આગમ્મ વસેય્ય. **અપ્પદસ્સે**તિ બાવરિપભુતિકે પરિત્તપઞ્ઞે. **મહોદધિ**ન્તિ અનોતત્તાદિં મહન્તં ઉદકરાસિં.

૧૧૪૨-૪. યેમે પુબ્બેતિ યે ઇમે પુબ્બે. **તમનુદાસિનો**તિ તમોનુદો આસિનો. **ભૂરિપઞ્ઞાણો**તિ ઞાણધજો. **ભૂરિમેધસો**તિ વિપુલપઞ્ઞો. **સન્દિટ્ઠિકમકાલિક**ન્તિ સામં પસ્સિતબ્બફલં, ન ચ કાલન્તરે પત્તબ્બફલં. **અનીતિક**ન્તિ કિલેસઈતિવિરહિતં.

૧૧૪૫-૫૦. અથ નં બાવરી આહ “**કિં નુ તમ્હા**”તિ દ્વે ગાથા. તતો પિઙ્ગિયો ભગવતો સન્તિકા અવિપ્પવાસમેવ દીપેન્તો “**નાહં તમ્હા**”તિઆદિમાહ. **પસ્સામિ નં મનસા ચક્ખુનાવા**તિ તં બુદ્ધં અહં ચક્ખુના વિય મનસા પસ્સામિ . **નમસ્સમાનો વિવસેમિ રત્તિ**ન્તિ નમસ્સમાનોવ રત્તિં અતિનામેમિ. **તેન તેનેવ નતો**તિ યેન દિસાભાગેન બુદ્ધો, તેન તેનેવાહમ્પિ નતો તન્નિન્નો તપ્પોણોતિ દસ્સેતિ.

૧૧૫૧. દુબ્બલથામકસ્સાતિ અપ્પથામકસ્સ, અથ વા દુબ્બલસ્સ દુત્થામકસ્સ ચ બલવીરિયહીનસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. **તેનેવ કાયો ન પલેતી**તિ તેનેવ દુબ્બલથામકત્તેન કાયો ન ગચ્છતિ, યેન વા બુદ્ધો, તેન ન ગચ્છતિ. ‘‘ન પરેતી’’તિપિ પાઠો, સો એવત્થો. **તત્થા**તિ બુદ્ધસ્સ સન્તિકે. **સઙ્કપ્પયન્તાયા**તિ સઙ્કપ્પગમનેન. **તેન યુત્તો**તિ યેન બુદ્ધો, તેન યુત્તો પયુત્તો અનુયુત્તોતિ દસ્સેતિ.

૧૧૫૨. પઙ્કે સયાનોતિ કામકદ્દમે સયમાનો. **દીપા દીપં ઉપપ્લવિ**ન્તિ સત્થારાદિતો સત્થારાદિં અભિગચ્છિં. **અથદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધ**ન્તિ સોહં એવં દુદ્દિટ્ઠિં ગહેત્વા અન્વાહિણ્ડન્તો અથ પાસાણકે ચેતિયે બુદ્ધમદ્દક્ખિં.

૧૧૫૩. ઇમિસ્સા ગાથાય અવસાને પિઙ્ગિયસ્સ ચ બાવરિસ્સ ચ ઇન્દ્રિયપરિપાકં વિદિત્વા ભગવા સાવત્થિયં ઠિતોયેવ સુવણ્ણોભાસં મુઞ્ચિ. પિઙ્ગિયો બાવરિસ્સ બુદ્ધગુણે વણ્ણયન્તો નિસિન્નો એવ તં ઓભાસં દિસ્વા ‘‘કિં ઇદ’’ન્તિ વિલોકેન્તો ભગવન્તં અત્તનો પુરતો ઠિતં વિય દિસ્વા બાવરિબ્રાહ્મણસ્સ ‘‘બુદ્ધો આગતો’’તિ આરોચેસિ, બ્રાહ્મણો ઉટ્ઠાયાસના અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વા અટ્ઠાસિ. ભગવાપિ ઓભાસં ફરિત્વા બ્રાહ્મણસ્સ અત્તાનં દસ્સેન્તો ઉભિન્નમ્પિ સપ્પાયં વિદિત્વા પિઙ્ગિયમેવ આલપમાનો “**યથા અહૂ વક્કલી**”તિ ઇમં ગાથમભાસિ.

તસ્સત્થો – **યથા વક્કલિ**ત્થેરો સદ્ધાધિમુત્તો અહોસિ, સદ્ધાધુરેન ચ અરહત્તં પાપુણિ. યથા ચ સોળસન્નં એકો **ભદ્રાવુધો** નામ યથા ચ **આળવિ ગોતમો, એવમેવ ત્વમ્પિ પમુઞ્ચસ્સુ સદ્ધં**. તતો સદ્ધાય અધિમુચ્ચન્તો ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિઆદિના નયેન વિપસ્સનં આરભિત્વા **મચ્ચુધેય્યસ્સ પારં** નિબ્બાનં ગમિસ્સસીતિ અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. દેસનાપરિયોસાને પિઙ્ગિયો અરહત્તે બાવરી અનાગામિફલે પતિટ્ઠહિ. બાવરિબ્રાહ્મણસ્સ સિસ્સા પન પઞ્ચસતા સોતાપન્ના અહેસું.

૧૧૫૪-૫. ઇદાનિ પિઙ્ગિયો અત્તનો પસાદં પવેદેન્તો “**એસ ભિય્યો**”તિઆદિમાહ. તત્થ **પટિભાનવા**તિ પટિભાનપટિસમ્ભિદાય ઉપેતો. **અધિદેવે અભિઞ્ઞાયા**તિ અધિદેવકરે ધમ્મે ઞત્વા. **પરોવર**ન્તિ હીનપણીતં, અત્તનો ચ પરસ્સ ચ અધિદેવત્તકરં સબ્બં ધમ્મજાતં વેદીતિ વુત્તં હોતિ. **કઙ્ખીનં પટિજાનત**ન્તિ કઙ્ખીનંયેવ સતં ‘‘નિક્કઙ્ખમ્હા’’તિ પટિજાનન્તાનં.

૧૧૫૬. અસંહીરન્તિ રાગાદીહિ અસંહારિયં. **અસંકુપ્પ**ન્તિ અકુપ્પં અવિપરિણામધમ્મં. દ્વીહિપિ પદેહિ નિબ્બાનં ભણતિ. **અદ્ધા ગમિસ્સામી**તિ એકંસેનેવ તં અનુપાદિસેસં નિબ્બાનધાતું ગમિસ્સામિ. **ન મેત્થ કઙ્ખા**તિ નત્થિ મે એત્થ નિબ્બાને કઙ્ખા. **એવં મં ધારેહિ અધિમુત્તચિત્ત**ન્તિ પિઙ્ગિયો ‘‘એવમેવ ત્વમ્પિ પમુઞ્ચસ્સુ સદ્ધ’’ન્તિ. ઇમિના ભગવતો ઓવાદેન અત્તનિ સદ્ધં ઉપ્પાદેત્વા સદ્ધાધુરેનેવ ચ વિમુઞ્ચિત્વા તં સદ્ધાધિમુત્તતં પકાસેન્તો ભગવન્તં આહ – ‘‘એવં મં ધારેહિ અધિમુત્તચિત્ત’’ન્તિ. અયમેત્થ અધિપ્પાયો ‘‘યથા મં ત્વં અવચ, એવમેવ અધિમુત્તં ધારેહી’’તિ.

ઇતિ પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દક-અટ્ઠકથાય

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથાય સોળસબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતો ચ પઞ્ચમો વગ્ગો અત્થવણ્ણનાનયતો, નામેન

પારાયનવગ્ગોતિ.

નિગમનકથા

એત્તાવતા ચ યં વુત્તં –

‘‘ઉત્તમં વન્દનેય્યાનં, વન્દિત્વા રતનત્તયં;
યો ખુદ્દકનિકાયમ્હિ, ખુદ્દાચારપ્પહાયિના.

‘‘દેસિતો લોકનાથેન, લોકનિત્થરણેસિના;
તસ્સ સુત્તનિપાતસ્સ, કરિસ્સામત્થવણ્ણન’’ન્તિ.

એત્થ ઉરગવગ્ગાદિપઞ્ચવગ્ગસઙ્ગહિતસ્સ ઉરગસુત્તાદિસત્તતિસુત્તપ્પભેદસ્સ સુત્તનિપાતસ્સ અત્થવણ્ણના કતા હોતિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

‘‘ઇમં સુત્તનિપાતસ્સ, કરોન્તેનત્થવણ્ણનં;
સદ્ધમ્મટ્ઠિતિકામેન, યં પત્તં કુસલં મયા.

‘‘તસ્સાનુભાવતો ખિપ્પં, ધમ્મે અરિયપ્પવેદિતે;
વુડ્ઢિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં, પાપુણાતુ અયં જનો’’તિ.

(પરિયત્તિપ્પમાણતો ચતુચત્તાલીસમત્તા ભાણવારા.)

પરમવિસુદ્ધસદ્ધાબુદ્ધિવીરિયપ્પટિમણ્ડિતેન સીલાચારજ્જવમદ્દવાદિગુણસમુદયસમુદિતેન સકસમયસમયન્તરગહનજ્ઝોગાહણસમત્થેન પઞ્ઞાવેય્યત્તિયસમન્નાગતેન તિપિટકપરિયત્તિપ્પભેદે સાટ્ઠકથે સત્થુસાસને અપ્પટિહતઞાણપ્પભાવેન મહાવેય્યાકરણેન કરણસમ્પત્તિજનિતસુખવિનિગ્ગતમધુરોદારવચનલાવણ્ણયુત્તેન યુત્તમુત્તવાદિના વાદીવરેન મહાકવિના છળભિઞ્ઞાપટિસમ્ભિદાદિપ્પભેદગુણપટિમણ્ડિતે ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મે સુપ્પતિટ્ઠિતબુદ્ધીનં થેરવંસપ્પદીપાનં થેરાનં મહાવિહારવાસીનં વંસાલઙ્કારભૂતેન વિપુલવિસુદ્ધબુદ્ધિના **બુદ્ધઘોસો**તિ ગરૂહિ ગહિતનામધેય્યેન થેરેન કતા અયં **પરમત્થજોતિકા** નામ સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથા –

તાવ તિટ્ઠતુ લોકસ્મિં, લોકનિત્થરણેસિનં;
દસ્સેન્તી કુલપુત્તાનં, નયં પઞ્ઞાવિસુદ્ધિયા.

યાવ બુદ્ધોતિ નામમ્પિ, સુદ્ધચિત્તસ્સ તાદિનો;
લોકમ્હિ લોકજેટ્ઠસ્સ, પવત્તતિ મહેસિનોતિ.

સુત્તનિપાત-અટ્ઠકથા નિટ્ઠિતા.